SOSYALİZM
VE TOPLUMSAL MÜCADELELER
ANSİKLOPEDİSİ

İletişim Yayınları

2

SOSYALİZM
VE TOPLUMSAL MÜCADELELER
ANSİKLOPEDİSİ

İletişim Yayınları

2.Cilt

1871 - 1920

Paris Komünü

Giriş

1871 Paris Komünü, Marx'ın terimleriyle söylemek gerekirse, ikinci imparatorluğun dolaysız antiteziydi. Bardağı taşıran damla, Fransa-Prusya savaşı olmuştu ama, Komün'e yolaçan dolaylı neden, 2 Aralık 1851 darbesinden doğan imparatorluk rejiminin içine yuvarlandığı ağır toplumsal ve siyasal bunalımdı.

İmparatorluğun Çöküşü

İmparatorluk rejimi görevini yerine getirmişti. Yani kapitalizmin ve özellikle de malî sermayenin siyasal çalkantılardan ve şiddete yönelmiş bir sınıf mücadelesinden korunmuş olarak gelişmesini ve gitgide daha emekçi düşmanı bir siyaset uygulayan burjuvazinin iktisadi yükselişini kolaylaştırmıştı. Ama daha sonra, geçici bir süre için siyasal önderliğini üstlendiği bu burjuvazinin gereksinmelerine artık yanıt veremez bir duruma geldi. Bu rejimin tuttuğu son dal da elinde kaldı. Bonaparte hanedanının sürekliliğini sağlamak için 19 Temmuz 1870'de Prusya'ya ilan edilen savaş, 2 Eylül 1870'te Sedan bozgununa ve III. Napoléon'un tutsak düşmesine yolaçtı.

Gelişen Cumhuriyetçilik ve İşçi Hareketi

Öte yandan, ikinci imparatorluk döneminde burjuva radikalizmi, bir başka deyişle burjuva cumhuriyetçiliği de gelişti. Örneğin 1869 seçimleri cumhuriyetçilere yasama meclisinde otuz milletvekilliği ve büyük kentlerde çok büyük bir çoğunluk kazandırdı.

Son olarak, Haziran 1848'de yenilen Fransız proletaryası, ikinci imparatorluğun 1852'den başlayarak gerçekleştirdiği 19. yüzyıl ortasındaki sanayi dönüşümüne bağlı büyük iktisadî gelişme sonucu belini doğrultma olanağı buldu. Gerçi büyük sanayiin gelişme ve yoğunlaşması, eski küçük üretim birimlerini ortadan kaldırmadı. Ayrıca işçi sınıfı, nüfus içindeki oranları azalan köylüler karşısında gene de azınlıkta kalıyordu. Ama bu dönem içinde toplumsal, iktisadi ve siyasal alanlarda kesin bir önem kazandı. 1857 ve 1867 iktisadî bunalımları, işçi sınıfının "kendi için sınıf" olma yolundaki gelişmesini hızlandırdı. 17 Şubat 1864 tarihli *Altmışlar Bildirgesi*, bu gelişmenin belirtilerinden biriydi. İşçi sınıfı sayı, güç, örgüt olarak büyüyor, kırlar için gerçek bir altüst olma anlamına gelen 1847-1850 tarımsal bunalımın kentlere doğru yol açtığı kırsal göç, işçi sınıfının büyümesini daha da hızlandırıyordu. 1866'da Fransa'da, 37 milyonluk nüfus içinde 4 milyon 700 bin işçi vardı. Paris'te yaşayan 1 milyon 850 bin kişinin 442 bini işçiydi.

Grevler ve İşçi Örgütleri

Grevler 1862'den sonra, özellikle 1869-1870'te çoğaldı. La Ricamarie, Le Creusot, Lyon ve Paris grevleri büyük yankılar uyandırdı. 26 Mayıs 1864 yasası, "koalisyon hakkı"nı, yani işçilerin grev yapabilmelerini yasallaştırıyordu. Savaşımı daha da etkili bir duruma getirebilmek için kurulan örgütler, örneğin *La Marianna*, *Mürettipler Derneği* gibi savunma dernekleri, kredi, yardımlaşma ve dayanışma dernekleri, kulüpler, *La Marmite* gibi kooperatifler vb. çoğaldı. Sendikal kuruluşların sayısı arttı. Bunlar işçi birlikleri federasyonları, bölgesel federasyonlar olarak birleşiyor, örneğin Paris federasyonu 60 işçi birliğini kapsıyordu. 30 Mart 1868'de, sendikal kuruluşların, yasal olarak kabul edilmeseler bile hoşgörüyle karşılanacakları resmen ilan ediliyordu.

Enternasyonal

I. *Enternasyonal*'in, 28 Eylül 1864'te Londra'da kurulan Fransız şubesi 1865 başında örgütlendi. 1867'de *Enternasyonal* üyesi ciltçi ustası Varlin, sendikal örgütlerle daha dolaysız bir ilişki kuruyordu. Hükümet *Enternasyonal*'e karşı, birincisi Mart 1867'de, ikincisi Mayıs 1868'de ve üçüncüsü Haziran 1870'te olmak üzere, ardarda üç dava açtı. Ancak yöneticilerin tutuklanmasına rağmen *Enternasyonal*, bu son tarihe kadar büyük bir ilerleme göstererek, gelişmesinin doruğuna varmış bulunuyordu.

İşçi Hareketinin İdeolojik Bileşimi

Fransız proletaryası, homojenlikten uzak ve dolayısıyla büyük farklılıklar taşıyan bir sınıf olarak, çeşitli ve bazen de çelişik ideolojik akımların etkisinde kalıyordu. Başlıca üç grup altında toplanabilecek olan bu akımlar şunlardı:

1) Blanquiciler devrimci gelenek ve gizli dernekler deneyiminden (Babeufçülük) esinleniyorlardı. Engels'in terimleriyle ifade edilecek olursa "onlar, görece küçük sayıdaki kararlı ve iyi örgütlenmiş kişinin (...) yalnızca iktidarı ele geçirmeye değil, ayrıca (...) halk

Paris barikatlarda. 19. yüzyıl boyunca sınıf mücadelesi ve iç savaş, Paris halkını sık sık barikatlarda savaşmaya itmişti. Ancak 1870 yılında Paris barikatları, bu kez yabancı istilacıya karşı, Prusyalıların "Napoléon"u Bismarck'ın ordularına karşı kuruldu. III. Napoléon'un "Napolyonca" savaşı, amcasına hiç de layık olmayan utanç verici bir yenilgiye doğru yaklaşırken, Parisli işçiler, Ulusal Muhafız, kadınlar, çocuklar, düzenli ordunun başaramadığı işi kendileri yapmak için Paris'i bir kale gibi korumaya başladılar. Prusyalıların Paris'e girişi, yenik durumda imzalanan barış anlaşmasına rağmen büyük ölçüde gerçekleşemedi. Ancak aynı Parisliler, aradan daha bir yıl bile geçmeden aynı barikatlarda, bu kez Prusya ordusunu arkasına almış olan Versailles birlikleri tarafından savaşa zorlanacak ve çoğu Fransız kurşunlarıyla öleceklerdi.

THIERS, ADOLPHE (1797-1877)

Paris Komünü'nün hunharca bastırılmasını sağlayan, Marx'ın tanımıyla "Fransız burjuvazisinin kendi öz sınıf bozulmuşluğunun en gelişmiş entelektüel dışavurumu" olan Adolphe Thiers, 18 Nisan 1797'de Marsilya'da doğdu. Thiers'in babası denizciydi. Marsilya'da orta öğrenimini tamamladıktan sonra 1815'de Aix-en-Provence'e gelerek hukuk öğrenimine başladı. Burada bir süre avukatlık yaptı. Daha sonra Paris'e gitti (1821). Burada birçok tanınmış kişiyle tanıştı, bunlar siyasal yaşamının gelişimine katkıda bulundular. Bu arada Talleyrand, La Fayette, banker Lafitte ile olan dostluğu liberal *Constitutionnel* (Anayasal) gazetesinde yazılar yazmasını sağladı. Ardından 1830'da *Le National* (Ulusal) dergisinin kurulmasına katılarak, 1830 Devrimi'yle birlikte Louis-Philippe iktidarının destekçisi oldu ve hükümette maliye bakanlığı danışmanı, ardından da içişleri bakanlığında bulundu. Bu arada burjuvazinin iktidarının sürmesi için elinden geleni yapıyordu. 1834 Nisanında Paris'te başgösteren ayaklanmayla, Lyon dokumacılarının başkaldırısını sert biçimde bastırdı. Ardından Louis-Philippe ile bazı politik sorunlarda anlaşmazlığa düşerek, hükümetten ayrıldı. Bu sırada içişleri bakanlığının yanısıra başbakanlık görevini de sürdürmekteydi. 1840'ta tekrar aynı göreve getirildiyse de bir süre sonra kralla yeniden anlaşmazlığa düştü ve Mısır sorununda Kavalalı'yı destekledi. Ancak bu politikası İngiltere ile bir savaşa yolaçmak üzereyken, bir kez daha görevinden uzaklaştırıldı (Ekim 1840). Bu arada daha önce başlamış olduğu *Histoire de La Révolution Française* (Fransız Devrimi'nin Tarihi) adlı eserinin diğer ciltlerini yazmaya devam etti.

Şubat 1848 Devrimi'nin ardından kurulan geçici hükümeti onayladı ve kurucu meclise seçildi. Fakat bütün

12 Paris Komünü

amacı işçilerin kazanımlarını yoketmek ve devrimi geriletmekti. Haziran'daki ayaklanmanın kanlı bir biçimde bastırılmasını sağladı. Louis Napoléon'a cumhurbaşkanı seçilmesi için destek verdiği halde, 2 Aralık 1851'deki darbeye karşı çıkarak cumhuriyeti savundu, sonunda sürgün edildi. Bundan sonra imparator olan III. Napoléon'un politikasına tavır alarak sözde özgürlükleri savunan Thiers, Prusya ile girişilen savaşa da cephe alacak ve yenilginin sorumluluğunu Bonaparte yanlılarına yükleyerek eski itibarını elde edecekti. Nitekim Şubat 1871'de yapılan seçimleri kazandıktan sonra meclis tarafından cumhuriyetin yürütme gücünün başına getirildi. Bismarck'la yapılan görüşmelerden sonra barış antlaşmasını imzaladı. Bu arada Paris Komünü'nün bastırılmasında acımasız bir biçimde davranarak, binlerce Parislinin ölümüne yolaçan şiddet politikasıyla burjuvazinin güvenini kazanacak ve "Komün Cellâdı" diye anılacaktı.

Komün'ün ezilmesinden sonra 31 Ağustos 1871'de cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra, muhalefet eden kralcıların çoğunluğu karşısında istifa ederek, yerini kendisi gibi bir Komün kasabı olan MacMahon'a bırakan Adolphe Thiers 3 Eylül 1877'de Paris'te öldü.

Kendisi sözde cumhuriyetçi olduğu halde cumhuriyetçileri, cumhuriyetin güçlenmesine karşı tek engel olarak gören ve aslında Louis Bonaparte'la kişisel hıncından başka bir alışverişi olmayan, yine Marx'ın dediği gibi "cüce kollarıyla Louis Bonaparte'nın çizme boyacısı olan" Thiers'in *Fransız Devrimi'nin Tarihi* adlı 20 ciltlik eseri de Fransız Devrimi'ni katleden imparatorun övgüsüyle doludur.

yığınlarını devrim içine çekmeyi (...) başarmak için yeterince uzun bir zaman iktidarda kalmaya da yetenekli olduğu düşüncesinden yola çıkıyorlardı."

2) Proudhoncular, çoğunlukla sınaî yoğunlaşmanın tehlikeye düşürdüğü küçük işletmelerin zanaatçı ve işçilerinden oluşuyor ve kapitalizmi, devrimle değil, devletten bağımsız ve özgür üretim kooperatiflerinin, bedava kredi ya da faizsiz borç veren yardımlaşma bankaları tarafından finanse edilen karşılıklı kredi ve dayanışma derneklerinin gelişmesiyle, ortadan kaldırmak istiyorlardı.

3) Sosyalizm ve işçi sınıfının kendi siyasal örgütünü kurarak bağımsız bir sınıf eylemi ya da devrimci bir sınıf mücadelesi politikası izlemesini öneren Marksist siyaset, işçileri ancak *I. Enternasyonal*'in kurulmasından sonra etkilemeye başladı. *Enternasyonal*'in Cenevre (Eylül 1866), Lozan (Eylül 1867) ve Brüksel'de (Eylül 1868) toplanan ilk üç kongresinde, henüz Proudhonculuk ve İngiliz sendikacı hareketi egemendi. Marksist sosyalizm ancak, Basel'de toplanan (Eylül 1868) dördüncü kongreden başlayarak bir ilerleme gösterdi.

Enternasyonal şubelerinin örgütlenmesi, grevler ve sendikal kuruluşlardaki çalışma pratiği, Mayıs 1869'da "geride kalan" Proudhoncuları kınayan Varlin gibi birçok işçiyi Proudhonculuktan koparıyordu.

Öyleyse Komün'ün yalnızca, Fransa-Prusya savaşından kaynaklanan bir ayaklanma olarak görülmemesi gerekiyor. İşçi hareketi ve sosyalist hareketteki önemli gelişmeler, savaşın ilanından önce bile ikinci imparatorluk despotizmine karşı işçi sınıfı muhalefetinin yükselmekte olduğunu ve bu muhalefetin dar bir "cumhuriyetçi" çerçeve içine sıkıştırılamayacağını gösteriyordu. Ancak her ne kadar Komün'ün tek nedeni Fransa-Prusya Savaşı sayılamazsa da imparatorluğun "gücü"nün bir hayalden ibaret olduğunu kanıtlaması ve Paris işçilerini, şehirlerini Prusyalılara karşı savunamayan imparatorluk ve daha sonra da cumhuriyet yöneticilerine bir alternatif oluşturmak zorunda bırakması açısından bu savaş, Komün'ün "harekete geçirici saik"i olarak değerlendirilebilir.

Fransa-Prusya Savaşı

1852 sonbaharında Louis-Napoléon, ikinci imparatorluğun kuruluşu için kamuoyu yaratmak amacıyla düzenlediği bir gezi sırasında, Bordeaux'da şöyle diyordu: "İmparatorluk, barış demektir!"

Oysa, Avrupa dışında Asya, Afrika ve Amerika'yı da içine alan savaşların imparatorluk

parodisinin son perdesi 1870 Fransa-Prusya savaşıyla kapandı.

Savaşın Gerekçeleri

Savaşın bahanesi, İspanyol mareşal Juan Prim y Prats'ın, 1868'de Kraliçe II. Isabel'i tahttan uzaklaştırdıktan sonra, İspanya tahtını Prusya Kralı I. Wilhelm'in uzak akrabalarından biri olan Prens Leopold von Hohenzollern-Sigmaringen'e önermesi oldu. Ancak, Bismarck'ın Alman birliğini Prusya hegemonyası altında kurma davasının yolaçtığı bir Fransa-Prusya savaşı, daha 1866'dan başlayarak kaçınılmaz bir duruma gelmişti. Öte yandan, imparatorluk rejimini sürdürebilmek için III. Napoléon, henüz bir savaşa olmasa bile, en azından Prusya'ya karşı kazanılan diplomatik bir zafere gereksinim duyuyordu. Prens Leopold'un adaylık önerisini kabul etmemesine rağmen Fransa, 13 Temmuz 1870'de Prusya Kralı I. Wilhelm'den, bu adaylığın yinelenmesine izin vermeyeceği konusunda kesin bir güvence istedi. Kralın böyle bir yükümlülük altına giremeyeceği yolundaki makul ve nazik yanıtını Bismarck, Fransa elçisi Benedetti'yle kral arasındaki konuşmayı tahrif ederek yayımladığı bir basın bildirisinde, Fransa için onur kırıcı bir duruma dönüştürdü. Böylece Fransa bir oldu bitti durumuna gelen savaşı, 19 Temmuz 1870'de ilan etti.

Marx, *Uluslararası İşçi Derneği* Genel Konseyi adına, Fransa-Prusya savaşı üzerine, 19-23 Temmuz arasında yazdığı ilk çağrıda, bu savaşı bir komplo olarak nitelendiriyordu. Marx'a göre bu komplo, Aralık 1851 hükümet darbesinin düzeltilmiş bir basımından başka bir şey değildi. İlk bakışta olay öylesine saçma görünüyordu ki, Fransa onu gerçekten ciddiye almak istemiyordu. Fransa, hükümetten çok, bakanların savaş üzerindeki sözlerini basit bir borsa spekülasyonu manevrası olarak eleştiren Paris milletvekili Jules Favre'a inanıyordu. Yasama meclisindeki tüm muhalefet, 15 Temmuz'da oylanan geçici savaş ödeneklerine ret oyu verdi. Thiers bile, "iğrenç" olarak nitelendirdiği savaşı kınıyordu. Paris'in tüm bağımsız gazeteleri savaşa karşı çıkıyor, taşra basını da hemen hemen tümüyle onlara katılıyordu.

Savaş Karşısında İşçiler

Fransız *Enternasyonalciler*

12 Temmuz'da Parisli *Enternasyonalciler*, sol cumhuriyetçilerin organı olan *Le Réveil* gazetesinde "Bütün Ülkelerin İşçilerine" başlığıyla yayımlanan bildirgelerinde şöyle diyorlardı: "Avrupa dengesi ve ulusal onur bahanesiyle, bir kez daha siyasal hırslar dünya barışını tehdit ediyor. Fransız, Alman ve İspanyol işçiler, seslerimiz savaşa karşı bir kınama çığlığı halinde birleşsin! (...) Bir üstünlük ya da hanedan sorunu uğruna savaş, işçilerin gözünde canice bir saçmalıktan başka bir şey olamaz. Kendilerini kan vergisinden bağışık tutan ya da halkların başına gelen felaketlerde yeni bir spekülasyon kaynağı bulan kimselerin savaş çığlıklarını, barış, iş ve özgürlük isteyen bizler protesto edelim! (...) Almanya'daki kardeşler! Bölünmemiz, Ren'in her iki kıyısında da despotizmin dört başı mamur bir zaferinden başka bir şeye yol açamaz. Tüm ülkelerin işçileri! Ortak çabalarımızın sonucu ne olursa olsun, biz *Uluslararası İşçi Derneği*'nin ülke sınırları tanımayan üyeleri, size yıkılmaz bir dayanışma güvencesi olarak, Fransa işçilerinin iyi dilek ve selamlarını gönderiyoruz!"

Enternasyonal Paris şubesinin bu bildirgesini, birçok benzer çağrılar izledi. Örneğin, 22 Temmuz tarihli *La Marseillaise*'de yayımlanan Neuilly-sur-Sein bildirgesinde de şöyle deniyordu: "Bu savaş adil bir savaş mı? Hayır! Bu savaş bir hanedan savaşı. İnsanlık, demokrasi ve Fransa'nın genel çıkarları adına, *Enternasyonal*'in bu savaşa karşı protestosuna, bütünüyle ve var gücümüzle katılıyoruz!"

Marx

Marx, 19-23 Temmuz 1870'te yazdığı çağrıda şunları ekliyordu: "Louis Bonaparte'ın Prusya'ya karşı savaşının sonucu ne olursa olsun, ikinci imparatorluğun ölüm çanı, Paris'te, daha şimdiden çalınmış bulunuyor. İmparatorluk, başlamış olduğu gibi bir parodiyle bitecektir. Ama Louis Bonaparte'a on sekiz yıl boyunca *onarılmış imparatorluk* kaba güldürüsünü oynama iznini verenlerin, Avrupa hükümetleri ile egemen sınıflar olduklarını da unutmayalım.

"Almanya bakımından savaş, bir savunma savaşıdır. Ama Almanya'yı kendini savunma zorunluluğuna kim düşürdü? Louis Bonaparte'ın onunla savaşmasını kim sağladı? *Prusya!* Bu Louis Bonaparte'la, içerdeki halk muhalefetini ezmek ve Almanya'yı Hohenzollern hanedanına bağlamak için gizlice elbirliği eden gene Bismarck'tır. Eğer Sadova savaşı (Avusturya-Prusya savaşının sonucunu belirleyen muharebe, 3 Temmuz 1866) kazanılacak yerde yitirilmiş olsaydı, Fransız taburları Prusya'nın müttefikleri olarak tüm Almanya'yı doldururlardı. Zaferinden sonra Prusya, köleleştirilmiş bir Fransa karşısına, özgür bir Almanya çıkarmayı bir an için bile olsa düşündü mü? Tam tersine, bir yandan kendi öz sisteminin tüm doğuştan güzelliklerini özenle korurken, onlara bir de ikinci imparatorluğun tüm hünerlerini, gerçek despotizmiyle düzmece demokratizmini, siyasal aldatmacalarıyla malî dalaverelerini, tumturaklı lafazanlıklarıyla, aşağılık hokkabazlıklarını da ekledi. O zamana kadar Ren'in yalnız bir kıyısında çiçek açan Bonapartizm, artık öteki kıyısında da benzerini buluyordu. Böylesine bir

Sedan Savaşı'nın iki büyük galibi vardı: Prusya'nın geleneksel militarizmiyle, kullanmakta olduğu yeni teknolojiler. 1860'larda, Fransa sanayileşme yarışında giderek geri düşmekteydi. Oysa, 19. yüzyılın başında yukarıdan aşağı bir devrimle kapitalist toplumsal ilişkilere yasallık kazandırmış olan Prusya devleti, bu kez sanayileşme ve teknolojik gelişmeye büyük yatırımlar yapıyordu. İlk kez 1851'deki Londra Uluslararası Sanayi Fuarı'nda sergilenen, Alfred Krupp'un dökme çelik topları, Prusya'ya, Fransızların bronz topları karşısında büyük bir üstünlük sağladı. Bunların hem menzilleri daha uzun, hem de hedefe isabet etme oranları daha yüksekti. 1870-71'den sonra Krupp adı bütün dünyada, Rotschild'lerinkine benzer bir ün kazandı. Krupp silahları gelişmekte olan bütün ülkeler için bir statü sembolü haline geldi ve Alfred Krupp, 1887'de ölene kadar, aralarında Osmanlı İmparatorluğu'nun da bulunduğu 46 devletin başlıca silah satıcısı haline geldi. Bu ticaret ona, hatırı sayılır bir sermaye birikiminin yanısıra, çeşitli hükümetlerin hizmetlerini ödüllendirmek için verdiği 44 adet madalya ve nişan kazandırdı. Ancak Prusya'nın gelişmişliğinin yegâne göstergesi, dökme çelik toplar, diğer gelişkin silahlar ve orduların çok daha hızlı hareket etmesini sağlayan yaygın demiryolu ağları değildi. 1850'lerden başlayarak Almanya'nın her yerinde orta derecede teknik okullar açılmıştı. Bu okullar yalnızca Ren bölgesinin ünlü sanayicilerini yetiştirmekle kalmamış, Prusya'nın okur-yazar oranı son derece yüksek bir orduya sahip olmasını da mümkün kılmıştı. Örneğin Sedan Savaşı sırasında Fransız ordusundaki okur-yazarlık oranı yüzde 72 iken, Prusya ordusunda yüzde 98'di. Bu yüksek oran zaten katı olan askerî disiplini daha da pekiştiriyor, emirlere "harfiyyen" uyulmasını mümkün kılıyordu.

12 Paris Komünü

durumda, *savaştan* başka ne çıkabilirdi? Eğer Alman işçi sınıfı, bugünkü savaşın sıkı sıkıya savunucu niteliğini yitirip, Fransız halkına karşı bir savaş biçiminde yozlaşmasına izin verirse, ister yengi, ister yenilgi, her ikisi de bir yıkım olacaktır. Kurtuluş savaşı denilen savaşlardan sonra Almanya üzerine çökmüş bulunan tüm acılar, yeni bir yoğunlukla yeniden canlanacaklardır."

Alman İşçi Sınıfı

Ancak Fransız işçilerin sesleri Almanya'da da yankı buluyor, 16 Temmuz 1870'te Braunschweig'te düzenlenen yığınsal bir işçi toplantısında, Paris bildirgesiyle tam bir uyum içinde alınan kararlar şu sözlerle tamamlanıyordu:

"Biz bütün savaşların, ama hepsinden de önce hanedan savaşlarının düşmanıyız. (...) Biz kendimizi bir savunma savaşına, derin bir sıkıntı ve derin bir acıyla, kaçınılmaz bir kötülük olarak katlanmaya zorluyor, ama aynı zamanda tüm Alman işçi sınıfını, barış ya da savaş kararını vermek yetkisini halkların kendilerine bırakılmasını isteyecek ve böylece halkları kendi öz yazgılarının efendileri durumuna getirerek, bu büyük toplumsal mutsuzluğun yinelenmesini olanaksız duruma getirmek için etkinlik göstermeye de çağırıyoruz."

Chemnitz'de, 50 bin Saksonya işçisini temsil eden bir temsilciler toplantısında da oy birliğiyle şu karar alınıyordu: "Alman demokrasisi ve özellikle *Sosyal Demokrat Parti* işçileri adına, bu savaşın yalnızca bir hanedan savaşı olduğunu ilan ediyoruz. (...) Fransa işçilerinin bize uzattıkları kardeşçe eli sıkmaktan mutluluk duyuyoruz. *Uluslararası İşçi Derneği*'nin, *'Bütün ülkelerin proleterleri birleşin'* sloganına saygılı olarak, *bütün* ülkelerin işçilerinin *dostlarımız* ve *bütün* ülkelerin despotlarının da *düşmanlarımız* olduklarını hiçbir zaman unutmayacağız!"

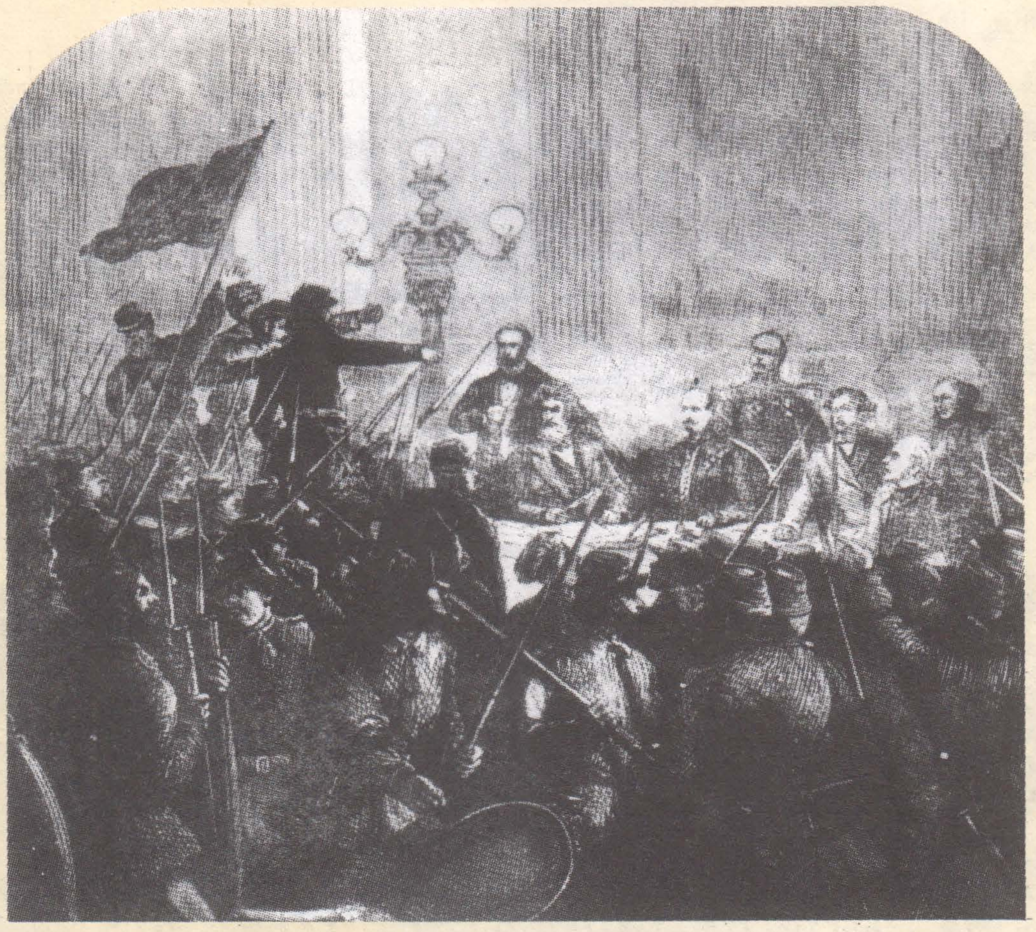
Paris bildirgesini, *Enternasyonal*'in Berlin şubesi de şöyle yanıtlıyordu: "Protestonuza bütün kalbimizle katılıyoruz. (...) Ne boru sesinin, ne top gürlemesinin, ne zafer ve ne de yenilginin bizi bütün ülkelerin işçilerinin birliği için ortak çalışmadan döndüremeyeceğine bütün kalbimizle söz veriyoruz."

Komün mühürleri.

Ancak bütün bu kardeşlik çağrıları ve savaşa karşı konuşmalar birer iyi dilek olarak kaldı.

Komün'ün İki Partisi: Blanquiciler ve Proudhoncular

31 Ekim 1871'de, bozgun ve Prusyalılara büyük tavizler veren bir barış imzalanması ihtimali, Parislileri harekete geçirdi. Ayaklanmanın önderi, onyıllardır Fransız devrimci hareketinin sembolü olan Blanqui idi. Kısa sürede yenilgiye uğrayan ayaklanma sonunda Blanqui ölüme mahkum edilecek, sonradan cezası hapse çevrilecek ve nihayet afla serbest kalacaktı.

Blanqui, ikinci İmparatorluk dönemindeki tutumu nedeniyle büyük bir saygınlık kazandı. Kendisine karşı ileri sürülen ihanet suçlamalarına rağmen, bu saygınlığı korudu. 1848-1870 arasında, onyedi yılını hapiste geçirdi. Kişisel öğretisini de bu koşullar içinde hazırladı. Blanqui 1848 yenilgisinden, "Cumhuriyeti yutan entrikacılar grubunu" sorumlu tutuyordu. Sosyalizm anlayışı ise hep belirsiz kaldı. Sosyalizmi "yeni bir düzen inancı" olarak tanımlıyordu. Çeşitli "okullar" arasındaki ayrılıklar, onu hiç yılgınlığa düşürmedi. Bu okullar ona göre, "çeşitli sorunlar üzerinde birbirleriyle savaşıyorlarsa da, aynı ereği izliyor, aynı özlemleri besliyorlardı". Ayrıca bu bölünmüşlükten ötürü sevindiği bile oluyordu. Çünkü "her küçük farkın, her okulun göreceği bir iş, büyük devrimci dramda oynayacağı bir rol vardı". Gerçekte bazı sözcüklerin hiçbir anlamı yoktu. "Örneğin, herkes demokrat olduğunu ileri sürüyordu". Oysa gerçek ayrım çizgisi, ona göre "gerçek adlarıyla proletarya ve burjuvazi olarak adlandırılan iki düşman kamp"-ın varlığını kabul etmekten geçiyordu. Bununla birlikte Blanqui'nin "proletarya" derken anladığı şey de, aslında her zaman sınırları pek de belli olmayan halk tabakalarını kapsıyordu. Ona göre "devrim" sözcüğünün Fransa'daki anlamı, krallara, soylulara ve rahiplere karşı savaşımın burjuvalar tarafından yürütüldüğü öteki ülkelerdeki anlamından farklıydı. Sosyalist öğretileri maddecilikle suçlayanlara Blanqui, "halklar hiçbir zaman kendi çıkarlarından başka bir şey için harekete geçmezler!" yanıtını veriyor, "Devrim, eğer yığınların yaşama koşullarının düzelmesi değilse, nedir?" diye soruyordu.

Blanqui kendisini, "pratik sosyalizm" kategorisine yerleştiriyordu. Pratik sosyalizm, "her sistemde kendine uygun ne varsa alan, okul tutkusu olmayan ve kurulu düzeni devirmek isteyen, ama rasgele ya da birtakım entrikalar çevirerek değil, geleceği olayların aydınlattığı, geliştirdiği ve belirlendiği sosyalizmin sağlayacağı yeni temeller üzerinde kurmak kesin kararıyla saptanan ilkeler gereğince devirmek isteyen" bir sosyalizmdi. Yeterince kuram kurulmuştu. Eski dünya yeterince incelenmişti. Artık incelenecek bir şey kalmamıştı. Havayı tazelemek, artık fırtınalara düşüyordu. "Söz olguların"dı.

Ölümünden sonra, 1885'te yayımlanan iki ciltlik *Critique Social* (Toplumsal Eleştiri) adlı derlemede toplanan notlarının çoğu, bu dönemin tarihini taşıyordu. Daha önceki bir dönemde Blanqui, gizli derneklerin etkisinde kalmıştı. Mahpusluk, düşüncelerindeki anti-kapitalizmi derinleştirdi. İkinci İmparatorluk döneminde gelişen kapitalizmin özellikle vurguncu, faizci görünümüne tepki duyuyordu. Ona göre asıl düşman, "İmparatorluk Ekü" ya da "miskin hükümdar" dediği paraydı. "Tarihin perdesi açılmadan önce bir İmparator Ekü Avrupa'yı, Asya'yı ve Afrika'yı despotça yönetiyordu". Blanqui aynı zamanda ütopyacıları ve özellikle, "bugün imparatorluğun temel direkleri" durumuna gelen Saint-Simoncuları da sert bir biçimde eleştiriyordu. Şöyle diyordu: "Geleceğin komünizmi bir ütopya değildir. Tüm tarihsel sürecin doğal sonucudur ve düşlemci kafalardan tam teçhizat çıkan üç ya da dört sistemle hiçbir benzerliği yoktur." Blanqui, kooperatif çözümlerin etkililiğine de inanmıyordu. Kooperatifçiliği, "proletaryanın düşebileceği en kötü tuzak" olarak görüyordu. Kooperatif hareket yerine, "sakıncalarına rağmen herkesin anlayıp katılabileceği doğal bir çözüm, sermayeye karşı savaşımda tek gerçek halk sahibi" olan grevi geçirmek gerekiyordu. Şöyle yazıyordu: "Birlik gücüyle işçi, eski efendilerinin keyfine bağlı olmaktan kurtulur. Onların açgözlülüklerine karşı daha eşit silahlarla savaşır ve artık solucanlar gibi sürünmez, ücret düşüşünü durdurabilir, sömürüyü engelleyebilir ve kendisine zorla kabul ettirilen çalışma koşullarına boyun eğecek yerde, onları tartışabilirdi".

Blanquici düşüncenin temeli olan devlet sorunu, onu zorunlu bir diktatörlük düşüncesine götürüyordu. Şöyle diyordu: "Toplumsal devlet çürüdüğüne göre, sağlıklı bir devlete geçmek için etkili çarelere başvurmak gerekir. Halk bir süre için devrimci bir iktidar gereksinimi duyacaktır. Krallığı ve tüm aristokrasileri ortadan kaldırmak, onların yerine cumhuriyeti, yani eşitlik yönetimini geçirmek gerekir; ama bu yönetime geçmek için de, halkı haklarını kullanabilecek bir duruma getiren devrimci bir iktidara başvurmak zorunludur."

Blanqui 1868'de *Instruction pour une prise d'armes* (Silaha Sarılma Bilgileri) adlı yapıtını yazdı. Bu yapıtta örgütlenme zorunluluğu üzerinde duruyor ve "asıl önemli olan ne pahasına olursa olsun örgütlenmektir" diyordu. "Sefil 1848 hükümeti"nin tersine, "Parisli bir diktatörlük" kurulmasını öneriyordu. Çünkü Paris, Fransa'nın "beyni" ise, taşra ancak "bağırsağı" olabilirdi. 1874'te Engels, Blanqui'nin kişiliğini kayırmakla birlikte, "Blanquici" diktatörlük anlayışını eleştirecek ve şöyle yazacaktı: "Tüm devrimci proletarya sınıfının diktatörlüğü değil, küçük bir azınlığın diktatörlüğü, darbe yapan ve daha önce birkaç kişinin diktatörlük ya da egemenlik altında örgütlenen insanların diktatörlüğüdür bu." Her ne olursa olsun bu diktatoryal iktidar, burjuvaziyi yalnız askeri bakımdan değil, burjuva basınını ortadan kaldırarak ideolojik bakımdan da silahsızlandıracaktı. Küçük köylüyü kollayacak, buna karşılık Kilise'nin ve büyük mülk sahiplerinin mallarına el koyacaktı. Büyük sanayi ve ticaret işletmelerini devlet denetimine alarak sanayi ve tarım birlikleri kurmak gerekecekti. Devrimci iktidarın temel görevlerinden biri de laik bir halk eğitimini geliştirmek olacaktı. Çünkü devrimin ocağı atölye değil, okuldu. Blanqui'ye göre komünizm, eğitimden ayrılamazdı ve eğitim de "dinsel önyargılar"a karşı savaşımla birlikte verilecekti.

İKİ PROUDHON

1848'den önceki Proudhon, herşeyden önce eleştirici bir Proudhon'du; 1848'den sonraki Proudhon ise, çözümler getirmek isteyen bir Proudhon durumuna dönüştü.

Proudhon'u, eleştirel evreden yapıcı evreye geçmeye olaylar zorlayacaktı. Tüfeklerini kuşanmış dört yurttaşın, bir yıldan beri çıkacağını haber verdiği kitabın ne zaman çıkacağını sormaya geldiklerini kendisi anlatıyordu. *Kredi ve Para Dolaşımının Örgütlenmesi* ve *Toplumsal Sorunun Vergisiz ve İstikrarsız Çözümü* başlıklı iki broşürle, kredinin örgütlenmesi konusundaki planını açıkladı. Bu plan, tüzüğünü 15 Mayıs 1848'de yayınladığı *Mübadele Bankası*'na dayanıyordu. Bankanın finansmanı için sunduğu tasarının, kurucu meclis tarafından, reddedilmiş olması onu yıldırmadı. Ocak 1849'da, bu kez *Halk Bankası*'nın kuruluş tüzüğünü bir notere teslim ediyordu. Umut verici bir başlangıçtan sonra, yeniden başarısızlığa uğradı.

Saint-Simon ve Fourier'den farklı olarak Proudhon, üretim sorunlarından çok mübadele sorunlarıyla uğraşıyordu. *Halk Bankası*'nın kurulmasıyla, karşılıklı kredi örgütlenecek ve bu da "fırsat vergisi"ne, yani kapitalistlere ödenen faize son verecekti. Nakit paraya değil, mallara çevrilebilir bonolar çıkarılacaktı. Karşılıklılık işte

12 Paris Komünü

böyle sağlanacak ve sağlama bağlanacaktı. Mülkiyet, artık zilliyetlikten başka bir şey olmayacak, bu da dolaylı olarak mülkiyetin yeniden belli bir saygınlığa kavuşmasına yol açacaktı. Emeğin örgütlenmesi, "Robespierre'in çelimsiz gölgesi" olarak gördüğü Louis Blanc'ın öngördüğü dernekler türündeki derneklere bırakılmayacaktı; çünkü Proudhon o dernekleri bir "hükümet rejimi belirtisi" olarak görüyordu. Proudhon, örneğin madenleri ya da demiryollarını yönetebilecek özgür ve bağımsız üretici dernekleri olan "işçi şirketleri" kurulmasını öneriyordu.

"İşçi şirketleri"nin gelişmesi, devletin ortadan kalkmasına yol açacaktı. Proudhon'a göre, "devletin yerini atölye alacak"tı. Onun anarşizmin babalarından biri sayılmasının nedeni de buydu. Ona göre insan toplumlarında, hiyerarşiden anarşiye doğru sürekli bir gelişme vardı. Çünkü, hiyerarşi ilkel toplumların, anarşiyse ergin toplumların varlık koşuluydu. Birleşmiş üreticilerin devlete gereksinimleri yoktu. Devletin olduğu yerde, her zaman hükümdarlık, her zaman ücretlilik vardı.

Proudhon, kendi karşılıklı yardımlaşmacılığı (mutualizm) ile kendi federalizmi arasındaki sıkı bir bağ kuruyordu. Gerçekte her türlü merkezileşmeye karşıydı. Kendi tarlalarının, kendi çalışma aletlerinin ve kendi ailelerinin efendisi olan küçük üreticilerin, kendi dernekleri tarafından oluşturulan bir özerk komünler federasyonu düşünüyordu. Böyle bir örgütlenme, bireyi güvenlik altına alacaktı; çünkü bir bölünmüş milliyet ve küçük sanayi ülkesinde, herkesin hak ve istekleri birbirini dengeleyeceği için, kimse kimseyi egemenliği altına alamayacaktı.

Kadınla erkeğin siyasal ve hukuki eşitliğine son derece karşı bir nitelik taşıyan Proudhoncu aile anlayışı, ailenin ekonomik bir birim olduğu dönemi anımsatıyor ve aileyi, küçük zanaatçı ve tarımsal üretim çerçevesinde, hâlâ belli ölçüde ekonomik bir birim olarak görüyordu.

Proudhon'un önerdiği gibi bir toplumsal örgütlenme, özgürlüğü güvence altına alacak ve adaleti gerçekleştirecekti. Proudhon'a göre, "felsefenin gerçek ilkesi" adaletti. Aynı zamanda matematik, mekanik, mantık ve estetikle de ilgili bir ilkeydi adalet. Kendisini eşitlik, denklem, denge ve uyum gibi farklı olmakla birlikte eşanlamlı terimlerle dile getiriyordu. Adalet, özgürlük, bağımsızlık gibi zanaatçı anlayışı dışavuran özlemlerle burada da karşılaşılıyordu. Ancak gene de Proudhon, emeği yüceltmesiyle, işçi seçkinde bir gurur duygusuyla birlikte, sınıf bilincinin gelişmesine de belli bir katkıda bulunuyordu. "Dizgici kumpasının, benim için özgürlük simgesi ve aleti durumuna geldiği o büyük günü hâlâ büyük bir zevkle hatırlıyorum," diye yazıyordu. Makinenin işçiler için zararlı sonuçlarından başka hiçbir yönünü göremiyordu.

17 Şubat 1864'te, Proudhon'un ilişki içinde bulunduğu Parisli işçiler, *Altmışlar Bildirgesi* denilen ve 1864 ara seçimleri için işçi adaylıkları öneren bir bildirge yayınlıyorlardı. Bu bildirge, toplumsal sınıfların yeri ve işlevi üzerinde daha derin bir biçimde düşünmesine yol açtı. Daha önce ve uzun bir süre boyunca bir üst, bir ast ve bir de orta sınıf olmak üzere üç sınıfın birarada yaşamaları üzerinde durmuş, bunlar için en çok, sınırlarını pek de iyi belirleyemediği bir orta sınıfa bel bağlamış, ancak onun davranışlarından da sonunda düş kırıklığına uğramıştı. Bunun üzerine, *De la capacité politique des classes ouvriéres* (İşçi Sınıflarının Siyasal Yeteneği) adlı ve ölümünden az sonra yayınlanan bir yapıt yazdı. Bu yapıtta, işçi demokrasisinin "siyasal yaşam sahnesine çıktığını" ilan ediyordu. Proudhon'a göre bundan böyle, kapitalist-mülk sahibi-girişimci burjuvazi ve hükümetle işçi demokrasisi arasındaki roller, her bakımdan değişmişti. Bundan böyle *yığın, çokluk, kuru kalabalık* olarak adlandırılması gereken artık işçi demokrasisi değildi, ötekiydi.

KENAN SOMER

Bismarck'ın ve III. Napoléon'un orduları enternasyonalist karaktere sahip işçilerden değil, milliyetçi ve "Babacan despotlarına yürekten bağlı" köylülerden oluşuyordu. Ne Prusya ve Fransa işçi ve sosyalist hareketlerinin çabaları, ne de Enternasyonal'in çağrıları savaşı engelleyemedi.

İkinci İmparatorluğun Son Perdesi

Fransa ilan etmek zorunda kaldığı bu savaşa, aslında son derece elverişsiz koşullar içinde giriyordu. Joarez'in yönettiği ulusal kurtuluş savaşını bastırmak üzere bir bölümü Meksika'da bulunan askeri güç, Prusyalıların sert disiplini altında yönetilen Alman askeri gücü karşısında çok zayıf kalıyordu. Gereğince hazırlanmış ve yetiştirilmiş olan Alman orduları, Alsace ve Lorraine'i kolayca istila ettiler. Mac-Mahon Alsace'daki birliklere, Bazaine ise Lorraine'de toplanan birliklere komuta ediyorlardı. Prusyalılar 4 Ağustos'ta Wissembourg'da saldırıya geçerek, 6 Ağustosta Froeschwiller'de Mac-Mahon'u yendiler. Alsace, Prusyalıların eline geçti. Aynı gün, Frossard'ın komuta ettiği Fransız birlikleri de Lorraine'de yenildi. Bu yenilgilerin siyasal sonuçları hemen kendini gösterdi. Naip olarak İmparatoriçe Eugénie tarafından yönetilen hükümet Paris'te sıkıyönetim ilan ederek ulusal meclisi toplantıya çağırdı. Buna karşılık muhalefet gazeteleri, yurdun tehlikede olduğunu ileri sürerek, bütün yurttaşların silahlandırılmasını ve başkent milletvekillerinden oluşan bir savunma komitesi kurulmasını istiyorlardı.

9 Ağustos'ta ulusal meclis toplandı. Devrimci bir hava içinde geçen oturum sırasında, sol kanat adına konuşan Jules Favre, Ulusal Muhafız Birliği'nin silahlandırılmasını, tüm hükümet yetkilerine sahip on beş üyelik bir yürütme komitesi kurulmasını ve askeri kuvvetlerin komutasının, imparatordan başka birine verilmesini istedi. Bu önlemler alınmadıysa da Emile Ollivier hükümeti devrildi ve naip imparatoriçe, Palikao kontu general Cousin-Montauban başkanlığında bir sağ hükümet kurdu.

Mac-Mahon Châlon'a kadar geri çekilirken, III. Napoléon, komutayı general Bazain'e devretti. Bazain komutasındaki Fransız ordusu, 14 Ağustos'ta Borny'de, 16 Ağustos'ta Rezonville'de ve 18 Ağustos'ta da Saint-Privat savaşlarında yenildikten sonra, Metz'de kuşatıldı. Bunun üzerine ulusal meclis, 19 Ağustos'ta bir savunma komitesi kurulmasına karar verdi ve hükümet, iki sol milletvekilinin de bu komiteye girmesine boyun eğmek zorunda kaldı.

Sedan Yenilgisi

Mac-Mahon'un, Paris'i güvence altına alması gerekiyordu. Ancak yenik imparatorun Paris'e dönmesinin bir ayaklanmaya yol açmasından korkan imparatoriçe, Palikao, ve senato başkanı Rouher, imparatorun Châlons'daki orduyu Paris'e getirmek önerisini reddettiler. Palikao, Mac-Mahon'a, Metz'de kuşatılan general Bazaine'in yardımına koşması emrini verdi. Bu emir de onu Sedan'a götürdü. Birliği bozulmuş ve morali tükenmiş olan Mac-Mahon'un ordusu, Almanların baskısıyla kuzeye kayarak Sedan'a sığındı. Sedan'da sıkıştırılan Mac-Mahon ordusuna, 2 Eylül 1870'te teslim olmaktan başka çare kalmıyordu. 106 bin askeriyle birlikte, imparator da teslim oluyordu.

"İmparatorluğu Devirmek"

Bu arada yeniden Paris'e dönmüş olan Blanqui, 14 Ağustos 1870'te Eudes, Granger, Brideau ve Flotte gibi bazı arkadaşlarıyla birlikte, daha Sedan'dan önce, imparatorluğa karşı bir darbe girişmi başlatmıştı. Barındırdığı garnizonun büyük kuvvetinden ötürü Vincennes kalesini ele geçiremeyen Blanquiciler, silahlanmak umuduyla ve oradaki birliğin Bonaparte düşmanı duygularına güvenerek, La Villette itfaiye kışlasına saldırdılar. Bu da başarısızlıkla sonuçlanınca darbe girişimi soysuzlaşarak kenti kuşatan dış bulvarlarda, "Yaşasın Cumhuriyet! Kahrolsun Prusyalılar! Silah Başına!" çığlıkları arasında girişilen bir gösteriye dönüştü. Blanqui yeniden Belçika'ya kaçarken, arkadaşları da savaş divanına gönderildi. Prusya ajanı olmakla suçlanan Eudes, yargılama sırasında kendini şöyle savunuyordu: "İstilayı püskürtmek istedik; bunun için de ilkin imparatorluğu devirmek gerekiyordu. (...) Yurt düşmanları ve hainler, cumhuriyetçi olamaz. (...) Ben Fransa ve cumhuriyet için beslediğim aşk ve şevkle davrandım." 29 Ağustos'ta ölüm cezasına çarptırılan Eudes ve Brideau'nun cezalarının infazı, Sedan yenilgisine rastlayan 2 Eylül günü yapılacaktı. Ancak infazlar, güçlü bir halk tepkisiyle karşılaşmak korkusuyla ertelendi ve iki gün sonra da 4 Eylül Devrimi patlak verdi.

4 Eylül Devrimi ve Ulusal Savunma Hükümeti

İmparatorun tutsak düşmesinden sonra, köylülüğe dayanan askeri bir rejim olan imparatorluğun Paris'te bir devrimi önleyebilmesi olanaksızdı. Sorun, artık iktidarın cumhuriyetçi burjuvaların mı, yoksa sosyalistlerin mi eline geçeceği sorunuydu. İşçi sınıfının

gerçek temsilcileri henüz ya imparatorluk zindanlarında ya da yurt dışındaydılar. Üstelik Blanquicilerin 14 Ağustos'taki başarısız darbe girişimleri de sosyalistleri elverişsiz bir duruma düşürmüştü. Öte yandan hükümet, savaşın başından beri, Ulusal Muhafız'ın yalnız burjuva taburlarını silahlandırmıştı. Kısacası, 4 Eylül'de sosyalistler, kendilerini halka kabul ettiremediler. Halk, tıpkı 1848'de olduğu gibi, yasama meclisini sardı ve Belediye Sarayı'na yöneldi. Belediye Sarayı'nda cumhuriyet ilan edildi ve Paris milletvekillerinden oluşan bir burjuva hükümet kuruldu ve bu hükümete Ulusal Savunma Hükümeti adı verildi.

Ulusal Savunma Hükümeti

General Trochu başkanlığında kurulan Ulusal Savunma Hükümeti, başta Jules Favre ve Jules Ferry olmak üzere, Ulusal Meclisin ılımlı sol burjuva kanadından oluşuyordu ve genel olarak savaşı sürdürmekle görevlendirildi. Savaş, artık Fransa için bir savunma savaşı durumuna dönüşmüştü. 19 Eylül'den başlayarak Almanlar tarafından kuşatılan Paris halkı, soğuğa, açlığa ve bombalamalara örnek bir cesaretle katlandı. Ancak, Ulusal Savunma Hükümeti denilen hükümetin, savaşmakta pek de kararlı olmadığı kısa sürede ortaya çıktı. Sonradan Marx, *Fransa'da İç Savaş* adıyla tanınan yapıtında, durumu şöyle özetliyordu:

"4 Eylül 1870 günü Paris işçileri, hemen hemen bir anda Fransa'nın bir ucundan öbür ucuna bir tek uyumsuz ses çıkartmaksızın alkışlanan cumhuriyeti ilan ettikleri zaman, devlet adamı olarak Thiers ve general olarak Trochu ile birlikte, mevki peşinde koşan entrikacı avukatlar topluluğu Belediye Sarayı'nı ellerine geçirdi. (...) İşçi sınıfının gerçek temsilcileri henüz Bonapartçı zindanlarda oldukları ve Prusyalılar da kent üzerine yürümekte oldukları için, hazırlıksız yakalanan Paris, salt ulusal savunma erekleri bakımından kullanılma kesin koşuluna bağlı olarak, iktidarın bu biçimde ele geçirilmesine göz yumdu. Oysa işçi sınıfını silahlandırmadan, onu gerçek bir güç olarak örgütlemeden ve saflarını savaşın ta kendisiyle eğitmeden, Paris nasıl savunulabilirdi? Ama silahlandırılmış Paris demek, silahlı devrim demekti. Paris'in Prusyalı saldırgan üzerindeki zaferi, Fransız işçilerinin Fransız kapitalisti ve onun devlet asalakları üzerindeki bir zaferi olurdu. Ulusal görevle sınıf çıkarı arasındaki bu çatışmada, Ulusal Savunma Hükümeti, bir an bile duraksamadı ve bir Ulusal İhanet Hükümeti durumuna dönüştü."

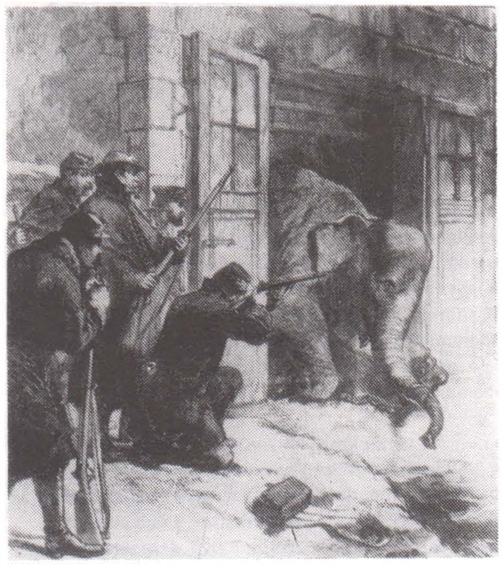
Savunma Savaşı

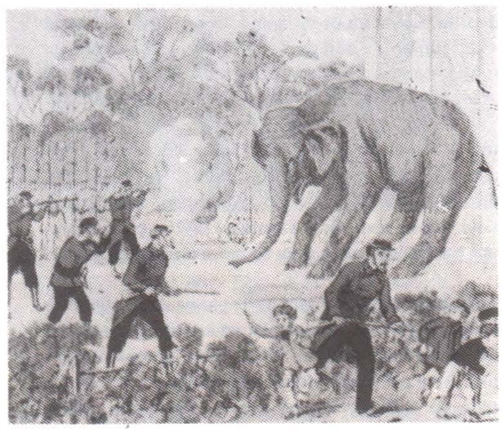
Oysa savaş, Fransa için artık bir savunma savaşı durumuna dönüşmüştü. 4 Eylül 1870 akşamı, *Uluslararası İşçi Derneği* Paris Federal Konseyi, "Alman halkına ve Alman halkının sosyalist demokrasisine" bir çağrı yayınlayarak, Fransız toprağında bulunan Alman ordularının geri çekilmesini istedi. Bu çağrıda, ileride Komün'ün önemli boyutlarından birini oluşturacak olan yurtseverlik savaşına da anıştırmada bulunuyor ve şöyle deniyordu: "1803'te Fransa'ya karşı birleşen Avrupa'ya söylediğimizi sana da söylüyoruz. Fransız halkı, ülkesini işgal eden bir düşmanla hiçbir zaman barış yapmayacaktır."

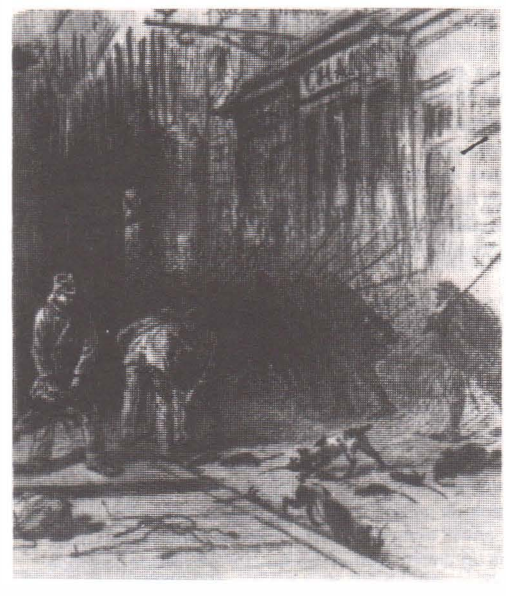
Öte yandan *Alman Sosyal Demokrat İşçi Partisi* Merkez Komitesi de, 5 Eylül'de bir bildirge yayınlıyor ve şöyle diyordu: "Biz Alman işçi sınıfı adına, Alsace ve Lorraine'in ilhakını protesto ediyoruz. Alman işçileri Alsace ve Lorraine'in ilhakına göz yummayacaklardır. (...) Biz, proletaryanın uluslararası ortak davası için, bütün ülkelerdeki işçi arkadaşlarımıza bağlı kalacağız."

Karl Marx, 4 Eylül 1870'ten sonra ortaya çıkan yeni durumu ve bu arada Ulusal Savunma Hükümetini, *Uluslararası İşçi Derneği* Genel Konseyi adına Fransa-Prusya savaşı üzerine 6-9 Eylül 1870'te yazdığı ikinci çağrıda şöyle değerlendiriyordu: "Fransa'da cumhuriyetin kurulmasını biz de selamlıyoruz. Ancak temelsiz çıkmasını dilediğimiz kaygılar duymuyor da değiliz. Bu cumhuriyet, tahtı devirmemiş, sadece onun Alman süngüleri sayesinde boş bırakılan yerini almıştı. Bir toplumsal kazanım olarak değil, bir ulusal savunma önlemi olarak ilan edilmiştir. Bu cumhuriyet, kısmen ünlü Orleancılardan, kısmen de Haziran 1848 ayaklanmasının bazıları üzerinde silinmez bir yüzkarası bıraktığı burjuva cumhuriyetlerden oluşan bir geçici hükümetin ellerindedir. Bu hükümet üyeleri arasındaki işbölümü, hiç de iyiye yorumlanacak gibi değildir. Orleancılar, ordu ve polisteki önemli mevkileri ele geçirmişler, cumhuriyetçi bilinenlere ise gevezelikten başka bir şey yapılmayan bakanlıklar düşmüştür. İlk davranışlardan bazıları, onlara imparatorluktan miras olarak yalnız akrabalarının değil, işçi sınıfı korkusunun da kaldığını yeterince açık bir biçimde göstermektedir." Bu arada Marx, Fransız işçi sınıfını da uyarıyor ve şöyle yazıyordu: "Öyleyse Fransız işçi sınıfı son derece güç koşullar karşısında bulunmaktadır. Yeni hükümeti yıkma girişimi, düşman nerdeyse Paris kapılarına dayandığı bir sırada, umutsuzca bir çılgınlıktan başka bir şey olmayacaktır. Fransız işçileri, yapmaktan geri kalmayacakları yurttaşlık görevlerini yerine getirmelidirler. Ancak, bu arada, Fransız köylülerinin kendilerini birinci imparatorluğun ulusal anılarıyla aldattıkları gibi, onlar da 1792'nin ulusal anılarına kapılmamalıdırlar. Onların görevi, geçmişi yeniden başlatmak değil, geleceği kurmaktır. Fransız işçileri kararlı bir biçimde cumhuriyetçi özgürlüklerden yararlanarak, kendi öz sınıfsal örgütlerini kurmaya girişmelidirler."

Çağrının bu bölümünde Marx, Fransız işçilerini yalnızca yeni Jakobenlere karşı değil,

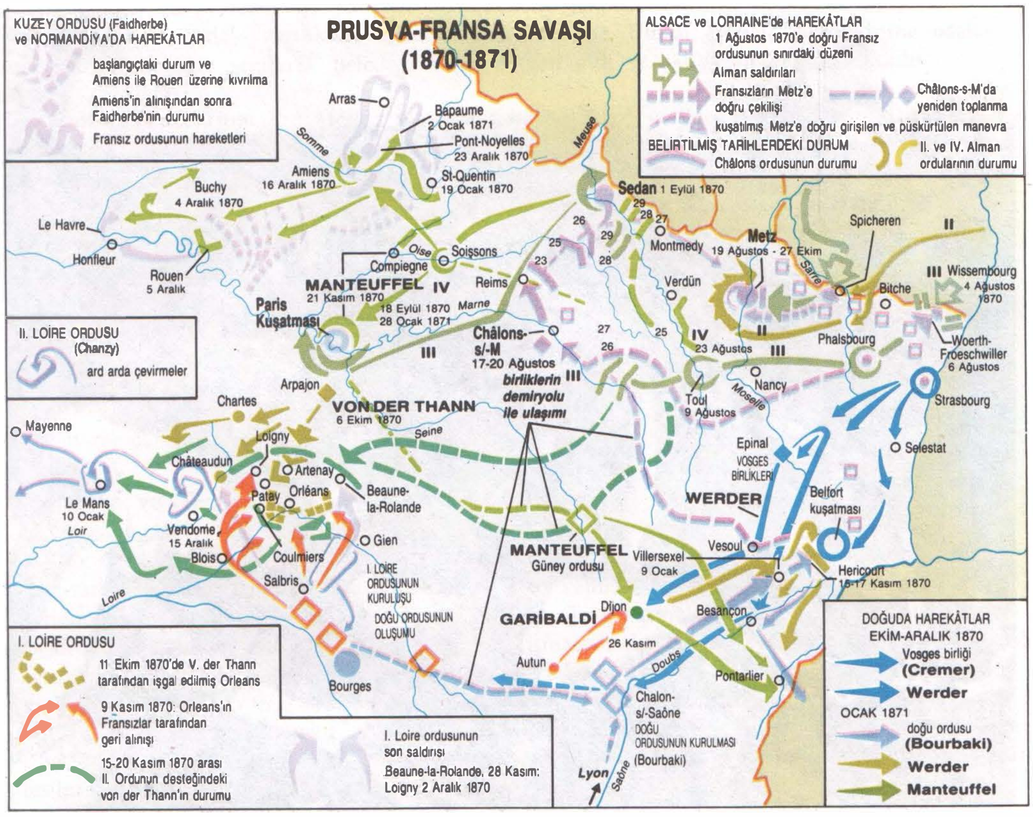

Paris'te açlık. Fransa-Prusya savaşının etkileri en çok kuşatma altındaki Paris'te görülüyordu. Fransız yenilgisi kesinleştikten sonra da teslim olmamakta direnen Paris, Fransa'nın kırlık bölgeleriyle teması kesildiği için büyük bir yiyecek sıkıntısı içine düştü. Bu sıkıntı ilk başlarda kuyruklara ve yiyecek karnelerine yol açmıştı, ama daha sonraları, Paris halkı çaresizlik içinde kalınca Paris hayvanat bahçesindeki filler öldürülerek yenmeye başlandı. Bir süre sonra da Parisliler sokaklardaki fareleri avlamaya başladılar.

12 Paris Komünü

Fransa-Prusya savaşındaki cepheler ve başlıca muharebeler. Savaşın kaderini tayin eden çarpışma Sedan'da oldu ve 2 Eylül 1870'te yenilen Mac Mahon ordusuyla birlikte İmparator III. Napoléon da Prusyalılara teslim oldu. 31 Ekim'de General Bazaine'in Metz kuşatması sonunda teslim olması, savaşın sonunu bildiriyordu. Gene de Paris, 28 Ocak 1871'de imzalanan mütarekeye kadar kuşatmaya direnecekti.

Blanqucilere karşı da uyarıyordu. Daha sonra Lenin de, "*Komün Dersleri*"nde (1908) şöyle yazacaktı: "Burjuvazi o zaman proletaryanın, ulusal bağımsızlığı için yönetimi altında savaşacağı bir 'Ulusal Savunma Hükümeti' oluşturuyordu. Aslında abu hükümet, görevini, Paris proletaryasına karşı savaşında gören bir 'Halka İhanet Hükümeti'nden başka bir şey değildi. Ama yurtseverce yanılsamalarıyla körleşen proletarya, bunu anlayamıyordu. 18. yüzyılın Büyük devrimine kadar uzanan yurtseverlik düşüncesi, Komün sosyalistlerinin kafalarını da egemenliği altına alıyor ve örneğin söz götürmez devrimci ve sosyalizmin ateşli yandaşı Blanqui, gazetesi için şu '*yurt tehlikede!*' burjuva çığlığından daha uygun bir ad bulamıyordu."

Kaldı ki Blanqui, ömrünün son yıllarında çıkardığı *Ni dieu ni maître* (Ne Tanrı Ne Efendi) adlı gazetede, Kasım 1880'de bile, sınıflar savaşı kuramını ve proletaryanın çıkarlarıyla, ulusun çıkarları arasında ayrım gözetenleri kınıyordu.

Prusya Kralı I. Wilhelm'in 18 Ocak 1871'de, işgal altındaki bir yabancı ülkede, Versailles Sarayı'nın salonunda ilk Alman imparatoru olarak taç giymesi, Bismarck'ın ulusal birlik stratejisinin son adımıydı. Wilhelm Liebknecht bu taç giyme töreni hakkında parlamentoda yaptığı konuşmada şunları söylüyordu: "Yeni kralın taç giyme töreni, beyler, ona soylu bir sembolik anlam kazandırmak için şu az ötedeki jandarma meydanında yapılmalıydı. Burası bu modern kralın taçlandırılması için en uygun yerdir, çünkü aslında bu krallık ancak jandarma gücüyle ayakta tutulabilecektir."

İki İktidar

Ulusal Savunma Hükümeti'nin tersine, Paris halkı sonuna kadar savaş istiyordu. Kuşatma sırasında Ulusal Muhafız silahlandırıldı, her ilçede güvenlik komiteleri kuruldu. Çok geçmeden bu komitelerin başına, "hükümete yardımcı olmak ve ulusun tüm güçlerini seferber etmek" üzere bir merkez komite geçti. Cumhuriyetçi *Yirmi İlçe Merkez Komitesi* adıyla kurulan ve çoğu *Enternasyonal* üyesi işçi delegelerden oluşan bu komite, 5 Eylül'den başlayarak Cordelier sokağında toplanıyordu. Böylece, biri 4 Eylül hükümeti tarafından simgelenen burjuva devlet iktidarı ve öteki, Ulusal Muhafız'ın silahlandırılması sayesinde silahlanmış halkın simgelediği ve henüz belirsiz ve denetimsiz bir nitelik taşıyan bir halk iktidarı arasında, yeni bir çatışma baş gösteriyordu.

5 Ekim 1870 günü Paris Belediye Sarayı önünde, Flourens'ın yönetimi altında, Ulusal Muhafız işçi taburlarının bir gösterisi oldu. İşçiler, Ulusal Savunma Hükümeti'nden, Komün seçimlerinin yapılmasını, cumhuriyeti güçlendirici önlemler alınmasını ve ülkeye saldıran düşmana karşı kararlı bir mücadeleye girişilmesini istediler. Hükümet bu istekleri geri çevirdi ve Ulusal Muhafız'ın, hükümetten buyruk almadıkça her türlü toplantı ve silahlı gösterisini yasakladı.

Blanquicilerin Ayaklanması

31 Ekim 1870'te, Bazaine'in Metz'de teslim olduğunun, Bourget çıkışının başarısızlıkla sonuçlandığının ve Ulusal Savunma Hükümeti'nin isteği üzerine Thiers tarafından Prusyalılarla görüşmelere girişildiğinin duyulması üzerine, Paris işçileriyle Ulusal Muhafız'ın devrimci unsurları ayaklanarak, Belediye Sarayı'nı ele geçirdiler ve Blanqui tarafından yönetilen halk kurtuluş komitesi adlı devrimci bir iktidar organı kurdular. Gerçek bir ulusal savunma oluşturma ve Paris'te devrimci bir Komün kurma girişimiydi bu. Ancak Blanqui, Flourens ve öteki ayaklanma önderlerinin, Ulusal Savunma Hükümeti yöneticilerinin istifa ederek yerlerini Paris'in bütün ilçeleri tarafından özgürce seçilecek bir Komün'e bırakmak için verdikleri söze güvenmeleri, ayaklanmanın başarısızlığına yolaçtı. Paris'teki halk, güçlerinin örgütlenme

Paris Komünü ve Fransız Edebiyatı

Komün günlerinde Fransız edebiyatının büyük isimlerinin ayaklanmaya kayıtsız kalmamakla birlikte Komün hareketi ile yakın bir bağ içinde olmadığını biliyoruz. Victor Hugo, Komün hareketi ve onu izleyen olayları *L'Année Terrible* adlı şiir kitabında tumturaklı dizelerle kayda geçirdi. Bu uzun şiire yazdığı önsözde, şiirini halk yığınlarına ithaf ederken, bu yığınlara acıma zamanının artık geçmiş olduğunu, güçlü kavgalarında onların ancak desteklenebileceğini ve zaferlerinin şiirlere konu olacağını söyler:

Kalabalık yürüyor, bağırıyor, çağırıyor, ağlıyor, kaçıyor;

Acılarına kardeşçe merhameti katalım.

Ama kalabalık kendinde güç bularak ayağa kalktığında,

Kalabalığın büyüklüğüne, tehlikeye,

Sağlıklı zafere, hukuka, cesur bir söylev borçlu olunur.

Komünü desteklediği için rejimle başı derde giren Victor Hugo'dan çok Komün'le doğrudan bağ içinde olan Fransız şairi Eugène Pottier'dir. *Enternasyonal*'in şairi Pottier, Komün şairi olarak da anılır.

Komün'ü doğrudan konu alan roman da azdır. Valles'nin *L'Insurgé*'si belki Komün'ün en renkli anlatımıdır ama yazarın anılarından oluştuğu için roman sayılamaz. Lucien Descaves'ın da *L'Insurgé* (İsyancı) ve *Philémon* gibi kitapları söyleşi ve anekdotlardan oluşur. Aynı yazarın *La Colonne*, Léon Deffoux'un *Pipe-en-Bois*, J. Cassou'nun *Les Massacres de Paris* adlı romanlarıysa Komün'ü konu almakla birlikte bugün okunmazlar. Komün hakkında yazılan ilk roman, aynı zamanda Komün liderlerinden birine Léon Cladel'e ait olan *I.N.R.I'*-dir (Ieusus Nazsrenus Rex Indaeorum- Yahudilerin Kralı Nazarenli İsa). Cladel, 1872'de başladığı romanını 1887'de bitirmiş ama roman ancak 1931'de onun ölümünden sonra basılmıştır.

1870'lerin ünlü yazarı Zola ise, işçi sınıfına büyük bir yakınlık duymakla birlikte, sanat çevresini Komün önder ve yazarlarından değil, ressamlardan seçmişti. Çağdaş toplumsal temaları empresyonist bir biçimde işlemenin öncüsü olan Manet'ye hayrandı. Cézanne, sonradan uzaklaşmakla birlikte, Aix'deki öğrencilik ve Paris'teki ilk gençlik yıllarının en yakın arkadaşıydı. Zola, Paris'te Cézanne vasıtasıyla Guillemet, Pissarro, Monet ve sanat eleştirmeni Théodore Duret'yle tanıştı. Bu grup 1866'dan başlayarak her cuma toplandıkları bir kafede sanat konularını konuşurlardı.

Çocukluğu maddi sıkıntı içinde geçmiş fakat bir gün çağının önemli bir kişisi olmaktan vazgeçmemiş olan Emile Zola için, kişinin içinde doğup büyüdüğü çevrenin, onun yaşamında belirleyici rolü vardı. Bunun içindir ki ortaokul yıllarında beğenerek okuduğu Hugo ve Lamartine'in etkisinden çabuk sıyrıldı ve büyük bir hayranlıkla Balzac ve Stendhal okumaya başladı. Stendhal'in "kişi iradesi" kavramıyla Balzac'ın toplumsal gerçekçiliği onu bu yazarlara çeken başlıca iki unsurdu. Balzac *İnsanlık Komedyası*'nda kişiler ve sınıflar arasındaki ilişki ve çatışmaları gerçekçi bir yöntemle incelemişti. Zola,"bilimsel" dediği yeni bir yöntemle,kişilerin yaşamında kalıtım ve çevrenin rolünü bir laboratuvar işçisi titizliğiyle incelemeyi amaçladığı yeni yöntemiyle, Rougon-Macquart ailesinin üç kuşak boyunca yaşamını anlatmayı amaçlıyordu. Tabii ailenin toplumdaki temsili konumu açıktı. *L'Assommoir*'ın başkişisi Gervaise'in dört çocuğundan Nana bir sosyete fahişesi, Claude bir sanatçı, Etienne devrimci ve Jacques suçlu olur.

Paris Komünü'nü hazırlayan yıllar Zola'nın da yazarlığa hazırlandığı yıllardı. 1868-1870 arasında Zola, Rougon-Macquart'ın planını çizmek ve belgelerini toplamak uğraşındaydı. On yıl sonra *Deneysel Roman* adı altında kuramlaştıracağı bu yöntem, o gün için titiz bir belgeciliği gerektiriyordu. Bütün kişiler olabildiğince yaşamdan alınmış ve romana dahil edilmeden önce toplumsal konumları, kişilik özellikleri, inceden inceye not edilmişti. 1870'te Fransa Prusya'yla savaşa girdiği zaman, Zola, tüm "politik" kişiliğine karşın bu olayı can sıkıntısıyla karşıladı, çünkü bu dikkatlerin sanat ve edebiyattan askerlik ve savaşa kayması demekti. Gene de III. Napoléon'u şiddetle eleştirmekten ve onu Marseillaise ruhuna ve vatana ihanetle suçlamaktan geri durmadı. Bu yüzden hakkında dava açılmışken, Sedan yenilgisi ve Napoléon'un düşürülmesiyle kurtuldu. Paris'teki sıcak politik ortam bir edebiyat eleştirmenine gazetelerde fazla sütun bırakmadığı için ailesini alıp Marsilya'ya gitti. Paris kuşatması bitip de barış antlaşması imzalandığı sırada Paris'te çıkan *La Cloche* gazetesinin Bordeaux parlamentosu muhabirliğini aldı. Prusya'nın empoze ettiği barış koşullarının, Bordeaux parlamentosunda yarattığı acı etkiye, sonradan bu dönemi konu alan *Le Débacle* (Bozgun) adlı romanında yer verecektir.

14 Mart 1871'de Zola Paris'e döndü. Dört gün sonra ayaklanma ve Komün hareketi başladı. Olayların dehşetini Zola, *La Cloche Le Sémaphore de Marseille* gazete-

Komün'ün yenilgisinin görgü tanığı olan bir Amerikalı anlatıyor: "Amerikan Konsolosluğu'ndan bir ataşe, Avenue d'Autin'de en büyüğü ondört yaşından büyük olmayan altı çocuğun cesetlerini görmüştü; askerler bunların birer Pétroleuse, evleri ateşe vermek için gaz taşıyanlardan olduğundan şüphelenerek vurmuşlardı. Yargı diye bir şey yoktu; göstermelik bir divan-ı harp bile yoktu. Herhangi bir teğmen keyfine göre istediği mahkumların vurulmasını emredebiliyordu; hiçbir soru sorulmuyordu."

eksikliğinden ve ayaklanmayı yöneten Blanqucilerle Jakoben burjuva ve küçük burjuva demokratlar arasındaki ayrılıklardan yararlanan hükümet, Ulusal Muhafız'ın kendisine bağlı taburlarını harekete geçirerek Belediye Sarayı'nı geri aldı ve iktidarını yeniden kurdu.

7 Ocak 1871'de, *Yirmi İlçe Merkez Komitesi* adına, Tridon ve Jules Vallès tarafından imzalanan bir *Kızıl Afiş* yayınlandı. Bu afişte, düşmana karşı kitlesel bir saldırı, genel seferberlik, parasız tayın ve Ulusal Savunma Hükümeti'nin çekilerek yerini halka ve Komün'e bırakması ve bir halk hükümeti kurulması gibi istekler yer alıyordu.

Başarısız ve kanlı Buzenval çıkışından sonra, 21 Ocak'ta general Trochu'nun yerine general Vinoy geçti. Ancak 22 Ocakta gene Blanqui'nin öncülüğündeki Paris proletaryası ve Ulusal Muhafızların, Belediye Sarayı'nın önünde, Ulusal Savunma Hükümetinin çekilmesini ve Komün'ün kurulmasını isteyen, sonuna kadar savaştan yana, devrimci bir gösterisi oldu. Bu gösteri, Belediye Sarayı önünde nöbet tutan Bretonların, yani Bretagne'dan toplanan ve Trochu'nun Paris'teki devrimci hareketi bastırmak için jandarma gücü olarak kullandığı gezici muhafızın açtığı ateşle dağıtıldı.

Mütareke ve Teslim

Bunun üzerine, Paris kuşatmasından başlayarak devrimci ruhun oluştuğu kulüpler ve cumhuriyetçi gazeteler kapatıldı. Birçok tutuklama yapıldı. 23 Ocakta, Ulusal Savunma Hükümeti'nin dışişleri bakanı Jules Favre, Bismarck'la görüşmek için Versailles'a gitti. 28 Ocak'ta mütareke imzalandı. Paris'in teslim anlaşmasıyla birleştirilen mütarekenin koşulları çok ağırdı. 12 bin kişilik bir tümen dışında bütün Paris ordusunun teslim olması, müstahkem surların silahsızlandırılması, birçok kalenin Prusyalılarca işgali ve onbeş gün içinde 200 milyonluk bir savaş tazminatı ödenmesi gerekiyordu. Ancak Ulusal Muhafız'ın silah ve topları, Ulusal Muhafız'a kalıyordu. Ayrıca sekiz gün içinde yeni bir Ulusal Meclis seçilecekti. Paris'in teslim anlaşması konusunda Marx, *"Fransa'da İç Savaş"*ta şöyle yazıyordu: "Paris'in teslim anlaşması, Prusya'ya yalnız Paris'i değil ama tüm Fransa'yı teslim edecek. 4 Eylül kapkaççılarının daha o akşam düşmanla başlattıkları uzun entrikalar ve ihanetler dizisi sonuca bağlandı. Öte yandan bu anlaşma, onların şimdi Prusya'nın yardımıyla, cumhuriyete ve Paris'e karşı girişecekleri iç savaşı da başlatıyordu. Tuzak, teslim koşullarının ta içinde kurulmuş bulunuyordu. O sırada toprakların üçte birinden çoğu düşmanın elindeydi; başkentin illerle bağlantısı kesilmiş, bütün ilişkiler koparılmıştı. Bu koşullar içinde Fransa'yı gerçekten temsil edebilecek kimseler seçmek, hazırlıklar için gerekli zaman verilmedikçe olanaksızdı. Teslim anlaşmasında bir Ulusal Meclis'in sekiz gün içinde seçilmesi, işte bu nedenle yer aldı. Ayrıca

lerine yazdığı haberlerle yansıttı. Zola, Komün ayaklanmasına karşı tarafsız kalmaya çalıştı fakat Versailles'ın Komün'ü bastırmakta gösterdiği insanlık dışı şiddeti de kınamaktan geri durmadı. Ayaklanma sona erdiğinde uzlaşma ve af çağrısı yapanların başında geliyordu. Komün günlerinin Zola'nın tam da tasarım aşamasında olan romanlarına yaptığı etki şöyle anlatılabilir: Egemen sınıflara ve özellikle burjuvaziye olan kuşku ve güvensizliği derinleşti. Halk ayaklanmalarının egemen sınıflarca bastırılmaya yazgılı, umut bağlanmaması gereken patlamalar olduğunu savunan bir karamsarlığa kapıldı. Bu karamsarlık geç dönem romanlarından *Germinal* ve *Le Débacle*'da azalıp yerini küçük de olsa bir umuda bırakacaktır. Rougon-Macquart'ın ilk romanlarından *Thérèsè Raquin*'i anlatırken "kanları, sinirleriyle yönetilen, özgür iradeden yoksun, yaşamlarının tüm eylemlerinde bedenlerinin kölesi kişileri yazıyorum" diyen Zola, *Germinal* ve *Le Débacle*'da bu kısıtlamaları aşmış, daha olumlu karakterler yaratmıştır.

Zola'nın işçi sınıfı üzerine yazdığı ilk romanı *L'Assommoir*'dır (1877). Daha kitap olarak yayınlanmadan tefrika edilirken büyük gürültü çıkaran ve her kesimden eleştirmenin şimşeklerini üzerine çeken bu roman, Zola'ya göre işçi sınıfı hakkında yazılmış *ilk* gerçekçi romandı. Romanı "pornografik" bulan burjuvazi kadar, işçi sınıfının çok rezil bir biçimde yansıtıldığı kanısına varan solcu eleştirmenler de kınadılar. "Tek sarhoş kusmuğunun atlanmadığı" bu romanda, sanatsal hiçbir değer olamayacağında anlaştılar.

Oysa, *L'Assommoir*, işçi sınıfının Zola'ya göre en büyük düşmanı olan alkol ve bedensel zaafları yansız bir gözle ve bütün ayrıntılarıyla sergilemek amacının ötesinde, bu kişilerin yaşamına, yazarın duyduğu yakın ilgi ve merhametin de romanıdır. İşçi sınıfı artık, Balzac'ın yazdığı yıllardan çok daha güçlü bir biçimde toplumsal yaşamın bir parçası haline gelmiştir. 1864'te Londra'da kurulan *Uluslararası İşçi Derneği*'nin bir şubesi Paris'te de açılmış ve 1866-1870 arasındaki grevlerde önemli rol oynamıştır. Paris, bu yeni toplumsal gerçeği kucaklarken, merkezden çevreye itilmiş fakir işçi mahalleleriyle kuşatılmış ve yeni bir görünüm kazanmıştır. Bu yeni toplumsal sınıfı artık Lamartine, Hugo gibi romantik yazarların idealize ettiği "fakir fakat soylu ve dürüst işçi" imajıyla yansıtma çağının geçtiği bir gerçektir. *L'Assommoir* Fransızca çekiç, yaba gibi bir anlama gelmekle birlikte, o günün işçi argosunda, ucuz içki satılan salonlara verilen isimdi. Zola'nın romanındaki *L'Assommoir*, işçi sınıfı mahallesinin derinliklerinde, Rue des Poissonniers ve de Rochechouart bulvarının köşesindeki yaşlı Colombe'un meyhanesinin adıdır. Colombe'un meyhanesinde şarabı süzen makinelerden biri de bulunmaktadır. Bu makine, birkaç bardak şarapta tatlı rüyalar arayan işçilerin, gerçeklerden kaçışına yardımcı olan bir şeytan aletidir. Makineyi betimleyen sayfalar, Zola'nın sonradan yazacağı romanlarda organik bir eğretilemeye dönüşecek kötülük simgesi makinelerin ve makineleşmenin habercisidir. Maden, kent, fabrika Zola'nın romanlarında mekanik, saldırgan, acımasız organizmalardır. Bunları betimlemesinde, iyi arkadaş olduğu empresyonist ressamların (Manet, Monet, Cézanne) etkileri görülebilir.

L'Assommoir'la için işçi sınıfının öyküsü bitmedi. 1870'den beri işçi sınıfı üzerine, Komün'ü de içine alacak bir roman yazmayı planladığını biliyoruz. Sonradan bu proje iki roman biçiminde gerçekleşti. İşçileri konu alan *Germinal* ve Komünü konu alan *Le Debacle* (Bozgun).

Rougon-Macquart dizisinin en belgelenmiş romanı olan *Germinal*, 21 Şubat 1884'de kuzey Fransa'da Anzin madenlerinde başlayan ve elli altı gün süren maden işçileri grevini konu alır. Ama *Germinal*, öyle birdenbire bu grevin başlamasıyla esinlenilmiş bir roman değildir. 1880'de başlayan bir projenin sonudur. 1881-82'de Fransız *Sosyalist Partisi*'nin ikiye bölünmesiyle sosyalizm konusu gene alevlenmişti. Partinin bir kısmı, Marksist devrimci doktrinden uzaklaşarak evrimci bir sosyalizmi savunmaya girişmiş ve *Sosyalist İşçiler Federasyonu*'nu kurmuştu. Buna karşı çıkan bir grup da *İşçi Partisi*'ni kurarak devrimin gerekliliğini savunmaya devam ediyordu. Rusya'da terörist hareketler sürüyor ve Paris Bakunin, Kropotkin, Lavrov gibi siyasal mültecilere kucak açıyordu. Zola bu Rus mültecileriyle Turgenyev yoluyla tanışmıştı *Germinal* bütün bu etkilerin birikiminin ürünüdür. Giderek, 1880'de bir resim sergisinde Zola'nın görüp çok beğendiği bir tablonun, Alfred Roll'un *Madencilerin Grevi* tablosunun bile bu romana esin kaynağı olmuş olabileceğini söyleyenler vardır.

Le Débacle (Bozgun), Zola'nın Komün günlerini doğrudan doğruya konu alan tek romanıdır. 1892'de yazdığı bu roman gerçekte üç bölümden oluşur: Fransa-Prusya savaşının başlangıcı, Sedan yenilgisi ve Paris ayaklanması. *Le Débacle*'da Komün hareketinin şiddetini anlatırken Zola, gene yansız görünmeye çalışır; saray askerlerinin acımasız katliamı kadar, Komüncülerin rehineleri öldürürken gösterdikleri şiddeti de eleştirir. Ama bütün kusurları sergilendikten sonra Komüncüler, askerlerden üstün tutulur, çünkü Zola'nın gözünde Fransa'nın "vatansever, cumhuriyetçi, proleter geleceğini" askerler değil, onlar temsil etmektedirler.

JALE PARLA

bu meclis, teslim anlaşmasının açık bir maddesine göre, ancak savaş ya da barış kararı vermek ve gerektiğinde bir barış anlaşması imzalamak için seçilecekti. Halk, mütareke koşullarının savaşın sürdürülmesini olanaksız duruma getirdiğini ve Bismarck tarafından düzenlenen bir barışı onaylamak için, Fransa'nın en kötü adamlarının en iyi adamlar durumuna getirildiğini görmekten geri kalamazdı."

"Ulusal Savunma İçin Yirmi Paris İlçesi Cumhuriyetçi Merkez Komitesi", 15 Eylül 1870 tarihli bildirisinde Paris'i saran kıtlığa karşı şu tedbirleri aldı: "Tüm yiyecek ve hayati ihtiyaç maddeleri halk tarafından kullanılmak üzere toptancılarından zoralıma tâbi tutulacaktır... İhtiyaç maddeleri sınıflandırılarak Paris halkına, her ilçede düzenli olarak dağıtılacak fişler karşılığında verilecektir. Fişler şu kıstaslara göre dağıtılacaktır: (1) Yurttaşın ailesinin büyüklüğü; (2) Eldeki ihtiyaç maddelerinin miktarı; (3) Tahmin edilen kuşatma süresi." Alınan tüm tedbirlere rağmen kuyruklar, kuşatma Paris'inin olağan görüntüsü haline gelmişti (altta). Aynı bildiride "Cumhuriyetçi Paris teslim olmaktansa kendi yıkıntıları altına gömülmeye kararlıdır" deniliyor ve bütün Parisliler savunma çalışmalarına katılmaya çağrılıyordu. Paris, şehrin çevresinde bir savunma hattı oluşturmak için seferber olmuştu (yanda).

"Köylüler Meclisi" ve "Köylüler Barışı"

Ne pahasına olursa olsun topyekun barış isteyen taşra, 8 Şubat'ta Paris'e karşı tepkisini dile getirecek gerici bir meclis seçmeye hazırlanırken, Paris'te *Yirmi İlçe Delegasyonu, Uluslararası İşçi Derneği* ve *İşçi Sendikaları Federasyonu*, programları açıkça sosyalist ve devrimci olan adaylar gösteriyorlardı. Bu adaylar, 1789 cumhuriyetinin köylülere toprak vermesine benzer bir biçimde, bu kez de işçilere çalışma araçlarını verecek ve aynı zamanda hem siyasal özgürlüğü, hem de toplumsal eşitliği gerçekleştirecek bir cumhuriyet istiyorlardı. Büyük bir çoğunlukla cumhuriyet ve savaş için oy kullanan Paris halkı, Victor Hugo ve Edgar Quinet gibi demokrat burjuvalar, Delescluze gibi Jakobenler, Pyot, Malon, Gambon ve Tolain gibi militan temsilciler seçti. Taşra illeriyse, 10 Aralık 1848 ve 2 Aralık 1851 geleneğini izledi. 12 Şubat'ta Bordeaux'da toplanan Ulusal Meclis'i oluşturan 750 milletvekilinin 400'ü kralcıydı. Bu meclis tarafından desteklenen ve 17 Şubat'ta "yürütme gücü başkanı" seçilen Thiers, burjuvazinin en yetkin temsilcisi olarak, Almanya'yla istediği gibi anlaşabilmek olanağını buldu. 26 Şubat'ta Versailles'da imzalanan barış hazırlıkları antlaşmasına göre Fransa, beş milyar franklık bir tazminat ödeyecek, Belfort hariç Alsace'ın tamamını ve Lorraine'in üçte birini galiplere bırakacaktı. 1 Mart'ta Meclis, Alsace ve Lorraine milletvekillerinin umutsuzca protestosuna rağmen, barış hazırlıkları antlaşmasını onayladı. Kesin barış antlaşması, 10 Mayıs 1871'de Frankfurt'ta imzalanacaktı.

Paris ve Taşra

Barış sorunu bir çözüme bağlandıktan sonra, sıra rejim sorununa geliyordu. Silahlanmış Paris, tek ciddi engeldi. Taşranın seçtiği bu köylüler, toprak ağaları ve eşraf meclisinin karşısında, artık yola getirilmesi gereken Parisli sosyalist, cumhuriyetçi ve yurtsever işçilerden, zanaatçılardan ve küçük burjuvalardan başka bir şey kalmıyordu. Kuşatmanın acılarıyla zaten bitkin düşmüş Paris halkına karşı hemen, Ulusal Muhafızlara verilen otuz meteliklik (1.5 Franklık) ödeneğin kesilmesi, kiralar ve ticaret senetleriyle ilgili ertelemelerin kaldırılması gibi, hem de küçük sanayi ve ticareti zarara uğratan önlemler alındı. Ayrıca barış hazırlıkları antlaşmasında 27 Şubat için öngörülen Prusyalıların Paris'e girişi, Parisliler'e bir şerefsizlik gibi görünüyordu. Halk hoşnutsuzluğunu gösterdi ve Paris halkından toplanan paralarla alınan Prusyalıların işgal edecekleri yerlerde bulunan topları, Monmartre, Buttes-Chaumont ve Belleville gibi başkentin yüksek yerlerine götürdü. Ulusal Muhafız'ın topladığı paralarla alınan bu toplar, 28 Ocak teslim sözleşmesinde resmen Ulusal Muhafız'ın malı olarak tanınmış ve hükümete ait silahların galiplere genel teslimi dışında bırakılmıştı. Bu topları ne Prusyalılar ve ne de Thiers alabildi.

Paris'e 27 Şubat için kararlaştırılan girişleri ertelenen Prusyalılar, ancak 1 Mart'ta zenginlerin semtlerine girerek 2 Mart'ta da çekildiler. Ama Paris'e karşı alınan önlemler sürdürüldü. 11 Mart'ta demokrat gazeteler Paris valisi Viroy tarafından süresiz olarak kapatılıyor, Flourens ve Blanqui, 31 Ekim 1870 gösterilerine öncülük ettikleri gerekçesiyle ölüme mahkûm edilirlerken, Jules Vallès altı aylığına hapse atılıyordu. Ölüm cezası ömür boyu hapis cezasına çevrilen Blanqui, 17 Mart 1871'de taşrada tutuklanarak 1879'a kadar hapiste kalacak (ve bu yüzden Komün'e katılamayacak), Flourens ise 3 Nisan'da, federelerin Versailles güçlerine karşı yaptığı bir çıkışta tutsak alınarak vahşice öldürülecekti.

Ulusal Meclis'in 20 Mart'tan başlayarak Versailles'de toplanması kararlaştırıldı. 14 Mart'ta Thiers, Versailles'a geldi. 16 Mart'ta Bonapartçı general Valentin, vekâleten Paris polis müdürlüğüne atandı. 17 ve 18 Mart'ta Thiers ve general d'Aurelles de Paladines, biri Paris halkına, öteki Paris Ulusal Muhafız birliğine (generel d'Aurelles de Paladines daha önce Ulusal Muhafız komutanlığına atanmıştı) iki bildiri yayınladılar. Bu bildirilerde Paris halkını bir "gizli komite"nin, yani Ulusal Muhafız Merkez Komitesinin davranışlarına karşı uyarıyor, karışıklık körükleyicisi "kötülere" karşı "iyi yurttaşlar"ın duygularına sesleniyor ve gerekirse zora başvurulacağı yolunda hiç de kapalı olmayan bir tehdit ve kötülerin ayaklanmasını, daha beşiğindeyken boğma yolunda bir çağrıyla bitiriyorlardı. 20 Mart'ta, yani "köylüler"in Versailles'a gelişine kadar verilen sürenin bitiminden önce Paris'in hakkından gelmek için ustaca tasarlanan bu bildirilere pek kulak asan olmadı.

Merkez Komite

Ulusal Muhafız, 28 Ocak 1871 tesliminden sonra, Ulusal Savunma Hükümeti'nden bağımsız olarak örgütlenmeye ve Paris'i gerçekten yönetmeye başladı. 3 Mart 1871'de, Bismarck'ın birliklerinin Paris'e girişinden iki gün sonra ve gerici general d'Aurelle de Paladines'in Ulusal Muhafız komutanlığına atanmasına yanıt olarak, 215 Ulusal Muhafız taburunun delegeleri

12 Paris Komünü

toplanıyor ve Ulusal Muhafız Federasyonu tüzüğünü kabul ediyorlardı, (Komün askerlerine bu yüzden "federeler" adı verildi). Böylece Paris'te askeri örgütlenme temelinde siyasal bir federasyon kurulmuş oluyordu. Bu federasyon, tüm Ulusal Muhafız, birimlerinin bölük delegeleri kurulan birliğine dayanıyordu. Bölük delegeleri, tabur delegelerini, tabur delegeleri de her biri bir ilçeyi temsil eden ve öteki 19 ilçe delegeleriyle işbirliği yapan genel delege ya da alay başkanlarını seçiyorlardı. Ulusal Muhafız tabur delegeleri tarafından çoğunluk usulüyle seçilen bu 20 delege, Ulusal Muhafız Merkez Komitesi'ni oluşturuyordu. İlk kez 5 Mart'ta seçilen ve 15 Mart'a kadar geçici bir nitelik taşıyan Merkez Komite, 15 Mart'ta kesin şekline kavuşacaktı. 18 Mart 1871'de Komün devriminin yönetimini üzerine alan bu Merkez Komite üyeleri, kendilerini "karanlık" ve "tanınmamış kişiler" olarak eleştirenlere, "İsa'nın oniki havarisi de tanınmamış kişilerdi" yanıtını vereceklerdi.

Marx'a göre, Ulusal Savunma Hükümeti'ne karşı tüm sağlıklı Paris'in, (yani Bonapartçılığın ve onun resmî muhalefetinin dayanakları olan büyük kapitalistlerin, mali vurguncuların, dolandırıcıların, aylakların ve eski devlet asalaklarının dışında kalan Paris'in) ayaklanması, "komploya karşı ilk zaferini 18 Mart 1871'de kazanmasına rağmen, 18 Mart 1871 tarihini değil, 28 Ocak 1871 tarihini taşıyordu." Çünkü Ulusal Muhafız, yani silahlanmış tüm Parisliler, Bismarck'ın desteğiyle kurulan temsilcilerin kapkaççı hükümetinden bağımsız olarak işte bu günden sonra örgütlenmeye ve Paris'i yönetmeye başlıyordu.

Paris Komünü

18 Mart Devrimi

17-18 Mart gecesi, general Vinoy'nun birliklerine Parislilerin toplarını almak emri verildi. Bu topların alınması, Paris'in ve dolayısıyla 4 Eylül devriminin genel silahsızlandırılmasına bir başlangıçtan başka bir şey olmayacaktı. Ama topların çekilmesi için gerekli atlar unutulmuştu.

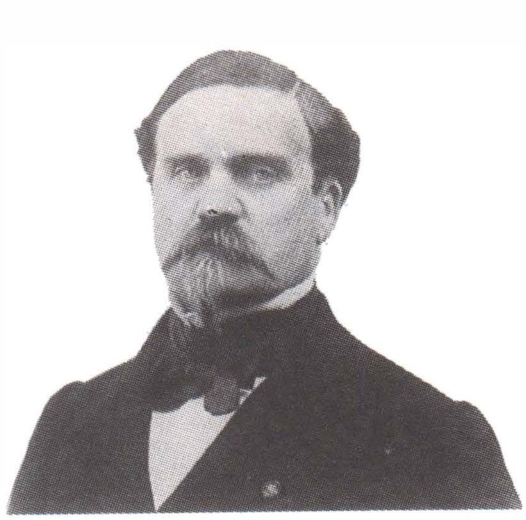
Paris bombalanıyor. Thiers ve Bismarck Paris'i Komüncülerin elinden kurtarma konusunda anlaşıyorlardı. Paris bir "mülk"tü, ve mülkü ayaktakımına teslim etmek mümkün değildi. Mülk sahipleri, devlet adamları "mülk"e sahip olmak için aralarında savaşırlar, ancak mülke zarar vermezler, mülkü aşağı sınıflara bırakamazlardı. Ancak Paris'i zarar görmeden işçi sınıfının elinden almak mümkün olmadı. Direnişi kırmak amacıyla Paris hem Prusya kuşatması hem Versailles saldırısı sırasında defalarca bombalanarak büyük bir kısmı yıkıntıya döndürüldü.

Ev kadınları tehlike işareti vermek için gerekli zaman buldular. Ferré ve Louise Michel'in yönettikleri XVIII. ilçe güvenlik komitesi, Montmartre tepesine yetişti. Bunun üzerine şaşırtıcı belirtiler görüldü. Kadınlar, çocuklar ve federe muhafızlar askerlerin çevresine toplandı. Askerler, bu neşeli ve barışçıl kalabalıkla kısa zamanda dostluk kurarak kardeşleştiler. Bununla birlikte akşam üzeri iki general, gün doğduğunda Parisliler üzerine ateş emri verdiler. Askerler ateş emrine uymadılar ve general Lacomte ve Haziran 1848 isyancılarını kırıp geçirdiği Parisliler tarafından unutulmayan general Clément Thomas, tutuklanarak getirildikleri Rosilers sokağında kurşuna dizildiler.

İktidarın bu olağanüstü güçsüzlüğü karşısında Thiers, Versailles'e sığındı ve askerî birliklere Paris'ten ayrılmak emrini verdi. İki generalin kurşuna dizilmesi bir yana bırakılırsa, anonim bir kalabalık tarafından kavgasız gürültüsüz bir zafer kazanılmıştı. Gerçeklikte bu zaferi hiçbir örgüt hazırlamamıştı: Ne ulusal Muhafız Merkez Komitesi, ne Yirmi İlçe Merkez Komitesi, ne Güvenlik Komiteleri ve ne de *Enternasyonal* Paris Şubesi. Ancak bu çeşitli örgütlerden gelen kimseler, bireysel ve eşgüdümsüz girişimlerde bulunuyor ve anonim kalabalık tarafından izleniyorlardı. Paris halkı, egemen sınıfların saldırısına karşı bir savunma refleksini, hemen bir toplumsal devrimin ilk uğrağı durumuna dönüştürecek ve bu devrimin, eski dünya sisteminin dayandığı, ikinci imparatorluğu doğuran ve onun koruyucu kanatları altında çürüyünceye değin olgunlaşan siyasal ve toplumsal sınıf egemenliği koşullarının, geçici bir süre içinde olsa ortadan kalkmasına yol açacaktı.

Paris Hükümeti Olarak Komün

19 Mart 1871 akşamı, bir gün önce tanınmayan kişilerden oluşan Ulusal Muhafız Merkez Komitesi belediye dairesinde toplandı. Ne istiyorlardı? Devrimci bir hükümet mi sözkonusuydu? Parisliler tarafından sorulan bu soruları Merkez Komite, iki bildiri yayınlayarak hemen yanıtladı. Bunlardan birinde "özgürlüğümüzün kutsal sandığına el atmak" istemedikleri için "ordudaki kardeşlerimiz"e teşekkür ediliyor ve Paris'le Fransa'nın, "bütün sonuçlarıyla birlikte alkışlanan bir cumhuriyetin, istilalar ve iç savaşlar çağını ebediyen kapatacak tek hükümetin temellerini birlikte atmaları" dileniyordu. Sıkıyönetim kaldırılıyor ve bütün Paris halkı Komün seçimlerine çağrılıyordu. Öteki bildiride, Ulusal Muhafız'a da benzer bir çağrıda bulunuluyordu. Merkez Komite, Belediye Sarayı'nı "halk adına elde tutmak" kararını almasına rağmen kendini devrimci bir hükümet olarak görmüyordu. Yeni Komün seçimleriyle, halkın iradesini ortaya koyması sağlanacaktı. Komite, bu seçimlerin 22 Mart'ta yapılmasını kararlaştırıyor ve o zamana kadar da Paris'in yönetimini üstleniyordu. Sıkıyönetimin kaldırılmasıyla birlikte basın özgürleştiriliyor, savaş divanları dağıtılıyor, bütün siyasal tutuklular için af ilan edilerek serbest bırakılmaları sağlanıyordu. Son olarak da Thiers'in ardından Versailles'a göçen görevliler tarafından yüzüstü bırakılan çeşitli bakanlıklara temsilciler gönderildi. Bütün bu önlemleri almakla Merkez Komite, kelimenin gerçek anlamıyla bir hükümet gibi, Versailles hükümeti karşısında Paris hükümeti gibi davranıyordu. Versailles yandaşları tarafından 21 Mart'tan başlayarak düzenlenen gösteriler ve 22 Mart'ta patlak veren Vendôme alanı olayları yüzünden 26 Mart'a ertelenen seçimlere kadar da öyle davrandı. Ancak bir iç savaşa karşı olduğu için askeri önlemlere başvurmadı. Oysa Thiers, 17-18 Mart

FAVRE, JULES (1809-1880)

Fransa-Prusya Savaşı'ndan sonra Bismarck'la yapılan barış görüşmelerine katılarak ateşkes antlaşmasını imzalayan, tutarsız politikasıyla dikkati çeken Jules Favre, 21 Mart 1809'da Lyon'da doğdu. Aslında bilinçli bir devrim düşmanı olan Favre siyasal hayatına 1830'la birlikte başladı. 1848 Şubat Devrimi'nden sonra Haziran'da gelen gerici dalganın içinde yeraldı. Louis Blanc'ın dokunulmazlığının kaldırılması için rapor hazırladı. 1849'da Rhône'dan seçilerek yasama meclisine girdi. Bu sırada cumhurbaşkanı seçilen Louis Bonaparte'a karşı muhalefet yürütmeye başladı. 2 Aralık 1851'de gerçekleştirilen hükümet darbesine karşı Victor Hugo ile birlikte başarısız bir silahlı direniş örgütledi ve ardından bir süre siyasetten uzaklaştı.

Louis-Napoléon'un kendini III. Napoléon olarak imparator ilan etmesi üzerine cumhuriyetçilerin muhalefetini örgütleyen Favre, bir süre sonra bu hareketin önderi konumuna yükseldi. Bu arada imparatora suikast girişiminde bulunan Felice Oraini'yi savunarak, ününü pekiştirdi. Louis-Bonaparte'ın tüm politikasına karşı çıktı. Özellikle Roma'nın işgali ve Meksika sorununda yoğun bir

Ufuktaki umut, Gambetta. III. Napoléon döneminin son yıllarında oldukça hızlı bir biçimde yükselen ve adından söz ettirmeye başlayan cumhuriyetçi politikacı Léon Gambetta, başlangıçta Fransa-Prusya savaşına şiddetle karşı çıkmasına rağmen, Napoléon'un Sedan'da tutsak düşmesinin ardından kendisini yeni cumhuriyetin kurucularından biri ve İçişleri ve Savaş Bakanı olarak buldu. 17 Kasım 1870'te Alman kuşatması altında açlıktan kıvranan Paris'i bir balonla terkeden Gambetta, Tours'a giderek orada bir ordu toplamaya başlamıştı. Kazanma umudu kalmayan, ancak teslime de yanaşmayan Paris'in o dönemdeki duygularını en iyi dile getiren kişi Gambetta olmuştu. Ancak Gambetta'ın topladığı eğitimsiz ve iyi silahlanmamış birlikler de Prusya orduları karşısında fazlaca şansa sahip değildi. Nitekim, Tours da Alman işgali tehdidi altına girince Gambetta Bordeaux'ya gitmek zorunda kaldı. Sonunda 18 Ocak 1871 barışına razı oldu.

gecesi Ulusal Muhafız'ın toplarını ele geçirmek için düzenlediği baskınla bu iç savaşı çoktan başlatmıştı. Gene aynı nedenle, parasal gücün kalelerine karşı bir saldırıya girişmek gereksinimini de duymadı. Yalnız Paris'in zorunlu harcamalarını karşılamak üzere, Komün adına M. de Rothschild'den 500 yüz bin frank, Fransa Bankası'ndan da bir milyon frank borç aldı.

Gerek 3 Kasım 1870 belediye meclisi seçimlerinde seçilen ve 20 ilçe başkanından 12'si Ulusal Savunma Hükümeti yandaşı olan belediye başkanları ve gerekse daha ilk oturumdan başlayarak Ulusal Meclis, bu "fesatçılar" hükümetini kınamaktan geri kalmadılar. Arada birçok gizli pazarlık yapıldıysa da, bir sonuca varılamadı. Artık Paris halkıyla Fransız burjuvazisi arasında bir uzlaşma olanağı kalmamıştı.

Yeni Düzen Programı

Bunun üzerine Merkez Komite, 23 Mart'ta kendi programını ortaya koymak üzere bir bildiri yayınladı. Önce Fransa'yı yıkıma götüren bir iktidarın iflasını saptayan bu bildiriye göre otorite ilkesi artık sokakta düzeni, atölyede çalışma etkinliğinin başlamasını sağlamak gücünden yoksundu ve bu yoksunluk da iktidarın kendi kendisini yadsıdığını gösteriyordu. Öyleyse yeni bir düzen kurmak ve emeği, sınıf karşıtlığını ortadan kaldıracak ve toplumsal eşitliği sağlayacak yeni temeller üzerinde yeniden örgütlemek gerekiyordu. Halk tarafından reformlar yapmakla görevlendirilen temsilcilerin etkili denetimini, emekçilerin özgürleşmesi ve komünal yetkilendirme sağlayacaktı. Bu toplumsal reformlar şöyle sıralanıyordu: Emekçiye emeğinin tam değerini sağlamak, yani kapitalist kârı ortadan kaldırmak için kredinin, ticaretin ve ortaklaşmanın örgütlenmesi; herkes için parasız, laik ve tam eğitim; toplantı, dernek kurma ve basın özgürlükleri; polisin ve ordunun komünal düzeyde örgütlenmesi. Tüm toplumu yönetmesi gereken ilke bir grup ya da derneği örgütleyen ilkeydi. Bu ilkeye göre dışardan hiçbir otorite kabul edilmiyor ve ister bir yöneticinin, ister belediye başkanı ya da valinin olsun, tüm seçilenlerin seçenler tarafından sürekli denetimi isteniyordu.

Bu 23 Mart bildirisinden sonra *Enternasyonal*, Komün'ü açıkça desteklemeye başladı. 25 Mart'ta Merkez Komite, görevinin tamamlandığını ileri sürerek, yerini yeni seçilenlere bırakmakta kararlı olduğunu açıklıyor ve "Sizi en iyi izleyecek insanlar, kendi aranızdan seçeceğiniz, sizin yaşamınızı paylaşan, sizlerle aynı acıları çeken insanlardır" diyerek, Paris halkını temsilcilerini seçmeye çağırıyordu.

Komün Seçimleri

Buna yanıt veren Versailles hükümetiyse, Paris'in şerefini lekeleyen "caniler ve şaşkınlar takımı"na karşı Paris halkını, kendi meclisi, yani Versailles meclisi çevresinde kenetlenip birleşmeye çağırıyordu. Gene de seçmen kütüklerinde kayıtlı 485 bin 569 Parislinin 229 bin 167'si, 26 Mart'ta sandık başına gitti. Bu iki rakam arasındaki farkın temel nedeni, savaş, kuşatma, taşraya ve Versailles'a göçler sonucu Paris nüfusunda görülen azalmaydı. Ayrıca işçi mahallelerindeki katılım, Paris'in batısındaki "kibar mahalleler"deki katılımdan daha yüksekti

28 Mart 1871 günü Paris Belediye Sarayı'nda, Merkez Komite üyeleri yetkilerini Komün'e devrediyor, ardından seçilenlerin listesi ilan ediliyordu. Paris'in 20 ilçe ya da ilçe belediye

muhalefet gösterdi. Bu arada *Fransız Akademisi*'ne de üye seçilen Jules Favre, Fransa-Prusya Savaşı sırasında kurulan hükümette dışişleri bakanlığı yaptı. Bu sırada "topraklarımızdan bir santim, kalelerimizden bir taş vermeyeceğim" diye böbürlenen Favre, Bismarck'la buluşmasından sonra Alsace-Lorrain'in Prusyalılara verilmesini savundu ve 28 Ocak 1871'de Bordeaux'da ateşkes antlaşmasını imzaladı. Ancak ateşkes görüşmelerindeki bu tavizi bilinmediği için Şubat'ın başında yapılan seçimlerde Ulusal Meclis'e girmeyi başaracaktı. Bu sırada, Cezayir'de oturan birinin karısı ile nikahsız yaşayıp, sahte belgeler düzenlediği ve bu yolla kadından olan çocukları adına milyonlarca franklık mirasa el koyduğu ortaya çıktı. Bu belgeleri yayınlayan Ulusal Meclis'teki Paris temsilcisi Millière ise Favre'ın emriyle kurşuna dizildi.

Komün sırasında Paris halkını aileye, dine ve mülkiyete karşı başkaldıran bir kaçkınlar çetesi olarak gören, Marx'ın "Thiers'in hempaları" içinde saydığı Jules Favre, Komün'ün bastırılmasından sonra gözden düştü ve siyasetten uzaklaşarak 19 Ocak 1880'de öldü.

daireleri (arrondissement) sırasına göre, seçilenler şunlardı:

1. İlçe: Adam, Meline, Rochart, Barré;
2. İlçe: Brélay, Tirard, Chéron, Loiseau-, Pinson;
3. İlçe: Demay, Arnaud, Pindy, Dupont, Cléray;
4. İlçe: Lefrançais, Arnould, Clémence, Amouroux, Gérardin;
5. İlçe: Jourde, Régère, Tridon, Blanchet, Ledroit;
6. İlçe: Leroy, Goupil, Robinet, Beslay, Varlin;
7. İlçe: Parizel, Lefèvre, Urbain, Brunel;
8. İlçe: Rigault, Vaillant, Arnould, Allix;
9. İlçe: Ranc, Parent, Desmarest, Ferry, Nast;
10. İlçe: F.Pyat, Fortuné, Gambon, Champy, Babick;
11. İlçe: Assi, Avrial, Delescluze, Mortier, Eudes, Protot, Verdure;
12. İlçe: Varlin, Fruneau, Geresme, Theisz;
13. İlçe: Melliet, Durand, Chardon, Frankel;
14. İlçe: Billioray, Martelet, Decamp;
15. İlçe: Clément, Vallès, Langevin;
16. İlçe: Marmottan, De Bouteillier;
17. İlçe: Varlin, Clément, Chalin, B.Malon, Gérardin.;
18. İlçe: Blanqui, Theisz, Dereure, Clément, Ferré, Vermorel, P.Grousset;
19. İlçe: Oudet, Puget, Cournet, Delescluze, Ostyn, Miot;
20. İlçe: Ranvier, Bergeret, Flourens, Blanqui.

"Gökyüzünü fethe çıkan Komüncüler". Marx ulaşılması imkansız ama yüce bir amaç uğruna barikatlara koşan Paris Komüncülerini bu ifadeyle selamlıyordu. Komün'ün yalnızca yetmişiki gün süren ömründen geriye kalan, işçi sınıfının kendi kendisini nasıl yöneteceği hakkında bir dizi tecrübe ve bu tecrübeleri korumak için girişilen umutsuz ama kahramanca savaştı. (Altta) Büyük Fransız Devrimi'nde krallık armasına karşı üç renkli bayrak altında burjuvaziyle birleşen işçi sınıfı, aradan yüzyıl geçmeden burjuvaziye kaptırdığı devrimin üç renkli bayrağının karşısına kızıl bayrakla çıkıyordu.

Komüncülerin Siyasal Bileşimi

Komün'ü oluşturan bu kişiler, çeşitli kökenlerden geliyorlardı. Aralarında zengin burjuvalar da vardı. Bunlar istifalarını vererek kendiliklerinden ayrılıyor ve 16 Nisan'da yapılan (ve seçilenler arasında Seraillier, Longuet, Courbet ve Arnold gibi kimselerin bulunduğu) ek seçimlerle yerleri dolduruluyordu. Seçilenlerin bir başka bölümü, küçük ve orta burjuvaziden geliyorlardı. Bunlar, ikinci imparatorluk döneminde *Cumhuriyetçi Parti* saflarında mücadele eden ve Komün'ün çoğunluğunu oluşturan memurlar, öğretmenler, hekimler ve gazetecilerden oluşuyorlardı. Son olarak da, yirmi beş işçi vardı. O dönemde seçilen bir meclis için alışılmadık bir rakamdı bu ve genellikle *Enternasyonal* üyesi olan ve Merkez Komite'nin gösterdiği adaylar arasından seçilen bu işçiler, genellikle azınlıkta kalıyorlardı. Gerçekten de ortaya çeşitli eğilimler çıkmıştı. Çoğunluk içinde, sonradan Komün tarafından rehin alınan Paris başpiskoposu Darboy'yla değiştirilmek istenecek olan ve Komün'e seçilmesine karşın 17 Mart'tan beri tutuklu bulunan yaşlı "mahpus"a bağlı Blanquciler; 1848 Devrimini yapan ve 1789 Devriminin anılarından kurtulamayan Jakobenler (bunlar özellikle Delescluze tarafından simgeleniyorlardı); son olarak da demokratik ve toplumsal bir cumhuriyetten yana olmakla birlikte, böyle bir cumhuriyetin gerektirdiği zorunlu iktisadî dönüşümleri açıkça kavrayamayan Valles ve Vermorel gibi rakidaller vardı. Azınlıkta yer alan işçiler de, çoğunluk grubundan daha homojen bir ideolojik blok oluşturmuyorlardı. Ayrıca büyük sanayi işçisi olmaktan çok, zanaatçı bir nitelik taşıyan bu işçiler, *Enternasyonal*'in Proudhoncu kanadından geliyorlardı. Yalnızca Frankel'in, Karl Marx'la kişisel bir ilişkisi vardı ve onunla birlikte yalnız Seraillier ve Malon, Marx'ın düşüncelerine bir yakınlık duyuyorlardı. Ancak kökenleri, *Enternasyonal* ve sendikal örgütler içindeki militan geçmişleri sonucu, Komün'ün azınlığını oluşturan temsilciler, siyasal sorunlardan çok toplumsal sorunlarla ilgileniyorlardı. Bundan ötürü onlara, "sosyalist devrimciler" de denebilirdi. Ancak etkinliklerinde hiçbir parti, hiçbir yapılaşmış örgüt izi yoktu. Azınlık üyelerinin genellikle birlikte oy kullandıkları görülse bile, bunun tersi daha da çok görülüyordu. Komün'ü oluşturan bu adamlar arasında, 16 Nisan'da seçilen ressam Courbet, yazar Jules Vallès, bilgin Gustave Flourens gibi seçkin kişiliklerin, Varlin ve Benoît Malon gibi hayranlık uyandıran işçi önderlerinin, barikatlar üzerinde kahramanca can veren Delescluze gibi eski cumhuriyetçilerin yanı sıra, "Komün'ün iblisi" Félix Pyat gibi yüzsüz ve kendini beğenmiş laf ebeleri, Allix ve Babick gibi kafadan çatlaklar da vardı. Hepsi de beklemedikleri bir anda, yaşanması ve üstesinden gelinmesi güç ve hiç de hazırlıklı olmadıkları olaylarla karşı karşıya kaldılar.

Ama iktidara geçenler, yalnız bu adamlar değildi. *Enternasyonal* şubeleri, sendikal örgütler, kooperatifler, başlarında cumhuriyetçi Merkez Komite bulunan ilçe komiteleri ve devrimci kulüpler aracılığıyla, gerçek anlamıyla tüm Paris halkı da iktidardaydı. Daha kuşatma sırasında kurulmaya başlanan kulüplerin sayısı artmıştı ve bu kulüplerde ivedi örgütlenme ve savunma sorunlarının yanı sıra, toplumda kadının yeri, sermaye-emek ilişkileri v.b. gibi daha genel sorunlar da tartışılıyordu. Öte yandan, kadınlar da hareketsiz kalmıyorlardı. Marx'ın bir dostu olan Yelizaveta Dmitriyeva tarafından, Paris savunmasına ve yaralılara yardım için kurulan *Kadınlar Birliği*'nde bir araya gelen kadınlar, yalnız güvenlik komitelerinde ve kulüplerde değil, kantinci, ambülansçı ya da asker olarak, siperlerde bile etkinlik gösteriyorlardı. Marx bu kadınlar için, "ilkçağ kadınları gibi kahraman, soylu ve özverili gerçek Parisli kadınlar" diye yazacaktı.

Ancak Ulusal Muhafız Merkez Komitesi, daha önce yaptığı bütün açıklamalarına rağmen işbaşından ayrılmıyor, düzenli olarak toplanmayı sürdürüyor ve Komün'ün Versailles'a karşı savaşımı yönetmek istiyordu. Merkez Komite böylece, Komün iktidarı yanında, sık sık güçlüklere yol açan ikinci bir iktidar oluşturuyordu.

12 Paris Komünü

Louise Michel ve Komün

Louise Michel (1830-1905) tüm yaşamı boyunca toplumsal devrim kadar, erkekler tarafından ezilen kadınların eşitliği ve özgürlüğü düşüncesini savunmuş, bunla da yetinmeyerek düşüncelerini Paris Komünü'nün ön saflarında mücadele ederek uygulamaya koymaya çalışmış bir anarşisttir.

Büyük Fransız şairi Verlaine'in onuruna yazdığı baladda

"Sert, cesur ya da ürkek yoksulu sever o,
Yoksulun beyaz ekmeğindeki olgun buğdayı
biçen oraktır o..."

Diye anlattığı Louise Michel, Komün'ün yenilgisinden sonra askerî mahkeme tarafından ömür boyu hapse mahkûm edildi. Mahkûmiyetinin 1873'ten 11 Temmuz 1880'de çıkarılan genel affa kadarki bölümünü Yeni Kaledonya'daki açık cezaevinde, sürgünde geçirdi. Aftan sonra döndüğü Fransa'da bir yandan Komün ile ilgili diğer yandan inandığı anarşist düşünceleri yaymak için pek çok konferans verdi. 1883'te anarşist bir ayaklanma girişiminde bulunduğu suçlamasıyla yargılanarak ikinci kez, 6 yıl hapse mahkûm edildi, ancak, kamuoyu baskısı sonucu, mahkûmiyeti kısaltılarak 1886'da serbest bırakıldı. Çok sayıda şiir ve siyasi içerikli düz yazı yazan Louise Michel'in düşüncelerini dile getirdiği en önemli yapıtı *Mémoires*'dır (Anılar, 1886). "Bir bakıma vasiyetnamem sayılabilecek olan *Anılar*'ımda düşüncemi olduğu gibi ortaya koymak hakkımdır", dediği ve hayatında önemli yer tutan iki kadına, iki Myriam'a, taptığı annesi ile kurşuna dizilen Komüncü Théophile Ferré'nin kızkardeşi, dostu, sürgün arkadaşı Marie Ferré'ye adadığı bu yapıtı, okura sunarken yayıncı: "İki Louise Michel vardır" der: "Biri efsaneleşmiş diğeri gerçekteki, bu iki Louise Michel birbirlerine hiç benzemezler. Birçok kişinin gözünde -niye itiraf etmeyelim?- kamuoyunun, özellikle taşralıların çoğunluğunun gözünde Louise Michel bir tür korkuluktur, her yana demir, alev, gaz, dinamit yağdırmaya hazır olan acımasız bir viragodur, insan kisvesine bürünmüş bir canavardır... Hatta onun küçük çocukları çiğ çiğ yiyebileceğine bile inanılır. Efsane budur. Gerçek ise bundan ne kadar farklıdır: Onu ik kez tanıyan herkes, herşeyden önce, gözlerinden zeka ve iyilik fışkıran, yumuşak sesli, sempatik bir kadınla karşılaşmanın şaşkınlığını yaşar. Onunla bir çeyrek konuştuktan sonra da bütün önyargılar kaybolur, sizi etkisi altına alır, büyüler, fetheder. Şiddetten yana bu anarşist sizi rahatlıkla baştan çıkarabilir. Kaldığı pek çok hapishanenin yöneticisi ve görevlisi onunla dost olmuşlardır; Saint-Lazare hapishanesindeki sörler bile bu tanrıtanımaz, sonuna dek devrimci kadınla uyum içinde yaşayabilmişlerdir"diye ekler. Çünkü, yayıncıya göre Louise Michel'in kişiliğinin en belirgin yanını oluşturan özveri, kendini başkaları için feda etme, onlara adama yeteneğinde, Hıristiyan martirlerininkini hatırlatan bir boyut vardır.

Oldukça dağınık, kronolojik bir sıra izlemeyen, hatta sistemsiz görünen *Anılar*, okura çevresindeki her canlıya, yalnız insanlara değil, doğaya, özellikle hayvanlara derin bir merak, ilgi, sevgi ve acıma duygusuyla bağlı bir kadın portresi vermektedir. *Anılar*'ın sonuna ek olarak konmuş Komün mahkemesi tutanaklarında Louise Michel, şöyle anlatılır: "Otuzaltı yaşında, kısa boylu, esmer, çok geniş alınlı, uzun burnu ve güçlü çenesi, yüzüne son derece sert bir ifade veren bir kadın..."

Mahkeme tutanaklarıyla ilgili olarak Louise Michel, "Birkaç hatayı düzeltmekle yetineceğim" der: "Beni Hıristiyan hayır kurumları değil, kıt olanaklarıyla dedemle ninelerim yetiştirdiler; Vrancourt'dan onların ölümünden sonra ilkokul öğretmenliği diplomamı almak için ayrıldım, böylece anneme yardımcı olacağımı umuyordum; Montmartre'daki öğrencilerimin sayısı 150'yi buluyordu; şahsımla ilgili söylenenlere gelince, tutanaklarda yazılanların aksine, kısa değil, oldukça uzun boylu olduğumu eklemem gerekir; ne de olsa yaşadığımız dönemde insanın olduğu gibi görünmesinde yarar var." Kendisine yöneltilen bütün suçlamaları, bu birkaç düzeltmeyle kabul eden ve savunmasının en sonunda yargıçlara; "Eğer korkak değilseniz, öldürün beni" diyen Louise Michel'in bir bakıma oldukça hareketli, inişli, çıkışlı, bir bakıma da oldukça dingin, tek düze yaşam öyküsünün ipuçları, yukarıdaki bu birkaç satırda saklıdır.

Louise Michel, Haute Marne'da çökmekte olan Vrancourt senyörleri şatosunun hizmetkârlarının, dünyadan kopuk olarak yaşadıkları, dünya cenneti bir köyde dünyaya gelir. Annesi şatoda hizmetçilik yapan bir kadındır; babası belli değildir ve *Anılar*'da onun izine hiç rastlanmaz. "Piç denilen çocuklardandım; ama bana dünyaya gelme bahtsızlığını bahşedenler özgür insanlardı; birbirlerini sevdiler; doğumumla ilgili olarak anlatılan sefil öykülerin hiç birisi doğru değildir ve annemi yaralayamaz. O hayatım boyunca tanıdığım en dürüst kadındır" diyecektir. Adını annesinden, onun soyundan alır. Çocukluğu dedesinin ve iki büyükannesinin birlikte oturdukları küçük evde mutlu geçer. Ona okuma ve doğa sevgisini dedesi aşılar.

Louise Michel'in ilk başkaldırısı köylülerin hayvanlara yaptıkları acımasızlıklarla ilintilidir. "Güçlülere başkaldırımın derininde, hayvanlara yaptıkları eziyetlerin bende uyandırdığı dehşetin yattığını anımsıyorum" der ve köylüler için "Hayvanlara karşı kıyıcı oldukları ölçüde, egemenlerine de boyun eğiyorlar" diye ekler. Canlı canlı ikiye kesilen kurbağalar, kafası koparılan kazlar, çocuklara oyuncak niyetine verilen kedi, köpek yavruları, çocukluğunun unutamadığı vahşet sahneleridir. Yeni Kaledonya'da sürgündeyken, Avrupa'da bilinmeyen hayvan, böcek türleriyle ilgili olarak bir doğabilimci (naturalist) gibi yaptığı çalışmalarıyla birleştirildiğinde, tüm hayatı boyunca süren hayvan sevgisi (Yeni Kaledonya'da bir keçisi, yedi kedisi vardır ve sürgün dönüşü kedilerin en yaşlılarını pelerinlerinin altına gizleyerek gemiye bindirmede ona, Jules Vallés gibi Komün'ün ideolojik önderleri yardım ederler.) onun, zamanından önce dünyaya gelmiş bir "çevreci" (ekolojist) veya bir "yeşil" olduğunu ileri sürmeyi pekala haklı kılabilir.

Dedesinin gözetimi altında dayılarının kitaplıklarından yararlanarak serbest şekilde sürdürdüğü eğitimi sırasında şiir yazmaya başlayan Louise Michel, bunlardan bazılarını, genç yaşından başlayarak hayran olduğu ve tüm yaşamınca hayran kalacağı, romantik ve cumhuriyetçi şair Victor Hugo'ya gönderir ve ondan, III. Napoléon diktatörlüğünü protesto amacıyla gittiği gönüllü sürgün yerinden yanıtlar alır. Sonradan, Komün'ün ilkesini onayladığını ama yöntemlerini onaylamadığını söyleyen Hugo, Komüncüler'in bağışlanması için etkili çabalar harcayacak ve ünlü *Viro Major* şiirini Louise Michel'e ithaf edecektir.

İlkokul öğretmeni olmak üzere dışardan sınavlara giren ve mesleğe kabul edilen Louise Michel, öğretmenlerin yükümlü tutuldukları imparatorluğa bağlılık yeminini etmeyi reddettiği için resmî okullarda iş bulamaz ve önce Audeloncourt'ta sonra, büyük ebeveynlerinin ölümünden sonra gittiği Paris'te, Mme. Vollier'nin Château d'Eau'daki özel okulunda (école libre) öğretmenliğe başlar. Eğitimi belli bir programı uygulamaktan çok, çocukların yeteneğini geliştirmek olarak anlayan Louise Michel'in o yıllarda başlattığı (sonradan Yeni Kaledonya yerlileri için açtığı okullarda süren) pedagoji araştırmaları da çağı için hayli ilginçtir. Örneğin çocukların cebire yatkınlıklarından yola çıkarak, matematik derslerini aritmetik yerine orgdan başlatır; eğitimde müzikten yararlanır. Louise Michel, yazarlığının yanısıra, çok iyi org çalan bir müzisyen ve desen çalışmaları yapan bir ressam, kısacası çok çeşitli dallarda yetenekli bir kadındır. Müzikle ilgili düşüncelerini gerçek ya da "Enjolras" takma adıyla çeşitli dergilerde yayınlamıştır. Eğitimle ilgili bu teorik çalışmalarını geliştirmek üzere, kıt kanaat geçimini sağlayan öğretmenlikten arta kalan zamanlarında Hautefeuille sokağında düzenlediği için bu adla anılan konferansları, tartışmaları izler. "1871'den önceki birkaç yıl Hautefeuille mavi çoraplıların (das bleus) kaynadığı bir yerdi" der. Bu deyim o yıllarda evlilik yerine mesleği seçen kadınlar için, onları aşağılamak üzere kullanılmaktadır. Louise Michel de mesleği evliliğe tercih eden bir kadındır ve bu konudaki düşüncesini çok önceden oluşturmuştur. Daha Haute Marne'dayken, yakınlarının onu görücü usülüyle evlendirmek için yaptıkları birkaç girişim üzerine, "Bana evlilik teklif eden erkekleri kardeş olarak görmem mümkün ama koca olarak düşünmem olanaksızdı; çünkü bütün kadınlar gibi benim de aşkla ilgili büyük düşlerim vardı ve sosyal mücadelenin kızıştığı bir dönemde özgür kalma gereğinin yanısıra, aşksız evliliği hep fuhuş olarak

Şair, yazar, öğretmen, devrimci Louise Michel. Sürgünden döndüğü 1880'de Marx'la yaptığı bir yazışma, Paris polisinin bir "özel muhbir"i tarafından okunarak rapor edilmişti. Muhbirin raporu şöyle: "Louise Michel, Marx'a devrim davasını niçin aktif olarak desteklemediğini sormuş ve Komün için yeni bir ordu kurulması durumunda onu da hesaba katıp katamayacaklarını öğrenmek istemiştir. O da Louise Michel'e cevabında 1871'de oynadığı rolü anlatmıştır... Hazırlıkları daha geniş kapsamlı arzulamaktaymış. Ama ok bir kez yaydan çıktığı için gelişmeleri ilgiyle izlemiş ve dostları kanalıyla desteklemiş. Paris'e gelmemiş, çünkü her şeyden önce bir masabaşı adamıymış ve kendisinden iyi asker olmazmış... Marx'ın cevabı, devrimin başarısı üzerine en içten dilekleri ve Louise Michel'e candan selamlarıyla bitiyor. (Karşı sayfada) *Louise Michel sürgünden dönüşünü arkadaşlarıyla kutlarken.*

12 Paris Komünü

görmüşümdür'' diyerek, bu defteri kapatmıştır.

Hautefeuille döneminde izlediği, katıldığı tartışmalar, dedesinden devraldığı köktenci cumhuriyetçi görüşlerinin anarşizm doğrultusunda değişmesine yol açar. Louise Michel'in anarşizmini en iyi ifade eden metin, *Anılar*'ında yer alan, Emile Gautier'in kaleme aldığı ve Prens Kropotkin, Gautier, Bordat, Bernard ve Lyon davasında tutuklanan başka kırk kişinin imzaladıkları, Louise Michel'in ''tümüyle benimsediğini'' vurguladığı ''Anarşistler Bildirisi''dir. ''Anarşistler, düşünce özgürlüğünün her yerde tanındığı bir çağda sınırsız özgürlüğü savunmayı hak ve görev olarak bilen insanlardır... Özgürlüğü savunuyoruz, çünkü, her insanın hoşuna giden şeyleri yapma hakkı ve olanağına sahip olmasını ve doğal nedenlerle aşılması olanaksız zorluklarla, kendisininki kadar saygıdeğer olan komşularının ihtiyaçlarından başka hiçbir sınır tanımadan tüm ihtiyaçlarını giderebilmesini istiyoruz... Özgürlükten yanayız ve bunun, kökeni ve biçimi ne olursa olsun, ister dayatılmış, ister seçilmiş olsun, kralcı ya da cumhuriyetçi olsun herhangi bir iktidarın varlığıyla bağdaşamayacağına inanıyoruz... Biz anarşistlerin gözünde asıl kötülük, hükümetin şu ya da bu biçiminden değil, doğrudan hükümet etme düşüncesinin kendinden yani otorite ilkesinden kaynaklanmaktadır... Bizim idealimiz insan ilişkilerinde, sürekli olarak gözden geçirilmeye ve değiştirilmeye açık özgür sözleşmenin idari ve yasal emretmenin yerine konulmasıdır... Demek ki biz anarşistler halka, Tanrı'dan vazgeçmeye başladıkları gibi iktidardan da vazgeçilebileceğini öğretmek istiyoruz. Halk aynı şekilde, mülk sahiplerinden de vazgeçilebileceğini öğrenecektir... Eşitlik olmadan özgürlük olamaz! Sermayenin her geçen gün sayıları azalan bir azınlığın elinde toplandığı, hiçbir şeyin, hatta, herkesin kesesinden ödenen kamu eğitiminin bile eşit olarak paylaşılmadığı bir toplumda özgürlük olamaz... Biz, sermayenin, geçmiş ve bugünkü kuşakların işbirliğinin ürünü olduğu için, insanlığın ortak serveti olduğuna inanıyoruz; sermaye herkesin hizmetine sunulmalı,kimse ondan yararlanmaktan alıkonulmamalı ve kimse ona, başkalarını dışlayarak elkoyamamalıdır. Bizim istediğimiz eşitlik, özgürlüğün önkoşulu olan fiili eşitliktir. Herkesten yeteneği kadar, herkese ihtiyacı kadar, diyoruz!''

Proudhonculuğun anarşist düşüncelerinden pek çoğunu paylaşan Louise Michel'in (başta özerk Komün yönetimi olmak üzere), ondan ayrıldığı konuların başında kadınların eşitliği düşüncesi gelir. ''Erkek, hangi kesimden olursa olsun, hep *efendi*dir. Biz kadınlar onunla hayvanlar arasında yer alan ayrı bir tür sayılırız. Proudhon kadınları ev kadını ve fahişe olmak üzere ikiye ayırmıştır. Acı içinde itiraf ediyorum biz, çağlar boyunca bu hale getirilen, başka bir kasta dahiliz. Cesaretimiz varsa bu patalojiktir, bazı bilgileri kolayca öğrenirsek, bu da patalojik bir durumdur. Ben bütün hayatımca buna güldüm. Bugün artık, yanlışlığı ileride anlaşılacak olan bütün hatalar gibi buna da gülüp geçiyorum.'' der. Çünkü tüm insanların eşitliği ve özgürlüğünü savunan anarşistlerin bile kadınlara ''eşit'' gözle bakmadıklarının bilincinde olan, ''Beni okuyan kadınlar, şunu unutmayın: Bizi erkekler gibi yargılamazlar'' diyen Louise Michel, kendi yaşamında erkeklerin kadınlarla ilgili önyargılarının hepsinin ötesine geçmiş; geçilebileceğini kanıtlamıştır. ''Komün sırasında kaç kez kadınların dışlandığı toplantılara katıldım! Kaç kez, Ulusal Muhafız ya da er olarak bir kadının adımını atamayacağına inanılan yerlere gittim!'' der.

Komün'ün yenilgisinden sonra askerî savcının Louise Michel'e yüklediği suçlar, gerçekten de onun Komün'ün kuruluşu ve savunulmasında erkeklerden hiç geri kalmayan sorumluluklar aldığını göstermektedir. Ona yüklenen suçların başlıcaları şunlardır:

''18 Mart'ta General Lecomte ve Clémént Thomas'ın tutuklanmalarında suç ortaklığı yapmak, 'Onları bırakmayın!' diyerek öldürülmeleri eylemine katılmak; 19 Mart'ta Belleville ve Villette mahallelerinin silahlandırılması sorumluluğunu üstlenmek, bu eylemler sırasında Ulusal Muhafız üniforması giymek; Komün'ün ilan edilmesinden sonra *Moralisation des ouvrières par le travail* (Kadın İşçilerin Çalışarak Ahlaklı Yaşaması Komitesi) sekreteri olarak *Comité Centrale de l'Union des Femmes*'i (Kadınlar Birliği Merkez Komitesi) kurmak; Komün'ü Versailles güçlerine karşı savunmak söz konusu olduğunda, kadınlar arasında sağlık hizmeti veren ambülansçı, barikatlarda dövüşecek savaşçı, hatta yangınlar çıkarmak üzere kundakçı bölükleri örgütlemek; Parisli kadınların Versailles'la girişmek istedikleri barış görüşmelerine karşı kaleme aldığı bildiride, 'Hayır! Parisli işçi kadınlar barış değil, kanlarının son damlasına kadar savaşmak istiyorlar. Bugün uzlaşma ihanet olur, mutlak toplumsal yenilenme, varolan hukuki ve toplumsal ilişkilerin yıkılması, ayrıcalıkların, sömürünün ortadan kaldırılması, sermaye egemenliği yerine emeğin egemenliğinin konulması, emekçinin kendi kurtuluşunu sağlaması yönündeki bütün umutlarımızın sonu olur' demek; *Devrim Kulübü* başkanı olarak 18 Mayıs'ta alınan mahkemelerin kapatılması, ibadet özgürlüğünün yasaklanması, rahiplerin tutuklanması, Blanqui'nin serbest bırakılmasına kadar her 24 saatte Versailles tutuklularından birinin kurşuna dizilmesi kararlarına katılmak; Issy, Clamart ve Montmartre çatışmalarında bilfiil yer almak.''

Sorgulaması sırasında ''Bir avukat tarafından savunulmak istemiyorum, tüm varlığımla toplumsal devrime aitim ve bütün davranışlarımın sorumluluğunu kabul ediyorum'' diyen Louise Michel, şiddet konusundaki görüşünü de şöyle açıklar: ''Bir gün Ferré'ye Versailles meclisini basmayı önerdim. İki kurban istiyordum: Bay Thiers ve kendim. Çünkü onu vurmakla kendi hayatımı da feda etmeye kararlıydım.''

Komün deneyiminin kadınlar açısından genel bir değerlendirmesi yapıldığında, ilk vurgulanması gereken nokta Komün'ün kısa ömürlü oluşu nedeniyle (18 Mart-18 Mayıs) amaçlananlardan pek azının gerçekleştirilmesidir. Tarihçilerin üzerinde anlaştıkları öbür noktalar şöyle özetlenebilir:

1. 18 Mart 1871'de iktidarın ele geçirilmesine ideolojik bakımdan hazır çok sayıda kadın vardır; hatta Thiérs'in Paris kuşatması planının uygulanmasına büyük ölçüde kadınlar özellikle Montmartreli kadınlar (Louise Michel'in bölgesi) engel olmuşlardır.

2. Kuşatma ve Komün boyunca kadınlar çok sayıda kulüpte, savunma komitesinde ve Louise Michel'in de ilk örgütleniş aşamasında yer aldığı *Kadınlar Birliği*'nde faal olmuşlardır. *Kadınlar Birliği* semt ve mahalle temelinde örgütlenmiş ve kadınları, sağlık hizmeti, savunma hizmeti, kadınların çalışması, ideolojik mücadele gibi çeşitli konularda etkinlikte bulunmak üzere örgütlemiştir.

3. *Kadınlar Birliği*'nin yanısıra, kadınlar için meslek okulları açılması, fahişeliğin ortadan kaldırılması ve genel olarak kadın hakları (örneğin boşanma hakkı) için etkinlikte bulunan birçok başka kulüp ve dernek de kurulmuştur. Yapılan somut çalışmalar arasında *Kadınlar Birliği*'nden görece bağımsız hareket eden iki komitenin kurdukları (Arras ve Montmartre) kooperatif atölyeler gibi girişimler vardır. Ancak kısa bir süre sonra, merkeziyetçi bir yapı kazanan *Kadınlar Birliği* ile bu komiteler arasında çelişkiler doğar ve birçok kadın, kendilerini daha gerekli saydıkları yerlerde daha kendiliğindenci bir tarzda faal olma yolunu seçerler. Louise Michel kadın meslek okulları ve laik yetimhaneler girişimini başlatır. Parasız okullar kurma girişimini başlatan Polonya göçmeni Paule Minck ile kreş örgütlenmesini başlatan Maria Verdure de benzeri bir yol izlerler.

4. Komün Konseyi tarafından kadınlarla ilgili olarak iki yasa yapılır. 9 Nisan'da kabul edilen evli olsun, olmasın, savaşta ölen her Ulusal Muhafızın karısına ve çocuklarına maaş bağlanmasını öngören yasanın önemi, birlikte yaşama durumunu resmî evlilikle eşdeğer saymasından kaynaklanmaktadır. 12 Mayıs'ta kabul edilen yasayla da ayrılık halinde kadına nafaka bağlanmasına karar verilebilmesi öngörülür. Nihayet 5 Nisan'da Komün Konseyi boşanmayı serbest bırakacak yasa üzerinde çalışmalarına başlar ancak, yasayı sonuçlandıramaz. Kadınları dolaylı olarak ilgilendiren bir yasa da 18 Mayıs'ta kabul edilen, kadın ilkokul öğretmenlerinin erkek ilkokul öğretmenleriyle eşit ücret almalarını öngören yasadır. Ancak Louise Michel gibi kadınların tüm çabalarına karşın kadınların eğitimi, çalışması, kreşler gibi konular Komün Konseyi'nde ele alınmamıştır.

Kimi tarihçilerin çok vurguladıkları Komün'ün feminizmi burada bitmektedir. Kimi tarihçiler bu durumu kadınların kurtuluşunun Komün'ün (en azından etkili bazı komüncülerin) öncelikli hedeflerinden biri olmayışıyla açıklamaktadırlar. Örneğin Komün Konseyi'nde (90 kişi) hiç kadın üye bulunmayışı, yine yürütme işlerinden sorumlu komiserler arasında (10 kişi) bir tek kadın bile bulunmayışı dikkat çekicidir. Kimilerine göre bu duruma yol açan en belirleyici etkeni Proudhonculukta aramak gerekir. Önde gelen Komün Konseyi üyelerinden Emile Eudes, Proudhoncu ve anti-feministtir. Kimi tarihçiler de ilk bakışta kadınlara yönelik gibi görünen bu dışlamanın aslında Komün Konseyi'nin kendi iç yapısından kaynaklandığını ve kısa süre içinde kendi içine kapanan Konsey'in kararlarını halka danışmadan almaya başlamasının bir sonucu olduğunu ileri sürmektedirler.

Komün deneyini feminizm tarihi açısından değerlendiren bir tarihçinin vardığı sonuç şudur:

''Komün ayaklanması feminizm tarihi bakımından önemlidir. Proletaryanın iktidarı ele geçirdiği bu iki ay boyunca, erkeklerin -ne kadar inanmış devrimciler olurlarsa olsunlar- öbür cinsin aleyhine olarak elde etmiş oldukları ayrıcalıklardan vazgeçmeye hazır olmadıkları görüşü doğrulanmıştır. Komün kadınlarının bir yandan Versailles'daki düşmanlarıyla savaşırken, bir yandan da içeride erkeklerin onlara kendiliklerinden vermeyecekleri anlaşılan sorumlulukları almak için savaşmaları gerekmiştir. 1871'in kadınları erkeklere, devrimci olma haklarının bulunduğunu kanıtlamanın yanısıra, daha sonraki kuşaklara da, cinsiyet eşitliğine öncü gruplar arasında saygı gösterileceğine fazla güvenmemek ve bu konuda çok dikkatli olmak gerektiğini göstermişlerdi.''

ŞİRİN TEKELİ

Yeni Bir Topluma Doğru

20 Mart'tan başlayarak Komün, kaldırılan Din İşleri Bakanlığı dışında, Merkez Komite'nin eline almış bulunduğu çeşitli bakanlıklara eş düşen on komisyon kurulmasını kararlaştırdı. 19 Nisan'da yayınladığı ve Proudhoncu bir programdan başka bir şey olmayan bir bildiriyle de Fransız halkına ereklerini açıkladı. İlkin cumhuriyetin tanınıp güçlendirilmesini ve artık merkezci olmayan, ama Fransa'daki bütün Komünlerin federasyonundan doğan bir cumhuriyetin kurulmasını istiyor, ardından Komün haklarını sıralıyordu (Komün bütçesinin oylanarak kabulü; yüksek görevlerin, polisin ve eğitimin düzenlenmesi; bütün memurların seçim ya da sınavla işe alınması; Komüne ait malların Komün tarafından yönetilmesi; bireysel özgürlüğün, ticaret özgürlüğünün, çalışma özgürlüğünün kesin güvence altına alınması; yurttaşların Komün etkinliklerine sürekli katılımı; Ulusal Muhafız'ın, yüksek rütbeli subayların seçilmesi yoluyla örgütlenmesi). Bu bildiriyle Paris Komünü, Versailles hükûmetinin Fransa'nın öteki Komünlerine diktatörlüğünü kabul ettirmeye ya da ülkeyi yıkıma götürmeye çalıştığı yolundaki suçlamaları karşısında kendini savunuyor, krallık, imparatorluk ve parlamenter cumhuriyet tarafından Fransa'ya zorla kabul ettirilen "despotik, aptalca, keyfi ve masraflı" merkeziyetçiliğe karşı çıkıyordu. Bildiriye göre Paris Komünü, "tarihi aydınlatan bütün devrimlerden daha geniş ve daha verimli olacak olan çağdaş devrimi gerçekleştirmekle görevli"ydi.

Bu temel metin, Komün'ün plansız ve yöntemsiz bir biçimde, önceden hiçbir hazırlık olmadan ve günü gününe alınan kararlarla gerçekleştirmeye çalıştığı şeyin ne olduğu konusuna açıklık getiriyordu. Aslında söz konusu olan, geleneksel toplum ve geleneksel yönetimi yıkarak, onların yerine artık şeylerin insanları değil, ama insanların şeyleri yönetmesini amaçlayan bir toplumu geçirmekti. Bu yerinden yönetim tasarısı, eğer bundan haberdar edilebilirse, taşranın bir bölümü tarafından da desteklenebilirdi. Komün, taşra illerine özel görevliler göndermeye, köylülere bir çağrıda bulunmaya da çalıştı. Lyon ve Saint-Etienne gibi kentlerde daha Eylül ayında ayaklanmalar patlak vermiş, 18 Mart ayaklanmasının Marsilya, Narbonne, Toulouse, Grenoble ve Limoge gibi kentler üzerinde bazı etkileri görülmüş, ama Versailles hükûmeti bunları hızla bastırmıştı. Versailles propagandasıyla beslenen taşra, genellikle Paris'ten uzak kalıyordu.

Komün savaşçıları ve Komün ölüleri. Komün, kendisinden sayıca ve silahça kat kat üstün olan Versailles birliklerinin saldırısına bir hafta dayanabildi. Mahalle mahalle, sokak sokak ve ev ev yürütülen savunma sona erdiğinde, 25 bini aşkın Komüncü barikatlarda ya da ayaküstü kurulan idam mangaları tarafından öldürülmüştü. Paris kadınları, bu son savaşta en etkin rolü oynadılar. Barikattaki son kadın nefer, idam mangasına gülen genç kız Komün için, Komün'ün onlara kısa bir süre için de olsa gösterdiği özgürlük dünyası için ölüyorlardı. Komün'den geriye yarı yarıya yıkılmış bir Paris, 25 bin ölü ve tüm Avrupa burjuvazisini ürküten bir "olabilirdi" korkusu kaldı.

Örgütlenme Denemesi

Kamu Hizmetleri ve İdare

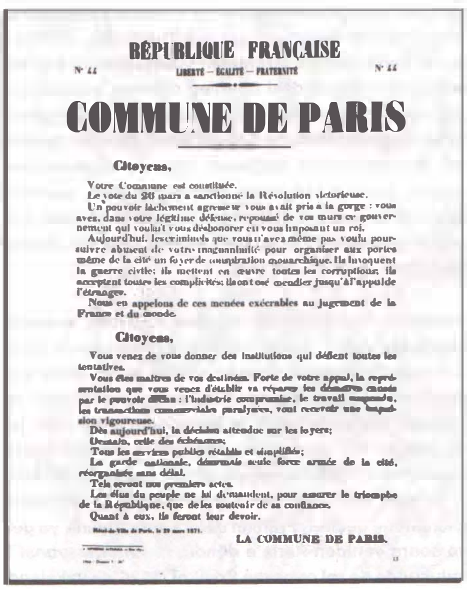
Komün, memurların büyük bir bölümünün Versailles'a gitmesiyle yüzüstü bırakılan ve geçici olarak Merkez Komite tarafından yürütülen kamu hizmetlerini bir düzene koydu. Kuşatma sırasında onca acı çeken Paris'in doyurulması gerekiyordu. Viard ve iaşe komisyonu, et ve ekmek fiyatlarına narh koydular ve ilçe belediyeleriyle ilişki kurarak, hâl ve pazarların denetim altına alınmasını sağladılar. Theisz'in yönetimine verilen posta hizmetleri, 48 saat içinde düzeltilip eski durumuna getirildi. Nisan başında kurulan ve personel temsilcilerinin de yer aldığı bir posta yönetim komisyonu, memurların seçim ve terfilerini düzenleyecekti. *Enternasyonal* üyesi bir mücevher işçisi olan Camélinat, darphaneyi yönetiyordu. Ulusal Basımevi, Komün'ün afişlerini basıyordu. Sağlık hizmetlerini yeniden örgütlemek zorunluluğu karşısında Komün, 13 Nisan'da gezici hastane hizmetleri kurulmasını kararlaştırdı. İlçelerdeki hayırseverlik büroları yerine, komünal yardım kurulları kuruldu.

Adalet

Protot'nun yönetimine verilen adalet işleriyle ilgili olarak Komün, parasız adalet ve yargıçların seçilmesi ilkelerini kabul ettiyse de bu yolda çıkardığı kararnamenin uygulanmasını ertelemek zorunda kaldı. Noterlik ve mübaşirlik görevlerinin satılmasına son vererek, bu görevlerde çalışanları memur durumuna getirdi. Böylece, adalet işlerinin sınıfsal niteliğini ortadan kaldırmaya yöneldi.

Maliye

Komün, maliye komisyonunun başına, son derece dürüst bir adam olan François Jourde'u getirdi. Jourde, geleneksel malî gelirleri toplamak ve savurganlıktan kaçınmak yolunda çaba gösterdi. Ancak "Fransa'nın servetine dokunmak" istemeyen Jourde, Fransa Bankası'nın ulusallaştırılması gibi devrimci bir önlem almaktan kaçındı ve bu da Komün'ün yenilgisine katkıda bulunan nedenlerden biri oldu.

RÉPUBLIQUE FRANÇAISE

N° 44 — LIBERTÉ — ÉGALITÉ — FRATERNITÉ — N° 44

COMMUNE DE PARIS

Citoyens,

Votre Commune est constituée.

Le vote du 26 mars a sanctionné la Révolution victorieuse.

Un pouvoir lâchement agresseur vous avait pris à la gorge : vous avez, dans votre légitime défense, repoussé de vos murs ce gouvernement qui voulait vous déshonorer en vous imposant un roi.

Aujourd'hui, les criminels que vous n'avez même pas voulu poursuivre abusent de votre magnanimité pour organiser aux portes même de la cité un foyer de conspiration monarchique. Ils invoquent la guerre civile; ils mettent en œuvre toutes les corruptions; ils acceptent toutes les complicités; ils ont osé mendier jusqu'à l'appui de l'étranger.

Nous en appelons de ces menées exécrables au jugement de la France et du monde.

Citoyens,

Vous venez de vous donner des institutions qui défient toutes les tentatives.

Vous êtes maîtres de vos destinées. Forte de votre appui, la représentation que vous venez d'établir va réparer les désastres causés par le pouvoir déchu : l'industrie compromise, le travail suspendu, les transactions commerciales paralysées, vont recevoir une impulsion vigoureuse.

Dès aujourd'hui, la décision attendue sur les loyers;

Demain, celle des échéances;

Tous les services publics rétablis et simplifiés;

La garde nationale, désormais seule force armée de la cité, réorganisée sans délai.

Tels seront nos premiers actes.

Les élus du peuple ne lui demandent, pour assurer le triomphe de la République, que de les soutenir de sa confiance.

Quant à eux, ils feront leur devoir.

Hôtel-de-Ville de Paris, le 29 mars 1871.

LA COMMUNE DE PARIS.

Merkez Komite'nin Komün'ün kurulduğunu haber veren bildirisi.

LEFRANÇAIS

PASCHAL—GROUSSET

JULES VALLÈS

COURBET—GUSTAVE

F. JOURDE

ARTHUR ARNOULD

CHARLES DELESCLUZE

FÉLIX PYAT

PARİS KOMÜNÜ ÜYELERİ

Adı	Yaşı	18 Mart Öncesi politik mahkumiyet	Enternasyonal'e bağlılık	Politik eğilim	Görevi	Mesleği
Allix	53	×				öğretmen
Amouroux	28	×	×			şapka işçisi
*Andrieu**	50		×		2Y	memur
Arnaud	40		×	J	U,1K,2K	memur
Arnold*	31					mimar
Arnould	38					gazeteci
Assi	30	×	×		U	metalürji işçisi
Avrial	31	×	×			makina işçisi
Babick	51				U	ltriyatçı
Berqeret	32			J	U,1Y	mürettip
Beslay	76		×			mühendis
Billioray	31			J	U,2K	ressam
Blanchet	38			J	U	eskici
Brunel	41	×		J		subay
Chalain	26	×	×			tornacı
Champy	26		?	J		yıldızcı
Chardon	32			Bl		kazan işçisi
Clémence	33	×	×			çiftçi
E.Clément	33	×	?	J		kundura işçisi
J-B.Clément	35	×	?			gazeteci
V.Clément	47	×	×			kumaş boyacısı
*Cluseret**	38			J	2Y	subay
*Courbet**	52					ressam
Cournet	33			J		memur
Delescluze	62	×		J	1K,2K	gazeteci
Demay	29		×	J		yontma işçisi
Derevre	33	×	×			kundura işçisi
Descamps	35			J		dökümcü
A.Dupont*	29	×		J		memur
C.Dupont	31		×	J	U	sepetçi
Durand*	54		?	J		kundura işçisi
Duval	31	×	×	Bl	2K	dökümcü
Eudes	29	×		Bl	U,1Y,2K	mürettip
Ferré	26	×		Bl		avukat yardımcısı
Flourens	33	×		J		öğretmen
Fortuné	41			J	U	işçi
Fränkel	27	×	×			kuyumcu işçisi
Gambon	51	×		J	U,1Y	avukat
Ch.Gérardin	26			J	2K	muhasebeci
E.Gérardin	41		×			işçi
Geresme	?				U	sandalyeci
Grousset	26	×		J	2Y	gazeteci
Johannard*	28	×	×	J		memur
Jourde	28				U	tüccar
Langevin	28	×	×			tornacı
Ledroit	53	×		J ?		fotoğrafçı
Lefrançois	45	×	×		1Y	tüccar
Lonclas*	30			J		yontma işçisi
*Longuet**	31	×	×			gazeteci
Malon	30	×	×			gazeteci
Martelet	26		?	J ?		resim işçisi
Meillet	30				1K	avukat
Miot	61	×	?	J		eczacı
Mortier	26			Bl	U	dekorasyon işçisi
Ostyn	48		?		U	işçi
Oudet	45	×		J		resim işçisi
Parisel	30			J		doktor
Philippe*	42			J		tüccar
Pillot	63	×		Bl		doktor
Pindy	31	×	×		U	marangoz
Pottier*	55		×	J		tüccar
Protot	33	×		Bl	2Y	avukat
Puget	45			J		muhasebeci
Pyat	61	×		J	1Y,1K	gazeteci
Ranvier	43	×		Bl	U,1K,2K	resim işçisi
Rastoul	36			J		doktor
Regère	55	×		J		veteriner
Rigault	25	×		Bl	2Y	gazeteci
*Serraillier**	31		×			kundura işçisi
Sicard	42			J		kundura işçisi
Theisz	32	×	×			tunç işçisi
Tridan	30	×		Bl	1Y	gazeteci
Tringuet*	36		?	Bl		kundura işçisi
Urbain	35			J		öğretmen
Vaillant	31		×		2Y	öğretmen
Vallès	39	×				gazeteci
Varlin	32	×	×		U	çiftçi
Verdure	46		×			muhasebeci
Vermorel	30	×				gazeteci
Vesinier*	48	×	×	J		gazeteci
Viard	35			J	U,2Y	memur

AÇIKLAMALAR

U: Ulusal Muhafız Merkez Komite Üyesi
1Y: 1. Yürütme Komitesi Üyesi
2Y: 2. Yürütme Komitesi Üyesi
1K: 1. Kamu Selameti Komitesi Üyesi
2K: 2. Kamu Selameti Komitesi Üyesi
J: Jakoben, **Bl:** Blanquist

Adı *italik yazılmış* olanlar azınlık üyeleri, adının yanında yıldız (*) bulunanlar 16 Nisan 1871'de seçilenlerdir.

FRANKEL, LEO (1844-1896)

Enternssyonsl üyesi ve Marx'ın yakın dostu olan Léo Frankel, 1844'te Budapeşte'de doğdu. Öğrencilik yıllarını Almanya'da geçirdi. Bu dönemde sosyalist düşünceyle tanışan Frankel, Alman işçi sınıfının örgütlenmesi içinde yeraldı. 1864'te Bebel'le birlikte tutuklanarak, İngiltere'ye sürgün edildi. Bu arada Marx'la kurmuş olduğu dostluk, düşüncelerinin olgunlaşmasına yolaçtı. Daha sonra Fransa'ya geçerek 1867'de *Enternasyonal*'in Lyon şubesinin kuruluşunu gerçekleştirdi. *Enternasyonal* içindeki etkinlikleri işçi sınıfı açısından oldukça önemli olan Frankel, bu dönemde bir yandan mücevher işçiliği yaparken diğer yandan da siyasal faaliyetine devam ediyordu.

Paris Komünü'ne aktif olarak katılan Léo Frankel, Komün'ün örgütlenmesi için olağanüstü bir çaba sarfetti. 28 Mart 1871'de yapılan seçimlerde 13. Daire'den temsilci olarak seçildi. Kendisiyle birlikte seçilenler arasında *Enternasyonal* üyeleri olan Malon, Vaillant, Varlin gibi kişiler de vardı. Frankel, Komün'ün en önemli görevlerinden biri olan Emek, Sanayi ve Mübadele Komisyonu'nda görev aldı. Burada Malon ile Theisz de çalışıyordu. Bu komisyon, emeği ve ücreti eşit hale getirecek çalışmalar yaptı, kiraların ödenme biçimini kararlaştırdı, rehine konmuş eşyaların satışını durdurdu, istihdam sorunlarının belediye tarafından yürütülmesini sağladı. Frankel'in komisyondaki önerileri oldukça gerçekçiydi. Paris halkının günlük yaşamının düzenlenmesi yolunda bazı adımların atılmasına önayak oldu. Yiyecek pazarlarının denetlenmesini sağlayan önlemlerin alınmasını, fırınlarda gece çalışmasının yasaklanmasını, patronlar tarafından terkedilen atölyelerin işçiler tarafından işletilmesini gerçekleştiren komisyonun çalışmaları, Komün yönetiminin gücünü arttırdı.

Versailles taraftarlarının vahşice saldırıları sırasında barikatlarda Varlin, Brunel ve diğer Komüncülerle döğüşen Frankel, gıyabında idama mahkûm edildi. Daha sonra İngiltera'ya kaçtı. Burada *Enternasyonal* içindeki çalışmalarını sürdürdü. 1876'da Macaristan'a dönerek, burada gelişen işçi sınıfı hareketine katıldı. Macar sosyalist hareketinin kurulmasında büyük katkısı olan Frankel, bir süre sonra yeniden tutuklandı. 1882-84 yıllarını hapishanede geçiren Frankel daha sonra Viyana'ya geçti ve sonra yeniden Paris'e döndü. *II. Enternasyonal*'in kuruluşunda da rol oynayan Frankel, 1896'da yakalandığı zatürreeden kurtulamayarak öldü. Son isteği kırmızı bir bayrağa sarılı olarak Komüncülerin yattığı Père Lachais mezarlığına gömülmekti.

Marx 1852'de, daha Louis Bonaparte III. Napoléon adıyla imparatorluğunu ilan etmeden "İmparatorluk pelerini Louis Bonaparte'ın omuzlarına düştüğünde, Vendome meydanındaki Zafer anıtı da kaidesinden devrilecektir" demişti. Oniki yıl sonra III. Napoléon Zafer sütununun tepesine amcasının Roma togasına sarınmış bronz bir heykelini diktirdi. Bundan yedi yıl sonra Parisli işçiler, despotluğun ve militarizmin bu dev simgesini birkaç makara ve kalın iplerle devirerek Marx'ın kehanetini gecikerek de olsa gerçekleştirdiler. Sütun devrildiğinde, tepesindeki bronz heykelin kafası da kopmuştu. Komün'ün yenilgisinden sonra Versailles yönetimi, sütunun devrilişinden ressam Gustave Courbet'yi sorumlu tuttu ve sanatçıyı sütunun onarım parasını ödemeye mahkum etti. Courbet, despotun heykelini bir de cebinden para vererek yeniden diktirme cezasından ancak İsviçre'ye kaçarak kurtulabildi.

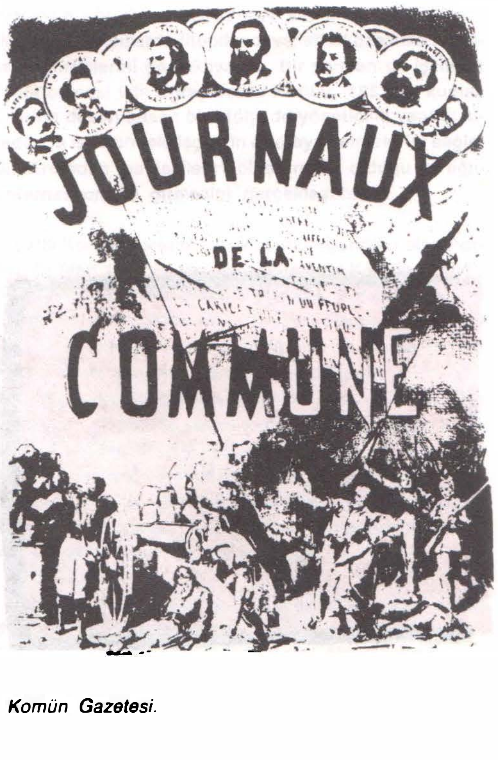

Eğitim

Eğitim alanındaysa Komün, son derece kararlı davrandı. Edouard Vaillant tarafından yönetilen eğitim komisyonu, Komün'ün kilise düşmanı tutumuna sıkı sıkıya bağlı kaldı. Geleceğin toplumunu kurmak için, erkekleri ve kadınları kilise egemenliğinden kurtararak eğitmek gerekiyordu. Eğitim komisyonu delegesi Edouard Vaillant, gençliğe cumhuriyetçi bir formasyon sağlayacak parasız, laik ve zorunlu bir eğitim sistemine yöneldi. Eğitim komisyonu ve Paris ilçe belediyeleri, bütün uzman ve iyi niyetli kişilere çağrıda bulunarak, yardımlarını istedi. Yeni Eğitim derneği, eğiticilerle öğrenci velilerini eğitimin yöntem ve programlarında gerçekleştirilecek reformları tartışmaya çağırdı. Bu tartışmalarda, sonradan hemen bütün ülkelerde uygulanacak pedagojik deneyimler üzerinde duruldu. Louise Michel, Komün'e çocukların ahlaki eğitiminin en önemli yeri tuttuğu bir eğitim yöntemi önerdi. Dinsel tarikat okulları kapatıldı. Komün, eğitim işlerinde çalışmak isteyen erkek ve kadın yurttaşların eğitim komisyonuna baş vurmalarını isteyerek, okulların denetimini Komün üyelerine bıraktı. Edouard Vaillant, ilçe belediyelerini, özellikle genç kızlar için meslek okulları açmaya çağırdı. Biri Lhomond sokağında, öteki Dupuytren sokağında olmak üzere, iki kız meslek okulu açılması kararlaştırıldı. Komün ayrıca, ilkokul öğretmenlerinin aylıklarını yükseltmeyi de öngördü. Bu vesileyle ilk olarak erkeklerle kadınlar arasında, ücret eşitliği ilan edildi.

Kadınlar

Proudhoncu etki sonucu Komün, kadınların Komün'e yaptıkları büyük katkılara rağmen, genellikle kadınlara karşı bir tavır takınmakla birlikte, proleter aileyi gerçekte olduğu gibi tanımak, medeni ve dinsel yasalarla oluşturulan geleneksel aile yapılarını parçalamak sonucunu verecek önlemler de aldı. Savaşta ölen federelerin dul ve yetim aylıklarının ödenmesi bakımından, evli olan ve olmayan kadınlarla, meşru olan ve olmayan çocuklar arasında hiçbir ayrım gözetilmedi.

Komün Gazetesi.

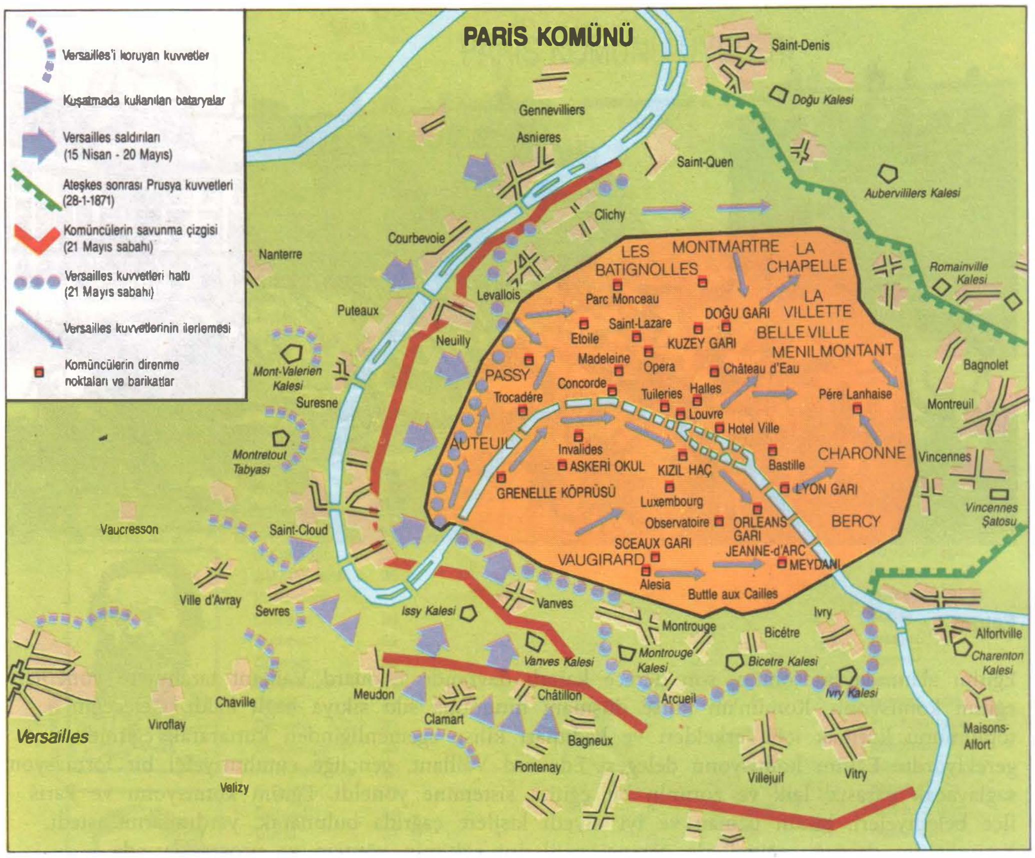
Emek Sorunu

Ancak Paris Komünü en büyük öncülüğünü emek alanında gerçekleştirdi. Emek, sanayi ve ticaret komisyonunu, Marx'ın bir dostu olan ve Varlin'le birlikte *Enternasyonal* Federal Konseyi'ni yeniden kurmuş bulunan Frankel yönetiyordu. Frankel, 13 Mayıs'ta şöyle diyordu: "18 Mart devriminin işçi sınıfı tarafından yapıldığını unutmayalım. Eğer bu sınıf için hiçbir şey yapmazsak, bence Komün'ün hiçbir varlık nedeni kalmaz". Toplumsal nitelikli ilk önlemler dizisi, kiralar, ticari senetler ve Emniyet Sandığı'na rehin bırakılan eşyalarla ilgiliydi. 30 Mart'ta Komün, Ekim 1870, Ocak ve Nisan 1871 tarihlerinde ödenmeleri gereken üç aylık kiraların, yedi ay ertelenmelerini; 25 Nisan'da da, terkedilen konutlara bombalamalar yüzünden evleri yıkılan kimseler yararına el konmasını kararlaştırdı.

Uzun duraksamalardan sonra Komün, 12 Nisan'da, vadesi gelmiş ticaret senetlerinin ancak 15 Temmuz'dan sonra ve hiçbir gecikme faizi olmaksızın üç yıl içinde, üçer aylık eşit taksitler halinde ödeneceklerini karara bağladı. 7 Mayıs'ta alınan bir karara göre de, halk arasında "yoksulun bankası" denilen Emniyet Sandığı'na rehin bırakılan ve değeri 20 Frank'ın altında kalan her çeşit eşya, alınan borçlar ödenmeksizin 12 Mayıs'tan başlayarak geri alınabilecekti.

Çalışma Düzeni

20 Nisan'da fırıncıların gece çalışması, 27 Nisan'da patronların ücretler üzerindeki ceza ve

Komün direnişi. Komün doğuda Prusya birlikleri, batıda ise Versailles askerleri tarafından kuşatılmıştı. 21 Mayıs'ta Versailles birlikleri Paris'e girdi. Kısa bir süre içinde savaş, cephe savaşı olmaktan çıktı. Düzenli bir ordu oluşturmayan Komün güçleri, meydan savaşına dayanamıyordu. 21-28 Mayıs arasında bütün Paris, sokak sokak, ev ev bir barikat savaşı yaşadı. 28 Mayıs'ta 25 bin ölü veren Komün'ün son barikatı da düşmüştü.

kesinti uygulamaları yasaklandı. Öteki önlemler daha da ileriydi. 16 Nisan'da çıkarılan bir kararnameyle, sendikal örgütler tarafından bir soruşturma komisyonu kuruldu. Sendikal örgütler, sahipleri tarafından terkedilen atölyelerin bir dökümünü yapmak ve bu atölyelerin, orada çalışan işçilerin kooperatif birlikler tarafından nasıl işletilebileceklerini gösteren bir rapor hazırlamakla görevlendiriliyorlardı. Geri dönecek patronlara ödenecek tazminatı, daha sonra bir hakem kurulu saptayacaktı. Söz konusu tazminat kaydına rağmen bu kararnameyle, gerçekte sermayenin işçi kooperatifleri yararına kamulaştırılması öngörülüyordu. Makine ve metalurji işçileri, ardından terziler ve marangozlarla, çivi işçileri ve fırıncılar, 10 ve 18 Mayıs'ta iki toplantı yapan bu soruşturma komisyonuna delege gönderdiler.

Kadın Emekçilerin Örgütlenmesi

Kadınlar Birliği de aynı yönde ve 1848'de kurulan hayır atölyeleri tuzağına düşmeyecek biçimde, kadınların emeğini örgütlemek amacını güden bir tasarı hazırladı. *Emekçi Kadınlar Federasyonu*'nu kuracak delegelerin seçimine katılmaları için, işçi kadınları, *Birlik*'in 18 Mayıs toplantısına çağırdı. Son olarak Frankel, ücretlerdeki düşmeyi önlemek amacıyla, askeri giyim anlaşmalarının doğrudan doğruya işçi kadın kooperatifleriyle yapılmasını önerdi.

Komün'ün Örgütsel Zayıflıkları

Emile Littre, 20 Nisan 1871'de *Daily News* gazetesinde yayımlanan bir mektubunda şöyle yazıyordu:

"Paris'in silahsızlandırılması, Paris'in Vinoylar, Valentinler ve Pladineler tarafından zincire vurulması, cumhuriyetin hapı yutması anlamına geliyordu. Parisliler bunun böyle olduğunu anlıyorlardı. Dövüşmeden yitirmekle, sonu belirsiz korkunç bir savaşa girişmek arasında bir tercihte bulunmaları gerekince, dövüşmeyi seçtiler."

Paris dövüşüyor, ancak Komün, durmadan diktatörlük ve anarşi arasında gidip gelerek, düzensiz bir yönetim sergiliyordu. Bakanlık hizmetleriyle görevli çeşitli komisyonların özellikle askeri işler konusundaki sorumluları, sık sık değiştiriliyorlardı. Durumun ağırlaşması üzerine Komün'deki Jakobenlerin 1 Mayıs'ta 23 oya karşı 45 oyla bir Kamu Selamet Komitesi'nin savaş işlerine karışması kararını aldırması, büyük güçlüklere yol açtı. Savaş delegesi Rossel'in istifası üzerine, 29 Mayıs'ta bu kez azınlığın desteğiyle oluşturulan yeni Kamu Selamet Komitesi bazı yararlı önlemler aldıysa da, çok geç kalmıştı. Çoğunluk ve azınlık arasındaki mücadele ve kişisel rekabetler Komün'ü içten çökertiyor, dışarıdan da Ulusal Muhafız Komitesi'nin askeri işlere durmadan karışması Komün'ün iktidarını hiçe indiriyordu. Devrimi destekleyen çeşitli komitelerin anarşik artışı, özellikle Komün'ün savunması konusunda onu güçten düşürüyordu. Komün, savaş delegesi olarak atadığı askerlere güvenmiyor, serüvenci Cluseret'den olduğu kadar gözüpek Rossel'den de kuşkulanıyordu. En ateşli Ulusal Muhafızlar,

Paris Komünü Ulusal Muhafız 67. Tabur flaması.

en küçük bir disipline boyun eğmek istemeyen devrimci savaşçılardan oluşuyorlardı. Son olarak, *Sendikal Örgütler Birliği*, Paris milletvekilleri ve *Mason Locası* üyeleri tarafından, Komün ve Versailles arasında hiçbir uzlaşma olanağı kalmadığı halde girişilen uzlaşma arayışları da Paris'in direnme gücünü azaltmaktan başka bir sonuç vermiyordu.

Taşrada Komün

"Paris olayları tecrit edilmiş, benzeri görülmedik bir olgu değildir. Lyon, Saint-Etienne, Marsilya vb. gibi yerlerde de benzer tecrübeler yaşandı. Lutéce komünal devrimi birçok bakımdan, benzer biçimde, 7 yüzyıl önce, kuzeyde ve orta Fransa'da ortaya çıkmış, Picardie'de ve İle-de France'da bir belediye hareketi olarak, orta Fransa'nın bazı şehirlerinde ise cumhuriyetçi bir biçim altında belirmişti.

Tıpkı bir tek kıvılcımın bütün ülkeyi tutuşturması ve bir yangının için için yanması ve yayılması gibi, ortaya çıkan kuzey Komünleri küçük ticaretin, orta Fransa'nın cumhuriyetçileri eski Roma'nın bazı geleneklerinin mirasçılarının temsilcileriydiler, bugün ise devrimciler sanayiin temsilcileridir."

24 Mart tarihli *La Commune* gazetesi, bu ilginç tarihsel hatırlatmayla, taşrada Paris'i destekleyen ayaklanmacı hareketlerin haberini veriyordu.

Federalizm

Taşrada, belirsiz, anlaşılmaz ama adem-î merkeziyetçi, güçlü bir hareket varlığını sürdürüyordu. Dergileri, gazeteleri, taraftarları ve hatta 1865'te Nancy'de hazırlanmış bir programı olan en güçlü eğilim, gericiydi. Bu akım Jironden ideolojisinin yeniden dirilmesiydi. Taşraya, kendisini bölgesel soyluların sultasına düşürecek bir özerklik vermeyi hedefliyordu. 1870'den önce yer yer (Angers ve Creusot) ortaya çıkan hareketlerle temsil edilen diğer zayıf eğilim, federatif ilke uyarınca toplumun gerçek bir reorganizasyonu öngörüyordu. Toplum, ikamet edilen yerde ve işyerinde, dolayısıyla belli bir yerellikte oluşmuş özgür birliklerin bir federasyonu olarak örgütlenecekti.

1870'ten itibaren, uyumsuz ögeleri, sosyalistleri (özellikle orta Fransa'da), monarşist küçük soyluları (batıda) içeren ve bölgesel ayrımcılığı hedefleyen birçok birlik kuruldu. Orta Fransa Birliği, Güney-Batı Birliği, Batı Birliği gibi. Güçlü bir tarihî ve kültürel özgünlüğe sahip olan, az gelişmiş, kuzey ve doğuda yoğunlaşan büyük sanayileşme hareketinden uzak kalmış bu bölgeler, isyanlarını böyle ifade ettiler. Ama bu isyan geçmişe dönük bir biçim aldı. Bölgecilik, esas itibarıyla kralcı, tutucu bir özelliğe sahipti.

18-26 Mart 1871 arası güneydeki büyük şehirlerde patlak veren ayaklanma hareketlerinin bu bölgecilikle yakından ilgisi yoktu. Prusyalıların yalnızca kuzey ve doğuyu işgal etmiş olması tek başına adı geçen bölgelerin Paris'i desteklememelerini açıklamaya yetmez. Bu bölgesel taşra hareketleri bir program oluşturamadılar. Saman alevi gibi parlayıp söndüler. Paris'te belirli bir teorik açıklık ortaya çıktığında, ayaklanmacı ve popüler Komün imajına federatif ilke uyarınca yapıcı bir düşünce eklendiğinde, çok geç kalınmıştı. Tarihin cilvesiyle, Paris Komünü'nün zafere ulaştığı gün, Marsilya, Toulouse, Saint-Etienne, Creusot'taki komünal hareketler sona eriyordu. Lyon ise daha önce yenilmişti.

Marsilya

Marsilya Komünü tarihçisi Olivesi'ye göre, Marsilya'da 23 Mart'ta ortaya çıkan Komün'ü, daha önceki olaylara başvurmadan anlamak olanaksızdır. 1867 ve 1868'de Marsilya bölgesindeki madenciler grev yapmıştı ve 8 Ağustos 1870'de ise bir ayaklanma olmuştu. Olivesi'ye göre "8 Ağustos ayaklanması devrimci girişimlerin ilkidir, ürkek olmakla birlikte devlete ve savaşa karşı girişilmiş gerçek bir komünal ayaklanmadır." Halk belediyeyi işgal etti. Bir Komün oluştu. Komün'ün görevi bölgedeki yetkilileri bir araya getirmekti. Başta, "ileri" bir cumhuriyetçi, Gaston Crémieux vardı. Takviye kuvvetlerle geri gelen polis, ansızın pasifleşen kalabalığı dağıttı. Crémieux ve arkadaşları teslim oldular.

5 Eylül 1870'de Sivil Muhafız grubu örgütlendi. Halk mahallelerinden gelen işçilerden üç bölük kuruldu. Sivil Muhafızlar, resmî belediye ve valilik karşısında ikinci bir iktidarı ve sürekli bir ayaklanma gücünü oluşturuyordu. Öyle ki 9 Eylül'de, orta Fransa'da halkın silahlandırılmasını gerçekleştirecek ayrı bir hükûmetin kurulması talep edildi. 28 Eylül'de ilk toplantısını yapan orta Fransa ligası bu talebi destekledi. Bu tarihten sonra, Marsilya'nın hemen hemen özerk bir hükûmeti oldu. Bu, gerçek anlamda bir "Devlet içinde devlet"ti. En aktif üyeleri için, 1793'deki anlamıyla halkın selamet yolu Orta Fransa Birliği'nde, devrimci komünde bulunuyordu.

Uzlaşma

Gerçekten de 1 Kasım 1870'de, Marsilya'da Komün ilan edildi. 3 Kasım günü sivil

POTTIER, EUGENE (1816-1887)

Ünlü *Enternasyonal* marşının sözlerinin yazarı olan şair Eugène Pottier 1816'da Paris'te doğdu. Küçük yaşta işçiliğe başladı. Sanayi desinatörlüğü alanında uzmanlaştı. Genç yaşta cumhuriyetçi fikirlerin etkisiyle şiirler yazan Pottier, 1830 Devrimi'ni destekleyerek *"Yaşasın Özgürlük"* adlı şiirini devrime adadı. 1848 Şubat Devrimi'nden sonra işçi sınıfının Haziran'da giriştiği ama yenilgiye uğradığı ayaklanmaya katılarak, barikatlarda döğüştü. Bu yıllarda ütopik sosyalistleri özellikle Fourier'in görüşlerini destekliyordu. Bir yandan da işçilerin örgütlenmesi için uğraş veren Pottier, 1851'de kumaş üzerine desen basan bir atölyede yöneticilik yaptığı sırada, bu işkolundaki işçilerin biraraya gelmelerini sağladı. Ardından bu işçilerin oluşturmuş olduğu birliğin *Enternasyonal'e* girmesini gerçekleştirdi.

Paris Komünü içinde oldukça etkin görevler alan Pottier, 26 Mart 1871'de yapılan seçimlerde Komün üyeliğine seçildi. 21 Nisan'da ise Komün'ün örgütlediği *Kamu Hizmetleri Komisyonu*'nun da üyesi olarak görev yaptı ve *Kamu Selameti Komitesi*'ni destekledi. Versaille yanlılarına karşı günlerce barikatlarda döğüştü, şiirleriyle, direnen Komüncülere destek oldu. Sonunda Versailles tarafından gıyabında idama mahkûm edildi. Önce İngiltere'ye oradan da ABD'ye kaçtı. Burada da Amerikan işçi hareketinin örgütlenmesi için çalışan Pottier, Komüncülerle olan ilişkisini kesmeden sürdürdü. Genel aftan sonra yeniden Paris'e döndüğünde hastalığı arttı ve bir süre sonra da felçten öldü.

Bugün tüm dünyada işçi sınıfının uluslararası marşı diye bilinen *Enternasyonal*'in sözlerini 1871'de yazan Eugene Pottiar'in şiirleri, 1887'deki ölümünden sonra *Chants Révolutionnaires* (Devrim Şarkıları) adıyla yayınlandı.

21 Nisan 1871'de bir grup mason Versailles'a, Thiers ile görüşmeye gitti ve Versailles hükümetinin en küçük bir taviz bile vermeyeceğini öğrenerek döndü. Thiers "Bazı evler yıkılır, bazı insanlar ölür, ama kanun yerine gelir," demişti. 26 Nisan'da Chtelet'de toplanan masonlar, Komün'e katılma kararı aldılar. Masonların sözcüsü Thirifocq, "Masonlar eğer başlangıçta harekete geçmedilerse," diyordu, "bu Versailles'ın uzlaşmaya yanaşmayacağı konusunda kesin kanıt istedikleri içindir. Şimdi bayraklarını siperlere dikmeye hazırlar. Ve eğer bu bayrağa bir mermi değecek olursa, masonlar da sizinle aynı öfkeyle ortak düşmana karşı harekete geçecektir."

Sosyalizm ve Komün

Marx'ın ekonomi bilimin eleştirel bir incelemesi olan *Kapital*'i, bir bakıma, toplumsal sistemin kâr yasasına bağımlı varoluş tarzının bilimsel bir eleştirisini hedefliyordu. "Ekonomi"sinin planında öngörülen Marx'ın *Devlet* üzerine olan kitabına gelince, bu işe girişemedi bile; ama somut bazı tarihsel olaylar, ona bu konudaki düşüncelerini ifade etme fırsatını verdi. Komün, bu olayların ilki olmasa da, en önemlisi oldu. 1844'ün daha küçük çaplı Silezya dokumacıları ayaklanması, Marx'a tarih teorisinin maddeci ya da iktisadi çerçevesini aşmak ve işçi sınıfının yaratıcı kurtuluş iradesini ön plana çıkartmak fırsatını vermişti. Bu birkaç bin yoksul dokumacının bölgesel ayaklanmasını bastırmak için koca bir ordunun harekete geçmek zorunda kalması, ayaklanmanın Prusya Kralı ya da devletini değil, toplumsal bir sınıf olarak burjuvaziyi hedef aldığını kanıtlamıştı. Marx, ne kadar "şevkle" çalışırsa çalışsın, hiçbir devletin yoksulluğu, siyasal araçlarla ortadan kaldıramayacağını savundu. İngiltere gibi siyasal yönden çok gelişmiş bir ülke, yoksullar üzerine yasaları ve yoksullarının zorla kapatıldığı işevleriyle bunun bir kanıtını oluşturuyordu. Aynı şekilde Fransız Devrimi sırasında Konvansiyon, gerekli planları yapmayı ve önlemleri almayı Kamu Selamet Komitesi'ne devretmekle, yoksullardan yakasını sıyıramamıştı. Devletler, ne zaman yoksullarla ilgilendilerse, kendi ifadeleri oldukları mevcut toplumun örgütlenmesindeki kusurların kökünü aramadan, idari ve merhametli önlemler almakla yetinmişlerdir. Sosyalizm, önceki düzeni yıkmaya ve çözmeye ihtiyacı olduğu ölçüde siyasal bir eylemi zorunlu kılar. Ama *"örgütleyici faaliyetinin başladığı ve kendi asıl ruhunun ortaya çıktığı her yerde, sosyalizm siyasal örtüsünü fırlatır."* Kötülük Devlet'in özgül bir biçiminde değil, doğasında yatar. "Devletle köleliğin varlığı birbirinden ayrılmaz."

Ekonomi politiği incelemeye başladığı 1844 yılında Marx böyle düşünüyordu. 27 yıl sonra Silezya dokumacılarının ayaklanmasından çıkardığı dersleri yeniden ele almak zorunda kalacaktı. *Kapital*'in ilk cildini yeni yayımlamış, çoktandır ikinci ve üçüncü ciltlerin hazırlıklarıyla uğraşıyordu.

Burada ortaya bir sorun çıkıyor: Maddeci tarih teorisinin Marx'ın komün gibi tarihsel bir olayı çözümlemesine katkısı ne olmuştur?

Böyle bir soru sormak, Marx'ın Komünle ilgili olarak varmış olduğu kararının neden ve sonuçlarını tartışmayı gerektirir. Marx'ı bir proletarya devrimi macerasına atılmış Parisli küçük burjuva, zanaatkâr ve işçileri desteklemekte tereddüte düşüren kendi maddeci tarih anlayışıdır.

4 Eylül 1870'de Cumhuriyet'in ilanından sonra, Fransa-Prusya savaşı üzerine yazdığı ikinci hitap bu anlayışa sadıktır. Marx, Cumhuriyet'in tahtın temelini çökertmediğini, sadece bir boşluğu doldurduğunu biliyordu. Cumhuriyet toplumsal bir alt-üst oluş eylemi değildi, bir savunma önlemi olarak ilan edilmişti. Orléanscılar polis ve orduda kilit noktaları ele geçirmişlerdi. İmparatorluktan yalnızca enkazını değil, işçi sınıfı korkusunu da devralmışlardı. Cumhuriyeti bir Orléans hanedanı restorasyonu olarak algılıyorlardı. Marx, Fransız işçi sınıfının koşul ve zaafları kadar, Fransa'daki devrimci grupların tasarılarını da biliyordu. Yine de şu uyarıda bulundu: "Düşman Paris kapılarına dayanmışken, yeni bir hükümet devirme teşebbüsü, umutsuz bir çılgınlık olurdu." Fransız işçiler yurttaşlık görevlerini yerine getirmek zorundalar ama Fransız köylülerinin birinci imparatorluğun ulusal *anılarıyla* aldanarak davrandıkları gibi, 1792'nin ulusal *anılarıyla* davranmamalılar. Geçmişi değil geleceği inşa etmeye yönelmelidirler. Kendi sınıf örgütlerini yaratmak için kararlı ve sakin bir biçimde cumhuriyetçi özgürlükten yararlanmalıdırlar. Bu onlara, ortak amacımız olan emeğin kurtuluşu ve Fransa'nın dirilişi için güç verecektir. Cumhuriyetin kaderi onların enerjisine ve sağduyusuna bağlıdır."

Bu görüşler ancak *geçmiş* tarihin temel bağlantılarını açıklayabilen bir teorinin "maddeci" ölçütlerine tamamen uygundur. Oysa gelecekle ilgilenildiği ve toplumsal ilişkilerin olası bir dönüşümü hedeflendiğinde, artık işçi sınıfının görevi olan yaratıcı bir eylem gündeme gelir. Böyle bir eylem, ancak ekonomik ve entelektüel koşulların olgunluğu elverdiğinde, kalıcı sonuçlara ulaşabilir.

Bu ise ancak teknolojik gelişme sürecinin sonunda ortaya çıkabilir. 1870 Eylül'ü Fransasında bu koşullar ancak kısmen biraraya gelmişti: Fransa sınai gelişmenin ancak yer yer görüldüğü, mali sistemin spekülasyon ve dolandırıcılık üzerine dayandığı bir küçük köylüler ülkesiydi. Nasıl 1844'teki Silezyalı dokumacıların ayaklanmalarının sosyalist bir devrim olmadığı ve olamayacağı Marx için çok açıksa, Komün'ün bir sosyalist devrime varamayacağı da bir o kadar açıktı. Silezyalı dokumacılar çok yoksul olmalarına rağmen, insanlık onuru duygularından da özgürlük özlemlerinden de feragat etmediklerini kanıtlamışlardı. Dokumacılar, kendi sefil kölelik koşullarından kimin sorumlu olduğunu biliyorlardı. Bu sorumlu Prusya kralı değil, fabrikaların sahibi olan burjuvalardı. Marx, Lyonlu dokumacıların aksine, Silezyalıların toplumsal içgüdülerinden bahsetmiyor; biraz abartılı olarak, Silezyalı dokumacıların ayaklanmasının *bilinçli* teorik karakterinden söz ediyor. Bu ayaklanmaya teorik bir anlam yüklemek için dayandığı kaynak, ne bir sosyolojik tahlil ne de istatistiksel verilerdir, yalnızca Heinrich Heine'nin *Dokumacılar* şiiridir. Bu şair, özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasını, mücadelenin sloganı yapıyor. Dokumacılar, sadece makinaları değil, mülkiyet sıfatlarını da kırıyorlar. Sadece görünen düşman sanayiciye değil, gizli düşman bankacıya da saldırıyorlar. Marx "tek bir İngiliz ayaklanmasının bile, böyle bir yiğitlik, üstünlük ve dayanıklılıkla gerçekleştirilmediği"ni ifade ediyor. Alman işçisinin entellektüel evriminin ve olgunluğunun yüksek düzeyini kanıtlamak için, Weitling'in ütopik yazılarına başvuruyor. Bu yazılar Marx'a göre, genellikle teorik planda, Proudhon'un düşüncesini bile aşıyor. Silezya dokumacılarının ayaklanması özel mülkiyete ve paraya karşı mücadeleyi, Komün ise devletin olumsuzluğunu simgeliyor. Bu da, Marx'ın Komüncülerin umutsuz mücadelesine verdiği desteğin asıl nedenidir.

Komün çöküş aşamasındayken tamamlanan, *Fransa'da İç Savaş*'ın ilk redaksiyon denemesinde Marx, mücadelenin anlamını, son yazımından çok daha iyi ortaya koyar. Bu yüzden Lenin, metnin son biçiminde bir "İşçi devleti" tasarısı -Marx bu formülü hiç kullanmadı- bulduğunu sanmıştır; oysa ilk redaksiyon denemesinden böyle bir kavram çıkarmakta oldukça zorluk çekerdi. Komün burada, devletin özgül bir biçimi -lejitimist, anayasal, cumhuriyetçi, imparatorluk- olarak değil ama devlete, toplumun yarattığı bu canavarsı cüceye karşı yöneltilmiş bir devrim olarak sunulmuştur. Dolayısıyla Komün, toplumsal kurtuluşun siyasal biçimidir ama işçi sınıfının toplumsal hareketi değildir. Komün sadece, böylesi bir dirilişin örgütlü ve pratik bir aracıdır.

Lenin'in, Ekim Devrimi arifesinde eylemini Marx'ın hitabının yorumu üzerine kurmak isterken, bir işçi devleti miti yaratmak için ilk yorumdan habersiz olması gerekiyordu. Ama Engels arkadaşının ölümünden 8 se-

Muhafızlarla Ulusal Muhafızlar arasında düzenli bir savaş -iç savaş- patlak verme noktasındaydı. Başarı kazanacaklarından emin olmayan Sivil Muhafızlar uzlaştılar. 5 Eylül'den beri işgal ettikleri valiliği boşalttılar ve ilk Marsilya Komünü çöktü. Hatta ortadan kalkışını ilan etmeden ve sembolik de olsa yetkilerini devretmeden sönüp gitti.

Bununla birlikte karışıklık tamamen ortadan kalkmadı. 22 Mart 1871 akşamı, Crémieux bin kişinin önünde Versailles'a karşı şiddetli bir suçlama yöneltti; "Versailles hükümeti Paris ayaklanması diye adlandırdığı şeyden desteğini çekmeye çalıştı. Evlerinize dönün, silahlarınızı alın, saldırmak için değil savunmak için tedbir alın."

Vali, belediye başkanı ve garnizon komutanı Espivent, güvenilir Muhafızların büyük bir gösteri yapmalarını istediler. 23 Mart sabahı davullar çalmaya başladı. Ulusal muhafızlar çağrıya pek uymadılar ama Endoume ve Belle-de Mai mahalleleri muhafızları yığın halinde geldiler. Bu halk taburlarına saat 10'a doğru Garibaldi yandaşları, Sivil Muhafızlar, gönüllü askerler eklendi. Öğleden sonra muazzam bir kalabalık "Yaşasın Paris" diye bağırıyordu. Kalabalık valiliği kuşattı, işgal etti, Amiral Cosnier'i esir aldı. 6 kişilik bir komisyon oluşturuldu. Komisyon üyeleri arasında Crémieux, Mariel adında bir ayakkabı tamircisi, hamal Etienne, tesviyeci Guillard vardı. Komisyon üyelerinin sayısı belediye meclis üyeleri ve Ulusal Muhafız kulübü temsilcilerinin katılımıyla on ikiye çıktı. Komisyon iktidarı ele aldı.

Crémieux'un yönettiği komisyon, en kısa zamanda seçime gitmek istedi. Seçimler sonunda Komün Konseyi ortaya çıkacaktı; bölgesel askerî komutan olarak, Ulusal Muhafız albayı ve valilik görevlerini de üstlenecek bir belediye başkanı belirlenecekti. Çıkartılan kararnamede şöyle deniyordu: "Biz Komün'ün özerkliğini ve idari adem-i merkeziyetçilik istiyoruz." Kararname "Yaşasın tek ve bölünmez cumhuriyet" diye bitiyordu. Komisyon iki üç gün boyunca, şehrin yönetimini ele almaya çalıştı ve şehirde avare dolaşan doğu ordusu artıkları, gönüllüler, Garibaldi yandaşları, Polonyalı gönüllülerle uğraştı. Bu arada General Espivent, Thiers'i taklit ederek kendisine sadık bürokratlarla birlikleri banliyödeki Aubagne tarafına topladı. Orada karşı saldırıyı hazırladı. 27 Mart günü belediye delegeleri komisyondan çekildiler. Komisyon tecrit olmaya başlamıştı. Paris Komün'ü delegeleri 28 Mart'ta Marsilya'ya geldiler ama durumu düzeltmeyi başaramadılar. Komisyondan çekilen Crémieux'a saldırdılar, muhafızlarla sokakta dolaşan askerleri düzenlemek yerine, seçimlerin 5 Nisan'da yapılacağını ilan etmekle yetindiler.

3 Nisan'da general Espivent, birliklerine Marsilya üzerine yürüme emri verdi. Birlikler 4 Nisan'da valiliği bombaladılar ve 7 saatlik bir savaştan sonra, terkedilmiş olan valiliğe kolayca girdiler.

Olivesi'ye göre, resmî güçlerin kaybı 30 ölü, 50 yaralıydı. İsyancılardan 150 ölü vardı ama bu rakama bombardıman kurbanlarını ve kurşuna dizilenleri eklemek gerekiyordu.

5 Nisan'da general Espivent şehrin içinde birlikleriyle yaptığı yürüyüşten sonra, peleriniyle Ulusal Muhafız binasının balkonuna çıktı ve "Yaşasın İsa" sesleriyle karşılandı. Barbaroux adlı bir işçi tarafından yönetilen 4 Nisan'daki. Aix ayaklanması, Draguignan'da bir günlük bir Komün doğuran devrimci karışıklık, Marsilya ayaklanmasının bölgede desteksiz ve yankısız kalmadığını gösteriyordu.

Toulouse

19 Nisan'dan başlayarak, Ulusal Muhafızlar "Yaşasın Paris" çığlıklarıyla ayaklandılar. Vali Duportal'dan Paris'teki harekete karşı olup olmadığını açıklamasını istediler. 1848'in cumhuriyetçi valisi tereddüt etti. Thiers derhal yerine eski Paris vali yardımcısı Kératry'yi atadı. Kératry de göreve başlayamadan Agen'e kaçtı.

Belediye başkanlığının sahipsiz kalması bir otorite boşluğu doğurmuştu. Bunun üzerine 2 bin muhafız valiliği işgal etti. Komün ilan edildi ve bir belediye başkanı aranmaya başlandı. Toulouse Komün'ü Fransa'nın "yekpare ve bölünmez bir cumhuriyet" olduğunu ilan etti. Paris milletvekillerine, Versailles hükümetiyle Paris Komünü'nün görüşmelere başlaması çağrısı yaptı.

Ama Paris Komünü Toulouse'daki bu hareketi çok ciddiye aldı ve Paris sokaklarında afişlerle bunu duyurdu. Birkaç gün sonra Kératry saldırıya geçti ve hiçbir güçlükle karşılaşmadan valiliği geri aldı.

Lyon

22 Mart'ta üç günlük karışıklıktan sonra Lyon'da da bir Komün kuruldu. 23 Mart'ta belediye meclis danışmanları komisyonu terkettiler. Komisyonun öbür üyeleri toplumsal ve siyasal sorunlara değinmeyen, tamamen bölgesel bir program oluşturdular. Paris Komünü temsilcilerinin gelmesine ve halkın onları alkışlarla karşılamasına rağmen, Komisyon kendini kısa sürede halktan ve cumhuriyetçi küçük burjuvaziden tecrit edilmiş buldu. 24 Mart'ı 25 Mart'a bağlayan gece Komün ortadan kalktı.

ne sonra, Marx'ın Komün üzerine hitabına bir giriş yazarken, neden Komünü proletarya diktatörlüğü modeli olarak sunuyordu? Engels'in siyasal ve taktiksel motifleri Lenin'inkinden farklıydı. Marx için, proletarya diktatörlüğü kavramının, geçici proletarya demokrasisine geçiş sürecinde sadece geçici bir aşama anlamına geldiğini, Engels'in bilmemesi imkânsız. Bu geçici aşamada, toplumun bütünü siyasal ve ekonomik bir dönüşüm sürecine girer. Kapitalizm bu sürecin temellerini sağlar; kapitalizmin bundan doğan çözülüşü ve aşılması tesadüfi bir olay değildir. Tesadüfi olay, Komün, Fransız toplumunun ekonomik yapısını değiştirmedi ve Fransa'daki devlet aygıtının varolan siyasal kurumlarını ortadan kaldırmayı başaramadı. Devrimin zaferiyle proletarya diktatörlüğü eşanlamlı olduğundan, Komün'ün *bozgunu*, böyle bir işçi hükümetinin (kuşatma altındaki tek bir şehirle ve zamanla sınırlı) sosyalizm ile kapitalizm arasındaki geçici bir döneme denk düşmemesinin yeterli bir nedenidir. Kominden 10 yıl sonra, Hollandalı sosyalist Domela Nieuwenhuis'ye gönderdiği bir mektupta, Marx tam da bu olguya değiniyor: İstisnai koşulların kışkırttığı başkaldırı olan Komün, sosyalist bir toplumun kuruluşu değildi ve olamazdı. Komüncüler biraz sağduyu gösterip Versailles'la anlaşsalardı daha iyi olurdu. İşçi Devleti efsanesini Engels yarattı ve bu efsane Rus Sovyetleri hakkındaki Leninist mitle yeniden belirdi. Lenin, Marx'ın 1870 Eylül'ünde Fransız işçilerine yöneltti- ği ve daha önce bahsettiğimiz uyarılarını dikkate almadı -belki de alamazdı-, "Geçmişi değil, geleceği inşa etmeye yönelmelidirler. Kendi sınıf örgütlenmelerini yaratmak için kararlı ve sakin bir biçimde, cumhuriyetçi özgürlükten yararlanmalıdırlar. Bu onlara ortak amacımız olan emeğin kurtuluşu ve Fransa'nın dirilişi için güç verecektir." Lenin geleceği kurduğuna ve Komüncülerin hülyasını gerçekleştirdiğine inanarak, geçmişe dönmeğe zorlandı. Marx'ın Komün hitabını yorumlamak yerine, 18 Mart 1871 Paris ayaklanmasından 20 yıl önce Marx'ın şu yazdıkları üzerinde düşünmeliydi: "19. yüzyılın toplumsal devrimi, şiirsel anlatımını, geçmişten değil, ancak gelecekten alabilir. 19. yüzyılın devrimi, geçmişin bütün hurafelerinden kendisini sıyırmadan, kendisi için harekete geçemez. Daha önceki devrimlerin kendi öz içeriklerini kendilerinden gizlemek için tarihsel anımsamalara gereksinimleri vardı. 19. yüzyılın devrimi ise, kendi içeriğine ulaşmak için ölüleri gömmeyi, ölülere terketmek zorundadır. Eskiden söz içeriği aşıyordu, şimdi içerik sözü aşıyor."

MAXIMILIEN RUBEL

Saint-Etienne

Kan dökülmesiyle sonuçlanan benzer bir Komün girişimi burada da yaşandı. 24 ve 25 Mart'ta, başlarında Ulusal Muhafızlar bulunan bir kalabalık, bir Komün seçimini örgütleyecek geçici bir halk komisyonu lehine egemenliğinden feragat etmesi için belediye meclisine talepte bulundu. Kısa süreli bir çatışma oldu. Vali öldürüldü. 26 Mart'ta bir komisyon oluştu ve 29 Mart'ta seçimlerin yapılacağını ilan etti. Belediye meclisi üyeleri istifa etti. 28 Mart sabahı, en son Ulusal Muhafız ·da belediye sarayını terketmişti.

Creusot

Marsilya gibi, bu işçi şehrinde de. Eylül'den beri özerk bir yönetim oluşmuştu. 26 Mart'ta Belediye Başkanı Dumay ve birkaç arkadaşı bağımsız Creusot Komünü'nü kurdu. Ertesi gün. düzenli ordu takviye alarak pasif kalabalığı dağıttı ve belediyeyi ele geçirdi.

Narbonne

Burada hareketin, programı olmayan ama oldukça cesur bir önderi vardı: Digeon. 24 Mart'ta, Digeon, belediye sarayının balkonunda. halkın önünde Komün'ü ilan etti. 8 gün boyunca şehre hakim oldu. Halkı silahlandırdı. Valiliği, garı, posta idaresini ele geçirdi. Civardaki komünal hareketleri birleştirmeye çalıştı.

31 Mart'ta, general Zentz'in Arap askerleri şehri ele geçirerek halkı bombardımanla tehdit ettiler. Digeon bunun üzerine belediyeyi boşalttı.

Taşra Komünlerinin Zaafı

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi Mart 1871'in son günlerinde taşrada çok sayıda ayaklanmaya tanık olundu. Hepsinde de devrimci hareketler başta zafer kazanmalarına rağmen kısa sürede zayıflayarak çöktüler. Bu yenilgiler ne kadro eksikliğinden, ne bölgesel yöneticilerin yeteneksizliğinden ne de proletaryanın sayısal zayıflığından kaynaklanıyordu. Hatta. iç bölünmeler ve cumhuriyetçi küçük burjuvazinin politik perspektif ve cesaret eksikliği de bozgunun nedenini açıklayamaz. Adı geçen hareketlerin çoğu güneyde ortaya çıkmıştı ve adem-î merkeziyetçilik eğilimi ve talebi oldukça belirsiz ve anlaşılmazdı. Bütün bu hareketlerin ne toplum ve devlet üzerine politik bir yaklaşımı vardı, ne verili sosyal ve ekonomik koşullarda proletaryanın sorunlarına ilişkin çözüm perspektifleri vardı, ne de özellikle güney bölgelerinde üretici güçlerin ve ekonomik gelişmenin ulaştığı düzey hakkında bir fikir sahibiydiler. İşçi özyönetimi ve özgür insanların kendi yaşamları, üretim koşulları ve kendi emekleri üzerinde egemen olacağı bir toplumsal düzen hakkında açık bir anlayışları ve tasarımları yoktu. Tek ve bölünmez cumhuriyeti (ki bu eski bir Jakoben merkeziyetçiliğinin ifadesidir) bölgesel Komün'ün "mutlak" özerkliğine bağlamak istiyorlardı.

Taşradaki bu ayaklanmaların yanısıra, Thiers'i kaygılandıran Cezayir olaylarından da sözetmek gerekir. 26 Mart tarihli *Komün* gazetesi Cezayir delegelerinin, ulus adına Paris Komünü'nü desteklediklerini yazıyordu. Gazeteye göre ordu ve idarenin çifte baskısı altındaki sömürge halkı, özgürlüğe ve refaha giden tek yolun bir Komün kurulmasından geçtiğini anlamıştı.

Eşitsiz Güçler Arasında Bir Savaş

Paris saflarında hiçbir zaman 40 binden çok savaşçı olmadı. Bu savaşçılara, kadınlarla çocukları da eklemek gerekiyordu. Oysa Bismarck'ın desteğiyle Thiers, 63 bin 500 kişilik ve iyi donatılmış ordusuna, Almanlar tarafından serbest bırakılan 130 bin savaş tutsağını da katabiliyordu. Komün seçimlerine kadar, birkaç ufak çatışmadan başka pek bir şey olmamıştı. Ama 30 Mart'ta federeler, Coubevoie kavşağından püskürtülüyorlardı. Bunun üzerine 2 ve 3 Nisan'da başarısız bir saldırıya geçtiler. Tutsak düşen Flourens ve Duval, Versaillescılar tarafından öldürüldü. Tutsakların öldürülmesi karşısında Komün, 5 Nisan'da "rehineler kararnamesi"ni çıkardı. Ancak bu kararname, Komün'ün son günlerine kadar uygulanmadı.

Savaş, 11 Nisan-21 Nisan arasında, Paris çevresinde sürdü. Komün generali Dombrowski, Versaillescıları önemli kayıplara uğrattıysa da Versaillescılar, halkın harabeye dönen Neuilly'den ayrılmasına olanak veren kısa bir ateşkesten sonra, yeniden saldırıya geçtiler. Paris'in güney kaleleri yoğun olarak bombalandı. Kısa bir süre için bırakılan İssy kalesi, federeler tarafından yeniden alındı. Bunun üzerine Komün, 30 Nisan'da Cluseret'nin yerine Rossel'i geçirdi. Rossel, federe orduyu yeniden düzenlemek istediyse de başaramadı.

1 Mayıs'tan başlayarak Paris, Versailles ordusu tarafından düzenli bir biçimde bombalanıyordu. 3-4 Mayıs gecesi. Moulin-Saquet tabyası, ardından 9 Mayıs'ta, artık bir harabeden başka bir şey olmayan İssy kalesi düştü. Bezginliğe kapılan Rossel'in savaş delegeliğinden istifa etmesi üzerine, 10 Mayıs'ta yerine sivil bir delege, yaşlı Jakoben Delescluze atanıyordu. 13 Mayıs'ta da Vanves kalesi düştü. Passy, Grenelle, Auteuil ve la Muette, Versailles obüsleriyle yanıp yıkılıyorlardı.

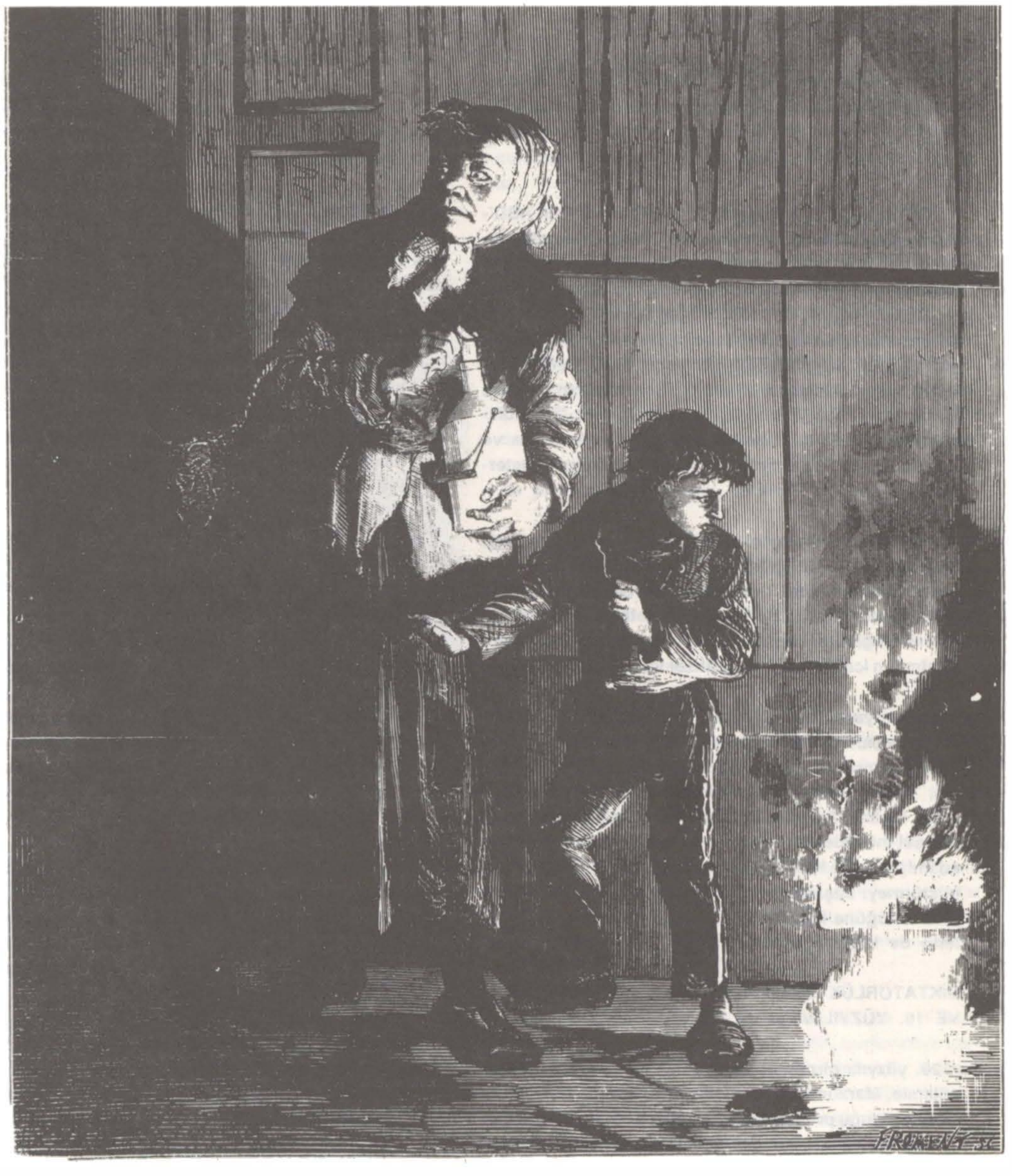
COURBET, GUSTAVE (1819-1877)

Paris Komünü sırasında *Sanatçılar Birliği*'nin başkanlığına getirilen, sanatındaki sağlam uslupla gerçeği abartmadan yansıtarak, resim sanatındaki gerçekçiliğe öncülük eden ünlü ressam Gustave Courbet, 10 Haziran 1819'da Ornans'ta doğdu. Cumhuriyetçi ve Jakoben geleneklere bağlı bir çiftçi ailesinin oğlu olan Courbet, önce bir din okulunda öğrenim gördü, ardından da Besançon'daki Kraliyet Koleji'ne devam etti. Bu arada bir süre Güzel Sanatlar Okulu'nda sanat ve sanat tarihi dersleri izledi. 1841'de ise hukuk öğrenimi görmek üzere Paris'e geldiğinde amacı resim yapmaktı. Aslında disiplinsiz ve isyancı bir yapısı vardı. Bu arada ünlü ressam David'in öğrencilerinden Flajoulot'dan resim dersleri aldı. Bir süre romantizme eğilim duydu.

Daha önce Hollanda'ya giden Courbet, 1848 Devrimi ile birlikte Paris'e yeniden döndü. Aynı yıllarda Proudhon, Baudelaire gibi önde gelen yazar ve şairlerle tanıştı. Doğduğu yer olan Ornans'ın doğal atmosferinden etkilenerek yapmış olduğu *"Taş Kıranlar"* (1849) ile *"Ornans'da bir Cenaze Töreni"* (1849) adlı tablolarıyla gerçekçiliğin temellerini attı. Bir süre sonra Corot, Bonvin gibi ressamların olduğu ve daha birçok tanınmış yazarın, ünlü şairin katıldığı bir çevrenin oluşumuna öncülük etti. *"Ornans'da Bir Öğle Yemeği"* adlı tablosuyla altın madalya kazandı. 1855'teki *Paris Dünya Sergisi*'nde açtığı gerçekçi ressamlar sergisi başarısızlıkla sonuçlandı.

Bu arada 1853'te bir sergide yeralan *"Yıkananlar"* (1853) adlı tablosu, İmparatorluğunu ilan etmiş Louis-Bonaparte tarafından ahlâka aykırı bulundu. 1862'de yaptığı *"Konferans'tan Dönüş"* adlı tablosu da dini çevreler tarafından tepkiyle karşılandı. 1855'te yapmış olduğu *"Atölye"* adlı tablosu ise büyük yankılar uyandırdı. Açmış olduğu özel sergilerle ününü arttıran Courbet, 1870'te Daumier ile birlikte kendisine verilen Legion d'Honneur nişanını reddetti.

Paris Komünü sırasında *Sanatçılar Birliği*'nin başına getirilerek sergilerin düzenlenmesini, müzelerin ve gösteri salonlarının açılmasını üstlendi. Ancak bir süre sonra Komün yönetimiyle bazı konularda anlaşmazlığa düşerek istifa etti. Komün'ün acımasızca ezilmesi sırasında 7 Haziran 1871'de tutuklanarak ünlü Vendôme sütununun yıktırılmasından sorumlu tutuldu. Aslında Courbet yıkıma katılmamıştı ama Versailles yönetimi onu demokrat görüşlerinden dolayı sorumlu görmüş altı ay hapse mahkûm ederek, sütunun yeniden dikilmesi için gerekli paranın kendisinden tazmin edilmesini kararlaştırdı. Bu parayı ödememek için İsviçre'ye kaçan Courbet, daha sonra La Tour-de-Peilz'e yerleşti ve hükümetin Paris'teki mal varlığına elkoyması üzerine Paris'e dönmek üzereyken 30 Aralık 1877'de öldü.

Bir "Pétroleuse". Komün savunmasının son günlerinde, ilerleyen Versailles birliklerine karşı savaşta "Petrolcüler" diye adlandırılan kadınlar büyük rol oynadılar. Şehrin savunmasındaki önemli noktaları ateşe vermek amacıyla gaz bidonlarıyla gezdikleri için bu adı almışlardı. Savunmanın son günlerindeki bu ateşe verme olaylarını savunan bir Komüncü şöyle diyordu: "Eğer Ocak'ta Prusyalılar Paris'i alsalardı ve Parisliler şehri ateşe verselerdi bütün dünya bu kahramanca davranışı haklı olarak alkışlardı, çünkü büyük bir ideale coşkuyla bağlanmaktan daha soylu bir şey yoktur. Ama bu kahramanlığı gösteren insanlara şimdi katil, cani, ayaktakımı deniyor. Neden? Çünkü onlar, evrensel cumhuriyet için canlarını vermeyi, yabancı işgalciden bin kez daha vahşi ve duygusuz olan bir diktatörler koalisyonuna teslim olmaktansa, Paris'in yıkıntılarına gömülmeyi seçtiler."

Büyük bir toprak sahibinin kızı Yelizaveta Dimitriyeva Tomanovski, 1870'e kadar Rusya'da oturduktan sonra sırasıyla İngiltere, İsviçre ve Fransa'da yaşadı. Marx'la kişisel dostluğu olan Dimitriyeva, 11 Nisan 1871'de "Paris'in savunulması ve yaralılara yardım için Kadınlar Birliği"ni kurdu. Nathalie le Mel ile birlikte Uluslararası İşçi Derneği'ne bağlı olarak Kadınlar Birliği bünyesinde 11 Nisan'dan 14 Mayıs'a kadar 24 genel toplantı düzenledi. Birliğin örgütlediği çok sayıda kadın müfrezesi Komün saflarında dövüştü. 24 Mayıs tarihli "Resmi Gazete" şunları yazıyordu: "Montmartreli yurttaşlardan oluşan bir kadın müfrezesi bugün Ulusal Muhafızların takviye kuvvetleri gelinceye kadar, kendi kurdukları barikatları savunarak tam dört saat boyunca Versailleslılara karşı ateşi sürdürdü. Bazıları ağır yaralıdır." Komün'ün ezilmesinden sonra, Yelizaveta Dimitriyeva Tomanovski Rusya'ya kaçtı ve siyasal yaşantıdan uzaklaştı.

Kanlı Hafta ve Komün'ün Sonu

Versailles'ın Paris'e Girişi ve Yangınlar

Versailles birlikleri, 21 Mayıs pazar günü Saint-Cloud kapısından Paris'e giriyorlardı. Bir hafta boyunca Komün savaşçıları, mahalle mahalle, ev ev, barikat barikat savaştılar. Versaillescılar ele geçirdikleri bütün tutsakları, sorgusuz sualsiz kurşuna diziyorlardı. Babylon sokağı kışlası, ilk yığınsal kurşuna dizmelere sahne oldu. Bu sırada Komün itfaiyecileri, Versailles obüsleriyle tutuşan maliye bakanlığını söndürmeye çalışıyorlardı. Komüncüler, Kanlı Hafta sırasındaki Paris yangınları konusunda çok eleştirileceklerdi, ama önce Thiers'nin obüsleri, Paris'in batı mahallelerini zaten yakıp yıkmıştı. Öte yandan bu yangınların bazılarını, imparatorluk yönetiminin izlerini yok etmekte yarar gören kimi Bonapartçı görevliler de çıkarmış olabilirlerdi. Son olarak, Komüncüler tarafından çıkarılan yangınlarsa, savaşta normal karşılanması gereken ve düşmanın ilerlemesini durdurmak için baş vurulan askeri önlemlerden başka bir şey değildi. Marx bu konuda şöyle yazıyordu: "Komün, ateşi yalnızca bir savunma aracı olarak kullandı. Komün onu, Haussmann'ın kesin olarak topçu ateşi için açmış bulunduğu dümdüz caddeleri Versailles birliklerine kapatmak için; Versailleslıların ilerlerken en az Komün'ün ateşi kadar bina yıkan obüslerine karşı, geri çekilişini perdelemek için kullandı. Hangi yapıların savunma ve hangi yapıların saldırı nedeniyle yıkıldığı bugün bile tartışılıyor. Ve savunma, Versailles birlikleri, tutsakların yığınsal katliamına başlamadan önce ateşe başvurmadı" (*Fransa'da İç Savaş*).

Böylece Sayıştay ve Danıştay binaları alevler içinde kaldı. Polis Müdürlüğü ile Adalet Sarayı'nın bir bölümünü de ateşe veren Komüncüler, Sainte-Chapelle ve Notre-Dame kiliselerini kurtarmak için önlemler alıyorlardı. Paris halkının düzenli birliklerce katliamına karşı Komün, 24 Mayıs'ta aralarında Paris başpiskoposu Darboy'nın da bulunduğu elli iki rehineyi kurşuna dizerek yanıt verdi. 26 Mayıs'ta direniş son sınırlarına varıyor, Versaillescılar Paris içinde ilerledikleri ölçüde yığınsal kurşuna dizmeler çoğalıyordu.

Bir İşçi Devleti Olarak Paris Komünü

Parisli isyancılar. Sıradan işçiler, Paris Komünü'nün gerçek kahramanlarıydı. Alman istilasına karşı koymak için ayağa kalktıklarında, karşılarında burjuvaları buldular. Savunma savaşı, sınıf savaşına dönüşünce de iktidarı fethetmeye ve kendi kendilerini yönetmeye yetenekli olduklarını Komün'ü kurarak kanıtladılar.

Karl Marx, *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i*'nin ABD'de yayınlanması dolayısıyla Joseph Weydemeyer'e yazdığı 5 Mart 1852 tarihli mektubunda, "Benden çok önce burjuva tarihçileri, sınıf mücadelesinin tarihsel gelişimini, burjuva iktisatçıları da sınıfların iktisadi anatomisini tasvir etmişlerdi. Benim yeni olarak yaptığım 1) sınıfların varlığının üretimin gelişmesindeki özgül tarihsel evrelere bağlı olduğunu, 2) sınıf mücadelesinin zorunlu olarak proletarya diktatörlüğüne yol açtığını, 3) bu diktatörlüğün de bütün sınıfların ortadan kalkmasına ve sınıfsız bir topluma geçişten ibaret olduğunu göstermekti."

Marx'ın teorisinin ayırdedici özelliği olarak ifade ettiği proletarya diktatörlüğü kavramı, modern sosyalizm tarihinde bütün siyasal tartışmanın çevresinde döndüğü temel eksen halini aldı. Marx'ın proletarya diktatörlüğü kavramı öğretisindeki başka birçok kavram gibi, Marx tarafından icat edilmemiş, tarihsel içerik kazandırılmıştı.

Proletarya diktatörlüğü, Haziran 1848 Paris ayaklanmasında barikatlardan yükselen temel siyasal talep olarak Marx tarafından devralındı. *Manifesto* da dile getirilen, "proletaryanın devlet olarak örgütlenme"sinin siyasal biçimi, Avrupa ölçeğinde proletaryanın giriştiği kitlesel mücadelelerin tecrübesine dayanılarak formüle edilmişti. Paris Komünü, işçilerin bu talebi gerçeğe dönüştürmeyi başarabildikleri ilk örnek olarak proletarya diktatörlüğüne ilişkin bütün tanımlamaların ve öngörülerin de kaynağı oldu.

DİKTATÖRLÜK TERİMİNİN ETİMOLOJİK KÖKENLERİ VE 19. YÜZYILDAKİ ANLAMI

20. yüzyıla girerken Batı Avrupa'da başgösteren bir eğilimle, Marx'ın "işçi devleti"yle eşanlamlı olarak kullanmış olduğu proletarya diktatörlüğü terimi, sosyalizmde demokrasinin yokluğu ya da azlığı anlamına geldiği, ya da askerî, faşist ve bonapartist diktatörlüklerle çağrışımlar yaptığı gerekçesine dayanılarak bazı sosyalist parti ve çevrelerce terminolojiden ya da parti programlarından dışlandı. Bu gibi pedagojik ya da psikolojik gerekçelerin böylesine köklü terminolojik temizlikleri gerektirip gerektirmediği tartışmalı olsa bile, çoğu kez, terminolojik bir değişikliğe, terimin tarihsel ve etimolojik kaynağında yatan devrimci bir geçiş sürecinin zorunlu kıldığı egemenlik ilişkileri perspektifinin reddinin de eşlik ettiği; dolayısıyla böyle bir değişikliğe saf "pedagojik" ya da "taktik" endişelerin teorinin sınırları içinde kalındığı sürece kolayca haklılık kazandırmadığı gözlemlenebilir.

Bu yüzden, Marx ve Engels'in, 19. yüzyılın ikinci yarısında, bütün Avrupa, Bonapartist ve askerî diktatörlüklerle yönetilirken, bir proleter devriminin bürüneceği siyasal biçimin proletarya diktatörlüğü olması gerektiğini öngörmekten niçin sakınmadıklarını incelemek gerekir.

Gündelik dilde kazandığı sınır tanımayan zorbalık, astığı astık kestiği kestik despotluk anlamından çok farklı olarak diktatörlük kavramı, 19. yüzyılın Avrupa siyasal sözlüğünde daha çok, Latince kökenindeki ilişkilere tekabül eder bir tarzda kullanılıyordu. Yani, diktatörlük, kadim Roma Cumhuriyetinde olduğu gibi: 1) Anayasal ve hukuki bir yönetimdi. İstila ya da iç kargaşa, yani bunalım ve acil durumlarda, iktidarı yasal olarak kendi ellerinde toplayan tek kişi yönetimi anayasada öngörülmüştü.

2) Diktatörlük geçiciydi. En çok altı ay sürebilirdi. Çoğu halde diktatörler, acil durum sona erdiğinde, bu yasal süre dolmadan iktidarı devrederdi.

3) Diktatörlüğün gücü yasayla sınırlanmıştı. Yasalar geçici olarak askıya alınmış olsa da diktatörler yeni yasa çıkartamazlardı.

Böylece, meşru kurumların acil durumlarda yetkilerini geçici olarak, enerjik bir biçimde kullanacak fertlere terk etmeleri ve bunu daha sonra geri almaları anlamında ortaçağın siyasal mücadelelerine devredilerek diktatörlük kavramı, Fransız devriminde anlamını daha da genişletti, tek kişinin diktatörlüğü kavrayışı yerini, komitelerin, meclislerin, özgürlüğün meşru diktatörlüğüne bıraktı. Kralcılığın en amansız hasımları olan Jakobenler, daha çok da Marat ve Robespierre, Devrimin önündeki engellerin kırılması, karşı devrimin komplolarıyla başa çıkılabilmesi için bu eski Roma kurumunun devreye sokulması istemini çokca yinelemişlerdi.

Devrimin aracı olarak diktatörlük kavramı, Jakoben cumhuriyetçilerinin en sol kanadını oluşturan Babeuf ve Buonarrotti'nin izleyicilerince sosyalist harekete taşınmış oldu.

Buonarrotti'nin dile getirdiği bu diktatörlüğün proletarya diktatörlüğü ile hiçbir ilgisi yoktu. Zaten *Eşitler Komplosu*nun önderleri bunu ima edecek en ufak bir çağrışıma bile yer vermeksizin, "eğitilmiş ve becerikli" bir azınlığın, "aşırı çalışmanın kurbanı, cahil, doğru seçim yapma yeteneğinden yoksun" çoğunluk yararına bir devrim için yola çıkmışlardı.

"Adil" ve "eşit" bir toplum kurulması için "varolan hükümetin yerine devrimci ve geçici bir hükümetin konması," gerekiyordu. Bu planı öneren Debon ve Darthé bu geçici hükümetin biçiminin bir "diktatörlük" olması ve halkı kendini yönetecek hale gelinceye kadar eğitmesi gerektiğini öngörmüşlerdi.

Blanqui, Babeufçü geleneğin izinden giderek, diktatörlüğün bir "geçiş" yönetimi olarak gerekliliği üzerinde durmuştu. Ama onun diktatörlüğünün de çoğunluğun egemenliğiyle bir ilgisi yoktu ve o da Babeufçüler gibi, düşüncelerini saklamaksızın şöyle diyordu: "Burjuvazi seçkin bir azınlığı içerir... Devrimin özü, ruhu odur... Proletaryanın bayrağını diken kimdi? Yenilgilerden sonra onu toplayan kimdi? Halka burjuvaziye karşı savaşta önderlik eden kim? — Burjuvazinin kendisi. Onlar ancak devrimi, eşitliğin zaferine ulaştırdıktan sonra ortadan çekilecekler. Ama [devrimin] bayrağında ne yazacak? Demokrasi mi? Hayır, proletarya. çünkü [devrimin] önderleri değilse bile askerleri işçidir?" Blanqui'nin devrimci diktatörlüğü, işte bu seçkinlerin diktatörlüğüydü, ve Blanqui bu "seçkinlerin devrimci diktatörlüğü" düşüncesine proleter bir içerik kazandırmaya girişince "...sefalet içinde yaşayan binlerce *declassé* elit" formülünden öteye geçememişti.

Weitling de 1848 öncesi Fransa'da diktatörlük düşüncesinin Komünistler arasında nasıl karşılandığına ilişkin şu gözlemlerini yazmıştı: "Fransa'daki [komünistlerin] çoğu bir diktatörlüğe eğimli; çünkü, cumhuriyetçiler ve siyasetçiler tarafından anlaşıldığı şekliyle halkın egemenliğinin, eski [düzenden] bütünüyle yeni bir örgütlenmeye geçiş dönemi için uygun olmadığını çok iyi biliyorlar... Fourier'in izleyicileri dışındaki bütün sosyalistler, halkın egemenliği denilen hükümet biçiminin, gencecik komünizm ilkesinin gerçekleşmesi bakımından çok elverişsiz hatta tehlikeli olduğunda mutabıklar". Weitling'in kendisi de 1848 Devrimleri başlar başlamaz Almanya'da bir diktatörlük için açık çağrıda bulunacaktı.

Marx ve Engels 1848'e kadar proletarya diktatörlüğünden söz etmedikleri gibi, genel olarak diktatörlük hakkında da hemen hemen hiçbir görüş belirtilmiş değillerdi. Bununla birlikte daha ilk eserlerinden başlayarak sınıf egemenliği kavramı proleter devriminin başlıca karakteristiği halinde formüle edilmişti.

Örneğin, *Alman İdeolojisi*nde şöyle yazmışlardı: "Önceki egemen sınıfın yerine geçen her yeni sınıf, sırf amacına ulaşabilmek için, kendi çıkarını toplumun tüm üyelerinin çıkarı olarak göstermeye, yani onlara ideal bir biçim vermeye zorlanır... Devrim yapan bir sınıf daha en baştan sadece bir sınıfa karşı çıkıyor olması dolayısıyla bile, bir sınıf olarak değil, tüm toplumun temsilcisi olarak, tüm toplumun tek bir egemen sınıfla çatışan kitlesi olarak ortaya çıkar." Böylece, burjuvaziyi devren proletaryanın devrimle egemen sınıf haline geleceği noktasından hareketle, *Manifesto'da* "devlet olarak örgütlenmiş proletarya" kavramına kadar ulaştılar. Bu devletin biçimini, 1848 Haziran Devrimini boğazlayan Cavaignac'ın kanlı diktatörlüğü empoze etti.

Sınıf mücadelesi bir devrime doğru keskinleştiğinde, burjuvazinin diktatörlüğü çırılçıplak ortaya çıkıyordu. Öyleyse proletarya da bir sınıf olarak bir geçiş dönemi boyunca bütün güçlerini merkezileştiren bir diktatörlük olarak örgütlenmeliydi. Ancak 1848 ayaklanması, Paris'li işçileri egemen konuma getirmedi. Bu devletin biçiminin ne olabileceğinin somut kanıtları bu devrimden çıkmadı. Marx ve Engels de 1848 Devrimlerinin muhasebesi dışında siyasal yazılarında bir kere daha proletarya diktatörlüğüne dönmediler.

Bütün bunlardan, 1848 Devrimleri çağında diktatörlük kavramının, kişilerin keyfi, zorbaca yönetimi halini almadıkça, kralcı, cumhuriyetçi, sosyalist, anarşist bütün siyasal öğretilerde meşru kabul edilen bir anlamı bulunduğu görülür.

İkinci olarak Blanquicilerden, Louis Blanc'a kadar her sosyalist eğilimde eski düzenden yeniye geçişin aracı olarak, Fransız devriminin fikri mirasından esinlenen, devrimci, eşitlikçi, halkçı vb. bir azınlık diktatörlüğü; bir diktatoryal geçiş rejimi formülünün neredeyse egemen olduğu anlaşılır.

Ancak 1789'un burjuva devrimcileri kendi diktatörlüklerini bir sınıfın değil bütün toplumun diktatörlüğü olarak görmüşlerdi. Babeufçü veya Blanquici Jakoben-komünistler de, burjuva düzeninin yerini alacak yeni toplumsal örgütlenmeye geçişin aracı olacak olan "devrimci diktatörlüğü", proletaryanın egemenliği olarak tasarlamadılar. Dolayısıyla dönemin sosyalist ve komünist işçi çevrelerinde dolaşan diktatörlük isteminin bir sınıf diktatörlüğüyle ilgisi olmadığı gibi, Babeuf veya Blanqui'den bir proletarya diktatörlüğü kavramı da edinilmiş değildi.

1848 Haziran ayaklanması Cavignac'ın cumhuriyetçi askerî diktatörlüğü tarafından ezilirken, barikatların gerisindeki işçiler bu diktatörlüğün karşısında azınlığın

12 Paris Komünü

değil ancak çok daha geniş bir çoğunluğun devlet halinde örgütlenmesi ile durulabileceğini, diktatörlüğün sınıfsal bir anlamı olması gerektiğini içgüdüleriyle kavradılar. Marx ve Engels'in egemen sınıf olarak örgütlenecek proletaryanın devletinin de bir geçiş dönemi boyunca hasımlarına karşı diktatörce davranmasının gerekliliği düşüncesine ulaşmaları bu içgüdüsel eğilimlerin ve mücadele tecrübesinin çözümlenmesi yoluyla oldu. Bu çözümlemeye göre, devrimin başlıca görevi eski devlet aygıtını yerle bir etmek ve yerine proletaryanın diktatörlüğünü kurmaktı.

PARİS KOMÜNÜ: İŞÇİ DEVLETİ

Paris Komünü, 72 gün süren kısa ömrüne, önderliğini üstlenen Komün Konseyinin programdan yoksunluğuna, Fransa'nın geri kalanından tecrit edilmişliğine, askerî ve malî güçsüzlüğüne karşın, işçilerin kendi iktidarlarını nasıl örgütleyeceklerinin somut biçimlerini vererek soyut proletarya diktatörlüğü kavramını ete ve kemiğe büründürdü. Ancak komün deneyinden sonradır ki, proletarya diktatörlüğü devrimci işçi sınıfı partilerinin program hedefleri arasına girmeye başladı.

Paris Komünü'nü "işçi devleti" olarak adlandıran Marx ve Engels'in, bir yandan da Komün'ün zaaflarına ve Komün önderlerinin dünya görüşlerine eleştiri yöneltmelerinde bir tutarsızlık olduğu ve buradan hareketle Marx ve Engels'in aslında proletarya diktatörlüğü diye bir kavrama sahip olmadıklarının ileri sürüldüğü görüldü. Bu konu özellikle II. Enternasyonal önderleri ile Lenin arasındaki tartışmalarda önemli bir yer tutar.

Ancak, Marx ve Engels'in "işçi devleti" kavramını, proletarya diktatörlüğü kavramı ile eş anlamlı olarak kullanmış oldukları, onu "içinde emeğin kurtuluşunun gerçekleşeceği en sonunda bulunmuş biçim" olarak nitelemelerinden açıkca anlaşılmaktadır. Marx, Komün'den üç yıl sonra Gotha Programını eleştirirken de çok açık bir biçimde kapitalizmden komünizme siyasal geçiş dönemi olarak, proletaryanın devrimci diktatörlüğü ifadesini kullanmıştır. Marx'ın dilinde emeğin kurtuluşunun komünizmden başka bir anlamı olmayacağı da açıktır.

Öte yandan Marx, "işçi devleti" belirlemesiyle, Paris Komününü burjuva devletinden tarihsel olarak ayıran, farklı bir *devlet tipine* işaret etmiştir. Komün önderlerinin "sosyalist bir çoğunluk" oluşturmadıkları yolunda Nieuwenhuis'a yazdığı mektup, Komün'ün sosyalizme geçiş için işçilerin içinde örgütlenmeleri gereken devlet tipi olmadığına ilişkin bir kanıt içermez. Tıpkı burjuva devletin her zaman cumhuriyetçi bir çoğunluk tarafından yönetilmeyişinin onu burjuva devleti olmaktan çıkarmayışı gibi işçi devletini yönetenlerin özgül yönelimi de onun tarihsel içeriği hakkında bir fikir vermez.

Bu tarz eleştirilerin daha çok, hem Marksizmin genel alanında kalmak hem de burjuva devletine bir devrimle son veren bir geçiş devleti düşüncesinin siyasal sonuçlarından kurtulmak istekleri arasında bocalayan akımlara özgü düşünceler olduğu, Ekim Devrimi sonrasındaki tartışmalarda açığa çıkacaktı.

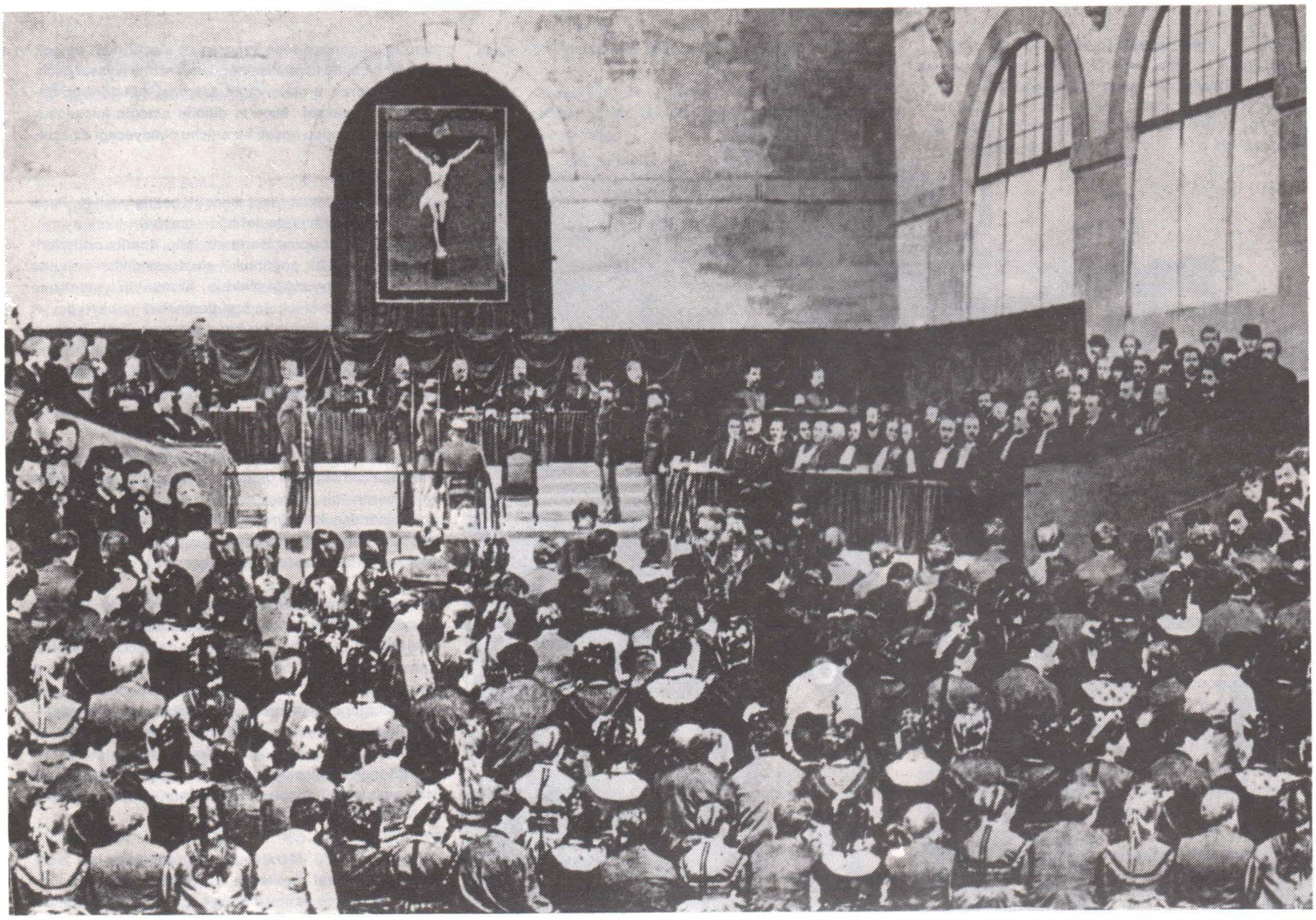
Komün üzerine bütün yazılarından anlaşılacağı gibi, Marx ve Engels için proletarya diktatörlüğü, proletarya adına değil, proletaryanın seçilmiş temsilcileri tarafından en demokratik bir tarzda yönetilen, temsil, seçim ve görevden alma ilkelerinin ayırımsız herkes için geçerli olduğu; düzenli ordu ve siyasal polisin bulanmadığı; yönetici ve milletvekillerinin maaşlarının bir işçinin ücretine eşit kılındığı, işyerlerinden, hükümete kadar temsili heyetlerin oluşturduğu bir sistem üzerinde işçi sınıfının bir bölümünün değil tümünün topluma egemen kılındığı bir devleti gerektiriyordu.

Paris Komün'ü, Marx ve Engels tarafından işçi sınıfı içinde demokrasi uyguladığı için değil, burjuvaziye karşı diktatörce davranmadığı için eleştirilmişti. Komün yönetimi tartışmalarla vakit kaybedip Versailles'e karşı askerî güçlerini birleştirememiş, eski rejimin maliyesine el koyamamış, köylülük üzerinde hegemonya sağlamak için hiçbir şey yapamamıştı. Ama bütün bunları işçilerin seçilmiş temsilcileri yapamamıştı.

Komün ile birlikte "devrimci geçiş devleti"nin normları belirlenmiş oldu: Herkesin ayırımsız seçme ve seçilme hakkına sahip olduğu yönetim, yasama ve yürütme gücünü birleştiren "çalışan meclis" en yüksek işçi ücretine eşit milletvekili maaşı. Devlet ve dinin ayrılması, laik, herkes için zorunlu eğitim.. Seçimle gelen yargıçlar.. Seçilen görevlilerin her an görevden alınabilmesi ve görev sürelerinin tahdit edilmesi.

Bu normlar sonraki bütün devrimlerde proletarya diktatörlüklerinin olgunluk düzeyinin ölçülmesi için evrensel standartlar olarak Marksizmin devlet teorisine içselleştirildi.

Bu normların mantığının varolan burjuva rejimlerini kategorik olarak dışlayarak, proletarya devriminin barışçı yoldan ya da zorla gerçekleşmesinden bağımsız olarak eski devlet yapılarının ortadan kaldırılmasını gerektirdiği açıktır. Proletarya egemenliğinin varolan rejimler içinde gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine ilişkin tartışmaları 19. yüzyıl sonlarından başlayarak sosyalist hareketin "devrimci" ve "revizyonist" iki kanada bölünmesine yol açtı. "Devrimci" kanat proletarya diktatörlüğünün modeli olarak Paris Komünü'nün normlarının geçerliliğini savunarak tarihteki ilk başarılı proleter devrimini Rusya'da gerçekleştirdi. Bugün "devrimci" Marksistlerce tartışılan Paris Komünü'nün proletarya diktatörlüğü olup olmadığı değil, varolan "proletarya diktatörlüklerinin" Paris Komün'ü normlarına uyup uymadığıdır.

Son Çatışmalar: Pèré-Lachaise Mezarlığı

27 Mayıs'ta federeler, Pèré-Lachaise'deki mezarlar arasında katlediliyorlar, tutsak düşenlerse, sonradan "Federeler Duvarı" adı verilen duvarın dibinde kurşuna diziliyorlardı. Bununla birlikte Ferré, Varlin, Gambon ve Ranvier, 28 Mayıs pazar günü Faubourg-du-Temple sokağı ile Belleville bulvarı arasındaki bir barikatta, hâlâ dövüşüyorlardı. Öğleyin saat birde, XI. ilçenin Oberkampf sokağındaki son barikat da düştü. Ertesi gün, Vincennes kalesi de teslim oldu ve kaledeki dokuz subay hemen kurşuna dizildi.

Askerî Mahkemeler

Komün'ün ardından askeri mahkemeler, birçok ölüm cezası verdi. Bir kadının "petroleuse", yani kundakçı olarak mahkûm edilebilmesi için, yoksul ve kötü giyimli olması yetiyordu. Seine, bir kan nehrine dönmüştü. 9 Haziran 1871 günlü *Paris-Journal* gazetesinde, şöyle bir haber okunuyordu: "Askeri mahkemece ölüm cezasına çarptırılanlar, bundan böyle Boulogne ormanında kurşuna dizilecek. Mahkûm sayısının on kişiyi geçtiği durumlarda, makineli tüfek kullanılacak."

Nisan başından beri "düzen ordusu"nun kaybı, 877 kişiyi bulmuştu. Ancak gerek savaşlar sırasında, gerekse askeri mahkemeler kararıyla ne kadar Parisli erkek, kadın ve çocuk öldürüldüğü tam olarak bilinmemekte, 30 bin dolaylarında tahmin edilmektedir.

Komün'ün kan içinde bastırılmasından sonra, 38 bini aşkın tutsak Versailles'da oluşturulan tutsaklar kampında "istif" edildi. Kalelere ve cezaevi gemilerine de tutsaklar gönderildi. Bu tutsakların çoğu, kendilerine uygun görülen yaşama koşulları yüzünden öldü. Komün mağluplarını yargılamak için dört savaş divanı, 1874'e kadar sürekli çalıştı. 10 bin 42 mahkûmiyet ve 3 bin 761 gıyabi mahkûmiyet kararı verildi. Ferré ve Rossel, savaş divanları karşısında yiğitçe davrandılar ve ölüm cezalarına çarptırılarak kurşuna dizildiler.

Mahkûmların çoğu, Yeni Kaledonya ve Guyana'ya sürüldü. Bazıları Belçika, İsviçre ve İngiltere'ye kaçabildi. 1880'de çıkarılan genel af üzerine, sağ kalan son Komüncüler Fransa'ya döndüler.

Komüncülerin yargılandığı ilk dava 7 Ağustos'ta başladı. Hepsi Komün Konseyi ya da Merkez Komite üyesi olan onyedi kişi yargıç karşısına çıkarıldı. Bu onyedi kişi yargılanmayı bekleyen 36 bin politik tutuklunun ilk grubuydu. Daha ilk yargılamalarda pişman olan sanıklar çoğunlukta gibi görünüyordu. Ayakkabıcı Trinquet savunmasında "Komün üyeliğine hemşehrilerim tarafından seçildim," diyordu, "bedelini kendim ödüyorum; barikatlarda çarpıştım, orada ölmediğime pişmanım. Bugün, eyleme katıldıktan sonra bunun sorumluluğunu üstlenemeyen yoldaşlarımın bu üzüntü verici görüntüsüne katılmayacağım. Ben bir ihtilalciyim, inkar etmiyorum."

12 Paris Komünü

Bir Devrim Olarak Komün'ün Niteliği

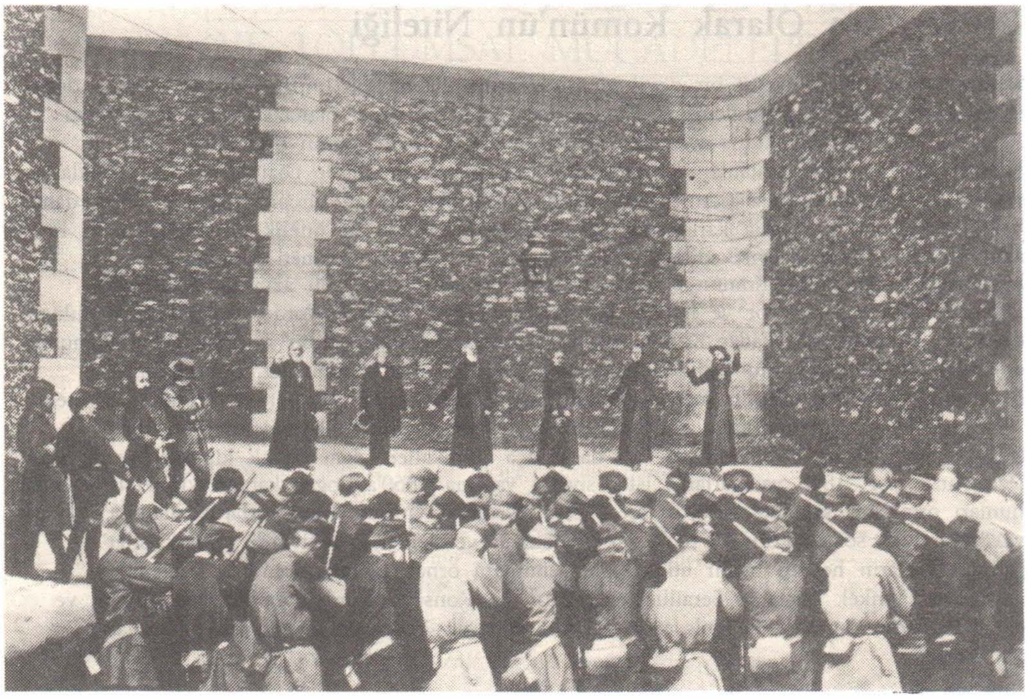
Yoksul düşmüş soylu bir Polonyalının oğlu olan otuzbeş yaşındaki Jaroslaw Dombrowski, Rus ordusunda görevli iken 1863 Polonya ayaklanmasına katıldığı için Sibirya'da on beş yıl sürgüne mahkum edilmiş; sürgün yerine götürülürken Moskova yolunda kaçarak Paris'e sığınmıştı. Paris Alman ordularının kuşatması altındayken general Trochu'nun hizmetine girmek istemiş ama Paris'i kuşatan general Moltke'nin askerlerinin çoğunluğunun Polonyalı olmasından ötürü kendisine güvenilmemiş ve hizmeti reddedilmişti. Dombrowski, Komün kurulduktan sonra isyancıların başlıca askeri önderlerinden biri oldu. Gözüpekliği, sınır tanımaz cesareti ile sivrildi ve İkinci Kamu Selamet Komitesi'nin Savaş Konsey'inde bir başka Polonyalı Wroblewski ve La Cecilia ile birlikte görev aldı. Komün muharip birliklerinin komutasını ele alan Dombrowski, Versailles birliklerinin tehdidi altındaki Neuilly'nin savunmasını üstlenirken kardeşi Ladislas da aynı savunma hattının sağ kanadını korumakla görevlendirilmişti.. Dombrowski, Savaş Konseyi'ne girmeden önce Versailles'in Komün birlikleri arasındaki adamı Hutzinger tarafından, bir milyon Frank karşılığında koruduğu kapıları karşı devrimci güçlere açması için satın alınmaya kalkışılmış ancak Dombrowski'nin Kamu Selamet Komitesi'ni derhal haberdar etmesi üzerine komplo açığa çıkarılmıştı. Daha sonra Versailles birlikleri Paris'e doğru ilerlerken de Dombrowski, bir başka Versailles ajanının kışkırtmasıyla federeler tarafından ihanet suçlamasıyla tutuklanarak Kamu Selamet Komitesi'ne teslim edildi. Ancak, "ihanet" denilen şeyin, bütün gün boyunca hiçbir emir almamış olmaktan sıkılan Dombrowski'nin yanına yalnızca subaylarını alarak Prusya birliklerinin arasından sızıp St. Ouen kalesini geri almaya kalkışması olduğu ortaya çıktı. Bir Polonya bağımsızlıkçısı olduğu halde, nerede olursa olsun özgürlük için savaşmanın Polonya'nın birleşmesi ve özgürlüğünün kazanılmasına katkıda bulunacağı inancıyla Komün'e katılan Dombrowski, 23 Mayıs'ta Rue Myrha sokağındaki çarpışmada ağır yaralanarak öldü. Belediye sarayına kaldırılan cenazesi törenle Bastille'e götürüldü, kırmızı bayrağa sarıldı ve ellerinde meşalelerle federeler önünde geçit töreni yaparlarken kardeşi, "İşte burada ihanetle suçlanmış olan adam yatıyor, O Komün için ilk can verenlerden biri oldu. Ve biz burada bulunanlar onu taklit etmekten başka ne yapıyoruz", diyordu. Komün tarihçisi Lissagaray'ın kaydettiğine göre, aynı saatlerde Dombrowski'yi satın almaya kalkışan Versailles ajanı da federeler tarafından kurşuna dizilmişti.

Komün konusunda *sosyalist* bir devrimden söz edilebilir miydi? İmparatorluğun sonuna doğru, sosyalistlerin kesin bir sınıflamasını yapabilmek, hemen hemen olanaksız duruma gelmişti. Artık "okullar"ı ayıran kesin ayrımlar ortadan kalkmış, hele Komün döneminde hiç kalmamıştı. Komün'e katılanlar, kendilerini etkileyebilen öğretilerde çözümünü bulamadıkları yeni sorunlarla karşılaşmışlardı. Fransız devrimine kadar uzanan birçok siyasal gelenek, daha belirgin sosyalist kaygılarla karışıyordu. Her etiket, tartışmalı bir nitelik taşıyordu, ancak bir azınlıkla bir çoğunluk ayırt edilebiliyordu. Azınlık, bir Kamu Selameti Komitesi'nin kurulmasına karşı olan Komün Konsey üyelerinden oluşuyordu. Bu azınlık özellikle *Enternasyonalcileri* kapsıyor ve içinde daha ziyade işçileri barındırıyordu. Çoğunluk, azınlıktan daha da dağınıktı. On kadar Komün üyesi, o sırada çok belirsiz bir duruma gelen Blanquici etiket altında toplanıyordu. Rigault, Chardon ve Eudes gibi Blanquiciler, önderlerinin otoritesini kabul ediyorlardı. Ancak Blanqui, hapisteydi. Ranvler, Protot ve Tridon gibi öteki "Blanquici"lerse, önderlerinden az ya da çok ayrı görüşteydiler. Blanquicilerin yanında "Jakobenler", "bağımsız devrimciler" ya da kısaca "radikaller" denebilecek kimseler vardı. İster Delescluze gibi "1848 yadigârları", ister siyasal yaşama 1860'a doğru katılan kuşaktan olsunlar, bunları ortak bir saplantı birleştiriyor, 1789 Devrimi'ni yinelemek istiyorlardı. Aslında "azınlık" ve "çoğunluk" sözcüklerine de çok dar bir anlam vermemek gerekiyordu. "Marksistler"e gelince: Onların hemen hiçbir etkisi yoktu. Bunlara örnek olarak, Komün'e seçilenler arasından Frankel, Longuet, Seraillier ve Malon'un, Konsey dışından da Eugène Dupont ve özellikle kadın örgütlerinde çok etkin bir rol oynayan Yelizaveta Dmitriyeva'nın adları anılabilirdi.

Komün eylemi, örneğin kiliseyle devletin ayrılması; laik, zorunlu ve parasız bir eğitim gibi demokratik kaygıları, bazı sosyalist kaygılarla karıştırıyordu. Komün'ün işçi sınıfı tarafından gerçekleştirildiğini ileri süren Frankel, daha önce gördüğümüz gibi, şu sonuca varıyordu: "Eğer bu sınıf için hiçbir şey yapmazsak, bence Komün'ün hiçbir varlık nedeni kalmaz". Kulüplerin kanısı da buydu ve 10 Mayıs 1871 günlü *Le Prolétaire* gazetesinde bu kanı, şöyle dile getiriliyordu: "Halka sosyalizmin geleceğinden söz ederken, cennet zevklerinden söz eden, ama bu zevkleri ölümün ötesine ertelemekten de geri kalmayan rahipler gibi konuşmayın. Bazı reformların gerçekleştirilmesi zamana bağlıdır. Ancak bazı reformlar da hemen gerçekleştirilebilirler."

Böylece fırınlarda gece işinin yasaklanması, kiracılara altı aylık vade tanınması, borç ödemelerinin ertelenmesi, her ilçe belediyesinde bir iş bulma bürosunun açılması, ücretler üzerindeki ceza ve kesintilerin kaldırılması, Emniyet sandığı reformu gibi halk (ve özellikle işçi) istekleri yerine getirildi. Öteki önlemlerin daha derin bir anlamı vardı. Satınalmaların Komün tarafından düzenlenmesi konusundaki karar, o sırada sayıları çok artan işçi üretim kooperatiflerine "her zaman" öncelik tanınmasını öngörüyordu. Öte yandan satınalmaların düzenlenmesine meslek sendikası da katılacak ve şartnamelerde satınalmayla ilgili "kadın ve erkek işçilere verilecek asgarî günlük ya da parça başı ücret" konusu da yer alacaktı. 16 Nisan'da çıkarılan bir kararnameyle, "yurttaşlık görevleri"nden kaçmak isteyen sahipleri tarafından "terkedilmiş bulunan atölyelerin istatistiğini düzenlemek" üzere, işçi sendikaları bir toplantıya çağrılıyordu. Bu atölyeler, "oralarda çalışan emekçilerin kooperatif birlikleri" tarafından hemen işletilmeye başlanacaktı. Sonunda *Makine İşçileri Sendikası*'nın girişimi üzerine, bir "Emek Soruşturma ve Örgütlenme Komisyonu" kuruldu. Eğer daha ileri gidilemediyse, zaman olmadığı için gidilemedi. Gerçekten de 4 Mayıs'ta Vésinier, Komün'e, "tekelcilerin bütün büyük atölyelerine, alet, makine ve hammaddelerine, envanter ve ödenecek tazminatın uzmanlarca saptanmasından sonra el konması"nı öneriyordu. Böylece işletmelerin kamulaştırılması ilkesi, en azından ortaya atılmış oluyordu. Sağladığı destekle Komün, çeşitli işçi derneği örgütlenmelerinin gelişmesini kolaylaştırıyordu. İşçi dernekleriyle Emek ve Mübadele Komisyonu arasındaki ilişkileri ise, genellikle Varlin kuruyordu.

Komüncülerin sosyalist bir projesi ya da daha doğrusu sosyalist projeleri vardı. 19 Nisan'da yayımlanan "Fransız Halkına Bildiri", bir tek oy dışında Konsey üyelerinin oybirliğiyle kabul edildi. Bu bildiride Komünlerin, "siyasal birlik"le bağdaşmaya son derece yatkın bir özerkliği savunuluyor ve Komün, çağının dili olan bir dille, "proletaryanın köleliğine, yurdun umutsuzluk ve felaketlerine yol açan eski hükümet ve din adamları dünyasının, militarizmin, kırtasiyeciliğin, sömürünün, tekellerin ve ayrıcalıkların sonu"nu ilan ediyordu. Kuşkusuz *Enternasyonalciler* yönünden çok daha açık olumlamalar da ileri sürülüyordu. Örneğin *Enternasyonal*'in gazetesi *La Révolution Politique et Sociale*'de (Siyasal ve Toplumsal Devrim) şu satırlar okunabiliyordu: "Toplumsal sistemin 'herkese gereksinimlerine göre' vermeye yöneldiğini unutmayalım. Bugün en kalabalık sınıf olan ücretliler sınıfının, siyasal ve toplumsal kurtuluşuna erişebilmek için en çok yardım gereksinimi duyan sınıf olduğunu kim yadsıyabilir?" Bu satırları da, sermayenin gerçek niteliği üzerine bir açıklama izliyordu: "Sermaye üzerindeki düşüncesi ne olursa olsun bugün herkes, sermayenin tasarruf edilmiş, biriktirilmiş ve daha sonraki bir üretken çalışmaya ayrılmış belli bir emek miktarı olduğunu kabul etmekte birleşiyor. Ama soruyoruz: Sermayenin simgelediği emeği kim sağladı? Sermaye sahipleri mi? İmalatçılar, büyük tüccarlar, büyük mülk sahipleri bu sermayeyi kendi tasarruflarına, atalarının etkinliklerine mi borçlu bulunuyorlar? Elbette hayır..." (16 Nisan 1871).

Kuzey ve doğu kalelerini işgal altında tutan Prusya ordusunun gözleri önünde Paris'i kuşatan Versailles güçleri, 2 Nisan 1871'de Courbevoie ve Puteaux civarında karşılaştıkları Komüncüleri geri çekilmeye zorlamışlardı. Ertesi gün Versailles üzerine bir saldırı düzenlemeye çalışan ve başlarında Duval ve Flourens bulunan Ulusal Muhafızlar, Versailleslılar tarafından dağıtıldı ve iki önder esir alınarak öldürüldü. Bu iki önderin katli büyük bir öfke uyandırdı ve 200 bin Parisli kızıl bayraklarla büyük bir cenaze töreni düzenledi. İntikam duygularıyla dolu Komün yönetimi 5 Nisan'da "esirler kararnamesini" çıkarttı. Bu kararnameye göre "öldürülen her savaş tutsağı veya komün yanlısına karşılık, üç misli sayıda Verssailles esiri öldürülecekti." İki gün sonra ise aralarında Paris başpiskoposu Mgr Darboy'un da bulunduğu 600 papaz tutuklandı. 24 Mayıs'ta ise Verssailleslıların cinayetleri karşısında çılgına dönen Komün yönetimi Mgr Darboy'un ve diğer esir papazların kurşuna dizilmesine karar verdi.

Komün, aslında onu işçi sınıfının tarihsel önemde bir siyasal girişimi olarak anlamlandıranlar tarafından istenmeyen bir ayaklanmaydı. Nitekim Karl Marx, *Uluslararası İşçi Derneği* Genel Konseyi adına 6-9 Eylül 1870'te yazdığı İkinci Çağrı'da, Fransız işçilerine her türlü ayaklanma girişiminden kaçınmalarını ve "dingin ve kararlı bir biçimde cumhuriyetçi özgürlüklerden yararlanarak, kendi öz sınıfsal örgütlerini kurmaya girişmelerini" öneriyordu. Ama Thiers'in kışkırtıcı girişimleri Paris halkını bir karşılıkta bulunmaya zorladı ve bundan da Komün doğdu.

Komün Yorumları

İkinci imparatorluk döneminde görülen bütün sosyalist akımlar, Fransa'da artık ayrılmaz bir duruma gelen işçi ve sosyalist hareket tarihinde olağanüstü bir yeri olan Paris Komünü'nde bir araya geldiler. Komün'ün bu olağanüstü yeri, olayın kendisine ve yakınlarına olduğu kadar, olay üzerine yapılan ve sosyalizmin hem Fransa'da, hem de dünyadaki gelişmesi üzerinde belirleyici bir etkide bulunacak olan yorumların çeşitliliğine de bağlıydı.

Olayın kendisi, Paris Komünü'ne yol açan ve hepsi de sosyalizmle ilgili olmayan nedenlerin çeşitliliği sonucu, aşırı bir karmaşıklık taşıyordu. Her şeyden önce Paris halkının yurtseverlik duyguları yaralanmıştı. İkinci imparatorluk ve Ulusal Savunma Hükümeti, acı çeken ve kasten hareketsizliğe mahkûm edildiğine inanan Paris halkı tarafından, yenilgi ve teslimin sorumlusu olarak görülmüşlerdi. Paris'in Versailles yararına "başkentsizleştirilmesi", başkent olmaktan çıkarılması, Parislileri derinden yaralıyordu. 8 Şubat 1871'de seçilen Ulusal Meclis, Paris'in cumhuriyetçilere oy vermesine karşın, kralcıların egemenliği altındaydı. İktisadî yaşam henüz düzelme yoluna girmeden bu "Köylüler Meclisi" tarafından kararlaştırılan önlemler (kira ve borç senetlerinin ertelenmesinin kaldırılması, yoksul olmayan Ulusal Muhafızlara ücret ödenmesinin durdurulması), dar gelirli halkın yaşam koşullarını büsbütün bozuyordu. Bütün bunlar, Ulusal Muhafız'ın kendi malı olarak gördüğü topları Thiers'in geri alma girişimine karşı halkın, 18 Mart 1871'de gösterdiği tepkiyi açıklamaya yeterdi.

Ancak daha 18 Mart'ın ertesi gününden başlayarak, kendiliğinden bir başkaldırıdan bir işçi ayaklanmasına, daha doğrusu işçi ağırlıklı bir ayaklanmaya geçildi. Komün Genel Meclisi toplantılarına düzenli olarak katılan 65 üyenin 25'i (yaklaşık yüzde 40'ı) işçiydi. Aralarında işçi derneklerinin ya da *Enternasyonal* şubelerinin "karanlık" ve "tanınmamış" kişileri, örneğin Theisz ve Camélinat gibi dökmeciler, Langevin ve Assi gibi cevahirciler ve Varlin gibi ciltçiler vardı. Taban düzeydeyse işçiler, *Enternasyonal* şubelerinde, sendikal derneklerde ve devrimci kulüplerde önemli bir rol oynuyorlardı. Maden sanayileri gibi gelişme yolunda olan sanayi kollarında çalışan işçiler 1848'e göre daha büyük bir önem taşımakla birlikte, yönetici işlevler gören ya da en büyük etkinlikte bulunan Komüncüler, genellikle zanaatçılar ya da işçilerdi. Kısacası, bu işçiler ***artık*** 1848 barikatçıları olmamakla birlikte, ***henüz*** modern proletarya da değildi. Paris bölgesinde modern proletarya, ***ancak*** 19. yüzyıl sonundan başlayarak gelişecekti. Öte yandan işçilerin yanısıra Komün'de, bu dönem küçük burjuvaziden, yani bir dereceye kadar bağımsız zanaatçılar olarak üretimde, dükkâncılar olarak ticarette ve öğretmen, gazete yazarı, vb. olarak da düşünsel yaşamda etkinlik gösteren küçük burjuvaziden gelme kimseler de rol oynuyorlardı. Oysa Emek ve Mübadele Komisyonu'nu yöneten Frankel'e göre Komün,

Versailles yanlısı Gaulois gazetesinde yazan Francisque Sarcey 13 Temmuzda şunları yazmıştı: "Yargılanmak için Versailles'e götürülmek üzere esir alınmış olan bir kadın 'Vurun beni' diye bağırıyordu. 'Bu yolculuğun zahmetinden kurtarın beni!' Ve bir duvarın önüne dikildi, göğsü bağrı açık sükûnet içinde - ölümü kışkırtmak ister gibiydi. Öfkeli askerler tarafından bu şekilde topluca idam edilenlerin hepsi, yüzlerinde acı bir gülümsemeyle, yüce bir görevi yerine getirmek için kendilerini feda eden şehitler gibi öldüler."

12 Paris Komünü

Thiers mecliste şöyle demişti: "Kefareti tam olacak. Yasalar adına, yasalarla olacak." Gerçekten mahalleleri ayıklama komitelerinin emriyle kitleler halinde tutuklama ve katliamlar sonunda 20 binden fazla erkek, kadın ve çocuk "kanlı hafta" süresince öldürüldü. Bu rakam Paris'teki işçi sayısının dörtte biriydi. Katliamın üzerinden 1 ay geçmesine rağmen Paris'te ceset kokusu eksik olmamıştı. Haziran güneşi altında çürümeye bırakılmış cesetler çok sonraları büyük çukurlara gömüldüler. Seine nehri kıpkızıl akıyordu. Paris proletaryasının umutsuz ama efsanevi direnişi ve Komün deneyiyle Marx, "yeni bir toplumun muzaffer öncüsü olarak daima kutlanacağını" yazmıştı. Hataları ve kararsızlıklarıyla Komün devrimci geçmiş anılarının ve mücadele halindeki proletaryanın umudunun simgesi oldu. Bu, "göğü fethetmeye kalkmış" insanların kanıyla ve Louise Michel, Eugène Pottier, Clovis Hugues ve Jean-Baptiste Clément'ın şiirleriyle Komün bir efsane haline gelecekti. Picchio'nun litografisi Federeler Duvarı önündeki toplu katliamı gösteriyor.

"işçi sınıfı tarafından yapılan" bir devrimden başka bir şey değildi.

Yenilgiye uğrayan Komün, sosyalizm kuramcılarının karşısına Komün'ün yorumlanması sorununu çıkardı. Komün'den çıkarılması gereken dersler sorunu, Marksistlerle anarşistler arasında bir ayrım çizgisi çekiyordu, ancak aynı önemde bir başka ayrım da *Enternasyonal* içinde Komün'ün ihtilalci karakterini içine sindiremeyen "barış" yanlılarıyla, Komün kazanımlarını savunan Marx ve Bakunin yanlıları arasındaydı. Gerçi Marx Parisli işçilerin ayaklanmasının er ya da geç bir yenilgiyle sona ereceğini biliyor ve "ayaklanmama" çağrısı yapıyordu, ancak ayaklanma bir kez başladıktan sonra da "gökyüzünü fethe çıkan Komüncüler"in yandaşı olmaktan geri kalmıyordu. "Gökyüzünü fethe çıkma" ifadesi, Marx'ın Komün karşısındaki tavrını tam olarak açıklıyordu aslında: Komüncüler bir "imkansız"ın peşindeydiler, ancak bu "muhteşem bir imkansız"dı.

Komün'ü destekleme konusunda Marx'la aynı safta olan Bakunin, daha Haziran 1871'den başlayarak Komün'ün, "devletin gözüpek ve belirgin bir yadsınması" olduğunu ileri sürüyordu. Ona göre "yığınların, grupların ve halk topluluklarının kendiliğinden ve sürekli eylemi"nden başka bir şey değildi Komün; çünkü yığınlar, "bugün yüksek düzeyde sosyalist bir içgüdüye sahip" bulunuyorlardı. Komün'den başlayarak gelişen ve anarşist ya da anarşizan akımların tümünü besleyen bir yorumdu bu. Bakunin'i ve onun izleyicilerini esas olarak ilgilendiren, Komün ayaklanmasının kendisiydi; Komün pratiğinden soyutlanabilecek kuramsal açılımlar, Parislilerin "devlet yıkarken devlet olma" tecrübelerinin gelecek mücadeleler için oluşturduğu dersler, Bakunin'i pek fazla ilgilendirmiyordu.

Buna karşılık, Komün'ün kendisinden ziyade Komün dersleri, sosyalizmin ya da Marksizmin kuram ve uygulamasını yeni bir gelişme evresine sokuyordu. Komün'den sonra Marx'ın yapıtlarının, daha önce hiç görmediği bir ilgiyle karşılaşması rastlantı değildi. Marx, bu yorumu 30 Mayıs 1871 tarihini taşıyan *Enternasyonal* Genel Konseyi'nin *Fransa'da İç Savaş* adıyla tanınan üçüncü çağrısında ve sıcağı sıcağına yapıyordu.

1848 Devrimi üzerinde düşünen Marx, daha önce burjuva devletin yıkılması gerektiği sonucuna varmıştı. Ama yıkılan burjuva devlet yerine ne konacaktı? Komüncülerin deneyi ona, işte bu soruya bir yanıt getirmiş gibi görünüyordu. Paris ayaklanmasının hangi koşullar içinde patlak verdiğini betimledikten sonra Karl Marx, "burjuva sağduyuyu öylesine tedirgin eden bir sfenks"in ne olduğunu soruyor ve Komün'de "İmparatorluğun antitezi"ni görüyordu. "Komün'ün gerçek gizemi"ni, "özsel olarak bir ***işçi sınıfı hükümeti,*** üreticiler sınıfının mülk sahipleri sınıfına karşı mücadelesinin sonucu, emeğin iktisadî kurtuluşunu gerçekleştirmek olanağını sağlamak üzere en nihayet bulunan siyasal biçim" olarak açıklıyordu. Ona göre bu devrim "işçi sınıfının, yalnızca zengin kapitalistler hariç olmak üzere, hatta Paris orta sınıfının büyük bölümü -dükkâncılar, satıcılar, tüccarlar- tarafından bile, toplumsal girişkenliğe hâlâ yetenekli tek sınıf olarak açıkça tanındığı ilk devrimdi."

Komün'ün Yeri ve Komün Dersleri

Komün, artık güçler ayrılığına yer vermeyen bir kurumsal biçim yaratıyordu; çünkü "Komün, parlamenter bir örgüt değil, aynı zamanda hem yürütme ve hem de yasama gücüne sahip, etkin bir örgüt olacaktı". Kiliseyle devletin ayrılması sonucu din, devletin bir eklentisi olmaktan çıkıyordu. Sürekli ordu kaldırılıyor ve onun yerini "büyük çoğunluğu işçilerden oluşan bir Ulusal Muhafız" alıyordu. Polis, "siyasal ayrıcalıklarına hemen son verilerek, merkezi hükümetin aleti olmaktan çıkarılıyor ve Komün'ün sorumlu ve her an görevden alınabilir bir görevlisi durumuna" dönüştürülüyordu. Tıpkı öteki kamu görevlileri gibi, "yargıçlar da göreve seçimle gelecek, sorumlu ve görevden alınabilir" olacaklardı.

Komün'ün kendi varlığını korumak, ve imparatorluk ve Versailles bürokrasisinin terkettiği Paris'te "işleri yürütmek" için aldığı tedbirler, aslında herhangi bir doktrinin uygulanmasına, bir teorik ön tartışmaya dayanmıyordu. Kendilerini çözümsüz bir durumda bulan Komüncüler, burjuvazisiz ve bürokrasisiz bir Paris'te hayatın sürmesini sağlamak için adımlar atmaya başlamışlardı. Bu adımlar Komün'ü kurtaramadı, ama sosyalizm tarihine de damgasını vurdu.

Komün'ün yaşama şansı yoktu: Devrimin eline geçen Paris, iki bakımdan kuşatma altındaydı ve bu kuşatmalardan biri ya da diğeri ya da ikisi birden er geç Komün'ü fethedecekti. Birinci kuşatma, Parisli işçilere karşı birleşen Avrupa'nın en güçlü iki ordusuydu. Bu orduların daha birkaç ay öncesine kadar birbirlerini telef etmekte olmalarının önemi kalmamıştı: Düşman bir hanedan, bir kral, rakip bir sömürgeci ya da ruhban sınıfı değil, işçi sınıfıydı. Fransız ordusunu utanç verici bir yenilgiye uğratan Bismarck, Paris'te "anlatılanın aslında kendi hikayesi olduğunu" biliyor, Fransız devrimine karşı Fransız hakim sınıfı ile birleşiyordu. Fransız ordusu ise yenik düşmesine rağmen, Prusya'dan hemen geri aldığı savaş esirleriyle kendisini yeniden örgütlemeyi başarmıştı. İkinci kuşatma ise, askerî açıdan çok acil bir tehlike arzetmese de, uzun vadede çok daha ciddi bir yenilginin habercisiydi. Tarihte karşısına çıkan bütün fırsatlarda işçi sınıfına karşı kralın, imparatorun ya da despotun, devrime karşı düzenin yanında yer alan Fransız köylüsü, Paris'i dört bir yandan kuşatmıştı. İşte bu kaçınılmaz yenilgi koşulları altında, varlığını sadece 72 gün için olsun sürdürebilmek için bile Komün, insanlık tarihindeki en radikal dönüşümleri başlatmak zorunda kaldı. Bu dönüşümlerin iktisadî koşullarla ilgili olanlarından çok, devlet kurumlarıyla ilgili olanları önem taşır. Çünkü Komün, devlet "olmak" zorunda kaldığı andan itibaren, varolan devlet kurumlarının hiçbir işe yaramayacağını görmüştü.

Thiers'in askerleri Belleville'deki son barikatları temizlerken, Père Lachaise mezarlığındaki çatışmalarda 200 civarındaki Komüncü Mac Mahon'un güçlerine karşı umutsuz direnişlerini sürdürüyorlardı. Kendilerinden on kat daha fazla sayıdaki güçlere teslim olmalarının ardından, sonraları Federeler Duvarı adıyla anılacak duvarın önünde yargılanmaksızın kurşuna dizileceklerdi. Sosyalist militan ve yöneticiler her yıl bu duvarın önünde Komüncülerin anısına toplanır ve çiçek bırakırlar. Resimde 24 Mayıs 1936 günü Halk Cephesi yöneticileri Federeler Duvarı önünde görülüyor

Komün'e kadar devlet, seçimle oluşan yasama, yasama tarafından atanan ve/veya geleneksel yollarla oluşan yürütme ve yalnızca geleneksel aristokratik yoldan oluşan yargı işlevlerinin bir

12 Paris Komünü

Kurşuna dizilmiş yirmi bin Komüncüden birer tabuta kavuşma şansına erişmiş olanlar, Versailles cellatları için yalnızca birer sayı olarak önem taşıyorlardı artık. Belçika burjuvazisinin yayın organı olan Etoile gazetesinin muhabiri, Versailles birlikleri Paris'i ele geçirdikten sonra Komüncülerin uğradıkları katliamı nasıl karşıladıklarını şöyle anlatıyordu: "Çoğunluk ölümü, Arapların yaptığı gibi, kayıtsızlık ve yüzlerinde bir tiksinti ile, nefret ve öfke belirtisi göstermeksizin, cellatlarına küfretmeksizin karşıladı. Bu idamlara katılan askerlerden birisi bana şunu anlattı: 'Bu heriflerden kırkını Passy'de vurduk. Hepsi asker gibi öldü. Kimileri kollarını kavuşturarak dimdik başları yukarıda durdu. Kimileri de göğüslerini açarak bize; Ateş edin! Ölümden korkmuyoruz! diye bağırdılar. Vurduklarımızdan bir teki bile titremedi. Özellikle, bize tek başına bir tabur kadar kayıp verdiren bir topçuyu hatırlıyorum. Tek başına bir topu kullanıyordu. Kırk beş dakika boyunca bizi topa tuttu. Sonunda biz üstün geldik ve barikatını ele geçirdik. 'Şimdi sıra sizde dedi. İyi atışlar yaptım ama, ölmesini de bilirim." General Clinchant'ın birliklerinden bir asker de esir aldıkları seksen dört asiyi nasıl öldürdüklerini anlattı. "Sanki talime gidiyormuş gibi sıraya dizildiler. Bir teki bile kaçmaya kalkışmadı. İyi kumaştan dikilmiş pantolonunu çizmelerinin içine sokmuş, belinde bir asker palaskası olan yakışıklı bir adam bize sükûnet içinde şunları söylüyordu: 'Göğsüme ateş etmeye çalışın; dikkat edin de kafam parçalanmasın.' Hepimiz ateş ettik ama zavallı adamın kafasının yarısı uçmuştu."

toplamıydı. Komün'ün en devrimci atılımı, devletin tüm işlevlerinin yalnızca seçimle gelen kurumlar tarafından yerine getirileceğini karara bağlaması oldu. Bu kararı, Komün'ü insanlık tarihindeki ilk ve tek gerçek "demokrasi" yönetimi haline getirdi. Komün; (1) Zorunlu askerliğe dayalı ve yöneticileri seçilmemiş bir kurum tarafından atanan sürekli orduyu lağvetti ve yerine gönüllü ve seçime dayalı halk milisini getirdi; (2) Devletin yasama ve yürütme organlarını tek bir seçilmiş kurum çerçevesinde birleştirdi; (3) Bürokrasiyi ve tüm yöneticilik görevlerini seçime ve her an görevden geri alınabilme tahdidine bağlı kıldı, böylece yöneticiliği kalıcı bir toplumsal statü olmaktan çıkardı; (4) Yönetici maaşlarını en yüksek işçi ücretiyle sınırladı ve böylece "yöneticiliği" maddi açıdan da cazip olmaktan çıkardı. Bu tedbirler kurumsal anlamında devleti ortadan kaldırıyor, yerine (gene kurumsal anlamda) yurttaşların gönüllü birliğini geçiriyordu. Kuşkusuz bu *kurumsal* tedbirlerin pratikte aynı mükemmellikte işleyeceğini beklemek yanlış olurdu. Komün kalıcı bir yapıya dönüşseydi, bu tedbirlerden kiminin işlerlik kazanamaması, kiminin ise yozlaşması beklenebilirdi. Ancak Komün bu kuşkuların doğrulanması ya da yalanlanması için zaman bırakmadı. Bu anlamda Komün'ün erken yenilgisi, aldığı tedbirlerin pratik işlerliğinin sınanamamış olması, Komün derslerinin salt teorik planda kalmasının da nedeni oldu. Komün derslerinden çıkan pratik sonuçların bazılarının sınanması için daha 46 yıl beklemek gerekecekti.

Komün'ün sosyalizmini ele alan Marx, işçi sınıfının Komün'den mucizeler beklemediğini, onun halk kararnameleriyle uygulanacak hazırlop ütopyaları olmadığını, bir ülküyü gerçekleştirmekle değil, yalnızca yıkılmakta olan eski burjuva toplumun kendi bağrında taşıdığı yeni toplum ögelerini, boyunduruktan kurtarmakla yükümlü olduğunu belirtiyordu. Gerçekte koşullar, Paris deneyimini sınırlandırmışlardı, ancak "Paris Komünü elbette Fransa'nın bütün büyük sanayi merkezlerine örnek hizmeti görecekti". Sözcüklerin benzerliğine karşın bu 1871 Komün'ü, hiçbir bakımdan Ortaçağ komünlerine benzemiyordu. "Toplumsal yaşamın daha eski ve hatta sönmüş biçimleriyle belli bir benzerlik gösteren yepyeni tarihsel biçimlerin, haksız yere onların yinelenmesi olarak görülmeleri, genellikle bu yeni biçimlerin yazgısı"ydı. Marx'a göre ulusun birliği, "Komün'ün geliştirme zamanı bulmadığı bu ulusal örgütlenme taslağı"nda parçalanmayacak, tersine yeni bir içerik ve yeni biçimler bulacaktı. "Büyük ulusların bu birliği, başlangıçta zor aracıyla gerçekleşmiş olmasına rağmen, şimdi toplumsal üretimin güçlü bir etkeni durumuna gelmiş" bulunuyordu. Bu birlik yok edilmemeli, ama iktidarda üreticiler olduğu için, kendisine burjuva "aşırı merkeziyetçilik" modellerinden başka modeller bulmalıydı.

Paris Komünü Proletarya Diktatörlüğü müydü?

Fransa'da İç Savaş'ta Marx, Paris Komünü dolayısıyla "proletarya diktatörlüğü"nden söz etmiyordu. Daha sonra, *Enternasyonal*'in yedinci yılı dolayısıyla 25 Eylül 1871'de Londra'daki yıldönümü toplantısında yaptığı bir konuşmada, siyasal iktidarın işçi sınıfı tarafından fethini, yani bir *devlet tipi* olarak proletarya diktatörlüğünü simgeleyen Komün'ün, yeni bir sınıf hükümeti biçimini bulamadığını, yani bir *devlet biçimi* olarak proletarya diktatörlüğü olmadığını ileri sürüyordu. Ancak "sosyal-demokrat hamkafa"ya karşı devlet tipi olarak proletarya diktatörlüğünü savunan Engels, Paris Komünü'nün yirminci yıldönümünde, "Karl Marx'ın *Fransa'da İç Savaş*'ına Giriş"inin sonunda, 18 Mart 1891'de şöyle yazacaktı: "Bu diktatörlüğün neye benzediğini bilmek ister miydiniz baylar? Paris Komünü'ne bakın. Paris Komünü, proletarya diktatörlüğüydü."

Bir başka deyişle Marx, olayın ötesinde, o olayı temelden ve tarihsel olarak neyin belirlediğini kavramak ve onu kapitalizmden sosyalizme geçişle ilgili kuramsal sonuçların çıkarılması olanaklı bir toplumsal deneyim durumuna getirmek istiyordu. Komün'ün aldığı önlemleri sayarken, onun büyük önleminin kendi varoluşu olduğunu ileri süren Marx'ın bu sözüne, son çözümlemede büyük bir anlam vermek, Komün olayının kendisiyle, Marx'ın Komün üzerine geliştirdiği yorumu karıştırmamak gerekiyordu.

Böylece 1871'den başlayarak, yenilgiden az sonra, daha Komün'ün dumanları tüterken, daha Komüncüler üzerinde bastırma önlemleri uygulanırken, olayın anlamı üzerinde, sürüp giden bir tartışma açıldı. Ancak Komün, kendisini önceleyen işçi ve sosyalist hareketin bir deneyim alanı olmakla birlikte, Komün'den sonra gelişecek dünya sosyalizmindeki farklı anlayışlar arasında bir ayrım çizgisi de oluşturuyordu. Çünkü Komün, yöneldiği tercihler bakımından, Komün'den önceki Fransız sosyalizmi olmadan anlaşılamazdı. Ama yalnızca "varoluşu"yla bile ortaya yeni sorunlar çıkarmıştı; sosyalizm ve işçi hareketi, gitgide dönüşen iktisadî ve toplumsal bir bağlam içinde kendileri de dönüşerek, bu yeni sorunlara yeni çözümler arayacaklardı. Komün'ün ortaya çıkardığı başlıca sorunlar şöyle sıralanabilirdi: Devletin niteliği; merkeziyetçilik mi, federalizm mi; işçi derneklerinin işlevi; "mülksüzleştiricilerin mülksüzleştirilmesi"; "kolektivist" bir dünyada iktisadî yönetim biçimleri; demokrasi ve sosyalizm arasındaki ilişkiler; yurtseverlik ve enternasyonalizm; kendiliğindenlik ve örgütlenme; "içgüdüsel" tepkiler mi, yoksa bilimsel bir öğretinin sindirilmesi mi; siyasal bir parti gereği ve bu partinin tanımı, vb.

Fransa'da İç Savaş'ın sonunda şöyle diyordu Marx: "İşçi Paris Komünü'yle birlikte, yeni bir toplumun şanlı öncüsü olarak her zaman yüceltilecektir. Şehitlerinin anısı, işçi sınıfının soylu yüreğinde yaşayacaktır."

II. Enternasyonal

Paris Komünü'nün Versailles birlikleri tarafından kanla bastırılışı, 19. yüzyıl devrimci ruhunun "kuğu şarkısıydı". Sokak savaşları, barikatlar 1871'den başlayarak yavaşça tarihe karışacak, yerini ulusal temelli işçi sınıfı partileri, *II. Enternasyonal* ve sık sık tekrarlanan, çok sayıda işçinin katıldığı grev hareketleri alacaktı. *I. Enternasyonal*'in Marx-Bakunin çatışmasıyla ve Paris Komünü ile iyice sarsılan çatısı, ABD'de ancak dört yıl yaşayabildi. 1876'dan sonra işçi sınıfının uluslararası bir örgütü yoktu. Buna karşılık, özellikle Alman Sosyal Demokrasisi'nin yükselişi ile eş düşen, ulusal karakterli ve burjuva toplumunun kurumsal yapısı içinde yer alan sosyalist işçi sınıfı örgütlerinin yükselişi gündemdeydi. Bunun yanısıra, işçi sınıfının gündelik sorunları, İngiliz Trade-Unionculuğunu model alan bir sendika hareketine yol açıyordu. İşte *II. Enternasyonal* bu iki akımın etkisi altında oluştu.

Tıpkı *I. Enternasyonal* gibi, *II. Enternasyonal* de dar kadrolu bir mücadele örgütü değil, bir dayanışma ve bilgi alışverişi örgütüydü. *I. Enternasyonal*'den en önemli farkı, üyeliğin ulusal partiler temeline dayanmasıydı. *I. Enternasyonal* üyelerinin çoğunun rahatlıkla "Vatanım *Enternasyonal*'dir" diyebilmesine karşın, *II. Enternasyonal* üyeleri, artık ulusal ölçekte kapitalizmin inşasının aşağı yukarı tamamlanmış olduğu ülkelerine daha çok bağlıydılar. Bu anlamda, iki Enternasyonal arasındaki kesin sınır çizgisini, 19. yüzyılın son çeyreğinde artık bir dünya sistemi olarak kurumlaşan kapitalizmin vardığı gelişme aşaması oluşturuyordu.

İşçi sınıfı hareketinin *II. Enternasyonal* boyunca ve ilk büyük Dünya Savaşı'na kadar olan gelişmesini, teorik planda da sosyalizm içi tartışma ve ayrışmaları anlayabilmek, kapitalizmin bu gelişim çizgisinin aynı dönemde işçi sınıfının yaşam ve düşünme koşullarını nasıl değiştirdiğini bilmekle mümkündür.

Kapitalizmin Gelişmesi

Üretici Güçlerde Artış

19. yüzyılın son 30 yılında kapitalizmde, daha önceki dönemlerle karşılaştırılacak olursa, niteliksel bir gelişme olarak ele alınabilecek ilerlemeler gözlendi. Sadece 1870-1890 arasında, dünya sanayi üretimi üç kat arttı. Ağırlık tekstil ve benzeri hafif sanayiden metalürji, makine yapımı vs. gibi sanayi dallarına geçti. Elektrik enerjisinin, dinamonun bulunması, enerji naklinin olanaklı hale gelmesi; kömürden sağlanan enerjinin önemi artmakla birlikte petrolün enerji kaynağı olarak devreye girmesi ve 1870'de 800 bin ton olan petrol üretiminin 1900'de 19 milyon 500 bin tona yükselmesi, sanayide yeni ufuklar açtı. Metalürji alanında yepyeni yöntemler bulundu. Demir ve çelik üretimi ve işlemesi alanındaki yeni gelişmeler, gemi yapımcılığını ve demiryolları yapımını kolaylaştırdı ve hızlandırdı. 1870-1900 arasında toplam demiryolu uzunluğu 210 bin kilometreden, 790 bin kilometreye çıktı.

Teknolojideki gelişmeler tüm Avrupa ülkelerinde aynı anda ve aynı yoğunlukta gerçekleşmese de, 1870 sonrasında doğu Avrupa ülkeleri ve Rusya'nın da içinde olduğu tüm ülkelerde sanayi devriminin etkileri gözlendi. 1870-1900 arasında sanayi üretimi İngiltere'de yüzde 80, Fransa'da yüzde 100, Almanya'da yüzde 270 oranında arttı. 1880'lerde Kongo'yu ele geçiren

13 II. Enternasyonal

Yaygınlaşan kitle grevleri bu yeni dönemin sınıf şekillenmelerinin ve mücadelelerinin en önemli yansımalarından birini oluşturdu. Avrupa kıtasının doğusundan batısına, kuzeyinden güneyine kadar birçok ülkesinde ardarda politik kitle grevleri ve genel grevler yaşandı. Sosyalistler arasında süren genel grev ve politik kitle grevi tartışmaları bu fiili durumun etkisi altında yeni yönelimlere ve ayrışmalara yol açtı. 3 Mayıs-6 Haziran 1889'da 100 binden fazla madencinin çıktığı grev Almanya'nın 19. yüzyılda yaşadığı en kitlesel eylemi oluşturdu. Engels'in "...memleketimdeki maden işçilerinin grevi bize bugüne kadar kapalı olan bir alanı açıyor... Bundan sonra tüm Almanya'nın maden işçileri bize aittir" ifadesi ile nitelediği bu grev Sosyalistlere Karşı Yasa'nın *da ortadan kalkmasına önemli bir etkide bulundu. Belçika'da ise 1886-1887-1891 ve 1893'te politik kitle grevi dalgaları yaşandı. Genel oy hakkı mücadelesi ekseninde şekillenen 1886 ve 1887 kitle grevleri kendiliğinden (spontan) ayaklanmalardı. 1891 ve 1893'te ise kitle grevleri partinin çağrısı üzerine gerçekleşti. 1893 grevi ile Belçikalı işçiler kendilerine kapalı olan parlamentonun kapılarını yıktılar. Ancak bu mücadele henüz eşit oy hakkının elde edilmesiyle sonuçlanmadı. Nisan 1901'deki Liége Parti Kongresi'nde "zorunlu hallerde genel grev ve sokak ayaklanmalarının" uygulanabileceği kararı alınmıştı. Nisan 1902'de partinin iradesi dışında Belçika'nın çeşitli şehirlerinde kendiliğinden sokak ayaklanmaları gerçekleşti. Bunun üzerine parti, sokak çatışmalarını bırakıp, iş bırakma çağrısı yaptı. 18 Nisan'da seçim reformunun reddedilmesi yeni çatışmalara, 6 ölü ve yüzlerce yaralıya yolaçtı. Bu kez parti, ayaklanmayı sona erdirme veya devrimci bir hale dönüştürme kararı ile karşı karşıya kaldı ve birincisini tercih etti. Toplumsal çalkantılarla dolu İtalyan tarihinin görmediği sertlikte ve kapsamdaki bir politik kitle grevi de Eylül 1904'te yaşandı. Sicilya adasındaki grevlerde çıkan çatışmalarda polisin grevci işçilere ateş açması, kuzey İtalya'daki işçileri sokaklara döktü. Milano, Cenova, Roma ve diğer şehirlerde yayılan hareket, tam olarak bir genel greve dönüştü. Bu grevin de özelliği kendiliğinden olmasıydı. Tüm örgütlenmesi, talepleri, kitleselliği ve sonuçları ile politik kitle grevinin bir devrime dönüşmesinin en tipik örneğini ise, Rusya'daki 1905 Devrimi oluşturdu. 30 Ekim - 6 Kasım 1905 arasında da Finlandiya sosyal demokrasisi genel oy hakkı ve basın özgürlüğü için genel greve çıktı ve ülke bir tür grev yürütme komitesinin egemenliği altına girdi. Politik kitle grevi silahını* II. *Enternasyonal'in son on yıllık tarihinde, Kasım 1905'te Avusturya, Eylül 1911'de İtalyan, 1913 Nisanı'nda ise Belçika sosyal demokratları kullandılar.*

Belçika, küçük bir ülke olmasına karşın sanayideki hızlı gelişmeye katıldı. Sömürgelerden elde edilen kaynaklara dayanan benzeri bir gelişme, Hollanda'da çok daha önceleri başlamıştı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sınırları içinde kalan çeşitli bölgelerde, yüzyılın sonlarına doğru kömür, linyit, demir-çelik üretiminde nitel sıçramalar meydana geldi. Rusya'da, sadece 1886-1890 arasındaki dört yıllık dönemde fabrika sayısı 2 bin 500 den 6 bine çıktı. Macaristan, Bulgaristan ve Romanya bu gelişmeye yüzyılın son on yılında katıldılar. Romanya, petrol kaynaklarını işletmeye başladı. Yunanistan deniz taşımacılığında önemli adımlar attı. Kuzey İtalya ve kimi bölgeleriyle İspanya'da gelişmeler gözlendi.

Pazar Mücadelesi

1870-1900 döneminde, İngiltere dışında, tarımda kapitalizmin gelişmesi yavaş oldu. Avrupa 1875'lerden başlayıp yüzyılın sonuna kadar süren bir tarımsal fazla üretim krizi yaşadı. Tarımda yaşanan kriz köylülüğün ayrışmasına, büyük borçlar altında ezilen yoksul, küçük köylülerin topraklarından kopmasına yolaçtı.

Sanayi üretimi alanındaki bu nicel ve nitel gelişmeler, ülkelerin dünya pazarındaki yerini değiştirmeye başladı. Sanayi devrimini en erken yaşamaya başlayan İngiltere'nin sanayi ve dünya ticareti alanındaki ezici üstünlüğü 1870'lerden 1900'lere doğru gerilemeye, buna karşılık ABD ve Rusya'nın dünya pazarlarındaki yer ve konumları güçlenmeye başladı. Bu gelişmelere rağmen İngiltere dünya ticaretinde yüzde 19'luk payla ilk sırayı tutmayı sürdürdü. Ancak, bu defa karşısında güçlü rakipler vardı. Bunlar arasında en önemlisi, bu dönemde siyasal birliğini tamamlayan Almanya'ydı.

Bunalımlar

1870-1900 döneminde Avrupa kapitalizmi dört büyük bunalım yaşadı. 1873'deki ağır bunalım 1880'lere kadar sürdü ve bazı ülkelerde ilk kez ağır sanayi de etkilendi. 1878'de yeniden başlayan sanayi patlaması ve ekonomik yükseliş dönemi kısa sürdü. 1882'de ve 1890'lar başında bu defa Almanya'yı da sert biçimde etkileyen yeni bunalımlar patlak verdi. Böyle bir ekonomik ortamın işçi hareketi üzerinde köklü etkileri olduğu, işçi sınıfının örgütlenme biçimlerini ve eylem maddelerini derinden etkilediği açıkça görüldü.

Tekelleşme

1870 sonrasında hızlanan teknolojik gelişmenin işletmelere uygulanması, yeni buluşların kullanılması, artık geçmişe oranla çok daha büyük sermayelere ihtiyaç gösteriyor ve bu ancak üretim kapasitesi yüksek olan işyerlerinde kârlı ve verimli olabiliyordu. Özellikle 1873'deki ekonomik bunalımla birlikte, büyük işletmelerin ve büyük sermayelerin, görece eski teknikle çalışan, üretim kapasitesi dar olan küçük işletmeleri yutmaya başladıkları gözlendi. Bu süreç 1880'lerin ilk yıllarında daha da belirginleşti ve yüzyılın sonlarında Avrupa kapitalizmi tekelci bir yapı kazandı. 1870'lerde başlayan sermayenin merkezileşmesi ve yoğunlaşması süreci, 1890'lardan sonra kapitalizmin emperyalist aşamaya varmasıyla sonuçlandı.

Örneğin Almanya'da, madencilik ve metalürji dallarında 1882-1895 arasında, 50 işçiye kadar işgücünü kullanan işletmelerin tüm işletmelere oranı yüzde 5'4'den 3.5'e düşerken, 1000'in üstünde işçi çalıştıranların oranı yüzde 34'den yüzde 45'e yükseldi. Aynı dönemde ağır sanayiin diğer dallarında da benzeri bir gelişme yaşandı.

Sermayenin bu türden bir merkezileşmesi, işletmelerin genişlemesine, büyümesine,

tekelleşmesine yol açtı. Tekeller büyük rekabet güçleriyle, yükselen kârlılık oranıyla ve pazarlama kapasiteleriyle, 19. yüzyılın son çeyreğinde Avrupa ekonomisinin doruk noktaları, sürükleyici birimleri oldular.

İşçi Sınıfındaki Yapısal Değişiklik

İşçi Sınıfının Sayıca Büyümesi

1880'lerden itibaren Avrupa'da sanayi işçisi sayısı sürekli artarken, bu nicel güçlenmeden en büyük payı Almanya almaya başladı. Almanya'da 1882 ile 1895 yılları arasında sanayi işçilerinin sayısı 7 milyon 300 binden 10 milyon 200 bine, yani yüzde 40 oranında yükseldi. 1870-1900 döneminde İngiltere'de işçi sayısındaki artış 6 milyondan 8.5 milyona, kimi kaynaklara göre 10 milyona yükseldi. Fransa'da sadece sanayideki işçilerin sayısı bu dönemde iki katına çıkarak 3.5 milyonu buldu. Küçük bir ülke olan Belçika'da, yüzyılın sonunda 1 milyondan fazla sanayi işçisi vardı. Aynı dönemde İtalya'da sanayi işçilerinin sayısı hakkındaki tahminler, bir milyondan 2.5 milyona doğru bir artışa işaret ediyordu. 1901 sayımında ise bu sayı 2 milyon 600 bindi. İspanya'da çok daha ağır bir gelişme gözlendi. 1870'lerde 200 bin civarında tahmin edilen sanayi işçileri sayısı 1896'da ancak 244 bine ulaşmıştı. Rusya'da 1870'de tüm ücretli emekçilerin sayısı 3 milyon 900 bin dolayındaydı ve bunun 2 milyon kadarı imalat ve sanayide yeralıyordu. 1900'lerde ise tüm ücretli emek ordusu 14 milyona çıkmıştı. Avusturya-Macaristan'da, 1880'lerde 400 bin civarında olan Çek işçiler 1900 başlarında 1 milyona yaklaşıyordu. Polonyalı sanayi işçilerinin sayısı birkaç yüzbinden 600 bine çıkmış, sadece Polonya krallığı sınırları içindeki sanayi işçilerinin sayısı ise 1879'da 83 binden 1900'lerde 257 bine varmıştı. Kısaca, 1870 başlarında tüm Avrupa ve ABD'de yaklaşık 17-18 milyon kadar sanayi işçisi varken, yüzyılın son yıllarında aynı ülkelerde 40 milyon dolayında işçi bulunuyordu. Tek başına bu sayısal artış bile işçi hareketine yeni yönelimler getirebilecek önemdeydi. Üstelik de bu sayısal artış yapısal değişmeden bağımsız gelişmedi.

İşgücünün Yoğunlaşması

Öncelikle, sanayideki merkezileşmeye, yoğunlaşmaya ve giderek artan tekelci yapılara paralel olarak, çok sayıda işçinin birlikte çalıştığı büyük işletmelerde işgücü yoğunlaşması gözlendi. O dönemin ölçülerine göre yüksek bir işçi yoğunlaşması düzeyi sayılan 500 ve 1000 işçinin üzerinde işçi çalıştıran işletme sayısı hemen hemen tüm ülkelerde hızla arttı. Almanya'da 1882 ile 1895 arasında 100 işçiden fazla işçi çalıştıran işletmelerin sayısı 213 binden 448 bine yükseldi. İngiltere ve ABD'de böyle bir yoğunlaşma diğer Avrupa ülkelerinden daha önce başlamıştı. 1000'in üzerinde işçi çalıştıran işletmelerde çalışanların sayısı 1890'ların ortalarında Fransa'da 300 bini aşıyordu.

İşgücünün büyük işletmelerde yoğunlaşması, yüzlerce hatta binlerce işçinin aynı bölgede, hatta aynı fabrika, aynı işletme çatısı altında buluşmaları, küçük atölyelerin karanlık yalnızlığını aşan bir güç duygusu, bir ortak davranış bilinci ve güven kazandırıyordu. Ama, bu türden büyük işletmelerin yanında, hatta İngiltere, Almanya gibi işgücü yoğunlaşmasının en yüksek olduğu ülkelerde bile, küçük sanayi sektörü, küçük atölye işçiliği varlığını sürdürdü. Ancak, küçük atölyelerin, küçük işletmelerin işçileri de, çoğu yerde büyük sanayi birimlerinin çevresinde, bu büyük birimlerin kurulduğu bölgelerde yoğunlaşıyor, böylece yüzlerce, binlerce işçinin yoğunlaşmasının doğurduğu yeni havayı koklayabilme, bu havadan etkilenme fırsatı elde ediyorlardı.

19. yüzyılın ikinci yarısında, Britanya'dan başlayarak bütün Avrupa'da literatürde "işçi aristokrasisi" diye anılan yeni bir işçi kesiminin ortaya çıktığı görüldü. Bu sürecin ortaya çıkmasını ve giderek güçlenmesini mümkün kılan, tekelleşme ve sermaye yoğunlaşmasının sonucu ortaya çıkan büyük ölçekli sanayi işletmeleri ve emperyalist sömürüdür. Bir yandan, görece tekel konumundaki büyük işletmelerin sağladığı yüksek kârlar, öte yandan dış sömürüden elde edilen emperyalist kârlar. Büyük Britanya sermayesine, bir bölüm vasıflı işçiye kârdan pay ayırabilme ve onları ayrıcalıklı bir konuma yükseltebilme olanağı sağlamıştır. Böylece sermaye hem kendisi için elzem olan vasıflı işçileri kendi kader ortakları haline getirme, hem de sınıftan ayırdığı bu kesimi işçi hareketinin önüne bir engel olarak dikme imkânını elde etmiş, daha 19. yüzyılın son otuz yılında, işçi sınıfının sermaye ile olan uzlaşmaz çelişkisini yumuşatacak, devrimciliğin yerine reformculuğu geçirebilecek, tarihin en genç ve dinamik sınıfsal gücü olan işçi sınıfını düzenin sınırları içine hapsedebilecek formülü, "işçi aristokrasisi"nde bulmuştur.

Yeni Sanayiler

1870-1900 arasında Avrupa ve ABD işçi sınıfının geçirdiği yapısal değişmeler sadece sayısal artış ve yoğunlaşma düzeyinin yükselişinden ibaret değildi. İş alanlarında, sanayi dallarında ve türlerinde de, proletaryanın bileşimini değiştiren değişiklikler oldu. Teknolojideki daha önce değinilen yapısal gelişmelerin, yeni buluşların sonunda yeni çalışma ve sanayi dalları doğdu. Demiryollarının yapımı, deniz ve kara taşımacılığının gelişmesi, petrol ve gaz üretimi, vs. alanların açılması bu dallarda yeni bir işçi tipi ve yeni bir yoğunlaşma yarattı. Öte yandan, 1875'lere kadar en fazla işçi kullanan sanayi dalı dokumacılıkken, 1875'lerden itibaren makine yapımı, metalürji ve demiryolları öne geçti. Örneğin İngiltere'de, 1861-1881 arasındaki 20 yıl içinde, maden işleme, makine yapımı ve gemi yapımı dallarında çalışan işçilerin sayısında üç katlık bir artış oldu. Bu dallarda çalışan işçilerin sayısı 1881-1900 arasında da yüzde 50 arttı. Tekstil dalında çalışan işçi sayısı ise hemen hemen değişmeden kaldı. Böyle bir gelişme eğilimi Almanya'da daha da belirgin gözlendi. Almanya'da 1880'den 1907'e kadar makine yapımında çalışan işçi sayısı yüzde 250, maden işçilerinin sayısı yüzde 200, madencilerin sayısı yüzde 100, tekstil işçilerinin sayısı ise sadece yüzde 70 oranında arttı

Uzmanlaşma

Bir yandan gelişen yeni sanayi dalları, öte yandan teknolojik gelişmeler, kalifiye veya usta işçiye talebi artırdı. Sanayi üretiminin yeni gerekleri ustalık ve beceri gerektiriyordu. Makine

13 II. Enternasyonal

Paris metrosunun yapımı sırasında, 10 Ağustos 1903'teki bir iş kazasının sonucu olarak havasızlıktan boğularak ölen Cezayirli işçiler bir kez daha yabancı işgücü tüketiminin acımasızlığına bir örnek oluşturdular. 19. yüzyılın son döneminde işgücü talebi giderek artan sanayi burjuvazisi, her ne yoldan olursa olsun sınıf bilinci gelişmemiş, toplumsal kültürel talepleri düşük, daha az ücretle çalışmaya razı olan göçmen işçileri 'ithal etmeye' kararlıydı. Göçmen işçiler koşulların ağırlığı ve ücretlerin göreli düşüklüğü nedeniyle, Avrupalı işçilerin tercih etmedikleri madencilik, demir-çelik, inşaat, tuğla-kiremit üretimi gibi sektörlerdeki işçi bulma sorununu, üstelik ucuza çözme imkânını sağlıyorlardı. Göçmen işçileri, yaygın olarak üretim sürecine katan ülkelerden biri Almanya idi. Almanya'nın yabancı işçi ihtiyacı ilk olarak Doğu Prusya'da köylülerin (bedel karşılığı da olsa) feodal yükümlülüklerden özgürleştirilmelerini izleyen on yıl içinde kırda işgücü sıkıntısının başgöstermesiyle ortaya çıktı. Doğu Prusyalı toprak sahipleri doğudan (Rutenya, Mazurya, Batı Galiçya ve Polonya) gelen yabancı işçileri ikame ederek işgücünün bunalımını aştılar. Bir süre sonra da sanayi burjuvazisi işgücü açığını kapatmak için aynı yolu izledi. Alman burjuvazisi göçmen işçileri 1880-1914 döneminde, tarım ülkesi olmaktan emperyalist sanayi metropolü konumuna sıçrama sürecinde kullandı. 1900'lerin başındaki istatistiklere göre, sanayide çalışan bir Polonyalı işçi, bir Alman işçiye göre ortalama yüzde 10 daha düşük ücret alıyordu. 1907 Almanyasında göçmen işçilerin toplam çalışan nüfus içindeki payı ise yüzde 3,6 idi. Yoksul kır proleterleri olan Polonyalılar Almanya'ya sınıf atlamanın nimetlerini tatma sonucu yerleştiler. Cezayirliler ise sömürgeci baskıların sonucu olarak baskı ve zor yolu ile Fransa'ya geldiler. Kullanılan teknolojilerin yeni ve güvenilmez olması, göçmen işçilerin kapitalist iş disiplinine alışmamış olmaları ile birleşmesi, bu nüfusu iş kazalarına en yatkın kesim haline getiriyordu.

yapımı ve maden işleme gibi sanayi dallarının en erken öne çıktığı İngiltere'de, 1880'lerde makine yapımında çalışan işçilerin yüzde 70'i, gemi yapımında çalışanların yüzde 50-60'ı kalifiye işçiydi. ABD'de kalifiye işçilerin oranı hemen hemen tüm sanayi işçilerinin yüzde 70'ine yaklaşıyordu. Almanya'da, 1895 sayımı sonuçlarına göre sanayi, taşıma ve inşaat sektörlerinde çalışan işçilerin yüzde 56'sı kalifiyeydi. 1870'lerde, dokuma tezgâhlarında kalifiye işçiler işçi çoğunluğuna karışmayan ve posta başı konumlarında bulunan bir azınlıkken, yükselen yeni sanayi dallarında, hele de yüzyılın sonlarına doğru elektrik ve otomotiv sanayiinde, işçi kitlesinin çoğunluğunu oluşturuyorlardı.

İşçi Sınıfının Bileşiminde Değişme

Bu çapta bir sanayi gelişmesinin doğal gereksinimi olan ticarî dolaşım ağında, dağıtım sektöründe ve teknik servislerde çalışan emekçilerin daha yüksek vasıfa sahip olduklarını ve bu emekçiler grubunun da yüzyılın sonlarına doğru sayıca önem kazandığını hatırlamak gerekir. Özellikle Almanya'da bu grupta yeralan ve beyaz yakalılar olarak adlandırabileceğimiz emekçilerin sayısı, 1882-1907 arasında dört kat artarak 1 milyon 300 bini buldu. İşçi sınıfının yapısal değişimi açısından, büro emekçilerinin, beyaz yakalıların işçi hareketine hem de milyonlarla katılmalarının hareketin daha sonraki gelişmesinde önemli etkileri oldu. Orta sınıf ve aydın kesimlerinden işçi sınıfına, işçi kitlesine doğru akış hızlandı. 19. yüzyılın ilk üç çeyreğinin, bıçak kemiğe dayandığında barikatlara koşan ve sınıf bilincinden çok sınıf güdüsüyle davranan proleter tipinin yerini, 1880'lerden başlayarak, hatta kimi ülkelerde daha önceden, yeni tip bir işçi ve bu yeni tip işçilerin ağırlık kazandıkları bir işçi sınıfı aldı. En yüksek ücretleri alan yüksek düzeyde vasıflı işçiler ve proletaryanın saflarına katılan yeni tip

beyaz yakalı işçiler, işçi sınıfına hem nicel hem de nitel güç kazandırdılar; bir yandan da işçi aristokrasisinin tohumlarını attılar.

İşçi Aristokrasisi

İşçiler arasında bir bölümünün ücret, çalışma ve yaşam koşulları açısından diğerlerinden farklılaşmaları ve işçi sınıfı içinde ayrıcalıklı bir katman oluşturmaya başlamaları 19. yüzyılın son çeyreğinin ürünüdür. İşçi sınıfının bilinç, örgütlenme ve mücadelesi açısından daha sonraki dönemlerde çok ciddi sonuçlar doğuracak olan ve devrimci işçi hareketi yanında reformcu akımın güçlenerek günümüze kadar gelmesine yol açan bu gelişme önce İngiltere'de başladı. Sanayiin diğer Avrupa ülkelerine oranla da en erken geliştiği; işçi sınıfının en kalabalık ve güçlü olduğu İngiltere'de "işçi aristokrasisi" deyimi 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren günlük dile girdi.

İngiltere'de işçi aristokrasisi, bir yandan makineli üretim yapan büyücek fabrikaların, özellikle de dış ticareti besleyen önde gelen sanayi dallarının daha iyi ücret alan işçilerinden, öte yandan köklü bir geleneğe sahip olan ve genel olarak vasıflı işçileri, usta işçileri bağrında toplayan işçi birliklerinde, ilk sendikalarda örgütlü işçilerden kaynaklandı.

Ücret Farklılaşması

Döneme ait istatistikler o yılların ekonomi ve sanayide önde giden üretim dallarındaki kalifiye işçilerin diğer dallarındakilere ve genel işçi kitlesine oranla çok daha yüksek ücret aldığını ortaya koyuyor. Örneğin dokuma sanayiinde vasıflı bir erkek işçinin ücreti, haftalık 35-37 şilin, makine yapımı ve gemi yapımı dallarında usta işçinin haftalığı 35 şilin, kalifiye bir tornacınınki, bölgelere göre 32-38 şilinken, aynı işkolundaki işçilerin yüzde 50 ile 70 arası bir bölümü haftada sadece 25 şilin ve daha altında ücret alıyorlardı. Aynı dönemde, yani 1886'larda, dokuma sanayiinde çalışan bir kadın işçinin haftalık ücreti sadece 10-15 şilindir. Sanayiin genelinde bakıldığında, haftalık ücreti 25 şilinden az olan erkek işçilerin oranı yüzde 57'yi aşıyordu. İşçilerin yüzde 6,5'u ise haftada 35 şilinden fazla ücret alma ayrıcalığına sahipti.

İşçi Örgütlerinde Vasıflıların Egemenliği

İşçi birlikleri ve sendikalar, üyelerini bu vasıflı ve yüksek ücretli işçiler arasından devşiriyor,

Karl Marx'ın Ölümü

Karl Marx, 14 Mart 1883'te Londra'da, Maitland Park Road'daki evinde, akciğer zarı iltihabına bağlı komplikasyonlar sonucu öldü. Bütün olgunluk çağı boyunca, ağır bir karaciğer rahatsızlığının bozduğu sağlığı, çoğu zaman yoksulluk içinde geçen sürgün hayatının doğurduğu bakımsızlık, *Kapital*'in yazımı için harcanan insanüstü maddi ve manevi çalışma ve hayatının son yıllarında önce karısının, ardından büyük kızı Jenny'nin peşpeşe gelen ölümleriyle uğradığı çöküntü nedeniyle sağlığı iyice bozulan Marx, tutulduğu zatülcenpten kurtulamadı.

1844'de Almanya'daki radikal aydınlar çevresi dışında hiç kimsenin henüz tanımadığı genç bir devrimci olarak kendi ülkesi Almanya'dan ayrılan Marx, kırk yıl sonra, hiçbir ülkenin yurttaşı olmayarak İngiltere'de öldüğünde, dünyanın bütün ileri ülkelerinde,onun fikirlerini yeni bir toplum öğretisi olarak kabul eden milyonlarca insanın teorik önderi olmuştu.

Ancak bu geleceği çok önceden görmüş olan biri vardı. Marx'ı komünizmle tanıştıran Moses Hess onu arkadaşı Auerbach'a tanıttığı bir mektubunda şöyle yazmıştı: "Kendini, yaşayan filozofların en büyüğü ile tanışmaya hazırla... Dr. Marx... henüz 24 yaşında, genç bir adam ve Ortaçağ din ve siyasetine nihai darbeyi vurmaya hazırlanıyor. En derin felsefi ciddiyetle keskin bir zekâyı kendisinde birleştiriyor. Gözünün önüne Rousseau, Voltaire, Holbach, Lessing, Heine ve Hegel'in tek bir kişide birleştiğini -üst üste yığılmış değil, birleşmiş diyorum- getir, işte sana Dr. Marx."

Marx'ın hayatının son kırk yılını birlikte çalışarak ve mücadele ederek geçirdiği, Friedrich Engels'le ortaklaşa oluşturduğu, birçoğu sağlığında yayımlanmamış elli ciltlik eser, onun gerçekleştirmeyi tasarladığı büyük çalışma planının yalnızca küçük bir bölümünü oluşturuyordu. Daha sonra Engels tarafından, *Kapital*'in öteki iki cildinin tamamlanıp yayımlanmasının yanısıra, *Anti-Dühring*, ve *Ailenin, Devletin ve Özel Mülkiyetin Kökeni*'nin yazılması da Marx'ın bu büyük planının tamamlanmasına bir katkı sayılsa bile, onun yerini tutmaz.

Marx, Engels'le birlikte maddeci tarih anlayışını geliştirerek, sosyalizmi modern bir temel üzerine yerleştirmiş ve proletaryanın sosyalist devrimin öznesi olduğunu göstermişti. Artı-değer üretiminin proletaryanın burjuvazi tarafından sömürülme mekanizması olarak ortaya çıkarılması da sosyalizm mücadelesinin iktisadi temelini açığa çıkartmış ve sosyalizmin bilimsel bir temel üzerinde işlenmesini mümkün kılmıştı.

Ancak Marx, "vakit bulduğunda" yapmayı düşlediği, "diyalektiğin pozitif bir sergilenişini" yazmaya vakit bulamadı. Bu nedenle Marksizmin metodolojik temeli olarak diyalektik üzerine Marx tarafından yazılmış birkaç paragraf dışında geriye bir şey kalmadı. Öte yandan *"Ekonomi Politiğin Eleştirisi"* planında devlet için ayrılmış olan bölüm de sağlığında Marx tarafından hiç başlanmaksızın bırakıldı. Marx'ın özgül olarak siyaset ve parti teorisi geliştirmediği, bu konularda yazdıklarının daha çok Alman ve Fransız partilerinin hatalarına işaret etmekten öteye gitmediği biliniyor.

Marksizm, kapalı bir sistemden çok Lenin'in deyişiyle Marx tarafından "köşe taşları konulmuş", geliştirilmesi daha sonraki devrimci kuşaklara bırakılmış bir başlangıç noktası oldu.

Marx'ın eserinin, tamamlanmamışlığının yanısıra uğradığı en büyük talihsizlik, yaygınlaşmasının bedeli olarak ödemek zorunda kaldığı vulgarizasyondur. Bu yüzden bütün sosyalistlerin kendilerini "Marksist" olarak adlandırdıkları bir dönemde Marx, sıkıntıyla "bütün bildiğim benim bir Marksist olmadığımdır" demişti.

Gerçekten de Marx ve Engels ile kişisel ilişki içinde bulunmuş olan dönemin bütün Marksistleri, Wilhelm Liebknecht, August Bebel, Eduard Bernstein, Karl Kautsky, kızı Jenny'nin kocası Frederick Longuet, öteki kızı Elenor'un kocası Edward Aveling, Laura'nın kocası Paul Lafargue, İtalyan Antonio Labriola, Rus Geyorgiy Plekhanov, hepsi modern sosyalizmin kendi ülkelerinde ve dünya ölçeğinde yayılmasına katkıda bulunmuşlar, işçi hareketi ile sosyalist teorinin birleşmesi için paha biçilmez emekler vermişler ama, öte yandan Marksizmi kurumsallaştırma çabaları içinde onun bir dogma haline getirilmesine de yol açmışlardı.

Marx'ın ölümünden sonra Friedrich Adolph Sorge'ye yazdığı mektupta Engels, "proletarya hareketi sürüyor ama, kritik anlarda Fransızların, Rusların, Amerikalı ve Almanların, ancak durumun dahiyane ve çok yönlü bilgisine sahip olan birinin vereceği berrak ve tartışma götürmez öğüdü edinmek için kendiliklerinden yüzlerini döndükleri merkezi nokta artık yok." demiş ve "yerel ve küçük adamların" artık serbest kalmalarından doğan endişelerini dile getirmişti.

Engels'in endişelerinin boşuna olmadığı daha sonra

13 II. Enternasyonal

Marx'ın ölümünden bir gün önce çekilmiş olan son fotoğrafı. Marx, durmaksızın kötüye giden sağlığına rağmen hayatının son gününe kadar çalışmasını sürdürmüş, devrimin patlak vermesini beklediği Rusya'yı yakından izleyebilmek için Rusça öğrenmiş, Rus devrimcileriyle yazışmıştı. Sağlığının düzeleceği umutları belirirken resimde oturduğu koltukta dinlenirken öldü.

haftada 1 şiline kadar çıkan yüksek sendika aidatları düşük ücretli grupların, kalifiye olmayan işçilerin sendikalara üye olmalarını ve sendikaların sağladığı haklardan yararlanmalarını engelliyordu. Özellikle 1870-1880'lerden sonra, sendikalara hâkim olan "ayrıcalıklı işçilerin elitist örgütleri" zihniyeti, İngiliz işçileri arasındaki ayrışmayı, işçi aristokrasisinin oluşmasını hızlandırdı.

İşçi Aristokrasisinin Zihniyeti

Kendilerini, sefalet ve yoksulluk içinde yaşayan, iş güvencesine, sendikal korunma olanaklarına sahip olmayan geniş işçi yığınlarından ayıran; toplumsal konum açısından zanaatkâr ve küçük esnaftan oluşan alt-orta sınıflarla özdeşleşmeye, onlar gibi giyinip davranmaya, onların oturduğu semtlerde bir ev sahibi olmaya çabalayan ayrıcalıklı işçiler, kendi çıkarlarını geniş işçi kitlelerinin çıkarlarında değil kapitalist pazar ekonomisinin güçlenmesinde, İngiltere'nin dünya ticaret egemenliğinin sürmesinde görmekte; mücadelelerini de sendikalar içinde kendi alanlarındaki iş koşullarının iyileşmesi, iş piyasasındaki dalgalanmalardan korunma önlemleri alınması, "aşağıdan gelen sıradan işçilerin" kendi işyerlerine ve sendikalara yükselmelerinin önlenmesi ile sınırlamaktaydılar. Konumunun güvencesi olan vasıflarını artırmaya, yeni beceriler elde etmeye, eğitim ve kültür düzeyini yükseltmeye önem veren aristokrat işçi kesimi, dönemin ve İngiltere'nin özgün koşullarında, değişmenin ve devrimin değil, tutuculuğun ağır bastığı bir toplumsal psikolojiyi yansıtır.

Reformculuğun Dayanağı Olarak İşçi Aristokrasisi

Tarihsel olarak, önce İngiltere'de ortaya çıkan işçi aristokrasisi, sanayiin ve tekelleşmenin gelişme sürecine paralel olarak, 19. yüzyılın sonlarında, ABD'de, Almanya'da, Avrupa'nın diğer gelişmiş ve emperyalistleşme yoluna adım atmış ülkelerinde de benzer bir biçimde görülür. Örneğin ABD'de bir bölüm vasıflı işçi genel işçi kitlesinden üçte iki oranında daha fazla ücret alırken, 1907'de aradaki ücret farkı yüzde 100'ü aşmıştır. Almanya'da 1870-1880 arasında kalifiye işçilerle genel işçi kitlesi arasındaki ücret farkı yarı yarıyadan fazladır. Fransa'da 1885'lere kadar aynı eğilim sözkonusudur. Ancak, daha sonraki dönemlerin işçi hareketlerine ve yönelimlerine ışık tutabilecek başka bir olguya da burada dikkati çekmekte yarar vardır. Özellikle kıta Avrupa'sında, vasıflı işçilerle vasıflı olmayanlar, kısaca işçi aristokrasisiyle işçi kitlesi arasındaki bu büyük ücret farklılıkları, 1890'ları, hele de 1900'leri izleyen yıllarda, tam aksi bir eğilim göstermeye başlamış, işçi aristokrasisi lehine kaydedilen sürekli ücret artışları ya durmuş ya da azalmaya yüz tutmuştu. Ama, işçi aristokrasisinin 19. yüzyılın son otuz yılında işçi hareketine, işçi sınıfının ekonomik, siyasal ve ideolojik mücadelesine etkilerinin izleri, incelediğimiz dönemi kat kat aşarak günümüze kadar uzanır.

ortaya çıkacaktı. Marx'ın hayatı boyunca savunmaya çalıştığı kendi teorisinin merkezi unsurları olarak, proleter devrimi, enternasyonalizm ve proletarya diktatörlüğü, maddeci tarih anlayışının modern topluma uygulanmasından elde edilen bütün öteki sonuçlarla birlikte, günübirlik ve yerel çıkarlar uğruna feda edilebildi. Önce Marx'ın, sonra Engels'in otoritelerinin fiziki olarak ortadan kaybolmasının da güçlendirdiği eğilimler, her ikisinin kuruluşunda emek verdikleri Avrupa'nın iki büyük işçi sınıfı partisinin "kendi" devletleri yanında dünya savaşına girişlerine yol açtı.

Bu noktadan sonra Marksizmin asli ilkelerine dönüş ve teorinin işçi sınıfının kurtuluşu için yeniden bir eylem kılavuzu kılınması hedefi ile açılan mücadele, geçmişte burjuva ideolojisi karşısında tarihsel meşrulyetinin sağlanması için bütün Marksistlerin elbirliği ettiği teorinin iki yorumu arasındaki bölünmeye yol açtı. Yeniden gelişme gösterebilmesi ve ait olduğu devrimci sınıfa iade edilebilmesi, bu bölünmenin devrimci kanadında yer alanların eseri oldu.

Marx'ın düşünceleri, ölümünün üzerinden geçen yüzde fazla yıla karşın bugün de dünyanın bütün ülkelerinde toplum, siyaset, iktisat, tarih, felsefe, sanat, bilgi teorisi gibi birçok alanda tartışmaların merkezinde rol oynuyor ve "dünyanın değişmesi"nin kaçınılmazlığını savunanların teori alanında süren sınıf mücadelesindeki başlıca kılavuzu haline gelmiş bulunuyor.

Marksist teorinin hareket halindeki bir dünyayı açıklamak için bugüne kadar yaratılmış en tutarlı teorik bütünlük olduğu, sistem teorisinden devlet öğretisine kadar her alanda bilimsel vicdanının sesini dinleyen bütün düşünür ve bilim adamları tarafından teslim edilmektedir.

İşçi Sınıfının Çalışma Koşulları

Günlük Çalışma Saatleri

Teknik gelişme nitel sıçramalar gösterir ve kapitalizmin yapısı tekelciliğe doğru değişirken, işçi sınıfının çalışma ve yaşam koşullarında geçmiş dönemlere oranla köklü bir düzelme, bir değişme olmadı.

Günlük çalışma saatlerinin mümkün olduğunca uzatılmasıyla sağlanan mutlak artı-değer yanında, teknolojik gelişmelere ve yeni çalışma yöntemlerine bağlı olarak emeğin yoğunlaştırılmasıyla elde edilen nisbi artı-değerin önemi arttı. Örneğin yüzyılın sonlarına doğru bir İngiliz dokuma işçisi babasından iki veya üç kat daha verimli çalışıyordu. 1870-1900 arasında, örneğin İngiltere'nin Lancashire dokuma bölgesindeki bir dokuma tezgâhının hızı, yüzde 40 artmıştı. Yine de 1900'lere kadar giden bu dönemde, Avrupa sanayi üretiminin ve kapitalizminin bütününe bakıldığında, işçi sınıfının çalışma koşulları ve artı-değer sömürüsünün biçim ve oranında ciddi bir değişme görülmez. Ancak, özellikle ABD ve İngiltere'de sürdürülen kararlı mücadele, 1880'lerden sonra çalışma saatlerinin kısaltılmasında ileri adımlar attırdı.

1880'lere kadar Avrupa'da ortalama günlük çalışma saati 12 civarındaydı. ABD ve İngiltere'de 10 saate kadar düşse de, Almanya'da, Fransa'da, İtalya'da, Hollanda'da 12 saate; İspanya ve Belçika'da dokuma alanında 13-14 saate; Rusya'da 15 saate kadar yükseliyordu. Bu ortalama süreler aynı ülke içinde işkollarına göre de farklılık gösteriyor, örneğin İngiltere'de, 1893 yılına kadar demiryolu işçileri ortalama 12 saat ve zaman zaman 20 saate kadar çalışıyorlardı. Çalışma saatlerinin kısalması mücadelesinin en güçlü olduğu ABD'de bile 1880'lerde tüm işçilerin dörtte biri 11-13 saat arası, gemiciler ise 12 saat çalışmaktaydılar. Vahşi bir sömürünün sürmekte olduğu küçük işyerlerinde, atölyelerde günlük çalışma saatleri daha da uzundu.

Yine de, 1875-1900 arası dönemde, işçilerin çalışma koşullarının insanîleşmesi için verilen yoğun mücadelenin, 1895'lerden sonra somut başarılar elde ettiğini görmek gerekir. 19. yüzyılın ilk yarısında İngiliz tekstil sanayiinde 90 ile 100 saat arasında olan iş haftası yüzyılın son on yılında 65,5 saate kadar inmiş, 1892'de Londra'da inşaat işçileri için 49 saat

olarak belirlenmiş; 1870-1910 arasında ABD'de ortalama iş haftası 66 saatten 54 saate inmiş; Avrupa'da ise, aynı sürede 78 saatten 60 saate kadar düşmüştü. Kapitalist dünyada ortalama iş haftasının uzunluğu 1869-1879 arasında ortalama 74 saatten, 1900-1909 arasında ortalama 61 saate inmişti.

Kadın ve çocuk emeğinin korunması açısından 1870 sonrası dönemde, en gelişmiş kapitalist ülkelerden başlamak üzere çeşitli kararnamelerin çıkarıldığı, işletmelerin denetlenmesi mekanizmalarının, en azından kâğıt üzerinde kurulduğu görülse de, kadın ve çocukların iş saatlerinin kısaltılması dışında bu işçi kesimlerinin çalışma ve yaşam koşullarında ciddi bir değişiklikten söz etmek olanaklı değildir.

İşçi ailelerinin madenlere, dokuma tezgâhlarına, tıpkı İlk Çağ köle aileleri gibi çoluk çocuk indikleri kapitalizmin 18. yüzyıldaki ilk gelişme dönemlerinin koşulları artık bir ölçüde aşılmış olsa da, çocuk işçi kullanımı, hele küçük sanayide son derece yaygındı. 1880'de ABD imalat sanayiinde 16 yaşın altında 182 bin çocuk çalışmaktaydı. 1895 sayımına göre, Almanya'da 14 yaşın altında 215 bin çocuk işçi vardı. Belçika'da 14 yaşın altındaki işçiler kömür ve demir-çelik sanayiinde bile, tıpkı yetişkin işçiler gibi 14 saate kadar çalışmaktaydılar. İtalya'da işçilerin yüzde 40'ını kadınlar ve çocuklar oluşturmaktaydı.

Kadın işgücü açısından 1870-1900 döneminin bir özelliği sanayie en fazla kadın işçinin bu dönemde girmiş olmasıydı. Fransa'da kadın işgücü 1866-1901 arasında yüzde 50 oranında artmış, Almanya'da 1900'lere doğru dokuma ve benzer kimi sanayi dallarında kadın işçi sayısı erkek işçileri aşmıştı. Ancak tüm kapitalist dünyada kadınlara aynı iş için erkeklerden yüzde 30 ile yüzde 50 arası daha az ücret ödenmesi ayrımcılığı, bu dönemde de değişmemişti.

İtalya'nın kuzeyinde 1880'ler ve 1890'larda sanayi gelişirken sendika ve kooperatifler de yayılmaya başladı. Cumhuriyetçiler ve anarşistlerin burjuva monarşisi ile hiçbir ilişkide bulunmama eğilimleri iktisadî çıkarların siyasal temsil yoluyla daha iyi korunabileceği düşüncesi karşısında gerilemeye başlamıştı. Sonunda 1892'de Partito Socialista Italiano *(İtalyan Sosyalist Partisi) ve 1895'te* Partito Repubblicano Italiano *(İtalyan Cumhuriyetçi Partisi) kuruldu. Cumhuriyetçiler güçlerini orta İtalya'nın kırlık bölgelerinden ve küçük kentlerden derlerlerken, Sosyalistlerin dikkati kaçınılmaz olarak kuzey ve orta İtalya'nın sanayi kentlerine yönelmişti. Sosyalist ajitasyon ve örgütlenme çabaları meyvesini verdi ve işçiler yüzyıl başlarken patlak veren büyük kitle grevleri dalgasına katıldılar. Giuseppe Pellizza da Volpedo'nun İtalyan sanayiinde ücretli emek ve sermaye arasındaki ilişkilerin özellikle gerginleştiği 1905'te yaptığı grevci işçiler tablosu, yeni yüzyılın nitelikçe yeni gerilim ve çelişkilerinin öteki sanatlara olduğu kadar resme de yansımakta olduğunu gösteriyor. Gerilim artarak 1914'te I. Dünya Savaşı'ndan önce yaşanan ve "Kızıl Hafta" olarak adlandırılan ve İtalya'nın bütün sanayi merkezlerini saran ayaklanmalara yol açacaktı.*

Yaşam Düzeyi ve Ücretler

19. yüzyılın son 30 yılı boyunca dünya kapitalizminin içine düştüğü dört büyük bunalım, çeşitli Avrupa ülkelerinde bazan birkaç yıllık zaman kaymalarıyla sert biçimde yaşandı. Her zaman olduğu gibi bunalımlardan en fazla etkilenen toplum kesimi, işçi sınıfıydı. Bunalımların kaçınılmaz sonucu olan kitlesel işsizlik ve işsizliğin yol açtığı sefalet, dönemin edebî ürünlerine yansıyacak kadar yaygın ve derindi. Ekonomik bunalım, bir anda yüzbinlerce, hatta milyonlarca işçinin işsiz kalması ve henüz hiçbir sosyal korunma ve sigorta mekanizmasının kurulmamış olduğu bir dönemde, açlığa itilmesi anlamına geliyordu. 19. yüzyılın son on yılında, iş güvenliği hemen hemen kalmamıştı. Pek çok sektörde, işçiler kış aylarında işsiz kalıyor ve ancak mevsimlik işçi olarak çalışabiliyorlardı. Almanya'da, 1895 Haziran ortasında 179 bin olarak kayda geçen işsiz sayısı Aralık başında 554 bine ulaşmıştı. İngiltere'de, temel sanayi dallarında, bu dallarda çalışan toplam işçilerin yüzde 20 ile yüzde 33 arası bir oranı işsizdi. Küçük işletmelerin, atölyelerin işçileri bunalımlardan ve işsizlikten ilk etkilenenler oluyorlardı. İşsizlik, sadece sanayi işçilerini değil, özellikle ticaret ve dağıtım kesimindeki beyaz yakalıları da etkiliyordu.

Konut sorunu

İş güvenliğinin olmaması ve büyük işsizlik dalgaları yanında, işçilerin barınma ve konut durumları da, bir önceki dönemlerde gözlenen perişanlığı sürdürüyordu. 1880'lerden sonra, işçi sayısındaki artışa ve sanayiin yoğunlaştığı kentsel bölgelere yönelen göçe paralel olarak konut sorunu daha da büyüdü.

1890'da yapılan bir sayıma göre Berlinli işçi ailelerin yarısı, tek bir odada yaşıyordu. Hamburg'da, bu oran yüzde 39, Dresden'de yüzde 55 ve Chemnitz'de yüzde 70'ti. Genel olarak, 5-6 kişilik bir işçi ailesi böyle tek bir odada barınır, hatta odanın bir köşesi de bekâr bir işçiye kiralanırdı. Viyana'da işçi ailelerinin çoğunluğu, kimi zaman 10 kişinin birarada kaldıkları tek odalarda oturuyorlardı. Viyana'nın işçi semtlerinde ölüm oranları, burjuva mahallelerinin üç katıydı.

Ücretler

Yine de, işsizliğin gerilediği ekonomik refah yıllarında ve 30 yıllık dönem bir bütün olarak ele alındığında, 1870'ler sonrasında işçilerin önemli bölümünün reel ücretlerinde bir artış oldu. Kuşkusuz, satınalma gücüne yansıyan bu artış ne tüm işçi kesimleri, ne de tüm ülkeler için genel bir olgu değildi. Ancak, dönemin özel ekonomik koşullarından kaynaklanan reel ücretlerdeki dönemsel artışlar işçi sınıfının gelişmesinde etkili oldu.

Söz konusu dönemde, tarım ürünleri ve tüketim maddelerinin bir bölümünün fiyatlarında düşüş eğilimi gözlendi. 1877-1900 döneminde İngiltere'de un, patates, şeker fiyatları yüzde 50, et ve ekmek fiyatları yüzde 33 oranında düştü. ABD, Kanada ve Rusya'dan tarım ürünleri ithalatının artışına bağlı olan bu fiyat düşüşleri, gümrük resimleri, vs. gibi ekonomik önlemler yüzünden diğer batı Avrupa ülkelerinde daha az hissedilmişse de, yine de küçük bir düşüşten sözetmek mümkündü. Aynı dönemde ABD, İngiltere ve daha da yüksek oranlarda Fransa ve Almanya'da nominal ücretlerde gözlenen artışlar, bir işçi ailesinin en önemli harcama kalemi

Marianne adıyla anılan, başında bir Frigya başlığı ile resmedilmiş yarı-çıplak bir kadın, 1789'dan beri devrimci amblemlerde en sık kullanılan figürlerden biriydi. Ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa işçi sınıfı, özellikle gündelik toplumsal hayatta, örneğin 1840'lardaki radikalliğini büyük ölçüde yitirdi, muhafazakârlaştı. Bu eğilimin tezahürlerinden biri amblemlerde Marianne'ın yerini, defne tacı gibi barışçı simgeler kuşanmış giyimli kadınların almasıydı.

13 II. Enternasyonal

olan gıda maddelerindeki fiyat azalmalarıyla birleşince, işçilerin satınalma gücünde belli bir yükseliş görüldü. Böylece gerçek ücretlerde, 1880-1900 arasında meydana gelen artış, Amerika, İngiltere, Fransa, Almanya gibi dört ülkede yüzde 30 ile yüzde 50 arasındaydı.

Satınalma gücünde gözlenen bu artış, işçi ailesi için, daha iyi beslenebilme, gıdasını çeşitlendirebilme, böylece oldukça kötü olan sağlık koşullarına daha iyi direnebilme demekti. Daha da ötesi, daha iyi giyim, daha yeterli ısınma, aydınlanma ve gıdadan tasarruf edilebildiği kadarıyla gazete, dergi kitap gibi en basit kültürel ihtiyaçlara da yönelebilme demekti.

Ücretlere ilişkin bu genel verilerin, ülkelere göre farklılaştığı gözlendi. Aynı dönemde ABD'li bir işçi bir İngiliz işçinin 2,5 katı ücret alırken, İngiltere'deki bir işçinin ücreti Fransa'daki işçinin ortalama ücretinden yüzde 33, Almanya'daki işçininkinden yüzde 25 daha yüksekti.

Ücretlerdeki ve satınalma gücündeki görece yükselişlerin yanısıra, 1870-1900 döneminde işçi çocuklarının veya çocuk işçilerin, kısıtlı da olsa eğitim imkânları elde etmeye başlamaları; genel ilk eğitimin bir devlet yükümlülüğü olarak tanınması, bu yolla 1870'lerde İngiltere'de başlamak üzere Almanya, Fransa ve giderek diğer Avrupa ülkelerinde de adımlar atılması, eğitim ve kültür düzeyinde görece bir artış sağladı. İşçi kitleleri ve yeni işçi kuşakları bu gelişmelerden etkilendi.

İlk Partiler ve İlk Siyasal Eylemler

Farklı ülkelerin tarihsel, toplumsal, ekonomik, ulusal özelliklerinin izlerini, hatta kimi zaman damgasını taşıyarak; ama üretim araçlarının mülkiyetinden kopmuş, sahip olduğu tek şey olan emeğini satarak geçinen, sermaye sahibi sınıfların yoğun sömürüsü altında ezilen geniş bir kitle olarak; Avrupa işçi sınıfı, artık bir toplumsal güç ve bir tarihsel maniveladır.

Almanya: (1875-1891)

19. yüzyılın son çeyreği, Marx'ın görüş ve düşüncelerinden doğrudan kaynaklanan veya esinlenen işçi partilerinin kuruluş ve güçlenmelerine tanık oldu. Almanya'nın tarihsel gelişmesi, Prusya geleneği, kapitalizmin bu ülkelerdeki gelişme koşulları, örneğin bir İngiltere'den farklı olarak, sınıf çelişkilerini sürekli şiddetlendiriyor ve derinleştiriyordu. Alman işçi sınıfının siyasal atılganlığı ve devrimci bilinci üzerinde, bunun büyük etkisi oldu.

Alman sosyal demokrasisinin birleşme sonrası dönemde, Gotha programının eklektikliğinden beslenen ideolojik muğlaklığına ilişkin olarak en önemli tartışma, Eugen Dühring ile sürdürüldü. Dühring, ücret düzeyinin, mülk sahibi sınıfların ezilen sınıflar üzerinde uyguladığı baskıyla ters orantılı olduğunu savunarak, Lassalle'ın "ücretlerin tunç yasası"nın, ona göre materyalist toplumsal tahlilden daha da uzak ve vulger bir takipçisi olma konumuna

düşüyordu. Dühring'in, greve büyük önem atfederek ve işsizlik sigortası önererek çizdiği sendikalist çerçeve, yeni siyasallaşmakta olan işçiler arasında büyük destek buldu. Dühring'in parti ve işçi sınıfı içinde kazandığı önem ve saygınlığı geriletmek gerektiğini düşünen Engels'in 1877'de parti organı *Volksstaat*'da (Halk Devleti) yayınlanmaya başlayan *Anti-Dühring* makalesi de, başta Bebel olmak üzere parti önderlerini ikna ettiyse de, Dühring gibi "partiye sadık" birine açıkça hareket edilmesine karşı çıkanlar da az değildi.

İdeolojik bunalımına rağmen, *Sosyalist İşçi Partisi* 1875 sonrasında güçlenmekteydi. 1874'de yüzde 6.5 olan oy oranlarını bir ekonomik bunalım dönemine rastlayan 1877'de yüzde 7.1'e, 1878'de yüzde 7.6'ya yükselttiler.

Sosyalist İşçi Partisi'nin gerek ideolojik gerekse örgütlenme ve büyüme yönünde yaptığı büyük atılım ise, 1878-1890 arasında hüküm süren *Sozialistengesetz*'in (Sosyalistlere Karşı Yasa) yarı illegal koşulları altında ve sonrasında gerçekleşti. Parti, 1890 seçimlerinde gerçekleştirdiği yüzde 19.7'lik oy oranıyla, milletvekili sayısı bakımından henüz olmasa da, oy oranı bakımından Almanya'nın en büyük partisi olmuştu. Engels, 12 Nisan 1890'da Conrad Schmidt'e yazdığı coşkulu mektupta: "Bütün dünya, Bismarck'ı devirenin bizler olduğunu biliyor ve bütün ülkelerin sosyalistleri, beğenmeseler de, hareketin ağırlık noktasının artık Almanya'ya kaydığını hissediyorlar" diyordu.

1890 Halle ve 1891 Erfurt kongrelerinde, *Sosyalistlere Karşı Yasa* döneminde gösterilen gelişme teorik ve siyasal düzeye, yani programa yansıtıldı ve Halle Kongresi'nde partinin adı *Sozialdemokratische Partei Deutschlands — SPD* (Alman Sosyal Demokrat Partisi) olarak değiştirildi. Parti Marx ve Engels'in doktrinini benimseme yolunda, Gotha'daki kadar olmasa da, gene birtakım ideolojik pürüzlerle yüklü bir adım attı. Gotha programında sınıf çatışmasını muğlaklaştıran ve devletin iyileştirici sosyal önlemlerini öne çıkaran ifadeler silindi; işçi sınıfının kurtuluşunu sağlayacak çözüm olarak "üretim biçiminin değiştirilmesi" ifadesine açıkça yer verildi. Programın teorik gövdesini hazırlayan Kautsky'e taslak aşamasında Engels'in yönelttiği temel eleştiri, gene Lassalleci izler taşıyan "kapitalizmde işçi sınıfının zorunlu yoksullaşması" anlayışına ve "sefalet teorisine" dayanan ekonomist yaklaşıma yer verilmesinden dolayıydı. Engels, işçi sınıfının yaşam koşullarında önemli gelişmelerin mevcut kapitalist toplum içinde verilecek mücadeleyle sağlanmasının mümkün olduğunu anlattı. Kaderci teorik eğilimlere kapılarak, güncel düzeyde elde edilebilecek kazanımları ihmal etmenin, global düzeyde de devrimi ve dönüşümü sınıf mücadelesine değil, "tarihin" kendiliğinden akışına

Sozialistengesetz (Sosyalistlere Karşı Yasa)

Modern kapitalist toplumda sosyalistlerin ve işçi sınıfının siyasal mücadelesini engellemek ve ezmek için; devleti yöneten kapitalist egemen blokun, evrensel olarak vazettiği hukuksal ilkeleri askıya almasının, burjuva hukukuna ve "temel hak ve özgürlüklere", "istisna" veya "olağanüstü durum" adı altında kısıtlama getirmesinin ilk bütünsel örneğini, Almanya'da 1878-1890 döneminde yürürlükte olan *Sozialistengesetz* (Sosyalistlere Karşı Yasa) oluşturur.

"Sosyal demokrasinin özü, devlet düzenini yadsımasıdır. Devletin sahip olduğu görev ve hak, korunmaya muhtaç yurttaşları adına, bu partiye karşı savaş hali hükümlerini uygulamaktır." Bismarck bu sözleri ile *Sosyalist İşçi Partisi* karşısındaki tavrını açıklıyordu. Dünya ekonomik bunalımının liberalizmin hoşgörülü, görece yumuşak bir rejime imkan sağlayan zeminini sarstığı 1877-78 yıllarında, korumacı ve devletçi ekonomik politikalarla Junkerlere ve büyük burjuvaziye dayanan daha dar bir ittifak zemini kurmanın yollarını arayan Bismarck, *Sosyalist İşçi Partisi*'ne de bir darbe vurma fırsatı kollamaya başlamıştı. Partinin oy oranını 1874'de yüzde 6.5'den, yüzde 7.1'e çıkardığı 1877 seçimi, burjuvaziyi de huzursuz etmiş; sol liberal *Fortschrittspartei*'in (İlerleme Partisi) gazetelerinde bile, "komünizm tehlikesi" çığırtkanlığı yapılmaya başlanmıştı.

Bu ortamda, 11 Mart 1878'de, sahtecilik yaptığı için *Sosyalist İşçi Partisi*'nden atılmış olan Hödel adlı bir bireysel eylemcinin Kral I. Wilhelm'e yaptığı suikast, Bismarck'a beklediği fırsatı verdi. Bismarck'ın hazırladığı *Sosyalistlere Karşı Yasa* tasarısı, burjuva partileri tarafından fazla ağır bulundu. Biçimsel düzeyde de olsa, henüz çok kısa süre önce anayasalaşmış olan "temel hak ve özgürlüklere" hemen istisnaların getirilmeye başlanmasının, gelecekte kendi aleyhine de olabilecek uygulamalara yol açmasından kaygılanan burjuvazinin en büyük partisi olan *Nationalliberale*'nin (Ulusal Liberaller) lideri Benningsen, mecliste "böyle önlemlerle sosyalist fikirlerin yayılmasını önleyemezsiniz" görüşünü savununca, 24 Mayıs'ta tasarı reddedildi. Ancak onbir gün sonra, parti ile hiçbir ilgisi olmayan Dr. Karl Nobiling adlı bir ruh hastasının I. Wilhelm'e ateş etmesi, Bismarck'a yeniden saldırıya geçme fırsatını verdi. Kararlaştırılan erken seçim kampanyasında "Demir Şansölye", *Sosyalist İşçi Partisi*'nin yanısıra, sol liberallere de yüklendi ve bir devlet terörü estirdi. Sosyalistlerin oylarını artırmayı sürdürmelerinden (yüzde 7.6) tedirgin olan, Bismarck'ın devlet teröründen ve "hak ve özgürlüklerden genel kısıtlama" imalarından yılan burjuva partileri, bu kez *Sosyalistlere Karşı Yasa*'ya onay verdiler. Gene de 18 Ekim 1878'de tasarı yasalaşırken, sosyalist milletvekillerinin yanısıra, Katolik *Zentrumspartei* (Merkez Partisi) ve *İlerleme Partisi* fraksiyonu da ret oyu kullandı. Bismarck'ı bu tehlikeli silaha alıştırmaktan olduğu kadar, sosyal demokrasinin radikalleşmesinden de ürken burjuva partileri, *Sosyalist İşçi Partisi*'nin seçimlere katılma hakkının gasp edilmemesi üzerinde durmuşlardı. Parti önderlerinden Bebel'in, "kararınız her ne olursa olsun, beyler; yaşayacağız, bu acı durumu yaratan koşullar ortadan kalkana kadar yaşayacağız" sözleriyle biten etkili söyleviyle, *Sosyalistlere Karşı Yasa* dönemine adım atıldı.

Sosyalistlere Karşı Yasa, "sosyal demokrat, sosyalist veya komünist amaçlı" her türlü siyasal örgütlenmeyi ve faaliyeti yasaklıyordu. Yasanın çıktığı 1878'in sonuna kadar, 189 sosyalist dernek ve aralarında partinin resmi yayın organı *Vorwaerts* (İleri) de olmak üzere, 58 gazete-dergi kapatılmıştı. Ticaret Bakanı von Maybach, bir genelge çıkararak, bütün işverenleri, sosyal demokrat işçilerin işlerine son vermeye davet etti. Yasanın yürürlükte kaldığı onikі yıl boyunca yaklaşık binbeşyüz kişi "sosyal demokrat siyasal faaliyetlerinden ötürü" hapis cezasına çarptırıldı, bine yakın insan sürüldü, binlerce sosyal demokrat tutuklanma korkusuyla Amerika'ya göçtü.

Sosyal demokrat hareket, kısa bir bocalamadan sonra, 1879 başında, önderlerinin cenaze törenlerini gösteriye dönüştürerek, evlerde, kahvelerde hatta dinî cemaat kisvesi altında toplanarak ayakta kalmanın yollarını buldu. 1881 seçimlerinde gerilemenin olağanüstü boyutta olmaması (yüzde 6.1 oy), cesaretlerini iyice artırdı.

İllegal siyasal faaliyet, Alman sosyal demokrasinin pratiğine ilk kez *Sosyalistlere Karşı Yasa*'yla giren bir boyut oldu. Açık siyasal faaliyetin yürütülebildiği yurtdışında, Zürih'te Ekim 1879'da kurulan *Sozialdemokrat* (Sosyal Demokrat) dergisinin Almanya'ya sokulup dağıtılması etrafında, illegal ama yaygın bir örgütlenme ağı oluşturuldu. *Sosyalistlere Karşı Yasa* dönemi, partinin *Sozialdemokrat* dergisi etrafında ideolojik ve siyasal perspektifini netleştirerek Marksizme yaklaştığı dönem oldu. Böylece 1880'lerin illegalite, baskı ve zorunlu siyasal mültecilik koşullarının ivme kazandırdığı teorik tartışma ihtiyacı, bu ideolojik bunalımın aşılması sorunuyla buluştu.

Ocak 1881'de başına Eduard Bernstein'ın gelmesi ile *Sozialdemokrat* dergisi Marx ve Engels'in doğrudan müdahalelerinden de yararlanılarak, ideolojik netleşmenin aracı olarak işlev kazandı. 1879'da 1460 olan tirajını 1882'de 5236'ya, 1886'da 10 binin üstüne ulaştıran *Sozialdemokrat*'ın yanısıra, 1883'de partinin yıldızı yükselen teorisyeni Kaustky'nin Almanya'da yayınlamaya başladığı akademik-teorik *Neue Zeit* (Yeni Çağ) dergisi, *Sosyalist İşçi Partisi* üyeleri ve işçiler arasında Marksizmin tanınmasına, benimsenmesine ve Lassalle'ın tezle-

13 II. Enternasyonal

Sosyalistlere Karşı Yasa'nın ortadan kalkmasından sonra Alman işçi hareketi önemli bir sıçrama ve gelişme gösterdi. Ülkenin her yanında Alman Sosyal Demokrat Partisi*'nin örgütlenmeleri ortaya çıktı. O yıllarda 100 binden fazla üyeye sahip olan partinin içinde çok sayıda kadın da örgütleniyordu. Sosyal demokrat kadınlar ülkenin çeşitli bölgelerinde toplantılar düzenliyorlar, tartışmalara katılıyorlar, işçi hareketi ve sosyalizm mücadelesine önemli katkılarda bulunuyorlardı. Bu sürecin gelişmesi ile birlikte kadınlar çeşitli konferanslar ve kongreler toplayarak taleplerini dile getiriyorlardı. sosyalist kadın hareketinin önde gelen simalarından olan Clara Zetkin'in talebi üzerine Ağustos 1910'da Kopenhag'da toplanan* İkinci Uluslararası Kadınlar Konferansı*, kadınların emperyalizme, militarizme ve savaşa karşı; barış, demokrasi ve kadınların eşit haklara sahip olması için verdikleri mücadelenin uluslararası bir kadın gününde kutlanmasına karar verdi.*

rinin itibarını yitirmesine yol açtılar. *Sosyalist İşçi Partisi*'nin 1883 Kopenhag ve 1887 St. Gallen kongrelerinde, Marksizmin devrimci söylemi ağırlık kazanmaya başladı.

1880'lerin ortalarında Bismarck, *Sosyalistlere Karşı Yasa*'ya paralel olarak yürürlüğe soktuğu sosyal politikalar demetiyle, işçi sınıfını *Sosyalist İşçi Partisi*'nden soğutarak Bonapartizme kazanmayı hedefledi. Ancak parti, dönemin Avrupasına göre çok "ileri" olan hastalık sigortası (1883), kaza sigortası (1884) ile yaşlılık ve emeklilik sigortası (1889) yasalarına karşı oy vererek ve bu aldatmacaya karşı etkili bir propaganda yürüterek, Bismarck'ın hesabını boşa çıkardı.

Oy oranını 1884 seçimlerinde yüzde 9.7'ye, 1887 seçimlerinde yüzde 10.1'e çıkaran partinin *Sosyalistlere Karşı Yasa*'yla yokedilemediği, tersine güçlendirildiği, 1890'lara gelirken artık burjuva kamuoyunda da kavranmıştı. Bismarck rejiminin Kasım 1889'da son bir umutla parti yönetimine karşı, illegal *Sozialdemokrat*'ın dağıtımı nedeniyle açtığı derme çatma gizli örgüt davası, Bebel'in parlak savunmasıyla, burjuva basınının "sosyalistler davası değil, sosyalistler kongresi" olarak andığı bir propagandaya dönüştü. Yasanın fiilen hükmünün kalmadığını gören ve ülkeyi Bismarck'sız yöneterek Almanya'yı bir "büyük devlet" yapma politikası gütmek isteyen yeni kral II. Wilhelm, 20 Mart 1890'da "Demir Şansölye"yi azletti. Bu, son olarak Eylül 1888'de iki yıllığına uzatılmış olan *Sosyalistlere Karşı Yasa*'nın fiilen hükmünün kalmaması anlamına geliyordu. Şubat 1890'da yapılan seçimlerde oylarını iki katına çıkararak (yüzde 19.7) Almanya'nın en büyük partisi durumuna gelen *Sosyalist İşçi Partisi*, *Sosyalistlere Karşı Yasa*'nın resmen kalktığı 30 Eylül 1890'ı görkemli törenlerle kutladı. 1890'da Almanya, yerden biter gibi kurulan binlerce dernek, gazete, dergi ile, dev bir sosyal demokrat toplumsal örgütlenmenin yeraltından legale çıkmasına tanık oldu.

bağlı görmeye varacağından kuşku duyan Engels, taslağın bu noktada düzeltilmesini sağladı. Erfurt programının Bernstein tarafından yazılan ve pratik siyasal talepleri içeren bölümünde Engels'i rahatsız eden en önemli iki husustan biri, enternasyonalizmin pek vurgulanmamış olmasının yanısıra; Prusya monarşisiyle mücadelenin yeterince açık ifade edilmemiş olmasıydı. Sosyalistlere Karşı Yasa döneminden yeni çıkmış bulunan *SPD* kurmayları, "monarşinin yıkılması ve demokratik cumhuriyetin kurulması" hedefini açıkça belirterek yeni baskıları davet etmekten kaçınmışlardı.

Erfurt programı yaklaşık yarım milyon nüsha basılıp parti üyelerine ve işçilere dağıtıldı. 1890'lara girerken, *SPD*, Bebel, Liebknecht ve Paul Singer'den oluşan yönetime kesinlikle bağlı büyük bir örgüte, yüksek bir morale sahipti ve kadrolar seçimlerdeki tırmanışı sürdürerek 20. yüzyılın başında partinin iktidara geleceği umuduna bağlıydılar.

Sosyalistlere karşı yasaların kaldırıldığı yıl yapılan seçimlerde, parti oyların yüzde 20'sine yakınını, 1893'de yüzde 23'den fazlasını, 1898'de yüzde 27,2'sini, 1903'de yüzde 31'ini (3 milyondan fazla) alarak parlamentoya 81 milletvekili soktu.

Fransa

Fransa'da işçi hareketi önce 1878'e kadar uzanan bir düşünme, durum muhasebesi ve yaralarını sarma dönemine girdi. Ekonominin bunalım döneminde olduğu bu yıllarda, koşullar işçi hareketinin yükselmesi için çok elverişli değildi. Komün yenilgisinden sonra uygulanmaya başlayan olağanüstü hal yasası ve işçi hareketini yönlendirebilecek öncü kadroların Komün yenilgisinden sonra dağılmış, ülke dışına çıkmış, öldürülmüş, tutuklanmış olmaları, Fransa işçi sınıfının siyasal sahneye kendi bağımsız gücüyle çıkmasını engelliyordu. İşçiler, çeşitli işkollarında, geleneksel küçük sanayide meslek grupları ve sendikal birlikler biçiminde örgütlenmişlerdi. 1876'da, olağanüstü hal kaldırıldığında, bu örgütlenmelerden gelen delegelerle Paris'te ilk işçi kongresi toplandı.

1878-1883 arasında gözlenen ekonomik yükseliş, Fransa'da cumhuriyetin ve vumhuriyetçi geleneklerin bir kez daha galip gelmesi ile 1878'lerden itibaren işçi hareketi için daha elverişli bir ortam doğdu. 1879'da genel af ilan edildi ve bu af 1880'de yürürlüğe girdi. Komün önderlerinden sürgünde olanların dönüşü başladı, yayın faaliyeti hızlandı. Cumhuriyetle birlikte istemlerinin gerçekleşeceğini uman işçiler burjuvazinin hak tanımaya hiç de niyetli olmadığını görünce ve özellikle de 1883'den itibaren ekonomik durum yeniden bozulmaya başlayınca, harekete geçmeye başladılar.

Hareketin genel dağınıklığının ve Komün yenilgisinin de etkisiyle siyasal örgütlenmelerden uzak duran işçi sınıfı, büyük grevlere girişmeye başladı. Bu grevler "devrimci bilincin geri geldiği" kararlı direnişlere dönüştü. İşçilerin sendika, birlik gibi örgütlerinin yönetim kadroları ve hatta 1879'da Marsilya'da toplanan *Üçüncü İşçi Kongresi*'nden çıkan ve içinde çeşitli

eğilimleri barındıran *İşçi Partisi* bu kendiliğinden eylemlerin gerisinde kalıyor, hatta frenleyici olmaya çalışıyordu.

1879 kongresinden, işçi sınıfının kurtuluşunu ve toplumsal sorunun çözümünü kollektivizmde gören Gufesdecilerin ağırlığındaki *Fédération du parti des travailleurs socialistes de France* (Fransa Sosyalist İşçiler Partisi Federasyonu) doğdu. Ama daha aradan bir yıl geçmeden, *Federasyon*'dan çeşitli kanatlar kopmaya başladı. 1882'de delege çoğunluğu, Guesdecilerin Marksizmden büyük ölçüde esinlenen programının yerine, Proudhoncu etkilerin ağır bastığı reformist bir programı kabul etti ve Guesdeciler ayrı bir kongre topladılar.

Fransız işçi sınıfının siyasal örgütlenme çabaları 1889'a kadar çeşitli akımların sürekli tartışmalarının ve bölünmelerin öne çıktığı bir dağınıklık içinde sürdü. 1889'da sosyalistler seçimlerde oyların ancak yüzde 1,5'unu alabildiler. Fransız işçi hareketinin siyasal yükselişi, 1889'da ekonomik bunalım aşıldığı ve yeni bir gelişme başladığı sırada gerçekleşti. 1889-1893 arasında Fransa'da meydana gelen grevler, işçi sınıfının kadın, çoluk çocuk katıldıkları genel direnişlere dönüşüyor; Guesdeci *Parti ouvrier Français* (Fransız İşçi Partisi) yerel ve genel seçimlerde hayret verici başarılar kazanıyor, bir süre önce tehlikeli ilan edilen işçi önderleri peşpeşe parlamentoya, yerel yönetimlere giriyorlardı. haraketlilik sendikal örgütlenmeye yayılıyor, sendikalar güçleniyor, militanlaşıyordu.

Ancak 1890'ların ortalarından başlayarak Fransız işçi hareketinde Paris Komünü'nden beri süregelen bölünmeler, hareketin örgütsel ve siyasal bölünmesini derinleştirdi. 1895'lerde ise Fransa'da tümü birbirine rakip 8 sosyalist parti vardı.

İngiltere

En eski ve en güçlü işçi sınıfına sahip olan İngiltere'de, işçi sınıfının siyasal örgütlenmesi, hep sendikal örgütlenmenin arkasında ve onun güdümünde kaldı. Hyndman'ın liderliğinde bir demokrat aydınlar grubu tarafından 1884'de kurulan *Britanya Sosyal Demokrat Federasyonu*, Marx'ın görüşlerine yakın bir programa sahip ilk İngiliz işçi sınıfı örgütlenmesiydi. İngiliz işçi hareketinin işçi kökenli liderlerinden bir çoğu, bu hareket içinde yetişti. 1884'de aralarında Marx'ın kızı Eleanor'un ve damadı Aveling'in de bulunduğu bir grup *Federasyon*'dan ayrılarak *Sosyalist Birliği* kurdularsa da, bir süre sonra anarşist etkiler örgüte hâkim oldu. Bu arada, 1893 yılında, çok sayıda işçi örgütü James Keir Hardie adlı eski bir maden işçisinin liderliğinde *Bağımsız İşçi Partisi*'ni oluşturdular. Bu parti işçi örgütleri kanalıyla işçi kitlesi içinde bağlar oluşturabildiyse de, siyasal perspektiften ve amaçtan yoksundu. İngiltere işçi hareketi işçi sınıfının bağımsız siyasetini yürüten, aktif siyasal mücadele veren bir örgütlenmeye sahip olamadı. Reformcu sendikal hat hareket içindeki ağırlığını sürdürdü.

Diğer Ülkeler

1870-1900 arası Avrupa işçi sınıfının siyasal partilerinin kuruluş veya kimlik kazanma dönemi oldu. 1879'da bir avuç sosyalistin kurduğu *Belçika Sosyalist Partisi*, 1885'de sendikalar ve kooperatiflerle içiçe geçerek *Belçika İşçi Partisi* adını aldı. Böyle bir yapı partiye işçi sınıfı arasında bir etkinlik ve çok sayıda üye kazandırdıysa da, siyasal öncü durumuna gelebilmesini engelledi. Hollanda'da ve İsviçre'de 1870'lerde başlayan partileşme çabaları çeşitli aşamalardan geçerek 1880'lerin ikinci yarısında sonuca vardı. İsveç *Sosyal Demokrat İşçi Partisi*'nin kurucu kongresi 1889'da yapıldı. *Norveç İşçi Partisi* ise 1887'de kuruldu ve 1891'de Alman *Sosyal Demokrat Partisi*'nin Erfurt programından esinlenen bir programı kabul etti. Avusturya'da, işçi sınıfının partileşme sürecinde radikaller ve reformistler arasındaki karşıtlıklar uzun sürdü ve parti ancak 1889'da kurulabildi. Genel oy hakkı için mücadele partinin 1896'da başarıya ulaşan eylemlerinden biri oldu. Bu dönemde, özellikle Bohemya ve Moravya'da yükselen işçi hareketi içinde ve hareketin yönlendirilmesinde parti küçümsenmeyecek bir rol oynadı. Macaristan'da genel oy hakkı için mücadele içinde ortaya çıkan bir partileşme hareketi, 1880'de Lassallecı etkiler altındaki *İşçi Partisi* ile birleşerek *Macaristan İşçi Partisi*'nin içinde yer aldı. İspanya'da 1879'da gizli olarak kurulan *Sosyalist İşçi Partisi*, 1888'de yapılabilen ilk kongresinde 3 bin 500 üyeye sahipti. Ancak İspanya işçi hareketi ve örgütleri bütünüyle anarşistlerin güdümündeydi. Portekiz *Sosyalist Partisi* 1875'de kuruldu, 1877'de ise kuruluşunu resmen ilan etti. 1892'de başlıca iki örgütlenmenin birleşmesiyle kurulan *İtalyan İşçi Partisi* üç yıl sonra *İtalyan Sosyalist Partisi* adını aldı ve programına siyasal mücadele ve iktidarın proletarya tarafından alınması ilkelerini geçirerek anarşist köklerinden koptuğunu ilan etti.

Dönemin işçi partilerinin üye sayısı az, ama etkinlikleri çoğu zaman üye sayısıyla kıyaslanamayacak kadar fazlaydı. En güçlü parti olan Alman *Sosyalist İşçi Partisi*, Gotha Kongresi sırasında 25 bin üyeye sahipti. Ancak yüzyıl sona ererken üye sayısı 100 binin üzerine çıkmıştı. 1890'da *Fransız İşçi Partisi*'nin üye sayısı 6 bindi. Yüzyılın sonuna doğru üye toplamı 16 bini buldu. İsveç'de 1890'larda partinin üye sayısı on yılda 6 binden 44 bine çıktı. İtalya'da *Sosyalist Parti*'nin 30 bin kadar üyesi vardı. Az nüfuslu Danimarka'da da aşağı yukarı aynı sayıda parti üyesi bulunuyordu. Norveç'de 12 bin, Hollanda'da 3 bin 500 parti üyesi sayılıyordu.

Paris Komün'ü sonrasında işçi hareketinin en önemli özelliğini eylem ve örgütlenmelerdeki kitlesellik oluşturuyordu. Bu gelişmenin siyasal arenadaki yansıması ise dönemin sosyalist tarafları arasındaki tartışmalardı. Bu tartışmaların içindeki taraflardan birisini anarşist grev teorisini savunanlardı. Bu anlayış işçi sınıfının gündelik siyasal mücadelesi yerine genel grevi, toplumsal devrimi gerçekleştirecek bir araç olarak çıkartıyordu. Öteki anlayış ise birincisini eleştirirken, ya tüm proletarya böylesi bir eylemi gerçekleştirecek örgütlenmeye sahip değildir, dolayısıyla bunu gerçekleştiremez; ya da proletarya o denli güçlüdür ki, o zamanda böylesi bir eyleme ihtiyacı yoktur ikileminde kendisini şekillendiriyordu. Bu tartışmaları alt üst eden esas olarak gene toplumsal pratik oldu: 1905 Rus Devrimi. Burada kitle grevi, işçi sınıfının siyasal mücadelesini atlayarak toplumsal devrime sıçramayı sağlayacak bir araç olarak değil, proletarya için gündelik siyasal mücadelenin koşullarını oluşturacak bir araç olarak yaşandı. Böylelikle hem anarşizm kitle grevinin pratiği ile bir karşıtlık içine düştü, hem de proletaryanın siyasal faaliyetine karşı olarak değerlendirildiği için eleştirilen kitle grevinin işçileri hızla siyasallaştırabildiği görüldü. II. Enternasyonal'in en güçlü ve büyük partisi olan Alman Sosyal Demokratları arasındaki tartışmada bu gerçekliği en iyi kavrayan 1890'ların sonlarından itibaren reformist önerilere ve kendilerini parlamentarist taktiklerle sınırlayanlara karşı mücadele eden Rosa Luxemburg oldu. Luxemburg, kitle grevinin, istenildiğinde kullanılabilecek veya konuşulması yasaklandığında ortadan kalkabilecek bir araç olmadığını önemle vurguluyordu. Nitekim Alman sendikalarının 1905'deki kongresinde siyasal bir kitle grevi üzerine tartışma yapmak bile reddedilmişti. Bu yaklaşımın arka planında yatan, esas olarak, son derece disipline edilmiş ve yöneticilerinin direktiflerinin dışına çıkmayan bir işçi kitlesinin en güçlü konuma gelebileceği varsayımıdır. Bu yaklaşım, doğal olarak bir başöğretmen tavrı içinde işçileri kara tahtanın başında eğiterek geliştirmeyi hedefler. İşçi kitlelerinin ancak kendi mücadeleleri içinde doğrudan deneyler ile pratik birikimlerini artırabilecekleri gerçeğini görmezden gelir. Alman sosyal demokrasisinin tüm hücrelerine nüfuz etmiş olan bu öngörü, II. Enternasyonal içinde de önemli bir etkinliğe sahip oldu. Planlı ve şemaya göre düzenli ve disiplinli mücadele teorisi, toplumsal olayların ve gelişmelerin tek tek kişilerin iradelerine ve kararlarına bağlanmasını mümkün ve gerekli görüyordu. Siyasal kitle grevlerine karşı çıkışın bir başka nedeni ise, bu tür eylemler içinde siyasal ve ekonomik olan unsurların birbirlerinin içine geçmesi, hatta birbirilerinden ayrılmaz olmalarıydı. Reformizmin önermesinin önemli bir ekseni de siyasal ile ekonomik olanın birbirinden ayrıştırılmasıydı. Bir yandan ekonomik mücadeleler işkollarına bölünerek birbirlerinden koparılmakta ve işçi sınıfının ortak mücadelesi önemli engellerle karşılaşmakta, öte yandan, siyasal mücadele işçi kitleleri tarafından doğrudan mücadele süreci içinde değil, burjuva devletin kural ve kurumları içindeki temsilciler tarafından sürdürülmekteydi. Varolan kapitalist sömürü ve burjuva egemenlik ilişkilerinin ortadan kaldırılmasına yönelik mücadelnin birbirinden ayrılamayacağı, bunların bir bütünün parçaları olduğu ve bu tür bir ayrımın ancak işçi sınıfının kitlesel mücadelesi içinde ortadan kalkabileceği gerçeği, II. Enternasyonal döneminin sendikacıları ve siyasetçileri arasında egemen olan bakış açısından mutlaka karşı çıkılması gereken bir olguydu. Bir dönemin sınıf şekillenmelerinin ürettiği bu anlayışlar daha sonra tüm dünya işçi hareketinin mücadelelerini ve gelişmelerini belirleyecekti. Bu noktada bu eğilime karşı mücadele edenlerin içinde önemli bir yere sahip olan Luxemburg, hem yaşadığı dönemin tahlilini doğru yapıyor hem de bu tahlilin gerektirdiği taktikleri öneriyordu. II. Enternasyonal'de devrimci Marksizm ile reformizm ayrışmasının esas eksenini oluşturan bu farklılık güncelliğini korumaya devam etmektedir.

13 II. Enternasyonal

Dönemin partileri, özellikle de yasal çalışma olanağına sahip bulunanlar etkili ve yaygın bir yayın faaliyetine önem veriyorlardı. Adları ve gelenekleri günümüze kadar uzanan parti merkez yayınlarının pekçoğu 1880-1900 döneminde yayın hayatına başladılar.

İşçi sınıfının bağımsız siyasal örgütlenmesinin ilk adımları olan bu partilerin ideolojik hatları, teorik ve programatik temelleri, o dönemlerde, henüz bir arayışı yansıtıyordu. Marx'ın görüşleri söz konusu dönemde giderek ağırlık kazanmaya başlasa da, işçi hareketine anarşizmden sendikalizme, reformculuktan kolektivizme, küçük burjuva sosyalizminin çeşitli biçimlerinden Lassallecılığa, Bakuninciliğe kadar çeşitli akımlar hâkimdi ve işçi hareketi bunlar arasında yolunu bulmaya çalışıyordu.

Büyük Grevler ve İşçi Eylemleri

Daha önce, dayanılmaz çalışma koşullarına, bunalım dönemlerindeki kitlesel işten çıkarmalara, düşük ücretlere karşı kendiliğinden doğan, çoğunlukla çok sert geçen direnişlerin ve grevlerin yerini, görece daha örgütlü, sendikalar ve işçi birliklerince yönlendirilen, günlerce, haftalarca süren ve binlerce hatta onbinlerce işçiyi kapsayan grev ve direnişler aldı. Özellikle işçi sınıfının siyasal örgütlenmesi üzerindeki baskıların ve yasakların yoğun olduğu ülke ve dönemlerde grevlerin bir bölümü yer yer siyasal amaçlı grev ve direnişlere dönüşüyor ve bu tipten hareketler egemen sınıfların sert tepkisiyle karşılaşıyordu.

1875'te 15 bin tekstil işçisinin tüm Amerika'ya yayılan 8 hafta süren grevleri; aynı yıl Pennsylvania maden işçilerinin 7 ay süren grevleri; 1878'de İngiltere'de Lancashire'de 300 bin dokuma işçisinin 10 hafta süren grev hareketleri; ABD'de dünya işçi sınıfına 1 Mayıs geleneğini armağan eden ve 350 bin işçinin katıldığı 1886 Mayıs grevleri ve onbinlerce grevcinin Şikago sokaklarını doldurdukları barışçıl 1 Mayıs gösterilerinin 3 Mayıs'ta kanla, terörle bastırılması; 1 Mayıs kurbanlarının anısına ve Amerikan işçileriyle dayanışma için tüm Avrupa'ya yayılan 1886 grev ve gösterileri; 1888'de Berlin'de 25 bin işçinin iki ay süren grevi; 1889'da 60 bin dok ve tersane işçisinin Londra'da 5 hafta boyunca sürdürdükleri grev; 1886'da Fransa'da 2 bin maden işçisinin 6 ay süren grevi; 1889'da Almanya'da Ruhr bölgesinde 150 bin maden işçisinin grevleri; 1890'ların başlarında Fransa'da, onbinlerce işçiyi kucaklayarak yükselen grev dalgası; Roubaix'de 25 bin dokuma işçisinin haftalarca süren grevi, 1894'de ABD'de yüzbinlerce işçinin katıldıkları grevler; bunlar arasından 150 bin Pullman işçisinin grevleri, 1891'de Belçika'da 100 bin maden işçisinin genel oy hakkı istemiyle başlattıkları grev; 1893'de yine Belçika'da 250 bin işçinin, yine genel oy hakkı istemiyle işi bıraktıkları genel grev, vs. kitlesellikleri veya uzun sürüşleriyle, dönemin grev hareketlerinin özelliklerini ve yeni yönelimlerini gösteren örneklerdi.

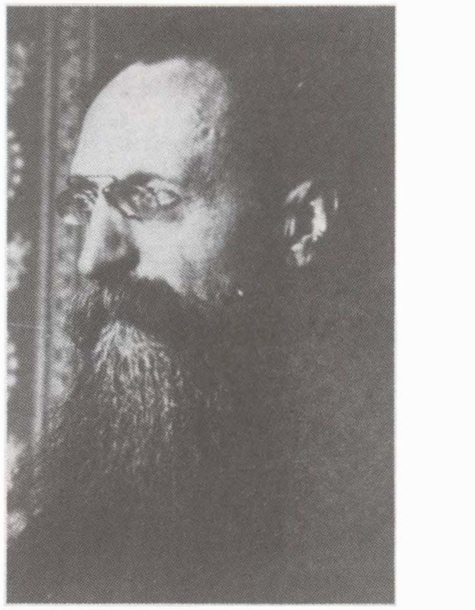
Dönemin grevlerinin temel istemleri; daha yüksek ücret, 8 veya 10 saatlik işgünü, yaşlılık veya hastalık sigortası gibi sosyal güvenlik önlemleri, çocuk ve kadın emeğinin kullanımına belli sınırlar ve güvenceler getirilmesi, çok fazla olan iş kazalarında işverenin sorumluluğunun da tanınması, daha iyi konut ve yaşam olanaklarıydı.

19. yüzyılın son çeyreğinde, özellikle 1880-1895 arasında, grev hareketine karşı hükümetler hemen hemen her yerde ordu ve polis birliklerini kullanıyor, hareketi kuvvet ve silahla bastırmayı deniyorlardı. ABD'de Pennsylvania maden işçilerinin 1875'deki grevleri işletmenin kendi silahlı koruma birliklerince pek çok öncü grevci kurşunlanarak bastırıldı. İşin geri kalan bölümünü de devlet üstlendi; 19 grev öncüsü idama mahkûm edildi.

1886'da Belçika'daki grevleri polis ateş açarak bastırdı. 1889 Ruhr havzası grevleri aynı şekilde silahla sona erdirildi. 1892'de Çekoslovakya'da Ostrava maden ve metal işçileri, daha kısa çalışma günü ve 1 Mayıs'ı kutlama hakkı için greve gittiklerinde silahlı birlikler grevi 9 işçiyi vurarak, pekçoğunu yaralayarak kırdılar. Plzen maden bölgesindeki grev 13 işçinin öldürülmesiyle sonuçlandı, ama grevci 30 bin işçi, silah zoruna rağmen isteklerinin bir bölümü yerine getirilmeden grevi bırakmadılar.

1886'dan sonra, 8 saatlik işgünü için grevler Amerika'dan başlayarak ve 1 Mayıs 1886 olaylarının etkilerini taşıyarak Avrupa işçi merkezlerine de yayılırken, 8 saatlik işgünü istemi, bir bakıma artık bir ekonomik istem olmayı aşmış, işçi sınıfının mücadelesinin simgelerinden biri haline gelmiş, adeta siyasallaşmıştı. Ayrıca, 1880'ler boyunca, salt siyasal amaçlı grev ve direnişler yaygınlaştı. 1886 yılında Belçika'da Liège'de Paris Komünü'nün 15. yılını anmak için yapılan bir işçi yürüyüşünün asker ve polis tarafından bastırılmak istenmesi üzerine, ülkenin her yanından yüzbinlerce işçinin katıldığı dayanışma grevleri başladı. Fransa'da 1892'de Carmaux maden işçilerinin 80 gün süren grevlerinin nedeni, yerel yönetime seçilen bir eski işçinin bu göreve getirilmemesiydi. İşçiler bunu, seçme haklarına yapılan bir tecavüz olarak değerlendirdiler. Üzerlerine 1500 silahlı polisin gönderilmesine rağmen direndiler ve sonunda istekleri yerine getirildi.

1890'dan sonra çeşitli Avrupa ülkelerinde genel oy, seçme ve seçilme hakkı için grevler yoğunlaştı. 1891'de Belçika'da işçilerin genel oy hakkı için yaptıkları grev, gösteri ve

GUESDE, JULES (1845-1922)

Fransa'da sosyalist hareketin birleşmesinde büyük katkısı olan Jules Guesde 12 Kasım 1845'te Paris'te doğdu. Asıl adı Mathieu Jules Basile idi. Methieu Jules Basile dönemin radikal görüşlerini savunarak *Courrier Français* (Fransa Postası) adlı gazetede Guesde tekme adıyla yazılar yazdı. 1 Haziran 1870'de ise Montpellier'de *Les droits de l'homme* (İnsan Hakları) adıyla radikal demokrat düşünceleri savunan sosyalist eğilimli bir gazete yayımladı. Burada Fransız hükümetini savaş kışkırtıcısı olarak suçlayan yazılar yazdı. Temmuz 1870'te başlayan Fransa-Prusya Savaşı'na karşı çıktı. Bundan dolayı 6 ay hapis cezasına çarptırılan Guesde, daha sonra Paris Komünü'nü desteklediği gerekçesiyle 5 yıl hapse mahkûm edilince İsviçre'ye kaçtı. Burada Bakuninci James Guillaume ile tanışarak anarşist görüşleri benimsedi, aynı dönemde *Le Réveil International* (Uluslararası Uyanış) adlı bir gazete çıkardı.

1876'da Fransa'ya dönen Guesde bu kez Marx'ın düşüncelerini benimseyerek, *Komün*'den sonra dağılmış olan işçi hareketini bir program etrafında birleştirme çalışmalarına başladı. 1877'de *L'Egalité* (Eşitlik) adında bir haftalık sosyalist gazete çıkardı. Bu arada 1878 yılı içinde Paris'te *Uluslararası İşçi Kongresi*'nin toplanmasına karşı çıkan hükümeti suçladığı için hakkında dava açıldı. Temmuz 1880'de Marx ve Engels ile birlikte hazırladıkları programı Paul Lafargue ile kabul ettirerek *Fransız İşçi Partisi*'nin kuruluşunu sağladı. Ancak iki yıl sonra parti içinde Proudhoncularla Possibilistler'in, Guesde yanlılarına karşı mücadelesi şiddetlendi. Bu arada Guesde'in gazetesinin karşısına Brousse'in *Prolétaire* (Proleter) adlı gazetesini çıkaran muhalifler, 1882'deki St. Etienne Kongresi'nde Possibilistlar'ın mevzi kazanmasını sağladılar. Bir süre sonra da partiden ayrılan Possibilistler *Fédération des Travailleurs Socialistes de France* (Fransa Sosyalist İşçiler Federasyonu) adlı bir örgüt kurdular. Bu arada Roubaix'den parlamentoya seçilen Guesde, bu dönemde sosyalistlerin burjuva hükümetlerine katılmalarının yanlış olduğunu savundu. Bu arada Millerand'ın Waldeck-Rousseau kabinesine katılması bu bunalımı derinleştirdi. Guesde bu bunalım sırasında Jean Jaurès ile de çatışacak ve bu çatışma ayrılmaya yolaçacaktı. İki ayrı parti halinde örgütlenen Guesde ve Jaurès yanlıları 1904'te Amsterdam Kongresi'nde yeniden biraraya geldiler. Jules Guesde ise Lille'den milletvekili seçildi. Öldüğü güne kadar milletvekili olan Guesde, savaş yıllarında (1914-16) kurulan *Union sacré* (Kutsal Birlik) hükümetinde ve Viviani ile Briand'ın bakanlar kurulunda görev alarak daha önce savunduğu ilkelere ters düştü. Guesde 28 Temmuz 1922'de Saint-Mande'de öldü.

Kibritçi Kızlar Grevi

İngiliz sendikalar tarihinde önemli bir yeri olan "Kibritçi Kızlar Grevi" 1888'de doğu Londra'daki Byrant and May kibrit fabrikasında yaşandı. 700 kadın işçinin gerçekleştirdiği bu grevin önemi, grevcilerin hepsinin daha önceden 'örgütlenemez' gözüyle bakılan ve kalifiye olmayan işçilerden oluşmasıydı.

Annie Besant adlı reformcu liberal bir kadın, *Link* gazetesinde yazdığı *İngiltere'de Beyaz Kölelik* başlıklı makalesi ile kibrit fabrikasında çalışan kadınların içinde bulundukları sefalet koşullarını açığa vurmuş oluyordu. "Onlar sefalet içinde doğmuş, henüz çocukken çalışmaya başlamış, besinsizlikten gelişmemiş, çaresizlik içinde ezilmiş, çalışma güçleri tükenince bir kenara atılmışlardır; Byrant and May hissedarları yüzde 23 hisselerini alabildikleri ve Mr. Byrant heykeller dikip parklar satın alabildiği sürece, onların ölmeleri ya da sokağa düşmeleri kimsenin umurunda değildir" diyen Besant, çalışma saatlerinin günde 10-11 saati bulduğunu, ücretlerin düşük, para cezalarının ise yüksek olduğunu ve kibrit yapımında kullanılan fosfor nedeniyle kadınların çene kemiği çürümesine maruz kaldıklarını yazıyordu.

Besant'ın makalesi, o dönemlerdeki diğer orta sınıf liberal kadınlarınki gibi, işçi kadınların içinde bulunduğu korkunç ezilmişlik koşullarına karşı duyulan hassasiyetten kaynaklanıyordu. Ancak Besant, kibritçi kadınların bu koşullara karşı mücadelelerinin ve özellikle de bir grevin başarıya ulaşamayacağından emindi.

Makalenin yarattığı sansasyon üzerine fabrika müfettişleri incelemelerde bulunup, kanunsuz olan para cezası sisteminin kaldırılmasını istediler. Byrant and May yöneticilerinin tavrı ise, Besant'la konuştuğu iddia edilen üç kadını işten atmak, diğerlerini de gazetedeki iddiaların yalan olduğuna dair bir kâğıt imzalamaya zorlamak şeklinde oldu. "Elebaşı" olduğu söylenen dördüncü kadının da işten atılması üzerine 700 kadın çalışmayı bırakarak greve çıktı. İşte bundan sonrası, o dönemin koşullarında kazanılmasına imkânsız gözüyle bakılan bir grevin hikayesidir.

İlk dönemlerde sendikalar esas olarak vasıflı işçiler arasında yaygındı. Çok az kadın sendikacı vardı. 1840 ve 1850'lerde sadece *Lancashire Pamuk Sendikası* bu duruma aykırıydı. Bu sendika kadınları örgütlemek üzere ciddi atılımlarda bulunmanın yanısıra, ücretlerin, işi yapan işçinin cinsiyetine göre değil, işin kendisine göre ödenmesini zorlamıştı. Sonraki yıllarda ise Emma Paterson, sadece kadınlar için sendikaların örgütlenmesine çalışmış ve kısmen de başarılı olmuştu. 1880 başlarında ise erkek işçilerin sendikaları ile birlikte mücadeleye girilmesine yönelik eğilimler de kadınların bu örgütsüzlüğüne yaygın bir çözüm getirememişti. Kadınlar vasıflı işçi değildiler; dağınık ve ufak atölyelerde yoğunlaşmışlardı. Bunun yanısıra içinde yaşanılan ekonomik ve toplumsal koşulların zorladığı gizli bir rekabet de söz konusuydu. Örneğin kadın ve çocukların çalışma saatlerine sınır getiren kanunlar özellikle erkek işçiler arasında büyük destek görürken, kadınlara özgü birliklerin tepkisini çekiyordu. Bu garip çelişkinin kadınlar açısından izahı, azalan çalışma saatleri nedeniyle çalışma hayatından tamamen dışlanma korkusunu ve o nedenle tümden bir sefalete sürüklenme tehdidini hissetmeleriydi. Erkekler ise bu tür kanunları kadınların "işgücü pazarında" oluşturdukları rekabetin azalması olarak algıladıklarından destekliyorlardı.

1880'lere gelindiğinde örgütlü işçilerin ezici çoğunluğunu vasıflı erkek işçiler oluşturuyordu. *Londra Sendikalar Konseyi*, kibritçi kızlara para yardımında bulunmaya ve kapitalistle grevciler arasında arabuluculuk yapmaya karar verdi. Öte yandan Londra'da farklı sektörlerde çalışan işçiler bu grevi destekliyor ve çeşitli dayanışma toplantıları düzenliyorlardı. Fabrika sahibinin uzlaşmaz tavrı ve fabrikadaki çalışma koşullarının kötülüğü, reformcu orta sınıfların da hassas noktalarına dokunmuştu. İlk günlerde greve karşı çıkan liberal basın, şimdi grevcilerin yanındaydı. Kibritçi kızlar ise çeşitli baskılara rağmen grevden vazgeçmiyorlardı. Temmuz ayının sonunda anlaşma sağlandı. Para cezaları kaldırıldı, ücretler arttı, çalışma koşullarında düzelmeler sağlandı ve kadınların kurduğu sendika tanındı.

Kibritçi Kızlar Grevi, İngiliz sendika tarihinde yeni bir sayfanın başlangıcı olarak nitelenir. Bu grevi, benzer koşullarda çalışan işçilerin grevleri izledi. Kadınların ve vasıflı olmayan erkek işçilerin dışlanmadığı, yeni sendikacılık yaklaşımıyla bu kesimlerin yoğun olarak sendikalaşma sürecine girmeleri söz konusu oldu.

ŞULE NİŞANCIOĞLU

Kibritçi Kızlar adıyla anılan 15-20 yaşlarındaki genç kadınlar, gerçekleştirdikleri grev ile ezici çoğunluğu erkek olan işçiler için önemli bir örnek oluşturdular. haftada 60 saat çalışmak zorunda kalan bu genç kadınlar, çalışma esnasında konuşmak veya kirli ayaklarla dolaşmaktan ötürü işten atılıyorlardı.

Paul Déroulède'in kurmuş olduğu Yurtseverler Birliği *daha sonra genişleyerek* Fransız Vatanı Birliği*'ne dönüşmüştü. Yazar Jules Lenaître ve şair François Coppée bu birliğin düşünsel önderleriydi. Dreyfus davası nedeniyle kabarmış bulunan milliyetçi duygular ve dönemin egemen Yahudi düşmanı politikaları* Birliğe *kan veren başlıca faktörlerdi. Güçlü bir rejim özleyen Déroulède ve yandaşları 23 Şubat 1899'da Elysée'yi ele geçirmeye çalıştılar. Eylemin başarısızlığa uğramasıyla tutuklanıp sürgüne gönderildiler. Bu milliyetçi eğiliminin daha sonra da varlığını sürdürmesi tehlikesi karşısında küçük küçük gruplar halinde bulunan ve çok farklı eğilimler taşıyan sosyalistler ancak, 1905'te* İşçi Enternasyonal'i *Fransa şubesi adıyla tek bir parti halinde birleştiler. Bu partinin en önemli iki önderinden biri olan Jean Jaurès 1904'te İspanya sınırı yakınlarında* Yurtseverler Birliği*'nin şair önderiyle bir düelloya girişmişti.*

Eylül 1894'te Alman büyükelçiliğinde temizlikçi olarak çalışan bir kadın, çöp sepetinde Alman askerî ataşesine gönderilen ve Fransız toplarına ilişkin sırlar içeren bir mektubu bulup ilgili mercilere ulaştırmıştı. Olayla ilgili olarak Yahudi bir yüzbaşı olan Dreyfus tutuklanmıştı. Divan-ı harbde yapılan mahkeme sonunda bu kendi halinde, zeki, iki çocuk babası yüzbaşı Şeytan adasında ömür boyu hapse mahkûm olmuştu ve ayrıca rütbelerinin de sökülmesine karar verilmişti. Fransız İşçi Partisi *ve Jean Jaurès, ölüm kararı verilmemesini Dreyfus'un işçi olmamasına bağlıyordu. Dönemin Yahudi düşmanı rüzgârı Fransız sosyalist hareketini de etkisi altına almıştı. Öyleki,* Le Réveil du Nord *(Kuzeyin Uyanışı) gazetesi 30 Eylül 1897'de Marx'ın "Avrupa Yahudiliğini pekiştirdiğini" yazmıştı. Lucien Herr daha sonra Dreyfus'un haklılığına inanan Jean Jaurès ve Emile Zola'nın başını çektiği Dreyfus davasının yeniden görülmesi kampanyasına Jules Guesde dışındaki sosyalist milletvekilleri kayıtsız kalmışlardı.* Fransız İşçi Partisi, *işçileri sadece "Hıristiyan ve Yahudi sermayeye, kilise yanlılarına ve askeri oligarşiye karşı savaşa" çağırmakla yetindi. Marx'ın damadı Paul Lafargue partiyi Dreyfus'u yeterince savunmamakla suçlayarak "*İşçi Partisi *militarizm, burjuva yasallığı, yurtseverlik, milliyetçilik, Yahudi düşmanlığı gibi tartışma konularında kayıtsız kalamaz" diyerek, Dreyfus olayında kesin bir tavır takınılmasını istemişti. Emile Zola ise cumhurbaşkanına yönelttiği* "Suçluyorum" *adlı açık mektubuyla, ayrıca 1 yıl hapse mahkûm olacaktı. Yahudi düşmanlığı ve milliyetçilik duyguları körüklenmiş Paris halkı, yağma ve şiddet hareketlerine girişecek ve birbiri ardına milliyetçi örgütler kurulacaktı. Dreyfus, kardeşinin inatla sürdürdüğü araştırmalar sonunda aklanacak ve rütbeleri iade edilecekti.*

yürüyüşler 250 binden fazla işçiyi kapsıyordu ve bu Avrupa'nın o güne kadar gördüğü en kitlesel işçi hareketiydi. Bu hareket grevin başlamasından bir hafta sonra hükümetin erkekler için genel oy hakkını tanımasıyla sonuçlandı. Aynı dönemde Almanya'da, Avusturya-Macaristan'da siyasal istemli grevler çoğaldı.

Böylesine sert geçen kitlesel grevler, katılan işçilerin ve işçi çevrelerinin bilinç ve psikolojilerini etkilemeden, derin izler bırakmadan geçip gidemezdi. İlk anda çok sert ve bazan da kanla bastırılsalar da, 19. yüzyılın son çeyreğinin grev ve direnişleri, kadın ve çocukların çalıştırılmasının çalışanlar lehine kurallara bağlanmasını; ABD'deki 200 bin işçi başta olmak üzere, çeşitli ülkelerde 8 veya 10 saatlik işgününün en azından bazı sanayi dallarında tanınmasını; bunalım dönemleri sona erdiğinde ve kapitalizm yeniden yükseliş dönemine girdiğinde de ücret artışlarının ve bazı toplumsal güvenlik haklarının ilk kez tanınmasını sağladı.

1880-1900 döneminde grev hareketinin yükselişi uluslararası işçi hareketi için üç sonuca yolaçtı: Bu çapta bir grev hareketinin daha güçlü bir örgütlenme gerektirdiğini, işçiler kendi deneyimleriyle öğrendiler ve sendikalar, işçi birlikleri güçlendi ve önem kazandı. İkincisi, ekonomik amaçlı hareketin sonuçları, işçilere, sadece ekonomik taleplerle yetinilemeyeceğini, ekonomik taleplerin gerçekleşmesinin siyasal haklara da bağlı olduğunu gösterdi, siyasal amaçlı grev ve direnişler başladı ve yayıldı. Son olarak da, grev hareketi ve işçi direnişleri, Almanya, Fransa, İngiltere ve yeni dünyada ABD gibi ülkelerden, işçi sınıfının görece daha güçsüz, daha genç daha örgütsüz olduğu Doğu Avrupa ve Balkan ülkelerine, Akdeniz ülkeleri, İspanya ve İtalya'ya ve Rusya'ya yayıldı, yani coğrafi anlamda bir yayılma gözlendi.

13 II. Enternasyonal

1896'dan itibaren imparatorluğun parlak günlerine benzer bir iktisadî refah dönemine giren Fransa'da, aynı dönemde burjuva radikalizmi de altın çağını yaşadı. Dış politikada milliyetçi ve sömürgeci bir çizgi izleyen radikaller seçim kampanyasında vaadettikleri, emeklilik yasası, gelir vergisi gibi toplumsal reformlara karşı çıkmaya başladılar. 1906'da hükümet başkanı olan Georges Clemenceau, grevleri ezmeyi denedi, memurların sendikalarını yasakladı ve yeni baskı yasaları çıkarttı. Sosyalist Enternasyonal*'in 1904 Amsterdam Kongresi kararları gereğince burjuva partileriyle her türlü işbirliğini reddeden bir program benimseyen* İşçi Enternasyonal*'i Fransa şubesi ile 1904 Bourges kongresinde burjuvaziye 8 saatlik işgününü kabul ettirmek için genel grev silahının kullanılması kararı alan* Genel İşçi Konfederasyonu *(CGT) karşılarında Clemenceau'yu buldular. Resimde 1909'da sosyalist milletvekilleri 1888 yılında Pierre Degeyler tarafından bestelenen Eugène Pottier'nin şiiri* Enternasyonal*'i söylerken Clemenceau meclisi terkederken görülüyor.*

Sendikal Örgütlenmenin Gelişmesi

İşçilerin ortak çıkarlarını korumak, yoğun baskı ve sömürüye karşı durabilmek, yeni haklar elde edebilmek için birleşmelerinin, birlikler kurmalarının tarihi 1870'lerden çok öncelere gidiyordu. Ancak sendikalar ve sendikal örgütlenme gerek üye sayısı gerekse örgütlülük düzeyi ve yaygınlığı bakımından 1880-1900 döneminde gelişti. İşçi sınıfının sayıca artışı büyük üretimle birlikte, aynı işyerinde çalışan işçilerin büyük sayılara varması ve işgücünün büyük işletmelerde yoğunlaşması; işçi hareketinin yükselişi ve kitleselleşmesi; öte yandan Avrupa ve ABD'de sermayenin, egemen güçlerin hareketi geriletmek için baskı ve zorbalıktan çekinmez oluşları; sosyalizm düşüncelerinin siyasal örgütlenmelerde, partilerde somutlanmaya başladığı bir dönemde, sendikal örgütlenmenin önemini artırdı.

1880-1890'larda ortaya çıkan sendikal örgütlenme biçim ve anlayışları, işçi sınıfının çeşitli ülkelerindeki örgütsel mücadele geleneklerine, siyasal hareketin etkinlik ve olgunluğuna, o ülkelerde kapitalizmin gelişme çizgisi ve düzeyine göre üç ayrı yolda somutlandı.

İngiltere, Amerika, Kanada gibi ülkelerde İngiliz tipi *Trade-Union*'cu örgütlenme; şu veya bu ölçüde bilimsel sosyalizmden esinlenen işçi partilerine bağlı sendikal örgütlenme tipi (Almanya, Avusturya-Macaristan, Belçika, Hollanda, İsviçre ve İskandinav ülkeleri); nihayet İspanya, Fransa ve kısa bir dönem de İtalya'da anarko-sendikalizm.

İngiltere

1880'lerin sonları 1890 başlarına kadar, *Trade-Union*'lar vasıflı işçilerden, işçi sınıfının en yüksek ücret alan ve en iyi koşullarda çalışan "aristokrat" kesimlerinden oluşan bir üye yapısına sahiptiler ve bu anlamda, işçi sınıfının tümünü temsil etmeyen ve tümüne açık olmayan kapalı örgütlerdi, 1890'lara kadar, sadece kendi üyelerinin çıkarlarını korur, işçi sınıfının genel mücadelesinden uzak dururlardı. Ancak 1890'lardan sonra, yükselen işçi hareketinin alttan zorlamasıyla, *Trade-Union*'lar da kurulu bulundukları iş kollarındaki tüm işçilerin sözcülüğünü yapmaya, başka bir deyişle kendi üyeleriyle sınırlı örgütler olmaktan

II. Enternasyonal'de Sosyalizm ve Sınıf Mücadelesi

14 Temmuz 1889'da kurulan ve 4 Ağustos 1914'te I. Dünya Savaşı karşısında savaştan yana tavır alan sosyalist partilerin yarattığı büyük bunalımın sonucu dağılmaya başlayan ve uluslararası işçi hareketinin bölünmesine yol açan *II. Enternasyonal*, sosyalistlere büyük ölçüde olumsuz bir gelenek bırakmıştır: Ekonomist sosyalizm. Bu geleneğin sosyalistler tarafından bütün yönleri ile değerlendirildiğini söylemek pek mümkün değildir. Genellikle *II. Enternasyonal*'in çöküşü, önderlerinin "ihaneti" ile açıklanmıştır. *II. Enternasyonal*'in siyasal anlayışının temelini oluşturan ekonomist sosyalizm, şu veya bu ölçüde, anlayışı eleştirenler üzerinde bile etkisini sürdürmüştür; hatta günümüzde de bu etkinin çeşitli yansımalarını izlemek mümkündür. *II. Enternasyonal*'in kapitalist üretim tarzını eleştirme biçimi, sınıf mücadelesine bakışı, işçi sınıfının örgütlenmesi üzerine geliştirdiği tezler ve sosyalizmin gerçekleştirilmesi üzerine ürettiği stratejiler, değişik biçimler altında yeniden üretilebilmektedir. Bu nedenle *II. Enternasyonal*'in tarihindeki yerine oturtulabilmesi için, teorisinin ve örgütlenmesinin dayandığı siyasal temellerin ortaya çıkarılması gerekiyor.

GELENEK SORUNU

II. Enternasyonal'in siyasal çizgisi *Alman Sosyal Demokrat Partisi*'nden (ASDP) ayrı düşünülemez. *ASDP*'nin kuruluşunu gerçekleştiren *Alman Genel İşçiler Derneği* (AGID) ve *Sosyal Demokrat İşçi Partisi* (SDIP). Her iki örgütlenme de toplumsal gelişmeyi determinist biçimde açıklamakta ve reformlar için mücadeleyi öne çıkarmaktaydı. Lassalle, kapitalist üretim tarzının "kötülüklerini" sermayeye dayalı üretim ilişkilerinde görmekteydi. Lassalle'a göre yapılması gereken yoksul insanlara devlet aracılığı ile yardım etmekti. Bu yardım yoksul insanların temsilcilerinin parlamentoda çoğunluğu oluşturmasıyla gerçekleşebilecekti ve böylece devlet, yoksul insanların çıkarlarını savunan, özgürlüğü garanti altına alan ve sermayeyi bütün halka yaymaya çalışan bir kurum olacaktı.

Devletin "halk devleti"ne dönüşmesini hedefleyen Lassalle, işçi sınıfı kavramı yerine "çalışan emekçiler" kavramını kullandığından, sosyal demokrasinin görevini de "halkın devleti"ni gerçekleştirmek amacıyla bütün halkın çıkarlarını savunmak olarak belirliyordu. Sosyal demokrasi, birincil olarak genel oy hakkı için mücadele edecekti. Genel oy hakkının kazanılması emekçilerin devlet üzerinde etkinliklerinin artmasını sağlayacak ve "genel kuruluş"un yolunu açacaktı. Dolayısıyla Lassalle'ın özgürlükten anladığı siyasal devrimin gerçekleşmesiydi ve bu siyasal devrim, parlamentoda sosyal demokrasinin çoğunluğu kazanmasıyla özdeşleştirilmekteydi.

Sosyal demokrasinin faaliyetleri Lassalle tarafından emekçilerin aydınlatılmasına dayandırılmaktaydı. Lassalle'a göre aydınlar, bilimi işçilere taşıyarak tarihsel misyonlarını yerine getirecekler ve işçilerin siyasal bir güç olarak ortaya çıkmalarının zeminini hazırlayacaklardı.

Reformlar yolu ile "özgür halk devleti" için mücadele *SDIP*'nin temel görevi olarak tespit edilmişti. *AGIP* ve *SDIP*'nin 1875 yılındaki birleşme kongresinde üretilen tezler aynı zamanda *ASDP*'nin sosyalizm düşüncesini belirledi. Gotha Kongresi'nde kabul edilen programda, sosyalizm devletçilikle özdeşleştirilmiş; işçi sınıfının kuruluşu reformlar aracılığıyla devletin demokratikleştirilmesine bağlanmış; kapitalist üretim tarzının ortadan kaldırılması yerine devlet aracılığıyla planlanması savunulmuş; üreticiler sanayileşme ve kalkınmaya hizmet edecek nesneler olarak belirlenmişti. Bu programın sonucu *ASDP*'de ve onun belirlediği *II. Enternasyonal*'de Marksist teori sanayileşmenin ideolojisi haline getirildi ve işçi sınıfının kurtuluşu, bu sınıfın bilinçli eyleminden koparıldı. Sınıf mücadelesinin belirleyiciliği, yerini üretici güçlerin gelişmesine bıraktı.

EKONOMİST SOSYALİZMİN ŞEKİLLENMESİ

II. Enternasyonal'in ekonomizminin özelliklerini Alman sosyal demokrasisinin 1891 yılındaki Erfurt Programı bütün yönleri ile ortaya koymaktaydı. Programın birinci bölümünde kapitalist toplumun karakteristikleri açıklanmakta ve kapitalizmin kaçınılmaz biçimde ve doğal bir süreç içinde çöküşe doğru ilerlediği belirtilmekteydi ve sosyal demokrasinin ana hedefi bu doğal çöküşle çakışmaktaydı. İkinci bölümde ise, bu doğal çöküşün gerçekleşmesine kadar geçecek süreçte sosyal demokrasinin kapitalizmin sınırları içerisinde reformlar için yürüttüğü mücadele programına yer verilmişti.

Kapitalizmin çöküşü üretici güçlerin gelişmesinin sonucu olarak görüldüğünden, sınıf mücadelesinin belirleyiciliği önemini kaybetmiş ve üretici güçler toplumsal gelişmenin ve dönüşmenin tek faktörü haline gelmişlerdi.

Üretici güçlerin bu biçimde fetişize edilmesi, bir "çöküş teorisi"nin üretilmesini sağlamış ve bu teori bir bütün olarak *II. Enternasyonal*'in genel siyasal çizgisini ve faaliyetlerini belirlemişti. Kapitalist üretim tarzının işleyiş yasaları doğa yasaları biçiminde değerlendirilmiş ve "çöküş teorisi" de bu yasaların işleyişine bağlanmıştı. Bireysel sermayelerin giderek merkezileşmesi ve üretimin yoğunlaşarak toplumsallaşması kapitalizmin tasfiyesi olarak değerlendirilmişti. Kapitalizmin sınırları içerisinde üretimin toplumsallaşması ile birlikte bireysel sermayelerin varlığı sona erecek, kapitalistlerin sayısı ve gücü azalacaktı. Kapitalist üretim tarzının temel çelişkisini oluşturan üretimin toplumsal niteliği ile özel mülk edinme arasındaki çelişki kapitalizmin üretici güçlerinin gelişmesiyle birlikte kendiliğinden aşılacaktı. "Çöküş teorisi"ni bu biçimde açıklayan ekonomizm, 1890'ların sonlarından itibaren büyük bir bunalımın içine girecekti. Çünkü 1890'lı yılların başlangıcından itibaren üretimin artışı büyük boyutlara varmış, gerçek işçi ücretleri hızlı biçimde artmış, sosyal demokrasi ve sendikalar giderek güçlenmişti.

Erfurt Programı'nın hazırlayıcılarından biri olan Bernstein, 1899 yılında *Sosyalizmin Öncülleri ve Alman Sosyal Demokrasisinin Görevleri* adlı çalışmasını yayınlayarak görüşlerini açıkladı. Bernstein, çalışmasında kapitalizmin çöküşe doğru gitmediğini ileri sürerek bu teorinin geçersizliğini "genel refah"ın artışına bağlamaktaydı. Bireysel sermayelerin yerine anonim şirketlerin geçmesi, plansızlıktan plana geçiş olarak değerlendiriliyor ve bu yolla bunalımların giderilmesi mümkün görülüyordu. Ayrıca anonim şirketler bireysel sermayeleri tasfiye ediyor ve sermayeyi halka doğru yayıyordu. Bu gelişmelerin sonucunda ise sermaye ile ücretli emek arasındaki çelişkiler yumuşuyor ve "çöküş teorisi"nin bir ürünü olan yoksullaşma aşılıyordu. Bernstein'e göre, sosyal demokrasinin ana hedefini oluşturan kapitalizmin çöküşüne dayanan devrim düşüncesinden artık vazgeçmek gerekli idi. Yapılması gereken kapitalizmin gelişmesine katılmak ve üretici güçlerin gelişmesine destek vermekti. Sosyal demokrasi ise sadece demokratik reformlar için mücadele etmeli ve bu reformlar aracılığı ile kapitalizmin demokratikleştirilmesine katkıda bulunmalı idi.

II. Enternasyonal'deki bir başka eğilim de Bernstein'ın bu görüşleri karşısında yer almasına rağmen ekonomizmin diğer yüzünü oluşturdu. Bu eğilim, Erfurt Programı'nın diğer hazırlayıcısı olan Kautsky'nin merkezciliğiydi. Aslında Kautsky'i Bernstein'den ayıran onun toplumsal "devrim" ve "proletarya diktatörlüğü" gibi kavramları kullanması ve "çöküş teorisi"nde ısrar ederek, sosyal demokrasinin sosyalizmin propagandasından vazgeçmesi oldu. Fakat Kautsky toplumsal "devrim" kavramını üretici güçlerin gelişmesi sonucu sosyal demokrasinin parlamentoda çoğunluk durumuna gelmesi, "proletarya diktatörlüğü"nü ise parlamentonun işçi sınıfına hizmet edecek bir kuruma dönüştürülmesi anlamında kullanıyordu. Kautsky'e göre, üretici güçlerin gelişmesi sömürülenlerin sayısını ve gücünü artıracak ve sosyal demokrasinin sosyalizm propagandası aracılığı ile işçi sınıfı olgunlaşıp sosyal demokrasiyi iktidar yapacaktı.

Böylelikle sosyalizm, doğrudan üreticilerin bilinçli eylemi ve hareketi olmaktan çıkarılarak üretici güçlerin gelişmesinin zorunlu ürünü olarak ele alındı.

PARTİ, SINIF VE SOSYALİZM

II. Enternasyonal'de kapitalist üretim tarzının eleştirisi, bölüşüm ilişkilerinin eleştirisine dönüştürüldüğünden, bu üretim tarzının yapısal özellikleri ve kendisini yeniden üreten mekanizmaları tartışma konusu yapılamadı. Bunun sonucunda ise ekonomi siyaset ayrımına tekabül eden ekonomik yabancılaşma ve siyasal yabancılaşma anlaşılamadı ve bu ayrımdan kaynaklanan kapitalist egemenlik ilişkileri ve örgütlenmeleri eleştirilemedi. Aksine *II. Enternasyonal*'in bu anlayışı, işçi sınıfının örgütlenmelerini ekonomi-siyaset ayrımına dayandırdı. Ekonomik alanda üretim araçlarından ve ürettikleri ürünlerden ayrıştırılan üreticiler kitlesinin yabancılaşmış emeği doğal karşılandığından, doğrudan üreticilerin kurtuluşu ekonomik alandan ayrışmış olan siyasal alana aktarılabildi. Kapitalizmin üretici güçleri sosyalizmin temeli olacağından, ekonomik alanda üreticilerin kurtuluşu diye bir sorun olmayacaktı.

Sendikalar ekonomik mücadeleyi, parti ise siyasal mücadeleyi sürdürecekti. Üreticilerin sermayeye karşı mücadeleleri "saf bir ekonomik mücadele" olarak görüldüğünden, bu alanın sınırlarını aşan tüm mücadeleler, ya "anarşizm" denilerek eleştirildi, ya da bunlar ekonomik alanın sınırları içerisinde tutulmaya çalışıldı. Üreticilerin toplumsal kurtuluşu siyasal alanda olacağından, bu alanda üreticilerin bütününü temsil eden bir örgüt-

13 II. Enternasyonal

lenme gerekliydi ve bu parti olacaktı.

Sosyal demokrasinin parlamentoda çoğunluk durumuna gelmesi kapitalizmin çöküşü demekti ve sosyal demokrasinin görevi her seçimde daha fazla oy almak ve güçlenmek olarak tespit edildi. Bu ise parti tarafından sosyalizmin propagandasının yapılması ile mümkün olacaktı ve bu propaganda "bilimsel sosyalizmin üreticilere taşınması" biçiminde ifade edildi. Yani sosyalist teori üreticilerin gündelik mücadele pratiğinden koparılmakta ve bir "bilim" haline getirilmekteydi. Parti ile

II. Enternasyonal'*in Stuttgart Kongresi'ne katılan Lenin ve Rosa Luxemburg verdikleri ortaklaşa karar taslağı ekinde militarizme ve savaşa karşı mücadelenin devrimci bir yön ve içeriğe sahip olması gerektiğini vurguladılar.*

üreticiler arasındaki işbölümü ise ekonomik mücadele ile ilgilenen üreticiler kitlesi ve onlar adına siyaset yapacak temsilciler ekseninde gerçekleşiyordu.

İşte *II. Enternasyonal*'in üreticiler adına siyaset yapmaya dayanan bu anlayışı, o dönemin sosyal demokrat partilerinin bürokratikleşmesinin zeminini de oluşturdu.

SOSYALİST TOPLUM PROJESİ

II. Enternasyonal'in ekonomizminin şekillendirdiği örgütlenme modeli kapitalist toplumun yerini alacak sosyalist toplumun da karakteristiklerini belirlemiştir. Emek sürecinin biçimlenmesi ve gelişmesinin üretim ilişkilerinden bağımsız olarak görülmesinin sonucu olarak kapitalist emek süreci sosyalist toplum projesine aynen aktarılmıştır. Sermayenin değerlenme sürecine bağlı olarak gelişen kapitalist emek süreci üreticinin üretim araçlarından ayrışmasını, ürettiği ürüne egemen olmamasını ve üretim bilgisinin kendisinden koparılmasını yeniden üretmektedir. O nedenle üreticilerin emek sürecinde, bütün özgürlükleri yeniden kazanmaları sosyalist toplumun örgütlenmesinin temel hedefini oluşturur. *II. Enternasyonal*'in anlayışında ise sosyalist toplumun örgütlenmesi emeğin özgürleşmesine değil, emekten kurtulmaya dayanır ve bu görev de teknolojik gelişmeye indirgenerek üretici güçlerin gelişmesine devredilmektedir. Bu anlayış, sosyalist toplumun ekonomik örgütlenmesini, zorunlu çalışma süresinin kısaltılarak "boş zaman"ın artırılması olarak ifade eder ve toplumun özgürleşmesini de üretim sürecinden kopuk olarak ele alınan "boş zaman"ın artmasına indirger. Bu nedenle de üretim araçlarının devlet mülkiyetine geçişi yeterli bir adım olarak değerlendirilir ve devlet mülkiyetine devlet planlaması da eklenince kapitalizmin aşılmış olduğu düşünülür. Görev, teknolojik atılımlarla üreticileri emek sürecinden "kurtarmak" olduğundan, üretimin yönetimi uzman yöneticilere bırakılmakta ve üreten-yöneten ayrımı varlığını sürdürmektedir.

Ekonomik örgütlenme ile ilgili bu düşünceler sosyalist toplumun siyasal örgütlenme projesine de yansımıştır. Marksizmde sosyalist toplumun siyasal örgütlenmesi, emeğin özgürleşmesinin bir aracı olarak değerlendirilmektedir. Ve bu örgütlenme, emeğin özgürleşmesini gerçekleştirecek süreçlerin siyasal olarak yönlendirilmesine tekabül eder ve üreticilerin ekonomi-siyaset ayrımına son vererek doğrudan biçimde siyasal alana katılmalarını içerir ekonomik alanla siyasal alanın bütünleşmesini, siyasal örgütlenmenin toplum içerisinde erimesini ve toplumsal özgürleşmenin gerçekleşmesini hedefler. *II. Enternasyonal*'in anlayışında ise teknolojik gelişme aracılığı ile üreticilerin emek sürecinden "kurtarılmaları" hedefi var olduğundan üreticilerin siyasal alana doğrudan biçimde katılmaları perspektifi yerine bu alandaki faaliyetler uzmanlara aktarılmakta ve böylece siyasal yabancılaşmanın varlığı sürmektedir.

DEVRİMCİ MARKSİST MUHALEFET

II. Enternasyonal'in ekonomist anlayışı karşısında, Marksist geleneği sürdürmeye çalışmış olanlar hem teorik hem de pratik alanda bu reformist anlayışa karşı mücadele etmişlerdir. Bu Marksistler arasında Rosa Luxemburg sosyalizmi üretici güçlerin gelişmesinin doğrudan sonucu olarak gören reformizmin karşısına, sınıf mücadelesinin pratiğini çıkarmıştır. Böylelikle sosyalizm anlayışını sınıf mücadelesinin pratiğine dayandıran Luxemburg hem sosyalizmi günlük mücadelelerin doğrudan sonucuna indirgeyen, hem de sosyalizmi soyut propaganda yapmakla sınırlayan anlayıştan kopuyordu. *II. Enternasyonal*'in ayrıştırmaya çalıştığı ekonomik mücadele ile siyasal mücadeleyi bütünleştiren Luxemburg bu iki ekonomist çizginin aksine üreticilerin günlük mücadeleleri ile sosyalist devrim arasındaki ilişkiyi Marksist bir biçimde ifade ediyordu. Sosyalizmin, üreticilerin bilinçli mücadelesi ve eylemi ile gerçekleşebileceğini öngören Luxemburg, ekonomi-siyaset ayrımını aşan ve doğrudan demokrasiye dayanan sosyalist demokrasiyi, ekonominin parlamentoculuğu karşısına dikebiliyordu.

Ekonomist anlayışa karşı bir diğer mücadele ise, başka koşullar altında Lenin tarafından sürdürüldü. Lenin'in *Ne Yapmalı?*'sı genellikle ekonomizmin eleştirisi olarak ele alınmaktadır. *Ne Yapmalı?*'da Lenin, *II. Enternasyonal*'in Bernsteinci eğiliminin Rusya'daki taraftarları ile polemik yapmaktadır. Çünkü henüz Kautsky'nin ekonomist anlayışı bir sorunsal olarak gündemde değildir. Lenin de Luxemburg gibi, sosyalizmin doğrudan üreticilerin bilinçli hareketinin sonucunda gerçekleşebileceği düşüncesindedir. *Devlet ve Devrim*'de üreticilerin bilinçli eylemine dayanan sosyalizm anlayışı bütün yönleri ile ele alınmaktadır. Dolayısıyla *Devlet ve Devrim*, aynı zamanda *II. Enternasyonal*'in ekonomizmine indirilen darbelerden biri olarak da görülebilir. Lenin'in *II. Enternasyonal*'de yürüttüğü en önemli mücadelelerden biri, 1914 yılından sonra bu örgütlenmeden kesin kopuş mücadelesidir. Bu mücadeleye paralel olarak 1917 Şubat Devrimi'nden Ekim Devrimi'ne kadar geçen süre içerisinde devrimci partinin işçi sınıfı ile olan ilişkileri; gündelik mücadelelerle sosyalist devrimin bağlantısı ve üreticilerin ekonomi-siyaset ayrımına son veren örgütlenmeleri olarak öz yönetim organlarının değerlendirilmesi Marksist teoriye yapılmış önemli katkıları oluşturmuştur.

Devrimci Marksistlerin *III. Enternasyonal*'de örgütlenmeleri, *II. Enternasyonal*'in ekonomizminden kopuşun başlamasını da sağlamıştır. İlk dört kongrede sosyalist demokrasi, sosyalist devrim, işçi kitlelerinin örgütlenmesi, birleşik işçi cephesi, asgarî-azami program ilişkisi gibi sorunlar, işçi mücadelelerinin doğrudan deneyimlerinden hareket edilerek çözülmeye çalışılmıştır. Ancak buna rağmen, ekonomizmden geriye kalan kalıntıların temizlenemediği söylenebilir. Üretici güçleri nötr gören anlayıştan kaynaklandığı kabul edilebilir olan bu kalıntıların, giderek egemen duruma geldiği ve *III. Enternasyonal*'in seksiyonlarının teori ve pratiğini belirlediği söylenebilir.

II. Enternasyonal'in tarihteki yerinin belirlenmesinin "teoride Marksist, fakat pratikte ihanet" açıklaması ile yapılamayacağı açıktır ve 1914'te I. Dünya Savaşı döneminde alınan tavır, sahip olunan bu teorik anlayıştan ayrı olarak değerlendirilemez. Bu teorik anlayışın pratikteki yansıması böyle bir tutumu gündeme getirmiştir ve bu nedenle *II. Enternasyonal*'in sosyalizm anlayışının bütün yönleri ile gözden geçirilmesi ve tartışılması güncelliğini hâlâ korumaktadır.

AYDEMİR GÜÇ

çıkıp işçi sınıfının bütününe bakmaya başladılar. 1880'lerin son yılları ve 1890 başlarındaki büyük grev dalgasına ve işçi sınıfının hareketlenmesine paralel olarak, 19. yüzyılın son on yılında yeni *Trade-Union*'culuk, yani *Trade-Union*'lar içinde daha geniş ve militan bir sendikacılık anlayışı doğdu. 1890'ların dört bir yanda yükselen işçi hareketinin *Trade-Union*'culuğa getirdiği yeni hava içinde, örgütler kalifiye olmayan sıradan işçilere veya yarı kalifiye işçi kesimlerine de açıldı. Bunun sonucunda *Trade-Union*'ların üye sayısında çok ciddi bir artış görüldü. Yüzbinlerce işçi sendikalara koştu. 1889-1890 arasında, sadece iki yıl içinde, İngiliz sendikalarının üye sayısı yüzde 100 arttı. 1876'da 456 bin olan sendikalı işçi sayısı, İngiltere'de, 1900 yılında 2 milyona ulaştı.

Sosyalist ve Marksist fikirlere yakınlık duyan işçi önderleri çıktı ve yeni sendikalarda etkili olmaya başladılar. Militan bir anlayış örgütlerde yaygınlaştı. Grevler, işçi sınıfının "tek mücadele aracı" olarak adeta kutsallaştırıldı. Yeni *Trade-Union*'lar tüm fonlarını grevdeki işçilere harcıyor, grevden kaçınmıyor, ama işçi sınıfının mücadelesini grev eylemi içine sınırlayarak siyasal bilinç ve örgütlenmeyi frenliyorlardı. Bu dönemde İngiliz *Trade-Union*'culuğunun iki ana mücadele hedefi "asgarî ücret" sınırının saptanması ve 8 saatlik işgünüydü.

1880'lerin son yıllarında *Trade-Union*'ların ulusal düzeyde örgütlenmesi, federasyonların kurulması adımları atılmaya başlandı. İlk olarak *Büyük Britanya Madenciler Federasyonu* kuruldu. Bunu ülke düzeyindeki diğer federasyonlar izledi.

İngiliz *Trade Union* hareketine giderek egemen olmaya başlayan mücadeleci, militan eğilimlerin etkisiyle İngiltere *Trade-Union Congres* (Sendikalar Birliği) de yüzyılın son 10 yılı içinde işçiden yana daha radikal konumlara gelmeye başladı. 1893'de, üretim araçlarının kollektif mülkiyetini savunan adayların desteklenmesi için fon ayrılması, 1894'de toprakların, madenlerin ve üretim araçlarının millileştirilmesi talebi *TUC*'da kabul edildi.

İngiltere sendikacılığını devrimci ve militan çizgilere doğru itmeye başlayan bu eğilimler, 1895'den sonra başlayan büyük ekonomik bunalım içinde kesintiye uğradı. Durumdan yararlanan eski *Trade-Union*'cu liderler hareketi yeniden ele geçirdiler ve *TUC*, yüzyılın sonuna kadar, hatta 1900'lerin başlarında siyasal hat olarak *Liberal Parti*'nin hattını izledi.

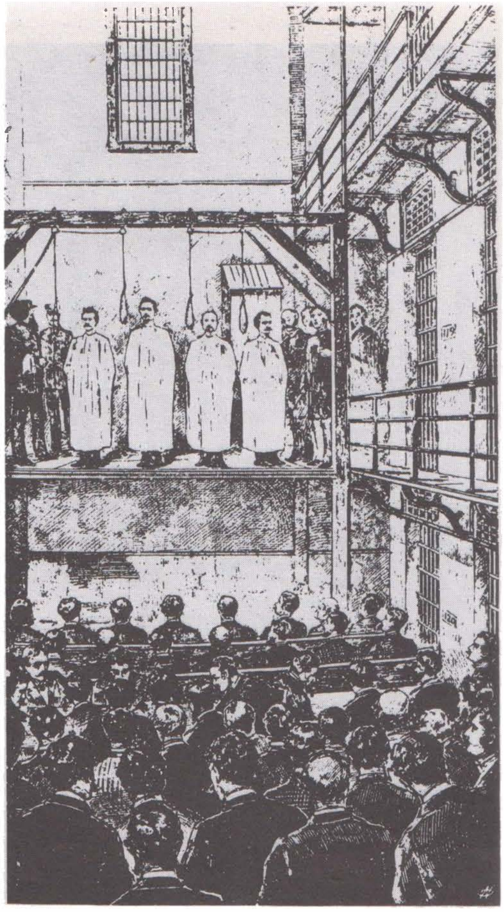
Almanya

Almanya'da sendikal mücadeleler, İngiltere'dekinin aksine, siyasal örgütlenmenin bir kolu olarak başlamıştı. 1848 Devrimi sonrasında sendikal örgütlenmenin önderliğini yapan Lassallecılar, sendikal faaliyete, ancak işçileri siyasal örgütlenmeye yöneltmek bakımından işlevsel olan ikincil bir rol atfediyorlardı. Bu dönemde Bebel ise, Marx'ın sendikaları işçi sınıfının okulu olarak değerlendiren yaklaşımı doğrultusunda, mücadeleci ve canlı bir sendikacılığı teşvik etmeye çalışmıştı.

1875'de, sosyal demokrasinin iki kanadının birleşmesinden hemen sonra, bu iki kanada bağlı olan sendikaların da önemli bir bölümü birleşti. Fakat bu aşamada ortaya henüz büyük ve merkezi bir örgüt çıkmadı. Birleşme öncesinde varolan iki farklı sendikacılık anlayışı arasındaki gerilim sürüyordu. Daha çok zanaat atölyesi modern fabrika arası bir konumda bulunan ve küçük işletmelerde örgütlenebilen sendikaların 1877'de yaklaşık 50 bin üyesi vardı

1886, Amerikan işçi hareketinin en hareketli yılı oldu. 1881-1885 arasında 150 bin işçinin seferber olduğu beşyüz grev yapılmışken, 1886'da 500 bin işçiyi harekete geçiren binbeşyüz grev gerçekleşti. 1 Mayıs 1886'da sekiz saatlik işgünü için 350 bin işçiyi kapsayan ülke çapında bir greve gidildi. 3 Mayıs'ta, Chicago'daki grev sürerken polis grevci işçilere ateş açarak dört kişiyi öldürdü. Chicagolu anarşist işçi önderlerinden August Spies, olayın ardından ışçileri silahlı direnişe çağırdı. Ertesi gün, Haymarket Meydanı'nda toplanan bir mitingi dağıtmak isteyen polislerin üzerine bomba atıldı, altmışaltı polis yaralandı, yedi polis öldü. Bombayı atan belli değildi, ancak Illinois mahkemeleri "suça azmettirmeyi" suçun kendisiyle eşanlamlı görüyorlardı. Aralarında Spies'ın da bulunduğu sekiz anarşist işçi önderi tutuklandı. Bu sekiz önderin yedisi o gün Haymarket Meydanı'nda hiç bulunmamışlardı, sekizincisi ise olay sırasında kürsüde konuşmaktaydı. Ancak anarşist işçilere "bir ders vermek isteyen" yetkililer bu sekiz önderi, o günlerde yaygınlaşan deyimle "Chicago sekizlerini" asmaya kararlıydılar. Avrupa ve ABD'de serbest bırakılmaları için yürütülen kampanya sonuç vermedi ve Chicago sekizleri, yalnızca anarşist oldukları için, yazıları ve düşünceleri "kanıt gösterilerek" ölüme mahkûm edildi. Illinois temyiz mahkemesinin sekiz üyesi, temyiz isteğini reddetti. Bunun üzerine, Avrupa'da sekizler için kampanya yürütmekte olan Bernard Shaw'un tepkisi şöyle oldu: "Eğer insanlık ille de sekiz üyesini kaybedecekse, Illinois temyiz mahkemesinin sekiz üyesini kaybetmekten daha az zarar görür." Mahkemeden bir yıl sonra sekizlerin dördü, Albert Parsons, August Spies, Adolph Fischer ve George Engel, asıldılar. Louis Lingg hapishanede dinamitle intihar etti. İdamlardan sonra sekizlerin anısına Chicago'da 25 bin kişinin katıldığı bir cenaze töreni yapıldı. 1889'da AFL Başkanı Gompers, II. Enternasyonal'in Paris Kongresi'ne, sekiz saatlik işgünü mücadelesinin simgeleştirilmesi amacıyla 1 Mayıs'ın "İşçilerin Uluslararası Birlik, Mücadele ve Dayanışma Günü" olarak kabul edilmesini önerdi. 1890'dan başlayarak her yıl 1 Mayıs, bu amaçla dünyanın hemen hemen bütün ülkelerinde kutlanmaya başladı.

ve bu rakam ülkedeki toplam işçi sayısının yaklaşık yüzde 2'sini oluşturuyordu. Grev ve toplu sözleşme hakları bulunmayan sendikalar *Sozialistengesetz*'in (Sosyalislere Karşı Yasa) ilk yıllarında daha da ağırlaşan baskılar nedeniyle, ancak yardım sandıklarına benzer faaliyetlerde bulunabiliyorlardı. İşçi hareketi ve sendikalar bunalım dönemini sinmiş durumda geçirdiler. 1880'lerin ortalarında Almanya'da ekonomik durum iyiye gitmeye başlayınca, sendikalar artan milli gelirden pay alma saikiyle harekete geçtiler. Sendika hareketinin, siyasal baskı ve sömürü koşullarını ağırlaştığı dönemlerde görece tepkisiz kalıp, ekonomik yükseliş evrelerinde ücretlerini geliştirmeye yönelik taleplerle atağa kalkması, Alman sendikacılığının reformist karakterini başlangıcından itibaren biçimlendiren bir "gelenek" oldu. Gene de, 1884-1886 döneminde bütün ülkeyi saran büyük grev dalgası, sendikal örgütlenmenin gelişmesi bakımından büyük bir atılımın gerçekleşmesini sağladı. Sosyalistlere Karşı Yasa'nın yürürlükten kalkmasından sonra, 1890'da Berlin'de yapılan bir kongreyle dağınık sendikalar, 53 merkezi örgüt ve hepsinin üzerinde bulunacak bir *Generalkommision der Gewerkschaften Deutschlands* (Alman Sendikaları Genel Komisyonu) düzeyinde merkezileşmeyi gerçekleştirirken, üye sayıları 351 bine, işçi sınıfı içindeki örgütlülük oranları ise yüzde 5'e çıkmıştı.

1890'larla birlikte başlayan dünya ekonomik bunalımı, sendikalar açısından aynı senaryonun yeniden oynanmasına yolaçtı: Üye sayısı 1897'de 237 bine düştü, sendikal mücadele geriledi; 1890'ların ikinci yarasında ekonomik bunalımdan çıkılmasıyla birlikte, bu kez Avrupa'nın diğer gelişmiş sanayi ülkelerine göre oldukça geri bulunan Alman sendikacılık hareketini, Avrupa'nın belki de en güçlüsü yapacak olan büyük yükseliş başladı. Sendikaların üye sayısı 1897'de 412 bin 359'a örgütlenme oranı yüzde 6.66'ya; 1900'de üye sayısı 680 bin 427'ye, örgütlenme oranı yüzde 10'a çıktı. Bu tırmanış yeni girilen 20. yüzyılda artacak ve 1904'de sendikaların üye sayısı 1 milyonu geçerken, toplam işçilerin yaklaşık yüzde 22'si örgütlenmiş duruma geleceklerdi.

Ancak bu büyük gelişmeye rağmen, madencilik, demir-çelik gibi, çok sayıda işçinin modern fabrika örgütlenmesi çerçevesinde çalıştığı büyük işletmelerde örgütlenme oranı hâlâ düşüktü. En iyi örgütlenmiş olanlar, matbaa işçileri (yüzde 37), bakır işleme işçileri (yüzde 33), eldiven işçileri (yüzde 32), şapkacılar (yüzde 22), porselen işçileri (yüzde 20) gibi, geleneksel zanaatların iş ahlakının üretim sürecinin örgütlenmesinde hâlâ soluk aldığı sektörlerdi; bu da sendikacılık hareketi içinde mesleki ideolojilerin tam anlamıyla silinmesini geciktiriyordu. 1897-1906 döneminde sendikaların üye sayısının dört kat artarken, üyelerden alınan aidatın ortalama on kat artış göstermesi, sendikaların maddi güçlerinin artmasının yanısıra, işçi aristokrasisinin de Almanya'da oluşma yolunda olduğunu gösteriyordu.

Alman sendikacılığının reformist yapısı *SPD* ve sosyalist hareket içindeki etkinliğini de artırdı. "Sendikaların barışçıl bir ortamda gelişme istediklerini" savunan *Genel Komisyon* önderi Legien, 1899 Frankfurt Kongresi'nde, açıkça "sendikaların siyasal bağımsızlığını" ima etti. *SPD*'de büyük karışıklıklara yol açan bu tavır, *Genel Komisyon*'un 1902 Stuttgart Kongresi'nde partiye sadakatin vurgulanmasıyla geriletilmiş gibi görünse de; aslında daha çok sendikaların güçlü bir

Fransa'da Sendikal Hareketin Kurumlaşması

1864, Fransız sendikal harketi için küçük bir dönüm noktasıdır. O yıl, imparator Louis Bonaparte işçi birlikleri kurmayı suç sayan yasayı değiştirip, geçici olarak kurulan birliklere izin verir. Artık grev suç değildir, ama sendika kurmak da yasal değildir. Böylece Fransız Devrimi sırasında ilan edilen, loncaları ve 20'den fazla kişiyi içinde toplayan dernekleri, işçi veya işveren koalisyonlarını yasaklayan ünlü *Le Chapelier* kanunu fiilen yürürlükten kalkar. 1864'ü izleyen yıllarda, özellikle zanaatkârların, usta işçilerin yoğun olduğu işkollarında sendikalar kurulmaya başlandı. Ayakkabıcılar 1866'da ilk *"Sendikal Oda"*'yı kurarlar. *"Oda"*'nın amacı, "ücretleri yasal yollardan korumak ve yükseltmek"tir. *Oda* tabirinin de belirttiği gibi, bu, sendika ile meslek kuruluşu arasında yer alan, vasıflı işçileri birleştiren bir kuruluştur. 1868 70 arasında, 67 sendikal oda kurulur ve ilk ulusal federasyon deri işçileri arasında boy gösterir. 1869'da kurulan *"Paris İşçi Cemiyetleri Federal Odası"* ilk konfederasyon denemesidir. Aynı dönemde Fransız işçileri *I. Enternasyonal*'e üye olmaya başlarlar. 1870'de bazı kaynaklara göre 240 bin, diğerlerine göre ise 30-40 bin işçi *I. Enternasyonal*'e üyedir. Bu dönem işçi hareketi, iktisadi tezler açısından Proudhoncu, siyasal olarak da "anti-yurtsever" (günümüzün anti-milliyetçiliğine denk düşer) ve enternasyonalisttir. "Savaş karşı-devrimdir", işçi hareketi içinde en yaygın olan sloganlardan birisidir.

Komün yenilgisini izleyen on yıl, işçi hareketinin kendisini yeniden kurma çabalarıyla geçer. 1872'de kurulan *"İşçi Birliği"* kısa zamanda kapatılır. Buna rağmen, dört sene sonra Paris'te ilk *İşçi Kongresi* toplanır. 1879 Marsilya Kongresi'nde ise, meslek kuruluşlarının yanında, dönemin işçi liderleri için "iyi niyetli bir burjuva" kategorisine giren Jules Guesde'in kurduğu çalışma grupları da, büyük tartışmalardan sonra kabul edilir. Fransız işçi sınıfı içinde Marksist akımı temsil edecek olan *Fransa İşçi Partisi*, Guesde'in önderliğinde, bu kongreden hemen sonra kurulur. Guesdecilerin *İşçi Birliği*'ne alınmasını kabul etmeyen bir kesim Proudhoncu grup *İşçi Birliği*'nden ayrılıp, ayrı bir sendika kurarlar. Guesde'in partisi de 1882'de ikiye ayrılır. Ayrılanlar, Brousse'un başkanlığında *Fransa Sosyalist İşçiler Federasyonu*'nu ve kendi sendikalarını kurarlar.

1884'de sendikaları yasallaştıran kanun, sendikalara mülkiyet hakkı tanımadan kabul edilir. Zaten kanunun çıktığı dönemde, gayrı resmi bir statüde varlıklarına göz yumulan 60 bin üyeli, 500 civarında sendika faaliyettedir. 1884 kanununu izleyen yıllar, Fransız işçi hareketi içinde en fazla bölünmenin yaşandığı yıllardır. 1886'da, Guesde'in partisi, *Sendika Odaları Birliği*'nin kongresinde egemenliği sağlayıp, *Sendikalar Federasyonu*'nu kurar. Bu federasyon kısa zamanda *Fransa İşçi Partisi*'nin yan kuruluşu konumuna girer. Parti ve sendikanın kongreleri aynı anda toplanır. Her iki örgütü de aynı kişiler yönetir. Guesde'in partisinin, partiyi ön planda tutan ve sendikaları partinin elinde araç olarak gören tavrı, anarşist eğilimin ağır bastığı işçi sınıfı içinde kendisinin azınlıkta kalmasına yol açar.

1890'da beş sosyalist parti birbirleriyle mücadele etmektedir. 1899'da buna bir altıncısı katılır. Buna karşılık, sendikaların büyük çoğunluğu, birliği siyasal partilerden uzak durarak sağlamayı tercih ederler. Bu aynı zamanda "devrimci sendikacılık" anlayışına da uygun düşmektedir. Zanaatkâr işçiler bağımsız federasyonlarda toplanmayı tercih ederler. Şapkacılar, tipograflar, inşaat ustaları, maden işçileri, kalıpçılar güçlü ve bağımsız federasyonlar kurarlar. Aynı dönemde, Proudhoncu kesimin önderliğinde *Emek Borsaları* kurulmaya başlanır. *Emek Borsaları*'nın lideri ve teorisyeni Ferdinand Pelloutier'dir. İlki 1886'da, Paris'te kurulan *Emek Borsası*'nı hızla diğerleri izler. 1892'de 14, 1908'de 157 *Emek Borsası* Fransa'da faaliyettedir. Borsalar bu dönemde, anarşist sendikacıların önderliğinde ve sendikal hareketi birleştirici temel örgüt konumundadırlar. Bu hareketin kadroları için "doğrudan eylem" ve "eylemle propaganda" önemlidir; seçimler ve siyasal partiler ise, işçi hareketini bölen, "burjuva yutturmacalarıdır". Dönemin devrimci sendikacılık hareketi liderlerinden Griffuelhes bu anlayışı 1904'de şöyle tarif eder: Doğrudan eylem, işçilerin kendi eylemi demektir... Emekçi gücünü kendisi gösterir, kendini özgürleştirme mücadelesini kendisinden başkasına emanet etmez... Dolayısıyla bizim gözümüzde günlük eylem her gün büyüyerek üstün bir güce eriştiğinde, büyük bir patlamaya dönüşecektir. İşte bizim genel grev dediğimiz toplumsal devrim budur."

Dönemin en önemli siyasal tartışma konusu, genel grevdir. 1882'de *Sendikalar Federasyonu*, tabanın baskısı sonucu, genel grevi emekçilerin kurtuluşu için bir araç olarak kabul eder. Buna karşılık, Jules Guesde ve partisi için genel grev hem ütopyadır, hem de sendikaların bağımsız siyasal örgütler olarak faaliyette bulunmalarına yol açıp, işçi sınıfının siyasal hedeflerinin tayininde partileri devre dışı bırakma amacı taşımaktadır. Ama sendika militanları içinde ağırlık genel grev stratejisini savunanların tarafındadır. Nitekim, bu kesimin öncülüğünde 1895 Limoges Kongresi'nde, *Confédération Générale du Travail* -CGT (Genel İşçi Konfederasyonu) kurulur. *CGT*'nin ilk yedi yılı oldukça sönük geçer. 1896 Kongresi'ne sadece beş federasyon düzenli olarak aidatlarını ödemiş olarak katılırlar. Bu beşin içinde, *CGT*'yi uzun yıllar ayakta tutacak olan iki federasyon vardır: *Matbaa İşçileri ve Demiryolu İşçileri Federasyonları.*

1902 Kongresi bir çok açıdan *CGT*'nin ikinci doğuşu demektir. İl ve işkolu bazında, ikili bir örgütlenme benimsenir. İl bazında örgütlenmenin çekirdeğini *Emek Borsaları* oluşturur. Bu yapı, büyük değişikliklere uğramadan günümüze kadar süre gelir.

CGT'nin yarattığı sınırlı ama simgesel olarak anlamlı birlik dinamiği, sosyalist partilerin içindeki birleşme eğilimlerini arttırır. 1905'te tüm sosyalist partilerin katılımıyla *II. Enternasyonal*'in Fransız şubesi olan *SFIO* kurulur. Fakat örgütsel birlik, ideolojik çatışmayı azaltmaz. 1914'e kadar tüm sendika kongreleri, Guesde yandaşları genel grevciler ve Jaurès yandaşları arasında süren şiddetli mücadelelere sahne olur. 1906 Amiens Kongresi, devrimci sendikacılık hareketinin görünüşte en büyük güce ulaştığı dönemdir. Bu kongrede kabul edilen *Amiens Bildirgesi* ile sendikal hareket, işçilerin kurtuluşunun ve yeni toplumun örgütlenmesinin sadece kendileri tarafından gerçekleştirileceğini ilan eder: "Sendikacılık, kapitalistlerin mallarına el koyarak gerçekleşecek olan bütünsel özgürleşmeyi hazırlar ve eylem olarak genel grevi önerir. Bugün direniş örgütü olan sendika, gelecekte, üretim ve bölüşüm örgütü olarak toplumsal yeniden örgütlenmenin temelini oluşturacaktır."

Amiens Bildirgesi, kendini dolaysız olarak iktidar adayı olarak gören vasıflı, zanaatkâr. işçilerin anarko-sendikalist dünyalarını yansıtır. Ama bu işçiler giderek azınlıkta kalmaktadırlar. 1906'da Fransa'da 4857 sendika ve 836 bin sendikalı işçi vardır. 1914'e kadar sendika sayısı artmaz, sendikalı sayısı ise bir milyona yaklaşır. Ne var ki, bu sendikaların yarısından azı, 76 federasyon içinde *CGT*'ye üyedirler. Diğerleri büyüklü, küçüklü federasyonlar içinde, çoğunlukla korporatist geleneği sürdüren sosyalist eğilimli sendikalardır. Bunların arasında Papa XIII.Leon'un *Rerum Novarum* genelgesi ışığında faaliyet göstermeye çalışan tek tük Hıristiyan sendikalar da vardır.

CGT'nin 1908 Marsilya Kongresi "emekçilerin antimilitarist ve anti-yurtsever" tavrını bir kez daha ilan eder: "Emekçilerin vatanı yoktur" ve onlar "savaşa devrimci bir genel grevle cevap verecekler"dir. Bu tavır 1912'de bir kez daha ifade edilir. 1914'te ise, Jaurès'nin katlinden iki gün sonra ilan edilen seferberliğin akabinde emekçiler, "Berlin'e" diye haykırarak, tüfeklerinde çiçek, coşkuyla askeri trenlere binerler.

İşçi sendikaları kapitalist toplum içinde kurumsallaştırılarak, anarko-sendikalizmin sistem karşıtı eğilimleri ve birden parlayıp, birden sönen düzensiz eylemliliği tecrit edilir.

Bunun yanısıra Avrupa'da enternasyonalizm, milliyetçilik karşısında genel olarak yenilmiştir. Bu yenilginin etkileri işçi sınıfı içinde de çok belirgindir. Sendikacı Merrheim seferberlik karşısında sendika militanlarının çaresizliğini şöyle ifade eder: "... o anda, inanılmaz bir milliyetçilik bunalımı yaşayan işçi sınıfı, işi kolluk güçlerine bırakmayıp, kendi elleriyle bizi kurşuna dizerdi." *CGT* savaş politikasını destekler. *SFIO* "Kutsal Birliğe" dahil olur ve tüm savaş kredilerine oy verir. Guesde ve Sembart hükümete girerler. 1914 yılında *CGT* ve Fransız işçi sınıfı tarihinde "devrimci sendikacılık" dönemi kapanır. Gerçi 1919'dan sonra *CGT* içinde, yeni kurulan *Komünist Partisi*'ne yakın militanları toplayacak olan azınlık grubu, *Devrimci Sendikacılık Komiteleri* içinde örgütlenecekti. Ama bundan böyle devrimci sendikacılıktan anlaşılanın, 1914'ten önceki devrimci sendikacılık geleneğiyle ilgisi hızla ortadan kalkacaktır.

AHMET İNSEL

reformist blok olarak partide yeralmalarının kesinleşmesi anlamına geliyordu. Güçlü üye tabanları, maddi olanakları ve yerel düzeydeki sendika örgütlerinin oluşturduğu *Ortskartell* (yerel karteller) ile sendikalar, 1900'lerde, *SPD*'nin bütün politikalarını, işçi sınıfının gündelik maddi çıkarlarının ufku çerçevesinde denetleyen bir merci konumuna yerleştiler ve reformist kanadın partideki belirleyiciliğinin dayanağını oluşturdular.

Avrupa'da Avusturya-Macaristan, Belçika, Hollanda ve kuzey ülkelerinde de aynı model ağırlık kazandı. Sendikal hareket işçi sınıfı partilerinin yörüngesine oturdu; onları etkiledi ve onlardan etkilendi.

1848'de burjuva-köylü ittifakıyla ihanete uğrayan ve kendini "millî cemaatin" dışında bulan işçi sınıfı, 1914'de "millî toplum" içinde yerini almaya hazırlanmaktadır. Jaurès'nin mezarı başında CGT lideri Jouhaux bunu belirtir. Yeni işçi sınıfı artık kendine değil, kurumlara güvenmektedir. Kendi elinde özerk olarak kullanabileceği bir bilgi, toplumu yeniden örgütlemek için özgül ve bütünsel bir geleneği yoktur. İşçi sınıfı varolan toplum içinde kurumlaşmak istemektedir. İktidardaki radikal-sosyalistler de, bir taraftan işçilere karşı ordu birliklerini yoğun olarak kullanırlarken, diğer taraftan da sendikaların güçlenmesini ve böylece "uslanmalarını" istemektedirler. 1899'da radikal-sosyalist Millerand, sendikaların mülkiyet hakkını ve faaliyet alanlarını genişletmek için verdiği yasa öneri'sini sunarken şöyle der: "İşçi örgütleri kendi mal varlıklarını işletme uğraşı içinde hem idareciliği öğrenecekler ve hem de böylece mal varlıklarını maceracı işlerde tehlikeye sokmaktan kaçınacaklardır."

Anarko-Sendikalizm

İspanya ve Fransa başta olmak üzere Latin ülkelerinde işçi hareketine ve özellikle sendikal harekete, 1880-1900 döneminde anarko-sendikalist akım hâkim oldu.

Anarko-sendikalistler, kapitalizmin yıkılmasını ve üretim araçlarının topluma mal edilmesini amaçlayan militan ve devrimci bir akımın temsilcileriydi. Bu amaca varmak için tek örgütlenme biçimi olarak devrimci sendikaları ve sömürü düzeninin yıkılmasında araç olarak genel grevi görüyor, işçi sınıfının diğer örgütlenme ve mücadele biçimlerini, siyasal örgütlenmeyi reddediyorlardı. Her türlü devlet yapısına karşı olan anarko-sendikalistler, geleceğin toplumunu, üretim ve mübadeleyi örgütlemekle görevli birliklerin bir federasyonu biçiminde tahayyül ediyor, sendikalara da, daha şimdiden böyle bir yapı kazandırmaya çalışıyorlardı. Bu ilkeler temelinde örgütlenen sendikalar, geniş özerkliğe sahip yerel örgütlenmelerin bir federasyonu görünümündeydiler.

Fransa

Fransa'da sendikal örgütlenmeyi serbest bırakan yasanın öteki Avrupa ülkelerinden daha genç bir dönemde, 1884'te çıkarılmasından sonra, Guesdeci *Fransız İşçi Partisi*'nin girişimiyle *Sendika Odaları Ulusal Federasyonu* kuruldu. Ancak sendika hareketinde anarko-sendikalist çizgi egemendi. Anarko-sendikalist eğilim, özellikle Fransız işçi hareketinde dağınıklığın ve reformist eğilimlerin egemen olduğu 1892 sonrasında, İşçilere devrimci eylem hedefleri göstererek, yükselen grev hareketinde ön saflarda yer alarak, güç kazandı. 1895'de Limoges'da ülkedeki tüm sendikal örgütleri aynı çatı altında toplayan *Confédération général des Travailleurs* (Genel İşçi Konfederasyonu—CGT) kuruldu. Konfederasyonda anarko-sendikalist eğilimin ağırlık kazanması, siyasal eylemin ve siyasal örgütlenmenin reddi eğilimi, sonuçta, reformizmin önce sızmasına sonra yaygınlaşmasına yolaçtı.

İtalya

İtalya'da sendikalar önce yardımlaşma sandıkları biçiminde kuruldu. Çeşitli örgütleri birleştirmek için ilk adım 1882'de atıldı. Ancak, bu adımın sonucunda kurulan birlik *İtalya İşçi Partisi* adını aldı. Parti ile sendika arası bir yapıda olan örgüt, siyasal mücadele ile ekonomik mücadelenin henüz birbirinden tam ayrılmadığı bir dönemin aynasıydı.

1870 ile 1890 arasında, İtalya'da işkolu esasında birçok sendikal örgütlenme doğdu. 1890'da, bunların toplam üye sayısı 150 bin civarındaydı. Ancak bu dönemde İtalyan sendika hareketine damgasını vuranlar bu işkolu federasyonları değil, *sendikato* adı verilen yerel işçi örgütleriydi. 1891'den başlayarak Milano, Torino gibi sanayi merkezlerinde kurulan *sendikato*'lar işçilerin haklarını korumaya çalışan, kooperatifler kurulmasına yardımcı olan, işçilere ve işçi çocuklarına eğitim imkânları sağlamaya çabalayan örgütlerdi. 1890'ların ikinci yarısında İtalyan gericiliği kitlelere karşı harekete geçtiğinde ve baskılar yoğunlaştığında *sendikato*'lar sığınma ve direniş merkezi oldular. Bu baskılar, reformist eğilimlerin işçi federasyonlarına egemen olduğu bir dönemde anarko-sendikalizmin güçlenmesine yol açtı ve *sendikato*'lar anarko-sendikalizmin yörüngesine girdiler.

İspanya

İspanya'da, 1881'de Barcelona'da kurulan *Bölgesel Emekçiler Federasyonu* ilk günlerinde bile anarko-sendikalizmin etkisi altındaydı. Siyasal mücadeleyi ve siyasal partilerle işbirliğini reddetti. 1888'de yasaklanan bu örgütün yerine kurulan yeni yapı daha radikal anarşist konumlar benimsedi. *Sosyalist Parti*'ye eğilimli sendikalar 1880'lerin son yıllarında kuruldu, ama işçi hareketi içinde ciddi bir güce sahip olamadı.

Farklı çizgiler izlese ve farklı modeller çerçevesinde örgütlenmiş olsa da, sendikal hareket 19. yüzyılın son 20 yılında Avrupa'da sermaye ve sömürünün önündeki bir engeldi. Sermaye, sendikal hareketi, bir yandan zorbalık öte yandan yasal engellerle geriletmeye çalışırken, sermayeye bağımlı sarı sendikalar kurdurtma yolunu da denedi. Doğrudan sermaye tarafından kurdurtulan sözde sendikalar yanında Katolik sendikaların örgütlenmesi de işçi sınıfının sendikal mücadelesini bölen ve güçten düşüren bir etken oldu. Katolik sendikaların ilki Almanya'da 1894'te maden çıkarma sanayiinde kuruldu ve sonra diğer sanayi dallarına atladı ve karşılarında Protestan sendikalar kuruldu. Fransa'da ilk Katolik sendikal örgütlenme

1890'ların sonunda oluştu. Kilisenin, özellikle kadınlar üzerindeki manevî etkisinden yararlanan Katolik kilisesi, kadın işçi birlikleri, kadın sendikaları kurdu. Yüzyılın sonlarında Katolik ülkelerde Katolik sendikalar, başlangıçta az üyeyle de olsa kurulmuş ve işçi hareketinin militan mücadele ve siyasal örgütlenmesinin önüne çıkan engellerden biri haline gelmişti.

II. Enternasyonal'in 12 Ağustos 1893'teki Zürih Kongresi'ne katılmış olan Engels bazı Alman delegeleri ile (soldan sağa) Dr. Ferdinand Simon, August Bebel'in kızı Frieda Simon, Clara Zetkin, Julie ve August Bebel, Ernst Schattner, Regina ve Eduard Bernstein sohbet ederken.

Amerikan İşçi Hareketi

Amerikan işçi hareketinin sendikal örgütlenmesi gizli örgütlenmeler halinde başladı. Bunun başlıca nedeni işverenlerin sendikal mücadeleye karşı gizli ajanları aracılığı ile elde ettikleri bilgileri "kara liste" hazırlamakta kullanmalarıydı. İşçilerde sendikal mücadeleyi gizli biçimlerde sürdürme eğilimi yarattı. İşte *Noble and Holy Order of the Knights of Labor* (Emek Şövalyelerinin Asil ve Kutsal Örgütü, kısaca Emek Şövalyeleri) bu ortamda 1869 yılında kuruldu.

Büyük Usta İşçi ünvanıyla örgüt liderliğini sürdüren Unalı Stephens, 1879 Kongresi'nde bu görevini *Makinist ve Demirciler Sendikası*'ndan gelme Terence Powderly'e bıraktı. Powderly, 1881 yılında örgütü gizli olmaktan çıkarıp açık hale getirdi. *Emek Şövalyeleri*'nin 1882-1885 arasındaki grevlerde başarılı olması, üye sayısının 1886'da 700 bine ulaşmasına yolaçtı. Avukatlar, bankacılar ve içki satanlar hariç, değişik meslek mensubu küçük çapta işyeri sahibi dahil herkes bu örgüte üye olabiliyorlardı. Sonradan *American Federation of Labor*'ı (Amerikan İşçi Federasyonu) kuracak olan meslek kuruluşları bu durumu çok sert eleştiriyorlardı. Bu sendikalar *Emek Şövalyeleri*'nin her mesleğe açık olmasını kendilerine rakip gördüklerinden, 1886 yılında kendi örgüt alanlarına giren işçileri örgütlememesini sağlamak amacıyla *Emek Şövalyeleri*'ni uzlaşmaya ya da kendini feshetmeye zorladılar. *Amerikan İşçi Federasyonu* ile *Emek Şövalyeleri* arasındaki çatışmayı zaman içinde *Federasyon* kazandı. *Emek Şövalyeleri* 1890 yılından itibaren zayıfladı ve yavaş yavaş yok oldu.

1873-1878 Bunalımı ve Sendikalar

1873-1878 arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan bunalım işsiz sayısının artmasına sendikalı işçilerin ve ücretlerin azalmasına yolaçtı. Bu yıllarda çok sayıda işsiz yürüyüşü birbirini izledi. Bunalım yıllarında Lassallecılar ile Marx'ın görüşlerine yakın olanlar arasındaki çatışma yeniden alevlendi. Lassallecılar son bunalım ile birlikte sendikalarda görülen çözülmenin nedenini siyasal mücadelenin eksikliğine bağlıyorlardı ve 1874'te *Illinois İşçi Partisi*'ni ve *Kuzey Amerika Sosyal Demokrat Partisi*'ni kurdular. Ancak her iki parti de seçim sandıklarında yenilgiye uğradı.

1876'da *I. Enternasyonal*'in dağılması kararından birkaç gün sonra sosyalistler biraraya gelerek *ABD Çalışanlar Partisi* adında birleşik bir parti kurdular. Ancak parti henüz faaliyete başlamadan Lassallecılar ile Marx yandaşları arasındaki sorunlar yeniden alevlendi. 1877 Kongresi'nde partinin adı *Socialist Labor Party*'e (Sosyalist İşçi Partisi) çevrildi.

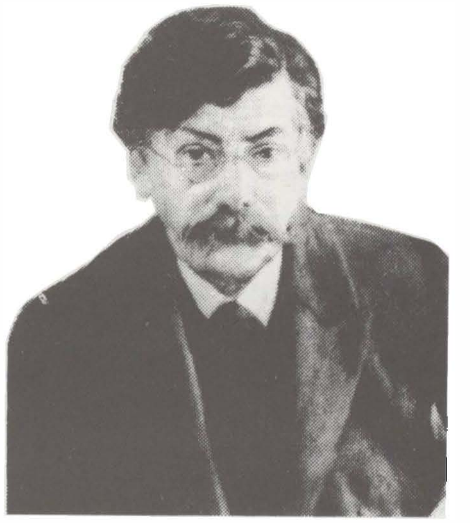
Büyük bunalım sırasında grevler birbirini izledi. 1875 yazında New England'da süren 8 haftalık tekstil işçileri grevi yenilgi ile sonuçlandı. İşçiler ücret kesintilerini ve "sarı it sözleşmeleri" olarak adlandırdıkları sendikalara üye olmama koşulunu kabul ederek yeniden işbaşı yaptılar. Madencilerin 1875'deki grevi de yenilgiyle sonuçlandı. İşverenler baskılarını arttırmaya devam ederken işçiler de gizli saldırılar dahil her türlü yönteme başvurarak mücadelelerini sürdürdüler. İşverenler Pinkerton Ajansı'nca sağlanan özel hafiyeler ile elde ettikleri sözde kanıtlarla, *Molly Maguires* adlı gizli bir çeteye mensup oldukları gerekçesiyle 10 kadar işçiyi yargılayıp astırdılar. 1877'de Baltimore ve Ohio demiryollarında grevler oldu askeri birlikler müdahale etti. Pennsylvania demiryolcular grevinde 26 kişi katledildi.

1873-1878 büyük bunalımı sırasında sendika üye sayılarında büyük bir düşme izlendi. Ancak sendikalar tamamen ortadan kalkmadı. 1878 sonrasındaki ekonomik koşullarda gözlenen düzelme ile sendikacılık yeniden canlandı. 1870'lerin bunalımını aşıp ayakta kalabilen sendikalar ABD sendikacılığının nüvesini oluşturdular.

1878 yılında vasıfsız işçileri de örgütlemek üzere *International Labor Union* (Uluslararası İşçi Birliği) kuruldu. Kurucular arasında Sorge, McDonell, Douai, Weydemeyer gibi önderler yer alıyordu. Birliğin amacı renk, ırk, vasıflı-vasıfsız işçi ayrımı gözetmeksizin tüm işçileri kapsayacak bir işçi örgütünün yapılanmasını yaratmaktı. Başarılı grevlere rağmen örgütün üye sayısı Şubat 1880'de 1500'e düştü ve *Birlik* dağıldı.

Emek Günü ve 1 Mayıs

18 Mayıs 1882'de *Marangozlar Sendikası*'nın başlıca önderlerinden Peter McGuire New York *Merkezî İşçi Sendikası*'nın toplantısında, işçilerin kent sokaklarında yürüyüş yapabilecekleri özel bir güne sahip olmalarını istedi ve Eylül'ün ilk pazartesi gününün *Emek Günü* olarak ilan edilmesini önerdi. Öneri büyük bir coşkuyla kabul edildi. 5 Eylül 1882'de 30 bin işçi çeşitli sloganlar atarak yürüyüşe geçti. *Emek Günü* 5 Eylül 1883'de de tekrarlandı. *ABD ve Kanada Örgütlü Meslek Kuruluşları ve İşçi Sendikaları Federasyonu*'nun (FOTLU) 1884 Chicago toplantısında da eylülün ilk pazartesi gününün *Emek Günü* olarak kutlanması kararı alındı.

ADLER, VIKTOR (1852-1918)

Avusturya sosyal demokrasisinin önderi Viktor Adler, Katolik bir tüccarın oğlu olarak 24 Haziran 1852'de Prag'da doğdu. Viyana'da Benediktyen lisesini bitirdikten sonra tıp fakültesine gitti. Öğrenciliğinde Alman ulusal birliğini savunan *Arminia* gençlik örgütüne girdi. 1883'de Viyana'ya yerleşen Adler, işçi güvenliği ve sınai gelişmelerle ilgili bir eğitim gezisi çerçevesinde İsviçre, Almanya ve İngiltere'yi gördü; Bebel ve Engels'le tanışarak sosyalizmi benimsedi. Avusturya'ya döndükten sonra, bütün faaliyetini Avusturya'da sosyalist hareketi örgütlemeye hasretti. 1 Ocak 1888'de Heinfeld'de yapılan bir toplantıda kurulan Avusturya *Sozialdemokratische Arbeiterpartei Österreichs-SAPÖ*'nin (Sosyal Demokrat İşçi Partisi) önderliğini üstlendi.

Habsburg İmparatorluğu'nun baskıcı rejimi altında varolmaya ve partiyi güçlendirmeye çalışırken, 1887-1889 döneminde siyasal nedenlerle onyedi kez hüküm giyen Adler, verdiği mücadeleyle ülkede 1907'de genel ve eşit oy hakkının tanınmasında büyük rol oynadı. Adler, 1905'den itibaren *Abgeordnetenhaus*'a (Meclis) girmişti. *SAPÖ* ve Adler'in en önemli sorunlarından biri, Avusturya-Macaristan monarşisinin egemenliği altında yaşayan ulusların sosyal demokrat gruplarıyla olan ilişkileriydi. Adler, 1907-1911 döneminde *SAPÖ* yönetiminde yer vererek ve *Sozial Demokratische Verband im Abgeordnetenhaus*'u (Meclis'te Sosyaldemokrat Birlik) oluşturarak, bu grupları kendi bağımsızlıkları içinde birarada tutmayı başardı. Ancak 1911'de Çek sosyal demokratların bağımsız partilerini kurunca, *SAPÖ*'de Karl Renner'in başını çektiği ve imparatorluk sınırlarını esas

13 II. Enternasyonal

FOTLU Kongresi'nde 8 saatlik işgünü mücadelesine ulusal çapta ivme kazandırmak ve bu konuda işçilerin kararlılıklarını göstermek amacıyla 1 Mayıs 1886'da bir günlük grev yapılması kararı alındı ve tüm sendikalardan 8 saatlik işgünü mücadelelerini yoğunlaştırmaları ve o güne hazır olmaları istendi. 1 Mayıs 1886'da tüm ülkede 350 bin işçi greve gitti. Ülkede yaşam durdu, işçiler 8 saatlik işgünü için seslerini yükselttiler. ABD'nin en politik kentlerinden olan Chicago'da 1 Mayıs 1886 günü 40 bin işçi greve çıktı.

Chicagolu kapitalistler, bu uyanışı ne pahasına olursa olsun ezmek için saldırıya geçti. Olaylar 3 Mayıs günü McCormick Harvester fabrikasının önünde patlak verdi. Fabrika ücret zammı ve 8 saatlik işgünü talebiyle greve katılan 1400 işçiyi işten çıkarmıştı. 3 Mayıs günü 350 kişilik Pinkerton çetesi koruması altındaki grev kırıcıları çalışmaya başlatıldı. Bu durumu protesto eden grevci işçilerden bir kısmı grev kırıcıların üzerine yürüyünce, polis topluluk üzerine ateş açtı ve 4 işçi öldürüldü, çok sayıda işçi yaralandı.

*II. Enternasyonal*in 1889'daki Paris Kongresi'nde *Amerikan İşçi Federasyonu*'nun önerisi üzerine Amerikan işçi hareketinin 8 saatlik işgünü mücadelesinin desteklenmesi amacıyla 1 Mayıs 1890'da uluslararası çapta gösteriler yapılması kararlaştırıldı ve 1 Mayıs günü işçilerin uluslararası birlik, mücadele ve dayanışma günü olarak kabul edildi.

Amerikan İşçi Federasyonu'nun Kuruluşu

1881 ortalarında ulusal sendikaların bir federasyonda örgütlenmeleri görüşü ortaya atıldı. Ön çalışmalardan sonra 15 Kasım 1881'de Pittsburgh'da yarım milyon işçiyi temsilen 46'sı *Emek Şövalyeleri*'nin yerel kuruluşlarından 107 delege biraraya geldi ve *Federation of Organized Trades and Labor Unions of the United States and Canada-FOTLU* (ABD ve Kanada Örgütlü Meslek Kuruşları ve İşçi Sendikaları Federasyonu) kuruldu. Bazı sendika önderlerinin aksine delegelerin çoğu kurulan federasyonun mesleği olmayan, vasıfsız işçileri de örgütlemesini istediler ve bu amaçla kuruluşun adına "İşçi Sendikaları" sözcüklerini eklettiler.

FOTLU 1881-84 arasında önemli bir gelişme göstermedi. Meslek kuruluşları 13 Mayıs 1886'da Philadelphia'da toplandıktan sonra Aralık 1886'da Ohio'da yeniden biraraya gelerek *American Federation Of Labour*'ı (Amerikan İşçi Federasyonu - AFL) kurdular. *FOTLU* da bu yeni kuruluşa katıldı.

Sosyalistler ve İşçi Hareketi: (1890-1900)

Kapitalist sınıfın tüm baskısına ve özellikle grevlerde çok sayıda işçi öldürülmesine rağmen sosyalistlerin siyasal mücadelesi ve işçilerin yeni sendikal örgütlenmeler yaratma çabaları

kabul eden anlayış ağır baatı.

Adler, Alman sosyal demokraaleinde yükselen reformlat va revizyonist akımlara hoşgörülü baktı ve Bebel'le olen yakın doatluğu çerçevaalnde onu da birçok parti içi çalışma anında yumuşattı. Adler'in reformlat ve revizyonistlere bakışını, Bebel'e 1903'de yazdığı şu satırlar özetler: "Bizzat işçi aınıfının içinde, bir yandan devrimci içgüdüyü muhafaza ederken, diğerleri gibi yaşayarak elde edilen kazanımların tadına varma eğilimi gittikçe güçleniyor."

Önemli lalmlerinden biri olduğu *II. Enternasyonal*'in 1912 Basel Kongreal'nde birçokları gibi barışçı bir tutum alan Adlar; partisinin Hababurg monarşlaine karşı güçlü bir alyasal va kitlesel inialyatif gaiiştirememealnin doğal sonucu olarak, *II. Enternaayonal*'e gönderdiği şu notla emperyalist savaşa teslim olduğunu belgeledi: "Savaş bizim için başladı bile. Savaşın olmaaına karşı alimizden galdiği kadar mücadele ettik. Fakat artık bizden eylem beklamayln! Savaş halindeyiz. Parti baaınına el konuldu."

Adler, 1917'nin sonlarında sonuç getirmeyen Stockholm barış görüşmelerine katıldı. Sovyet Davrimi'ni "demokrasinin zaferi" olarak selamlamıştı. Savaşla beraber Hababurg monarşlainin yıkılmasından sonra, Alman Avuaturyaaında dışişleri müateşarlığını üatlendi. "Gençlik idealim" olarak tanımladığı Alman Avuaturyaaının, Almanya'ya bağlanmaaı için oluşturulan geçici maclIate uğraş verirken, 11 Kasım 1918'de Viyana'da öldü.

duraksamadı. 1892'de *Birleşik Demir, Çelik ve Teneke İşçileri Sendikası*'nın Homestead'taki Carnegie şirketine ait işyerinde giriştiği grev tam bir savaş biçiminde gelişti. İşverenin kiraladığı 300 Pinkerton muhafızı gece işyerine gelirken grevci işçilerce durduruldu. Çıkan çatışmada 9 işçi, 3 Pinkerton muhafızı öldü. Bu olay grevin askerî birliklerce daha da kolay bastırılmasını sağladı.

1888'de Burlington lokomotif sürücülerinin ve ateşçilerinin grevinin kırılmasından sonra, Eugene Debs 1893 yılında *Amerikan Demiryolu Sendikası* adıyla yalnızca vasıflı işçileri değil, tüm demiryolu işçilerini kapsayan yeni bir sendika kurdu. 1893 bunalımı ile birlikte son derece kötü koşullarla karşı karşıya kalan demiryolu işçileri bu sendikanın önderliğinde 1894 başında ülkenin dört bir yanından Washington'a bir yürüyüş düzenlediler. Bu yürüyüş sendikanın tüm ABD'de tanınmasını ve desteklenmesini sağladı. Nisan 1894'deki başarılı Great Northern Railroad grevinden sonra sendikanın üye sayısı 150 bine ulaştı.

İşçiler Mayıs'da Debs'in önderliğinde Pullman şirketinde greve çıktılar. 4 bin işçinin grevi 150 bin dolayında işçi tarafından desteklendi. Yeni sendikanın farklı bir sendikacılık anlayışına sahip olduğunu kavrayan kapitalistler grevcileri yola getirmek ve sendikayı çökertmek için her yola başvurdular. Pinkerton özel çeteleri ve federal askerî birlikleri devreye girdi ve grev şiddetle bastırıldı, 25 işçi öldürüldü, Debs tutuklandı, hapis cezasına çarptırıldı. Sendika büyük çapta zarar gördü. Yeni sendikayı rakip kabul eden vasıflı işçilerin meslek sendikaları bu grevi desteklemedi. Meslek bilinci, militanlığa ve sınıf bilincine üstün geldi. Ancak Amerikan işçi hareketi tarihinde özel bir yeri olan Pullman grevi Debs'in tüm ABD'de tanınmasına yolaçtı.

Gompers ve AFL İdeolojisi

Dünya ve Amerikan sendikacılık hareketinin önde gelen isimlerinden, *Amerikan İşçi Federasyonu*'nun (AFL) kurucusu Samuel Gompers, AFL'nin 1903 kongresinde kendisini eleştiren sosyalistlere karşı şunları söylüyordu: "Sosyalistler, sizlere sizin felsefenizi incelemediğimi, ekonomi ve felsefe üzerine yazılmış, öyle sıradan değil, belli eserlerinizi okuduğumu, yalnız okumakla kalmayıp aynı zamanda da incelemiş olduğumu söylemek isterim. Konuşmacılarınızı dinledim. Hareketinizin tüm dünyadaki çalışmalarını takip ettim. Otuz yıldır doktrinlerinizi yakından izliyorum. Birçoğunuzla yakın arkadaş oldum. Nasıl düşündüğünüzü ve neler önerdiğinizi biliyorum. Ellerinizi ne için kaldırıyorsunuz onu da biliyorum. Ve şunu söylemek istiyorum ki, sizin yalnızca doktrinlerinize değil, felsefenize de karşıyım. Ekonomik açıdan gerçek dışısınız. Toplumsal açıdan yanlışsınız. İşçi-işveren ilişkileri açısından olanak dışısınız." Bu konuşmadan sonra Gompers, kongrede 2 bin 147 oya karşı 11 bin 282 oyla yeniden genel başkanlığa seçildi.

Özellikle 1848 Devrimi'nden sonra çok sayıda *I. Enternasyonal* üyesi ABD'ye gelmişti. Bunlar Amerika'da Enternasyonal'in şubelerini kurdular. New York'ta Tenth Ward Hotel'i merkez olarak alan ve çoğunluğunu işçilerin oluşturduğu Birinci Şube, daha sonra *AFL*'yi kuracak işçi liderlerini de kapsıyordu. Bu grup içinde Karl Marx'ın arkadaşlarından Fred Bolte, J.P. McDonnel, Konrad Carl, David Kronburg gibi kişiler de bulunuyordu. Samuel Gompers'in 1870'lerde en yakın arkadaşları *Enternasyonal*'in Birinci Şube üyeleri oldu. Gompers hiçbir zaman resmen Birinci Şube üyesi olmadı. Ancak bir zamanlar *Enternasyonal*'in İskandinavya Sekreterliği'ni yapmış olan puro imalatçısı Ferdinand Laurell, Gompers'in Birinci Şube tartışmalarına katılmasını sağladı. Düşkırıklığına uğramış sosyalistlerden olan Laurell'in Gompers'e verdiği öğüt, "onları dinle, anlamaya çalış, fakat partilerine girme" olmuştu. Gompers daha sonra Birinci Şube içinde "10 filozof" olarak tanınan ve ileride *AFL'nin ideolojisini belirleyecek olan daha dar bir gruba dahil oldu.*

Enternasyonal'in Birinci Şubesi ile Onikinci Şubesi arasında Karl Marx'a kadar yansıyan ve onun hakemliğini talep eden yoğun bir tartışma sürmekteydi. Birinci Şube, Onikinci Şube'yi "orta sınıf mensuplarını kapsamak, reformcu olmak ve Ferdinant Lassalle'in görüşlerini savunmak"la suçluyordu. *Sosyal Demokrat Parti*'yi oluşturan Onikinci Şube üyeleri arasında Adolph Strasser, P.J. McGuire gibi önemli işçi önderleri bulunmaktaydı.

1870'lerin başlarında Amerika'da Lassalle taraftarları ile Marksistler arasında yoğun tartışmalar oldu. Lassalle taraftarlarının dogmatik, sekter ve anti-sendikal görüşleri Marksistler tarafından şiddetle eleştirilirken, Marksist olarak adlandırılan bir grup da diğer uca kayarak, sendikalar aracılığıyla kapitalizme son verilebileceği görüşünü savunmaya başladı. Bu sapma daha sonraları "saf ve basit sendikacılık" ya da yaygın deyimiyle "partilerüstü sendikacılık" anlayışını üretti.

İşte Gompers böyle bir ideolojik tartışma içinden yükseldi. İki kalın ciltten oluşan anılarında Marx'ı özgün dilde okuyabilmek için Almanca öğrendiğini yazan Gompers, Marksistler arasındaki tartışmaları çok yakından izledi, ilk zamanlarda *I. Enternasyonal*'in görüşlerini paylaştığını, Lassalleciler ve Marksistler arasındaki ideolojik mücadelede sendikal mücadelenin gerekliliğini savunan Marksist görüşleri kendine daha yakın bulduğunu belirtti. Sendikalardaki sosyalistler ile iyi geçinmeye, onların güvenini kazanmaya özen gösterdi.

Karl Marx ve Friedrich Engels'in Amerika üzerine yazdıklarını, onların Amerika'daki dostlarına göndermiş oldukları mektupları da izledi Gompers. Ve yavaş yavaş her yerde siyasal mücadeleyi bir kenara bırakarak, Marx ve Engels'in sendikalar üzerine formüle ettikleri görüşleri kendi yorumuna göre tekrarlamaya başladı. Sendikal oportünizmin en etkili örneğini oluşturan Gompers, önce Lassalleciler ve Lassalleciler'in etkin olduğu *Emek Şövalyeleri*'yle, daha sonra sosyalistlerle giriştiği polemiklerde Marx'ın sendikalar üzerine söylediklerini kalkan olarak kullanacaktı.

1881'de *Amerika ve Kanada Örgütlü Meslek Kuruluşları ve İşçi Sendikaları Federasyonu*'nun (FOTLU) kurulmasına, bu örgütün 1886'da AFL'ye dönüşmesine öncülük edenler arasında bulundu. 1881'de tüm işçilerin sendikalaşmasına karşı meslek sahibi vasıflı işçilerin meslek sendikalarında örgütlenmelerine ilişkin görüşleri ile *Emek Şövalyeleri*'nin muhalefeti karşısında yenilgiye uğrayan Gompers ve arkadaşları 1886'da tam bir zafer elde ettiler.

Gompers *AFL*'nin kuruluşundan sonra bu örgütün tek ücretli personeli oldu. Ve yaklaşık 40 yıl *AFL*'den aldığı maaşla sınıf işbirliğini savundu. Ancak *AFL* başkanlığını sürdürmesi kolay olmadı. Sendikal elitizme karşı çıkan, tüm işçilerin örgütlenmesini savunan *Emek Şövalyeleri*'nin ve sosyalistlerin muhalefetine karşı "dogmatik ve sekter sosyalistlerle" mücadele edilmesi gereğini sık sık tekrarladı.

Avrupa'nın önde gelen sendika önderleri ile yoğun bir iletişim içinde olan Gompers bu kişilere nihai hedefin işçi sınıfını ücret köleliğinden kurtarmak olduğunu yazıyordu. Fransız işçilere okunmak üzere Victor Delehaye'ye gönderdiği bir mektupta şunları yazmıştı: "Yoldaşlar, okyanuslar bizi ayırsa da bizi harekete geçiren aynı ruh ve amaç, örgütlenme ve dünya proletaryasının kurtuluşudur." Ve yine ilginçtir ki, bugün tüm dünyada işçilerin uluslararası birlik, dayanışma ve mücadele günü olarak kutlanan 1 Mayıs'ın, işçilerin uluslararası günü olması için *Sosyalist Enternasyonal*'in Paris toplantısına öneri götüren de Gompers'ti.

Amerika'da çok sayıda sosyalist partinin kurulmuş olması, sosyalist siyasal mücadelenin dağınıklığı, bazı sosyalist önderlerin *AFL*'ye karşı sekter tavrı, ayrı sendikalar kurma çabaları, Gompers ve arkadaşlarına, "saf ve basit sendikacılık" olarak adlandırdıkları, sınıf uzlaşmacı sendikacılığı, yerleştirme olanağı tanıdı.

1885'de eski Lassalleci *AFL* kurucusu Adolph Strasser, ABD Senatosu'nda Eğitim ve İşçi Komitesi'nde kendine sorulan sorulara cevap verirken şöyle diyordu: "Bizim nihahi hedeflerimiz yoktur. Günlük çalışıyoruz. Birkaç yıl içinde gerçekleşecek acil ihtiyaçlar için mücadele ediyoruz... Tüzüğümüzde belirttiğimiz gibi teorisyenlere karşıyız... Bizler pratik insanlarız." İşte bu görüşler Amerikan sendikacılığının ve Gompersizmin özünü oluşturdu.

Gompers sınıf işbirliğine dayalı sendikacılık anlayışını finans oligarşisi ile sendikacıları biraraya getiren bu kuruluşla pekiştirdi. Bunlardan biri 1900'de kurulan *National Civic Federation* (Ulusal Medeni Federasyon) idi. Emek-sermaye sorunlarının çözümü ve grev ve lokavtların önlenmesi amacıyla kurulduğu açıklanan bu örgütün temel yaklaşımı şuydu: "Emek ile sermaye arasında

13 II. Enternasyonal

1850'de Londra'da doğan, 1863'de ABD'ye gelen ve 1872'de ABD yurttaşı olan Gompers, 1887-1936 yılları arasında Cigar Maker's International Union-CMIU *(Uluslararası Puro İmalatçıları Sendikası) başkan yardımcılığını yaptı. 1896-1924 yılları arasında bu sendikanın genel başkanlığını yaptı. 1886-1894 ve 1895-1924 yılları arasında (sosyalistlerin muhalefeti sonucu seçilemediği tek yıl dışında) 37 yıl boyunca* AFL*'nin genel başkanlığını sürdürdü. Modern Amerikan sendikacılığının kuruluş ve yükseliş dönemlerinde, Amerikan kapitalizminin tekelci kapitalizme geçiş aşamasında 37 yıl boyunca AFL'nin genel başkanlığını yapan Gompers'in belirleyici kişiliği ve eylemleri ile oluşturduğu sendikacılık yaklaşımı Gompersizm olarak adlandırıldı. Gompersizm, ABD'nin emperyalist bir güç olarak tüm dünyada etkinliğini sürdürmesiyle "partilerüstü" ya da "partilerdışı" sendikacılık olarak az gelişmiş ve kapitalist ülkelerde yaygınlık kazandı.*

zorunlu bir düşmanlık yoktur. Biri olmadan diğeri olamaz, biri diğerinden evrilmiştir... Birinin çıkarı diğerinin çıkarıdır... Bugünün işçisi yarının kapitalistidir." Yaklaşık 40 yıl önce ABD Başkanı olarak "emek sermaye olmadan varolabilir, ancak emek olmadan sermaye varolamaz" sözlerini sarfeden Lincoln'den de geriye düşen Gompers bu uzlaşma örgütünde işçi temsilcisi olarak yıllarca görev yaptı.

Gompers 1900'lu yıllarda uluslararası çapta bir kişi oldu. Avrupa'da çok sayıda uluslararası sendikal toplantıya katıldı. Uzlaşmacı görüşlerini oralarda da yaymaya, uluslararası işçi sendikalarını kendi görüşleri etrafında biçimlendirmeye çalıştı. Çinli işçilerin ABD'ye gelmelerine karşı çıkan harekette, ırkçı görüşlerini sergiledi. I. Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında savaşa karşı çıkanları çok sert suçladı, Ekim Devrimi'ni şiddetle eleştirdi. ABD'nin emperyalist politikasını son noktasına kadar destekledi. Gompers'in anti-sosyalist görüşleri II. Dünya Savaşı'ndan sonraki soğuk savaş yıllarında yoğunlaşan anti-komünist propagandanın temellerinden birini oluşturacaktı.

Gompers, toplumsal sorunlarda özünde devlet müdahalesine ve yönetime katılma taleplerine de karşıydı. Daha sonraki yıllarda bu taleplere açıkça karşı çıkamayınca onları çeşitli biçimlerde sulandırmaya çalıştı. Sözde grevden yanaydı, ancak sık sık bu hakkın siyasal amaçlarla kötüye kullanabileceğini belirtiyordu. Aşırı demokrat görünmek istemesine rağmen kendi görüşlerine karşı çıkanları, muhaliflerini acımasızca ezdi, ezdirdi. Yeri geldiğinde *AFL* Kongre kararlarını bile hiçe sayarak kendi görüşlerini dikte ettirdi.

İşte bu yaklaşımları ile Gompers, arkadaşlarıyla birlikte Amerikan sendikacılığı olarak adlandırılan sendikacılık anlayışını oluşturdu. Kendilerince "saf ve basit sendikacılık" olarak adlandırılan, Türkiye'de genelde "partilerüstü sendikacılık" olarak bilinen ve ünlü sendikacılar arasında çok sayıda taraftarı bulunan bu sendikacılık anlayışı, temelde işçilerin nihai kurtuluşunu değil, kapitalist sömürü ilişkisi içinde "en fazla"yı elde etmeyi amaçlayan, uzlaşmacı sendikacılıktı. Sınıf gerçeğini ve ekonomik, siyasal ve ideolojik mücadelenin bütünlüğünü reddeden, sınıf çıkarlarını değil, meslek çıkarlarını savunan bir sendikacılıktı.

FARUK PEKİN

1886 grevlerinin yenilgisinden sonra işçiler arasında siyasal mücadele yeniden yoğunluk kazandı. 1887 seçimleri için *Emek Şövalyeleri*, New York *Merkezî İşçi Sendikası* ve sosyalistler Henry George'u ortak aday gösterdiler. George seçilemedi, ancak 67 bin oy aldı. Bu sonuç sosyalistler açısından umut vericiydi.

Bu arada *Sosyalist İşçi Partisi*'nin önderliği 1890'da üniversite mensubu Daniel De Leon'un eline geçti. İşçiler ile işçi olmayanların her türlü işbirliğine kesinlikle karşı çıkan, sendikaların günlük işlevlerini reddeden, sekter De Leon ile birlikte *Sosyalist İşçi Partisi* kitlelerden daha da koptu. De Leon İngiltere'den ithal ettiği "yeni sendikacılık" sloganı ile hem *Emek Şövalyeleri*'ne hem de *Amerikan İşçi Federasyonu*'na karşı savaş açtı ve sosyalistlerin federasyonu terk etmelerini istedi. De Leon'un sendikalara karşı oldukça karışık, zamana göre değişen tavrı sosyalistleri sendikalarda zor durumda bıraktı.

Pullman grevi sırasında yıldızı parlayan Eguene Debs, 1897'de *Siyasal Demokrasi* adıyla bir platform oluşturdu. Platform, De Leon'un politikasından rahatsız olan *Sosyalist İşçi Partisi*'nden üyelerin, Yahudi sosyalistler ve bazı sendikacılardan ilgi görünce ertesi yıl *Sosyal Demokrat Parti*'ye dönüştürüldü. Parti uluslararası sosyalizm ilkelerine ve programına inanan sosyalistlere açık olacaktı.

Sosyal Demokrat Parti. Amerikan İşçi Federasyonu yöneticileri ile yakın ilişki kurmak ve *Federasyon* tabanında varolabilmek için yoğun çaba harcadı. Sendikacılardan ve *Federasyon* yöneticilerinden belli bir ilgi gördü. Bu arada 1898'de yapılan seçimlerde John Chase adında bir sosyalist, Massachusetts eyaleti Haverhill şehrinden belediye başkanı seçildi. 1900'de ise *Sosyal Demokrat Parti* ve *Sosyalist İşçi Partisi* üyeleri Indianapolis'te biraraya geldiler ve ertesi yıl da *Socialist Party of America*'yı (Amerikan Sosyalist Partisi) kurdular.

II. Enternasyonal'in Kuruluşu ve İlk Yılları

Sosyalizm ve sosyal mücadeleler tarihi içinde *II. Enternasyonal*, 1889 yılından I. Dünya Savaşı'nın patlak verdiği 1914 yılına kadar uzanan çeyrek yüzyıllık bir dönemi kapsar.

II. Enternasyonal'i kendisinden önceki *I. Enternasyonal*'den ayıran temel fark, işçi sınıfının yalnızca sendikal değil aynı zamanda siyasal olarak da örgütlendiği ve siyasal partiler tarafından temsil edilmeye başlandığı bir dönemde ortaya çıkmış olmasıdır.

II. Enternasyonal'i oluşturan siyasal partilerin en güçlüsünün ve en önemlisinin *Alman Sosyal Demokrat Partisi* olduğundan kuşku yoktur. *Alman Sosyal Demokrat Partisi*, bu ülkede işçi sınıfının siyasal birliğini gerçekleştirmiş ve sendika hareketi ile organik bağlara sahipti. Güç ve etkinlik açısından onların hemen ardından, Fransız işçi ve sosyalist hareketi gelmiştir. Ayrıca, Rus, Avusturya, İngiliz ve diğer bazı batı Avrupa ülkelerinde varlık kazanmış olan işçi ve sosyalist hareketlerini anmak gerekecektir.

I. Enternasyonal'in bölünmesinden sonra 1877'de Belçika'nın Gand şehrinde geniş kapsamlı bir enternasyonal oluşturmak amacıyla *Sosyalist Birlik Kongresi* toplandı. Anarşistler ile siyasal eylem yanlıları arasında *I. Enternasyonal*'den bu yana sürüp gelen tartışma, bu kongrenin gündeminde de önemli bir yer tuttu. Kongre boyunca ortaya çıkan görüş ayrılıklarına çözüm olmak üzere, siyasal eylem yanlısı çoğunluk, anarşistlerin çağırılmadığı ayrı bir toplantı düzenlendi. Anarşistler ile bağların kopartılması doğrultusundaki bu hareketin önde gelen simaları şöyle sıralanabilir: Belçika'dan César de Paepe, *Alman Sosyal Demokrat Partisi*'ni temsil eden Wilhelm Liebknecht, İsviçre'den Herman Greulich, İtalya'dan T. Zanardelilli, Macaristan'dan Leo Frankel, Fransa'dan André Bert, İngiltere'den John Halles ve Maltman Barry.

Bu gelişme, *II. Enternasyonal*'in kurulması yolunda atılmış ilk adımlardan biri sayılabilir. Ancak, bu girişimin uzantısı olarak 1881 yılında İsviçre'nin Coire şehrinde toplanan *Uluslararası Kongre*'nin arkası gelmedi. Coire Kongresi'nde uzun ve geniş kapsamlı tartışmaların sonucunda yeni bir *Sosyalist Enternasyonal*'in zamanının henüz gelmediği kararına varıldı.

Enternasyonal fikrini canlandırma girişimleri kısa bir süre sonra, Fransızların öncülüğünde yeniden ortaya çıktı. Fransız işçi hareketi 1880'lerin başında hızlı bir canlanma kazandı. 1882'de Fransa'da Guesde'nin öncülüğündeki *Parti Ouvrier Français* (Fransız İşçi Partisi) kuruluşunu tamamlamış ve sendika hareketi üzerinde belli bir etkinlik kazanmıştı. Bunun yanısıra Paul Brousse'un önderliğindeki posibilist akımın temsilcileri de *Parti Ouvrier Socialiste Revolutionnaire*'i (Sosyalist Devrimci İşçi Partisi) kurmuşlar ve ayrı bir sendikal yapılanmayı başlatmışlardı.

Yeni bir *Uluslararası İşçi Kongresi* toplama girişimi 1883'de posibilistlerden geldi. Çalışma koşullarının düzeltilmesi, özellikle, çalışma süresinin kısaltılması kongrenin gündeminde önemli bir yer tuttu. Bu talepler, 1886'da gene Paris'de toplanan ikinci *Uluslararası Kongre*'de daha açık bir biçimde ifadesini buldu.

Bu dönemde, sekiz saatlik ışgününün gerçekleştirilmesi için çeşitli ülkelerde eşzamanlı eylemlerin düzenlenmesi eğilimi belirmişti. Çeşitli ülkelerde bu yönde beliren eğilimlere paralel olarak Paris'de toplanan *Uluslararası Kongre*'de de posibilistler, sekiz saatlik işgününü sağlamayı başlıca amaç edinmiş bir uluslararası işçi örgütü kurulması önerisini benimsediler. Bu amaçla, Fransız Devrimi'nin yüzüncü yıldönümü olan 1889'da yeni bir *Uluslararası Kongre* toplanması için Fransız posibilist partiye görev verildi.

Bu arada, ayrı bir *Uluslararası İşçi Kongresi* 1888'de Londra'da toplandı. İngiltere'nin sendika örgütü olan *TUC*'nin ve soyalistlerin temsilcileri kongreye katıldı, ayrıca, kıta Avrupasının çeşitli temsilcileri de yer aldı. Sekiz saatlik işgünü için uluslararası boyutlu eylemler düzenlenmesi ve ertesi yıl Paris'te yeni bir kongre toplanması kararı alındı.

Paris Kongresi

1889'da Paris'de toplanan her iki kongrede kalabalık bir izleyici kitlesi bulundu. Salle Pétrelle'de toplanan Marksistlerin düzenlediği kongreye toplam 391 delege katılmıştı. Bunların 221'i Fransız, 81'i Alman, 22'si İngiliz, 14'ü Belçikalı, 8'i Avusturyalı ve 6'sı Rus'du. Ayrıca, Hollanda, Danimarka, İsveç, Norveç, İsviçre, Polonya, Romanya, İtalya, Macaristan, İspanya, Portekiz, Bohemya, Bulgaristan gibi ülkelerden de delegasyonlar yer alıyordu. ABD, Arjantin ve Finlandiya'dan da gözlemciler bulunuyordu. Rue Lancry'de posibilistlerin düzenlediği kongreye 500'ü Fransız olmak üzere 600 delege katılmıştı. Almanlar, posibilistlerin girişimi içinde yer almadılar.

Salle Pétrelle kongresine katılanların temsil edici niteliği bakımından belirgin bir üstünlük taşıması sonucunda yeni bir *Enternasyonal* oluşturma girişimlerinin öncülüğü, bir süre sonra, Fransız posibilistlerinden Alman sosyal demokratlarına geçti.

Brüksel ve Zürih Kongreleri

1889'da Paris'de yapılan toplantıları *II. Enternasyonal*'in birinci kongresi saymak gerekirse, ikinci kongrenin Ağustos 1891'de Brüksel'de toplandığı söylenebilir. Brüksel Kongresi'ne 15 ayrı ülkeden 337 delege katıldı. Kongrede, 1890 ve 1891'de 1 Mayıs kutlamalarında sağlanmış olan başarının verdiği güvenle, bu kutlamaların şu üç amacı vurgulamaya vesile olması kararlaştırıldı: Sekiz saatlik işgününün sağlanması, uluslararası iş mevzuatının ihdası için baskı yapılması, uluslararası barışın sağlanmasının bütün ülkelerin işçilerinin bir isteği olarak ifade edilmesi. Kongrede, bunlara ek olarak, 1 Mayıs'da bütün ülkelerde genel greve gidilmesi kararı alındı.

II. Enternasyonal'in bu ilk kongrelerinde örgütün niteliği konusunda bir belirsizlik egemendi. Bu kongreler, genel olarak *Sosyalist İşçi Kongreleri* olarak adlandırıldı. Ancak 1896 Kongresi'nde olduğu gibi *Sosyalist İşçi ve Sendika Kongreleri* denildiği de oldu. 1893 Zürih Kongresi'nde, anarko-sendikalistlerle *Enternasyonal* arasındaki ilişkiye dair alınan kararda şöyle deniyordu: "Kongreye tüm sendikalar ve ayrıca işçilerin örgütlenmesi gereği ile siyasal eylem gereğini benimseyen sosyalist partiler ve örgütler kabul edilecektir. Siyasal eylemden kastedilen, işci sınıfı örgütlerinin, proletaryanın çıkarlarını geliştirmek ve siyasal iktidarı ele geçirmek yolunda, mümkün olan en geniş ölçüde, siyasal haklardan ve yasama mekanizmasından yararlanması veya bunları ele geçirmesidir."

Londra Kongresi

II. Enternasyonal'in 1896'da Londra'da toplanan kongresinde Zürih Kongresi'nde siyasal eylemi benimseyen, dolayısıyla anarko-sendikalist tezi reddeden doğrultuda biçimlenmiş olan karar taslağı yeniden gündeme geldi. Bu kongrede anarko-sendikalist kanat, esas olarak, ünlü sendikacı Fernand Pelloutier'nin önderliğindeki Fransız anarko-sendikalistleri tarafından temsil edilmekteydi. İngiliz sendika liderlerinden Tom Mann ve Keir Hardie görüş ayrılıklarını müsamaha ile karşılayan geniş bir ittifaktan yana tavır aldılar. Buna karşılık, Fransız sosyalist lider Jaurès ve İngiliz Marksistlerinin lideri durumunda olan Hyndman karşı görüşü savundular. Bu arada, anarşist-komünist eğilimi temsil eden Kropotkin gibilerin istisna tutularak *Enternasyonal*'de yer almasını savunanlar oldu.

Alman sosyalistlerinden Liebknecht'in hazırladığı ve kabul edilen taslakta: Kongrenin hazırlık komitesi, münhasıran aşağıdaki nitelikleri taşıyanları müteakip kongreye davet etmekle görevlendirilmiştir:

1-Kapitalist mülkiyet ve üretim yerine sosyalist mülkiyet ve üretimi kurmaya çalışan ve teşriî ve parlamenter eylemi bu amaçlara ulaşmak için gerekli yol olarak benimseyen örgütlerin temsilcileri.

2-Politikada militan bir tavır benimsememiş olsalar dahi, teşriî ve parlamenter eylemin gereğini kabul ettiklerini beyan eden salt sendikal örgütler. Dolayısıyla, anarşistler dışlanmışlardır." deniyordu.

Devrimci romantizm havası içinde Eugène Pottier'nin yazdığı Enternasyonal *şiiri hakkında çeşitli efsaneler yayılmıştı. Pottier'nin bu şiiri Haziran 1871'de Paris'te saklanırken yazdığı söylentisi bu romantizmin yığınlardaki ifadesiydi. Gerçekte ise Eylül 1870'te kaleme alınan şiire son şeklini Komün üyesi Gustave Lefrançais verdi ve Pottier gıyabında ölüme mahküm olduktan sonra Fransa dışına kaçan Lefrançais'ye şiiri ithaf etti. 1882'de* Fransız İşçi Partisi *kurulduktan sonra, Jules Guesde kuzey Fransa'da propaganda gezileri düzenledi. Lille ve Roubaix bu partinin yığınlar nezdinde en fazla itibar ve güç kazandığı bölgeler oldu. 15 Temmuz 1888'de* Fransız İşçi Partisi'*nin Lille yöneticisi Gustave Delory'nin talebi sonucu Pottier ve Degeyter bir araya geldiler ve Degeyter ertesi gün* Enternasyonal'*i besteledi ve Lilleli işçiler ilk kez 23 Temmuz günü* Sendika Odası'*nın düzenlediği bir toplantıda* Enternasyonal'*i söylediler. 1928'de* III. Enternasyonal'*in 6. Kongresi'ne çağrılan Degeyter, delegeler tarafından coşkuyla karşılandı. Kongrenin açılışında orkestrayı yönetti ve* Enternasyonal *üç kere coşkuyla söylendi. Bir kaç yıl sonra Maurice Thorez şöyle yazacaktı; "Degeyter ile 1928'de Moskova'daki karşılaşmamızı hatırlıyorum.* Enternasyonal'*i çalan orkestrayı yönetirken gözyaşlarını tutamamıştı ve üç kezden sonra orkestra üyeleri kendisini kucaklayarak havaya fırlatmıştı. Ağlamayan kalmamıştı." Resimde* Fransız İşçi Partisi *yararına satılan şiir kitabının kapağı görülüyor.*

13 II. Enternasyonal

Avrupa'nın "sahipleri", müstakbel Çar II. Nikola, İmparator II. Wilhelm, Galler Prensi VII. Edward, İmparatoriçe Friedrich ve hepsinin önünde "Avrupa'nın Büyükannesi" Kraliçe Victoria, 1894'te Coburg'da bir düğünde. Yüzyıl dönümüne gelindiğinde hemen hemen tümüyle kapitalistleşmiş olan Avrupa'nın büyük bölümü, üç hanedanın üyeleri tarafından yönetiliyordu. İngiltere Kraliçesi ve "Hindistan İmparatoriçesi" Victoria'nın tam altmışüç yıl süren saltanatı boyunca Büyük Britanya "üzerinde hiç güneş batmayan imparatorluk" haline gelmişti. Büyük Avrupa devletleri arasında yalnızca Fransa, iki imparatorluk, iki krallık restorasyonu ve iki cumhuriyet tecrübesinin ardından, üçüncü kez ilan edilen cumhuriyet rejimi altında yaşıyordu.

Paris Kongresi

II. Enternasyonal'in 1900 yılında Paris'te toplanan ve *Paris Sosyalist Kongresi* olarak anılan genel kurul başlıca iki açıdan önem taşımaktaydı. Birincisi, Millerand olayı olarak bilinen ve sosyalistlerin burjuvazinin temsilcileriyle aynı kabinede yer alıp almayacaklarına ilişkin sorunun gündeme gelmesiydi. İkincisi, *Uluslararası Sosyalist Büro*'nun kurulması kararıydı. Kongre toplandığı yıllarda, revizyonist eğilimler Alman sosyal demokratları arasında yaygınlık kazanmış olmakla birlikte, henüz uluslararası alanda kayda değer bir ağırlığa ulaşmış değillerdi. *Alman Sosyal Demokrat Partisi* içindeki revizyonist akımın mensupları Millerandizm konusunda partinin lideri Kautsky ile aynı görüşü paylaşıyorlar ve Fransa'da, sosyalist Millerand'ın burjuva kabinesinde yeralmasına karşı çıkıyorlardı.

Paris Kongresi'nde Millerand'a karşı bir karar çıkartmanın bazı güçlükleri vardı. Kuşkusuz, Millerand'ın kendisi, partisine danışma gereğini dahi duymaksızın kabinede bakanlık kabul etmiş olmakla her türlü uzlaşma kapısını kapatmıştı. Ancak, *Fransız Sosyalist Partisi*'nin bölünmeye uğraması tehlikesini önleme kaygusu ile Millerand'a karşı, bazı çekincelerle de olsa müsamahalı bir tavır ortaya koymuş olan Fransız sosyalistlerinin lideri Jaurès'i zor duruma düşürmeyecek bir çözüm bulmak gerekiyordu. Bütün kanatlar açısından mümkün olan en uygun çizgiyi ifade eden bir karar taslağını yazma işini Kautsky üstlendi. Böylece hazırlanan ve sonuçta 9'a karşı 29 oyla benimsenen taslakta şu görüşler ifade edildi: "Proletaryanın iktidarı ele geçirmesi, çağdaş demokratik devlet içinde bir çırpıda olmaz; Ancak ve yalnızca, proletaryanın siyasal ve sendikal örgütlerinin, maddi ve manevi yenilenme yolunda ve yerel organlarda teşriî makamlarda mevcut sandalyelerin tedricen kazanılması yoluyla ortaya koyacakları uzun ve sabırlı mücadelelerin sonucunda sağlanır. Bununla birlikte, iktidar erkinin merkezileşmiş olduğu yerlerde, bunun bu türden perakende yollarla kazanılması mümkün değildir. Tek başına bir sosyalistin burjuva hükümetinde bakan olması siyasal iktidarın ele geçirilmesinde normal bir başlangıç olarak kabul edilmez. Bu, asla acil bir durumun gerektirdiği geçici ve istisnai bir önlemden başka bir şey değildir. Böylesine bir acil durumun mevcut olup olmadığı, bir ilke sorunu olmayıp, taktik sorunudur. Kongre bunu belirlemek durumunda değildir. Ancak, herhangi bir durumda bu tehlikeli deneyimin yararlı olabilmesi, birleşik bir parti örgütü tarafından onaylanmış olmasına ve sosyalist bakanın partisi tarafından görevlendirilmiş olmasına ve bu durumun devamına bağlıdır. Her ne koşulda olursa olsun bir sosyalistin, partisinden bağımsız olarak bakan olması veya partisini temsil etmek durumunu terketmesi halinde hükümette görev alması, proletaryayı güçlendirmenin bir yolu olmak yerine onu zayıf düşürür ve siyasal iktidarın elegeçirilmesini kolaylaştırmak yerine, onu geciktirir. (...)"

Millerand olayının ardından, emperyalizim sorunu, Paris Kongresi'nin gündemini işgal eden bir diğer konuyu teşkil etti. Hollandalı delege van Kol'un önerisi, emperyalizme karşı savaş

vermekle yetinilmeyip, sömürge ülkelerde sosyalist partilerin kurulması ve sosyalist hareketlerin desteklenmesi için aktif tavır alınmasını öngörmekteydi. Bu önerinin oybirliğiyle kabul edilmiş olması, o dönemde derinleşmekte olan emperyalist ülkeler arasındaki amansız rekabetin, henüz, *Enternasyonal*'i etkileme noktasına ulaşmadığını göstermekteydi.

Paris Kongresi'nin sahne olduğu önemli olaylardan biri de Rosa Luxemburg'un yapmış olduğu emperyalizmin çöküşüne ilişkin teoriler üzerine görüşlerini açıkladığı konuşmasıdır. Luxemburg, ayrıca militarist eğilimlerin yükselişine karşı mücadele edilmesini öngören bir karar taslağı sunmuş ve taslak oybirliğiyle kabul edilmiştir.

1904 Amsterdam Kongresi'ndeki esas sorunun arka planını revizyonizm tartışmaları oluşturdu. Dresden Kongresi karar metni egemen güçlerle her türlü uzlaşmayı kesinlikle reddetmekteydi: "(...) Kongre, sınıf mücadelesi esasına dayalı, defalarca sınanmış ve muzaffer taktiklerimizi değiştirmeye yönelik revizyonist çabaları şiddetle reddeder. Revizyonistler düşmanlarımızı yenilgiye uğratarak iktidarı ele geçirme yerine, mevcut düzenin gereklerini kısmen yerine

Almanya'da Reformizmin ve Revizyonizmin Doğuşu

SPD büyümesini sürdürerek, Engels'in 1890'da yazdığı gibi Avrupa sosyalist hareketinin merkezi olduğu görüntüsünü pekiştirirken, reformist ve revizyonist akım da parti içinde uç vermeye başladı. 1890'larla birlikte, *Sosyalistlere Karşı Yasa* döneminde ördüğü yaygın örgütlenme dokusunu legale taşıyan *SPD*, 1890'da yüzde 19.7 olan oy oranını 1893'de yüzde 23.8'e, 1898'de yüzde 27.2'ye yükseltti. Ancak rakamlara yansıyan bu kudret ve Almanya'nın en büyük partisi olması, *SPD*'nin büyük burjuvazi ve devlet katında rejimin asgari müşterekleri uğruna tahammül edilen ve gerçek egemenlik konumlarından planlı olarak uzak tutulan bir "iç düşman" gibi görülmesi geleneğini köklü bir biçimde değiştirmekten uzaktı.

Bu fiili iktidarsızlık, sosyalist toplumu kurmaya dönük bir devrim perspektifine sahip bulunmayan, işçi sınıfının durumunu geliştirmeyi hedefleyen sendikacılardan, işçi sınıfının görece imtiyazlı kesimlerinden ve Bavyera *SPD* örgütünden başlayarak güçlenen bir reformizm hareketine zemin oluşturdu. Reformizmin öncülerinin ana saiki, sosyal demokrasinin seçimlerde ortaya çıkan büyük gücünü, işçi sınıfı için somut kazanımlara tahvil etmekti ve başta Kautsky'nin temsil ettiği *Marxistische Zentrum* (Marksist Merkez) olmak üzere, parti yönetiminin, ne zaman olacağı belirsiz bir devrim umuduyla bu kazanımları elde etmekten feragat etmesini yanlış buluyorlardı.

Reformizmin ilk büyük çıkışına, Bavyera *SPD* örgütü ve önderleri Georg Vollmar öncülük etti. Junkerler gibi feodalizm kalıntısı bir aristokratik sınıfın bulunmadığı, sanayiin büyük boyutlar kazanmayıp zanaat yapısının izlerini taşımaya devam ettiği bir eyalet olan ve küçük üreticiliğin yaygın olduğu verimli bir tarım ekonomisini içeren Bavyera'yı burjuvaziyle

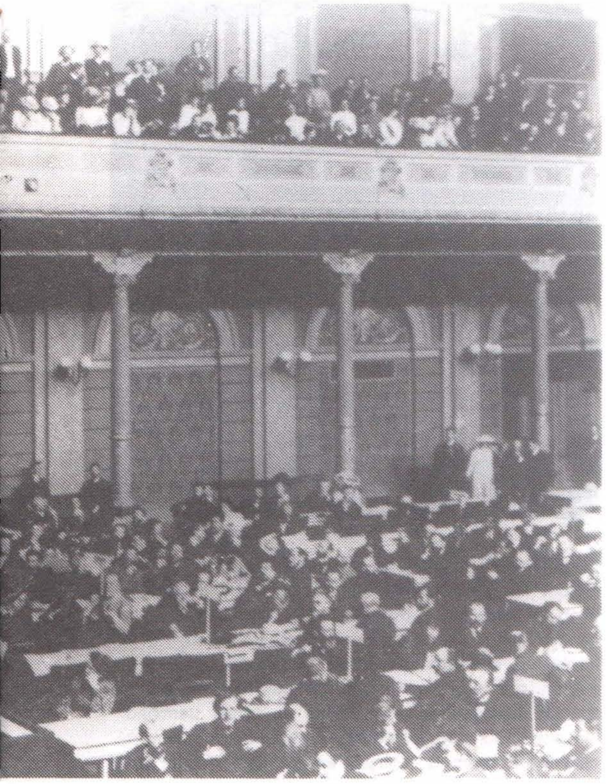
Jean Jaurès

Jean Jaurès, bütün dünya için *II. Enternasyonal* döneminin en ilginç ülkelerinden biri olan Fransa'da hem birleşik bir işçi partisinin önderi hem de "demokratik" sosyalizmin en büyük teorisyeniydi. Bununla birlikte kariyerine bir sosyalist hatta bir siyaset adamı olarak başlamadı. Orta Fransa'da bir küçük müteşebbis ailenin oğlu olarak dünyaya gelen Jaurès, cumhuriyetin eğitim reformları sayesinde, kendi çağdaşları Lucien Herr, Leon Blum ve Charles Peguy gibi öğretmenlik eğitiminde Fransa'nın en büyük okulu olan Ecole Normale Superieure'e girme şansı elde etti. Bu okuldan felsefe öğrenimi görerek ve Jules Ferry ve Leon Gambetta'nın siyasal düşüncelerine eğilimli, ılımlı bir cumhuriyetçi olarak mezun oldu. Dört yıl Albi lisesinde öğretmenlik yaptı. Aynı sırada Kantçı ve panteist eğilimlerini yansıttığı *Duyulabilir Dünyanın Gerçekliği* konulu doktorasını hazırlıyordu. "Toplumsal sorun"a cumhuriyetçiliğiyle bağdaşmayan duyduğu ilgisi, "ikinci" tezine *Alman Sosyalizminin Kökenleri*'ni konu almasıyla belirginleşiyordu. Jaurès, açıkça idealist ve dinsel bir esinle Alman sosyalizmini Lassalle ve Marx'a olduğu kadar, Luther, Kant ve Fichte'ye kadar da uzatıyordu. Jaurès'nin kaderi, Tarn cumhuriyetçileri kendisini 1885'te seçim listelerinde yer almaya çağırdıklarında çizilmiş oldu. Hiçbir siyasal tecrübesi olmaksızın, "kahve politikacıları"na ve iğrenç ayak oyunlarına karşı kuşku yüklü biçimde Bourbon Sarayı'na geldi.

Jaurès'nin demokratın bütün hayatı boyunca koruyacağı bir Rousseaucu demokrasi anlayışı vardı. Halk ancak birleşmiş olabilirdi ve partiler bölmek yerine birleştirmeliydiler. Bourbon Sarayı'nda, Jaurès, önceleri köylülerin, daha sonraları işçilerin savunucusu olarak tanındı. Sosyalist teoriye verdiği önem giderek siyasal bir tavra dönüştü. Bu gelişmeyi, hızlandıran iki etken oldu: "Oportünistler" cumhuriyetini saran ve yeni bir otoriter sağın yükselişini (general Boulanger) kolaylaştıran ve mali skandallar dalgası ile Jaurès'nin Paris'e her gelişinde gördüğü Ecole Normale'in kütüphanecisi Lucien Herr'in etkisi. 1889'da Tarn milletvekilliği seçimlerini kaybetti. Sonra, Toulause Edebiyat Fakültesi'nde öğretmenliğe başladı. Aynı şehrin belediye meclis üyesi oldu. Fransa'nın güney batısındaki cumhuriyetçilerin en önemli gazetesi *Depeche de Toulouse*'da düzenli olarak yazmaya başladı. 1892'de bu yazılarında açıkça sosyalist olduğunu ilan etti. Kendisini sosyalizme Tarn bölgesinde Carmaux grevi yöneltmişti. Bu büyük mücadele boyunca konuşmacı olarak görev aldı, gösterilerde ön saflarda bulundu ve Clemenceau ve Rochefort ile birlikte ülke çapında bu greve destek faaliyetlerini örgütledi. Sonunda 1893'te seçimlerde madencilerin doğal adayı oldu. Bu tarihten sonra, ölene kadar "Carmaux milletvekili" olarak kaldı. Cumhuriyet ve proletarya -bu ikisini asla ayırmadı- için yerine getirilmesi gereken bir görev duygusuyla, sosyalist birlik için büyük bir kampanya başlattı. 1893'te işçi hareketi parçaları biraraya gelmesi zor olan bir boz-yap'a benziyordu. Eylem ve dikkatlerini yeni gelişmekte olan sendikalara yöneltten ve her türlü örgüt ve politikaya düşman anarşistler vardı. Genellikle radikallere yakın "bağımsız" sosyalistler, "olası" reform yanlısı *posibilistler* ve adlarını önderleri Jules Guesde'den alan posibilistlerin düşman kardeşi "Guesdeciler" vardı. Marksist olduklarını söyleyenler yalnızca Guesdecilerdi... Üstelik Marksizmi de fazla bildikleri söylenemezdi. Lucien Herr'i de kendi saflarında gören ve 1793'ün sans-culottelarının gerçek mirasçıları olan Jean Allemanne (1840-1935) yanlıları vardı. Ve nihayet Edouard Vaillant ile birlikte özellikle Paris bölgesinde hâlâ etkili olan ünlü silahlı ayaklanmacı Blanqui yanlıları vardı. Küçük lokantaların arka odalarında, yerel gazetelerde, "sendika odalarında", "özgür düşünce" derneklerinde vs. toplanan küçük gruplardan oluşan bu gizemli dünyaya giren Jaurès, kendisini, hem dogmatizmden uzak bulduğu için değer verdiği bağımsızlara hem de en örgütlü olan ve Fransa'nın sanayileşmemiş bir bölgesinden geldiği için temel önemde gördüğü köylü sorununu 1894'te ortaya atan Guesdecilere yakın buluyordu. Ama *Birlik* yavaş yavaş gelişirken 1897'de bir felaket, Dreyfus olayı gündeme geldi. Bir adli hata kurbanı olan Yahudi yüzbaşıya Jaurès sıcak bakmadı. Daha ziyade bir tür "sol" antisemitizm duygularıyla yüklüydü. (Kapitalizm = tefecilik, Rotschild, vb...) Ama çok kısa bir zaman içinde Lucien Herr ve Emile Zola'dan aldığı bilgilerle, 1899'da *Les Preuves* (Ordunun Sahtekârlığının Kanıtları) adlı eserini yayınlayarak Dreyfus hakkındaki kararın değiştirilmesi için yürütülen kampanyanın başına geçti. Guesdecilerin moral ve siyasal duygu yoksunluğundan ve tereddütlerinden yararlanarak, Fransız işçilerinin karizmatik önderi durumuna yükseldi. 1905'te çabalarının meyvesini aldı: *Sosyalist Parti*, sonunda *SFIO* (İşçi Enternasyonal'i Fransız Şubesi) adı altında birleşmişti.

Jaurès'nin yeni cumhuriyetçi (radikaller ve sosyalistler) çoğunluğun önderi olarak yer aldığı parlamentoda kilisenin devletten ayrılmasına karar verildi. Sonraki yıllar, bu ateşli hatibin umduğu gibi, *Sosyalist Parti*'nin demokratik cumhuriyetle ilk özdeşleşebilmesine tanık olmadı. *Radikal Parti, Sosyalist Parti*'nin sağında kırsal kesimdeki yığınların ve şehir pleblerinin güvenini koruyordu. Solunda ise, her türlü politikayı reddeden anarşistler *Genel İşçi Konfederasyonu*'nun (CGT) denetimini ele geçirerek Fransız sosyalizmini emek dünyasıyla vazgeçilmez bir aktarma kayışından mahrum bırakmışlardı.

getirme yolunda bir politikanın ikame edilmesini istiyorlar. (...) Revizyonist politikaların benimsenmesi halinde, partimiz burjuva toplumunun reformu için çalışan bir parti haline gelecektir (...)" Amsterdam Kongresi bu kararı, çoğunlukla onayladı. Adler ve Vandervelde'nin ou karardaki ilkeleri barındıran ama revizyonizmin ve reformizmin mahkûm edilmesini dışlayan ortak karar taslakları reddedildi.

INTERNATIONAAL INSTITUUT VOOR SOCIALE GESCHIEDENIS ARŞİVİNDEN

uzlaşmaya dayalı elverişli bir "laboratuvar" kabul eden Vollmar'ın öncülüğündeki *SPD* örgütü, 1894'te Bavyera eyalet hükümetinin bütçesini onayladı. *SPD*'nin 1894 Frankfurt Kongresi, sosyalistlerin ilk kez bir burjuva hükümetinin bütçesini onaylamasının şokuyla çalkalandı. Bu kongrede Vollmar'la ortak hareket eden Eduard David, *Enternasyonal* kongresinin de gündeminde yeralan "tarım sorunu" dolayısıyla, reformistlerin ikinci önemli çıkışına öncülük etti. David, sonradan yazacağı *Sozialismus und Landwirtschaft* (Sosyalizm ve Tarım Ekonomisi) kitabında geliştireceği tezleri ortaya atarak, tarımda küçük üreticilerin oluşturacağı kooperatiflerin büyük kapitalist işletmelerden daha verimli olacağını savundu ve işçilerin harcama (tüketim) olanaklarının gelişmesinin kendi çıkarlarına olduğunun onlara kavratılması halinde küçük üreticilikle ittifakın kurulabileceğini anlattı. Kautsky, tarımda da tamamen sanayidekine paralel bir kapitalistleşme süreci öngördüğü için bu tezlere şiddetle karşı çıktıysa da, giderek seçim başarılarını geliştirme perspektifine bağımlı olmaya başlayan *SPD* yönetimi, köylülerden oy alma kaygısıyla David'in yaklaşımına tamamen kayıtsız kalmayacaktı.

1890'ların sonlarında Dühring'in öğretisi aracılığıyla sosyal demokrasiye katılmış olan akademisyen kökenli Max Schippel gündelik siyasal platformda reformist tezlere öncülük etti. Schippel Almanya'nın gelişen emperyalist stratejileri doğrultusunda hükümetin hazırladığı donanma kurma ve silah modernizasyonu tasarılarının reddedilmesine 1897 Hamburg Kongresi'nde karşı çıktı. Engels'in *Tarihte Zorun Rolü* makalesinde yazdıklarını kullanarak, ordunun doğal seyri içinde fiilen işçilerden oluşan bir orduya dönüşecek olmasına işaret eden Schippel, Bebel ile *Marksist Merkez*'in "halk milisi" fikrine bağlı kalmalarını eleştirdi. Partinin kıdemli önderlerinden Ignaz Auer de, "barbar ve istilacı Rus Çarlığı'na karşı eski moda silahlarla mı savaşacağız?" diyerek onu destekledi. Schippel, 1900 Mainz Konresi'nde "işçilerin bir yandan tüketici olduğunu hesaba katarak, serbest ticareti tamamen yadsımama gerektiği" fikrini gündeme getirdi.

Reformistlerin bu çıkışları, hâlâ partinin resmî ideolojisi ve teorisi kabul edilen Marksizme yönelik bütünlüklü bir teorik eleştiriyi içermediği için, sürekli bir siyasal çizgiye dönüşemiyor, parti içi iktidar iddiasına sahip olamıyordu. Reformizmi teorik düzeyde kurumlaştırarak ideolojik bir hegemonya atağına yöneltmek yolundaki ilk çaba, 1890'ların ortalarında Eduard David'den gelmiş, hatta öğretinin gözden geçirilerek güncelleştirilmesi anlamındaki *Revisionismus* (Revizyonizm) kavramını *SPD* literatüründe ilk kez David kullanmıştı. Ancak reformist hareketi *SPD*'ye hakim olmaya yöneltecek çıkışı 1900'lere doğru Eduard Bernstein yaptı. 1879'dan beri sürgünde bulunan ve partinin muteber teorisyenlerinden sayılan Bernstein, 1888'de gittiği İngiltere'de Webb'lerin Fabian derneğinin etkisinde kalmıştı. Özellikle Beatrice ve Sydney Webb'in *The Inevetibality of Gradualness* (Tedriciliğin Kaçınılmazlığı) eserinin etkisiyle, 1896'da,

Daha kötüsü, *SFIO*, zaten gerçek toplumsal bileşimindeki işçi eksikliğinin yanısıra, olur olmaz solcu vaadler yanşı içinde parçalanmış durumdaydı. Jaurès bütün bunlara karşı birlik kaygısıyla açıkça karşı koymamıştı.

Daha ziyade olumsuz olan bu tabloya kaygı verici iki etkeni daha eklemek gerekir: 1900'e doğru "moda olan" sosyalist harekete karşı seçkinlerin ve entelektüel gençliğin soğukluğu ile Jaurès'nin Alman militarizmi ve genel olarak Alman kültürünün ilerici karakteri konusundaki körlüğü. Doğal olarak onun kişisel sorumluluğunu açığa vuran ikinci öge çok da trajiktir, çünkü, Jaurès bu "ihanet"i nedeniyle kamuoyunda tecrit olmuş ve savaş ilanından iki gün önce 31 Temmuz 1914'te öldürülmüştü. Oysa Jaurès, Michelet ve Hugo'nun insancıl romantizmi geleneğinde ve Fransa'nın evrensel bir "misyonuna" inanan tartışılmaz biçimde bir Fransız "yurtseveri" idi. Ama Jaurès, Kantcı felsefe ve reform dolayısıyla karanlıkçı Fransız Katolikliğine üstün bir ülke olarak gördüğü Almanya'nın misyonuna da inanıyordu. Bütünüyle dinsel panteist ve fikrin gücüne güvenen bir anlayış sahibi, olarak Dreyfus olayından ve Fas'taki sömürgeci maceralardan sonra barışın karşısındaki gerçek tehlikenin Fransız militarizmi olduğuna inanmıştı. Fransız barış hareketinin daha sonra karşılaştığı zorluk ve terslikler uzun vadede bu ciddi perspektif yanlışlığını doğruladı. 1914 felaketini engelleyemeyen Jaurès, bu felaketin ilk kurbanı oldu. Ama dış politika dahil olmak üzere, başka bir Jaurès de vardır: Bu Jaurès, Çarlığın Yahudi ve Ermenilerini savunduktan sonra, Çin (1911) ve Jöntürk (1908) devrimlerini selamlayan ve doğu devrimlerinin yükselişini anlayan biriydi.

***Action socialiste* (Sosyalist Eylem) daha sonra da *Etudes socialistes* (Sosyalist İncelemeler) adı altında biraraya getirdiği denemelerde, Jaurès, Marx'ın siyasal teorisini kategorik olarak reddeder. *Komünist Manifesto* ve 1848-1850 yazılarındaki "sürekli devrim" fikrine saldırır. Örneğin şöyle yazar: "Ama şaşırtıcı olan, proletaryayı burjuva devrimlerini kendi yararına ele geçirme ve bir otorite darbesiyle demokrasiyi fethetmeye muktedir zannetmeleriydi, oysa zaferinin ertesi günü, en ileri ülkelerde bile, proletaryayı sanayi komünizmini kurmaya yetersiz varsayıyorlardı." Tarn delegesine göre bu tutarsızlığın kökenleri, Ortodoks, dolayısıyla eleştirel olmayan Marksistlerin kabul etmek istemedikleri daha karışık bir düşüncede yatıyordu. "*Manifesto*'da dikkat çekici olan idare edilebilecek olan program kaosu değil, yöntem kaosudur. Proletarya iktidara zorla yerleşmiştir: Burjuva devrimcilerinin elinden iktidarı zorla almıştır. Proletarya 'demokrasiyi fetheder', yani, aslında, onu askıya alır, çünkü, yurttaşların özgürce başvurulmuş olan iradesinin yerine bir sınıfın diktatoryal idaresini geçirir." Burada Jaurès'nin siyasal düşüncesinin en önemli yanları görülür: Genel oyun (bu siyasal komünizm) devrimci dinamizmine güven, "geçici" bile olsa darbe ve diktatörlüğün reddi. Bu açıdan, Jaurès, "Guesdeci" tezleri çürütme yoluyla, o dönem Fransa'da hakkında fazla bir şey bilinmeyen Leninizm eleştirisi yapar. *Discours Parlamentaires*'in (Parlamenter Söylevler) bir baskısına önsözde 1900 ile 1907 arasında 6 cilt olarak yayınladığı *Histoire socialiste de la Revolution Française* (Fransız Devriminin Sosyalist Tarihi) adlı dev eseri ile *L' Armee nouvelle*'de (Yeni Ordu) Jaurès, bütün bu konuları derinleştirecek ve güçlendirecektir. Buralarda Jaurès, bütünüyle yeni bir sınıflar mücadelesi anlayışı geliştirecektir: Zorunlu olarak bir galip ve bir mağlubu, burjuvazinin yok olmasını içeren bir toplumsal savaş olarak değil, Machiavelli'deki gibi, "anlaşmazlığın" bütün *üreticilerin* çıkarı için verimli bir biçimde kullanıldığı bir mücadele. Saint-Simoncu kökenli bu nosyon, Jaurès'ye "asalak sermaye" ile "yararlı kapitalizm" arasında bir ayrım yapma imkânı veriyor. İlk yıllardaki basit cumhuriyetçiliğinden itibaren düşüncesi şöyle özetlenebilir: Fransız devrimi tamamlanmamıştır. Temel özgürlükleri sağlamış ama eşitliği sağlamamıştır. 1793 şimşekleriyle temellerini ortaya koymuştur. Jakobenler, sanayi proletaryası ortada olmadığı ve köylü yığınları demokratik-komünist bir ideali kavrayamayacakları için başarılı olamazlardı. (Buradan, Jaurès'nin bütünüyle Marksist olarak kaldığı görülür). Ama çiçeğin meyveyi içerdiği gibi, "sosyalizmi bir bütün olarak içeren" 1789'un kardeşlik ve belirsiz ilerleme idealine doğrudan ulaşamamasından da üzüntü duyar. "Proletarya, cumhuriyetçi demokrasinin tam zaferi çin ne kadar gereksiz acılar çekti. Condorcet'nin büyük düşüncesi geleceği sessizce arayordu." Jaurès, Condorcet aracılığıyla radikal aydınlanmacıların idealini kendisine maleder. Lucien Herr'in sosyalist demokrasiyi "bilginlerin sürekli ayaklanmasıyla" özdeşleştirmesi gibi, Jaurès, benzer bir formülle, "canlı bir özgürlük ve sürekli bir araştırma ruhu"nu savunur. *Histoire Socialiste*'in ünlü önsözü böylece anlaşılabilir. Bu önsözde, yazar "insana hayat veren hiçbir şeyi yok saymamaya" ve "insan ruhunun ateşli özlemini hakikatın bütününün bilinmesine ve ölüm, zorbalık ve acıya meydan okuyan bireysel bilincin soylu bir yüceltilmesine yöneltmeye "Marx, Michelet ve Plütark'den esinlenerek" kararlıydı. Sonuçsuz bir eklektizmle "idealizmi", "materyalizm" ile bir araya getirmek söz konusu değildir, buna karşılık, tarihte adaletin nasıl "ortaya çıktığını" ve insanlığı nasıl "yarattığını" anlamak söz konusudur. Şöyle der: "İnsan beyninde, estetik anlam, yaratıcı beğeni ve birlik ihtiyacıyla ekonomik hayata müdahale eden temel güçler vardır." Üretici güç olarak akıl: Güzel bir sosyalist düşünce. Arkaik mi? O kadar kesin değil!**

DANIEL LINDENBERG

Kautsky'nin editörü olduğu *Neue Zeit*'da (Yeni Çağ) kendi ifadesiyle "Marx'ın nerede doğru nerede yanlış olduğunu açıklığa kavuşturan" uzun bir yazı dizisine başladı. Ona göre sosyalizm reformlar için mücadele etmeliydi. Bernstein, ünlü formülü "sosyalizmin hedefi hiçbir şey, hareket ise her şeydir" ile özetlediği görüşlerini, 1899'da yayınlanan *Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie* (Sosyalizmin Sorunları ve Sosyal Demokrasinin Görevleri) kitabında sistemleştirdi. Bu kitapta, *SPD*'yi bir "demokratik sosyalist reform partisi"ne dönüştürmeyi öneriyordu. 1897'de yayınlanmaya başlanan *Sozialistische Monatshefte* (Aylık Sosyalizm Defterleri) dergisi de, Kautsky'nin *Neue Zeit*'ına karşı revizyonizmin teorik organı olarak kurumlaşmıştı.

Revizyonizm sorunsalı, kendisi hâlâ Londra'da mülteci olduğu için Bernstein'ın gıyabında, 1898 Stuttgart ve 1899 Hannover Kongresi'nde Bebel, Bernstein aleyhinde tam altı saatlik bir konuşma yaptı, Kautsky Bernstein'ın fikirlerine karşı bir saldırıya geçti. Ancak reformistlerin artan gücünü de hesaba katan *SPD* yönetimi, kongre bildirilerinde Bernstein'ı ve reformizmi fazla açık ifadelerle kınamaktan kaçındı. Bunda Bebel'in "bütün eğilim ve kanatları partide birarada tutma" anlayışı da etkili olmuştu. Rosa Luxemburg 1898 ve 1899 kongrelerinde "toplumsal reformların ancak araç olabileceğini, gerçek çözümün bir hükümet darbesiyle değil, sınıf bilincine sahip kitlelerin vereceği bir mücadele sonucunda gerçekleşecek devrimin ürünü olabileceğini" savunarak Bernstein'a karşı çıkanlar arasında ön plana geçti. Rosa Luxemburg eleştirisinde yalnızca reformist ve revizyonist kanatları hedef almıyor, sosyal demokrat sendikaların 1899 Ruhr grevinde işçilerin kendiliğinden tepkisine gem vurmuş olmalarına işaret ederek sendikaların ve partinin mevcut yapısını da sorguluyordu.

Reformizmin Sosyal Demokrasiye Hakim Olması

II. *Enternasyonal*'in 1900 Paris Kongresi ile 1904 Amsterdam Kongresi arasındaki kısa dönemde, *SPD*'de revizyonizmin hegemonyasının kurulma yönelimi belirgin şekilde güçlendi. Özellikle 1903 seçimleri ve 1903 Dresden Kongresi'nde açığa çıkan bu yönelim, *Enternasyonal*'in 1904 Amsterdam Kongresi'nin havasını etkiledi ve sonraki politikalarına da damgasını vurdu. *SPD*'nin 1903 seçimlerindeki başarısı öncelikle sendika örgütleri ve reformistler arasında coşkuyla karşılanmış ve atağa geçmenin işareti olarak sayılmıştı. 1903 Dresden Kongresi son derece gerilimli ve kavgalı bir ortamda yapıldı. Franz Mehring bazı revizyonist yazarları burjuva yayın organlarında yazı yayınlamakla suçladı ve Kongre bu yazarları kınayan bir karar taslağını kabul etti. Bebel seçim sonrasında revizyonistlerin burjuvaziyle ortak sorumluluk almayı ve işbirliğine girmeyi hedefleyen perspektifleri

1907 Stuttgart Kongresi'nin Almanya'da toplanmasının anlamı vardı. Almanya'daki rejimin otoriter ve baskıcı niteliğinin böylesi bir toplantı için elverişsiz olduğu düşünülüyordu. Kongrede İngiliz Sosyal Demokrat Federasyonu'nu *temsilen bulunan Quelch, Alman hükümetine hakaret etme iddiasıyla ülke dışına çıkarıldı.* II. Enternasyonal *partileri içinde militarizme ve emperyalizme karşı köktenci ve kararlı bir mücadeleyi sürdürenler bu süreçte bağımsız siyasal bir faktör olmaya başladılar. 1907 Stuttgart Kongresi'nde talepleri ve hedefleri ile proleter enternasyonalizmi zeminine oturan bu kesim tek tek ülkelerde de şekilleniyordu. 1900-1914 arasında* II. Enternasyonal*'de emperyalist savaş tehdidi karşısında iki girişim vardı. Bunlardan birincisini 1907 Stuttgart Kongresi'nde Rosa Luxemburg, Lenin ve Martov'un ortak taslakları oluşturuyordu. İkinci girişimi ise Jaurès, Vaillant ve Keir Hardie taşıyordu. Savaşın kapitalizme karşı bir iç savaşa dönüştürülmesi gerektiğini öneren birinci girişimin elemanlarından Luxemburg bu kongrede devrimci Marksizmi savunan konuşmaları ile öne çıktı.*

13 II. Enternasyonal

1883-1884'te Londra'da kurulmuş olan Fabian Derneği*'nin amacı İngiltere'de sosyalist bir toplum kurulmasıydı. Sosyalizmin bir devrimle değil ancak toplumun kendi gelişmesi içinde evrimle gerçekleşebileceğine inanan Fabianistlerin sosyalizmi uluslararası işçi hareketinin genel gelişme çizgilerinden bağımsız olarak ve onlara karşı şekillenmişti. Başlıca ideologları ve önderleri, Sidney ve Beatrice Webb ile, ünlü İngiliz edebiyatçı ve düşünür Bernard Shaw olan Fabianizm adını Romalı general Fabius Cunctator'dan alıyordu. Fabianlar, üstün güçlere karşı savaşta göğüs göğüse muharebeden kaçınarak çatışmayı zamana yayan ve dolambaçlı yollardan zafere giden Romalı generalin askeri taktiğinin toplumsal mücadelede de aynı başarıyla uygulanabileceğini savunuyorlardı. Teoride ücretli emekle sermaye arasındaki sınıf mücadelesini reddeden Fabianizm, ideolojik kaynaklarını Britanya'nın entelektüel geleneklerinden derliyordu: Bentham ve Mill'in utilitarianizmi, İngiliz pozitivizmi, Jevons'un ekonomi politiği Fabian düşüncesinin başlıca bileşenlerini oluşturdu. Fabianlar politika alanında ise, evrimci denilen sosyalizme anayasal değişiklikler ve belediyelerde oluşturulacak üslerden hareketle ulaşılabileceğini savunuyorlardı. Fabianlar, önceleri* Liberal *ve* Muhafazakar *partilerin üyeleri arasında sosyalist düşünceleri yaymayı denedilerse de sonradan bağımsız* Labour Representation Committee*'yi (İşçi Temsilcileri Komitesi) oluşturdular. Bu komite 1906'da* İngiliz İşçi Partisi*'ne dönüştü. Fabianlar bu tarihten başlayarak* İşçi Partisi*'nin bir kolu haline geldiler. Engels ve daha sonra da Lenin'in işçi hareketi içinde burjuva liberalizminin temsilcileri olarak nitelendirdikleri Fabianların önemi sayılarından çok İşçi Partisi ve işçi hareketi üzerindeki ideolojik hakimiyetlerinden ileri geliyordu. Parlamentodaki* İşçi Partili *milletvekillerinin hemen hemen yarısı ve parti önderlerinin tamamına yakını Fabianlardandı. Sosyalizme halkın eğitimi yoluyla ulaşmayı hedefleyen Fabianlar, bu amaçla toplantılar, konferanslar, tartışma grupları, yaz okulları açtılar; siyasal, ekonomik, toplumsal konulara hasredilmiş kitap, broşür ve dergiler yayınladılar. Başlangıçta, kapitalizme karşı genel bir eleştiri yöneltmekle meşgul olan Fabianizm, 1930'lardan sonra yerel yönetimler aracılığıyla toplumsal mülkiyete geçiş tasarımlarını genişleterek, sanayiin millileştirilmesi ve toplumsal hizmetlerin genişletilmesi talebini ileri sürdü. Fabianizm, uluslararası işçi ve sosyalist hareket geleneğinin dışında gelişen bir liberal reform öğretisi olarak işçi sınıfından çok, öğretmenler, memurlar, politikacı ve sendika yöneticileri ile mevki sahipleri arasında benimsendi.*

benimsemelerini eleştirdi. Ancak uzun tartışmalardan sonra ortaya çıkan kongre bildirisi bir uzlaşmanın ürünüydü: "Egemen sınıfı iktidarda tutacak her türlü yol" reddedilerek "revizyonizm" mahküm edildi; ancak "saray formaliteleri yerine getirilmemek koşuluyla, meclis ikinci başkanlığına aday olunabileceği" kabul edildi. Karar metninin radikal ifadeleriyle çelişen ve reformist önerileri meşrulaştırmaya elverişli açık kapılar bırakan bu karar, *Enternasyonal*'in 1904 Amsterdam Kongresi'ne de egemen olacak tavra temel oluşturdu. 1903 Dresden Kongresi'ndeki diğer önemli konu, kitle grevi tartışmasıydı. Belçika'da (1902), İsveç'de (1902) ve Hollanda'da (1903) gerçekleşen kendiliğinden (spontane) büyük kitle grevleri, Alman sosyal demokratlarının kaçınamayacağı bir tartışma bağlamını oluşturuyordu. *SPD*'nin örgütlü ve disiplinli hareket geleneği, önder ve orta kademe kadroların çoğunluğunun kitle grevleri karşısında kuşkucu bir tavır almasını gerektiriyordu. Ancak Rosa Luxemburg ve çevresindekiler, büyük boyutlu kitle grevlerinin, sınıf mücadelesinin vazgeçilmez önemdeki bir aracı olduğunu savunuyor ve "yasalar çerçevesinde hareket etme, şiddete karşı olma" saplantısıyla bu kendiliğinden devrimci potansiyeli teorik olarak boğmamak gerektiğini savunuyordu. Sendikaların önderi Legien, "işçilerin ve sosyal demokrasinin örgütleri tarafından hazırlanmamış bir kitle grevini bastırmanın burjuvazi için eğlence olacağını" savunarak, kitle grevine karşı çıktı. Dresden Kongresi, kitle grevini ne benimsedi ne de reddetti. Kitle grevinin işçi sınıfının siyasal mücadelesinin aslî aracı olamayacağını, ancak iktidarı almaya dönük nihaî mücadele anında kitle grevine başvurulabileceğini ifade eden bu karar, *II. Enternasyonal*'in 1904 Amsterdam Kongresi'nde de benimsenecekti. Bir sene sonra *SPD*'nin Jena Kongresi'nde ise, reformistler kitle grevine açıkça karşı çıktılar.

SPD'nin 1903 Dresden Kongresi, partinin gerçek siyasal önerileri ve kararlarının içeriği ile teorisi ve söylemi/dili arasındaki uçurumun artık iyice derinleştiğini gösterdi.

Amsterdam Kongresi

II. Enternasyonal'ın 1904 Amsterdam Kongresi'nde, revizyonizm sorunu, sosyalistlerin burjuva hükümetlerine girmesi sorununun yerini almıştı. Bebel, bu kongrede bir yandan çeşitli sapmalara karşı *II. Enternasyonal*'in devrimci özüne sadık kalınmasını sağlamaya çalışmakta, diğer yandan da üye partilerin tüm fraksiyonlarını içerecek genişlikte bir birliğe kavuşmalarını hedeflemekteydi. Bu amaçlardan ikincisinin sağlanması, özellikle Fransa'da Guesde'in ve Jaurès'nin öncülüğünde varlığını sürdürmekte olan iki ayrı sosyalist hareketin birleşmesi anlamına gelmekteydi.

Alman sosyal demokratları Amsterdam Kongresi'ne 1903 seçimlerinin bu prestijinden yararlanarak girmişlerdi. Ne var ki özellikle Jaurès tarafından ileri sürülen bazı ağır eleştirilerin hedefi olmaktan kurtulamadılar. Jaurès, *SPD*'nin en güçlü parti değil en iktidarsız parti olduğu iddiası ile ortaya çıktı. Jaurès'ye göre, Alman sosyal demokratları, tüm umutlarını gelecekteki meçhul bir zafere bağlamışlar ve Alman işçilerinin bugünkü durumunu düzeltmek ve kapitalist sistem içinde uğradıkları sömürüyü hafifletmek bakımından tam bir başarısızlığa düşmüşlerdi. Jaurès, ayrıca Fransa'da günlük savaşımlar sonucunda elde ettikleri başarıları anlattı ve işçilerin günlük mücadelelerine sırt çevirerek katı bir Balkanizmin batağına saplanmış oldukları gerekçesiyle, Guesde'in öncülüğündeki akımları eleştirdi.

Jaurès'nin çok etkileyici itham ve eleştirilerini yanıtlama görevini, önce Bebel üstlendi. Bebel'e göre, *SPD*'in Dersden Kongresi kararları bütün ülkelerde, her türlü koşul için geçerli olacak özellikleri taşımaktaydı; buna karşılık, Jaurès'nin önerileri proletaryayı soysuzlaştıracak ve zihinleri karıştıracak nitelikteydi.

Bebel'den sonra kürsüye gelen Avusturyalı sosyalist lider Victor Adler, Belçika'dan Vandervelde'nin de benimsediği bir uzlaştırıcı değişiklik önerisi açıkladı. Adler ve Vandervelde'nin önerileri, alınmış olan karardan iki noktada ayrılmaktaydı: Birinci olarak, revizyonizmin açık reddinden vazgeçiliyordu. Buna karşılık, mevcut sınıf mücadelesi taktiklerinde ve burjuvaziye karşı koymakta kararlılık vurgulanmak suretiyle revizyonizm dolaylı olarak mahkum edilmiş oluyordu. İkinci olarak, burjuva hükümetlerine katılma konusundaki tehlikelere yalnızca işaret etmekle yetinilirken, çeşitli ülkelerdeki partiler için genel olarak geçerli bir uluslararası disiplinin sakıncaları üzerinde durulmaktaydı. Ne var ki bu karar taslağı, kongrenin ancak tam yarısının onayını kazanabildiğinden reddedildi. Bunun üzerine, Dresden kararının çok az değiştirilmiş bir biçimi oylanarak, 12 çekimser ve 5 karşı oya karşılık 25 oyla kabul edildi. Karşı oylar, Avustralya, Fransa, Norveç ve İngiltere delegasyonlarından geldi. Belçika, İsveç, İsviçre Danimarka ve Arjantin temsilcileri çekimser kaldılar. Bu arada, İngiltere'de John Burns, 1905'de liberallerin kabinesinde yer alınca, Dresden kararları doğrultusunda Amsterdam Kongresi'nde benimsenen ilke kesinlikle çiğnenmiş oldu. Gerçekte, Dresden-Amsterdam kararlarının devrimci ifadeleri yalnızca kâğıt üzerinde kaldı; bu kararlar, gerek Almanya'da gerekse Almanya dışında reformizm doğrultusunda başlamış olan kaymayı önlemekte yetersiz kaldılar.

Amsterdam Kongresi, döneminin çetin sorunlarından biri olan sosyalistlerin birliği konusuna da eğildi. Oybirliği ile kabul edilen bir kararla, her ülkede sosyalistlerin örgütsel birliği için çalışmak, temel bir ilke olarak benimsendi. Bu kararın önemli bir yansıması olarak, ertesi yıl Fransa'da mevcut sosyalist partiler, Jaurès'nin önderliğinde güçlerini birleştirdiler.

Clara Zetkin: Burjuva Eşitlikçiliği Karşısında Proleter Eşitlikçiliği

Kadınların sosyalizme kazanılması, komünist bir kadın hareketinin yaratılması için verdiği mücadele boyunca, Clara Zetkin'in kadın sorunu konusundaki görüşlerini ve çeşitli dönemlerde aldığı politik tavırları belirleyen en önemli etken, bir yandan Alman sosyal demokrasisi içindeki tutucu eğilimle, öte yandan da burjuva feminizmiyle arasına koymak istediği mesafe oldu.

Alman sosyal demokrasisi içindeki tutucu eğilim ilk politik ifadesini Lassalle taraftarlarının görüşlerinde buldu. Bu görüş, Engels'in kapitalizmle birlikte proleter ailede erkek egemenliğinin sönümlendiği saptaması ile bir arada düşünülünce tatsız bir ironi oluşturuyordu. Lassalle taraftarları kadınların fabrikalarda çalışmalarına karşı çıkıyorlardı. Bunun iki temel gerekçesi vardı: Kadın işgücünün rekabetine bağlı olarak erkeklerin işsiz kalmaları ya da ücretlerinin düşürülmesi; ailenin yokoluşuyla işçilerin daha da sefil bir duruma düşmeleri ve "son ahlaki değerlerini" de yitirmeye başlamaları. Lassalle taraftarları, kadınların gerici olduklarını öne sürerek kadınlara oy hakkı verilmesine, kadınların sendika ya da partilere alınmalarına da karşı çıkıyorlardı. Bu tutucu eğilim, parti içinde Bernstein revizyonizminin ortaya çıkışında olduğu gibi her zaman belirtik bir biçimde ifade edilmedi. Ama özellikle Clara Zetkin ve Bebel'in mücadelesi sayesinde çoğunlukla parti programına yansımamakla birlikte, pasif ve örtük biçimde Alman sosyal demokrasisine yıllarca hâkim olan eğilim buydu.

Öte yandan burjuva feminizmi daha baştan sosyalist kadınları dışlayarak ortaya çıktı ve proleter kadınlara, Clara Zetkin'in burjuva feminizmine gösterdiği kadar bile hoşgörü ve ilgi göstermedi. Burjuva feministlerin kadın sorunu dışındaki politik tutumları da, (örneğin I. Dünya Savaşı'nı, ülkelerinin yanında yeralarak coşkuyla onaylamaları) Clara'yı burjuva feminizminden iyice uzaklaştırdı. (Annik Mahaim, Alix Holt, Jacqueline Heinen, *Femmes et Mouvement Ouvrier*, La Bréche, 1979). Bu iki eğilimle arasına mesafe koyma çabası içinde Clara *kadın sorunu* konusunda bağımsız bir görüş ve politik tutum geliştirebildi mi? Clara Zetkin'in kadın sorununa ilişkin mirası bu sorunun yanıtına bağlı olarak değerlendirilebilir.

Clara Zetkin'e göre gerçek anlamda kadın sorunu kapitalizmle birlikte ortaya çıkmıştı; kapitalizmin doğrudan ürünü olan sınıflara, burjuvazi, proletarya ve küçük burjuvaziye dahil kadınlara özgü bir sorundu. Gerçi feodalizmde ya da köylülük içinde kadın hukuki ve toplumsal haklardan yoksundu, arada bir kocasından dayak yediği de oluyordu. Ama, bir üretim birimi olan aile içinde kadın, "anlamlı bir yaşam içeriği" bulabiliyordu; bu da ciddi bir kadın sorunu yaşamadığını gösterirdi.

Modern sınıflara dahil kadınlara gelince, Clara'ya göre burjuva kadınların sorunu özel mülkiyetin nimetlerinden erkekler kadar yararlanabilme, dolayısıyla da kamu alanında ve özel alanda hukuki eşitlik kazanma sorunuydu. Küçük burjuva kadınlar için kadın sorunu, ekonomik eşitlik, yani işte ve eğitimde eşitlik talebinde dile getirilen serbest ticaret hakkı ve erkek ile kadın arasında özgür rekabet koşullarının yaratılmasıydı. Proleter kadınların kadın sorunu, sermayenin ucuz işgücü ihtiyacından doğmuştu. Diğer kadınlardan farklı olarak proleter kadının kendi sınıfından erkeklerle mücadele etmesi gereksiz ve yanlıştı. Çünkü toplumsal üretime girişiyle birlikte proleter kadın "efendi değiştirmişti"; yeni efendisi işyerindeki kapitalistti. Proleter kadının sorunu "eş ve anne olarak haklarını geri alma ve güvence altında tutma" sorunuydu.

II. Enternasyonal'*in 1910 Kopenhag Kongresi'nde verdiği önergeyle 8 Mart'ın* Uluslararası Kadınlar Günü *olarak ilan edilmesini sağlayan Clara Zetkin , 1912'de* III. Enternasyonal'*in kadın sekretaryası başkanlığına getirilmişti. Resimde Clara Zetkin* (ortada), *Lore Agnes* (solda) *ve Mathilde Wurm* (sağda) *ile görülüyor.*

Clara, burjuva ve küçük burjuva kadınların taleplerinin kapitalizm içinde gerçekleştirilebileceği kanısındaydı. Burjuva demokrasisinin en üst aşamasında, herkes için eşit oy hakkı ve hukuki eşitlik, proleter kadınlar dışında tüm kadınların kurtuluşu anlamına gelecekti. Esas sorunu sınıfsal sömürü olan proleter kadın ise ancak proletarya diktatörlüğüyle kurtulabilirdi. Clara sosyal demokratların özgül bir kadın sorunu tanımadıklarını her fırsatta vurguluyor, kadınlar arasında yapılacak çalışmanın özel bir kadın ajitasyonu değil, sosyalist ajitasyon olduğunu belirtiyor, temel amacın kadınların sınıf mücadelesi için seferber edilmeleri, sosyal demokrat harekete bağımlı bir proleter kadın hareketinin oluşturulması olduğundan sözediyordu. Kadınların anlık "basit" çıkarları ön plana çıkarılmamalıydı. Bu türden reform talepleri zaten "partimizin asgari programında" vardır. (The Socialist Register 1976, "Marxist Women Versus Bourgeois Feminism", 192-201).

Clara'nın düşüncesi tam da bu noktada, kadın sorununu farklı sınıflardan kadınlar için yalnızca farklı değil karşıt bir biçimde tanımlaması sonucunda çıkmaza girer: Annelik ve eşlik görevlerini yerine getirebilen burjuva ve küçük burjuva kadınlar için üretken emeğin dışında bırakılmak; toplumsal üretim içindeki işçi kadınlar için anne ve eş olarak haklarını geri almak. Ama her iki durumda da sözkonusu olan, cinsiyetçi işbölümünün, anne ve eş kimliklerinin sorgulanmamasıdır. Kadının ezilmesinin özgüllüğü özel alandaki cinsiyetçi işbölümüne ve bunun tüm diğer alanlardaki uzantılarına dayandığı ölçüde, Clara'nın bu özgüllüğü reddetmesi de anlaşılır bir şeydir. Sınıfsal sömürü düzeyi ile bir cins olarak ezilme düzeyini -çoğunlukla bu sonuncuyu reddederek- birbirlerine karıştıran, kapitalizmin erkek egemen bir sistem olduğunu göremeyen Clara, sınıfsal çıkarları karşıt olsa da kadınların bir kesimi *kadın olarak* ezildikçe, diğer kesimlerin *kadın olarak* kurtulamayacaklarını, erkek egemenliğiyle içiçe geçen kapitalizmin yıkılmasının *tüm* kadınların *kadın olarak* kurtuluşlarının ön koşulu olduğunu da anlamıyordu. Ama bu noktada başka bir soru sormak kaçınılmaz hale geliyor: Clara'nın kadınların kadın olarak kurtulmaları gibi bir sorunu var mıydı? Bunun yanıtı, Clara'nın aileye ve anne ve eş olarak kadın kimliğine yaklaşımında aranmalı: "Sosyalist kadınların etkinliklerinin proleter kadınları eş ve anne olarak görevlerine yabancılaştırmayı hedeflemesi sözkonusu bile edilemez; tersine bu etkinlikler, sözkonusu görevin, özellikle de proletaryanın kurtuluşunun çıkarları yönünde, eskisinden daha iyi bir biçimde yerine getirilebilmesine hizmet etmelidir." (a.g.e., s.199).

"Aile ekonomik bir birim olarak ortadan kalkıp yerini ahlaki bir birim olarak aileye bıraktığında, kadınlar erkeklerle eşit haklara, üretimde eşit rollere ve eşit özlemlere sahip yoldaşlar olarak kişiliklerini geliştirecekler, aynı zamanda da eş ve anne olarak işlevlerini en üst derecede yerine getirebileceklerdir." (a.g.e., s.201).

Kısacası Clara Zetkin bu konularda Marx ve Engels'ten, ütopik sosyalistlerden, Bebel'den ya da Kollontay'dan pek etkilenmiş gibi görünmüyor; aile içindeki cinsiyetçi işbölümünden memnun, hatta bunun yetkinleştirilmesini istiyor. Nitekim, Clara'nın yazılarında çocuk bakımı ve ev işlerinin kadınlar ve erkekler tarafından paylaşılmasına ilişkin talepler ise ancak SSCB'de sosyalizmin inşasının başlatılmasıyla birlikte Clara tarafından gündeme getiriliyor. Clara Zetkin yine aynı dönemde, aileden, kadın-erkek ilişkilerinden sözetmeye ve o ana kadar üzerinde hiç durmadığı bir şeyi tanımlamaya başlıyor: üretim/yeniden-üretim, özel alan/kamu alanı arasındaki ilişki. Ama bu konudaki görüşlerini biraz yakından incelemek, bunun pek nitel bir değişim anlamına gelmediğini, Clara'nın eski görüşlerini geliştirip yetkinleştirdiğini görmeye de yetiyor.

III. Enternasyonal'in 2. Kongresi'ne sunduğu "Komünist Kadın Hareketi İçin Yönergeler"de (*Kadın Sorunu Üzerine*, İnter Yayınları, s.253-282) Clara Zetkin komünizmin kadın ile erkek arasındaki *ekonomik ve toplumsal* karşıtlığı ortadan kaldıracağını söylüyor ve kadının

13 II. Enternasyonal

kurtuluşunun iki koşulunu, özel mülkiyetin kalkması ve kadının toplumsal üretime girmesi biçiminde tanımlıyor. Clara'ya göre bu iki koşul kadının aile içinde *eş ve ana olarak erkeğe ekonomik bağımlılığına* ve işyerinde uğradığı *sömürüye* son verecektir. Kısacası Clara'nın kadınlara vaadi ekonomik yönden bağımsız *eşler ve anneler* olmaktır. Özel alan/kamu alanı karşıtlığına bulduğu formül ise bu karşıtlığın cinsiyetçi işbölümüne son verilerek ortadan kaldırılması değil, "iki görev alanının uyumlu bir biçimde birleştirilmesi", müreffeh koşullarda sürdürülen "mesleki faaliyetle analığın, yaşamın tadına varmanın hâlesi olarak birleşmesi"dir.

Clara, koşullar ne denli müreffeh olursa olsun, yenidenüretim kadınların yükü oldukça, kadınların toplumsal üretim içinde de asla erkeklerle eşit olamayacaklarını göremez. Ama zaten toplumsal üretim içinde varolma fetişizmi, bu varoluşun biçim ve içeriğini de önemsiz kılar. Yönergelerin komünist partilere öneriler bölümünde, Clara, Rusya gibi devrimini yapmış ülkelerde ev işlerinin toplumsal kurumlar tarafından devralınmasını önerir. Bu kolektif kurumların oluşturulma amacı, *kadınlara yardımcı olmak, kadının anneliğini mükemmelleştirmektir.* Daha ilginç olan, bu kurumların kadınlar tarafından kurulması ve yönetilmesi önerisidir: Kadınlar toplumsal üretime girsinler de varsın yaptıkları iş, evde yaptıklarıyla aynı olsun!

Clara Zetkin'in özel alandaki cinsiyetçi işbölümünü sorgulamamasının sonucu, toplumsal üretim içindeki cinsiyetçi işbölümünü, "kadın işleri" / "erkek işleri" ayrımını da olduğu gibi kabul edip sürdürmek ve pekiştirmekten yana olmasına varır. SSCB'de kadınlara uygun görülen görev, örneğin, "kızıl hemşire" olmaktır. "(Bu, kadınların) bencil ahlakının aitedilmesi için de mutlaka gereklidir". Clara Zetkin, *Lenin'in Bütün Dünya Kadınlarına Vasiyetleri*'nde (Sorun Yayınları, Kasım 1979) SSCB'de kadınların usta, inşaat yönetmeni, teknisyen ve mühendis olmalarını coşkuyla karşılar ama bu arada kaç erkeğin hemşire, çocuk bakıcısı, çamaşırcı olduğunu hiç merak etmez. Evet, doğrusu SSCB'de de kadınlar kendilerine cömertçe sunulan haklardan yararlanmak konusunda biraz gönülsüz davranmaktadırlar ama bu kuşkusuz cinsiyetçi işbölümünden değil, kadının "geçmişteki köle durumunun ruhi geriliği"nden kaynaklanır.

Clara Zetkin, Alman sosyal demokrasisi içindeki tutucu eğilime karşı yılmadan mücadele etti ve çok zor koşullarda büyük bir başarı elde etti: Proletarya içinde üvey evlat muamelesi gören kadınları, proletaryanın bir parçası olarak kabul ettirdi; kadın işçilerin sorunlarını sosyal demokrasinin programına kattı; pek çok kadının öz güven kazanarak partiye ve sendikalara girmelerini sağladı. Kadınların kamu alanından dışlanmasını isteyen tutucu eğilimle, Clara Zetkin arasındaki fark bu noktada hep net oldu. Ama bir başka noktada, özel alan konusunda aynı netlik sözkonusu değildi. Clara'dan farklı bir biçide de olsa, sonuçta, sözkonusu tutucu eğilim de kadınların anne ve eş olarak görevlerini daha iyi yerine getirebilmelerinden başka bir şey istemiyordu.

Clara Zetkin'in *kadın sorunu* konusunda burjuva feministlerden farkı ise daha da bulanıktı. Aynen Clara gibi, burjuva feministler de aileyi ve cinsiyetçi işbölümünü hiç sorgulamadan, kadınlar için kamu alanında eşit haklar talep ediyorlardı. Kısacası, Clara'nın burjuva feministlerle arasına koyduğu mesafe, kadın sorununa yaklaşımından çok sınıf politikasına ilişkindi. Clara, burjuva kadınların burjuvazi içinde yapmak istediklerini, proletarya içinde yapmaya çalıştı: Burjuva eşitlikçilerin karşısına bir proleter eşitlikçi olarak çıktı.

Clara Zetkin'in sözkonusu iki eğilimle farklı noktalarda arasına koyduğu mesafeyi kapatan, kadının ezilmesinin özgül niteliğinin yadsınmasıydı.

NESRİN TURA

Amsterdam Kongresi'nde uluslararası işçi hareketinin gündemini 1830'ların sonlarından beri işgal eden genel grev konusu da ele alındı. *II. Enternasyonal*'in 1893 Zürih Kongresi'nde "dünya grevi" başlığı ile gündeme gelen sorun, daha sonra 1896 Londra ve 1900 Paris Kongreleri'nde Fransız delegasyonu tarafından tekrar gündeme getirildi, ancak bir karara bağlanamadı. Amsterdam'da ise yine Fransızların önermesiyle tartışılan konu, komisyon çoğunluğu tarafından genel grev ve kitle grevi farklılığı ekseninde ele alındı. Kararda tam anlamıyla genel grev, proletaryanın varoluşunu bile olanaksız hale getirmesinden dolayı gerçekleştirilemez olarak kabul edildi. Ancak komisyon kararı siyasal kitle grevini belirli koşullarda "anlamlı toplumsal değişimleri gerçekleştirmenin ve gerici saldırılara karşı işçilerin hakları için direnmenin" bir yöntemi olarak değerlendirdi.

Amsterdam Kongresi'nde, ayrıca, emparyalizm ve sömürgecilik konuları da tartışıldı. Bu konuda, Hollanda'lı Von Kol'un önerdiği ve oy birliği ile benimsenen karar taslağında, sömürgelerdeki her türlü ticaret tekellerine sağlanan tavizlere karşı çıkılması, sömürge halkların uğradıkları baskı ve sömürünün kınanması, bu halkların gelişim durumlarına paralel olarak en geniş özgürlük ve özerkliğe kavuşmaları ve sömürge alanlardan yararlanma faaliyetinin parlamento denetimine tâbî tutulması öngörülmüştür. Buna paralel olarak, Brüksel'deki *Uluslararası Sosyalist Büro* ile bağlantılı bir *Sömürge Bürosu*'nun kurulması kabul edildi.

Bu noktada sonuç olarak Amsterdam Kongresi, çeşitli Avrupa ülkelerindeki sosyalist hareketler bakımından daha fazla disiplin değil, ama daha fazla birlik anlamına gelen gelişmelerin başlangıcı olmuştur. Ancak, sosyalist birliğin kurulması, çoğu zaman, reformistlerin tavizleriyle değil, devrimci grupların tavizleri sayesinde gerçekleşmiştir.

Stuttgart Kongresi

II. Enternasyonal'in Amsterdam Kongresi ile bunu izleyen ve Stuttgart Kongresi arasında üç yıl geçti ve bu sırada ilk Rus Devrimi patlak verdi. Rusya'da ortaya çıkan gelişmeler, genel grev konusundaki tartışmaları yeniden canlandırdı. Kitle grevlerinin Rusya'daki devrimci hareketlerin önemli bir yönünü oluşturması Almanya'da yankılar uyandırdı. *Alman Sosyal Demokrat Partisi*'nin sol kanadından kitle grevinin bir siyasal mücadele aracı olarak kullanılması yolunda görüşler ortaya atıldı. Bu çerçevede, bir yandan *Alman Sosyal Demokrat Partisi*'nin aktif liderlerinden, diğer yandan Rus Bolşeviklerinin müttefiki durumundaki Polonya sosyal demokratlarının önde gelen simalarından biri olarak Rosa Luxemburg'un çok önemli bir rol oynadığı görüldü.

Bu yıllarda Almanya'da sendikaların olağanüstü temkinli tutumları, Amsterdam'da oluşmuş olan reformizm karşıtı çoğunluğun ittifakında çözülmelere yol açmıştı. Fransa'da Jaurès'nin öncülüğünde *Parti Socialiste Unifié—PSU* (Birleşik Sosyalist Partisi) çatısı altında sosyalistlerin birliği sağlanmış, İngiltere'de sendikaların *İşçi Temsil Komitesi* adıyla başlattıkları siyasal eylemler, *İşçi Partisi*'ne dönüşmüştü. *İşçi Partisi*, parlamentoda 30 sandalye elde etmişti. Avusturya'da, sosyalistler parlamentoya 87 temsilci sokmayı başarmışlar, buna karşılık, Alman sosyal demokratları 1903 seçimlerinde elde ettikleri başarının arkasını getirememişler, 1906 seçimlerinde ciddi gerilemelere uğramışlardı.

Stuttgart Kongresi toplandığında, Avrupalı büyük güçler arasındaki gerginlik, özellikle İngiltere ve Almanya arasında beliren savaş tehlikesi, *II. Enternasyonal*'in gündemini işgal etmeye başlamıştı. Bu koşullarda, Stuttgart'da toplanan *II. Enternasyonal*'in gündeminde, yaklaşan savaş tehlikesinin nasıl önlenebileceği, bu sağlanamadığı takdirde savaşın ortaya çıkaracağı acılı sonuçların nasıl göğüslenebileceği gibi konular giderek önem kazanmaya başlamıştı. Sosyalistler, kapitalist devletler karşısında ortaya koydukları eleştirel tutumlarını, bir savaş halinde kendi devletlerinin yanında yeralmamak biçiminde de sürdürecekler miydi; yoksa, ulusun savunulması gereğini, hükümetlerle ihtilaflarından bağımsız bir zorunluluk olarak üstlenmeleri mi gerekirdi? Öte yandan, savaşı önlemek için yürütecekleri mücadelede burjuva pasifistleriyle işbirliği yapıp yapmamak konusunda bir karara varmak durumundaydılar. Ayrıca, saldırı savaşı ile savunma savaşı arasında bir ayrım gözetip gözetmeyeceklerini kararlaştırmaları gerekiyordu. Nihayet, sömürgecilik konusunda da ortak bir tavır belirlemenin bazı güçlükleri bulunuyordu.

Militarizm ve savaş sorununa ilişkin başlıca dört karar tasarısı ortaya atıldı. Sözkonusu karar taslakları üzerinde yürütülen uzun çalışmalar sonucunda oluşturulan metnin oylanmasıyla yaklaşan savaş tehlikesi karşısında sosyalistlerin sorumluluklarını belirleyen karar alındı.

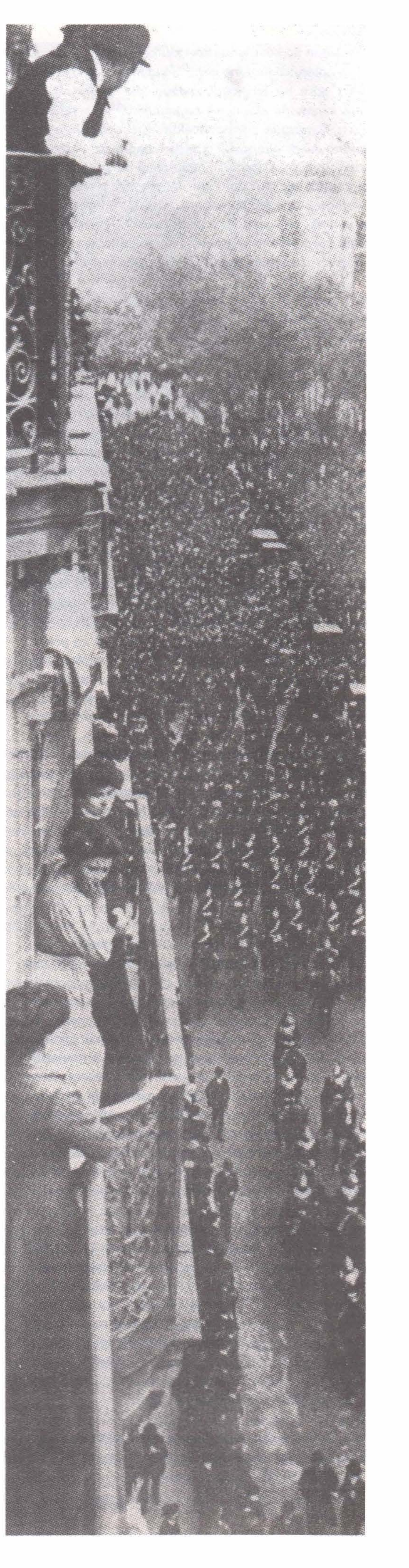
Hervé tarafından önerilen hariç, karar taslaklarından dördü mevcut ordu yerine, savaşa karşı bir güvence olmak üzere ve saldırı savaşlarına karşı bir tür sivil savunma sistemi çerçevesinde tüm halkın silah altına alınmasını öngörmekteydi. İngiliz ve Amerikan delegeleri her türlü zorunlu askerliğe karşı oldukları için önerinin bu bölümüne muhalif kaldılar. Ancak, kabul edilen nihai metinde bu bölüm aynen kaldı. Vaillant-Jaurès ikilisinin önerisi genel grev ve ayaklanmayı savaşa karşı mücadelenin araçları arasında belirlemekteydi. Hervé'nin önerisinde ise genel grev, askeri grev biçminde zikredilmekteydi. Bununla kastedilen, savaş girişimlerini felce uğratacak biçimde işin bırakılmasıydı. Buna karşılık, Guesde'in ve Bebel'in önerilerinde bu tür mücadele araçlarının önerilmesi söz konusu değildi. Guesde'e göre sonuçta başvurulması gereken çare "toplumsal devrim"di. Bunun ne olduğu fazlaca açıklanmamakla

birlikte, münhasıran savaşa karşı yönlendirilmediği kesindi. Bebel'in önerisi, belli bir mücadele aracına dikkat çekmeksizin, savaşa karşı "mümkün olan her şeyin yapılması"ndan söz etmekteydi. Ancak, işçi sınıfının parlamenter temsilcilerinin özel sorumluluğunun vurgulanmış olması dolayısıyla, bu konuda asıl üzerinde durduğu mücadele biçiminin parlamenter eyleme dayandığı söylenebilir. Vaillant-Jaurès önerisi, saldırı savaşına karşı ulusal savunmayı bir hak ve görev olarak belirlemekteydi. Yalnızca Hervé'nin önerisi böyle bir sorumluluğun dolaylı olarak da olsa reddini içermekteydi. Bebel, ulusal savunmayı bir görev olarak belirlemiş; saldırı ve savunma savaşları arasında ayrım gözetmekteydi. Guesde ise böyle bir ayrım gözetmiyordu. Uluslararası işçi sınıfı dayanışması konusunda en açık tavrı ortaya koymuş olan, Hervé'nin önerisiydi. Aynı konuda Vaillant-Jaurès önerisi de oldukça açıktı. Buna karşılık, Guesde'in önerisinde aynı konuya dolaylı olarak değinilmiş; Bebel'in önerisinde ise bu konu tümüyle dışlanmıştı.

Komisyonda sürdürülen görüşmelerin sonucunda, Stuttgart Kararı olarak bilinen metin nihai biçimini aldı. Hervé'nin önerdiği taslak hariç, geriye kalan üç öneriden yararlanılarak oluşturulan bu metin, geçmiş kongrelerde alınmış kararların onaylandığını belirten bir bölümle başlamakta ve Bebel'in önerisinde yer alan savaşların ekonomik nedenlerine ilişkin açıklamalarla sürmekteydi. Bu bölüme, ayrıca, Rus delegasyonunun önerileri sonucunda, uluslararası askeri rekabetin rolüne ilişkin açıklamalar eklendi. Kararda, savaşların kapitalizmin özüyle bağlantılı olduğu belirtilmekte ve ancak kapitalizm son bulduğu zaman savaş tehlikesinin de ortadan kalkacağı ileri sürülmekteydi. İşçilerin, savaşın önde gelen kurbanları olduğuna dair açıklamalar aynen korunmuş, bununla bağlantılı olarak işçi sınıfının savaşların doğal karşıtı olması belirtilerek, parlamentodaki işçi sınıfı temsilcilerinin savaşlara karşı mücadele etmeleri gereğine işaret edilmişti.

Uluslararası işçi sınıfı dayanışmasının vurgulandığı kararda üzerinde durulan diğer bir husus, genel silahsızlanma olmuş; askeri harcamalara ayrılan paranın uygarlığın ilerlemesi yolunda harcanması savunulmuştu. Karar metninin işçilerin savaş karşısındaki sorumluluklarını belirleyen son paragrafları, esas olarak Bebel'in önerisinden esinlenerek biçimlenmiş olmakla birlikte, Kongrede Rus sosyal demokratlarını temsilen yer alan Rosa Luxemburg, Lenin ve Martov'un önerdikleri doğrultuda değişikliklere de olanak sağlanmıştı. Özellikle, Stuttgart Kararı'nın en can alıcı bölümünü oluşturan son iki paragraf onların önerilerine göre şöyle biçimlendi: "Savaşın patlak vermesi tehdidinin baş göstermesi halinde, savaşı önlemek için doğaldır ki sınıf mücadelesinin yoğunluğuna ve genel olarak siyasal duruma bağlı olarak-kendilerince uygun olan tüm yollara başvurarak her türlü çabayı göstermek, ilgili ülkelerdeki işçi sınıfının ve parlamentodaki temsilcilerinin görevidir. (...) Savaşın patlak vermesinin kaçınılmaz olması halinde, savaşın derhal son bulması ve savaşın doğurduğu ekonomik ve toplumsal bunalımdan halkın en geniş katmanlarını harekete geçirmek ve kapitalizmin egemenliğinin çöküşünü hızlandırmak yolunda yararlanmak için bütün güçleriyle müdahale etmek, onların sorumluluğudur." Karar metni sonuçta aldığı biçimle herkesi memnun etmiş görünüyordu. Hervé dahi kararın lehinde oy kullandı. Kongrede sömürgecilik konusunda ortaya çıkan tartışmalar, mevcut savaş tehlikesi karşısında ciddi sorunlar doğurması muhtemel görüş ayrılıklarının gelişmesine neden oldu. Kongrede Sömürge Komisyonu raportörü olarak görev yapan Hollandalı Van Kol, sosyalistler için olumlu anlamda bir sömürge politikasının gereğini şiddetle savundu. Kol'e göre, sosyalistler fiilen kaçınılmaz olan sömürge imparatorluklarının varlığını kabul etmek zorundaydılar; bu tür imparatorluklar tüm insanlık tarihi boyunca mevcut olmuşlardı; sosyalistler, sömürgelerdeki yerli halka daha iyi muamele edilmesi, doğal kaynakların geliştirilmesi ve bu kaynakların insanlığın tümünün yararına kullanılması için somut öneriler getirmeliydiler. Bu görüşe karşı komisyondaki azınlık grubun sözcüsü olarak konuşan Georg Ledebour, sömürgeciliği eleştirdi ve sömürge yerlilerinin çıkarlarına uygun bir politikaya öncülük etmeleri için emperyalist güçlere davetiye çıkarılmasının saçmalığını ileri sürdü. Konu, kongrenin tümü tarafından oylandığında, sömürgecilik aleyhtarı görüş, 108'e karşı 127 gibi az bir farkla benimsendi. Böylece, sömürgeciliğe karşı olduğunu belirten *II. Enternasyonal*'in bu tavrı şu cümlelerle savunulmuştur: "Kapitalist sömürgecilik politikası, doğası gereği, zorunlu olarak esarete, zorunlu çalışmaya ve sömürge rejimi altındaki yerli halkın imhasına yol açar." Kararda, ayrıca, kapitalist toplumun iddia olunan uygarlaştırma misyonunun, bu sistemin sömürüye ve fütuhata olan açlığını örtmenin bir mazereti olduğu ve kapitalizmin sömürgelerdeki üretici güçleri geliştirmenin çok uzağında bu yörelerin halklarının doğal kaynaklarını esaret ve yoksulluk yoluyla imha ettiği ifade edildi. Öte yandan, sömürgeciliğin, silahlanma yükünü ve savaş tehlikesini artırdığı ileri sürülerek tüm parlamentolardaki sosyalistlere mevcut sömürgelerde hüküm süren esaret ve sömürüye sürekli olarak karşı çıkmaları, yerlilerin koşullarının düzeltilmesi için talepde bulunmaları, yerlilerin hakları konusunda titiz davranmaları ve yerli halkın bağımsızlık yolunda eğitimi konusunda mümkün olan her türlü vasıtaya başvurarak çalışmaları için çağrıda bulunuldu.

Sömürgecilik konusundaki bu kararın oylanmasında alınan sonuç, ne kadar az bir farkla olursa olsun, sömürgecilik yanlıları için ciddi bir yenilgi teşkil etti. Yenilgiye uğrayan tarafta, **Almanya, Hollanda, Danimarka, Avusturya, İsveç, Belçika** ve Güney **Afrika** delegeleri yeralmaktaydı. Kazanan taraf ise Rusya, Polonya, Macaristan, Sırbistan, Bulgaristan, Romanya, İspanya, Japonya, Avustralya, Amerika, Arjantin, Finlandiya ve Norveç delegelerinden oluşmaktaydı. Fransa ve İngiltere delegeleri ikiye bölünmüşler; İsviçreliler çekimser kalmışlardı.

13 II. Enternasyonal

1917-1923 arasında Barselona şiddetli işçi hareketlerine sahne oldu. Barselona, ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalı olan İspanya'nın en büyük sanayi kentiydi. 1876'da Amerika ile savaş bittiğinde İspanya, tam anlamıyla siyasal ve ekonomik bunalıma düşmüştü. Yoksul köylülerin elindeki toprakların kuraklığı, işçi ücretlerinin düşüklüğü ekonomik bunalımı giderek artırırken, yöneticilerinin yetersizliği de siyasal bunalımı artırıyordu. Bir yanda çok güçlü Kilise, diğer yanda Katalonya'nın özerkliğini savunan bölgeciler ve çalışan sınıflara dayanan cumhuriyetçiler, işçilerin ve sendikal hareketin sözcülüğünü yapan anarşistler ve ılımlı sosyalistler İspanya'daki, özellikle de Barselona'daki siyasal karışıklığın başını çekiyorlardı. Bölgeciler ve cumhuriyetçiler, 1905-1906'da, ortak düşman olan ordu karşısında, yakınlaşmaya başladılar. Anarşistlerle karşılaştırıldığında, işçiler arasında çok daha az söz sahibi olan sosyalistler ise, anarşistlerin bütün politikacıları burjuva ve namussuz olarak nitelemeleri, kaba devrimcilikleri ve devleti şiddetle yoketme gibi görüşleri nedeniyle, onlar ile yakınlaşmaya niyetli değillerdi. 1870'lerden beri Barselona'da etkili olan anarşistlerin "eylemle propaganda" şiarları onları, kabaca bomba atıcılar durumuna getirmişti. 1906'da terörden yorulan anarşistler, Fransız sendikal hareketinin stratejisi olan genel grev yolu ile devrim fikrinden etkilenmeye başladılar. Barselona'daki dok ve tekstil işçileri anarşistlerin etkisiyle ve yabancı sürgünlerle temas halinde bir ordu kurmaya çalışıyorlardı. Vali Ossorio, bu şartlarda devrimi kaçınılmaz gibi görüyordu. Tek ihtiyaç bir katalizördü, ve bu da 1909 yazında geldi. Fas'ta bir şirkette çalışan, İspanyol demiryolu işçileri aşiretlerin saldırısına uğradı, bu da İspanya ordusunun Fas'a gitmesine neden oldu. İspanya düzenli ordusu zengin bütçesine rağmen çok zayıftı. Bu nedenle yedek ordu çağrıldı. Yedek ordu yakınlarına hiçbir ödenek bağlanmıyordu. Sosyalistler bu durumdan yararlanmaya çalıştılar. Savaşın kapitalistlerin isteği olduğunu ve buna karşı mücadele edilmesi gerektiğini ilân ettiler. Madrid'te kadınlar silah taşıyan trenlerin önüne geçerek, trenlerin Madrid'den ayrılmasını engellemeye çalıştılar. Barselona'da tepki daha şiddetli oldu. Ve böylece tarihî Kanlı Hafta *28 Haziran Pazar günü, sosyalistlerin ve anarşistlerin grev komiteleri oluşturma çabalarıyla başladı. Bu komiteler, genel grev ilan ederek, çok kısa süreli olsa da İspanya işçi hareketindeki ilk ve en önemli başarıyı kazandılar. 27'sinde Barselona ve bazı Katalonya kasabalarında cumhuriyet ilan edildi. Hareket çok hızlı yayıldı. Çünkü kamu düzeninin güçleri dağılmıştı. İçişleri Bakanlığı, çok sağlıksız ve aceleci bir şekilde sivil kurumları ordunun eline bıraktı. Bu dört gün boyunca işçiler sokaklarda barikatlar kurdular. Bunun üzerine, çarşamba günü askerler sokaklarda karşılarına çıkan her şeye ateş açmaya başladılar. Cumartesi günü kalan tek tük direniş birlikleri de susturularak isyana son verildi. Bu hafta sonundan geriye kalan en çarpıcı şey yanmış manastırlardı. Bastırma hareketi ciddi siyasal krizler yarattı. Hükümetin kendisi, isyanın elebaşlarını hedef alan suikastler düzenlemeye başladı. İspanya işçi ve sendika hareketi içinde önemli bir yeri olan Francisco Ferrer bu kurbanlar içinde en önemlisiydi. Oysa 13 Ekim'de öldürülen Ferrer aslında* Kanlı Hafta *boyunca İspanya da bile değildi. Ferrer'in katlinden sonra Paris'te düzenlenen gösteride bütün Avrupa sosyalistlerinin öfekisi dile geldi (yanda). Karşı mücadele edilmesi gerektiğini ilan ettiler.*

Stuttgart Kongresi'nde ele alınan diğer üç rapor, sendikalarla siyasal partilerin ilişkisi, kadın sorunu ve göç konularına ilişkindi. Sendikalarla siyasal partiler arasındaki ilişkiler konusundaki görüşme, esas olarak, böylesine iki tür örgüt arasında organik bağ kurulup kurulmaması sorununa dönüştü. Sonuçta varılan genel görüşbirliği, sendikaların günlük ekonomik mücadelelerinde parti müdahalesinin olmaması, karşılık olarak da siyasal konularda partilerin benzer bir özerkliğe sahip olması ilkesi üzerine dayandı. Bu arada, Belçika ve İsveç delegelerini içeren bir grup, sendikaların partiye kolektif olarak üye oldukları bir sistemi önerdi. Bu öneriye özellikle Almanlar karşı çıkarak resmî biçimsel bağlantılara yer tanımayan ve fiili yakın işbirliği esası üzerine kurulu bir işleyişi savundular. Bu görüş ayrılıklarının arkasında sendikaların işlevlerine ilişkin derin bir çatışma yatmaktaydı. Bu konuda bir rapor hazırlamış olan Belçika'dan Louis de Brouckère, gerek sendikaların gerekse siyasal partilerin doğrudan doğruya ele almaları gereken bağımsız görevleri olduğunu kabul etmekle birlikte, bunlardan herhangi birinin tek başına üstlenmesi mümkün olmayan, geniş ve giderek büyüyen ortak bir faaliyet alanının mevcut olduğunu savundu. Bu alan, özellikle temel amaç olan sosyalist toplumun kurulmasını içermekteydi. Bu yaklaşım, sendikaların yalnızca ekonomik mücadeleyle uğraşmaları gerektiği ve sosyalizmin kurulması sorumluluğunun esas olarak partiye ait bir konu olduğu görüşünü temsil eden Almanya ve Avusturya delegelerinin eleştirilerini çekti. Bu konudaki tartışmalar, geniş ölçüde genel grev sorununa kaydı.

De Brouckère, Alman ve Avusturya delegasyonunun tepkileri karşısında, bazı tartışmalı noktaları geri çekti. Tartışmaların sonunda sendikaların bütünlüklerini bozmayacak ölçüde sosyalizm ile ilişki içinde olmalarına imkân tanıyan ve ekonomik alanda sendikaların özerkliği tezini savunan bir metin üzerinde uzlaşmaya varıldı. Kabul edilen karara rağmen, görüş ayrılıkları aşılmış değildi. Varılan karar, gerçek bir anlaşmanın ifadesi olmaktan çok, temel bir ayrılığı örtüleme işlevi gördü.

Bu konudaki temel ayrılık noktaları şunlardı: Sosyalizmin tek başına partiyi ilgilendiren ve sendikaları ilgilendirmeyen bir konu olup olmadığı; sendikaların, yalnızca, işçi sınıfının kapitalist sistem içindeki çıkarlarını korumaktan ibaret birer mücadele aracı olup olmadıkları; sosyalizmin kurulmasında sendikaların ve partinin eşit sorumluluklar taşıyan unsurlar olarak görülüp görülemeyecekleri...

Stuttgart Kongresi'nde kadınların oy hakkı konusunda yürütülen tartışmalar, *Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansı*'nın Kongre'ye sunduğu karar metni çerçevesinde gerçekleşti. Temel tartışma, *Enternasyonal*'e mensup partilerin her birinin kendi ülkelerinde genel oy hakkına ilişkin kampanya başlatmaları konusunda yoğunlaştı. Kongrede, kabul edilen karar metnini takdim etme görevi, dönemin ünlü kadın sosyalistlerinden Clara Zetkin tarafından yerine

İtalyan fütürizminin en önemli ressamlarından biri olan Carlo Carra'nın Anarşist Galli'nin Cenazesi *adlı resmi. 1909'da Marinetti'nin yayınladığı* Kuruluş Manifestosu *ile kurulan fütürizm, bilinçli olarak kamuoyunu irkiltmek amacıyla yola çıkan ilk öncü sanat akımıydı. Gelenekten mutlak bir kopuş öngören fütürizm, yeni gelişen teknolojileri şehvete varan bir çoşkuyla karşılıyorlardı. Başlangıçta anarşist fikirlerden esinlenen fütüristler, daha sonra faşist harekete katılınca fütürizm neredeyse İtalyan devletinin resmî sanat politikası mertebesine yükseltildi.*

getirildi. Kararda, genel oy hakkına ilişkin kampanyanın başlatılması halinde ileri sürülecek taleplerin cinsiyet ayrımı gözetmemesi ve herkes için geçerli bir temelde biçimlenmesi ilkesi öngörüldü.

Kopenhag Kongresi

1910'da Kopenhag'da toplanan, *Uluslararası Sosyalist Kongre*'nin kayda değer yanlarından birisi, savaşa karşı genel grev konusunun yeniden gündeme getirilmiş olmasıdır. Oysa, Almanlar, bu konuya ilişkin önerilerinin kabul edilmesiyle kesin ve nihai bir anlaşmaya varılmış olduğunu ummaktaydılar. Kongrede, ayrıca, Stuttgart'ta sendikalar konusunda yürütülmüş olan tartışmalara paralel olarak sosyalist partilerle kooperatif hareketi arasında ilişkiler, öte yandan, işsizlik sorunu dahil olmak üzere, çalışma koşullarına ilişkin sosyal mevzuat da tartışıldı. *Enternasyonal*'in önde gelen simalarından August Bebel, ciddi bir biçimde hasta olduğu için kongreye katılamadı. Bu yüzden. Alman delegasyonunun liderliği Friedrich Ebert ve Carl Legien tarafından ortaklaşa yürütüldü.

Stuttgart Kongresi ile Kopenhag Kongresi arasında önemli gelişmeler olmuştu. Silahlanma büyük bir hızla sürüyordu. Özellikle, İngiltere ile Almanya arasındaki savaş gemileri alanındaki rekabet, tehlikeli boyutlara ulaştı. Fransa ve Almanya arasında beliren anlaşmazlıklar da Lahey Adalet Divanı'na intikal ettirildi. İspanyollar geniş ölçekli bir sömürge savaşına girdiler. Fransızların denetimindeki alanlarda sürekli bir savaş başladı. Doğu Avrupa'da Bosna ve Hersek'i sınırlarına dahil eden Avusturyalılar önemli bir bunalımı tahrik

1910 Kopenhag Kongresi İngiltere ile Almanya arasındaki silahlanma yarışının gölgesi altında yapıldı. Artan savaş gemileri üretimi denizler üzerinde yeni bir egemenlik savaşının ilk işaretlerini veriyordu. Şoven İngiliz basının yarattığı hava, ülke insanlarının bir Alman istilası paniğini yaşamalarına yol açtı. İngiliz ve Alman hükümetlerinin denizlerdeki silahlanmayı sınırlama görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanması, Hyndman, Bax, Blatchford gibi İngiliz sosyalistlerinin İngiliz İşçi Partisi'nin itirazlarına rağmen, silahlanmadan yana çıkmalarına yol açtı. Hyndman, Kautsky'ye "Alman sosyal demokrasisi bir Alman istilasını engellemeyi garanti edebilir mi?" diye soruyor ve "siz Alman sosyal demokratları, bize karşı bir savaşı engelleyecek kadar güçleninceye kadar, başka faktörlere güvenmek zorundayız" diyordu. Bu tutum ulusal savunma eğiliminin açık bir ifadesiydi.

II. Enternasyonal *Sorunu*

Modern sosyalizmin tarihindeki *"Enternasyonal"* tarzdaki örgütlenmelerin III. ve IV.'sü, kendilerinden bir önceki *Enternasyonal*'den "kopma" suretiyle kurulduklarını öne sürerler. Bunlara göre, bir önceki *Enternasyonal*, bir noktadan itibaren ideolojik yorum ve politik tutum itibarıyla devrimci özellikten yoksun bir eğilimin egemenliği altına düşmüş, böylece amaçtan onulmaz biçimde sapmış, hatta bu haliyle amacın önündeki ilk engel haline gelmiştir. Bu durumda gerçek devrimci ögelerin, bu yozlaşmış zeminle ideolojik, politik, örgütsel bağlarını kopararak ayrı bir yapı kurmaları kaçınılmaz olmuştur.

Oysa *II. Enternasyonal* ile I.'si arasındaki ilişkide böylesi bir kopmadan değil, aksine bir süreklilikten sözedilir. *II. Enternasyonal*'in I.'nin tarihsel devamı, mirasçısı, I.'nin varlığına son verdiği noktada temsil ettiği ideolojik-politik platformun, yeniden kurulup devam ettirilmesi girişimi olduğu varsayılır. Hatta *II. Enternasyonal*, I.'nin isteyip de gerçekleştirmediği bir aşamanın sağlanması, bu anlamda *I. Enternasyonal*'in ilk amacına varmış hali olarak da tanımlanabilir. Bu yaygın görüşün başta gelen gerekçesi ise şöyle özetlenebilir: Marksizm, *I. Enternasyonal*'e ancak sonlarına doğru tam egemen olabilmiş, bu durumda bile dönemin işçi ve sosyalist hareketi içinde sadece en etkili akımlardan biri konumuna gelebilmişti. Halbuki kuruluşundan kısa süre sonra dünya işçi ve sosyalist hareketinin büyük kısmını temsil eder güce erişen *II. Enternasyonal*'de Marksizm daha başlangıçtan itibaren tek ve resmî ideoloji konumundadır. Modern sosyalizmin amacını gerçekleştirebilmek için ilk şart sayılan ve *I. Enternasyonal*'in uğruna onca gayret sarfettiği bu hedefe varılmış, bu anlamda *I. Enternasyonal*, II.'sinin şahsında ilk önemli zaferini kazanmış görünmektedir.

Her zaferin bir bedeli vardır. O nedenle Marksizmin de bu konuma gelebilmek için ödediği bedelin ne olduğu sorulmalıdır. Bu şüphesiz fazlasıyla dikenli bir sorundur. Ancak bundan dolayı üzerinden atlanmayacak kadar ciddi öneme de sahiptir. İddia edilebilir ki; dünya sosyalist hareketini yaklaşık yüz yıldır uğraştıran ve çözümlenmek şöyle dursun, bizzat en temel kavramlarının, davranış ölçütlerinin giderek büsbütün bulanıklaşmasına, her yöne çekilebilir hale gelmesine ve genel olarak hareketin özgün, yaratıcı ve bu anlamları içerecek biçimde devrimci kimliğinin ağır biçimde zedelenmesine yolaçan faktörler bu sorunun altında yatmaktadır.

Çünkü dikkate alınmalıdır ki; *I. Enternasyonal* dönemi boyunca asıl olarak sosyalizmin nasıl bir insan, tarih ve toplum kavrayışı içinde anlaşılması ve tanımlanması gerektiğini işlemeye çalışan ve böylece özel olarak işçi sınıfına tarihsel bir misyon bilinci kazandırmaya uğraşan Marksizm; ilk kez *II. Enternasyonal*'le birlikte çeşitli konulara ilişkin sistematik görüşler ve tezler bütünü haline getirilmiş, yani bir dünya görüşü yaklaşım olmaktan çok bir doktrin durumuna sokulmuştur. Sosyalist düşüncenin bilimsel tesbitler bazına oturtulması gibi görülüp olumlu sayılan bu düzenlemenin, hareketin bu tarihten itibaren sık sık içine düşeceği bunalımların en önemli kaynağı olacağını belirtmeliyiz.

Çünkü bu doktrin açıkça deterministtir. Meşrulyetini "tarihsel gelişmenin çelik yasaları"ndan alan, zafer güvencesini "kapitalizmin devrevi bunalımlarının birinde kaçınılmaz biçimde çökeceği" tesbitinde bulan bir sosyalizm anlayışı vardır artık.

Şüphesiz bu anlayış Marksizmin kurucularının teorik çalışmalarında vardıkları sonuçlardan türetilmiş tesbitlere dayandırılmış, onlarla örülmüştür. Elbette ki aynı teorik miras sosyalizmin hiç de determinist olmayan bir kavranılış tarzına dayanak olacak yeteri kadar zenginliğe de sahiptir. "Tarihin demirden yasaları"nın kaçınılmaz kıldığı sosyalizmin proletaryanın eseri olacağını "determinist" kesinlikle söyleyen teori ile, "proletarya ya devrimcidir ya da hiç" diyen teori aynı teoridir.

Örnekler çoğaltılabilir. Özellikle Marx'ın bıraktığı teorik miras, kaba bir tahlilin kolayca "determinist" ve "volantarist" diye iki bölüme ayırabileceği ve bu haliyle eklektik sayacağı bir yapıda görünür. Bu ise Marx'ın her şeyden önce insanın kendini ve dünyayı kavrayış tarzı düzeyinde gerçekleştirmeye çalıştığı "devrim"in, yani sadece "devrimi" benimsediği için değil, bizzat felsefi düzeyde de bir devrim olduğu için devrimci olan eserinin bu özgünlüğünü yoketmek pahasına yapılabilir.

Ancak açıkça görülen odur ki, *II. Enternasyonal*'in Marksizmi ile bu yapılmıştır. Marx'ın teorik mirasının determinist bir teoriye malzeme olabilecek "kısım"ları öne çıkarılmış ve böylece *II. Enternasyonal*'e egemen eğilimin takip ettiği politikaları meşru gösteren zemin kurulmuştur. Kısaca özetlersek bunların başlıcaları; kapitalizmin devrevi bunalımlarının birinde kaçınılmaz biçimde çökeceği tesbitine dayandırılan ve "devrimi" bu koşula, aktif eylemi de bu ana bağlayan "kendiliğindenci" strateji, ünlü "üretici güçler" teorisine dayandırılan ve yüksek bir sanayileşme aşamasına henüz varılmamış toplumlarda, sosyalist hareketi burjuva demokratik taleplerde kalmaya zorunlu tutan politik çizgidir. Eklemek gerekir ki aynı "üretici güçler" teorisine dayanılarak *II. Enternasyonal* içinde belli bir eğilim, bir "sosyalist sömürge politika"sı önerisi bile yapabilmiştir.

***II. Enternasyonal*'e egemen anlayışın Marksizm yorumunun ilk özelliği hemen tüm sorunları ekonomi bazında ele alması o boyutlarıyla veya o boyutta ve ifade ettiği noktasında tanımlamasıdır. Böylece onların "nesnel" ve dolayısıyla bilimsel biçimde ele alındığını varsayar. Determinist oluşu, olay ve sorunları ele alırken başvurduğu "ekonominin" yasalarının o niteliği taşıdığı kabulünden dolayıdır. Bu anlayışın *II. Enternasyonal*'e kolayca egemen olmasında F.Engels'in büyük rolü olmuştur. A. Bebel, W. Liebknecht gibi Marx'ın yakını olan *Alman Sosyal Demokrat Partisi* liderlerinin yanısıra F.Engels, taşıdığı tarihî-moral nüfuz ile, *II. Enternasyonal*'in bu en büyük ve en ağırlıklı partisini ve dolayısıyla tüm camiayı, kuruluşunun ilk evresinde yönlendirmişlerdi.**

Az önce de belirtildiği gibi; toplumların tarihi gelişiminde doğa yasalarına benzer güçte yasallıklar aramak ve bu yasalara dayanarak sosyalizmin meşruyetini ve kaçınılmazlığını göstermek, Marx'ın ve onunla birlikte Engels'in çalışmalarının önemli bir boyutunu oluşturur. Ancak Marx'ın bu alandaki tesbitleri, özetle "kendi tarihini artık bilinçle yapma" noktasında olan insanı varsayarak, ona söylenmiş tesbitlerdir. Dolayısıyla bu tesbitlerin gösterdiği imkânı, kaçınılmaz bir sonuç haline getirecek olan bu tür, bu konumda insanlardır. Onun eylemi, o bilinçle yürütülen eylemidir. Bu olmaksızın o tesbitlerin kendilerinden türetildiği "koşullar" ne denli evrilirse evrilsin "kaçınılmaz sonuç" gerçekleşmeyecektir. Bu mantık, yaklaşım ile örneğin Engels'in 1884'te bir arkadaşına yazdığı mektupta geçen "durum o şekilde gelişiyor ki, ellerimizi cebimize sokup bekleyebiliriz, düşmanımız bizim için çalışmakta" sözleri arasında epeyce fark vardır.

1880'li yıllar ortamında Engels'in bu tür ifadelerle rehavet telkini değil aksine uyarıda bulunduğu söylenebilir. Çünkü özellikle 70'li yıllardan itibaren tüm kapitalist dünya, bilim ve teknikteki hızlı gelişmelerin de itkisiyle güçlü bir iktisadî büyüme, canlılık ve bunun kitlelere de yansıyan refah artışları dönemine girmiştir. Bu

13 II. Enternasyonal

INTERNATIONAAL INSTITUUT VOOR SOCIALE GESCHIEDENIS ARŞİVİNDEN

refah artışı ve hızlı büyüme üstelik on yılı aşkın bir istikrar içinde sürmekte olduğundan işçi ve sosyalist hareket üzerinde birçok ülkedeki *"Sosyalistlere Karşı Yasa"* uygulamalarından daha etkili olmuş, bu hareketlerin sayı gücünde değil ama yönelimlerinin radikal dozunda hissedilir bir yumuşamaya yol açabilmiştir. Kapitalizmin tarihinde ilk kez bu denli genel biçimde gerçekleşen ve sistemin artık kitlelerin refahını yükseltecek aşamaya vardığını söyleten bu olgu karşısında, "kapitalizmin kaçınılmaz bunalımı"nı hatırlatmak, radikal tavra sahip çıkılması uyarısı demektir.

Ama tam da bu noktada sosyalizm hareketinin hâlâ cevabını bulmuş sayılamayacağı soru ortaya çıkıyor. Çalışan yığınlara böylesi bir refah sağlayabilen kapitalist toplum düzeni karşısında sosyalizm hareketi bunalım anonslarından başka hangi "bilimsel" teze dayanarak bir "devrim" düşünebilir?

20. yüzyılın eşiğinde ilk kez Bernstein bu soruyu açıkça sorduğunda hiç de cevabını almış sayılmaz. Onun verdiği cevap ise en azından kendi içinde tutarlıdır. Bernstein, yaklaşık kırk yıldır kapitalizmin istikrar içinde geliştiğini, bu süreç içinde işçilerin de refahının düzenli biçimde arttığını söylüyor, bu olgunun konuyla ilgili "bilimsel" tesbitlerimizi sarstığına işaret ediyor, olgularla doğrulanmayan bu tesbitlerin revize edilmesi gerektiği sonucuna varıyordu. Şüphesiz burada durmuyor; "sosyalist devrim"in zorunluluğu bu ve benzeri tesbitlere dayandırıldığına göre, o tesbitlerin yanlışlığı halinde "zorunluluğun da ortadan kalkmış sayılacağını", dolayısıyla "devrim"den vazgeçilmesi gerektiğini öne sürüyordu.

Sosyalizm ve devrimin ekonomist-determinist bir yaklaşım içinde kavranmasının, kapitalizmin istikrarlı gelişimi ve "refah artışı" gibi olgular karşısında yukardaki türden sonuçlara varması son derece doğaldır ve bu bakımdan Bernstein *II. Enternasyonal* Marksizminin bir dönem sonra varacağı yeri haber vermiştir.

Bernstein revizyonizmine karşı *II. Enternasyonal* içinde en kararlı biçimde cephe alanlar, en azından uzun bir dönem, bu "sapma" ile egemen Marksizm ve sosyalizm yorumu arasındaki bağı görmek, hiç değilse vurgulamak istememişlerdir. Luxemburg, Troçki ve Lenin'in temsilcileri oldukları birbirinden görece farklı bu kararlı anti-revizyonist eğilimler egemen determinist yorumun gölgede bıraktığı iradi boyutu öne çıkarmaya çalışmışlardır. Rosa Luxemburg kapitalizmin bunalımdan, özellikle de "nihai bunalım"dan kurtulamayacağını yeni olguları da dahil ettiği analizleri ile kanıtlamaya ağırlık verirken aynı zamanda bu bunalım anında bilhassa işçilerin sanılanın üzerinde bir devrimci enerji göstermeleri gerektiğini ve göstereceklerini vurgulamaya özen göstermiş; Troçki yeni sanayileşmeye başlamış ülke işçi sınıflarının devrimci enerjisinin "üretici güçler düzeyi"nin eksik oluşu handikapını aşacak ve aynı zamanda "ileri ülkeler" proletaryası üzerinde kamçılayıcı bir rol oynayacak faktör olabileceğini öne süren ünlü "sürekli devrim" tezini ortaya atmış, Lenin ise egemen anlayışın gündelik politik mücadeleyi ekonomik sorun ve çıkarlar alanına bağlayan ve orayla sınırlayan tutumuna karşılık, toplumsal düzen ve hayatın tüm boyutlarına ve tüm sınıflara yönelik kapsamlı bir politik mücadele tezi geliştirmeye çalışmıştır.

Ancak burada dikkati çeken nokta, bu üç farklı devrimci eğilimin, sözkonusu tezlerini bağımsız argümanlar olarak savunmayıp, bunları yine de belli bir iktisadî tahlil üzerinden savunmaya çalışmalarıdır. Rosa Luxemburg, bunalım analizlerini yeniden işleyerek, Troçki, dünya ölçeğinde iktisadî gelişmenin eşitsiz ve sıçramalı karakterini göstermeye çalışarak, Lenin ise önceleri Çarlık Rusyasındaki siyasal düzenin özelliklerini, sonraları da kapitalizmin girdiği emperyalist aşamanın özgül iktisadî-sosyal koşullarını göstererek; "kendiliğinden"ci tavrı besleyen geleneksel determinizmin açıklama modeli karşısına; devrimi ve devrimci eylemi meşru ve mantıklı gösterecek yeni ve farklı bir determinizm temeline dayanmak istemişlerdir.

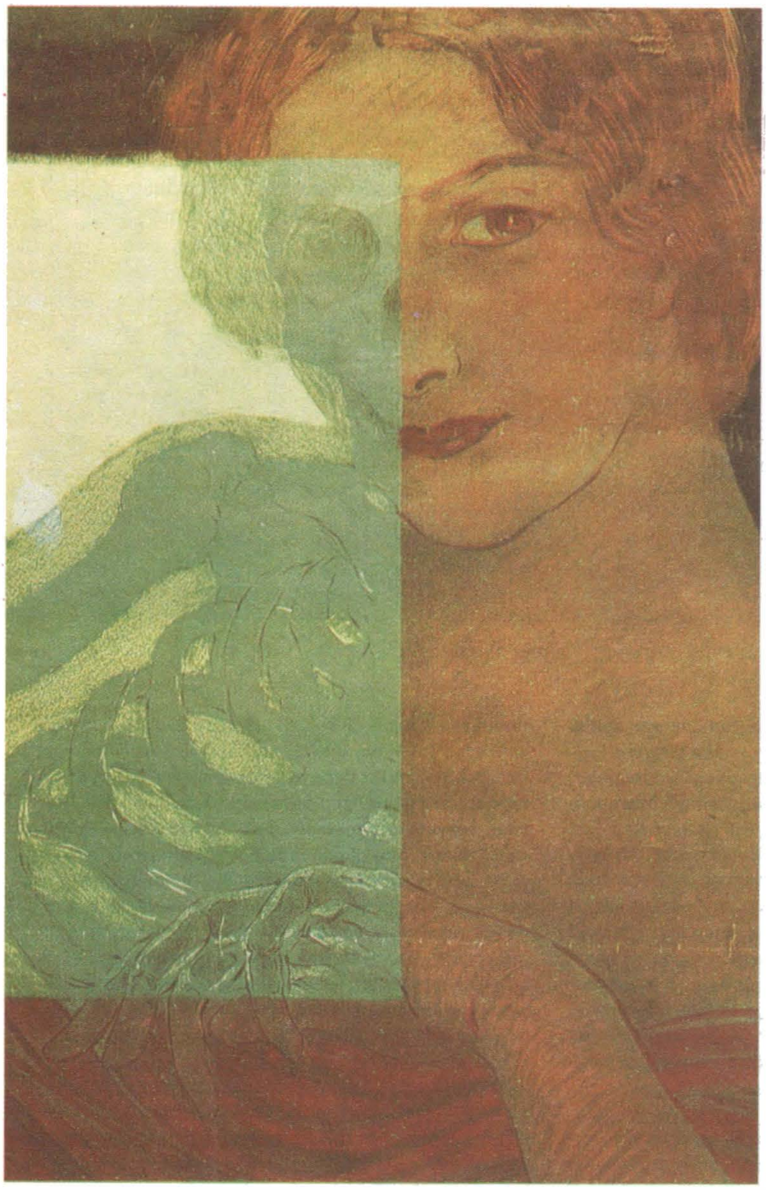
Bu ihtiyaç, sosyalizmin meşruiyetini "bilim"den alması gerektiği yolundaki inançtan kaynaklanmaktadır.

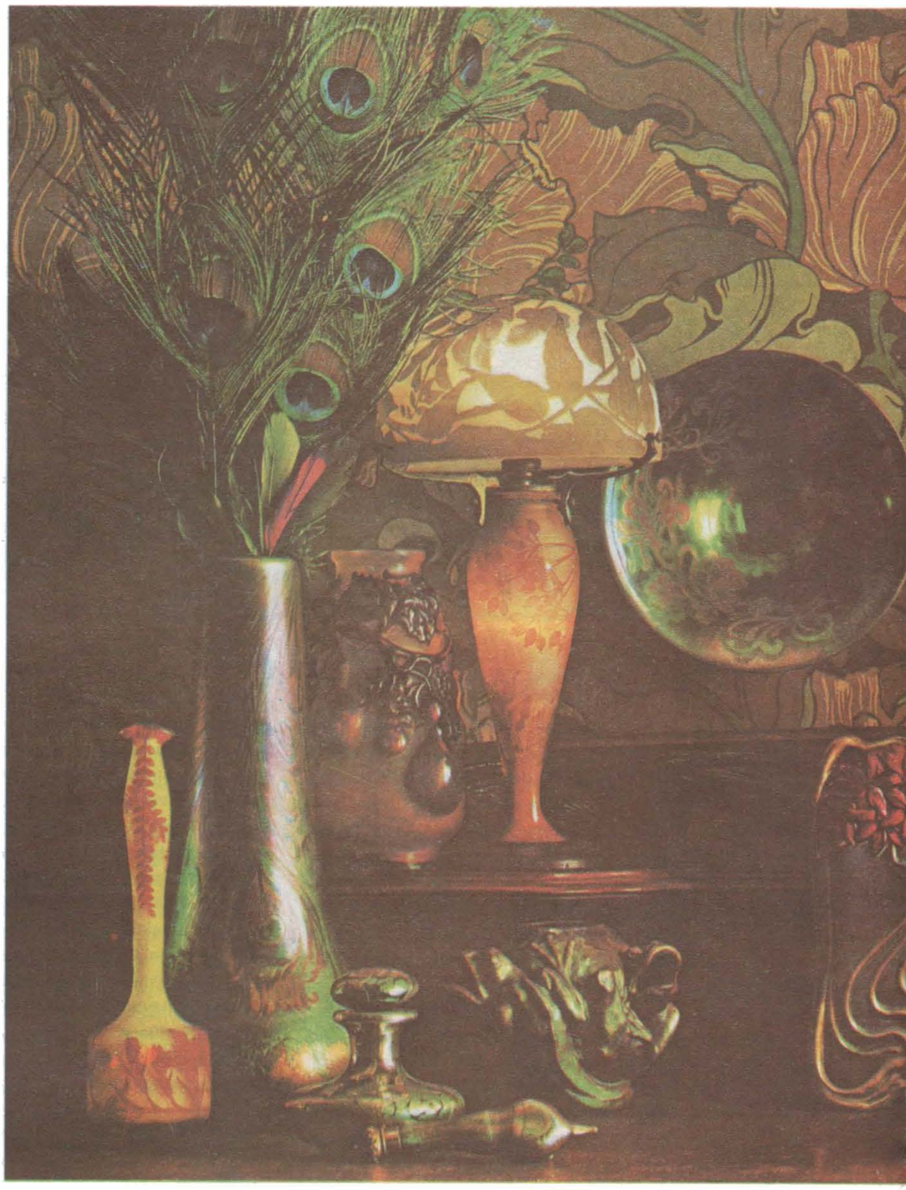
Bu inanç özellikle Marx'ın çabaları sonucu doğmuş ve yerleşmiş değil midir? Şüphesiz öyledir. Ancak dikkate alınmalıdır ki; Marx, önce filozof olarak "devrimci olma"yı insanın asli özelliği olarak tanımlayan ve hem bu yanıyla hem de kuruluşu itibariyle devrimci olan bir felsefenin, dünya görüşünün çerçevesini kurmuş -ünlü 11. tez bu felsefeyi özetler-, sonra sosyalizmin bu felsefeyi gerçek kılacak zemin olabileceği düşüncesiyle sosyalist olmuş; bu noktadan itibaren ise öncelikle "ütopik sosyalizm" anlayışı ile mücadele zorunluluğunu duymuştur. Çünkü dönemin bu kategoriye giren akımlarının tümü, gelişen kapitalizmin özellikle sanayileşme olayının karşısında ortak bir ürküntü duyuyor, buradaki dinamizmi, giderek büyüyen gücü dizginlenemez, yıkıcı bir şey olarak görüyorlardı. Ütopik sosyalist projelerin ya sanayi öncesi üretim organizasyonlarının eşitlikçi bir düzenlenmesine ya da sanayiin ufak birimler çapında tutulmasına dayalı oluşu bu korkunun, endişenin ürünü, yansımasıdır. Marx, işte bu korkuyu aşmak için sanayi hareketi ile kendini ifade eden dinamiklere egemen olunabileceğini gösteren o devasa çabanın içine girdi. *Kapital*, sosyalizmin dönüştüreceği, böylece egemen olacağı "nesne"nin, dönüştürülebilirliği sonucuna da vardıracak bir tanımı olarak görülmelidir. Bunun o "nesne"nin kendi "doğal" diliyle ekonomi-politik disiplini içinde yapmış olması, sosyalizmin kendi dilinin de bu olduğu, kendisini ve tanımlamaya çalıştığı "nesne"lerini de bu dilin ifade biçimi ve imkânları içinde tarif edip kavrayacağı anlamına gelemez. Ne var ki *"Kapital"* tam da buna hizmet edecek bir role sokulmuştur.

Marx'ın kurmaya çalıştığı sosyalizmin tasavvur ve düşünce dünyası, temelindeki insan felsefesinden yoksun kılındığında, onu oluşturan ögelerin bilimsel -dolayısıyla nesnel- ve iradi (öznel) ögeler diye iki parçaya ayrılması kaçınılmaz olur. Bu iki parçayı dengede tutmak da artık kolay kolay mümkün değildir. Çatışma mukadderdir ve eğer bu çatışma I. Dünya Savaşı, Sovyet devrimi ve bu devrime verilecek yön gibi büyük, kompleks ve hatta trajik olayların bağlamında karar verme sorununda ortaya çıkarsa, o iki ögenin birinin asli, ötekinin tali sayıldığı iki ana akım doğar ve birbirini uçlara iterek koparlar. Böylece determinizmin "koşulları"na tam teslimiyete doğru evrildiği, "devrimci irade"nin de "koşulları"nı istediği gibi gördüğü bir bakış tarzına sürüklendiği gerilimli bir dönem yaşanır. Kendi uçlarına doğru itilirken önce "devrimci" ve "demokratik" sosyalizmler diye ayrılan bu iki ana akımın varlığı ortak teorik zemini de çatlatmış olur. "Demokratik sosyalizm"in devrim iddiasından ve başlangıç ideolojisinden sıyrılıp işçi oyları üzerinden politika yapan sıradan bir partiye dönmesinden sonra, aynı hikâye bu kez "devrimci irade" vurgusuyla başlayan akımın alanında tekrarlanmaya başlar. Bu kez teorik miras "Marksizm Leninizm"dir ve bunun da "determinist" ve "iradeci" kanatları çok geçmeden oluşur. "Yeni determinist"leri bir süre sonra eskilerinin yanına, yanıbaşına sürükleyen bu çatışmanın döngüleri içinde "devrimci sosyalizm"de artık alamet-i farikası şiddet, silah ve gizlilik olan, kendisini sırf bununla tanımlayan bir akıma indirgenir.

II. Enternasyonal bütün bu sorun ve sonuçlara gebe bir düşünsel atmosfer kurarak oluştu. III. ve *IV. Enternasyonal*'ler bu gebeliğin çocuklarıdır. Artık II. ve IV. var denilemez. Ama *II. Enternasyonal*, bu ana, hâlâ duruyor. Onunla birlikte yüzyüze kaldığımız sorunlar da öyle.

ÖMER LAÇİNER

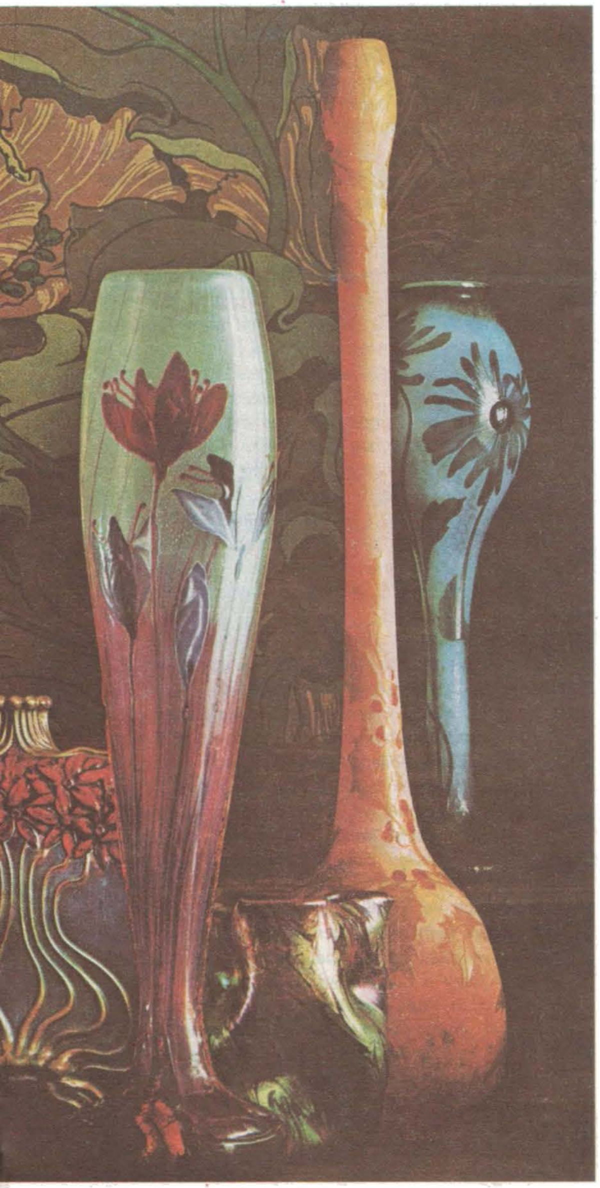

etmiş oldular. Rusya, Avusturya-Macaristan ve Almanya arasındaki rekabetin yarattığı tehlikeler arttı. Kopenhag'da yürütülen tartışmaların önemli bir bölümü, çeşitli ülkelerdeki sendikacılık hareketinin, uluslararası örgütsel birliğin yanısıra, herhangi bir somut, uyuşmazlık söz konusu olduğunda birbirlerine nasıl yardımcı olabilecekleri konusuna ayrıldı.

Bu arada, *Uluslararası Sendika Sekreterliği* konusunda bazı şikayetler dile getirildi. Bu kuruluşun bir uluslararası haberleşme bürosundan öte bir işlev görmediğine ve çeşitli ülkelerdeki sendikal örgütlerin uluslararası birliği konusunda herhangi bir adım atılmadığına dikkat çekildi. Sendikalar üzerine olan tartışmalar, somut bir sonuca varmadı. Delegeler, her bir ülkede sendikacılık hareketinin birlik ve bütünlüğü, dolayısıyla tek bir çatı altında birleşmiş bir sendikacılık hareketi konusundaki inançlarını ortaya koydular.

Kopenhag Kongresi'nde kooperatif hareketi ile sosyalist partiler arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiği konusundaki tartışma da belli bir sonuca ulaşmadı. Temel sorun, sosyalistlerin sendika hareketine yardımcı olmak üzere faaliyet gösterecek ve sosyalist partiye olanaklar sağlayacak türde kendilerine yandaş kooperatiflerin oluşumu için çalışıp çalışmamaları gerektiği noktasında yoğunlaştı. Delegelerin çoğu tek sendika hareketi ve tek sosyalist parti ilkesine paralel olarak, çalışanların birliğinin ifadesi olarak tek bir kooperatif hareketinin sosyalist ideolojiden kaynaklanmasından yanaydılar. Aynı zamanda, kooperatif hareketinin sosyalist partilerle ve sendikal hareket ile uyum içinde olması görüşünü taşıyorlardı. Bu amacın gerçek anlamıyla sağlanması mümkün olmadı. Başta Belçikalı sosyalistler olmak üzere bu tür bir çözümden yana olanlar, kendi sosyalist sendikalarını oluşturmakta karşılaştıkları güçlüklerin benzeri ile kendi sosyalist kooperatiflerini oluşturmakta da karşılaşmışlardı. Fransa'da sosyalist kooperatiflerin üstünlüğü tezinin şiddetli savunucuları Guesde yanlıları idi. Öte yandan, kooperatif hareketin birliğinden yana olanlar da kendi tezlerinde daha az ısrarlı değillerdi. Almanlar kooperatif hareketini işçi sınıfının acil ihtiyaçlarını karşılamakla sınırlı görüyorlardı. Alman sosyalistlerinin anlayışına göre, toplumu değiştirme sorumluluğu münhasıran *Sosyal Demokrat Parti*'nin göreviydi. Bu nedenle, kooperatif hareketin özellikle sosyalist ideolojinin

William Morris (solda) sanat tarihçisi John Ruskin'in kapitalist işbölümüne yönelik eleştirilerinden etkilenerek Arts and Crafts (Sanatlar ve Zanaatlar) hareketini kurdu. Ortaçağ'daki iş örgütmenmesini idealize eden Morris, kullanılan bütün eşyaların, küçük üretim koşullarında üretilmesini ve böylelikle sanat eseri ile gündelik eşya ayrımının ortadan kalkmasını öngörüyordu. Bu amaçla kurduğu şirkette halıcılık başta olmak üzere çeşitli işkollarında ustalaştı, kök boyalarla deneyler yaptı. Ancak burada üretilen ürünlerin kapitalist koşullarda üretilenlerden daha pahalı olması ve piyasada rekabet edememeleri bunların da sanat eseri olarak kabul görmelerine yol açtı. Arts and Crafts hareketinin bu başarısızlığı Morris'in Marksizme yönelmesinde etkili oldu; 1883'te Hyndman'ın başkanlığındaki Sosyal Demokrat Federasyon'a *katıldı; daha sonra Engels'in desteğiyle* Sosyalist Birliği *kuran grupta yeraldı. 1888'de Edward Bellamy'nin yayınladığı ve devletçi bir sosyalizmi savunan* Looking Backward *(Geriye Bakış) adlı ütopik romanına karşı,* News From Nowhere'i *(Hiçbir yerden Haberler) yayınladı. Morris'in gerek fikirleri gerekse Ortaçağ sanatından esinlenerek geliştirdiği üslubu yüzyıl başındaki Art Noveau akımını etkiledi. Ancak Morris'in, aksine bu akım küçük üreticiliği idealize etmekten çok, çağdaş teknoloji ürünü olan gündelik eşyaların, estetik ölçülere göre tasarlanmasını hedefliyordu (yukarda solda), Art Noveau'nun bir önemi de, bu akımın yüzyıl içinde yolları giderek ayrılarak iki farklı kültür oluşturacak olan sanat ve bilimin arasında bir köprü oluşturmaya çalışmasıdır. Yukarıda solda, İtalya'da yayınlanan bir bilim dergisi için Art Noveau uslubuyla yapılmış bir illüstrasyon.*

damgasını taşıyan bir işleyiş ve yapılanma kazanması yolundaki istekleri paylaşmaları mümkün değildi.

Tüketici kooperatiflerinin dışında, üretim ve tarım kooperatifleri açısından farklı bir durum sözkonusu idi. Kredi açısından önemli sorunları olan tarım kooperatifleri ile sosyalistlerin pek fazla ilgisi olmamıştı. Üretim kooperatifleri ise partilerle değilse de sendikalarla yakın ilişki içindeydi. Fransa ve İtalya başta olmak üzere pek çok ülkede kooperatif şirketlerin çoğu, sendikaların yönetimi altındaydı. Ancak, üretim kooperatifleri konusu, Kopenhag Kongresi'nde önemli bir yer işgal etmedi. Asıl üzerinde durulan, tüketici kooperatifleri oldu.

Kopenhag Kongresi'nde kooperatiflerin işlevleri konusunda alınan kararda "işçilerin kendi işlerini kendilerinin yönetmelerini sağlamak üzere eğitilmeleri ve böylece üretim ve değişim güçlerinin demokratikleştirilmesi ve toplumsallaştırılması yolunda onlara yardımcı olunması" bir amaç olarak belirlenmişti. Lenin bu karara bir değişiklik getirerek, kooperatiflerin toplumsallaştırıcı ve demokratikleştirici rollerinin yalnızca sermayenin toplumsallaştırılması hedefinin sağlanmasından sonra geliştirilebilecek bir amaç olduğunun kabulünü önerdi. Lenin'in bu önerisi ezici bir çoğunlukla reddedildi.

Kararda, üretim araçlarının toplumsal mülkiyetinin sağlanması anlamında kooperatif hareketin yetersizliğine değinildikten sonra, kooperatiflerde elde edilen artı-değerin yalnızca ortaklara hisse payı olarak dağıtılmasının sakıncaları üzerinde duruldu ve bunun yerine, bu yolla oluşacak fonların eğitim ve kooperatiflerde ücret ve çalışma koşullarının düzeltilmesi için ayrılması önerildi.

Öte yandan, *Çalışma ve Sosyal İşler Mevzuatı Komisyonu*'nda görüşmeler, işsizlik sorununun ele alınmasıyla başladı. Bu konuda, delegelerin bir kısmı, tüm sorumluluğun yedek sanayi ordusu olgusundan çıkarları olan işverenlere ait olmasını; diğer bir kısmı ise bu alandaki yükün genel vergilendirme yoluyla karşılanmasını talep etmekteydiler. Nihai metinde "hükümetin bir zorunlu sigorta sistemi kurması ve bunun yönetiminin işçilere ait olması ve finansmanının üretim araçlarının mülkiyetine sahip olanlar tarafından karşılanması" talep edildi. Ayrıca, düzenli işsizlik istatistiklerinin çıkarılması, kamusal hizmetlerin geliştirilmesi, bu işlerde çalışanlara uygun ücretler ödenmesi, bunalım dönemlerinde işsizlik fonlarına gerekli meblağın ayrılması, sosyal güvenlik ödeneği sağlayanların tüm siyasal haklarının korunması, sendikalar tarafından veya işverenlerle ortak olarak yönetilen iş bulma kurumlarının örgütlenmesi, çalışma sürelerinin sınırlanması ve ihdas edilecek genel bir sisteme tâbî olarak sendika işsizlik ödeneklerinin sağlanması, öngörülen talepler arasında yer aldı.

Çalışma ve Sosyal İşler Komisyonu, işsizlik sorununun ardından başka bir dizi konuya da el attı. Kabul edilen kararda, işgücünün yasalarla sekiz saat olarak sınırlanması, 14 yaşından küçük çocukların çalıştırılmasının yasaklanması, haftada en az 36 saatlik aralıksız tatil, örgütlenme hakkının güvence altına alınması ve işçi temsilcilerinin de katılacağı kurullar aracılığıyla sınai ve tarımsal alanda iş denetimi, önde gelen acil talepler olarak belirlendi. Ayrıca, hastaların. malullerin, yaşlıların korunması da gene bu komisyonun ele aldığı konular arasındaydı.

Gerçekte, bütün bu talepler yeni değildi ve *Enternasyonal*'in kuruluş amaçları arasında esas itibarıyla yer almışlardı. Ancak bunların reformizm çizgisine saplanmış olma endişesinden tamamen kurtulunmuş olarak belirlenmesi dikkat çekiciydi. Artık, bu yolla burjuva devletinin ıslah edilerek güçlendirilmiş olmasından pek kaygı duyulmuyordu.

Kopenhag Kongresi'nde de, daha önceki Stuttgart Kogresi'nde olduğu gibi, en temel konu, savaş sorununa ilişkindi. Silahlanma yarışının son bulması için *Enternasyonal*'in, parlamentodaki temsilcileri ve kitlesel eylemler yoluyla baskı yapması benimsendi. İngiltere ve Almanya arasındaki savaş gemileri alanında tırmanan yarışın doğurduğu tehlikeye özel olarak dikkat çekildi. Bu konuda en büyük görüş-ayrılığı Fransız sosyalistlerinden Vaillant ile İngiliz sendika lideri Keir Hardie'nin ortaklaşa önerdikleri değişiklik taslağı dolayısıyla ortaya çıktı. Taslakta yer alan şu cümleler, tartışmaların düğüm noktasını oluşturdu: "Kongre, savaşı önlemeye ve engellemeye yönelik vasıtalar arasında, özellikle savaş araçlarını (silah, cephane, ulaşım vs.) imal eden sanayilerdeki işçilerin genel grevini ve bunun yanısıra, en etkin biçimde kitlesel ajitasyon ve eylemleri öncelikle nazara alır."

Bu ifadeler, genel grev konusunun Stuttgart Kongresi'nde çözüme bağlanmış olduğunu uman bazı delegeleri memnun etmedi. Hardie'nin savunduğu genel grev, yalnızca savaş araçlarını imal eden bazı kilit sanayilerle sınırlı olduğu ve ayrıca herhangi bir ayaklanmaya başlangıç olabilecek türde bir genel grevin öngörülmediği özellikle belirtildiği için, daha kapsamlı bir genel grevi savunan Fransız delegelerini veya Rosa Luxemburg'u tatmin etmedi. Genel grev konusunda kaygılı olan Alman delegelerinin başı çektiği muhalefetin de katkısıyla, Hardie-Vaillant ikilisinin değişiklik önerisi reddedildi. Sonuçta, savaşın önlenmesi açısından genel greve hiç değinmeyen bir metin, oybirliğiyle oylanarak benimsendi. Almanya ve Avusturya delegeleri, genel grev konusundaki çekingenliklerinin nedenini, böyle bir adımın atılması halinde, ilgili hükümetlerin bunu, sosyal demokrat hareketi ezmek ve partiyi kapatarak mallarına el koymak için bir bahane olarak kullanacakları endişesiyle izah ettiler

Çeşitli ülkelerdeki sosyalistlerin, savaş tehlikesine karşı parlamenter mücadeleden sonuna kadar yararlanarak, her türlü askeri harcamalara karşı oy vermeleri, her türlü uluslararası anlaşmazlıkta tahkim yoluna başvurulmasını talep etmeleri ve genel silahsızlanma için ve bu amacın sağlanması yolunda birer adım olarak askeri harcamaların kısıtlanması anlaşmalarının yapılmasını, gizli diplomasinin yasaklanmasını, her türlü uluslararası anlaşmanın yayınlanmasını ve ulusların bağımsızlığını ve askeri saldırılar karşısındaki dokunulmazlık haklarını sağlamak üzere mücadele etmeleri çağrısında bulundu.

Balkan ülkelerinde radikal demokratik reformlar yapılması savunularak, büyük devletlerin Balkanlarda giriştiği kapitalist sömürgeci uygulamalara karşı bu reformların en etkin çözümleri getireceği kaydedildi. Aynı karar metninde sonuç olarak, Rusya'nın İran Devrimi'ne ve Osmanlı Devleti'ne yönelik askeri müdahaleleri kınanarak, Avrupa'da mevcut sosyalist partilere, ellerinden gelen her türlü çareye başvurmak suretiyle, Çar'ın gerici uygulamalarına karşı çıkılması çağrısında bulunuldu.

Bütünüyle ele alındığında, Kopenhag Kongresi kararları, *II. Enternasyonal*'in daha sonraki gelişmelerinin ilk açık belirtilerini gösteriyordu. Örneğin, savaşa karşı alınması gereken tavır konusunda, Stuttgart Kongresi'nde belirlenen birtakım temel ilkeler aynen benimsenmiş olmakla birlikte, parlamento içi protestolara başvurulması gereğinin dışında herhangi bir somut eylem biçimine değinilmiyordu. Bu açıdan, *II. Enternasyonal*'in önerilerinin burjuva barış hareketlerinin bilinen çizgisine yaklaştığı söylenebilir. Öte yandan çalışma mevzuatına veya sosyal mevzuata ilişkin olarak alınan kararların, daha önceki kararlardan daha fazla reform karakterli olduğu açıktır.

Aynı dönemde yükselen Alman militarizmi ve tehdidi karşısında İngiliz sosyalistleri arasında çözülmeler başladı; Blatchford ve Hyndman gibi simalar, Alman tehlikesi karşısındaki silahlanma seferberliğinde yerlerini aldılar. Her ne kadar *İşçi Partisi*, ünlü sendika lideri Keir Hardie'nin öncülüğündeki barış hareketini benimsemiş görünmekteyse de sendikal hareketin bu çizgiye ne ölçüde bağlı olduğu bir hayli tartışmalıydı. Denilebilir ki savaşın patlak vermesi halinde, *II. Enternasyonal*'in çökeceğini öngörmek, 1910 yılında bile mümkündü. Gene de *II. Enternasyonal*'in savaşı önlemedeki rolüne bağlanan umutlar henüz tümüyle yok olmuş değildi.

Basel Kongresi

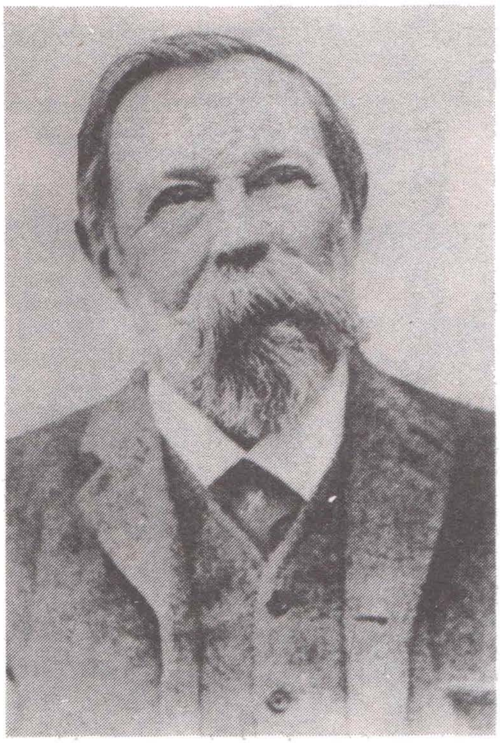
Basel'de Kasım 1912'de olağanüstü toplanan *Uluslararası Sosyalist Kongre*, gerçekte bir kongreden çok gösteri niteliği taşımaktaydı. 555 kişiden oluşan bu toplantının amacı, savaşa karşı birleşik cephe oluşturmak idi. Toplantıya zemin hazırlayan gelişme, Balkanlarda savaşın patlak vermesiydi.

Haziran 1914 günü suikastten sonra Genç Bosna *derneğinin üyesi Gavrilo Princip'in tutuklanması. Suikastte ölen Arşidük Ferdinand'ın üzerinden farklı kötülüklere karşı etkili olduğuna inanılan yedi farklı muska çıktı. Eğer 1871'den beri Avrupa'da bir savaş çıkmasını önlemiş olan diplomatik sistem işliyor olsaydı, olay sembolik ültimatomlarla halledilebilirdi. Ama gelişmekte olan emperyalizm, sistemin maddi temeli olan 19. yüzyıla özgü güçler dengesini alt üst etmişti. 28 Temmuz 1914'te, Avusturya-Macaristan Krallığı Sırbistan'a harb ilan etti.*

Karl Marx ile birlikte modem sosyalist teoriyi kuran ve kırk yıl boyunca uluslararası işçi hareketinin teorik ve siyasal önderliğini yürüten Friedrich Engels, 5 Ağustos 1895'te, Marx'tan 12 yıl sonra, Londra'da öldü. Marx'la birlikte geçen bütün hayatları ve mücadeleleri boyunca kendisinin yalnızca bir "ikinci keman" rolü oynamış olduğunu söyleyen Engels'in olağanüstü alçakgönüllülüğü, çoğu kere Marksist teorinin oluşmasına yaptığı katkının önemi kadar pratik hareket üzerindeki etkisinin de gözden kaçırılmasına yol açmıştı. Engels, 1850'lerden başlayarak 1870'lere kadar babasının İngiltere'deki fabrikasında müdürlük yaparak, Marx ve ailesinin geçimini sağlamayı üstlenmiş, teorik ve politik çalışma hemen hemen bütünüyle Marx'ın üzerine kalmıştı. Kapital*'in yayınlanmasından sonra Engels, Marx'ın temel eserinin tanıtılması, "popülerleştirilmesi" işini üzerine alarak, "suskunluk komplosu"nu bozmak üzere çeşitli burjuva yayın organlarında takma adla* Kapital *üzerine yazılar yazdı. Marx ile birlikte Alman işçi hareketinin siyasal örgütlenmesi çabalarına büyük bir dikkat gösteren Engels, Lassallecılar ile Eisenachcıların birleşmesi sırasında birlik temeli olarak ortaya atılan Gotha Programı'nın eleştirilmesi ve Alman işçi hareketinin doğru bir teorik temele kavuşturulması için Marx'la birlikte verdiği mücadelenin yanısıra,* Alman Sosyal Demokrat İşçi Partisi*'nde 1870'lerin sonlarında etkileri gittikçe artan* Katheder Sozialisten*'e (Kürsü Sosyalistleri) karşı teorik mücadeleyi de üstlendi. Bu çabasının ürünü daha sonraları Marksizmin popülerleşmesi bakımından en büyük katkıyı yaptığı genellikle kabul edilen* Anti-Dühring *adlı eseri oldu.* Anti-Dühring*'in ilk bölümü olan* Ütopik ve Bilimsel Sosyalizm *de teorinin yaygınlaştırılmasına hizmet etti.* Anti-Dühring*'in hazırlık notları olan ve ilk kez 1927'de SSCB de basılan* Doğa'nın Diyalektiği İle Aile'nin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni *ve* Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu *da maddeci tarih anlayışının ve diyalektiğin doğa ve toplum ve düşünce tarihine uygulanışının çabasıydı. Marx'ın ölümünden sonra, onun bıraktığı el yazmalarından* Kapital*'in II. ve III. ciltlerini hazırlayan Engels, ilişkilerinin başlangıcında ekonomi politiğe ilgisini çektiği arkadaşının eserinin bitirilmesini de kendisi üstlenmiş oldu. Engels'in ölümünden sonra, yazdığı son dönem eserlerinde metodolojik olarak pozitivizmin izlerinin bulunduğu, politik yöneliminde ise Alman sosyal demokrasisinin revizyonizminin başlangıçlarının bulunduğuna ilişkin olarak, özellikle batı solu tarafından ileri sürülen tezler, Marx ve Engels'in "Marksizmleri" arasında bir ayırım yapmak gerektiğini ileri sürer. Ancak,* Anti-Dühring *ve* Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*'nin birer bölümünün Marx tarafından yazıldığı ve bu bakımdan aralarında bir ihtilaf bulunmadığı bilindiğine göre, Marx ve Engels'in birbirlerinden ayrılmaya çalışılmasının anlamsızlığı kendiliğinden ortaya çıkar. Engels'in, maddeciliğin ve diyalektiğin bilgisinin sınıflandırılması için yaptığı taslakların daha sonra SSCB ideologları tarafından* Diamat *adı altında diyalektik materyalizm olarak sunma girişimlerinin ise Engels'e maledilemeyeceği açıktır. Kendi eserine karşı daha en baştan "bilimlerdeki her gelişmenin materyalizmin de kendisini gözden geçirmesi gerektirdiği" biçiminde bir rezerv koyan Engels'in, kendi döneminin bilimlerinin sınırlılığı ile suçlanması, her şeyden önce maddeci tarih anlayışının Marksizmin tarihine uygulanmasında bir anlayışsızlığa işaret etmektedir.*

13 II. Enternasyonal

Avrupalı büyük devletler, Balkan savaşına doğrudan katılmamakla birlikte, savaşın sonuçlarına ilgisiz değillerdi. Bunlardan herhangi birinin savaşa doğrudan müdahalesi halinde, savaşın yayılması tehlikesi belirebilirdi ve Balkan Savaşı bir Avrupa savaşına dönüşebilirdi. Bu olasılığın doğurduğu endişe, Basel Kongresi'nden eksik olmadı. Bu nedenle, delegeler Balkan uluslarının gelecekte dostluk içinde yaşamalarını mümkün kılacak bir ortak federatif devlet çatısı çözümü konusunda çabalarını yoğunlaştırdılar.

Stuttgart Kongresi'nde kabul edilen ve Kopenhag Kongresi'nde bir kere daha onaylanan savaşa ilişkin karar, Basel Kongresi'nde yeniden oylanarak benimsendi. Bu arada, tüm sosyalist partilerin, geçmiş kongrelerde alınan kararların ışığında barışın korunması için ellerinden gelen çabayı gösterdikleri kaydedildi.

Basel Kongresi dağıldıktan sonra, Balkanlarda federasyon projesinin bir hayal olduğu hemen görüldü. Savaşın büyük devletlere sıçraması tehlikesi belirmeden, Balkanlarda barış sağlandı.

1914 ve I. Dünya Savaşı

Ağustos 1914'de *II. Enternasyonal* Kongresi'nin Viyana'da özel olarak toplanması bekleniyordu. Fakat aynı yıl, 28 Haziran'da, Avusturya Veliahdı Ferdinand, Bosna'nın başkenti Saraybosna'da bir suikast sonucu öldürüldü. Olaydan kısa bir süre sonra Avusturya, Sırbistan'a savaş ilan etti. Bunu Almanya'nın Rusya'ya karşı savaş ilanı izledi. Bu arada, Belçikalılar Almanların Fransa'ya ulaşmak üzere Belçika topraklarını kullanma taleplerini reddettiler. Buna rağmen, Alman hükümeti 3 Ağustos'ta Fransa'ya karşı savaş ilan ederek ordularını Belçika topraklarına sürdü. Ertesi gün, İngilizler Belçika'nın tarafsızlığı ilkesine saygı gösterilmemiş olması gerekçesiyle Almanya'ya karşı savaş ilan ettiler. 5 Ağustos'da Avusturya-Macaristan, Rusya'ya; 19 Ağustos'da Fransa, bir gün sonra da İngiltere, Avusturya-Macaristan'a karşı savaş ilan ettiler. Almanların 4 Ağustos'da Belçika'ya girmelerinin ardından, 9 Ağustos'da İngiliz birlikleri Fransa'da mevzilenmeye başladılar. 13 Ağustos'da Avusturyalılar Sırbistan'ı; 16 Ağustos'da da Ruslar Doğu Prusya'yı işgal ettiler. 20 Ağustos'da Almanlar, Brüksel'e girdiler ve 26 Ağustos'da da Rusların kesin yenilgisiyle sonuçlanacak olan Tannenberg savaşına giriştiler. 5 Eylül'de Almanlar Paris yakınlarına hemen gelmişlerdi.

Böylece I. Dünya Savaşı başlamıştı. Uluslararası sosyalist hareket, savaşı durdurabilecek bir ortak direnişi gerçekleştirmenin çok uzağına düştü.

Savaşın fiilen patlak vermesinden kısa bir süre önce, *II. Enternasyonal*'in 23 Ağustos'da Viyana'da toplanması kararlaştırılan kongresinin, önce Paris'e nakline karar verildi; ardından, kongre fikri tümüyle terkedildi. Çeşitli kongrelerde yapılmış olan tartışmalara ve alınmış olan kararlara rağmen, savaşın çıkmasını engelleyememiş olan *II. Enternasyonal*, savaş süresinde de üye partilerinin "ulusal savunma" gerekçeleri ile savaşı desteklemeleri sonucu Avrupa işçi hareketi açısından işlevsiz bir hale geldi. Savaşa karşı tutum, genel grev, politik kitle grevi, parlamenter taktikler gibi konulardaki tartışmalar böylesi bir sonun bütün izlerini içinde barındırıyorlardı. *II. Enternasyonal*'de bu konulardaki yaşanan ayrışma, dünya sosyalist hareketi içinde Marksizmin devrimci yorumu ile reformcu-parlamentarist yorumu arasındaki farklılaşmanın da cisimleşmesine yol açtı.

20. yüzyılın başına gelindiğinde, Avrupa haritası defalarca silinmiş ve yeniden çizilmiş, üstelik dünya haritası da Avrupa'nın "büyük güçleri" tarafından altüst edilmişti. Gelişen kapitalizm, ve onunla eşzamanlı olarak yükselen milliyetçilik akımı, 18. yüzyılın "dev"i Osmanlı İmparatorluğu'nu çaresiz bir biçimde çağdışı bıraktı. 19. yüzyıl, fetih yoluyla varolan çokuluslu Osmanlı İmparatorluğu'nun, bünyesindeki ulusları birer birer kaybetmesiyle geçti. Avrupa'nın kapitalist imparatorlukları için askerî temele dayalı tek bir imparatorluk yerine, birbiriyle sürekli çekişme içinde olan birçok ulus devleti daha tercih edilebilir bir durumdu. 1912'de patlak veren Balkan Savaşı boyunca Avrupa devletlerinin hedefi, Osmanlı İmparatorluğu'nu Avrupa dışına atmanın yanısıra, Balkanlar bölgesinde istikrarsız birçok ulus devletinin de oluşmasıydı. Bir yandan bu hedef gözetilirken, öte yandan da pan-slavizmin bu bölgeyi etkilemesi önlenmeye çalışılıyor, gerçek bir Balkan Birliği'nin oluşmasının önüne engeller çıkarılıyordu. İki Balkan Savaşı sonunda mağlup Osmanlı İmparatorluğu gibi görünse de, birbirlerine düşman, iç siyasal sorunları çözümsüz duruma gelmiş ve yüzbinin üzerinde asker kaybetmiş olan Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan, Makedonya ve Arnavutluk, büyük Avrupa devletlerinin "nüfuz alanları" olmaktan öteye gidememişlerdi.

Emperyalizm

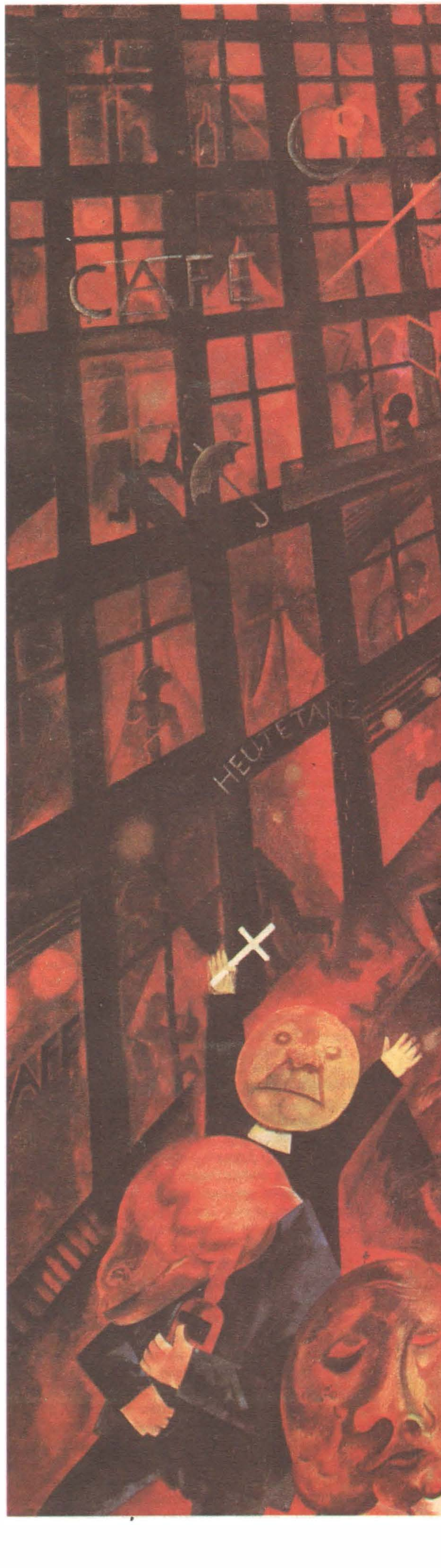
Emperyalizm, kapitalizmin dünyada bütünsel bir sistem olarak egemenliğini kurduğu evresi oldu. Bu egemenlik, salt siyasal-yönetsel olmayan; ekonomik, ideolojik, ahlakî vs. her alanda, toplumsal ilişkilerin her hücresinde kapitalizmin özgül üretim ilişkilerini içkinleştiren; tarihte ilk kez ortaya çıkan yetkinlikte ve massedicilikte bir egemenlik sistemiydi. Yüzyıl dönümünde, bu egemenliğin tahlilini ve tarifini yapmak, sınıf çelişkilerinin ve sınıf mücadelelerinin kazandığı yeni boyutları kavramak, teorik ve örgütsel olarak önemli bir birikime ulaşmış bulunan sosyalist işçi hareketinin acil güncel sorunu olarak belirdi. Bu evrenin sosyalizmin imkânları ve perspektifleri açısından taşıdığı anlamlara getirilen evrimci-reformcu ve devrimci tanımlar arasındaki uçurum gittikçe derinleşti. Emperyalizmin iç çelişkilerinin bütünsel bir çatışmaya dönüştüğü 1. Dünya Savaşı karşısında alınan farklı tavırlar, sosyalist işçi hareketi içinde, etkilediği kitleler ve tarihsel birikim bakımından o zamana kadarki en büyük çaplı bölünmeyi beraberinde getirdi.

Kapitalizmin Yeni Çehresi

Marksizmin kapitalist üretim tarzının, özel mülkiyete ve rekabete dayalı bir ekonominin içkin gelişme eğilimleri üzerine ilk formüle ettiği "yasalar"dan biri sermayenin yoğunlaşması ve merkezîleşmesi yasası olmuştu. Gerek Marx, gerekse Engels, rekabetin otomatik olarak sermayenin yoğunlaşmasına ve merkezileşmesine yol açtığını; serbest teşebbüsün tekelleşmeyi, "serbest piyasa kapitalizmi"nin tekelci kapitalizmi doğurduğunu; özel mülkiyetin toplumu zenginler ile yoksullar arasında kutuplaştırdığını, küçük mülk sahiplerinin büyüklerce, özgür girişimcilerin dev ekonomik tröstlerce yutulmasını hızlandırdığını, ekonomik gücün yoğunlaşmasını, dolayısıyla politika sahnesinde de çürüme ve baskıları beraberinde getirdiğini belirttiler. Burjuva toplumunun tarihî meşruluğunu temelinden zedelediği için Marx ve Engels'in bu öngörüsü, çok erken tarihlerden başlayarak Marksizm eleştiricilerinin saldırılarına hedef oldu. Ama kapitalizmin bu hareket yasasının tarihçe doğrulanmış, gerçek bir yasa olduğunu kavramak için bir tarihî olgu olarak tröst hareketinin gelişimine, ABD'de daha 1880'lerin ortalarında su yüzüne çıkan büyük sanayi ve bankacılık kombinalarına, bunların Almanya, Fransa, Japonya, Britanya, İtalya gibi ülkelere yayılışına, bütün emperyalist ülkelerde oluşan ve holding şirketleri aracılığıyla büyük sanayiin geniş bir bölümünü denetimleri altında tutan malî gruplara, nihayet kilit sanayi kesimlerinde (kömür, çelik, petrol, bakır, alüminyum, otomobil, elektrikli makine, kâğıt, hava taşıtları, petro-kimya, bilgisayar, nükleer teçhizat yapımı vb.) piyasaya hâkim firmaların sayısındaki azalışa bakmak yeter.

1831 yılında Amerika'yı ziyaret eden Alexis de Tocqueville: "Orada ne dev tekeller, ne muazzam zenginlik, ne de büyük yoksulluk var", diye yazmıştı. Gerçekten de, o tarihlerde Amerikalı üreticilerin yüzde 80'i kendi üretim araçlarının sahibiydi. Ama bu küçük üreticiler "demokrasi"si, kapitalizmin temel koşullarının -kâra ve piyasaya dönük üretimin, girişim özgürlüğü ve rekabetin- bütünüyle benimsenmesine dayanıyordu. Tam da bu koşullar, büyük sanayiin hızla ilerlemesine ve Tocqueville'in de önceden gördüğü gibi bir "fabrikatörler aristokrasisi"nin oluşmasına yol açtı. Sanayileşme sonunda ülkenin toplumsal yapısı tümüyle değişti. 19. yüzyılın ortasından başlayarak sanayiin yıllık geliri tarımınkini aştı. "Kuzeyli" sermayeciler ile "güneyli" köle sahipleri arasındaki iç savaş, sanayiin gelişmesine görülmemiş bir hız verdi. Başlangıçta ekonomiyi küçük küçük hücreler halinde parsellere ayıran serbest rekabet, artık onu güçlü sanayi birimleri içinde tapulaştırıyordu. Küçük işletme, yerini büyük işletmeye bırakmaya; bankalar, tasarrufları biraraya getirerek sanayii denetimleri altına almaya başladı. İktisadî liberalizm çağını tekeller çağı izledi.

1850'de ulusal servet 7 milyar doları aşıyordu ve oldukça eşit bir biçimde bölüşülmüştü. 1890'da ulusal servet, 65 milyarı geçmişti; ama bu servetin yarıdan fazlası, artık yalnızca 40 bin ailenin, yani nüfusun yüzde üçte birinin elindeydi. 1850'de ABD'de servetin yüzde 55'i arazi sahipliğinden oluşmaktayken, 1890'da bu oran yüzde 24'e düştü. Küçük tarım üreticilerine dayalı toprak demokrasisinin yerini, bir avuç plütokratik aile hanedanının bütün bir ulusun hayatına hükmettiği bir çağ alıyordu. İç savaş sona erince yoğunlaşma büyük bir ivme daha kazandı; büyük toprak spekülasyonunun eşlik ettiği demiryolu inşaatları. 1870'den sonra Gould, Vanderbilt, Huntington, Hill ve Harriman aileleri, ABD'nin bütün demiryolu ağını denetimleri altına aldılar. Çelik sanayii, petrol, tütün, bakır, tarım makineleri sanayileri vb. birbiri ardına bu tekelleşme girdabına sürüklendiler. 20. yüzyılın başında -1901'de- banker John Piermont Morgan'ın, sermayesi bir milyar doları aşan bu ilk anonim şirket olan *United States Steel Corporation*'ı kurmasıyla tekellerin inşası doruğa ulaştı. Tröstlerin oluşumu kâra dayalı bir ekonomik sistemin önüne geçilmez bir zorunluğuydu. Dev şirketler, kendilerini barbarca bir pazar kapma mücadelesinin içinde buluyor, bu mücadeleyi başlangıçta ancak fiyat kırarak yürütebiliyorlardı. Bu ise her seferinde inanılmaz tutarların tehlikeye atılması demekti. Bu pahalı rekabete bir son vermek istemeleri doğaldı. Makineli üretim tekniğindeki büyük gelişmenin beraberinde getirdiği muazzam amortisman maliyetlerini karşılama zorunluğu da, bu

14 Emperyalizm

Emperyalizmin ekonomik temeli tekelci kapitalizmdir. İkisi birarada, hayatın her alanını ve dünyanın bütün bölgelerini tek ve organize bir dünya çerçevesinde bütünleştirdi. Ancak kurulan bütünlük uyum ve adaletten alabildiğine uzak, savaşla beslenen, yerine bir yenisini koymadan yerleşik bütün töreleri, değerlendirmeleri çürüten bir düzendir. (Yanda, Georg Grosz'un "Ostar Panizza'ya Adanmış" resmi, 1917-8) Bu insanları kendi savaşlarına kışkırtmak için tari'hin bütün militarist imgeler dağarcığından yararlanmaktan kaçınmaz (üstteki afiş). Alttaki afiş gibi savaş karşıtı afişlerin ise, I. Dünya Savaşı öncesindeki etkisi çok cılız kaldı.

1880'lerde, Güney Afrika'da altının keşfedilmesiyle, büyük güçler arasında bu bölge için yoğun bir rekabet başladı. Bu rekabetin sonuçlarından biri, 1882'de Britanya ile Afrika'daki Hollanda kökenli maceracı Boer'ler arasında çıkan savaş; bir diğeri ise Almanların 1884'te Güneybatı Afrika'yı ilhak etmesi idi. 20. yüzyıla varıldığında Almanya'nın Afrika'da başlıca dört sömürgesi vardı: Güneybatı Afrika, Alman Doğu Afrikası, Kamerun ve Togo. Ancak 1903'te, Alman zulmü karşısında, bütün Afrika'da yaşanmış en geniş çaplı ayaklanmalardan biri başladı. 1907'ye kadar süren ayaklanmaya Alman silahlı kuvvetlerinin tepkisi, kitlesel bir soykırım oldu. Bölgeye gönderilen General Trotha, Genel Kurmay Başkanı Kont Schlieffen'e ayaklanan Herero ve Nama kabilelerinin "bir millet olarak yokolması gerektiğine inandığını" söylüyor, Kont Schlieffen de bu tavrı tamamen onayladığını bildiriyordu. Bütün savaş sırasında Almanların öldürdüğü 60 bin-80 bin kişiye ek olarak, kimi köyler Alman ilerlemesi karşısında toplu intiharı seçtiler. Alman Doğu Afrikası ise kan kaybını özellikle I. Dünya Savaşı sırasında yaşadı. Bölgedeki başarılı Alman komutanı, Albay Paul von Lettow-Vorbeck'in düzenlediği başarılı gerilla harekâtları sonucunda, yalnızca İngiliz kontrolündeki Doğu Afrika'da 62.220 kişi öldürüldü (istatistiklerde ölen hamallar sayılmamış). Ancak I. Dünya Savaşı sonunda Almanya bütün sömürgelerinden arındırıldı ve Milletler Cemiyeti'nin bir kararıyla, Güneybatı Afrika, Güney Afrika Birliği'ne katıldı.

istekleri güçlendirmekteydi. Sözgelimi, petrol sanayiinin neredeyse tümünü tek bir tekel içinde birleştiren *Standard Oil* şirketi John D. Rockefeller tarafından 1882'de kurulmadan önce vahşi bir rekabet dönemi yaşanmış; iki yıl içinde (1859-1861 arasında) petrol fiyatı, galon başına 20 dolardan 52 cente düşmüştü. Büyük demiryolu tekellerinin kuruluşu da, 400'ü aşkın demiryolu şirketinin iflasının ardından gelmişti. Banka sermayesinin gelişimi, sermayenin yoğunlaşmasını hızlandırdı. Sanayi gitgide daha büyük sermayelere ihtiyaç gösterdikçe bankaların önemi de arttı. Büyük Wall Street firmaları, 1897 ile 1903 arasındaki "sınai konsolidasyon" hareketinin başını çektiler. Bu hareketin amacı belirli bir sanayi dalındaki girişimleri birleştirip, sermayesi birleştirilen girişimlerin sermayesini aşan yeni bir şirket meydana getirmekti. Buradaki ek fonlar, yatırım bankalarının satışına aracılık ettikleri hisse senetleri ve tahviller yoluyla halkın tasarruflarından devşiriliyordu. Bu işlemin en tipik örneği, sermayesi birleşmeden önceki girişimlerin sermayesini yüz milyonlarca dolar aşan U.S. Steel idi. Morgan bankası, göreli olarak küçük bir sermaye payına sahip olmasına karşın birleşme ve hisse senedi ihracı sayesinde bu yeni tröst üzerinde belirleyici bir etkileme gücü kazanmış, böylece ilerde Amerikan ekonomisi içerisinde kuracağı egemenliğin temelini atmıştı. 1912 yılında finans oligarşisi (Morgan Bank, şubesi First National Bank ve onlarla birlikte hareket eden National City Bank), sermayelerinin toplamı 22 milyar doları aşan 341 şirketi ortak yöneticiler eliyle denetlemekteydi.

Sermaye İçin Atılım İmkânı Olarak Savaş

Her savaş, *big business*'e (büyük iş âlemi) yeni bir atılım yaptırıyordu. 1898 İspanyol-Amerikan savaşı, ağır sanayiin tröstleşmesini daha da ilerletti; bu savaşın sonunda şeker sanayii

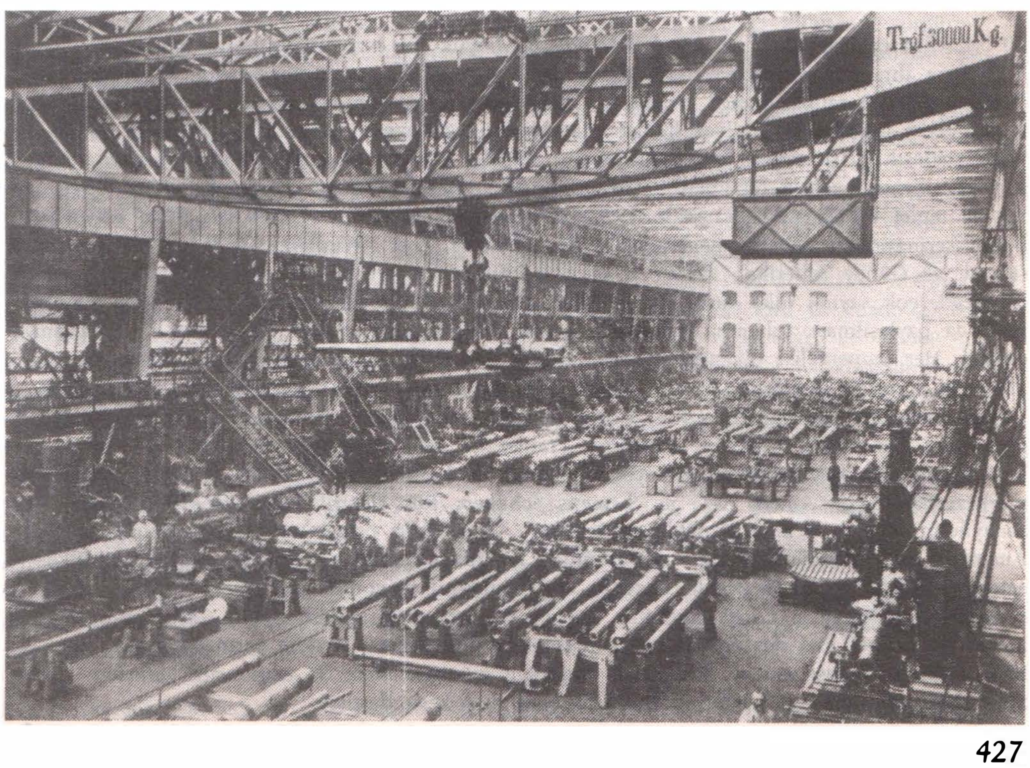
"konsolide" oldu. 1914-1918 savaşı, yeni bir tekel doğurdu; du Pont ailesinin tekeli. *E. Birinci du Pont de Numours* sermaye şirketi, sonunda kimya sanayiinin tümüne, hafif silah sanayiinin büyük bölümüne hâkim oldu ve yeni yeni gelişmekte olan otomobil sanayiine girdi. 1896'dan 1929 büyük bunalımının hemen öncesine dek tam 175 firmanın kurulup kapandığı bu dalda topu topu sekiz firma varlığını sürdürebildi. Bunlardan biri *General Motors* idi; 1908'de kurulan ve du Pont ailesince denetlenen bu şirket, daha I. Dünya Savaşı'ndan beri sanayie hâkim olmaya başladı; yalnızca Ford tröstü, bu şirketin hızlı genişlemesine ayak uydurabildi.

Kapitalizmin gelişimi ile atbaşı giden üretimdeki hızlı yoğunlaşmanın 20. yüzyılın başında hangi düzeye ulaştığı aşağıdaki rakamlardan görülebilir. Almanya'da 50'den çok işçi çalıştıran işletmeler, 1907'de toplam işletme sayısının yüzde 0,9'unu oluşturdukları halde bütün sanayi işçilerinin yüzde 37'si bunlarda yoğunlaşmıştı. Aynı yıl Almanya'da 1000 ve daha çok işçi çalıştıran işletmelerin sayısı 586'yı bulmuştu. 1925'de 50'den çok işçi çalıştıran işletmeler, toplam işletme sayısının yüzde 1,2'sini oluşturmalarına karşılık bütün sanayi işçilerinin yüzde 48'ini istihdam ediyorlardı. Aynı dönemde ABD'deki yoğunlaşma daha yüksek bir düzeydeydi. Bu ülkede yıllık üretimleri bir milyon doları aşan işletmelerin sayısı, 1909'da bütün sanayi işletmelerinin yüzde 1,1'ini buluyor; bütün sanayi işçilerinin yüzde 30,5'ini istihdam eden bu işletmeler, toplam sınaî üretimin yüzde 43,8'ini gerçekleştiriyordu. 1929'da ise sözünü ettiğimiz işletmelerin oranı yüzde 5,6'ya, sınai istihdam içindeki payları yüzde 58'e, toplam sanayi üretimine katkıları ise yüzde 69,3'e çıktı.

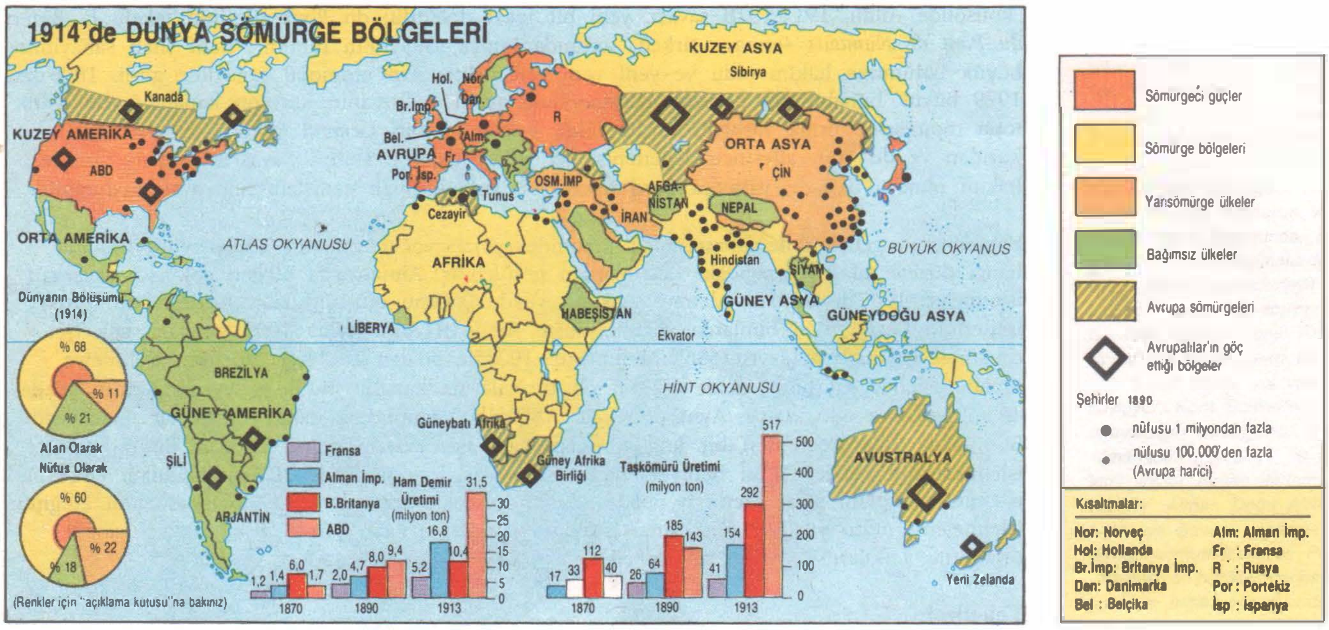
Tekelleşme

19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarında sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesinde görülen bu artış, kapitalizmin işleyiş tarzında önemli bir değişiklik getirdi. ABD'de olduğu gibi az sayıda işletmenin, toplam işçilerin yarıdan çoğu ile toplam üretimin üçte ikisini kendilerinde toplaması tekelci bir konuma yükselerek piyasayı hâkimiyeti altında tutan dev işletmelerle karşı karşıya kalındığı anlamına gelir. Rakipleri -küçük sermayeciler- böyle işletmelerle olan mücadelelerinde bütünüyle güçsüz kalırlar. Bu koşullar altında fiyat rekabeti önemini gitgide yitirir; piyasa denetimi öne çıkar. Birkaç düzine dev işletmenin kendi aralarında kolaylıkla anlaşabilmesi, bunların sahipleri açısından yalnız bir olanak değil, aynı zamanda bir zorunluktur. Çünkü işletme çaplarının büyüklüğü, rekabet mücadelesini onlar için katlanılmaz bir risk haline getirir.

Sanayi sermayesinin yoğunlaşması ve merkezileşmenin yanısıra bankalar da, bir yoğunlaşma ve merkezileşme sürecinden geçti. Bir yanda kredi sisteminin kendisinde, yoğunlaşmayla sonuçlanan bir rekabet yer alırken, öbür yanda sanayideki yoğunlaşmanın artışı, bankaların büyümesine yol açtı. 20. yüzyılın başında, yani kapitalizmin nihaî olarak emperyalizme dönüştüğü dönemde bankaların yoğunlaşmasının ulaştığı düzeyi aşağıdaki rakamlar göstermektedir. 1912'de Almanya'da sermayeleri bir milyon markı aşan 172 banka bulunuyordu. Toplam mevduatın yüzde 49'u, toplam banka sayısının (sermayeleri bir milyon marktan az olan küçük bankalar, hesaba dahil edilmemiştir) yüzde 5,2'sini oluşturan, Berlin'deki 9 büyük bankada yoğunlaşmıştı. 1926'ya gelindiğinde bütün mevduatların yüzde 82,5'ini toplayan büyük bankaların sayısı altıyı aşmıyordu. İngiltere'de 1890'da 104 olan banka sayısı 1913'de 43'e düşerken bankalarca kullanılan para miktarı, aynı dönemde 464 milyon İngiliz lirasından 963 milyon İngiliz lirasına çıkıyordu. 1921'de bu ülkede bankalara yapılan

Alman Emperyalizminin saldırgan eğilimleri Avrupa tarihinde önemli bir rol oynadı. Ordu ve diğer devlet aygıtındaki anahtar pozisyonlarını koruyan Junkerler tekelci kapitalistler ile ortak sınıf çıkarları zemininde birleşiyorlardı. Alman Emperyalizminin bu saldırgan ve gerici niteliği Prusya militarizminin de katkıları ile şekilleniyordu. Friedrich Engels uluslararası durumdaki çatışmanın silahlanma ve askerileşme yönünde artmasını büyük bir kaygı ile izliyordu. Birçok yazısında savaşın toplumsal nedenleri'ni ve militarizmin sınıfsal niteliğini ele alan Engels 1893'de Bebel'in talebi üzerine Avrupa Silahsızlandırılabilir mi? *başlıklı bir yazı dizisi hazırladı ve somut silahsızlanma önerileri sundu. Ancak Alman sosyal demokratlarının gerek örgütsel gerekse fikirsel zaafları Alman silah sanayinin odağını oluşturan fabrikalara müdahalenin yetersizliğine yol açtı. Silah sanayinin en önemli merkezlerinden birisi olan Krupp şirketinin özellikle Ruhr havzasındaki silah fabrikaları ölüm araçlarının üretimini gerçekleştiriyordu. Friedrich Krupp'un 1811'de kurduğu demir-döküm fabrikası, onun oğlu Alfred tarafından dünyanın en büyük demir-döküm fabrikası haline geldi. 1847'de ilk demir-döküm toplarının üretildiği bu fabrikada 1890'da tank paletleri üretilmeye başlandı. 1902'de 43 bin çalışanı olan fabrika 1903'deki 160 milyon marklık sermayesini, 1914'te 250 milyon marka çıkarmıştı. I. Dünya Savaşı sırasındaki hızlı gelişme sonucu 1918'de 115 bin çalışana ulaşıldı. Bu fabrikalarda Alman ordularının temel ihtiyacını oluşturan ağır toplar dökülüyor ve hazırlanıyordu. Böylelikle işçiler kendilerini ve diğer ülkelerdeki insanları öldürecek araçları durmaksızın hazır hale getiriyorlardı. Alman savaş sanayinin önde gelenlerinden olan August Thyssen ise "...savaşı başladığımız gibi başarı ile sürdürebilirsek, Fransa ve Rusya'yı yeneriz ve her iki devlete de gerekli gördüğümüz koşulları dayatırız" diyordu. Alman devrimci Marksist önderlerden Karl Liebknecht'in I. Dünya Savaşı esnasında kullandığı "Esas düşman içimizdedir: Alman Emperyalizmi" ifadesi Krupp, Thyssen ve diğer sermaye temsilcilerini hedefliyordu.*

1914'de dünyanın yaşanabilir yüzeyinin yüzde almışsekizi Avrupa ve ABD'nin sömürgesi durumundaydı. Haritada bağımsız ülkeler olarak görülen, Orta ve Güney Amerika devletleri, Afganistan, Habeşistan ve Arabistan da, sömürgecilikten emperyalizme geçiş süreci boyunca Avrupa ve ABD metropollerine bağımlı devletlere dönüşecek, Afrika ve diğer Ortadoğu ülkeleriyle birlikte "Üçüncü Dünya" diye adlandırılacak olan devletlerin çekirdeğini oluşturacaklardı.

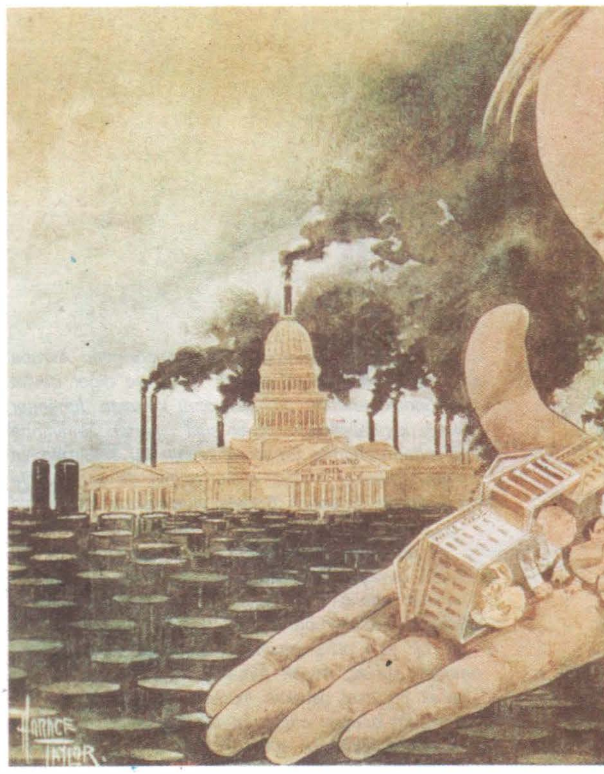
toplam tevdiatın yüzde 83'ü. ("Big Five" denilen) Londra'nın en büyük beş bankasında toplanmıştı. Banka yoğunlaşması alanında benzer bir durum, öteki emperyalist ülkelerin hepsinde görülmekteydi.

Hisse senetli şirketler kapitalist tekellerin egemen biçimi haline geldikçe bankaların tekellerin oluşumunda ve sermayenin yoğunlaşmasında oynadığı rol, alabildiğine arttı. Bankalar, sanayii yalnız kredi aracılığıyla değil, hisse senetlerini toptan satın alarak da kendilerine bağımlı kılmaya başladılar. Sanayiin bankalara olan bağımlılığında özellikle etkili olan bir mekanizma "işaret sistemi" idi. Örneğin daha I. Dünya Savaşı'ndan önce Almanya'nın en büyük bankası olan Deutsche Bank'ın 30 bankada doğrudan iştiraki vardı; bu 30 bankadan 14'ünün 48, 6'sının da 9 bankada daha iştirakleri bulunuyordu. Öylelikle Deutsche Bank, fiilen 87 bankayı, onlar aracılığıyla da muazzam sayıda sanayi işletmesini hakimiyeti altında tutuyordu. Böylece sanayi tekelleri ile banka tekelleri arasındaki sınır silinmeye yüz tuttu. Bir avuç büyük tekelci, gerek sanayie, gerek ticarete, gerekse kredi sistemine hakim oldu. Tekelci sanayi sermayesinin tekelci banka sermayesiyle iç içe geçmesi, "finans kapital"i doğurdu.

Egemenlik Aracı olarak Sermaye İhracı

Tekellerin ve finans kapitalin egemenliği, üretimdeki yoğunlaşmanın en yüksek gelişme düzeyine eriştiği ülkelerle sınırlı kalmıyor, az gelişmiş ülkelere de yayılıyordu. Bu *dünya* egemenliği sistemi, Marksist literatürde emperyalizm olarak adlandırıldı. Finans kapital, bütün dünyayı boyunduruğu altına alıp az gelişmiş ülkelerin halklarını ezmeye yöneldi. Bu egemenliğin en önemli araçlarından birisi *sermaye ihracı* idi.

20. yüzyılın başlangıcında sermaye ihracında da büyük bir hızlanmaya tanık olundu. Yurtdışına ihraç edilen sermayelerin tutarı, 1902 ile 1914 arasında İngiltere'de 62 milyar franktan 75-100 milyar franga, Fransa'da 27-37 milyar franktan 60 milyar franga, Almanya'da 12,5 milyar franktan 44 milyar franga yükseldi. Bu sermaye kütlesinden elde edilen gelir, yılda yaklaşık 8-10 milyar frangı buluyordu. ABD'de I. Dünya Savaşı'na kadar sermaye ithali, sermaye ihracını geride bırakıyordu. Savaştan sonra dünya sermaye ihracında ABD'nin oynadığı rol de temel bir değişikliğe uğradı. 1910'da Almanya, İngiltere ve Fransa'dan ihraç edilen bütün sermayelerin dağılımı şöyleydi: Toplamın yüzde 32'si Avrupa'ya, yüzde 36,5'i Amerika'ya (Kuzey ve Güney Amerika), yüzde 31,5'i Asya, Afrika ve Avustralya'ya. Sermaye ihraç eden bir değil, çok sayıda ülke vardı. Bu nedenle sermaye ihracı, dünyanın finans kapital ülkeleri arasında paylaşılması anlamına geliyordu. Ancak bu paylaşım örgütlü ve barışçı bir paylaşım değildi. Her emperyalist ülkenin bir tek yabancı ülkeye sermaye ihraç etmesi, oranın başka ülkelerin sermaye ihraçlarına kapalı olması gibi bir durum sözkonusu değildi. Örneğin I. Dünya Savaşı'nın başlangıcında Rus sanayiine yatırılmış yabancı sermaye, 2 milyar rubleyi geçiyordu. Rus kömür sanayiine yatırılmış Fransız ve Belçika sermayesi o denli fazlaydı ki, Rus kömürünün büyük bölümünü (yüzde 65) elinde bulunduran Produgol şirketinin sürekli merkezi Paris'teydi. Alman AEG ile Siemens Schukert, Rus elektrik ve elektrikli teçhizat sanayilerini hemen hemen tümüyle denetliyordu. Rusya'daki petrol sanayiine yatırılmış İngiliz, Amerikan ve Hollanda sermayesi de ürkütücü boyutlara ulaşmıştı. Sermaye ihraç eden ülke, sermayenin gittiği ülkede kurulu düzenin değişmemesini istiyordu. Söz gelimi Fransız sermayecileri, Rusya'da Çarlık rejiminin korunmasından yana oldukları için Çar'a kredi açtılar ve birinci Rus devriminin bastırılmasına yardım ettiler. Böylece sermaye ihracı, birleşik bir kapitalist dünya ekonomisi yaratırken aynı zamanda da emperyalist ülkeler arasındaki mücadeleyi ve bütün dünyadaki çelişkileri keskinleştirdi.

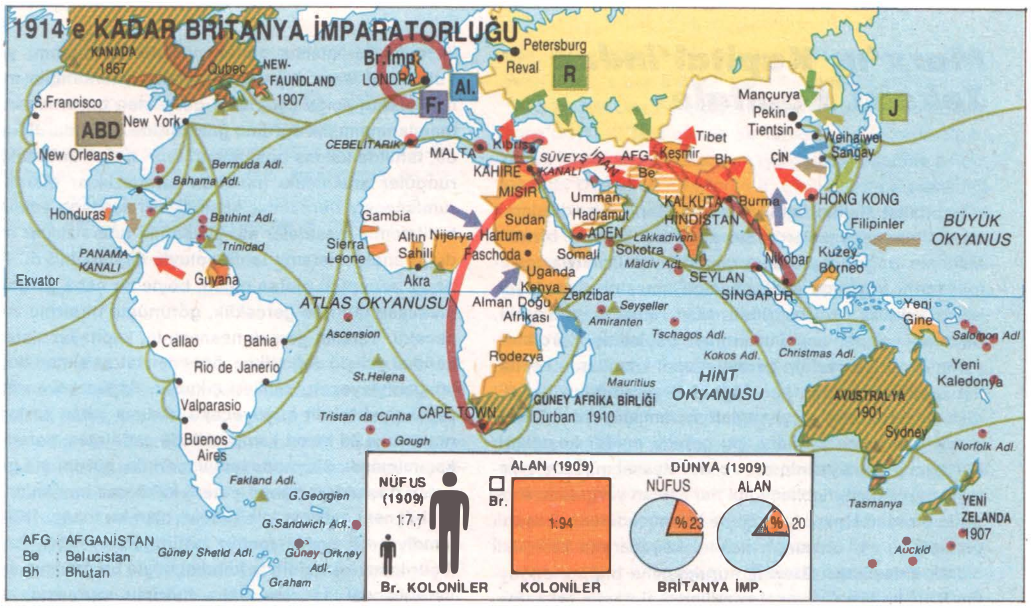

Amerikan "business"ini şahsında simgeleyen Rockfeller'ın Amerikan politikası üzerindeki etkisi, tekelci sermaye ve kapitalist devlet arasındaki ilişkilerin en açık örneklerinden biriydi. Aynı ilişki, Krupp'un (sağda oturan) II. Wilhelm'le birlikte çektirdiği yandaki fotoğraf tarafından da belgelenmektedir. Rockfeller'ın Standard Oil *petrol şirketi aracılığıyla Amerikan maliyesi üzerinde kurduğu egemenliğin, Beyaz Saray'ı avucu içine alışını alaya alan Fransız karikatürü, bir bakıma, sivil toplumda kurulan hegemonyanın, burjuvazinin egemen sınıf olarak iktidarını pekiştirmesinin temeli olduğuna ilişkin Marksist tezi doğruluyor. Aynı şey, Krupp'un savunma sanayiindeki egemenliğinin Alman militarizmi ile ilişkisi için de söylenebilir. Serbest rekabet döneminde daha dolayımlı bir tarzda kurulan bu hegemonya, kapitalizmin tekelci evresinde devletin tekellerle içiçe geçmesi sonucunda malî oligarşinin çıplak egemenliği halini aldı. Doğrudan doğruya işadamlarının devleti sevk ve idare etmeleri, Amerikan politikasında bir istisna olmaktan çıktı.*

14 Emperyalizm

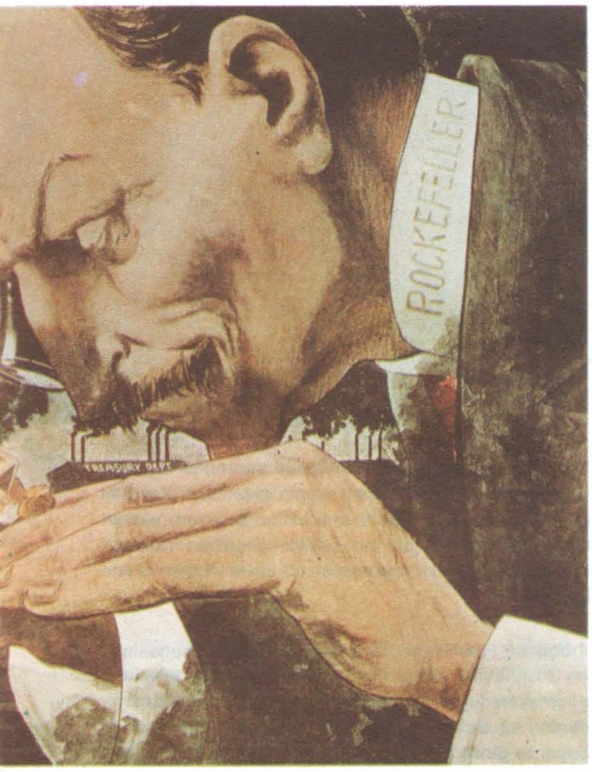
İngiltere'nin egemenlik alanına yapılabilecek sermaye ihracına bir önlem olarak 1914'de çıkartılan Kâğıt Para Yasası Sterling'in konvertibl olmasına son vermişti. Aynı yıllarda, sanayiin yoğunlaşma sürecinin en az görüldüğü sanayi ülkesi olan İngiltere'nin ticareti esas olarak Asya, Afrika ve Avustralya'ya kaymıştı. E.J. Hobsbawm'a göre, "İngiltere, bu dönemde Avustralya'ya Amerika'ya olduğundan iki kat fazla, Arjantin ve Hindistan'a ise Avrupa ülkelerinden daha fazla demir ve çelik ihraç etmişti."

Dünyanın Emperyalist Paylaşımı

Dünyanın sermaye ihracı yoluyla paylaşılmasının yanısıra büyük tekeller de dünyayı aralarında doğrudan paylaştı. Yoğunlaşmanın özellikle yüksek bir düzeye erişmiş olduğu sanayi dallarında tekelci birlikler, tek ülkenin sınırlarını aşıp çok sayıda ülkeyi kapsıyordu. Birden çok ülkenin büyük tekelleri, kendi aralarında anlaşıp uluslararası karteller örgütlediler. Örneğin 1. Dünya Savaşı öncesinde elektrik sanayii bütün dünyada esas olarak Almanya ile ABD'nin tekeli altındaydı. Almanya'daki AEG (Genel Elektrik Şirketi)'nin Avrupa ve Amerika'nın bir dizi ülkesinde işletmeleri ve şubeleri vardı. ABD'de elektrik sanayiini, işletmeler ve şubeler ağını bütün Amerika'ya yaymış ve Avrupa'ya da nüfuz etmeye başlamış olan General Electric Co. (GEC), tekeli altına almıştı. 1907'de bu iki dünya tröstü arasında bütün dünyadaki nüfuz alanlarının paylaşılması konusunda bir anlaşma yapıldı: Tröstlerin birine Avrupa piyasası ile Asya piyasasının bir bölümü, öbürüne de Amerikan piyasası kaldı. İki tröst arasındaki rekabet, anlaşma süresince askıya alındı. 1. Dünya Savaşı'ndan önce bir dizi başka sanayi dalında da çeşitli emperyalist ülkelerin en büyük tröstleri arasında uluslararası anlaşmalar yapılmıştı. 1910'da kartellerin toplam sayısı 100'ü aşıyordu. Güç ilişkileri değiştiğinde piyasaların paylaşılması mücadelesinde savaşın yardımına da başvuruluyordu. Nitekim 1914 - 1918 emperyalist dünya savaşı sırasında uluslararası kartellerin hemen hepsi dağıldı; savaşın ardından savaş sonunda oluşan güç ilişkileri temelinde yeni karteller kuruldu.

Sermaye ihracı ve uluslararası karteller aracılığıyla finans kapitalin temsilcileri, dünyayı ***ekonomik olarak*** aralarında paylaşmışlardı. Ama dünyanın bu ekonomik paylaşımının kaçınılmaz sonucu, dünyanın ilgili emperyalist devletler arasında ***toprak bakımından*** ve siyasal bakımdan paylaşılması uğruna mücadeleydi. Çünkü devlet, finans oligarşisinin elinde yalnız ülke içinde bir baskı aracı değil, aynı zamanda başka ülkelerin emekçi kitlelerini sömürme uğruna giriştikleri mücadelenin de bir aracıdır. Dünyanın ekonomik açıdan paylaşılması için verilen mücadele; dünyanın toprak bakımından paylaşılması, az gelişmiş ülkelerin emperyalist devletlerin siyasal boyunduruğu altına sokulması mücadelesini harekete geçirdi. Emperyalizm için karakteristik olan, sırf dünyanın paylaşılması mücadelesi değil, aynı zamanda 20. yüzyılın başında, yani emperyalizm çağının başında yerkürenin tümünün emperyalist devletler arasında paylaşılmasının tamamlanmış oluşuydu. Aşağıdaki veriler bu durumu kanıtlar: Sömürgelere sahip bütün Avrupa devletleri ile ABD. Afrika'nın toplam yüzölçümünün 1876'da yüzde 10,8'ini, 1900'de ise yüzde 90,4'ünü; Polinezya (Büyük Okyanus adaları)'nın 1876'da yüzde 56,8'ini, 1900'de yüzde 98,9'unu; Asya'nın 1876'da yüzde 51,5'ini, 1900'de yüzde 56,6'sını; her iki dönemde de Avustralya'nın yüzde 100'ünü, Amerika'nın yüzde 27,5'ini ve yüzde 27,2'sini ellerinde bulunduruyorlardı. Asya'nın önemli bir bölümü (Çin, İran, Türkiye) ile Güney Amerika'daki bütün devletlerin kapitalist ülkelerin en güçlüleri karşısında yarı bağımlı bir konumda bulunduğu gözönünde tutulursa bu sayılar, 20. yüzyılın başında bütün dünyanın emperyalist ülkeler arasında zaten paylaşılmış olduğu anlamına geliyordu.

1914'de toprakları yeryüzünün yüzde 12,3'ünü kaplayan altı "büyük devlet" (İngiltere, Rusya, Fransa, Almanya, ABD ve Japonya), yeryüzü topraklarının yüzde 48,5'ini kaplayan sömürgelere sahipti. Buna yeryüzünün Hollanda, Belçika vb. gibi küçük devletlerinin sömürgesi durumundaki yüzde 7,4'ü ile yarı sömürge durumundaki yüzde 10,8'ini eklemek gerekirdi. Yerkürenin toplam yüzde 66,7'si, yani üçte ikisi, doğrudan ya da dolaylı olarak emperyalist devletlerin boyunduruğu altındaydı. Bu bağımlı ülkelerin nüfusu, yerkürenin toplam nüfusunun yüzde 56,1'ini oluşturmaktaydı.

Büyük kapitalist devletlerin emperyalizm çağından önce de sömürgeleri vardı. Sömürgelerin

Marx'ın Kapital'inden Tekelci Kapitale

Kapitalist sistemi tahlil ederken Marx, sürekli olarak onun "hareket yasaları"ndan söz eder. Burada, bizatihi sistemin doğasının ortaya çıkardığı, dolayısıyla sistemin tarihi boyunca etkili olup gelişmesini düzenleyen başat kalıplar özel bir önem taşır. Marx'ın "İktisat"ı, bu temel yasaları açığa çıkarmayı, böylelikle, "proletaryanın özgürleşmesinin gerekli maddî koşullarını kapitalist üretim sürecinin kendiliğinden yarattığının kanıtı" diye nitelendirdiği şeyi sağlamayı amaçlıyordu. Belirtmeye gerek yok ki Marx, bu gerekli maddî koşulların kurtarıcı potansiyelinin ancak faal siyasal mücadele yoluyla gerçekleştirilebileceğini her zaman vurguladı. Ama onun bir temel inancı da, böyle bir mücadelenin başarılı olmasının, var oluşunun nesnel koşullarının kesinlikli olarak anlaşılması üzerine kurulmasına bağlı olduğuydu. Nitekim Marx, siyasal enerjilerini sistemle savaşmaya ayırırken bir yandan da düşünsel çabalarını bu mücadele için bilimsel bir temel yaratmaya ayırıyordu. Marksizmi bütün öteki anti-kapitalist mücadele biçimlerinden ayırt eden, tam da bu bilimsel temelin ana ilkelerinin (değişik ölçülerde olsa da) kabulüdür.

Marksizmin bütün çeşitleri, kapitalist toplumun, kapitalist kâr gereksinmesinin nihaî olarak ağır bastığı ayrı bir toplumsal örgütleniş biçimi olduğu görüşü üzerinde kuruludur. Bu çerçeve içerisinde, kârın sırrının, sermayenin emekten artı-değer sızdırdığı, sonra da o artı-değeri evrim halindeki bir dizi karmaşık patikadan geçirerek toplumsal organizmanın her yanında dolanıma soktuğu üretim süreci içinde yattığı genel kabul görür. *Theorien über den Mehrwert*'te Marx'ın Quesnay'nin yeniden üretim şemaları ve hekim Harvey'nin kan dolaşımı betimlemesiyle ilgili yorumları göz önünde tutulsun Sistem, bu özsel akımla beslenerek büyür ve gelişir. Dolayısıyla bu toplum tipinin temel koşulu kârdır, her şey sonunda ona gelir dayanır; birikim ve değişme ise onun zorunlu bağlaşıklarıdır.

Marksist kamp içindeki sıkıntı, birazdan göreceğimiz gibi, kârın temel koşul oluşu gibi yaşamsal bir kavramın ötesine geçip, kâr gereksinmesinin büyüme ve gelişme süreçlerini nasıl düzenlediği gibi daha somut bir soruna eğilmeye çalıştığımızda başlar. Bu kavşakta, işin içine katılan özgül mekanizmaların, dayatılan sınırların, bu sınırlar içerisinde mümkün olan değişkenliklerin ve bu etkileşimlerin harekete geçirdiği dinamik kalıpların teorik açıdan yeterli bir biçimde anlaşılması zorunlu hale gelir. Modern tıpta olduğu gibi ekonomi politikte de bir organizmanın yaşamsal işlevlerinin bilgisi, bilimin yalnızca temelidir. Bu temelin müdahale için yeterli bir temel olarak işlev görmesi için, temelde yatan ilişkilerin, sağlık durumları iyiyken de, kötüyken de, güncel pratikte nasıl işlediğini anlamak zorunludur. Marx'ın yapıtının *Kapital*'in I. cildiyle, hatta III. cildiyle sona ermeyişi elbette bu yüzdendir. Marx'ın tasarısının tamamlanmamışlığının o denli önem kazanması da, tastamam bundan dolayıdır: Soyut ile somut arasındaki bağlantı halkalarının yokluğunda, görünüşte yeni herhangi bir görüngünün genel yasanın salt şimdiye dek fark edilmemiş özgül bir vargısı mı olduğu, yoksa önceden önerilmiş yasanın tadilini, hatta terk edilmesini mi gerektirdiği konusunda hüküm vermek çok zorlaşır. Ortaya çıkan karışıklık ve kaos, özünde doğru, ama henüz yeterince geliştirilmemiş bir açıklamayı çürütebileceği gibi yeni ve düzeltilmiş bir açıklama ihtiyacını da destekleyebilir.

Marx'ın *Kapital*'deki savlarının başına buna benzer bir şey gelmiştir. *Kapital*'deki malzemenin, modern kapitalist ekonominin işleyişini ayrıntılı olarak anlamayı sağlayacak biçimde geliştirilmeye gerçekten yeterli olduğunu burada uzun uzadıya gösterecek değiliz. Şimdilik bunu bir olanak olarak gözönünde tutalım, yeter. Tutalım ki Marx'ın yapıtı, kapitalist ekonominin mekanizmalarını açığa çıkarmayı gerçekten başarmıştır. Tamamlanmamışlık durumu gözönünde bulundurulduğunda, tahlilde kalmış boşlukların teori ile görünürdeki görüngüler arasındaki mümkün tutarsızlıklar olarak yorumlanacağı neredeyse kesindi. Bu açıkların yalnız katedilmemiş mesafeler mi, yoksa fillî tutarsızlıklar mı olduğu ancak sistemli tahlil yoluyla saptanabilirdi. Ama, hangi sebepten olursa olsun, böyle bir çaba gerçekleşmemişse teori ile gerçeklik, görünüşte birbirine zıt düşecekti. Tahlilin gerçek nesnesinin, kapitalist sistemin, kendisi gelişip değiştikçe, önceden miras alınan boşluklar genişleyecek, yenileri çıkacak, özgün sava yönelik potansiyel tehdit büyüyecekti. Ortaya çıkan zorlanmanın teoriyi iki karşıt kamp halinde çatlatması neredeyse kaçınılmazdı. Bir yanda temel teorinin, görünüşte genişleyen boşluklara karşın yeterli kaldığına inananlar. Çoğu bilimsel çalışma için gerekli olan bu inanç. [Bilimin, şimdiye dek açıklanmamış görüngülere doğru yaygınlaştırılması sürecinin ta kendisi böyle bir çabanın sonuç verebileceği inancına (daha doğrusu, yargısına) dayalı bir zaman ve çaba yükümlülüğünü gerekli kılar. Bilimin ayırt edici niteliği, daha sonra bu inancın, o inanca dayalı olarak sürdürülen çabalardaki ilerleme karşısında durmadan sınanması zorunluğudur] hemen hiç kanıt gerektirmeyen bir imana dönüştüğü yerde katılaşıp dogma haline gelir. Karşıt kutupta, böyle bir durumu, teorinin kendisini temelden gözden geçirip onu, algılanan olgulara uydurmak için bir işaret olarak yorumlayanlar. Bu da her türlü bilimde temel bir baskıdır. Ama teorinin, en son olaylara uydurulmuş fikirlerin salt birbirine yapışması haline geldiği, akıntı değişir değişmez de pragmatik bir biçimde terk edildiği bir sürece dönüştüğü ölçüde bu baskı eklektizm, yönünde yozlaşır. Yani dogmacılık ve eklektizm, teori ile gerçeklik arasındaki inatçı boşlukları dolduramamanın karşıt uçlardaki alâmetleridir.

Bu iki uç Marksist teoriye her zaman musallat olmuştur. Aşağıda ileri kapitalizmin ekonomi politiğinin gelişimini izleyeceğiz. Çünkü kelimenin tam anlamıyla Marksist teorinin çekirdeği budur. Yalnız şunu hatırda tutmak gerekir ki bu tür bir yoğunlaşmanın amacı asla, Marksist teorinin öteki alanlarında sağlanan ilerlemeleri küçümsemek değildir. Buradaki amacımız, daha çok bu katkılar için almaşık bir temel bulmanın, böylece bu katkıların içermelerinin biraz daha farklı bir biçimde geliştirilmesini sağlamanın mümkün olup olmadığını tartışmaktır.

Marx'ın kapitalizmin hareket yasalarına ilişkin tahlilinde belli başlı dört tane tema vardır ki bunlar, daha sonraki teorik tartışmaların ve gelişmiş kapitalizmin ekonomi politiği çerçevesindeki siyasal mücadelelerin hemen belirtik olarak ele alınmasını tamamlamayı hiçbir zaman başaramamıştı. Rekabetin yalnız temel yasalarının *Kapital*'in III. cildinde ele alınması öngörülmüş, bunlar bile oldukça bölük pörçük bir şekilde yer alırken göreli olarak somut rekabet görüngüleri, yapıtın mahut "daha sonraki devam"ına bırakılmıştı. Dolayısıyla gerekli olan, rekabetin kendisinin somut mekanizmalarının, dayattığı sınırların, her şeyden önce de bu sınırlar içerisinde mümkün olan değişkenliklerin yeterli bir biçimde belirginleştirilmesiydi. Çünkü görünüşte yeni yoğunlaşma ve merkezileşme biçimlerinin gerçekten de tekel gücünün indeksleri mi, yoksa yalnızca yeni rekabet biçimleri mi olduğu ancak o zaman görülebilirdi. Ama bu görev hiçbir zaman üstlenilmedi. Sonuç olerak rekabetin soyut (ve gelişmemiş) biçimleri, kapitalist örgütlenişin somut ve görünüşte yeni biçimlerinin karşısına çıkarıldı ve Marx'ın gerek eleştiricileri, gerekse savunucuları, tekelin rekabetin yerini almakta olduğu sonucuna ister istemez vardılar. Böylece, Marksist gelenek içinde olabildiğince erken bir anda, Kautsky ile Bernstein arasındaki tartışmalarda, tartışma alanı, tekelin rekabetten ne bakımdan farklılaştığı, önceki aşamanın yasalarının bu yeni koşullar altında hâlâ geçerli olan-

ları varsa bunların hangileri olduğu sorununa kaymıştı bile. O günden başlayarak tekelci kapitalizm kavramı Marksist teorinin bir köşe taşı haline gelirken rekabet teorisi de, ona uygun bir şekilde geçmişe, "klasik" rekabetçi kapitalizm aşamasına ait bir teori derekesine düşürüldü.

Üçüncü önemli konular kümesi, ekonomik bunalımların zorunluğu, biçimi ve içeriği sorunu çerçevesinde dönmekteydi. Bunlar içinde ekonomik bunalımların nedenleri ve bu bunalımların kapitalizmin yaşam süresi boyunca gittikçe (şu ya da bu anlamda) kritikleşmesinin mukadder olup olmadığı özellikle ilgi çekiciydi. Söz konusu sorunlar, gerçekten de kapitalist üretim tarzının kendisinin ayrılmaz bir parçası olan sınırlarla ilgili tartışmanın yüreğinde yatmaktaydı. Gerçi görünüşteki sorun ekonomik bunalımlara ilişkindi; ama ilerde göreceğimiz gibi, bizatihi ekonomik bunalımlar kavramının yeterince belirginlaştirilmeyişi, daha sonraki teorileştirmelerde başlı başına önemli bir karışıklık kaynağı (bu güne dek devam eden bir karışıklık kaynağı) haline geldi. Bu nedenle, asıl tartışmaların belirtik temalarına geçmeden bu eski sorunun boyutlarını özetlemek zorundayız. Bunu yapmak için de Marx'ın düşüncesinin gelişimine kısaca dönmemiz gerekiyor.

Daha 1850'de, 1847'nin yıkıcı ekonomik bunalımlarının ve onları izleyen 1848-1850 devrimci dalgasının ardından Marx ile Engels, ekonomik bunalımların devrimci yükselişlerin maddî koşullarını hazırladığına inandılar. Her ikisi kapitalizmin bunalımlarla dolu tarihini zaten yakından bildikleri, devrimci dönemlerin ekonomik bunalımlardan daha seyrek olduğu da açık olduğu için

14 Emperyalizm

1982 New York'undan bir görüntü, tekelci sermaye egemenliğinin büyük şehir yapısındaki yansıması olarak bir metropolün ne olduğuna dair etkileyici bir izlenim sunuyor. Sermayenin uluslararası yoğunlaşması, tek bir ülkenin ve hatta tek bir kentin, uluslararası iktidar merkezi olarak, sermayenin dünya ölçeğinde gereklerine göre örgütlenmesine, bu da bütün bir kentin dikine büyüyen bir iş merkezine dönüşmesine yol açtı.

iki şey daha baştan belliydi: Bütün bunalımlar eşit derecede tehlikeli değildi; ve bütün tehlikeler devrimci faaliyetle sonuçlanmazdı. O halde gerçek sorun, tehlikeli epizotların ötekilerden nasıl ayırdedileceği ve bunların sınıf mücadelelerinin yoğunlaşması olasılığına nasıl bağlanacağıydı.

İlkin Marx, 1840'lardaki tarihî kalıbın, yani ekonomik bunalımların sık aralıklarla ve kötüleşerek birbirini izlemesinin aynen süreceğini umdu. Bu, onu, yeni bir devrimci faaliyet dönemini kışkırtmasını umduğu yeni şiddetli bir bunalımın birkaç yıla kadar patlak vermesini beklemeye yöneltti. Bundan o denli emindi ki, 1857'de bir bunalımın patlak vereceği açıklık kazanır gibi olunca yoğun bir çabaya girişti: Devrimin isterleri hepsini bastırmadan çalışmasının sonuçlarını kaleme almak istiyordu. *Grundrisse*'nin doğuşu böyle oldu tabiî. Bununla birlikte, tam düşünceleri yazma sürecinin ta kendisi aynı zamanda bunların işlendiği, yeni sorunlar ile cevapların geliştirildiği bir süreç olduğu için Marx, kısa ve orta dönemli ekonomik dalgalanmalar ve (kötü hasat ve parasal panikler gibi) kısmî bunalımlar teorisini, uzun dönemli ekonomik yükselme ve gerileme evreleri teorisinden ayırmaya o sırada bile yeni yeni başlıyordu. En önemlisi, göreli olarak kısa dönemli bunalımların kalıplarını koşullayıp düzenleyen şeyin bu uzun evrelerin ritmi olduğunu algılamaya başlamıştı. *Grundrisse Theorien über den Mehrwert, Kapital* Bu, kısa dönemli bunalım görüngülerinin keyfî gibi görünen etkisine ilişkin bilmecesinin çözümünde önemli bir ip ucu oldu.

Modern çağda, birbirinin yerine geçen uzun büyüme ve gerileme dönemleri kavramı uzun dalgalar teorisi diye bilinir oldu. Bu dalgalar, ampirik olarak, uzun hızlı büyüme evrelerini izleyen, aşağı yukarı aynı uzunluktaki yavaş büyüme, sonunda da gerileme evreleri şeklinde teşhis edilir. Bu ikinci aşama, ekonomik dalgalanmaları ile ekonomik bunalımların kötüleşmesinin ve genel olarak derinleşen toplumsal ve siyasal bölünmelerin damgasını taşır. 1847'de kapitalist dünyanın her yanında son derece keskin bir dizi ekonomik bunalımla doruğa çıkan 1826-1847 arası dönem bu tür bir gerileme evresi olarak kabul edilir. Bir sonraki gerileme evresi, neredeyse 50 yıl sonra, başlangıçta 1873-1893 Büyük Depresyonu olarak adlandırılan dönemde; ondan sonraki aşağı yukarı bir 40 yıl daha geçtikten sonra, 1914-1939 arasında geldi ve bu kez 1929'daki Büyük Çöküş ile noktalandı. İlerde göreceğimiz gibi birçok Marksiste göre, 1960'ların sonlarında başlayan şimdiki dönem bu dinamiğin son raundunun damgasını taşır.

Tam bir uzun dalganın kapladığı zaman aralığının çok uzun (40-50 yıl) olması nedeniyle Marx, salt ampirik kanıtlara dayanarak bu kalıpları kolay kolay kavrayamazdı. Gene de, demin belirttiğimiz gibi, sorunun kendisi, genelleşmiş bir birikim eksiğini beraberinde getirerek yaygın bir ekonomik ve siyasal karışıklık doğuran ve kendisinin genel dediği bunalımlar ile kapitalizmin tarihini tıka basa dolduran sırf ekonomik dalgalanmalar ya da kısmî bunalımlar arasındaki ayrım biçiminde Marx'ın hatırına gelmişti. Besbelli ki temelde yatan ekonominin sağlığı esas olarak iyiyse, görece sık meydana gelen bu çırpınmaları görece çabuk atlatır. Öte yandan sistemin ekonomik sağlığı bozuldukça ardarda gelen kısmî bunalımlar gittikçe ağırlaşıp sıklaşır ve ortam, giderek ekonomik hayatta genel bir bunalım havasına bürünür. Kimi durumlarda bu, 1873-1893 arasında (ve şimdilik, içinde bulunduğumuz dönemde) olduğu gibi uzun bir durgunluk dönemi demektir; başka durumlarda, 1847'de ve bir kez daha 1929'da olduğu gibi, yıkıcı bir ekonomik çöküşe yol açabilir.

Bu süreçte asıl önemli olan, kapitalist ekonominin temelindeki sağlık durumudur. Bu sağlığın kendisini nihaî olarak düzenleyen ise kârdır. O nedenle Marx'ın eldeki sorunun anahtarı olarak kârlılığın belirleyenleri ve hareketleri üzerinde odaklaşması mantıklıydı. Nitekim Marx, sonraki yirmi yıl boyunca birikimin uzun dönemli ritmlerinin sırrı peşinde koştu; kâr haddinin zamanla düşmesi yönündeki yerleşik bir eğilimin nihaî olarak bunları koşulladığı sonucuna ulaştı. Bu son yasa onun anlayışının tümü bakımından o denli önemliydi ki daha 1857'de onu "ekonominin en önemli yasası" diye nitelendirmişti.

Yukarda söylenenlerin çoğu, modern teorinin ve uzun dalgalara ilişkin kanıtların, daha önce erişilemeyen birçok yazısına dayanarak Marx'ın düşüncesinin gelişmesini izleyen yeni bilimsel çalışmaların verdiği üstünlükle geriye dönüp bakıldığında son derece açıktır. Marksist geleneğin büyük bölümü için böyle bir üstünlük söz konusu değildi. Marx'ın ekonomik düşüncesinin gelişmesinin ta başında yazılmış 1848 tarihli *Komünist Manifesto'dan başka bir tek Kapital*'in I. cildi (1867) yaygın olarak biliniyordu. II. cilt, 1885'e dek yayımlanmamış, kapitalist yeniden üretimin buradaki zor ve kısmî ele alınışı, neredeyse otuz yıl süreyle gelişmiş kapitalist dünyada gerçek anlamda ilgi odağı haline gelmemişti. Marx'ın yeniden üretim şemalarını 1894'te ilk kez kullanan, Rus iktisatçısı Tugan-Baranovskiy olduysa da bu yapıt, 1901'e dek Batı'da yayımlanmadı ve Hilferding'in 1910 tarihli *Das Finanzkapital*'ine, özellikle de Luxemburg'un 1913'teki parlak ve tartışmalı *Sermaye Birikimi*'ne kadar Marksist tartışmaya gerçek anlamda katıştırılmadı. Dikkatleri *Kapital*'in II. cildi üzerinde alabildiğine odaklaştıran, bu sonuncu yapıt oldu Daha önemlisi, azalan kâr haddi ve vargıları konusundaki can alıcı tartışma, III. cilt 1893'te yayımlanıncaya değin mevcut değildi. O tarihte dahi yayımlanan, birtakım parçalar ile Engels tarafından çırpıştırılan bitmemiş hesaplardan ibaretti. Bu yasayı hayata geçirdiği var sayılan rekabetçi davranışın yerini tekele bıraktığı yolundaki yaygın inanç bunlara eklendiğinde, azalan kâr haddi tezinin gerçek anlamının 1920'lerde Grossman'ın az bilinen ve hayli yanlış tanıtılmış olan yapıtına dek Marksist teorinin hemen hemen gözünden kaçmış olması, şaşırtıcı olmaktan çıkar. İlerde göreceğimiz gibi bu konuda Marx'ın kendi savı, en eski zamanlardan günümüze dek Marksistlerin büyük çoğunluğunca ya yok sayılmış, önemsenmemiş, ya da açıkça reddedilmiştir. Sweezy'nin, Marx'ın azalan kâr haddiyle ilgili savını sunarken (böl. VI.) işin kolayına kaçması, sözü edilen sorunun klasik bir örneğidir. Ama Sweezy'nin Grossman'ı yanlış anlayışı daha da vahimdir; o kadar ki Sweezy, Grossman'ın ters yöndeki birçok iddiasına karşın Grossman'ın bunalımlar teorisinin azalan kâr haddiyle hiç ilgisi olmadığında diretir.

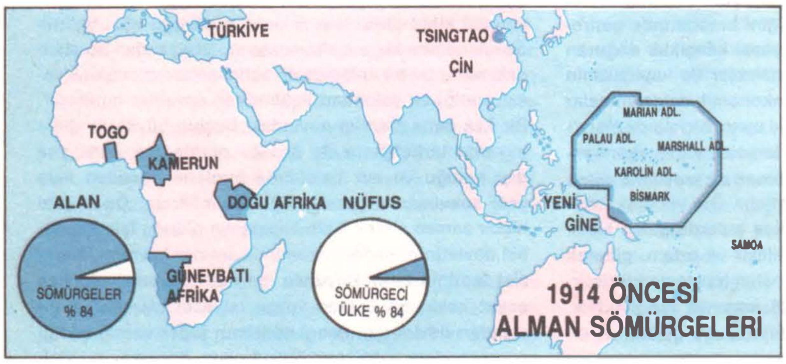
Marksist tartışmalarda tekrar tekrar su yüzüne çıkan dört önemli temanın sonuncusu, devletin ekonomiyle ilişkisiyle ilgilidir. Buradaki temel güçlükler, yukardaki iki örnekteki güçlüklere çok benzemekle birlikte daha da vahimdir. Bir yandan Marx'ta kapitalist devletin ekonomi politiği, kısmen (dört ciltlik) Kapital'den sonraki üçüncü kitap dizisi için saklanmış olduğu için, belirtik olarak hemen hiç ele alınmamıştır. Öte yandan bu alandaki sorunlar bir anlamda en acil olanlardır; çünkü siyasal pratiği en yakından ilgilendiren sorunlar bunlardır. Bir kez daha Marx'ın savındaki boşluk büyüktür -hele yukarda tartıştığımız üç örneğe oranla çok daha sıra dışı olduğu ve her halükârda bunların önceden hale yola sokulmasını gerektirdiği düşünülürse. Öncel dizi hiçbir zaman sistemli ele alınmamış olduğu için kapitalist devletin önündeki ekonomik sınırlar kavramı, Marksist teorinin tarihi boyunca (en hafif deyimle) oldukça soyut kaldı. En baştan vurgu, siyaset alanına ve bu alandan devlet için hangi sınırların (eğer varsa) çıktığı sorununa kaydırıldı. Ancak bu kayma, önceden var olan tahlili sorunun çözümüne pek yardımcı olmadı. Sonuç olarak, zamanla ortaya çıkınca teorik boşluk öylesine birikti ki 1930'larda Keynesci iktisat sahneye çıkınca teori neredeyse içeriden çöktü. Sonunda, başka çare kalmadığı için boşluk dolduruldu; ama Marx'ın özgün yöneliminden çok farklı bir biçimde.

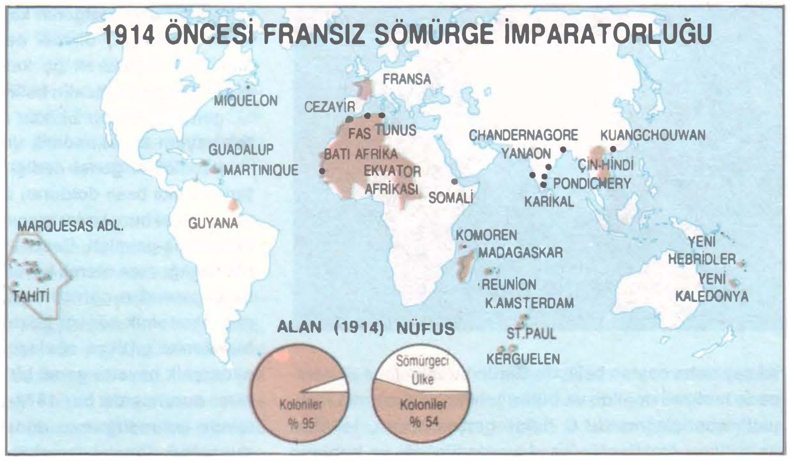
Bu bölüme başlarken, Marx'ın iddiasına göre *Kapital*'in başlıca amacının, "proletaryanın özgürleşmesinin gerekli maddî koşullarını kapitalist üretim sürecinin kendiliğinden yarattığının kanıtı"nı sunmak olduğundan söz etmiştik. Bölümü bitirirken de, Marx'ın tasarısının ölümü sırasındaki durumu sonunda oluşan kuşkunun tam da böyle bir kanıtın olabilirliği konusunda oluştuğunu tekrarlayalım. Bu tamamlanmamışlığın ortaya çıkardığı genel temalar yukarda özetlendi. Ne var ki bu noktada şunu belirtmemiz de önem taşıyor: Başlangıçtaki bu tamamlanmamışlık, Marksist ekonomi politiğin daha sonraki gelişmesi boyunca yankılanmış olsa temeldeki bu bitmemişliğin neden dolayı zaman içinde *devam ettiğini* pek açıklayamaz. Birçok disiplin, daha cılız temellerden işe başladığı halde daha tutarlı sonuçlara ulaşmıştır. Marksist teorideki artan düzensizliğin kimi kökleri Marx'ın ilk günahında bulunsa da en sonunda bu düzensizliğin varlığının kaynaklarını, Marksist kuramcıların özgül tarihi koşullar altında karşı karşıya geldikleri nesnel sınırlarda aramak gerekir.

ANWAR SHAIKH

fethi, emperyalizm çağında başlamamış, tamamlanmıştı. Ama emperyalizm çağında sömürgelerin önemi ve sömürge politikasının içeriği, özsel bir değişikliğe uğradı. Emperyalizm çağında sermaye ihracı, meta ihracına ağır bastı. Bir başka ülkeye esas olarak meta ihraç edilirken, ihracatçı ülkenin çıkarı, o ülkede sürekli bir satış piyasasına sahip olmakta yatıyordu. Ancak sermaye ihracı ağır basmaya başlar başlamaz ihracatçı ülke, ihracat yapan sermayeler için güvenceler elde etmeye çalışır oldu. En iyi güvence ise o ülkelerin boyunduruk altına alınmasıydı. Kapitalizmin gelişmesine koşut olarak hammadde kaynakları uğruna mücadelenin şiddetlenmesi, tek tek ülkelerin tekelci birlikleri arasındaki rekabet mücadelesinde yüksek ithal gümrükleri gibi silahların kullanılması karşısında her kapitalist ülkenin başka ülkelerin metalarının sızmasına karşı korunmuş alanlar yaratmak ve bunları genişletmek istemesi de sömürgeciliği o dönemin emperyalist devletleri açısından bir zorunluk haline getiren etkenler arasındaydı. Sömürge bağımlılığının ve sömürge politikasının karakterinin emperyalist çağda özsel bir değişikliğe uğramasının anlamı buydu. Emperyalizmden önce sözkonusu olan, esas olarak meta satışı için pazar işlevi gören, henüz fethedilmemiş, az gelişmiş ülkelerin fethiydi. Emperyalizm çağının başında bütün dünyanın emperyalist devletler arasında paylaşımı tamamlanmış olduğundan mücadele dünyanın *yeniden paylaşımı* için sürdürüldü. Emperyalizm çağının emperyalist dünya savaşları çağı oluşunun temelinde bu yatar.

19. yüzyılın son yıllarına kadar Afrika'nın sömürgeleştirilmesine çok az ilgi gösteren Avrupalılar, başta İngilizler ve Fransızlar olmak üzere, oldukça kısa bir zaman içinde hemen hemen bütün Afrika'yı aralarında paylaştılar. Bu paylaşımda Fas, Cezayir, Tunus, Senegal, Moritanya, Sudan'ın bir kısmı, Yukarı Volta, Nijer, Gine, Fildişi Kıyısı, Dahomey, Gana, Madagaskar ve Ekvator Afrikası Fransızlara, Sierra Leone, Gambia, Altın Kıyısı, Nijerya, Mısır, Sudan'ın bir kısmı, Kenya, Uganda, Kap, Rodezya ve Somali'nin bir kısmı İngilizlere, Angola ve Mozambik Portekizlilere, Togo, Kamerun, Doğu Afrika'nın bir kısmı ve Güneybatı Afrika Almanlara, Libya, Somali'nin bir kısmı ve Habeşistan İtalyanlara, Kongo Belçikalılara düşmüştü. Öte yandan Pasifik Okyanusu'ndaki sadece bazı küçük adalara sahip olan Almanya için, Uzakdoğu'nun Fransız ve İngilizler, Avustralya'nın ise tek başına İngilizler'in elinde bulunması karşısında, kendisine "güneşte yeni yer"ler edinmek için başvurabileceği yegâne yol, dünyanın yeniden paylaşılma gerekliliğini, diğer güçlere dayatmaktı.

Emperyalizm Teorileri

Emperyalizmin yükselişi, kapitalizmin yeryüzünün bütününe el atması, Batı Avrupa uygarlığıyla Avrupa dışı uygarlıkların karşı karşıya gelişi, bütün bu gelişmelerin temelinde yatan, kapitalizmin kendi iç yapısındaki değişim ve dönüşümler, işçi sınıfı hareketinin içinde farklı düşünce ve tavırların gelişmesine yolaçtı. Uluslararası sosyal demokrat hareketin içten içe

HILFERDING, RUDOLF (1877-1941)

Emperyalizme ilişkin görüşlerle kapitalist toplumun gelişim sürecini çözümleyen Rudolf Hilferding 10 Ağustos 1877'de Viyana'da doğdu. Genç yaşta sosyalist harekete katıldı. Viyena'da tıp öğrenimi gördüğü sırada Otto Bauer, August Bebel ve Karl Kautsky ile tanıştı. Aynı yıllarda *Die Neue Zeit* (Yeni Çağ) dergisinde yazılar yazdı. 1904'te önemli eserlerinden biri olan *Böhm-Bawerk'a Marx-Kritik*'i (Böhm-Bawerk'in Marx Eleştirisi) yazdı, iki yıl sonra da parti okulunda ders vermeye başladı. Bir süre sonra *Alman Sosyal Demokrat Partisi*'nin yayın organı olan *Vorwärts* (İleri) gazetesinde yöneticilik yapmaya başladı. 1910'da ise büyük ilgi uyandıran en önemli eseri *Das Finanzkapital*'i (Mali Sermaye) yayınladı. I. Dünya Savaşı sırasında Avusturya ordusunda doktor olarak görev yaptı. Savaştan sonra Almanya'ya giderek yeni kurulan bağımsız sosyal demokrat partiye üye oldu. Daha sonra da bu partinin yayın organı olan *Die Freiheit* (Özgürlük) gazetesinin yayın yönetmenliğini yapan Hilferding, parti içinde burjuva reformist politikanın mimarlığını yapmaya başladı. Bu yıllarda partinin *III. Enternasyonal*'e katılmasına karşı çıkarak, *İki buçukuncu Enternasyonal*'de yeralmasını sağladı. Bu arada Alman vatandaşlığına da geçen Hilferding, 1924'te milletvekili oldu. Reichstag'ta dokuz yıl milletvekilliği yaptı, Stresseman ve Müller hükümetlerinde maliye bakanı olarak görev alan Hilferding, Hitler'in iktidarı kesin olarak ele geçirmesiyle birlikte Almanya'yı terketti. Nazilere karşı mücadele için Almanya dışında başlatılan harekete öncülük ederek 1934 Ocağı'nda bu amaçla Prag Programı adı altında bir program hazırladı. Bu yıllarını Paris'te geçiren Rudolf Hilferding, Almanların Paris'i işgal etmesinden sonra işbirlikçi Vichy hükümeti tarafından tutuklanarak Nazilere teslim edildi. Şubat 1941'de ise Paris'te tutuklu olduğu hapisanede Gestapo tarafından öldürüldü.

Rudolf Hilferding, yüzyılın başında emperyalizm üzerine belli başlı çözümlemeleri yapmış düşünürlerden biridir. Böhm-Bawerk'e yönelttiği eleştirilerde Marx'ın temel önermelerini kullanan Hilferding, kapitalist toplumun tahlilinde doğru sonuçlara varmıştır. Emperyalizmi tahlil ettiği *Mali Sermaye* adlı eserinde ise kapitalist toplumun vardığı noktada tekelleşmeyi, tekellerin özelliklerini ve ekonomik emperyalizmi açıklar. Ancak Hilferding tekelci gelişmeyi kapitalist ekonominin yeni bir ögesi olarak görmez. Tekelleri açıklarken hep niceliksel değişimleri vurgular. Bu anlamda tekelci aşamanın sonucunda oluşan niteliksel değişmeleri kavrayamadığı için de savaşların emperyalist tekellerin rekabetinin bir sonucu doğduğu gerçeğini inkâr eder.

İşte bu yanıyla Hilferding, Lenin'in deyişiyle kapitalizmin asalaklığını ve çürümüşlüğünü açıklarken bir burjuva reformisti olan Hobson'un bile gerisine düşmüştür.

yaşadığı değişim kendini emperyalizme karşı takınılacak tutum konusunda da ortaya koyuyordu.

20. yüzyılın başından itibaren *II. Enternasyonal* içinde, en ileri teorik ifadesini Eduard Bernstein'in "revizyonist" görüşlerinde bulan sağ kanat, sömürgeciliği olumlu bir gelişme olarak yorumluyordu. Batı toplumunun uygarlık yolunda atmış olduğu dev adımların "geri" ve "barbar" toplumlara aktarılmasının bir aracıydı sömürgecilik. Bundan dolayı, sosyal demokrasinin sağ kanadı (ve merkezin önemli bir bölümü) emperyalist hükümetlerin yayılmacı siyasetine karşı kararlı bir mücadeleden uzak durmayı savunuyor, sadece sömürge halklarına uygulanan şiddetin "aşırılığı"nı eleştirmekle yetiniyordu. Sağ kanat sömürgeciliğe ilişkin tutumuna paralel biçimde, büyük emperyalist güçlerin militarist siyasetine de ciddi bir eleştiri yöneltmiyor, "ulusal savunma" gerekçesiyle yürütülen silahlanma ve saldırgan propagandaya etkili ve kararlı bir şekilde karşı konulmuyordu. Hatta sağ kanat, *II. Enternasyonal*'in 1907 Stuttgart kongresinin gündemine, "sosyal demokrasinin, sosyalist bir rejim elinde uygarlaştırıcı işlev görebilecek olan sömürge politikasına ilkesel olarak karşı çıkmaması gerektiği" yolunda bir önerge sunmuştu. Sömürgecilik karşısında daha açık bir tavır alan "merkez"in simgesi sayılan Kautsky ise, emperyalizmi kapitalizmin gelişmesinin bir sonucu, evresi olarak değil; feodal mutlakiyetçi bir gelenek olarak, reel politikanın alanına hapsediyordu. Elbette bu yaklaşım içinde, emperyalizmin kapitalist sistemde gerçekleştirdiği değişimlerin, yol açtığı süreçlerin kavranması imkânsızdı.

Sağın ve merkezin bir bölümünün bu tavrının karşı kutbunda *II. Enternasyonal*'in devrimci Marksist sol kanadı yer alıyordu. Lenin, Troçki, Luxemburg, Liebknecht gibi Marksistlerin temsil ettiği bu kanat sömürgeci yayılma siyasetine ve militarizme şiddetle karşı çıkıyordu. Bunlara karşı devrimci kanadın önerdiği, sınıf mücadelesinin derinleştirilmesi ve kapitalizmle birlikte emperyalizmin de yeryüzünden silinmesiydi.

İşte yüzyıl başında uluslararası işçi sınıfı hareketinin içinde geçen bu tartışmalar (ve bunların savaşla birlikte alacağı yeni biçim), dönemin emperyalizm teorilerinin dolaysız arka planını oluşturur.

Emperyalizm teorisi denince akla ilk gelen Lenin'in ünlü *Imperyalizm kak noveysy etap kapitalizma* (Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması) kitabında sergilediği görüşlerdir. Oysa, Marksist bir teorik çerçeveden hareketle geliştirilen emperyalizm teorileri Lenin'in katkısı ile sınırlı değildir. Sadece yüzyıl başı düşünüldüğünde bile birçok farklı teorinin varlığından söz etmek gerekir. Bu teoriler temel olarak ikiye ayrılır. Bir yanda barışçıl, demokratik, istikrarlı bir emperyalizmi tasvir eden teoriler; öte yanda dünyanın yeniden-bölüşümü için verilen mücadelelere, savaşlara, bunalımlara gebe bir emperyalizm tablosunun çizildiği teoriler.

Ama bu basit sınıflandırmayı karmaşıklaştıran birçok etken var. Bir kez, bazı düşünürler siyasal yaşamlarının değişik evrelerinde bu iki kamp arasında yer değiştiriyor: Kautsky ve Hilferding için durum böyle.

İkincisi, her bir kampın kendi içinde de ayrışmalar var. Özellikle, emperyalizme yıkıcı ve savaşçı bir güç olarak bakan devrimci kampta Rosa Luxemburg ile ötekiler arasında daha çok teoriye ilişkin önemli farklılıklar sözkonusu. Bu kampta yeralan öteki düşünürler arasında belirli bir süreklilikten söz edilebilir: Birinci Savaş öncesi çalışmasıyla Hilferding ve savaş sırasında yayınladığı kitapla Buharin, Lenin'in veya Leninist emperyalizm teorisinin inşasına katkıda bulunmuşlardır. Luxemburg ise başlangıçtan itibaren emperyalizme karşı uzlaşmaz siyasal sonuçları açısından Leninist teoriyle ortaklık taşıyan, ama emperyalizm olgusuna farklı bir teorik açıklama getiren bir yaklaşıma sahip olmuştur.

Nihayet, Lenin ve Luxemburg'la emperyalizme karşı aynı siyasal tavrı paylaşan Troçki, emperyalizmi temel olarak Avrupa dışı, kapitalizm-öncesi, azgelişmiş toplumlar üzerindeki etkileri açısından incelemesi dolayısıyla devrimci kamptaki öteki düşünürlerden konusu bakımından ayrılır.

Rosa Luxemburg: Pazar Sorunları

Yüzyıl başının en önemli devrimci önderlerinden olan Rosa Luxemburg, Polonya asıllı olmakla birlikte siyasal yaşamının büyük bölümünü Almanya'da geçirdi; savaş öncesinde *Alman Sosyal Demokrat Partisi*'nde önemli görevler üstlendi; Ekim Devrimi'nin ertesinde ise *Alman Komünist Partisi*'nin kurucuları ve 1918 Alman Devrimi'nin önderleri arasında yer aldı. Siyasal önder olarak öneminin yanısıra, Luxemburg Marksist teorik yazına da katkılarda bulundu. Bunlar arasında en önemlisi *Die Akkumulation des Kapitals* (Sermaye Birikimi, 1913) başlıklı yapıtında geliştirdiği emperyalizm teorisidir. Luxemburg öteki Marksistlerin bu yapıta yönelttiği eleştirilere cevap olarak, savaş yıllarında cezaevinde bir *Antikritik* (Karşı Eleştiri) de yazdı.

Luxemburg'un emperyalizm teorisinin birkaç hedefi vardı. Temel hedef, yükselen emperyalizme Marksist teorik temellerden hareketle dakik bir açıklama getirmek ve bu yoldan

Kautsky ve Lenin

Alman Sosyal Demokrat Partisi'*nin 1901 Lübeck ve 1903 Dresden Kongrelerinde Bernstein'ın Marksizmin kapitalist gelişme yasalarına ilişkin temel çözümlemelerini ve öngörülerini eleştiren tezlerine karşı çıkan Kautsky (sağda) I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden sonra Alman hükümetine destek veren partisinden ayrılacak ve Bernstein ile birlikte 1917 Nisan'ında* Bağımsız Sosyal Demokrat Parti'*yi kuracaktı.*

Marx'ın 1881'de Engels'e yazdığı mektupta "doğası gereği 'dar görüşlüler' familyasının bir ferdi" olarak bahsettiği Karl Kautsky, 1890'lardan itibaren *II. Enternasyonal*'in ve uluslararası sosyalizmin en büyük lideri, "Kutsal Yazı'nın koruyucusu", "Marksizmin Papası" olarak anılmaya başlandı. Lenin, kuşkusuz bu uhrevî tanımları kaale almamakla birlikte, 1914'e dek Kautsky'nin siyasal-teorik konumlarını savunmuş; *Ne Yapmalı*'da (1902) Kautsky'de simgeleşen *SPD*'yi (Alman Sosyal Demokrat Partisi) Rus devrimci hareketinin modeli olarak zikretmiş, Aralık 1906'da "Rus işçi sınıfının öncü kolu, Karl Kautsky'i kendi yazarı olarak bilmektedir" diye yazmıştı. Kautsky'nin 1903 yazında Bolşevik-Menşevik bölünmesini tasvip etmeyerek, Menşeviklere "ilerde iki grubu birleştireceği" sözünü vermesi de, Lenin'in ona karşı tavır almasını getirmemişti.

I. Dünya Savaşı'nın patlamasıyla birlikte uluslararası sosyalist hareketi bölünmeye götürecek olan yol ayrımından sonra, Lenin Kautsky'nin emperyalizm karşısındaki teslimiyetçi çizgisini şiddetle eleştirmeye başladı. Büyük Sovyet Devrimi'nde Kautsky'nin karşı devrimci bir tutum alarak ve demokrasi-diktatörlük kavramları arasında mutlak bir zıtlık kurarak Bolşevikleri eleştirmesi üzerine yazdığı *Proletarya Devrimi ve Dönek Kautsky* (1918) kitabıyla, "Marksizmin Papasının" gelecek devrimci nesiller nezdindeki yeni anılışının isim babası oldu.

Lenin, 1914-1917 arasında, örneğin ulusal sorun üzerine yazdığı yazılarda, Kautsky'nin bazı eski yazılarından "o zamanlar henüz Marksist olan Kautsky" kaydını düşerek yararlanmıştı. Sonraları "Dönek" sıfatının da kilit kavram olarak yerleşmesiyle birlikte, başta *SBKP*'de olmak üzere, resmi sosyalist yazında Kautsky'nin Marksist veya "doğru devrimci" dönemi ile, döndükten sonraki dönemi arasında ayrım yapılması eğilimi yerleşti. Ancak, Kautsky'nin "dönmeden önceki" Marksizm anlayışı, 1914 ve 1917'deki tavrıyla çelişki oluşturmayacak etmenleri taşımaktaydı; dolayısıyla Kautsky'nin siyasal-teorik çizgisinde aslında açıkça *tutarlılık* saptamak mümkündür.

Kautsky'nin Marksizm anlayışı, başından itibaren, diyalektik materyalizmi benimsemesini basamak oluşturan Darwinizmin izleriyle malûldu. Kautsky'e göre "materyalist tarih teorisi, Darwinizmin toplumsal gelişmeye modifiye edilip derinleştirilerek uygulanmasından başka bir şey değil"di. Marksist düşünür Henri Lefèbvre'in *Lenin* (1955) adlı eserinde yazdığı gibi, diyalektiği salt bir bilimsel inceleme yöntemi olarak kavrayan Kautsky, Marksizmi büyük ölçüde ekonomik bir teori sayarak dar bir alana hapsediyordu. Lenin'in sonraları "ekonomist determinizm", Lukács'ın "Vulger Marksizm" olarak tanımladığı bu anlayış, sosyalizme doğru toplumsal dönüşümün açıkça doğal-evrimci bir kavranışına zemin hazırlıyordu. Kautsky'nin *Der Weg zur Macht* (İktidara Giden Yol-1909) kitabında ortaya koyduğu senaryoya göre, üretim araçlarının gelişmesinin getirdiği "aşırı üretim" ve proletaryanın artan sefaletiyle ortaya çıkan "eksik tüketim" bunalımları süreklileşecek; giderek kitleselleşen proleterleşme ile giderek daralan bir azınlık haline gelen burjuvazi arasındaki çelişki, kapitalizmin *doğal* ve *zorunlu* çöküşünü beraberinde getirecekti. Çöküşü mukadder olan kapitalizm, sosyalizmin koşullarını ve *gelişini* zorunlu olarak bünyesinde taşıdığı için, Kautsky'nin *Die Soziale Revolution*'da (Toplumsal Devrim-1902) söylediğine göre, (sosyal demokrat veya sosyalist) partiye düşen, salt "o an" (kapitalizmin çöküş anı) için hazır olmaktı. Kautsky'nin çeşitli tarihlerde yazdıkları, onun devrimci partiye, kapitalizmin çöküş anını beklemekten başka bir misyon yüklemediğini ortaya koyar: "Bizim görevimiz devrimi örgütlemek, devrimi yapmak değil, devrimi kullanmak, değerlendirmektir" (1881); "Elbette söz konusu olan, polisiye anlamda, silahlı ayaklanma anlamında devrim değildir... *SPD*'nin, siyasal iktidara sahip olması durumunda, bunu mevcut toplumsal düzenin dayandığı üretim biçimini aşmaktan başka bir yönde kullanmayacağının bilincinde olması anlamında bir devrim kavramı..." (1889, Bernstein'a eleştiri) ve nihayet Kautsky'nin ünlü formülü: "Sosyal Demokrasi devrimci bir partidir, ancak devrim yapan bir parti değildir!" Bu yaklaşımın, partiyi devrim sürecinin ürünü ve yaratıcısı olarak diyalektik bir bağlamda kavrayan ve olgun bir devrimci durumda bile devrimin olmasını öznel bir etkene, "güçlü yığınsal devrimci eylemler yürütme yeteneğinin" örgütlenmesi olarak partiye bağlayan Lenin'in yaklaşımından köklü biçimde ayrıldığı açıktır.

Bu evrimci, mekanik devrim teorisi, Kautsky'nin salt devrimin *olmasına* değil, *mahiyetine* ve içeriğine ilişkin tasarımlarını da belirliyordu. Lukács'ın *Tarih ve Sınıf Bilinci*'nde (1919) yazdığı gibi, Bernstein yaptığı revizyonda "nihaî amaç"ı (devrim) "bir hiç" olarak sürekli evrime indirgerken; Kautsky lafzen savunduğu bu "nihaî amaç"a bir tür tanrısallık atfederek gerçeklikten yalıtmıştı. Devrimci sürece ilişkin somut tasarımların belirsiz bir tarihe ertelemesinden kaynaklanan boşlukta Kautsky, Vulger-Marksist olarak, Marx'ın vulger-ekonomistlere atfettiği hataya düşmüş, tarihsel kategoriler olan kapitalizmin kurumlarını, kavramlarını ebedîleştirmişti. 1917'de Sovyetleri ve daha sonra Konseyleri salt "savunma organları" olarak kabullenip yönetim işlevini üstlenmelerine karşı çıkarak parlamentarizmi mutlaklaştırması, bu ideolojik tutumunun doğal sonucu oldu.

Kautsky, 1909'da Avusturya Sosyal Demokrasisinin lideri Viktor Adler'e şöyle yazmıştı: "Ben, kitlenin bizzat dayatmadığı bir eylemi kitleye dayatmaya cesaret edemem; çünkü bu dayatma ancak kitleden gelirse, eylemin etkinliğine ve kararlılığına güvenilebilir. Ancak şu da var ki, Almanya'da kitleler, daima yukardan gelecek emirleri beklemeye koşullanmıştır." Bu sözler, Kautsky'nin teorik tutumunun koşulladığı politikasızlığının en somut örneği sayılabilir. Kautsky, "devrim anı için hazır" olma misyonunu biçtiği *SPD* için, hiçbir güncel sorun ve gelişme karşısında somut bir politika sapta(ya)mıyordu. *İktidara Giden Yol*'da vurguladığı "burjuvaziyle hiçbir ittifaka girmeyen tavizsiz muhalefet" stratejisine dayalı radikal söylemi, gerçek bir içeriği olmayan, Lefebvre'in deyişi ile "salt ilkelerin olduğu gibi korunmasına" dayalı, muhafazakâr bir ortodoksluğun ifadesiydi. Sınırsız bir oportünizme ve demagojiye kapı açan bu negatif söylemiyle Kautsky, *SPD*'nin 1903 seçim başarısından revizyonistlerin güçleneceği düşüncesiyle kaygılanırken; 1907 seçimlerindeki gerilemeden sonra bu kez "reformist sendikalist pratik sonucu yükselen ücretler nedeniyle orta sınıfların aleyhimize dönmesinden kaynaklanan bir yenilgi"den hayıflanarak söz edebiliyordu.

Emperyalizmin çelişkileri derinleştiği ve güncel siyasal sorunlar çetrefilleştiği ölçüde, Kautsky'nin teorik söyleminin içinin boşluğu ve bundan türeyen politikasızlığı netleşmeye başladı. Bunun üzerine ilk gidenler ise, uluslararası sosyalizmin reformist önderleri oldular. Onlar, Kautsky'nin gerçek konumunun kendi yanlarında olduğunu, devrimci sosyalistlerden çok önce kavradılar. Vollmar, *SPD*'nin 1903 Dresden Kongresi'nde Kautsky'i "o güzel öğretisinin içinden bir tek tuğlanın çıkarılmasındansa bütün dünyanın, hatta partisinin yok olmasına razı olacak teori fanatiği, bizzat partileşmiş Alman profesörü" olarak tanımladı. Jaurès, 1903'te şöyle yazdı: "Kautsky toplumsal devrimi, açmadan önce ağzına kadar doldurulması gereken bir çelik kasa olarak algılıyor. Kasaya 1 milyon; 2,3 milyon sosyalist oy doldurulur. Yürekler heyecanla atar, ama hâlâ açma vakti gelmemiştir. Kasa doldurulmeya devam edilir: 4, 5, 6 milyon. İşte hedeflenen rakam, işte çoğunluk! Ancak o zaman kasa açılacak ve içindeki toplumsal güçlerin değerlendirilmesine çalışılacaktır."

Bir süre sonra, Kautsky'nin bu içeriksiz radikal söylemiyle ve politikasızlığıyla partiyi koskocaman, fakat inisiyatifsiz, durağan bir aygıt haline getirmesi; fiilen egemen olan reformizmi kongrelerdeki kınama bildirgeleriyle altedilmiş sayması, *SPD*'nin sol kanadını ona karşı harekete geçirdi. Rosa Luxemburg, 1909/1910 "kitle

grevi" tartışmalarında Kautsky'nin aldığı ihtiyatlı tutumdan sonra, onun "devrimi beklemeye" dayalı perspektifini eleştirmeye başladı. Onun reform ve devrimi birbirine karşıt sayarak, somut kazanımların elde edilmesini sağlayacak devrimci inisiyatiften de kitleleri alakoyan edilginleştirici tezlerine karşı çıktı. 1913'te, emperyalist savaşın hemen arifesinde, Kautsky'e "sosyal demokrasinin ve önderlerinin görevinin gelişmelerle sürüklenmek değil, gelişmenin yönelimini kavrayarak bu süreci bilinçli eylemle hızlandırmak" olduğunu hatırlattı.

Lenin, bu dönemde Rosa'nın eleştirilerini paylaşmadı ve Kautsky'i eleştirmeye yönelmedi. Bunda, Rosa ile sürdürdüğü "kendiliğinden gelişme-bilinç" tartışmasında, Kautsky ile kendisinin *görünürde* aynı konumda olmalarının payı önemli sayılabilir. Lenin, *Ne Yapmalı*'nın odağındaki tezlerden biri olan "işçi sınıfına sosyalist bilincin dışardan verileceği" iddiasını, Kautsky ile paylaşıyordu. Ancak bu, *görünürdeki* bir paylaşmaydı ve Kautsky ile Lenin'in "dışardan gelen bilinç" tasarımları özünde büyük bir farklılık içeriyordu. Kautsky, 1901'de şöyle yazmıştı: "Modern sosyalist bilinç, ancak derin bilimsel kavrayış temelinde oluşabilir. Ancak bilimin taşıyıcısı proletarya değil, burjuva entelejensiyasıdır. Dolayısıyla sosyalist bilinç proletaryada doğuştan varolan bir şey değil, sınıf mücadelesi içinde ona dışardan verilen bir şeydir." 1927'de yazdığı *Die materialistische Geschichtsauffassung*'da (Materyalist Tarih Anlayışı) Kautsky bu "bilinç ve kültür götürme" kavramını şöyle açımlamıştı: "Kitlelere, bugüne dek kültür adına yaratılmış olan her şey sunulmalıdır. Kitlelerin görevi, tüm mevcut kültürü fethetmeleridir." Ancak, *Frankfurt Okulu*'nun önemli düşünürü Herbert Marcuse'nin 1965'te yazdığı gibi: "Bu, 'tüm mevcut kültür'ün onayladığı mevcut toplumsal düzen adına kitleleri fethetmekten başka bir anlam taşımaz." Kautsky'nin "Bilgi"yi, daha önemlisi bilginin kapitalist toplumdaki üretilme/edinilme biçimini sorgulamayan, proleter kitlelerin bilgi/bilinç edinme süreçlerindeki edilgin konumlarını dönüştürme, onları kültür/bilgiyi üreten özneler haline getirme tasarımını içermeyen pozitivist "bilinç götürme" anlayışı, Lenin'in devrimci perspektifinden çok başka bir çıkış noktasına sahiptir. Ancak, *SPD*'de doruğuna ulaşan "*II. Enternasyonal*'in örgüt fetişizmine" büyük tepki duyan Rosa Luxemburg, bu ayrımlar üzerinde durmaksızın, Kautsky ile Lenin'i örgütsel merkeziyetçilik ortak temelinde eleştirmişti. Devrimde öznel ve nesnel etkenlerin değerlendirilmesindeki farklılıklar, bitmeyen bir tartışmanın konusu oldu; Rosa Luxemburg ile Lenin arasındaki görüş ayrılığı da bakî kaldı. Ancak Lenin, 27 Ekim 1914'te Şliyapnikov'a yazdığı mektupta, Rosa'nın *Kautsky'nin değerlendirilmesinde* haklı olduğunu, onun oportünizmini çok önceden anladığını teslim etmiştir.

Lenin'in, Kautsky'nin vulger Marksizmine karşı ancak 1914'deki büyük ihanetten sonra cephe almasında, -"dışardan bilinç götürme" ile ilgili tartışmalarda olduğu gibi- birçok konuda onunla aynı *lafzı* paylaşmasının ve onun çizgisini fiilen Rosa kadar yakından izlememesinin payı olduğu düşünülebilir. Ancak nesnel olarak herhalde daha belirleyici neden, Lenin'in Rus devrimci hareketinde gördüğü zaaflara ilişkin Alman sosyal demokrasisinde gözlediği ve çıkış yolu ararken yararlandığı özellikler olmuştu: Rus devrimci hareketinin örgütsel dağınıklığı ve Narodnik gelenekten kaynaklanan öznelci-kendiliğindenci eğilimi karşısında *SPD*'nin son derece disiplinli, merkeziyetçi ve (görünürde) güçlü yapısı; *SPD*'nin (aslında Çarlık rejimine göre son derece hafif) *Sosyalistlere Karşı Yasa*'nın illegalite koşullarına karşı gösterdiği başarılı direniş, Lenin tarafından önemsenmişti. Lenin'in düşüncesinin oluşumunda önemli yer tutan bu özellikleri Kautsky'nin kişiliğinde simgeleştiriyor olması, belki de Lenin'in onu sorgulamasını geciktirmiş; 1914'ten sonraki eleştirisinin ise olağanüstü keskinlikte olmasına yolaçmıştır.

TANIL BORA

emperyalizmin kapitalizmin *kaçınılmaz* bir ürünü olduğunu göstermekti. Böylelikle ikinci bir hedef de gerçekleşmiş olacaktı: Emperyalizm ile sermayenin çıkarları arasındaki zorunlu ilişki, *II. Enternasyonal* içindeki emperyalizm yanlısı görüşlerin sınıf temelinden koptuğunu ortaya koyacaktı. Bunlarla sıkı sıkıya bağlı bir başka hedef ise, Bernstein revizyonizmine karşı mücadeleyi kesin sonuçlarına ulaştırmaktı. Yüzyılın başında Bernstein'ın görüşlerine karşı özellikle *Sozialreform oder Revolution* (Sosyal Reform ya da Devrim) başlıklı kitabında yaptığı polemikte Luxemburg kapitalizmin o sırada yaşamakta olduğu parlak gelişme döneminin mutlaka geçici olacağını ve zorunlu olarak bunalımlarla sona ereceğini henüz kanıtlamamıştı. Emperyalizm, teorisi aynı zamanda revizyonizme karşı polemikte bu teorik temeli sağlamayı amaçlıyordu.

Luxemburg'un emperyalizm teorisi, karmaşık bir olgular bütünü olan emperyalizmi kapitalist üretim tarzının genel hareket yasalarından, özel olarak sermaye birikiminin yasalarından yola çıkarak açıklama yönünde bir çabadır. Ancak Luxemburg bu açıklamayı Marx'ın kapitalizm tahlilinde öncelik taşıyan üretim alanının çelişkileri üzerinde değil, dolaşım alanına, yani pazar sorunlarının ortaya çıktığı alana yerleştirir.

Luxemburg'a göre Marx'ın *Kapital*'in ikinci cildinde geliştirdiği genişleyen yeniden üretim tahlili yanlıştır. Marx, kapitalist toplumun ekonomik yeniden üretimini incelerken dış ticareti tahlil alanının dışında bırakmıştır. Oysa Luxemburg'a göre gerçek somut sermaye birikimi süreci, kapitalizmin bütün tarihi boyunca dış ticarete yaslanmıştır. Yazara göre bunun temelinde de tek bir ülke veya bölgede üretilen artı-değerin o ülke veya bölgede yeterince büyük bir pazar bulmasının olanaksızlığı yatar. Yani Luxemburg'un emperyalizm teorisinin temel dayanağı *artı-değerin gerçekleşmesi* sorunudur.

Kapitalist ilişkiler çerçevesinde artı-değerin bir bölümünün tüketilemeyişi, kapitalist alanın dışından bir *ek talebi* gerekli kılar. Bu ek talebin iki kaynağı vardır. Birincisi, ülke ve bölge içindeki bağımsız küçük üreticilerin (zanaatkârların, tarımsal küçük üreticilerin) talebidir. Bu talep kaynağı, küçük üreticilerin (geleneksel küçük burjuvazinin) tarihsel süreç içinde eriyip gitmesiyle önemini büyük ölçüde yitirir.

İkinci ve asıl önemli ek talep kaynağı ise, kapitalizm öncesi üretim tarzlarının hakim olduğu ülkelerden gelen taleptir. Kapitalist ülkelerdeki toplam ürünün bir bölümünün dış ticaret yoluyla bu ülkelere satılması, kapitalist alandaki pazar sorununun çözüme kavuşturulmasını sağlar. Emperyalist genişleme, işte bu çözüm yolunun gerekli kıldığı bir olgudur.

Ancak bu çözüm geçicidir. Emperyalizmin bütün dünyaya el atması, azgelişmiş ülkelerde kapitalizm-öncesi ilişkilerin bir tarihsel süreç içinde çözülmesine ve bu ülkelerin de giderek kapitalistleşmesine yol açacaktır. Böylece bütün dünya kapitalistleştikçe gerçekleşme sorunları çözümsüz hale gelecek ve sermaye tarihsel sınırlarına çarpacaktır. Kapitalizmin geçici olarak sıyrıldığı bunalımlara yeniden düşmesi ve bu bunalımların kapitalizmin çöküşü ile sonuçlanması kaçınılmazdır. Ancak, bu tarihsel sınıra erişilmeden önce uluslararası ölçekte proleter devrimi kapitalizmin devrilmesine yol açacaktır.

Böylece, emperyalizm kapitalizmin zorunlu bir ürünü olarak kavranıyor, *II. Enternasyonal*'in önemli bir bölümünün hayırhah bir tavırla yaklaştığı sömürgeciliğin azgelişmiş ülke halkları üzerinde sermayenin boyunduruğunu kurduğu ortaya konuluyor, Bernstein'ın tezlerine karşıt olarak kapitalizmin bunalımlarla karşılaşması ve çöküşü kaçınılmaz bir son olarak gösteriliyordu.

Luxemburg'un emperyalizm teorisi öteki Marksistlerce yer yer sert teorik eleştirilere tâbi tutuldu. Bu eleştirilerin en önemlileri, şöyle özetlenebilir: Luxemburg yeniden üretim şemalarını yanlış amaçla kullanmakta, bu yüzden Marx'a yöneltiği eleştiride yanılmaktadır; genişleyen yeniden üretimin (sermaye birikiminin) kapitalist ilişkiler alanı içinde gerçekleşmesinin olanaklılığını reddederken tam da genişleyen yeniden üretimin ayırıcı yanı olan yeni yatırımların yaratacağı *ek talebi* görmezlikten gelmekte, bu ek talebin kendisinin sözünü ettiği kronik gerçekleşme sorununu ortadan kaldırabileceğini kavrayamamaktadır; zaten böyle bir gerçekleşme sorunu kronik olarak var olsa bile, dış ticaret buna bir çözüm oluşturamaz, çünkü tüketilemeyen fazla ürünün ülke dışına satışıyla elde edilecek para ithalat için kullanılır ve bu kez de ortaya ithal edilen yabancı mallar için bir pazar sorunu çıkar.

Hilferding: Finans Kapital

Aslen Avusturya kökenli olmakla birlikte, Luxemburg gibi *Alman Sosyal Demokrat Partisi*'nde önemli görevler üstlenen Rudolf Hilferding, 1910 yılında yayınladığı *Das Finanzkapital* (Finans Kapital) başlıklı yapıtıyla Leninist emperyalizm teorisi için güçlü bir esin kaynağı oluşturdu. Ne var ki, savaş sonrasında Alman devrimi esnasında Luxemburg'u (ve çalışma arkadaşı Karl Liebknecht'i) öldürten sosyal demokrat hükümette maliye bakanı olarak görev yapan Hilferding, 1920'li yıllarda geliştirdiği "örgütlenmiş kapitalizm" teorisiyle Leninist teoriden tümüyle uzaklaşacaktı.

Finans Kapital'in amacı, yüzyıl dönümünde kapitalizmin ekonomik işleyişinde ortaya çıkan önemli dönüşümleri teorik olarak kavramaktır. Hilferding bu dönüşümler arasından birkaçını ön plana çıkarır. Her şeyden önce, *tekellerin oluşumu* sürecini Marx'ın *Kapital*'de incelediği sermayenin yoğunlaşması ve merkezîleşmesi eğilimlerine yaslanarak açıklar. (Marksist literatürde tekel kavramı, akademik iktisattan farklı olarak, bir piyasayı tek bir firmanın ele geçirdiği durumları tanımlamak için değil, birkaç dev şirketin piyasanın işleyişini etkileyebildiği ve başka piyasalara da el attığı bir durumu betimlemek için kullanılır.)

Kredinin yoğunlaşma ve merkezîleşme süreçlerinde taşıdığı ayrıcalıklı konum dolayısıyla, tekelleşme sürecine paralel olarak banka sermayesinin önemi artar. Sanayi sermayesi ile banka sermayesinin, bu sonuncusunun hakimiyeti altında kaynaşması sonucu ortaya çıkan yeni sermaye dilimine Hilferding finans kapital (ya da malî sermaye) adını verir. Finans kapital, bu dönüşümle birlikte, tekelci sermayenin ana biçimi olarak gelişmiş kapitalist toplumun hâkim gücü haline gelir.

Kapitalizmin bu yeni yapısı çerçevesinde, kapitalist devletin ekonomi karşısındaki konumu da değişir ve 19. yüzyılın liberal devletinin yerini 20. yüzyılda *müdahaleci devlet* alır.

Hilferding, *Finans Kapital*'de kapitalizmin doğasındaki değişimin, bu üretim tarzının temel yasalarını henüz ortadan kaldırmadığını vurgular. Ama kapitalizmin uzun dönemli "tarihsel eğilimi" tek bir kartelin oluşumu temelinde piyasa anarşisinin yerini tekellerin ekonomiyi "düzenlemesi"ne bırakmasıdır. Ayrıca, finans kapital, spekülasyonu engelleyerek parasal bunalımları (borsa çöküşlerini ve banka iflaslarını) önleyebilecek bir konuma artık erişmiştir. (Bundan dolayıdır ki Lenin, bazı tezlerinden yararlandığı Hilferding'in düşüncesini Marksizm ile oportünizmin bir bileşimi olarak niteler.)

1920'lere varıldığında ise, Hilferding daha önceki ihtiyatlı tutumunu terkederek kapitalizmin doğasının köklü biçimde yenilenmiş olduğunu ileri sürecektir. 1924-27 arasında kaleme aldığı yazılarında, piyasa anarşisinin ve rekabetin belirleyici olduğu klasik kapitalizmin yerini "örgütlenmiş kapitalizm"e bırakmış olduğunu ileri sürer. Ona göre, "örgütlenmiş kapitalizm"de kapitalist serbest rekabet ilkesinin yerini sosyalist planlı ekonomi ilkesi almıştır. Dolayısıyla, sistemin kaçınılmaz biçimde bunalımlarla karşılaşmasının temelde yatan nedeni olan piyasa anarşisi ortadan kalkmış; kapitalizm istikrarlı bir gelişme çağına girmiştir. Bunalım ve çalkantılar geçmişte kaldığına göre, sosyalizme geçiş reformlar aracılığıyla ve evrimci bir yoldan gerçekleşebilir.

Kautsky: Ultra-Emperyalizm

Engels'in ölümünden sonra *Alman Sosyal Demokrat Partisi* ve *II. Enternasyonal* içinde tartışmasız önder konumuna yükselen Karl Kautsky, siyasal çizgisindeki dönüşüme paralel olarak emperyalizm konusunda da 1914 öncesinde ve sonrasında farklı konumlar benimsedi.

Birinci emperyalist savaş öncesinde kaleme aldığı yapıtlarında, örneğin 1898 tarihli *Alte und Kolonialpolitik* (Eski ve Yeni Sömürge Politikası) ve 1908 tarihli *Sozializmus und Kolonialpolitik* (Sosyalizm ve Sömürge Politikası) Kautsky, emperyalizmi kapitalizmin artık kronikleşmiş olan aşırı-üretim bunalımlarından kurtulmak için başvurduğu saldırgan bir politika olarak ele alır. Emperyalist politikanın bu amaçla kullandığı yöntemler tekellerin oluşumu ve hakimiyeti, korumacılık ve sömürgeci yayılmadır. Bu evrede Kautsky, uluslararası sosyal demokrasi içinde sömürgeciliği hayırhah bir gözle gören sağ kanadın tezlerine karşı çıkar. Özellikle *II. Enternasyonal*'in 1907 Stuttgart Kongresi'nde sağın (ve merkezin bir bölümünün) sunduğu, demokratik ve insancıl bir retorik altında gizlenmiş biçimde emperyalizmi destekleyen karar tasarısı, ancak Kautsky'nin ağırlığını karşı yönde koymasıyla reddedilir.

Ne var ki, daha bu aşamada Kautsky'nin emperyalizm teorisinde sonraki dönemde ileri süreceği tezlerin çekirdeklerini bulmak olanaklıdır. Kautsky, sosyal demokrasinin karşı çıkması gerektiğini savunduğu emperyalist politikanın ardında malî sermayenin başını çektiği bir gerici sınıflar blokunun bulunduğunu, sanayi sermayesinin ise devlet müdahalesinden değil serbest ticaretten yana olduğunu ileri sürer.

Savaşın patlak vermesinden sonra Kautsky, bu ayırımı geliştirecek ve saldırgan, savaş-yanlısı emperyalist politikanın burjuvazi açısından olanaklı politikalardan yalnızca biri olduğunu savunacaktır. İkisi de 1915'de yayınlanan, *Bir Revizyon İçin İki Yazı* ve *Ulusal Devlet, Emperyalist Devlet ve Devletler Konfederasyonu* başlıklı çalışmalarında Kautsky, burjuvazi açısından bir başka seçeneğin de mevcut olduğunu iddia eder: Hilferding'in öngördüğü tek bir kartel düşüncesinden esinlenen bu seçenek, ekonomik yaşamın serbest ticaret ve rekabete dayandığı, emperyalist devletlerin ise saldırgan ve müdahaleci politikalardan vazgeçerek barışçı bir doğrultuyu benimsediği bir durumdur. Kautsky bu ikinci seçeneği *ultra-emperyalizm* olarak adlandırır. Ultra-emperyalizmi Kautsky için gerçekleştirilebilir bir seçenek haline sokan, emperyalist politikanın malî sermayeden farklı olarak sanayi sermayesinin çıkarlarına aykırı olmasıdır.

19. yüzyı'ın sonlarına doğru gençlik eski kuşakların yaşam alışkanlıkları ve görüşleri ile karşıtlık içine düştü. Pederşahi aile yapısının ve geleneklerinin, dönemin toplumsal değişim eğilimlerinin etkisi ile bir bunalıma girmesi kaçınılmazdı. Gençler eski kuşakların geleneklerinden kaçarken doğaya gidiyorlar ve bu kez köylülüğün geleneklerine dönüyorlardı. Doğada geziler düzenlemek bu yeni yaşam biçiminin bir parçasını oluşturuyordu. Öğrenci gençlerin gezileri sırasında gelişen bu gruplar daha sonra Wandervogel *(Gezen Kuşlar) hareketini oluşturdular. 1913'e gelindiğinde Almanya'da yaklaşık 25 bin* Gezen Kuş *vardı. Bu doğaya dönüş hareketi aynı zamanda geceleri konaklayacak gençlik yurtlarının da inşaasına yolaçtı. 1909'da başlayan bu icraat sürecinde yüzlerce gençlik yurdu açıldı. Bu yeni yaşam biçiminin bir başka ögesi de, büyük topluluklar halinde düzenlenen eğlencelerde halk dansları yapmak ve halk şarkıları söylemek idi. Gençliğin bir tür özgürleşmesi özelliğini taşıyan bu doğaya dönüş hareketinin karşıtı bir başka gelişme ise izci gruplarının kurulmasıydı. İzciler* Gezgin Kuş*'ların aksine askerî bir terbiyeden geçiriliyor, askerî ve milliyetçi özellikler taşıyan gruplarla ilişkiler kuruyorlardı.*

SCHUMPETER, JOSEPH (1883-1950)

Emperyalizmin, kapitalist gelişme sürecinin bir sonucu ve sistemin en üst aşaması olduğunu reddeden Avusturya asıllı Joseph Alois Schumpeter 8 Şubat 1883'te Çekoslovakya'nın Moravya bölgesindeki Triesche'de doğdu. Zengin bir aileye mensuptu. Küçük yaşta babasını kaybettikten sonra Viyana'da öğrenim gördü. Burada hukuk ve ekonomi okuduğu yıllarda Marx'ın emek-değer kuramını eleştiren Böhm-Bawerk ve Viyana Okulu'ndan Menger ile tanıştı. Yine aynı dönemde Avusturya Marksizminin önde gelen kişilerinden olan Otto Bauer ile Rudolf Hilfarding'in yakın dostu oldu. 1906'da üniversiteyi bitirdikten sonra Harward, Bonn, Graz ve Czernowitz'de çeşitli öğretim kurumlarında hocalık yaptı. Bu arada 1912'de İngilizce'ye daha sonra çevrilecek olan *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung* (Ekonomik Gelişmenin Teorisi) adlı kitabını yazdı.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra bir süre Berlin'de danışmanlık yapan Schumpeter, bir yıl sonra Avusturya'da sosyal demokrat Renner hükümetinde maliye bakanlığı yaptı. Ancak kısa bir süre sonra hükümetten istifa ederek, bir bankayı yönetmeye başladı. 1925'te ise buradan da ayrıldı ve Bonn Üniversitesi'nde ekonomi dersleri vermeye başladı. 1932'de ise Harward Üniversitesi'nden

14 Emperyalizm

Ultra-emperyalizm teorisinin siyasal sonuçlarını çıkarsamak güç değildir: Kautsky, emperyalist ülkelerin proletaryasının gerici emperyalist güçlere karşı sanayi sermayesi ile ittifaka girmesini, sosyal demokrasinin barışçı burjuva güçlerini desteklemesini savunur. Böylece, savaşa karşı barış, gericiliğe karşı demokrasi, sömürgeciliğe karşı serbest ticaret temelinde ekonomik gelişme ve işçi sınıfının durumunda sürekli bir iyileşme sağlanacaktır. Bütün bunların sonucu da, Avrupa Birleşik Devletleri sloganının ileri sürülmesidir. 1970'lerin ortalarında da, İtalyan ve Fransız Komünist Partileri, aynı sınıfsal uzlaşma temelleri üzerinde, "Amerika'ya daha az bağımlı, demokratik ve barışçı bir Avrupa" sloganını ortaya atacaklardı. Bu hedef üzerine tartışma, *Avrupa Ekonomik Topluluğu* çerçevesinde, Batı Avrupa'nın sosyal demokrat, sosyalist ve komünist partileri nezdinde hâlâ günceldir.

Buharin: Dünya Ekonomisinin Çelişkileri

Bolşevik Partisi'nin önde gelen teorisyenlerinden Nikolay Buharin, Marksizme başka katkılarının yanısıra, emperyalizm teorisi alanında da çok önemli bir yapıt verdi: *Mirovoye Hozayistvo İmperyalizm* (Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi, 1915). Lenin'in övgü dolu bir önsözü ile yayınlanan bu kitaptaki emperyalizm teorisi birçok bakımdan (Kautsky ile polemik, savaşın açıklanması, reformizmin yorumu vb.) Lenin'in yapıtıyla köklü ortaklıklar içermesine karşılık, bazı konularda (önemi Ekim Devrimi'nden sonra ortaya çıkacak olan) temel farklılıklar da gösterir.

Buharin'in temel tezi, emperyalistler arası rekabet ve savaşın, *sermayenin uluslararasılaşması* sürecinin çelişkili doğasının bir ürünü olduğudur. Yazar, üretici güçlerdeki hızlı gelişmenin, bilimin üretime uygulanmasının, taşımacılık ve iletişimdeki dev adımların, ticaretin, işgücü dolaşımının ve sermayenin uluslararası bir nitelik kazanması anlamında birleşik bir dünya ekonomisinin oluşumuna yolaçtığını ortaya koyar. Ancak, bu *uluslararasılaşma* süreci kendi içinde tekil ülkelerin ekonomilerinin *"ulusallaşması"* olarak anılabilecek bir karşıt kutup bazındadır. Tekelci kapitalizm, emperyalist ülkelerde her bir ulusal ekonominin devletin öncülüğünde tek bir dev şirket haline gelmesine yol açar. Bunun sonucu, ulusal düzeyde rekabetin giderek ortadan kalkması, ulusal ekonomilerin Buharin'in deyimiyle birer "ulusal kapitalist tröst" haline gelmesidir. Madalyonun ters yüzü ise uluslararası arenada boğaz boğaza bir rekabet ve mücadelenin gelişmesidir. Dolayısıyla, Kautsky'nin iddiasının tersine, saldırgan emperyalist politikalar çeşitli olanaklı politikalar arasından bir seçenek değil, emperyalist çağda kapitalist rekabetin zorunlu biçimidir; sömürgecilik ile savaş ise emperyalizmin mantıksal ürünleri. Buharin ayrıca işçi sınıfı hareketi içinde yaygın bir akımın emperyalist savaşı desteklemesini maddi nedenlere bağlar. "Sosyal şovenizm", sömürgeciliğin sağladığı ek sömürü olanaklarının, emperyalist ülkeler proletaryasının bir kesimine yüksek ücretler ödenmesi yoluyla bir "işçi aristokrasisi" oluşturmak için kullanılmasının siyasal sonucudur.

Buharin, yapıtında 1915'de kısmen varolan bir eğilimi Ekim Devrimi'nden sonra, özellikle 1920'li yıllarda mantıksal sonucuna götürerek, emperyalizmle birlikte kapitalizmin temel

aldığı teklifi kabul ederek, ABD'ye yerleşti ve ölene kadar burada öğretim üyeliği yaptı.

Schumpeter ekonomik görüşlerini *Ekonomik Gelişmenin Teorisi* adlı kitabında temellendirmiştir. Ekonomik büyüme konusunda Marx'ın önermelerini yanlış bulduğunu söyleyen Schumpeter, aslında sistemin kendini yenilemesi konusunda yine Marx'tan yararlanır.

Schumpeter'e göre emperyalizm arızî bir sonuç olup kapitalizmin üst aşaması değildir. Eğer tekelleşme önlenip, rekabet yaygınlaştırılırsa emperyalizm de ortaya çıkmayacaktır. Bu anlamda kapitalizmde devlet müdahalesinin sistemin dinamizmini yokettiğini, tam rekabeti ortadan kaldırdığını öne sürerek Keynesci yaklaşımlara karşı çıkan Schumpeter, teknolojik yeniliklerin ve buluşların da ekonomik bunalımları yarattığını savunur. Bu yanıyla oldukça metafizik bir düşünce sistemini kuramlaştıran Schumpeter 8 Ocak 1950'de öldü. Schumpeter'in, *Zur Soziologie der Imperialusmus* (Emperyalizmin Sosyolojisi - 1919), *Capitalism, Socialism and Democracy* (Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi - 1942) ile ölümünden sonra basılan *History of Economic Analysis*, (Ekonomik Analizin Tarihi) gibi kitapları vardır

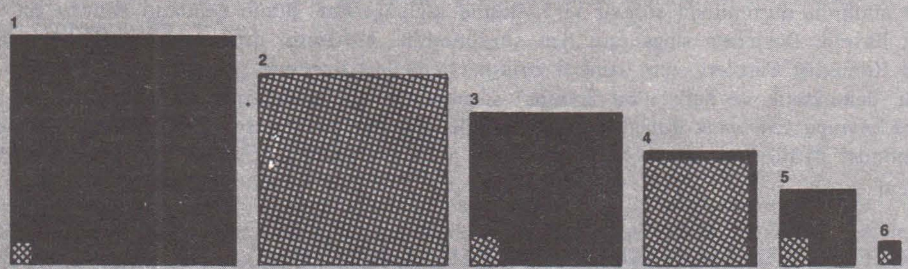
20. YÜZYIL BAŞINDA EMPERYALİST DEVLETLERİN GÜÇLERİ

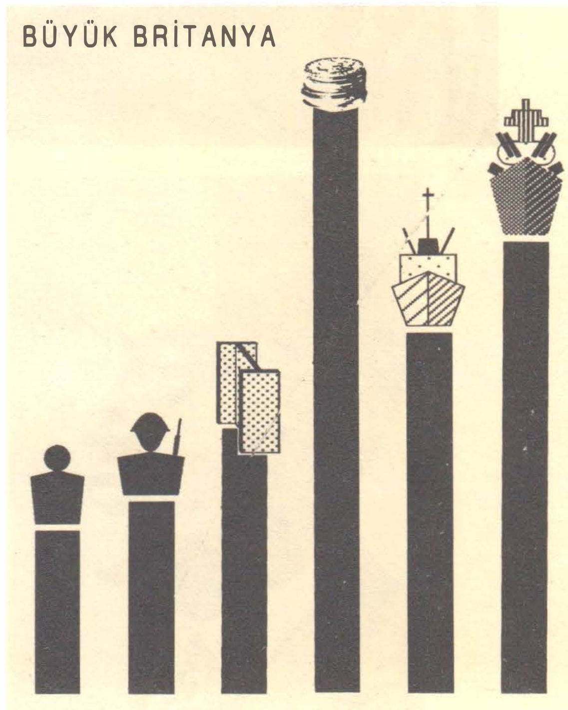
	Büyük Britanya	Rusya	Fransa	ABD	Almanya	İtalya
Nüfus	41.605.323	132.960.000	38.641.333	76.085.794	56.367.176	32.450.000
Düzenli ordudaki asker sayısı	280.733*	860.000	589.541	70.802	585.266	261.728
Yıllık çelik üretimi (ton)	13.860.000	5.015.000	3.250.000	23.980.000	13.790.000	500.000
Yıllık dış ticaret hacmi (pound)	877.448.917	141.799.000	460.408.000	481.445.000	545.205.000	132.970.000
Ticaret filosu (net tonaj)	9.304.108	633.820	1.037.720	5.524.218	1.941.645	945.000
Savaş gemileri**	49	23	23	17	14	14

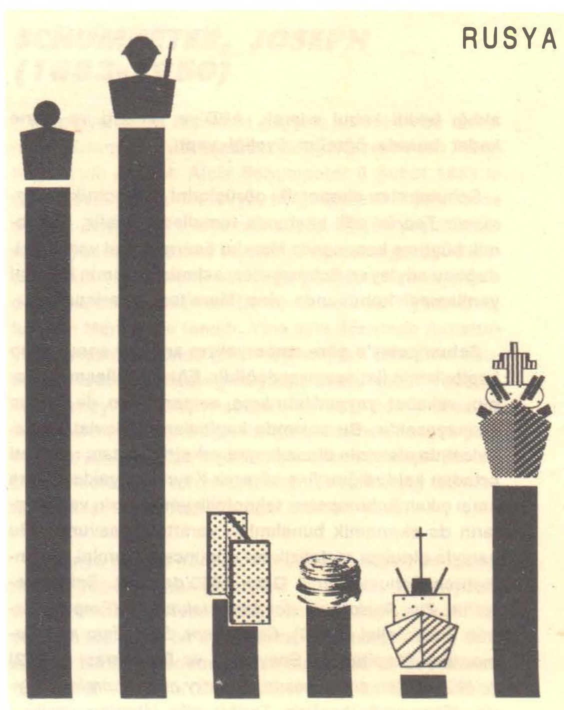
* Boer Savaşları sırasında Hint ordusunu içeriyor. ** 1 Aralık 1900 itibariyle bitmiş ya da inşa halindeki gemiler.

ULUSAL DEVLET TOPRAKLARININ (▩) DENİZAŞIRI EGEMENLİK ALANLARINA (■) ORANLARI

1 Büyük Britanya	120.979	10.500.000
2 Rusya	8.660.395	
3 Fransa	204.092	4.367.000
4 ABD	2.939.000	620.000
5 Almanya	208.830	1.000.000
6 İtalya	110.646	185.000

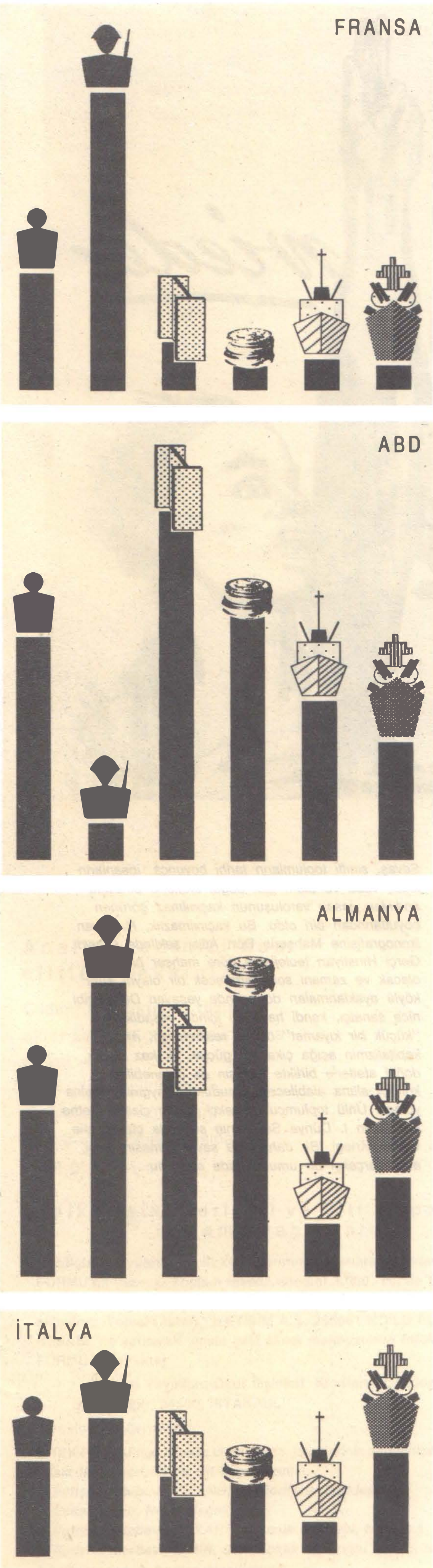

yasaları açısından doğa değiştirdiğini ileri sürer. Kapitalizmin yeni yapısı çerçevesinde, piyasanın anarşisinin yerini "örgütlenmiş" bir kaynak dağılımı alır; bu örgütlenmeyi sağlayan en yüksek otorite ise ekonomiyi aktif biçimde eline alan devlettir. Bu yüzden ulusal ekonomiler çerçevesinde ekonomik bunalımların kaçınılmazlığı ortadan kalkar. Kapitalizmin devletler aracılığıyla bilinçli ve örgütlü olarak yönetilebilecek şekilde merkezileşmesi, Buharin'e göre, dünya ekonomik sistemini, her halkasında devrimle dönüştürülebilecek bir olgunluk düzeyine eriştirmiştir. Bu noktada Buharin, gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi aristokrasisine kaynaklık eden önlemler nedeniyle devrim potansiyeli bastırılmaya çalışılırken, yarı kapitalist ülkelerdeki sınıfsal çelişkilerin devrime daha elverişli bir zemin yarattığını düşünür. Bu ülkelerde proletarya, feodalizm kalıntısı ilişkiler içinde sömürülen köylülükle ittifak yaparak devrim yapacak ve bu devrim, işçi-köylü ittifakının dengelerini koruyarak, uzun ve aşamalı bir süreç içinde geliştirilecektir. "Tek ülkede sosyalizm" kuramının da öncüllerini oluşturan Buharin'in bu görüşleri, Sovyetler Birliği'nde *NEP* (Yeni İktisadi Politika, 1921-1928) dönemi süresince sosyalizmin inşası tartışmalarında benimsediği piyasa ve özel üretim yanlısı tavrıyla mantıksal bir bütünlük içindedir.

Lenin: Sosyalizmin Önkoşulu Olarak Emperyalizm

Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında Marksistler arasında emperyalizm üzerine yapılan tartışmalar çerçevesinde ortaya konulmuş en önemli yapıt, *Bolşevik Partisi*'nin ve Ekim Devrimi'nin önderi Lenin'in 1916'da yayınlanan *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması* başlıklı yapıtıdır. Hem kendinden önceki çalışmaların üst düzeyde bir sentezi olduğu için, hem de günümüze kadar ulaşan yaygın ve derin etkisi dolayısıyla...

14 Emperyalizm

Lenin'in emperyalizm teorisi bütünüyle özgün bir teori değildir. Kendisinden önce yapılan çalışmalardan birçok unsuru devralarak bütünsel bir teorik yapı oluşturmayı amaçlar. Lenin'in yararlandığı çalışmalar arasında Hilferding ve Buharin'in yapıtlarının yanısıra, liberal İngiliz iktisatçısı J.A.Hobson'un *Imperialism* (Emperyalizm, 1902) başlıklı kitabı da vardır. Ama bu yazarlara borcu ne kadar büyük olursa olsun, Lenin'in yapıtını ötekilerden ayıran temel bir yön vardır: Onlardan farklı olarak Lenin emperyalizmi kapitalist üretim tarzının tarihsel gelişmesinin "en yüksek aşaması" olarak kavramlaştırmıştır.

Lenin'in emperyalizm teorisini ötekilerden ayıran bu özgün boyutun yanısıra, *Emperyalizm*'in başka amaçları da vardır: I. Dünya Savaşı'nın emperyalizmin bir ürünü olduğunu ortaya koymak; sosyal şovenizmi ve oportünizmi "işçi aristokrasisi" kavramı aracılığıyla emperyalizmle ilişkilendirmek; Kautsky'nin ultra-emperyalizm teorisini çürütmek; kapitalizmi barışçı, istikrarlı, bunalımsız bir geleceğin beklemediğini, emperyalizmin "çürüyen" kapitalizm olduğunu vurgulamak.

Lenin'in emperyalizm kavramına getirdiği açıklamayı iki düzeyde ele almak gerekir. Birinci düzeyde Lenin emperyalizmi beş ayrı (ama birbirine sıkı sıkıya bağlı) özelliğin bir bileşimi olarak tanımlar. Bu beş özellik şöyle özetlenebilir:

1- *Tekellerin yükselişi:* Lenin için emperyalizmi tanımlayan temel öge olan tekeller, kapitalizmin bu yeni aşamasında hâkim sermaye biçimi haline gelir. Ancak, Lenin tekelin rekabeti ortadan kaldırmadığını, yeni rekabet biçimleri yarattığını vurgular.

2- *Finans kapital (mali sermaye):* Lenin, Hilferding'i izleyerek, tekelleşme sürecinde bankaların ve öteki kredi kurumlarının önemini vurgular ve banka sermayesi ile sanayi sermayesinin kaynaşması sonucunda ortaya çıkan yeni sermaye kesiminin (finans kapitalin) emperyalizm çerçevesinde hâkim sermaye dilimi olduğunu ileri sürer.

3- *Sermaye ihracı:* Daha önceki dönemden farklı olarak, kapitalizmin kendi dışındaki dünya ile ilişkisi açısından, sermaye ihracı uluslararası ticaretten nitel anlamda daha önemli hale gelir. Sermaye ihracının ticarete oranla kazandığı bu önem, dış ticaretin emperyalist aşamada önemini yitirdiği ya da gerilemeye başladığı anlamına gelmez. Tam tersine, sermaye ihracı uluslararası ticaretin eskisine göre daha da canlı biçimde büyümesine yol açar. Önemli olan, sermaye ihracının emperyalist aşamada dünya ekonomisinin işleyişi açısından, dönemi kendinden önceki döneme göre ayırdedici unsur olmasıdır. Sermaye ihracı ile kastedilen hem uluslararası para-sermaye akımları (yani uluslararası borçlar), hem de üretim alanında doğrudan yabancı yatırımlardır. Lenin'in sermaye ihracı konusundaki bu vurgusu, 20. yüzyılın ekonomisini anlamak bakımından çığır açıcı bir öneme sahiptir. Akademik iktisat teorisi sermaye ihracının bu çağda taşıdığı potansiyeli ve kazandığı önemi ancak son onyıllarda kavrayabilmiştir. Bugün banalleşmiş olan "çok uluslu şirket" kavramıyla ifade edilen olgu, sermaye ihracının kurumsal biçiminden başka bir şey değildir.

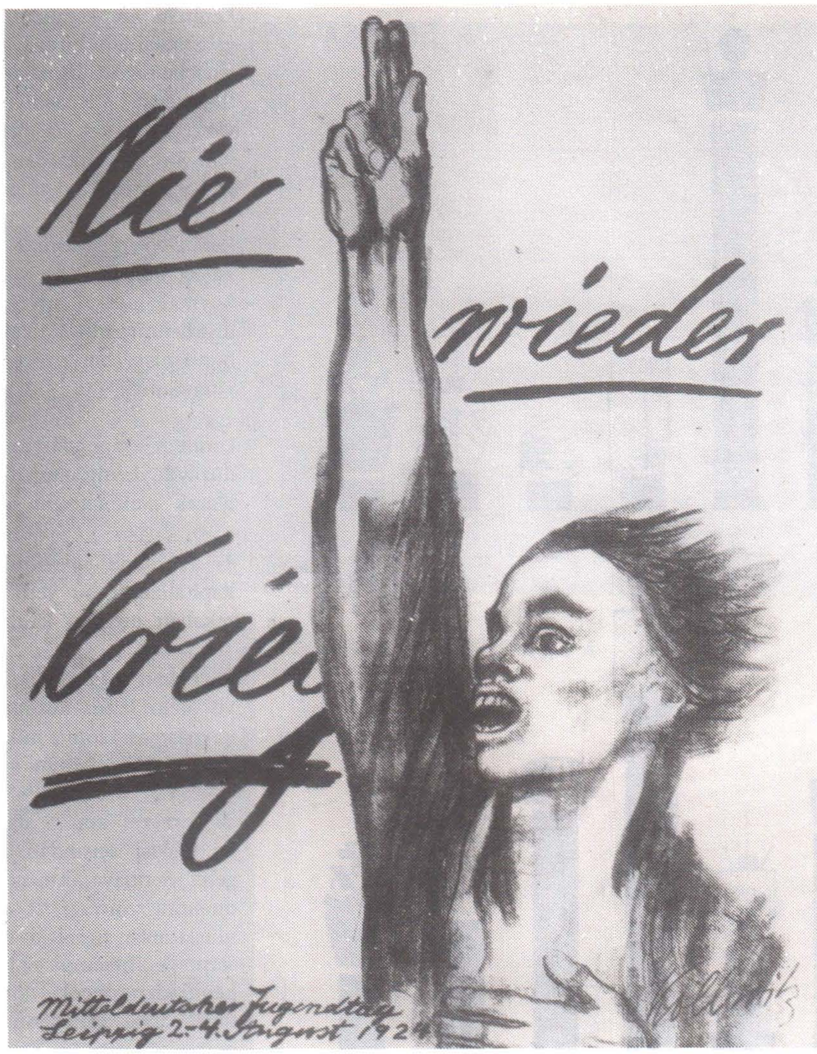
4- *Dünyanın tekellerce bölüşülmesi:* Tekellerin dev boyutlu şirketler olması, gerek kaynakların elde edilmesi, gerek üretimin düzenlenmesi, gerekse pazarlar açısından tekil ülkelerin sınırlarının ötesine taşmaları yönünde güçlü bir eğilim yaratır. Bu yüzden bütün tekeller hammadde, ucuz emekgücü ve pazar elde etme çabası içinde dünyaya yayılır, öteki tekellere karşı elde ettikleri kozları savunabilmek için olanaklı olduğu ölçüde ayrıcalıklı bir konum sağlamaya çabalarlar. Kısacası, tekeller arası rekabet bütün dünyanın bölüşülmesine yolaçar.

5- *Dünyanın emperyalist güçler arasında bölüşümünün tamamlanması:* Emperyalizmin dünya çapında işleyişinin bir sonucu olarak, emperyalist sermayenin çıkarlarını savunan emperyalist devletler 20. yüzyılın başına varıldığında (birkaç istisnaî bölge dışında) bütün dünyanın (sömürgeler, mandalar, nüfuz bölgeleri gibi değişik biçimler altında) bölüşülmesini tamamlamışlardır.

Bu beş özellik, emperyalizmin kapitalist üretim tarzının gelişiminde bir aşama olarak tanımlanmasını olanaklı kılar ama neden "en yüksek aşama" olduğunu açıklayamaz. "En yüksek aşama" kavramı Lenin'in teorisinde çok somut, çok belirli bir anlam taşır: Buna göre, kapitalizmin emperyalizmi izleyecek bir başka aşaması yoktur; emperyalizmden çıkış, ancak sosyalizme geçiş ile birlikte olanaklıdır. Yani, emperyalizmi sosyalizmin önkoşullarının oluştuğu, kapitalizmin sosyalizme geçiş için olgun hale geldiği aşamadır. Emperyalizm bu yüzden "çürüyen" ya da "can çekişen" kapitalizmdir. Başka bir ifadeyle, emperyalizm ile sosyalizm arasında bir başka tarihsel aşama yoktur; emperyalizm bir sosyalist devrimler çağıdır.

İşte, bu niteliğiyle emperyalizmin tanımı Lenin'in kitabının onuncu ve son bölümünde, ikinci ve farklı bir düzeyde yapılır. Emperyalizm kapitalizmin en yüksek aşamasıdır çünkü sermayenin, sosyalizmin maddî önkoşullarını hazırlayan tarihsel eğilimlerinin olgunlaştığı ve somutlaştığı tarihsel çağdır. Sermayenin en önemli tarihsel eğilimleri, bütün ülkelerin ekonomilerinin kopmaz bağlarla birbirlerine bağlanması, yani bir dünya ekonomisinin oluşumu, sermayenin küçük üreticileri mülksüzleştirerek üreticilerin ezici çoğunluğunu proleterleştirmesi ve proleterleri gittikçe daha büyük ölçekli fabrikalarda daha yoğun biçimde biraraya getirmesi

Savaş, sınıflı toplumların tarihi boyunca, insanların kıtlık, veba ve ölüm gibi doğal afetlerle birarada andıkları, insan varoluşunun kaçınılmaz görünen boyutlarından biri oldu. Bu kaçınılmazlık, Hıristiyan ikonografisine Mahşerin Dört Atlısı *şeklinde yansıdı. Gerçi Hıristiyan teolojisine göre mahşer bir kez olacak ve zamanı sona erdirecek bir olaydı ama köylü ayaklanmaları döneminde yaşayan Dürer gibi nice sanatçı, kendi hayatları içinde yaşadıklarını "küçük bir kıyamet" olarak resmetmişti. Ancak kapitalizmin açığa çıkardığı güçler, ilk kez olarak, doğal afetlerle birlikte savaşın da önlenebileceği, kontrol altına alabileceği umudunun yaygınlaşmasına yolaçtı. Ünlü toplumcu gerçekçi Alman çizeri Kaethe Kollwitz'in I. Dünya Savaşı'nın sonunda çizdiği* Nie wieder Krieg! *(Bir daha asla savaş olmasın) afişi, artık gerçekçi bir umudu ifade ediyordu.*

ve en önemlisi, sermayenin yoğunlaşması ve merkezîleşmesi yoluyla üretimin toplumsallaşmasıdır. Bunlar, emperyalizm çağında uzak birer tarihsel eğilim olmaktan çıkar, somut olarak yaşanan gerçeklikler haline gelir. Tekeller dev ölçekleriyle, üretimi büyük miktarda ve uluslararası düzeyde planlamalarıyla, çok sayıda üretim sürecini (fabrikayı, madeni, çiftliği) birbirine bağlamalarıyla, üretimin toplumsallaşmasının cisimleşmiş biçimleridir. Ama üretimdeki bu toplumsallaşma, özel mülk edinmenin ve piyasanın anarşisinin kabuğu içinde var olmaya devam etmektedir. İşte, emperyalizm, Marx'ın üretici güçlerin toplumsallaşması ile mülk edinmenin özelliği arasında saptadığı, kapitalist üretim tarzının bu en temel çelişkisinin somutlaşması olarak kapitalizmin en yüksek aşamasıdır.

Lenin, bu teori temelinde çeşitli somut olguları açıklar ve işçi sınıfı hareketi içindeki farklı görüşleri eleştirir. Her şeyden önce, dünyanın emperyalist güçler arasında bölüşümünün tamamlanmış olması emperyalizme dönemsel olarak patlamaya hazır bir nitelik kazandırır. Farklı ekonomilerin *eşitsiz gelişme yasası* uyarınca farklı yönlerde ve tempolarda gelişmesi, belirli bir tarihsel anda oluşmuş dengeleri altüst ederek dünyanın farklı emperyalist devletler arasındaki varolan bölüşümünün değişmesi yönünde güçlü bir eğilim yaratır. İşte, emperyalistler arasındaki çelişki, rekabet ve mücadelelerin dönemsel olarak kaçınılmaz biçimde kızışmasının ve uygun koşullar altında bu mücadelenin savaşlarla taçlanmasının temelinde yatan budur.

Lenin'in teorisi bu ve başka yönleriyle Kautsky'nin ultra-emperyalizm teorisinin bütünsel bir eleştirisini de içerir. Kautsky'nin savunduğunun tersine, emperyalizm sermayenin bir kesiminin (malî sermayenin) savunduğu, ama benimsenmesi *zorunlu olmayan* bir politika değildir. Emperyalizm, kapitalizmin tarihsel gelişiminin *zorunlu* bir ürünüdür, kapitalizmin yeni aşamasında aldığı biçimdir.

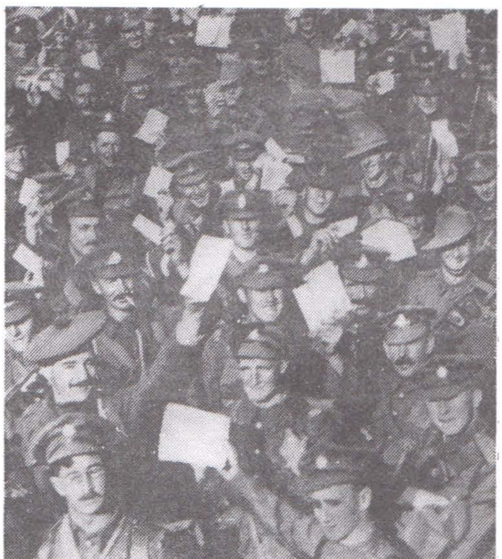
Buna bağlı olarak, Kautsky'nin hayal ettiği türden barışçı, demokratik ve istikrarlı bir ultra-emperyalizm olanaklı değildir, çünkü eşitsiz gelişme yasası her türlü kurulu dengeyi altüst ederek emperyalist güçleri dönemsel olarak çıkar çatışması temelinde karşı karşıya getirir. Nihayet, proletaryanın görevi Kautsky'nin ileri sürdüğü gibi sermayenin barışçı ve demokratik kanadıyla (sanayi sermayesiyle) hayalî bir alternatif politikayı savunmak değil, kendi toplumsal kurtuluşunu sağlamak için sermayenin bütününe karşı mücadele etmektir. Barış ancak emperyalizmin yıkılması ile birlikte garanti altına alınabilir.

14 Emperyalizm

Lenin'in emperyalizme yaklaşımı, Hilferding ve Buharin'in 1920'lerde kapitalizmin doğa değiştirdiği konusunda ileri sürdükleri tezlere de taban tabana karşıttır. Özellikle 1919'da *Bolşevik Partisi*'nin yeni programının oluşturulması sırasında Buharin'le tartışma içinde Lenin kapitalizmin temel özelliklerini yitirmemiş olduğunu, emperyalizmi kapitalist üretim tarzının en temel özelliklerini muhafaza eden yeni bir aşama olduğunu vurgular. Buharin'in, tekellerin ve devletin piyasanın anarşisini ortadan kaldırarak, kapitalizmin doğasını değiştirdiği yolundaki iddiasına karşı, Lenin tekelin rekabeti ortadan kaldırmadığını, hatta, yeni rekabet biçimleri yarattığını ileri sürer. Bunun sonucu olarak, emperyalizmin "eski kapitalizm"in ortadan kalkması anlamına gelmediğini, sadece ve arı biçimde tekellerden oluşmadığını, tekellerin yanısıra meta üretiminin, piyasanın anarşisinin, rekabetin ve bunalımların süregittiğini vurgular.

Nihayet, 1915'in Buharin'inde olduğu gibi, Lenin'de de sosyal şovenizmin ve oportünizmin maddî temellerinin bir açıklaması vardır. Emperyalist aşırı-kârların sağladığı ek sömürü, emperyalist sermayeye kendi ülkesinin proletaryasının bir bölümünü yüksek ücretler vb. yöntemlerle yatıştırma, evcilleştirme olanağını sağlar. Sosyal şovenizmin ve oportünizmin işçi sınıfı hareketi içinde boy vermesi, sınıfın bu ayrıcalıklı kesiminin ("işçi aristokrasisi"nin) çıkarlarının siyasal ve ideolojik ifadesidir.

1914'te İngiltere'de bir askere alma bürosunun önü (üstte). İlk büyük emperyalist savaş, İngiliz kamuoyu tarafından bir "savunma savaşı" olarak algılanmış ve hemen hemen hiçbir toplumsal muhalefetle karşılaşmamıştı. Bir İngiliz "Askere Çağrı" posteri, İngilizleri "Ren kıyılarında bedava silah ve bedava cephane ile avlanmaya" davet ediyordu. Çok uzun bir süredir kıta topraklarında büyük çaplı bir savaşa girişmemiş olan İngiltere için savaş, büyük bir oyun, bir "tilki avı" gibi görünüyordu. I. Dünya Savaşı'nın dehşetli "siper savaşlarından" sonra İngilizlerin bu neşesinden iz kalmayacak, İngiliz askerlerinin yüzünü güldürebilecek tek olay, cepheden "on gün izinli" olarak ayrılmak olacaktı (altta).

Troçki: Eşitsiz ve Bileşik Gelişme

Rus devrimci hareketinin ve Ekim Devrimi'nin önde gelen önderlerinden, Troçki'nin emperyalizm teorisine katkısı, tartışmanın devrimci kampında yeralan öteki teorisyenlerin siyasal sonuçlarını paylaşmakla birlikte, *konusu* bakımından onlardan farklılaşır. Lenin, Luxemburg ve ötekiler emperyalizmin Avrupa dışı, kapitalizm-öncesi toplumlar üzerinde yarattığı etkiyi bir ölçüde tartışmakla birlikte, dikkatlerini esas olarak emperyalist ülkelerin kendi içindeki önemli dönüşümler ve dünya ekonomisinin global olarak işleyişi üzerinde yoğunlaştırmışlardı. Troçki ise çeşitli çalışmalarında emperyalist ülkelerin ekonomik gelişmesi ve sınıf mücadeleleri konusunda önemli gözlemlerde bulunmakla birlikte, emperyalizm konusundaki esas katkısı emperyalist çağda azgelişmiş ülkelerin gelişmesinin *özgünlüğü* çerçevesindedir. Bu özgünlüğün açıklanması için Troçki'nin başvurduğu kavram *eşitsiz ve bileşik gelişme yasası* adını verdiği bir dinamiktir. Troçki bu konudaki görüşlerini, siyasal ve teorik yaşamının farklı aşamalarında geliştirir ve derinleştirir. Yapıtları arasında, *Itgi i Perspektivy* (Sonuçlar ve Olasılıklar, 1906), *Permanentnaya Revolyutsiya* (Sürekli Devrim, 1928) ve *Istoriya Russkoy Revolyatsiy* (Rus Devriminin Tarihi, 1931) Troçki'nin bu soruna eğildiği başlıca kaynaklardır.

Eşitsiz ve bileşik gelişme yasasının hareket noktası, kapitalizmin dünya tarihinde ilk kez gerçek anlamıyla evrensel bir tarih oluşturmasıdır: Artık hiçbir ulus dünyanın geri kalan bölümünden yalıtılmış biçimde gelişemez. Burada Troçki'nin birleşik bir dünya ekonomisinin kurulması anlamında Leninist emperyalizm teorisinin sonuçlarından yola çıkarak emperyalizm teorisinin azgelişmiş ülkeler açısından uzantılarını incelediği görülür.

Bu evrensel sistem tarihsel olarak bir eşitsiz gelişme üzerine yerleşir. Batı Avrupa toplumlarının modern çağın başlangıcında kapitalizme geçişine karşılık, Avrupa dışı toplumlar kapitalizm-öncesi üretim tarzlarına dayalı ekonomik yaşamlarını sürdürmektedirler. Sözkonusu evrensellik ile eşitsizlik biraraya geldiğinde ortaya özgün bir durum çıkar. Kapitalizmin ekonomik, politik, askerî vb. baskısı, özellikle emperyalist aşamaya varıldığında, azgelişmiş toplumları kapitalistleşmeye zorlar ama kapitalizmin bu toplumlarda gelişme ve serpilme biçimleri yine bu evrensellik dolayısıyla özgün bir nitelik taşır. Bunun nedeni, gelişmiş ülkede yüzyıllar boyu süren bir tarihsel sürecin son ürünü olan en modern ekonomik, teknolojik, toplumsal vb. ilişkileri, azgelişmiş ülkenin bu tarihsel süreci hiç yaşamadan olduğu gibi devralmasıdır. Böylece bu toplumlarda modern ilişkiler eski ilişkilerin evrimsel gelişiminin ürünü olarak ortaya çıkmaz. Modern ilişkilerle en eski, en arkaik ilişkiler bu toplumlarda yanyana, içiçe yaşar. Bir toplum içinde çok farklı tarihsel aşamalar içiçe geçer, bu farklı aşamalara özgü ilişkiler biraraya gelir.

Eşitsiz ve bileşik gelişme yasasının sonucu, azgelişmiş ülkelerde kapitalizmin doğuşunun ve gelişmesinin batı Avrupa'ya benzemeyeceği, kendine özgü çizgiler taşıyacağıdır. Emperyalizm çağında azgelişmiş ülkelerin tarihsel gelişmesi batı Avrupa toplumlarının tarihinden mekanik biçimde devralınmış kavram ve kategorilerle anlaşılamaz. Troçki buradan ekonomiye, sınıf mücadelelerine ve çağımızdaki devrimlerin doğasına (sürekli devrim kuramı) ilişkin birçok sonuç çıkarır.

Emperyalist Savaş Sorunu Karşısında *II. Enternasyonal*

II. Enternasyonal, 1907 Stuttgart Kongresi'nde hararetli tartışmaların ardından son derece açık bir formülü benimsemişti: "Savaş her şeye karşın patlayacaksa, onun çabuk bitmesi için çalışmak ve kitleleri ayaklandırıp kapitalist sınıf egemenliğinin yıkılışını çabuklaştırmak için,

Bir Kavram Olarak Otomobil

Bir kavram olarak otomobilin tarihini Rönesans'a, Leonardo'nun fantastik spekülasyonlarına geri götürmek mümkün. İlk uygulamalara ise 18. yüzyılda rastlanıyor. 1769'da Franz Cugnot, 1801'de yüksek basınçlı buhar makinesini geliştiren Trevithick buharlı taşıtlar imal ettiler. İşlev herkes için açıktı; organik olmayan bir enerjiden yararlanan ve bireysel kullanıma yatkın bir kara ulaşım taşıtı. Ancak bu işlevi karşılamak için icat edilen araçlar farklı terimlerle anıldı. Otomobillerin yaygınlaşmaya başladığı yüzyıl sonunda, Edison'a fikri sorulduğunda "atsız araba(nın) geleceğin harikası" olduğunu söyledi. İlk kurulan otomobil fabrikasının adı *Winston Motorlu Taşıt Şirketi*'ydi. (Kullanılan diğer bazı terimler arasında "lokomobil" ve "mobil" sayılabilir.)

"Otomobil" kelimesinin ilk ne zaman kullanıldığını tesbit etmek mümkün olmadı ama terim 1890'larda yaygınlaşıyordu. 1895'de Fransa ve Avusturya'da otomobil kulüpleri kuruldu. Ama terimin evrensellik kazanması, gerçek anlamda kitlesel bir otomobil sanayiin kurulması ile oldu.

Neden "otomobil"? 20. yüzyılın başında doğal bilimlerden görsel sanatlara, edebiyattan teknolojiye kadar her alanda insanlar, öznesi olmayan hareketler, faili olmayan süreçler keşfetmeye başlamışlardı. Sanki binyıllar yalnızca insanî eylemleri değil, doğal olayları da betimlemek için kullanılagelmiş olan "özne-fiil" çerçevesi birden anlamını yitirmiş; olanı-biteni anlamak için, fiilin, hareketin berisinde duran, ondan bağımsız ama sorumlu bir özne aramak, giderek beyhude bir çaba gibi görülüyordu. Bu anlamda "otomobil", yani "kendi kendine hareket eden", şehirlerin dokusunu, gündelik hayatı yaşama temposunu köklü bir biçime dönüştüren bir taşıtın adı olduğu kadar, insanlar ve şeyler için yeni keşfedilmiş bir varoluş tarzı için kullanılan bir benzetmeydi de.

Örneğin Einstein... Newton'un klasik ve mekanistik fiziği için kütle ve kütlenin hareketlerini tayin eden kuvvet, birbirleriyle ilişkilendirilmesi gereken ancak birbirlerine indirgenmeyen iki temel birimdi. Gerçi 19. yüzyılın birinci yarısında Newton'un incelediği çekim kuvveti, manyetik çekim, ısı ve elektrikle birlikte daha genel bir terimin, enerjinin örneği olarak kavramsallaştırıldı ve enerjinin korunumu yasası geliştirildi. Enerji kavramının, bu genellikte formüle edilmesi, her şeyin, kütlenin bütün davranışlarının (hareket etme, ısı yayma vs.) "iş"e tercüme edilebilmesini mümkün kıldı. Ama bütün bunlar, klasik mekanistik fiziğin temel kabullerinin yeniden gözden geçirilmesini gerektirmedi. İş gören kütleyle işin kendisi, bu çerçeve içinde hâlâ birbirinden kökten farklı birer varlık türü olarak kabul ediliyorlardı. Dolayısıyla da, 19. yüzyıldaki biçimiyle bile, klasik fiziğin kullandığı madde ve enerji kavramları, gündelik dile çevrilebilir kavramlardı.

Oysa Einstein'ın ünlü formülü ($E = Mc^2$), enerji ile kütlenin birbirlerine dönüşebilirliğinin matematik kuralını vermekle, tam da gündelik dile içkin olan "özne-fiil" mantığının terkedilmesini gerektiriyordu. Sorun, genel çekim yasası gibi, herşeye rağmen kısmî sayılabilecek bir alanla da sınırlı değildi. Einstein'ın genel çekim yasasıyla ilgili teorisi, fizikte, o güne dek konuyla ilgisizmiş gibi görünen bir dizi problemin daha çözümüne olanak sağlıyordu. Örneğin 19. yüzyılda, ışığın kimi özelliklerinin, onun parçacıklardan oluştuğu (başka bir deyişle, kütlenin bir türü olduğu) kabulünden hareketle, diğer kimi özellikleri ise, dalga (yani bir hareket tarzı) olduğu kabulünden hareketle anlaşıldığı biliniyor ve bu, dönem fiziği için bir açmaz teşkil ediyordu. Oysa, görelilik teorisi, ışığın aynı anda hem dalga hem de parçacık olarak kavranmasına (matematiksel olarak) izin vererek, bu açmazı aşıyordu. Başka bir deyişle, yalnızca kütle değil ışık da, modern fizik için, bir şey, bir madde parçası, bir kütle olduğu kadar, bir davranış ve hareket tarzıydı. Bir anlamda Einstein, görelilik teorisiyle her şeyin bir "oto-mobil", "kendi kendine hareket eden", kendi hareket ilkesini kendi içinde taşıyan, kendisi bir hareket tarzı olan şey olarak kavranmasının yolunu açmıştı.

Kuşkusuz, Einstein'ın görelilik teorisini geliştirmesiyle, insanların otomobili "otomobil" diye adlandırmaları arasında, herhangi bir yönde, nedensellik ilişkisi kurmak abes olurdu. Ama 20. yüzyılın başında yaşanan dönüşümün, sokaklarda gezinmekten bir laboratuvarda bilim yapmaya, fabrikada çalışmaktan roman yazmaya kadar, birbirinden çok farklı faaliyetlerle uğraşan insanları benzer biçimlerde etkileyecek, onları ister bilimin kesin dilinde, ister edebiyatın sanatlı dilinde, isterse gündelik hayatın gevşek dilinde, benzer kavramlar geliştirmeye yöneltecek, benzer olaylara duyarlı kılacak kadar genel bir dönüşüm olduğu söylenebilir. Kuşkusuz bu genellikte bir süreç, doğrudan doğruya ("kendi içinde") tarif edilemez ancak örneklerinden, görünüşlerinden hareketle kavranabilir.

Tekrar otomobile dönelim... Neden 20. yüzyılın başında ortaya çıktı? "İcat edildi" demek güç; çünkü otomobil üretimi için gereken teknoloji, hiç değilse, yarım yüzyıldır mevcuttu (örneğin içten patlamalı motor 1840'larda icat edilmişti). Bu yüzden, otomobilin 1900'larda ortaya çıkışının kaynağını teknolojik gelişmelerde değil, toplumsal ilişkilerde aramak gerekir. Örneğin, İngiltere'de demiryolu tekelini elinde tutanların baskısıyla 1865'de geçirilen bir yasa, karayollarında giden "lokomobiller"in süratini, şehirlerde saatte 2 mil, açık arazide 4 mille sınırladı. Gerçi böyle bir yasa Amerika'da çıkarılmadı ama 20. yüzyıl öncesinde asıl tayin edici faktör, sermaye birikiminin yoğunluğu, burada da yetersizdi. 1899'a varıldığında Amerika'da üretilmiş otomobillerin sayısı ancak tahminen 2.500'e ulaşmıştı. Bu sayı 1910'da 458.500'e çıktı.

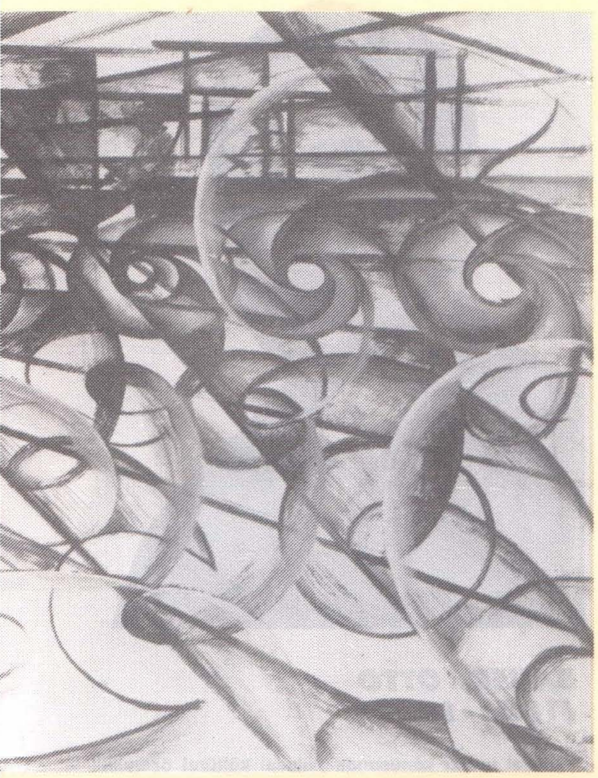
Arada yaşanan süre bugün bir tek insandan hareketle adlandırılmış bir süreçle anılıyor: Fordizm. Oysa, 1900'de Amerika'da otomobil üretmek için kurulmuş 515 şirket vardı. I. Dünya Savaşı öncesine varıldığında ise, piyasadaki arabaların yarısı tek bir firmaya aitti. Bir daha günümüze kadar hiçbir merkezî sanayi sektöründe buna benzer sertlikte bir rekabet yaşanmadı. Savaşın galibi Henry Ford, efsanevî kapitalistler kuşağının son temsilcilerinden biriydi. Oysa Krupp örneğinde olduğu gibi, bugün "Ford" dendiğinde akla gelen tarihsel bir şahsiyetten çok bir şirket ya da ürün dizisi. Her ikisinin de yarattığı organizasyon, yalnızca kendilerini gölgelemekle kalmadı. Ford'un başarısının ardında yatan etmenlerden biri, kârlarını ranta dönüştürmekten ya da gösterişli tüketimde sarfetmektense sürekli olarak yeni yatırımlara dönüştürmesiydi. Bu şekilde ortaya çıkan büyük şirket, gelişmesi insanî zaaflardan, hırslardan tamamen bağımsızlaşarak, dolaysız olarak sermayenin birikim mantığına tâbi kılınmış, kapitalistleri sermayenin bir "memur"-una indirgeyen, onlar için kârla gelir arasındaki farkı bulanıklaştıran yeni bir toplumsal birimin ilk örneklerinden birini oluşturdu.

Kuşkusuz Ford'un kapitalizmin gelişmesine en büyük katkısı, kapitalistin şirketiyle ilişkisinin dönüşmesinin yolunu açmak değildi. Fordizm dendiğinde ilk akla gelen, yürüyen montaj hatlarıyla, sekiz saatlik işgünü, günde beş dolarlık ücretle emeğin üretkenliğini arttırmayı hedefleyen bir iş örgütlenmesi. Yürüyen montaj hatları Ekim 1913'te Ford fabrikalarında ilk kez kullanılmaya başlandığında, bir arabanın şasisinin monte edilmesi için gereken süre onikibucuk saatti. Aralık ayında bu süre iki saat kırk dakikaya inmişti.

İşgücünün verimindeki bu olağanüstü artış, işçilerin

İşyeri ve koşulları üzerindeki hakimiyetinde aynı derecede olağanüstü bir düşüş anlamına geliyordu. Klasik tanımında Marx, yabancılaşmayı emeğin kendi ürününün kendi karşısına yabancı bir güç olarak dikilmesi, diye tanımlar. Yani, öncelikle piyasada, bitmiş ürünlerin dolaşıma girdiği alanda yaşanan bir olgu... Fordizm öncesi koşullarda, her işçi kendi emeğinin dışsallaşma, bir ürüne dönüşme sürecini izleyebilir, ortaya çıkan nesnede, çalışma arkadaşlarının onay ya da eleştirilerinde kendi yaratıcılığının maddi kanıtlarını bulabilir. Oysa Ford'un fabrikasında her tek işçinin emek sarfiyatı, tek ve anlamsız -kendisi bir ürüne dönüşmeyen- bir hareketin anlamsız tekrarına indirgenmiştir. Monte edilen parçalar gibi monte edilmiştir işçinin emeği de üretim sürecine. Fordizm, sadece ürünleri değil, fabrikayı da değiştirilebilir parçalardan oluşan ve kendi kendine hareket eden bir makine haline dönüştürdü. "Kârların ya da maliyeti düşüren yeni icatların sağladığı avantajların işçiye ait olduğunu söylemek doğru olmaz... Kârlar öncelikle işletmeye aittir, işçiler de sadece işletmenin bir parçasıdır."

Fordizmin, sermaye birikiminin mantığına göre işleyen bu makinenin içinde biraraya getirdiği yegâne insanlar, kol emekçileri ve sermayenin temsilcileri değildi. Yürüyen montaj hatlarının kullanılmaya başladığı sıralarda Ford Fabrikası bünyesinde bir sosyoloji bölümü kuruldu. Eskiden sosyoloji, daha doğrusu "toplumsal düşünce" biraz felsefe gibi bir şeydi; dünyadan bir ölçüde geri çekilmeyi, bir tür inzivayı gerektirirdi. Toplumsal düşüncenin içeriğinden bağımsız olarak, bu geri çekilme, kısmî de olsa bir reddetme ima ederdi; toplumsal düşünce, kendisi olmakla, topluma karşı eleştirel bir boyut içerirdi. Şimdi Ford Fabrikası'nda, kendi kendine işleyen bir makine haline gelmiş bir topluluğa kenetlenerek toplum üzerine düşünülecekti. Ve bu eğilim giderek yaygınlaştı; yalnızca sosyologlar değil, psikologlar, iktisatçılar, vb. de giderek artan sayılarda büyük işletmelerde çalışmaya başladılar.

Kuşkusuz, onların "makine" karşısındaki konumu birer dişliyi andıran işçilerinkine benzemiyordu. Daha ziyade bakımdan sorumlu teknisyenlere benzedikleri düşünülebilir. Zihinsel emeğinin yaratıcılığını, lonca koşullarını andırır koşullarda yıllar boyunca sürdürmüş olduğu bir eğitim sayesinde edinmiştir. Üretim aracı olan meslekî bilgisi, onun neredeyse yabancılaştırılamaz mülküdür; kapitaliste ancak kendi zihinsel işgücünü belli bir süre için tasarruf etme hakkını satar.

Bu bakımdan, işgücü piyasasına girmekle meslek sahiplerinin, kafa emekçilerinin yaşadığı yabancılaşma, daha çok, proletaryanın serbest rekabetçi kapitalizm koşullarında, tornacı, dülger vs. olarak hünerlerini yitirmeksizin fabrikalara sokulduğu dönemdeki yabancılaşmayı andırır. Serbest piyasanın dayattığı bu yabancılaşmanın, etkisi aside benzetilmişti, yalnızca bölgesel, kültürel, tarihsel unsurlardan kaynaklanan farklılıkları değil, cinsiyet temelli geleneksel cinsel roller arasındaki farkları da çözen, onları maddi zeminden yoksun bırakan bir aside...

1830 ve 40'larda aile kurumu, proletarya nezdinde, egemen sınıfları endişelendirecek ölçüde bir krize girmişti. 1900'ü izleyen yıllarda başlıca desteğini aydın kadınlar arasında bulan bir Sufrajet hareket yaşandı; cinsellik hakkında konuşuldu, belki de daha çok yazıldı, endişe ve kuşku duyuldu. Kafa emekçilerinin 20. yüzyıl girerken yaşamak zorunda kaldıkları yabancılaşma nisbeten "eski", proletaryanın daha önceden tanımış olduğu bir yabancılaşma tarzı olabilir. Yine de, işi başkaları üzerine düşünmek olan insanların, teorik fizikte olduğu kadar işyeri örgütlenmesinde de, insanları, aralarında bir "aile benzerliği" olan kavramlar kullanmaya yönelten bu ölçekte bir dönüşümden etkilenmemesi imkânsız olurdu. Freud'u psikanalize yöneltmiş olan saikleri belki hiçbir zaman bilemeyeceğiz. Ama 1885'te "insan ruhunun kendi kendine çalışan bir makine gibi betimlenebileceğini" düşünmeye başladı; *Düşlerin Yorumu* 1899'da, sembolik bir anlam vermek için olsa gerek, 1900 tarihiyle yayınlandı. Arzuları, tutku ve korkuları daha temel bir psişik enerjinin ifadesi olarak görmek, karar veren, tercih yapan, akıl sahibi öznenin kendisinin de bu temel psişik enerjinin görünüşlerinden biri, onun kendiliğinden hareketi içersinde bir düğümden ibaret olduğu fikri, yüzyıl başında yalnızca Freud'a özgü bir buluş da değildi. Yazarlar, şairler, sanatçılar da benzer şeyler söylüyorlardı. "Her şey olabilir: Zaman ve mekân yok: her şey olanaklı ve olası: kayJa değmez bir gerçeklik zemini üzerinde, imgelem yeni örgüler eğiriyor, dokuyor: bir anılar, yaşantılar, dizginlenmemiş fantaziler, saçmalıklar ve doğaçlamalardan oluşan bir karışım". Freud'un hemşerisi August Strindberg, bu akışkan dünyayı hâlâ düşlerin alanı ile sınırlıyordu. Apollinaire, altbaşlığında "gerçeküstücü" teriminin modern anlamıyla ilk kez kullanıldığı *Tiresias'ın Hayvanları*'na yazdığı önsözde, hayatın kendisini ve ona öykünen modern sanatı, her şeyin iradi bir çaba, öznel bir gerekçe gerektirmeksizin içiçe geçtiği bir tür düzen diye tanımlıyordu: "Tıpkı hayatta olduğu gibi, görünür hiçbir bağlantı kurmaksızın, seslerle jestleri, renkleri, bağırtıları, gürültüleri, müziği, dansı, akrobasiyi, şiiri, resmi, koroları, eylemi ve çoğul dekorları birbirleriyle evlendiren modern sanatımız..."

Kuşkusuz kendi kendine hareket eden araçlar geçmişte de vardı. Sözgelimi insanlar geçmişte de, mekanik, zemberekli saatlerin tılsımlı hareketi karşısında, başka büyü tarzları karşısında tutulmadıkları bir şaşkınlığa tutuluyorlardı. Ama bunlar insanın hayatına hep özel bir araç, bir oyuncak, kısmî bir gerçeklik olarak çıkıyorlardı. Otomobilizmi yüzyıl başı için merkezî bir kavram haline getiren şey artık bütün dünyanın kendi kendine hareket eden bir sistem haline gelmiş olmasıydı. Artık tek bir dünyadan sözetmek mümkündü. İskenderiye'de pamuk balyaları yükleyen bir işçinin yaptıklarının bir ucu, New York'ta daire satın almak isteyen birine değebiliyordu. Ve bunlar sözkonusu kişilerin *kurdukları*, onların öznelliğinden geçen ilişkiler değil, artık kendiliğinden işleyen bir sistemin görünüşleriydi. İnsanlar istese de istemese de, kasdetseler de kasdetmeseler de, hatta özel bir şey yapmalarına gerek kalmadan, zaten yapıyor olduklarını yapmaya devam ederek birlikte yaşayacaklar; çelişkiler, eşitsizlikler barındırıyor olsa da tek bir dünya olan bu sistemin bir parçası olacaklardı.

1914'ten önce bundan umutlanmak, hatta bir ütopyanın taşıyıcısı olduğunu sanmak mümkündü.

Otomobil kelimesi, Yunanca "kendi kendine" anlamına gelen "oto" ön eki ile Latince "hareket" anlamına gelen "mobile" kökünden türetilmiş. Daha eskiden "makine", özel olarak insan hareketlerini taklit eden makineler için kullanılan "otomat" da aynı anlama geliyor; yalnız Latince yerine Yunanca kök kullanılmış. Bu anlamda "motorlu araba", "otomobil" diye adlandırılan en tipik makine sayılmış oluyor. 20. yüzyıl öncesinde popüler imgelem için, makine biraz tılsım, biraz "oyuncak olma" özellikleri barındıran bir şeydi. Makinelerin yaygınlaşmaya başladığı 19. yüzyılda bile, makine ayrıcalıklı bir yer tutmaya devam etti, yarı-ütopik bir manzarayı (karikatürün adı "ve domuzların kanatları varsa") resmeden bu karikatürde, mekânın temel boyutları, ufuk, perspektif vs. hâlâ tanıdıktır. Oysa Giacco Balla'nın 1913'te yaptığı "hızlanan araba" dizisinde, otomobil artık tekil bir nesne değil, görsel mekânın temel düzenleme unsurudur.

savaşın getirdiği ekonomik ve politik bunalımları bütün güçleriyle kullanmak sosyalistlerin görevleridir." Ancak, Lenin, Martov ve Rosa Luxemburg'un önerge olarak sundukları bu "çok açık" formülü pek fazla tartışmadan kabul eden Stuttgart Kongresi, *II. Enternasyonal*'in kararlı bir anti-emperyalist ve savaş karşıtı politikayı yürütme iradesine sahip olmadığının ipuçlarını da vermişti. Fransız önderlerden Guesde'nin "antimilitarist propagandanın partinin hareket alanını kısıtlayacağından" söz etmesi, Alman reformist önder Vollmar'ın "enternasyonalizmin ulusa ilişkin değerleri tamamen terketmek anlamına gelmediğini" vurgulaması, Bebel'in savaş halinde bir kitle grevi örgütlemenin zorluklarından dem vurması; en önemlisi, başta Alman sosyal demokrasisi olmak üzere, *II. Enternasyonal*'e üye parti yönetimlerinin hemen hepsinin politikalarını esasen ulusal çerçevede kurma eğilimleri, bu formülün karar altına alınmasının yeterince büyük bir güvence olmadığına işaretti. Benzer formüller, Kopenhag (1910) ve Basel (1912) kongrelerinde de onaylandı. 27 Temmuz 1914'e dek belli başlı sosyal demokrat partiler, gerekli her türlü araca başvurarak savaşa karşı çıkacaklarını ilan etmeyi sürdürdüler.

I. Dünya Savaşı'na yaklaşılırken emperyalist kamp içinde yeniden paylaşım talebinin esas taşıyıcısı, genç ve yükselen emperyalist ülke olarak Almanya idi. Öte yandan bütün Avrupalı kapitalist ülkelerin izlediği tahakküm politikası kıtayı düşman kamplara bölmüştü: Avusturya-Macaristan ile Almanya, Sırbistan ile Rusya, Rusya ile Fransa ve İngiltere birbirinin müttefikiydi; Belçika ile İtalya tarafsızdılar. Sırp milliyetçilerinin 28 Haziran 1914'te Saraybosna'da Avusturya veliahdına karşı düzenledikleri suikast, Alman savaş kışkırtıcılarına savaş hazırlıklarını hızlandırmak için aradıkları fırsatı vermiş oldu. Alman militarizmi, bir yandan savaşa hazırlanırken bir yandan da çıkacak savaşın sorumluluğunu Rusya ile müttefiklerinin üzerine atmak için çaba harcamaktan geri kalmıyordu. Kayser II. Wilhelm ve arkasındaki askerî kamarilla, Avusturya-Macaristan'ı suikastı Sırbistan'a karşı savaş bahanesi olarak kullanmaya zorladı. Almanya, müttefiki Habsburg hanedanına destek sağlayacaktı. Bunun üzerine Avusturya hükümeti, kaleme alınış biçimi kabulünü olanaksız kılan bir ultimatomla Sırbistan'ı kışkırttı. Ne var ki, Sırbistan'a karşı açılacak bir savaşın bu ülkenin müttefiki Rusya'yı, ardından da Fransa ile Büyük Britanya'yı da savaşın içine sokması kaçınılmazdı.

Avusturya'nın ültimatomu duyulunca birçok ülkede savaş kışkırtıcılığına karşı protestolar yükseldi. *Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD)* yönetim kurulunun 25 Temmuz 1914 günlü bildirisinde şöyle deniyordu: "Barışta ağzınızı tıkayan, sizi hor gören, iliğinizi emen egemen sınıflar, sizi kurbanlık kıtalar gibi kullanmak istiyorlar. Her yerde zorbaların kulakları çınlasın: Savaş istemiyoruz! Kahrolsun savaş! Yaşasın halkların uluslararası kardeşliği!" Parti başkanı Hugo Haase, 29 Temmuz 1914'te *Uluslararası Sosyalist Büro*'nun Brüksel'deki toplantısında savaş aleyhinde konuştu. Ancak, aynı toplantıya "kardeş partileri" *Avusturya Sosyal Demokrat Partisi*'nin gün görmüş başkanı Victor Adler'in gönderdiği mesaj, hem *SPD* önderlerinin maneviyatını bozması, hem de *II. Enternasyonal*'in tutumunun ilk simgesel işareti olması bakımından önemliydi. Adler, "Şimdiye dek savaşın olmaması için elimizden geldiğince mücadele ettik. Fakat artık bizden eylem beklemeyin! Savaş halindeyiz. Basın organlarımız susturuldu." diyordu. Bu arada, 26 Temmuz ile 30 Temmuz 1914 arasında Almanya'nın 58 kentinde savaşa karşı yapılan büyük kitle gösterilerine katılanların sayısı yarım milyona yaklaşıyordu. Ülkenin her yanına yayılan bu dev gösteriler, egemen sınıfın körüklediği şovenizm isterisine karşı devrimci işçilerin açık tepkisini dile getiriyordu.

Savaş Karşısında Teslimiyet

Savaş halinin ilan edildiği ve askerî harekâtın fiilen başladığı gün olan 31 Temmuz'da ise *SPD* yönetimi, işçileri "sonuna kadar sabırla beklemeye" çağırdı. Aslında 1913'de "burjuvaziye karşı" bir gelişme olarak gördüğü için, silahlanma harcamalarını finanse etmek için konan servet vergisinin yasalaşmasını sağlayan kilit oyları veren *SPD* parlamento grubu; Alman militarizmine yolu daha bir yıl önce açmıştı. Şimdi de parti yönetimi, bütün ülkeyi sararak, en bilinçli unsurları dışında işçi sınıfını da etkilemeye başlayan milliyetçi propagandadan ürkmeye başlamıştı. "Çekimserlik" olarak belirledikleri eğilimlerini kesinleştirmek için, Alman ordusunun savaşacağı ilk cephe olan Fransa'daki "kardeşleriyle" mutabakata varma ihtiyacı duyarak, Hermann Müller'i 1 Ağustos'ta Paris'e gönderdiler. Ancak aynı gün, barışçı önderleri Jaurès'nin bir sağcı tarafından öldürülmesiyle büyük bir dağınıklık içine giren Fransız sosyalistleri, *SPD*'nin "karşılıklı çekimserlik" formülünü, "ülkemize saldırılırsa çekimser kalamayız" kaydıyla benimsediler; böylece karşılıklı aranan güvence askıda kaldı. Bu belirsizlik, *SPD*'nin reformist kanadına atılım fırsatı verdi. Sağ kanattan Friedrich Stampfer, Alman işçilerine "kadınlarımızı Kazak atlılarının canavarlıklarına teslim edemeyiz!" diye hitap eden savaş çığırtkanı yazılar yazmaya başladı. Reformist kanadın odağını oluşturan sendikacı önderler, savaş sırasında faaliyetlerini sürdürme güvencesini devletten alarak uzlaştılar. Parti önderlerinden Ludwig Frank, savaş sonrasında önemli reformlar için burjuvaziyle masaya oturmayı sağlayacak meşruiyeti sağlama kaygısıyla işçi sınıfının savaşa katılmasını savundu ve kendisi de gönüllü yazıldı. Reichstag'ın toplantıya çağrıldığı günden bir gün önce, 3 Ağustos'ta, toplanan sosyal demokrat grup, hükümetin talep ettiği savaş ödeneklerine olumlu oy vermeyi, aralarında Karl Liebknecht'in de bulunduğu 14 milletvekilinin muhalefetine karşın, 78 oyla kararlaştırdı. Karara muhalif kalan sosyal demokrat parlamenterlerin de grup disiplinine uymasıyla, 4 Ağustos 1914 günü yapılan oylamada *SPD*, kendi burjuva devletinin emperyalist savaşına oy birliğiyle arka çıkmış oldu. 4 Ağustos'u izleyen birkaç günde Avusturya, Fransız, Belçika ve İngiliz sosyal demokrasileri, birbiri ardınca "kendi" ülkelerinin savaşını "ulusal savunma"nın meşruluğu adına desteklediler.

BAUER, OTTO (1881-1938)

Ulusal sorun konusunda "ulusal kültürel özerklik" kuramını savunan, Avusturyalı sosyal demokrat Otto Bauer 5 Eylül 1881'de Viyana'da doğdu. Hukuk öğrenimi gördükten sonra siyasal faaliyetini *Avusturya Sosyal Demokrat Partisi* içinde sürdüren Bauer, zengin bir aileye mensuptu. Sosyal demokrat hareket içinde kısa bir sürede sivrildi, Victor Adler ile birlikte önce *Der Kampf* (Kavga) dergisini çıkardı ve ardından bir çeşit sosyalist eğitim hareketi olan *Die Zukunft*'un (Gelecek) başını çekti. 1904'te milletvekili olan Bauer, uzun bir süre sosyal demokrat partinin parlamento grubunun sekreterliğini yaptı. 1907'de yazmış olduğu *Die Nationalitaetenfrage und die Sozialdemokratie* (Ulusal Sorun ve Sosyal Demokrasi) büyük tartışmalara yolaçtı. Lenin, Bauer'in öne sürdüğü "ulusal kültürel özerklik" konusundaki tezlere, bunların aslında burjuva milliyetçiliğinin sloganı olduğunu; Bauer'in savunduğu "kültür"ün gerçek anlamda toprak sahiplerinin, burjuvaların veya küçük burjuvaların kültürü olduğunu söyleyerek karşı çıktı. Bauer'in özellikle Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun çöküş döneminin koşulları içinde savunduğu bu tezler, ulusal unsurun çok fazla abartılmış biçimiyle gelişti ve sonunda uzlaşmacı bir programla noktalandı.

***II. Enternasyonal* içinde Avusturya sosyalistlerinin en etkin kişilerinden biri olan Otto Bauer, partinin yayın organı *Arbeiterzeitung*'un (İşçi Gazetesi) yayın yönetmenliğini de yaptı. I. Dünya Savaşı'nda Rusya cephesinde savaştı ve esir düştü. Bu sırada Şubat Devrimi'nde Petrograd'da Menşeviklerle ilişki kurdu. Savaştan sonra Avusturya'ya döndüğünde kendini daha aktif bir siyasal mücadelenin içinde buldu, Avusturya'nın Almanya'ya katılmasının (Anschluss) öncülüğünü yaptı. Savaş sonunda savunma bakanı olduğu sırada, 2 Mart 1919'da daha önce İtilaf Devletleri tarafından reddedilen Anschluss Antlaşması'nı imzaladı. Bir süre sonra da bu antlaşmanın kabul edilmesi üzerine bakanlıktan ayrıldı. 1929'dan 1934'e kadar tekrar milletvekili olan Bauer, 1934'te başarısızlıkla sonuçlanan Viyana ayaklanmasından sonra önce Çekoslovakya'ya ardından da Fransa'ya kaçmak zorunda kaldı. Dört yıl sonra da 4 Temmuz 1938'de Paris'te öldü.**

Faşizm konusundaki çözümlemeleriyle de Avusturya sosyal demokrat hareketine katkılarda bulunan Otto Bauer'in "ulusal kültürel özerklik" kavramı Lenin tarafından "okşamadan edemediği sevimli bir hayvanı" olarak nitelendirilmiş ve burjuva milliyetçiliğinin aldatmacı, uzlaşmacı sloganı olarak tanımlanmıştır.

14 Emperyalizm

II. Enternasyonal'in ilkelerine sadık kalan partiler, *Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Bolşevikler), Sırp Sosyal Demokrat Partisi ve Bulgar Dar Sosyalistler*'inden ibaretti. Duma'nın hükümete güvenoyu ve savaş kredilerinin oylanmasına ayrılan oturumunda parti ve Duma grubu adına konuşan Haustov, savaşı emperyalist yağma politikasının yarattığını, savaşın sorumluluğunun savaşan devletlerin hepsinin yöneticilerine ait olduğunu açıkladı. Haustov'un konuşmasından sonra grup salonu terketti ve oylamaya katılmadı. Salondan çıkanlar arasında *Trudovik* ve *Menşevik* milletvekilleri de vardı. Temmuz ayında Rusya'da savaş aleyhtarı büyük grevler ve gösteriler düzenlendi. Ancak, Rus sosyal demokratları, 1914'de aralarındaki birliği gerçekleştirmiş olsalar bile, Çar'ın savaşçı politikasına karşı etkin bir muhalefet ortaya koyabilecek durumda değillerdi. Rus hükümetinin Avusturya'ya karşı Sırbistan'ı destekleme kararı verdiği vakit kabaran Slav milliyetçiliği dalgası, Almanya Rusya'ya karşı savaş ilan ettiğinden daha da arttı. Yalnızca Rus sosyal devrimcilerinin önemli bir bölümü değil, Rus Marksizminin babası sayılan Plehanov da Rus milliyetçiliği saflarında yerini almıştı. Bununla birlikte, sosyal demokratların gerek Rusya içinde bulunan bölümüne gerekse Lenin gibi ülke dışında bulunan bölümüne dahil olanların hemen hepsi, savaş aleyhtarı tutumlarından dönmediler. Ancak, bunların çok azı, Lenin'in, savaşı Rusya ve dünya çapında devrime dönüştürme yolundaki tezini benimsiyorlardı. Sırp parlamentosundaki iki sosyal demokrat ve Blagoev önderliğindeki Bulgar Sosyal Demokrat Partisi, *Dar Sosyalistler*'in (Tesni Socialisti) 13 milletvekili de hükümetin istediği savaş ödeneklerine olumlu oy vermeyi reddettiler. Savaşa ilk evrede katılmayan İtalya'da, *Partito Socialista Italiano* (Sosyalist Parti) savaş ihtimali karşısında "ne savaşa katılma, ne de sabote etme" şeklinde pasifist bir karar aldı. Bu partinin tavrı savaş içinde radikalleşecekti. Tarafsız kalan Hollanda'da ise, Gorters, Pannekoek gibi önderlerin yönetimindeki *II. Enternasyonal* üyesi *Communistische Partij Nederland* (Hollanda Komünist Partisi), "iç barış" kavramına karşı çıkarak, anarko-sendikalist örgütlerle birlikte, hükümetin seferberlik ilanını sabote etmeye dönük bir faaliyet gösterdi.

Savaşa yolaçan çatışmaların tarafları olan beş devletten sonuncusu olarak İngiltere'nin savaş dışında kalması olasılığı, Belçika'nın Almanlar tarafından işgali sonucunda gerçekleşme şansını tümüyle yitirmişti. *Uluslararası Sosyalist Büro*'nun Brüksel toplantısından dönen İngiliz sosyalizminin liderleri, *Enternasyonal*'in İngiltere şubesini savaş aleyhtarı gösteriler düzenlemeye ikna ettiler. Yapılan bu gösterilere rağmen, somut hiçbir gelişme sağlanamadı. Keir Hardie'nin savaşı önlemek için ısrarla savunduğu genel grev tezi, dikkate dahi alınmadı. İngiliz sosyalistleri arasında, İngiliz hükümetinin, Rusya'yı ve Almanya'yı saldırgan tutumlarından vazgeçmeye ikna edebileceğini umut edenler vardı. Ayrıca, İngiltere'nin her şeye rağmen savaşa girmemesini arzulayanlar bulunuyordu. Ancak, bunlar çok küçük azınlıktı. Buna karşılık, *Britanya Sosyalist Partisi*'nin başkanı Hyndman, uzun süredir Almanya'ya karşı silahlanmayı savunmaktaydı. Öte yandan, *İşçi Partisi*'ni denetim altında bulunduran sendikalar, Alman ordularının Belçika üzerinden Fransa'ya saldırması karşısında büyük bir çoğunlukla savaş kararını desteklemek noktasına geldiler. Bu durum karşısında, o dönemde İngiltere'de enternasyonalist hareketin başlıca siyasal temsilcisi olarak faaliyet gösteren *Bağımsız İşçi Partisi* (ILP)'nin liderleri, Sir Edward Grey'in yürüttüğü dış politikayı benimsememekte ve özellikle Rusya ile ittifaka karşı çıkmaktaydılar. Ansızın bir oldu bitti niteliğiyle savaş olgusu ile karşı karşıya kaldıklarında İngiliz hükümetinin savaş dışı kalması ve eline geçen ilk fırsatta arabulucu rolü oynaması için ısrarlı uyarılarda bulundular. Ancak, bu tavırlarında İngiliz işçi hareketinin asıl gövdesini yanlarına çekmeleri mümkün olmadı. Bu dönemde *İngiliz İşçi Partisi* ve sendikalar *Bağımsız İşçi Partisi*'nden farklı olarak, *II. Enternasyonal* bünyesinde sınırlı ölçüde varlık gösteriyorlardı ve savaş konusundaki görüşmelerin ancak çok az bir bölümüne katılmışlardı. Öte yanda, *İşçi Partisi* henüz bir sosyalist parti olma iddiasını taşımıyordu.

Berlin'de bir yiyecek kuyruğu. 1914-1918 arasındaki dört yıl, Alman halkının savaş konusundaki tavrını giderek değiştirdi. General Luddendorf'un 1918'de yaptığı "topyekün savaş" çağrısı, cephede ve cephe gerisinde savaşın tüm olumsuz etkilerini görmekte olan Alman halkında en küçük bir yankı bile görmeyecekti. Savaşın ilk yıllarda ekonomiye getirdiği canlılık, talepte ve kârlılık oranlarındaki hızlı artış, savaş ilerledikçe kaynakların tükenmesine, ekonominin hızla çöküşe yaklaşmasına dönüşecek, savaşın son yılında halkın en temel taleplerinin bile karşılanamamasına yol açacaktı. Bu ekonomik çöküş, savaştan en fazla etkilenen iki ülkede, Rusya ve Almanya'da toplumsal huzursuzluğun bir devrim dalgasına dönüşmesine yol açtı. Şubat 1917'deki Rus Devrimi'ni, 1918 sonundaki Alman Devrimi izleyecekti.

Taylorizm: Bilimsel Yönetim Yöntemi

19. yüzyılın son on yılında ortaya çıkan ve öncülüğünü Frederic Winslow Taylor'un yaptığı bilimsel yönetim hareketi, teknolojik gelişmelerden çok, yönetim metodlarında ve emeğin örgütlenmesinde ortaya çıkan birtakım gelişmelerin sonucudur. 19. yüzyılın başında işletmelerin önemli ölçüde büyümesi, sanayide tekelci örgütlenmelerin başlaması ve bilimin amaçlı ve sistemli olarak üretime uygulanması bu gelişmelerden bazılarıdır.

Bilimsel yönetim veya Taylorizm, hızla büyüyen kapitalist işletmelerde ortaya çıkan ve emeğin kontrolüyle ilgili bir dolu karmaşık sorunu çözmek için bilimsel yöntemlerin kullanılmasıdır.

19. yüzyılın son yıllarında Amerika'da sanayi işletmelerinin büyüyen ölçeği ve karmaşıklığı ve işbölümünün öneminin vurgulanması, ciddi eşgüdüm sorunları yaratmaktaydı. Çok geniş maddi ve beşeri kaynakların iç örgütlenmesi için geleneksel yönetim yöntemleri yeterli olamıyordu. Sanayi işletmelerinde çalışanların birbirleriyle ve makinelerle olan ilişkilerinin çözümlenmesine ve rasyonelleşmesine gereksinim vardı. İşte bilimsel yönetim, hem bu iş ilişkilerinin çözümlenmesi hem de işyeri hakkında yeni bir felsefe ile ilgiliydi; yani hem maddi hem de ideolojik bir savla ortaya çıkıyordu.

F.W. Taylor, 1911'de Amerika'da yayınlanan *Bilimsel Yönetim İlkeleri* isimli kitabıyla sistemini sanayi dünyasına duyurdu. Taylor'a göre, işçiler kendilerinin ulaşabilecekleri azami hızın altında üretim yapmayı alışkanlık haline getirmişlerdi. Taylor, yöneticilerin varolan üretim teknikleri hakkındaki bilgilerinin yetersizliğine dikkati çekiyor ve işçilerin azami hızlarının altında çalışmalarına engel olmamalarını onların bu bilgisizliklerine bağlıyordu. Yöneticiler tek tek işlerin nasıl yapıldığının dikkatli bir incelemesini yaparak ve teşvik veya prim ödeme sistemini uygulayarak, işyerlerinde işçilerin bu alışkanlıklarının üstesinden gelebileceklerdi. Böylece Taylorizm, bilimsel çalışma sayesinde kontrolle ilgili olarak doğan bunalımları çözebilecekti. O dönemde üretim ile ilgili işlerin ne kadar çabuk yapılabileceği konusundaki bilgi ve üretimin örgütlenmesi bugünle kıyaslanamayacak kadar geniş ölçüde işçi ve ustabaşıların tekelindeydi. Personelin seçiminden, dinlenme zamanları ve işten çıkarmalara kadar birçok karar ustabaşılar tarafından ve farklı biçimlerde alınıyordu. Taylor bu tür düzenlemelerin yetersizliğine ve gelişigüzelliğine dikkati çekerek, bu keyfi düzenlemeler yerine üretimi azami noktaya ulaştırıcı bir bilimsel yönetim yöntemi önerdi. Taylor'un bu yöntemi, aslında çok yeni ve özgün bir buluş değildi. Taylor, 19. yüzyılın başından itibaren İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde filizlenen ve güçlenen fikirlerin bir sentezini yaptı; sistemleştirilmemiş ve birbirinden kopuk bir dizi girişim ve deneyi bir araya getirerek onlara bir felsefe ve isim kazandırdı.

Taylorizmin temel amacı özellikle imalat düzeyinde verimliliği artırmaktı. Bir sanayi örgütü belirli yasalar tarafından yönetilmekteydi. Bu yasalar gözlem ve deney yoluyla bulunabilirse, üretimi düzenlemekte kullanılabilir, böylece de azami verimlilik sağlanabilirdi. Taylor, işçinin yaptığı işi kendi kontrolünde tutması ve yavaşlatmasına engel olmak için kontrolün o güne dek kullanılan üç elemanında da değişme önerdi: İlk olarak, bir işletme yönetiminin, üretimin nasıl oluştuğunu ayrıntılarıyla bilmedikçe, iş ve görevlerin yönlendirilmesini yapamayacağını savundu. Üretimi anlamak için, 'zaman ve hareket' etüdlerini ve daha genel olarak, üretim akışının sistematik olarak incelenmesini önerdi. Sanayideki her iş, her süreç için bir tek 'en iyi yapış yolu' vardı ve bu özgül yolu bulabilmek ancak bu iş veya süreci bilimsel bir incelemeye tabi tutmakla mümkündü. Örneğin, bir üretim faaliyeti için en verimli olabilecek araçları saptamak üzere çok çeşitli araçlar denenmeliydi. Bir işin yapımı esnasında en düşük düzeyde yorgunluk yaratan ve en az zaman alıcı hareketi bulmak üzere, o iş için gerekli değişik sayıda hareketler değerlendirilmeliydi.

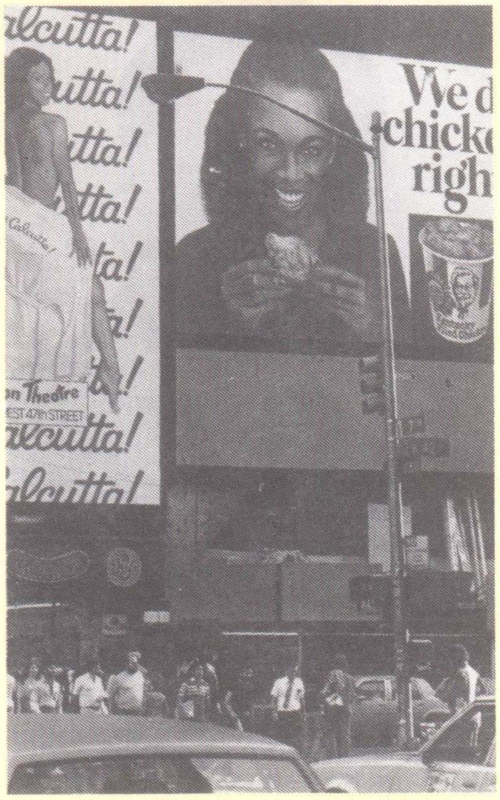
Bütün bu incelemeler ve deneyler sonucu yönetim, bir işçi için bir günlük çalışmanın ne olması gerektiği hakkında bilgi sahibi olacaktı. Eğer yönetim, bir işgünü boyunca ne kadar iş yapılabileceğini bilmiyorsa, 'adil bir işgünü çalışması' için nasıl pazarlık yapabilirdi? Öte yandan, yönetimin üretim hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olması, parça başına ödeme yöntemi bakımından da önemliydi. Parça başına ödeme, emek gücünden ziyade, gerçekten kullanılan emeğe yapılan bir ödemeydi ve bu nedenle emek gücünü emeğe dönüştürme sorununa otomatik bir çözüm öneriyordu. Ne var ki, yönetim, bir işin ne kadar hızla ve üretimin hangi miktarda yapılabileceği hakkındaki bilgi için işçilere bağımlı olduğu sürece, yani işçiler bu 'özel bilgi'yi tekellerinde tuttukları sürece, parça başına ödeme yönteminden yeterli fayda sağlanamazdı. Bilimsel yönetim, maddeci savını tam da bu noktada odaklaştırdı ve 'işin bilimsel çözümlemesi'ne yöneldi. Bilimsel çözümleme, standartlar, en iyi ve en hızlı teknikler ve benzeri konularda çok geniş bir bilgi kümesi oluşturdu. Ayrıca, Taylor bu geniş bilgi kümesini yöneticilerin tek tek öğrenebilmelerinin olanaksızlığını düşünerek bu bilgilerin sistemleştirilip etkili kullanımını sağlayacak bir işletme planlama bölümü önerdi.

Bilimsel yönetim, yapılan işin değerlendirilmesi olarak bilinen ikinci kontrol elemanının da gözden geçirilmesini ve sistemleştirilmesini gerekli kıldı. Önceki sistemlerde, ustabaşı ürün çıkışını keyfi bir biçimde kendisi düzenliyordu. Taylor bunun karşısında işlevsel ustabaşılığı önerdi. Geleneksel ustabaşının yaptığı işler parçalara ayrılıp her biri bir ustabaşı tarafından değerlendirildiğinde değerlendirme süreci sistemleştirilmiş olacaktı.

Taylor, üçüncü kontrol elemanı olan 'ödül ve ceza' için 'ücret teşvik sistemi'ni kullandı. İşletmeye rasyonel yöntemleri sokmak yönetimin göreviydi; ancak, işçiler de bu yeni çalışma sistemini kabul etmeye istekli olmalıydılar. Kişinin çalışmak için birincil güdüsü Taylor'a göre, parasaldı. İşçilerin, mühendisler tarafından saptanan standartlara ulaşabilmeleri için uygulanan bu sistem, parça başı iş temeline dayalı bir ücret teşvik planını, yani yapılan işin miktarına bağlı bir ödemeyi içermekteydi.

Kısaca, Taylor, yapılan iş ile ilgili faaliyetlerin planlanmasını, bu işleri yapacak uygun işçilerin seçilip sistemli olarak yetiştirilmesini ve parasal teşvik sistemi ile üretimin azamiye çıkarılacağını kuvvetle savundu.

Taylor, 'bilimsel yönetim'i sanayiin birçok sorununun çözümünde önemli bir yol olarak gördü. Her şeyden önce, bilimsel yönetimin uygulanması, ürünün niteliğini ve niceliğini artıracaktı. Taylor ve takipçilerinin savı, hem işverenlerin hem de işçilerin bu artıştan çıkarı olduğuydu. Artan üretim, emeğin maliyetini düşürecek, işverenler için daha fazla kâr yaratacak, bu da neticede yüksek işçi ücretleri ödenmesine imkan yaratacaktı. Ayrıca, bilimsel yönetim sadece üretimi artırmakla kalmayacak, aynı zamanda sınıf çatışmasına da bir çözüm getirecekti. Taylor'a göre bu çözümü getirecek olan 'bilim'di. Bir kez iş ve üretimi yöneten doğal yasalar keşfedilince, bir işi yapmak için gerekli uygun zaman ve bunun için ödenecek uygun ücret nesnel ve bilimsel bir biçimde saptanabilirdi. Bu bilimsel olgular karşısında pazarlık yapılamayacağına göre, çatışmaya ve sendikaların rolüne de gerek kalmayacağı açıktı. Taylor, bilimsel yöntemi yaygınlaştırdıkları otuz yıl boyunca Amerika Birleşik Devletleri'nde bir tek grevin bile olmadığını

Seri üretimi mümkün kılan Taylorizm, ancak üretilen mallar kitlesel olarak tüketilebildiği takdirde kapitalizm için kârlı olabilir. Bu bakımdan, insanlarda ihtiyaç yaratmayı hedefleyen reklamcılıktaki ilk atılımların, Taylor'ı izleyen yıllarda görülmesi tesadüfi değildir.

iddia ettiyse de kayıtlar bunun böyle olmadığını gösterir.

Taylorizmin temel başarısızlığı, işyerinde kontrol bunalımlarını çözmede etkili olamayışıdır. Büyük firmalarda Taylorcu standartları empoze etmek isteyen yönetimler, işçilerin direnme gücüyle karşılaştılar. Özellikle, çok uzmanlaşmış makineciler, zaman ve hareket ölçümü yapacak kişi fabrikada görünür görünmez yaptıkları işi bırakmaya başladılar. Bilimin işçinin işi yavaşlatma ve kendine göre ayarlama yeteneğini yok edebileceği ve işçi-patron ahengini kurup fabrika içi mücadeleyi yönetim lehine dönüştüreceği iddiaları işçilerin muhalefeti ile çürütüldü.

Emeğin, beceriyi esas alan süreçlerden bilimi esas alan süreçlere en hızlı tempoyla dönüştüğü bir dönemde, kuramsal bir yapı ve sistematik bir uygulama olarak ortaya çıkan modern yönetim, üç temel ilke üzerinde inşa edilmişti: (1) Emek süreci hakkındaki bilginin toplanıp geliştirilmesi; (2) bu bilginin işçilerce sahip olunmasının engellenmesi ve yönetimin tekeline girmesi; ve (3) bilgi üzerindeki bu tekelin emek sürecinin her aşamasını ve sürecin uygulanma biçimini kontrol etmek için kullanılması.

Son onbeş sene içinde büyük önem kazanan 'emek süreci' tartışmaları içinde Taylorizm, bu ilkeler açısından yeniden değerlendirildi ve kuvvetli bir biçimde eleştirildi. Harry Braverman, bilimsel yönetimi sermayenin emek üzerindeki egemenliğini güçlendirici bir araç olarak tanımlar. Bilimsel yönetim, yabancılaşmış emeği kontrol etme ve işçiyi giderek artan bir şekilde sermaye aracı haline dönüştürme sürecinin bir parçasıydı. Braverman bilimsel yönetimin işçiler üzerindeki etkilerini şu şekilde sıralar: Kafa emeğinin kol emeğinden ayrılışı, üretimle doğrudan uğraşan işçilere olan gereksinimi azaltmaktaydı; çünkü, bu ayrılış onları zaman alıcı zihinsel fonksiyonlardan ayırıyordu.

İngiliz işçileri, kaçınılmaz olarak iki seçenekle karşı karşı kalmışlardı. Ya son derece güçlü bir kamuoyu tepkisini göze alarak savaşa karşı çıkacaklar ya da her şeyi göze alarak Almanya'nın zaferini engellemek için savaşa katılacaklardı. Bu konuda, *Bağımsız İşçi Partisi* içinde de bir birlik yoktu. Partinin aynı zamanda sendikacı olan liderlerinden. Clynes'in öncülüğündeki bir grup, savaş çabalarına tam destek vermeden yanaydı. Buna karşılık çoğunluk teşkil eden Philip Snowden'in başkanlığındaki grup, savaşa muhalif kalmakla birlikte bu yönde ciddi ve somut hiçbir adım atamadı. Bu iki grup arasında kalan Keir Hardie, savaşı önlemek için bel bağladığı genel grevin gerçekleşmediğini görmenin hayal kırıklığı içinde, hastalandı ve Eylül 1915'te öldü. Bu arada, *İşçi Partisi* başkanlığından istifa eden Ramsay MacDonald, savaş bir kere başlayınca mutlaka kazanılmalıdır diyerek savaş aleyhtarı kampanyalara karşı cephe aldı.

Fransa'da ise sosyalist hareketin iki önde gelen lideri, Guesde ve Sembat 26 Ağustos 1914'te yeniden oluşturulan Viviani hükümetinde görev aldılar. Belçika'da Emile Vandervelde Ağustos'da kabinede yer aldı. İngiltere'de işçilerin temsilcilerinin hükümette yer almaları, Mayıs 1915'te gerçekleşti. Arthur Henderson, eğitim bakanı oldu. Ayrıca, Brace ve Roberts daha az önemli bazı hükümet görevlerine atandı.

Tasarım (kafa emeğinin bir boyutu olarak) ve yürütmenin birbirinden ayrılışının ikinci bir sonucu, emek sürecinin farklı alanlar ve farklı işçi grupları arasında bölünmesiydi. Bir taraftan üretimin fiziksel süreçleri yürütülürken diğer taraftan tasarım, planlama, hesaplama ve kayıt tutma işleri yapılıyordu. Bir başka deyişle, üretim süreci önce kâğıt üzerinde yer alıyor, sonra fiziksel biçimi ile gerçekleşiyordu. Böylece, yabancılaşmış emeğin ve antagonistik sosyal ilişkilerin çerçevesinde, kafa ve kol yalnızca ayrılmakla kalmayıp parçalanıyor ve birbirine düşman oluyordu.

Daha önemli bir etki ise, işçinin zanaat bilgisinin zanaat becerisinden ayrılması idi. İşçinin zanaatında gerekli olan öge, el becerisi değil onun beyninde depolanmış bilgi idi. İşçi bu bilgiden soyutlanıp onu yönetime kaptırdığında geriye hiçbir şey kalmıyor ve o sadece yönetimin canlı bir aracı oluyordu.

Diğer taraftan, işçinin emek süreci üzerindeki kontrolünün azaltılması sermaye birikiminin sürekliliği için gerekliydi. Eğer işçiler kendi işlerini yürütmeye devam etseler, onları sermaye tarafından arzulanan çalışma hızına ve metodolojik verimliliğe zorlamak mümkün olmayacaktı.

Bu yaklaşımla bilimsel yönetim, kapitalist toplumda emek sömürüsünün etkinliğini artırmanın aracı olarak görülmelidir. Bilimsel yönetim, genel olarak emeği değil, emeğin sermayenin gereksinimlerine nasıl uyarlanacağını araştırmaktaydı. Bu işleviyle de, işyerinde bilimin bir temsilcisi olarak değil, bilimi maske olarak kullanan bir yönetimin temsilcisi olarak bulunmaktaydı ve gerçek bilimsellikten uzaktı.

Bilimsel yönetim, teşvik-verimlilik sorununa tatmin edici bir çözüm sağlayamadı; çünkü, Taylorcular mekanik bir referans noktasından yola çıkarak, işçiyi daima sosyal ortamının dışında, yalıtılmış bir birey olarak algıladılar ve sorunla en yakından ilgili değişkenleri dışladılar. Örneğin, işçinin sosyal bir varlık olduğu ve içinde bulunduğu grubun kültüründen, iş arkadaşlarından ve daha geniş toplumsal çevreden etkilenebileceği düşünülmedi. Ayrıca, Taylorcu çözümlemede işçinin duygularının, tutumlarının ve özel amaçlarının da önemi yoktu. Taylor, birey davranışını etkileyen tüm bu etmenlerin üretim sorunu ile ilişkisi olmadığını varsaydı. Kısaca Taylorizm, örgütsel davranışın sosyolojik ve psikolojik değişkenlerini gözardı etti.

Bilimsel yönetim konusundaki yazın, bilimsel yönetimin önemli, fakat sınırlı bir rol oynadığını ortaya koyar. Bilimsel yönetimin önemi, bir arada bulunan kaynakları sistematik bir biçimde kontrol sorunu için kullanabilme imkânlarına işaret etmesinde yatar. Yönetim kuramcıları arasında bu konuda tam bir uyuşma olmamakla birlikte, bu yönetimin sanayie çok geniş bir biçimde girmediği ve sınırlı kaldığı genellikle kabul edilmektedir. Taylorizme bir düşünceden çok bir yönetim uygulaması olarak bakılırsa vadettiklerini yerine getiremediği görülür.

Bütün bu sınırlılıklarına ve başarısızlıklarına rağmen, bilimsel yönetim hareketinin modern işletmelerin ve emek süreci içeren bütün kurumların şekillenmesindeki etkisi gözden kaçırılmamalıdır. Bugün sanayi işletmelerinde görülen kontrolün modern biçimlerinde ve emek sürecinin örgütlenmesinde Taylorizmin izleri vardır.

Taylorizm, emek-sermaye çatışmasına getirdiği sahte-bilimsel çözüm, yönetim yanlısı yaklaşımı ve muhafazakâr eğilimi ile gözden düşmüş ve sendikalar Taylorizme geniş çapta muhalefet etmiştir. Bugün işletmelerde varlığını devam ettirebilen Taylorcu özellikler ise yerlerini emek sürecini kontrol eden ve verimlilik artışını sağlamaya çalışan daha gelişmiş yöntemlere bırakmışlardır.

YILDIZ ECEVİT

II. *Enternasyonal*'in İflası

Egemen sınıflarla "ulusal düşman"a karşı bir savunma ve saldırı ittifakı içine giren sosyalist partilerin hiçbirinde trajik bir suçluluk duygusu eksik değildi. Ne de olsa "düşman" kampın içinde yer alanlar arasında, savaşın patlak verdiği ana dek kendileriyle dayanışma içinde bulundukları sınıf yoldaşları ve "kardeş partiler"i de vardı. Sosyalist partiler, *Enternasyonal*'in daha önce hiç çözmeye çalışmadığı bir çelişkinin içinde bocalıyorlardı. *Enternasyonal,* işçi sınıfının dış saldırılara karşı ulusal savunma hakkını tanımış, ama aynı zamanda partileri, savaşın doğuracağı bunalımı kapitalist egemenliğin devrilmesi için kullanmakla görevlendirmişti. Gelgelelim, ulusal savunma hakkına sahip çıkan partilerin egemen sınıflara karşı mücadele ederek ülke savunmasını zayıflatmaları beklenemezdi. Savaş patlak verene değin bütün sosyalist partiler, savaşların ilk nedenini kapitalizmin emperyalist doğasında görmüşler, barış içinde mücadeleyi ortak görevleri saymışlardı. Oysa, şimdi savaşı kendi davaları haline getiriyor, savaşın sorumluluğunu kendi ülkelerinin değil, düşman ülkelerin egemen sınıflarına yüklüyorlardı. Artık hedefleri kendi ülkelerinin içinde yer aldığı devletler grubunun zaferi, karşı kampta yer alan sosyalist partilerin desteklediği ülkeler grubunun ise yenilgisiydi.

Avrupa sosyal demokrat partilerinin çoğunluğunun şovenizm girdabına yuvarlanması, *II. Enternasyonal*'in bütün pratik işlerliğini ortadan kaldırdı. Pasifist McDonald'ın yerine *Labour Party*'nin (İngiliz İşçi Partisi) başına geçen Henderson, beş arkadaşıyla birlikte, emperyalist savaşı yürüten İngiliz hükümetinde bakan olarak yeraldı. *Enternasyonal*'in yürütme organı olan *Uluslararası Sosyalist Büro*'nun başkanı Belçikalı Emile Vandervelde, ülkesinin savaş kabinesinde görev aldı. Görevi farklı uluslardan proleterleri birbirleriyle değil, hep birlikte savaşa ve emperyalizme karşı savaşmaya çağırmak olan Vandervelde, artık bütün çabalarını tarafsız ülkelerin sosyalistlerini ittifak devletlerine (Almanya, Avusturya-Macaristan) karşı üçlü itilâfın (İngiltere, Fransa, Rusya) yanına çekmeye ayırıyordu. Vandervelde, daha da ileri giderek Rus sosyalistlerini "demokrasi" ve "sosyalizm" adına kendileri gibi sosyal-şoven bir politika benimsemeye, Çarlığı siyasal ve manevî açıdan desteklemeye, Duma'da savaş ödenekleri lehine oy vermeye çağırıyordu. Rusya'daki her iki sosyalist partinin, hem *Bolşeviklerin* hem de *Menşeviklerin,* Vandervelde'ye cevabı anlamlıydı. *Menşevikler* adına cevap veren Lavin; "Rus sosyalistleri, kendi hükümetlerini başkalarından iyi tanırlar ve onun uzlaşmaz düşmanları olarak kalmaya davet ederler" derken *Bolşevik* yürütme komitesinin cevap yazısında Almanya'daki Prusya egemenliğinin antidemokratik karakteri konusunda kuşku bulunmamakla birlikte Rus sosyal demokratlarının "işçi sınıfının öteki, daha az tehlikeli olmayan düşmanını -Rus mutlakiyetçiliğini- unutmayacakları" vurgulanıyordu.

Liebknecht'in Çıkışı ve Sosyal Pasifizm

SPD Reichstag grubunun azınlık kanadı, 28 Kasım 1914'te bir toplantı düzenledi. Bu toplantıda birçok muhalif parlamenter, Karl Liebknecht'in görüşüne katılarak, savaş ödenekleri aleyhine oy vermenin sosyalistler için ilkesel bir yükümlülük olduğunu kabul ettiler. Ama bu "merkezci" yöneticiler, bu yükümlülüğü eyleme geçirmekten parti disiplini ve partinin birliğini koruma gerekçesiyle kaçındılar. Böylece Liebknecht, parlamentonun 2 Aralık 1914 günlü oturumunda savaş ödeneklerine olumsuz oy vermede tek başına kaldı. Liebknecht'in karşı oy gerekçesi, sansüre uğradıysa da partinin sol kanadınca illegal bildiri halinde dağıtıldı. Liebknecht'in adı bir anda bütün ülkelerde proletarya enternasyonalizminin simgesi oldu. Almanya'da parti yönetimine ve savaşa karşı mücadelede Liebknecht'in yanı sıra Rosa Luxemburg da seçkin bir rol oynadı. Bu ikisinin çevresinde toplanan sol kanat *Enternasyonal* adında bir grup oluşturdu; grubun aynı adı taşıyan dergisi, ağır baskı koşulları ve sansür yüzünden ancak bir sayı yayımlanabildi. Luxemburg'un bu tek sayıda yayımlanan yazısı, *Enternasyonal'in Yeniden İnşası* başlığını taşıyor, sosyal-şovenist savaş politikasının şiddetle eleştirildiği yazıda, sosyal-pasifist akımın teorik öncüsü Karl Kautsky "bataklık kuramcısı" olarak nitelendiriliyordu.

Sosyal-pasifizm Lenin'in *II. Enternasyonal* içindeki, başını Kautsky'nin çektiği "merkezci" akıma

emperyalist savaş koşullarında taktığı addı. Sosyal-pasifistler, savaşa karşı çıkar görünüyorlar, savaşın kapitalist iktidarlar devrilmeden de âdil ve demokratik bir barışla sona erdirebileceği görüşünü yayıyorlardı; Avrupa sosyalizminin sol kanadının savunduğu, emperyalist savaşı burjuvaziye karşı iç savaşa dönüştürme taktiğini zamansız bulup reddediyorlardı. Ayrıca Lenin'in yaptığı haklı savaş-haksız savaş ayrımının yerine savunma savaşı-saldırı savaşı ayrımını geçiriyorlar, emperyalistler arası savaşlarda bile saldırıya uğrayan "anavatanın savunulması"nın haklı ve meşru bir davranış olduğunu iddia ediyorlardı. Bu yüzden sosyal-pasifistler, dünya savaşının başlangıç dönemlerinde savaş ödenekleri lehine oy vererek sosyal-şovenlere destek olmuşlardı. O dönemin Avrupa sosyal demokrasisi içerisinde en nüfuzlu akım bu merkezci sosyal-pasifist kanattı ve sağ-oportünist sosyal-şovenist akımın Avrupa sosyalist partilerine kendi savaş yanlısı politikalarını kabul ettirmesi, ancak merkezcilerin bu desteği sayesinde mümkün olmuştu. Sağ-oportünizm ile merkezcilik arasındaki yakınlığın bir kanıtı, merkezci Kautsky'nin başlıca hasmı Eduard Bernstein'ın savaşın patlak vermesiyle birlikte sağ-oportünizmden sosyal-pasifizme geçmesi olmuştu.

Luxemburg, Kautsky'nin *Enternasyonal*'in barış dönemine özgü bir mücadele aracı olduğu, savaş zamanında işe yaramayacağı yolundaki görüşü için: "Bu öyle bir revizyondur ki bunun yanında Bernstein'ın bütün eski girişimleri, zararsız bir çocuk oyuncağı gibi kalır" diyordu. Luxemburg'a göre Kautsky, *Komünist Manifesto*'nun dünya-tarihî çağrısında özsel bir düzeltme yapmıştı: Bütün ülkelerin işçileri, barışta birleşin, savaşta ise birbirinizi boğazlayın!

Lenin'in Yeni Bir Enternasyonal Tasarısı

Savaşa ve *II. Enternasyonal* partilerinin çoğunluğunun sosyal-şovenist politikasına karşı mücadele eden savaş aleyhtarları arasında uluslararası ilişkiler ve enternasyonalizm temeli üzerinde bir işbirliği kurma ihtiyacı güçlenmeye başladı. Ağustos 1914'e değin Lenin de, *II. Enternasyonal*'in, partilerin içindeki reformcu akımlara karşın, özünde devrimci olduğu anlayışına bağlı kalmıştı. *Enternasyonal Bürosu*'nun üyesiydi ve 1907 yılındaki Stuttgart kongresinde Martov ve Rosa Luxemburg ile birlikte savaş konusundaki ünlü sonuç bildirisini kaleme almıştı. 4 Ağustos tecrübesi *Enternasyonal*'e olan inancını sarstı. Sosyalist devrimin bir aracı olarak onu artık işe yaramaz buluyordu. Daha 1 Kasım 1914'te yeni, üçüncü bir enternasyonalin kurulması talebini öne sürdü. "*II. Enternasyonal* öldü, oportünizm tarafından alt edildi" diye yazıyordu. Lenin'e göre oportünizm, işçi hareketi tarihinin barış çağında gelişmiş, bu barış çağı, işçi sınıfının parlamentoculuktan bir araç olarak yararlanmasına, yasallık temeli üzerinde acil talepleri uğruna başarılı mücadeleler vermesine olanak sağlamıştı. *II. Enternasyonal* bu dönemde proleter kitlelerini örgütlemişti. Onun tarihî hizmeti de buydu. Ama reformculuk ve oportünizm, onun altını oymuştu; yeni açılan savaşlar ve devrimler çağında artık görevini yerine getirmekten acizdi. "*III. Enternasyonal*'in önünde duran görev," diye yazıyordu Lenin, "proletaryanın güçlerini kapitalist hükümetlere karşı devrimci taarruz için, siyasal iktidar uğruna bütün ülkelerin burjuvazisine karşı iç savaş için, sosyalizmin zaferi için örgütlendirmektir." Lenin'in yeni bir enternasyonali hedefleyen çabaları sürerken sağ kanat da, çökmüş *II. Enternasyonal*'i diriltme uğraşına girmişti.

II. Enternasyonal'in merkezini tarafsız bir ülke olan Hollanda'ya taşıyan genel sekreter Huysmans, mevcut örgütlerle ilişkiyi ayakta tutmaya çalıştıysa da, etkili bir faaliyetin koşulları ortadan kalkmıştı. "Tarafsızlık" yanlısı sosyalistler Ocak 1915'te Kopenhag'da, Temmuz 1916'da Den Haag'da (Lahey) toplandılar. Ancak "tarafsızlığın" salt bir temenni olarak anlam taşıdığı koşullarda bu kongreler etkin bir politika üretemezdi. İttifak devletleri sosyalist partilerinin Şubat 1915'te Londra'da, mihver devletleri sosyalistlerinin ise Nisan 1915'te Viyana'da ayrı ayrı toplanmaları ise, emperyalist bloklaşmaya tabî kalan çatı oluşturma çabaları olarak, *II. Enternasyonal*'in yozlaşmasını simgelediler.

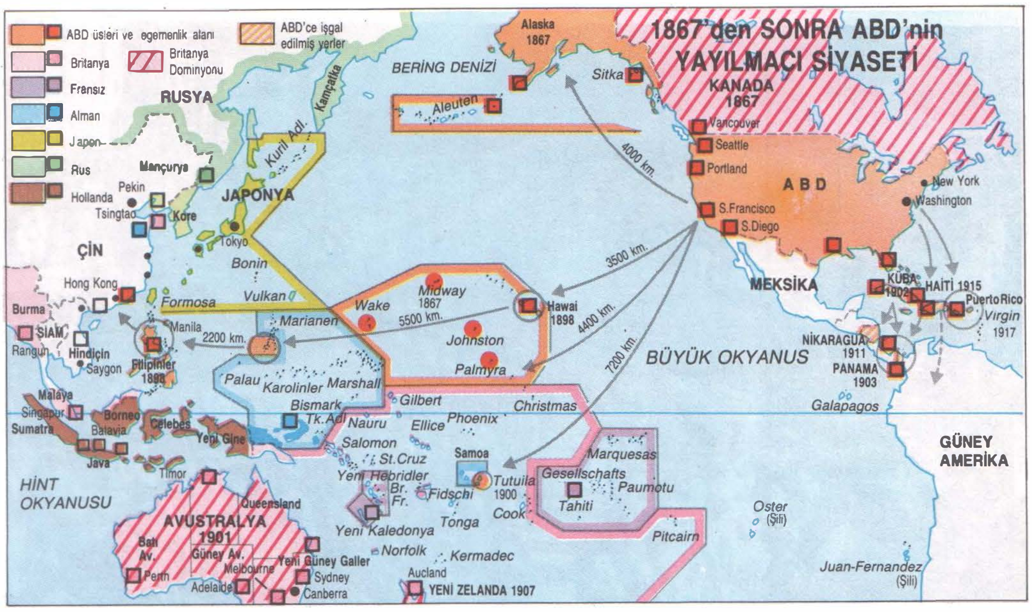
Zimmerwald Konferansı

Bu ortamda *İtalya Sosyalist Partisi*'nin İsviçreli sosyalistlerle birlikte 5-8 Eylül 1915 günlerinde İsviçre'nin Zimmerwald köyünde topladığı bir uluslararası konferans, sosyalizm tarihinde büyük bir önem taşır. Konferansın hazırlık çalışmalarına Rusya'dan *Bolşevik* ve *Menşevik* temsilciler ile Polonyalı sosyalistler de katıldılar. *Enternasyonal*'in "eski ilkeler"ine bağlı kalan, yani *Burgfrieden*'i (iç barış) reddeden ve savaşa karşı ortak bir uluslararası eylemden yana olan bütün partilerin, işçi örgütlerinin ve grupların konferansa çağrılması kararlaştırıldı. Bu, savaşan ülkelerde kendi hükümetlerini destekleyen çoğunluk partilerinin dışarıda bırakılması anlamına geliyordu.

Konferansın önemi, kendini her şeyden önce katılanların bileşiminde belli ediyordu. Savaşın başından bu yana ilk kez Fransız ve Alman işçi önderleri, dikenli tellerin ve siperlerin üzerinden birbirlerine ellerini uzatacaklar, ortak bir bildiriyle: "Bu savaş bizim savaşımız değil!" diyeceklerdi. Ama konferansın asıl tarihî anlamı, Zimmerwald'de belirginleşen ve "Zimmerwald solu" olarak anılacak olan bir akımın ilerde kurulacak *III. Enternasyonal*'in çekirdeğini oluşturmasıydı. Bir başka deyişle, dünya sosyalizm tarihindeki en köklü bölünmenin tohumları Zimmerwald Konferansı'nda atılmıştı.

Sosyal demokrat partilerin sol kanatlarının ayrılıp yeni bir Enternasyonal içinde birleşmesi düşüncesini

1867'den başlayarak Amerikan emperyalizminin yayılması. Kendisi de eski bir sömürge olan Amerika Birleşik Devletleri, hiçbir zaman klasik anlamında bir sömürgeci devlet olmadı. Kuzey Amerika'daki birliğini sağlarken kızılderililere ve Meksikalılara uyguladığı politika, sömürgeleştirme değil, doğrudan doğruya işgal ve iskan politikasıydı. Pasifik adaları ve Alaska'yı da kendi topraklarına kattıktan sonra 1898'de Filipinler'de üslenmiş, 1900 başlarından itibaren de yakın çevresinde diğer sömürgecilerle yayılma savaşlarına girişmişti. Bu yayılma politikasının ilk hedefi Karaip adalarıydı. 1900-1915 arasında sırasıyla Küba, Panama, Nikaragua ve Haiti'yi işgal eden ABD, I. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda, zora dayalı yayılma ve işgal savaşlarından çok ekonomik yayılmayı tercih eden yeni sömürgeci bir politika izlemeye başladı.

Lenin, 4 Ağustos'tan beri taşımaktaydı. Savaşın patlak vermesi üzerine Rus casusu(!) olarak tutuklandığı Avusturya'yı Victor Adler'in yardımıyla terkederek İsviçre'ye giden Lenin, 5 Eylül'de Bern'e varışının hemen ertesi günü ünlü "savaşa karşı tezler"ini formüle etti. Tezler, Alman, Fransız ve Belçika sosyal demokrasisinin önderlerini "sosyalizm hainleri" olarak mahküm ediyor, kitleleri emperyalist savaşı iç savaşa, toplumsal devrime dönüştürmeye çağırıyordu.

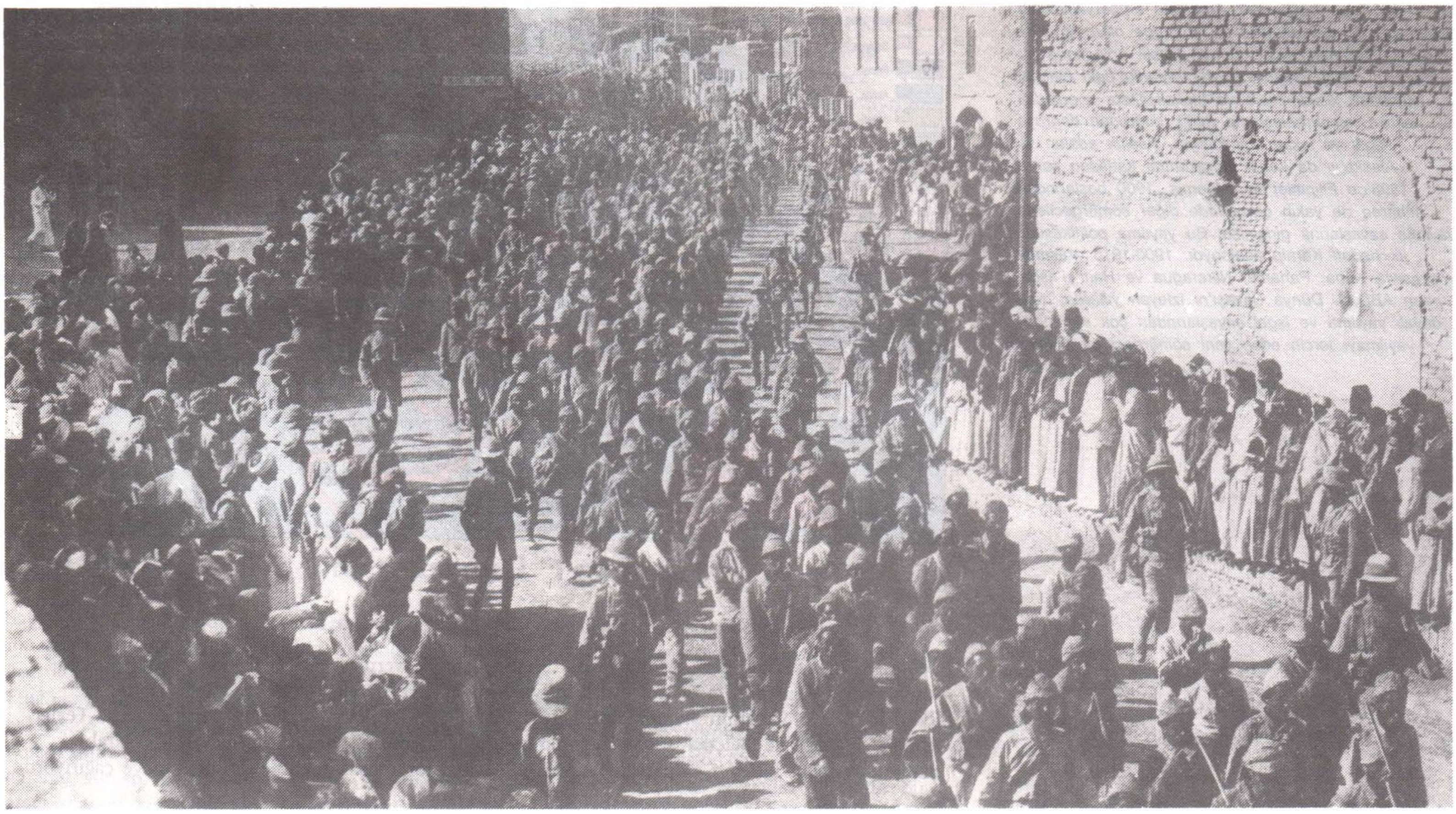
Lenin, devrim umudunu iç barışa karşı çıkanların, savaş ödeneklerinin onaylanmasına ve 4 Ağustos politikasına karşı mücadele ederek barış görüşmelerinin bir an önce başlatılmasını talep eden sosyalist azınlık gruplarının temsil ettiğini varsayıyordu. Ama Lenin'e göre iç barışa karşı çıkan herkes devrimci değildi. Yalnızca savaşın hemen sona erdirilmesini isteyen, ancak aynı zamanda kitleleri devrimci eylemlere çağırmayan sosyal-pasifistler, Lenin'e bakılırsa, ülke savunmasından yana çıkan sosyal-şovenlerden de tehlikeli birer devrim düşmanıydılar; çünkü bunlar, demokratik bir barışın devrim olmadan da sağlanabileceği yanılsamasıyla işçi sınıfını aldatıyorlar, ufkunu bulandırıyorlardı.

İşçi Aristokrasisi ve Sosyal Şovenizm

Lenin'in işçi hareketi içinde gerçekleştirmeyi amaçladığı bölünmeyi haklı göstermek için yaslandığı toplumsal-iktisadî bir teori vardı. Bu teori, işçi partilerinin önderlerinin gerçekte proletaryanın büyük çoğunluğunun değil, yalnızca işçi sınıfının ayrıcalıklı bir tabakasının -bir "işçi aristokrasisi"nin- çıkarlarını temsil ettiklerini ileri sürüyordu. Bu teoriye göre, sömürgelerden elde edilen yüksek tekel kârları, emperyalist devletlerin sermayecilerine işçiler arasından belirli tabakalara, Lenin'in deyişiyle, "rüşvet verme", yani işçilerin büyük çoğunluğununkinden daha yüksek bir yaşam düzeyi sunma, dolayısıyla bunların çıkarlarını emperyalizmin varlığını sürdürmesine bağlama olanağını vermekteydi. "İşçi aristokrasisi"ni oluşturanlar da, savaştan önce oportünizmin, savaş sırasında "sosyal-şovenizm"in taşıyıcısı olanlar da bu ayrıcalıklı katmanlardı. Bunlar, ulusal burjuvazileriyle kendi ülkelerinin işçi sınıfının büyük çoğunluğuna ve düşman ülkelerin rakip emperyalizmlerine karşı ittifak içine girmişlerdi. Sosyal demokrasi, anavatan savunmasına katılmakla yalnızca işçi aristokrasisinin partisi, dolayısıyla emperyalizmin bir dayanağı olduğunu açığa çıkarmıştı. Lenin, işçi sınıfının sömürgeci kapitalizmin ayrıcalıklarından yararlanmayan kesimlerini sosyal demokrasiden ayırma ve devrimci bir enternasyonal içinde birleştirme gerekliğini işte bu teoriyle temellendiriyordu.

İngiltere'de bomba imalatında çalışan kadınlar. Avrupa devletleri, savaşın ilerleyen yıllarında ekonomilerini adım adım birer savaş ekonomisi haline getirdiler. Sanayi üretiminin birçok kolu, silah üretimine uygun hale dönüştürüldü; top, tüfek, top mermisi, bomba ve savaş uçağı imalatı, günlük hayatın ihtiyaçlarının üretiminin önüne geçti. 1918'e yaklaşıldığında, II. Dünya Savaşı'nın sloganlarından biri olacak olan "top mu tereyağı mı?" çelişkisi gündeme çoktan gelmişti. Yiyecek karneye bağlanır ve yiyecek kuyrukları oluşmaya başlarken, sanayiin birçok kolunda yalnızca kadınların çalıştığı "ölüm makineleri" imalatı "ulusal sanayi" haline gelmişti.

Konferansın örgütlenmesi işini *İsviçre Sosyal Demokrat Partisi*'nin önde gelenlerinden Robert Grimm üzerine almıştı. Sola eğilim gösteren Grimm, iç barış politikasının Lenin tarafından "sosyal-pasifistler" olarak nitelendirilen karşıtlarını -örneğin Almanya'dan Kautsky, Haase ve Bernstein'ı- davet etmemişti. *İtalya Sosyalist Partisi* dışında yalnız doğu Avrupa partileri resmen temsil edilmişti. Bunlar *Bolşevikler* (Lenin ve Zinovyev), *Menşevikler* (Axelrod ve Martov), *Rus Sosyalist Devrimciler*'inin sol kanadı (Natanson ve Çernov), Rus *Naşe Slovo* dergisi çevresindeki grup (Troçki), Rumen partisinden Christian Rakowsky, ayrıca Bulgaristan'ın *dar sosyalistler*'i, Rus-Polonya partisinin sol kanadı ve Bund idi. İtalyan partisinin resmî temsilcileri Morgari, Lazzari, Serrati ve Balabanoff idi. İsviçre partisi konferansa resmî bir heyet yollamaya yanaşmamış, ancak aralarında Grimm'in de bulunduğu dört üyesinin konferansa katılmasına izin vermişti. Almanya, Fransa, İsveç ve Hollanda'dan kişisel katılımlar vardı. *Independent Labour Party* (Bağımsız İşçi Partisi) ile *British Socialist Party* (Britanya Sosyalist Partisi) heyetlerine ise İngiliz hükümeti pasaport vermemişti.

Karanlığın Yüreği'nde Emperyalizm

1870-1914 yılları arasında ortaya çıkan modern amperyalizm, tarihçesi, ilkelari, amaçları açısından yüzlerce sosyolojik incelemeye konu olmuş bir olgu olarak an veciz edebi ifadesini Joseph Conrad'ın (1857-1924) *Karanlığın Yüreği* adlı romanında bulmuştur. Bu romanı yalnızca bir emperyalizm belgeseli olarak okumak ve dili ve kurgusundaki büyük sanatı gözardı etmek na denli yanlışsa, Conrad'ın emperyalizmin maskesini düşürme amacını görmezlikten gelmek de o denli tarihsel kayıtsızlık içerir.

Emperyalizmi açıklama çabalarının kimi bu olguyu kaçınılmaz ya da gerekli göstermeyi amaçlayan rasyonalizasyonlar, kimi ciddi va yansız irdelemelerdir. Toplumsal Darwinizm emperyalizmi zorunlu doğal yasalarla açıklamaya çalışırken, gerek kapitalist gerekse sosyalist kuramcılar bu tarihsel olguyu ekonomik zorunluluk terimleriyle incelemişler; kimileri emperyalizmi militarizmin atavistik kalıtımıyla özdeşleştirmiş, kimilari "uygar" va "üstün" toplumların "geri" topluluklara öndarlik misyonu olarak görmüşlerdir.

Darwin'in biyolojik evrim kuramından esinlanen toplumsal Darwinizm 19. yüzyılın ikinci yarısında an popüler kuramlardan biridir. Bir yandan Manchastar Okulu'nun liberal ekonomik kuramlarının en uç noktalara götürülmüş savlarından, diğer yandan da Orta Avrupa milliyetçiliğinin va Bismarck Realpolitik'inin etkilerinden esinlanmiştir. Tamal varsayımı, gerek bireylerin, gerek şirketlarin, gerekse milletlerin yaşam savaşında, uyum sağlamış türlerin sürekliliği, uyum sağlayamamış olanların yokolma zorunluluğudur. Bunun emperyalist amaçlara nasıl uyarlandığı açıktır: Emperyalizm istar politik, istar ekonomik, ister ahlaki tarimlarla görülsün, Avrupa güçlarinin Asya va Afrika'daki yayılmacılığı, onların geri kalmış uluslara olan üstünlüğünün doğal bir sonucudur.

Emperyalizmi kapitalist açıdan savunan Jules F.C. Ferry'nin 1880-81 va 1883-85 yılları arasındaki başbakanlık döneminde Fransa, Tunus, Fransız Kongosu, Sudan'ın bir kısmı va bazı Pasifik yarımadalarını kapsayan bir sömürge imparatorluğuna kavuştu. Yayılmacı politikalarını ekonomik savlarla destaklayan Jules Farry, İngiltara, Almanya va Birleşik Amerika emperyalizminin de tipik bir sözcüsüdür. Ona göre, sömürgeci politikalar sanayileşme politikalarının uzantısıdır. Kapitalin hızlı biriktiği va üretimin sürekli arttığı gelişmiş sanayi ülkelerinde halkın refahı için kapital ihracı şarttır. Bu ülkelerde, işsizliğin çaresi de, yatırımların taşviki de ancak yabancı pazarları ela geçirmekla mümkündür. Bu pazarları sağlayacak sömürgeci politikalarla beslanmeyan bir kapitalist sistem tak güvenlik sübabından vazgeçiyor ve iflasını hazırlıyor damaktir.

Lenin, takelci kapitalizmin zorunlu olarak başvuracağı bir yol olarak açıkladığı emperyalizm kuramını 1916'da yayınlanan *Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması* adlı kitabında anlattı. Lenin'e göre da, kapitalizmin ilari bir aşaması olan tekelci sanayileşmeda çok gelişen finans kapital yani yatırım alanları aradığı için, sermaye ihracı bir zorunluluktur. Bu zorunluluk, ileri kapitalist ülkalardaki halkın refahını arttırmak kaygısından değil, kârı arttırmak amacından kaynaklanır. Emperyalizm, gelişmiş kapitalizmin, kârlarını arttırma uğruna dünyayı paylaşma atılımıdır.

Joseph Schumpetar ise emperyalizmi ekonomik nedenlarin dışında kalan belirli toplumsal güdülere bağlamıştır. 1919'da yayımlanan *Emperyalizmlerin Sosyolojisi* adlı çalışmasında Schumpetar kapitalizm öncesi emperyalist yayılmayla kapitalizm sonrası amperyalist yayılma arasında bir ayrım yapmaz. Ona göre emperyalist yayılmacılığın temelinde ekonomik çıkarlar değil, saldırganlık, egemanlik hırsı, dünyayı ala geçirme özlemi gibi savaşkan güdüler yatmaktadır. Yayılmacılığın bunlardan başka bir amacı yoktur, yani salt yayılmacılık uğruna emperyalist savaşlar yapılır. Buna göre Schumpetar'in emperyalizm tanımı, bir devletin güç kullanarak, sınırsız bir biçimde genişlameya olan amaçsız eğilimidir. Yararcı çıkar hesaplarından dağil, irrasyonel dürtülerden kaynaklanır. Bu dürtüler ise toplumların uzak gaçmişlarindan kalma atavistik eğilimlerdir.

Schumpetar'inki gibi, amparyalizmi ekonomik çıkar açıklamalarının dışına taşıyan çok yaygın başka bir "batılı" görüş da "beyaz adamın misyonu" hatta "kamburu" görüşüdür. Buna göre, gelişmemiş topluluklar, uygar toplulukların sırtlarında taşımakla yükümlü oldukları bir yüktür. Bu yükten kurtulmanın yolu o toplumlara uygarlık, bilim, insanlık ve ışık taşımaktır. Bu yolda verilecek uğraşlar, savaş ya da o toplumlara yapılacak zulmü içerse de maşrudur, çünkü sonunda onların iyiliği için yapılmaktadır. Rudyard Kipling (1865-1936) adlı İngiliz şairi bu fikirleri *The White Man's Burden* (Beyaz Adamın Yükü) adlı şiirinda adata sloganlaştırarak emperyalist vicdanları rahatlatmıştır.

Joseph Conrad'ın *Karanlığın Yüreği* adlı yapıtı 1889'da yayımlandı. Yani Kipling'in *Beyaz Adamın Yükü* şiirinin yayımlandığı yılda va gerek Lanin gerekse Schumpeter'in yukarıda sözünü ettiğimiz incalamelerindan 15-20 yıl kadar önce. Bu yapıt, tarihsel bir olgu karşısında sanatçının o şaşılası duyarlılığıyla, gerek ekonomik amperyalizmin gerekae atavistik saldırgan eğilimleri beyaz adamın kamburu idaolojisi altında meşru kılmaya çalışan Batı'nın üstünlük iddialarının acımasız bir sergilamesi va alaştirialdir. Romanın başkişisi va Afrika'daki Avrupa sömürgeciliğinin simgesi Kurtz'un annesi yarı İngiliz, babası yarı Fransız'dır. "Tüm Avrupa'nın katkısı vardır Kurtz'un yaratılmasında."

İşte yaratılmasına bütün Avrupa'nın katkıda bulunduğu bu Kurtz, Afrika Kongosu'ndaki girişimciliğiyla, çağının "ideal"larinin bir simgesidir. Zaten sömürgecilar arasında bir "fikir", bir "idaal" adamı olarak ün salmıştır. Onu tanımak üzere Kongo üzerinde yolculuğa çıkan Marlow isa, yolculuğunun amacını bir "ses"a ulaşmak olarak görmektedir. Kurtz'a ulaşıp onunla konuşabilirse eğer, yüce fikirler va idealler "ses" bulacak, bir anlamda somutlaşacaktır. Altın va fildişi peşinda Afrika Kongosu'nun darinliklarini sömüren şirkatlarin an başarılı

I. Dünya Savaşı, Avrupa sınırlarını aşan, hem Avrupa hem de Afrika ve Asya topraklarında birarada yaşanan bir savaş olması dolayısıyla gerçek anlamda bir "dünya" savaşıydı. Ortadoğu, gücünü yitirmekte olan Osmanlı İmparatorluğu ile yeni sömürge alanları arayan İngiltere arasındaki en büyük çekişme odaklarından biriydi. 1910'lu yıllarda, Balkan savaşlarından başlayarak bir dizi savaşta yıpranmış olan Osmanlılar, Ortadoğu'da İngiltere karşısında uzun süre tutunamayacaklardı. Yandaki fotoğrafta, 1917'de İngilizlerin esir aldığı Türk birliklerinin Bağdat'tan geçişi görülüyor. Türk esirlerin yürütüldüğü bu yolu, 1916'da İngilizleri Kut'da yenen Halil Paşa, zaferini kutlamak için yaptırmıştı.

Lenin ve Zimmerwald Solu

Lenin'in büyük bir coşkuyla karşıladığı Zimmerwald Konferansı kendisinin yenilgisiyle sonuçlandı. Konferansın otuz sekiz delegesinden yalnız yedisi, Lenin'in grubu içinde yer aldı: Lenin'den başka Zinovyev, Letonyalı Y.A. Berzin, Polonyalı Karl Radek, iki İsveçli delege, Hollanda'dan Henrietta Roland-Holst ve *Lichtstrahlen* (Işınlar) dergisi çevresinde bir araya gelmiş küçük bir grup olan *Almanya Uluslararası Sosyalistleri*'nin temsilcisi Julian Borchard.

Lenin'in konferansa sunduğu karar tasarısı, iç barışın iç savaşa dönüştürülmesi için ayrıntılı bir mücadele planı içeriyordu. Konferans çoğunluğunca "çocukça" ve "tehlikeli saçmalık" olarak nitelenip reddedilen bu karar tasarısı, "proletaryanın devrimci seferberliğinin birinci ön koşulu" olarak sosyalist partilerin bölünmesini gösteriyordu. Konferans *II. Enternasyonal* partilerinin ihanetini mahkûm etti. Troçki tarafından kaleme alınan bir manifestoyla bütün ülkelerin işçilerini proletaryanın hedefleri için uzlaşmaz sınıf mücadelesine çağırdı. Bununla birlikte konferansın, merkezcilerin etkisi altındaki çoğunluğu, sosyal-şovenistlerin partilerinden kayıtsız şartsız ayrılma ve ulusal hükümetlerin devrilmesi için mücadele ilkesinin kararda yer almasını engelledi. Gene de Lenin ve öteki *Bolşevik* delegeler, resmî sosyal demokrat önderliklere karşı devrimci ve merkezci muhalefetin eylem birliğini koruma kaygısıyla manifestoya olumlu oy verdiler.

Zimmerwald manifestosu, İtalya, İngiltere ve tarafsız ülkelerin sosyalist basınında yayımlandı; Almanya, Fransa ve Rusya'da ise illegal bildiri olarak dağıtıldı. *Enternasyonal Bürosu* ise, *II. Enternasyonal* sekreteri Camille Huysmans'ın ağzından Zimmerwaldcileri bir avuç "çeteci" diye nitelendirerek, Zimmerwald çağrısını cevapsız bıraktı. Bunun üzerine Zimmerwald'de seçilen uluslararası komite, ikinci bir konferans toplamayı kararlaştırdı. Konferans, İsviçre'nin bir başka köyünde, Kienthal'de, 24 ile 30 Nisan 1916 arasında toplandı. Birinci konferansta temsil edilenlere bu kez İsviçre sosyal demokrasisinin resmî bir heyeti ile Sırbistan'dan gelen bir milletvekili eklenmişti.

Kienthal Konferansı

Lenin, Kienthal Konferansı'nın karşısına da açık seçik bir programla çıktı: Devrim ve *Enternasyonal*'in bölünmesi. Konferansa tartışılmak üzere sunduğu bir belgede Lenin, savaşa karşı sosyalist propagandanın, aynı zamanda askerleri silahlarını indirmeye çağırmadığı, devrimci ve emperyalist savaşın sosyalizm için bir iç savaşa dönüştürülmesini savunmadığı sürece bir "iki yüzlülüğün" ilerisine geçemeyeceğini öne sürdü. Lenin'e göre konferansın manifestosu, kitleleri yalnız sermayecilerin değil, bu emperyalist savaşa "anavatan savunması" kavramını kullanan sosyal-şovenlerin de aldattığını, her ülkenin sosyalistleri "kendi" hükümetlerini yenilgiyle tehdit etmedikçe savaş sırasında devrimci bir eylemin mümkün olmayacağını, gerici bir savaşta hükümetin uğrayacağı her yenilginin devrimi kolaylaştıracağını, kalıcı ve demokratik bir barışı ise devrimden başka hiçbir şeyin getirmeyeceğini açıkça dile getirmeliydi. Lenin'in savaşın başından beri kararlılık ve tutarlılıkla savunduğu bu konum, sosyalist literatürde "devrimci bozgunculuk (yenilgicilik)" olarak adlandırılır. Ama Lenin için egemen sınıflara karşı mücadelenin yönteminden daha büyük önem taşıyan bir konu var idiyse, o da "sosyal-şovenistler"e karşı mücadele, yani eski partilerin ve *II. Enternasyonal*'in bölünmesiydi. "Sosyalistlere düşen görev", deniyordu Lenin'in konferansa sunduğu belgede, "sosyalizm bayrağı altında burjuvazinin politikasını sürdürenlerden ayrılmanın kaçınılmazlığı konusunda kitleleri aydınlatmaktır."

Lenin bu konferansta da azınlıkta kaldı. *Enternasyonal*'den ayrılıp bir yenisinin kurulması, çoğunluğun oylarıyla reddedildi. Gene de ikinci Zimmerwald (Kienthal) konferansı bir öncekine oranla bir ileri adımdı. Çünkü Kienthal bildirisinde "derhal ve ilhaksız barış" talebine yer verildiği gibi sosyalist partilerin temsilcileri tarafından savaş politikasının desteklenmesine de karşı çıkılıyor, savaş ödeneklerinin reddedilmesi isteniyordu. Dahası konferansta kabul edilen özel bir kararda *II. Enternasyonal* karşısında takınılan tavır açıklığa kavuşturuluyordu. Gerçi bunda *II. Enternasyonal*'den kopuş reddediliyordu; ama *Enternasyonal* Yürütme Komitesi'nin "değişik ulusal şubelerin defalarca istemelerine karşın genel oturumlar toplamaması" kınanıyor, *Enternasyonal* yönetiminin bu tutumuyla anavatan savunması ve iç barış politikalarının "suç ortağı" haline geldiği vurgulanıyordu. Kienthal Konferansı, bir bütün olarak ele alındığında, *Enternasyonal Bürosu*'nun iflası karşısında duyulan hoşnutsuzluğun artışının bir göstergesi oldu.

Sosyalist Muhalefetler Doğuyor

Lenin, Kienthal'de *II. Enternasyonal*'den kopmayı savunurken bölünmenin "bütün dünyada zaten bir olgu olduğunu" ileri sürmüştü. Bu belki o gün için biraz abartılı, ama gelişmenin seyrini doğru kavramış bir iddiaydı. Zimmerwald programını 1916 ilkbaharında benimseyenler, kesinlikle Huysmans'ın sandığı gibi bir avuç "başıbozuk"tan ibaret değildi: İtalya'daki sosyalist partiler, İngiltere'de *Bağımsız İşçi Partisi* ile *Britanya Sosyalist Partisi*, Rusya, İsviçre, Polonya, Romanya, Sırbistan, Bulgaristan, Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin sosyalist partileri, *Bund* ve *İsveç Sosyalist Gençlik Örgütü*, resmen "Zimmerwaldciler"in safında yer almışlardı. Romanya'da 1910'da eski sosyal demokrat hareketten ayrılan Rakovski önderliğindeki *Partidul Social-*

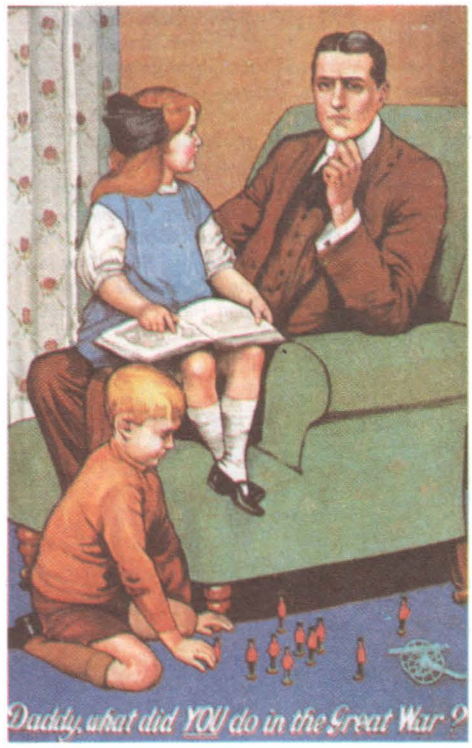
yöneticisi Kurtz, orada bulunmasını yüce insanlık ve uygarlık ideallerine bağlayan parlak broşürler yazmıştır. Kipling'in tipik beyaz adamı, ya da bir kültür kahramanıdır. Kurtz'a yaklaşırken göze aldığı zorlu yolculuğun orta noktasında onun hastalık haberini alan Marlow, bu olağanüstü insanla karşılaşamamak ve onun bildirisini duyamamak kaygısına kapılır. Oysa Kurtz'a yaklaştıkça, bir yandan Avrupa sömürgeciliğinin Kongo'nun derinliklerinde uyguladığı vahşete tanık olurken, bir yandan da Kurtz'un karanlık sırrını öğrenmeye başlar. Bu, içinde tüm insanlık dışı kötülükleri barındıran bir sırdır. Emperyalizmin geri ve masum toplulukları kurtarma misyonunu savunduğu bir broşürünün sonuna Kurtz, titrek bir elyazısıyla "bu hayvanların tümünün kökünü kazıyın" diye bir not eklemiştir. Gerçekte de, Avrupalının Kongo'da yaptığı, önüne geçilmez bir altın ve fildişi yağmacılığının yanısıra tam da budur. Artık Marlow'un tek amacı Kurtz'u maskesiz görmektir. Çünkü Kurtz'un maskesiz yüzünde, tüm Avrupa'nın maskesiz yüzünü görecektir. İlerledikçe tanık olduğu amaçsız şiddet, Kurtz'un yerlilerin kafataslarından oluşturduğu çite geldiğinde, tam bir karabasana dönüşür. Sonunda, *Karanlığın Yüreği*'nde, yüzeysel bir uygarlığın bilinçaltındaki kudret, şiddet, açgözlülük, egemenlik ve üstünlük dürtülerine karşı savunamadığı bir benliğin çöküşüne tanık olur:

"Sonunda (Kurtz) farketti, sanıyorum - ama en sonunda. Orman onu erkenden yakalamış, bu akıl almaz baskının öcünü de çok kötü bir biçimde almıştı. Kendi hakkında bilmediği, ancak o büyük yalnızlığıyla başbaşa kalınca görebildiği şeyler fısıldamış olmalı orman kulağına- ve dayanılmaz ölçüde büyüleyici bir fısıltı olmalıydı bu. İçinde yankılandı, çünkü içi koftu."

Artık Marlow Kurtz'a, daha doğrusu duymak istediği "ses"e erişmiştir. Ama bu sesten tek bir sözcük duyar: "Dehşet." Bu dehşet, Avrupalı uygar insanın, uygarlığını iktidar ve para hırsını tatmin etmeye ve maskelemeye alet ettiği zaman ahlaken ne denli korumasız kaldığının dehşetidir.

JALE PARLA

Demokrat din România (Romanya Sosyal Demokrat Partisi) 1916'da Romanya'nın savaşa girmesiyle birlikte hızla güçlendi ve büyüdü. Bulgaristan'da *Dar Sosyalistler*, burjuva liberal partileriyle *Partriotcen Blok* (Yurtsever Cephe)'yi oluşturan *Siroki Socialisti'nin* (Geniş Sosyalistler) tabanını eriterek, 1918 seçimlerinde ülkede ikinci büyük parti haline geldiler. Balkanlardaki bu gelişmenin yanısıra, Robert Grimm ve Lenin'e yakın olan F. Platten yönetimindeki *İsviçre Sosyal Demokrat Partisi* Zimmerwald'den sonra yükselmeye başlayan ivmesini, Kasım 1918'de örgütlediği büyük köylü genel greviyle doruğa ulaştıracaktı. Ama *Enternasyonal*'in geleceği ve barış için mücadele açısından asıl belirleyici gelişme, savaş halinde bulunan batılı devletler ile ittifak devletlerindeki, yani İngiltere, Fransa, Almanya ve Avusturya'daki çoğunluk partileri içinde sol muhalefetin güçlenmesi oldu. İngiltere'de *Britanya Sosyalist Partisi* içinde sosyal-şoven Hyndman grubu azınlıkta kaldı; *BSP* Nisan 1916'da Zimmerwald hareketine katıldı.

Fransa'da Muhalefet

Fransa'da *Fransız Sendikalar Federasyonu–CGT*'nin önderlerinden, *Metalürji İşçileri Birliği* sekreteri Alfred Merrheim, Zimmerwald'den dönünce *Comité pour la Reprise des Rélations Internationales*'in (Uluslararası İlişkilerin Yeniden Kurulması Komitesi) kuruluşuna önayak oldu. Komiteye katılan *Öğretmenler Sendikası*'nın dergisi *L'Ecolé de la Fédération*, Zimmerwald hareketinin Fransa'daki organı olarak işlev gördü. *Fransa Sosyalist Partisi*'nin Aralık 1915'de Paris'te yapılan kongresinde ilk kez parti yönetiminin savaş politikasını eleştiren ve barış için eylemler düzenlenmesini isteyen sesler yükseldiyse de muhalefetin karar tasarısı 76'ya karşı 2736 oyla reddedildi. Ama muhalefet hareketi hızla büyüdü. Partinin çok sayıda federasyonu muhalefete katıldı. Fransız meclisindeki sosyalist grup içinde, başını *Populaire* başyazarı Jean Longuet'nin çektiği bir muhalif kanat oluştu. Partinin, Paris kongresinden dört ay sonra (Nisan 1916'da) toplanan ulusal kurulunda muhalefetin oyları 1996'ya karşı 960 oya, Aralık 1916'da yapılan bir sonraki kongrede ise 1437'ye karşı 1407 oya yükseldi. Hızla büyüyen muhalefetin baskısı altında, savaş kabinesinde yer alan sosyalist bakanlar, Guesde ile Sembat 1917 başında istifa ettiler. Fransa'da sol muhalefet, Lenin'in devrimci bozgunculuk taktiğini hiçbir zaman benimsemedi. Alman ordusunun Fransız topraklarının üçte bire yakınını işgal etmiş ve Paris kapılarına (Verdun) dayanmış olması da Lenin'in politikasının Fransız solu içindeki başarı şansını alabildiğine zayıflatıyordu.

Alman Sosyal Demokrasisinde Bölünme

Savaşın sonunun başarısız bir devrimin başlangıcıyla iç içe geçtiği Almanya'da görülen gelişmeler de, son derece önemliydi. Partinin parlamento grubunda, savaş ödeneklerine olumsuz oy verilmesini savunan azınlık parlamenterlerinin sayısı durmadan artıyordu. Reichstag'da Mart 1916'da meydana gelen bir olay partinin bölünmesi sürecini başlattı. Azınlık, nihayet grup disiplinini çiğneyerek gündemdeki yeni bir savaş ödeneği talebine karşı oy kullanmayı kararlaştırdı ve Haase'yi karşı oy gerekçesini meclis kürsüsünde açıklamakla görevlendirdi. Haase, konuşmasında hükümetin fetih planlarını kınayıp sıkıyönetimi protesto etti. Bunun üzerine Haase grubu 33'e karşı 58 oyla *SPD* meclis grubundan ihraç edildi. Onlar da 17 milletvekiliyle *Sozialdemokratische Arbeitsgemeinschaft* (Sosyal Demokrat İş Birliği) adında bağımsız bir parlamento grubu kurdular. Parti önderliğinin muhalifleri partiden de ihraç etmeye başlaması, partinin bölünmesine yol açtı. Nisan 1917'de Gotha'da toplanan bir konferans, Alman sosyal demokrasisi içindeki bütün muhalefet akımlarını biraraya getirdi. Konferans, yeni bir sosyal demokrat partinin, *USPD- Unabhaengige Sozialdemokratische Partei Deutschlands*'ın (Almanya Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi) kurulmasına karar verdi. *SPD*'nin hemen bütün büyük isimleri yeni partinin çatısı altında toplandılar. Ancak yeni parti de, taktik ve hedeflerle ilgili sorunlarda derin farklılıkları barındırmıyordu. Sosyal-şoven parti çoğunluğuna karşı mücadele, sağcıların yanında solcuları, Bernstein gibi revizyonistleri, Kurt Eisner gibi etik sosyalistleri ve pasifistleri, Rosa Luxemburg ile Karl Liebknecht gibi devrimci Marksistleri biraraya toplamıştı. Solun en ucunda Luxemburg, Liebknecht, Mehring ve Clara Zetkin'in yönetimindeki *Spartakistler* grubu yer almıştı. Grup, adını Liebknecht ile Leo Jogiches tarafından kaleme alınıp *Spartakus* imzasıyla gizlice dağıtılan mektuplardan alıyordu. Grubun başlıca düşünsel silahı Rosa Luxemburg'un Nisan 1915'de hapishanede yazdığı ve *Junius Broşürü* adıyla ünlenen, *Die Krise der Sozialdemokratie* (Sosyal Demokrasinin Bunalımı) başlıklı yazıydı. *Spartakistlerin* taktiği ve propagandalarının tonu devrimciydi. 1915 sonundan beri partinin ve *Enternasyonal*'in bölünmesinden yana çıkmışlar, "Zimmerwald solu"na katılmışlardı. Eski partide "merkez"i oluşturanlar, Haase ile Kautsky'nin öncülüğünde yeni partinin sağ kanadını oluşturmuşlardı. Bunlar, kitlelerin devrimci duyarlıklarına seslenmeksizin iç barış politikasına karşı çıkıyor, sınıf mücadelesinin yeniden başlatılmasını, savaş ödeneklerinin reddini, savaşın bir uzlaşma barışıyla bir an önce sona erdirilmesi için mücadelenin hızlandırılmasını talep ediyorlardı. Bu grup, Gotha'da da partinin bölünmesine olumsuz oy vermiş, Zimmerwald hareketine katılınmasını ise reddetmişti.

Avusturya: Muhalefetin Gelişmesi

Avusturya'da sosyalist muhalefetin başını bu ülkedeki işçi hareketinin babası Victor Adler'in oğlu Friedrich Adler çekiyordu. Friedrich Adler, Zimmerwald Konferansı'ndan hemen sonra yayımladığı *Avusturyalı Enternasyonalistlerin Manifestosu*'nda Avusturya partisinin önderliğini

Aldo Carpi'nin Müdahale *resmi. İtalyan kamuoyu I. Dünya Savaşı'nın başlangıcında Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın yanında savaşmaya gönüllüydü. Ancak savaş ilerledikçe kamuoyunun eğilimi tersine döndü. Bir süre sonra İtalya "Mihver" devletlerine savaş ilan etti. Resimde, İtalya'da, sosyalizmin kızıl bayrağı ile gericiliğin beyaz bayrağının eski müttefiklerine karşı savaş konusunda birleşmiş olması hicvediliyor.*

eleştirdi: Avrupa demokrasisi, ne Çar'la ne de Habsburg hanedanı ve Hilalle (yani Osmanlı Devletiyle) ittifak kurularak savunulabilirdi. Ama Adler de savaşı iç savaşa dönüştürme fikrinin çok uzağındaydı; ona göre savaş sırasında izlenebilecek biricik politika sıkı bir yansızlıktı. Ne var ki "Avusturya enternasyonalistleri" küçücük bir kümeydiler; açıkca, resmî çizgi olarak *Sozialpatriotismus*'i (Sosyal Yurtseverlik) benimseyen parti önderliği, bütün eleştirilerini tam bir vurdum-duymazlıkla karşılıyordu. İşte bu ortamda Adler, bütün siyasal hayatı boyunca bireysel tedhişe karşı çıkmış bir sosyal demokrat politikacıdan pek beklenemeyecek bir bireysel cesaret örneği koydu ortaya: 7 Temmuz 1914 günü savaşı ilan eden Habsburg hanedanı, saltanat şûrasının üyelerinden Başbakan Kont Stürgkh'ü, idam cezasına mahkûm edilmeyi göze alarak öldürdü. Adler'in bu eyleminden çok, mahkeme önünde yaptığı ve proletaryayı da edilginliğinden ötürü eleştirdiği siyasal savunma, Avusturya işçi kitlelerini hareketlendirdi. Ekim 1918'de Avusturya kendini devrimin içinde buldu. Devrim, hükûmetin işçi sınıfının tepkisinden ürküp idam cezasını infaz etmediği Friedrich Adler'i özgürlüğüne kavuşturdu.

Sosyalist Muhalefetin Sınırları ve Lenin

Lenin, Zimmerwald Konferansı'nın *II. Enternasyonal*'i böleceğini, yeni bir enternasyonalin, *III. Enternasyonal*'in temel taşı olacağını ummuştu. Zimmerwald'de olsun Kienthal'de olsun Lenin'in bu beklentisi tam gerçekleşmedi. Zimmerwald'den sonraki birbuçuk yıl içinde sosyalist partiler içindeki muhalif akımların güçlenmesine rağmen, geniş kitleleri kucaklayan devrimci bir hareket, yalnız Almanya'da oluştu: *Spartakus* grubu. Ama bu grup dahi, Alman sosyal demokrasisinin muhalif azınlığı içindeki bir azınlık olarak kaldı. Savaşan öteki ülkelerde -Rusya bir istisnaydı- ancak tek tek sosyalistler devrimci eylemden yana tavır aldılar. Fransa'da Pierre Monatte, Alfred Rosmer, Henri Guilbeaux ve Fernand Loriot, İtalya'da G.M. Serati ile Amadeo Bordiga bunlar arasındaydı.

Lenin, 5 Mart 1917'de Kollontay'a yazdığı mektupta devrimci bozgunluk taktiğinin azınlıkta kaldığını, Zimmerwald çoğunluğunun tümüyle sosyal-pasifizmin kampına geçtiğini belirterek: "Zimmerwald'in iflası demek değil midir bu?" diye soruyordu. Lenin'in eşi Krupskaya'nın anılarından öğrendiğimize göre 22 Ocak 1917 günü Zürih Halkevi'nde bir gençlik toplantısında konuşurken "yaklaşan devrimin belirleyici kavgaları"nı görmeye ömrünün yeteceğinden bile emin olamıyordu. Altı hafta sonra Rusya'da devrim patlak verdi. Rus Devrimi, gerek sosyalist barış hareketine, gerekse uluslararası sosyalizm içindeki bölünmenin perçinlenmesine ve proletarya devrimi mücadelesinin yükselmesine büyük bir hız kattı.

I. Dünya Savaşı boyunca tüm Avrupa devletleri, savaş propagandasını başlıbaşına bir sanayi alanı haline getirdiler. Kitle iletişimi ilk kez bu savaş dolayısıyla bu denli yaygın ve uluslararası bir nitelik kazandı. (Üstte) "Baba, büyük savaşta sen ne yaptın?" Bu İngiliz posterinde, büyük savaşta savaşmamış olmanın, bireyi gelecek kuşaklar karşısında utanç verici bir konuma düşüreceği vurgulanıyordu. (Ortada) Galiçya'da savaşan Türk birlikleriyle dayanışma çağrısı yapan bir Alman posteri. (Altta) "İşte paran böyle savaşıyor—Denizaltı olarak." Alman savaş kredileri, 1914'te Alman sosyalistleri arasındaki tayin edici ayrım noktasını oluşturmuştu: Alman devletinin savaş kredilerini parlamentoda onaylayan **Alman Sosyal Demokrat Partisi**'*nin büyük çoğunluğu, bu tavırlarıyla savaşa da onay vermiş oluyordu. Posterde batan bir düşman gemisi, Alman savaş kredilerinin hangi biçimde "faydalı" hale getirildiğini gösteriyor.*

Kadınların Oy Hakkını Kazanma Kavgaları

1789 Devrimi'yle, insan hakları adına, kralın egemenliğine son verilip egemenliğin halka devredilmesinden ve halkın temsilcileri aracılığıyla onu kullanmaya başlamasından sonra, günümüze dek bitmeyen demokrasi mücadelesinin odak merkezine yerleşen konulardan birisi "genel oy" hakkı olmuştur. Önceleri sadece aristokratlardan oluşan parlamentoların siyasal iktidarı, halkın temsilcilerinin oluşturdukları "alt meclisler" yararına yitirmelerine koşut olarak bu meclislere kimlerin girebilecekleri (seçilme hakkı) ve onları kimlerin belirleyecekleri (seçme ya da oy hakkı) meselesi, 19. yüzyılın önde gelen siyasal tartışma konularından biridir. Günümüzde hâlâ, esas olarak bir ülkede yaşayan yabancıların "genel oy" kapsamı içine alınıp alınmayacakları sorusu etrafında sürmekte olan bu mücadelenin 19. yüzyılın ilk yarısındaki ilk aşamasına, burjuvazinin oy hakkını, toprak mülkiyetine bağlı olmaktan çıkarıp daha genel olarak mülk sahibi olma kuralına bağlayarak, iktidarı aristokrasiyle paylaşma kavgası damgasını vurdu. 19. yüzyılın ikinci yarısında ise, mülksüz emekçilerin oy hakkını kazanma mücadeleleri egemen oldu. Ancak bütün bu çağ boyunca oy hakkından yoksun bırakılmanın nedeni sadece mülkiyet değildi. Onun yanısıra kadınlar cinsiyetleri, beyaz derili olmayanlar derilerinin rengi gibi gerçeklerle oy hakkından yoksun bırakıldılar.

Yalnızca cinsiyetleri nedeniyle oy hakkından yoksun bırakılan kadınlar, kimi ülkelerde birbuçuk yüzyıl (Fransa) kimi ülkelerde yarım yüzyıldan fazla (İngiltere), daha genel bir ifadeyle, dünyanın önemli bir bölümünde 19. yüzyılın son çeyreği ile 20. yüzyılın ilk çeyreği arasındaki yarım yüzyıl boyunca, siyasal iktidarı elinde bulunduran erkekleri, oy hakkını onlara da tanımaya ikna edebilmek için, zaman zaman çok geniş tabanlı bir kitle hareketine dönüşen kavgalar vermek zorunda kaldılar. Oy hakkını kazanmanın, bu kavgaları veren kadınların umdukları gibi siyasal iktidara ortak olmaları sonucunu doğurmadığı gerçeğini bir yana bıraksak da, bugün, yeryüzünde hâlâ, 1952'de Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen *Kadınların Siyasal Hakları Konvansiyonu*'na rağmen kadınlara oy hakkını tanımayan ülkeler bulunmaktadır. Bu ülkeler, Ürdün, Kuveyt, Suudi Arabistan, Yemen ve Lichtenstein'dır.

Yeryüzünde kadınlara seçme ve seçilme haklarının ilk tanındığı yerin, ABD'nin Wyoming eyaleti (1869) ve bu hakları kadınlara ilk tanıyan ülkenin de Yeni Zelanda (1893) olmasından anlaşılacağı gibi, kadınlara oy hakkını tanımada öncülüğü, kadınların *"pioneer"* olarak yeni toplumlar kurmada erkeklerle eşit koşullarda mücadele verdikleri topraklar yapmış, buna karşılık kadınların toplum içindeki statülerini evlilik kurumu içinde onlara verilen zevcelik ve analık rolleriyle tanımlayıp sınırlayan bütün toplumlarda, evlilik birliğinin reisi olan erkekler, kadınlara oy hakkının tanınmasına büyük bir direnç göstermişlerdir.

Kadınların oy hakkı talebi tarihte ilk kez Fransa'da 1789 Devrimi'nde gündeme gelmiş ama devrimciler kadınları, Rousseau'dan öğrendikleri üzere "sadece erkeğe haz vermesi gereken bir yaratık" olarak gördüklerinden, Olympe de Gouge'un 1791'de kaleme aldığı *Kadın Hakları Bildirgesi*'nde yer alan bu konu ciddiye alınmamış, dahası 4 Kasım 1793 kararnamesiyle kadınların siyasal faaliyette bulunmaları yasaklanmıştır. Fransa'da bu talep yeniden 1848 Devrimleri sırasında Fourierci Victor Considerant tarafından meclis gündemine getirildi ama ciddiye alınmadı. 4 Mart 1848'de kabul edilen "genel oy" hakkı kadınları kapsamıyordu. Buna rağmen Jeanne Drouin, 1849 seçimlerinde aday oldu; aldığı 15 oy seçilmesi için yeterli değildi, ancak kışkırtıcı eylemde bulunduğu gerekçesiyle tutuklanması için yetti de arttı bile.

Amerika'da da kadınların siyasal hakları aynı tarihlerde gündeme geldi. Siyah kölelerin özgürlüğü için mücadele eden kadınlar, cinsiyetleri nedeniyle bu mücadeleden dışlanınca, siyahlar kadar, kendileri için de mücadele vermeleri gerektiğini kavradılar. 1848'de New York'ta toplanan *Seneca Falls* konvansiyonunda başlatılan kadınların mülkiyette, eğitimde, siyasal haklarda eşitlik kavgası, 1869'da Cady Stanhton'un *Ulusal Kadın Oyu Derneği*'ni, Lucy Stone'un da *Amerikan Kadın Oyu Hakkı Derneği*'ni kurmasıyla oy hakkı konusunda odaklaştı.

İngiltere'de Disraeli'nin başbakanlığı sırasında 1832'de burjuvazinin aristokrasiye kabul ettirebildiği, oy hakkını toprak mülkiyetine bağlı olmaktan çıkaran ve daha sınırlı bir mülkiyet ve kiracılık niteliklerine bağlayarak yaygınlaştıran *Reform Bill*, oy hakkının erkek kişilere ait olduğu hükmünü koymuştu. Buna ilk itiraz, aynı yıl, yasanın gerekli mülkiyet koşullarını yerine getiren ve bekar bir kadın olan Mary Smith adına meclise verilen dilekçeyle yapıldı. Dilekçe işleme konmadı. 1838'de Chartist hareket, kısa bir süreyle, kadınları da kapsayan bir genel yetişkin oyu talebini ortaya attıysa da, sonradan "genel erkek oyu" ilkesini benimsedi. Kadınların oy hakkı için mücadelesi asıl, *Kadınların Köleleştirilişi* kitabının yazarı, çağın önde gelen bir feministi olan John Stuart Mill'in parlamentoya seçilmesinden sonra, yine radikal bir *Whig* (liberal) olan Henry Fawcett ile birlikte, 1499 kadın tarafından imzalanmış bir toplu dilekçeyi parlamentoda savunmasıyla başladı.

19. yüzyıl ortalarında İngiltere'de ve genel olarak batı dünyasında benimsenen siyaset teorisine göre, oy hakkı, toplumdaki farklı çıkarların meclise yansıtılabilmesinin bir aracıydı. Onun için, çıkarları aile birliği içerisinde kocaları ve babaları olan erkeklerin çıkarlarıyla özdeş kabul edilen kadınlara oy hakkının tanınması gereksiz görülüyordu. Bir başka deyişle, evlilik nedeniyle erkeğe bağımlı ve hukuken "kısıtlı" olan kadınların, siyasal bakımdan kısıtlanmaları da doğaldı. Hukuka böyle yansıyan toplumdaki yaygın patriyarkal (cinsiyetçi) anlayışın, kadınlar oy hakkını talep etmeye başladıktan sonra ortaya atılan ve elli yıl boyunca tekrarlanan yadsıma gerekçeleri arasında, "siyaset bir güç ilişkisidir, erkek güçlü, kadın güçsüzdür" gibi, doğacı; "siyaset kirli bir iştir, kadınlar ona bulaşmamalıdır" gibi, ahlakçı; "siyasal hakları olursa kadınlar doğal görevlerini, ailelerini ihmal ederler, aileler bölünür" gibi, aileci; "onlar siyasetten anlamazlar, eğitimleri yeterli değildir, duygusaldırlar, ehil değildirler" gibi, sosyo-psikolojici; hatta İngiltere'de daha henüz erkeklerin hepsi oy hakkını kazanmamışken kadınların, varolan biçimiyle erkeklerle eşit haklar talep etmelerinden yola çıkarak kadınları "demokrasi düşmanı" olarak suçlayan kimi liberal ve sosyalist erkeklerinki gibi "ince siyasetçi" görüşler sayılabilir.

1860'ların sonunda, güçlü sufrajet hareketlerinin geliştiği bütün batı ülkelerinde I. Dünya Savaşı dolaylarında, kimisinde savaştan az önce ve savaş sırasında (Finlandiya 1906, Danimarka, İzlanda 1913, Hollanda ve devrimin hemen ardından SSCB 1917) kimisinde savaş ertesinde (İngiltere, Avusturya, Çekoslovakya, Polonya, İsveç 1918, Almanya, Lüksemburg 1919, ABD 1920) kadınların oy hakkını kazanmalarına kadar süren mücadelenin başka her yerden daha kararlı ve zaman zaman şiddete varan eylem biçimleriyle sürdürüldüğü yer İngiltere idi. 1866'da parlamentoya götürülen kadınlara erkeklerle eşit koşullarda (ilk aşamada cinsiyet engelini en ince olduğu yerden kırmanın daha kolay olacağı umuduyla evli kadınlar için bir talepte bulunulmuyor, erkeklerle eşitlik, bekar ve onlar kadar mülkü olan kadınlar için söz konusu ediliyordu; sonradan 1882'de evli kadınlara mülkiyet hakkı tanınınca, talebin kapsamına kendiliğinden onlar da girdi) oy hakkının tanınması önerisinin sunulmasının ardından İngiltere'nin her yanında, bu talebi desteklemek üzere bir dizi dernek kuruldu. 1897 de *National Union of Women's Suffrage Societies—NUWSS* (Ulusal Kadın Oy Hakkı Dernekleri Federasyonu) ya da kısa adıyla *National Union—NU* (Ulusal Birlik) çatısı altında toplanan ve yasal yollardan parlamento üyeleriyle kamuoyunu etkilemek üzere baskı grubu etkinlikleri yaparak oy hakkını kazanma uğraşı veren kadınların çizgisine *sufrajist* çizgi denilmektedir. O sırada hiçbirisi kadınların oy hakkını programlarına almamış olan siyasal partiler yerine, yalnız oy hakkına yandaş milletvekillerini destekleyen, böylece partilerüstü bir mücadele stratejisi izleyen, Millcent Garret Fawcett'in liderliğindeki *sufrajistler*, 1866'dan 1914'e kadar hemen her yıl parlamentonun gündemine gelen oy hakkı tartışmaları sırasında, üç kez, 1870'te, 1910'da ve 1911'de, tasarının ilk görüşmede çoğunluğu elde etmesini sağlama başarısını gösterdiler. Ancak bu, tasarının yasalaşması için gidilmesi gereken yolun ancak ilk adımını oluşturuyordu.

Yasal mücadele yöntemlerinin istenilen sonucu vermemesi üzerine, 1903'ten itibaren, *sufrajet* adı verilen militan kadınların başlattıkları bir mücadele şekillenme-

Tutuklanmış bir Sufrajet. Kadınların siyasal alanda "meşru" varlıklar olarak kabul edilmesinin mücadelesi, "gayrımeşru" bir yolla verilmek zorundaydı. Gerçek anlamda bir evrensel oy hakkı için mücadele eden kadınlar, burjuva demokrasisinin meşru organları içinde seslerini duyuramadıkları için, kanun dışı gösteriler yoluyla eyleme geçtiler. Eylemlerinin büyük kısmı "sivil itaatsizlik" başlığı altında toplanabilirdi. Amaçları, resmî devlet organlarının huzurunu kaçırmak, ancak şiddete başvurmamak, kendilerini tutuklattırarak tutukevlerini ve mahkemeleri birer gösteri ve propaganda mekanına dönüştürmekti. Bu yüzden "tutuklanmış bir Sufrajet", kadınlara oy hakkı mücadelesinin alışılmış bir görüntüsüydü.

ye başladı. Emmeline Pankhurst ile kızları Christabel ve Sylvia Pankhurst'ün liderliğini yaptıkları *Women's Social and Political Union—WSPU* (Kadınların Sosyal ve Siyasal Birliği) örgütü, *sufrajist* çizgiden farklı olarak daha cesur ve saldırgan bir strateji benimsemişti. Yalnız kadınlardan oluşan bu örgüt, partilerüstü bir çizgiyle yetinmeyerek, kadınlara oy hakkını tanımayan hükümetlere karşı sert bir muhalefet ve baltalama politikası güdüyordu. O yüzden 1905'ten itibaren, genellikle kadınların oy hakkına daha sempatiyle yaklaşan bir parti olmasına rağmen, *Liberal Parti*'nin seçimleri kazanmaması için, oy hakkından yana milletvekilleri ve bakanlar da dahil olmak üzere liberal adaylara karşı kampanya yürüten ve etkili olan *sufrajetler*, yavaş yavaş, kamuoyunun dikkatini oy hakkı konusunda odaklaştırmayı başaran, birbirinden cüretkar siyasal mücadele taktikleri geliştirdiler.

Sonunda Victoria çağının, aciz, pısırık, erkeğin korumasına muhtaç kadın imgesini yerle bir edip yerini kişilikli, mücadeleci, kendine güvenen, çağdaş kadın imgesine bırakmasını sağlayan bu kitle hareketinin ilginç eylem biçimlerinden bazı örnekler verelim: *Sufrajetler*, izinsiz toplantı ve gösteriler düzenlayip tutuklanmayı,

yargılanmayı, hapse girmeyi göze alarak kadınların oy hakkına ne kadar önem verdiklerini kanıtlamak istediler. Aynı taktiğin uzantısında mahkemeleri kamuoyunu etkilemenin ve davanın propagandasını yapmanın bir aracı olarak kullandılar. Tutuklandıklarında, siyasal mahkûm statüsüne konulmamalarını protesto etmek için pasif direnme amacıyla açlık grevleri yaptılar. Hükümetin onları şehit haline getirmemek için zorla besleme yoluna gitmesi, bir tür işkenceye dönüşen bu uygulamaya kamuoyundan büyük tepkiler gelmesine, uluslararası planda aydınların ve siyaset adamlarının harekete geçmelerine neden oldu. Bunun üzerine hükümet, halk arasında *Kedi ve Fare Yasası* diye anılan, koşullu salıverilme yasasını çıkarmak zorunda kaldı. *Sufrajetler* bundan sonra da açlık grevlerini bu yasadan yararlanıp hapis yatmamanın yolu olarak kullandılar. Kısacası hükümeti baskı uygulamaya iten ve her baskıya karşı kamuoyunun gözünde yine onları haklı çıkaran yeni direnme yöntemleri geliştirdiler.

Bütün bu yöntemler kamuoyunda *sufrajetlerden* yana büyük bir sempati ve destek yarattı. öyle ki, 21 Haziran 1908 tarihinde Hyde Park'ta düzenledikleri açıkhava toplantısında, beyaz elbiselerinin beline yeşilli morlu kemerler bağlamış kadın göstericilerle birlikte sayıları yarım milyon dolayında tahmin edilen kadınlı erkekli bir kalabalık katıldı.

Sufrajetlerin bu başarısı nedeniyledir ki, yasal mücadele yöntemlerinden yana olanların da militan mücadeleye katıldıkları, örneğin vergi ödememe kampanyaları başlattıkları ya da İngiltere'nin her yanından Westminster'e doğru kadın göstericilerin yürüyüşe geçmeleri nedeniyle "Haç" gösterisi denilen büyük gösteriler düzenledikleri görüldü. Bunlardan birinde, 1909'da Despard ve taraftarlarının parlamentoya düzenledikleri bir gösteri yürüyüşünü, Muriel Matters'in Londra üzerinde balonla uçarak ve havadan propaganda malzemesi atarak desteklemesi, büyük yankı uyandırdı.

Çoğu bir şenlik biçimini alan bu çarpıcı, renkli eylemler arasında, 1913'te Derby at yarışları sırasında kendisini kralın atları önüne atan ve birkaç gün sonra aldığı yaralar sonucu ölen Emily Wilding Davison'un bu davranışının özel bir yeri vardır. "Tiranlara başkaldırmak, Tanrı'ya itaatin yoludur" diyen bu fanatik kadın, *sufrajet* stratejisinin 1910'dan itibaren yöneldiği "şiddet" eylemlerinin de bir öncüsüydü.

Hyde Park toplantısı gibi, kadınların oy hakkı davasının büyük bir kitle desteğine sahip olduğunu kanıtlayan gösterilere rağmen, hükümetin baskıya boyun eğmiş olmamak için tutumunda inat etmesi, hatta 18 Ekim 1910 tarihinde *sufrajet* ve *sufrajistlerin* birlikte düzenledikleri gösteride polisin göstericilere karşı saldırıya geçmesiyle başlayıp altı saat süren çatışmalar sırasında, birçok kadının ölümcül yaralar almaları nedeniyle "Kara Cuma" diye anılan gösteride olduğu gibi doğrudan şiddet uygulamasının ardından, *sufrajetler* taktik değiştirerek kendilerinin acı çekmesindense, onlara acı çektirenlerin mülklerine zarar verme kararını aldılar. Önceleri boş binalara taş atmakla başlayan bu yeni gösteri biçimi, zamanla tırmanarak Regent ve Bond Street gibi önemli alışveriş merkezlerindeki bütün cam çerçevenin yerle bir edildiği gösterilere, giderek kundakçılığa ve en sonunda da binaların boş mu, fabrika mı, hastane mi olduğu ayrımı yapılmadan girişilen sabotaj eylemlerine dönüştü. Ancak o noktada artık, militanlık uğruna militanlık yapma biçimini alan ve amaçla araç arasındaki beği gözünden kaçıran *WSPU*, önce kitle ve sempatizan desteğini, ardından da kadrosunu yitirmeye başladı.

Bu yüzden pekçok tarihçi, savaş sonrasında 1918'de yapılan bir yasa değişikliğiyle, erkeklere göre, başta yaş sınırı olmak üzere (erkeklerin 21, kadınlarınsa 30 yaşında oy hakkını kazanacakları hükme bağlanmıştı) belirli kısıtlamalar taşısa da (bu kısıtlamalar 1928'de kaldırılacaktı) kadınlara oy hakkını tanıyan karar üzerinde, 1912'den itibaren bir kadın hareketinden çok "şehir gerillası tekniklerinde uzmanlaşmış bir yeraltı örgütü" niteliğine bürünen *sufrajet* mücadelesinin değil, savaş sırasında cepheye giden erkeklerin yerine fabrikalarda, bürolarda onların sorumluluklarını üstlenen kadınların katlandıkları fedakârlıkların etkili olduğu görüşünde birleşmektedir.

Bununla birlikte, oy hakkını kazanmak için ölümü bile göze alacak kadar kararlı bir militan kadın hareketi gelişmemiş olsaydı, bugünün katılımcı demokrasi perspektifinden bakıldığında gerekli ama yeterli olmaktan uzak bir hak olarak görünen oy hakkını tanımamak için uzun süre inatla direnen erkek yöneticileri ikna etmek mümkün olur muydu sorusu, üzerinde durulması gereken bir sorudur.

Siyasette şiddetin hangi biçimde ve hangi gerekçeyle olursa olsun kullanılmasına karşıt bir bakış açısıyla sonu şiddet kullanmaya varan taktikleri geliştiren *sufrajetler* hakkında yine de olumsuz bir yargıya varılmaması mümkündür. Militan stratejinin önde gelen savunucularından Emmeline Pankhurst'ten alınan aşağıdaki satırlarda görüldüğü gibi, *sufrajetler* bu konuda ciddi endişeler taşımışlar ve kendilerine aşılması olanaksız sınırlar koymuşlardır: "Bayanlar, baylar; militan *sufrajistlerin* insan hayatı konusunda gösterdikleri tek umursamazlık kendi hayatlarıyla ilgili olmuştur; başkalarının hayatını hiçbir zaman tehlikeye atmamışlardır. Size burada ve şimdi, insan hayatına zarar vermenin hiçbir zaman *WSPU*'nun onayladığı bir siyaset olmadığını ve olamayacağını söylemek isterim. Biz böyle bir siyaseti düşmanlarımıza bırakıyoruz. Birbirleriyle savaşan erkeklere bırakıyoruz. Bu, kadınların mücadele yöntemi değildir... Hükümetlerin insan hayatından daha fazla değer verdikleri bir şey vardır: Mülkiyetin güvence altında olması. Onun için biz de düşmana mülkiyet vasıtasıyla darbe vuracağız..." (17 Ekim 1912'de Londra'da Albert Hall'de yapılan konuşmadan).

Kadınların cinsiyetleri nedeniyle ezilmelerine son vermek amacıyla oluşan feminist hareketin içinde yer almakla birlikte tek amacını, ne pahasına olursa olsun oy hakkını elde etmekle sınırlandıran *sufrajet* hareket, son tahlilde, bu perspektif sığlığının kurbanı oldu ve kendisiyle çelişkiye düşmekten kurtulamadı. Öyle ki, 1912'de savaş karşıtı bir tutum sergileyen Pankhurst ve Christabel, oy hakkı uğruna, emperyalist savaşı destekleme noktasına geldiler.

ŞİRİN TEKELİ

Latin Amerika ve Meksika Devrimi

"Altın sayesinde ruhları Cennet'e göndermek bile mümkündür". Kristof Kolomb

19. yüzyıl boyunca Latin Amerika'yı sarsacak bütün toplumsal mücadelelerin tohumları, daha 16. yüzyılda, kıtanın Avrupalılar tarafından istilası sırasında atılmıştı. Daha 15. yüzyılın sonunda, sömürgeleştirme yalnızca adalarla sınırlı iken, fethedilecek kıtaların hukukî statüsü, 1494'teki Tordesillas Antlaşması ile belirlendi. Bu anlaşmaya göre bugünkü Brezilya'nın bir kısmı Portekiz'e, kıtanın geri kalan bölgeleri ise İspanya'yı elinde tutan Kastilya Krallığı'na bağlandı. Bunu izleyen yıllarda kıtanın sömürgeleştirilmesi, İspanyolca *conquistadores* (fatihler) diye anılan, değerli madenler peşindeki maceracılara bırakıldı. Bu dönemde kıtada geçimlik tarım ve hayvancılıkla uğraşan sayısız kızılderili topluluklarının yanısıra, iki büyük uygarlık hüküm sürüyordu: Bugünkü Peru'da And dağları boyunca toplam 15 bin km.'lik bir yollar şebekesi inşa etmiş olan İnka İmparatorluğu ile bugünkü Meksika bölgesine egemen olan Aztek İmparatorluğu. Aztek İmparatorluğu Hernando Cortes önderliğindeki 500 asker tarafından, İnka İmparatorluğu ise Francisco Pizzaro önderliğinde 106 piyade ve 62 süvari tarafından yıkıldı. Her iki durumda fetihin bu kadar kolay olmasının benzer nedenleri vardı. Özellikle Meksika'da Aztek yönetiminden hoşnut olmayan tâbî kabileler ayaklanarak, İspanyol istilacılara katıldı. Diğer yandan, kuşkusuz, ilk zaferi mümkün kılan en önemli faktörlerden biri, ateşli silahlara ve atlara sahip olmanın İspanyollara sağladığı üstünlüktü. Bu üstünlüğün yanısıra, beyazların anlamsız zulmünün, her tür törenin dışında davranmalarının, hiçbir sözleşmeye sadık kalmalarınının yarattığı şaşkınlık da onlara yardımcı oldu. Daha Antiller'de, Kolomb önderliğindeki beyazların zulmü karşısında kızılderililer Kolomb önderliğindeki beyazlardan kurtarmak için çocuklarını öldürmeye, kendilerini zehirlemeye başlamışlardı. İnka İmparatoru Athaulpa, boğazlanmadan önce fatih Pizzaro'ya kurtulmalık olarak beş bin kilo ağırlığında saf gümüş ve bir milyon üç yüz yirmi bin altın vermişti. Cortes'in kendi tahminine göre Azteklerin başkentinin ele geçirilmesi sırasında 100 bin kişi öldürülmüştü. Ancak özellikle ilk zaferden sonra kızılderililerin bir daha toparlanamamasını sağlayan en önemli faktör, çiçek başta olmak üzere, kızılderililerin bağışıklık sistemlerinin onları hazırlamadığı salgın hastalıklardı. Bütün bu faktörlerin ortak etkisiyle, kesin rakamlar bilinmemekle birlikte, kıtadaki kızılderili nüfusun belki de yüzde 95 oranında azalmış olduğu tahmin ediliyor.

Sömürge Dönemi

Fatihler ve Kral

Kızılderililerin, özellikle beyaz nüfuzu dışında kalanları, kendi geçimlik tarım ve hayvancılıklarına geri döndüler. Ancak hayat tarzları, Aztek ve özellikle İnka

1929'da Diego Rivera'ya Cuernavaca şehrindeki Cortéz Sarayı için duvar resimleri ısmarlanır. 16. yüzyıldan kalmış olan bu sarayın inşasına Conquistador Hernán Cortéz, Azteklerin başkenti olan Tenochtitlán'ın ele geçirilmesinden yaklaşık on yıl sonra başladı. 2 Ocak ile 16 Eylül 1930 arasında tamamlanan freskler yaklaşık 150 metrekarelik bir alana yayıldılar.Rivera bu freskler için Cuernavaca bölgesinin eski kızılderili kültüründen, sömürgecilik dönemlerine, ve 20. yüzyılın başındaki Zapatacı köylü ayaklanmalarına kadar geniş bir tarihsel dönemi kendine konu olarak seçti. Bu geniş tarihsel yelpaze görsel olarak sürekliliğe sahip olan ve bir bütünlüğü oluşturan sekiz bölümü içermektedir. Başlangıçta Aztekler ile İspanyollar ve onların kızılderili müttefikleri arasındaki 1521'de yaşanan çarpışma resmedilmektedir (solda). Cuernavaca'nın istilası Tenochtitlán'dan sürülen İspanyolların tekrardan geri dönmeleri ve orayı ele geçirmeleri tarihsel bağlamında ilginçtir. Çarpışma esnasında hayvanların da savaşçı olarak canlandırılmaları bu istila sürecindeki vahşiliği vurgulamaktadır. İkinci olarak İspanyolların Cuernavaca'yı ele geçirmek için Amanalco geçidini aşmaları konu ediliyor. Bunun ardındaki bölümde ise İspanyolların Cuernavaca'daki Tlahuican yerlilerini yaşadıkları yerlerden sürmeleri işleniyor. Dördüncü bölüm İspanyol tahtının Cortéz'e unvan vermesi, beşinci bölümde ise kızılderililerin Cortéz'e bir saray inşa etmeleri ve sözcülerini ona göndermeleri canlandırılıyor. Altıncı bölümde ise Cortéz'in şeker kamışı plantasyonlarında çalışan kızılderililer görülüyor (sağda). Emek gücünün ekonomik olarak sömürülmesi, istila ve şiddetin yerini alıyor. Bu kez büyük toprak sahiplerinin kırbaç yoluyla egemenliklerini kurmaları canlandırılıyor. Bu sahnede Rivera'nın emperyalizmi resim sanatı aracılığı ile son derece çarpıcı bir biçimde resmettiği görülüyor. Yedinci bölüm kızılderililere İncil'i anlatan va tanıtan rahip dolayımı ile İspanyol Kilisesi'ni işliyor. Sekizinci ve son bölümde ise köylülerin ezilmeleri ve Zapata önderliği altında 1911'de ayaklanmaları resmediliyor. Son derece renkli ve çarpıcı bir biçimde canlandırılan bu tarihsel süreç Diego Rivera'nın ürünleri içindeki en önemli ve anlamlı parçalardan biri olarak devrimci sanat ürünleri tarihinde seçkin bir yer kazanmıştır.

15 Meksika Devrimi

Kızılderili kültürleri ve Avrupa medeniyeti

"Papaz Vicente de Valverde gölgelerin arasından çıkar ve Atahualpe ile buluşmaya gider. Açık denizlerde fırtınayı dualarla kovuyormuşçasına bir eliyle İncil'i, diğer eliyle haçı kaldırır ve "Tanrı, gerçek Tanrı burada işte, başka her şey anlamsız," diye haykırır. Çevirmen bu sözleri çevirince, kalabalığın öte yanında duran Atahualpa sorar: "Kim söyledi bunu size?"
"İncil söyledi, Kutsal Kitap."
"Öyleyse ver de, bana da söylesin."

Birkaç adım ötede, Pizarro kılıcını kınından sıyırır.

Atahualpa İncil'e bakar, evirip çevirir, konuşturmak için sallar, kulağına dayar: "Hiçbir şey söylemiyor. Boş bu."

Sonra yere bırakıverir.

Pizarro haykırır ve saldırır. Bu işaretle birlikte tuzak açılır. Pusuya yattıkları yerden borazancılar borularını öttürür, tüfekler kükrer ve süvariler şaşkınlıktan donmuş silahsız kitlenin üzerine saldırır."

"Medeniyet" böyle gelmişti Latin Amerika'ya!

Kristof Kolomb, Aragon Kralı II. Ferdinand ile birleşip son Müslüman kalıntılarını ülkesinden atan, Hıristiyanlığa avdet etmeyen bütün Yahudileri ülkesinden süren, Kraliçe İzabella'nın önünde diz çöktüğünde, savaşlarla boşalmış hazinesine altınlar, mücevherler, yiyeceklerin korunması ve tatlandırılması için baharatlar getirmeyi vaadediyordu Asya kıyılarından. Böylece aracılardan kurtulunmuş olacak, bu kaynaklara doğrudan ulaşılacaktı. İzabella, bu izni ve desteği verdi ona.

"Hint Denizleri"'ne doğru yolaldığı inancıyla yola çıktı Kolomb. Tayfalarınınsa inançtan ziyade korkuları vardı. Endülüs hapishanelerinden, işkenceden kurtulmalarına karşılık bu yolculuğa çıkma seçeneği tanınmıştı onlara. Gözlerinde ne altın vardı, ne gümüş, yol boyunca denizden çıkıp onları yutacak canavarları, gemiyi devirecek fırtınayı bekleyip durdular. En büyük dehşetleriyse şuydu: Her gece (düz olduğuna inandıkları) dünyanın bitivereceğini ve ucundan aşağı yuvarlanacaklarını bekliyorlardı.

Oysa güzel bir kara parçasına vardılar. Yeşillikler, tadı bilinmedik cennet meyvaları içinde, para, elbise ve günahtan habersiz yerliler çıktı karşılarına. Ne yazık ki yerlilerin efsanelerinde, doğudan gelecek beyaz Tanrılar bulunmaktaydı. Ve yerlilerin ilk tepkisi, bu gökten gelen adamları yemeye, içmeye davet etmek oldu. Hint adalarına indiği inancındaki Kolomb'un çevirmeni, (Japonya'ya gelmiş olabileceklerini de düşünmüşlerdi) azbuçuk İbranicesi, Arami dili, Japoncası ya da Çincesiyle boşu boşuna denedi onlarla konuşmayı. Sonunda ortak bir dil bulundu: Kızılderililerin misafirperverlikleri ve dostlukları.

15. yüzyılın sonunda Güney Amerika'da henüz Taş Devri'ni yaşayan insanlardan, gökbilimle uğraşan bilginine kadar çok çeşitli bir nüfus mevcuttu. Yukatan'da, şimdiki Peru civarında yerleşmiş bulunan Mayalar tarıma dayalı bir hayat sürüyorlardı. Oldukça düzenli bir çalışma ve savaş örgütlenmesi içindeydiler, nitekim Mayaları oluşturan 16 küçük devlet sürekli birbirleriyle savaş halindeydi.

Kakao çekirdeklerinin para gibi kullanıldığı bir pazar

Kızılderili avcılar, avlanna, giyindikleri geyik kürklerine gizlenerek yaklaşıyorlar. (Th'eodore de Bry'ın bir gravüründen)

sistemleri vardı. Tuz, bal, pamuğun yanısıra, savaşlarda esir aldıkları soylu sınıfa dahil olmayan köleleri da satıyorlardı. Hiyeroğlif tarzı bir yazıları ve kalıtımsal seçkinlerin iktidarı ellerinde tuttukları sınıflı bir toplumları vardı. Soylular özel toprak sahipleri, siyasetin üst kademelerindekilerden oluşuyor, avam sınıfı özgür işçilerden, alt sınıf da kölelerden oluşuyordu. Esir edilen soylular köleleştirilmiyor, kalpleri çıkarılarak Tanrılara kurban ediliyordu. Genelde tek eşlilik hüküm sürüyor, doğan çocuklar topluluğun yaşlılarından birine vaftiz ettiriliyordu. Tufan ve kıyamete inanan Mayalar oruç tutuyor, günah çıkartıyorlardı. Son derece gelişmiş gökbilim çalışmaları, zaman ve mekân ölçümleri yapıyorlardı. Tarihte "O" sayısının değerini ilk bulan onlardı, ayrıca oldukça karmaşık bir takvim de geliştirmişlerdi. Savaşlarında piyadeler, taş uçlu mızraklar, ok ve yay kullanıyorlardı. "Gerilla" tarzı, pusular, tuzaklar kurarak savaşıyorlardı.

Peru, Bolivya, Ekvador ile Kuzey Arjantin, Kolombiya, Şili ve Brezilya'nın bir bölümünde yerleşmiş bulunan İnkaların teokratik bir imparatorluğu vardı. İnka dininde toprak kutsaldı, bu nedenle hiçbir uygarlıkta görülmediği ölçüde bütünleştikleri toprağın en kullanılamaz yerlerini işleyebilmiş, sulama kanalları, teraslar sayesinde kendilerine tarım alanları yaratmışlardı. Dinsel törenlerde ve ağır maden işleri sırasında, devlet denetimi altında koka kullanımı yaygındı. Bu alışkanlıkları daha sonra onları zorla çalıştıracak olan "fatih"lerin elinde önemli bir koz olacaktı.

Meksika vadisine yerleşmiş olan Azteklerse temelde klanlara dayalı bir imparatorluk sistemiydi. Kabile konseyi toprağı klanlara bölüyor, klan şefi de bunu ailelere adil bir biçimde dağıtıyordu. Her klan kendini besleyen toprağın doğal sahibi sayılıyordu. Toprak son derece kısıtlı olduğu için suya ağaçlar dikip kökleriyle toprağı sıkıştırmalarını sağlayarak yapma adacıklar "chinampa"-lar oluşturmuş, bunlar üzerinde tarım yapmaya çalışmışlardı. Piramitleriyle tanınan bu kültürün savaş anlayışı bizim anladığımız şekliyle gerçekçilikten uzak, törensel bir gösteriydi. 15. ve 16. yüzyılın başında imparatorluk gelişmişti, Meksika vadisiyle kıyı arasında yer alan şehir devletleri imparatora zorla vergi ödüyorlardı. Bu nedenle sistemdeki çatlaklar ileride işgalcilerin çok işine yaradı.

Dünyanın sonuna gelip aşağı düşmekten korka korka gelen "fatihlerin", yerlilerin gözüyle "Kireç gibi beyaz, vücutlarını sarıp sarmalamış, sakallı" beyazlar, işte bu demir, saban, cam ve baruttan habersiz insanlarla karşılaşmışlardı. Gördükleri bir cennet köşesiydi, korkularından kurtulur kurtulmaz ilk akıllarına gelen bu cennetin meyvalarını toplamak oldu. Nitekim papalık kararnameleriyle Afrika Portekiz Hanedanı'na, "Tüm bilinmeyen, keşfedilecek bölgeler" de Castilla Hanedanı'na bahşedilmişti. Böylece bulunan topraklar Kraliçe'nin doğal mülkü sayıldı.

Kutsal Kilisenin izni ve onayıyla süren fetih hareketlerinde Hernan Cortés çok az asker ve silahla Veracruz'a geldiğinde, Azteklerin başkenti Tenochtitlan'ın nüfusu 3 milyon kadardı. Ancak görünüşteki bu güç dengesizliği Azteklerin yenilgisini engellemedi. Aztek imparatoru Moctezuma, hediyelerle karşısına çıkan Cortés'in, kahinlerinin kendisine müjdelediği doğudan gelen Tanrı olduğunu sandı önce. Hatasını anladığında çok geçti, esir alınmıştı. Aztek imparatorluğuna hınç duyan ona bağlı kabile şeflerinin Cortés'i desteklemesiyle, Moctezuma'ya bağlı birlikler Tenochtitlan'da bir zafer kazandılarsa da, sonuçta yenildiler, imparator da öldürüldü. 1521'de başkent düştü, binlerce kızılderili vahşetle öldürüldü. İşgalden sonra ilk iş, kızılderili kültürünü Avrupa kültürüne çevirmeye çalışmak oldu. İşgalcilere kızılderililerin elinden alınan topraklar bağışlandı ve yeni yerler fethetmeleri bildirildi. Fetih sırasında yardımcı olan Tlaxcala gibi kabilelere yararlılık beratlarının yanısıra, topraklarını ellerinde tutma hakkı verildi. Kilise, yerlilerin eğitimini, ahlaki ve bedensel sağlıklarını sağlamayı üstlendi. Gönderilen misyonerler önce Azteklerin dillerini öğrendiler, sonra onların teokratik düzenini yıkıp, yeni bir teokratik düzen kurulmasını sağladılar. Tapınaklar yıkılıp kiliseler kuruldu, kızılderili şeflerin çocukları İncil'i öğretmek üzere yetiştirildi. İspanyollar şeflerin ailelerine evlilik yoluyla girerek durumlarını sağlamlaştırdılar. Bir yüzyıl içinde madencilik gelişti. Oldukça bakir durumdaki altın, gümüş madenleri "keşfedildi", topraklarından çıkarılan yerliler burada çalışmaya sürüldü. *Encomienda* sistemi kuruldu, yani yerlilere verilen dinsel eğitim ve bakım karşılığında onların emeklerinden bedava yararlanma hakkı. Köleliğin adı da böylece "kutsal bir amaç için karşılıklı yardımlaşma" olarak konmuş oldu. Madenlerde çalıştırılmayan yerliler de *hacienda*'larda çalıştırılıp serfleştirildiler.

Hernandez de Cordoba 1517'de Yucatan'ı "keşfettiğinde", "orman gerillası" taktikleriyle savaşan, savaşa

15 Meksika Devrimi

alışık Mayalarca öldürüldü. 1528'de "fethi" sürdürmek isteyen Francisco de Montejo, karşısında esir alıp öldürecek bir imparator bulamadığı, parçalar halinde yayılmış küçük devletlerle uğraşmak zorunda kaldığı için kolay bir zafer elde edemedi. Geceleri saldıran, tuzaklar, pusular kuran Mayalar onu çok uğraştırdı. Başkent Mérida'yı ancak 1542'de kurmaya başladı, yollarında kızılderili kanından oluşmuş nehirler akıtmak pahasına. Buna rağmen 16. yüzyıl boyunca ayaklanmalar sürdü.

1537'de Papa III. Paul, kızılderililerin de insan olduklarını ilan etmişti. Ancak bu o kadar çabuk kabul edilmedi. Ta 1957 yılında Paraguay Yüksek Mahkemesi "kızılderililerin de ülkedeki diğer vatandaşlar gibi insan olduğunu" beyan etmek zorunda kalacaktı.

Fatihlere toprakla birlikte dağıtılan kızılderililer, 1536'da *encomendero*'lara din eğitimi karşılığında hizmet etmek üzere teslim edildiler. Bunların çocuk ve torunlarının da köle olacağı kabul ediliyordu. 1629'da kalıtımsal kölelik sistemi üç kuşağı, 1704'te de dört kuşağı kapsayacak şekilde geliştirildi.

16. yüzyılda Avrupa'daki dinbilimcilerin köleleştirmeye karşı seslerini yükseltmeleri üzerine şöyle bir karara varıldı: Kızılderililer esir alınmadan önce onlara bir İhtar Metni (Requerimiento) okunacak, kutsal Katolik dinine davet edileceklerdi. Bu baş eğdirme metnini reddetmeleri halinde başlarına gelecek felaketleri de kabul etmiş olacakları söyleniyordu. Ancak bu metin çoğu kez bir çevirmenin yardımı olmadan, kızılderililerin anlamadıkları bir dille okunuyor, kimi kez de "fatih"ler bir yere saldırmadan önce, yerlilerin uzağındayken âdet yerini bulsun diye okuyup, sonra iç rahatlığıyla saldırıyorlardı. Köleleştirme işi böylece yasal ve kutsal bir kimliğe bürünmüş oldu.

1601'de III. Felipe kızılderililerin zorla madenlerde çalıştırılmalarını yasakladı, ancak küçük bir kayıt koyarak: Zorunlu durumlar hariç! Yazılı yasalar böylece kızılderililere doğal topraklarını kullanma hakkı tanır, madenler üzerinde eşit hakları olduğunu söylerken, gerek yerli ruhundaki şeytanlılığın temizlenmesi gerektiğine inanan din adamları, gerekse mal mülk kıymeti bilen tüccarlar sayesinde yasalar hiçe sayılarak kızılderililer zorla en zor koşullarda çalışmaya sürüldüler. Örneğin 1550'de Potosi'ye gönderilen yerlilerin yüzde 75'i can verdi. Güney Amerika'nın fethinde yerliler oldukça büyük bir bedel ödediler. 1492'den önce bu kıtanın nüfusu, Meksika civarında 30 ilâ 35 milyon, And Dağları'nda 30 milyon, Orta Amerika'da 10 ilâ 13 milyon, Aztek, Maya ve İnka topraklarında 70 ilâ 90 milyon olmak üzere yaklaşık 150 milyondu. Bir buçuk yüzyıl içinde yerli nüfusu 3,5 milyona düşmüştü.

Güney Amerika halkının büyük bir kısmı böylece çok daha iyi işleyebildikleri toprağı "efendileri" için hantal aletlerle işlemeye çalışırken, kendileri için anlamsız olan madenleri Avrupa'nın refahı için çıkartmaya uğraşırken, köleleştirilmenin acısına, Avrupa kökenli mikroplara ya da top ve tüfeklere dayanamadıkları için ezilip yok oldu. Kutsal inançları ve imparatorluk kasası için bu görevi yerine getiren İspanyollar, savaş borçları ve ticareti küçümsemeleri nedeniyle bu servetin yüzde 65'ini diğer Avrupa ülkelerine aktardılar. Latin Amerika ticaretinin yüzde 95'ini de Hollandalılar, Flamanlar, Fransızlar, Cenevizliler, İngilizler ve Almanlara bıraktılar. Böylelikle İspanya, Avrupa'da "kapital"in, kapitalizmin gelişmesine büyük katkılarda bulunmuş oldu. Madenleri sökülüp alınan, üzerinde hiçbir yatırım yapılmayan, sermaye birikimi sözkonusu olmayan Latin Amerika'nın yerlilerinin teri ve kanı da, bu topraklarda çalışmak üzere getirilen Afrika kökenli kölelerinkiyle birlikte, başka birçok halkınki gibi yüce "Avrupa medeniyeti" adına kendine düşen hizmeti yerine getirmiş oldu.

MÜGE GÜRSOY

İmparatorluklarının sağladığı, artığın yeniden bölüştürülmesine ilişkin işlevlerin yokluğunda, çok daha fazla kapalı bir ekonomiyi andırmaya başlamıştı. Özelikle And Dağları yöresinde, İnkaların inşa etmiş olduğu sulama kanallarının tahribatı geçimlik tarımı bile tehlikeye düşürdü. Kıtlık karşısında bu kızılderililerin nüfusu azalmaya devam etti.

Diğer yandan, savaş alanındaki katliamın yerini altın ve gümüş madenlerindeki katliam aldı. Ancak büyük vurgunlar peşinde koşan, düzenli iktisadi alışkanlıkları olmayan fatihlerle, borca batmış durumda olan ve dolayısıyla azami ölçüde değerli maden ve vergi ihtiyacında olan İspanya tahtı arasında, kısa sürede çelişkiler çıkması kaçınılmazdı. Kimi zaman, Kraliyetin yeni yerleşimler kurmak, tarım alanları açmak için tahsis ettiği kaynakları, fatihler, El Dorado gibi efsanevi beldeleri bulmak için seferler düzenlemeye harcıyorlardı. Cortes örneğinde olduğu gibi, fatihler başarılı bir *hacienda* (üzerinde hem ticari tarımın hem de geçimlik tarımın yapıldığı, kimi zaman küçük ölçekte zanaat ve sanayi faaliyetlerinin de sürdürüldüğü büyük malikâne toprakları) sahibi olduklarında ise, bu kez İspanya'dan bağımsız yerel yönetimler kurmaya çalışıyorlardı. 1566'da ünlü *conquitador*'lardan birinin oğlu Alonso de Avila'nın, Cortes'in oğlu Don Martin'i Meksika kralı ilan etmek üzere başlattığı ayaklanma, daha ilk aşamalarında bastırıldı ve Don Alonso'nun dahil olmak üzere bütün elebaşlarının başı kesilerek mızrakların ucunda teşhir edildi. Bu ayaklanmada, özellikle 18. yüzyılın sonunda sertleşerek sonunda bağımsızlık savaşlarında patlak verecek olan *criollo* (Latin Amerika'da doğmuş beyazlar) İspanyol çelişkisinin ilk işaretlerini görmek mümkün.

Kızılderili Ayaklanmaları

Kuşkusuz *conquistadores* Kraliyet çelişkisi, yeni topluma içkin olan yegâne çelişki değildi. Kızılderililer maruz bırakıldıkları soykırıma pasif bir biçimde razı gelmediler. "Uygarlığın" kıta içine yayılmasına her zaman kızılderili ayaklanmaları eşlik etti.

Ayaklanmaların çarpıcı özelliklerinden biri, süreklilikleriydi. Örneğin daha fetih sırasında Meksika'da Panuco Irmağı yöresinde yaşayan Huasteca kızılderilileri, diğer kabilelere göre çok daha uzun süre direnmişler ve ancak binlercesi diri diri yakıldıktan sonra sindirilebilmişlerdi. Ancak burada sindirilme, kabile bağlarının yitirilmesi, beyazların dayattığı maden işçiliği ya da borç köleliği olmadı. 1880'lerde Huasteca kızılderilileri hâlâ ayaklanıyorlardı. 1910'da Meksika Devrimi'ni başlatan taraflar arasında onlar da vardı.

Daha güneyde Yukatan'da, fetih sırasında yüksek uygarlık dönemini çoktan geride bırakmış olan eski Maya kültürünün varisleri ise fetihe birkaç kuşak boyunca direnebildiler. Onlar da ancak kabile reislerinin diri diri yakılmasından, erkek esirlerin kol ve bacaklarının kesilip kadınların boğularak ya da asılarak öldürülmesinden sonra sindirilebildiler ve beyazlara bir haraç yükümlülüğüyle bağlandılar; 1761'de haracın aşırılığına karşı yeniden ayaklanan Maya'lar 1846'da yine savaşıyorlardı.

Bunlar geleneksel düzenlerini koruyabilmiş kabilelerin ayaklanmaları... Maden ya da *hacienda*'larda çalışmaya zorlanan kızılderililer daha uysal değildi. Batı Meksika'da Tepic madenlerinde çalışmaya zorlanan kızılderililer ilk kez 1598'de ayaklandılar. Aynı yöre 1801'de yine bir kızılderili ayaklanmasına sahne oldu. 19. yüzyıl sonunda, dağlara çıkan kızılderililer bu kez büyük toprak sahiplerine karşı düzenli saldırılara giriştiler.

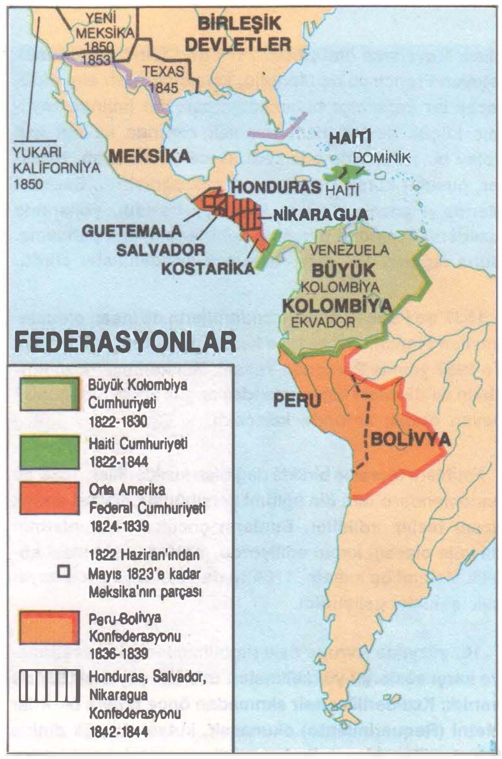
Túpac Amaru'nun Geri Dönüşü

Kızılderili ayaklanmaları içinde belki de en dikkate değer olanı, 18. yüzyılın sonundaki Condorcanqui ayaklanması idi. Latin Amerika'da, koşulları değiştirmeyi hedefleyen ezilen ve muhalif kesimlerin karşılarındaki en büyük engel, kıtadaki nüfusun kültürel ve etnik farklılıklardan kaynaklanan parçalı ve çoğulcu yapısıydı. Bu, sömürge düzeninden zarar gören çeşitli kesimlerin sömürgecilere (daha sonra komprador burjuvaziye) karşı ortak bir blok oluşturmasını güçleştiriyordu. 1780 yılında José Gabriel Condorcanqui adlı bir *mestizzo* (İspanyol kızılderili melezi) 60 bin Quechua kızılderilisinin başına geçerek, Bolivya'dan Arjantin'e kadar uzanan bir bölgede bir ayaklanma başlattı. Condorcanqui, Latin Amerika'daki en ünlü okullardan biri olan San Borja'da eğitim görmüştü. Böylece ilk kez bir kızılderili ayaklanması, beyazların eğitim kurumlarından geçmiş bir melezin yönetimine giriyor, kabile sınırlarının dışına taşmış oluyordu. 1579'da İspanyollara karşı ayaklandığı için başı kesilmiş olan İnka kahramanı Túpac Amaru'nun adını ve II. Felipe'nin İnka hanedanına bahşetmiş olduğu Oropesa Markisi ünvanını alan Condorcanqui kendini "bütün yoksulların, sefillerin ve öksüzlerin babası" olarak tanıtıyordu. Peru'nun en büyük merkezlerinden biri olan Cuzco'nun kapılarına dayanan asiler, yine de İspanyol süvarilerine karşı altı aydan fazla direnemediler. 1781 başında, karısı, çocukları ve en yakın arkadaşlarının idamını izlemeye zorlandıktan sonra Túpac Amaru'nun önce dili kesildi, sonra vücudu yabani atlara parçalattırıldı.

Kölecilik

İspanya Kralı, 1523'te yayınladığı bir fermanla sadece bütün fatihlerin ve soylarının değil, kızılderililerin de kendi tebası olduğunu bildirdi. Bu, hukuken kızılderililerin köleleştirilemeyeceği anlamına geliyordu. Ancak kuşkusuz bu karar çoğunlukla kâğıt üzerinde

Sömürgelerde yaşayan Avrupalıların metropol ülkelerin iktisadi egemenliğine karşı yürüttükleri muhalefet Amerika kıtasındaki bağımsızlık hareketlerine yol açtı. Bu hareketleri besleyen bir faktör de 18. yüzyılda Fransa ve İngiltere'de yükselen liberal ideolojilerdi. 1775'de 13 İngiliz sömürgesinde patlak veren devrim, 1783'de Birleşik Devletler'in bağımsızlığını kazanmasına yol açtı. Bu devrim hareketi diğer sömürgelerdeki özgürlük mücadelelerini teşvik etti. Toussaint Louverture'ün önderliğindeki ilk köle ayaklanması 1804'de Haiti'nin bağımsızlığını kazanmasıyla son buldu ve ayaklanma geleneği İspanya ve Portekiz egemenliği altındaki sömürgelere yayıldı. 1808'de İspanya monarşisinin çöküşü 1810'dan başlayarak devrimci bir dalga doğurdu. Meksika'da iki rahip Hidalgo ve Morelos ayaklanmanın başına geçti. Güney Amerika'da ayrılıkçı hareketler patlak verdi. Venezüela'da önce Francisco Miranda, sonra Simón Bolívar, Şili'de Bernardo O'Higgins ayaklanmaların önderleri oldular. Ancak 1814'de İspanya'da Bourbon hanedanının restorasyonu, metropolün Amerika kıtasındaki egemenliğini pekiştirdi. 1817'de İngiltere ve Birleşik Devletler'in desteğindeki ayaklanmalar sonucu, San Martin Şili ve Peru, Bolívar ise "Büyük Kolombiya" adı altında birleşen üç kuzey devletinin bağımsızlığını ilan ettiler. Agustin de İturbide 1821'de Meksika'nın bağımsızlığının yanısıra kendini 19 Mayıs 1822'de imparator ilan etti. Orta Amerika ise 1821-1824 arası İspanyollardan temizlendi ve federal bir cumhuriyet kuruldu. 12 Ekim 1822'de imparatorluk tahtını kabul eden, Portekiz tahtının varisi don Pedro, Brezilya'nın metropolden tam kopuşuna engel oldu. Latin Amerika'nın bağımsızlığını kazanması yerel senyörlerin yerliler üzerindeki siyasal ve ekonomik iktidarını güçlendirdi. Ordunun siyasal hayatta artan rolü milliyetçiliği körükleyerek savaşların birbirini izlemesine yol açtı. Sınırlar Paraguay ve Bolivya gibi devletlerin zararına, Şili, Peru ve özellikle Brezilya gibi devletlerin yararına değişti. 5 Temmuz 1811'de Venezüela'nın bağımsızlığını ilan eden Bolívar ve Miranda ilk cumhuriyeti kurdular. İspanyolların karşı saldırısı sonunda Miranda teslim oldu. Bolívar ise Cartagena'ya kaçıp ancak 1813'de geri dönebildi. 6 Ağustos'da Caracas'a girerek ikinci Venezüela Cumhuriyeti'ni kurdu. İspanyolların artan baskıları karşısında Yeni-Grenada'ya kaçmak zorunda kalan Bolívar, 1817'de geri dönüp 1819'da Angostura Kongresi'ni topladı ve 24 Haziran 1821 Carabobo zaferiyle 1822'de Yeni-Kolombiya Cumhuriyeti'nin kurulmasını sağladı.

kaldı. Sömürge koşulları, *mitayo* (zorunlu ücretli emek) gibi kendi içinde çelişkili kavramlara fiiliyat kazandırıyordu. *Mita*, Bolivya'daki efsanevi gümüş madeni Potosi'deki, kurayla hangi kızılderililerin ücretli olarak madende çalışacağına karar veren şirketin adıydı. Kurada çıkan kızılderililer zorla köylerinden alınıyor ve en uzun yaşama süresinin yedi yıl olduğu gümüş madenlerinde ücretli olarak çalıştırılıyorlardı. Potosi madenleri, ilk açılmaları ile tamamen tüketilmeleri arasında geçen üçyüz yıl boyunca, bu şekilde çalıştırılan 8 milyon kızılderilinin canını aldı.

Ancak, nüfusun giderek azalmasına yolaçan bu gibi uygulamalar, sömürgecilerin işgücü iştahını doyurmuyordu. Madenlerde *mitayo* sistemi ile çalıştırılan kızılderililerin yanısıra, Afrika'dan getirilmiş zenci köleler çalışıyordu. Ama köle ticaretinin yoğunlaşmasına yol açan asıl faktör, ticari amaçlarla yapılan şeker kamışı tarımıydı. Gerek, şeker kamışı ekilen büyük plantasyonlarda, gerekse kamıştan şeker elde edilen rafinerilerde çoğunlukla sadece köle emeğinden yararlanılıyordu.

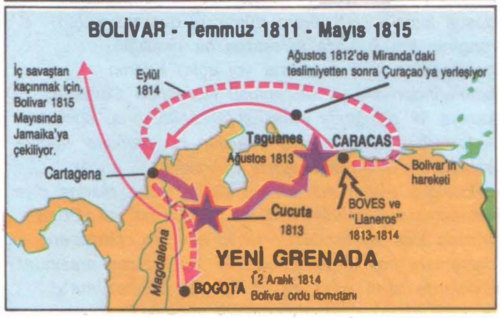
Şeker kamışı tarımına ilk önce, Antil ve Karayib adalarında geçildi, dolayısıyla kölelerin özellikle yoğunlaştığı ve ilk köle ayaklanmalarının çıktığı bölgeler de buraları oldu. 1522 yılında Kristof Kolomb'un oğlu Diego'nun topraklarında çalışan köleler ayaklandı. Ayaklanan kölelerin hepsi asıldı ama ayaklanma diğer adalara sıçradı ve uzun yıllar sürdü.

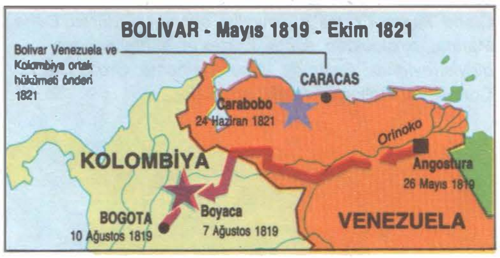
17. yüzyılda şeker kamışı tarımının kıtaya da yayılmasıyla, köle ticareti görülmemiş boyutlara ulaştı. Örneğin 1680-1688 yılları arasında Afrika'dan yalnızca İngiliz gemilerine yüklenen köle sayısı 70 bindi. Bunlardan ancak 46 bini Latin Amerika'ya ulaşabildi. Ulaşamayanların çoğu yolda hastalıktan ya da aşırı çalıştırılmaktan ölüyor, bir kısmı ise intihar ediyordu.

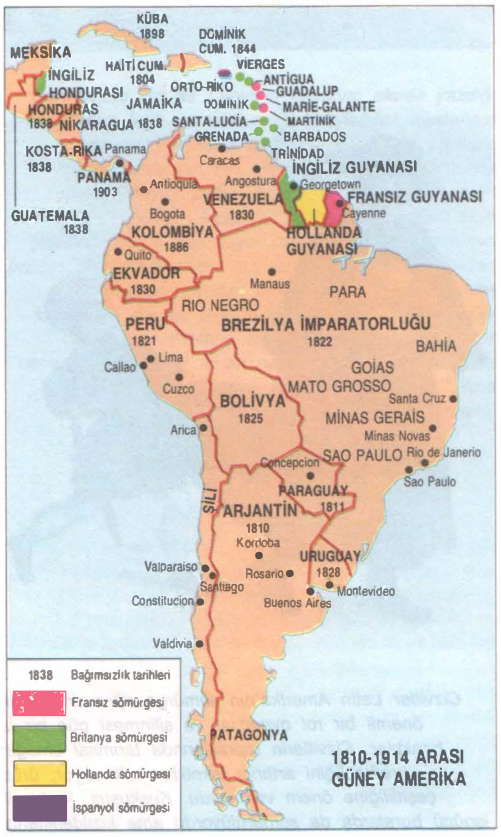
Tarihin en uzun, yaklaşık bir yüzyıl süren köle ayaklanması da bu dönemde yaşandı. Brezilya'da çeşitli plantasyonlardan kaçan köleler, yüzyıl başında ülkenin kuzeydoğusunda, Los Palmares'te bir zenci devleti kurdular. Toplumsal yapı ve yönetim biçimi bakımından dönemin Afrika'daki örneklerine çok benzeyen bu devlette, toprak mülkiyeti ortaktı ve büyük reis, kabile şefleri arasından bütün kabileler tarafından seçiliyordu. Yürüttükleri gerilla savaşı sayesinde, Portekiz ordularına karşı yüzyıl dayanan devlet ancak 1693'te ortadan kaldırılabildi. Yüzbaşı Bartolomeo Bueno do Prado seferden üç bin dokuz yüz çift kulakla geri döndü.

15 Meksika Devrimi

BOLİVAR ve LATİN AMERİKA'NIN BAĞIMSIZLIĞI

Kölelerle efendileri arasındaki mücadelenin yegâne ifadesi böylesi ayaklanmalar değildi. Mücadele hayatın (ve ölümün) her alanında görülüyordu. Örneğin Küba'daki zenciler arasında, bu umutsuzluk koşullarında, öldükleri takdirde Afrika'da yeniden dirilecekleri inancı yayılmıştı. Bu inanç onları "ebedî bir grev" uygulamasına, topluluklar halinde intihar etmeye yöneltti. Bu durum karşısında efendiler cesetleri kesip biçerek, dirilenlerin sakat, topal ve kafasız doğacağı inancını yaymaya çalıştılar.

Kölecilikle ilgili uygulamalar bölgeden bölgeye büyük farklılıklar gösteriyordu. Örneğin, iş disiplinini sağlamak için kullanılan yöntemler bakımından... İngiliz yönetimindeki adalarda disiplinsiz köleler şeker değirmenlerinde öğütülürken, Fransız yönetimindekilerde yakılıyor ya da tekerleklerde kemikleri kırılarak öldürülüyordu. Diğer yandan, köle emeğinin iktisadi hayatta tuttuğu yer ve bu yerin evrimi de yine bölgesel farklılıklar gösteriyordu. Brezilya'da köle emeği 19. yüzyılın sonuna kadar merkezî yerini korudu; köle emeğinin başlangıçtan beri daha çok madenlerde kullanıldığı Orta Amerika ve özellikle Meksika'da ise, kölecilik kısa zamanda yerini borç köleliği gibi uygulamalara bıraktı. Peru'da 19. yüzyılın ortasında zencilere özgürlükleri verildi ancak daha sonra büyük toprak sahiplerinin baskısıyla, köle statüsünde 80 bin Çinli ithal edildi.

Bağımsızlık

"Halkın ilan etmesinin doğuracağı ürkütücü sonuçları önlemek üzere bağımsızlık ilan edilmiştir."
Guatemala Bağımsızlık Bildirisi'nden.

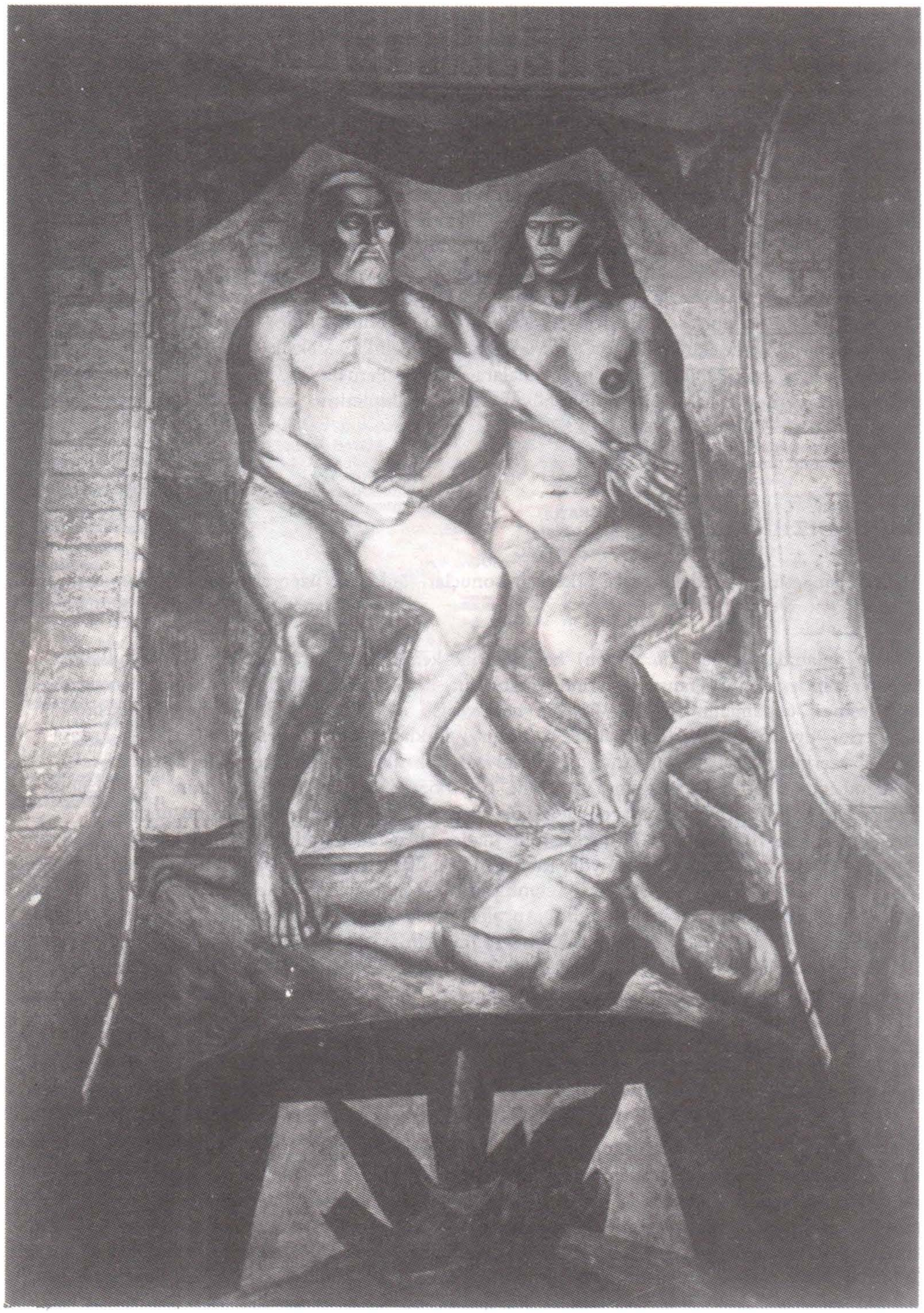
Modern anlamda "millet" (*la nation*) kelimesi ilk kez devrim sırasında Fransa'da kullanıldı. Ama Fransız milletini Fransız Devrimi yaratmadı; 1789'a gelindiğinde Fransa halklarının milletleşmesi tamamlanmıştı bile. Fransız burjuvazisi, merkezî devletin yardımıyla ulaşım engellerini, eyaletler arası idari, kültürel, tarihsel farkları, gümrük vergilerini aşarak, Fransa toprağı üzerinde yaşayan halkların çıkarlarını tek bir ulusal pazar içersinde birbirleriyle ilişkilendirmişti. Artık Champagne vadisinde bağ bozan bir köylünün gelirinin ne olacağını tayin eden bölgedeki yerel otoritelerden çok, Parislilerin o sezon şarap konusundaki tercihleriydi. Devrim, Fransız burjuvazisinin maddi düzeyde yarattığı bu ilişkiler ağı ile tutarlı bir politik sistem yaratma girişimiydi. Kuşkusuz, "millet" kavramı tasarlanan bu politik sistemin yegâne unsuru değildi; "bağımsızlık", "cumhuriyet" ve "liberalizm"le birlikte gevşek örgülü bir kavramsal sistemin içinde yer alıyordu. Ancak "millet" kelimesinin ilk kez Fransa'da telaffuz edilmesine rağmen, bu kavramsal sistemin "milliyetçilik" adı altında militan bir ideolojiye dönüşmesi öncelikle Almanya'da gerçekleşti. Büyük ölçüde Rönesans alışkanlıkları ve şehir ölçeğiyle yetinen Alman burjuvazisinin cılızlığından ötürü, ideoloji ile politika arasındaki ilişki burada daha farklı bir şekilde kuruldu; burjuva devrimi politik düzeyden önce felsefî ideolojik düzeyde yaşandı (bkz. 1; *Modern Sosyalizmin Doğuşu*)

Hazırlık Yılları

Almanya'da aydınlanmanın kozmopolit kültürünün milliyetçiliğe doğru evrilmekte olduğu yıllarla yaklaşık aynı sırada ailelerin, altın, gümüş ve şeker kamışından edinmiş oldukları olağanüstü servetlerle, Avrupa'da askerî ve kültürel eğitimlerini tamamlamakta olan genç subaylar arasında da benzer bir süreç yaşanıyordu. Örneğin, 1784'te daha sonra bütün Latin Amerikalılar tarafından *El Precursor* (Öncü) diye anılacak olan Francisco de Miranda Londra'da *Grand Reunión Americana* (Muhteşem Amerikan Birliği) adı altında bir dernek kurmuştu. Sonraki yıllarda bağımsızlık savaşlarında rol alacak nerdeyse bütün önderler, bir zaman bu dernekle ilişki kurmuş, faaliyetlerine katılmıştı.

Ancak bu çevrelerde yaygınlaşmakta olan milliyetçilik Latin Amerikan burjuvazisinin kendine özgülüğünü yansıtıyordu. Latin Amerikan burjuvazisi, sözgelimi Alman burjuvazisinin aksine, daha o zamanda alabildiğine komprador bir nitelik taşıyordu. Servetlerinin başlıca kaynağı, değerli maden ve şeker kamışı ticaretiydi ve bu servet yatırıma dönüşmüyor, bir sermaye birikimi yaratmıyor, gösterişli tüketime harcanıyordu. Örneğin daha 16. yüzyılın sonunda, nüfusu 120 bin olan efsanevi Potosi'de 800 profesyonel kumarbaz, Avrupa çapında ün yapmış 120 fahişe vardı. Potosi'nin liman şehri olan Sucre'de 18. yüzyılda soylu *Criollo* bayanlar. Fransız aydınlanmasının salonlarına öykünerek büyük şölenler verirlerdi. Şölenin sonunda. kullanılan gümüş kap kacak balkondan fırlatılırdı.

Kuşkusuz, bu tüketim alışkanlıklarının çeşitli nedenleri vardı. En başta gelen iktisadi neden, değerli maden ve şeker kamışı ticaretinin sağladığı kârın, herhangi bir sınai yatırımın sağlayacağından kıyaslanamayacak kadar daha fazla olmasıydı. Diğer yandan, İspanya da, çağın korumacı anlayışı ile tutarlı olarak, anavatanda sanayileri güçlendirmek ve onlara pazar yaratmak için, hem her türlü sınai faaliyeti yasaklıyor, hem de sömürgelerin kendi aralarında kurabilecekleri ticari ilişkilere hoş gözle bakmıyordu. Sorun sadece sınai faaliyetlerin yokluğu da değildi; şeker kamışı yüzünden tarımın tamamen ticarîleşmiş olması, kıtanın temel besin maddelerini de vahim ölçüde azaltmıştı. Dolayısıyla yerli nüfus ile komprador burjuvaziyi biraraya getiren, onları eşitsiz de olsa karşılıklı bir ilişkiye sokan geleneksel veya modern

Kuzey Amerika'yı sömürgeleştiren Protestanların aksine, Güney Amerika'yı sömürgeleştiren Katoliklerin yerlilerle evlenmelerini ya da sevişmelerini engelleyen ırkçı önyargıları yoktu. (Ancak, sömürge koşulları düşük kişinin statüsünün düşüklük derecesini ten renginin koyuluğuyla eşleştiren bir ırkçılığın gelişmesine kısa zamanda yol açtı.) Kıtanın fatihlerinden ilki ve en ünlüsü Hernando Cortés'e, karaya ilk çıktığında karşılaştığı kabile, ona, egemen Azteclerden tutsak almış oldukları bir prensesi hediye etmişlerdi. İspanyollar güzel bulmadıkları, ancak çekiciliğini teslim ettikleri bu kadını Dona Marina diye adlandırdılar; Aztecler için ise "Malinche"ydi. Dona Marina kısa zamanda Cortes'in sevgilisi, çevirmeni ve danışmanı haline geldi.Cortes'le Moctezuma arasındaki ilişkilerde tayin edici bir rol oynadı; Moctezuma'yı gönüllü olarak Cortes'in tutsağı olmaya ikna etti. Ölene kadar Cortes'in sevgilisi olmayı sürdüren Dona Marina, o öldükten sonra Cortes'in subaylarından biriyle evlendi. Resimde Jose Clemente Orozco'nun Cortes ve Malinche freski görülüyor.

Cizvitler Latin Amerika'nın sömürge döneminde çok önemli bir rol oynadılar ve silinmesi güç bir iz bıraktılar. Cizvitlerin topraklarında tarımsal emeğin üretkenliğini arttırıcı teknikler kullanılıyor; ürün çeşitliliğine önem veriliyordu. Kuşkusuz, kızılderili işgücü buralarda da sömürülüyordu ama kızılderililerin, fetih öncesi döneme kıyasla, hiç değilse maddi refah açısından daha iyi koşullarda bulundukları yegâne yerler de buralarıydı. Bu durum, diğer büyük toprak sahiplerinin ve maden işletmecilerinin tepkisini çekmekte gecikmedi; Cizvitlerin sağladığı koşulların, onları kendi topraklarından kaçmaya teşvik ettiklerini iddia ettiler. Sonunda 1746 yılında Cizvitler Latin Amerika'nın çeşitli ülkelerinden kraliyet emriyle kovuldular. Latin Amerika'nın bağımsızlık savaşını yürüten liberal ve Kilise karşıtı önderler için Cizvitler hem bu eski rekabetten ötürü, hem de Kilise'yi temsil ettikleri için, kötülerin kötüsü nitelemelere layık görüldüler. Kimileri de Cizvitler hakkında fantastik teoriler ürettiler; onların sosyalist teorisyen oldukları ya da Arjantin'in kovboyları gaucho'ların kovulan Cizvitlerin torunları oldukları gibi... Cizvitler hakkındaki olumsuz nitelemeler bağımsızlık hareketinin önderlerinden, resmî tarih yazımı tarafından devralındı. Ancak, popüler bellek onları başka türlü hatırlamayı sürdürdü. Morelos'un halk ayaklanmasının taleplerini dile getiren anayasası'sı, Meksika'da Cizvit tarikatlerinin yeniden kurulmasını öngörüyordu.

hiçbir pazar yoktu. Meksika'nın altın ve gümüş şehirlerinden, "Babil'inkileri andırır bahçeleri, görkemli tapınakları, tiyatrosu, arenaları ve kuleleriyle" ünlü Guanajuato'da 1784'te kötü geçen tek bir mevsim, 8 bin kişinin kıtlıktan ölmesine yolaçmıştı. Dolayısıyla, Avrupa'daki Latin Amerika entelecensiyasının benimsediği şekliyle milliyetçilik bir ulusal pazar yaratma iradesini yansıtmıyordu. Fichte gibi sonunda *Kapalı Ticaret Devleti* öneren, korumacı Prusya devletinde görev alan Wilhelm von Humboldt gibi Alman aydınları için, aydınlanmanın kozmopolit kültüründen milliyetçiliğe geçişi son derece çileli ve çelişkili bir süreç olmuştu. Ulusal pazar yaratma kaygısı olmayan Latin Amerikalıların böyle bir sorunları yoktu; onların esin kaynağı hâlâ eklektik bir biçimde de olsa, aydınlanma kültürüydü. Bir yandan Latin Amerika'da Rousseau'nun betimlemiş olduğu "doğal durum"un bir benzerini görür, kendilerini uygarlık tarafından yozlaştırılmamış, erdemli kişiler addederken, bir yandan da Rousseau dışındaki neredeyse bütün aydınlanmacıların inanmış olduğu "aydın despotizmi"ne inanmak onlara son derece doğal geliyordu. Hedefledikleri Latin Amerika Konfederasyonu için çoğunun düşlediği ideal yönetim biçimi, meşruti bir monarşi ya da aristokratik bir cumhuriyetti. İktisadi düzeyde Komprador burjuvazinin, onları desteklemek için tek bir gerekçesi vardı: İspanya'nın koymuş olduğu ticaret sınırlılıklarından kurtularak, Britanya ile kaçak olarak sürdürmekte oldukları ve daha kârlı olan ticarete yasallık kazandırmak. Tasarıları yerli ve zenci nüfusu o kadarına içermiyordu ki, nüfusun yaklaşık onda birinin köle olduğu, neredeyse yarısının çeşitli

Bartoloméo de las Casas'ın manzum olarak yazdığı İspanyolların fetih ve telef ettiği haliyle/Hint ülkelerinin kapsamlı ve hakiki tarifi adlı eseri için yapılmış illustrasyonlardan biri. Resmin altındaki manzume şöyle: "Büyük zorba yakıyor şehri/yakalayıp şehit ediyor kızılderili yerliyi/geriye kalanı köle yapıp/zincirlerle sürüklüyor peşinden" Bir Dominiken papazı olan Bartoloméo, kızılderililerin ilk büyük beyaz koruyucularından biriydi. Şahit olduğu zulüm karşısında sık sık tekrarladığı vecizlerden biri "eğer orada Hıristiyanlarla karşılaşacaklarsa kızılderililer cehenneme gitmeyi tercih ederler" idi. Propagandası, Papa'yı "kızılderililerin de bir ruhu olduğuna" ikna etmekte çok etkili olmuştu.

angaryalara zorlandığı bir ülkede *El Liberator* (Kurtarıcı) ünvanını kazanacak olan Simon Bolivar, sık sık başvurduğu "köle" kavramını komprador burjuvazinin ülke ve kıta çapında politika belirlemekten dışlanmışlığını ifade eden edebi bir benzetme olarak kullanıyordu.

Britanya Umudu

Fransız Devrimi adalar dışında Latin Amerika'da çok yankı bulmadı (Bkz. Haiti çerçevesi). Gerek kıtadaki liberaller, gerekse Avrupa'daki entelecensiya zaten Devrim'in ilkelerine yakınlık duymuyordu. Miranda Girondin, General Dumorriez'nin ordusunda tümgeneral rütbesiyle görev almış, daha sonra da Girondinlerle ilişkisi yüzünden birkaç kez hapse atılmış. Latin Amerika için gördüğü en büyük tehlike, Fransız ilkelerinin kıtaya girmesiydi. Bağımsızlık savaşlarına hız kazandıran Devrim değil, Napoléon'un İspanya'yı istilası oldu.

1802 yılında Napoléon'la Britanya önderliğinde ona karşı ittifak yapmış güçler arasında imzalanan Amiens Barışı, bütün Avrupalı güçler tarafından geçici bir ateşkes olarak değerlendiriliyordu. 1803'te ateşkes Fransa ve İngiltere tarafından ihlal edildi. 1804'te İspanya Fransa yanında savaşa katıldı. Savaş Latin Amerika'yı etkilemekte gecikmedi. 1806 yılında Miranda ABD'de özel bazı şahısların finansmanı ile temin ettiği üç gemi ile Venezuela'ya bir çıkartma yapmayı denedi ama yolda İspanyollar tarafından durdurulunca, diğer iki gemiyi terkederek kendi gemisiyle Karayip adalarına kaçtı. Kalan gemilerdeki 60 tayfa İspanyollar tarafından idam edildi. Güney'de ise bir İngiliz filo komutanı, Britanya hükümetinin açık emri olmaksızın Buenos Aires'i istila etti ve şehri birbuçuk ay sonra İspanyollar tarafından geri alınana kadar Britanya Kralı adına yönetti. Benzer bir operasyon bir yıl sonra, bu sefer Britanya hükümetinin resmî emirleri ile tekrarlandı, daha da başarısız oldu.

1807'de Napoléon'un orduları Portekiz'i işgal etmek üzere İspanya'ya girdiler. Ülke içinde yarattıkları tepki öylesine büyük oldu ki, 1808 Mart'ında Madrid'de halk saraya saldırarak Fransızlarla ilişki kurmuş olan IV. Carlos'u, tahtı oğlu VII. Ferdinand'a terketmeye zorladı. Napoléon'un tepkisi sert oldu. Nisanda Ferdinand'ı babasıyla birlikte Bayonne'a çağırdı; 5 Mayıs'ta Ferdinand tahtı Napoléon'a terkettiğini ilan eti ve İtalya'ya sürüldü; Napoléon kardeşi Joseph Bonaparte'ı İspanya ve Latin Amerika kralı ilan etti. İspanya, olay duyulur duyulmaz bir dizi şehir devletine ayrıştı. Her şehrin başına ileri gelenlerden oluşan bir *junta* geçti ve Napoléon'un hiçbir zaman sindiremeyecği bir gerilla savaşı başladı. Joseph Bonaparte'ın emrindeki kuvvetler üstüste yenilgilere uğramaya başlayınca Napoléon büyük bir orduyla İspanya'yı işgal ederek, Aralık'ta Madrid'e girmek zorunda kaldı. Latin Amerikalıların çoğu bu olayları 1809 başında *Times*'dan öğrendiler. Çok geçmeden Bonaparte'ın temsilcileri çeşitli eyaletlere gelerek, Naip ve askerî valilere yeni rejime sadık kalmalarını buyurdular, çoğu kabul etti. Ama gerek güneyde gerek kuzeyde liberaller ayaklanmalar başlatarak, İspanya'daki cuntalar içinde en güçlüsü olan Sevil cuntasına ve sürgündeki kral VII. Ferdinand'a bağlı olduklarını ilan eden cuntalar kuruldu ve 1810'da kraliyetçi güçlerle liberaller arasında silahlı çatışmalar başladı.

Daha baştan liberaller Sevil cuntasına, İspanya temsilciler meclisine (*Cortes*) ve VII. Ferdinand'a sadakatlerinin sözde kalacağını biliyorlardı. Cortes'in verdiği bütün tavizlere (örneğin eşit temsil hakkı) karşın, ayaklanma hızla ispanya ile bütün ilişkilerin kesilmesine doğru ilerliyordu. Asilerin gözü Britanya'nın üzerindeydi. 1810'da Venezuela'ya geri dönen Miranda'nın cebinde ütiliteryen filozof Jeremy Bentham'ın hazırlamış olduğu bir basın yasası tasarısı vardı. Buenos Aires'te kurulan cuntayı, limanda demirlemiş olan İngiliz gemisi top atışlarıyla selamladı. Ama Britanya bundan ötesine geçmeye niyetli değildi; İspanya ile açık bir savaşa girmekten kaçınıyordu. Daha da önemlisi Britanya'nın politik egemenliğe ihtiyacı yoktu. Dışişleri Bakanı Lord Canning'in 1824'te diyeceği gibi "özgür topraklar İngiliz sayılabilir". 1814'te Britanya'nın İspanya ile imzaladığı barış anlaşması ve Britanya'nın İspanya'nın sömürgeleri ile olan ihtilafı konusunda tarafsız kalacağını ilan etmesi Britanya'ya bağlanan umutların büyük ölçüde sönmesine yol açtı. Yine de 1815 yılında Montevideo'nun kırın popüler önderi Artigas'ın kontrolüne girmesi tehlikesi karşısında, şehrin yöneticisi Carlos Maria de Alvear Britanya Dışişleri Bakanı'na "Birleşik Eyaletler'in (bugünkü Arjantin ve Uruguay) Büyük Britanya'ya ait olmak, onun yasalarına sahip olmak, onun hükümetine itaat etmek ve onun güçlü etkisi altında yaşamak istediğini" yazabiliyordu.

Bir Macera Olarak Bağımsızlık

Ulusal bir pazara değil dışa bağımlı olmak komprador burjuvaziyi yalnızca popüler bir blok oluşturmak, temsîlî bir sınıf olmak iradesinden yoksun bırakmıyordu; onu, kendi içinde bütünleşmiş bir sınıf olarak davranmaktan da alıkoyuyordu. Politikayı, iktisadi olarak rekabet içinde oldukları ancak sınıfsal müttefikleri olan, burjuvazinin diğer çıkar grupları ile aralarında uzlaşmaların sağlanabileceği bir zemin olarak görmüyor, doğal müttefikleri zaten ülke dışında olduğundan, iktidarla ancak sağlayacağı ek rantlar için ilgileniyorlardı. Bu yüzden bağımsızlığa, Latin Amerika burjuvazisi hiçbir zaman toptan angaje olmadı; her iki tarafı da desteklemeye, vaktinde taraf değiştirmeye önem verdi. Bağımsızlık savaşları da bir ulusal yurttaşlar ordusu ya da milis tarafından değil, içinde yabancı maceraperestlerin hatırı sayılır bir oran oluşturduğu paralı askerlerce kazanıldı. Ortalama olarak iki ila dört bin insandan oluşan bu orduların mevcudu hiçbir zaman on bin kişiyi aşmadı.

Latin Amerika'da bağımsızlık hareketinin en ünlü önderlerinden ikisi. Solda Diego de Rivera'nın Hidalgo freski; üstte And Dağları'nı geçtiği sırada José de San Martín. Her ikisi de mutsuz, kırgın ve yaptıklarının değerinden, kısmen de olsa kuşku duyarak öldüler. San Martin, Bolivar'ın da yardımıyla Peru'nun bağımsızlığı sağlama alındıktan sonra, kendisine önerilen başkomutanlık görevini reddetti ve "bana tiran denmesinden, kendimi kral, imparator ya da Şeytan yapmak istediğimin söylenmesinden usandım" diyerek Mendoza'daki çiftliğine çekildi. Ancak, bağımsızlığı izleyen yıllarda sürmekte olan çatışmalarda, bütün tarafların kendi itibarından yararlanmak istemesi üzerine Avrupa'ya gitti. 1829'da geri dönmeyi denediğinde, gemisi limana girince Buenos Aires'de yeni bir ayaklanmanın çıkmış olduğu haberini aldı ve bir kere daha ülkesine, kıtaya, dönemeden 71 yaşında Avrupa'da öldü. Ama kuşkusuz ikisi arasında daha bahtsız olanı Hidalgo'ydu. Yakalanınca kendi idamından önce en yakın arkadaşlarının kurşuna dizildiğini görmek zorunda kaldı. Engizisyon'daki davası sırasında pişmanlığını ifade etmiş olup olmadığı hâlâ süren bir tartışma konusu. Dava tutanaklarında, kendisine yapıp ettiklerinin eninde sonunda ya despotizme ya da anarşizme varmak zorunda olduğunu kabul edip etmediği sorulduğunda, bunu kabul ettiğini söylediği yazılı. Ama diğer yandan Kilise ile arasındaki ihtilafın kaynağının, ülkesini baskıdan kurtarmak, yoksulluğa son vermek ve Meksika'nın bereketli toprağının işlenmesini sağlamak istemesi olduğunu söylediği de yazılı. Engizisyon, onu ayaklanmaya teşvikten, Engizisyon'a hakaret etmiş olmaktan ve kışkırtıcı şeyler yazmış olmaktan suçlu buldu. 30 Temmuz 1811 sabahı kurşuna dizildi. İspanyol adetlerine göre sırayla üç dizi asker üzerine kurşun sıktı. İlk kurşunlardan üçü karnına isabet etti, biri kolunu kırdı. Ve manga subayının tanıklığına göre, gözlerini örten bağ çözüldü ve "o güzel gözleriyle cellatlarına baktı. İkinci dizi, her ne kadar başına nişan aldıysa da kurşunlar yine karnına isabet etti. Gözlerinden birkaç damla yaş döküldü ama bakışlarını kaçırmadan ve ses çıkarmadan bakmaya devam etti. Üçüncü dizideki askerler artık 'cıva gibi' öylesine titriyorlardı ki tutturamadılar. Bu zor ve talihsiz durumda, iki askere tabancalarıyla 'kalbine ve başına ateş etmelerini' söylemiş ve böylece konu kapandı."

Güney ve José de San Martin

Yine de, Güney ve Kuzey arasında bir derece farkı olduğunu hesaba katmak gerekir. İspanya'nın koyduğu bütün kısıtlamalara rağmen Şili, Arjantin, Bolivya ve kısmen Peru'da hatırı sayılır bir dokuma sanayi gelişmişti. Gerçi Peru'da sömürge döneminde dokunan kaba kumaşlar, İnka'lar zamanında dokunmuş olanların kalitesini tutturamıyordu ama sözgelimi Arjantin'de yılda yetmiş bin panço, yirmi bin battaniye ve kırk bin metre pamuklu üretiliyordu. Arjantin'de dokumacılığın yanısıra, dericilik, şarap ve kurumuş hayvan eti üretimi de yaygındı. Ama sanayide özellikle gelişmiş olan, anakıtaya en uzak bölge olan Şili'ydi. Güney Denizi'ndeki bütün gemilerin halat ihtiyacı Şili'den karşılanırdı. İmbikten topa her türlü madenî eşya üretilir, tekne yapılırdı. Kuyumculukta, porselende, saatçilikte de ilerlemişti. İktisadi yapılar arasındaki bu farklar, yerel cuntaların siyasal uygulamalarına da yansıdı. 1810'da diğer bütün önemli eyaletlerde olduğu gibi Şili'de de bağımsızlık yanlısı bir yerel cunta kurulmuştu. Ancak 1811'de bu cunta Şili'de köleliği yasaklayan ilk eyalet oldu. Sanayi yatırımları yapan bir burjuvazi özgür işgücü ile çalışmaya daha yatkındı.

Ancak 1812'de bütün kıtada bağımsızlık hareketi bir gerileme dönemine girdi. 1812'de İspanya'daki bağımsız *Cortes* (temsilciler meclisi), o dönemin belki de en liberal anayasasını kabul etmişti. Bu anayasa kıtadaki burjuvazinin İspanya'ya bağımlılığı daha tahammül edilebilir görmeye başlamasına yol açtı ve kraliyetçileri güçlendirdi. Şili ve Bolivya'da bağımsızlık yanlısı cunta devrildi ve kraliyetçi güçlerin sıkıyönetimi başladı. Bağımsızlık hareketi askerî bir

gerileme süreci içine girdi. Bu noktada Güney'deki bağımsızlık hareketinin belki en ilginç yönü olan önderi, José de San Martín kıtaya geri döndü. Kan dökmekten hoşlanmayan bir asker olan San Martín, daha sonra yaptıklarıyla da iktidardan hoşlanmayan bir diktatör olduğunu kanıtlayacaktı. 1814'te Birleşik Eyaletler'in kuzey ordusunun başına geçerek başarılı bir geri çekilme harekâtı ile, Tucuman'ın güneyindeki bölgelerin bağımsızlık yanlısı güçlerin elinde kalmasını sağladı. Böylelikle cuntaların yerini seçilmiş bir kongrenin alması mümkün oldu. 1816'da toplanan Tucuman Kongresi Bağımsızlık Bildirgesini onayladı ve San Martín'i "Birleşik Eyaletlerin En Yüce Yöneticisi" ilan etti. Bu görev yerine San Martín And Dağlarının doğu yamaçlarındaki küçük Cuyo eyaletinin valiliğini tercih etti ve burada, Mendoza şehrinde bütün bağımsızlık savaşlarının en ilginç askerî harekâtını planlamaya başladı. Özel olarak seçtiği 2 bin askeri modern yöntemlerle talim ettirerek eğitti, her biri ile tek tek ilgilenerek aralarında bir *esprit de corps*'un (ekip ruhu) doğmasını sağladı ve 3 bin ila 4 bin metre arasında yeralan sürekli karlarla kaplı And Dağları'nın geçilmesine hazırlandı. Şili'den kaçmış olan asilerin de katılımıyla harekât 12 Ocak 1817'de başladı. 12 Şubat'ta yalnız 150 kişilik kayıpla kraliyet güçleri kesin bir şekilde yenilgiye uğratıldı.

Güney'deki bağımsızlık harekâtının bundan sonraki evresi, Peru'nun kurtarılması idi. Ancak Peru yerel bağımsızlık hareketinin nisbeten daha zayıf olduğu bir eyaletti. "Peru'nun fatihi olmak gibi bir hırsım yok; sadece ülkeyi baskıdan kurtarmak istiyorum. Sâkinleri politik duyarlıklara karşı kayıtsızsa, Lima'yı, ya da hatta bütün ülkeyi askerî işgale tâbî tutmanın ne yararı var?" diyen San Martín yandaşlarının tepkisini çekti. Ama San Martín'ın hedeflediği gerçek, kamuoyu aracılığıyla kurulmuş bir burjuva egemenliğiydi: "Kamuoyu, bu ülkeye yeni girmiş bir makinadır; onu kullanmaktan âciz olan İspanyollar, kullanılmasını yasakladılar; ama şimdi önemi ve gücüne maruz kalacaklar". Şili seferinde düşmanı yanıltmak için yararlandığı istihbarat servisinden San Martín Peru'da kamuoyu oluşturmak için yararlandı. 1819 başında başlayan Peru harekâtı 1821 ortasında bağımsızlık taraftarlarının Lima'ya girmesiyle sonuçlandı; Peru'nun bağımsızlığı ilan edildi. Ama gereksiz yere kan dökmekten hoşlanmayan San Martín, harekâtı geri çekilmekte olan orduları yoketmek üzere sürdürmedi; dolayısıyla savaş iç bölgelerde ve güneyde sürmeye devam etti. Peru'dan kraliyetçi güçlerin temizlenmesi ancak Simón Bolívar yönetimindeki kuzeydeki asilerin katkısıyla olacaktı. Ve iki grubun birleşmesiyle, bir an için bile olsa, bağımsızlık yanlılarının 1810'dan önce düşünü kurdukları Latin Amerika konfederasyonu sanki gerçekleşiyormuş gibi olacaktı.

Kuzey ve Simón Bolívar

Kuzey'de bağımsızlık hareketinin 1812'de İspanyol Cortes'inin liberal bir anayasa kabul etmesinden ötürü maruz kaldığı güçlüklere doğal afetler de eklenmişti. 26 Mart 1812'de bir deprem Venezuela'nın başkenti Karakas'ta 20 bin kişinin ölümüyle sonuçlandı. İnsanların düzen ihtiyacının daha da artmasına yol açan bu olaydan kısa bir süre sonra bağımsızlık

Humboldt, Alexander (1769-1859): Alman doğabilimci ve gezgin. Gezdiği birçok ülkenin arasında Latin Amerika ülkeleri de vardı. 1803'ten 1804'e değin Meksika'da kalarak ülkenin ekonomik, toplumsal ve siyasal yapısını inceledi. Bir hümanist olan Humboldt'u Bolívar tanımış ve kendisinin fikirlerinden çok etkilenmişti. Humboldt, Paris'te karşılaştığı Bolívar'a Güney ve Orta Amerika'da sömürge halklarının bağımsızlığa hazır olduğunu söylemişti. Bu açıklama Bolívar'ın, 1807'de Venezuela'ya dönmeden önce, Amerika ülkelerini kurtaracağına dair ant içmesine neden oldu. Resimde Humboldt, Latin Amerika'yı birlikte gezdiği, Fransız botanikçi Aimé Bonpland'la birlikte.

kuvvetleri yenildi. "Öncü" Miranda yakalanarak İspanya'da hapsedildi, daha sonra *El Liberator* (kurtarıcı) ünvanını alacak olan Bolívar sürgüne gönderildi. 1812 sonuna doğru kıtaya dönen Bolívar, 1813 başında paralı askerlerden oluşan bir Fransız bölüğünün başına geçti. Kamuoyunda bağımsızlığa verilen desteğin hâlâ cılız olduğunun farkında olan Bolívar benimsediği taktik San Martín'inkinden farklıydı. Bütün İspanyollar'a karşı bir "ölümüne savaş" ilan ederken, hain de olsalar *criollo*ların affedileceklerini ilan etti. Ancak Venezeula'da başarısızlığa uğrayınca, operasyonlarını doğu ve güneye doğru genişletmesine rağmen kıtada tutunamadı. 1815'te İngiliz yönetimindeki adalara kaçmak zorunda kaldı. 1816'da Haiti'dan 300 gönüllüyle giriştiği çıkartma harekâtı da başarısızlıkla sonuçlandı.

Bu sırada, Avrupa'da Waterloo savaşından geri dönen askerler ciddi bir işsizlik sorunu ile karşı karşıya kalmışlardı. Bolívar'ın İngiltere'deki temsilcisi Lopez Mendez, "yurtseverlerin yabancı subayların tecrübesinden yararlanabileceğini" önerdi. Öneri kabul edildi ve Bolívar elverişli koşullarda (terfi, yüksek ücret vs.) sayısız lejyoner toplamaya başladı. Bu lejyonerlerle 1817'de denediği ikinci çıkartma, Orinoco nehri üzerindeki Angostura şehrini ele geçirmesini sağladı. 1817-19 yılları arasını bu şehirde kısmî atalet içinde geçiren Bolívar'ın bu dönemde yazdıkları, temsil ettiği *criolo* kimliğinin çarpıcı bir ifadesini içerir: "Doğumumuz itibariyle Amerikalı, hukuken Avrupalı olarak kendimizi, bize can vermiş olan ülkede bir aykırılık karşısında buluyoruz - bir yandan yerliler bizim mülkiyet hakkımızı sorguya çekerken, diğer yandan kendimizi istilacılara karşı savunmak durumunda kalıyoruz".

1819 yılında Bolívar Angostura'da yeni bir Venezuela kongresi topladı. Bu kongreden sonra, iki yıl önce San Martín'in yapmış olduğu gibi, And Dağları'nı geçmeye karar verdi. Harekât, büyük zayiatlara rağmen başarılı oldu ve 1820 sonbaharında Venezuela ve Kolombiya *Gran Colombia* adı altında birleşerek cumhuriyetçi bir anayasayı kabul etti. Ancak anayasa bir Latin Amerika Konfederasyonu'nu ve dolayısıyla bağımsızlık savaşlarınının sürmesini öngörüyordu. Bu yüzden Bolívar'a ordu üzerinde mutlak yetki ve bağımsızlaştırdığı eyaletleri, Cumhuriyet'e katılıncaya dek, dilediği gibi düzenleme hakkı verildi. Bolivya ve Ekvator hâlâ İspanyol yönetimindeydi; Peru'da ise San Martín'e rağmen İspanyol askerî mevcudiyeti henüz sona erdirilmemişti. Bolívar Peru üzerine doğru ilerledi ve kanlı bir iki savaştan sonra İspanyolları mutlak bir şekilde yenilgiye uğrattı (1822). Peru ile Kolombiya arasında bir ittifak anlaşması imzalandı ve Gran Colombia Bolívar, Latin Amerika Konfederasyonunu oluşturmak üzere Birleşik Eyaletler, Peru, Şili ve Meksika hükümetlerini Panama'da bir kongreye çağırdı.

İlk Özgür Zenci

Fransız Devrimi'nin Latin Amerika'da ilk yankı bulduğu yer Haiti oldu. Daha doğrusu, belki de yankı bulduğu yegâne yer demek gerekiyor. Çünkü Latin Amerika'daki bağımsızlık hareketlerini yönlendiren "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" değil, hem Aydınlanma düşüncesinin hem de o zamanın İngiliz propagandasının içerdiği liberalizmdi. Devrim'in ikinci yılında, adanın o zaman Saint-Domingue adını taşıyan Fransız yönetimindeki kesiminde bir köle ayaklanması çıktı. (Adanın batısındaki üçte biri 1697'de İspanya tarafından Haiti'ye terkedilmişti.) Eylül ayında şeker kamışı çiftlikleri yakıldı. 556 bin kişilik nüfusun 500 bininin köle olduğu bir ortamda beyaz askerler çaresiz kalıyordu. Fransız birlikleri karşısında önemli zaferler kazanıldı. Ancak bütün bunlar ayaklanmayı geçmişte yaşanmış binlerce köle ayaklanmasından ayırdetmiyordu. Bütün adanın bağımsızlığıyla sonuçlanacak bu ayaklanmanın ayırdedici özelliklerini, önderi Toussaint-Louverture'nin kimliğinden hareketle özetlemek mümkün.

Toussaint-Louverture adadaki 24 bin özgür zenciden biriydi; efendisinin güvenini kazanarak 34 yaşında serbest bırakılmıştı. Okuma yazması vardı ama Cizvitlerden öğrendiği Fransızcası zayıftı. Sofu bir katolikti ve zencilerin Afrika'dan beraberinde getirdikleri vudu inanışlarını batıl itikat addediyordu. Ayaklanma çıkınca önce eski efendisinin kaçmasına yardım ettikten sonra asilere katıldı. Ancak kısa sürede asilerle arasına mesafe koyarak, gerilla taktiklerinde eğittiği zencilerden düzenli ve disiplinli bir ordu kurmaya girişti. Ayaklanmanın bu ilk evresinde radikal beyazlarla kurulan işbirliklerine karşıydı. Yine de 1793'te ordusuyla birlikte adanın İspanyol kesimine geçerek oradaki İspanyol ordusuna katıldı; askerî başarılarından ötürü kendisine İspanyollar tarafından asalet payesi ve general rütbesi verildi. Karayip denizlerinde İngiliz donanmasının, adada ise İspanyolların ve Louverture'ün kazandığı başarılar karşısında, adayı tamamen kaybetme tehlikesinden ürken Konvansiyon 1794'te bütün kölelerin özgürleştirildiğini ilan etti ve Louverture tekrar Fransız saflarına geçti.

Bu, savaşın gelişmesinde tayin edici oldu. İngilizler ağır zayiat verdi: İspanyollar püskürtüldü. Adanın Fransız valisi Louverture'ü vali yardımcısı yaptı. Bu noktada Louverture artık beyazlarla zenciler arasında işbirliği ve dayanışmayı, zencilerin beyazlar tarafından eğitilmesi gerekliliğini savunuyordu. Bu yüzden Konvansiyon'un buyruklarına karşı geldi ve *émigré* toprak sahiplerinin adaya geri dönmesine izin verdi. Kâr ortaklığı esasına göre yeniden çalıştırılmaya başlanan plantasyonlarda, hukuken özgür bir statü kazanmış olan zencilerin, buna rağmen askerî bir disiplin içinde çalıştırılması gerektiğine inanıyordu. 1796'da Louverture artık valinin ayrılmasını talep edecek kadar güçlü bir hale gelmişti. Onun yerine gönderilen müfettiş, Terör yanlısı Jakobenlerden biriydi. Louverture'ü genel vali ilan etmekle kalmadı, onu adadaki bütün Avrupalıları öldürmeye kışkırttı. Öneriyi reddeden Louverture onu da adadan ayrılmaya zorladı. Bundan sonra sıra 1798 yılında Fransızlardan gizli olarak İngilizlere yaptığı anlaşmalara gelmişti. Bu anlaşmalarla İngilizler adadan çekildiler. Böylelikle hem Fransa hem de Britanya gayrı-resmî olarak da olsa ilk zenci hükümdarı tanımış oluyordu. Ancak Avrupalı güçlerle varılan bu anlaşmalar adada huzur sağlamaya yetmedi. Louverture'ün zenci güçleri, Fransa'daki Directoire yönetimin yolladığı yeni müfettişin kışkırtmasıyla, adanın güneyinde yarı-bağımsız bir devlet inşa etme sürecinde olan melezlerle kanlı bir çatışmaya girdi. Louverture'ün müfettişi adadan ayrılmaya zorlaması bir işe yaramadı. Bu çatışmanın ve melez devletinin yıkılmasını izleyen katliamın şiddeti, Louverture'ün umduğu, beyaz-melez-zenci dayanışmasının 19. yüzyıl boyunca adada gerçekleşemeyeceğinin bir işareti gibiydi. Yine de bu zaferden sonra, adanın doğu kıyısında kalmış olan İspanyollar da yenilince ada ilk kez tek bir yönetim altında birleştirilmiş oldu. 1801'de Louverture kendisini ömür boyu genel vali ilan eden ve Devrim'den esinlenmiş bir dizi ilke içeren bir anayasanın kabul edilmesini sağladı. Napoléon anayasayı ve Louverture'ün konumunu resmen tanıdı. Ama Devrim'den önce Saint-Domingue Fransa'nın sömürge yatırımlarının yaklaşık üçte ikisinin yapıldığı yerdi ve üstelik Napoléon zencilerden nefret ederdi. Adanın başına asıl büyük felaket Amiens Barışı ile gelecekti. Savaş sırasında girdiği taahhütlere barışta uymaya ya da köle emeğinden vazgeçmeye niyeti olmayan Napoléon kayınbiraderi General Leclerc komutasında tecrübeli ve kalabalık bir orduyu 1802'de adaya yolladı. Leclerc'in niyeti açıktı: "dağlarda yaşayan on iki yaşından büyük kadın erkek bütün zencilerin kökünü kazımak, ovalardaki zencilerin yarısını yoketmek ve rütbesi olan bütün melezlerin rütbelerini geri almak". Bunu gerçekleştirmek için elinden geleni ardına koymadı. 1803 Kasım'ında ada kül ve yıkıntıdan ibaret bir mezarlığa dönüşmüştü. Louverture köleliğin yeniden yasallaştırılmaması koşuluyla teslim olmaya razı oldu. Onu gösterişli bir törenle karşılayan Leclerc, önce bir plantasyona çekilmesine izin verdi ama birkaç hafta sonra tutuklattırarak Fransa İsviçre sınırında Jura Dağları'nda bir şatoda hapse gönderdi. Sürekli olarak sorguya çekildiği şatoda Louverture 7 Nisan 1803'te, rivayete göre soğuktan öldü.

Leclerc köleliğin yeniden yasallaştırılmaması vaadini bozmadan önce, araya sarı humma girdi. Leclerc'in kendisi de dahil olmak üzere 25 bin Fransız telef oldu. Bunun üzerine ayaklanan Toussaint'in generalleri onüç ay süren bir savaştan sonra Fransızları adadan atmayı başardılar. 1 Ocak 1804'te bütün ada, fetihten önce orada konuşulan Arawak dilindeki adıyla Haiti adı altında bağımsızlığını ilan etti.

15 Meksika Devrimi

"Kara Jakoben" Toussaint Louverture. Fransız Devrimi'nin en dolaysız ve gecikmesiz etkisi, Haiti'de kendisini gösterdi. 1791'de Fransız Devrimi'nin sloganlarıyla köleciliğe karşı ayaklanan Haitili köleler, Ekonomik ve siyasal doktrinleri, kararlı ve acımasız taktikleriyle tam bir "siyahî Robespierre" olan eski köle Toussaint Louverture'ün kişiliğinde önderlerini bulmuşlardı. Bozuk Fransızcası, imla hatalarıyla dolu yazılarına, ayaklanmanın ilk dönemlerinde beyazlara karşı neredeyse bir soykırım politikası izlemesine bakılırsa, Louverture "uygar" Avrupalı için gülünç bir katilden ibaretti. Ancak ayaklanmanın ilerleyen dönemlerinde Louverture, izlediği siyasal ve ekonomik politikalarla, çağının oldukça ilerisinde olduğunu gösterecekti. Louverture'ün sonu, Fransız Devrimi'ne, ve bu devrimin "Napoléon" evresine fazlaca bağlı olduğu için geldi. 1802'de I. Napoléon'un Haiti'yi yeniden denetim altına almak için gönderdiği kuvvetlerle uzlaşmaya çalışan Louverture, sonunda ihanete uğrayarak tutuklandı, ertesi yıl Fransa'da hapsedildiği kalede öldü.

Bir Düşün Sonu

Sıra bağımsızlık hareketinin iki muzaffer komutanının karşılaşmasına gelmişti. Karşılaşma 29 Temmuz 1822'de gerçekleşti. Mizacen birbirine hiç benzemeyen bu iki adam, içedönük, makul ve insancıl tabiatıyla daha çok Aydınlanma'nın bir ürünü olan San Martín'le, dışadönük, taşkın ve romantik Bolívar'ın görüşmesinde hiçbir görgü tanığı bulunmadı; kendileri de görüşmeleri hakkında ayrıntılı bilgiler bırakmadı. Bütün bilinen, karşılaşmadan sonra San Martín'in ordu ve devletteki bütün görevlerini terkederek Mendoza'daki çiftliğine geri döndüğü... Bundan sonraki evre 1824'e kadar sürmekle, sözkonusu olan sonu baştan belli olan bir savaştı. Aralık'taki Ayacucho Barış Anlaşması'yle bütün Latin Amerika'nın bağımsızlığı ilan edilmiş oldu. Ama bu noktada asıl tehlike zaten ülke içindeki ordulardan değil, büyük güçlerden kaynaklanıyordu. Avrupa'da dönem, Viyana Kongresi'nin "meşru" monarşiler dönemiydi. 1814'te, Napoléon'un yenilgisinden sonra yeniden tahta çıkan VII. Ferdinand İspanyol temsilciler meclisinin ilan etmiş olduğu liberal anayasayı iptal etmişti. 1820'de Madrid'de büyük bir ayaklanma bu anayasayı Kral'a yeniden kabul ettirdi. Bunun üzerine Metternich ve Çar I. Nikola Kutsal İttifak'ın hem İspanya'ya müdahale ederek ayaklanmayı bastırmasını, hem de Avusturya ve Rusya donanmalarının Latin Amerika'daki isyanı bastırmak üzere asker taşımasını önerdi. Britanya'nın protestoları Fransa'nın 1823'te İspanya'yı işgal etmesini önleyemedi. Ama hiçbir güç denizlerde, Britanya'nın karşı olduğu bir operasyona kalkışamazdı. Dahası, bu kriz dolayısıyla dünya güçler dengesine yeni katılan bir ses daha işitildi: ABD Başkanı Monroe, 2 Aralık 1823'te kendi adıyla anılan ve Amerikan kıtalarındaki herhangi bir değişiklik ya da müdahaleyi Birleşik Devletler'in güvenliği ile ilgili bir sorun olarak gördüğünü bildiren doktrinini yayınladı. Gerçi Monroe doktrininin o andaki kriz üzerindeki etkisi önemli değildi. Ama önem ve anlamı daha ileri yıllarda açıkça görülecekti.

Bolívar'ın çağırmış olduğu Panama Kongresi ancak bu dış tehlikenin de geçmesinden üç yıl sonra 1826'da toplanabildi. Arada yeni kurulan ülkeler arasındaki diplomatik anlaşmazlıklar giderek sertleşmişti. Şili ve Arjantin kongreye katılmadı ve kongrede ancak çok genel ilkeler düzeyinde anlaşılabildi. Üstelik yegâne sorun ülkeler arasındaki sorun da değildi. Daha Kongre toplanmadan Bolívar'ın kendi ülkesi Venezuela'da kendi iki generali silahlı bir çatışmanın eşiğine gelmişler, iç savaş ancak Bolívar'ın kişisel müdahalesiyle önlenebilmişti. 1827'de Peru ile Gran Colombia arasında bir sınır savaşı yaşandı. 1828'de Gran Colombia, Venezuela ve Nueva Granada adı altında ikiye bölündü. 1829'da Peru 19. yüzyıl boyunca bütün Latin Amerika'ya musallat olacak *caudillismo* (kısa süreli askerî darbeler) rejimine girmişti bile. Kısacası, daha 1830'da ölmeden Bolívar, bağımsızlığın temsil ettiği komprador burjuvaziye birleşik bir sınıf olarak davranma yeteneğini kazandırmamış olduğunu görebilecek durumdaydı. Politik düzeyde bu karmaşa yaşanırken, ülke içindeki zenginlik farkları da derinleşiyordu. Serbest ticaret rejimi sayesinde Britanya ürünleri, İspanya'nın yasal kısıtlamalarının yapamadığını yaptı, gelişmekte olan bütün zanaat ve sanayileri çökertti. 19. yüzyılda bağımsız Latin Amerika'da komprador burjuvazi için yatırım yapmak, ülke içinde sermaye birikimi sağlamak, nerdeyse sömürge döneminde olduğundan daha da az çekici olacaktı.

Yukarıdan Devrim Deneyi

1810'da diğer birçok şehirde olduğu gibi, bir liman şehri olmayan küçük Asuncion'da da bağımsızlık yanlısı bir cunta ilan edildi ve cunta hemen bölgedeki güçlü merkez Buenos Aires'in cuntası ile ilişkiye geçti. Ama şehirler arası rekabet yüksekti. Montevideo örneğinde

1808-23 arası İspanya'nın tarihi, kendilerine dayatılan çözümlere karşı ve bağımsızlıkları için ayaklanan bir halkla, kongrelerde tartışılan, diplomatlar arasında sürekli bir savaş olarak nitelenebilir. Latin Amerika'daki bağımsızlık savaşları da bu savaşın bir yan ürünüydü. Romantizmin öncüsü ünlü ressam Francisco de Goya'nın gösterdiği tepkiler, büyük ölçüde , Latin Amerikalı "yurtseverler"inkine paraleldi. 1808'deki Fransız işgali karşısında dehşete düşmüş ve Savaşın Yıkımları adlı ünlü desenler dizisini resmetmeye başlamıştı. 1814'te yeniden tahta çıkan VII. Ferdinand için çalışmaya başladı, ama yaptığı resmî portrelerde bile kralın zorba tabiatını ustaca vurguladı. Çok geçmeden İspanya'yı terketmek zorunda kalan Goya, hayatının son yıllarını geçirdiği kır evini, siyah rengin bariz olarak bol kullanıldığı esrarengiz resimlerle süsledi ve adı Umutsuzlar olan son bir desenler dizisi yaptı.

olduğu gibi, Buenos Aires ile Asuncion arasındaki çelişkiler giderek sertleşti. Çok geçmeden Arjantin'den bir askerî birlik Paraguay'a doğru hareket etti ve hiç beklenmedik bir şekilde. püskürtüldü. 12 Ekim 1811'de Dr. José Gaspar Rodriguez de Francia'nın yönetimindeki hükümet Paraguay'ın bağımsızlığını ilan etti.

Askerî başarının berisinde yatan etmen, Paraguay saflarında savaşanların yalnızca paralı askerler ya da şehirli milisler değil, bölgenin yerel halkı olan Guarani kızılderililerinin de olmasıydı. Bundan sonra, Paraguay kıtadaki bağımsızlık hareketinin dışında durdu; Panama Kongresi'ne katılmadı. Yönetim şekli liberal bir cumhuriyet değil, alabildiğine korumacı ve devletçi politikalar düzenleyen bir diktatörlüktü. Bu yönüyle sürekli olarak yalnızca kıtadaki diğer ülkelerin değil Avrupa'nın da tepkisini çekiyordu. Ancak bütün Latin Amerika'da kıtlık, sefalet ve iç savaşların kural olduğu 19. yüzyıl ortasında Paraguay kıtanın tek müreffeh ülkesiydi. İhracatın ithalatı kat kat aştığı ülkede, kumaş, panço, mürekkep, porselen ve barut fabrikaları, Paraguay'da yapılan gemilerden oluşan büyük bir ticaret filosu vardı. Bütün bu yönleriyle Paraguay yalnızca Britanya sömürgeciliği için kapalı bir pazar olmakla kalmıyor, çevre ülkeler için de kötü bir örnek oluşturuyordu. 1865'de Londra Bankası, Baring Brohters Firması, ve Rotschild Bankası'nın teşvik ve finansmanı ve İngiliz basınının geniş desteğiyle, Brezilya, Arjantin ve Uruguay üçlü bir ittifak oluşturarak Paraguay'a karşı savaş açtılar. Üç ülkenin askerî gücüne ve Britanya'nın finansmanına karşın savaş beş yıl sürdü ve ancak nüfusun altıda beşi öldükten sonra sona erdi. Latin Amerika'da istisnalara yer yoktu.

İlk Toprak Reformu: Artigas

Kuşkusuz, başlangıçta yegâne istisna Paraguay değildi. Kıyıda, bağımsızlık yanlısı cuntaları şehirlerin seçkinleri kurarken, aynı dönemde iç bölgelerde farklı uygulamalara rastlanabiliyordu. Örneğin La Paz'da kurulan cuntanın başına geçen Pedro Domingo Murillo bir *mestizzo*ydu. (Gerçi *"mestizzo"*nun resmî tanımı "İspanyol kızılderili" melezi idi ama bu tanım gerçekte ırksal olmaktan çok sınıfsaldı. Kendini *criollo* diye adlandıranların çoğu da aslında İspanyol kızılderili meleziydi. Tayin edici olan seçkinler arasında yer alıyor olmak ya da olmamaktı.) Ancak La Paz cuntası kurulur kurulmaz bastırıldı ve Murillo idam edildi.

Ancak bağımsızlık savaşları sırasında tâbî sınıfların sesini duyurmasını sağlayan en etkili önder, faaliyetlerini bugünkü Uruguay'da sürdürmüş olan José Artigas'dı. Bağımsızlık savaşlarının sonsuz diplomatik müzakereleri sırasında Buenos Aires cuntası, bir ara, bugünkü Urguay'ın topraklarının bir kısmını Portekiz yönetimindeki Brezilya'ya bırakmıştı. Artigas'ın eylemi bu noktada başladı. Geniş bir halk yığınının kuzeye göçmesine önderlik ederek, kuzeyde Purificacion'da bir hükümet oluşturdu. Bu hükümet, Potekiz işgali altında olan Birleşik Eyaletler'in doğu illeri için geniş çaplı bir toprak reformu tasarısı hazırladı. Reform, toprakla da sınırlı değildi; ithal ürünlere ve sanayi ürünlerine ağır bir vergi konurken yerel sanayiler için gereken hammadelerin ithalatı teşvik edilecek, Paraguay gibi komşu ülkelerden ithal malların gümrük vergisi ise düşük tutulacaktı. Gerçi Artigas bir süre için Uruguay'ın başkenti Montevideo'yu kontrolü altında tuttuysa da, öngördüğü toprak reformunu uygulama fırsatı bulamadı. Bağımsızlıktan sonra kurulan hükümet liberal bir anayasa kabul etti; Artigas Paraguay'a sığınmak zorunda kaldı, orada öldü.

Meksika Devrimi

Meksika kıtanın beyazlar tarafından ilk istila edilen ve bir çok bakımdan da en kolay ulaşılabilir olan bölgesiydi. Belki bu yüzden hem *criollo*lar yerli halkla, hem de İspanyol bürokrasisi ile, Latin Amerika'nın diğer bölgelerine kıyasla daha çok kaynaşmışlardı. Bu kaynaşma süreci içinde Kilise hatırı sayılır bir rol oynamıştı.

Burjuvazinin Bağımsızlığı

Meksika, kıtanın beyazlar tarafından ilk istila edilen ve bir çok bakımdan da en kolay ulaşılabilir bölgesiydi. Belki de bu yüzden, *criollolar* hem yerli halkla, hem de İspanyol bürokrasisi ile, Latin Amerika'nın diğer bölgelerine kıyasla daha çok kaynaşmışlardı. Bütün bu farklara rağmen başlangıçta, Meksika'nın bağımsızlık hareketi, kıtadaki diğer hareketlere benzer bir seyir izleyecek gibi görünüyordu. Gerçi her şey kıtadakinden önce başladı; 1808'de, VII. Ferdinand'ın tahta geçmesi ve indirilmesinden hemen sonra, Mexico City'nin belediye meclisi, kralın şehirdeki temsilcisinin görevinden çekilmesini talep etti. Gümüş arıtımında kullanılan cıva ticaretinden hatırı sayılır bir servet biriktirmiş olan temsilci, özellikle yeni kurulacak hükümetin onu genel vali tayin edeceğini öğrenince, teklifi kabul etti. Ancak, Meksika bağımsızlığına kansız bir geçişle kavuşamayacaktı. Mexico City'de, çoğu küçük dükkânlarda tezgâhtar olarak çalışan hatırı sayılır bir yoksul İspanyol nüfusu vardı. Burjuvazinin bir kesiminin desteğiyle bunlardan oluşturulan bir gönüllü birlik, naiblik sarayına saldırdı ve naible bağımsızlık hareketinin önderlerini hapsetti. Merkezde bastırılan bağımsızlık hareketi taşrada, çeşitli komplolar şeklinde örgütlenmeye başladı. Bunlar içinde en önemlisi, güneydeki geniş Bajía eyaletinde örgütleneni oldu. Yerel valinin kendisinin de katıldığı komplonun asıl merkezî figürü, karısı Dona María Josefa Ortíz'di. Meksika'nın daha sonraki tarihinde de,

BOLIVAR, SIMON (1783-1830)

Güney Amerika'da bağımsızlık savaşına önderlik eden, bu nedenle kendisine *El Libertador* (Kurtarıcı) unvanı verilen Simon Bolivar, soylu bir ailenin çocuğu olarak 24 Temmuz 1783'te Venezuela'nın Caracas kentinde doğdu. Küçük yaşta anne ve babasını kaybetti. Babası albay olan Bolivar, dayısı tarafından özel öğretmenlerle yetiştirildi. Dini eğitim de gören Bolivar, bu eğitim sırasında bir Capucin rahibinden de ders aldı. Daha sonra dayısıyla birlikte İspanya'ya giderek Medrid'te tarih, dil ve hukuk eğitimi gördü. Bu arada J.J. Rouaseau'nun eserlerini okumuş ve liberal düşünceden etkilenmeye başlamıştı. Buradan İspanya'da evlenmiş olduğu soylu bir kadınla birlikte Caracaa'a gidecek, ancak karısının 1802'de ölmesinden sonra tekrar Avrupa'ya dönecekti. Paris'te bir yandan Locke, Hobbes, d'Alembert, Buffon gibi düşünürlerin etkisiyle raayonel düşünceyi benimserken, öte yandan da imparator olan I. Napoléon'un attığı adımlara hayranlık duyuyordu. Sonunda Alman bilim adamı Humboldt'un da etkisiyle anti-sömürgeci görüşleri benimseyerek, 1807'de Venezuela'ya döndü.

Bu arada Venezuela'da İspanyol sömürge valisi devrilecek ve Bolivar da yardım sağlamak üzere sömürge yönetiminin yerine gelen cunta tarafından İngiltere'ye gönderilecekti. İngiltere'de siyasal düzeni yerinde gördüğü sırada burada sürgünde olan general Francisco de Miranda'yı Caracas'a gelerek bağımsızlık savaşının başına geçmesi için ikna etti.

Mart 1811'de Caracaa'ta toplanan Ulusal Kongre bir anayasa taslağı hazırlayarak 5 Temmuz 1811'de Venezuela'nın bağımsızlığını ilan etti. Ancak Venezuela bir yıl sonra 25 Temmuz 1812'de, İspanyolların bir ihbar sonucunda ele geçirecekleri Pueorto Cabello kalesinden sonra imzalanan ateşkes sonucunda yeniden İspanyol egemenliğine girdi. Bolivar bundan sonra Cartegana'ya giderek ünlü *Cartegana Bildirisi*'ni yayınladı. Ardından küçük bir ordu kurarak, yeniden Venezuela'ya döndü ve altı savaştan sonra 6 Ağustos 1813'te *Libertador* (Kurtarıcı) olarak Caracaa'ı ele geçirdi. Bundan sonra yeni bir savaş başladı. Bolivar İspanyolların ayaklandırdığı yerli kabilelerden Llenarolara karşı savaştı. Fakat

15 Meksika Devrimi

Portekiz yönetimindeki Brezilya'nın bağımsızlaşma süreci kıtadaki diğer ülkelerden hatırı sayılır ölçüde farklı oldu. 1807'de Napoléon Portekiz'i işgal edince, daha sonra VI. Joao adı altında kral olacak olan naib Don Joao, maiyetiyle birlikte Brezilya'ya sığındı. Naibin varlığı Brezilya'yı otomatikman Portekiz İmparatorluğunun merkezi haline getirdi ve bunun sağlayacağı avantajlar komprador burjuvazinin bağımsızlık özlemlerine gem vurdu. 1816'da kraliçenin ölmesi üzerine Don Joao'nun kral ünvanını alması, Brezilya'nın yasal/politik statüsünü daha da güçlendirdi. Buna rağmen 1817'de üç ay süren ciddi bir ayaklanmanın başgöstermesi engellenemedi. Bu dönemde Brezilya'yı karıştıran ikinci bir olay da, Brezilya ile birleşik eyaletler arasında Banda Oriental *(bugünkü Uruguay) için sürmekte olan rekabetti. Sık sık resimde görüldüğü gibi Brezilya bölgeye asker gönderdi ama çatışmalar sonuçsuz kaldı. 1820'de İspanya'yla birlikte Portekiz'de de 1812'nin liberal anayasasını talep eden bir ayaklanma çıkınca VI. Joao Portekiz'e dönmek zorunda kaldı; yerine oğlu Don Pedro'yu bıraktı. Bu noktada Brezilya'yı Portekiz'den bağımsız bir krallık haline getirmek için başlatılan hareket 1822'de başarılı oldu ve Don Pedro Brezilya'nın bağımsızlığını ilan ederek kraliyet tacını giydi.*

toplumsal mücadelelerin aydın önderleri arasında önemli bir yer tutan kadınların ilkiydi Dona Maria. Örgüt, bu yönetici ailenin yanısıra, bölgenin zengin toprak sahiplerinden de önemli kişiler içeriyordu. Ancak harekâtın daha sonraki gelişimi açısından örgütün barındırdığı en kritik kişi, topraklarını yitirmiş yoksul bir köy papazı, Miguel Hidalgo Costilla'ydı.

Bağımsızlık Talebinden Halk Ayaklanmasına

Meksika'da kızılderililerin sömürgenin özellikle tarımsal yapısı tarafından özümsenmesi sürecinde, din son derecede önemli bir rol oynamıştı. Örneğin daha 1531'de Guadalupe çevresinde bir kızılderili, esmer tenli bir Meryem Ana'nın kendisine göründüğünü bildirmiş, Kilise uzun tartışmalardan sonra bunun gerçek bir Tanrı tecellisi olduğunu kabul etmişti. 1746'da "Guadalupe'nin Esmer Meryemi" Meksika'nın, ya da o zamanki adıyla Yeni İspanya'nın koruyucu azizesi olduğu resmen kabul edildi. Bu kararın önemi, kızılderililerin kendi yakınmalarını, taleplerini ve Hıristiyanlık öncesi dinlerinden taşımakta oldukları inanışları Katolik sembolizm içinde ifade edebilmelerine imkân tanımasıydı. Başka bir deyişle, daha güneydeki kızılderili kabilelerin ya da zenci kölelerin aksine, efendileri ile ortak bir dil konuşuyor, kendilerini aynı kültür ve değerler sistemi çerçevesinde ifade ediyorlardı. Üstelik bu sistem kendilerine tamamen zorla ve olduğu gibi dayatılmamıştı; aksine onu kendi yaşantıları temelinde, kısmen de olsa yeniden şekillendirmelerine izin verilmişti.

Ancak Kilise kendi içinde bütünleşmiş olmadığı gibi, halkın karşısına da tek bir birim olarak çıkmıyordu. Bir yandan Kilise, ülkenin en büyük toprak sahiplerinden biriydi. Bu yanıyla da, Kilisenin maddi konumu, çıkarları, köylüler, melezler ve kızılderililer hakkındaki fikirleri ülkedeki diğer büyük toprak sahiplerinkinden farklı değildi. Diğer yandan, hiyerarşinin alt basamaklarında yer alan ve gelirleri çok daha düşük olan köy papazlarının gündelik yaşantıları, hizmet ettikleri köylülerinkinden çok farklı sayılmazdı. Üstelik, özellikle alt basamaklarında Kilise, sözgelimi bürokrasiye kıyasla çok daha eşitlikçi bir kurumdu; köy papazları arasında çok sayıda *mestizzo*ya rastlamak mümkündü. Bajia'daki komplo örgütü ayaklanmayı düzenlerken, büyük bir olasılıkla, kilise ve toplumun bu bölünmüşlüğünü hesaba katmamışlardı. Onların öngördüğü, bütün "Amerikan"ları, İspanyol egemenlerle karşı karşıya getirecek politik bir hareketti. Yine de Hidalgo'nun 16 Eylül 1810'da, küçük Dolores kasabasında, kucağına Guadalupe Meryem'ini alarak yaptığı ilk isyan çağrısı, Meksika'da yüzyıl boyunca temel toplumsal sorun olacak soruna, toprak sorununa değiniyordu. Ünlü *Grito de Dolores* (Dolores Haykırışı) şöyleydi: "Çocuklarım, 300 yıl önce, nefret edilesi İspanyollar tarafından atalarınızdan çalınmış toprağı yeniden ele geçirmek için çaba göstermeyecek misiniz? Yaşasın din! Yaşasın Guadalupe'li Meryem Anamız! Yaşasın Amerika! İspanyollara ölüm!" Çağrıya ilk ağızda cevap veren 25 bin kişi kuzeye doğru ilerledi. Bütün Bajio eyaleti ele geçirildiğinde isyana aktif olarak katılan kitle 80 bine ulaşmıştı. Ayaklanma kısa zamanda açık bir sınıf savaşına dönüştü. Yalnızca İspanyolların değil, büyük toprak sahibi *criollo*ların da toprakları işgal ediliyor, tarlaları yakılıyordu. Ancak ayaklanma Bajío sınırlarının ötesine taşamadan 17 Ocak 1811'de ilk büyük yenilgisini aldı. Hidalgo'nun başkomutan ünvanına rağmen bir ordu şeklinde örgütlenmemiş olan asi kalabalıklardan, kraliyetçi orduların giriştikleri katliamdan kurtulabilenleri dağıldı. Hidalgo ve yandaşları, kuzeye ABD'ye kaçmaya çalışırken yakalandı. Hidalgo'nun yandaşları hemen, kendisi Engizisyon tarafından yargılandıktan sonra idam edildi. Ancak bu yenilginin hemen ardından hareket yeni bir önder ortaya çıkardı. Morelos'un harekâtlarının merkezi, batıda Pasifik Okyanusu'na kadar uzanan ve

15 Haziran 1814'te yenilgiye uğrayarak Cartegana'ya kaçacak ama burada kendisini kabul etmedikleri için önce Jamaica'ya oradan da Haiti'ye geçti.

Bolivar bundan sonra da mücadeleyi bırakmadı. Bu arada Haiti, İngiltara ve İrlande'dan yardım alarak önce Orinico Vadisi'ni ele geçirdi. İspanyollara karşı oldukça etkin ve yıpratıcı bir savaşı sürdüren Bolivar, sonunda And Dağları'nı aşarak 7 Ağustos 1819'da Boyaca'da İspanyol kuvvetlerini üç gün süren bir savaştan sonra bozguna uğrattı. Aralık 1819'da ise Kolombiya cumhuriyeti ilan edildi. Bolivar başkan ve askerî diktatör seçildi. Bunun ardından Venezuela, (Haziran 1821), Ekvador (1821), Peru (1824) ve Bolivya (1825) İspanyol sömürgecilerden kurtarıldı. Bolivar bütün Güney Amerika ülkelerini biraraya getirecek bir birlik oluşturmak istiyordu. 1826'da Panama'da düzenlediği konferansta bunu dile getirdi. Fakat önermiş olduğu ortak askeri güç ve ortak karar mekanizmaları tarafından itibar görmedi. Bu arada eski komutanlarından olan Paez, Venezuela'da başkaldırdı. Paez, Yeni Granada'da yönetimi elinde tutan Santander'le de anlaşmazlık içindeydi. Bolivar bütünlüğün bozulmasını istemiyordu. Fakat başkanlık yetkisini güçlendirince tepkiyle karşılandı. 25 Eylül 1828 gecesi liberallerin düzenlediği başarısız bir suikasta maruz kaldı. Bütün bunların sonucunda kendisine karşı muhafelet de büyümüştü. Artık sağlığı da yerinde değildi. En çok güvendiği komutanlardan José Maria Cordoba'nın da ayaklanmasından sonra Venezuela, Kolombiya'dan ayrıldı (1829). Bolivar için sonun başlangıcı gündemdeydi. 8 Mayıs 1830'da Bogota'dan ayrıldı. Amacı Avrupa'ya gitmekti. Ancak bir süre sonra bundan da vazgeçti ve Santa Marta'da bir dostunun yanında kalırken 17 Aralık 1830'da öldü.

Simon Bolivar, Güney Amerika'nın İspanyol sömürgecilerinden kurtarılması için mücadele verirken, kıtanın bütünlüğü için de değişik öneriler öne sürmüştür. Ne var ki, bunları savunurken birçok konuda gerçekçi olmayan düşünceler öne sürmüş ve ulusal özelliklerin etkisini görememiştir.

yüksek platolardan, sarp dağlardan, derin ve verimli vadilerden oluşan "kızgın topraklar"dı. Hidalgo'dan daha başarılı bir örgütçü olan Morelos, kısa zamanda düzenli bir ordu kurdu ve 1813'te, henüz VII. Ferdinand İspanya tahtına geri dönmeden, Akapulko yolunda küçük bir köyde bir kongre toplamayı başardı. Kongre'nin kabul ettiği kararlar, hareketin tabanını oluşturan köylülüğün toprak konusunda ve çoğu politik konulardaki radikalliğini olduğu kadar, kültürel muhafazakârlığını da yansıtıyordu. Fetih öncesi bir kızılderili devleti olan Anahúac Krallığı adına, İspanya'nın bağımsızlığı ilan ediliyor, Cumhuriyetçi bir rejim benimseniyor, İspanyolların topraklarının kamulaştırılıp dağıtılacağı ilan ediliyor, bir yandan da Katolikliğin devlet dini olacağı, açık ya da gizli olarak yürütülen başka bir ibadet tarzının hoşgörülmeyeceği karara bağlanıyordu. Morelos ancak 1815'te taşra merkezlerinden biri olan Techuacán'a saldırmak üzereyken, daha sonra kendini İmparator ilan edecek olan İturbide'nin kraliyetçi güçleri tarafından bozguna uğratıldı. Kendisi de yakalanarak idam edildi. Bu arada barışa kavuşmuş olan Avrupa'da, İspanya, Meksika'ya çok daha fazla asker gönderebiliyordu. Bunun da etkisiyle bir yıl içinde isyan, ülke çapında bastırıldı. Savaşmaya devam edenler "kızgın topraklar"da Morelos'un silah arkadaşlarından en önemlisi olan Guerrero'nun çevresinde kümelenmiş bir avuç gerilladan ibaret kaldı.

Bağımsız Meksika Devleti'nin Kuruluşu

1816 yılında Meksika'ya tayin edilen yeni Kral naibi kısmi bir af çağrısı yapmıştı. Asilerin çoğu çağrıyı kabul etmiş, bunun sonucu olarak da 1816-20 yılı arası göreli bir sükûn ortamı içinde geçmişti. Ancak İspanya'daki 1820 olayları ve 1812'nin liberal anayasasının kabulü, Meksika'da egemen sınıflar içinde bağımsızlık özleminin yeniden uyanmasına yol açtı. İlk adım yine, İspanya'nın liberal anayasasının kendi üzerlerindeki etkisinden korkan Kilise'den, ama bu kez hiyerarşinin üst kademelerinden geldi. Ancak piskoposlar liberal anayasadan korktukları kadar, Hidalgo'nun yönetmiş olduğu türden bir halk ayaklanmasından da korkuyorlardı. Bu yüzden planlarına gerçeklik kazandırmak için ilk ilişki kurdukları kişi, güneydeki ayaklanmayı bastırmış olan Albay Agustín Iturbide oldu ve böylelikle yüzyıl sonuna

Juárez, Benito: 21 Mart 1806'da Oaxaca Eyaleti'ne bağlı San Pablo Guelatao'da doğan Juárez Benito, Meksika'nın ilk kızılderili kökenli devlet başkanıdır. Üç yaşında anne ve babasını yitirerek, amcası tarafından büyütüldü. Küçük yaştan itibaren çalışmaya başlayan Juárez, okuma ve yazmayı sonradan öğrenip, ustasının desteğiyle öğrenimini sürdürdü. Önce papazlık, sonra da hukuk eğitimi gördü. 1831'de Oaxaca Eyalet Meclisi'ne girdi. 1835'de ise Liberal Parti temsilcisi olarak Federal Meclis'e seçildi. 1847'de, bir yıl süren valilik görevini, Oaxaca'da yaptı. 1852'de de Oaxaca Sanat ve Bilim Enstitüsü'nde yöneticilik yapan Juárez, en nihayet 1861-1863 yılları arasında ilk başkanlığını yaptı. 1867'de ise Fransızların Meksika işgaline son vererek, kendisinin zorla kabul ettirdiği seçimlerin yinelenmesiyle, tekrar başkanlık yapmaya başladı. Ülkesindeki karışıklıkları engellemiş, sömürgecilikten kalma kurumları güçlü reform programlarıyla yok etmeye çalışmıştır. Çok dinamik bir siyasal hayatı olan Juárez, 1872'de görev başında, kalp krizinden öldü.

15 Meksika Devrimi

1824'de cumhuriyetin ilanından itibaren Meksika, liberallerle Katolikleri karşı karşıya getiren bir iç savaş süreci yaşadı. 1858 sonunda zafer kazanan liberallerin Kilise karşıtı politikaları, Katolik Fransızları huzursuz etti. Öte yandan, Meksika Devlet Başkanı Juárez mali durumu düzeltmekte başarısızlığa uğrayıp 1861'de dış borçları iptal ettiğini açıklayınca, III. Napoléon Katolik Fransızları da memnun etmek amacıyla Meksika'ya müdahaleye karar verdi. Ayrıca, daha önce Madrid'de tanıştığı genç bir Meksikalı olan Hidalgo'nun etkisiyle İmparatoriçe Eugénie, Meksika'da, Protestan Birleşik Devletler'in karşısına çıkacak Katolik bir monarşinin hayalini kuruyordu. İmparatorun üvey kardeşi Morny ise Meksika'ya müdahaleyi 1859'da Meksika hükümetine önemli ölçüde borç vermiş olan İsviçreli Banker Jecker, parasını geri alabildiği takdirde, kendisine yüzde 30 teklif ettiği için şiddetle savunuyordu. III. Napoléon, iç savaşla çalkalanan Birleşik Devletler'in bu müdahaleye göz yummak zorunda kalacağını hesap ederek 1861 Sonbaharında İspanya ve İngiltere'yi de Meksika'ya çıkarma yapmaya ikna etti. Tanımadıkları bir ülkede sonu belli olmayan bir maceraya atılmaktan ürken İspanyol ve İngilizler, 1862 baharında Meksika hükümetiyle anlaşma imzalayarak ülkelerine geri döndüler. Buna karşılık III. Napoléon Meksika'ya yeni birlikler gönderdi. Fransa ile Avusturya arasındaki ilişkileri güçlendirmek ve Avusturya'dan Venedik'i İtalyan Birliği'ne bırakmasını isteyebilmek için İmparator François-Joseph'in kardeşi Maximilien'i kurulacak devletin başına getirmeyi düşündü. Mayıs 1862'de, 6 bin Fransız askeri Mexico'ya doğru yürüyüşe geçti. Ancak alışkın olmadıkları iklim koşulları ve sonu gelmez gerilla saldırıları nedeniyle çok ağır ilerlediler. Puebla kalesindeki az sayıdaki Meksikalının direnişi bir türlü kırılamadı. 23 bin kişilik bir takviyeyle geri gelen Fransız birlikleri sonunda Mayıs 1863'de, üç aylık bir kuşatmadan sonra Puebla'yı aldı. Fransızlar 10 Haziran 1863'de savaşmadan teslim olan Mexico'ya girdi. Meksikalı soylulardan bir meclis oluşturuldu ve Maximilien tahta oturdu. Victor Adam'ın litografisi Puebla'nın alınışını görüntülüyor.

kadar Meksika'daki muhafazakâr bloğun çekirdeğini oluşturacak olan Ordu-Kilise ittifakının ilk adımları atılmış oldu. Zaten her iki kurumun da, özellikle hukukî konularda onları diğer kişi ve kurumlardan ayıran ve hırsla korudukları *fuero* diye bilinen ayrıcalıkları da, onları maddi çıkarları açısından bu ittifakı sürekli olarak yeniden kurmaya yöneltiyordu. Tam bu noktada, belki tesadüfen, belki Kilise'nin gayretleriyle, 1815'ten sonra malî yolsuzluklarla suçlanınca ordudan ayrılmış olan Albay Iturbide'ye, güneyde hâlâ savaşmakta olan Guerrero'yu sindirmek görevi verildi. Iturbide resmî görevine başlar başlamaz Guerrero'yla savaşmak yerine yazışmaya başladı ve 1821 başında kendisinin de Meksika'nın bağımsızlığına angaje olduğunu kamuoyuna açıkladı. Bu noktadan itibaren Meksika'nın bağımsızlık hareketi de, güneyindeki diğer hareketlerin tipik seyrini izlemeye başladı. Ağustos ayında Cordoba Anlaşması ile Meksika'nın bağımsızlığı resmen ilan edildi. Yeni devrimcilerin en usta hamlelerinden biri, kendilerini Hidalgo'nun başlattığı halk hareketinin varisleri gibi göstermeleriydi. Hidalgo'nun 1810'da başlattığı bağımsızlık hareketinin 1821'de başarıyla sonuçlandığı resmi Meksika tarih yazımının dogmalarından biri haline geldi; Morelos'un ayaklanmasının merkezi olan eyalete Morelos adı, doğduğu Valladolid şehrine ise Morelia adı verildi. 1831'de idam edilen son popüler önder olan Guerrero da aynı şekilde, Morelos'un güneyindeki eyalete adı verilerek onurlandırıldı.

Kargaşa Yılları

Meksika'nın yalnızca bağımsızlaşma süreci değil, bağımsızlığı izleyen elli yıllık tarihi de Latin Amerika'daki diğer ülkelerle paralellikler gösteriyordu. 1821-57 yılları arasında elliden fazla yönetim biçimi denendi. Bunların arasında imparatorluk, monarşi, diktatörlük ve anayasal cumhuriyet diye adlandırılanlar vardı. Ancak bütün bu farklı şekillerde adlandırılmış yönetim biçimlerinin berisinde, gerçek egemenlik, kimi zaman kesişen, piskoposlardan büyük toprak sahiplerine, fabrikatörlerden köy muhtarlarına kadar uzanan patronaj ilişkilerinin elindeydi ve bunlar güçlerini ordu aracılığıyla olduğu kadar, parayla oluşturulmuş özel milisler tarafından da süreklileştiriyordu.

Ancak bütün bu kargaşa ortamı içersinde, iki politik odaklaşma da yavaş yavaş belirginleşmeye başlıyordu. Bu odaklar "muhafazakâr" ve "liberal" diye adlandırılmakla birlikte, sözkonusu terimler Avrupa'da işaret ettiklerinden çok daha farklı ve çapraşık bir ilke ve uygulamalar paketine işaret edebiliyordu. Politik düzeyde monarşist olan, Kilise ve ordunun ayrıcalıklarını savunan muhafazakârlar, iktisadi düzeyde, yerel ürünlerle rekabet edebilecek ithal mallara konan vergileri yüksek tutmak gibi, sanayileşmeyi özendirici politikaları destekliyorlardı. Muhafazakârların başlıca yarı-resmî politik ve sivil kurumu Masonluğun İskoç Locası idi.

Muhazakârların İskoç Locası'na karşı, Amerikan büyükelçisi Joel Poinsett'in desteğiyle, liberaller 1825 yılında Masonluğun York Locası'nı kurdular. ABD büyükelçisi ile sürdürdükleri yakın ilişkinin de sezdireceği gibi, mutlak serbest ticaretten yanaydılar ve Ordu ve Kilise'nin ayrıcalıklarını, Kilise'nin tarımsal ürün üzerinden aldığı vergiyi sert bir şekilde eleştiriyorlardı. Her iki grup içersinde de büyük toprak sahipleri çoğunlukta olmakla birlikte, muhafazakârların savunduğu politikalar, genellikle, tarımın yanısıra dokuma tezgâhlarını, ipekçilik atölyelerini barındıracak kadar geniş topraklara sahip olanların yararınaydı. Liberallerin politikaları ise, ihracata yönelik tarım ve madenciliği gözetiyordu. Ancak bütün bunlardan, iki odak arasındaki farkların derin olduğu ya da politik inanç ve ilkelerin, seçkinlerin hayatında merkezî bir yer tuttuğu sonucu çıkarılmamalı. Liberal ya da muhazakâr olmak geçici tercihler düzeyinde kalabiliyordu. Dönem boyunca en uzun süre Başkanlık etmiş kişi olan General Santa-Anna kimi zaman liberal, kimi zaman muhafazkâr odakların adayı olmuştu.

Yabancı Müdahaleler

Bu dönem boyunca Meksika'nın iktisadi toparlanmasının önünde duran yegâne engel içerdeki politik istikrarsızlık değildi. Meksika 1823-61 yılları arasında yaklaşık her altı yılda bir kere işgal edildi. Bunların çoğu, örneğin 1838'deki *Pasta Savaşı*'nda olduğu gibi askerî açıdan küçük ve kısa operasyonlarla sınırlı kalan işgallerdi. 1830'larda bir grup asker bir Fransız pastanesini yağmalamışlardı; Fransa'nın tazminat taleplerini karşılayamayınca, Fransız donanması Veracruz limanına girdi. Çıkan sınırlı çatışmaların yegâne sonucu Meksika devletinin 600 bin pesoluk bir savaş tazminatı ödemesi ve General Santa-Anna'nın bir bacağını yitirmesi oldu. Zaten borç üzerine kurulmuş olan Meksika devleti için 600 bin peso ciddi bir tehdit değildi; bacağını yitirmiş olmak Santa-Anna diktatörlüğünün iki kez daha seçilmesini engellemedi.

Ancak 1846'da çıkan Meksika-ABD Savaşı, rejimi iflasın eşiğine getirdi ve sonuç olarak köklü bir biçimde dönüşmesine yol açtı. Birleşik Devletlerin güneydeki komşularına duyduğu ilgi kuruluş yıllarına kadar uzanıyordu. Daha 1786'da Başkan Jefferson, Birleşik Devletler'i "kuzeyiyle güneyiyle bütün Amerika'yı dolduracak halkın çıkacağı yuva"ya benzetmişti. Bu benzetme 1823 yılında Monroe Doktrini ile resmiyet kazandı. O sırada Meksika toprakları bugünkü güney sınırlarından, bugünkü Kaliforniya ve Teksas'ın kuzey sınırlarına kadar uzanıyordu. Monroe Doktrini'nin ilan edildiği yıl, Amerikalılar özellikle Teksas'a büyük sayılar halinde yerleşmeye başladılar. Öyleki 1830'lara gelindiğinde Teksas nüfusunun çoğunluğu Amerika kökenliydi. 1835'de Santa-Anna'nın muhafazakâr merkeziyetçi yönetimlerinden birinin

uygulamalarına karşı Teksas bağımsızlığını ilan etti. Bunu Teksas ile Meksika arasında iki yıl süren ve ABD hükümetinin doğrudan doğruya katılmadığı kanlı bir savaş izledi ve Meksika Teksas'ı tanımak zorunda kaldı. 1846'da ise ABD tamamen gerekçesiz bir şekilde, Amerikan sınır birliklerinin sınırdan 200 km içerde, Meksika topraklarında yol açmış olduğu bir silahlı çatışmayı, ABD topraklarında olmuş gibi göstererek, Meksika'ya savaş açtı. 1847 Eylül'ünde Amerikan birlikleri Mexico City'ye girdiler. Yolaçtığı tahribat büyük olmakla birlikte, sorun sadece Amerika ile sürdürülen savaş değildi. 1840'ların başından itibaren Hidalgo ve Morelos'un anılan kırlarda uyanmaya başlamıştı. 1842 ve 1844'te onların ayaklanmalarına sahne olmuş olan bölgelerde dev köylü ayaklanmaları çıkmıştı. Köylüler bir kez daha Guadalupe'nin Esmer Meryem'ini resmeden sancaklar taşıyorlardı. 1845'te isyan Veracruz çevresine sıçradı ve savaş boyunca sürdü. Daha da vahimi, 1840'ların ortalarında, güneydoğudaki Yukatan yarımadasındaki toprak sahipleri, 1821'de Meksika'dan ayrılmış olan Guatemala'dan esinlenerek, ayrılıkçı bir ayaklanma başlattılar. Meksika ordularına karşı kullandıkları askerler, henüz hâlâ kabile yapılarını koruyan Maya kızılderilileriydi. Hiç beklemedikleri bir sonuç aldılar: 1847'de Maya kabileleri tarihin en uzun sürecek olan kızılderili ayaklanmalarından birini başlattılar. Meksika burjuvazisinin bütün kesimleri, kendilerini ilk savaşın ortasında buldular: Dış düşmana karşı yürütülen resmî savaşla, ezilen sınıfların ayaklanma tehlikesine karşı sürdürmek zorunda oldukları sınıf savaşı.

Bu koşullarda, popüler bir ordunun oluşturulması sözkonusu olamazdı. Hatta bir çok zengin aile, köylüleri bastırmak için işgalci Amerikan güçleri ile işbirliği yaptı. 1848'de imzalanan barış anlaşması ile Amerika, New Mexico, Teksas, ve Kaliforniya eyaletlerini ilhak etti. Buna rağmen, Meksika'ya ödenen 15 milyon dolarlık savaş tazminatı, başlıca sorunu kendi servetinin kaynağı olan işgücünü yeniden denetleyebilmek olan Meksika burjuvazisini bir an için rahatlattı. Savaş tazminatının büyük çoğunluğu Yukatan'daki Maya ayaklanmasını bastırmaya harcandı, yine de yetmedi. Dağlara çekilen Maya'lar "Kastlar Savaşı" diye anılan ayaklanlamalarını yüzyıl sonuna kadar sürdüler. Diğer yandan, Amerikan ilhakının bir sonucu olarak New Mexico ve Kaliforniya'da yaşayan savaşçı kabileler güneye doğru harekete geçmiş, kuzey Meksika'da büyük tahribatlar yaratıyorlardı.

Bütün bu olaylar karşısında, köylü ayaklanmalarını da bastıramayan Santa-Anna'nın muhafazakâr yönetimi giderek daha sert yöntemlere başvurmak zorunda kalıyordu. Radikalleşen liberaller sürgüne gönderiliyor, hatta öldürülüyordu. 1854'te, bu sefer köylü ayaklanmalarını bastıracak finansmanı sağlamak üzere hükümet Arizona eyaletini 10 milyon peso karşılığında Amerika'ya sattı. Ama artık çok geçti; liberallerle muhafazakârlar arasındaki çatışmaların aile kavgalarıyla çözüldüğü dönem geride kalmıştı. 1855 yılında Santa-Anna uzun hayatının sonuncu sürgününe gitti.

Liberallerin Çelişkili Zaferi

Bu çalkantılı dönemde liberaller de, ılımlı ve saf şeklinde ortaya çıkan bir ayrışma süreci yaşamışlardı. Eski liberallerin devamı sayılabilecek ılımlı liberaller, kırdaki statükoyu, feodalizmden esinlenerek geliştirilmiş toplumsal ilişkileri, kontrol mekanizmalarını tasfiye etmeye, her şeye rağmen, niyetli değillerdi. Oysa en ünlü temsilcileri Melchor Ocampo ve Benito Juarez olan saf liberallerin, kâr mantığı ve sermaye ile emek arasında "özgür"ce kurulan ücretli ilişki dışında hiçbir şeye tahammülleri yoktu.

1855'te yönetimin bu ekibin eline geçmesi, bir sınıf olarak varlığını tehdit altında hisseden burjuvazinin, artık aşırı çözümlere ihtiyacı olduğu bilincinin bir ifadesiydi. Liberaller 1855 ve 1856 yıllarında yürürlüğe geçirdikleri iki yasa ile önce Kilise ve Ordu'nun ayrıcalıklarını kaldırdılar, daha sonra Kilise, Ordu ve köy dahil olmak üzere hiçbir korporasyonun mülk sahibi olamayacağını ilan ettiler. Bu kararların kısa vadedeki sonucu toprak piyasasındaki olağanüstü bir canlanma ise, çok da uzun olmayan bir vadedeki sonucu, kırda yaşanacak aynı derecede olağanüstü bir mülksüzleşmeydi. *Ejido*'lar (köylerin ortak toprakları) kızılderili ve melez köylerin varlıklarının sürekliliğinin yegâne teminatıydı. Bir yandan da, liberaller sanayiyi koruyucu politikalara rağbet etmediğinden, hesapta mülksüzleştirilmiş bu köylülerin sanayide ucuz işgücü olark kullanılması da yoktu. Bu anlamda, köylüleri *ejido*dan yoksun bırakmak, onları gelecek ve hayat hakkından yoksun bırakmak anlamına geliyordu.

Diğer yandan politik hayattaki liberalleşme, 1840'lar ve 50'lerin başındaki baskı rejiminden Avrupa'ya kaçmış ya da sürgüne gönderilmiş insanları geri dönmeye teşvik ediyordu. Ancak bu insanlar 1848'deki "halkların baharı"nın anılarıyla ve Proudhon'un, Owen'ın, Saint-Simon'un, Marx'ın fikirleriyle dolu olarak geliyorlar; muhalefetin çok daha bir sağlam zemin üzerinde örgütlebilmesi potansiyeli taşıyorlardı.

Fransız İşgali

Ancak bu noktada Meksika'nın iç dinamiği bir kez daha, dış güçlerin müdahalesi ile sekteye uğratıldı. Amerikan İç Savaşı'nın sağladığı ortamdan yararlanan Britanya, İspanya ve Fransa, 1861'de Meksika'yı kendi aralarında paylaşan bir antlaşma imzaladılar. Aynı yıl İspanyol askerleri Veracruz'a çıktı ama ertesi yıl, işgal operasyonunu Fransa'nın devralması üzerine çekildiler: Fransa'nın Meksika'yı işgali 1862'de başladı.

DIAZ, PORFIRIO (1830-1915)

Meksika'da yıllarca süren diktatörlüğü altında büyük toprak sahiplerinin çıkarlarını korumuş, yabancı sermayenin ülkede ayrıcalıklı bir konuma gelmesini sağlamış Porfirio Diaz melez bir ailenin çocuğu olarak 15 Eylül 1830'da Oaxaca'da doğdu. Bir dini okulda okurken ABD'nin Meksika'yı işgal etmesi üzerine eğitimini yarıda bırakarak orduya katıldı ve işgal kuvvetlerine karşı savaştı. Savaştan sonra, Oaxaca'da hukuk okudu. Bu arada patlak veren ve bir iç savaş sayılan Reform Savaşı'nda (1857-60) liberallerin yanında yeralarak liberal önder Benito Juàrez'in güvenini kazandı. Savaş sırasında göstermiş olduğu yararlılık kendisine tuğgenerallik unvanı kazandırmıştı (1861). Bunun ardından III. Napoléon'un Meksika kralı olarak ilan ettiği Avusturya arşidükü Maximillan'a karşı verilen direnişte önemli görevler üstlenerek, zaferde büyük bir pay sahibi oldu. 15 Temmuz 1867'de Mexico City'yi ele geçirdi.

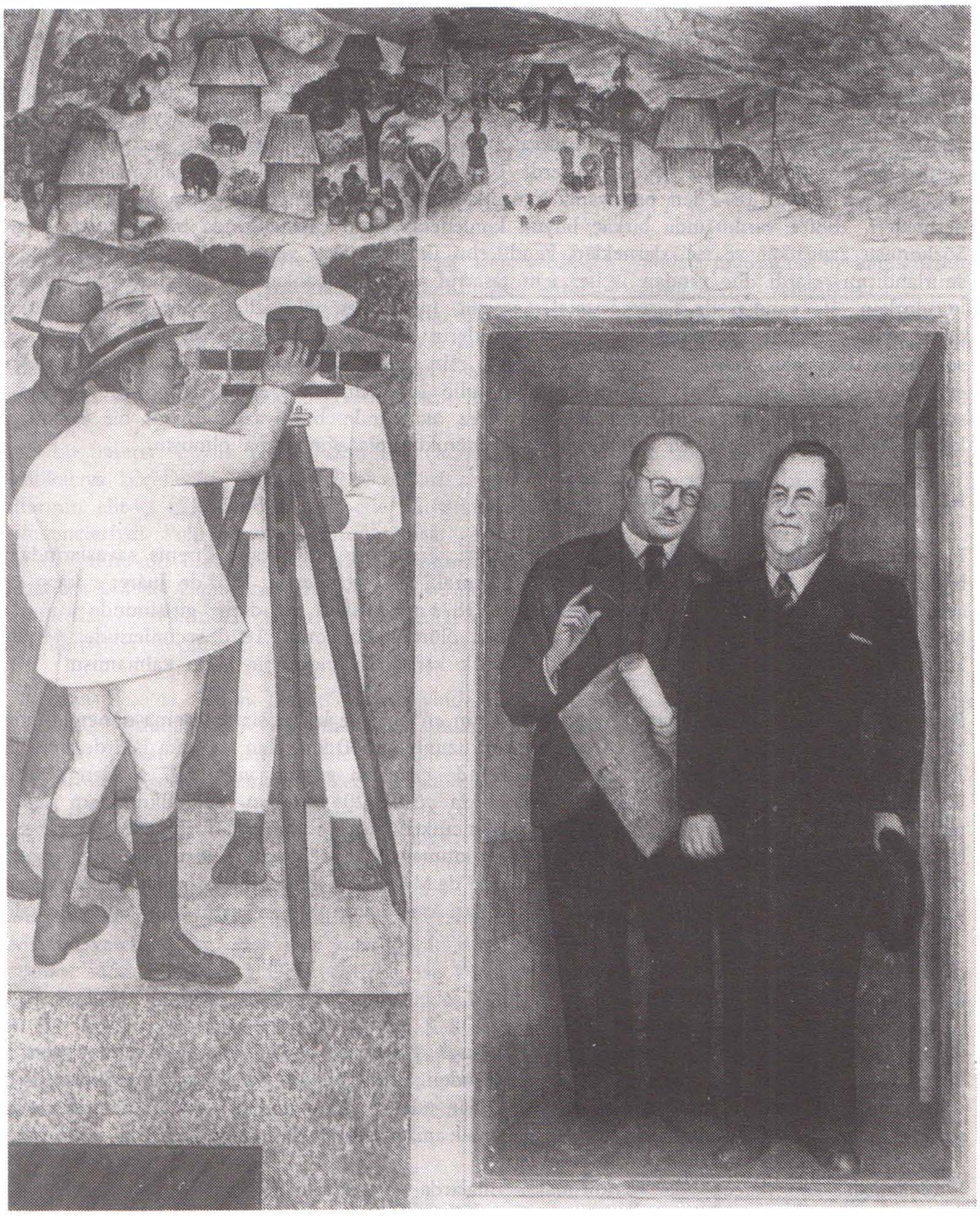
Direniş sonunda Oaxaca'ya çekilen Diaz, bir süre sonra Benito Juàrez'in yönetiminden huzursuzluk duymaya başladı, Juàrez'in 1872'de ölümünden sonra yerine geçen devlet başkanı Sebastian Lerdo de Tejada'ya karşı ayaklanma başlattı (1876). Bunun başarısızlığa uğramasıyla birlikte ABD'ye kaçacak aynı yılın Kasım ayında hükümet kuvvetlerini yendikten sonra Mayıs 1877'de devlet başkanı seçilecekti.

Diaz'ın uzun süren diktatörlük dönemi ülkede merkezi otoritenin pekişmesini sağlamış, askeri temellere dayalı bir yönetimin kurulmasını gerçekleştirmiştir. Bu arada devlet başkanı olan bir kişinin iki dönem üstüste başkanlık yapmasına karşı çıktığı için kendisi de önce Manuel Gonzales'in başkan olmasını sağlamış ama ardından yeniden adaylığını koyarak tam 35 yıl iktidarda kalmıştır (1884).

Porfirio Diaz iktidarı sırasında toplumdaki değişik dengeleri kollamasını bildi. Ekonomik alanda yapmış olduğu en önemli şey Meksika'da yabancı sermaye yatırımlarını arttırmak oldu. Aynı dönemde yollar, köprüler, demiryolları inşa edildi. Madenler yabancı sermayenin çıkarlarına uygun bir biçimde işletildi, büyük topraklarda toprak sahiplerinin emrine verilen sulama projeleri gerçekleştirildi. Tarımda mülkiyet bir küçük azınlığın eline geçti, köylüler topraklarını kaybetti. Bu gelişmeler kitlelerin hoşnutsuzluğuna yolaçtı; ülkede grevler, toprak işgalleri başgösterdi. Meksika büyük bir dış borç yükü altına girdi. 17 Şubat 1908'de emekliye ayrılacağını bildiren Diaz, bir süre sonra bundan vazgeçti. Bu arada Francisco Madero'nun seçimlere katılmasını onayladı. Yapılan seçimleri kaybeden Madero ise hemen ardından bir ayaklanma başlatarak Diaz'ı devirdi (25 Mayıs 1911). Fransa'ya kaçan Porfirio Diaz bir süre burada yaşadı ve 2 Temmuz 1915'te Paris'te öldü.

15 Meksika Devrimi

Meksika, kolonileştirme yasasından beklediğini elde edemedi, ama çok başka ve ilginç bir gelişme ortaya çıktı: Bu yasa, kadastro şirketleri olarak adlandırılan ve görevleri boş toprakların ölçümünü yaparak buralara yabancıları yerleştirmek olan kuruluşların kurulmasını ön görüyordu. Şirketler, çalışmalarının karşılığı olarak, ölçümünü yaptıkları arazinin üçte birine kendi malları olarak el koyabileceklerdi. 1881-89 arasında kadastro şirketleri toplam 32.2 milyon dönüm arazinin ölçümünü yaptılar ve buna karşılık 12.7 milyon dönüm toprağa karşılıksız olarak sahip oldular. Şirketler daha sonra düşük fiyatla 14.8 milyon dönüm arazi daha satın aldılar ve böylece ülke yüzölçümünün yüzde 13'ünü ellerine geçirdiler. Geriye, köylülerin yararlanmasına elverişli ancak meskûn olmayan 4.7 milyon dönüm arazi kalmıştı. İşin daha da ilginci, 1889'da, bu şirketlerin tümü, hepsi de son derece zengin ve üst derecelerde hükümet görevlisi olan toplam 29 kişinin elinde bulunuyordu. 1890'dan lağvedildikleri 1906'ya değin, kadastro şirketleri 16.8 milyon dönüm tutarında toprağa daha, dolambaçlı yollardan sahip oldular. 1906'ya gelindiğinde, bu şirket sahiplerinden yalnızca sekizi, toplam 22.5 milyon dönüm toprağın efendisiydi. Kadastro şirketlerinin bu faaliyetleri ve sırasıyla 1893, 1894 ve 1902'de çıkarılan Boş Topraklar Yasaları *toprak mülkiyeti ve toprağın bölüşümü sorununu daha da derinleştirdi. 1889'da José Maria Vigil,* México a Través de Los Siglos *gazetesinde, Meksika'da toprakları mülkiyete geçirme biçiminden, tarım işçileri ile toprak sahipleri arasındaki ilişkilerden, onları birbirinden derinlemesine ayıran kin duygularından ve nihayet büyük toprak sahipleriyle köylüleri karşı karşıya getiren toprak mülkiyeti konusundaki sonu gelmez anlaşmazlıklardan doğduğunu düşündüğü sorunun ciddiyetini ve bu çelişkilerin devrim döneminde şiddet ve toplumsal karışıklıkların tek gerekçesi olduğunu açıkça itiraf etti. Kadastro şirketlerinin sahip olmak amacıyla ölçümünü yaptıkları ekilmemiş topraklar ülke topraklarının dörtte biri kadardı. Kadastro şirketleri, hizmetlerindeki memurların deyişiyle yeterince toprak sahibi olmayan, gerçekte ise sömürge döneminden beri babadan oğula kalan ve alın terleriyle sulanmış küçük miktarlardaki toprakların sahipleri ve yerli topluluklarının zararına olacak her türlü soygun ve keyfilik yöntemlerini korkusuzca kullandılar.*

İspanyol işgali, belki de Meksika'nın tarihinde ilk kez olarak, burjuvazinin gerçekten temsilî bir sınıf rolü oynama yeteneğine sahip olduğunu gösterdi. 1864'te imparator olarak tahta çıkan Maximilien Habsburg, liberal reformlardan hiçbirini geri almadığı gibi, bu reformların köylüler ve işçiler üzerinde yaratacağı tahribatı önleyecek politikalar izlemeye çalıştı. İşçilere, işverenin izni olmadan işten ayrılma hakkının tanınması ve 10 pesonun üzerindeki bütün borçlar silinerek, borç köleliğinin kaldırılması ise Maximilien yönetiminde gerçekleşti. Ancak, asilerin yararlanmasını engellemek üzere, belli başlı bölgelerdeki bütün hasadın ve tarım araçlarının toptan imha edilmesi, yoksulları gözeten politikaların beklenen etkiyi göstermesini de önledi. 20 yıl öncesinin aksine (burjuvazinin muhafazakâr kanadının küçük bir kesimi dışında) bütün toplum Juárez'in önderlik ettiği direniş savaşına katıldı. Haziran 1867'de cumhuriyetçi ordular Mexico City'yi yeniden ele geçirdi. Uluslararası baskılara karşın, Juárez Fransız ordularının cumhuriyetçiler konusunda hiç merhamet göstermediklerini hatırlatarak, Maximilien'i kurşuna dizdirtti.

Demokrasidense Liberalizm: Juárez'den Díaz'a

Ancak Juárez'in sürdürmeye kararlı olduğu liberal politikalar, savaş sırasında yaratılan bu sınıfsal dayanışma görüntüsünün, barış sırasında da sürdürülmesini olanaksızlaştırdı. Muhafazakâr kanadın bir kesiminin Fransız işgalini desteklemesi, bu kesimin siyasal itibarını yitirmesine neden oldu. İşgalden sonra kurulan düzen, tamamen burjuvazinin çıkarları serbest ticaret rejiminin sürmesinden yana olan ve dış ticarete yönelik tarım ve madencilikle uğraşan komprador burjuvazinin egemenliğindeydi. Devlet yapısı, kuşkusuz başlangıçta hâlâ bir sınıf ittifakının izlerini taşıyordu. Libreal bir kamuoyunun oluşmasında neredeyse meslekî bir çıkarı olan ara sınıflar -hukukçular, gazeteciler, öğretmenler vs.-, geleneksel sınırlamalardan kurtulmak isteyen zanaatkârlar, küçük tüccarlar, işportacılar, tarımdaki sözde-feodal disiplin mekanizmalarının baskısı altında ezilen ücretli emekçiler liberal politikaların doğal destekçileri durumundaydılar. Ancak tâbî sınıflar eski düzenin çeşitli unsurlarının tasfiyesinin kendileri için daha iyi bir hayat anlamına gelmediğini anlamakta gecikmediler. Muhafazakârların tasfiyesi ile birlikte, korumacı politikalar tarafından desteklenen, ulusal bir sanayi

yaratma projesinin taraftarlarını yitirdi. Geleneksel baskı ve kontrol biçimlerinin tasfiyesiyle birlikte geleneksel geçim kaynaklarını da yitiren küçük üreticiler, kendilerini büyük şehirlerin sefalet koşullarında buluyorlardı. İşsizlik yüzde 50 dolaylarından aşağı düşmüyordu. Öte yandan, genel liberal ilkelerle tutarlı olarak daha 1857 anayasasında işçilere örgütlenme hakkı tanınmıştı. Zanaatkârlarsa daha da önce yardımlaşma derneklerinde örgütlenmeye başlamış, 1861'de bu dernekleri *Gran Familia Artistica* (Büyük Zanaatkârlar Ailesi) adlı bir konfederasyon çatısı altında birleştirmişlerdi. İşgalden sonra, bu örgütlenme çalışmaları yoğunlaşarak sürdü. 1872'den başlayarak zanaatkârların da yardımıyla kurulan yerel işçi dernekleri, 1880'e varıldığında birkaç büyük konfederasyonun çatısı altında birleşmişti. Sözkonusu zanaatkâr ve işçi dernekleri kendilerini iktisadi talep ve mücadelelerle de sınırlandırmıyorlardı. Bir yandan işçiler için tasarruf ve kredi bankaları, üretim kooperatifleri kurulurken, öte yandan da *Enternasyonal, Sosyalist, İşçinin Sesi* gibi adları olan sayısız küçük dergi yayınlanıyordu. Özellikle ütopyacı sosyalistlerin görüşlerinden etkilenmiş bir kırsal sosyalizm düşüncesi, birkaç büyük ayaklanmaya esin kaynağı olmuştu. 1868'de güneyde birkaç eyaleti saran bir köylü ayaklanmasının önderi Julio López'in, idam edilmeden önce "Yaşasın sosyalizm!" diye bağırdığı söylenir. 1872'de Juárez öldüğünde, burjuvazinin geniş bir kesimi, kendi sürekliliğinin ancak bir dikta rejimi ile mümkün olacağına ikna olmuştu.

Francisco Madero halk kahramanları ve siyasal önderler hakkındaki popüler beklenti ve stereotiplere hiç uymayan bir önderdi. ABD'de tarım mühendisliği eğitimi gördükten sonra, kızılderililerin geleneksel tabii tedavi yöntemlerine merak sarmış, laboratuvarında kendi imal ettiği ilaçlarla yüzlerce hastayı tedavi etmişti. Zamanın moda mistik akımı olan teozofiyle ilgileniyordu. Seçim kampanyasını başlattıktan sonra, kısa boyundan ötürü mümkün olduğu kadar yaya olarak görülmemeyi tercih ediyordu. Çok iyi bir binici olduğundan, karizmatik olduğu yegâne yer at sırtıydı.

Kalkınmanın Bedeli: Porfiriato

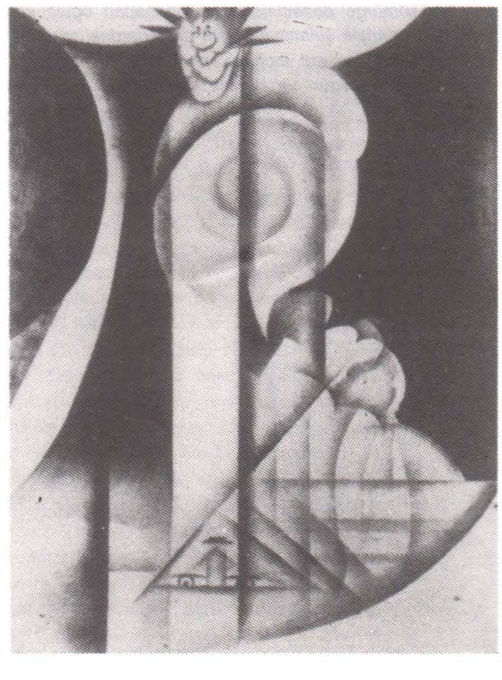
Bir diktatör bulunmakta gecikilmedi. Porfirio Díaz, Fransız işgaline karşı direniş savaşlarında başarı göstermiş bir generaldi. Daha savaştan sonraki ilk seçimlerde, 1867'de Juárez'e karşı adaylığını koymuş, büyük bir farkla yenilmişti. 1871'deki askerî bir darbe girişiminde bulunduysa da, başarılı olamadı. Ancak Juárez'in ölümünden sonra, 1876 seçimlerinde, 44 yıl kalkmayacağı iktidar koltuğuna oturduğunda, artık karşısında ciddi bir rakip kalmamıştı.

Porfiriato diye anılan Díaz dönemi Meksika tarihinin en hızlı ve kesintisiz kalkınma dönemlerinden biridir. Díaz'ın yönetimi devraldığı 1876'da toplam uzunluğu 640 km. olan Meksika'daki demiryolları 1910'da, 20 bin km.'ye ulaşmıştı. Aynı süre içinde çıkarılan gümüş, yılda 607 tondan 2 bin 305 tona çıkmıştı. Madenlerden edinilen kârlar da yüzde 200 artmıştı. Bu kalkınmanın motoru yabancı tekelci sermayeydi. 1911'de madencilikteki toplam yatırımların yüzde 90'ı yabancı, bunların yüzde 80'i ise ABD kaynaklıydı. Ne kalkınmanın ne de yabancı sermayenin egemenliği doğrudan doğruya ekonomik alanlarla sınırlıydı: 1887'de Meksika'da ilk kez ulusal bir ilköğrenim sistemi yerleştirildi. O yıldan 1919'a kadar bütün ders kitapları Amerikan Appleton yayınevinin tekelinde kaldı.

Devrimci Durum

Devrim öncesinde topraktaki son derece bir yüksek yoğunlaşmaya karşın, üretim yöntemleri 20. yüzyılın başında bile, sömürge dönemindekinden farklı değildi. Hâlâ karasaban kullanılıyor, tohumluklar hiç değiştirilmiyor, son derece geri bir sulama yönteminden yararlanılıyor ya da hiç yararlanılmıyor, üstelik fiyatların düşmesini engellemek amacıyla toprakların büyük bölümü ekilmiyordu.

Hacendado'lar son derece lüks ve korunaklı villalarda yaşıyorlardı. Sömürge döneminde süregiden soygunlar ve daha sonraki iç savaşlar nedeniyle toprak sahipleri kendilerine, Ortaçağ kalelerini andıran yerleşimler kurmuşlardı. Díaz dönemindeki istikrar ve sükûnet ortamı artık bu tür yüksek duvarlı, hendekli şatolara gereksinimi kaldırmıştı, ama yine de malikâneler koruyucular tarafından sürekli gözetim altında tutuluyordu. Bu insanlar ülkelerinde ve dünyada olan bitenler karşısında ilgisiz ya da çok genel bir fikir sahibiydiler. Buna karşılık lükse düşkünlükleri onları kaba bir zenginlik ve sefahat ortamına itiyordu. Üstelik artık çoğu toprak sahibi köy ortamında yaşamayı gereksiz görüyor, malikânelerini ve topraklarını güvendikleri kahyalara emanet ederek kentlere yerleşiyor, hatta Avrupa'da yaşamayı tercih ediyorlardı. Kırsal orta sınıflar, toprak sahiplerinin güvenilir adamları, büro memurları, malikânelerde köylüler için toprak sahibinin kurdurduğu dükkanları işletenler, kahyalar ve yine malikâneler çevresinde toprak sahiplerinin bahşettiği küçük araziler üzerinde ekim yapan çiftçilerden oluşuyordu. Özellikle bu kesimler 1917'den sonra yoksul köylülüğe karşı toprak sahiplerinin yanında savaşacak olan *beyaz muhafızlar* ordusunun temeliydiler. Buna karşılık toprak sahipleri için gündelikçi olarak çalışan yoksul köylüler, *péon*'lar, tam bir sefalet içinde yaşıyorlardı. Ücretleri geçimlerine yetmediği gibi, alışverişlerini de toprak sahiplerinin dükkanlarından fahiş fiyatlarla yapmak zorunda bırakılıyorlardı. Üstelik sürekli olarak toprak sahiplerinin ve adamlarının tehdidi altında bulunduruluyor, gelişigüzel bir biçimde tutuklanıyor, sürülüyor, hatta öldürülüyorlardı.

Gerardo Murillo'nun Kozmik Eğriler adlı resmi. Meksikalı ressam Murillo, 17. yüzyıl İspanyol ressamı Murillo'ya duyduğu antipatiden ve kızılderililere duyduğu yakınlıktan ötürü, bir kızılderili adı olan Atl adını aldı ve resimlerini Dr. Atl diye imzaladı. Paris'te geçirdiği 1911-14 yılları arasında kübistler ve fütüristlerle tanışan Dr. Atl, önde gelen bir fütürist ressam olarak isim yaptı. Sergilerinden biri basında bizzat Apollinaire tarafından övüldü. Meksika'ya döndükten sonra Zapata ile ilişki kurdu ve Mexico City'de onun için istihbarat faaliyetlerini yönetti. Dr. Atl Avrupa'daki avant garde ve radikal akımların Meksika'ya taşınmasında rol oynamış genç aydınlar içinde en ünlüleriydi.

Sayfiye Kentleri

Kentlerde ise piramidin tepesinde, geçmişi, geleneği, sınıfsal tarihi bulunmayan sahte bir aristokrasi oturuyordu. Kentlere taşınan ve buralarda gayrimenkul satın alan toprak sahipleri, madencilik şirketlerinin sahipleri ve yöneticileri, bankerler, büyük tüccarlar, Kuzey Amerika ya da İngiliz maden şirketlerinin temsilcileri, yüksek devlet görevlileri, tüm bunların avukatları ve doktorlarından oluşan bu kesim Díaz yönetiminin en içten savunucularıydı. Aristokratlar gibi yaşamaya özenen, Londra ve Paris modalarını izleyen bu insanların da kültürel açıdan gelişmiş olduğunu söylemek çok zordu. Erkeklerin büyük çoğunluğunun öğrenimi, okur yazarlığın ötesine geçmiyordu, ama Meksika'nın yerli kültüründen nefret ediyorlar ve yabancı olan her şeye, özellikle Fransa'ya hayranlık duyuyorlardı.

15 Meksika Devrimi

Kentlerdeki orta sınıflar ise, teknisyenlerden, avukatlardan ve doktorlardan, öğretmenlerden, devlet memurlarından, dükkan sahiplerinden, küçük tüccarlardan, vb. oluşuyordu. Yüzyılın başlarında, bu kesimlerin aylık geliri elli ile yüz peso arasında değişiyordu. Orta sınıflar aslında kendi içlerinde de ayrışıma uğramıştı ve gelirleri daha yüksekçe olanlar oldukça rahat koşullarda yaşamaktaydılar, ama önemlice bir bölümü de, *péon*'lardan geri kalmayan bir yoksulluk içinde yüzüyordu. Öte yandan Meksika toplumunun en aydın insanları orta sınıfların içinden çıkıyordu.

İdeolojik Maya: Cientificos

Meksika'da Porfiriato'nun şöyle bir paradoksal yanı vardı: Bir yandan hem modern kapitalizmin baskısı altında büyük bir parçalanma ve farklılaşma süreci yaşanırken, bir yandan da eşitsizlikler artıyor, toplumdaki kutupsallıklar derinleşiyordu. Ama öte yandan da burjuvazinin toplumdaki ideolojik hegemonyası neredeyse mutlaktı. Sınıf ve kesimlerin dünya deneyimlerinin farklılığına, boyun eğmek zorunda kaldıkları aşağılanmanın şiddetine rağmen, mutlu azınlığın yaşadıkları dünya hakkındaki değerlendirmesi hayatları için tayin edici olmaya devam ediyordu.

Diaz bu başarıyı büyük ölçüde *cientificos* (bilim düşkünleri) diye adlandırılan bir grup aydın-politikacıya borçluydu. Çoğu 1850-60 yılları arasında doğmuş olan bu politikacılar, işgal yıllarının elit-içi çekişmelerini dehşetle anıyorlardı. Belki de başlıca özellikleri, politikayı sevmemeleriydi. Politikanın bir bilim olması gerektiğine inanıyorlardı; bu yüzden başlıca şiarları "mümkün olduğunca az politika, mümkün olduğunca çok idari önlem", başlıca sloganları *ordeno y progresso*'ydu ("düzen ve ilerleme" ya da "nizam ve terakki"). Kuşkusuz *cientifico*'lar çevrelerindeki sefalet ve eşitsizliği görmüyor değillerdi. Ancak, Comte'un müridleriydiler; toplumsal yaraların ancak tedrici bir evrimle aşılabileceğine inanıyorlardı.

1 Haziran 1906'da, Sonora Eyaleti'nin kuzeyinde yer alan Cananea'daki bakır madeni işçileri *North American* şirketine karşı greve çıktılar. Başlıca talepleri sekiz saatlik iş günü ile 5 peso gündelik ücretti. Aynı gece birkaç bin madenci ellerinde Meksika bayrakları ve birkaç kızıl bayrakla Cananea sokaklarında gösteri yaparken şirket koruyucuları işçilere ateş açtı ve bir işçi öldü. Maden işçileri saldırıya derhal yanıt verdiler ve birçok koruyucu öldürdüler. Taraflar arasında birkaç gün boyunca süren çatışmalar, sınırı geçerek olaya müdahale eden ABD'li "ranger"ların giriştikleri katliam ile bastırıldı. Yedi ay sonra Veracruz eyaletindeki Rio Blanco dokuma işçilerinin grev hareketi, Díaz diktatörlüğünü daha derinden sarstı. İşçilerin kurdukları *Gran Circula de Obreros Libres* (Özgür İşçiler Çevresi) örgütü hızla öteki kentlere yayılmış, dokuma sanayii işverenleri ise, yasa dışı kabul ettikleri böylesi bir örgütle herhangi bir görüşme yapmayı reddetmişlerdi. 5 Ocak 1907'de ise Díaz, işçilerin bu türden örgütler kurma haklarının bulunmadığını ilan ederek 96 fabrikanın yaklaşık 30 bin işçisine, iki gün içinde işbaşı yapmalarını emretti. İşbaşı günü geldiğinde işçilerden 5 bin kadarı çalışmayı reddederek fabrikaların önüne barikatlar kurdu. Ordunun duruma müdahale etmesi sonucunda yüzlerce işçi öldü, binlercesi yaralandı. Çıkan çatışmalar, örgütün başkanı Rafael Moreno ile sekreteri Manuel Juárez'in Rio Blanco'daki fabrikanın önünde kurşuna dizilmelerinin ardından, işçilerin yenilgisiyle duruldu.

"Pancho Villa ile Zapata'nın görüşmesini izleyen bir Amerikalı, iki adam arasında 'belirgin bir kontrast' olduğunu belirtiyordu. Villa 'uzun boylu, kanlı canlı, yaklaşık 90 kilo ağırlığındaydı'. (...) Onun yanında Zapata sanki başka bir ülkenin yerlisi gibi duruyordu. (...) İki şef yarım saat kadar, yalnızca köylerdeki sevgilileri hakkında edilmiş önemsiz birkaç cümlenin böldüğü mahçup bir sessizlik içinde oturdular; Zapata sürekli olark Villa'yı inceliyor gibi gözüküyordu". Villa Carranza'nın "burnunun ne kadar büyümüş olduğunu" söyleyinceye kadar birbirlerine ısınamadılar. "Ben hep zaten demiştim" diye patladı Zapata "hep söylüyordum onlara, Carranza'nın orospu çocuğunun teki olduğunu". Eski Büyük Şef'le alay edip şakalaşarak rahat rahat bir saat konuştular. (...) Zapata konyak ısmarladı ve Villa, ağzına içki koymadığı halde, bir bardak su isteyip, Zapata'nın "kardeşçe birlikleri" için kaldırdığı kadehten büyük bir cesaretle bir yudum içti. Villa neredeyse boğuluyordu. Yüzü allak bullak oldu, gözlerinden yaşlar geldi ve boğuk bir sesle su istedi. İçinin yanmasını dindirdikten sonra, suyu Zapata'ya uzattı. "Yok" dedi Zapata nezaketle "sen iç". (John Womack, The Mexican Revolution, *s. 305).*

Grevlerin örgütlenmesini sağlayan örgütlerin önderleri, Ricardo Flores Magón'un *Meksika Liberal Partisi*'yle yakın ilişki içindeydiler. 1900'de Magón, sürekli başkanlık sistemine karşı *Regeneración*'u yayınlamaya başladı ve 1901'de Camilla Arriaga, Antonio Díaz Soto y Gama ve Juan Sarabia'yla birlikte *Partido Liberal Mexicana*'yı (Meksika Liberal Partisi-PLM) kurdu. Başlangıçta parti Juárez'i çağrıştıran bir politik liberalizmin damgasını taşıyordu. Partinin sloganı ise 19. yüzyılın ikinci yarısı boyunca Rus *Narodniklerine* yol göstermiş olan "Toprak ve Özgürlük"tü (Tierra y Libertad). 1906'dan başlayarak giderek saf bir anarşist çizgiye kayan parti, bu süreç içersinde kaybettiği orta sınıflardan üyeleri, işçi ve köylüler arasında kazandığı destekle telafi etti.

1907'de New York borsasında yaşanan bir bunalım, Meksika'daki toplumsal ve siyasal çalkantıların şiddetlenmesine katkıda bulundu. Dünya ekonomisindeki gerileme, uluslararası bakır piyasasının çökmesine yol açtı, böylece Meksika'nın ihracat gelirlerine ağır bir darbe indirdi. Bu gelişme aynı dönemin kötü hasat koşullarıyla birleşince, bankalar nakit sıkıntısı içine düşmüş, demiryolu şirketleri iflasın eşiğine sürüklenmişti.

Bu koşullar, burjuvazi arasındaki çelişkileri yoğunlaştırDI ve 1910 başkanlık seçimlerinde Porfirio Díaz'a alternatifler aranmasına yol açtı. Bulunan adayı, Madero aslında, Díaz'ın sessiz sedasız emekliye ayrılmasını sağlayacak çeşitli gelişmeleri sahneye koymakla yetinmek istiyordu. Ama diktatör çekilmemekte direnince Madero, serbest seçim ve tek dönemli başkanlık sistemi sloganlarını işlemeye başladı. Díaz, Haziran 1910'da, rakibi Madero'yu tutuklattırdığı bir dönemde başkanlık seçimlerini tek aday olarak kazandı. Seçimden bir süre sonra şartlı olarak salıverilen Madero, gizlice ABD'ye geçmeden önce, 5 Ekim'de, seçimleri ve Díaz'ın başkanlığını geçersiz sayan San Luis planını ilan etti ve halkı 20 Kasım'da ayaklanmaya çağırdı.

İçiçe Geçmiş Devrimler

Ayaklanma Madero'nun tayin ettiği günde çıkmadı; yine de Madero'nun çağrısına verilen yanıt, kısa zamanda *científico*'ların ve hatta ordunun başa çıkabileceği boyutları aştı. Yalnızca Mexico City çevresindeki, örgütlü devlet gücünün yoğun olduğu bölgelerde ordu asilere karşı herhangi bir başarı elde edebildi. Bunun dışında bütün ülke çok kısa bir sürede ayaklanan güçlerin kontrolüne geçti. Ancak ayaklanan güçler homojen bir blok oluşturmuyordu. Daha birinci gününde, on yıl sürecek Meksika Devrimi boyunca birbirleri karşısında bağımsızlığını koruyacak üç temel güç ayrışmıştı.

Meşruiyetçi Burjuvazi

Ayaklanmadan önce, Madero Meksika'nın geleneksel politika anlayışının sınırları içinde kalan bir kampanya yürütmüş, ordu ve bürokrasi içinde kendisini destekleyecek bir patronaj ağı oluşturmaya çalışmıştı. Doğrudan doğruya Madero'nun çağrısına cevaben ayaklanan yegâne unsur da bu oldu. Örneğin ilk ayaklanma kuzey eyaletlerinden Chihuahua'da, Maderocu eyalet valisi Abraham Gonzáles'in önderliğinde patlak verdi. Ancak bu meşruiyetçi güçler hatırı sayılır bir kitlesel ve silahlı destekten yoksundu. Maderocu güçlerin merkezi olan Chihuahua'da bile ayaklanmayı örgütleyen ve savaşan, şehirdeki işçi ve yoksul kesimlerin sözcüsü haline gelmiş olan *Liberal Parti* (PLM) birlikleriydi.

Kuzeyde Ayaktakımı

Kuzey eyaletlerinin çoğu birkaç büyük ailenin mülkü haline gelmişti. Madero'nun kendisinin geniş topraklarının yanısıra, çeşitli bankalarda hisseleri, dokuma, demir-çelik ve lastik fabrikaları, maden ve rafinerileri ve ticaret şirketleri vardı. Chihuahua eyaletindeki ekilebilir toprakların tamamı tek bir ailenin mülkiyetindeydi. Bu koşullarda kuzeyde kırsal nüfusun tamamı mülksüz bir tarım proletaryası haline dönüşmüştü. Bu insanlar, mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmanın yanısıra, çobanlık yaparlar, madenlerde ya da fabrikalarda çalışır ya da işsiz kalır ve sürünürlerdi. Eşkıyalık, çoğu için sık sık başvurmak zorunda kaldıkları bir yaşam tarzıydı. Bu yüzden ayaklanma çıktığında, neredeyse kendiliğinden denilecek bir biçimde kuzeyin bu yoksul, kırsal kesimi mülksüzleştirilmiş olmanın öfkesini dile getirmek üzere ayaklananların saflarına katıldılar ve bu arada kendi örgütlenme tarzlarını ve önderlerini yaratmaya başladılar. Bu önderler içinde en ünlüsü Francesco "Pancho" Villa idi.

Güneyin Puebloları

Durum Mexico City'nin güneyinde yeralan eyaletler için farklıydı. Buraları 16. yüzyıldan beri şekerkamışı üreten büyük *haciendo*'larla kaplıydı. Ancak buna rağmen, çoğunlukla mestizzo olan yerlilerin *pueblo*'ları, *ejido*'ları (köyün ortak toprakları) ile birlikte varlıklarını liberal 1857 anayasasına rağmen koruyabilmişlerdi. Ancak 1880'lerden başlayarak, kamıştan şeker elde etme teknolojisindeki gelişmeler *hacienda*'ları birer tarla olmaktan çıkarmış, kendi kilise ve sağlık hizmetleriyle, rafinerileriyle, kendi polisleriyle, elektrik santralleri, okul ve mağazalarıyla gerçek birer şirket şehri haline dönüştürmüştü. Bu ise mülk sahiplerinin toprak iştahına bir de işgücü iştahının eklenmesi sonucunu doğurdu. Porfiriato'nun sağladığı hukuki ve politik çerçeve içersinde *pueblo*'lara karşı sistematik bir saldırı başlatıldı. Kimi köyler haritadan tamamen silindi; *científico*'ların modern ve kozmopolit kurumlar olarak övdükleri *hacienda*'ların toprak iştahları bazen şehir sınırlarını dahi tanımıyordu. Oysa *pueblo*'ların kimilerinin tarihi fetih öncesine uzanıyordu. Onlar, *ejido*'yu, köyün ortak mülkünü ve bir cemaat olarak köyün sürekliliğini korumak üzere ayaklandılar.

Theodore Roosevelt'le birlikte, Amerika ilk kez bütün dünyaya meydan okumaya başladı. Roosevelt, Amerika'yı yayılmacı bir siyaset izlemeye yöneltti. Roosevelt'in kendi döneminde (1901-1912) Meksika'ya açık bir müdahale olmadıysa da, Amerikan şirketlerinin Meksika yatırımları hızlanmış, adeta Meksika "ekonomisi"nin temel kaynağı olmuştu. Bu ekonomik yayılmadan sonra, Madero'nun, kısa başkanlık döneminde, aldığı kararlar Amerikalıları korkuttu ve onların bu kararlara muhalefet etmesine neden oldu. Madero'nun politik reform çabalarına doğru orantılı olarak, Amerika da politik müdahalelerini arttırdı. Halkın yabancı sermayeye, özellikle Amerika'ya nefretinin artmasından sonra, yeni Amerikan başkanı Taft, Meksika'ya silah ambargosu koydu ve vatandaşlarına ülkeyi terketme çağrısında bulundu. Madero'ya ihanetinden sonra başa geçen Huerta'yı İngilizler desteklediği için, Amerika onun da başkanlığını tanımadı. 1914'de İngiliz uyruklu Benton adlı bir kişinin öldürülmesi, İngilizlerin savaş gemilerini Meksika'ya yollamalarına neden oldu. Bu olay Amerikalılar için bir bahane oldu. Amerikalılar, İngiliz müdahalesini önlediler ve aynı yıl Veracruz'a gelen silah dolu bir Alman gemisinin yükünü boşaltmasını engellemek için, limanı ele geçirip, yakıp yıktılar. Bu arada Huerta başta kalmak için diretiyor ama, I. Dünya Savaşı hazırlıklarına girişen İngiltere bile desteklemiyordu. Amerika'nın Meksika'ya tekrar asker göndermesi, başkan Woodrow Wilson'un emriyle, Villa ve Carranza'nın arasının açılmasıyla oldu. Bu ikinci bahane de, aslında Villa'yı takip etmek için değil, yeni anayasa hazırlamaya çalışan kurucu meclisi baskı altında tutmak içindi.

HUERTA, VICTORIANO (1854-1916)

Porfirio Díaz'ın yolundan giderek Meksika'da askeri diktatörlüğü sürdüren Victoriano Huerta 23 Aralık 1854'te Colotlán'de doğdu. Díaz gibi kızılderili kökenli bir aileye mensuptu. Askerî eğitim gördükten sonra Díaz'ın desteğiyle önemli mevkiler elde etti. 1910'da Mayaların ayaklanmalarını bastırdı.

Porfirio Díaz'ın Medero tarafından devrilmesinden sonra görevinden uzaklaştırıldı. Ancak bir süre sonra başlayan bir ayaklanmeyı bastırmak üzere Madero tarafından yeniden göreve çağrıldı. Çünkü Madaro yönetimi yoğunlaşan bunalıma çözüm getirememiş ve özellikle köylüler arasında toprak mülkiyetinin dağılımı nedeniyle başlayan ayaklanmaların önüne geçamemişti.

Güneyde Zapata'ya beğlı güçlerin ayaklanmasıyla birlikte Madaro iktidarı zor durumda kaldı. Aynı anda ordu içinde patlak veren ayaklanmalar da sorunların büyümesine yolaçtı. Huerta, hükümet kuvvetlerinin başına ge-

15 Meksika Devrimi

çince, hemen ayaklanmacıların safında yeraldı ve Madero'yu yalnız bıraktı. Ardından devlet başkanlığını üstlenerek, meclisi dağıttı ve kendisine karşı olan muhalefeti susturacak uygulamalara girişti. Bu arada can güvenliği için söz verilmiş olmasına rağmen Madero, tutuklanıp, hapisaneye götürüldüğü sırada öldürüldü.

Victoriano Huerta kısa bir süre içinde diktatörlüğünü ilan ederek, otoriter bir yönetim kurdu. Ama muhalefetin kendisine karşı birleşmesini de sağlamıştı. Carranza, Obregon, Villa ve Zapata'nın başını çektiği güçler Meksika'da devrimci ayaklanmaları başlatarak, mücadeleyi sürdürmeleri Huerta'yı güç durumda bıraktı. 1914'te ABD birliklerinin Veracruz'u işgal etmesi, ardından, devrimci güçlerin, ordusunu yenilgiye uğratması Huerta'nın iktidarını sona erdirdi. Kaçtıktan sonra bir süre İspanya'da kalan ve ardından ABD'ye dönen Huerta, burada ayaklanma hazırladığı gerekçesiyle tutuklandı ve 13 Ocak 1916'da gözaltındayken öldü.

Ayaklanmaları Madero'nunkini öncelemişti. Morelos'taki küçük köylerden biri olan Anenecuilco'da 1909'da bir gün köyün en yaşlılarından dört kişiden oluşan köy heyeti toplanmış ve zamanların, tecrübenin getirdiği bilgeliği yetersiz kılacak kadar hızla değiştiğini ve köy heyetinin artık gençlerden oluşması gerektiğini söylemişti. Yapılan seçimlerde köy heyeti başkanlığına, Emiliano Zapata seçildi. Zapata silahlandırdığı köylüler ve yörenin eşkıyalarından oluşturduğu ordusuyla kısa zamanda bütün Morelos eyaletini kontrol altına aldı. Kuzeyle haberleşmeye çalıştıysa da, bu kalıcı ve kuramsal bir ilişkiye dönüşmedi.

Ayaklanmanın Birinci Evresi

İster Díaz yanlısı olsun, ister Madero yanlısı, burjuvazi bir iç savaş istemiyordu. Bu yüzden Şubat 1911'de Madero'nun kuzeydeki birliklerin kontrolünü ele geçirmesinden sonra, ayaklanma son derece kısa bir sürede başarıya ulaştı. Güneyde Zapata'nın önderliğindeki Güney Kurtuluş Ordusu, Morelos eyaletinin en büyük şehri Cuautla'yı ve başkenti Cuernavaca'yı Mayıs ayı içinde ele geçirdiler. Bu arada kuzeyde de Villa ve Madero'nun kontrolüne girmiş olan Madero birlikleri, 10 Mayıs'ta Ciudad Juárez'e girdiler. Bunun üzerine görüşmeler başladı ve 21 Mayıs'ta hükümet yetkilileri ile Ciudad Juárez Anlaşması imzalandı. Anlaşmanın gereklerine göre Díaz bütün başkanlık yetkilerini, yeni seçimlere kadar yardımcısı León de la Barra'ya bırakarak 25 Mayıs'ta Meksika'yı terketti.

Ancak sağlanan anlaşma oldukça sınırlı ve yüzeyseldi. Burjuvazinin bazı kesimlerinin talep ettiği demokrasi ve özgürlükle işçilerinki aynı şey olmadığı gibi, köylüleri asıl ilgilendiren toprak sorunu da Ciudad Juárez Anlaşması'nda sözkonusu bile edilmemişti. Ayaklanmayı destekleyen taraflar arasındaki dünya görüşü ve taleplerin farklılığı 7 Haziran'da Madero'nun kitlelerin *Viva Madero! Viva la democracia!* haykırışları arasında Mexico City'ye girmesi sırasında çarpıcı bir biçimde kanıtlanacaktı. Ayaktakımından bağıranların çoğu "Democracia"nın Madero'nun eşi olduğunu düşünüyorlardı.

Bu koşullarda Madero'nun önünde duran en acil görev devrimin yatıştırılması idi. Mexico City'ye girişinin ikinci günü Zapata'yla görüştü. Aslında her iki adam da uzlaşarak saaşa son vermeye yatkındı ama birbirlerinin taleplerini kabul etmeleri olanaksızdı. Kendisi büyük bir toprak sahibi olan Madero için tarım reformu toprakların yeniden bölüşümü ya da *ejido*'ların geri verilmesi değil, olsa olsa hukukî yolsuzlukların giderilmesi anlamına gelebilirdi. Onun istediği asayişin yeniden sağlanması ve merkezî devletin iktidarının kurulması için Zapatista'nın silahlarını bırakmasıydı. Görüşme Zapata'nın sözleriyle sona erdi. "Bakınız Senyor Madero! Benim askerlerimin -silaha sarılmış çiftçiler ve köylerdeki herkes- istediği, size, saygıda kusur etmeden, şunu söylemem: Topraklarının geri verilmeye başlanmasını talep ediyorlar. Şimdi."

1 Ekim'deki seçimlere kadar ülke nispeten sakin kaldı ama bu silahlı bir sükûnetti. Zapata, ordusunu silahsızlandırmadı. Seçimlerden sonra ise bundan böyle bütün köylü devrimcilerin taviz vermeyeceği hedefi olacak olan Ayala Planı'nı yayınladı. Devrim boyunca Zapatista'nın uyguladığı şekliyle Ayala Planı'nın en çarpıcı özelliği, belli bir toprak mülkiyet biçimi öngörmesinden çok, toprağın nasıl tasarruf edileceğine, köyün ortak mülkiyetine mi, köylülerin özel mülkiyetine mi bırakılacağı yoksa satılabilir bir meta haline mi getirileceği konusunda karar verme yetkisini yine köylülereve onların demokratik olarak seçilmiş kurullarına bırakmasıydı.

Ordunun Son Hamlesi

Tipik ve namuslu bir liberal olan Madero orduya güvenmiyordu. O kadar ki, başkan olarak yemin edeceği törende muhafız kıtasının varlığına gerek duymamıştı. Bunu başlarına gelecek olan itibar kaybının bir ilk işareti olarak yorumlayan subaylar, darbe hazırlıklarına girişmekte gecikmediler. 1912 başında Zapata ile hükümet güçleri arasındaki silahlı ateşkes sona erdi. Zapatista'nın Ayala Planı'nın öngördüğü toprak reformunu uygulamaya başlamasıyla, hükümet güçleri ile Güney Kurtuluş Ordusu arasındaki savaş da başlamış oldu. Diğer yandan kuzeyde, *PLM* birliklerinin önderi Pascuale Orozco da Mart 1912'de bir ayaklanma başlattı. Geleneksel olarak hükümet güçlerinin kontrolünde olan orta Meksika ise eski başkan adayı Bernardo Reyes ile Porfirio Díaz'ın yeğeni Felix Díaz'ın ayaklanmaları ile çalkalandı. Bu ayaklanmalar bastırıldı ama Reyes ile Díaz hapsedildikleri hücrelerden subaylarla haberleşmeye devam ettiler. Kısacası, koşullar askerî bir darbe için elverişli görünüyordu. Bu noktada, Madero en büyük siyasal hatalarından birini yaptı. Kuzeydeki Orozco isyanını bastırmak üzere General Victoriano Huerta'yı görevlendirdi. İsyanın Ağustos'da bastırılması kuzeyin yatışmasını sağlamadı; dağılan askerler bu kez Villa gibi şeflerin önderliğinde gerilla savaşına başladılar. Bu kargaşa ortamının sürekliliğinden cesaret alan darbeci subaylar Şubat 1912'de Reyes ve Felix Díaz'ı serbest bırakmaya karar verdiler. 9 Şubat sabahı ayaklanmanın birinci evresi başarıyla gerçekleştirildi; ancak rejime sadık subaylar beklenenin aksine, çok güçlü bir şekilde direndiler. Reyes daha ilk çatışmada öldü ve asiler ordu cephaneliğine çekilmek zorunda kaldı. Böylelikle Mexico City'nin *decade tragica*'sı (trajik on günü) başlamış oldu. Şehir asilerle sadık kuvvetler arasındaki topçu düellosu sonunda büyük hasar gördü; ölenlerin arasında askerden çok sivil vardı. Sadık kuvvetlerin başında Reyes'in yakın arkadaşı General Huerta vardı. Onuncu günün sonunda Huerta asilerle anlaştı ve önce Madero'nun kardeşini sonra kendisini öldürterek başkanlık yetkilerini devraldı.

İkinci Evre

1912'de Huerta'nın başa geçmesini izleyen olaylar, bir anlamda, 1910'dakilerin bir tekrarı oldu. Kuzeydeki köylüler ve ayaktakımı, Pancho Villa önderliğinde "Kuzey Tümeni" adında bir ordu kurup yeniden ayaklanırken, güneyde Zapata'nın isyanı yeni bir hız kazandı. Meşruiyetçi burjuvazi ise bu kez eski bir politikacı Carranza'nın önderliğinde "Anayasalcı" diye anılan yeni bir blok oluşturdu. Üç grup arasında, 1910'da olduğu gibi, son derece de sınırlı ve istikrasız bir ittifak kuruldu; Diğer yandan, Madero'nun öldürülmesinden sonra, Mexico City'de onu desteklemiş olan radikal unsurların ve eski *PLM* üyelerinin önemli bir kesimi güneye geçerek Zapata'nın saflarına katıldı. Çoğunlukla anarşist eğilimli bu genç "politik sekreter"lerin etkisiyle bölgesel nitelğini giderek yitirdiği için kuzeydeki Villacılarla ilişki kuruldu. 1914 yazında iç savaşın sona ermesinde, kuzeydeki burjuvalarla işçi ve köylüler arasındaki ittifakın yerini, kuzeyle güney arasında sınıfsal bir ittifak kurulacağı endişesi önemli bir rol oynadı. 15 Ağustos 1914'te Anayasalcı ordular, komutanları General Obrégon'la birlikte Mexico City'ye girdiler.

Konvansiyon

Crranza Mexico City'ye yerleşir yerleşmez, Zapatacı delegelerle görüşmeye başladı. Ama görüşmeler çıkmaza girdi. Çünkü Zapata, herhangi bir anlaşmanın ancak Ayala Planı'nın, özellikle de planın toprak dağıtımına ilişkin maddelerinin kabulü üzerinde gerçekleşebileceğinde ısrar ediyordu. Buna karşılık Carranza bu konuya hiç değinmiyor, tıpkı 1910'da Madero'nun yaptığı gibi, Güney Kurtuluş Ordusu'nun dağıtılmasını ve resmî güçlerin emrine girmesini istiyordu.

Ama Zapatacılar programlarının uygulanması için merkezî hükûmetin onayını beklemediler. Güney Kurtuluş Ordusu'nun denetimindeki bölgelerde Ayala Planı yürürlüğe kondu; atanmış memur ve kurulların yerini seçilmiş otoriteler aldı ve böylece toprak işgal ve dağıtımları, kullanım ve miras hakları yasal bir statü kazanmış oldu. Diğer yandan Villa'nın Kuzey Tümeni de benzer uygulamalarda bulunuyordu. Ne var ki, onların toprak sorununa ilişkin belirli bir planlarının olmaması, burjuva önderliğin kısıtılayıcı girişimlerine karşı sosyal ve politik bir zeminde açık ve net bir şekilde muhalefet edememelerine yol açıyordu. Bu nedenle Villacılar giderek Zapatacılara daha yakınlaşıyor, aralarında Ayala Planı'nı olduğu gibi benimseme eğilimi güçleniyordu. Bütün bu anlaşmazlıklar, yakınlaşmalar sırasında General

Latin Amerika'ya Marksizmin Girişi

Meksika'da da sosyalist düşünce ilk kez 1848'i izleyen yıllarda, küçük dergi ve gazeteler aracılığıyla kök saldı. Meksika Devrimi'ni önceleyen yıllarda gerek anarşizmin yaygınlaşan etkisiyle, gerekse Latin Amerika'ya özgü bir Marksizm geliştirmek çabasına paralel olarak, bu tür yayınların sayı ve çeşitliliği arttı.

Marksizm Latin Amerika'da 19. yüzyılın sonlarında, kıtaya göç eden Almanların, İtalyanların ve İspanyolların aracılığıyla yayılmaya başladı. Ve aynı dönemde kendini Marksist ilan eden ilk düşünürler ve partiler ortaya çıktı. *II. Enternasyonal*'den etkilenen Juan B. Justo (1865-1928) ve onun 1895'te kurduğu *Arjantin Sosyalist Partisi*, ılımlı ve sosyalist akımın oluşmasına yol açarken, Luis Emilio Recabarren (1876-1924) ve onun 1912'de kurduğu *Şili Sosyalist İşçi Partisi*, devrimci Marksist bir akımın öncülüğünü yaptı.

***Kapital*'i İspanyolcaya çeviren ilk kişi de (1895) Juyan B. Justo oldu. Ama Justo'nun düşüncesi, Marksist olmaktan çok eklektik ve yarı liberal nitelikteydi. Nitekim, Justo'nun partisinin bağlılığını ilan ettiği. *II. Enternasyonal*'in önde gelen yazarlarından ve Arjantin'e göç etmiş olan Alman Ave-Lallemant, bu partinin önderleri için "burjuva ideologlar" tanımlamasını yapıyordu.**

Latin Amerika gerçeğinin Marksist çözümlemesi ve kıtaya ilişkin devrimci politikaların geliştirilmesi, komünist akımların ortaya çıkışıyla birlikte başladı. 1920'li yıllarda gelişen komünist partiler başlıca iki kökenden kaynaklanıyordu. Bunlardan birincisi bazı partilerin (Arjantin, 1918) sol, enternasyonalist kanatları ile bazı partilerin (Uruguay, 1920; Şili, 1922) Ekim 1917 Devrimi'ne bağlılıklarını ilan eden çoğunluk kesimleriydi. İkinci kesim ise, Bolşevizme doğru evrilen bazı anarşist ya da anarko-sendikalist gruplardı. (Meksika, 1919; Brezilya, 1922). Ama başlangıçta bu partilerin gücü oldukça sınırlıydı; örneğin aralarında en güçlüsü olan *Şili Komünist Partisi*'nin 1929'daki üye sayısı 5 bini geçmiyordu.

İlk yıllarda komünist partilerin yönelişleri, temel olarak *III. Enternasyonal*'in kararlarına, özellikle de Ocak 1921 tarihli *Amerikan Devrimi Üzerine, İki Amerika'nın İşçilerine Çağrı* başlıklı doküman ile Ocak 1923 tarihli *Güney Amerika İşçilerine ve Köylülerine* başlıklı kararına dayandırılmıştı. Bu metinlerde, Latin Amerika'daki devrim mücadelesinin demokratik (tarım sorunu), anti-emperyalist ve anti-kapitalist nitelikli olduğu belirtiliyordu. İşçi sınıfı ile köylülük arasındaki ittifak sorunu, "kesintisiz" bir devrim stratejisi temelinde ele alınıyor ve bu stratejinin Latin Amerika'nın azgelişmiş ve bağımlı (*III. Enternasyonal*'in terimleriyle geri ve yarısömürge) kapitalist ülkelerinde doğrudan bir işçi iktidarına yol açacağı belirtiliyordu. Bu arada Meksika Devrimi, Ekim Devrimi'yle kıyaslanarak Meksika'daki demokratik devrimin sosyalist devrime dönüşmesi sorunu inceleniyordu.

Bu dönemde Şili partisinin önderi Luis Emilio Recabarren, Küba partisinin önderi Julio Antonio Mella (1903-1929) ve Peru partisinin önderi José Carlos Mariategul (1895-1930) gibi komünist aydınlar, Latin Amerika'nın sosyal ve siyasal yapısını derinlemesine inceleyen Marksist çalışmalar gerçekleştirdiler. Bu önderler grubuna egemen olan siyasal çizgi, ağırlıklı olarak *III. Enternasyonal*'in *(Komintern)* uluslararası çözümlemeleriyle uyum içindeydi ve enternasyonalist bir özellik taşıyordu. Mariategul bunu, (Latin Amerika'daki) ülkelerin ekonomisi, ancak proleter kitlelerin dünya anti-emperyalist mücadelesiyle işbirliği içinde girişecekleri eylemlerle kurtulabilir. Burjuva demokratik sorunlar, burjuva devrimleriyle değil, ancak proletaryanın eylemiyle çözülebilir diye ifade ediyordu. Ama öte yandan kıtanın yerli halklarının özel durumu da tartışılıyordu. Bu konudaki en önemli çalışmalardan birini, yine Mariategul gerçekleştirmiş ve Perulu İnkaları inceleyerek, bu yerli toplulukları ile Marx'ın ve Engels'in Rusya'ya ilişkin olarak incelediklerí "mir" sistemi arasındaki paralellikleri ortaya koymuştu. Sonunda Latin Amerikalı komünist önderler, kıtada sosyalizmin yerli komünlerinden destek alabileceğine karar vermişler, ama temel olanın büyük kapitalist işletmelerin kollektif mülkiyete geçirilmesi olduğunu kabul etmişlerdi.

Mella ise ağırlıklı olarak milliyetçilik ve ulusal kurtuluş sorunlarıyla uğraşıyordu. Mella da bu konularda Komintern'in ilk çizgisine sadıktı. Başta Küba olmak üzere, Latin Amerika ülkelerinin ulusal bağımsızlığının temel sorun olduğunu vurguluyor ama bunu gerçekleştirecek olanın, köylülerle, öğrencilerle ve aydınlarla ittifak yapacak olan işçi sınıfı olduğu konusunda ısrar ediyordu. Mella'nın ittifak anlayışında "ulusal burjuvazi"ye yer yoktu. Mella, ulusal burjuvazinin emperyalizmle ittifak halinde olduğunu, emperyalizmin ülke içindeki ajanı olduğunu söyleyerek bunlarla bir cephenin kurulamayacağını, tam tersine bunlara karşı mücadele veren işçi sınıfının iktidara gelmesinin zorunlu olduğunu söylüyordu. Bu arada Nikaragua'da köylü ordusunun başında savaşan Sandino'yu şiddetle destekliyor, Haya de la Torre önderliğindeki radikal popülist akımı ise ulusalcılıkla ve "popülizm"le eleştirerek Nikaragua'nın Kuomintang"ı olmakla suçluyordu.

15 Meksika Devrimi

Tren, Meksika için taşıdığı iktisadi anlamın yanısıra, iç savaş sırasında hatırı sayılır bir askerî rol de üstlendi. Başlangıçta daha ziyade hükümetin asker sevkiyatında yararlandığı trenler, daha sonra Zapata hareketinin eşkıya kanadının baskınları sonucunda, asilerin de elinde gerçek olduğu kadar sembolik bir güç haline geldi. Eşkıyanın Zapata hareketinin içinde hep göreli bir özerkliği oldu. Öteden beri çete savaşına alışkın olan eşkıya, Güney Kurtuluş Ordusu'nun harekâtlarına katılmakla birlikte, diğer zamanlarda, Zapata'nın çizdiği politik sınırları aşmadan, savaşı kendi bildikleri yöntemlerle sürdürüyorlardı. Hükümetin güçsüzlüğünü, kontrolü kaybetmiş olduğunu hiçbir şey onların düzenlediği tren baskınları kadar çarpıcı bir biçimde kanıtlamıyordu. Ama diğer yandan çok sayıda sivilin ölmesine yol açan bu baskınlar, şehirli nüfus ile asiler arasında bir ittifakın kurulmasını güçleştiren faktörlerden biriydi.

Obrégon da arabuluculuk görevini üstlenmişti. 1914 Eylül'ünün ortalarından Carranza, Obregón ve Villa'ya hitaben bir mektup yazarak, 10 Ekim'de Mexico City'de bir askeri önderler toplantısı düzenlemeye karar verdiğini bildirdi. Obregón, mektubu Villa ile tartıştı ve 21 Eylül'de ikisi ortak bir deklarasyonla bu öneriyi reddetti. Cevap mektuplarında, böyle bir toplantının askeri komutanları değil, merkezden atanmış delegeleri temsil edeceğini, bu toplantıda temel sorun olan tarım devrimi konusunun çözümlenmeyeceğini, önemli olan bu sorunu çözümleyebilecek bir meclisin toplanması gerektiğini bildiriyorlardı. Carranza, ertesi gün bu öneriyi derhal telgrafla reddetti. Ama bu kez Carranza üzerinde alt düzey subayların baskısı başladı ve Mexico City'ye dönen Obregón da bu doğrultuda manevralara girişti. Arabulucu çeşitli komitelerin girişimleri sonucunda Carranza, 10 Ekim 1914'te tarafsız bir kent olan Aguascalientes'de bir askerî komutanlar konvansiyonunun toplanmasını kabul etmek zorunda kaldı. Taraflar bu tarihe kadar birbirleriyle silahlı bir çatışmaya girmemeyi taahhüt ettiler. Böyle bir toplantıyı herkesten çok Obrégon istiyordu çünkü bu sayede Villacı komutanların küçük burjuva kanadı ile Carranzacı komutanların radikal kanadını kendi çevresinde toplayabileceğini, ardında da "arabulucu" rolüyle politik sahneye çıkarak kendi önderliğini perçinleyebileceğini düşünüyordu.

Konvansiyon önce yalnız Villacı ve Carranzacı komutanların katılımıyla toplandı. Siviller temsil edilmiyordu; Zapatacılar ise ancak 27 Ekim'de ve ancak gözlemci statüsü ile toplantıya katıldılar. Çünkü Zapata delegelere, ancak Konvansiyon'un Ayala Planı'nı kabul etmesi halinde, onu resmî bir organ olarak tanımaları talimatını vermişti. Buna rağmen Zapatacıların toprak sorununu programatik bir biçimde dile getirmeleri bütün dengeleri sarstı ve Villacıların, Carranzacıların radikal kanadının ve Zapatacıların ortak bir cephe oluşturmaları sonucu doğurdu. 28 Ekim oturumunda Ayala Planı'nın bütün önemli maddeleri derhal kabul edildi ve oturum *Viva la Rèvolucion! Viva Plan de Ayala! Viva Zapata!* sloganlarıyla kapandı. 30 Ekim'deki oturumda ise Carranza'nın devlet başkanlığını bırakması kararı alındı. Obrégon karara karşı çıkan Carranza'nın yanında yeraldı; iş savaş yeniden başladı.

Anayasalcı güçlerle Konvansiyoncular arasındaki mücadele uzun sürmedi. Başkenti savunmakla görevli süvari birliklerinin komutanı Lucio Blanco zaten Konvansiyonculara yakındı. 24 Kasım'da Obrégon Mexico City'yi tümüyle terketti ve Lucio Blanco Konvansiyon adına yönetimi devraldı. Aynı gece Zapata'nın birlikleri şehre girdiler ve herhangi bir misilleme yapılamayacağı yolunda halka güvenceler verildi. 3 Aralık'ta ise Villa'nın komutasındaki Kuzey

Malla ve Mariategui gibi otantik devrimci ve antarnesyonalist olduğu kadar siyaset içinde bağımsız tavır alabilen Marksist önderlerin yanısıra, 1920'lerin sonlarına doğru, *Komintern*'in giderek bürokratikleşen yönetimine sadakatle bağlı ve onun her politika değişikliğine kısa sürede uyum sağlayan yeni yönetici tipleri de ortaya çıkmaya başladı. Bunların içinde en önde geleni *Arjantin Komünist Partisi*'nin önderi olan Vittorio Codovilla (1894-1970) idi. 1924 sonlarında partinin yürütme kuruluna giren ve 1926'da *Komintern* çizgisini kabul ederek sol muhafelete karşı mücadele başlatan Codovilla, 1929'da toplanan *I. Latin Amerika Komünist Konferansı*'na da katılarak *Komintern*'in yeni "üçüncü dönem" (1929-33) politikasının hararetli bir savunucusu ve uygulayıcısı durumuna geldi. Bu yeni politika sosyal demokrasiyi faşizmin "ikiz kardeşi" (sosyal faşizm) olarak ilan ediyor ve tüm komünist partileri iktidarı ele almaya yönelik saldırı politikasına sevkediyordu. Codovilla da bu politikaya uygun bir biçimde Latin Amerika'daki birçok ülkeyi (Meksika dahil) "ulusal faşist" olarak tanımlayacak, ama bir yandan da bu ülkelerdeki devrimin karakterinin "burjuva demokratik" olduğunu ileri sürecekti.

Arjantin partisinin yanısıra birçok başka komünist partisi *Komintern*'in üçüncü dönem politikasını en Ortodoks ve yalın haliyle uygularken, bazı partiler de bu yeni "sol" çizgiyi, kendi devrimci eğilimlerinin desteklenmesi, onaylanması olarak kabul ettiler. Bunların başında, 1930'da bir dizi sendika önderi ve eski bir öğrenci olan Augustin Farabundo Marti (1893-1932) tarafından kurulan *El Salvedor Komünist Partisi* geliyordu. Bu parti kuruluşundan iki yıl sonra, Latin Amerika tarihinin bir komünist parti tarafından yönetilen tek kitle ayaklanmasını örgütleyecekti. Sandino'nun gerilla mücadelesine katılan Marti, General Martinez'in diktatörlük rejimine karşı bir devrim hazırlığına girişecek, ama durumun farkına varan hükümat tarafından bir dizi başka önder ile birlikte (bunların arasında Mario Zapata da vardı) tutuklanacaktı. Ama bunun hemen ardından Ocak 1932'de komünistlerin önderliğindeki köylüler ve tarım proleterleri ciddi bir ayaklanma başlatacaklardı. Ayaklanmanın programı ise *El Salvador Komünist Partisi*'nce, işçi, köylü ve asker sovyetlerinin önderliğinde, ulusal burjuvaziye ve emperyalizme karşı "sosyalist devrim" olarak ilan edilmişti. Ne var ki siyasal ve askerî açıdan yeterince koordine edilemeyen ayaklanma hükümet birlikleri tarafından bastırılacak, Marti ve Zapata ile öteki önderler kurşuna dizilecekti. *Komintern* bu ayaklanmaya kayıtsız kalırken, *Kuzey Amerika Komünist Partisi* (ABD), Marti ve arkadaşlarını "darbeci ve sol sekter" olarak ilan edecekti.

El Salvador'daki ayaklanma gerçek bir kitle devrimi özelliği kazanmıştı; ama bunu "darbeci" bir girişim olarak eleştiren *Komintern*, 1935'te Brezilya'da gerçek bir darbe çabası içine girişti. 1924'ta, kahve plantasyonlarının sahiplerinin desteklediği hükümeta karşı askerî bir ayaklanmaya (Teğmenler Hareketi) katılan Luis Carlos Prestes (1898), 1930'ların başında *Brezilya Komünist Partisi* yanlısı olacak, bu arada kurulan *Ulusal Kurtuluş İttifakı* (ANL) örgütünün başkanlığına seçilecekti. Başını *Komintern* yanlısı komünistlerin çektiği *ANL*'nin programı, ulusal burjuvazi ile ittifak içinde gerçekleştirilecek ulusal demokratik reformlar temeli üzerine kurulmuştu. Temmuz 1935'te Prestes sürgünden geri dönecek ve "tüm iktidar *ANL*'ye!" sloganı altında bir askerî ayaklanma örgütlemeye girişecekti. Bu girişimin El Salvador'daki ayaklanmadan en önemli farkı, bir kitle ayaklanması değil bir askerî darbe girişimi olması ve sosyalizmi değil, demokratik bir burjuva rejimini hedeflemesiydi. Ama, Kasım 1935'te çeşitli askerî birliklerin katılımıyla başlatılan hareket, kitle desteğinden yoksun kalacak ve hükümat tarafından ezilecekti.

Brezilya ayaklanması Latin Amerika'daki komünist hareket için bir dönüm noktası oluşturacaktı. 1936'dan başlayarak *Komintern*'in üçüncü dönem politikasına son vermesi ve halk cephesi çizgisine geçmesi, Latin Amerika partilerinin de darbeci ya da devrimci yaşamlarının sonu olacak ve "ulusal", "anti-faşist" ve "anti-emperyalist" burjuvaziler ile uzun sürecek bir ittifak dönemi başlayacaktı. Bu uzun dönem ise, 1950'lerin sonlarında çeşitli gerilla akımlarının komünist partilerinden kopmasıyla ve özellikle de 1959'daki Küba Devrimi'yle sona erecekti.

MUHİTTİN KARKIN

Tümeni ve Konvansiyon şehre girdi.

Böylelikle köylü önderler Ulusal Saray'a yerleşmiş oldu ama aslında ülkede bir iktidar boşluğu vardı. 4 Aralık'ta bir görüşme yapan Zapata ve Villa hükümeti "halkın yararına uygulamalar yapmak üzere eğitilmiş kişilere teslim etmek" kararını aldılar. Ancak Konvansiyon'un kurduğu hükümet alabildiğine heterojendi; köylü önderlerinin yanısıra, Zapata'ya danışmanlık etmiş olan anarşistleri, Anayasalcılarla pazarlık etmeyi sürdüren burjuva temsilcilerini ve maceracıları içeriyordu. Gerçi başlangıçta askerî durum Konvansiyoncuların lehineydi. Konvansiyo'na bağlı ordular başkent ve ülkenin merkezî kesimlerinin yanısıra, demiryolu ağının da büyük bir bölümünü kontrol ediyorlardı. Anayasalcılar ise Veracruz'da bir kıyı şeridine sıkışmışlardı ve kuzey ve güneyde çok dar alanları denetleyebiliyorlardı. Mexico City'nin alınışını izleyen haftalarda kuzeybatının denetimi tamamen Konvansiyoncuların eline geçti. Ancak tam bu noktada Konvansiyoncular en büyük askerî hatalarını yaptılar. Güçlerini Anayasalcıların lkarargâhının bulunduğu Veracruz'da yoğunlaştırmak yerine, kuzeye ve güneye dağıttılar. Aslında Villa tam tersi plandan yanaydı ama özellikle Zapata böyle bir girişime karşı çıktı; bölgeci köylü anlayışı merkezî bir ordunun yaratılmasını engelliyordu. Güçlerin bu şekilde dağıtılmasının yanısıra, Obrégon'un komutan ve askerlerinin çok daha iyi eğitilmiş olması da, başta Zapata'nın kuvvetleri olmak üzere Konvansiyoncu güçlerin yenilgisini hazırlayan başlıca etmenler oldu.

İlk yenilgilerden sonra, başlangıçta köylü devriminin, özellikle de Kuzey Tümeni'nin karşı durulmaz ilerlemesinden etkilenerek devrime katılmış olan Lucio Blanco gibi generaller de saf değiştirdi. Diğer yandan, Anayasalcı blokda da belirgin bir sola kayma başlamıştı. Villa ve Zapata'dan ayrılarak saf değiştiren radikal aydınlar da bu ortama katkıda bulundular. Toprak reformunun yanısıra sekiz saatlik işgünü gibi, sendika hareketinin de kimi talepleri Anayasalcıların programına alındı. Toprakların yeniden dağıtılmasını merkezine alan bu program, Zapatacılığın hedeflerini burjuva meşruiyeti çerçevesine yerleştirmeyi amaçlıyordu. Üstelik bu hedefler toplumun diğer kesimlerinin talepleri ile koordine ediliyor ve ulusal çapta çözümler öneriliyordu.

Köylü Devriminin Yenilgisi ve Zaferi

Ocak 1915'in sonunda artık Harekât Ordusu adını alan nayasalcı güçler Mexico City'yi yeniden ele geçirdi. Ne var ki, ordu şehre bir işgal ordusu gibi değil, refoprm ve taviz vaadleriyle girdi. Daha 6 Ocak 1915'te çıkarılan tarım reformu yasası, köylülere 1856'da elde etmiş topraklarını geri vereceklerini, *ejido*'ları olmayan köylülere *ejido* verileceğini ilan etmişti. Şehre girdikten sonra da işçi sendiklarıyla yakın ilişkiler kuran Obrégon, çeşitli işçi haklarının karşılığında Villacılığa karşı ortak bir mücadele anlaşması imzaladı. Anlaşma "işçiler ile işverenler arasındaki anlaşmazlıklarda işçilerin haklı taleplerine gerekli dikkatin gösterileceğini" vurguluyordu. Buna karşılık sendikacılar da "gericiliğe karşı savaşmak üzere Kızıl Taburlar kurulacağını" karar altına aldılar. Anlaşmanın dili bariz bir biçimde anarşist izler taşıyordu. Bu anlaşmayı izleyen aylarda kuzeyde Villa, nihai bir biçimde yenildi; 1916 başında Kuzey Tümeni diye bir ordu kalmamıştı. Gerçi Obrégon bunu başarabilmek için şehri bir kez daha Zapata'ya terketmek zorunda kalmıştı ama Zapata'nın Mexico City'ye ikinci girişi, şehirli nüfusa vaadedecek bir şeyi olmadığını vurgulamaktan başka bir işe yaramadı. 2 Ağustos 1915'te Anayasalcılar tekrar Mexico City'ye girdiler; bunu izleyen aylarda çeşitli Latin Amerika ülkeleri ve 19 Ekim 1915'te ABD oluşturdukları geçici hükümeti tanıdı. Seçimler bir yıl sonra, Ekim 1916'da yapıldı ve kurucu kongre 21 Kasım 1916'da, Benito Juárez'in Maximillien'e karşı son zaferini kazandığı Querétaro'da toplandı. Amacını Huerta'nın darbesiyle ayaklar altına alınan ve anayasalcı hareketin doğmasına yol açan 1857 anayasasının yeniden inşası olarak ilan etti. Ancak 1917'de kabul edilen anayasa, 1857 anayasasının aksine geniş bir toprak reformu vaadediyor ve Meksika yurttaşı olamayanların toprak sahibi olamayacağını ilan ediyordu. Kongredeki başlıca mücadele ekseni, eski parlamentoda yeralan ve Huerta ile işbirliği yapmakla suçlanan Maderocu üyelerin oluşturduğu "yenilenme grubu" ile Obregon'un önderliğindeki radikallerdi. Anayasa yenilenme grubu üyeleri tarafından yazıldı ve 1917'den sonra da, yönetim büyük ölçüde bu grubun elinde kaldı. Obrégon, Carranza'nın başkanlık yeminini ettiği 31 Ocak 1917'de, ayaklanmaya hazırlanan bütün generaller gibi, bütün görevlerinden ayrılarak Sonora'daki çiftliğine çekildi.

Zapata'nın Ölümü ve Zapatista'nın Zaferi

1915'te Mexico City'den ayrılmak zorunda kalan Zapatacı güçler, artık tamamen Morelos eyaletine sıkışıp kalmışlardı. Ancak burada ve özellikle de kırda, egemenlik Carranza yönetimi boyunca onların elinde kaldı. Kuşkusuz hareketin yaşadığı en büyük kriz, 7 Nisan 1919'da efsanevi önder Zapata'nın bir tuzağa düşürülerek öldürülmesinden kaynaklandı. Bu noktada, Carranza yönetimi Zapata hareketinin de sonunun geldiğini ilan etti. Ancak Zapata'nın ölümünü izleyen altı ay içinde, 28 yaşında genç bir anarşist Gildardo Magana, bütün şefler tarafından hareketin yeni önderi olarak tanındı. Önderlik krizi hiç fire vermeden atlatılmıştı. Morelos eyaleti hâlâ Zapatista'nındı.

Daha Zapata ölmeden önce Magana'ya, Carranza rejimini eleştirmekte olan Obrégon'la temas kurma ve ilişkileri geliştirme görevini vermişti. 1 Haziran 1919'da Obrégon, başkan adaylığını

VILLA, FRANCİSCO (PANCHO) (1878-1923)

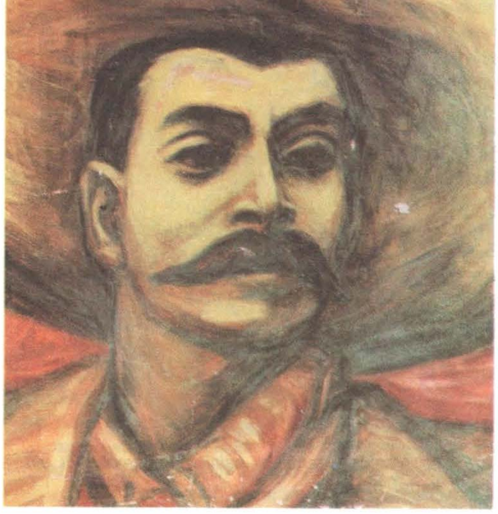
Asıl adı Doroteo Arango'dur. Rio Grande'de doğdu. Bir tarım işçisinin oğlu olan Villa, küçük yaşlarda öksüz kaldı. Kız kardeşine tecavüz eden, kendisinin de çalıştığı çiftliğin sahibini öldürdükten sonra dağlara kaçtı. Böylece daha çok genç yaşta, bir eşkiya olarak yaşamaya başladı. 1909'da, Francisco Madero önderliğinde Porfirio Diaz'a karşı başlayan ayaklanmaya katıldı. İyi bir asker ve örgütçü olan Villa, Meksika ihtilalcilerinin en cahiliydi. Kuzey Meksika topraklarını ve insanlarını çok iyi tanıdığı için, Madero'nun hizmetindeki bir bölük eğitimli askerin başına getirildi. Madaro ayaklanmasının başarısından sonra Villa düzensiz orduda kaldı.

1912'de, Pascual Orozco'nun isyanı sırasında Villa, General V. Huerta'ya karşı şüphe beslemeye başladı. Bu arada Huerta kendisinin öldürülme emrini vermişti. Fakat Madero infazın durdurulmasını, onun yerine hapse atılmasını emretti. Villa hapisten kaçıp, Kasım ayında Amerika'ya gitti. 1913'de Madero'nun öldürülmesinden sonra, Villa yeniden Meksika'ya döndü ve *Divison de Norte* (Kuzey Tümeni) adında, bir kaç bin gerilladan oluşan bir askeri birlik kurdu. Carranza'yla birleşerek Huerta'nın giderek sertleşen diktatoryasına karşı ayaklandılar. Bu ayaklanma sırasında Villa, askeri hünerlerini birçok zafer kazanarak gösterdi. Aynı yıl Chihuahua'na valisi oldu ve 1914'de Carranza'yla birlikte, Mexico City'ye devrimin kahraman liderleri olarak girdiler.

Kasım 1914'de, Villa ve Carranza arasındaki rekabet aralarının açılmasına ve Villa'nın Zapata'ya yakınlaşmasına neden oldu. Beraber Mexico City'ye kaçtılar. Carranza tarafından, bir dizi çarpışmada bozguna uğratılan Zapata ve Villa bu sefer de kuzeydeki dağlara çekildiler. Carranza'nın Kuzey Meksika'yı denetim altına alamadığını göstermek için Villa, 1916 başlarında Santa Isabel'de 16 Amerikan vatandaşını öldürdü ve kısa bir süre sonra Columbus (Yeni Meksika)'a saldırdı. ABD Başkanı Wilson, bu olay üzerine, bölgeye General Pershing başkanlığında asker yolladı; ama, Villa'nın popularitesi ve Kuzey Meksika'nın saldırı ve savunma alanlarını çok iyi bilmesi, ayrıca Meksika hükümetinin Meksika topraklarında Pershing'in varlığından pek hoşlanmamalarından dolayı Villa'nın ele geçirilmesi imkânsızdı. Carranza'nın gücü sürdüğü müddetçe, Villa gerillacılığa devam etti. 1920'de iki general (Obregon ve Calles) tarafından Carranza hükümetinin düşürülmesi sonucu Villa, politikadan çekilmesi şartıyla affedildi ve kendisine Parral yakınlarında bir çiftlik verildi. Ama üç yıl sonra, Obregon tarafından, başkan seçtirmeyi planladığı Calles'e karşı çıkacağı korkusuyla çiftliğinde öldürüldü.

Yanda Diego Rivera'nın Devrim Meksikası duvar resminden bir kesit. Altta: Zapata'nın anonim bir ressam tarafından yapılmış yağlıboya resmi. Zapatista'nın zaferi çelişkili bir zaferdi. Yalnızca efsanevî önderini, devrimin son evresinde kurulmuş bir pusuda pisi pisine yitirdiği için değil. Modern kapitalizm koşullarında ufku Toprak ve Özgürlük talebiyle sınırlı bir hareketin zaferinin bile ne kadar sınırlı kalacağı, Zapata örneğinde çarpıcı ve acı bir dizi tesadüfle kanıtlandı. Zapata isyanı başlatacağı sırada, Anenecuilco köyünün kendisine emanet ettiği köyün ortak topraklarının tapularını, isyana katılmasını özellikle istemediği bir arkadaşına bırakmıştı. Köyün kuşatıldığı bir sırada arkadaşı onları kilisenin altına gömmüş; Zapata dağlara çekilmeden önce, kuşatmaya rağmen köye gelip tapuların emniyette olup olmadığını kontrol etmişti. Zapata öldükten, devrim sonuçlandıktan sonra her şey yolunda gidiyor gibi görünüyordu. 1940'larda, devlet erkânında da güçlü bir arkası olan zengin bir bey Anenecuilco'nun ejidosuna musallat oldu. Pueblo satmamakta direnince, sökonusu bey hukukî yolsuzluklara başvurdu. Onlar da işlemedi. Tapular hâlâ Zapata'nın emanet ettiği artık yaşlanmış arkadaşının korumasındaydı. Bir gün, kiralık katiller tarafından öldürüldüğü apaçık, cesedi bulundu. Katilleri tutan ve Anenecuilco'nun topraklarını gaspetmeye çalışan, Zapata'nın oğlu Nicolas'tı. Olay örtbas edildi. Ama diğer yandan ejidolar varlıklarını sürdürüyorlardı. 1953'te buraları gezen bir ziyaretçi, ejidosu olan ve iş örgütlenmesinin komünal olduğu köylerde hayat standardının daha yüksek olduğunu gözlemişti. Ama kapitalizme, kendilerince direnmeyi sürdürüyorlardı; daha gelişkin tekniklerden verimi değil, boş zamanı arttırmak için yararlanıyorlardı.

ilan ederken, Carranza rejimine yönelttiği eleştiriler arasında Zapata'nın öldürülmesi de vardı Magana da Zapata hareketinin Obrégon'un adaylığını desteklediğini ilan etti. Başkanlık kampanyası sırasında bir an her şey yeniden başlayacakmış gibi oldu. 1920 baharında Obrégon seçim gezilerini sürdürürken mahkeme önüne çıkmak üzere Mexico City'ye davet edildi. Mexico City'de kendi bölgesi olan Sonora'da çıkan karışıklıklar bahane edilerek tutuklanmasına karar verildi. Ancak Obrégon kendisini destekleyen demiryolu işçilerinin yardımıyla, işçi kılığına girerek trenle Morelos'a kaçtı. Morelos'ta Zapatista'nın başına geçen 23 Nisan'da Carranza'nın görevden alındığını ilan etti. On yıllık iç savaş tarihinde ilk kez Meksika halkı Obrégon'un diktatörü devirme çağrısına birlikte uydu. Veracruz'a doğru kaçmakta olan Carranza'nın trenine saldırıldı. At sırtında kaçmayı deneyen Carranza öldürüldü

Yeni hükümet işçilere vermiş olduğu vaadlere sadık kaldı. Ücretler yükseltildi; sendikalaşma teşvik edildi. Ancak 1917 anayasasında vaadedilen toprak reformu ancak güneydeki eyaletlerle sınırlı kaldı. Burada eyalet yönetimi Magana, hareketin en eski şakisinden Genoveve de la O gibi Zapatacı şeflere verilmişti. Onların denetiminde yaklaşık 1 milyon hektar toprak dağıtıldı. Zapata'nın hareketi, emperyalizm koşullarında gerçekleştirilmiş bu köylü ayaklanması, onun ölümünden sonra, tam da kendi kasdettiği şekliyle, kendi eyaletiyle sınırlı kalacak bir şekilde zafere ulaşmıştı.

Rus Devrimci Hareketi

Modern tarihte iki devrim, insanlığın gidişatı üzerinde belirleyicilikleri bugün de sürmekte olan etkiler yarattı.

1789 Fransız Devrimi, yalnızca kapitalizmin dünya ölçeğindeki gelişmesinin önündeki ekonomik ve toplumsal engelleri ortadan kaldırmakla kalmadı, burjuvazinin toplumsal ve ideolojik hegemonyasını kurup sürdüreceği, kültürel, felsefi, ahlaki donanımını da sağlayarak insanlara sınıflar halinde bölünmüş bir toplumsal hayatın meşruiyetini de kabul ettirdi.

Burjuva düzeninin ve kapitalizmin eleştirisini merkezine alan ve sınıfsız bir toplumun kurulmasının kapitalizmin iç çelişkilerinin çözümlenmesi ile mümkün hale geleceğini savunan modern sosyalizm, 1848'den başlayarak bu dünya ölçeğindeki hegemonya sisteminin dokusunda gedikler açarak ilerledi.

1917 Ekim Devrimi, 1789 Fransız Devrimi'nin yolunu açtığı kapitalizmin, sona ermesinin başlangıcı olarak, dünyada yeni bir çağın habercisi oldu. Modern sosyalizm Ekim 1917 Devrimi ile birlikte ete ve kemiğe büründü. Kapitalizme karşı bir tarihsel alternatif, toplumsal ve siyasal olarak cisimleşti.

Nasıl 1789 Fransız Devrimi dünya ölçeğindeki nedenlerden başlayarak gelişmiş ve dünya ölçeğinde etkilere yol açmış olmasına karşılık asıl olarak bir Fransız fenomen idiyse, 1917 Ekim Devrimi de tıpkı bunun gibi, dünya ölçeğindeki neden ve etkileriyle birlikte bir Rus fenomeniydi.

Gerçekleştiği andan başlayarak, dünya sosyalizminin gelişmesi üzerindeki son derece belirleyici etkilerde bulunmuş olan 1917 Ekim Devrimi'ni yapan Rusya'nın işçi sınıflarının ve Rus İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan halkların Rus egemen sınıflarına karşı sürdürdükleri toplumsal mücadeleler ve bu mücadelelerin siyasal ve entelektüel yansıması olarak Rus Devrimci hareketi ve Rus Marksizminin kaynaklarına dönmeksizin, çağımızın kapsam ve mahiyeti bakımından en önemli devrimini kavrayabilmek olanaksızdır.

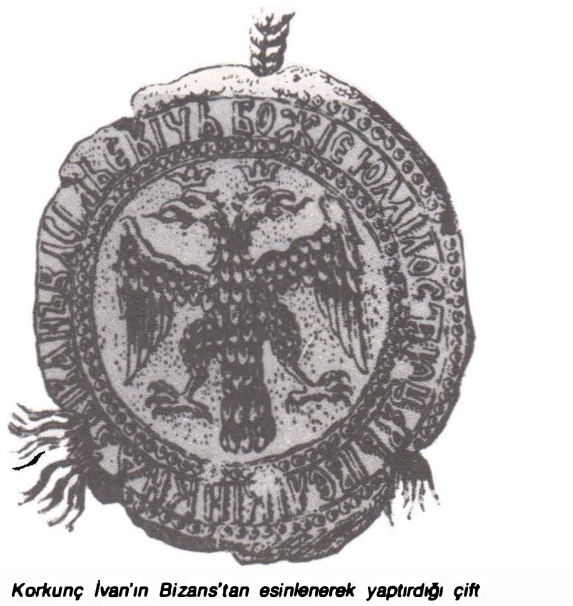

Mutlakiyetçi Devletin Doğuşu

17. yüzyıl sonunda, Brandenburg Dükü Friedrich Wilhelm ilerde dünyaya kapitalizme yukarıdan aşağı bir devrimle de geçmenin mümkün olduğunu kanıtlayacak Prusya devletinin temellerini atmak için *junker*'leri ikna etmeye çalışırken (bkz. 1; *Modern Sosyalizmin Doğuşu*), Rusya'da merkezî devletin oluşumunda önemli bir yol katedilmişti bile. 1480'de III. (Büyük) İvan'ın Moğol İmparatorluğu Altın Ordu'dan bağımsızlığını ilan etmesinden yaklaşık yarım yüzyıl sonra, 1547'de IV. (Korkunç) İvan, bütün Rusların Çarı olarak taç giymişti. Korkunç İvan, Uralların batısındaki son Moğol siyasal oluşumları olan Kazan ve Astrahan Hanlıklarını fethetmekle kalmadı; merkezî devletin ülke içindeki en önemli rakibi olan aristokrasiyi, boyarları da, belirleyici bir yenilgiye uğrattı. Tarihi Moskova'dan geriye uzanan ve yerel yönetim gelenekleri yüzyıllar sonra demokratik hareketlere esin kaynağı olacak olan Novgorod şehri talan edildi. Bu tahribat sürerken İvan bir yandan da, yeni fethedilen bölgelerdeki mümbit toprakları dağıtarak, varlığını doğrudan doğruya kendisine borçlu, yeni bir toprak sahibi sınıf yaratmaya çalışıyordu.

Büyük Petro'nun Reformları

Bütün bu gelişmelerden ötürü, 17. yüzyılın sonunda tahta Büyük Petro geçtiğinde, Rus devleti iktidarını mutlaklaştırma bakımından Prusya'ya kıyasla çok daha avantajlı durumdaydı. Petro'nun bütün öteki reformlarını mümkün kılan iki kilit reform vardı: Merkezî bir devletin olmazsa olmaz aracı olan düzenli ordunun kurulması ve devletin gelirlerinin arttırılması. Devlet, ancak nüfusun belli bir kesimini kendi kendini besleme zorunluluğundan kurtaracak kaynaklara sahipse, düzenli bir ordu kurabilir. Petro bunu sağlamak için, önce geleneksel hanehalkı vergilerinin yerine tek bir kişisel vergi getirdi ve bunun toplanmasını doğrudan doğruya yeni kurulmuş düzenli orduya bıraktı. Vergilendirmenin yanısıra, Petro devletin kendisini bir üretici ve girişimci haline getirmeye çalıştı. Diğer yandan, Petro devlet dışındaki olası iktidar odaklarını devlete tâbî kılmaya devam etti. Bu alandaki en önemli iki uygulamadan birisi 1722'de yayınladığı Rütbeler Tablosu idi. Bu Tablo 15 yaşın üzerindeki her boyarın belli bir süre devlet hizmeti görmek üzere bir sicile kaydolmasını öngörüyordu. Böylelikle, toprak sahibi olmak, farklı bir iktidarın kaynağı olabilme özelliğini yitiriyor, devlete hizmet etmenin bir türevi haline geliyordu. Devleti rakipsiz kılan ikinci uygulamalar öbeği ise Kilise'yle ilişkilerdeki reformlardı.

Korkunç İvan'ın Bizans'tan esinlenerek yaptırdığı çift başlı kartal mührü.

Büyük Petro'nun ölümünden sonra, tıpkı Fransa'da ve kısmen İngiltere'de olduğu gibi, aşırı

16 Rus Devrimci Hareketi

INTERNATIONAAL INSTITUUT VOOR SOCIALE GESCHIEDENIS (AMSTERDAM) ARŞİVİNDEN

19. yüzyıl sonuna kadar Rusya'da toplumsal mücadeleler alanında başlıca iki unsur rol oynayagelmişti: "Aşağıda" topraksız ve yoksul serflerin toprak sahiplerine karşı giriştikleri ayaklanmalar, "yukarıda" ise, devletin modernleşmesinden yana soylular ve aydınların Çarlığa karşı komploları. 1890'larda sanayide başgösteren büyük atılımın toplumsal sonuçları, bu geleneksel mücadele alanları ve biçimlerinde köklü değişikliklere yol açtı. 1897'de sanayi işçilerinin sayısı on yıl önceki 1 milyon 318 bin 48'den 2 milyon 98 bin 262'ye çıktı. İşgücü esas olarak madencilik, tekstil ve gıda sanayilerinde yoğunlaştı. Bu gelişmenin sonucu Rus toplumunda geleneksel sınıfların yanısıra yeni bir toplumsal sınıfın, sanayi işçilerinin oluşmasıydı. Witte reformları sonrasında toprağa kavuşamayan ve kurtulmalık ödemek için varlarını yoklarını elden çıkartarak sanayi işletmelerinin işgücü kaynağını oluşturan köylüler, Rus toplumsal mücadele tarihinde köklü bir sıçrama yarattılar. 19. yüzyıl sonunda yapılmış olan tablo (üstte) patronlarına karşı harekete geçmiş işçileri aralarına sokulmuş muhbirleri teşhir ederek giriştikleri gösteriyi tasvir ediyor. Bu muhbirliği sistemleştiren Zubatov'un polis sendikacılığı 1905 Devrimi'yle birlikte çökertilecekti.

merkezîleşmeye karşı aristokrasiden ciddi bir tepki geldi. Petro, oğlu Çareviç Alexis'le girmiş olduğu çatışmadan ötürü, oğlunu kendi önünde kırbaçlatarak öldürmüş, çarlığın otomatik olarak en büyük oğula geçmesi kuralını kaldırmış ve her Çar'a kendi halefini seçme hakkını tanımıştı. Pratikte, bu yeni Çar'ın nüfuz sahibi aristokratlar ve özellikle saray muhafızları tarafından seçilmesi anlamına geliyordu. Kuşkusuz, sözkonu olan aristokratlar, eski boyar aileleri değil, Korkunç İvan döneminden itibaren Çar tarafından toprak bağışlanarak yaratılmış olan ve aynı zamanda da devlet memuru olan artistokratlardı (*dvoriane*). Bunlar, genellikle tahta, devlet işlerine akıllarının ermeyeceği düşünülen kadınların geçmesini tercih ediyorlardı.

Aristokrasinin tepkisi doruk noktasına II. Katerina'nın yönetiminin ilk yıllarında vardı. 1762 yılında Katerina'nın kocası Çar II. Petro, *dvoriane*'yi hizmet yükümlülüğünden azad eden bir ferman yayınladı. 1767'de Katerina, Çar'ın otoritesine yasal bir zemin kazandırmak üzere yasalar hazırlaması için bir Yasa Komisyonu topladı. Pratikte bu komisyonun başarıya ulaşması, Çarlığın mutlak otoritesini aristokratlarla paylaşacağının resmen tescil edilmesi olacaktı. Ancak Katerina kendisinden önce gelen Çariçelerden oldukça farklı bir hükümdardı; kendisini Büyük Petro'nun varisi olarak görüyordu. Diktirdiği Büyük Petro heykelinin kaidesine "Petro primo, Katerina secunda" (Birinci Petro, ikinci Katerina) diye yazdırmıştı. Yasa Komisyonu 1768'de bir daha toplanmamak üzere dağıldı ve Katerina döneminde devletin bürokratik mutlakiyetçiliği daha da pekiştirildi. Ancak mutlakiyetçi merkezin bu başarısının berisinde yatan asıl önemli faktör, Rus aristokrasisinin, sözgelimi Fransız aristokrasisinin tersine, bu dönemde Çarlık'tan farklı bir siyasal perspektife sahip olmamasıydı.

"Kulübelere Barış, Saraylara Savaş", Georg Büchner'in 19. yüzyıl başlarında Alman köylülerinin maddi çıkarlarıyla siyasal eylem arasında bağ kurmayı amaçlayan radikal çağrısıydı. Ancak ne Almanya ne de öteki batı Avrupa ülkelerinde köylüler herhangi bir devrime aktif olarak katılmadılar. Köylülerin kendi amaç ve çıkarlarını gerçekleştirebildikleri ve sonuna kadar götürebildikleri tek devrim Rus Devrimi oldu. Burjuvazinin bir demokratik devrimi sonuçlarına götürmekteki yetersizlik, güçsüzlük ve güdüklüğü, Çarlığın devrilmesi ve köylülerin temel talepleri olan toprak ve barışın kazanılmasını işçi devriminin omuzlarına yükledi. Taşralı bir Yahudi ailenin oğlu olan Marc Chagall'in yaptığı, Büchner'in çağrısını simgeleyen bu tablo yalnızca Rusya'daki toplumsal mücadelelerin kendi zamanındaki bir kaydı olmakla kalmıyor; Chagall'in başlıca öncülerinden biri olduğu Rus avangardizm'inin 1917 sonrasında yaşanan büyük sanatsal özgürlük ve çoğulluk ortamında yarattığı sayısız ürünlerden bir örnek de sunuyor. Chagall, 1917 Devrimi'nin kendi içine doğru kapanma eğilimi göstermeye başladığı 1923'te Sovyetler Birliği'ni terkederek Paris'e yerleşti.

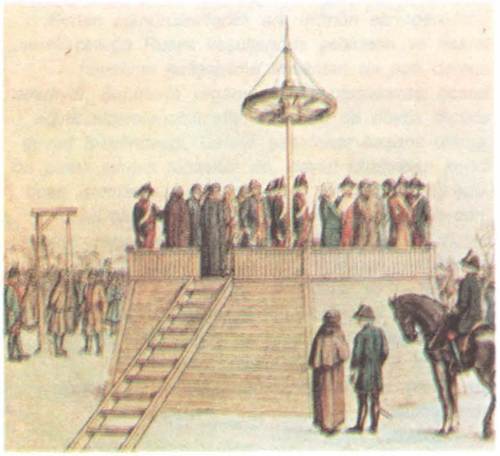

Aydınlanma'nın Rusya Üzerindeki Etkisi

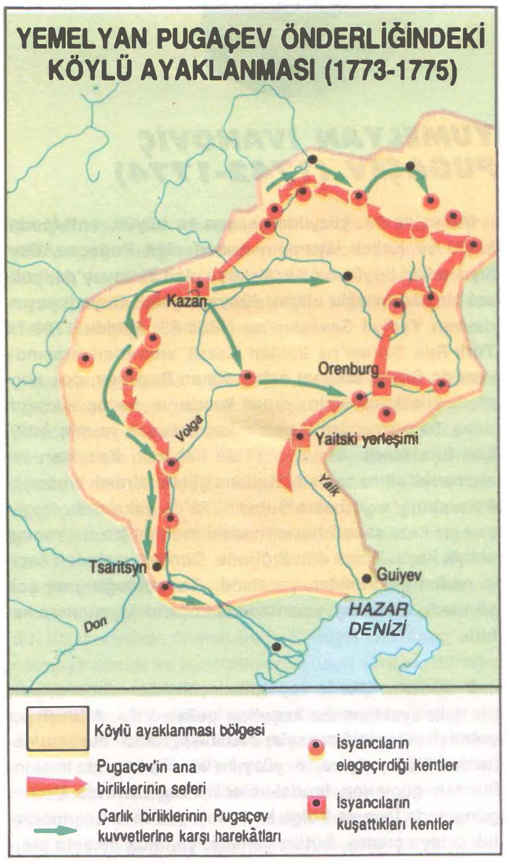
Kuşkusuz, devletin otoritesini mutlaklaştırması için alınan askerî, iktisadi ve siyasal önlemlerin kültürel bir boyutla da desteklenmesi, geleneksel sadakatlerin çözülmesi, ideolojik düzeyde de devletin rakipsiz kılınması gerekiyordu. Eğitimi Avrupalıların etkisiyle şekillenmiş olan Petro, devletin hegemonyasını saldırgan ve militan bir Batıcılık ideolojisiyle kurmayı denedi. Bu amaçla aldığı kararların en sembolik olanı, boyarların geleneksel otorite simgesi olan sakala koyduğu vergiydi. Ancak Petro'nun bütün uygulamaları bu kadar sembolik değildi. Zanaatları teşvik etti; matematik, istihkâm gibi disiplinler başta olmak üzere bilimlerin gelişmesini kurumsallaştırmaya çalıştı; 1724'te Rus Bilimler Akademisi'ni kurdu; genç soyluları eğitim yapmak üzere Avrupa'ya gönderdi.

Bütün bu uygulamalar, Fransız Aydınlanması'nın Rus seçkinlerinin bütün hayatına damgasını vuracağı Çariçe II. (Büyük) Katerina döneminin (1762-1796) zeminini oluşturdu. Gerçi Aydınlanma daha Petro döneminde Rusların ilgisini çekmeye başlamıştı; Antioh Kantemi daha bu dönemde Montesquieu'yü Rusça'ya çevirmiş, Puşkin'in "Rusya'nın ilk üniversitesi" diye anacağı fizikçi, kimyager, renkli cam üreticisi, tarihçi, şair, dilbilimci Mihail Lomonosov'un bütün yazılarını temelde Aydınlanmacı bir çerçeve içinde yazmıştı. Ama bizzat hükümdarın

16 Rus Devrimci Hareketi

Katerina fethedilen Ukrayna topraklarını soylulara ve generallere dağıtarak son özgür köylüleri de köleleştirmişti. Ağır vergiler, toprak sahiplerinin sınırsız tasarruf hakları, memurların haraç ve rüşvet talepleri altında korkunç bir sefalete itilmiş bulunan köylüler Pugaçev önderliğinde ayaklandılar. 30 bin kişilik isyancı ordusu 1773'de Laisk Kalesi'ni ele geçirdi ve daha sonra Ural adını alacak Laisk Nehri boyunca ilerlemeye başladı. Katerina general Suvorov komutasında çok büyük bir kuvveti ayaklanma bölgesine gönderdi. En yakın adamlarınca bile terkedilen Pugaçev sonunda yakalandı ve bir kafes içinde Moskova'ya getirildi. 1774'de çok ağır işkencelerden sonra kafası kesildi.

Stenka Razin önderliğindeki köylü ayaklanması isyancıların 1670'de Çaritsin, Astrahan, Saratov ve Samara'yı ele geçirmesiyle doruk noktasına ulaştı. Ancak 1671 baharında hükümet güçleri ayaklanma bölgesini tamamen denetim altına aldı ve Razin Moskova'da öldürüldü. "Sonsuz Özgürlük" sloganıyla ayaklanan Pugaçev yanlılarının ayaklanması kısa sürede geniş bir alana yayıldı. Toprak sahiplerinin bazıları öldürüldü, malikâneleri ateşe verildi. Ayaklanmanın çok geniş yığınları etkisi altına alması nedeniyle isyanın bastırılmasından sonra bir Rus general "... önemli olan Pugaçev değil, halkın genel hoşnutsuzluğudur" diyecekti.

kendisinin Voltaire ve Grimm'le yazıştığı, davet ettiği Diderot ile uzun uzun politika ve felsefe sorunları ile tartıştığı Katerina dönemi, bir an için Aydınlanma ideallerinin Rusya'da gerçeklik kazanabilecek gibi göründüğü bir dönem olmuştu. Voltaire "ne tuhaf günlerde yaşıyoruz! Fransa felsefeyi bir suçlu gibi koğuştururken; İskitler onu koruma önerisinde bulunuyorlar" diyordu. Çariçe bir yandan kendi kitaplar yazar, dergiler çıkarırken, kendi yazdığı kitabın Rusya içinde yayınlanmasını yasaklıyor, çıkan dergileri kapattırıyordu. Bu yüzden, onun döneminde Rusya'ya özgü bir Aydınlanma düşüncesi pek gelişmedi; Fransa'da ithal edilen Aydınlanmacı fikirlerin yayılma alanı da, büyük ölçüde, üniversite ile yarı-gizli mason localarıyla sınırlı kaldı. Ancak modern Rus düşüncesinin neredeyse tamamiyle Fransız etkisinde olduğu bu ilk ve cılız döneminde bile, 19. yüzyıla egemen olacak temaların bazı ipuçlarına rastlamak mümkündür. Rus akademisyenleri, doğrudan doğruya bir etkilenmenin sözkonusu olmadığı durumlarda bile, Fransız felsefesini yorumlarken, nesnel konumlarının benzerliğinden ötürü, Alman düşüncesini andırır yönlerde ilerliyorlardı. Rus gerçekliğinin kendine özgü tarihselliği ile aklî bir düzenin evrensel gereklerini uzlaştırma problemi ile karşı karşıya kalan bu yazarların eserlerinde, ahlakî sorunlar ve akıl-dışı olan Fransız çağdaşlarına göre daha çok ön plana çıkıyordu. Örneğin ilk sistematik Aydınlanmacı düşünür sayılabilecek olan Yakov Pavloviç Kozelski, bir yandan "aklın gücünü, duyulara dayalı algının ve deneyimin önemini" vurgular, "madde ve hareketin yok edilemez, her şeyin doğadan türemiş olduğunu" savunurken, ahlak alanında, Helvetius'a karşı erdemi akılla değil duyarlıkla temellendiren Shaftesbury'nin görüşlerini tercih etmişti.

Toprak ve Köylüler

Sadece devlet yapısı ve genel olarak politik düzenle kalındığı sürece Rusya'daki *Ancien Regime*'in Avrupa'daki diğer ülkelerden temelde çok farklı olmadığı düşünülebilir. Sistemin barındırdığı çelişkiler, merkezî devletle aristokrasi arasındaki çelişki ya da aydınlarla merkezî devlet arasındaki sorunlu ilişki örneğin Fransa'daki eski düzene de içkin olan çelişkilerdi. Diğer yandan, bütün aristokrasinin giderek bürokratlaşarak merkezî devletin belkemiğini oluşturması, Prusya'da da gerçekleşmiş bir olaydı. Politik düzeylerdeki bu benzerlikler, Avrupa'da oluşmakta olan güçler dengesi içinde Rusya'nın da büyük güçler arasında sayılmasında ifadesini buluyordu. Ancak politik düzeydeki benzerlik, maddî düzeydeki büyük karşıtlığın, farklılığın üzerine geçirilmiş bir kılıf gibiydi.

Bereketsiz Topraklar Üzerinde

Rusya'nın tarihinin, batısındaki Avrupa'dan farklı olmasını koşullandıran etmenlerin arasında toprağın kendisi hatırı sayılır bir yer tutuyordu. Rusya'nın üzerinde yer aldığı topraklar doğal bitki örtüsü bakımından üçe ayrılır: Kuzeyde Arktik çemberin içinde kalan tundra; Arktik çemberden Kiev'e kadar uzanan ve tarihsel Rusya'nın merkezini oluşturan dünyanın en büyük ormanı ve buradan Kafkas dağları ve Karadeniz'e kadar uzanan stepler; steplerdeki otlakların yarattığı doğal gübre, buranın ünlü "siyah toprağı"nı (*chernozem*) dünyanın en bereketli topraklarından biri kılmıştır. Ancak steplerin doğal bitki örtüsü toprağı tarım için verimli hale getirdiği gibi, hayvanlar içinde ideal bir otlak sağlar ve geleneksel olarak bu bölge, göçebe Slavların, Tatarların ve Moğolların kontrolünde olmuştur. Yerleşik Ruslar bu toprakların siyasal kontrolünü ancak 16. yüzyılın ortasında, Kazan ve Astrahan Hanlıkları yıkıldıktan sonra elde etmişlerdi. Ancak neredeyse 18. yüzyılın sonuna kadar bu topraklar, özellikle güneyden gelen Kazak akınlarına maruz kalmaya devam ettiler. Öyle ki, ancak 19. yüzyılın başında Rusya'da tarımsal faaliyetin merkezi kuzeyin verimsiz ormanlık topraklarından, güneyin bereketli siyah toprağına kaydı.

Göçebe kabilelerin akınları ve tarım geleneklerinin görece yeni oluşu, siyah toprağın bereketine rağmen, steplerdeki tarımın veriminin düşük olmasının en önemli nedeni değildi. Rusya'nın iklim açısından talihsizliklerinden biri de, toprağın verimsiz olduğu kuzeyde (özellikle Baltık kıyılarında) yağışın son derecede bol, mümbit steplerde ise kıt olmasıydı. Son olarak mevsimlerin yıl içindeki dağılımı da tarımı güçleştiren faktörlerden biriydi. Kuzeyde dört ayla sınırlı olan tarlada çalışılabilecek süre, steplerde hepsi hepsi altı aya kadar uzar. Oysa batı Avupa'da bu süre 8-9 ayı bulabilir. Bütün bu koşullar, yazılı tarih boyunca Rusya'nın ortalama üç yıldan birinin kıtlığa yol açacak kadar kötü bir hasat elde etmesi sonucunu vermiştir.

Ancak bütün bunlar tarımın zaten son derece ilkel bir teknoloji ile yürütüldüğü Ortaçağ'da Rusya'yı Avrupa'dan ayırdetmiyordu. Bu dönemde Avrupa'da olduğu gibi, ekilen Rus topraklarında da, verim bire üçtü. 12. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak Avrupa'da yaşanan tarım devrimi, verimin göz kamaştırıcı bir biçimde artmasına yol açtı; 16. ve 17. yüzyılda bire altı ve yedi oranlarına ulaşan verim, 19. yüzyılda bire onu buldu. Bu oranlar artan verimin yanısıra, topraktan yararlanma biçiminin çeşitlenmesini de getiriyordu; çünkü bire on gibi bir oran, aynı zamanda mevcut toprağın sadece onda birinin tohumluk ekimine ayrılması gerektiği anlamına geliyordu.

Rusya bu tarım devriminin tamamen dışında kaldı. 19. yüzyıla varıldığında bile ortalama verim bire üçün üzerine çıkmamıştı. Bir ölçeğin tohuma ayrılacağı hesaba katıldığında, bire üç

oranının, tarıma dayalı bir toplumun kendisini yeniden üretebilmesinin asgarî koşulu olduğu düşünülebilir. Bunun ille de sefalet ve aşırı yoksulluk anlamına gelmesi gerekmez; ama bu koşullarda kırdan aktarılabilecek artı-ürün neredeyse yok denecek kadar azdır. Yalnızca *mujik*in (Rus köylüsü) değil, Rus devletinin de kaderini belirleyen en önemli etmenlerden biri, devleti ve olası bir şehir hayatını beslemekte kullanılabilecek tarımsal artı ürünün kıtlığı olmuştur. Slavcıların onca göklere çıkaracağı "Rus ruhu"nun, *mujik*in alçakgönüllüğünün berisinde, yüzyıllardır hayatı aynen, herhangi bir genişleme ya da gelime umudu olmaksızın yeniden üretmiş olmanın şekillendirmiş olduğu alışkanlıkları sezmek mümkün.

Köylülerin Serfleştirilmesi

Rusya'da köylülerin serfleştirilme tarihi, nerdeyse devletin tarihiyle başlar. Gerçi III. (Büyük) İvan, yalnızca hasat zamanında olmaması sınırlamasını getirerek, köylülerin efendilerini terketme hakkını tanımıştı ama daha Korkunç İvan zamanında, habire bu hakkın askıya alındığı "yasak yıllar" ilan edilmeye başlandı. Bu, gerekçesiz değildi. Korkunç İvan kendisine sadık bir aristokrasi ve ordu yaratmak için devlet topraklarını, yeni bir soylu sınıfı olan *dvorianeye* dağıtıyordu. Devlet topraklarında yaşayan köylülerin yegâne yükümlülüğü, o günün koşullarında atlatılması oldukça kolay olan hanehalkı vergisiydi. Oysa *dvorainen*in, hem Çara olan vergi borçlarını ödeyebilmek, hem de kendi geçimlerini temin edebilmek için çok daha yoğun bir sömürüye ihtiyaçları vardı. Bu yüzden *dvorianeye* verilen topraklardaki sömürü yoğunlaştıkça, köylüler devlet ya da manastır topraklarına ya da şehirlere iltica etmek üzere buralardan kaçmaya başladılar. Sorun çözümsüzdü. İlan edilen yasak yıllar giderek artmaya başladı ve 1649'da Rusya'daki bütün köylülerin ruhları işledikleri toprağın sahibine emanet edildi.

Ortak Mülkiyet, Dünya ve Barış

"Tek bir Rus'un cennete girme şansı pek azdır; ama bir köyü cennetin dışında tutmak imkânsızdır." *Homiakov*

Ancak köylülerin mükiyet anlayışı ile efendilerininki arasında büyük bir uçurum vardı. Teknik olarak *dvoriane*, serflerin değil toprağın sahibiydi. Oysa köylüler, toprak sahiplerinin kendilerini diledikleri gibi kullandığını görüyorlardı: Örneğin ancak evli kadınlar angarya yükümlülüğüne tâbi oldukları için, toprak sahipleri köylülerin erken, hatta mümkün olduğunca büluğ çağına girer girmez evlenmelerini sağlamaya çalışıyorlardı. Büyük Petro'nun kişisel vergi reformundan sonra, onları mümkün olduğunca çok çocuk yapmaya zorluyorlardı. Yaygın olmasa da kimi toprak sahipleri, genç köylü kızlardan kendilerine bir harem oluşturuyorlardı. Zamanın her anının değerli olduğu ekim aylarında, başka topraklarda çalışmalarını ya da başka işler yapmalarını buyurabiliyorlardı. Dolayısıyla köylüler için kendilerinin toprak sahiplerinin mülkü oldukları açıktı.

Ancak diğer yandan toprağı, bütün toprağı işleyen de kendileriydi. Dolayısıyla, toprağın da kendi mülkleri olduğu aynı derecede açıktı. Sahip olunan toprak da bir tarla parçası değil, *mir*di. Aynı zamanda, köyün ortak toprakları, dünya ve barış anlamına gelen *mir*, bütün 19. yüzyıl Rus düşüncesine damgasını vuran bir kavram oldu. Slavcılar tarafından tarihsel olarak Rusya'yı özgül kılan özellik olarak görülen *mir*, Narodnikler için de gelecekteki komünizmin çekirdeğini oluşturuyordu. Çünkü *mir*, köy komünü tarafından kontrol ediliyordu. Tipik bir Rus köyünde, geniş aileler (Türkçedeki, "izbe" kelimesinin kaynağı olan) *izba* adı verilen dar ve uzun evlerde oturuyorlardı. Her *izba*da aile reisi işlevini gören bir *bolşak* ("büyük") bulunur, *bolşak* ölünce ya aile dağılır ya da yerine yeni bir *bolşak* seçilirdi. Komün ise köydeki bütün *bolşak*lardan oluşurdu. Komünün köyün hayatında tuttuğu merkezî yerin en bariz biçimde göründüğü anlar, belli fasılalarla (örneğin 9, 12 ya da 15 yılda bir) ve aileler arası eşitliği sağlamak için yapılan "kara bölüşüm"lerdi (*cherny predel*). Bu bölüşümlerde, hanehalklarında son bölüşümden beri meydana gelmiş değişiklikler gözönünde bulundurularak, her ailenin işleyeceği toprak parçasının büyüklüğü yeniden belirlenirdi.

Ancak, komünün işlevi tarlaların bölüştürülmesi ile sınırlı değildi. Tarlada çalışılabilecek sürenin sınırlılığı yalnızca bireysel emeğin değil, geniş ailenin birlikte sarfettiği emeğin bile yetersiz kalmasına yol açıyordu. Bu yüzden, bahar gelip buzlar çözülünce bütün köy birden ayağa kalkıyor ve mevcut toprakları işlemeye başlıyordu. (Kışın daha kısa olduğu güneyde, komünün kontrol ettiği toprakların dışında bazı tarlalar özel mülkiyete konu olabiliyordu.) Bu dönem boyunca bütün köy birarada kendisini hummalı bir faaliyetin içinde buluyordu. Çoğunlukla günde 18 saat çalışılıyor; efendinin kendi toprakları diye ayırdığı topraklarda angarya gerektiğinde gündüzleri orada çalışılırken, gecelerin *mir*deki çalışmaya hasredilmesi gerekiyordu. Başka bir deyişle, bu faaliyetin sürdüğü dört ya da altı ay boyunca, köylülerin zamanının çoğu köyün ortak mekânında ve birlikte geçiyordu. Ancak kışın bastırmasıyla birlikte aileler *izba*larına çekiliyorlardı. Başka bir deyişle, komün yalnızca toprak bölüşümünü tayin eden merci değil, aynı zamanda tarımsal üretimin de öznesi idi.

Kapitalizmin Gelişmesi ve Köy Komünleri

Artı ürünün azlığı, hayatın yüzyıllar boyunca köklü hiçbir değişim olmadan yeniden üretilmek

YUMELYAN IVANOVİÇ PUGAÇEV (1742-1774)

Rusya'da 18. yüzyılda gelişen en büyük, anti-feodal köylü ve Kazak isyanının önderi olan Pugaçev, Don kıyısındaki büyük bir Kazak köyü olan Zimovey'de, yoksul bir ailenin oğlu olarak dünyaya geldi. Onyedi yaşındayken Yedlyıl Savaşları'na (1756-63) katıldı. 1768-74 Türk-Rus Savaşı'na katılan Kazak emirerleri arasında yeraldı. Savaş sonrası evine dönen Pugaçev, çok geçmeden kızkardeşinin, onun kocasının ve üç Kazağın daha Taganrog'dan Terek'e kaçmalarına yardım ettiği için tutuklandı. Aralık 1771'de kaçarak, Kazakları bir atamanlık altına topladı. Katılımı güçlendirmek amacıyla Petersburg'a gitti ama Şubat 1772'de yakalandı. Pugaçev bu kez, askerî hapisanedeki muhafızları da yanına alarak kaçtı. Evine döndüğünde, Don bölgesinden kaçışı nedeniyle yeniden yakalandı. Tutukluluğu yine çok sürmedi, Çerkassk yakınlarında kaçarak isyancılara katıldı.

O dönem, ülkede toplumsal çelişkiler derinleşiyor, bir halk ayaklanması koşulları gelişiyordu. Altmışlı ve yetmişli yıllardaki savaşlar nedeniyle halkın durumu daha da kötüleşmiş ve 18. yüzyılın ikinci yarısında keskinleşerek güçlenen feodal-kölecilik koşullarında Ural'ın güneyinde Don ve Volga Kazakları arasında hoşnutsuzluk ortaya çıkmış, bütün bunların yanında ülkenin merkezinde başgöateren veba salgını büyük bir toplumsal kargaşa yaratmıştı. Bu dönem, Pugaçev'de isyan için hazırlık çalışmalarına başlama düşüncesinin tam olarak doğduğu dönemdir. Yayık Kazaklarının 1772'de kanlı bir biçimde bastırılan isyanının henüz akıllardan silinmediği Saratov bölgesinde çalışmalar yaptı. Ekim 1772'de Kazak hareketinin durumunu bizzat anlamak için Yayık kentine geldi, burada Çerliğe karşı gelişen derin nefreti gördü. Yayık Kazaklarına kendisini Çar III. Petro olarak tanıttı. Bu yıllarda ülkede, ölen imparator III. Petro adını taşıyan pek çok düzmece Çar ortaya çıkmıştı. Pugaçev açısından bu "düzmecelik", feodal hükümete karşı mücadelede köylülerin "Çara olan bağlılıklarının" yeni biçimlerde harekete geçirilmesi yön-

Kırdan sömürülebilecek artı ürünün son derecede sınırlı olduğu Rusya koşullarında şehirlerin ve ticaret hayatının gelişebilme imkânları da son derece sınırlıydı. Şehirlerin yegâne imkânı uluslararası ticaret ağına eklemlenebilmekti. Ama bu da büyük ölçüde devlet tekelindeydi. Üstelik şehirlerde başarılı olmuş, ön plana çıkmış tüccarlar da, devlet tarafından kendi ticarî işlemlerini çekip çevirmek üzere devrişiliyordu. Dolayısıyla, şehirlerde devlet memurlarından, aristokratlardan ayrışmış, bağımsızlaşmış bir tüccar sınıfı ortaya çıkamıyordu. Bu kuralın en önemli istisnasını, eski müminlerin ticaret ve iş hayatına yönelmiş olanları oluşturuyordu. Ancak dinî inanışları, sermaye birikimi için gereken tamahkârlığı rahatça benimseyebilmelerinin önünde bir engel oluşturuyorlardı. "Namuslu işadamları" olarak ün yapmışlardı.

zorunda olmuş olması, köy komününe paradoksal görünebilecek kimi özellikler kazandırdı. Bir yandan Rus köylüsünün muhafazakârlığı dillere destan oldu. Tarımda üretkenliği arttırmayı denemek isteyen iyi niyetli toprak sahipleri bile, serfleri tarafından "zorba" olarak telakki edildi. Bütün Avrupa'nın kısa zamanda en önemli besinlerinden biri haline gelen patatesin Rusya'ya girdiği 1830'larda çok şiddetli bir kolera salgını yaşandı. Bu, patatese ilişkin bir dizi batıl itikatın gelimesine yol açtı ve devletin bütün teşviklerine ve hatta zorlamalarına rağmen, 1875'e varıldığında Rusya'da ekilebilir alanların ancak yüzde 1.5'u patatese ayrılmıştı.

Ancak diğer yandan komünal iş yapma alışkanlıklarından dolayı, kendilerini değişen koşullara uyarlama konusunda büyük bir esneklik gösterdiler. Tipik bir Rus köyünde, bütün *bolşak*ları içeren komünün yanısıra, özellikle tarım dışı faaliyetler için örgütlenmiş *artel*ler bulunurdu. Bu faaliyetler belli bir dini bayramın kutlanmasının örgütlenmesi gibi geçici işler olduğu gibi, paçavracılık ve balıkçılık gibi geçim teminine yönelik faaliyetler de olabilirdi. Gönüllü birer birlik olan *artel*ler de kurulan ilişkiler alabildiğine gayrıresmi idi. Genellikle pratik bir önder olmanın ötesinde bir otoritesi olmayan bir şefin başkanlığında birlikte çalışılır, birlikte yenir içilir ve çoğunlukla birlikte barınılırdı. 18. yüzyılın sonunda tarımsal faaliyetin merkezi güneye doğru kaymaya başladıkça, verimsiz kuzey topraklarının sahipleri genellikle serflerinin angarya yükümlülüklerini, salt parasal bir kira yükümlülüğüne çevirmeye başladılar. Bu verimsiz topraklarda köylülerin tarım ürünleri ticaretinden, gereken kiraları karşılamaları imkânsızdı. Dolayısıyla kira (*obrok*) serfliği şehre göçü teşvik etti. Örneğin 1800'lerin başında şehirlerdeki fahişelerin ve araba sürücülerinin çoğunluğu, kira yükümlülüğü altındaki serflerdi. Ancak şehre göçenler kendi komünal alışkanlıklarını beraberlerinde götürdüler. Duvarcılık ya da marangozluk yapan serfler, kendi aralarında *artel* adını taşıyan ve kâr ortaklığı esasına dayanan kooperatif dernekler kurdular. *Artel*ler içinde en ünlüsü, banka müstahdeminin kurduğuydu; bu dernek, üyelerine yüksek meblağlar emanet edilebileceğine dair garanti verebilecek kadar bankerler tarafından tanınmış, resmî kabul görmüştü.

temlydl. Ayaklanma hazırlıklarını kendisine bağlı olarak yürüten, güvandlğl arkadaşları Myatllkov, Şugayev, Çlke-Zarlbln, kendisinin bir Don Kazağı olduğunu ve halkı isyana katılmaya ikna etmek için kendisini III. Petro olarak tanıttığını bilmekteydiler.

Hazırladığı Kazak bildirisiyle Kalmıkları ve Tatarları isyana katılmaya çağıran Pugaçev, bölgedeki tüm çiftlikleri, Yayık Kazaklarından oluşan dörtyüz kişilik çekirdek bir güçle dolaştı. 1773'te Orenburg üzerine yürüdüğünde 2 bin 500 kişilik küçük bir ordu toplamış olan Pugaçev'in, aralık ayında 30 bini bulan birlikleri ele geçirdikleri 86 top ile tüm Pavolje ve Ural bölgesini kontrol etmekteydiler. Pugaçev'in toplumsal, siyasal programı Kazakların ve köylülerin beklentilerine karşılık veriyor, feodal hükümete karşı bir seçenek oluşturuyordu. Kuvvetlerinin önamli bir bölümüyle Orenburg'u kuşatmaya alması va kuşatmayı çok uzun süra sürdürmesi Çarlık hükümatinin önemli bir kuvvet toplamak için arayıp bulamadığı fırsattı. Pugaçev'in Oranburg'da uğradığı büyük bir yenilgiye, Kazan'da, Ural'da yenileri eklendi ve Pavolje'deki aon büyük savaş bunları izledi. Köylü ordusunun yenilgileri sonucunda bazı Kazaklar, Çarlık yöneticilerlyle, Pugaçev'in teslim edilmesi karşılığında yüklü bir para anlaşmaeı yaptılar. İsyancı birlik komutanlarından L. Tvorogov, Pugaçev'in büyük gücü olan toplarına komuta eden F. Çumakov, İ. Fegulyev ona ihanet edenlerin başında geliyordu. 8 Eylül 1774'de Vzenyah'da yakalanan Pugaçev bir hafta sonra Yayık kentindeki Çarlık yöneticilerine teslim edildi. İki bölük ve iki top nezaretinde, özal bir güvenlik çemberinin oluşturulduğu Simbirsk'e giden konvoyda, özel yapılmış demir bir kafese kapatılan Pugaçev'in yanısıra birbirlerine zincirlenmiş 200 Kazak yaralıyordu. 4 Kasım 1774'de Moskova'ya getirilen Pugeçev günlerce süran sorgulamadan sonra 10 Aralık'ta Moskova'nın Bolotnoy Alanı'nde kendisine hep bağlı kalan silah arkadaşlarıyla birlikte asıldı.

Köylü Ayaklanmaları

Kuşkusuz, köylüler serfleştirilmeye mücadele etmeden razı olmadılar. Başlangıcından beri serflik yükümlülüklerindeki her artışa, özellikle bütün Güney Rusya'yı, Volga ve Don arasındaki verimli topraklardaki köylü ayaklanmaları eşlik etti. Daha 17. yüzyılın başında, Korkunç İvan'ın toprak dağıtımından hemen sonra, Rus devleti tarihinin ilk büyük köylü savaşı patlak verdi. Daha sonrakiler gibi bu da Don Kazaklarından birinin, kendisi eski bir köle olan İvan Bolotnikov'un önderliğindeydi. Çarın dağıttığı topraklardan kaçan köylülerden oluşan bir orduyla Moskova'ya kadar dayandı ve şehri kuşatma altında aldı. Ancak bütün köylü ayaklanmalarının ortak zaafı olacak olan bir özellik, bu noktada Bolotnikov'un ayaklanmasının da sonunu getirdi. Toprak sahiplerinin zulmüne karşı ayaklanan köylüler "Küçük Babaları" addettikleri Çar'a karşı savaşmak konusunda son derecede isteksizdiler. Ordusu giderek zayıflayan Bolotnikov çekilmek zorunda kaldı ve sığındığı Tula kasabasında dört aylık bir kuşatmadan sonra teslim oldu. Anlaşma kendisi ve komutanlarına can güvenliği vaad ettiği halde, Bolotnikov'un önce gözleri çıkarıldı, daha sonra bir buz kuyusuna atılarak boğuldu.

Köylüler ve Kilise

Bundan sonraki büyük köylü ayaklanması, serflik kurumunu yasallaştıran 1649 Kanunu'ndan sonra yaşandı ve dört yıl boyunca bastırılamadı. Ancak bu kez ayaklanmaya dinî bir motif de katılmıştı. Rusya'yı ziyaret eden Avrupalıları en çok etkileyen şeylerden biri, dinî ayinlerin görkemi ve bunların ayrıntılarına gösterilen özendi. İncil daha 9. yüzyılda Eski Kilise Slavcası diye anılan bir dile çevrilmişti; ancak 19. yüzyıla kadar Rusça'ya çevrilip yayınlanmadı. Dolayısıyla yalnızca sıradan halk değil, papazların çoğu da Hıristiyanlığın öğretileri konusunda son derecede cahildiler. Bu koşullarda, Rus Ortodoks Kilisesi için dinin sürekliliği, öğretinin sürekliliği değil, ayinlerin sürekliliği haline geldi. Ortodoks Kilise'yi Katolik Kilise'den ayırdeden ikinci bir önemli faktör de, devlet karşısındaki konumuydu. Papa Gregorius, daha Batı Roma İmparatorluğu'nun çözülmesinin tamamlandığı 6. yüzyılda Kilise'nin devlet karşısındaki üstünlüğünü ilan etmişti. Oysa imparatorluğun fırtınayı atlattığı Bizans'ta Kilise yalnızca otoritesini dinî alanla sınırlamakla kalmamış, imparatorun Kilise'nin de başı olduğunu kabul etmişti. O kadar ki, 14. yüzyılda Bizans Patriyarkı Moskova Prensi I. Basil'e yazdığı bir mektupta, "Hıristiyanların bir imparatoru olmadan bir kiliselerinin olmayacağını" yazmıştı. Bu geleneğin varisi olan Rus Ortodoks Kilisesi, devletin mutlakiyetçilik iddialarının daima sadık bir destekçisi oldu.

Ancak 17. yüzyılda yaşanan bir kriz, bir kurum olarak Ortodoks Kilisesi'nin halkın sadakat ve bağlılığını neredeyse tamamen yitirmesine yol açtı. 1652 yılında Kilise'nin başına geçen Nikon'un, Yunan ile Rus Ortodoks Kiliseleri'nin ayinleri kutlama tarzları arasında tarih içinde ortaya çıkmış farklılıkları gidermek için önerdiği reformlar, Ortodoks Kilise'de büyük bir bölünmenin yaşanmasına yol açtı. Görünüşte bölünmeye yol açan farklar, ıstavroz çıkarırken iki parmağın mı üç parmağın mı kullanılması, ayinlerde iki kere mi üç kere mi "Haleluya" denmesi gerektiği gibi görüş ayrılıklarıydı. Ancak bu önemsiz gibi görünen reformların berisinde merkezî devletin, geleneksel topluma yönelttiği çok daha topyekün bir saldırı yatıyordu. Nikon ve reformların büyük destekçisi I. Alexis, Rus köylülerinin belki de yegâne avunma kaynağı olan içkievlerini kapatmak, kağıt oyunlarını yasaklamak, cinsel serbestiye ağır cezalar getirmek, her gün kilisede dört beş saat geçirmeyi zorunlu hale getirmek, kısacası kiliseyi toplumun gündelik hayatını disipline etmekte kullanılacak bir araç haline getirmek istiyorlardı. Tepkinin şiddeti büyük oldu. Kısa zamanda "eski müminler" adını alan muhalifler, dünyanın sonunun geldiğini, Deccalin devrinin başladığını ilan ederek çevrelerine ve kendilerine karşı şiddet eylemlerine giriştiler. 1670'lerde neredeyse 20 bin kişinin kendisini yaktığı tahmin ediliyor. Zaman içersinde "eski müminler" arasında İncil'in kendisini okumak

İki metre boyundaki Büyük Petro, bitip tükenmek bilmeyen enerjisiyle ve korkusuz kişiliğiyle, çağında tanıştığı herkes üzerinde büyük etki bırakmıştı. Bizzat kendisi üç ay Hollanda'da doklarda çalışarak, 'gemi yapımcısı ustası' ünvanı aldı. Bilime ve zanaatçılığa büyük önem vererek, Rusya'da modernleşmenin ilk ve geri dönülemez adımlarını attı. İlk Rus gazetesi Vedomostiy (Arşiv), Petro zamanında (1703) yayınlanmaya başladı.

ve bundan her türlü hiyerarşiyi reddeden, komünizan ideoloji ve hayat tarzları türetmek eğilimi yaygınlaştı. Böylelikle, eski müminler Rusya'da popüler düzeydeki radikal ideolojileri sürekli olarak yeniden üreten önemli bir odak haline geldi. Önemli bazı tarihsel anlarda, aydınların çok farklı kaynaklardan beslenen radikalizmi ile bu popüler radikalizm buluşacaktı. Örneğin, Aydınlanma ve Fransız Devrimi'nin fikirlerinin etkisiyle genç subaylar, Fransız ordularına karşı savaşırken bile Napoléon'a duydukları hayranlığı ifade ederken, eski müminlerin bir kısmı Napoléon'u mesih diye karşılayacak, onların etkisiyle sayısız köy evinde dinî ikonaların yanına Napoléon'un resimleri asılacaktı. Diğer yandan, geleneksel toplumdaki yerlerini kaybeden eski müminlerin önemli bir kısmı da ticarete ve manüfaktür sanayilerine yöneldiler. Bu yönüyle de, Rusya'da eski müminlerin dinsel inanışları, orta Avrupa ve İngiltere'de Protestanlığın oynadığı role benzer bir rol oynadı. Eski müminlerin toplumdaki itibarı hızla öyle yaygınlaştı ki, Kilise popüler desteğini tamamen yitirdi. 19. yüzyılda kendisi Kilise'ye yürekten bağlı, muhafazakâr bir tarihçi, Ortodoksluğun terkinin devlet tarafından cezalandırılan bir suç olmaması halinde, köylülerin yarısının eski müminlere, eğitilmiş zümrelerin yarısının da Katolikliğe döneceğini yazacaktı.

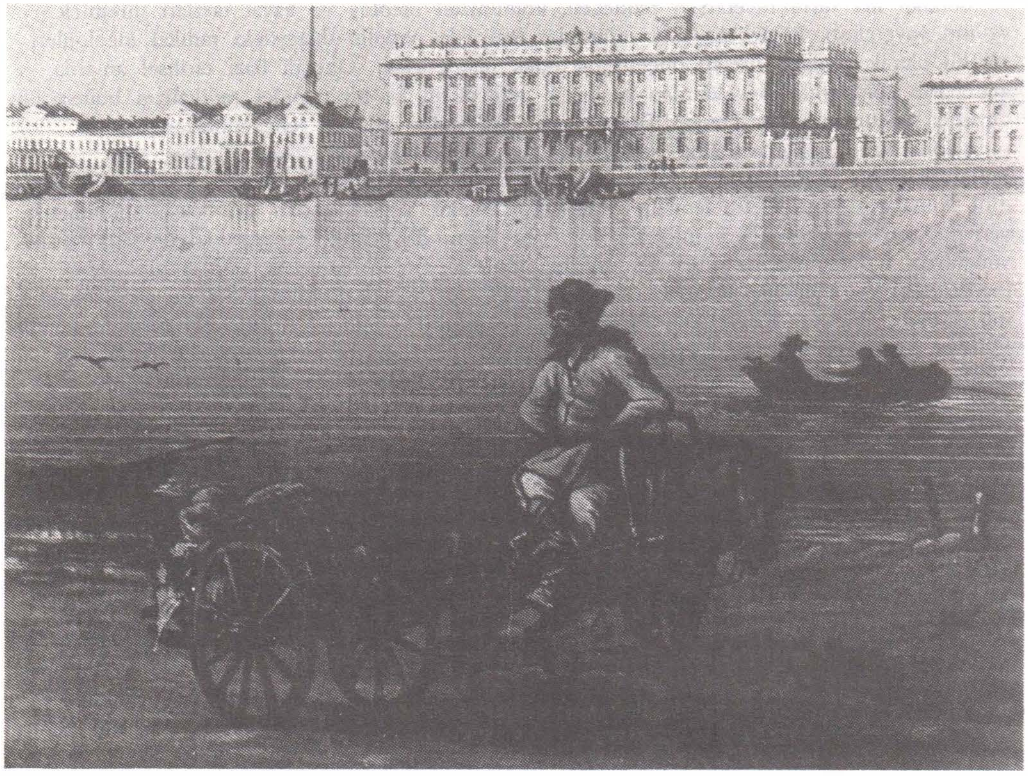
Stenka Razin Ayaklanması

1660'ların sonunda eski müminlerin kuzeyde yaşayanları, çoğunlukla ormanlara sığınarak, kendi inanışlarına göre örgütledikleri cemaatler kurdular. Steplerde ise, kendilerine dayatılan yabancı inanışlardan, disiplin mekanizmalarından ve artık yasallık kazanmış olan serflik statüsünden kaçan köylüler, güney sınırının ötesine, Don Kazaklarının müreffeh ve özgür yerleşimlerine doğru kaçtılar. Burada Stenka Razin adlı bir Kazak, yeni gelenlerin başına geçerek, 1667'de hem Rus hem İran topraklarına seferler düzenlemeye başladı. 1668'de Volga nehri üzerinde Çar'a ait bir filoyu eline geçiren Razin'in ordusu, ertesi yıl İran Şahı'nın üzerlerine yolladığı orduyu yendi. Artık Karadeniz'den Hazar Denizi'ne kadar bir alanı kontrol eden Stenka Razin 1670 yılında tekrar Rusya'ya yöneldi. Ele geçirdiği Çaritsin (bugünkü Volgograd) ve Astrahan gibi şehirlerde, Çar bürokrasisini, oldukça vahşi bir şekilde tasfiye ederek, Kazaklara özgü öz-yönetim kurumlarını yerleştirdi.

Bolotnikov'un aksine, Çar'ı isyanın hedeflerinden biri olarak göstermeyen Stenka Razin'in ordusu 1670'de 20 bin kişiye ulaşmış, ayaklanma steplerin ötesine, Rus devletinin merkezi olan bölgelere kadar yayılmıştı. Buna rağmen, Çar'ın modern bir askerî eğitim görmüş ordusu karşısında tutunamadı. 1670 Sonbaharında Don'a doğru geri çekilmek zorunda kalan Razin,

1775'te II. Katerina, bütün uyruklarına her türden ticari ve sınai faaliyetle ilgilenme izni veren bir ferman yayınladı. Tek başına ele alındığında bu fermanın, Rus şehirlerinin iktisadi hayatını canlandıracağı düşünülebilir. Ancak Katerina'nın aynı dönemde aldığı diğer bazı kararlar, fermanın bu olası etkisini tamamen bertaraf etti. Bunlardan en önemlisi tüccarların serf sahibi olmasını ya da serf barındıran toprakları satın almasını yasaklayan kararnameydi. Bu iki kararname birarada, kırsal kesimleri, şehir karşısında olağanüstü derecede avantajlı kılıyordu. Böylelikle köylülerin önüne hatırı sayılır bir girişimcilik olanağı açılmıştı. Bu girişimcilik imkânı, serflik yükümlülüklerinin parasal kiralara da dönüşmesiyle birleşince, kırda olağanüstü canlılıkta bir küçük imalat sanayii belirdi. 18. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak, Rus hanelerinin tarım araçlarından basit giyim eşyalarına, müzik aletlerinden ikonalarına kadar nerdeyse bütün ihtiyaçları bu yeni üretici güç tarafından temin edildi. 19. yüzyılın ikinci yarısına varıldığında, bu küçük manüfaktürden elde edilmiş olan sermaye birikimi, büyük fabrikalar kurmaya yetecek ölçeğe ulaşmıştı. Lenin birçok başka örnek arasında, 1820'de serfken, 1862'de oğullarına iki büyük fabrika miras bırakan Mozorov'u, 1864'te hâlâ basit bir elişçisi olduğu zamanları hatırlayan Zayvolo'yu, Pavlovyo'ya bir torba içinde taşıdığı aletleriyle birlikte her gün yürüyerek gitmek zorunda olan Kondratov'u sayar. Ancak kuşkusuz, arada geçen süre bu insanlar için kolay olmadı. Başarılı bir işadamı, zengin bir fabrikatör olan bir serf bile hâlâ, efendisinin topraklarını izinsiz olarak terkettiği için hapsedilebilir, hatta kırbaçlanabilirdi. Örneğin babası kürk ve sığır ticaretinden büyük bir servet yapmış olan N. N. Shipov'un kendisi de başarılı bir girişimciydi ama serf statüsünden kurtulamamıştı. Babası öldüğünde asistanları, yetkililerle anlaşarak Şipov'un hapsedilmesini sağladılar. Hapisten kaçan Şipov beş yıl boyunca farklı isimler altında değişik yerlerde değişik işler yaptı. Kimliği ortaya çıkınca dört yıl hapis yatmak zorunda kaldı. Efendisinin yanına döndüğünde ancak altı aylık bir "pasaport" alabildi.

"Petro'nun Kenti". Rusya'nın "Batı'ya açılan penceresi" olan St. Petersburg (daha sonra Petrograd, daha sonra Leningrad), Çar I. Petro tarafından ilk kez 1702'de yaptırılmaya başlandı. 1709'a kadar savaş yüzünden oldukça yavaş yürüyen inşa planı, bu tarihten sonra Petro tarafından ciddiyetle uygulamaya konuldu. St. Petersburg yöresinde yerleşmeye niyetli tüccar, toprak sahibi ve zanaatkar sayısının az olması, Petro'yu bu konuda da "angarya" uygulamaya itti. 1712'de bin dvoriane'nin ve bin kadar da tüccar ve zanaatkarın St. Petersburg'a yerleştirilmesine karar verildi. Bu zorla iskan politikası 3500'den fazla "can"a sahip olanların taş, daha az "can"a sahip olanların ise tahta ya da kerpiç evler yaptırmalarını zorunlu kılıyordu. St. Petersburg'un kurulmakta olduğu yörede yerleşik serf sayısı oldukça az olduğu için, inşada çalıştırılacak işçilerin dışarıdan getirilmesi gerekiyordu. İnşanın gerekli tempoda yürüyebilmesi için yılda kırk bin "zorunlu işçi"ye ihtiyaç vardı. Rus ordusunun oluşturulmasında kullanılan yöntemin aynısı kullanılarak "dokuz-onaltı arası haneden bir işçi" ilkesiyle kotalar ayrıldı ve işçi toplandı. Askerlerin gözetiminde ve zaman zaman zincire vurulmuş olarak ülkenin dört bir yanından getirilen köylüler, açlık ve salgın hastalıkla karşı karşıya kaldılar. Tüm bu tedbirlere karşın, yılda yirmi binden fazla işçi toplanamadı, toplananların çoğu kaçtı, kaçamayanların büyük çoğunluğu ise inşa sırasında açlık ve hastalıktan öldü. Bu nedenle St. Petersburg için, inşası sırasında ölenleri anımsatmak için "kemikten şehir" ifadesi yaygın olarak kullanılır oldu.

Dekabristler

DEKABRİSTLERİN SOLUDUĞU HAVA

1812, Çarlık ordularının Fransa'yı yendiği yıldı. Başka bir deyişle genç Rus subaylarının "batının ışığını" gördükleri yıl... "Vatan Savaşı" cephede kazanılmıştı ve Çar "Takdis edilmiş Aleksandr" sanını almıştı ama, kölelik hukukunun tutsağı milyonlarca köylü için Rusya'nın ağır koşulları hâlâ sürmekteydi.

Rus ordularının 1815'e dek süren Avrupa topraklarındaki seferleri, subayların çoğunda önemli etkilenmeler yaratmıştı. Ülkenin sosyal yaşamının, devlet düzeninin, sosyal kurumlarının Avrupa'dan ne denli geri olduğunu gören subaylar, 1789 dalgasını yeniden ve gerçek anlamda henüz yaşıyor gibiydiler. Çarlık boyunduruğu ve halkın çok büyük bölümünü oluşturan köylülerin "toprak serfliği"nin sürüyor olması, ülkeye dönüşte çoğu ilerici subayın suratında bir tokat gibi patlıyordu...

Bir yandan Çar Aleksandr'ın tam bir mistisizme vardırdığı istibdadı, öte yandan bu dönemde büyük yetkilere ulaşan ve "asker bir millet" yaratma derdindeki General Arakçeyev'in "kışla rejimi" arasında bunalan aydınlar ve genç subaylar gizli çevreler oluşturuyorlardı. Bu dönemde batı etkileri, Alman idealizmine yönelik felsefe gruplarını ve Avrupa'daki politik yönelim taraftarı topluluklarıbesleyen zengin bir kaynaktı. Avrupa seferlerinden kışlasına dönen Rus subayları kendi kıtalarında örgütlenmeye girişmişler ve Avrupa kaynaklı yönetim ve toplum tasarımları için çalışmaya başlamışlardı. Bu süreç, Napoléon döneminde Fransızlara karşı Almanya'da kurulan "Tugenbund"u örnek alan bir örgüt doğurdu... "Kurtuluş Birliği" (1816)... Kurtuluş Birliği güneyde (Kiev) ve kuzeyde (Petersburg) iki şube olarak örgütlendi. İki yıl sonra da "Refah Birliği" adında bir örgüt oluşturuldu. Amaç Çarlığı zor kullanarak devirmekti. "Kuzey Birliği"nin başında subay olan Muravyev Apostol ile subay ve şair Rileyev bulunuyordu. Güney Birliği'nin lideri ise Albay Pavel Pestel idi. Bu şube Kiev ve Podolya illerindeki "Rus İkinci Ordusu" subayları arasında güçlüydü. Çarlığın yerini alacak model konusunda iki seçenek tartışılıyordu... İlki "meşruti bir monarşi" kurulmasıydı... Diğeri ise federasyon temeline dayanan bir "Cumhuriyet" görüşüydü. Güney Kurtuluş Birliği'nin önderi durumundaki Albay Pavel Pestel tarafından kaleme alınan bir broşür *Russkaya Pravda* (Rus Gerçeği), düşünülen cumhuriyetin temellerini ortaya koyuyordu. Birliklerin varlığı ve çalışmaları Çarlık için bir sır değildi. Birlikler çevresinden bir subayın General Arakçeyev'e, birlikçilerin amaçlarını ayrıntıyla aktarması ve hemen hemen tüm üyelerinin adlarını vermesi, I. Aleksandr'a sunulmak üzere bir rapor hazırlanmasına neden olacaktı.

GÜLÜNÇ BİR SİYASAL BUNALIM

"Takdis edilmiş Aleksandr" Azak kıyısındaki Taganrog'da öldüğünde çarlık bir bunalım yaşadı. Çarın başkentten uzak bir yerde ölümüne inanmayanlar, onun "Demyan Kuzmiç" adıyla ülkeyi dolaştığı söylentisini yayarlarken, taht çarını bekliyordu... Görünen oydu ki bir süre daha bekleyecekti.

I. Aleksandr'ın oğlu yoktu. Kendisinden önce, I. Pavel döneminde çıkarılan bir veraset yasası gereği tahta ağabeyi Konstantin geçmeliydi. Oysa Konstantin bu hakkından feragat etmiş, Aleksandr da sağlığında bunu onaylamış ve bu durumu vasiyetine bir bildiri ile eklemişti. Taht, önceki Çar Pavel'in üçüncü oğlu Nikola'ya yakın duruyordu. Ancak Konstantin başkentteki hükümet erkanı ve dvorlane tarafından Çar ilan edilmiş bunu Nikola da tanımıştı. Konstantin ise Lehistan Genel Valisi olarak Varşova'da bulunmaktaydı ve gelişmelerden habersiz olarak Nikola'nın Çarlığını kabul ettirmiş, dahası emrindeki tümeni Nikola'ya "biat" ettirmişti. Her iki Çar birbirini gıyabında tanımış ve ülke gülünç bir siyasal bunalımın içine düşmüştü. Aleksandr'ın vasiyeti açılınca meşru Çar'ın Nikola olduğu belirlenmişti. Saray çevresindeki bu "Çarlık" oyununun ayrıntılarından habersiz halk, Konstantin'in tahtının zorla elinden alındığını düşünecekti. Kuzey ve Güney Kurtuluş Birliği, Çarlığın bu zayıf durumundan yararlanarak, Konstantin'in "uğradığı haksızlık" ekseninde bir propaganda yürütmeye karar verdiler. Bu kaosu patlatacak fitil bulunmuştu. Nikola görkemli bir taç giyme törenine hazırlıyordu kendini. Çıkardığı ilk emir başkentteki tüm askeri birliklerin 14 Aralık'ta kendisine biat etmelerine ilişkindi. Bu törene Kuzey ve Güney Kurtuluş Birliği önderliğinde tüm ilerici subaylar ve aydınlar da hazırlanıyordu... Bu, halkın Çarlığa karşı ilk silahlı eylemiydi... "Dekabrist (Aralıkçı) Ayaklanması"

JANDARMA-ZİNDANCI VE CELLAT

Kuzey Birliği'nce taç giyme töreninde örgütlenecek silahlı kalkışmanın harekat planı Şair Rıleyev tarafından hazırlanmıştı. Buna göre sivil güçler Çarın ikametgahını, Kışlık Sarayı ele geçirecek, Petro ve Pavel kapılarını tutacaktı. Sonrasında ise kuşatılan Senato meydanında, otokrasinin ve kölelik hukukunun kaldırıldığını bildiren bir manifesto halka okunacaktı. Güney Birliği ise Albay Pavel Pestel komutasında Kiev'i ele geçirecekti. General Arakçeyev'e bu hareketin istihbaratı yine birlik içinden gelecekti. Bu bilgi, Aleksandr'a sunulmak üzere önceden hazırlanan rapor ile birlikte 12 Aralık 1825 günü I. Nikola'nın elindeydi.

14 Aralık sabahı Senato meydanında Nikola'ya biat edecek olan Petersburg garnizonuna bağlı alayların yanısıra, aralarında 3000 kadar dekabristin de bulunduğu bir kalabalık toplanmıştı. Petersburg birlikleri düzenli bir biçimde Çara bağlılıklarını gösterirlerken, Moskova ve Leib-Grenader alayları Nikola'ya biat etmiyor, Büyük Petro heykeli dibinde harekete geçmeye hazır halde toplanıyorlardı. Kısa süre sonra, halk ve askerler *Dazdravstvuyet Konstantina* (Yaşasın Konstantin) ve *Dazdravstvuyet Konstitutsiya* (Yaşasın Meşrutiyet) sloganlarıyla, Rus tarihinin Çara karşı ilk silahlı ayaklanmasını başlattılar. Alandaki dekabrist önderlerin kararsız ve tutuk davranışları sonucu askeri kıtalar alanda sıkışmış ve hareketsiz kalmışlardı. Çar Nikola bu durumdan yararlanarak kendisine bağlı birlikleri harekete geçirdi ve ihtilalcileri kuşattırdı. İhtilalcilerle konuşmak üzere, Napoléon Savaşları'nın gözde komutanlarından general Miloradoviç'i gönderdi... General vuruldu... Kilise de öfkeli ve kararlı topluluğu durduramadı. Nikola bu konuşmalar sırasında hazır duruma getirdiği süvarilerini dekabristlerin üzerine saldı... Süvarilerin püskürtülmesi üzerine top atışları başladı halkın üzerine.... Bir kaç salvo atıştan sonra ihtilalciler dağıldılar.... Dekabrist liderler yüzlerce ölü vererek halkı geri çektiler... Alandaki askerler teslim oldular. Önceden Arakçeyev tarafın-

Çarlığa sadık Kazaklar tarafından yakalanarak otoritelere teslim edildi. 1671'de Moskova'da önce işkence edildikten sonra parçalanarak öldürüldü.

Pugaçev Ayaklanması

Dar anlamıyla Pugaçev ayaklanması, 1713-75 yılları arasında yaşanmış ve bütün Rus tarihinin 1917 Devrimi öncesindeki en büyük halk hareketine işaret etmek için kullanılsa da, aslında 1762'den başlamış ve Pugaçev'in idamına kadar sürmüş, iç savaş benzeri bir huzursuzluğun en yaygınlaştığı an ve doruk noktasıdır. 1762 yılında Çar III. Petro toprak sahiplerinin devlete hizmet etme zorunluluğunu kaldıran bir ferman yayınlamış ve bu femandan kısa bir süre sonra, karısı Katerina tarafından tahttan indirilmiş, daha sonra da Katerina'nın yandaşları tarafından öldürülmüştü. Köylüler toprak sahiplerinin Çar'a sundukları hizmetle, kendi serflikleri arasındaki ilişkinin bilincindeydiler. Kendilerinin, *dvorane* Tanrı'nın temsilcisi, kendi "Küçük Babaları" ve adaletin kaynağı Çar'a hizmet edebilsin diye onlara tâbi kılındığına inanıyorlardı. Bu yüzden, III. Petro'nun fermanının ve ölümünün haberi yayılır yayılmaz, toprak sahiplerini özgürleştiren fermanın yanısıra, ülke ölçeğinde bir "kara bölüşüm" buyuran ikinci bir fermanın varolduğuna dair bir rivayet yayıldı. Bu rivayete göre, soylular bu ikinci fermanın geçerlik kazanmasını önlemek üzere Çar'ı devirmişler, onun yerine aslen bir Alman prensesi olan Katerina'yı geçirmişlerdi. Ancak Çar ölmemişti; kurtulmak için sadık uyruklarının yardımına ihtiyacı vardı. Daha 1762'de Çar'ı kurtarmak ve efsanevi "kara bölüşüm" fermanına işlerlik kazandırmak için köylüler ayaklandı. 1769'da bastırılana kadar ayaklanmaya 150 bin kişi katıldı.

Hoşnutsuz olan yegâne kesim köylüler değildi. Merkezî devlet iktidarını pekiştirdikçe, geleneksel olarak yarı-özerk bir statü korumuş olan halkların ayrıcalıklarını kaldırıyor, göçebe Don Kazaklarını yerleşik bir hayata zorluyordu. 1772'de Ural Kazakları ayaklandı ancak kısa sürede sindirildiler. Bu arada, sürmekte olan Osmanlı-Rus savaşlarında yaralanmış olduğu için ordudan izin verilmiş olan bir Don Kazağı, Yemelyan Pugaçev izni bitince orduya dönmek yerine eski müminlerden oluşan dini bir gruba katılıp onlarla birlikte gezgin bir hayat yaşamaya başlamıştı. Urallar'daki ayaklanmayı haber alınca bölgeye geldi. Asker kaçağı olarak yakalanıp Sibirya'da sürgüne mahkûm olduysa da kaçmayı başardı.

1773'te herkese "ebedî özgürlük" vaadederek isyanı başlattığında Pugaçev çok zengin bir isyan geleneği ve birikimini devraldı. Yüz yıl önce Stenka Razin ayaklanmasında yer almış bütün unsurlar; serfler, Don Kazakları, eski müminler çok daha geniş bir ölçekte kendisinin öldüğü zannedilen Çar III. Petro olduğunu iddia eden Pugaçev'in saflarında yeraldı. Kısa zamanda 30 bin kişiyi bulan ordusuyla bütün güneydoğu Rusya'yı kontrolü altına aldı. Bölgedeki toprak sahipleri mallarını mülklerini bırakıp Moskova'ya doğru kaçmaya başladılar. Ancak Pugaçev isyanının sonu, daha önceki köylü ayaklanmalarından farklı olmadı. 1774'de Osmanlı-Rus savaşının Küçük Kaynarca Antlaşması ile sona ermesi üzerine, II. Katerina Rus tarihinin en ünlü generallerinden biri olan Suvorov'un önderliğinde güçlü bir orduyu Pugaçev'in üzerine yollayabildi. 1774'de Suvorov'un yenilen Pugaçev, Stenka Razin gibi kuvvet toplamak üzere geri çekilirken, Çarlığa sadık Kazaklar tarafından Rus ordusuna teslim edildi ve 1775 başında idam edildi. Pugaçev ayaklanmasının en doğrudan sonuçlarından biri Kazaklar arasında yoğun bir askere alma kampanyasının başlatılması oldu. Böylelikle gelecekte Kazakların köylü ayaklanmalarının askerî gücü olma potansiyeli sona erdirildi. Diğer yandan Pugaçev aristokrasiyi II. Katerina'nın yeni reformlarına ikna etmede etkili oldu: 1775'te II. Katerina'nın ilk uygulamalarından biri Ruysa'yı elli eyalete ve her eyaleti de belli sayıda kazaya bölerek, bürokrasiye daha akılcı bir görünüm kazandırmaya çalışmak oldu.

Rusya'da Radikalizm

Fransız Devrimi patlak verdiğinde, hiç değilse bazı zihinlerde Pugaçev isyanının anısı hâlâ tazeydi. 1775'te Pugaçev'in ordusundan hayatta kalanlara yapılan işkenceleri izleyen 26 yaşındaki bir genç, Genel Kurmay Başkanlığı'ndaki askerî savcılık görevinden istifa etti. Ondört yıl sonra Fransız Devrimi koptuğunda aynı insan, Aydınlanmacı düşünce sistematiğinin Rusya'ya özgü toplumsal problemlere uygulanmasının ilk örneği sayılabilecek olan kitabını yazmaya başladı. Aleksandr Radişçev'in hayalî bir yolculuğun izlenimleri olarak kaleme aldığı *Puteşestvie iz Peterbuga v Moskvu* (Petersburg'dan Moskova'ya Yolculuk), Leipzig Üniversitesi'nde öğrenciyken okuduğu Abbé Raynal'in *Histoire Philosophique et Politique des Etablissement et du Commerce des Europeens dans les deux Indies* (Hint Adalarında Avrupalıların Yerleşim ve Ticaretlerinin Felsefî ve Politik Tarihi) kitabının açık etkisini taşıyordu. Hukuki ve evrensel bir kategori olarak kavradığı serfliği, Karayib adalarındaki kölelikle karşılaştırarak mahkûm ediyordu. Kitabının imzasız olarak yayınlanmış olması Radişçev'i tutuklanmaktan kurtarmadı. Fransız Devrimi'nden zaten dehşete düşmüş olan Katerina, "Pugaçev'den daha tehlikeli bir asi" diye nitelediği yazarın yakalanması için kesin emir vermişti. Hapisanede işkence görmekten ancak rüşvet sayesinde kurtulan Radişçev idama mahkûm edildi, ancak cezası Çariçe tarafından sürgüne çevrildi. Radişçev'in on yıl sürecek sürgün hayatı başladı. Bütün bu dönem boyunca Radişçev, nüfuzlu kimselerin himayesine karşın, yalnız ve tekil bir örnek olarak kaldı. Fikirlerinin yandaş bulmaya başlaması ancak Napoléon savaşlarının sağladığı ortamda gerçekleşecekti. 1801'de yeni tahta çıkan Çar I. Paul tarafından affedildikten bir yıl sonra Radişçev intihar etti.

dan hazırlanan rapordan hareket eden hükümet güçleri aynı günün gecesi yüzlerce dekabristi ele geçirmişti. Kiev'i düşürmek üzere harekete geçen Güney Kurtuluş Birliği üyeleri de hükümetçe tutuklandılar.

Sorgulamalar, mahkûmiyet koşulları ve idamların infaz biçimi, herşey Nikola'nın istekleri doğrultusunda yerine getirildi. Beş Aralıkçı önderi Pavel Pestel, Kondraty Rıleyev, Sergey Muravyev Apostol, Mihail Bestujev-Rümin ve Pyotr Kakovskiy, "Petro" ve "Pavel" kapılarında asıldılar. Yüz kadar Aralıkçı da küreğe mahkûm olarak Sibirya'ya sürüldüler. Nikola çarlığına bir "jandarma-zindancı ve cellat" olarak başlarken, Sibirya da Rus tarihinin ilk siyasal mahkûmlarını kabul etmeye hazırlanıyordu.

DEVRİME KAN OLDULAR

14 Aralık yenilgisi Rus aydınları arasında bir bozgun havası estirse de, Çarlığa ilk büyük korkuyu yaşatıyordu. Bir avuç aydının bu yürekli çıkışı ve inançları uğruna ölümleri devrime kan oluyor, Rusya toprağına devrimin ve özgür düşüncenin tohumları olarak serpiliyordu. Asılan ve Sibirya'ya sürülen Dekabristlerin adları ilericilerin ve aydınların yüreklerinde birer özgürlük ateşi yakmıştı. Dekabrist hareketi sanat ve edebiyatta demokrat yükselişin itici gücü oluyordu. Sonraki yıllarda, Rus şiirinin gerçek kurucusu olan büyük şair Puşkin'in önderlik ettiği pek çok şair ve yazar tarafından estirilen entelektüel bir heyecan dalgası ülkede hızla yayılacaktı. Puşkin'in *V Sibir* (Sibirya'ya) adlı şiir, Sibirya'da sürgünde bulunan Dekabristlere yazılmıştı. Yüzyılın ilk çeyreğinde Mihail Lermontov'un şiirleri, Nikolay Gogol'ün oyun ve öyküleri ve Vissarion Belinskiy'nin edebiyat eleştirileri ile politik ve sosyal konulardaki makaleleri yazın ve düşün alanında yaşanan devrimci demokrat yoğunluğun göstergesi oluyorlardı. Daha sonraları ise Aleksandr Herzen Londra'da illegal devrimci bir dergi olan *Kolokol*'u (Çan) çıkarmaya başlar. Çernişevskiy de Nekrasov'un yönetimindeki *Sovremennik* (Çağdaş) dergisinde devrimci düşüncelerini açıklamaktadır.

Böylece Rusya'da devrimci savaşımda kavga bayrağını devrimci demokratlar devralıyorlardı...

MUSTAFA ÖZTÜRK

Napoléon ve I. Aleksandr

Napoléon Savaşları sürerken, bir yandan da Rus devlet yapısı içersinde derin bir bölünme, bir tür kimlik krizi yaşanıyordu. Katerina'nın devletin merkezî iktidarını pekiştirmek üzere aristokrasi ile girişmiş olduğu pazarlık olduğu pazarlığın sonuçlarından biri, kırdaki sermaye birikim olanaklarının büyük ölçüde artmış olmasıydı. Bu devlet kadroları düzeyinde büyük bir bölünmeye yol açtı. Bir yanda, Aydınlanma kültüründen devraldıkları idealler doğrultusunda bir hukuk devleti kurmaya angaje devrimci soylular, diğer yandaysa, paradoksal görünen bir biçimde, yeni edinmiş oldukları sermayedar konumlarından ötürü, arkaik ve feodal baskı mekanizmalarını daha da ağırlaştırmaya çalışan tutucu soylular. Napoléon Savaşları ve hatta I. Aleksandr yönetimi (1801-1825) boyunca, devletin politikalarını belirleyen, yalnızca Dekabrist ayaklanmasında değil, I. Aleksandr'ın liberal Çar'dan ulusal kahramana, Aydınlanma müridliğinden Hıristiyan mistisizmine savrulan politikalarında açığa çıkan hep bu gerilimdi.

Baskı Dönemi ve Slavcılık

Çar I. Nikola'nın 30 yıl süren baskı rejimi, devlet düzeyindeki bu kararsızlığın, kesin bir şekilde toprak sahiplerinden yana çözümlendiğinin ifadesiydi. Modernleşmenin her türlü tezahürüne karşı olan Nikola, sağlayacağı bütün askerî avantajlara karşın, hareketliliği teşvik edeceği için demiryollarına bile karşıydı. Bu koşullar altında, devletteki iktidar odaklarından giderek uzaklaştırılmış ve kendilerini ifade etmelerine imkân verecek kamuoyundan yoksun aydın ve memurlar, varlıkları için yeni bir meşruiyet zemini keşfetmek üzere, büyük bir içedönüş yaşadılar. Bu süreç içinde geliştirilen en önemli eğilim Slavcılıktı. Slavcılığı açıkça ve bu terim altında benimsemiş olanlar görece az olmakla birlikte, yeni marjinal konumlarının yarattığı vatansızlık duygusunu aşmak üzere yerel geleneklere yönelmek, 1825'le 1840'lar arasında neredeyse bütün aydınlara damgasını vurmuş bir eğilimdi. Örneğin Slavcıların eleştirmiş olduğu Çadayev bile "insanın kişisel varlığını silip yok etmek ve onun yerine tam anlamıyla toplumsal olan ya da hiçbir biçimde kişisel olmayan bir varlığı koymaktan başka bir misyonu olamaz" diye yazmıştı. Buradan, mevcut toplumu, içerdiği bütün eşitsizliklerle mutlaklaştırmaya giden yol çok kısa olabiliyordu. Örneğin büyük Gogol'ün, ruhların alınıp satıldığı serflik düzenini kıyasıya hicvettiği *Myortvye Dushi*'den (Ölü Canlar), serfliği, Çarlığı ve Ortodoks Kilise'yi savunduğu *Vybranye mesta iz perepiski s druzyami*'yi yayınlamaya götüren yol, böyle bir yoldu.

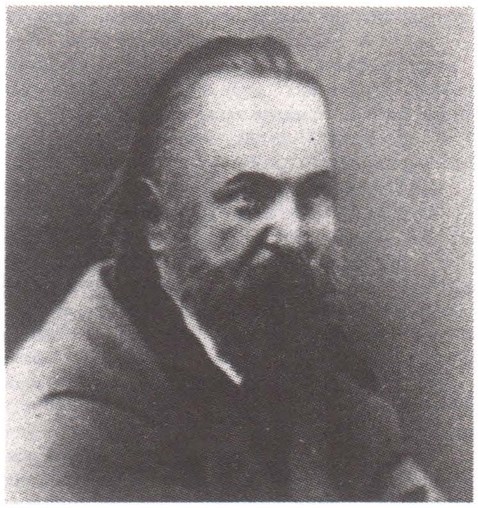
Kopuş

Gogol'un kitabı Slavcılarla Batıcılar arasındaki tartışmanın en kritik anlarından birini temsil etti. Batıcılar, Aydınlanma'dan devralmış oldukları akılcılık, eşitlik gibi ideallere, Rusya'da maddî bir dayanaktan yoksun olmalarına rağmen, sahip çıkmaya çalışıyorlardı. Bu bağlamda Hegelcilik onların elindeki en güçlü silah oldu. Belinskiy, Gogol'ün kitabı üzerine yazdığı mektupta, Slavcılarla Batıcılar arasındaki tartışmanın terimlerini tamamen tersine çevirdi; Gogol'ü Rusya'yı tanımamakla, ona uzaktan bakmakla suçladı. Gogol'ün sıradan Rusların Ortodoks geleneklerini övdüğü yerde, Belinskiy Rusların, atasözlerinden, fıkralardan, kendi gözlemlerinden hareketle Rus köylüsünün dindar olmadığını, "Tanrı'nın adını anarken bir yerini kaşıdığını" söylüyordu. Batıl inançların tutsağı olduğunu kabul ettiği köylülerin, aynı zamanda temelde tanrıtanımaz, ve maddeci olduğunu ve dolayısıyla temelde "medeniyetin, Aydınlanma'nın ve insanlığın" gelişmesini istediğini iddia ediyordu. Yalnızca Hegel'i değil, Engels'in Schelling eleştirisi ile *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı* ve Marx'ın *Yahudi Sorunu* ve *Hukuk Felsefesinin Eleştrisine Katkı* makalelerini okumuş olan Belinskiy artık, Aydınlanma'nın ideallerini bir eylem felsefesi çerçevesi içinde değerlendiriyor; Rus toplumunun hakikatinin bugünkü durumunda değil, ancak dinamik gelişmesinde keşfedilebileceğine inanıyordu.

Herzen ve Çernişevskiy

Bir taşra doktorunun oğlu olan Belinskiy, çoğunluğunu soylu ailelerin gençlerinin oluşturduğu Rusya'nın aydın çevrelerinde atipik bir kişiydi. 1849'da Gogol'a mektubunu yazdıktan birkaç ay sonra 40 yaşında öldü. Ancak mektup farklı insanları farklı şekillerde etkilemeyi sürdürdü. Dostoyevskiy Belinskiy'nin mektubunu elden ele dağıttığı için idama mahkûm edildi; cezası son anda sürgüne çevrildi.

Ancak Belinskiy'nin tarihe bıraktığı en kalıcı miras belki de Herzen üzerindeki etkisiyle gerçekleşmişti. Herzen, tam anlamıyla kozmopolit, Aydınlanmacı Rus intelecensiyasının son temsilcilerinden biriydi. 1830'larda tanıştığı Belinskiy onu Hegel'le tanıştırmıştı ama iki düşünür Hegel'den çok farklı sonuçlar çıkarıyorlardı. Hayatının o döneminde Belinskiy Hegelciliği, Slavcıların Kilise'yi ve köy komününü öven görüşlerine karşı, mutlak ideanın bir temsilcisi, başka bir deyişle hukuk devletinin yegâne dayanağı olarak savunuyordu. Seçkinler bakımından kısmen dışarlıklı olan Belinskiy, hayatının bu döneminde, intelecensiyanın tarihsel olarak aşmış olduğu bir pozisyonu savunuyordu. Oysa Herzen için Hegel, hem kendi bütün yaşadıklarını hem Rus intelecensiyasının elli yılı aşkın tarihinde yaşanmış olan bütün düşünsel serüveni özümsemek, tek bir ideanın görünüşleri olarak yorumlamak imkânı anlamına geliyordu. Bu yüzden Batıcılar içinde Slavcılarla en verimli söyleşiyi kurabilen o oldu. Resmî sloganların ötesinde, Slavcı harekete can veren "canlı güce" yöneldi. Sadık kalmaya devam ettiği Aydınlanma idealleri, Slavcı ideolojiyi tutucu içeriğinden, Çarlık düzenini meşru gösteren yönlerinden arındırmasını sağladı. Diğer yandan Slavcıların çarpık ve örtük bir

ALEKSANDR İVANOVİÇ HERZEN (1812-1870)

6 Nisan 1812'de Moskova'da doğdu. Babası İvan Alekseyeviç Yakovlev zengin bir toprak beyi idi. Annesi G. Luisa Gaag Alman asıllıydı. Herzen daha sonraki *Gerçek ve Düşünceler* adlı çalışmasında -"Ruhumu çocukça bir uykudan tamamen uyandırdı." diye yazdı. 1828'de Varobyör Dağlarında Herzen, Ogaryev ve arkadaşlarıyla birlikte, Rus halkının kurtuluşu için mücadeleye tüm ömrünü adayacağına dair and içti.

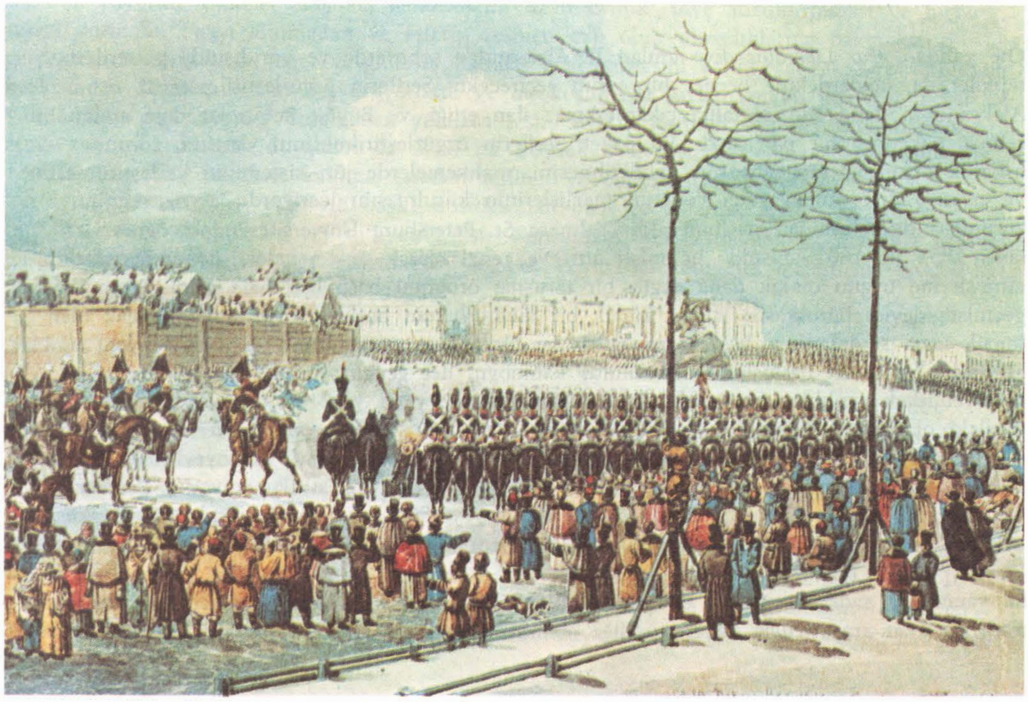
1829'da Moskova Üniversitesi fizik-matematik bölümüne girdi. Bu dönemde Herzen ve Ogaryev'in çevresinde devrimci bir grup oluşmuştu. Ülkenin yazgısına yurtsever bir yaklaşım, batıdaki toplum teorilerinin eleştirilerek öğrenilmesi ve hepsinden çok Nikola rejimine karşı mücadelede siyasal yaklaşımlar ve sorunlar grup üyelerinin sürekli görüştükleri konulardı.

Herzen 1833'de Moskova Üniversitesi'ni birincilikle bitirdi. Herzen'in öncülüğündeki öğrenci çevresinin tüm dikkati ve çalışmaları Çarlık hükümetine yönelikti. 1834'de çevrenin diğer üyeleriyle birlikte yakalandı. Ve Mart 1835'de "toplum için oldukça tehlikeli bir asi" olarak Perm'e, oradan da Vyatka'ya sürüldü... 1838'de şair Jukovskiy'nin yardımlarıyla Vladimir kentine gitmesi sağlandı. 1839'da polis gözetimi sona eren Herzen Moskova'ya döndü, ardından Petersburg'a geçti. 1841'de polisiye cezalandırma ve baskı yöntemlerine açık bir mektupla sert bir cevap verdi. Tekrar yakalandı ve Novgorad'a sürüldü. 1842'de yurtdışına gidene değin yaşayacağı Moskova'ya döndü. Burada Dekabrist mücadele geleneğini sürdüren soylu devrimcilerin hareketine katıldı. Rus devrimci demokratların önderlerinden olan V.G. Belinskiy ile Herzen, devrime karşı olan kozmopolit batıcılara ve Slavcılara karşı mücadelede Rusya'nın gelişiminde devrimci görüşleri savundular.

Herzen Aralık 1847'de 1848 Devrimi arifesinde Çarlık hükümetine yakın çevrelerle olan ilişkileri yardımıyla, ailesiyle birlikte, batı Avrupa'ya geçti. Yazdığı duygu yüklü mektup ve yazılar Rusya'daki yoldaşlarıyla aralarında bir köprü oldu. Kendi zaferlerini görecekleri bir devrim için çalışmayı ve umut etmeyi vurgulayarak işçileri, emekçileri konu alan *Paris'in Tulumluları* adlı yazısı bunlar arasında önemli bir yer tuttu. Burjuvaziyi anlatan sert yazılarından ötürü Rus liberalleri tarafından eleştirilirken, Herzen'in en kararlı savunucusu daima V.G. Belinskiy olmuştu.

16 Rus Devrimci Hareketi

"Milleti ayağa kaldırmak gerek, milleti. Bütün o işsiz güçsüzleri, kahveleri dolduran o cahil kalabalığı sokağa koyuvermek; bütün kara cüppelilerin ellerine ikonları, ıstavrozları verip bir papazlar ordusu kurmak gerek! Bu iş ancak böyle olur dostlarım. O aç, sefil kalabalık, koca bir deniz gibi sarayı da, Nikola'yı da çoluk çocuğunu da silip süpürür, götürür." Bu ateşli sözler, 14 Aralık (1825) isyanının, yazar Rilev'in apartmanında yapılan hazırlık toplantısında, Yakoboviç tarafından söylenmişti. Daha sonra kendisinin de katkısı olduğu bozguna, bir muhafız topçu taburu söz vererek, yalnız gelen Yakoboviç'in ve prens Trubetskoy'un ihanetleri, birbiri ardına gelen kötü tesadüfün ve tecrübesizliğin yanında en acı olanıydı. Kolmann'ın resmettiği, Büyük Petro *heykelinin önünde toplanan isyancılardı.*

Herzen, batı Avrupa'da 1848 Devrimi'ni ve gerici baskının etkilerini yaşadı. Herzen'in sosyalist iktidarın beklenmedik gelişiyle büyüyen hayalleri, Haziran 1848 günlerinde düş kırıklığına dönüştü. Devrimin yenilgiye uğramasıyla Herzen üzerinde yarattığı ağır etkilere kendi kişisel trajedisi de eklendi: 1851 sonbaharında bir deniz kazasında annesini ve oğlunu kaybeden Herzen'in eşi de Mayıs 1852'de Nis'de öldü. Lenin, onun için "Herzen'in ruhsal çöküntüsü onun derin şüpheciliği ve kötümserliği 1848'den sonra sosyalizmde burjuva hayallerin çöküşü olur. O ruhsal dramının çöküntüsünü tüm insanlık tarihinin gelişimine yansıtmıştır. Batı Avrupa'da burjuva demokrat devrimciliği artık ölmüştü ama, proleter sosyalist devrimcilik henüz olgunlaşmamıştı bile..." diye yazmıştı.

Herzen, Ağustos 1852'de Londra'ya geçti. Londra'da yoğun olarak yayıncılıkla uğraştı. 1857'de ise Ogaryev ile birlikte Rus devrimci hareketi tarihinde önemli yer tutan *Kolokol* (Çan) adlı dergiyi çıkarmaya başladılar. *Kolokol* Rusya'nın canlı öncü sesi oldu. Herzen'in yurtdışındaki edebiyat ve yayıncılık çalışmalarına büyük değer biçen Lenin "Herzen özgür Rus basınını yurtdışında yarattığı, Dekabrist geleneği yaşatan *Kutup Yıldızı* ve *Kolokol* (1857-1867) köylülerin kurtuluşu için en büyük dayanak olmuşlar, kölelerin suskunluğunu yıkmışlardır" diye yazmıştı.

Rusya'da toplumsal mücadelenin gelişmesi, N.G. Çernişevskiy'nin Herzen'in hatalarına ilişkin eleştirileri, 1861 reformu ve olayları, Herzen'in gözlerini yeniden açtı. "Kurtarıcı" Çar'ın Nisan 1861'de, devrimci halk güçleri üzerine jandarma ve orduyla yürümesi üzerine Çar'ı nefretle kınıyor ve Çar çevresindeki egemen kliği "alçak katiller" diye teşhir ediyordu. *Kolokol*'un sayfalarına ayrıca 1861 reformunun yağmacı yüzünü gösteren makaleler yansıyordu.

Rusya'da köylü kitlelerin hareketi ve batıda proletaryanın savaşı, Herzen'in "sınıflarüstü" burjuva demokratik hayalleri aşmasına yardımcı oldu.

Aralık 1869'da Paris'te III. Napoléon rejimini protesto etmek için düzenlenen bir mitingden döndükten sonra ağır bir zatürreeye yakalandı ve 21 Ocak 1870'de öldü.

biçimde de olsa yöneldiği popülist ve komünist içerik, Rusya'daki radikal hareketin hedeflerini liberal demokrasinin ufkunu aşacak şekilde tarif etmesine imkân verdi. Herzen'le birlikte Rusya'daki radikal aydın hareketi, ilk kez yüzünü tâbi sınıflara dönmüş, kendi umutlarının gerçekleşmesini mülksüzlerin eylemliliğine bağlamış oldu.

Herzen, düşüncelerini olduğu kadar zamanını da Rusya ile Avrupa arasında bölmüştü. 1847 yılında Slavcıların merkezi, Moskova'yı, Avrupa'ya gitmek üzere terketti. 1843 yılında *mir*'i modern dünyada komünal mülkiyetin temeli olarak gören araştırmacı Baron von Haxthausen ile tanışmıştı. Haxthausen, diğer Slavcılar gibi "Rus ruhu"nu soylularda değil, köy komününde aradığı için ilgisini çekmişti ama henüz ikna olmamıştı. Avrupa'ya adımını atar atmaz kendini "Halkların Baharı" içinde buldu; 1847'de İtalya'da Risorgimento'nun ilk evresine katıldı (Bkz. 7; *İtalyan Birliği*), 13 Haziran 1848'de Paris'te işçilerle birlikte yürüdüğü için Cenevre'ye kaçmak zorunda kaldı. Bir süre için o da devrimci dalganın yeniden kabaracağını umdu, bir işçi-köylü ittifakı öngördü. Sonunda düş kırıklığı içinde gözlerini yeniden Rusya'ya çevirdi: "Yorgun Avrupa organizması yeni bir krize dayanabilecek, yeni bir doğum için kendinde enerji bulabilecek mi? Kim bilir? Avrupa çok yaşlı; enerjisi kendi fikirlerini yaşatmaya yeterli değil; ne de kendine koyduğu hedeflere ulaşacak irade gücü var... Geçmişi zengin, çok uzun yaşamış ve gelecekteki varisleri bir yandan Amerika, diğer yanda da Slavlar olabilir."

Mevcut ve Avrupalı devrimcilerin tasarladığı bütün rejimlerden umudunu kesip gözlerini Slavlara çevirdiğinde, gördüğü, artık çok net bir biçimde halktı, *narod*du. Ancak her şeye rağmen Herzen, serflere son derece şaibeli koşullarla özgürlük bağışlayan Çar II. Aleksandr'ı "kurtarıcı Çar" diye selamlayacak kadar, reddettiği dünyanın bir parçasıydı. Bütün varoluşunu bürokratik reformizm umuduna bağlamış bir gelenekten geliyordu. Teorik zeminini inşa etmiş olduğu Rus popülizmi ile ilişkisini ancak Çernişevskiy gibi yeni bir sınıfın temsilcisi olan insanlar aracılığıyla kurabilecekti.

Rus Populist Hareketi

Her türlü liberal düşüncenin düşmanı olan I. Nikola'nın ölümünden sonra Çar ilan edilen II. Aleksandr döneminde sansürün yumuşatılması, üniversitelere özerklik verilmesi ve Kölelik Hukuku'nun kaldırılması düşüncesiyle komisyonlar kurulması ülkede kısmi bir yumuşama havası estirecekti. 1861 Manifestosu, serfliğin kaldırılması ile köylüleri hukuken özgür ilan ediyor, çıkarılan toprak reformu ile de köylülere toprak verilmesini öngörüyordu. 19 Şubat 1861 Manifestosu ile özgürleşen "erkek" köylü nüfusu 21 milyon 279 bin idi. Kişi başına dağıtılan ortalama toprak ise 3.3 desyatindi (yaklaşık 10 dönüm). "Erkek" köylüler *mir* adıyla bilinen köylü toplulukları çevresinde toplanıyorlardı. *Mir*'lere ait olan toprakların ortak sahibi olan köylüler, erkek nüfusa 10-12 yıllık sürelerle kura ile verilen toprakları sırayla işleyecek ve bu uygulama çok değişmeden 1917'ye dek sürecekti. Sözkonusu uygulama, büyük toprak sahipleri için önemli bir işgücü ordusu ve toprak kaybı anlamına geliyordu. Öte yandan köylülerin toprak sahiplerine 49 yıl içinde ödeyecekleri "can bedelleri" ise kapitalistleşme sürecinde önemli bir sermaye oluşumunu hazırladı. Ancak bu reformların, köylülerin bağımlılığını yeniden düzenlemekten öte bir şey olmadığı görülecekti. 1828'den 1854'e kadar toplam 547 köylü direnişi gerçekleşmişti. Ayrıca 1835-1854 arasında toprak sahiplerine ve yöneticilerine karşı 144 suikast yapılmış ve 75 suikast girişiminde bulunulmuştu. Köylülerin Çar tarafından "özgürleştirilmelerini" izleyen ilk iki yıl içinde (1861-1863) yaşanan 2000'den

fazla isyan ise, köylü yığınlarının hoşnutsuzluğunu gösterdi.

Öte yandan, *Çar Liberator* diye anılan II. Aleksandr'a şehirlerde ve yurtdışında gösterilen tepkiler de, köylerdekine benzer bir evrim geçirecekti. Serflerin özgürleştirilmesi, II. Aleksandr'ın daha 1855'te tahta çıkar çıkmaz ilan ettiği, ve Büyük Reformlar diye anılan bir reform paketinin bir parçasıydı. Bu paket, serflerin özgürleştirilmesinin yanısıra, zorunlu askerlik uygulamasını, sansürün hafifletilmesini, mahkemelerde jüri sisteminin yerleştirilmesini ve *zemstvo* diye anılan yerel yönetim meclislerinin kurulmasını içeriyordu. Ayrıca eğitim kurumları da reformdan nasibini aldı: Yalnızca St. Petersburg Üniversitesi'ndeki öğrenci sayısı 1855 ile 1861 arasında üç misli arttı ve genel olarak üniversiteler, dönemin genel atmosferine uygun olarak daha özgür bir tartışma ortamını barındırır hale geldi. Bütün bunlar, geçmişte devlet bürokrasisi içinde küçük bir memurluktan başka bir şey umamayacak olan küçük taşra soylularının, başarılı zanaatkâr ve tüccarların çocuklarının önünde yepyeni ufuklar açıyordu. Sansürün baskısından kurtulmuş kamuoyu, her gencin yazar olma hayallerini besleyebilecek canlılıkta bir yayın ortamını destekliyor; yerel yönetim ve hukuk gençlere yeni meslekî olanaklar sunuyordu. Ancak, 19. yüzyıl ortası Rusyasında yalnızca reformların sağlamış olduğu, resmî özgürlükle açıklanamayacak bir dinamizm yaşanıyordu. Dostoyevksi'nin *Ölüler Evinden Anılar*' 1861'de, *Yeraltından Notlar*'ı 1864'te, *Suç ve Ceza*'sı, Turganyev'in *Babalar ve Oğullar*'ı 1862'de yayınlandı. Tolstoy *Savaş ve Barış*'ı (1865) bu yıllarda yazdı. Çaykovskiy ilk orkestra eserlerini ve operasını bu yıllarda besteledi.

Bu yaratıcılık, sadece sanat ve edebiyat alanları ile de sınırlı değildi. Gündelik hayatın her alanı da aynı araştırıcılığa ve eleştirelliğe açılmıştı. Özellikle aile kurumu, bu eleştiriden

Radişçev son yazdığı kitapta insan ruhunun ölümsüzlüğünü kanıtlamaya çalışmıştı. Arkasında bıraktığı intihar mektubunda; ancak kendi canına kıyan insanın kendi kaderinin efendisi olabileceğini söylüyordu. Bu, bir umutsuzluk anında dile getirilmiş bir görüş de değildi; intihar, daha Petersburg'tan Moskova'ya Yolculuk'ta Radişçev'in düşüncesinde devrimci ahlakla içiçe geçmiş bir şekilde, önemli bir yer tutuyordu. "İntihar" kavramı ile ifade etmese de, önde gelen tutucu aristokratlardan Kont Rostopçin, Dekabristlerle ilgili olarak benzer bir gözlemde bulundu, onları kendi kendilerine karşı devrim yapmak istemekle suçladı.

Rus Yazınsal Düşüncesinin Sola Açılışı

Rus toplumsal düşüncesinin bir ayağını "kişinin kendi kendini toplumun iyiliği için kurban etmesinde doruğa ulaşan non-konformist etik bireycilik" kavramı ile açıklayan tarihçi Razumnik, *intelegentsiya*'yı da "tam anlamıyla bir etik kategori" olarak tanımlıyor. Razumnik'e göre intelegentsiyanın üyesi olabilmenin *önkoşulu* ise şu: "Burjuvaziye karşı çıkmak".

Bu tanım, sadece siyasal düzeyde değil yazınsal/sanatsal düzeyde de geçerli. Rus yazınsal düşüncesinin açılımının da doğrudan doğruya bu etik tavır alış çerçevesinde gerçekleştiği kesindir. Lenin'in "Asya ve Avrupa'nın en zorba düzeni" diye tanımladığı Çarlığın yıkılması, Rus aydınlarının ve yazarlarının tek düşüncesi olmuştur. Bu yönlendirici ve güdülendirici düşüncenin, Rus egemen sınıfının yöneticilerince daha tohum halindeyken farkedildiğini de söylemek gerekir. Örneğin Çar I. Nikola, meşrutî bir yönetim ve köleliğin kaldırılması dışında muhalif bir düş görmemiş ve eleştirilerinde "temkini" elinden bırakmamış olan Puşkin'den dalma kuşkulanmış ve ürkmüştür. O kadar ki, sağlığında sürgün ve zindan korkusuyla yaşattığı şairin ölüsünden dahi çekinmiş, bir düelloya kurban giden Puşkin'i gizlice gömdürmüştür.

Fransız *Aydınlanma* düşüncesi Rusya'ya Voltaire'in "Güzel Kato" diye nitelediği Çariçe II. Katerina'nın himayesinde girmiş, ancak *otokrasiyi* tek yönetim biçimi sayan ve Pugaçov ayaklanmasının anısını hiç unutmayan Çariçe'nin özgürlük yandaşlığı, Andrzej Walleci'nin *Rus Düşünce Tarihi* adlı kitabında belirttiği gibi, aldatmacadan öteye gitmemiş, yeni düşünceler iktidarın gücünü zayıflatıcı muhalif bir içerik kazanmaya başlayınca aydınlar ve yazarlar üzerindeki baskı artarak devam edip gitmiştir. Rejimden nefretin yoğunluğu ile kurtuluş için verilebilecek mücadele yollarının azlığı ve kitlelerin başkaldırı konusundaki *bilinçsizliği* ile *isteksizliği*, aydınları derin bir umutsuzluğa sürüklemiştir.

Aydınlanma hareketinin ilk temsilcilerinden Aleksandr Radişçev toplumsal adaletsizlik karşısında duyduğu öfkeyi "yağmacı hayvanlar, doymak bilmez sülükler olarak köylülere ne bıraktık? Onların elinden almadığımız tek hava kaldı" türünden cümlelerle dile getirmenin bedelini Sibirya sürgünüyle ödemiştir. Sürgün dönüşünde de yoksulluk içinde yaşayanlara "Elinizden almaya çalıştıkları mutluluk tacını bırakmayın. Ölün!" diye seslenerek intihar etmiş, şiddete dayalı bir başka eylem yolu göstermiştir. Walicki, bu intiharı "siyasal bir meydan okuma" olarak değerlendiriyor. Gerçekten de, Radişçev'in eylemi ile Dekabristlerin Çar'a suikast girişimi arasında özveri anlayışı açısından hemen hiç fark yoktur. Söz konusu olan *kurban* imgesidir.

Rus yazınsal düşüncesinin gelişme sürecinin, felsefi ve siyasal düşüncenin izleklerine, sorunsallarına ve tartışma konularına sıkı sıkıya bağlı olduğu bellidir. Yazınsal düşüncenin radikal kanadında yer alan yazarların toplumsal eleştiriye olduğu kadar dinsel eleştiriye yer vermelerinin nedeni de budur. Sorun, tarihsel süreç içinde ilk kez Fransız Devrimi ile birlikte gündeme gelmiştir. Albert Camus, önermeleri hâlâ tartışılabilir olan yapıtı *Başkaldıran İnsan*'da siyasal yetke ile dinsel yetke arasındaki işbirliğine aynı anda karşı oluşun temel bir felsefi tavır almış olduğunu anımsatır. "Kral Öldürücüler" ile "Tanrı Öldürücüler" sadece yazınsal bölüm başlıkları değil, açımlayıcı adlandırmalardır.

Buradan bakıldığında, Dekabristlerden dolayımlanarak, şiddetin "toplumsal ebeliğini" şart görmenin Rus aydınlarının temel bir özelliği olduğunu anımsatmak gerekir. Özgürlük ve kurtuluşun bir aracı olarak şiddetle toplumsal ütopya arasındaki *sorunsal ilişkiyi*, Rus aydınlarınınkine hiç benzemeyen bir kültürel çevrede yetişmiş olan Saint-Just çok çarpıcı biçimde dile getiriyor: "Hiçbir şey erdeme büyük bir suçtan daha fazla benzeyemez". Marksizm öncesi Rus yazınsal düşüncesinin etkin kişilerinin de farkında oldukları bu ikilem yazınsal düzeyde en somut örneğini Stalinciliğin doğal uzantısı olan Jdanovculukta vermiştir.

Bir noktanın özellikle vurgulanması gerekir: Rus aydınları ve yazarları, uslamlamalarının *sonuçlarından* hemen hiç ürkmezler. Geleceğin mutluluğu adına tüm "vahim" sonuçları üstlenirler. 19. yüzyılda yazarların siyasal gelenekten devralınmış *toplumsal sorumluluk* duygusuna büyük öncelik vermesinin başlıca nedenini Arnold Hauser çok net biçimde açıklamaktadır: "Rusya'da zorba yönetim, entelektüel güçlere kendilerini topluma hissettirebilmeleri için edebiyat alanından başka yol tanımamakta, denetim uygulaması ise toplumsal eleştiriyi, ancak edebiyat biçimleri içinde ifade bulmaya zorlamaktadır". Bu zorlanış intihar, suikast ya da ayaklanma biçiminde gerçekleştirilen şiddetin, yazın alanında *estetik* düzeye yöneltilmesine yol açmıştır. Sanatın "kendisinin bir karabasanı" haline geldiğini belirten Rus nihilizminin babası Pisarev "Bir Rus kunduracısı olmayı bir Rus Raphael'i olmaya tercih ettiğini" söyleyecek kadar ileri gitmekten çekinmemiştir. 1865 tarihli ünlü yazısının başlığı bile, yazın'ın/sanatın toplumsal amacı konusundaki radikalizmini göstermeye yeter: "Estetiği Yerle Bir Etmek".

Sanatsal değerden şüphelenmekte hiç kuşkusuz Pisarev kadar Ortodoks değillerdir ama, Marksizm öncesi eleştirinin iki büyük adı Belinsky ve Çernişevsky de yazın'ın toplumsal sorumluluğuna öncelik tanımakta, dikkatlerini *gerçekçilik* ve *yararcılık* gibi ilkeler üzerinde yoğunlaştırmaktadırlar. Özellikle Çernişevsky'nin 1853'te yazdığı tez çalışması *Sanat ve Gerçeklik Arasındaki Estetik İlişkiler* dönemin eleştirel düşüncesi üzerinde büyük etki yapmıştır. Öylesine bir etki ki Turgenyev bu çalışmayı "kör bir musibetle aptallıktan peydalanma ölü doğmuş döl" biçiminde tanımlamıştır.

Tarihi *tinin* yükselişi olarak anlayan Hegel, doğal olarak sanatı da Tin'in görünümlerinden biri sayıyordu: "Sanattaki güzel doğadaki güzelden çok daha üst düzeyde yer alır. Çünkü sanat güzelliği Tin'den doğmuştur". Belinski'nin açtığı yolda yürüyen Çernişevsky, bir adım daha atıyor, Marx'ın felsefi-politik düzeyde yaptığını estetik düzeyinde ve ondan fazla haberdar olmadan gerçekleştirmek istiyordu: Hegel'i ayakları üzerine dikmek. Gerçekten de Çernişevski'nin tezleri Hegelci ilkenin tersine çevrilmesine dayanıyordu: "Hayal gücüne karşı gerçeği övmek, sanat eserinin yaşanan gerçekle kıyaslanamayacağını göstermektir amacımız. Bilim, gerçeğin üstüne çıkmayı düşünmez. Bilim, ereğinin gerçekliği anlamak ve açıklamak, sonra bu açıklamaları insanoğlunun rahatı için kullanmak olduğunu söylemekten utanmaz. Sanat, şu yüce ve harika erekle *yetinmelidir:* Gerçekliğin yerini tutmak, onun eksikliğini aratmamak ve insanoğluna bir yaşama *elkitabı* sağlamak. Gerçek, düşten üstündür". (Vurgulamalar benim) Marx ve Engels'ten değil, Feuerbach'tan esinlenen Çernişevsky, sanatı basit bir *yansıma* saydığı için gerçek sanatsal üretim arasındaki dolayımları ve ideolojik sorunları gerektiği gibi ayrıştıramıyordu. *Çağın söylemine* uyarak toplumun dönüştürülmesi sorununa öncelik veriyordu. Sanatın "gerçekliği yeniden yaratmakla sınırlı kalmamasını, gerçekliğin bir kopyasını vermekle yetinmemesini", onun "gerçekliği açıklamasını, değerlendirmesini ve yargıda bulunmasını" istiyordu.

Çernişevsky'nin "sanat eserleri, yalnız gerçekliğin ver-

16 Rus Devrimci Hareketi

nasibini alıyordu. Gençler arasında kendilerinin "sivil evlilik" diye adlandırdıkları ve hiçbir resmî kurumun onayı alınmadan ve eşlerin resmen evli olup olmadıklarına bakmaksızın gerçekleştirilen bir ilişki tarzı yaygınlaştı. Radikal gençler, resmî evliliğe ancak birbirlerini aile baskısından kurtarmak için başvuruyorlardı ve bu koşullarda kıyılan nikâh taraflara hiçbir yükümlülük getirmiyordu. Sorgulanan yalnızca resmî evlilik kurumu değildi, romantizmin tarif ettiği aşk ve kıskançlık duyguları da ilkeli bir dostluk çerçevesinde yeniden tarif ediliyordu. 1860'larda radikal harekete katılmış sıradan militan ve önderlerin çoğunun hayatında, kurulmuş üçlü ilişkiler, eşlerinin başka dostlarından olan çocuklarına ayrılan zaman ve duygusal enerji önemli bir yer tutuyordu. İşte Narodnizm, şehirlerde gençler arasında yaşanan bu dinamizmle, serflerin özgürleştirilmesini izleyen köylü hareketliliğini birleştirme tasarısı olarak böylesi bir zemin üzerinde doğdu.

Narodnizm

Böylesi bir kamuoyunun oluşması, diğer burjuva hak ve özgürlükler için taleplerin dile getirilmesine yol açtı. Bu talepler o kadar hızlı bir biçimde radikalleşti ki, 1861'de serflere özgürlük verme tarzı bile, ilerici kamuoyunda bir kesimin sert eleştirilerine maruz kaldı ve bölünmelere yol açtı. II. Nikola'nın baskı rejimini hâlâ hatırlayan Herzen, Çar'ın kararını alkışlamış ve yurtdışında yayınladığı *Kolokol*'da (Çan), onun için "Kurtarıcı Çar" deyimini kullanmaktan çekinmemişti. Bu yüzden, sözcüleri Çernişevskiy ve Dobrolyubov olan genç kuşak aydınlar ve üniversite öğrencileri tarafından sert bir biçimde eleştirilmişti. Daha 1856'da Üniversite içinde başlamış olan yarı gizli örgütlenmeler, daha da arttı. Bunların içinde en önemlisi 1860'da Petersburg'da kurulan ve Çernişevskiy'den esinlenen *Genç Rusya*'ydı. Hedefi,

dığı izlenim sanat eserlerinin yarattığı izlenimden daha canlı olduğu için değil, aynı zamanda estetik açıdan da gerçek yaşamdaki güzelden (ve bu arada yüce, trajik ve komikten) daha değersizdirler" sonul önermesini Pisarev'in yanlış değerlendirmesine ve ***Estetiği Yerle Bir Etmek*** adlı makaleyi yazmasına şaşmamak gerekiyor. Valicki, dönemin söylemi göz önünde bulundurulduğunda doğruluk payı yadsınamayacak bir uyarıda bulunuyor ve Çernişevsky'nin saldırısının estetiğe değil ***estetizme*** karşı olduğunu söylüyor. Gerçekten de, Çernişevsky gerçekliği ve gerçekçiliği savunurken, yazın'ın/sanatın belli bir biçim/biçem kaygısı çekmesi gerektiğini de anımsatıyordu elbet.

Gerçi, Çernişevsky'nin metinlerinden çok farklı sonuçlar çıkarmışlardır ama Pisarev ile Dobrolyubov arasında sadece yazının ***küçümsenmesi*** noktasında büyük benzerlik görülmektedir. Çernişevski'nin izleyicisi ve dostu olan Dobrolyubov, hem ustasının hem döneminin söylemini paylaşarak estetizme karşı çıkar: "Estetik eleştiri, duygulu genç kızlara ait bir şey olup çıktı". Bu yüzden de eleştiriyi bilimselleştirmek ister. Gerçi bir yazın ve estetik kuramı geliştirmiş değildir Dobrolyubov, ama çağdaşlarının yapıtlarına ilişkin çözümlemelerinde, halkçılık ve demokratlık ilkelerine verdiği önem, yazınsal metinlerin siyasal bilinç uyandırması gerekliğine ilişkin ima ve yorumları, onun ***yararcı*** anlayışının göstergelerini oluşturur. Dobrolyubov'un ***siyasal*** yaklaşımı önce Dostoyevski'nin eleştirilerine hedef olur ve ünlü yazar, eleştirmeni "sanat olmasa da olur" demeye getirmekle suçlar, ama asıl kıyamet Dobrolyubov'un 1859 tarihli ***Oblomovluk Nedir?*** adlı makalesiyle kopuyor ve Rus yazınının Puşkin, Lermentov, Herzen ve Turgenyev gibi ünlü yazarlarıyla kahramanlarını olumsuzlayan ve "gereksiz adamlar" olarak niteleyen bu metin, Herzen'in ***Çok Tehlikeli*** başlıklı yanıtına vesile oluyor. Herzen yanıtında Dobrolyubov'u ve yazıyı yayınlayan ***Sovremennik*** dergisini "Çarlık rejimine yardım etmekle" suçlamaktan bile çekinmiyor. Dobrolyubov'un, Dostoyevski'yi konu alan, ***Ezilenler*** ve Turgenyev'in romanı ***Öngün***'ü eleştiren ***Gerçek Gün Ne Zaman Gelecek?*** adlı yazıları da yaşanan gerçeğin yeterince yansıtılmadığını öne sürerler. Daha da önemlisi, Dobrolyubov bu yazılarda, çok sonraları toplumcu gerçekçiliğin sözlüğünde birinci düzeyde rol oynayacak ***olumlu tip*** kavramının tohumlarını ekmektedir. O, siyasal eyleme geçebilen, gerçeği açıklayabilen ve olması gerektiği gibi algılayabilen kahramanlardan, "yeni insanlar"dan söz etmektedir.

Marksizm öncesi Rus yazınsal düşüncesinin bu üç önemli yazarını, görüşlerindeki mekaniklik dolayısıyla ilkin Plehanov eleştirmiş, özellikle Çernişevsky ve Dobrolyubov'un kuramlarını "realizmle idealizmin bir karışımı" olarak nitelemişti. Ekim Devrimi'nin en yetkin sanat kuramcısı olan Troçki ise, bu üç eleştirmenin konumunu belirlerken "edebiyat eleştirisinin politikanın yerini aldığına" işaret etmiş ve şu tanıda (teşhiste) bulunmuştu: "Belinskyler'in rolü, edebiyat ***aracılığı*** ile kamuoyuna uzanan bir hava deliği açmaktı". (Vurgulama benim).

Bu "hava deliğinin" açılması amacıyla geliştirilen kuramların yetersizliğinden, toplumcu bir sanat anlayışına bağlı kalındığında, ancak o günlerden sonraki zamanların koşullarında söz edilebileceği açıktır. Kendi çağlarında Belinsky, Çernişevsky, Dobrolyubov, düşüncelerini koşullayan somut gerçekliğin hem doğal ***ürünleri*** hem de doğal ***tepkileriydiler.*** Rusya gibi siyasal ve kültürel dalgalanmalar içinde bulunan bir ülkede ***tutarlı*** bir kuram oluşturulması için daha uzun bir zaman geçmesi gerekecekti. Tolstoy gibi bir büyük yazar bile işi kurama döktüğünde, törel açıdan göz kamaştırıyor ama kuramsal açıdan yetersiz kalıyor. 1898 yılında yayınladığı ***Sanat Nedir?*** adlı yapıtı, çağdaşlarının, yani Belinsky'nin, Çernişevski'nin, Dobrolyubov'un düşüncelerinin bir toplamı olmaktan öteye geçemiyor ve büyük romancı şu formülasyonla sınırlı kalıyordu: "Sanatı doğru şekilde tanımlamak için, her şeyden önce onu bir zevk verme aracı olarak düşünmekten vazgeçmek gerekir." Tolstoy'un kuramında dinsel olanla toplumsal/siyasal olanın garip bir birlikteliği gözlenir. Bu tutarsızlık, öteki eleştirmeciler için de geçerlidir elbet. Örneğin Belinsky ***narodnost*** (halkçılık) ve ***natsionalnest*** (ulusçuluk) kavramlarını açıklarken bir yandan Rus yazınının köksüzlüğünden söz etmekte bir yandan da ***folk-mania*** dediği halk düşkünlüğünü şiddetle eleştirmektedir. Rusya'nın bu ilk sanat kuramcısı, çok sevmesine rağmen Gogol'un George Sand kadar bile "uluslararası" olamadığını öne sürmektedir. Slavcılık ile batıcılık, gelenekçilik ile yenilikçilik, halkçılık ile devrimcilik görüşleri arasında bölünmüş bulunan Rus aydın ve yazarlarının toplumsal yarar ve sanatsal yarar sorununu çözümlemeleri, bir bireşime ulaştırmaları ***tarihen*** mümkün değildi. Belinsky, Çernişevsky ve Dobrolyubov'a haklı eleştiriler yöneltmiş olmasına rağmen Plehanov bile sorunu çözümleyememişti. Gerçekten de, ileri bir adım atmış olmasına rağmen, Plehanov da sadece ***sosyolojik*** düzeyin çözümlenmesi konusunda bilimsel olabilmiş ama ***artistik*** düzeyin açıklanmasına ilişkin görüşlerinde kuramsal bir taban oluşturamamıştı. Alt-yapı ile üst-yapı arasındaki sorunlar, çok daha sonraki yıllarda gündeme gelecek, üstyapının görece özerkliği ve ideolojinin içeriği gibi konular ancak devrimden sonra tartışmaya açılabilecekti. Kaldı ki, Buharin'in "psikoloji ve ideolojinin belirtisidir üslup. Yalnızca dış biçim değildir, öze ilişkin görülen tüm simgeleriyle birlikte özdür" biçiminde dile getirdiği anlayış da Lenin'in yazınsal düzeye tanıdığı özerklik de, sorun'un kılgısal düzeyde çözümlenmesine yetmeyecekti. Çünkü, popülizmden devralınan ideolojik ve siyasal ögeler, devrim dönemi yazınının eleştirel düşüncesinin de yönlendiricisiydi. Mihail Lifşitz'in Marx ve Engels'den önceki yaklaşımları değerlendirirken yaptığı "sanat felsefesi, tarih ufkunun darlığı yüzünden hiçbir zaman ***çözemeyeceği*** sorunlar çemberi içinde kalır hep" şeklinde dile getirdiği yorum, devrim sanatı için de geçerliliğini korumuştur. Yazın'ın özerkliği, özgürlüğü ve niteliği ile siyasal amaçlar arasındaki uyumsuzluk, Lenin'den çok daha fazla bu sorunlarla uğraşmış Troçki tarafından bile kesin bir çözüme ulaştırılamamıştır. Troçki'nin entelektüel üretiminin ve fütürizm, konstrüktivizm gibi yenilikçi akımların yasaklanmasından sonra, ***yazınsallık***, 19. yüzyılın eleştirmenlerinden daha büyük bir şiddetle ***dışlanmış***, ne var ki yazınsal üretimin ***temel sorunsalı*** olma özelliğini hiç yitirmemiştir. Bu sorunsalın içeriğini, çok yıllar sonra Lukacs şu sözlerle dile getirmiştir: "Güdümlü sanat Stalincilikten bu yana bildiğimiz biçimiyle yazarı götürse götürse yenidoğalcılığa ya da devrimci romantizme götürür; açıkçası yakın gelecek üstüne görüşler getirirken, gerçek yerine birtakım düzmece şeyler yaratan bir sanata".

Rus yazınsal düşüncesinin açılımında büyük rolleri olan Belinsky, Çernişevsky, Dobrolyubov ve Plehanov'un, siyasal mücadelelere bağımlı olarak gündeme getirdikleri törel ve yazınsal sorunlar, görüldüğü kadarıyla önemlerini Marksizmin içinde bugün de korumaktadırlar. Toplumsal devrim düşüncesinin sonul amacı olan insanal özgürlük ve mutluluk, hiç kuşkusuz içinde yaşanılan koşulların algılanması ve aşılması ile mümkün olacaktır. Bu aşma sürecinde siyasetin ve sanatın rolleri sorunu, tarihin bize gösterdiği kadarıyla, hemen çözümlenebilecek bir soruna benzememektedir. 19. yüzyılın ömürlerini halkın mutluluğuna adamış büyük eleştirmecilerinin metinlerinden çıkarabileceğimiz en büyük ders budur.

Yazın'ın yararının toplumsal yararla özdeşleştirilmesinden, estetik ve etik düzeylerin eşitlenmesinden doğan sorunların çözüm olanaklarının neler olabileceğini, gelecek on yılların kuramsal ve yazınsal üretimi belirleyecektir.

AHMET OKTAY

"Günümüz toplumunun tüm temellerini kökünden değiştirecek olan kanlı ve amansız bir devrim"di. 1861'de Kazan yöresindeki bir ayaklanmanın vahşice bastırılması üzerine *Kolokol* da, II. Aleksandr'ı eleştirenler arasına katıldı. Derginin ikinci yönetmeni olan Ogaryev'in yazdığı, Rusya'da illegal olarak dağıtılan ve "Halkın ihtiyacı olan şey, toprak ve özgürlüktür" cümlesi ile başlıyan broşür büyük bir yankı uyandırdı. 1861 sonbaharında, Çernişevskiy çevresinde toplanmış olan yarı-gizli örgütler, yurtdışındaki sürgünlerin de desteğiyle, daha sonra *Zemlya i Volya* (Toprak ve Özgürlük) adını alacak olan örgütte birleştiler ve böylelikle, Rus halkçılığı, *narodnizm*, ilk örgütsel ifadesini bulmuş oldu.

Rus devrimci hareketi içinde ortaya çıkmış olan ve *narod* (halk) kelimesinden türemiş olan, *narodnicestvo* (halkçılık), bu kavram bir doktrin olmaktan çok bir ruh halini ve eylemi niteliyordu. Rus populizminden veya halkçılığından söz edildiğinde akla gelen bu kavram Rusya'da 19. yüzyılın ortalarında başlayan bir radikal hareketi nitelendirmekte kullanıldı. *Narodnizm*, köylülerin ve küçük üreticilerin çıkarlarını dile getiren ve Rusya'nın kapitalist gelişme aşamasını geçirmesinin zorunlu olmayıp, bu aşamayı atlayabileceğini görüşünü savunan ister reformcu isterse devrimci tüm Rus demokratik ideolojilerine verilen ad oldu.

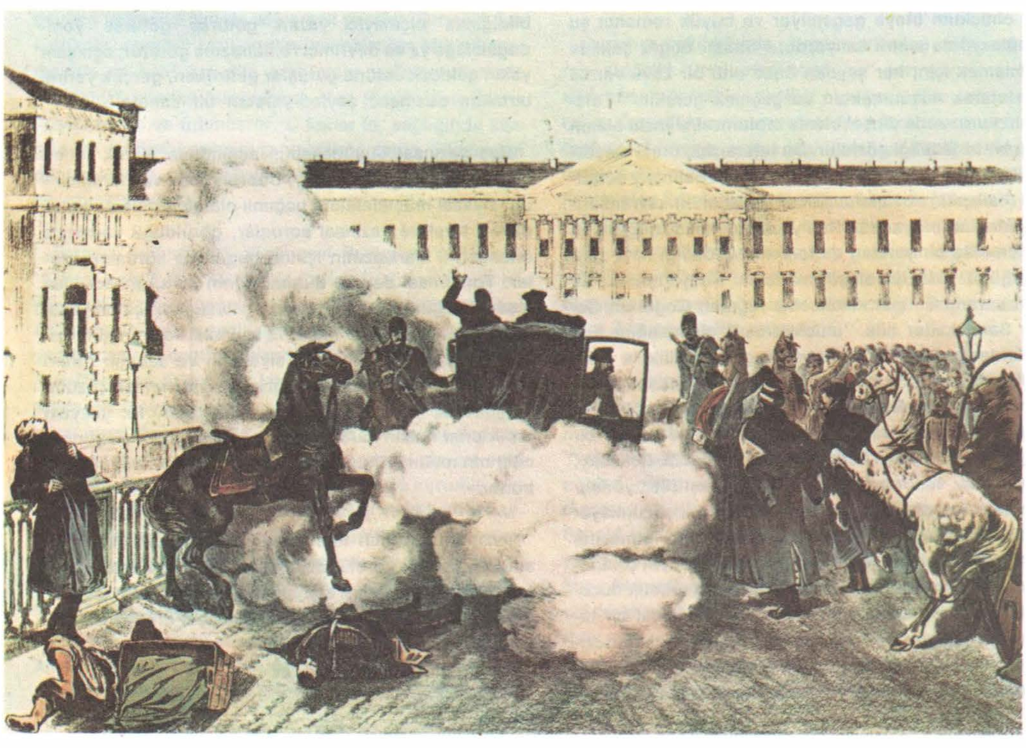
Rusya'da populizm belli başlı dört dönem içinde gelişti. Birinci dönemi Herzen ve Çernişevskiy'nin düşüncelerinde cisimleşen ve daha çok Avrupa'nın etkisiyle teorik tezlerin şekillendiği dönemdi. İkinci dönemi ise Lavrov, Bakunin, Tkacev ve Mihaylovskiy ve onların eylemleri oluşturdu. Üçüncü dönem, 1880'li yıllardan, 20. yüzyıl'ın başına kadar süren eylem ve değişimler süreciydi. Son dönemi şekillendirense sosyalist devrimcilerin ortaya çıkışıları, partileşmeleri ve Ekim Devrimi sonrasında siyasal arenadan yokolmaları süreciydi.

Halkın adaletli ve mutlu bir yaşam sürme hakkına inanarak devrim düşüncesini yaşatmaya başlayan *narodnikler*, (Halkçılar) 19. yüzyıl boyunca toplumsal muhalefetin öncüsü rolünü oynadılar. Rus aydınlarına göre, otokratik rejimin yıkılması için eğitilmemiş ve henüz cahillikten kurtulamamiş, Rus halkının aydınlatılması gerekliydi. Öğrenciler ve aydınlar, bu amaç için üniversite çevrelerinde örgütlendiler ve halkın baskı ve sömürüden kurtuluşu için planlar hazırladılar. Otokratik rejime karşı süren mücadelede eğitim ve öğretim görmüş çevreler için iki taraf vardı. Bir yanda Çarlık öte yandaysa işçiler, köylüler, öğrenciler ve aydınlardan oluşan bir bütün olarak halk vardı.

İlk siyasal faaliyetler 1860'lı yılların başlarında oluşturulan gizli örgütler aracılığıyla şekillenmeye başladı. İlk *Zemlya i Volya*'nın faaliyetleri daha çok propaganda çalışmaları ile sınırlı kaldı. Ancak hükümet 1862'de St. Petersburg'da çıkan bir dizi yangının sorumluluğunu devrimcilere yükleyerek Çernişevskiy'yi tutuklattı. Peter ve Paul kalesinde onsekiz aydan fazla kalmak zorunda kalan Çernişevskiy, ardından ağır işçilik cezası ile Sibirya'ya gönderildi ve 1883'e kadar orada kaldı. Ancak Çernişevskiy tutuklanmış olmasına rağmen *Zemlya i Volya*'nın ilham kaynağı olmaya devam etti.

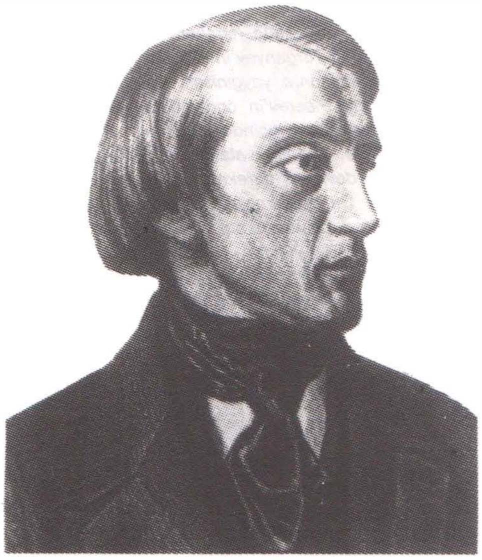
Fakat ilk *Zemlya i Volya*'nın sonunu getiren olay 1863'te başlayan Polonya ayaklanması oldu. Polonyalı devrimciler örgütün Londra şubesiyle ve özellikle Herzen ile yakın ilişkiler kurmuşlardı. Gerçekten de ayaklanma başlar başlamaz Herzen *Kolokol*'da asileri kayıtsız şartsız desteklediğini açıkladı. Ancak bu jesti *Zemlya i Volya*'nın, kendisini bir milliyetçilik dalgasına

Narodnaya Volya *örgütündeki ortak anlayışa göre mutlakiyeti devirmenin en kestirme yolu Çarı öldürmekti. Tüm örgüt üyeleri bu fikri gerçekleştirmek için her türlü çabayı gösterdiler. Ağustos 1879'da merkez organı tarafından alınan Çarı öldürme kararı, Çarın treninin havaya uçurulması veya Kışlık Saray'a bomba konulması gibi çeşitli denemelerden sonra ancak 1 Mart 1881'de yerine getirildi. Ancak bu suikastin ardından halkçıların bekledikleri sonuca ulaşılamadı. Çarlığın yıkılmasına yol açacak olan kaos ve çalkantılar yaşanmadı, aksine otokrasinin daha da sağlamlaştırıldığı önlemler alındı. Siyasal özgürlükler yerine daha baskıcı bir idare hüküm sürmeye başladı. Böylesi bir başarının ardından örgütün gücünde gerçekleşmesi beklenen artış ise yaşanmadı. Aksine önemli önderler tutuklandı. Mücadele aracı olarak terörü seçen* Narodnaya Volya*'ya üye olacaklara "sosyalizm, anarşizm, anayasa ve cumhuriyet üzerine düşündükleri" değil, sadece "kişisel özgürlüklerini ve neye sahiplerse her şeylerini, anayurdun özgürlüğü için hemen vermeye hazır olup olmadıkları" soruluyordu. Ancak bu tür üyelerden oluşan bir örgüt, sahip olunan programı da gerçekleştirebilirdi. Bu programın içinde yer alan ve gerçekleştirilmesi hedeflenen talepler "sürekli halk temsilciliği; bölgesel düzeyde özyönetim; bütün memurların seçimle işbaşına gelmeleri ve halkın ekonomik bağımsızlığının güvence altına alınması; ekonomik ve idari birim olarak mir'in bağımsızlığı; toprak sorununda halkın mülkiyeti; fabrikaları işçilere vermek için gerekli tedbirler; tam olarak din, konuşma, basın, toplantı, dernek kurma ve seçim ajitasyonu yapma özgürlüğü; sosyal durumu ve mülkiyeti ne olursa olsun herkese genel oy hakkı" olarak sıralanıyordu. Parti programını gerçekleştirmek için ise "ajitasyon ve propaganda yapmak; devlet kademelerinde, ordu içinde, toplumun her yerinde ve halk içinde örgütlenmek; bir merkezi çatı altında birleşen illegal gruplar oluşturmak; hükümete zarar veren terörist eylemler örgütlemek" hedefleniyordu. İşte bu terör eylemleri ile Çarlığın ve otokrasinin yıkılmasını sağlayamayan* Narodnaya Volya*, Çarlık polisinin baskılarına dayanamayıp çöktü.*

16 Rus Devrimci Hareketi

VİSSARİON GRİGORYEVİÇ BELİNSKİY (1811-1848)

12 Temmuz 1811'de, babasının donanma hekimi olarak görev yaptığı Sveaburg'da doğan Belinskiy'nin çocukluğu Çembarak kentinde geçti. Bu yıllar, ömrü boyunca sürecek olan ekonomik sıkıntılarla ilk tanıştığı yıllardı. Çembarsk Merkez Okulu'nu, Penzensk Lisesi'ni ve Moskova Üniversitesi dilbilim bölümünü bitirdi. Üniversite yıllarında özgürlükçü düşüncedeki gençleri, "11 Numaralı Edebiyat Topluluğu" adlı bir çevrede topladı. Toplumsal siyasal sorunlara ilgi duyan çevre, kölelik hukukuna ağır eleştirilerde bulunan, Belinskiy'nin görüşlerini ortaya koyan *Dimitri Kalinin* adlı bir dramı 1832 yılında sahneye koydu.

1833'den başlayarak edebiyat eleştirileriyle dergi sayfalarında görünen Belinskiy, önceleri *Teleskop* adlı derginin sürekli yazarı iken, bir teklif üzerine 1836'da Çarlık Hükümeti tarafından kapatılana dek *Molva* (Söylenti) adlı gazetede yazmayı sürdürdü. Tüm dikkatleri Belinskiy üzerinde toplayacak olan, *Yazınsal Düşler* adlı makalesi 1834'de *Söylenti*'de yayınlandı. Belinskiy'nin bu ilk eleştirel yazısı, başta A.S. Puşkin olmak üzere öteki Rus yazarlarca da övgüyle karşılandı. 1838 ve 1839'da Belinskiy, *Moskovalı Gözlemci* adlı derginin başına geçti. 1839 sonunda Petersburg'a geldi. *Anayurt Notları* adlı dergide yayımlanan eleştirileri başarı kazandı. *Anayurt Notları*'nın yayımcısı olan A.A. Krayevskiy'nin dergi sayfalarına yansıyan, Belinskiy'e ilişkin eleştirileri istismar etmesi sonucu Belinskiy 1846'da *Sovremennik* (Çağdaş) dergisine geçti. N.A. Nekrasov yönetimindeki dergide Belinskiy'nin çalışmaları ömrü boyunca sürecekti. *Anayurt Notları* ve *Çağdaş* dergilerindeki çalışma yılları yaşamındaki en olgun ve verimli çağ oldu.

Belinskiy 1840'larda Herzen'le yakınlaştı. Gerici ideolojiye karşı mücadelede, devrimci düşüncelerin açıklanmasında ve kölelik hukukuna karşı çıkılmasında, birlikte tavır aldılar.

1840'lar Rusyasının bütün kültür odaklarını derinden etkileyen Belinskiy, 1847'de yurtdışındayken, daha sonraları siyasal vasiyeti olarak görülecek olan, ünlü *Gogol'a Mektup*'u kaleme aldı. Lenin, 1914'te Belinskiy'nin Gogol'a yazdığı mektuptan şöyle söz edecekti: "...kendi çağına göre, canlı anlamı, muhteşem içeriğiyle demokrat basının sansüre uğramayan örnekleri içinde en güzellerden biri."

Çarlık hükümeti Belinskiy'i altetmek niyetindeydi. Ağır hastalığı onu zaten ölüme yaklaştırmıştı. Bir yandan emniyetçe izlenmesi öte yandan sansür tarafından yapılan kovuşturmaların ardı arkası kesilmez, jandarma baskısı bitmezken, Petropavlovsk Kalesi'nin zindanlarıyla tanıştı. Sağlık durumu düzelmemek üzere kötüleşti. 7 Temmuz 1848'de Petersburg'da tüberkülozdan öldü.

kaptırmış olan Rus kamuoyunda önemli ölçüde itibar kaybetmesine yol açtı.

Zemlya i Volya orduda da, Polonya'da ayaklanma çıktığı takdirde, Lehlerin yanında savaşacağını beyan etmiş 500 kadar subayı örgütlemişti. Ancak, Rus ordusundaki devrimci subayların önderi olan Jaroslaw Dombroskiy daha ayaklanma çıkmadan tutuklandı. (Daha sonra, 1864'te, Sibirya'ya sürgüne giderken Moskova'daki hapisanesinden kaçarak Paris'e gitti. Komün saflarında çarpıştı ve haksız olarak ihanetle suçlanarak orada öldü—Bkz. 12; *Paris Komünü*.) Örgütün diğer önderleri sözlerine sadık kaldı. Herzen'le bağlantıyı kurmuş olan Andrew Potebnya, komuta ettiği bir Leh gerilla grubunun başında savaşırken öldü. Bir başka Leh subay olan Yüzbaşı Sigismund Sierakowskiy ise Litvanya'da bir ayaklanma çıkardı. Bakunin'in İngiltere'den yola çıkmış olan gönüllü grubunu karşılayacak olan bütün ayaklanmanın en disiplinli askerî birliklerinin birinin başında Ruslar tarafından yakalandı. Polonya ayaklanmasını bastırmadaki rolünden ötürü "Cellat" ünvanını kazanacak olan Kont Muraviev'in özel emriyle, askerlere tanınan kurşuna dizilme ayrıcalığından yoksun bırakıldı ve asılarak idam edildi. *Zemlya i Volya*'da 1864 başında kurucuları tarafından lağvedildi.

Neçayev Olayı

Toplumsal ve siyasal konulardaki bütün radikalizmlerine karşın, birinci *Zemlya i Volya*, özellikle önderlik düzeyinde geleneksel töreyle ve özellikle de Çarlık bürokrasisi ile bütün bağlarını koparmamış bir hareketti. Örneğin, Leh devrimcilerle bağlantıyı kuran, hareketin önde gelen isimlerinden Josaphat Ohryzko maliye bakanlığında bir memurdu. Çernişevskiy ile bir gizli örgüt fikrini tartışan ve *Zemlya i Volya*'nın kurulmasında en etkili rollerden birini üstlenmiş olan Aleksandr Sleptsov ise İmparatorluk Arşivi'nde çalışıyordu. Örgütün dağılmasından sonra, yakalanmayanların çoğu resmî görevlerini sürdürdüler ya da gelişmekte olan kapitalizmin sunduğu imkânlardan yararlandılar. Genç önderlerin en ateşlilerinden Nikolas Utin 1864 Mayıs'ında Avrupa'ya kaçarak *Enternasyonal*'e katıldı; Bakunin-Marx ihtilafında Marx'ın yanında yeraldı. Ancak bu arada, Rusya'daki en büyük demiryolu şirketinin sahibi olan Poliyakovların Avrupa temsilciliği görevini üstlendi. 1877'de de onların sağladığı bir özel afla ülkeye geri döndü. Sleptsov'un ise affa ihtiyacı bile olmadı. Maliye Bakanlığı'nda yüksek dereceli bir memur oldu. Kuşkusuz, bunda çeşitli devlet dairelerinde ve özellikle istihbarattan sorumlu Üçüncü Şube'de, *Narodnikleri* koruyan etkili memurların bulunması önemli bir rol oynuyordu.

Ancak *Zemlya i Volya* çok farklı türden kadroları da bünyesinde toplamıştı. Yeni olanaklardan yararlanarak üniversitede okumuş ya da ayrılmak zorunda kalmış taşralı gençler belki de üyeliğin çoğunluğunu oluşturuyordu. Gelişmekte olan kapitalizm, reformların sağladığı yeni olanakların tatmin edebileceğinden çok daha fazla maddi ve manevi açlık ve yoksulluk yaratıyordu. 1860'ların ikinci yarısında, *Zemlya i Volya*'nın temsil etmiş olduğu halka güveni yitirmiş, mülksüz ve umutsuz kalmış bu gençler çok daha komplocu türden örgütlere ve suikastlere yöneldiler. Bu türden eylemlerin ilki, en kalabalık anında 50 küsur üyesi olan dar bir örgütün, 1866'da Çar II. Aleksandr'a düzenlediği suikast teşebbüsüydü. Olayın faili Karakozov idam edildi; elebaşlardan İşutin ünlü romancı Dostoyevskiy'e de daha önce yapılan türden merhamete uğratıldı. Darağacında boynuna ilmik geçirildikten sonra cezasının sürgüne çevrildiği bildirildi. Sibirya'ya sürgüne gönderilen öteki elebaşı Hudyakov gibi o da delirerek öldü.

Çara suikast, Rusların tarihinden tanıdıkları bir olaydı. Ancak "devrimci şiddet"in bundan sonraki tezahürü, Dostoyevskiy'nin ünlü *Ecinniler*'ine ilham kaynağı olmuş olan Neçayev olayı, garipliği ve gerekçesizliği ile Rus kamuoyunu dehşete düşürdü ve bir anlamda büyüledi. Bir barmenin oğlu olan Neçayev, önce bir tarih profesörünün yanında sekreter olarak çalışmış, birkaç denemeden sonra da bir öğretmen okulunu bitirmişti. *Zemlya i Volya*'nın üyesi olamayacak kadar gençti ve radikal, popülist fikirlerle önce Turganyev'in ünlü *Babalar ve Oğullar*'ının nihilizm üzerine yol açtığı tartışma aracılığıyla tanışmıştı. Daha sonra, karşılaştığı herkesi büyülediği kişisel karizması ile Tkaçev'i etkiledi ve bir süre Neçayev'in ders vermekte olduğu lisedeki öğrencileri örgütlemek için kaleme alınmış bir *Devrimci Faaliyetler Programı* için notlar tuttular. Bu notların polisin eline geçmesi üzerine Neçayev sorguya çekildi ancak örgütlediği öğrencilerden bazılarının adını vererek tutuklanmaktan kurtuldu.

Bu noktada ilişkide bulunduğu Vera Zasuliç'e, tutuklandığını bildiren bir mektup yollayarak, Avrupa'ya kaçtı. Avrupa'da Bakunin ve Ogaryev'le ilişki kuran Neçayev onlar aracılığıyla, temsilcisi olduğunu iddia ettiği *Narodnaya Rasprava* (Halkın Adaleti) adına Herzen'in 10 bin frankını dolandırdı. 1869'da Rusya'ya dönen Neçayev Bakunin, Ogaryev ve Herzen gibi isimlerin sağladığı itibar ve parayla Moskova'da yaklaşık 70-80 kişiyi örgütledi. Ancak 1870 Kasım'ında, en ufak bir gerekçe olmadan muhbir olduğuna hükmettiği bir arkadaşını öldürmeye karar verdi ve kendisine yardımcı olan iki örgüt üyesiyle birlikte 20 Kasım gecesi cinayeti işledi. Cinayetin kısa zamanda ortaya çıkması üzerine yine Avrupa'ya kaçtı ve bütün olanlara rağmen Bakunin'i kendisine yardım etmeye ikna etmeyi başardı. (Herzen 21 Ocak 1870'te ölmüştü.) Ancak iki yıla yakın, kimliğini gizleyerek yurtdışında kaldıktan sonra, göçmenlerden birinin onu ihbar etmesi üzerine, İsviçreli yetkililer onu Ruslara teslim etti. 1873'te Neçayev Petropavlovsk kalesinin en kötü ünlü zindanı olan Aleksis Ravelin'de ömürboyu hapse mahkûm oldu.

Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi

Serfliğin sürmesi, Rusya'nın geri kalmış, pre-kapitalist bir görünüm sunmasının berisinde yatan belki de en önemli etkendi. Serflerin emek üretkenlikleri çok düşüktü ve böyle bir emeğe dayanan tarım çok yavaş gelişiyordu. Diğer yandan gelişmesi özgür bir işgücüne ve geniş bir iç pazara bağlı olan sanayi de gerçek bir gelişme gösteremiyordu.

Serfliğin kaldırılmasını izleyen yıllarda kapitalizm, her şeyden önce sanayide oldukça hızlı bir gelişme göstermeye başladı. 1866-1890 arasındaki dönemde, fabrika ve imalathanelerin sayısı iki kattan çok artarak, 2 bin 500—3 bin dolaylarından 6 bin dolaylarına çıktı. Elle çalışmanın yerini yavaş yavaş makineler alıyordu. O dönem için son derece büyük, makinelerle donatılmış ve binlerce işçi çalıştıran işletmeler kuruldu. Bunlar içinde 100'den çok işçi çalıştıran büyük fabrikaların sayısı 1890'a doğru tüm işletmelerin yüzde 7'sinden azını oluşturmakla birlikte, toplam sanayi üretiminin yarısından çoğunu sağlıyorlardı. Demiryolları ağı 7 kattan çok artarak, 4 bin km'den 29 bin km'ye çıktı. Büyük kentler, iktisadi, siyasal ve kültürel bakımlardan hızla gelişiyor, Donetz havzası, Bakü petrol bölgesi gibi yeni sanayi bölgeleri kuruluyordu. Bütün bu değişiklikler, 1866-1890 arasındaki çeyrek yüzyıl içinde gerçekleşti.

Kapitalizmin gelişmesi, nüfusun sınıfsal yapısında da köklü değişikliklere yol açtı. Feodal Rusya'da biri toprak sahipleri, öteki köylüler olmak üzere, başlıca iki sınıf vardı. Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte, burjuvazi ve proletarya da toplumsal yaşamdaki yerlerini aldılar. Daha feodal rejim döneminde ortaya çıkan burjuvazi, hızla büyüyüp zenginleşerek, büyük bir iktisadi güç durumuna geliyordu.

Çağdaş sanayi proletaryası, büyük kapitalist sanayi üretiminin ortaya çıkması ve gelişmesiyle birlikte doğuyor ve gelişiyordu. 1890'da proletarya yalnızca büyük fabrika ve imalathanelerde, maden sanayi ve demiryollarında çalışıyordu. Sanayi işçilerinin yaklaşık yarısı (yüzde 48.5), 500 ve daha işçi çalıştıran işletmelerde toplanmış bulunuyordu. Fabrika ve imalathane işçileri, geniş bir ücretliler ordusunun çekirdeğini oluşturmuyorlardı. 19. yüzyıl sonunda Rusya'da, sanayi, demiryolları, tarım, inşaat, orman işletmeleri ve toprak düzeltme işleri gibi iş kollarında toplam 10 milyon dolayında ücretli işçi çalışıyordu. Kuşkusuz, Rusya'nın kapitalist bir ülke durumuna dönüşmesi, her yerde olduğu gibi, emekçilerin daha da çok sömürülmesine yolaçıyordu. Fabrika ve işyerlerinin çoğalmasını, demiryolları yapımının, işçilerin sayısındaki artışı gösteren rakamların arkasında, halkın sefaleti, gözyaşları ve kanı vardı.

Nihilizm Rus devrimci hareketinin tarihinde, tanımlanması en güç hareketlerden biriydi. Terim 1862'de, Turganyev'in Babalar ve Oğullar*'ının yayınlanmasından sonra yaygınlaştı. Terimi benimseyen yegane grup Pisarev'in önderliğinde* Ruskoe Slovo *(Rus Sözü) dergisi çevresinde toplanmış olan bir grup olmakla birlikte, sıradan vatandaşın gözünde, giderek bütün devrimci hareketi kapsayacak bir anlam kazandı. Bu ortalama bakış için, adı, gerekçesiz şiddetle özdeşleştirilmiş olan, nihilizmin en tipik temsilcisiydi. Bu yüzden 1870'lerin ikinci yarısında,* Zemlya i Volya *politik suikastlere yöneldiğinde, bunları "nihilistlerin eylemleri" olarak göstermenin hükümet için bariz bir propaganda değeri vardı. 1880'de yapılmış olan ve "illegal bir nihilist yayın organının bürosuna polisin düzenlediği baskın" alt başlığıyla bir Fransız dergisinde yayınlanan illüstrasyon, sözkonusu propagandanın ne kadar etkili olduğunun bir kanıtı. Çünkü illüstrasyonda görülen dergiler* narodniklerin *son yayın organlarından biri olan ve dolayısıyla nihilizmle ilişkisi olsa olsa son derece dolaylı olan* Narodnaya Volya*'dır.*

Marx-Engels ve Rus Devrimci Hareketi

Marx ve Engels için "Rusya Sorunu", teorik ve siyasal mücadelelerinin ortak kırk yılı boyunca karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri olmuştur. Yaşadıkları çağda Rusya, tarihteki yüzölçümü en geniş devletti. Yeryüzünün altıda biri ve insan soyunun onda biri Rus devletinin egemenlik alanı içindeydi. Marx'ın "Tüm Avrupa gericiliğinin son büyük yedeği" diye söz ettiği Rusya, 1847'de "Avrupa için hammadde ve sınai ürünler için de pazar sağlayarak, Avrupa düzeninin temel dayanağı"-nı oluşturuyordu. Ayrıca Rus orduları 19. yüzyılda iki kez Ren ırmağı kıyılarına dayanmışlardı; Napoléon'dan Paris'i, Büyük Friedrich'ten ise Berlin'i almışlardı. Marx'a göre "1848-49 Devrim'i sırasında yalnızca Avrupalı hükümdarlar değil, Avrupa burjuvazisi de, henüz uyanmaya başlayan proletarya karşısında tek kurtuluşlarını Rus müdahalesinde bulmuşlardır". Marx'ın yaşamının sonlarına doğru, yani 1880'lerde ise Rusya, Marx için "Avrupadaki devrimci eylemin öncüsü durumundadır." Marx, durmaksızın kötüye giden sağlığına rağmen yaşamının son günlerine kadar Rusya konusunda çalışmalarını sürdürmüş ve devrimin patlak vermesini beklediği Rusya'yı yakından izleyebilmek için zorun zoru Rusçayı öğrenmeye başlamış ve yoğun bir biçimde Rus devrimcileri ile yazışmıştır.

Marx'ın Avrupa'da sosyalist hareketin en önemli kişisi haline gelmesinden çok önceleri de Rus aydınları onun adını ve eserlerini duymaya başlamışlardı. Daha 1843 gibi erken bir tarihte Belinskiy, Marx ve Engels'in yapıtlarından haberliydi, Marx'ın *Yahudi Sorunu* ve *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*'ni ve Engels'in *Ekonomi Politiğin Eleştirisinin Anahtarları* başlıklı makalesini okumuş; Spesnef ise, *Felsefenin Sefaleti*'ni incelemişti.

Rus sosyalistleri arasında olduğu kadar, günümüz iktisatçılarının ve toplumbilimcilerinin ve Üçüncü Dünya ülkeleri için pratik önemi bakımından üzerinde durdukları "kapitalist gelişme yoluna karşı, kapitalist olmayan yoldan gelişme" konusu, hâlâ önemini koruyan bir sorundur. Herzen bu sorunu, Rusya ile ilgili olarak Çernişevskiy'den yıllarca önce ortaya koymuştu; ama Çernişevskiy 1858'de yazdığı *Toprakta Ortak Sahipliğe Karşı Felsefi Önyargılar*'da kapitalist olmayan yöntemlere dayanan hızlandırılmış toplumsal değişmenin genel kuramını formülleştiren ilk düşünür oldu. Sorunun taşıdığı önemin, *Önyargılar*'ı dikkatle incelemiş olan Marx tarafından da anlaşıldığını görmek ilginç olsa gerek. Örneğin Vera Zasuliç'e 8 Mart 1881 tarihinde yollladığı bir mektup için hazırladığı ayrıntılı üç taslakta Marx, Rusya'da ilkel komünizmin, batı Avrupa'da ekonomik ve düşünsel koşulların çağdaş komünizm için olgunlaştığı günlere kadar varlığını sürdürebileceği gözönüne alınırsa, Rusya'daki durumun benzeri görülmemiş derecede uygun olduğunu ileri sürmüştü. Rusya yalnız başına kalmış, yalıtlanmış bir ülke değil, uluslararası pazar ekonomisinin bir parçasıydı; dolayısıyla, Rusya, kapitalist üretimin meyvelerini benimseyip, onun *modus operandi*'sini (işleyiş biçimini) benimseyerek, çağdaş uygarlığın ve teknolojinin sağladığı tüm kazanımlardan yararlanabilirdi.

Klasik popülizmi kapitalizmi "bir numaralı düşman" olarak gören bir akım sayarsak, buna 1870'lerin klasik popülizminin Marksizm'den yalnızca etkilenmekle kalmayıp, bir bakıma Marksizmin yarattığı bir akım olduğunu ekleyebiliriz. Rus popülist düşüncesinin bu evresinin, *Kapital*'in ilk cildinin 1869'da yayımlanmasından sonra başlamış olması bir rastlantı değildir; ve Marx'ı hayretlere düşüren bir olgu olarak, *Kapital*'in ilk çevirisi popülistlerin çabalarıyla Rusça'da çıktı. Kısaca belirtmek gerekirse, Rus demokratları *Kapital*'den özellikle *Kapital*'in ilkel kapitalist birikimin gaddarlıklarını anlatan bölümlerinden öylesine etkilenmişlerdir ki, Rusya'yı kapitalist gelişmeden kurtarmak için her şeyin yapılmasına kesinlikle inanmışlardır.

Popülistlerin önemli yanılgılarından birisi de, sosyalist devrimden *sosyal* devrimi, yani toplumun ekonomik temelinde radikal değişiklikler yapmayı anlamalarıydı. Öte yandan popülist devrimciler, Marx'ın yapıtını yorumlarken onun siyasal üstyapıların her zaman yönetici sınıfların çıkarına hizmet ettiği savunu ve burjuva demokrasisinin "biçimsel" bir nitelik taşıdığı yolundaki keskin görüşünü, toplumsal ve ekonomik değişikliklere siyasal değişikliklerin önünde öncelik verilmesinden yana olan görüşlerinin doğruluğunu gösteren güçlü kanıtlar olarak sunmakta duraksamadılar.

1880'lerde ve 1890'larda Marx'ın *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'sında hiçbir toplumsal formasyonun, ona denk düşen toplumsal güçlerin tam gelişme noktasına ulaşmasından önce ortadan kalkması olasılığının pek bulunmadığı düşüncesi ile, Rus Marksistleri Marx'ın bu görüşünü Rusya'da sosyalist devrimin, Rus kapitalizminin gelişme yolunda tüm potansiyelini tüketmesine kadar beklemek zorunda olduğu sonucunu çıkarmada

16 Rus Devrimci Hareketi

INTERNATIONAAL INSTITUUT VOOR SOCIALE GESCHIEDENIS (AMSTERDAM) ARŞİVİNDEN

kullandılar. Marx'tan farklı olarak Engels, sosyalizmin zorunlu koşullarından birinin, burjuva toplumunun ekonomik alanda ileri düzeyde gelişmesi olduğuna iyice inanmıştı. "Burjuvazi" diye yazdı; "sosyalist devrimin, proletarya kadar gerekli bir önkoşuludur. Dolayısıyla bu devrimin, her ne kadar proletaryası yoksa da, burjuvazisinin bulunmadığı için daha kolaylıkla yapılabileceğini düşenen kişi, ancak daha sosyalizmin ABC'sini bile öğrenemediğini göstermiş olur."

Lavrov ve Tkaçyev'den farklı olarak Mihaylovskiy ise, devrimci önderlerle ilişkisi olmakla ve onlarla işbirliği yapmakla birlikte bir devrimci değildi. Marx'ın terminolojisini kullanarak bir ilerleme kuramı geliştiren Mihaylovskiy, Marx'ın kuramlarının yalnızca kendi popülist görüşlerinin genel çerçevesine uyan yönlerini alarak, yanlış yorumladığı, Marx'tan tümüyle farklı sonuçlara ulaştığı ortadadır. Marx'a göre çağdaş kapitalizmde doruğuna ulaşan işbölümü, işçiyi "bireyselliğin kösteklerini çıkarma" ve "türüne özgü yetenekleri geliştirme" olanağı sağlayarak ilerleme yolunda atılmış büyük bir adımı temsil ederken, Mihaylovski bunun tam tersinin doğru olduğunu düşündü.

Marx, *Kapital*'in ilk Almanca baskısının *Önsöz*'üne, her ekonomik formasyonun evriminin, nesnel ve insan iradesinden bağımsız bir doğal tarihinin olduğunu belirtip, "normal gelişmesinin evrelerini ne yürekli çabalarla atlayabilir, ne de çıkarılacak yasalarla ortadan kaldırılabilir" diye yazdı. Popülistler bu önermeyi kolay kolay benimsenmeyecek bir şey olarak gördüler. Mihaylovskiy *"Bay Zukovskiy Önünde Sorguya Çekilen Marx* (1877)" adını taşıyan makalesine doğrudan doğruya karşı çıkan Marx, bu makalenin yayınlandığı dergiye göndermek için yazdığı (ancak göndermediği ve 1866'da yayımlanan) mektupta, *Kapital'de* sözü edilen birikim sürecinin yalnızca feodalizmden kapitalizme geçiş dönemindeki batı Avrupa ile ilgili olduğunu ve mekanik biçimde, dünyanın öteki ülkelerine uygulanamayacağını, bu ülkelerde batı Avrupa'nınkine şaşılacak derecede benzer süreçler görülebilirse de, bunların tarihsel koşullar içinde oluşmuş, dolayısıyla tümüyle farklı sonuçlara ulaşmış gelişmeler olabileceğini belirtti.

Marx'ın "kapitalist evre" konusundaki kuşkuları uzun yıllar Marksistler tarafından geçiştirildi. Rusya'da sanayileşmenin gözle görülür biçimde ilerlediği 1890'lı yıllarda Engels, Marx'ın bu kuşkularını taktik nedenlere bağladı: Marx'ın köy komününün ilerde açacağı olanaklara karşı duydukları inançla işe sarılan Rus devrimcilerinin heveslerini kırmak istemediği için böyle davrandığını düşündü. Engels'in bu yorumunun geçerli olmadığı, Rusya'nın kapitalist evreyi yaşamadan atlayarak sosyalizme geçebileceğine ve bu konunun çok büyük kuramsal bir öneme sahip olduğuna inandığını açıkça dile getirdiği, daha önce bahsedilen, Marx'ın V. Zasuliç'e yazdığı mektuptan (1881) anlaşılmaktadır.

Belirtmeye değer bir noktadır ki; Rusya'daki devrimci hareketten haberdar oldukları günden ölümlerine kadar gerek Marx, gerekse Engels, Rusya'daki devrimci terörün Rusya koşulları yüzünden haklı görülmesi gerektiğine inanmışlar ve gerek *Narodnik* hareketini gerekse *Plehanovcular* (sosyal demokratik hareketi), Rusya'daki devrim ihtiyacının bir ifadesi saymaya devam etmişlerdir.

Plehanov *Farklarımız* isimli kitabını yayınladığı zaman, içeriğini onaylamak için yazdığı yazıda Engels, *Narodniklerin* devrimci kanadına karşı girişilen hoşgörüsüz saldırıyı uygun bulmadığını belirtmiş, "şu anda Rusya'da bir şeyler yapan tek insanlar da bunlardır", demişti. Ve Vera Zasuliç'e yazdığı bir mektupta, hangi koşullarda, hangi malzeme ile, hangi psikoloji ile hangi akımın bir devrimi yürütebileceğini kestirmenin maddî olarak desteksiz bir sav olacağını söylemiştir. Engels, Marksistlerin, kendisinin ve Marx'ın görüşlerini benimsemesine memnun olmuştu, ama diğer gericilerle birlikte devrimci *Narodnikleri* de topa tutmalarını doğru bulmamıştı. *Narodnikler* Rusya'nın geleceği hakkındaki bazı masallara inanacak kadar belki biraz saftılar, ancak tarımsal sorunun ve koskoca köylü nüfusunun önemini kavramakta ve giriştikleri olumlu çabalarda *Sosyal Demokratlar*'dan üstündüler.

Plehanov'a göre en geri sınıf "Asyalı" despotluğun baş destekleyicisi olan Rus köylülüğüydü; Lenin de köylülerin geri ve "Asyalı" olduklarını belirtti. Bununla birlikte onları yaklaşan burjuva demokratik devriminin ana gücü olarak gördü. *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi*, Lenin, sosyo-ekonomik formasyonların gelişme potansiyellerini tüketene dek yıkılmayacakları yolundaki (Marx'taki) tezi, ele alınan ülkenin nesnel koşullarına bakılmaksızın, her örnekte gerçekleştiği görülecek soyut bir evrensel şema olmaktan çok, gelişmenin klasik modelini anlatan bir formül olarak yorumladı. Lenin'in, Rus ekonomisinin tüm yönleriyle ilgili olarak yaptığı keskin gözlemin bir örneğidir. *Ekim Devrimi*'nin bunları yazdıktan yirmi yıl sonra nasıl başarıya ulaşabildiği ve bu devrimin kendine özgü niteliklerine neler borçlu olduğu sorularına somut bir yanıt sunmaktadır.

ERHAN GÖKSEL

Bütünüyle kapitaliste ve Çar yönetimine bağlı olan işçiler de inanılmaz bir yoksulluk içinde yaşıyorlardı. İşgünü genel olarak 12-13 saati, tekstildeyse 15-16 saati buluyordu. İşçiyi koruyan hiçbir yasa yoktu. Çalışma koşulları son derece ağırdı. Ödemeler düzensizdi ve akıl almaz bahanelerle para cezaları kesiliyordu. Kesintiler ücretlerin üçte birini, hatta yüzde 40'ını buluyordu. Kadın ve çocuk çalışması geniş ölçüde yaygındı. Onlardan da erkekler kadar ceza kesiliyor, ancak erkeklerden daha az ücret alıyorlardı. Kadın işçilerin çoğu fabrikaların kışlalarında, ikili ya da üçlü ranzalarla dolu koğuşlarda yaşıyorlardı. Üç dört aile küçücük bir eve tıkılıyor, maden işçileri genellikle virane ya da kulübelerde oturuyorlardı. Ağır işler ve sefalet salgın hastalıklara, işçilerin hızla tükenmesine ve işçi çocuklarında yüksek bir ölüm oranına yol açıyordu.

Kapitalizm yalnız kentlerde değil, köylerde de gelişiyordu. Köylü ekonomisi, doğal ekonomi olmaktan çıkarak, gitgide meta ekonomisi durumuna geliyor ve pazara bağlanıyordu. Rekabet yayılıyor,. toprak alım ve kiralanması gelişiyor ve tarımsal üretim gitgide en zengin işletmelerin ellerinde toplanıyordu. Kapitalizmin etkisiyle köylülük, *kulak*lar (kırsal burjuvazi) ve yoksul köylüler (ya da kırsal proleter ve yarı proleter) biçiminde farklılaşıyordu. 19. yüzyıl sonunda, 10 milyon köylü ailenin yaklaşık 6.5 milyonunu yoksul, 2 milyonunu orta halli ve 1.5 milyonunu da *kulak* ailelerin oluşturdukları hesaplanıyordu.

Toprak sahipleri ve kulaklar, köylüleri köle gibi kullanıyor, onları yoksulluk ve yıkıma mahkum ediyorlardı. Sefalet bir geçim kapısı arayan köylüleri, köylerinden dışarı atıyordu. 1890'lı yılların sonunda bu köylüler, büyük bir yığın oluşturuyor, her yıl 5-6 milyon köylü, köyünden ayrılıyordu. Bunların birçoğu kentlerde yerleşiyor, fabrika ve işyerlerinde bir iş bulanlar işçi durumuna geliyorlardı.

Serflik kalıntıları, ülkenin toplumsal ve siyasal yaşamında özellikle belirgindi. Siyasal rejimi bakımından Rusya, bir mutlak monarşiydi. Yerel yönetim reformlarına karşın, iktidar, yalnızca ve bütünüyle Çarın elindeydi. Çar istediği gibi yasa çıkarır, bakanları ve yüksek memurları istediği gibi tayin eder, devlet gelirlerini hiçbir denetime bağlı olmadan toplar ve harcardı. Ancak 1860'lardan başlayarak Çarlık hükümeti büyük fabrikatörleri, maliye ve sanayi kodamanlarını desteklemeye yönelmişti. Öte yandan halk bütün siyasal haklardan yoksundu; toplantı, düşünce açıklama ve isteklerde bulunma, sendikalar ve öteki birlikler içinde toplanma, gazete, dergi ve kitap yayınlama özgürlüğü yoktu. Halkın yüzde 80'i okuma yazma bilmiyordu. Çarlık, halkı yalnız maddi sefalete değil, manevi sefalete de mahkûm ediyordu.

Çarlık Rusyası bir halklar hapisanesiydi. Egemen Çarlık, tüm devlet aygıtıyla birlikte, ülkenin Rus olmayan halklarını boyunduruk altında tutuyor. Aslında nüfusun çoğunluğunu, yüzde 57'sini oluşturan bu halklar, bütün haklardan yoksun yaşıyor, her türlü aşağılanmaya uğruyorlardı. Çarlık memurları onları istedikleri gibi yargılayıp cezalandırıyordı. Rus olmayan halkların ulusal kültürleri, sert baskılar altındaydı. Çoğuna gazete ve kitap yayınlamak, çocuklarını kendi ana dillerinde eğitmek yasaklanmıştı. Ülkenin doğu bölgelerinde, hemen hemen kimse okuma yazma bilmiyordu. Çarlık hükümeti ulusal düşmanlıkları bile bile körüklüyor, Rus olmayan halklara resmen "yabancı halklar" adını veriyor, Ruslar, aşağı ırklardan saydığı bu halklara karşı küçümseme aşılamaya çalışıyordu. Çarlık yetkilileri halkları birbirlerinin karşısına çıkarıyor, Yahudilere karşı kıyımlar, Ermenilerle Azerbaycanlılar arasında katliamlar düzenliyorlardı.

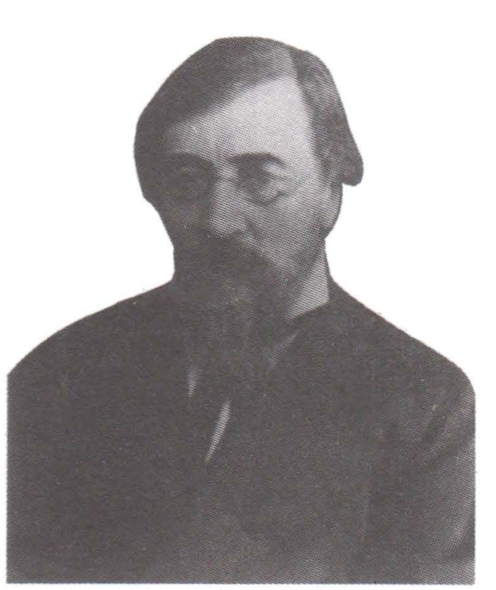
Kapitalistleşme yolundaki bütün gelişmelere karşın, 19. yüzyıl sonunda, hâlâ nüfusun büyük bölümü tarımla uğraşıyordu. Düşük verimli küçük köylü işletmesi yaygındı. 1897 nüfus sayımına göre, Rusya'nın nüfusu 125 milyon 600 bin dolaylarındaydı. Köylülerin üçte ikisi yoksul köylülerdi.. İşçiler ve aileleri, nüfusun yaklaşık beşte birini oluşturuyorlardı. Hali vakti yerinde katmanların, yani kulakların, küçük işletme sahiplerinin, burjuva aydınların, memurlar tabakasının vb. oranı da bir bu kadardı. Büyük burjuvazi, toprak sahipleri ve yüksek memurlarsa, nüfusun yaklaşık yüzde 2'sini meydana getiriyorlardı.

Serfliğin kaldırılması, köylülerle toprak sahipleri arasındaki çelişkileri ortadan kaldırmak şöyle dursun, yeni sınıf çelişkilerine, işçilerle kapitalistler arasında başgösteren sınıf çelişkilerine yol açıyordu. Rusya'da kapitalizmin gelişmesi; ülkedeki bütün sınıf çelişkilerini daha da ağırlaştırıyordu. Emekçi yığınlar, kapitalist sömürünün olduğu kadar, serflik kalıntılarının da acısını çekiyorlardı.

Narodnizmin Kitleselleşmesi

1860 sonralarında nihilizmin yegâne temsilcisi Neçayev değildi. Turgenyev'in ve eleştirmenlerinin bir yergi terimi olarak kullandıkları "nihilizm"i, Pisarev *Russkoe Slovo* (Rus Sözü) dergisinde yazdığı yazılarda benimsedi. "Eğer Bazarovşina bir hastalıksa, sonuna kadar götürülmesi gereken bir hastalıktır." Pisarev'in bütün yazılarına egemen olan, bu "sonuna kadar gitme" tutkusuydu. "Yıkılabilecek her şeyin yıkılması gerektiğini" söylerken, ancak sonuna kadar götürülmüş bir eleştiriden geriye kalanın savunulmaya değer olduğuna işaret ediyordu. Sol Hegelcilerden etkilenmiş olan Pisarev'in nihilizmi amaçsız bir nihilizm değildi; 1860'ların üzerine çok düşünülmemiş, "halk" ve "aydın" kavramları karşısında kişiliği mükemmelleştirmeyi, düşünen insanlar oluşturmayı hedefleyen yeni bir devrimci ahlakın

Eski Rusya'da serflerin "ruh" diye anılması, Kilise'ye göre efendilerinin onların ruhunun da selametinden sorumlu olduğunu hatırlatmak içindi. Ancak 19. yüzyılda gerçeklik, Dore'nin gravüründe resmettiği, serfleri üzerinden kumar oynayan toprak sahipleri tablosuna çok daha yakındı. Bu dönemde bir tek büyük romancı Tolstoy, geleneksel Rus aristokrasisinin vicdan azabını üstlenmeye çalıştı. Daha 1850'lerin sonunda köylülerin sorunlarıyla ilgilenmeye başlayan Tolstoy, İsa'nın öğretilerininin kutsal kitaplar ya da Kilise'de değil sıradan köylülerin mütevazi gündelik hayatında bulunabileceğine inandığından 1901'de Kilise tarafından aforoz edildi. Artık insanın başkalarının emeğinin sırtından geçinmemesi gerektiğine inanıyordu.

NİKOLAY GAVRİLOVİÇ ÇERNİŞEVSKİY (1828-1889)

12 Temmuz 1828'de Saratov'da bir papazın oğlu olarak doğan Çernişevskiy, ilk eğitimini Saratov papaz okulunda tamamladı. 1846'da Petersburg Üniversitesi dil ve tarih bölümünde yüksek öğrenimine başladı. Öğrenim yıllarında, özellikle batıdaki 1848 devrimci eyleminden sonra güçlenen Rusya'daki muhalefet hareketi Çernişevskiy'i kendisine çekti. Üniversite yılları (1846-50) Çernişevsky'nin kişisel gelişmesinde önemli bir dönemini oluşturdu. Özellikle devrimci, materyalist dünya görüşünü bu dönemde kazanmış, toplumsal politik düşünceleri bu yıllarda şekillenmiştir. 1853'te Petersburg'a dönerek *Anayurt Notları* dergisinde yazmaya başladı. Aynı yılın sonunda dönemin öncü düşüncelerinin kaynak bulduğu *Çağdaş* dergisiyle ilişkiye girdi. İç ve dış politika, felsefe, tarih, ekonomi, edebiyat tarihi ve teorisi konularında pek çok çalışması bu dergi sayfalarında yansıdı. *Çağdaş*, Çernişevskiy'nin yazılarıyla, devrimci demokrat düşüncenin etkin olduğu dönemin, toplumsal-politik mücadelesinin merkezinde yerini aldı.

Çernişevskiy'nin *Çağdaş*'taki bu kısa, ama dolu geçen çalışmaları Rus toplumsal düşünce ve edebiyatı tarihinde silinmez izler bırakmıştır. Çernişevskiy ve Nekrasev'in yönlendirdiği *Çağdaş* dergisi, ülkedeki devrimci güçlerin büyük bölümünü çevresinde toplamıştı.

Çernişevskiy'nin yapıtlarını okuyan Marx, onun düşüncelerine çok yüksek değer biçerek Çernişevskiy'i "büyük Rus bilgini" olarak adlandırdı. Marx, Çernişevskiy'nin çalışmalarının Rusya'ya gerçek onurunu kazandırdığını ve ülkedeki düşünsel dönüşümü çağın topyekün hareketiyle bütünleştirdiğini belirtti. Çernişevskiy 1861'de kaleme aldığı *Köylülerin Efendiliği* adlı bir bildirge ile, Çarlığın yüzünü açığa çıkarıp köylüleri ayaklanmaya çağırdı. 1874'te yayınlanan *Adressiz Mektuplar* adlı makalesi ise, Çarlık sansürü tarafından yasaklandı. Bu çalışmasında Çernişevskiy, 1861 köylü reformunun köylüler açısından karakterini net bir biçimde ifade etti.

16 Rus Devrimci Hareketi

Çalışmalarını devrimci yeraltı faaliyetlerine yönelten Çernişevskiy, siyasal bildiriler aracılığıyla, kölelik hukuku ve mutlakiyete karşı mücadeleyi yürüten toplumun ilerici güçlerinin yaratacağı bir köylü devrimi düşüncesini büyük bir kararlılıkla savundu. 1859'da, Herzen ile birlikte Rusya'daki devrimci güçlere bir eylem planı hazırlamak amacıyla Londra'ya gitti. Kölelik savunucuları ve liberallerin, kendilerini uzlaşmaz eleştirilere uğratan Çernişevskiy'e karşı nefretleri günden güne büyüyordu. Çarlık hükümetinin Çernişevskiy'nin çalışmalarını durdurmak için kesin karar vermesi üzerine 7 Haziran 1862'de yakalanarak Petropavloks Kalesi'ne kapatıldı. Burada iki yıl kaldı. Çernişevskiy'nin silahları zindanda dasusmadı. Petropavloks Kalesi'nde kendi devrimci kuşağını eğitmek amacıyla *Ne Yapmalı?* adlı romanını yazdı. 19 Mayıs 1864'de Mıtninsky Alanı'nda Çernişevskiy'nin halkın önünde pişmanlığını belirtmesi için büyük bir tören düzenlendi ancak o ömür boyu zindanda kalmayı tercih edince, vatandaşlıktan çıkarılıp küreğe mahkûm edildi.

Sibirya'da 20 yıl kürek cezası çekti. Direnerek, yorulmak bilmeden, çetin yaşama koşullarına karşı çalışmalarını sürdürdü. 1850'lerde kölelik reformunun hazırlandığı süreçte alevlenen siyasal mücadelenin içine sokmak, mücadeleyi yeniden canlandırmak amacıyla *Prolog* (Başlangıç) adlı romanını yazdı. 1883'te bir yıl için Astrahan'a gitmesine izin verildi. Sürgünden, yeniden büyük yazınsal çalışmalara başlama planlarıyla döndü, ancak yönetimin engelleriyle karşılaştı. Yazması yasaklandı. Gene de sanat, tarih, felsefe konularında sayısız makale üretti. Büyük bölümünü Andreyev takma adıyla yayınladı. Diğer çalışmaları ise ölümünden aonra gün ışığına çıktı. 1889'da doğduğu kente, Saratov'a yerleşmeye karar verdi fakat, 17 Ekim 1889'da beyin kanamasından öldü.

temellerini araştırıyordu. Pisarev'e göre nihilist eleştrinin ve genel olarak radikal bir devrimcinin öncelikli görevi, karakterini oluşturmak olmalıydı.

Pisarev'in mirası *Narodnik* hareketi yazılarıyla olduğu kadar, Mark Natanson üzerindeki etkisi aracılığıyla da etkiledi. Neçayev çevresi ile de tanışmış ve bundan nefret etmiş olan Natanson 1870'de, politik eğitimin ve karakter oluşumunun her türlü eylemden önce gelmesi gerektiğini düşünen Natanson St. Petersburg'da bir dizi çalışma grubu düzenlemeye başladı. Bu gruplar kısa zamanda, benzer faaliyetler gösteren Çaykovskiy ve Dolguşin çevreleri gibi çevrelerle temas kurdukları gibi, işçiler için ucuz kitap temin etmeye başladılar. Mark Natanson'un tutuklanması bu faaliyetlere ara vermedi. Dört yıllık bir eğitim sürecinden sonra, 1874 yılında büyük bir Halka Gitme kampanyası başladı.

İnsanlık tarihinde ender görülen olaylardan birisini oluşturan bu kampanya süresinde onbinlerce genç aydın okullarını, ailelerini ve her türden maddi olanaklarını terkederek canlarını ve gençliklerini ortaya koyarak köylülerin arasına gitmeye ve onları aydınlatma ve bilinçlendirme faaliyetlerine başladılar. Franco Venturi'nin ifadesi ile " Neşe, coşku ve kişinin hayatı boyunca bir kez duyabileceği ve kaybedince bir daha bulamayacağı bir inanç ile kendilerini harekete adadılar." Rus köylüsünün sosyalizmi gerçekleştireceğine ilişkin varolan romantik inanç, bu eğilimin hızla güçlenmesine yol açtı. Artık o günlerin gözde tutumu köylü giysileri içinde kırsal bölgelerde siyasal faaliyet sürdürmekti. Fakat ortada olan bir siyasal hareketten çok bir dini hareket özelliğini taşıyordu. Pratik bir sonuca ulaşma kaygısından çok, görevi yerine getirme ahlaki yaklaşımı ağır basıyordu.

Bu kampanyayı sürdüren *Halkçılar* arasında farklı görüşler de mevcuttu. *Tarihsel Mektuplar* eserinin yazarı olan Lavrov'un etkilediği ve *Propagandacılar* olarak adlandırılanlar, *Devlet ve Anarşi* adlı el kitabının yazarı olan Bakunin'in taraftarı olan *İsyancılar*, ve *Jakobenciler* olarak adlandırılan Tkaçev yandaşları bu farklılıkların cisimleştiği genç aydın gruplarını oluşturuyorlardı.

Bu çalışmalar kısa zamanda başarısızlıkla sonuçlandı. Köylülerin çoğunluğu devrim üzerine bir şeyler duymak istememenin ötesinde, halen Çar'ın toprak sahiplerine karşı kendilerini koruyacağına inanıyorlardı. Gençler köylülerle ilişki kurmakta zorluk çekiyorlar, köylüler ise gençleri büyük bir şüpheyle karşılıyorlardı. Bu aydınlar zihinlerinde varolan sosyalizmlerine köylüleri kazanmaya çalışırken, köylüler bu zihinlerdeki tasarımları göremediler. Köylüler yıllardır bildikleri ve içinde türlü sıkıntılar ve baskılar altında yaşadıkları *obşina*'ların faziletlerini anlatan aydınları dinlerken, bir taraftan da yakınlarda fabrika açılıp açılmayacağını öğrenmeye çalışıyorlardı. Kafalardaki fikirlerin dünyayı değiştirmek konusunda yeterli olduğunu düşünen, bunların köylülere aktarıldığında ve köylüler tarafından benimsendiğinde öylesi bir maddi güce dönüşeceğinden şüpheleri olmayan *Narodnik* aydınların kim oldukları köylüler için ciddi bir soruydu. Bu sorunun cevabının arandığı günlerde köylülere yardım etmeye ve onları kurtarmaya gelmiş olan genç *Narodnikler* yine köylüler tarafından Çarlık polisine teslim ediliyorlardı. 1874 sonunda yüzlerce genç aydın tutuklandı. 1873-1879 arasında 335'i kadın olmak üzere 25 bin genç propaganda nedeniyle tutuklandı. 1870'li yıllarda faaliyet sürdürmüş olan *Halkçıların* toplumsal kökenlerine ve yaşlarına ilişkin araştırmalar kaba hatları ile de olsa bu hareketin niteliklerini tanımlamaktaydı. 1873-1877 arasında çeşitli cezalara çarptırılmış olan 896 *Halkçı*'nın yüzde 31'i toprak soylusu, yüzde 22'si kilise mensubu, yüzde 15.5'u köylü, yüzde 13'ü yüksek rütbeli asker çocuğu, yüzde 10.3'ü küçük burjuva aile kökenliydi. Toplumun bütün sınıf ve tabakalarındaki genellikle eğitim ve öğretim görmüş olan kesim

Georgi Valentinoviç Plehanov (1856-1918)

Rus Marksist düşünürü ve siyaset adamı. Rusya'da Marksizmin biçimlenmesinde öncü bir rol oynamış; *Sosyal Demokrat İşçi Partisi*'nin kurucu ve liderleri arasında yer almıştır.

Çarlık polisinin artan baskıları sonucu Ocak 1880'de İsviçre'ye giden, Avrupa'da 37 yıl sürecek mültecilik yaşamı boyunca Marx ve Engels'in eserlerini Rusça'ya çevirerek, onların görüşlerinin Rusya'da yaygınlaşmasına katkıda bulunan Plehanov, 1895'de Cenevre'de Lenin ile tanıştı. 19. yüzyıl sonunda Rusya'da bir sosyal demokrat hareketin oluşturulmasında işbirliği yapmaya karar veren Lenin ve Plehanov'un çabaları 1900'de Iskra (Kıvılcım) adlı bir derginin yayınlanmasıyla taçlandı. Ağır baskı koşulları nedeniyle örgütlenmede büyük güçlük çeken Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin kökleşmesi ve yığınlara ulaşmasında Iskra'nın rolü tayin edici oldu. 1901'de ayda bir, 1902'de ise on beş günde bir yayınlanan gazetenin ilk sayısının yazı kurulu üyeleri; Lenin, Plehanov (yukarda), Martov, Zassovlitch, Akselrod ve Potressov'dan (ortada) oluşuyordu. Alttaki resimde ise Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin önde gelen üyelerinden Krupskaya.

Georgi Valentinoviç Plehanov 29 Kasım 1856'da Rusya'da Lipetsk "oblast"ındaki Gudavolka köyünde, aristokratik kökenli orta halli bir ailenin oğlu olarak doğdu. Babasının isteğine uyarak Voronej'deki askeri liseye yazıldı. Liseyi bitirdikten sonra 17 yaşında Petersburg'a gitti; madencilik enstitüsüne yazıldı ve burada siyasetle ilgilenmeye başladı. O dönemde Rusya'daki başlıca devrimci akım olan *Narodniklere* katıldı. 1876 yılında siyasal eylemlerinden ötürü okuldan atıldı. Aynı yıl, Rus toplumsal tarihinin ilk büyük siyasal gösterisi olan Petersburg Kazan meydanındaki büyük miting örgütleyicilerinden ve hatiplerinden biri olarak rol oynadı. 1879'da Narodnikler arasında ortaya çıkan bölünmede bireysel teröre karşı tavır alan *Çernyi Peredel* (Kara Bölüşüm) grubuna katıldı ve grubun önderlerinden biri olarak sivrildi. Çarlık polisinin artan baskıları sonucunda Ocak 1880'de İsviçre'ye geçti ve 37 yıl boyunca batı Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde bir siyasal mülteci hayatı sürdürdü.

Batı Avrupa'ya geçtikten sonra sosyalist yazarları inceleme fırsatı bulan; genç Plehanov işçi sınıfı hareketleriyle ilgilendi ve 1882 yılından itibaren Marksizmi benimsedi. Başta *Manifesto* olmak üzere Marksist klasiklerden bazılarını Rusçaya çevirdi. 1883 yılında ilk Rus Marksist grubu olarak tarihe geçen *Emeğin Kurtuluşu* hareketini kurdu. *Sosyalizm ve Siyasal Mücadele* (1883) ve *Aramızdaki Farklar* (1885) başlıklı incelemeleri ile Narodniklerin Rus toplum yapısı ve devrim stratejisi üzerindeki tezlerine karşı etkili bir polemiğe girişti. Geniş kültürü ve kuramsal konuları gerçiş okuyucu kitlesine maledebilen canlı üslubu ile kısa zamanda ün yaptı. Marx'ın yakın çalışma arkadaşı Friedrich Engels ile tanıştı ve dostluk kurdu. *II. Enternasyonal* ile kuruluşundan itibaren ilgi kurdu; çalışmalarına ve kongrelerine katıldı.Bu örgütün çalışmaları içinde Bernstein revizyonizminin en etkili eleştiricilerinden biri olarak temayüz etti. Bu özellikleri Plehanov'un uzun yıllar Rus Marksistlerinin önde gelen kuramcısı ve temsilcisi olarak kabul edilmesi sonucunu verecektir.

Plehanov, Rusya'da bir sosyalist partinin kurulması için yapılan çalışmaların içinde ve en ön planda yer aldı. *Emeğin Kurtuluşu* hareketi adına Marksist ilkelere dayalı bir parti programı taslağını kaleme aldı. 1895'te Rusya'yı terkederek Cenevre'ye gelen Lenin, burada Plehanov ile tanıştı. İki devrimci, özellikle *Narodniklere* karşı mücadele ve bir sosyal demokrat hareketin oluşmasında işbirliği yapmaya karar verdiler. Bu işbirliği ilk meyvesini 1900'de *İskra* (Kıvılcım) adlı derginin yayınlanmaya başlaması ile verecektir. Üç yıl önce Minsk'te kurulan *Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi*'nin bir organı olarak yayınlanan bu derginin yazı kurulunda Plehanov ve Lenin'in yanısıra, Rus Marksizminin önde gelen temsilcilerinden Martov, Akselrod, Vera Zasuliç ve Potresov yer almakta idi. Parti programı ve tüzüğünü hazırlamakla görevlendirilen *İskra* yazı kurulunun bu çalışmaları sırasında Lenin ile Plehanov arasında özellikle "işçi sınıfı diktatörlüğü" kavramı üzerinde ilk fikir ayrılığı ortaya çıktı. Ancak, üç yıl boyunca iki devrimci işbirliklerini büyük sorunlarla karşılaşmadan sürdürebildiler.

Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin 1903'teki ikinci kongresinde parti, *Bolşevik* ve *Menşeviklerden* oluşan iki hizbe bölündüğünde Plehanov, *Bolşeviklerden* yana saf tutmuştu. Kongre, *İskra*'nın yazı kurulunu Lenin, Plehanov ve *Menşeviklerin* liderlerinden Martov'dan oluşturdu. Ancak Martov, *Menşeviklerin* çoğunlukta olduğu eski yazı kurulunun göreve devam etmesinde ısrar ettiği için *İskra* çalışmalarına katılmadı. Plehanov Lenin'le birlikte *İskra*'yı altı sayı çıkardıktan sonra *Menşeviklerden* yana tavır aldı ve eski yazı kurulunun göreve çağrılmasını sağladı. Lenin'in *İskra*'dan ayrılmasına yol açan bu olayla Plehanov *Bolşeviklerden* kopacak ve bir süre *Menşevik* hareketin liderlerinden biri olarak rol oynamaya başlayacaktır. Bu tarihi izleyen yıllarda Plehanov'un *Bolşeviklere* yönelttiği eleştirilerden başlıcaları 1905 Devrim'i sırasında "silahlı ayaklanma" çağrısının yanlışlığı; Lenin'in köylülükle ilgili tezlerini "Narodnik sapkınlıkların canlandırılması" olarak, devrim stratejisi üzerindeki tavrını ise "idealist-volontarist bir sapma" olarak nitelendirmesi gibi hususlardı.

1907'yi izleyen baskı yıllarında ise Plehanov ile *Bolşevikler* arasında yeni bir yakınlaşma meydana gelir. bu yakınlaşma parti içinde "tasfiyecilik" olarak nitelendirilen eğilime karşı çıkmada ve illegal mücadelenin gerekliliğini savunmada gözlenir. Plehanov bu arada bir süre *Bolşeviklerin* çıkardığı *Zviezda* (Yıldız) dergisine de yazılar yazacaktır. Ne var ki bu işbirliği, savaş sorunu üzerindeki görüş ayrılıkları nedeniyle tekrar son bulacaktır.

I. Dünya Savaşı arifesinde ve savaş süresince Plehanov *II. Enternasyonal*'in milliyetçi tavırlarına katılarak Rusya'nın savaşa katılmasına karşı çıkmadı ve "zafere kadar savaş" çizgisini savunanlardan biri oldu. 1914'te oluşan *Edinstvo* (Birlik) grubunun lideri olarak 1917 Şubat Devrimi'nden sonra Rusya'ya döndü. Kerenski'nin kurduğu geçici hükümette görev almayı kabul etmemesine rağmen savaşı sürdürmeye kararlı olan bu hükümeti destekledi. *Bolşevikleri* iktidara getiren Ekim Devrimi'ne karşı çıktı; ancak silahlı karşı-devrim hareketlerini desteklemekten de çekindi. 30 Mayıs 1918 tarihinde Finlandiya'da öldü.

Plehanov'un siyasal görüşleri, 19. yüzyılın son yirmi yılında bir yandan Rusya'da *Narodniklerle*, öte yandan *II. Enternasyonal*'in bünyesinde Bernstein revizyonizmiyle yapılan mücadeleler içinde biçimlenmiştir. Bu dönemde yazdıkları ile Rus Marksistlerinin tümüne ve bu arada Lenin'e öğretmenlik yaptığı söylenebilir. Daha sonra Lenin ve takipçileri tarafından da benimsenecek olan, "Marksizmin bir eylem felsefesi, bir eylem rehberi olduğu", "devrimci bir kuram olmadan devrimci hareket olamayacağı" ifadeleri ile, kuram-siyasal eylem bütünlüğünü vurgulayan tavrı, "kuramsız eylem" geleneği çok güçlü olan Rus devrimciliğinin gelişimi bakımından önem taşır. İşçi sınıfına dayalı bir sosyalizmin mümkün ve zorunlu olduğunu ilk savunan Rus düşünce adamlarından biri Plehanov'dur. Rusya'da kapitalizmin geri ve güdük kalmış olması, Slav köyünün ortak mülkiyete dayalı eşitlikçi bir yapı taşıması gibi olgulardan hareket eden *Narodniklerin* Rusya için sosyalizme giden ve köylülüğe dayalı istisnai bir yol önermelerine karşı ilk etkili polemiği de Plehanov yapmıştır. Rusya'da kapitalizmin gelişmesinin batı Avrupa'daki genel doğrultuya uyduğunu; toplumsal dönüşümü sosyalizm doğrultusunda değiştirebilecek tek ilerici gücün işçi sınıfı olduğunu ileri sürdü. Ancak, bazı çağdaş eleştiriciler Plehanov'un bu yaklaşımda zaman zaman uç noktalara gittiğini ve kırsal yapı ile köylü sorununun incelenmesinde şematik kaldığını da ileri sürmektedirler.

Marx'ın felsefi, toplumsal ve ekonomik alanlardaki kuramsal çözümlemelerinin, doğayı ve toplumu tümüyle kavramayı ve açıklamayı hedefleyen kapsamlı bir düşünce sistemi içinde bütünleştirilmesi için Engels'in başlattığı çalışmalar, daha sonra Kautsky ve Plehanov tarafından sürdürülmüştür. Plehanov'a göre, "Marksist dünya görüşünün bütün yönleri birbiriyle çok yakından bağlantılıdır ve bunlardan herhangi birini keyfi olarak diğerlerinden ayırmak mümkün değildir." Bu bütünlüğü ifade eden ve bilimsel sosyalizmin de temelini oluşturan genel öğreti, *diyalektik ve tarihi maddecilliktir.* Bu bütüncül yorum biçimi Lenin tarafından da benimsenmiş ve daha sonra Sovyet Marksizmine de damgasını vurmuştur. Daha dar bir uzmanlaşma anlayışını benimseyen batıdaki belli Marksist akımlarla Sovyet Marksizmini birbirinden ayıran yaklaşım farklarının oluşmasında Plehanov'un belirleyici bir rolü olduğu söylenebilir.

Plehanov'un felsefi çalışmalarının önemli bir bölümü

16 Rus Devrimci Hareketi

neo-Kantçı akımların ve pozitivizmin eleştirisinden oluşur. Bilgi teorisi üzerine yazdıklarında, nesnel dünyanın bilinç ve bilgiyi belirledikleri savını benimsemekle birlikte, bütün felsefi tezleri, düşünürlerin dünya görüşüne ve dar sınıf çıkarlarına bağlayan mekanik yorumlara karşı çıktı. Bireylerin ve büyük önderlerin tarihsel olayların tikel yanlarını belirleyebileceğini; ayrıca bu tür bir belirlenmede rastlantı unsurunun da belli bir rol oynayabileceğini kabul eder. Ancak, Plehanov'a göre, bu türden etkileri yaratabilecek büyük önderler "zamanın toplumsal gereksinmelerini en iyi karşılayacak niteliklere sahip olduğu için büyüktürler. Hiçbir büyük adam, üretici güçlerin durumuna uymayan ilişkileri topluma kabul ettiremez. Bu anlamda onun gerçekten tarihi yapmasına imkân yoktur." Böylece tarihi, "tarihin biricik etkeni olan *toplumsal insan* yapar." Gerçeğin kavranmasında kavramların bağımsız işlevine önem veren ve zamanında "hiyeroglifler kuramı" diye bilinen yaklaşımı Plehanov'un olumlu bulması, daha sonra Lenin tarafından eleştirilecektir.

Sanat, kültür ve edebiyat üzerindeki bir dizi çalışması ile Plehanov, Rusya'da bir önceki kuşağın radikal düşünürleri olan Belinski, Çernişevski ve Dobrolyubov'un maddeci estetik anlayışlarının mirasçısı olarak ortaya çıkar. *Adressiz Mektuplar, İşçi Sınıfı Hareketi ve Burjuva Sanatı, Sanat ve Kamu Hayatı* gibi yapıtlarda geliştirdiği sanatın toplumsal belirlenmesi ve sanatçının toplumsal işlevi üzerindeki görüşleri, burjuva sanat anlayışına yönelmiş güçlü eleştirilerdir. Ancak bu çalışmalar, aynı zamanda, derin bir sanat tutkusunun ve zengin bir kültürün yarattığı hoşgörü ve incelik örnekleri ile zenginleşmektedir.

G.V. Plehanov siyasetçi ve fikir adamı özellikleriyle Rusya'da sosyalizmin ve Marksizmin gelişmesine damgasını vurmuş bir kişidir. Önce *Emeğin Kurtuluşu* hareketinin lideri, sonra da *Sosyal Demokrat Parti*'nin önderlerinden biri olarak ülkesinde işçi sınıfına dayalı bir sosyalist hareketin oluşmasında önemli roller oynamıştır. *Bolşevik-Menşevik* bölünmesini izleyen yıllarda Plehanov'un Rus sosyalizmi içindeki kişisel etkisinin azaldığı gözleniyor. Nihai olarak *Bolşevizme* karşı çıkmasına rağmen, işçi sınıfı hareketinin bu iki kanadı arasında değişken ve zaman zaman çekingen bir tavır izlemiş; böylece her iki grup içinde de ağırlığını yitirmiştir.

Siyasal itibar ve öneminin geriledigi bu yıllarda Plehanov'un Marksist bir kuramcı olarak saygınlığı artmıştır. Bunda, kuramsal çözümlemelerini günlük siyasal konjonktüre intibak ettirmemeye özen göstermesi ve böylece 35 yıl boyunca yazdıklarında çarpıcı bir süreklilik ve tutarlılığı gerçekleştirmiş olması rol oynamıştır. Rus ve batı kültürünün geçmiş ürünleri üzerinde çok derin bir bilgiye ve kavrayışa sahip olması ve Marksizmin kendinden önceki radikal fikir akımları ile bağlarını çok iyi kavraması ve ortaya koyması, Plehanov'un çağdaşları üzerindeki nüfuz ve etkisini açıklayan unsurlar arasında gösterilebilir. Plehanov'un bir Marksist kuramcı olarak önemi ve değeri, Lenin tarafından da daima kabul görmüştür: "Plehanov'un felsefi yazılarını incelemeksizin gerçek aydın bir Marksist olamazsınız; zira dünyanın herhangi bir yerinde Marksizm üzerine bunlardan daha iyi bir şey yazılmamıştır" sözleri Lenin'e aittir. Nitekim, ölümünden sonra Plehanov'un Rusya dışındaki arşivleri ve kitaplığı Sovyetler Birliği'ne getirilmiş; toplu eserleri de 24 cilt halinde ülkesinde yeniden yayınlanmıştır.

Plehanov'un başlıca eserleri şunlardır: *Sotsializm i politiçeskaya borba* (Sosyalizm ve Siyasal Mücadele), *Otliçii mejdu nami* (Aramızdaki Farklar), *Osvobojdeniye Truda* (Emeğin Kurtuluşu), *Russkaya Raboçaya Sotsial-Demokratiçeskaya Partiya* (Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi), *Pisma bez adressi* (Adressiz Mektuplar), *Raboçiy Klass* (İşçi Sınıfı).

KORKUT BORATAV

Halkçılar'ın taraftarlarını oluşturuyordu. Yine aynı yıllarda tutuklanmış olanların yaş ortalamalarına ilişkin bir araştırma ise, 25 yaşın altında olanların oranını yüzde 70 olarak belirliyordu.

Halka Gitme kampanyasına katılmış olan *Halkçılardan* biri olan Popor bu süreci " Köylü devrimciyi papazı dinler gibi dinlemekteydi. Köylü papazın anlattıklarını dinleyip, kiliseyi terk ettikten sonra yaşamını aynen nasıl sürdürmeye devam ediyorsa, devrimciyi dinledikten sonra da aynı durum devam etmekteydi" diyerek nitelendiriyordu.

İkinci *Zemlya i Volya* Örgütü

Kampanyanın başarısızlığı, Rus köylülüğünün sosyalizmin temel gücü olduğu fikrinin değişmesine yol açmadı ancak köylülüğün içgüdüsel olarak devrimci olduğu saptamasının yersizliği anlaşıldı. *Narodnikler* için sorun artık "halk içinde batı Avrupa'da olduğu gibi bilinçli sosyalistler yetiştirmekti." Bunun içinse, dağınık biçimde sürdürülen faaliyetleri bir örgütlenme çatısı altında birleştirmek gerekiyordu. Böylelikle bir yanda propaganda faaliyetlerinin sürekliliği sağlanacaktı, öte yandan Çarlık polisinin saldırılarına karşı konulabilecekti.

Halka Gitme kampanyasından en önemli dersleri çıkaranlar, yine bu kampanyayı başlatanlar oldu. 1876'da sürgünden dönen Mark Natanson önderliğindeki Petersburg'lu bir çevre, Kiev, Odessa ve Harkov gibi şehirlerdeki çevrelerle ilişkiler kurup *Saverno Revolyusyonnaya Narodniçeskaya Gruppa* (Kuzeyin Devrimci Narodnikleri) adlı bir merkezî örgütlenme oluşturdu. İki yıllık faaliyet sonucunda kazanılan kadrolar ve birleşilen diğer çevrelerle birlikte 1878'de *Zemlya i Volya* gazetesi çıkarıldı ve örgütü de kuruldu.

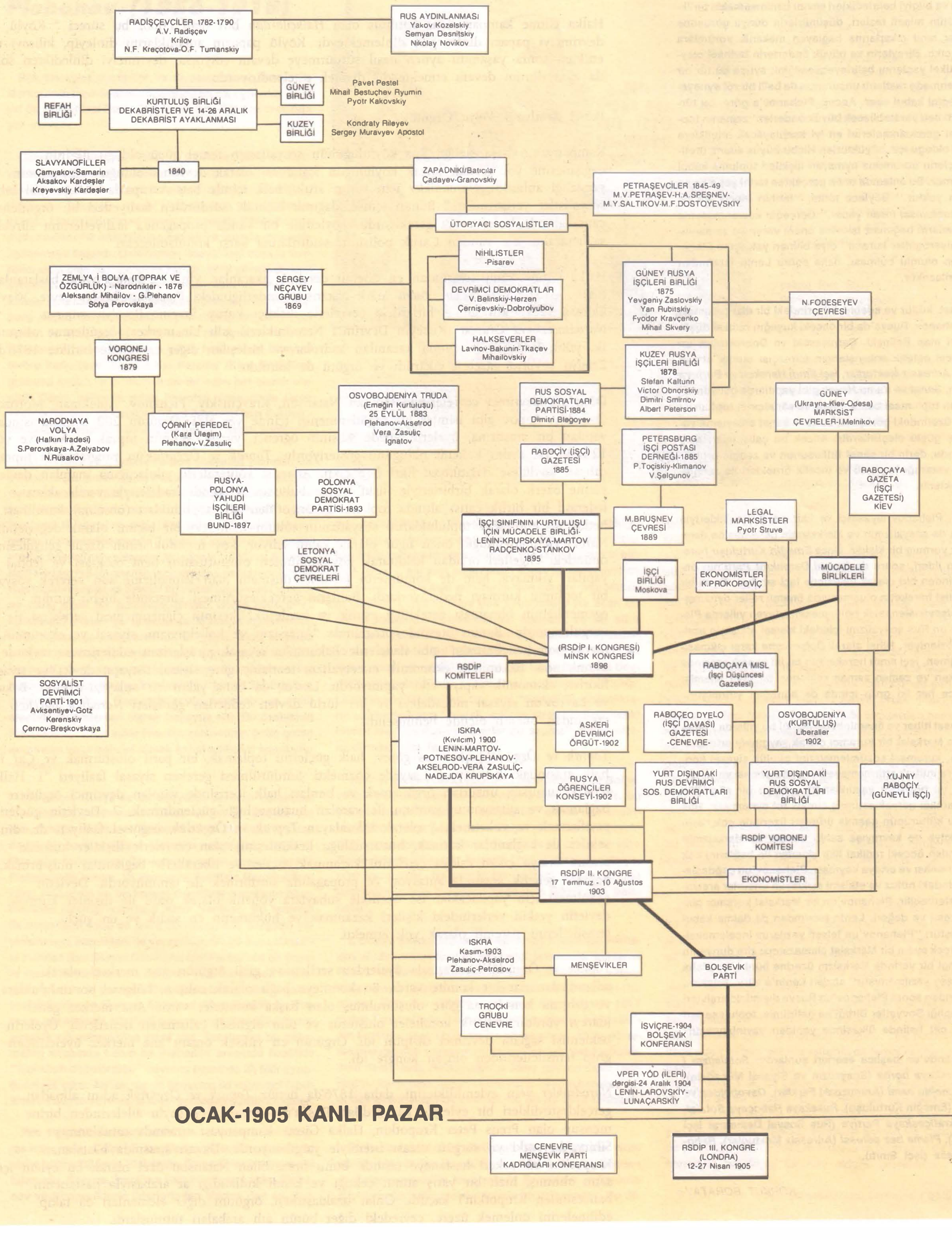
Dönemin devrimci çevrelerinde tanınan Natanson, Kravçinskiy, Plehanov, Aptekman, Morozov, Osinskiy, Popov gibi isimler bu örgütlenmenin içinde yer aldı. Örgütün 200 üyesi arasında yapılan bir araştırma, üyelerin yüzde 42'sinin öğrenci, yüzde 34'ünün toprak soylusu ve yüzde 12'sinin ise aydın kökenli olduğunu gösteriyordu. *Toprak ve Özgürlük*'ün programında toprağın çalışan köylülere dağıtılması fikri öne çıktı. Anarşist yöntemlerle yıkılacağına inanılan devletin yerine özerk olarak birbirleriyle ilişki içinde bulunan ve kendi iradeleriyle yeralacakları federatif bir birlik çatısı altında toplanacağı öngörülen köy toplulukları (obscina) kurulması hedefleniyordu. Köy topluluklarını sosyalizmin tohum halindeki bir biçimi olarak değerlendiren *Narodnikler*, köylülüğü öncü figür olarak kabul ediyor, köy topluluklarının özgür gelişmesinin önündeki engelleri ortadan kaldırarak köy komünleri oluşturmanın hem otokrasi ve feodal yapıları yıkmaya, hem de komünlerin kemirici düşmanı olan kapitalizme son vererek sosyalist bir toplumu kurmayı hedefliyorlardı. Bunların gerçekleştirilmesi sürecinde hiçbir sınıfın egemenliğinin olmaması gerekliliği eşitlik ve kardeşlik ilkesinin çiğnenmemesi gerekçesi ile vurgulanıyordu. Bunun ötesinde programda "Anarşizm ve kollektivizm, siyasal ve ekonomik olarak son hedefimizdir" gibi ifadelerde Bakunin'in siyasal görüşlerinin etkilerini seçmek de mümkündü. Bakunin'in ekonomik materyalizm teorisine göre siyasal üstyapı, devlet ve siyasal fikirler, ekonomik yapıya etki yapmıyordu. Lavrov da buna yakın bir anlayışa sahipti. Bakunin ve Lavrov'un siyasal mücadeleyi ve her türlü devleti reddeden görüşleri *Narodnik* hareket tarafından önemli ölçüde benimsendi.

Toprak ve Özgürlük için esas görev, halk güçlerini toplamak, bir parti oluşturmak ve Çar ile halk arasındaki çelişkiyi bu sayede çözmekti. Sürdürülmesi gereken siyasal faaliyeti "1. Halk içinde huzursuz unsurları örgütlemek ve bunları halk içerisinde varolan devrimci örgütlere bağlamak ve ajitasyonun yardımı ile varolan huzursuzluğu güçlendirmek, 2. Devletin güçlerini zayıflatmak ve yoketmek,..." olarak tanımlayan *Toprak ve Özgürlük*, örgütsel faaliyeti de, dinî sektler ile bağlantılar kurmak, huzursuzluğu keskinleşmiş olan çevrelerle ilişkiler kurmak, arasıra ortaya çıkan eşkıya çetelerini kazanmak, işçiler ve liberallerle bağlantılar oluşturmak, öğrenci gençlik arasında ajitasyon ve propaganda sürdürmek ile tanımlıyordu. Devletin çözülmesi için yapılacaklar ise özellikle subaylara yönelik olarak ordu ile ilişkiler kurmak, devletin yetkili yerlerindeki kişileri kazanmak ve hükümetin en sadık ve en güçlü temsilcilerini sistemli olarak yok etmekti.

Toprak ve Özgürlük'ün başında üyelerden seçilen ve gizli örgütün ana merkezi olarak adlandırılan dar bir komite vardı. Bu komiteye bağlı olarak çalışan, bölgesel sorumluluklara ve çalışma konularına göre oluşturulmuş olan başka komiteler vardı. Ana merkez genel idareyi yürütür, değişik komiteler oluşturur ve tüm örgütsel çalışmaları denetlerdi. Üyelerin beklentisi sağlam devrimci disiplin idi. Örgütün en yüksek organı ana merkez üyelerinden ve grup temsilcilerinden oluşan kongre idi.

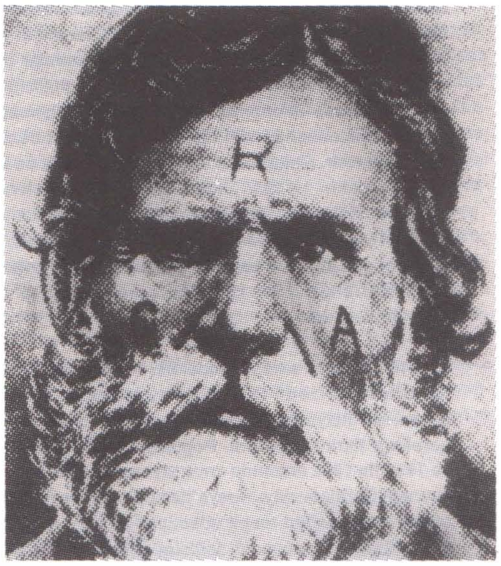
Narodnikler yeni eylemliliklerini, daha 1876'da henüz *Toprak ve Özgürlük* adını almadan gerçekleştirdikleri bir eylemle kanıtladılar. Rusya'nın en eski ve soylu ailelerinden birine mensup olan Prens Peter Kropotkin, Halka Gitme kampanyası sırasında tutuklanmıştı ve Sibirya'da oniki yıl sürgün cezası istemiyle yargılanıyordu. Davası sırasında hastalanan Kropotkin bir askerî hastaneye taşındı. Bunu fırsat bilen Natanson özel olarak bu eylem için satın alınmış, hızlı bir yarış atının çektiği ve kendi kullandığı at arabasıyla hastanenin bahçesinden Kropotkin'i kaçırdı. Onlar uzaklaşırken, örgütün diğer elemanları da takip edilmelerini önlemek üzere, çevredeki diğer bütün atlı arabaları tutmuşlardı.

RUS DEVRİMCİ HAREKETİNİN EVRİMİ: NARODNİZMDEN SOSYAL DEMOKRASİYE

16 Rus Devrimci Hareketi

İki Sibirya. Sağda özgür köylüler, altta suçu yüzüne damgalanmış bir sürgün. Ancak aralarındaki fark daha çok görünürdeydi, ilk kez yerleşime açıldığı 17. yüzyıldan beri Sibirya'nın verimli toprakları Çarlık yönetimi tarafından, köylüler arasındaki huzursuzluğu yatıştırmakta kullanılabilecek bir sübap gibi görüldü. Bu eğilim doruk noktasına 1905'i izleyen Stolyipin döneminde ulaştı; Sibirya'da toprak almak isteyen herkese verilen krediler arttırıldı, yeni topraklarda özel mülkiyet teşvik edildi. Ancak Sibirya'nın bu şekilde desteklenen özgür nüfusu, mahkûmlarınki kadar vahşi bir muameleye marûz kalabiliyorlardı. 1912'de Lena'daki altın madenlerindeki grev yapan işçilere ateş açan askerler 250 kişiyi öldürdüler. Diğer yandan, Sibirya'nın merkeze uzaklığı devlet memurlarının son derece de özerk davranabilmeleri anlamına geliyordu. Bu özerklik kimi zaman aşağıdaki türden manzaralara yol açtığı gibi, özellikle çalışma kampının yöneticisinin liberal olduğu durumlarda, siyasal sürgünler son derece de özgür ve rahat koşullar içinde yaşayabiliyorlardı.

Zemlya i Volya bütün sınıf ve tabakalar içinde faaliyet göstermeyi hedeflemesine rağmen başlangıçta kırsal kesimlerde köylülüğe yönelik çalışmalar sürdürdü. Ancak 1870'li yıllarda Rusya'da işçi mücadelelerinin gelişmesi ile birlikte faaliyet alanı kırlardan şehirlere taşınmaya başladı. 1879 yılında, Petersburg'da bir grup işçi *Severniy Soyuz Russkiç Rabociç* (Kuzey Rusya İşçileri Birliği) adı altında bir örgüt kurmuştu. Örgütün manifestosu *Toprak ve Özgürlük*'ün yayın organında yayınlanmış ancak yayın kurulunun eklediği bir notta, konuşma ve basın özgürlüğü gibi siyasal özgürlüklere fazla yer ayırdığı için yeterince devrimci olmadığı belirtilmişti. İşçilere yönelik bu yeni ilgiyi, işçiler seksiyonunun şefi olan Plehanov "Biz halk içersinde örgütlenebilmek için çok güçsüzdük. Önce güç toplamak, güçlü ve geniş bir örgütlenme yaratmak istiyorduk. Daha sonra çalışmalarımızı esas olarak kırsal kesimlerde sürdürecektik" diyerek taktik bir adım olarak değerlendiriyordu. Şehirlerde sürdürülen faaliyet kısa zamanda gelişti, işçilerden ve öğrencilerden taraftarlar kazanıldı ve hükümet memurlarına karşı başarılı terör eylemleri gerçekleştirildi. Bir zaman sonra şehirlerde faaliyet sürdürenler bu alanı ve faaliyeti temel olarak alırken, kırlarda bulunanlar kendi alanlarını öne çıkarıyorlardı. Artık köylülerin yapacağı bir devrimden iyice umudunu kesmiş olanlar terörü Neçayev'in tezlerindeki biçimi ile savunmaya başladılar. Bu dönemde yaşanan başka bir olayın, Vera Zasuliç'in General Trepov'a suikast girişiminin gerek kamuoyu, gerekse devrimciler üzerindeki etkisi çeşitli yaklaşımların daha da ayrışması sonucunu doğuracaktı.

Vera **Zasuliç** Olayı: **Kamuoyu, Hükümet** ve **Devrimciler**

Devrimciler halka giderken hükümetin eli boş durmuyordu. 1874-1877 yılları arasında yüzlercesi tutuklandı; bir kısmı üç yıldan fazla gözaltında tutulabiliyordu. Sonunda hükümet, 193 tutukluyu, özel bir siyasal mahkemede dava etmeye karar verdi. 193 kişinin birden mahkemeye çıkarılmasından amaç, "kızıl tehlike"nin ciddiyetini göstererek yitirmekte olduğu kamuoyu desteğini yeniden kazanmaktı. Ancak her şey, hükümetin beklentilerinin tam tersi yönde gerçekleşti

Dava Ekim'de başlayacaktı. Nisan'da davayı bekleyenlerin tutulduğu hapisanede meydana gelen bir olay, davadan hükümetin zararlı çıkmasına yolaçan faktörlerden ilki oldu. Zaten 1863'te Polonya ayaklanmasının vahşice bastırılması sırasında, ölen yakınlarının yasını tutmak için karalar giren kadınları cezalandırmasıyla ün yapmış olan General Trepov, tutuklulardan Emelyan Bogolyubov'u diğerlerinin önünde vahşice kırbaçlattırdı. Aklî dengesini yitiren Bogolyubov, bir daha kendini toparlayamadan birkaç yıl sonra öldü. Resmen gizli olarak yürütülen dava hakkında yapılan propagandalar, devrimcilerin kahramanlığı ve hükümetin acizliği hakkında sayısız rivayetin Petersburg'u sarmasına yol açtı. Davanın daha başında tutuklular ikiye bölündü; bir grup mahkemeyi toptan reddederken, diğerleri kendilerini savunmaya kararlıydı. Davanın yürütülüş tarzı, kendini savunmaya kararlı olanları derin bir hayal kırıklığına uğrattı; Mişkin, savunmasının sonunda "Diğer yoldaşlar haklıymış, burada doğru tek bir söz bile konuşulamaz. Sanık ne zaman samimi bir şey söylemeye kalkışsa ağzı kapatılıyor. Artık buranın bir mahkeme değil beyhude bir komedi olduğunu söyleyebilirim; hatta daha da kötüsü; bir genelevden daha iğrenç, daha utanç verici bir yer. Orada mecbur kalmış kadınlar vücudunu satar. Burada senatörler başkalarının hayatı üzerinden, adalet ve hakikat üzerinden ticaret yapıyorlar" diye bağırdı. İşlerin kötüye gitmekte olduğunun farkında

olan hükümet, cezaların yumuşak olmasına karar verdi. 193 kişiden 135'i beraat etti; savcı açıklamasında onların, suçlu olanların suçları daha da açıkça görülsün diye "zemin" olarak davaya dahil edildiklerini açıkladı. Bu, kamuoyunda hükümetin gereksiz zalimliğinin ve aczinin ifadesi olarak yorumlandı. Kararların açıklanmasından bir gün sonra Vera Zasuliç, valilik bürosunda General Trepov'a ateş etti ama ancak yaralayabildi. Suikast kamuoyunda büyük bir yankı uyandırdı ama Zasuliç'in asıl zaferi mahkemesi oldu. Siyasal bir davanın kendileri için yaratmış olduğu sonuçlardan hiç memnun olmayan Adalet Bakanlığı yetkilileri Zasuliç'in adi bir suçlu olarak jüri önünde yargılanmasına karar verdiler. Tıklım tıklım dolu bir salonda yapılan savunmanın sonunda jüri üyeleri "Zasuliç General Trepov'u bir kurşunla yaralamış olmak suçunu işlemiş midir;" sorusuna "hayır" cevabını verdiler. Polislerin karara rağmen Zasuliç'i tutuklamak istemeleri, bir kitle gösterisine yol açtı. Zasuliç coşkun bir kalabalık tarafından kaçırıldı.

Karakozov suikastını izlemiş olan baskıdan beri sinmiş olan liberal kamuoyu 1866'dan beri ilk kez tepkisini dile getiriyordu. Hükümet davayı izleyen aylarda, terörizm salgınıyla başa çıkmak için Rus toplumundan yardım isteyen bir çağrı yayınladı. Cevaben, güneydeki Çerginov şehri eyalet meclisi üyeleri kabul ettikleri bir kararda "Rus toplumunun yasal teminatlara, toplum düşmanlarının sindirilmesini mümkün kılacak özgür bir kamuoyuna sahip olmayan, bünyesinde doğan fikirleri serbestçe eleştirme hakkından yoksun, her şeyi özümsüyebilmekle birlikte toplumsal kötülüklerle mücadele edemeyen atomize, âtıl bir kitle" olmasından ötürü, tahta duydukları bütün sadakate rağmen yardım edemeyeceklerini bildirdiler. Çarlık rejimi yavaş yavaş toplumun bütün kesimlerinden tecrit oluyordu.

Narodnaya Volya (Halkın İradesi)

Çerginov, eyalet meclisi üyeleri, Zasuliç suikastından en çok etkilenmiş *Narodnik* önderlerden biri olan Valerian Osinskiy ile ilişki içindeydiler. Osinskiy terör eylemlerinin tırmandırılmasını ama bir yandan da liberal önderlerle ilişki kurularak terörün somut siyasal hedeflerle koordine edilmesini öneriyor ve güneyde, yerel ölçekte de olsa, bunu uyguluyordu. Popülizmi yalnızca Çarlık rejimine değil, Batı liberalizmine karşı bir alternatif olarak da tarif etmiş olan Herzen, Bakunin ve Çernişevskiy'nin görüşlerine hâlâ sadık bazı *Narodnikler* ise Osinskiy'ye şiddetle karşı çıkıyorlardı. Ortaya çıkan farklı yaklaşımlar 21-25 Temmuz 1879'da Voronej'de toplanan kongrede en uç ölçüdeki silahlı eylemin ana mücadele biçimi olarak kabul edilmesi ile ayrılığa yol açtı. Eylül 1879'dan sonra terör yanlıları *Narodnaya Volya* (Halkın İradesi), diğerleri ise *Çerniy Peredel* (Kara Bölüşüm) adı altında örgütlenmeye başlıyorlardı. *Halkın İradesi*, siyasetin temelinin oluşturulması ve mücadele yöntemlerinin saptanması amacıyla önderlerinden Morozov, Zelyabov ve Dihimirov'u görevlendirdi. 1 Ocak 1880'de örgütün programı yayınlandı. Programın ilk bölümünde *Toprak ve Özgürlük*'ün görüşleri ile genel olarak uyuşulurken, ikinci bölümde eleştiriler yer alıyordu. Bu bölümde "sosyalistler ve *Narodnikler* olarak bizim görevimiz, halkı bugünkü devletin baskısından kurtarmak amacıyla, siyasal devrimi gerçekleştirmektir. Bu devrim iktidarı halka verecektir" ifadesiyle *Narodniklerin* gündemine siyasal devrim kavramı girmiş oluyordu. O güne kadar Bakunin'in etkisi altında siyasal mücadeleyi reddeden *Narodnikler* yeni bir alana adımlarını atıyorlardı. Devletin ve toplumun bütün ilişkilerini düzenlemek amacıyla yasalar çıkaracak ve uygulamaya sokacak olan kurucu meclis önerisi de Bakunin'in anlayışından bir farklılaşmayı içeriyordu. Son olarak da Bakunin'in "halk her zaman ayaklanmaya hazırdır" görüşü yerine "partisiz olan halkın inisiyatifi ele almasını beklemeden, parti olarak biz inisiyatifi ele almalıyız" görüşü getiriliyordu. Hareketin gerileme devresine girmiş olduğu, 1880 ortasında hazırlanan ikinci programda parti konusunun dile getiriliş biçimi, bu kez Jakobenizmin izlerini daha net bir biçimde taşıyordu: Koşullar uygun olmasa bile parti, halk hareketi ile birleşmeden ayaklanmayı gerçekleştirebilir...İyi hazırlanmış terörist eylemler, hükümetin temel direğini oluşturan 10-15 insanı ortadan kaldırırsa, o zaman hükümet panik içine düşecek, hareket edebilecek bir durumda olamayacak ve bunun yanında halk kitleleri uyanacaktır..." Ancak bu tür cümleler alabildiğine eklektik bir bağlamda yeralıyordu. Bakunin ve Tkaçev'in Rus devletinin hiçbir dayanağı olmadığı, hükümetin kolayca fiziksel olarak ortadan kaldırılabileceği iddiaları, Tkaçev'in terör eylemleri ile halk kitlelerini harekete geçirme önerileri, Lavrov ve Mihaylovskiy'nin ileri insan teorileri bu eklektikliğin birer parçası oldular.

Halkın İradesi örgütünün merkez organı Ağustos 1879'da Çar II. Aleksandr'ın öldürülmesi kararını verdi. Böylesi bir suikastın ardından devrim dalgasının geleceğine inanan örgüt sekiz kez denedikten sonra 1 Mart 1881'de İgnatiy Grinevitskiy adlı bir üniversite öğrencisinin kendisinin de öldüğü bir bombalama eylemi sonucunda hedefine ulaştı, ancak ne beklendiği gibi bir devrim dalgası geldi ne de Çarlık kurumu devrildi. 1880 sonunda gerçekleştirdiği terör eylemleri nedeni ile Çarlık polisinin darbeleri ile karşı karşıya kalan örgüt dağıldı. 1879-1880 arasında örgüt üyelerinin yüzde 12'si idam edildi, yüzde 20'si ömür boyu hapis cezasına ve yüzde 30'u 10-20 yıl arası hapis cezalarına çarptırıldılar. Genel olarak 1878-1887 arasında terör eylemlerine katılmış olanlar çarptırıldıkları sert cezalar nedeni ile 40 yaşından fazla yaşayamamışlardı. Bu dönemde *Halkçıların* yüzde 17'si idam edilmiş, yüzde 12'si intihar etmiş, yüzde 13'ü hapisanede ölmüş ve yüzde 6'sı da aklî dengesini yitirmişti. *Halkın İradesi* merkez organı 10 Mart 1881'de yeni Çar III.Aleksandr'a gönderdiği açık mektupta tüm siyasal tutukluların genel bir afla serbest bırakılmasının ve halktan temsilcilerin de katılacağı bir toplantıda ülkenin toplumsal ve

Narodnizm ve Teorisi

Kapitalizmin geliştiği ve kırsal yapıları parçamalaya başladığı bir toplum olan Rusya'da popülizmin ortaya çıkışı, bu sürecin sıkça görülen bir yansımasıydı. Halk gibi birçok sınıftan oluşan bir soyutlamanın üzerinde yükselen, kalabalıkları kurtaracak olan liderliğin, yani azınlığın yönetimini meşrulaştırmakla sonuçlanan bu anlayış, Rusya'da olduğu gibi köylülerin desteğini almaya çalışan, ama onların bağımsız örgütsel gücünden kaynaklanmayan ve onları kendisine katamayan bir siyasal ve örgütsel yapıya sahipti. Kapitalizmin gelişmesi, sanayileşme ve şehirleşmeyi, şehir çevresinde kırdan gelmiş ve kötü yaşam koşulları altında yaşayan bir işçi sınıfının oluşmasını, kırlarda ise meta üretiminin yaygınlaşmaya başlamasını, para ilişkilerinin gelişmesini ve aynı zamanda geleneksel kırsal yapıların sarsılmasını doğurur. Bu altüst oluş aynı zamanda geçmiş günlerin istikrarlı, sürekli ve güven verici görünen anılarına da büyük bir hırsla sahip çıkmaya yol açar. Geçmişin yüceltilmesi temelinde varolmaya başlayan bu anılar bir tür anti-kapitalizmin itici gücünü oluşturur. Kapitalizmin gelişmesi sadece ekonomik düzlemle sınırlı kalmadığından, bu etkiler kendilerini kültürel ve ideolojik düzeylerde de gösterir. Geleneksel aydınların bir kısmı da kültürel kişiliklerini tehlike altında görürler ve geleneksel değerlere daha fazla sarılmaya başlarlar. İşte Rus popülizminin temel anlayışını ve tezlerini şekillendiren, kapitalizmin gelişmesine karşı ve bu gelişmenin yaratacağı kötülükleri engellemek için onları harekete geçiren, böylesi bir ortamdı.

1840'lı yılların sınıf mücadelelerinin Avrupa'da yarattığı ortam, Herzen'i Rusya'nın kapitalizmi yaşamadan, bu süreci atlayarak mutlakiyetten sosyalizme geçmesi gerektiği fikrine ulaştırdı. Popülizmin yaratıcısı Herzen ve 1853 ile 1862 arasında onun siyasal faaliyetinin ilham kaynağı Çernişevskiy, Rusya'da kapitalizmin kaçınılmaz olarak gelişeceğini tespit edemiyor ve varolan geri ilişkiler düzeyini toplumsal değişim açısından bir avantaj olarak görüyorlardı. İşte bu anlayış Herzen'e "Avrupa medeniyetinden çıkan biz Rus aydınları, Rus halkı ile devrimci Avrupa arasındaki arabulucudan başka bir şey değiliz. Nasıl Fransa'nın geleceği işçilere aitse, Rusya'nın geleceği de köylülere aittir" dedirtiyordu. 1870'li yılların *Narodnizmi* ise önemli ölçüde Bakunin'in anarşizminden etkilendi. Devleti sınıf mücadelesinin ürünü olarak ele almayan bu görüş, aynı zamanda egemen sınıflar ile tâbi sınıflar arasındaki mücadele tarafından kurulmuş bir toplum yerine, kendisine yabancı ve dışsal bir devlet, çelişki halinde bir toplum tarif ediyordu. Devletin ekonomik mücadelenin nedeni olarak görülmesi, herhangi bir siyasal mücadelenin de red edilmesinin zeminini oluşturuyordu.

DEVRİMCİ EŞKIYA

Bakunin toplumsal devrimin ön koşulu olan unsurların Rus halkı içinde varolduğunu ileri sürüyordu. Sabrı tükenmiş olan halkın ayaklanmaları, Stenka Razin ve Pugaçov iki kez bastırılmıştı ancak "köylü ayaklanmalarının kesintisiz biçimde süreceğinden" Bakunin'in kuşkusu yoktu. Bakunin halkın aydınlatılması gerektiğini de düşünenlerden değildi. "Halk bizden daha iyi biliyor ve ne yapılması gerektiğini de öğretmeye gerek yok. Tam tersine, bizim halktan öğrenmemiz gerekiyor. Öğretmek değil, ayaklanmaya çağırmalıyız" diyen Bakunin'e göre hükümeti ve ekonomik baskıları oluşturan kişileri ortadan kaldıracak suikastlere başvurmak gerekiyordu. Eşkıyalık geleneği üzerinde duran Bakunin, eşkıyayı devletin ve onun tarafından oluşturulmuş olan toplumsal düzenin düşmanı, halkın ise kahramanları ve kurtarıcıları olarak değerlendiriyordu. "Rusya'daki tek ve gerçek devrimci olan eşkıya" kitap bilgisine sahip değildi ve boş şeylerle uğraşmazdı. "Eşkıyanın ve köy-

16 Rus Devrimci Hareketi

lülerin ayaklanmaları birleşirse, o zaman ortaya halk devrimi çıkacaktır'' diyen Bakunin, gerçek devrimci sulkastleri ve halk devrimini isteyenlerin eşkıya dünyasına gitmeleri gerektiğini öne sürüyordu.

Narodniklerin önde gelen kişilerinden olan Lavrov da devletin rolü üzerine Bakunin'e yakın görüşlere sahipti. Ancak devletin yıkılması ile ilgili olarak yapılan propagandanın gerçekçi olmadığını ileri sürerek yeni bir toplumdan önce bir geçiş süreci içinde yeni toplumun tohumlarının atılacağını savundu. Ancak buna rağmen ''bugün tüm merkezî siyasal programların düşmanıyız'' diyerek siyasal mücadeleyi reddetme noktasında Bakunin anlaşıyordu. Yine de halkın devrim için hazır olmadığına inanan Lavrov, aydınlatma sürecini öne çıkarıyordu.

TARİHTE KAHRAMANLARIN ROLÜ

Lavrov'un ve Mihaylovskiy'nin paylaştıkları ve *Narodnik* hareketin şekillenmesinde oldukça önemli bir diğer görüş ise, kişilerin tarihsel gelişme sürecin üzerindeki belirleyici rollerine ilişkindi: ''Tarihsel gerçeklere istediğimiz biçimde yön verebiliriz. Burada iki şeye dikkat etmek gerekiyor: Birincisi, tarihsel süreç içerisindeki görünümler ya yararlıdır ya da zararlıdır; ahlaki bakımdan ise ya iyidir ya da kötüdür. İkincisi, tarihsel gelişmeye ideallerimize uygun bir biçimde yön vererek, kötü giden yanı iyi bir yöne çevirebiliriz.'' Bu teoride aydınlara ya da onun ifadesi ile ''ileri biçimde düşünen kişilere'' düşen rol, tarihsel ilerlemenin motoru olmaktı. Bu süreç içinde ise halk eğitilmesi gereken ve bu ileri kişilerin istediği biçimde yönlendirecekleri insanlar topluluğunu oluşturuyordu. Lavrov'a göre teorik propaganda ile yetinilmemeli, ''halk ile birlikte yaşamak, konuşmak ve onu anlamak'' gerekiyordu. Bakunin ve Lavrov, halka gitmenin gerekliliği üzerinde anlaşmışlardı. Bazı konulardaki farklılıkları halka gitmenin pratiği içinde ortadan kalkıyordu.

1862'de tutuklanan Çernişevskiy 14 yıl (Çar tarafından 7 yıla çevrildi) ağır işçiliğe ve ömür boyu Sibirya'da sürgüne mahkûm edildi. Ceza ''sivil infaz'' diye anılan bir töreni gerektiriyordu. 19 Mayıs 1864 günü töreni izleyen bir tanık olanları şöyle anlatıyordu: ''... Taburede oturan Çernişevskiy'nin boynunda 'devlet suçlusu' yazılı bir karton asılıydı; cellat Çernişevskiy'nin şapkasını çıkardı ve hüküm okundu ... Sonunda okuma bitti. Çernişevskiy'e diz çöktürdüler ve kafasında bir kılıç kırdılar ve sonra zincirlerle oradaki sütuna bağladılar... Tören bitince kalabalık elele tutuşup arabaya doğru atıldı. Sonra insanlar ona çiçekler atmaya başladılar. Araba kalktı, genç bir subay şapkasını çıkartıp 'Elveda Çernişevskiy!' diye bağırdı... Bağırışları işiten Çernişevskiy arabadan uzanarak, büyük bir nezaketle başını eğerek bizi selamladı... Kalabalık mendillerini, şapkalarını sallayarak peşinden koştu... Önde koşan ateşli gençlerin, kalabalıktan koptukları takdirde derhal tutuklanacaklarını, herkesten önce Çernişevskiy anladı. Bir kere daha aydınlık gülümsemesiyle arabanın penceresinden uzandı (besbelli ki, giderken neşesi yerindeydi) ve parmağıyla bir uyarı jestinde bulundu. Kalabalık yavaş yavaş dağıldı, ama kimileri kiraladıkları arabalarla onu izlediler.''

Mihaylovskiy'nin geliştirmiş olduğu ve Lavrov'unkine yakın olan teoriye göre ise ''düşünen kişiler, düşünceleriyle ve duygularıyla tarihin yapıcısıdır''lar ve tüm insanların sömürüsüne son verecek olanlar da bu kurtarıcılardı. ''Halkın sırtından geçinerek eğitilmemiz bizim suçumuz değildir ve bu konuda suçlu olamayız. Nasıl ki, güzel ve iyi kokan bir çiçek, bitkinin en iyi suyunu yutarak bu hale gelmişse, biz de böyleyiz. Fakat çiçeklerin bu rolünü gelecekte oynamak istemiyoruz. Halka karşı borçlu olduğumuz düşüncesine sahip olduk. Bu borcun derecesi üzerine tartışabiliriz. Ancak bu durum bizim irademize bağlı olarak değişecektir ve artık biz bunu yapmak istiyoruz'' diyen Mihaylovski'nin kişilerin ve kahramanların tarihi istedikleri gibi yönlendirebilme ve şekillendirebilmeleri anlayışı, Narodnizmin en temel yaklaşımlarından birini oluşturdu.

NARODNİKLERDE JAKOBENİZM

1860'lı ve 1870'li yıllarda pek etkin olamayan Tkaçev'in tez ve önerileri ise, hareketin gerileme dönemi içine girdiği 1880'li yıllarda Narodnizme damgasını vurdu. Tkaçev'e göre Rus devleti toplumsal bir desteğe sahip değildi. O nedenle yapılması gereken Rus halkını eğitmek yerine, onun Çarlığa karşı olan güvensizliğini derinleştirerek mücadelenin içine çekmekti. Böylesi bir hedef için uygun olan araç, Çarlığı zayıflatacak terör eylemleriydi. Diğer *Narodnik* önderler gibi Tkaçev de, Rus halkının ortak mülkiyet ilkeleriyle dolu ve ''içgüdüsel ve geleneksel olarak sosyalist'' olduğuna inanıyordu. Hatta hükümetin bireysel mülkiyet düşüncesini halkın bilincine ve yaşamına ancak ''süngü ve kırbaçla'' sokabileceğini ileri sürüyordu. Kapitalizmin her gelişimini bir felaket olarak değerlendiren Tkaçev, Rus devrimcilerinin ''ertelemeye ve beklemeye'' tahammülleri olmaması gerektiğini ileri sürüyordu. O nedenle halkın devrim için eğitilmesi gerektiğini ve devrim için hazırlanılması gerektiğini iddia eden *Narodnikleri* şiddetle eleştiriyordu. ''Zamanımızı kendimizi eğitmek için harcayabilir miyiz?'' sorusunu soran Tkaçev, her geçen dakikanın ve saatin devrimin gerçekleşme ihtimalini azalttığını düşünerek, ''yeteri kadar hazırlanmaktan konuştunuz, devrimciler devrimi hazırlamazlar, onlar devrimi yaparlar. Haydi yapın bu devrimi, çabuk yapın'' diyordu. Devrimin bir azınlık tarafından halkı kurtarmak için gerçekleştirileceğini savunan Tkaçev'e göre, bu azınlık devriminin ilk görevinin devlet iktidarını ele geçirmek ve gerici devleti devrimci bir devlete dönüştürmekti. ''Devrim, devrimci devletin yardımı ile gerçekleşecektir. Bu devlet toplumun tüm gerici yanını ve unsurlarını ortadan kaldıracaktır.'' Tkaçev'in parti tasarımı ise 1830 ve 1840'ların Avrupasındaki gizli komplocu sektlerinkinden farklı değildi. İktidarı ele geçirecek olan suikastçi ve komplocu parti her zaman halka ayaklanma çağrısı yapma hakkına sahip olmalıydı. Bu görüşleri ile Tkaçev devrim ve iktidar konularında Fransız Jakobenleri ile önemli benzerlikler taşıyordu.

MARX, ENGELS VE *NARODNİKLER*

Marx ve Engels gerek teorik gerekse de pratik siyasal mücadelelerinin önemli bir bölümünde, sık sık Rus İmparatorluğu'nun Avrupa işçi mücadeleleri üzerindeki etkileri ile karşı karşıya kaldılar. Gericiliğin kalesi olan Rus otokrasisinin yıkılmasını ve devrimin zafere ulaşmasını, Avrupa'daki tüm toplumsal siyasal durumun değişimi umudu ile birlikte ele alan Marx ve Engels, böylesi bir gelişmenin ''emeğin genel kurtuluşu ortak hedefinde muazzam bir adım olarak, tüm ülkelerin işçileri tarafından sevinçle karşılanması gerektiğini'' savundular.

Marx 1870'lerin başlarından itibaren orijinal Rus kaynaklarından toprak mülkiyeti ve tarım ilişkileri konularını araştırmaya başlamıştı. Sahip olduğu çok yönlü ilişkiler sayesinde Rusya'nın toplumsal, kültürel ve edebi yaşamı üzerine birçok kitabı, dokümanı ve dergiyi elde eden Marx, ayrıca Rus devrimci çevreleri (Lopatin, Lavrov, Danielson, Kablukova, Kovalevskiy, Plehanov, Vera Zasuliç gibi) ile yazışmaları aracılığı ile de çok yönlü bilgilenme olanağına kavuşuyordu. Marx için önemli olan, Çarlık otokrasisine karşı Rus devriminin batı Avrupa proletaryasının zaferi için uygun koşulları yaratmasıydı. Buna karşılık ise batı Avrupa proletaryasının gerçekleştireceği bir sosyalist devrim, Rusya'nın kapitalist gelişme yolunun sorunlarını yaşamasını engelleyebilecekti. Kasım 1877'de *Oteçestvenniye Sapiski* dergisinin yayın kuruluna yazdığı bir mektupta, 1861'den sonra Rusya'nın ''kapitalist bir ulus olma'' yönündeki gelişim eğilimini değerlendiren Marx, aynı zamanda *Narodnik* Mihaylovski'nin, Marx'ın da Rus liberalleri gibi kapitalist toplum düzenine geçmek için Rus köylü topluluklarının yıkılmasını öngörmesi gerektiği tezine karşı çıkıyordu. Çünkü Marx kapitalist üretim tarzı hakkındaki teorisinin, tarihsel koşulları gözönünde bulundurmaksızın herhangi bir ülkenin izlemek zorunda olduğu yolun felsefi, tarihi açıklaması gibi ele alınmasını yanlış buluyordu. Rusya'nın kapitalist bir ülke olma eğilimi gösterdiğini tespit eden Marx, *Narodniklerin* Rusya'nın kapitalist aşamayı atlayıp atlamayacağı sorularını, kendi ülkelerinde sürmekte olan ekonomik ve toplumsal süreçlerin gerçekçi bir analizini yaparak cevaplayabileceklerini belirtiyordu. Bu görüşlerini 1881'de Vera Zasuliç'e yazmış olduğu mektup taslaklarında da dile getiren Marx, *Kapital*'deki çözümlemelerin köy topluluklarının yaşama yeteneklerinden yana veya bunlara karşı herhangi bir kanıtı öne sürmediğini belirterek, her taraftan Rus köy topluluklarına yönelmiş olan yıkıcı etkilerin bertaraf edilmesi sonucunda, bunlar için doğal bir gelişmenin normal koşullarının sağlanabileceğini ileri sürüyor ve ancak bu durumun köy topluluklarını Rusya'nın toplumsal bir yeniden doğuşunun üsleri haline getirebileceğini söylüyordu.

Marx'ın 1861 reformu hakkındaki değerlendirmeleri onun reform ve sonuçlarının Rusya'da kapitalizmin oluşmasının başlangıcına işaret ettiğini göstermekteydi. ''Kişisel boyunduruk ortadan kaldırılmıştır, artık soylu toprak sahipleri köylü üzerindeki kişisel iktidarlarını kaybetmişlerdir... Köylü kendisini eski toprak sahibine ekonomik olarak bağlı bir halde bulmuştur şimdi'' ifadesi toplumsal ekonomik gelişme sürecindeki yeni bir dönemin işaretlerini taşıyordu. Marx'ın üzerinde durduğu bir diğer gelişme ise köy topluluğunun içinde köylüler arasındaki çıkar çelişkilerinin büyümesiydi. Ya köy topluluklarının içindeki mülkiyet unsuru kollektif unsura galebe çalacaktı ya da tersi olacaktı.

Marx ve Engels'in 1830'lar ve 1840'lar Avrupasında yaşamış oldukları, geri toplumsal ilişkilere denk düşen kurtuluş ideolojilerinin ve örgütlenmelerinin geliştirilmesi durumu, Rusya'da da *Narodniklerin* bir anda sosyalist devrime ulaşmayı hedeflemeleri biçiminde onların karşısına çıkıyordu. Marksizm ile Narodnizmin garip bileşimini Engels 1895'de yazmış olduğu bir mektupta ''Modern geniş ölçekli sanayiin ilkel köy komününe eklemlendiği ve aynı zamanda medeniyetin tüm ara düzeylerinin yanyana yaşandığı sizinki gibi bir ülkede ve buna ek olarak despotizmin entelektüel bir Çin duvarı ile kuşattığı böyle bir ülkede, en inanılmaz ve garip düşünce bileşimlerinin ortaya çıkması hiç kimseyi şaşırtmamalı'' diyerek tanımlıyordu.

Ukrayna'da Yahudilerin evlerinin yakılarak kendilerinin öldürüldüğü bir pogrom. Milliyetler ve azınlıkar sorunu, örgütlenmesi Polonya ayaklanmasının hemen öncesinde tamamlanan birinci Zemlya i Volya'dan beri Narodnikler *için ciddi bir sorun oluşturmuştu. Çar II. Aleksandr'a düzenlenen ilk suikast girişimlerinde, eylemciler arasında bir Leh ya da Yahudi bulunmamasına özen gösterilmişti. Ancak örgütün yandaş bulmakta güçlük çektiği ve dağılmakta olduğu 1880'lerde bu özen gösterilmedi. II. Aleksandr'ın öldürüldüğü suikastte, bomba atmakla görevlendirilenlerin arasında bir Leh, bir Yahudi vardı. Değişiklik yalnızca taktik düzeyde değildi. Pogromların haberini veren* Narodnaya Volya, *kendi yorumunu şöyle yapıyordu: "Halkın öfkesinin bu tür tezahürlerini lanetlemeye ve hatta onlar karşısında tarafsız kalmaya hakkımız yok. Adil bir öfkeyle galeyana gelip aktif bir mücadeleye katılanların ideallerini desteklemek görevimiz gereğidir ve bilinçli olarak bu güçlerin önderliğini almalı ve onların bakış açılarını olumlamalıyız". Kuşkusuz bu tavır bütün* Narodnik *hareket tarafından benimsenmiyordu.* Çerniy Peredel'e *mensup iki kişi Ukrayna'da* Güney Rusya İşçiler Birliği'*ni örgütlemeye çalışırken, bazı işçiler Yahudilerin üye olmasına "Ama onlar İsa'yı çarmıha gerdi" diye karşı çıkmıştı. Pogromlar* Narodnik önderler yakalandıktan sonra başladı. Güney Rusya İşçiler Birliği'*nin işçi önderlerinin yayınladığı broşür, halkı zavallı Yahudilere değil sömürücülere karşı savaşmaya çağırıyordu.*

siyasal durumunun tartışılmasının garanti edilmesi koşuluyla silahlı eylemlere son vereceğini bildirdi. Ancak tutuklu olan örgüt önderleri Sofya Perovskaya Andrey Zelyabov, Nikolay Kibalyiç, Timofey Mihailov ve Nikolay Rusakov idam edildiler.

Çerniy Peredel (Kara Bölüşüm)

Toprak ve Özgürlük'ün bölünmesinden sonra üyelerin büyük çoğunluğunun *Halkın İradesi* saflarına katılmış olması sonucu *Kara Bölüşüm*'ün toparlanması ve faaliyetlerine başlaması zaman aldı. Plehanov, Dejc, Zasuliç, Stefanoviç, Akselrod, Aptekman ve Popoy gibi önderlere sahip olan *Kara Bölüşüm* 1879 sonunda Çarlık polisinin saldırıları ile önemli darbeler yedi ve korunması için önderlerinin bir kısmını Rusya dışına çıkardı. Ocak 1880'de çıkmaya başlayan *Çerniy Peredel* adlı yayında örgütün görüşleri oluşturulmaya başlandı. *Toprak ve Özgürlük*'ün ilk beş sayısında ileri sürülen görüşlerin benimsendiği belirtilen yayında, *Halkın İradesi* eleştiriliyordu. Plehanov "toplumdaki ekonomik ilişkiler bütün ilişkilerin belirleyicisidir. Bu nedenle radikalizm, her şeyden önce ekonomik radikalizm olmalıdır" diyerek ekonomik mücadeleler dışındaki bütün mücadeleleri reddediyor, Bakuninci ve geleneksel *Narodnik* görüşlere sadık kalıyordu. Siyasal mücadele sürdürmenin devleti desteklemek anlamına geldiğini ileri süren bu yaklaşım, Aptekman'a göre bir ilke farklılığının ifadesiydi. "Rus köylülüğü sosyalizmin en doğal kurucusudur. Rus köylülüğü, Rus proletaryasının ortaya çıkmasına karşı koyacak en önemli güçtür. Batı Avrupa sosyalizminin hedefi olan ortak mülkiyet bizde varolan bir gerçekliktir" diyen Plehanov sanayi merkezlerinde çalışan işçilerin kırsal kesimle bağlarını yitirmemiş olmalarından ve toplum içerisinde bir azınlığı oluşturmalarından hareketle "köylülük olmadan işçilerin kendi çıkarları için bir mücadeleyi başlatamayacaklarını" ileri sürüyordu.

Kara Bölüşüm'ün köylü sosyalizmi fikri, gelişen süreç ile birlikte bir değişime uğradı. Örgüt şehirlerde faaliyet sürdürmeyi reddetmiyor, bunu kırsal kesimde sürdürülen faaliyetin bir tamamlayıcısı olarak değerlendiriyordu. *Halkın İradesi* işçilere, orduya, aydınlara ve gençliğe yönelik bir faaliyet içindeyken *Kara Bölüşüm* esas olarak işçilere ve köylülere yöneliyordu. Plehanov'un "yoksulluk köylüyü topraktan koparıyor ve fabrikaya sokuyor. Buna paralel olarak ekonomik sorunların merkezi sanayi alanları oluyor. Güçlerimizi bu sürecin gelişimine göre dağıtmalıyız. Yani hem fabrikalarda hem de kırsal kesimde sağlam temele sahip olmalıyız. Bayrağımıza işçiler fabrikalara sahip çıkın, köylüler toprağa sahip çıkın yazmalıyız" anlayışı giderek gelişiyordu. Rusya'da kapitalizmin gelişimi bu süreci hızlandıran bir özelliğe sahipti. İşçilerin sayısı artıyor, işçi mücadeleleri yükseliyor ve işçi örgütlenmeleri artıyordu. Öte yanda devrimin ve sosyalizmin temeli olarak değerlendirilen *obşina*lar (köy komünleri) parçalanıyor ve köylüler proleterleşerek topraklarından kopmaya başlıyorlardı. Bu gelişmeleri dikkatle takip etmekte olan *Kara Bölüşüm*'ün Rusya dışındaki önderleri, Marx'ın görüşleri ve Avrupa işçi hareketinin de etkisiyle "sosyalistler burjuvazinin ekonomik ilkelerinin, halkın kollektif mülkiyeti üzerinde zafer kazanacağı ihtimalini dışlamamalıdırlar. Bu nedenle sosyalistler dikkatlerini her gün giderek güçlenen sanayi işçilerine çevirmek zorundadırlar" diyorlardı. Rusya'da örgütü yeniden inşa etmek konusundaki başarısızlıklara rağmen, örgütün önderlerinden Plehanov'un Marx ve Engels'in eserleri üzerine yaptığı araştırmalar sonuçlarını üretmeye başlamıştı. Plehanov'daki değişimler *Kara Bölüşüm*'e de yansıdı. *Çerniy Peredel*'in eski programının yerine Rus işçi sınıfının mutlakiyete karşı mücadelesinde ayrı bir parti olarak örgütlenmesini öngören bir program getirildi. "Eski anarşist eğilimlerin tümünden kopulması"nın öngörüldüğü *Osvobojdeniya Truda*'yla (Emeğin Kurtuluşu) Rus devrimci

hareketinin ilk Marksist örgütü kurulmuş oldu.

Narodnik Örgütlerin Bileşimi

Rusya'daki *Narodnik* örgütler başlangıçta aydınlar ve öğrenciler arasındaki çalışma gruplarından doğmuştu. 1870'lerin başında Halka Gitme Kampanyası ile gerçek anlamda bir kitleselleşme denemesi yaşandı. Bu atılımın fiyaskoyla sonuçlanmasına bağlı olarak, toplumsal gelişmenin belirleyicisinin aydınlar olduğu konusunda genel bir kanaat yaygınlaştı. Ezilen insanlara yol gösterecek ve onları ayaklanmaya hazırlayacak olan gücü aydınlar oluşturuyordu. Kendilerini *Halkın Dostları* olarak nitelendiren bu örgütler, zaten esas olarak aydınların ve öğrencilerin örgütleri olarak kurulmuşlardı; 1870'lerin sonlarında bunu teorik olarak da savunmaya başladılar. 1870'li ve 1880'li yılların *Halkçı* örgütlenmelerinin önder ve üyelerinin yüzde 17'si 20 yaşın altında yüzde 44'ü 20-24 yaş arasında, yüzde 31'i ise 25-30 yaş arasındaydı. Taraftarlar arasında ise bu oranlar yüzde 21, yüzde 56 ve yüzde 14 idi. Örgütsel faaliyetler geliştikçe örgütlerin üyeleri de gençleşmekteydi. Popülist örgütlerin üye ve önderlerinin 1. dönemde (1878-79) yüzde 88'inin, 2. dönemde (1879-81) yüzde 89'unun, 3. dönemde (1881-87) yüzde 97'sinin 25 yaşın altında devrimciliğe başlamış olmaları bu eğilimin yansımasıdır. Aynı dönemler için terör eylemlerine başlama yaşları ele alındığında bu oranların yüzde 48, yüzde 57 ve yüzde 76 olarak gerçekleştiği görülür. 1878-1887 arasında popülistlerin büyük çoğunluğu 25 yaşından önce hem devrimciliğe hem de terör eylemlerine başladılar. 1878-1887 arasında popülist örgütlerin üyelerinin yüzde 44'ü, önderlerinin yüzde 49'u ve taraftarlarının yüzde 37'si toprak soylularından oluşmaktaydı. İkinci sırayı ise yüzde 22, yüzde 26 ve yüzde 28 ile şehirli küçük burjuvalar almaktaydı. Köylü sosyalizmini savunmalarına ve bu hedefle mücadele etmelerine rağmen *Halkçı* örgütlerdeki üyelerin ancak yüzde 7'si, taraftarların ise yüzde 12'si köylülerden oluşuyordu. 1870'li yıllarda köylülük Rusya nüfusunun yüzde 81.5'ini, toprak soyluları ise yüzde 1.2'sini oluşturuyordu. Popülist örgütlerin üyelerinin eğitim durumları ise bu tabloyu tamamlayan veriler sunmaktaydı. Üyelerin yüzde 55'i, önderlerin yüzde 69'u, taraftarların ise yüzde 51'i yüksek okul düzeyinde eğitim görmüş kişilerden oluşuyordu. Bu oranlar ortaokul eğitimi almış olanlar için yüzde 20, yüzde 13 ve yüzde 30 idi. Popülist örgütlerin üyelerinin yaş ortalamaları ile eğitim düzeyleri karşılaştırması bir yanda bu örgütlenmelerin öğrenciler ile olan ilişkisini, öte yanda ise özellikle üniversiteye yeni başlamış olanların *Narodnik* örgütler ile ilişki kurduklarını göstermektedir.

Rusya'da İşçi Hareketinin Gelişimi

Rusya'da sanayiin gelişmesi aynı zamanda Rus işçi sınıfını da şekillendirmeye ve mücadele sürecinin içine çekmeye başladı. İşçi mücadeleleri 1860'lardan sonra yükseldi. 1861-1869 arasında gerçekleşen 63 greve 30 bin işçi, 1870-1879 arasındaki 187 greve 79 bin işçi, 1880-1884 arasındaki 101 greve 99 bin işçi katıldı. İşçi mücadelelerinin yükselişi ve köylüler arasındaki çalışmaların hedeflenen başarıya ulaşmaması, *Narodnikler* arasında yeni eğilimlere yol açtı. Artık şehirlere geri dönüp, yükselen işçi ve öğrenci hareketleri içinde ajitasyon ve propaganda sürdürme fikri yaygınlaştı. Narodnizmin etkisi altında bulunan çevreler için geçmişin köylüleri olarak değerlendirilen işçiler arasındaki örgütlenme çabaları, esas olarak, köylülerle ilişki kurmanın bir aracı olarak görülüyordu. Bu nedenle o dönemde özellikle köylerle daha sıkı ilişkilere sahip olan, en vasıfsız, köy hayatına ve ruhuna en çok bağlı olan tekstil işçileri arasında sürdürülen faaliyet aracılığıyla kırsal alanlardaki köylüler harekete geçirilmeye çalışıldı. Maden işçileri *Halkçıların* anlayışlarına göre "şehir uygarlığının damgasını taşıyorlar"dı. Tekstil işçileri ise "hâlâ köydeki gibi giyiniyorlar ve topluca yaşamaktan, sarhoş olmaya kadar tipik köy alışkanlıklarını koruyorlar"dı.

Halka Gitme Kampanyası'nın başlamasından önce Petersburg Üniversitesi'nde örgütlenen *Çaykovskiy* çevresinin, 1872'den sonra işçiler arasında yürüttüğü ve işçilerin gündelik sorunlarını ele almayan propagandanın amacı eğitilmiş ve aydınlanmış işçi ilişkileri kazanmaktı. Genç aydınlar, kurulan ilişkileri geliştirmek için meslek öğrenerek fabrikalarda çalışmaya başladılar. İşçilere okuma-yazma öğreten bu çevre üyeleri coğrafya, tarih, fizik ve diğer konularda da işçilere dersler veriyordu. Ayrıca Rusya'daki mücadeleler, Alman işçi hareketi ve *Enternasyonal* tarihi ve Marx'ın ekonomi-politik üzerine olan görüşleri de ele alınan konular arasındaydı. Çarlık polisinin saldırıları sonucunda önderlerinin tutuklanması sonucunda bu çevrenin varlığı sona erdi. 1928'de bu çevreden sağ kalanlardan üçü 1871-1874 arasında Moskova'da 19, Odesa'da 11, Kiev'de 8, Harkov, Orel, Kazan ve Tula'da birkaç kişiden oluştuklarını söylüyorlardı. Bir diğer çevreyi ise *Rabotnik* (İşçi) isimli ilk işçi gazetesini çıkaran Moskovalılar oluşturdu. 1870'lerin ortalarında bu çevre Petersburg, Moskova, Odesa, Kiev, Rostov, Tula, Ivanova-Vosnossonk ve Narva gibi şehirlerde örgütlenmişti. Odesa'da örgütlenmiş olan çevrenin adı ise *Yuznurossiyskiy Soyuz Rabociç* (Güney Rusya İşçileri Birliği) idi. Bu çevrenin bilinen faaliyetleri arasında Ocak 1875'de Bellino-Venderiç ve Ağustos 1875'de de Gullier-Blanchard fabrikalarındaki grevler vardı. "İşçilerin sermayenin ve ayrıcalıklı sınıfların boyunduruğundan kurtuluşları fikrinin propagandasının yapılması; varolan ekonomik ve siyasal düzene karşı gelişen mücadelede güney Rusya işçilerinin örgütlenmesi" gibi görevleri saptayan bu çevre 1875'in sonunda Çarlık polisinin baskıları sonucunda çökertildi. Bir diğer örgütlenme ise 1877-1879 arasında Petersburg'da yaşanan grev dalgası sürecinde ortaya çıkmış olan *Severniy Soyuz Russkiç Rabociç* (Kuzey Rusya İşçileri Birliği) idi. Kısa sürede şehrin tüm mahallelerinde örgütlenen bu çevre kısa bir faaliyetten sonra 1880'de Çarlık polisi tarafından dağıtıldı.

1870'lerin devrimci hareketi ile 1905 ve sonrasını birbirine bağlayan, gerek devrim gerekse otokrasi saflarında sayısız şahsiyet vardı. Hapisten her çıkışında devrimci örgütlenmeyi bir adım daha ileri götüren, 1870'lerin başında Toprak ve Özgürlük'*ü kurduktan sonra, 1890'ların karanlık yıllarında* Partiya Narodnogo Prava *(Halkın Hakkı) partisinde sosyal demokrat ve* Narodnik *bütün muhalif akımlar için ortak bir cephe imkânını arayan, 1917'de sol* Sosyalist Devrimcileri Bolşeviklerle *işbirliğine ikna eden Mark Natanson gibi her devrimciye karşı, çalışanların, ezilenlerin inisiyatiflerini bastırmaya en sert yöntemlerle bastırmaya aynı derecede kararlı Trepov ailesi örnek verilebilir. 1877'de General F.F. Trepov, II. Aleksandr'ı yeni bir dizi liberal reforma ve hatta danışmanlık yetkisi ile de sınırlı olsa, temsilî bir meclis toplamaya ikna etmeye çalışan General Loris-Melikov'a karşı, yeni gelişmekte olan polis-devletinin aygıtlarını temsil ediyordu. 1905'de General D. F. Trepov 1890'lardaki büyük sanayi atılımının başlıca mimarı olarak tanınan Kont Sergey Witte'ye karşı aynı rolü oynadı. Ve nasıl polis şefi olan ilk Trepov Polonya'da yaptıklarıyla ve Bogolyubov'u kırbaçlatmasıyla tarihte kendine bir yer sağlamıştıysa, Ekim 1905'de işçilere ateş açma emrini veren St. Petersburg valisi ikinci General Trepov da "boşa atış yok, kurşunlara acımayın" cümlesiyle hatırlanacaktı.*

1905 Rus Devrimi

Ocak 1905'de Çar'a dilekçe vermek için Kışlık Saray'a yürüyen işçilerin kurşuna dizilmelerinin doğurduğu protestolarla başlayan olaylar, Rusya'da doğrudan doğruya halkın eseri olan ilk devrime yol açtı.

İlk Rus devrimi, iki yıl içinde yenilmesine karşın, vaktini doldurmuş olan Çarlığı, geri dönülmesi imkansız bir bunalımın içine sokarak 1917 Ekim Devrimi'ne giden yolu açmış oldu.

1905 Rus Devrimi, 1871 Paris Komünü'nden sonra bütün Avrupa'da işçi sınıfının önderliğinde gerçekleşmiş ilk devrimdi. İşçi sınıfı partilerinin tümünün talepleri ve mahiyeti bakımından bir burjuva demokratik devrimi olacağını öngördükleri 1905 Devrimi, pratik gelişimi içinde önderliğini ve başlıca gücünü işçi sınıfından alarak bir burjuva devriminin bütün sınırlarını zorladı.

Bu yenik devrimden en kazançlı çıkan ise 1905 Devrimi'ni gerçekleştiği şekliyle hayal etmiş olan tek devrimci parti *Bolşevikler* ve önderleri Lenin'di. Lenin ve *Bolşevikler*, 1905'te, yalnızca 20. yüzyılı şekillendiren 1917 Ekim Devrimi'nin "genel provası"nı yapmakla kalmadılar. Uzunca bir zamandır, bütün Avrupa'da bir düzen içi hareket haline gelmiş olan sosyalizme, devrimci içeriğini de iade etmiş oldular.

Rusya'da Modern Sosyalizmin Başlangıcı

1877 ile 1879 arasında Petersburg'da bir grev dalgası yeraldı. 1890'lara kadar bir daha görülemeyecek yaygınlıktaki bu dalga içinde 26 grev yapıldı. *Kuzey Rusya İşçileri Birliği* bu dalga içinden çıktı. Vyatka ilinden bir köylünün oğlu olan kaynakçı Stepan Halturin'in kurduğu birlik birkaç ay sonra polis tarafından dağıtıldı. 1879'da da *Narodnikler* arasındaki bölünmede *Çerniy Peredel* grubunun başına geçmiş olan Plehanov terörizme karşı çıkarak propagandanın önemi üzerinde durmaya ve daha da önemlisi, pratik gerekçelerden yola çıkarak işçi sınıfına yönelmenin gerekliliğini ileri sürmeye başladı. Henüz köylülüğün sosyalizmin temel unsuru olduğu yolundaki *Narodnik* görüşten vazgeçmiş olmasa bile, işçilere de toplumsal devrimde köylülerle eşit bir rol tanımak gerektiği yargısına varmıştı. Henüz Narodnizmle Marksizm arasında orta yolda durduğu bu dönemde yazdığı bir yazısında Plehanov şöyle diyordu: "Büyük sanayi merkezlerimiz on binlerce hatta kimi zaman yüzbinlerce işçiyi biraraya getiriyor... Tarımsal sorun, *obşçina*'nın özyönetimi sorunu, toprak ve özgürlük gibi meselelerin hepsi köylü kadar işçiyi de yakından ilgilendiren şeylerdir. Tek kelimeyle bu, kırdan kopmuş bir kitlenin değil, kırın bir parçası olan kitlenin bir meselesidir. Davaları aynıdır, dolayısıyla mücadeleleri de aynı olabilir ve olmalıdır da. Öte yandan kentler, köy ahalisinin filizlerini, daha genç, daha girişken insanları bağrında toplar... bu insanlar kentte köylü ailesinin muhafazakar ve geri unsurlarının etkisinden kurtulurlar.. İşte bütün bunlar sayesinde işçiler, toplumsal devrim patlak verdiğinde köylüler için değerli bir müttefik haline geleceklerdir."

Emeğin Kurtuluşu ve İşçi Çevreleri

Plehanov 1880 ile 1882 arasında Narodnizm ile bütün bağlarını kopardı. 1883'te de *Emeğin Kurtuluşu* grubu kuruldu. Plehanov ve arkadaşlarının *Emeğin Kurtuluşu* grubunu oluşturmaları Rus devrimci hareketi içinde önemli bir tepkiye yol açtı. Rus devrimci hareketinin geleneğine ihanet etmekle suçlandılar. Batı Avrupa'daki sosyal demokratların da başlarda *Emeğin Kurtuluşu* grubunu destekledikleri pek söylenemezdi. Bunun nedeni *Narodnaya Volya*'nın eylemleriyle sağlamış olduğu etkinlikti. Oysa, *Emeğin Kurtuluşu* henüz yeni ve güçsüzdü. Bu güçlüklere rağmen *Emeğin Kurtuluşu* grubu Plehanov'un konferanslarından elde edilen gelirle yayın faaliyetini sürdürdü. 1883'de *Sosyalizm ve Siyasal Mücadele* adlı broşürün yayınlanması *Narodnikler* arasında önemli bir huzursuzluk ve tartışma yarattı. Plehanov'u eleştiren yazılar yayınlayan *Narodnikler,* buna ek olarak Marx'ın görüşlerinin Rusya için değil batı Avrupa için geçerli olduğunu iddia eden görüşleri kaleme aldılar. Plehanov *Narodniklerin* bu görüşlerini 1885'de yayınladığı *Farklılıklarımız* adlı eserinde eleştirdi. Plehanov'un her iki eseri de *Narodnikler* arasından Marksizme yönelmenin teorik malzemelerini oluşturdu. Böylelikle *Emeğin Kurtuluşu* bir yandan Rus devrimci hareketi içindeki tecridi kırarken, öte yandan da batı Avrupa sosyal demokratlarının desteğini kazanmaya başlamıştı. Plehanov, kitaplarında *mir*'in kırda gelişen meta ekonomisi ile birlikte çöküntüye uğradığını, köylü komünlerinde köylüler arasında farklılaşmaların, eşitsizliklerin ve bireyciliğin başgösterdiğini; *kulak*'ların kendi parsellerinin yanısıra, topraklarını işleyemeyen yoksul köylülerin de topraklarını ele geçirmeye başladıklarını belirleyerek geleceğin artık köylülere ve köylü komünlerine ait olmadığını ilan etti. Plehanov, Rusya'da işçi sınıfının yaklaşmakta olan devrimde başlıca rolü oynayacak sınıf olduğunu öne süren ilk devrimciydi. Bununla birlikte 1883 ile 1884'te yazdığı yazılarda hâlâ *Narodniklerin* Marksizmi benimseyebileceklerini ummaya devam ediyordu. *Farklılıklarımız*'da

Moskova'da 1905'te işçiler Rus devrimci hareketinin tarihinde yeni sayılabilecek bir sloganın ardından yürüdüler: Bütün dünya ülkelerinin işçileri birleşin *(üstte) Yine de, 1905'in proletarya enternasyonalizmi 1870'lerin radikalizminden tamamen bağımsız değildi. Ancak iki dönem arasındaki bağı kuran tek bir örgüt ya da öğreti değil, parçalanmış bir gelenek, birbirinden bağımsız, kırılmış duyarlıklardan, anılardan, hikayelerden oluşan sayısız izdi. Bu izlerden belki en önemlisi,* Toprak ve Özgürlük'*ün dağılmasını izleyen aylarda* Çerniy Peredel'*i kurduktan sonra kaçmak zorunda kaldıkları Avrupa'da Marksist olan, Plehanov başta olmak üzere* Narodnik *önderlikti. Ancak Rusya içinde de,* Narodnik *hareketin sürekliliği, tesbit edilmesi çok daha güç kanallardan yeniden üretildi. Örneğin Lenin'in ağabeyi Aleksandr Ulyanov (sağda) 1886'da yedi arkadaşı ile birlikte,* Halkın İradesinin Terör Şubesi *adı altında gizli bir örgüt kurdular.* Halkın İradesi *onlar için yalnızca bir ad, bir efsane olabilirdi; son merkez komite üyesi Vera Finger de tutuklandıktan sonra* Halkın İradesi *diye bir şey kalmamıştı. Yine de yedi kişilik* Terör Şubesi *üç farklı "grup"u içerecek şekilde kuruldu. Öğrencilerden, aralarında Aleksandr'ın da bulunduğu üçü, kendini "Narodnik", üçü "sosyal demokrat", biri de "bağımsız" olarak tarif ediyordu. Örgüt 1887 yılında II. Aleksandr'ın öldürülüşünün yıldönümü olan 1 Mart'ta III. Aleksandr'a suikast düzenleme kararı aldı. Son derecede amatörce tasarlanmış olan suikast girişimi, bir tesadüf sonucu ortaya çıkarıldı. 21 yaşındaki Aleksandr Ulyanov dört arkadaşıyla birlikte*

asılarak öldürüldü. İdamını izleyen aylarda kardeşi Vladimir İlyiç, ağabeyinin entelektüel serüvenini kavramak için onun sevdiği kitapları okurken, yalnızca bir öğreti olarak değil bir hayat ve duyarlık tarzı olarak da Narodnizmin kaynağı sayılabilecek kitapla, Çernişevskiy'nin Ne Yapmalı?*'sı ile karşılaşacak ve kendi deyişiyle "bütün bakış açısı dönüşecek", yıllar sonra* Bolşevik *örgüt anlayışının temellerini ortaya koyduğu kendi kitabına aynı adı verecekti; ama arada, Narodnizmin öbür kollarından biriyle,* Emeğin Kurtuluşu *örgütündeki Plehanov önderliğindeki Marksizme evrilmiş koluyla tanışmış olarak.*

şöyle yazmıştı: " Rus Marksistlerinin ilk program girişimini sunarken *Narodnaya Volya* ile rekabet halinde olmayı istiyor değiliz.. *Narodnaya Volya* partisi, kendi devrimci geleneklerine sadık kalmayı ve Rusya'daki hareketi bugünkü durgunluğundan kurtarmayı istiyorsa bir Marksist parti haline gelmelidir." Beri yandan Plehanov, *Narodnik* şiddeti ile işçi sınıfı arasında propaganda sürdürmeyi de birbiriyle uzlaştırma yollarını aramayı elden bırakmış değildi: "...Nüfusun bazı kesimleri için hükümete karşı şiddet eylemleriyle mücadeleye girişmek çok daha uygun olabilecektir. İşçiler arasında propaganda, şiddet eylemiyle mücadelenin gereğini ortadan kaldırmayacak tersine bunun için şimdiye kadar olmayan fırsatlar sağlayacaktır..."

Plehanov *Farklılıklarımız*'ın 1905 baskısına yazdığı önsözde şiddet eylemlerine ilişkin bu açıklamaları hakkında şunları yazmıştı: "*Emeğin Kurtuluşu* grubu varolduğu bütün dönem boyunca şiddet eylemlerinin işçiler için *elverişsiz* olduğunu savundu; o zamanlar, buna Tanrı'ya inanır gibi inanan aydınlar karşısında şiddet eylemlerine karşı beyanda bulunmak kesinlikle yararsızdı."

Plehanov yaklaşan Rus devriminin öznesinin işçi sınıfı olduğunu ortaya çıkararak, Marksizmi Rusya'ya taşıyıp devrimin entelektüel silahı yaparak, kendisinden sonra devrimci Rus Marksistlerinin ve 1917 Ekim Devrimi'nin önderi olacak olan Lenin'in deyişiyle "bütün bir Rus Marksistleri kuşağını yetiştirmiş", 1917 Devrimi'nde en önemli rollerden birini oynamış olan Troçki'nin sözleriyle "1890'ların Marksist kuşağı, Plehanov tarafından atılan temeller üzerine yerleşmişti."

Legal Marksizm

1894 yılı, Rusya'da Marksizmin yasal basında o güne kadar görülmedik bir yaygınlık ve genişlikte tartışılmaya başlandığına tanık oldu. Plehanov, Zasuliç, Akselrod, Deutsch ve

Ignatov'un Cenevre'de kurdukları *Emeğin Kurtuluşu* grubu, kurulduğu 1883'ten 1893'e kadar bütünüyle sürgünde yaşamıştı. 1880'lerde Marksist hareket işçiler arasında ancak küçük propaganda çevreleriyle temsil ediliyordu. Bu yıllar Rusya için de karanlık olarak bilinen yıllardı. Çehov'un oyunlarında dile gelen, umutsuz, karamsar, aylak adamlar 1880'lerin tipik kişiliğiydi.

1890'larda Rusya'nın entelektüel hayatı yeniden canlanmaya başladı. 1894'te Piyotr Struve, Narodniklerin toplumsal düşüncelerini eleştirdiği *Rusya'nın Ekonomik Gelişmesi Üzerine Eleştirel Değinmeler* adlı kitabını yayınlamak için III. Aleksandr'ın sansüründen izin istedi. Herkesin şaşkınlık dolu bakışları arasında bu Marksist kitap kitapçıların raflarına çıktı. Bunun ardından Beltov'un *Tekçi Tarih Görüşünün Gelişmesi* adlı kitabı yayınlandı. Kitap çıkar çıkmaz Beltov'un yıllardır Rusya'ya ayağını basmış olmayan Plehanov'tan başkası olmadığı anlaşıldı. Çarlık Marksizme yol vermişti. Çarlık polisi ve sansürü için bunun bir "liberalleşme" ya da iyiniyet gösterisi olmayıp, ince bir hesabın ürünü olduğunu çok geçmeden herkes kavrayacaktı. Daha 1880'lerde Çarlığın gizli Polisi *Ohrana*'nın bir ajanı üstlerine Marksistlerin *Narodniklere* karşı bir güç olarak gelişmelerine izin vermelerini tavsiye etmişti. Eleştirileri ile Çarlık için günün en acil tehlikesi olan *Narodniklerin* devrimci çevrelerdeki itibarlarını zedeledikleri ve siyasal güçlerini zaafa uğrattıklarından, Nijni Novgorodlu bir polis şefinin de dediği gibi onları bertaraf etmek için , "henüz tehlikeli olmayan" Marksistlerin elinin serbest bırakılması akıllıca görülüyordu. Lenin, aynı yargıyı, ünlü eseri *Ne Yapmalı?* da şöyle dile getirmişti: "Hükümet, yalnızca (devrimci) *Narodnaya Volya*'nın teorisini tehlikeli olarak görmeye ve her zaman olduğu gibi, iç evrimini gözden kaçırarak ona yöneltilen her türlü eleştiriyi sevinçle karşılamaya alışmıştı. Hükümet ne olduğunu kavrayıncaya ve işe yaramaz sansürcü ve polis ordusu yeni düşmanın farkına varıp üzerine çullanıncaya kadar (Rus standartlarımıza) göre hayli zaman geçmesi gerekti. Bu arada Marksist gazete ve dergiler kuruldu, neredeyse herkes Marksist kesildi, Marksistler el üstünde tutuldu, Marksistlere kur yapıldı ve yayıncılar da, Marksist literatürün alışılmadık biçimde yok satması karşısında sevinçle ellerini oğuşturmaya başladılar."

Rus hakim sınıfı ile Rus halkı arasındaki uçurum, diğer Avrupa ülkelerinde görülen sınıflararası çelişkilerden farklı ve daha derin bir görünüm arzediyordu. Rus hakim sınıfları, büyük toprak sahipleri ve yeni gelişen kapitalist sınıfın ötesinde, Çarlık devletinin çeşitli kademelerindeki asker ve sivil bürokratların oluşturduğu bir "devlet aristokrasisi"ni içeriyordu. Çarlığın her türlü hukuk kaygısının dışında, keyfi yönetimi, devlet yönetiminin hiyerarşik yapısı içinde rüşvet ve şantajla güçlenen geniş bir zenginler kalabalığı yaratmıştı. Yüksek memuriyetlerin ve rütbelerin parayla alınıp satıldığı, özel kişilerden alınan rüşvetin tamamen meşru sayıldığı ve hatta tarifelere bağlandığı bu düzende, yüz milyona yakın köylünün ve sayısı giderek artan kentli işçi sınıfının sefaleti, "Avrupalı" St. Petersburg'un sefahat hayatıyla, şatafatlı üniformalarıyla dolaşan asker ve yüksek memurların katıldığı görkemli balolarıyla tam bir tezat içindeydi.

17 1905 Rus Devrimi

Vinogradov'un RSDİP'in II. Kongresi resmi. Bu kongrenin siyasal literatüre yerleşik iki deyim kazandıracağını o sırada herhalde kimse düşünmemişti. Kongre, Bolşevik-Menşevik bölünmesini getirdi. Anlaşmazlığa yolaçan parti üyeliği tanımı belki bir ayrıntıydı. Bir tüzük maddesine ilişkin titizliğin gerekçesi, devrim ve iktidar perspektifinin Lenin'in düşüncesinde özel bir yoğunluk kazanmasında aranabilir. Lukacs bu yoğunlaşmayı "devrimin güncelliği" biçiminde kavramlaştırır. Devrimin güncelliğiyle Lenin, sosyalizme geçişi nesnelliğin doğal ürünü olarak değerlendiren II. Enternasyonal eğilimi şöyle dursun, öznel ögenin ve siyasal mücadelenin önemini pekala teslim eden başka yoldaşlarını da aşar. Lenin'in yaklaşımı, 30-40 yıl öncesinin kimi Narodnik önderlerin vurgusuyla bir noktada çarpıcı biçimde buluşur: "Sonuç" olmanın önünde, önlem olarak; aynı zamanda ülkeyi liberalizme kaybetme tehlikesini yokedecek bir araç olarak devrim...

Marksistlerin bir kesimi Rusya'da kapitalizmin gelişmesinin ve kapitalist ilişkilerin yerleşmesinin meşruiyetinin savunulmasının serbest bırakıldığı, ama Çarlığa karşı devrimci bir sınıf mücadelesinin zorunluluğu ve meşruiyetinden söz edilmesinin yasaklandığı bu genel çerçeveyi Marksist propaganda için bütünüyle yeterli görerek, çalışmalarını bu yönde yoğunlaştırdılar. Legal Marksizm olarak adlandırılan bu eğilimin başlıca temsilcileri olan Piyotr. B. Struve, M.I. Tugan Baranovskiy, Berdyaev, Bulgakov ve Frank, Marksizmin bir eylem kılavuzu olarak önemini yadsıyarak siyasal eyleme aktif olarak katılmaktan uzak durmayı tercih ediyorlardı. Rus Marksizminin devrimci kanadının önderlerinin 1895-1896'da tutuklanarak mücadele sahnesinin dışına sürülmesinden sonra bu grup Rusya'da Marksist yayıncılığın en önemli unsuru haline geldi. Legal Marksistler, çıkardıkları *Novoye Slovo* ve *Naçalo* adlı dergilerde entelecensiya arasındaki egemen eğilim olan Narodnizmin çökertilmesi bakımından etkili bir yayıncılık sürdürdüler.

Legal Marksistler, daha işin başındayken bile yalnızca Marx'ın vardığı bazı hükümleri değil, yönteminin birçok cephesini de eleştiriyorlardı. Daha sonraları Bernstein'ın sözcülüğünü yapacağı revizyonizmin birçok unsurunu barındıran görüşlerinde Struve, kapitalizmin çöküşe gittiği teorisini ve proletaryanın bir toplumsal devrim gerçekleştirebilme kapasitesini reddediyordu. Maddeci tarih anlayışı ile felsefi maddecilik arasında organik bir bağ olduğunu kabul etmeyen legal Marksistler, sosyalizme ahlaki bir temel kazandırmak için Marx'ı Kant'la "bütünleme"ye giriştiler.

Öte yandan Legal Marksistler, Marx'ın kapitalizmde pazarın gelişmesine ilişkin hesaplarını incelemeye ve yeniden üretim şemalarını geliştirmeye girişen ilk teorisyenler oldular. Tugan Baranovskiy ise, kapitalist bunalımların devreselliğini açıklamada üretim ve tüketim malları ekonomilerinin gelişme oransızlığından yola çıkarak ekonomik bunalımlar konusunda bir Marksist teori geliştirme çabası gösteren ilk kişi oldu.

Lenin ve Devrimci Marksizm

Struve'nin *Rusya'nın Ekonomik Gelişmesi Üstüne Eleştirel Değinmeler* kitabı, Plehanov tarafından memnunlukla karşılanmıştı. Narodnizme karşı sert bir eleştiriyi ifade eden kitap, aynı zamanda da bir kapitalizm övgüsüydü. Ne var ki, Plehanov da Struve gibi Rusya'daki kapitalist gelişmeden doğan çelişmeleri, bu gelişmenin yarattığı sancı ve trajedileri azımsama eğilimindeydi. *Narodniklerin* "subjektivizm"ini eleştirirken katı bir "objektivizm" sergiliyordu. Onun kanısına göre, "Sosyal Demokratlar tarihin akışına uygun olarak yol almaktaydılar", ve tarihsel gelişmenin "insan iradesi ve bilinciyle herhangi bir ilişkisi yoktu". Bu yaklaşımın bir sonucu olarak Plehanov, Struve'nin kitabının son cümlesini onaylayarak aktarıyordu: "Sonunda vermemiz gereken hüküm, kültürden yoksun olduğumuz ve kapitalizm okulundan geçmemiz gerektiğidir."

Bununla birlikte, sosyal demokratlar arasından, Struve'nin fikirlerine katılmayan bir ses yükseliyordu. 1895'te hayli uzun bir başlığı olan bir kitap yayınlandı: *Halkçılığın Ekonomik İçeriği ve Bay Struve'nin Eserinde Eleştirilişi (Burjuva Literatüründe Marksizmin Yansıması).*
P. Struve, Rusya'nın Ekonomik Gelişmesi Konusunda Eleştirel Değinmeler, St. Petersburg, 1894.
Kitap sansürden geçebilmenin başlıca şartlarını yerine getirmekteydi. Kalındı, 166 sayfaydı. İstatistiklerden söz ediyordu. *Narodnikleri* eleştiriyordu ve günlük dilden uzaklaşan bir üslup tutturmuştu. Ama gene de polis tarafından toplatıldı, sadece birkaç nüshası elde kalabildi. Biçimsel normlara uyduğu halde, niçin toplatılmış olduğunu kitabın içeriğine göz atınca

çıkarmak kolaylaşır. Yazar K. Utin, kapitalist gelişme karşısında *Narodnik* teorilerini değerlendirirken, legal Marksistlerinkinden farklı siyasal hükümlere varıyordu: "...Narodnik programın tümünü herhangi bir ayırım yapmaksızın ve bütünüyle reddetmenin kesinlikle yanlış olacağı açıktır. Bu programın gerici ve ilerici yanları arasında bir ayırım gözetmek gerekir. Narodnizm, köylüyü toprağa ve eski üretim tarzlarına bağlı bırakan, toprakların elden çıkarılamazlığı gibi önlemler ileri sürdüğü, para ekonomisinin gelişmesini geciktirmeyi dilediği sürece gericidir... Ama programda özyönetime, ucuz krediler, teknik iyileştirmeler, pazarlamanın daha iyi düzenlenmesine dayanan 'halk' (yani küçük meta) ekonomisine ilişkin başka noktalar da bulunmaktadır, bu genel demokratik önlemlerse ilericidir."

Narodnikler hakkındaki basmakalıp vulger maddeciliğin bakış açısını reddeden ve Narodnik teorilerini reddederken onların kapitalizme karşı direnen "militan demokratik çekirdeği"ni "dikkatle çekip çıkartmaya" yönelen bu yaklaşım, gelişen kapitalizmle "munis" Marksistler arasındaki uzlaşma için tanınmış olan legal alandan devrimci Marksistlerle, anti-kapitalist köylülerin ittifakını haber vermek için yararlanmaya çalışıyordu. K.Utin, daha sonraları yazılarını N. Lenin ya da sadece Lenin diye imzalayacak olan Vladimir İlyiç Ulyanov'dan başkası değildi.

Lenin

22 Nisan (eski takvime göre 12 Nisan) 1870'te Simbirsk'te doğan Lenin, ilköğretim müfettişi İlya Nikolayeviç Ulyanov'un oğluydu. Çok genç yaşta siyasetle ilgilenmeye bir bakıma kendi iradesi dışında mecbur kalmıştı. Ağabeyi Aleksandr, *Narodnaya Volya*'nın devamı olmayı amaçlayan küçük bir çevreden dört arkadaşı ile birlikte Çar III. Aleksandr'a başarısız bir suikast girişiminde bulunmaktan ötürü 20 Mayıs 1887'de asılarak idam edildi. Lenin'in kendisi, hayatı boyunca bununla ilgili pek az şey söylemiş ve yazmışsa da, olayın Lenin'i, ağabeyini ölümü severek göze almaya götüren toplumsal ve siyasal koşullar üzerinde düşünmeye yönelttiği kesin gibidir. Lenin, Aralık 1887'de Kazan Üniversitesi Hukuk Fakültesine girdi. Ailesi de Samara'dan Kazan'a taşındı. Ancak çok kısa bir süre sonra bir öğrenci gösterisinde yer aldığında Aleksandr'ın kardeşi olması yüzünden derhal üniversiteden

Rosa ve Lenin

Lenin ve Luxemburg arasında 1903-4'te devrimci örgütlenme konusunda geçen tartışma, çok yanlış tanımlamalara konu oldu. Burjuva ve sosyal demokrat ideologlar Luxemburg'a, "Leninizm"in bir eleştirmeni olarak sahip çıktılar. Diğer yandan Stalinist gelenek içinde Luxemburg, kaderci ve kendiliğindenci olmakla suçlanıp, sapmalarından ötürü politikanın çöplüğüne terk edildi. Aslında söz konusu olan, hemen her konuda hemfikir olan iki büyük devrimci arasında bir tartışmaydı.

Aslında, Lenin de Luxemburg da, *II. Enternasyonal*'in devrimci sol kanadında yer almaktaydı. Yankı uyandıran, Luxemburg'un *Reform ya da Devrim*'i olduysa da, her ikisi de Bernstein'a ve revizyonistlere meydan okumuşlardı. Her ikisi de *II. Enternasyonal*'in Ağustos 1914'te emperyalizm karşısındaki teslimiyetçi tavrına karşı çıkmışlardı. Luxemburg'un *Kitle Grevi* kitapçığında, Lenin'inse *Devlet ve Devrim* yapıtında savundukları gibi, ikisi de sosyalist devrimin, yalnızca emekçi kitlealnin kendisi tarafından gerçekleştirilebileceğine inanıyordu. Proletaryanın zaferinin kaçınılmaz olduğunu düşünmüyorlardı; Nitekim Luxemburg, *Sermaye Birikim*'inde kapitalizmin ekonomik açıdan çökmeye mahkûm olduğunu savunmasına karşın, bu bunalımın sonucunun "sosyalizme geçiş de barbarlığa dönüş de" olabileceğini düşünüyordu: "...seçim yapmak durumundayız: Emperyalizmin zaferi ve kültürün gerilemesi, eski Roma'da olduğu gibi -bozguna uğraması, harap olması, yozlaşması, uçsuz bucaksız bir mezarlık; ya da sosyalizmin zaferi- emperyalizme ve onun yöntemi olan savaşa bilinçlice saldıran uluslararası işçi sınıfının zaferi. Bu, dünya tarihinin ikilemidir, sınıf bilincine sahip proletaryanın attığı zarla ikisinden biri gerçekleşecek."

O sıralar Luxemburg da Lenin gibi, "proletarya çoğunluğunun bilinçli iradesi ve eylemi olmaksızın" sosyalizmin olamayacağını savunuyordu. Ayrıca her ikisi de bu hareketin, devrimci bir sosyalist partinin liderliğini de gerekalndiğinde hemfikirdiler. Nitekim, kendiliğinden işçi hareketinin yaratıcı rolü üzerinde en çok durduğu yapıtı *Kitle Grevi*'nde Luxemburg, "Sosyal Demokratlar proletaryanın en aydın, sınıf bilincine en çok sahip olan koludur. Kaderci bir tavırla, ellerini kavuşturarak 'devrim koşulları'nın gelip çatmasını bekleyemezler, buna kalkışmamalıdırlar" der.

Lenin ve Luxemburg, devrimci sosyalist örgütlenmenin vazgeçilemezliğini gördülerse de, bunun doğası ve rolü üzerinde anlaşamadılar. Luxemburg önceleri *II. Enternasyonal*'de egemen olan parti ve kaynağı Marx ve Engels'de bulan tasarımını benimsemeye eğilimliydi. Bu tasarımda, mutlak bir kitle örgütü olarak kavranan parti, sınıfı temsil edecek, böylece içerisinde proletaryanın tüm farklı katmanlarının bilinçliliğini ve çeşitliliğini yansıtacak şekilde işçi sınıfıyla özdeşleşecekti. Bu anlayışın getirdiği sorunlar, uluslararası işçi hareketinin yeni başladığı Marx ve Engels'in zamanında belli değildi. Bununla birlikte, 1900'lerde, özellikle *II. Enternasyonal*'in örgütüne dönüşmüş olan *Alman Sosyal Demokrat Partisi* (SPD)'nin parlamenter delegasyon ve sendikada çalışan memurların egemen, tabanınsa etkisiz olduğu bir kitlesel seçim örgütüne dönüşmesiyle, bu parti tasarımı alabildiğine sorunlu bir nitelik kazandı.

***SPD*'de önemli bir kişilik olan Luxemburg, partinin bürokratik ve muhafazakar doğasını Lenin'den çok daha iyi kavramıştı. Bu, Lenin'in *Ne Yapmalı?*'da vurguladığı merkezî liderliğe Luxemburg'un kuşkuyla bakışını, bunun yerine, partinin ve sendikaların kemikleşmiş yapılanmalarını kırmak için aşağıdan gelecek kitle girişimine güvenişini açıklar. Bu tavrın altında belirgin bir kadercilik, örgütün, gerekliliği yanında, kaçınılmaz biçimde bürokratik atalete yöneleceği inancı yatıyor: "Bilinçsiz olan, bilinçli olandan önce gelir. Tarihin mantığı, tarihin işleyişine katılan insanların öznel mantıklarından önce gelir. Eğilim, sosyalist partinin yönetim organlarının muhafazakar bir rol oynamasına doğrudur." Bu tavır, reformizmin köklerini tarihsellikten uzak bir bakış içermesinin yanısıra Luxemburg'u işçi bürokrasisini temizlemek için kendiliğinden işçi sınıfı hareketine güvenmeye de teşvik etti: "Duraksayan liderler, mutlaka kitlelerin fırtınasıyla kenara itileceklerdir."**

Varşova'da katıldığı sosyalist hareket, ilk günlerden itibaren Luxemburg'un Rus devrimci ve Marksist çevreleri ile biraraya gelmesine yol açtı ve Luxemburg 1907'de Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'*nin kongresine delege olarak katıldı. Bu ilişkiler aynı zamanda Rus Marksistlerinin tartışmalarına da fiilen katılma olanağını doğurmuş oldu. Gerek milliyetler gerekse Rus sosyal demokratlarının örgütlenme sorunları üzerine Lenin ile sürdürmüş olduğu polemikler, dönemin en önemli tartışmalarından bazılarını oluşturdu. Farklı mücadele ve örgütlenme geleneklerinin temsilcileri olan Luxemburg ve Lenin'in kimi zaman sertleşen, ama buna rağmen taşıdıkları önemi ve çarpıcılığı hiçbir zaman kaybetmeyen polemikleri, içerikleri itibariyle Marksist literatüre ve mücadeleye önemli katkılarda bulundular.*

Toplumsal güçlerin nesnel işleyişine aşırı inancı, devrimci örgütlenmenin rolünü oldukça etkisiz görmesine yol açtı. Nitekim Luxemburg, "Sosyal Demokrasi'nin görevi, kitle grevlerinin teknik hazırlık ve yönlendirilmesini değil, öncelikle tüm hareketin politik liderliğini içerir" diye yazar, ki bu da, "proletaryanın en geniş katmanlarına bu devrimci sürecin engellenemeyecek oluşumunu, bu oluşuma yol açacak iç toplumsal güçleri ve politik sonuçları" açıklamayı gerektirir. Bu açıdan devrimci liderlik, olayları biçimlendirmek için aktif olarak karışmaktan çok, yorum yapmak anlamına gelir. Bu şekilde çalışan bir Marksist parti, işçileri ajite edip, talepler getirerek mücadeleye zorlamaktansa, propaganda yapmak, devrimci programın anahatlarını hazırlamak, gelişmeleri çözümlemek üzerinde yoğunlaşmalıdır. Böylesi bir politik örgütlenme anlayışı, Luxemburg'un 1914 öncesi *SPD* liderliğine karşı devrimci bir muhalefet örgütleyemeyişini ve parti I. Dünya Savaşı'nı desteklediğinde bile -bunun anlamı, *Alman Komünist Partisi*'nin trajik biçimde geç bir tarihte, Kasım 1918 Devrimi sonrası kurulacak olmasıydı- ilgisini kesmeyi reddedişini açıklamaya yardım eder. Lenin ise partiye öncü bir kol ve müdahaleci bir örgüt olarak baktı. Hareket noktası, kapitalizmin yönetimi altında işçi sınıfı bilincinin düzensiz ve çelişkili yapısıydı. Devrimcilerin görevi, bu bilinci yansıtan bir kitle partisine katılmak değil, sınıfın çoğunluğunu Marksizm'e kazandırmak için birarada örgütlen-

Serflerin özgürleştirilmelerinin en önemli uzun vadeli sonucu, şehirde gelişecek olan sanayi için büyük bir ucuz işgücü ordusu yaratmak oldu. Bu insanlar, şehirlerde Engels'in İngiltere için tarif ettiği koşullara benzer koşullarda yaşıyorlardı. Üstelik 1890'lara kadar Rusya'da sanayileşme daha çok kır merkezli olma özelliğini koruduğundan, bu insanların istihdam edilme umutları da son derecede düşüktü; dolayısıyla, şehirlerdeki kitlesel sefalete karşın, bir işçi sınıfı bilincinin oluşmasının maddi dayanakları son derecede cılızdı. Ancak 1890'larda, Rusya'ya yabancı sermaye akımının başlamasıyla birlikte, şehirlerdeki işçilerin sayısında büyük bir sıçrama gözlendi. Bu sayı 1890'ların sonuna varıldığında 3 milyona yaklaşmıştı. Bu on yıl içindeki sanayideki yıllık büyüme hızı ise yüzde 8'in üzerindeydi. Dahası, Rusya'yı Avrupa'daki kapitalist ülkelerden ayırdeden önemli bir özellik, sanayiin son derecede yoğunlaşmış olmasıydı. Dolayısıyla 1890'larla birlikte işçileşme, sanayinin yoğunlaşmış olduğu bölgelerde yoksulların başlıca beklentisi haline geldi. Kuşkusuz yoksulların büyük bir kısmı hiçbir zaman "yedek işgücü ordusu"nun mensubu olmaktan kurtulamayacaktı. Yine de sanayideki yüksek büyüme hızı, istihdam edilebilecek olandan daha çok sayıda insanda işçileşme umudu yaratıyor olsa da, işsizler arasında da potansiyel bir işçi kimliğinin oluşmasına, onların da işçileri örnek almalarına yol açıyordu. Ayrıca sanayiin yoğunluğundan kaynaklanan, bu kesimin yaşantılarının bir örnekliği, bir işçi kültürünün oluşmasına yardımcı oldu.

uzaklaştırıldı. Ekim 1889'da bütün aile yeniden Samara'ya göç etti. 1893'e kadar Samara'da yaşayan Lenin, bu dört yıl boyunca, yakınlık duyduğu *Narodnik* teorileriyle Marksistlerin görüşleri üzerinde durmaksızın çalıştı. Lenin, 1890'da kendisinin ve annesinin ısrarlı başvuruları sonunda dışarıdan St. Petersburg Üniversitesi'nde hukuk sınavlarına girme hakkını yeniden elde etti. Dört yıllık fakülte sınavlarını iki yılda vererek 1891 baharında bütün okullarını olduğu gibi, hukuk fakültesini de birincilikle bitirdi. Avukatlık yapma izni aldıktan sonra da Samara'da geçirdiği geride kalan bir buçuk yıl boyunca para almadan yoksul mujiklerin davalarına girdi. Lenin, Samara'da Narodnik şiddetin eski savaşçılarıyla tanışıp onlardan hareketin tarihi üzerine, yeraltı mücadelesi teknikleri üzerine durmaksızın tartışarak bilgi edindi.

Samara'daki son yıllarında Lenin artık bir Marksistti. Bu taşra kentinde geçirdiği beş yıl boyunca, Plehanov'un eserlerini incelemiş, *Kapital*'i okumuş, Rus ekonomisine ilişkin istatistiksel malzemeyi elden geçirmiş, Rus toplumsal ve iktisadi yaşamı üzerine ilk monografilerini kaleme almaya başlamıştı. Lenin'in kendi yoluna karar vermek için yaklaşık beş yıl süren inceleme ve araştırmaya girişmesi, kendi kuşağının Marksistleri arasında pek sık raslanan bir durum değildi. Bunda entelektüel olduğu kadar ahlaki endişelerin rol oynadığı düşünülebilir. Bir yandan sağlam bir temel edinmeden asılmış ağabeyin yolunun eleştirilmesinden kaçınmak isteği, öte yandan Rus devrimci hareketinin henüz Narodnizmden Marksizme geçiş halinde bulunması ve Plehanov'un ilk eserlerinin Narodnizmi de meşru bir sosyalist öğreti olarak değerlendiren içeriği, Lenin'in kendi düşüncelerini oluştururken ince eleyip sık dokumasının bazı gereklerini aydınlatabilir.

Yıllar sonra, *Ne Yapmalı?*'da bu geçişi şöyle tasvir etmişti: "(Rus Sosyal Demokratlarının) çoğu,devrimci düşünceye *Narodnaya Volya* taraftarı olarak gelmişlerdi. Hemen hemen tümü, gençliklerinde eylemci kahramanlara tutkuyla tapmışlardı. Bu kahramanca geleneklerin çekici etkilerinden kurtulmak mücadele etmeyi gerektiriyordu ve mücadele genç sosyal demokratların kendilerine derin bir saygı duydukları *Narodnaya Volya*'ya sadık kalmaya kararlı insanlarla kişisel ilişkilerinin kopmasına yol açıyordu."

mekti. Bunun anlamı, devrimci partinin sınıfı temsil etmesi değil, politik bilince sahip azınlığı, proletaryanın çoğunluğunu etkilemek için öncelikle biraraya getirmeye çalışmasıydı. "Öncülerle, onlara doğru çekilen kitlelerin bütünü arasındaki ayrımı unutmak, öncünün görevinin giderek daha geniş kitleleri kendi düzeyine çekmek olduğunu unutmak kendini kandırmak, ödevlerimizin büyüklüğüne gözlerini kapatmak ve ödevlerimizi sınırlamak demektir." Ayrıca, işçileri kazanabilmek, Lenin'e göre sadece propagandayı değil, mücadele deneyimi kazanmayı ve pratikte Marksist düşüncenin emek hareketi içindeki diğer yönelimlere üstünlüğünü kanıtlamak için, işçilerin günlük mücadelelerine katılan devrimcileri gerektirirdi. Demokratik merkeziyetçilik, - Stalinist partilerin bürokratik merkeziyetçiliğinden çok farklı olarak- Marksist teori ve somut mücadele deneyimi arasındaki demokratik tartışmalarda yansıyan sürekli bir karşılıklı etkileşimi içerirdi.

Sonuçta Lenin, devrimci örgütlenme görevlerinin, sınıf mücadelesinin durumuna bağlı olarak değiştiğini anladı. Büyüyen bir grev hareketinin ve parçalanmış Marksist grupların var olduğu 1902-3 koşullarında öncelikle, mücadeleye tutarlılık ve yön verebilecek merkezi bir profesyonel devrimciler örgütü yaratmak gerekiyordu. 1905 Devrimi'nin başgöstermesi Lenin'i işçi sınıfının, "içgüdüsel olarak, kendiliğinden Sosyal-Demokrat' olduğunu belirtmeye ve tam gün komitacılarına *Bolşevikler*'in, "partinin kapılarını" kitle grevlerinin deneyimleriyle radikalleşmiş işçilere açmaları gerektiğini söylemeye yöneltti. 1905 sonrası katı, tepki döneminde yapılması gereken, mücadelenin yeniden başlayıp *Bolşevikler*'i toparladığı 1912'ye dek, -Rus proletaryasını Ekim 1917'de zafere götüren kitle partisinin temeli olan- örgütlenmeyi başarmak gerekiyordu; Lenin bu noktayı vurguladı.

Lenin'in 1902-3'te profesyonalizme ve merkeziyetçiliğe verdiği önem, bir ilke sorunu olmaktan çok, o sıralarda partinin özgün sorunlarına yanıtı olarak alınmalıdır. Oysa, o dönemin Troçkist gibi Luxemburg da *Ne Yapmalı?*'nın yanıltıcı kimi pasajlarında, Lenin'in partiyi sınıf yerine ikame ettiğini sandı. Lenin'in sonraki kariyeri ve *Bolşevikler*'in Ekim Devrimi'nde yükselerek ilerlemesi, Troçki ve Luxemburg'un ne kadar yanılmış olduklarını ortaya koyuyor. Lenin'in tarihi başarısı, Gramsci'nin "proletaryanın organik aydınları" diye adlandırdığı, sınıfı ikame etmek üzere değil, mücadeleyi kapitalizmin yıkılmasına yönlendirmek için bir araya gelmiş devrimci işçileri kapsayan bir parti kurmuş olmasıydı. Troçki, 1917'de, yanlış yaptığını kabul etti.

Farklı konumları, Luxemburg'la Lenin'i ayırdı; Luxemburg, burjuva demokrasisi koşullarında, bürokratik reformist bir kitle partisi içinde devrimci fikirler için mücadele ederken, Lenin, her grevi politik bir mücadeleye çevirmeye yönelen baskı koşullarında illegal bir örgüt inşa ediyordu. Ama farklılıklarına karşın, aynı şeye angajeydiler- işçi sınıfının kendi kendisini kurtarması... Luxemburg 1918'de, ölümünden biraz önce *Bolşevikleri* "ölümsüz bir tarihsel görev, siyasal iktidarı fethetmek, sosyalizmin gerçekleştirilmesini pratik bir sorun olarak koymak ve bütün dünyada emekle sermaye arasındaki hesabın görülmesi davasını ilerletmek görevi uğruna uluslararası proletaryanın önünde yürümüş olmalarından" ötürü övdü, "*bu anlamda, gelecek her yerde Bolşevizmindir.*"

TONY CLIFF

Rusya'da *Emeğin Kurtuluşu* dışında da Marksist çevreler oluşuyordu. Petersburg'da 1883'de Bulgar Blagoyev tarafından kurulan çevre 1887'ye kadar işçiler arasında bir işçi partisinin oluşturulmasını hedefliyordu. 1885'de Petersburg'da bir fabrika işçisi olan Totşiski önderliğinde kurulmuş olan Marksist çevre de polisin saldırılarına uzun süre dayanamadı. 1888'de Kazan'da Fedoseyev öncülüğünde oluşturulan çevre ise bir yıl içinde sona erdi. 1889'da Brusnev ve arkadaşlarının kurduğu Marksist grup, Petersburg'un her bölgesinde örgütlenmeyi sadece propaganda ile yetinmeyip, fabrika işçileri arasında da gündelik ajitasyon yapmayı başarmıştı. 1883-1893 arasında Rusya'da ortaya çıkan Marksist grup ve çevrelerin sayısı 54'ü buldu.

Krujki

Lenin 1893 yazında Petersburg'a geldi ve sonbaharda Teknoloji Enstitüsü öğrencilerinin oluşturduğu bir Marksist çevreye dahil oldu. Bu çevre 1892 baharında dağıtılan Brusnev grubunun geride kalan işçi üyelerini toparlamıştı. Bu çevrelere *(krujki)* katılan işçilerin başlıca amaçları, susadıkları bilgileri edinmek, okumak, öğrenmek ve incelemekti. *Krujkiler*, işçiler için sosyalizm okulları olarak tasarlanmışlardı. Ama işçiler, bu çevreleri çoğu zaman sadece okul olarak da görüyor, dikkatlerini öğrenmeye veriyor, devrimci öğretiyle pek az ilgileniyorlardı. Bu çevrelere katılan sıradan işçilerden birisinin hareketin geleceğine ilişkin tasavvurları şöyleydi: "Marx'ı inceleyen işçilerin sayısı tedrici olarak artacak, bunlar çevrelere giderek, daha çok işçi getirecek, zaman içinde bütün Rusya böyle *krujki*lerle çevrilecek ve bundan sonra bir sosyalist işçi partisi kuracaktık."

Öte yandan sosyalizmin ve dünyanın bilgisini edinen bu işçilerin önemli bir bölümü daha çok vasıflılar arasından çıkıyordu ve bunlar ortalama işçilerden aydınlar kadar uzaktılar. Daha da kötüsü, öteki işçilerle konuşmalarında çok bilmiş bir üslup kullanıyor, grevlerden ve gittikçe sıklaşmaya yüz tutan protestolardan uzak durma eğilimi gösteriyorlardı. Üstelik kendi sınıflarının geleceğini hayli basitleştirilmiş bir akılcılık açısından görüyorlardı. Çoğuna göre, çevrelerde edindikleri bilginin ve yeni ahlaki ideallerin yayılması ile sosyalizm kendi kendine bir gerçek haline gelebilirdi.

Haziran 1887'de Ulyanov ailesi Kazan şehrine taşındı. Vladimir Ulyanov buradaki üniversitede hukuk eğitimine başladı. 1887 sonunda gerici üniversite yönetmeliğinin kaldırılmasını talep eden bir öğrenci gösterisine katılan Vladimir, tutuklandı, geceyi karakolda geçirdikten sonra üniversiteden atıldı ve şehirden uzaklaştırıldı. Vladimir'in 5 Aralık 1887'de Kazan Üniversitesi rektörüne yazdığı başvuruda, "Üniversite yaşamının verili koşulları altında bu üniversitedeki eğitimimi sürdürmeyi mümkün görmüyorum ve o nedenle Kazan İmparatorluk Üniversitesi öğrencilerinin saflarından uzaklaştırılmamı Ekselansları'ndan rica etme şerefini duyuyorum" diyordu. Vladimir ve ailesi Kazan'dan 30 mil uzaklıktaki bir eve taşındılar. 1888 sonbaharında Ulyanov ailesine tekrardan Kazan'da oturma izni verildi. Vladimir bu kez şehirde küçük bir sosyalist çevreye katıldı. Daha çok kitap okuyup, tartışan öğrencilerden oluşan bu çevre, Temmuz 1889'daki geniş tutuklamalarda yakalandı. Ancak, Ulyanov ailesi mayısta Samara yakınlarındaki bir köye taşınmış olduklarından Vladimir bu tutuklamalardan kurtuldu.

17 1905 Rus Devrimi

Pugaçev Ayaklanması, içinde Kazakların yeraldığı son büyük köylü ayaklanması oldu. Bu ayaklanmayı izleyen yıllarda, Kazakların orduya girmesinin teşvik edilmesi, bir devlet politikası olarak benimsendi. Ancak bir yandan da, hukukî olarak özel bir statü tanınmış, bağımsız bir "zümre" olarak varlıklarını sürdürdüler; bu onların askerî yeteneklerinin yeniden üretilmesini mümkün kıldı. Örneğin askerliklerini genellikle süvari olarak yapan Kazaklar, atlarını birlikte getirirlerdi. Askerlik süreleri 4 yıldı ve ek olarak 8 yıl boyunca, yılda belli süreler için talim yaptıkları bir yedek orduda hizmet ederlerdi. Ancak kendilerine tanınan bütün ayrıcalıklara karşın, Kazaklar 20. yüzyıl başında hızlı bir yoksullaşma süreci içine girmişlerdi. 1905 Devrimi'nin bastırılmasında gösterdikleri "başarı", hükümetin Kazaklarla daha yakından ilgilenmesine yol açtı ve iktisadi durumlarını düzeltecek çeşitli reformlar yapıldı. Ancak bunlar pek bir işe yaramadı; Kazakların Duma'ya seçtiği temsilcilerin çoğu liberaldi ve Kazak cemaatlerinde, eski demokratik Kazak geleneklerini canlandırmayı hedefleyen bir hareket belirdi. Öyle ki, Şubat 1917'de, Kazaklar arasında 1905'teki başarılarını tekrarlama konusunda belirgin bir isteksizlik vardı.

Mayıs 1907'deki Londra Kongresi'nde Bolşevikler yeniden çoğunluk durumuna gelerek adlarını siyasal gerçekliğe dönüştürüyor, etkinliklerini finanse etmeye yönelik kamulaştırmalara bu dönemde girişiyorlardı. Tiflis'te Kamo (Tver Petrosyan) Tiflis Devlet Bankası'na taşınan 340 bin rublelik bir fona karşı silahlı saldırı düzenledi. Josef Vilanoviç Çugaşviliy adlı biri de işte o sırada ortaya çıktı. Sonradan Stalin adını alacak olan bu genç adam, 8 Aralık 1879'da Gürcistan'da, Gori'de yoksul bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmişti. 1894'de, 15 yaşındayken Tiflis'deki Ortodoks İlahiyat Okulu'na gönderildi. Yoksul bir genç için öğrenim görmenin tek yolu buydu. 1899'da sınavlara girmediği için okuldan çıkarıldı. Bu tarihten başlayarak bir yandan Tiflis rasathanesinde memur olarak çalışırken bir yandan da gizli eyleme katıldı. 25 Nisan 1902'de bir petrol rafinerisinden atılan 32 işçinin tutuklanması üzerine gösteri düzenledi. Bunun üzerine Çugaşviliy tutuklandı ve yargılanmadan Doğu Sibirya'ya sürüldü (üstte sağda). Orada Koba (Başeğmez) takma adını aldı ve 1904'te sürgünden kaçtı. Bolşeviklere katıldı ve Bakü'ye yerleşti. 1905 Devrimi'ne, ardından Finlandiya'da Bolşeviklerin Tammerfors Konferansı'na ve 1906'da Stockholm'de RSDİP'nin IV. Kongresi'ne katıldı. Bu sırada İvanov takma adını aldı. Rusya'ya dönünce Kafkas bürosunu yönetmeye başladı, kamulaştırmalardaki rolünün nedeni de buydu.

İşçi Hareketi Şekilleniyor

1883'den sonraki dönemde Marksist çevrelerin yaygınlaşmalarının yanısıra, Rus işçi sınıfının da şekillenmesinin hızlandığı ve işçi mücadelelerinin yükseldiği görülüyordu. Kapitalizmin gelişmesi ile birlikte işçi sınıfının nicel gücü artıyordu. 1879'da 100'den fazla işçi çalıştıran işletmelerdeki işçi sayısı, bütün işletmelerdeki işçilerin yüzde 67'sini, 1890'da ise yüzde 71'ini oluşturuyordu. 1890'da varolan sanayi işçilerinin 570 bini Rusya'nın Avrupa kesimindeki 500'den fazla işçi çalıştıran işletmelerde bulunuyordu. Bu özellikler işçilerin sınıf bilincinin gelişmesinin ve işçiler arası dayanışmanın güçlenmesinin maddi zeminini hazırladı.
1885-1889 arasında gerçekleşen 221 greve 223 bin işçi katılırken, bu sayı 1890-1894 arasında 181 grev ve 170 bin işçiye, 1895-1897 arasında ise 568 grev ve 190 bin işçiye ulaşıyordu. Ancak işçi mücadelelerinin izlediği bu seyre rağmen, Marksist çevrelerin bu mücadelelere. propaganda faaliyetlerine katılan işçilerin niteliğinden ötürü, pek katılamadıkları da görülmekteydi.

Propagandadan Ajitasyona

1890'ların başlarında *Emeğin Kurtuluşu* grubu, sadece propaganda faaliyeti sürdürme eğilimini, sekt örgütlenmelerinin bir özelliği olması nedeniyle eleştirdi. Plehanov 1891'de *Kıtlık Rusya'sında Sosyalistlerin Görevleri* adlı bir broşür yazarak Marksistlerin görevlerini ele aldı. Plehanov'un anlayışına göre Marksistler işçilerin gündelik ekonomik ve siyasal sorunları doğrultusunda ajitasyon sürdürmeli ve sosyalizm propagandasını işçilerin gündelik talepleri ekseninde yapmalıydılar. *Emeğin Kurtuluşu* grubunun ajitasyon faaliyetine ilişkin görüşleri sadece Yahudi işçiler arasında ilgi gördü. Yahudi Marksistlerinden biri olan Kremer'in, 1894'de yazdığı *Ajitasyon Üzerine* isimli broşürde eğitim gruplarının bu faaliyetleri eleştirildi. Broşür, işçilerin gündelik mücadeleleri ile sosyalist teori arasındaki organik bağı kurmaya çalışıyordu. Broşür eğitim gruplarının tepkisini çekti. Özellikle bu gruplar içindeki işçiler, gündelik sorunlarla uğraşmanın ve bunları ele almanın bir zaman kaybı olduğunu savunarak, eğitim gruplarının genişletilmesini öneriyorlardı. Buna rağmen bu broşür Rus Marksistlerinin siyasal faaliyetlerinde kullandıkları temel eğitim malzemesi haline geldi. Lenin bir yandan bu çevrelerde işçilerle temas kurarken öte yandan Samara'da birbiri peşisıra kaleme aldığı hiç yayınlanmamış monografilerine, *Narodnik* teorisyen Mihaylovskiy'yi eleştirdiği *'Halkın Dostları' Kimlerdir ve Sosyal-Demokratlara Karşı Nasıl Savaşırlar (Russkoye Bogatsvo'da Marksistlere Karşı Makalelere Bir Cevap)*'ı ekledi. Lenin'in elyazması olarak dolaştıktan sonra teksirle çoğaltılan bu kitabı Petersburg'daki Marksist çevrelerde büyük bir dalgalanma yarattı ve bir teorisyen olarak ünlenmesini sağladı.

Lenin 1895'te Struve'ye karşı kitabını yazdıktan sonra kısa bir süre için yurt dışına çıkarak *Emeğin Kurtuluşu* grubunun kurucuları, Plehanov ve Akselrod'un yanısıra *II. Enternasyonal*'in önderleri Kautsky, Lafargue ve Liebknecht ile görüşüp tanıştı.

İşçi Mücadele Birlikleri ve Parti

Rusya'da kapitalizmin bir üretim tarzı olarak yerleştiğini ve o nedenle Rusya'yı işçi sınıfı hareketinden başka sosyalizme götürebilecek bir potansiyelin olmadığını savunan Lenin,

Avrupa'dan dönüşünde Petersburg'daki faaliyetlerin yönünü de belirledi. İşçi çevrelerinde Marksizmin propagandasını yapmaya çalışan bir grupta yer alan Lenin, ajitasyon faaliyetlerinin başlamasını öneriyordu. Bu çevre fabrikalardaki ücretler, çalışma koşulları, disiplin cezaları, fabrika yönetimi ile işçiler arasındaki ilişkiler vb. gibi sorunların ele alındığı bildiriler ile fabrika işçilerine yönelik faaliyetleri sürdürmekteydi. 1895-1896'ya gelindiğinde Petersburg'un en önemli bölgelerinde işçi çevrelerinden oluşan bir ilişkiler ağı oluşturuldu. Lenin ve arkadaşları işçi çevrelerinden oluşan bu ilişkileri bir örgüt içinde bütünleştirmeyi hedeflediler. Martov'un da içinde bulunduğu bir başka Marksist çevre ile birleşilerek *St. Petersburg İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği* kuruldu.

Lenin, o dönemde yapılması gerekenleri "Rus sosyal demokratları güçlerini dağıtmamalı, faaliyetlerini sosyal demokrat fikirleri kabul etmeye en hazır, entelektüel ve siyasal bakımdan en gelişkin, sayılarından ve ülkenin geniş siyasal merkezlerinde yoğunlaşmış olmalarından dolayı en önemli durumda olan sanayi proletaryası üzerinde yoğunlaştırmalıdırlar" diyerek belirlemişti. *Mücadele Birliği* Petersburg'da 1000'den fazla işçinin çalıştığı 22,500 ile 1000 arasında işçinin çalıştığı 17 ve 500'den az işçinin çalıştığı 31 fabrikada örgütlendi. *Mücadele Birliği* Petersburg'da 1000'den fazla kişinin çalıştığı fabrikalardaki işçilerin yüzde 70'i ile ilişkiye sahipti. *Mücadele Birliği*'nin kuruluşu ve faaliyetleri diğer şehirlerde de bu tür örgütlenmelerin ortaya çıkmasını hızlandırdı. 1895-1896 arasında 15 şehirde daha, benzer örgütlenmeler doğdu. 1898'e gelindiğinde Rusya çapında değişik şehirlerde faaliyet sürdüren işçi ve *Mücadele Birlikleri*'nin, işçi sınıfının organik bir parçası haline geldikleri görülür.

Lenin Tutuklanıyor

Aralık 1895'te Lenin *İşçi Davası* adlı bir gazeteyi çıkartma hazırlıkları içindeyken matbaada Martov ve *Mücadele Birliği*'nden başka arkadaşlarıyla birlikte tutuklandı. Kendisinden sekiz ay sonra da hayatını paylaştığı ve Sibirya'da sürgünde iken evleneceği Nadejda Krupskaya yakalandı. İki yıl boyunca sorgusuz sualsiz hapisanede tutulan Lenin, beş yıl için herkesi sürgüne tâbî tutma yetkisine dayanan savcı tarafından kalan üç yılı geçirmesi için Sibirya'ya sürgüne gönderildi. Hapisane'de yazmaya başladığı *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi* adlı kitabını burada bitirerek V. İlyin adıyla 1899'da yayınladı. 1900'de sürgün cezasını tamamlayarak Sibirya'dan ayrıldı.

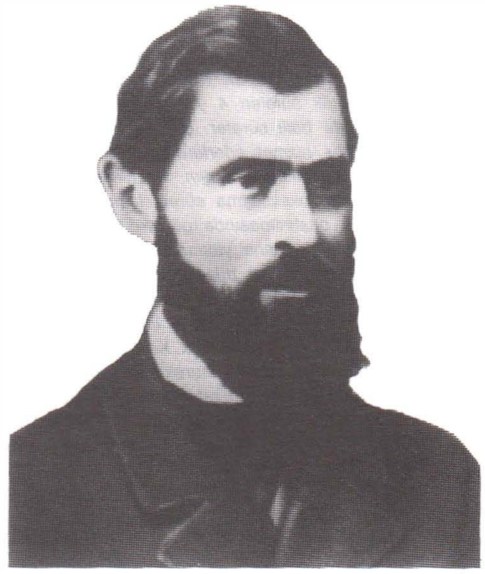
Kuruluş Kongresi

1897-1898'de *Kiev İşçi Birliği*, işçi mücadele birliklerinin ortak bir kongresini yapmak üzere hazırlıklara başladı ve 1 Mart 1898'de Minsk'de *Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi*'nin Kuruluş Kongresi gerçekleştirildi. RSDİP'nin kuruluş aşamasında sahip olduğu 54 şehir örgütlenmesi, bu partinin aşağıdan yukarıya kuruluşunun maddi zeminini oluşturdu. Parti'nin kuruluşundan hemen sonra seçilen yönetici organlardaki kişiler tutuklandı. Bu arada Marksistler arasında işçi mücadele birliklerinin koordine edilmesine karşı çıkan, sendikacılık yapmayı öneren ve ekonomizm olarak adlandırılan bir akım ortaya çıktı. Bir yandan işçi birliklerinin koordinasyonunu sağlamlaştırmayı, öte yandan ise ekonomizme karşı mücadeleyi hedefleyen Lenin, Martov ve Potressov şehir şehir dolaşıp, Marksist çevrelerle örgütleyici bir gazete olarak tasarladıkları *Iskra* (Kıvılcım) planını tartıştılar. Bu faaliyetlerin sonucu olarak 29 şehirde *Iskra* örgütlenmeleri ortaya çıktı. *Iskra* planını destekleyen Marksist grup sayısı 52 idi.

Ne Yapmalı?

Lenin'in *Iskra*'da yayınlanan yazılarını sonuçlarına kadar ulaştıran 1902 başlarında yurtdışında yayınlanan *Ne Yapmalı?* adlı kitabı, daha sonra Leninizm ya da Bolşevizm olarak adlandırılacak bütün bir teorik ve siyasal fikirler manzumesinin belli başlı yönlerini ve başlangıçlarını içermesi bakımından modern sosyalizm tarihinde en çok bilinen ve tartışılan eserlerden biri olacaktı. Rusya koşullarında bir devrimci Marksist parti planını tartıştığı bu eserinin değerlendirmesini Lenin, 1895'ten 1905'e kadar yazdığı eserleri biraraya getiren *On İki Yıl Derlemesi*'ne "Önsöz"de 1905 Devrimi'nin tecrübesini de yaşadıktan sonra şöyle yapmıştı: "(Parti'nin dağıtılmasından sonra) ortada aslında birleşik bir parti kalmamıştı (...) Grev hareketiyle ve ekonomik mücadelelerle içiçe geçmek, sonunda 'Ekonomizm' olarak bilinen garip bir sosyal demokrat oportünizme yol açtı (...) *Iskra* grubu faaliyetine başladıktan sonra Plehanov *Yurt Dışındaki Sosyal Demokratlar Birliği*'nden ayrılarak kendi *Sotsial Demokrat*'ını yayımlamaya başladı (...) *Iskra* çalışmasına resmen her iki gruptan da bağımsız olarak girişti. *Ne Yapmalı?*, *Iskra* taktiklerinin ve örgütsel faaliyetlerinin doğasıyla görüş farklılıklarının nedenlerinin sistematik bir muhasebesidir.

"Bugün *Iskra*'nın (1901 ve 1902'de) bir profesyonel devrimciler örgütü fikrini abarttığını ileri sürmek, Japonları, Rus Japon Savaşı'ndan *sonra* Rus silahlı kuvvetlerinin gücünü abartmakla, savaş öncesinde bu kuvvetlerle savaşmaya hazırlık gereksinmesini abartmakla suçlamaya benzer. *Iskra* bir profesyonel devrimciler örgütü için kavga verdi. 1901 ve 1902'de büyük bir azimle döğüştü ve o zaman egemen akım olan ekonomizmi mahvederek sonunda 1903'te bu örgütü yarattı (...) *Ne Yapmalı?* tekrar ve tekrar, savunduğu örgütün, mücadele için

AKSELROD, PAVEL BORİSOVİÇ (1850-1928)

Çernigov'da doğdu, devrimci mücadeleye 1872'de Alman sosyal demokratlarından Lassalle'nin yazılarından etkilenerek başladı. Kiev'deki ilk sosyalist çevreyi örgütledi. 1870'lerde Bakunin'in takipçilerinden olan Akselrod bu dönemde *Rabotnik* (İşçi) gazetesinde ve onun ardından *Obahchina* (Komün) dergisinin çıkarılmasında çalıştı. 1875'te *Halka Gitme* harekatının yanında yer aldı. Bakuninci olarak katıldığı Narodnik hareketten *Çerniy Peredel*'in (Kara Bölüşüm) dağılmasıyla ayrıldı. 1880'de İsviçre'de sürgündeyken, Plehanov'la birlikte Marksist *Osvobojdeniye Truda* (Emeğin Kurtuluşu) örgütünü kurdu. 1890'larda, Plehanov'un devrimci stratejisi doğrultusunda, taktiksel öneriler içeren ve sosyal demokrasinin önderliğinde proletarya partisi kavramlarına dair bir dizi kitapçık yayınladı. 1900'lerin başında, *Iskra* (Kıvılcım) gazetesinin kurucu ve editörleri arasında yer aldı. 1903'de, *RSDİP*'in II. Kongresi'nde, partinin dışa daha açık olması konusunda Martov'un en önemli destekçilerinden biri oldu. Kasım 1903 ve Ocak 1904'de, Iskrede yayınlanan makalelerinde, parti ve üyalarini, "her şeye muktedir bir merkeziyetçilik"in aygıtlarına dönüştüren 'örgütsel fetişizme' (Lenin'i kastederek) saldırdı. 1905 Devrimi'nde burjuve liberalleriyle işbirliği yapılmasını savundu. 1908'de, Lenin ve Plehanov tarafından likidatörlük olarak adlandırılan, yasadışı parti çalışmalarının son bulmasını ve parti çalışmalarının parlamenter ve sendikal bir alana kaydırılmasını savunan görüşün temsilcilerinden oldu.

I. Dünya Savaşı sırasında, savaşa karşı enternasyonalist bir tutum benimseyen Akselrod, barış yanlısı Zimmerwald Kongrasi'ne katıldı. 1917'de *Menşeviklerin* önderliğindeki *Petrograd Sovyeti*'nin Yürütme Komitesi üyesiydi. Şubat Devrimi sonrasında kurulan Kerenskiy'nin Geçici Hükümeti'ni destekledi.

'Modern tarihle paralelliği olmayan tarihsel suç' diye ilan ettiği Ekim Devrimi'nden sonra, ülkesini terketti ve *Menşeviklerin* ülke dışındaki temsilcilerinden biri oldu. "*Bolşevik* terör" olarak adlandırdığı Sovyet hükümetinin uygulamalarına ve "Rusya'da sosyalist partilerin baskı altına alınmasına" karşı uluslararası sosyalist kamuoyunu harekete geçirmeye çalıştı. *Komünist Enternasyonal*'e karşı 1923'de kurulan *II. Enternasyonal*'in devamı niteliğinde olan *Sosyalist İşçi Enternasyonali Yürütme Komitesi* üyeliği yaptı. En önemli eseri 1923'de yayınlanan *Perazhiyote I Peredumanoye*'dir (Deneyimler ve Düşünceler).

kendiliğinden ayağa kalkan gerçek devrimci sınıftan kopuk olarak hiçbir anlamı olamayacağının altını çizer. Ancak proletaryanın bir sınıf halinde birleşmesinin azami nesnel imkanı ancak yaşayan insanlar aracılığıyla ve ancak belirli örgüt biçimleriyle gerçek haline gelebilir. Rusya'da 1900/1905'de hüküm süren koşullarda *Iskra* dışında hiçbir örgüt, şimdi sahip olduğumuz *Sosyal Demokrat İşçi Partisi*'ni yaratamazdı."

Lenin'in belirttiği biçimde, *Iskra* grubu, işçi sınıfının ekonomik mücadele içinde kendiliğinden sosyalizme geleceğine inanan ekonomist eğilimi saf dışı ederek, Çarlık polisine karşı gizlilik koşullarında savaşacak, güçlü bir merkezi önderliğe sahip bir *Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi*'nin yeniden örgütlenmesi için bir siyasal platform sağlamayı başardı ve 1903'de Rus sosyal demokratları, bir parti kongresi topladılar.

1903 Londra Kongresi: Bolşevizmin Doğuşu

Plehanov, Lenin, Martov, Akselrod, Zasuliç ve Potresov önderliğindeki *Iskra* grubu, kongredeki 51 delegeden 33'ünün oyuna sahipti. Ekonomist Raboçeye Dyelo yanlılarının 3, Yahudi *Bund* örgütünün 5 ve diğerlerinin 6 oyu vardı.

Kongrenin ilk oturumlarındaki program tartışmaları sonunda Plehanov'un hazırlamış olduğu program taslağı oybirliğiyle kabul edildi. Asıl büyük tartışma, parti tüzüğünün tartışıldığı yirmi ikinci oturumda koptu. Lenin'in *Ne Yapmalı*'daki görüşlerine uygun olarak, parti üyeliğinin dar tutulması ve üye olacak herkesin parti organlarında görev alması şartını getiren formülüne, Martov partiyi maddi olarak destekleyen herkesin parti üyeliğine kabulünü önererek karşı çıktı. Yapılan oylamada *Iskracılar* bölündüler ve Lenin'in önerisi 23'e karşı 28 oyla reddedildi. Daha önce Lenin'in *Ne Yapmalı*'da savunduğu Merkez Komitesi'nin bütün yetkileri elinde topladığı güçlü bir önderliğe dayalı parti fikrini savunan Martov ve Troçki, Lenin'in karşısına geçmişler ancak Plehanov, beklenmedik bir biçimde Lenin'den yana çıkmıştı. Ancak, parti üyeliği konusunda Martov'un önerisini destekleyen *Bundcular,* yirmiyedinci oturumda Yahudi işçilerin tek örgütü olarak kalmak ve parti içinde özerkliklerini korumakta ısrar ederek toplantıyı terkettiler. Ardından kongrenin yurt dışında, *Yurt Dışındaki Devrimci Sosyal Demokratlar Birliği*'ni partinin tek temsilcisi olarak belirleyen kararını protesto eden iki ekonomist delege de ayrılınca Lenin'in çevresinde toplananlar yeniden çoğunluğu kazandı. Kongrede kabul edilen tüzük hükümlerine göre partinin merkezi yapısı, Rusya'da çalışacak üç kişilik bir merkez komitesi, partinin ideolojik önderliğini yürütecek olan merkez organı *Iskra* ile her ikisinin üzerinde yer alan ve beş üyesinden ikisini merkez komitesinin, ikisini merkez organının atadığı ve birini de kongrenin seçtiği beş kişiden kurulu Parti Konseyi'nden oluşuyordu.

Lenin'in merkez komitesi için önerdiği üç aday da seçimi kazandı. Ancak merkez organ

Starkov, Krjijanovskiy, Lenin, Martov (oturanlar), Malçenko, Zaporojets, Vedeneyev (ayaktakiler) 1895'de St.Petersburg'da kurulan İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği*'nin önderleri arasındaydılar. 20-25 aydın ve işçiden oluşan bu birlik St. Petersburg işçileri arasında sosyal demokrat ajitasyonu başlatmakta önemli bir rol oynadı.* Birlik*'in temel faaliyetlerinden biri fabrika bildirileri çıkarmaktı. İlk bildirilerden, biri 10 Kasım 1895'te, Thornton Fabrikası işçilerine yönelikti. Ancak aynı gün işçiler çıkmış oldukları grevi hiçbir kazanım elde edemeden sona erdirdiler. Aynı günlerde başlayan Leferm tütün ve Skorokod ayakkabı fabrikalarındaki grevlere ilişkin çıkartılan bildiriler de etkili olamadan, bu grevler sona erdi. Buna rağmen, bu bildiriler* Mücadele Birliği*'nin isminin duyulmasına yol açtı. Başarılı girişimlerden ilki, Putilov işletmelerindeki grev oldu. Putilov'daki temsilcilerden biri olan Zinovyev'in yazdığı bildiri Martov tarafından çoğaltıldı ve 5 Aralık günü bir günlük grev gerçekleşti. Lenin ve* Birlik*'in diğer 5 üyesi Aralık 1895'te tutuklandılar. Martov'un da dahil olduğu birkaç kişi ise 1896 başında yakalandılar.* Mücadele Birlik*'inin faaliyetleri, daha sonraki aylarda gerçekleşen kitlesel grevlerin ilk adımlarıydı.*

Iskra'nın önceki altı kişilik yazı kurulu üyelerinden dördü Martov, Potresov, Akselrod ve Zasuliç artık Lenin'e karşıydılar. Lenin, yalnızca üç kişiden, kendisi, Plehanov ve Martov'dan oluşacak bir yeni yazı kurulu önerdi. Bunun üzerine patlak veren ve dokuz oturum boyunca süren tartışma Lenin'in önerisinin kabulüyle sonuçlandı. Ancak, kongrenin bu kararını tanımayı reddeden Martov'un başını çektiği ayrılık, sosyal demokratların iki hizbe bölünmesine yol açtı. Bu tarihten başlayarak Rus sosyal demokratları tarihinde kongrenin çoğunluğunu temsil eden Lenin ve yandaşlarına Rusça çoğunluk anlamına gelen *Bolşeviki*, Martov ve yandaşlarına ise Rusça azınlık anlamına gelen *Menşeviki* denmeye başlandı. Bütünüyle bir ayrıntı kabul edilebilecek bir konu üzerinde patlak veren bu ayrılık, devrimin gelişmesinin daha sonraki dönemlerinde her iki yandan karşılıklı geçişlerle gelişti. Başlangıçta Lenin'le saf tutan Plehanov Menşeviklerden yana geçerken, Martov'la saf tutan Troçki 1917'de Bolşeviklere katıldı.

Devrime Doğru: Taktik Sorunları

1904'te herkesin Rusya'nın bir devrime doğru sürüklendiğini iliklerinde hissettiği bir dönemde Rus sosyal demokratları, bütünüyle iki ayrı parti gibi çalışan iki hizip çevresinde dağınık ve bölünmüş durumdaydılar. *Iskra*, Plehanov'un da *Menşeviklere* katılması sonucunda *Menşevikler*'in organı haline gelmiş, Lenin ve *Bolşevikler* ise *Vperyod* (İleri) adında bir başka organ yayınlamaya başlamışlardı. Devrim yaklaşırken Bolşevikler ile *Menşevikler* arasında yaklaşan devrimde nasıl bir taktik izleneceği üzerinde yeni bir ayrılık daha patlak verdi. Devrimin liberal burjuvaziyi iktidara getireceğini uman Menşevikler proletaryanın devrimdeki rolünü "uç muhalefet"e indirgerken, *Bolşevikler*, proletaryaya demokratik devrimin önderi rolünü biçiyorlardı. *Bolşevikler*, köylülükle ittifak halindeki proletaryanın muzaffer bir devrimi "proletarya ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü" ile taçlandıracağını, *Menşevikler* ise proletaryanın burjuvaziyi iktidara getirecek bir devrimde, burjuva hükümete katılamayacağını öne sürdüler.

Bu temel, taktik ayrılıklar dolayısıyla birlikte bir kongre toplanamayınca *Bolşevikler* Londra'da 1905'te bir kongre toplayarak, ayaklanma hazırlıklarına başladılar. Lenin *Bolşevik* kongresi ile *Menşevikler*'in topladığı konferans kararlarının bir değerlendirilmesini yaptığı *İki Taktik* olarak ünlenen *Demokratik Devrimde Rus Sosyal Demokrasisinin İki Taktiği* adlı eserinde, bir geç burjuva devriminden proleter devrimine geçişin teorisini ileri sürdü. Yaklaşan devrim, bütün bu tartışmalarda ileri sürülen görüşlerin tarih sınavından geçirilmesi olacaktı.

Devrim Öncesinde *Sosyalist Devrimciler*

1917 Şubat Devriminin iktidara getirdiği *Sosyalist Devrimciler Partisi*, sosyal demokratlarla birlikte Çarlığın en kararlı karşıtlarıydı. Eski *Narodnaya Volya* eğiliminin tarihsel ve teorik mirasçısı olan *Sosyalist Devrimci Parti* 1897'de Voronej'de toplanan Güney Rusya Sosyalist Devrimcileri Konferansı'ndan sonra bir siyasal parti olarak örgütlenmeye girişmişti. *Revolyutsiyonnaya Russiye* (Devrimci Rusya) adında bir organ ile ilk düşüncelerini teorisyenleri Çernov aracılığıyla açıklamaya başlayan *Sosyalist Devrimciler*, 1901/1902'de bir *Sosyalist Devrimciler Partisi*'nde birleştiler. Daha sonraları Paris'te bir başka teorik dergi *Vestnik Russkoy Revolyutsiy* (Rus Devriminin Habercisi) yayınlamaya başladılar. *Sosyalist Devrimciler*'in başlıca mücadele taktiği şiddet eylemleriydi. Eski *Narodnaya Volya* geleneğinden gelen, adaletsizliğe karşı mücadelenin otokratın kendisi ve temsilcileri ile halkın temsilcisi olan aydınlar arasında bir kişisel düello biçimine bürünmesi gerektiği anlayışı, daha sonraları yarı dinsel bir biçimde şiddet eylemcisinin halkı için canını feda eden bir kurtarıcı olduğu düşüncesiyle birleşti. Tekil şiddet eylemlerinin devlet mensuplarını tereddüde düşüreceği ve halkı siyasal olarak uyandıracağı görüşüyle *Sosyalist Devrimciler* şiddeti kitleler arasındaki ajitasyon ve propagandanın bir tamamlayıcısı olarak görüyorlardı. Programatik açıdan ise, eski *Narodnaya Volya* eğiliminden farklı olarak Marx ve Engels'in görüşleriyle batılı revizyonistlerin görüşlerinin eklektik bir bileşimi olan teorilerine dayanarak, *Sosyalist Devrimciler*, Rusya'da köylülük arasındaki farklılaşmanın kırda bir burjuva sınıfı yaratmayacağını ve toprağın toplumsallaştırılmasıyla köylülüğe dayanan bir sosyalizmin kurulabileceğini öne sürüyorlardı.

Sosyalist Devrimciler Partisi'nin 1901 ile 1905 arasında giriştiği bir dizi suikastte, Karpoviç, Eğitim Bakanı Bogolepov'u, Balmaşev, İçişleri Bakanı Sipyagin'i, *Sosyalist Devrimciler Savaş Grubu*, Sipyagin'in yerine geçen Kont Plevhe'yi öldürdüler. Bu suikastlar gerçekten de *Sosyalist Devrimcilerin* umdukları gibi kendilerine, üniversite öğrencileri, taşralı aydınlar ve işçilerin bir bölümü, özellikle demiryolu işçileri arasında büyük bir itibar sağladı. 1905 Devrimi arefesinde kısaca *SR* (Eser)'ler olarak bilinen *Sosyalist Devrimciler* Rusya'nın en yaygın tabana sahip devrimci muhalefet partisiydiler.

Sosyal demokratların yanısıra *SR*'lerin *Maksimalist* olarak anılan anti-kapitalist kanadı da köylülere üretim araçları üzerinde kesin denetim sağlarken sanayi işçilerine yalnızca "aşırı" sömürü karşısında korunma vaadeden programını şiddetle eleştirdiler. Programlarının da doğruladığı gibi SR'ler adlarındaki sosyalist sözcüğüne rağmen gerçekte köylülere yaslanmayı amaçlayan bir küçük burjuva aydınlar partisiydi.

ВЫСОЧАЙШІЙ МАНИФЕСТЪ

БОЖІЕЮ МИЛОСТІЮ,

МЫ, НИКОЛАЙ ВТОРЫЙ,

ИМПЕРАТОРЪ И САМОДЕРЖЕЦЪ ВСЕРОССІЙСКІЙ

ЦАРЬ ПОЛЬСКІЙ, ВЕЛИКІЙ КНЯЗЬ ФИНЛЯНДСКІЙ,

и прочая, и прочая, и прочая.

„НИКОЛАЙ".

Rusya'da mizah ve hicivin çok köklü bir geleneği vardı. İlk Rus mizah dergisi olan Vsiakaia Vsiaçina *(Türlü Çeşitli) 1767'de yayınlanmış, onu hemen* Truten *(Tufeyli) adlı bağımsız mizah dergisi izlemişti. 1860'larla 1870'lerin ilk yarısı Rusya'da mizahın da altın çağlarından biri oldu. Bu dönemde Rus edebiyatı Gogol ve Saltikov-Şçedrin gibi mizah ve hicviye ustası büyük yazarlar yetiştirmişti. Ancak böylesi bir mirasa rağmen, 1905'in ortaya çıkardığı ürünler, Rus mizah geleneğinin doruk noktasını oluşturdu. Bu dönemde yapılanların en çarpıcı özelliklerinden biri, yapılan ürünlerin çok geniş bir imgeler dağarcığını, çok farklı tekniklerden yararlanarak, büyük bir cüretle birarada kullanmalarıydı. Bu tür dergiler, önce Haziran 1905'te, nisbeten ürkek bir şekilde çıkmışlardı. Temmuz'da kapatılmalarından sonra, asıl furya sonbaharda başladı. 13 Ekim'de dizgici, matbaacı ve gazetecilerin yaptıkları bir toplantıda, "hükümete herhangi bir özgürlük talebinde bulunmama, bu özgürlüğü kendi kendine kurma" kararı alındı. 17 Ekim'de* Çar'ın ünlü Manifesto'su yayınlandı. 20 bin üyeli Matbaa İşçileri Sendikası üyelerinden Çar'ın Manifestosu'nu yayınlayacak kimse çıkmadı. Manifesto Resmî Gazete*'de ve dizgicilerinin haberi olmaksızın monarşist* Gün *gazetesinde yayınlandı. İşçiler ertesi gün gazetenin bürosunu tahrip ettiler. Yalnız bir istisna vardı. Mizah dergilerinden* Pulemet, Manifesto*'yu, üstünde General Trepov'un kanlı elini basarak yayınlamıştı.*

1905 Devrimi Neyin Provasıydı?

1905 Devrimi'nin 1917'dekinin genel provası olduğu söylenir. 1917 Devrimi'nin üzerine bir sis perdesi çökeli beri, 1905'in neyin provası olduğu da kolay kolay seçilemez oldu. 1905 Devrimi'yle uluslararası işçi sınıfının tarihsel belleğine yerleşen *kitle grevi, sovyet* kavramları, birçokları için çoktan içi boşaltılmış, tılsımlı sözcüklere indirgenmiş durumda. Basit grevlerin nasıl bir çığ gibi genel greve dönüştüğüne; genel grevin nasıl bir silahlı ayaklanmaya vardığını; bu ayaklanmanın organları olarak sovyetlerin nasıl kendiliğinden doğup bir "işçi hükümeti"ne ya da "geçici devrimci hükümet"in ilk biçimine hayat verdiğini; devrimci partinin sovyetle karşılıklı ilişkisinin nasıl kurulması gerektiğini ilk şekillenmeleriyle ortaya koyan bir deneyim oldu, 1905 Devrimi. O sıra Petersburg Sovyeti'nin başkanı olan Troçki bu deneyimi özetlerken, "1905 yılı bize tamamlanmış bir bütün olarak, *Rus Devrimi* olarak görünmüştü." demişti (Leon Troçki, 1905, 1971, s.7). Troçki bir başka yerde "1905 Devrimi yalnız 1917'nin provası olmakla kalmayıp, aynı zamanda da içinden Rus siyasal düşüncesinin bütün belli başlı gruplarının çıktığı ve Rus Marksizmi içinde bütün eğilimler ve ayrışmaların biçimlendiği ya da belirdiği bir laboratuvar oldu" demişti (Leon Troçki, "Rus Devriminin Üç Anlayışı", *Sürekli Devrim* dergisi, Ekim 1978 s.3).

1905 yalnızca Rus Marksistleri arasında böyle bir mayalanmayı başlatmakla kalmadı; aksine çok daha yaygın evrensel etkileri oldu. Lenin, "1905'e değin insanlık proletaryanın gerçekten büyük ve gerçekten devrimci amaçlar için döğüşmesi gerektiğinde, gücünü nasıl korkunç büyüklüğe yükseltebildiğini ve yükseltebileceğini bilmiyordu" (Lenin, *1905 Devrimi Üzerine Konuşme, 1905 Devrimi Üzerine Yazılar, Yöntem Yay. s.10) diyerek* bu evrensel yanı vurguladı. Öte yandan Rosa Luxemburg da deneyden hareketle devrimin Avrupa'daki seyrini kaba hatlarıyla çizmeye çalışırken, 1905 Devrimi'nin "işçi hareketinin gelişmesinde yeni bir çağ açtığını" *söyledi (Rosa Luxemburg, Kitle Grevleri Sendikalar Partiler*, s.7).

Bu çerçevede ele alındığında, 1905 Devrimi'ni yalnızca Rusya'daki sınıf mücadelesinin seyrinde bir sıçrama noktası olarak, 1917 Devrimi'nin bir hazırlığı olarak kavramak doğru değil. Aksine, 1905, kapitalizmin ve sınıf mücadelelerinin evriminde bir dönüm noktası, yeni bir çağın açıldığının ilk tipik belirtisi oldu. Rusya'da 1905'te açığa çıkan gerçek, kapitalizmin çöküş çağına girdiği, dünya ölçüsünde proleter devrimlerinin güncelleştiğiydi; halen içinde bulunduğumuz çağın temel özelliklerini dışa vuran ilk işaretti, 1905 Devrimi.

II. Enternasyonal'in geleneği, Avrupa'da kapitalizmin serpilme döneminin koşullarında, işçi hareketinin bir dizi reformla güçlenmesine elverişli nesnel olanaklar sunan bir dönemde kurulmuştu. Kapitalizmin eşitsiz ve bileşik gelişimi, bu dönemin sona erdiğinin ilk işaretlerinin aslında o dönemi hiç yaşamayan Rusya'da, Çarlığın baskı rejimi altında yeraltına itilmiş işçi hareketinin, buradan fışkırmasıyla açığa çıkmasını sağladı. Bir bakıma 1905 Devrimi, Avrupa'nın geleceğinin, bugün dünyanın birçok ülkesinin durumunun yansıdığı bir ayna oldu. Orada görünen "siyasal gericilik" koşullarıydı; sendikal mücadelenin denetimli ve planlı bir aracı olan grev silahının siyasal kitle grevi olarak bambaşka bir kimliğe bürünüşüydü; aniden patlak veren kitle hareketlerinin mevcut örgütlenmeleri aşarak yeni örgütsel biçimler yaratışıydı; sınıf mücadelesinin keskinleşmesiyle bu örgütlenmelerin alternatif iktidar organlarına dönüşme eğiliminde oluşuydu; ve nihayet bütün bu koşullara ayak uydurabilecek, bunlar için hazırlanmış yeni tipte bir devrimci işçi partisine duyulan ihtiyaçtı.

KİTLE GREVİ

Rosa Luxemburg, 1905 Devrimi'nin hemen ardından kaleme aldığı *Kitle Grevleri Sendikalar Partiler* broşüründe Avrupalı sosyal demokratların dikkatini çekerek, sendikal mücadele ve grev kavramlarına yeni bir yaklaşım getirmek gerektiğini vurguladı. Avrupa'da yakın gelecekte Rusya'dakine benzer mücadelelerin gündemde olacağını ve varolan sendikal örgütlenmelerin, onların yönetici aygıtının bu gelişmeler karşısında tutucu bir rol oynayacağına dikkati çekti. "Moskova olayları aynı zamanda küçük bir örnek biçiminde devrimci eylemin mantıksal gelişimini ve geleceğini tümüyle ortaya koymaktadırlar: Devrimci eylemin açık ve genel bir ayaklanmayla son bulmasının önüne geçilemeyeceğini ve bu ayaklanmanın ancak bir dizi hazırlayıcı nitelikteki kısmi direnişlerden geçerek olgunlaştıktan sonra gerçekleştirilebileceğini görmekteyiz" (Rosa Luxemburg, *a.g.e.* s.46-47) diyordu.

Lenin'in bu konudaki yorumu da farklı değildi: "Rus Devrimi aynı zamanda dünya tarihinde siyasal kitle grevinin olağanüstü rol oynadığı *ilk* büyük devrimdi (sonuncu olmadığı açık)." "Göze çarpan özellik, devrim sırasında siyasal grevlerle ekonomik grevlerin birbirine karışmasıydı. Harekete o büyük gücü veren şeyin özellikle bu iki grev biçimi arasındaki sıkı beraberlik olduğuna hiç şüphe yok." "Dünyada hiçbir kapitalist ülke... 1905 Rusyasındaki büyük grev hareketine tanık olmamıştır. Grevlere katılanların sayısı iki milyon sekiz yüz bine çıktı. Bu sayı ülkedeki toplam fabrika işçi sayısının iki katıydı." (Lenin, *a.g.e.* s.10). Lenin 1905 Devrimi'ni bu terimlerle değerlendirirken, tıpkı Rosa gibi grev kavramının; "kendiliğindenlik" kavramının yeniden tanımlanması gerektiğini farketmişti, söz konusu olan gelişmelerin *Ne Yapmalı* da "sendikal bilinç=burjuva ideolojisi" ilişkisi çerçevesinde ele alınamayacağının farkındaydı. Bu yüzden 1905-1907 arasında yazdığı bir dizi yazıyla, kendiliğinden bile gelişse siyasal kitle grevlerinin sendikal bilinci aşan bir siyasallaşmayı içerdiğini vurguladı.

1905 SOVYET'İ VE *BOLŞEVİKLER*

Lenin daha 1905 yılının başlarında gelişmenin nasıl bir seyir izleyeceğini görmüştü. Kanlı Pazar olayını değerlendirirken, "9 Ocak 1905 proletaryanın dev devrimci enerji deposunu ve sosyal demokrat örgütün, tüm yetersizliğini açığa çıkardı" dedi (Lenin, *Devrimi Örgütlemeli miyiz?* c.8, s.163-1).

Oysa özellikle sovyetin ortaya çıkışı karşısında Rusya'daki *Bolşeviklerin* tumumu Lenin'inkinden oldukça farklıydı. Sovyet ortaya çıkar çıkmaz, *Menşevikler* ve Sosyalist *Devrimciler* delegelerini gönderdiler. Buna karşılık *Bolşevikler* ancak sovyet, partinin önderliğini peşinen kabul ederse delege göndereceklerini bildirdiler. Troçki bu olayı şöyle anlatıyor:

"*Bolşevik* Merkez Yürütme Kurulu'nun Petrograd bürosu, Bogdanov'un etkisiyle Kasım 1905'te bir karar çıkardı: *Petrograd Sovyeti*'nin partinin liderliğini kabul etmesi istenecek, reddilmesi halinde sovyetten çıkılacaktı... Kısa bir süre sonra Lenin yurtdışından geldi ve şiddetle azarladı ültimatomcuları. 'Ne siz ne de başkaları' dedi onlara, 'ültimatomlar yoluyla kendi politik gelişmelerinin zorunlu evrelerini atlamak zorunda bırakamaz işçileri" (Leon Troçki, *Faşizme Karşı Mücadele* s.176).

LENİN'İN KAYBOLAN BİR YAZISI

Aslında Lenin, sovyetin ortaya çıkışının hemen ardından, daha Rusya'ya dönmeden, bir uzun makaleyle duruma müdahale etmek istemişti. *Bolşeviklerin* ilk legal yayını olan *Novaya Zin*'e gönderdiği, ama yayın kurulunun yayınlamadığı bu makalesi ancak 1940'ta yayınlan-

dı. Lenin burada, *Bolşevikler* arasındaki bir tartışmadan hareketle şöyle demişti:

"İşçi vekilleri sovyeti mi, parti mi? Sorunun böyle konulmaması gerektiğini düşünüyorum, yine de *mutlaka* şu cevaba varmalı: *hem* işçi vekilleri sovyeti *hem* parti. Esas önemli soru sovyetin görevleri ile *RSDİP*'nin kilerin nasıl paylaşılacağı ve nasıl koordine edileceğinden ibarettir.

Sovyetin herhangi bir partiye kayıtsız biçimde katılması hatalı olur gibi geliyor bana"... (Lenin, *Görevlerimiz ve İşçi Vekilleri Sovyeti* c.10, s.12).

1905'in devrim günlerinde, St. Petersburglu işçiler, askerler ve öğrenciler bir mitingde. St. Petersburg Sovyeti, 1905 Devrimi'nin tarihe bıraktığı en önemli ders oldu. Sovyetin faaliyet gösterdiği dönem boyunca Rusya'nın ezilen halkı, sorunlarının çözümünü bu kurumda gördüler. Troçki'nin bir mektubunda anlattığı şu öykü, halkın bu eğiliminin en açık örneğidir: "Poltava vilayetinden yaşlı bir Kazak, katipliğini yaptığı 28 sene boyunca kendisini sömüren ve sonra haksız yere işten çıkaran Prenses Regnin'den şikayetçidir ve adamcağız Sovyet'ten kendisi adına Prenses ile görüşülmesini istemektedir. Bu garip dilekçe, üzerinde sadece 'İşçi Hükümeti, Petersburg' yazan bir zarfa konulmuştur, fakat devrimci posta servisi bu mektubu anında yerine ulaştırır."

Lenin sovyetin bütün işçilerin, memurların, tarım işçilerinin mücadeleye katılmak isteyen ve katılabilen herkesin delegelerini içermesi gerektiğini -*Yüz-Karalar* hariç- savunuyor. *Sosyal Demokratlar*'ın ise ilkelerine sadık biçimde bir örgütsel bağımsızlığını koruyarak bütün örgütleriyle sovyete katılmaları gerektiğini belirtiyor. Diyor ki: "Sovyetten sosyal demokrat programı benimséyip *RSDİP*'ye katılmasında ısrar etmek yararsız gibi görünüyor. Siyasal mücadeleye önderlik edebilmek için sovyet... de parti *kadar, her ikisi de* günün koşullarında mutlaka gereklidir diye düşünüyorum."

"İşçi vekilleri sovyeti geçici devrimci hükümetin bir embriyonu olarak kabul edilmelidir." (Lenin, *a.g.e.*)

"Sovyet, geçici devrimci hükümeti bir sağlam çekirdekle teçhizatlandırmalı ve bunu da bütün devrimci partilerin ve devrimci demokrstların (yanlış anlaşılmasın yalnız devrimci olanlar liberaller değil) temsilcileriyle tamamlamalıdır."

"Buna itiraz edilebilir: Bileşimi geniş ve çeşitli olursa, yeterince tutarlı ve yekvücut bir pratik önderlik merkezi yaratmak mümkün olabilir mi? Bir soruyla cevap vereceğim: Ekim Devrimi bize ne öğretiyor? Grev komitesi pratikte herkesin tanıdığı bir merkez, gerçek bir hükümet olmadı mı?"

"Oysa tasarlanan hükümet daha şimdiden olgunlaşan ve büyüyen bu ayaklanmanın organından başka bir şey olmayacak."

"Ve tam da şimdi bu ayaklanmayı politik bakımdan kenetlemek, onu örgütlemek ve açık bir programla teçhizatlandırmak gerekir." "Çürüyen Çarlığın karşısına proletaryanın örgütlü gücünü çıkarmanın zamanı geldi." (Lenin, *a.g.e*).

Lenin bu yazısında ve takibeden başka yazılarında devrimci parti ile yeni bir olgu olarak beliren sovyet arasında nasıl bir ilişki olması gerektiğini sergilemeye çalıştı. Bu çabası sırasında öne çıkan bazı temel noktalar şunlardır:

- **Devrimciler örgütünün ilkelerinde tutarlı ve örgütsel bağımsızlığını koruyarak bütün örgütleri ve çevresiyle sovyette yer alması;**
- **Sovyetin ezilen ve sömürülen yığınların, mevcut rejimle açıkça çatışmaya girmiş tüm devrimci (liberal değil) akımların toplandığı bir merkez olması;**
- **Bütün bunları mümkün ve anlamlı kılacak konjonktürel çerçeve olarak ayaklanmanın varlığı.**

Bu değerlendirmelerde Lenin'in çağdaşı başka Marksistlerden ayrıldığı nokta, sovyetlerin ve kendiliğinden patlak veren kitle hareketinin değerlendirilmesinde değildi. Lenin'i ayıran bu gelişmeler karşısında devrimci partiye yüklediği işlevdi.

Lenin *Ne Yapmalı*'da şöyle demişti: "Ancak Marksizmi anlamayanlar... işçi sınıfı hareketinin yığınsal kendiliğinden yükselişinin *Zemly I Volya*'nınki kadar hatta ondan çok daha iyi bir devrimciler örgütü yaratma görevinden bizi *kurtardığını* düşünebilirler. Tersine bu hareket bu görevi *bize yüklemektedir.*" (Lenin *Ne Yapmalı?* s.165-66).

1905 DEVRİMİ VE PARTİNİN ROLÜ

1905 Devrimi patlak verdiğinde *Menşeviklerin* arasından Parvus, yayınladığı bir yazıda telaş içinde "hareket yeniliğiye uğradı çünkü onu yöneten ve koordine eden bir hareket yoktu" demişti. Bunu söylerken aslında 1902'den beri *Bolşeviklerle* olan tartışmalarında hatalı olduğunu da kabul etmiş oldu.

***Bolşeviklerse* derhal ve mümkün olan en geniş katılımla *RSDİP* III. Kongra'sinin toplanması için girişimlere başladılar. Sonuçta III. Kongre yalnız *Bolşeviklerin* kongresi oldu. Bu bakımdan 1905 Devrimi devrim için önceden hazırlanmış bir devrimciler örgütünün anlamını ve önemini pratik olarak gösteren ve yüzyılın başındaki tartışmaları aslında noktalayan bir deneyim oluşturdu...**

Lenin 1902'de "Tarih bizi şu anda herhangi başka bir ülkenin proletaryasının karşı karşıya kaldığı bütün ivedi görevlerin en devrimcisi olan bir görevle karşı karşıya getirmiştir. Bu görevin yerine getirilmesi. ...Rus proletaryasını uluslararası proletaryanın öncüsü yapacaktır. Ve biz, bin kez daha geniş ve daha derin olan hareketimizi, aynı fedakâr kararlılık ve tutkuyla başlatacak olursak, ... yetmişlerin devrimcilerinin kazanmış bulundukları bu onurlu ünvanı elde edeceğimize güvenme hakkına sahip olacağız" diyordu (Lenin *a.g.e.* s.38-39).

Bu bakış açısıyla *Bolşevikler* 1905 Devrimi sırasında olduğu gibi onu izleyen gericilik döneminde de faaliyetini sürdürebilen ve deneyimin taşıyıcısı olan bir devrimciler örgütünü ayakta tutmayı başardılar.

Bu nedenle ki 1917 geldiğinde *Bolşevik* partisi sovyet içinde en hızla büyüyen ve önderliği ele geçirebilen tek örgütlü güç olarak belirdi. 1905 ile 1917 arasında birçoklarından farklı olarak *Bolşevikler* 1905'in derslerini çıkarmakla kalmadılar. Bunu bir örgütsel süreklilik içinde 1917'ye kadar taşıyan da onlardı.

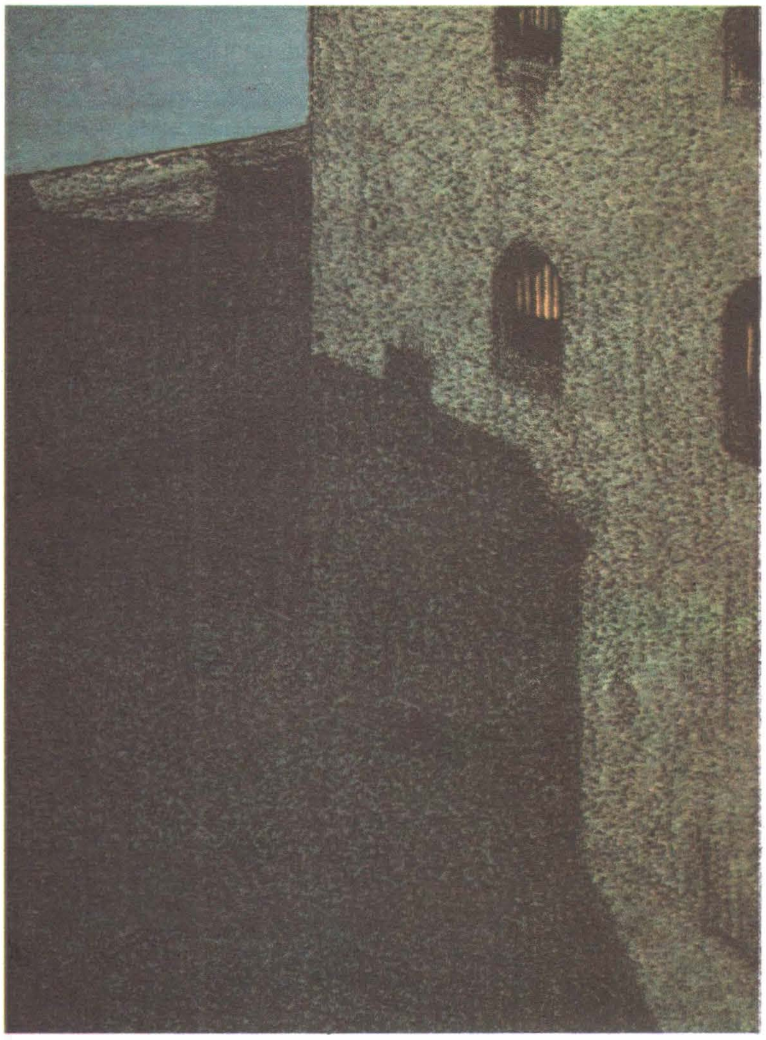
Troçki 1917 Devrimi'nden sonra, 1905 Devrimi'ni değerlendirirken, "1917'de proletarya eski kuşağın 1905'te edindiği deneyimin yardımıyla iktidarı aldı" diyordu. Hemen eklenmeli, özellikle Çarlığın baskı koşullarında, yeraltında geçen 12 yıl boyunca bu deneyimin kaybolmasını önleyen, *Bolşeviklerin* bir devrimciler örgütünün sürekliliğini korumalarıydı.

Lenin daha başta yola çıkarken, proleter devrimleri çağında nasıl bir örgütlenmeye ihtiyaç duyulduğunu açıklarken, 1905'i 1917'ye bağlayan şeyin neye benzediğini tarif etmişti:

"Sürekli olarak, sistemli ve planlı hazırlıktan söz ettik; hiçbir şekilde, otokrasinin sadece düzenli kuşatmayla veya örgütlü saldırıyla yıkılacağını önermeye niyetimiz yok... Tersine otokrasinin, bütün yönlerden kendisini tehdit eden, kendiliğinden patlamalar veya önceden görülmeyen siyasal karışıklıklardan birisiyle, çatışma sonucunda çökmesi mümkündür; ve bu olasılık tarihsel olarak çok daha fazladır. Ne var ki, maceracı kumarlardan kaçınan bir siyasal parti, ta başından çalışmalarını bu tür patlamalara ve karışıklıklara dayandıramaz. Biz kendi yolumuzdan yürümeliyiz ve düzenli çalışmamızı da bir değişiklik yapmadan sürdürmek zorundayız. Ani sürprizlere ne kadar az bel bağlarsak, herhangi bir 'tarihi an'a habersiz yakalanma olasılığımız da o kadar az olur." (Lenin, *Nereden Başlamalı?* c.5, s.25).

1905'in 1917 deneyimi gibi tarihe mal olmuş önemli ve değeri tartışılmaz bir deneyim olarak kalmayıp 1917'nin "bir genel provası" olabilmesinin sırrı, bağlantıyı kuran, halkada, *Bolşevik Partisi*'nde aranmalı, orada bulunabilir.

ORHAN DİLBER

Devrimci Durum

20. Yüzyıl Başında Rus Devleti

Rus Çarlığı, tüm 18. ve 19. yüzyıl monarşilerinin ötesinde, devletin Çar'ın kişisel varlığı ile gerçek anlamda özdeş olduğu bir devlet yapısı anlamına geliyordu. Bu nedenle 19. yüzyılın sonlarına kadar ne gerçek anlamda bir anayasa, ne de somut bir hukuk sistemi geliştirilmiş değildi. Yasama, Çar'ın keyfi ve danışmanların aklı arasında gidip gelerek beliriyor, yürütme ise üst düzeylerde "soylu tembelliği ve keyfiliği", alt düzeylerde ise yasal olmasa da tamamen meşrulaşmış bir rüşvet sistemi ile götürülüyordu. Hukuk yalnızca devlet ve teba arasındaki ilişkiyi düzenliyordu. Özel kişilerin arasındaki ilişkiler, tümüyle keyfi bir biçimde oluşmuş olan yargı organlarına bırakılmıştı. Tebanın devlete karşı bir hukuku ise söz konusu değildi. I. Nikola'nın gizli polis şefi Kont Benkendorf, memurlarının kanuna karşı geldiği şikayetiyle karşılaşınca "Kanun, yetkililer için değil, teba içindir." diye tepki gösteriyordu.

1845'te ilan edilen ceza kanunu, tebanın devlete ve yönetime karşı işlediği suçları kapsıyordu. *Dekabrist* ayaklanmayla birlikte başlayan reformcu ve devrimci görüşler, o güne dek hiç kimse tarafından denetlenmeden yaşamaya alışan askerlerin ve rüşvetçi bürokratların huzurunu kaçırmıştı. Bu ceza kanunu bu gelişmeye karşı bir tepki, bir tedbir olarak ortaya çıkıyordu. 1823-1861 arasındaki otuzsekiz yılda 290 bin kişi Sibirya'ya sürülmüştü. Bunların yüzde beşini siyasal suçlular oluşturuyordu. Çoğunluk ise Polonya milliyetçileriydi. II. Aleksandr döneminde "hukuk devleti"nin oluşturulması yolunda adımlar atıldıysa da bunlar kısa ömürlü oldu. Aleksandr'ın tedbirleri arasında en önemlisi, halka açık ve jüri tarafından gerçekleştirilen yargı organlarıydı. O güne dek nesnel bir hukuk sistemi geliştirilememiş olması, bu yeni durumda Çarlık devletinin aleyhine çalışmaya başladı: 1860'ların ve 1870'lerin devrimcileri bu uygulamanın açıklarından faydalandılar. Neçayev, mahkemenin halka açık olmasından yararlanarak burasını bir propaganda platformuna dönüştürdü. Vera Zasuliç 1878'de St. Petersburg valisine suikast yaptıktan sonra tüm deliller aleyhine olmasına rağmen jürinin sempatisini kazanarak beraat etmeyi başardı. 1880'e gelindiğinde yönetici sınıf, şiddet eylemlerine karşı yargı organlarını kullanmaktan vazgeçerek, Çarlığın bir polis devletine dönüşmesi için gerekli önlemleri almaya başlamıştı.

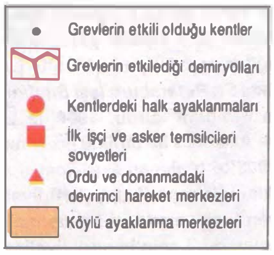
19 Ekim'de Petersburg Sovyeti, *yalnızca sansürü tamamen reddeden dergi ve gazetelerin yayınlanabileceği kararını aldı. 30 Ekim'de Çar Sansür Heyeti'nin adını değiştirdi ve "basın özgürlüğü" ilan etti. Artık yegâne kural dergilerin bildirimde bulunarak, yeni heyetin siciline kaydettirilmeleriydi. Bu sicillere göre 1905-6 arasında 380 küsur dergi yayınlandı; birçok dergi de bildirimde bulunmamıştı. Ancak 22 Ekim'de ilan edilen ve kâğıt üzerinde kalan genel af gibi, basın özgürlüğü 24 Kasım'da geri alındı.* Leşiy'de *(Orman Canavarı) yayınlanan soldaki resmin başlığı* Genel Af. *Sağdaki ise* Maski'de *(Maskeler) yayınlanmış: "Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Basın Özgürlüğünü Yutuyor". Kısıtlamalara rağmen bu canlı yayın ortamı Nisan 1906'ya kadar sürdü. Lunaçarski 1905 döneminin bu yaratıcılığını şöyle açıklıyordu: "Hiciv en çok, yeni bir sınıf, egemen sınıfınkinden çok daha ileri bir ideoloji yarattığından, ama henüz onu yenecek kadar gelişmemiş bir durumda olduğunda, önem kazanır. Onun o müthiş zafer yeteneği, bir yandan hasmını küçümserken, bir yandan da ondan gizli gizli korkması bundandır. Pırıl pırıl imgelerini çerçeveleyen kara bir çerçeve gibi onu saran zehir, o gözkamaştırıcı öfke enerjisi ve sık sık da yenilgi ve kederi de bundandır. Çelişkilerinin ve gücünün kaynağı bu konumudur."*

17 1905 Rus Devrimi

Polis Devleti: Ohrana ve "Zubatov Sosyalizmi"

1880'e kadar "Üçüncü Seksiyon" olarak bilinen siyasal polis, oldukça zayıf ve örgütsüzdü. Yalnızca yetmiş iki memuru vardı ve jandarma kuvveti ve içişleri bakanlığına bağlı polis kuvvetiyle arasında yetki alanlarının belirsizliğinden doğan bir karışıklık vardı. 1880'de General Loris-Melikov'un önerisiyle bu siyasal polis kuvveti dağıtıldı ve yerine "Devlet Polisi Bölümü" kuruldu. Bir yıl sonra bu bölüme bir "Güvenlik Seksiyonu" (*Ohranye otdeleniya*) ekleniyor ve Rrus devletinin terör örgütü olan *Ohrana* doğuyordu. 1898'de bu bölüme bir "Özel Seksiyon" eklendi. Bu seksiyonun görevi yalnızca sosyalistleri izlemekti. 14 Ağustos 1881'de, altı ay önce öldürülmüş olan II. Aleksandr'ın yerine geçen III. Aleksandr, "Yerleşik hükümet düzenini ve kamu huzurunu koruma ve imparatorluğun bazı bölgelerini özel güvenlik altına alma tedbirlerine dair yönetmelik"i imzaladı. Bu yönetmelikle birlikte yurttaşların kanun karşısında hiçbir hakları kalmıyor, tutuklama, mahkumiyet, sürgün ve idam kararları "şüphe üzerine" ve polis görevli ve yetkilileri tarafından alınabiliyordu. Toplumun tümü üzerinde yaygın bir terör estirmeyi amaçlayan bu yönetmelik hemen uygulamaya kondu. 1902-1905 arasında Çar'ın polis şefi olan Lopukin, emekliliği sırasında yayınladığı anılarında, bu tedbirlerin "tüm Rusya halkını polis memurlarının kişisel kanaatlerine bağımlı hale getirdiğini" söylemiştir. Tüm bu tedbirlerin görünürdeki bahanesi olan "terör" ise, en yaygın olduğu 1880'de bile 100 milyonluk Rusya'da yalnızca bin olayla sınırlıydı. Tüm bu polis devleti tedbirlerine karşın sosyalist ve özgürlükçü hareketlerin tam bir kontrol altına alınamaması, Çarlığı "anarşinin kaynağına" inmeye sevketti. Polis devleti bu kaynağı "işçi sınıfı" olarak saptadı. Ancak bu sınıf polisiye tedbirlerle sindirilemeyecek kadar büyük ve ülke ekonomisi açısından önemliydi; üstelik "teröristler" ve sosyalistlerle de çok sıkı bağları yok gibi görünüyordu. 1880'lerde polis kuvvetine katılmış olan ve 1880 sonlarında Moskova *Ohrana*'sının başına gelen Zubatov, şöyle bir çözüm önerdi: İşçileri sosyalistlerden önce polis örgütlesin. Zubatov'un eylem planı sonucunda sosyalizmin ve işçi sınıfının devrimci gelişmesi engellenemedi ama, Rusya tarihinde ilk kez işçi sendikalarının kurulmasına yol açan bir süreç başlatıldı.

Zubatov'un 1900'de uygulamaya başladığı "polis sosyalizmi", işçilerin aralarına karışan ve onların sorunlarını dinleyen polis görevlileri aracılığıyla, polis şefinin patronlara bu sorunları iletmesini ve çözüme bağlanmasını sağlamasını amaçlıyordu. Bu yolla hem işçiler sürekli

1905 Devrimi'nin bir haritasına bakmak, başlıca devrimci merkezlerin aynı zamanda sanayi merkezleri olduğunu da görmeye yeter. Bolşevikler 4 Mayıs 1905'te, toplandıkları kongrede bir silahlı ayaklanmanın otokrasiye karşı mücadelede başlıca görevleri olduğuna karar vermişler ve bütün parti örgütlerine şu talimatı yollamışlardı: "a) Proletaryaya propaganda ve ajitasyon yoluyla eşikteki silahlı ayaklanmanın yalnızca siyasal önemini değil, pratik örgütsel cephesini de açıklamak. b) Bu propaganda ve ajitasyonda, ayaklanmanın başlangıcı ve gelişmesi sırasında büyük önem kazanacak olan siyasal grevlerin rolünü açıklamak. c) Silahlı ayaklanma planını hazırlamak ve önderliğini üstlenmenin yanısıra proletaryayı silahlandırmak için en enerjik adımları atmak ve bu maksatla gerektiğinde özel parti grupları oluşturmak." Bolşevikler'in daha hazırlıklı olmaları ayaklanmaların başarılı olmasına yetmedi, ancak bu ayaklanmalar sırasında tarikat savaşlarını, gerilla mücadelesiyle bağdaştırma tecrübesi kazanıldı. 1917 bu tecrübenin iyi sindirilmiş olduğunu gösterecekti.

gözetim altında tutulacak, hem de onların "haklı şikayetlerinin" sosyalistler ve anarşistler tarafından "suistimal edilmesi" engellenmiş olacaktı. 1902'den sonra bu ilişki, giderek işçiler arasından temsilciler seçilmesine, bu temsilcilerin işçi sorunlarıyla ilgilenmesine ve polisten ücret almalarına dönüştü. Ancak polisten ücret alan bu işçi temsilcileri muhbirlik yapmıyorlardı. Sonraki bir tarihte kendilerinden muhbirlik yapmaları istendiğinde de bunu reddettiler. Bu temsilcilik sistemi kısa bir süre sonra yardımlaşma derneklerine, oradan da sendika benzeri yapılara dönüştü. 1904-1905 yıllarında Zubatov'un oluşmasına önayak olduğu işçi grupları grev ve direnişlere gittiğinde polisin yarattığı hareket, polisin denetiminden çıkmış, gerçek bir anti-kapitalist bilinç edinmeye başlamış; Zubatov'un "polis sosyalizmi" tasarısı merkezden uzaklaştıkça denetimi zorlaşan bir heyula haline gelmişti. Nitekim Minsk ve Odessa'da Yahudi sosyalistlerinin örgütü olan Bund'a karşı Yahudi işçileri örgütlemek isteyen Zubatovcular, sonunda Rusya'nın ilk resmî siyasal partisi olan *Yahudi Emek Partisi*'ni kurdular. 17 Haziran 1903'te bu parti Odessa'daki genel grev dalgası içinde yeralıyor, tümüyle polis denetiminden çıkıyordu.

Rus-Japon Savaşı

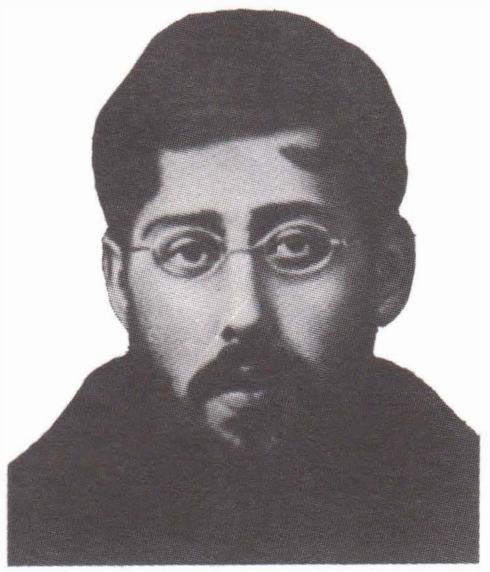
Ocak 1904'de patlak veren Rus-Japon savaşı, Rusya'daki toplumsal çelişkileri şiddetlendirerek, devrimci hareketin yükselişini hızlandırdı. Emperyalizm çağının ilk savaşlarından biri olan bu savaşın başlıca nedenlerinden biri Rus ve Japon devletleri arasındaki emperyalist çıkar çatışmasıydı. Japon yönetici sınıfları Çin'i uzun yıllardan beri yağmalıyorlardı. Japonya, Kore ve Mançurya'yı da ele geçirmek ve Asya kıtasındaki durumunu güçlendirmek istiyordu. Lenin'in deyimiyle "askeri ve feodal bir emperyalizm" olan Çarlık da Uzak Doğu'da bir fetih siyaseti izliyordu. Rusya savaşa hazır değildi, ancak Çarlık, yükselen kitle huzursuzluğunun hedefini dış düşmana yöneltmek amacıyla bir serüven siyaseti izliyor, Japonya'ya karşı kazanılacak "kolay" bir zaferin kendisine yeni sömürgeler, yeni pazarlar kazandıracağını, saygınlığını artıracağını, Rusya'daki devrimci hareketi denetim altına almasına yardımcı olacağını umuyordu.

Bu umutlar gerçekleşmedi. Rus ordu ve donanmasının savaşa hazır olmadığını çok iyi bilen Japonlar, Rus Büyük Okyanus Filosu'na ve Port Arhur Kalesi'ne savaş ilan etmeden saldırarak, Uzak Doğu'daki Rus askerî kuvvetlerine çarpıcı bir darbe indirdiler. Çarlık ordusu yenilgi üstüne yenilgiye uğradı. Birinci ve İkinci Büyük Okyanus filolarının ortadan kaldırılması, kara ordusunun Mukden'de bozguna uğraması ve Port Arhur Kalesi'nin düşmesi, savaşın yitirildiğini gösteriyordu. Rus Çarlığı, kolayca kazanmayı umduğu bir savaşta, yüz kızartıcı bir yenilgiye uğradı.

Bu savaş *RSDİP*'nin karşısına, işçi sınıfının kendi ülkesinin hükümeti tarafından yürütülen emperyalist bir savaş karşısında nasıl tavır takınması gerektiği sorununu çıkardı. *Bolşevikler*, Çarlığın yenilgisinin halkın yenilgisi anlamına gelmeyeceğini, tersine Rusya'daki devrimin yükselmesine, Çarlığın devrilmesine ve halk devriminin zaferine katkıda bulunarak halk için yararlı olacağını ileri sürerek, kendi hükümetlerinin savaşta askeri bir yenilgiye uğramasından yana bir tavır takındılar. *Menşevikler* bu konuda farklı bir tavır alarak, "ne pahasına olursa olsun barış" sloganını ortaya atıyor, ancak bu sloganla otokrasiye karşı devrimci mücadele arasında belirgin bir ilişki kuramıyorlardı. Başlangıçta halk kitleleri içinde belli bir milliyetçi duygu yaratsa da, savaş Çarlığın içinde bulunduğu ekonomik ve siyasal çıkmazı derinleştirmekten başka bir sonuç vermedi. Yöneticilerin beceriksizliği, rejime açıkça muhalefet etmeyen liberalleri bile öfkelendirmişti. Çar, prestij ve güç kazanmak amacıyla girdiği savaştan büyük bir prestij kaybıyla çıktı. 1904 sonuna doğru ekonomik sıkıntının yaşam koşullarını dayanılmaz hale getirdiği işçi sınıfının kendiliğinden grev eylemleri birleşerek büyük kitle grevleri görüntüsü kazanmaya başlamıştı. 1900'lerin başında yeniden canlanan devrimci şiddet eylemleri, savaştaki başarısızlığın getirdiği prestij kaybıyla birlikte artış gösterdi. 1904 Temmuz'unda gerici İçişleri Bakanı Plehve'nin bir suikast sonucu öldürülmesi, baskı tedbirleriyle reform ve özgürlük vaadleri arasında gidip gelen Çarlık hükümetinin çaresizliğini iyice belirginleştiriyordu.

Gapon ve Kanlı Pazar

Rus Çarlık polisinin sosyalistlere ve işçi sınıfına karşı aldığı tedbirlerin geri tepmesinin en çarpıcı örneklerinden biri Gapon olayıdır. Aslında bir hapisane papazı olan Gapon, 1900'deki Zubatov komplosunun bir parçası olarak, St. Petersburg işçilerini "örgütlemekle" görevlendirilmişti. 1905'e kadar St. Petersburglu işçilerin arasında yaşayan Gapon, işçilerin sevdiği ve saydığı bir önder, kitleleri harekete geçirme konusunda başarılı, iyi bir konuşmacı olarak tanınmıştı. Örgütlediği işçi toplantıları, işçilerin gelip sorunlarını anlattığı, tartıştığı, birlikte çözümler aradığı yerler oldu. Çoğunlukla işgünü süresi, çalışma koşulları ve ücretler konularının gündeme geldiği bu toplantılarda Gapon, işçi sorunlarına sahip çıkıyor, çoğu kez direnme ve grev öğütleri veriyordu. Çarlıkla araları zaten pek iyi olmayan St. Petersburglu kapitalistler, bu kez de bir Çarlık polisi ajanının kışkırttığı işçilerin direnişiyle karşı karşıya kalıyor, içişleri bakanlığına şikayet üzerine şikayet yağdırıyorlardı. Ancak kendi hitabet gücünün ve işçiler üzerindeki etkisinin büyüsüne kapılan Gapon, polis merkezinin

MARTOV YULİ OSİPOVİÇ (1873-1923)

1914'e kadar *Menşeviklerin*, bu tarihten başlayarak ölümüne kadar da *Enternasyonal Menşeviklerin* önderlerinden olan Rus Marksist düşünürü ve siyasetçisi. 1873'te İstanbul'da, Rus Yahudisi bir ailenin çocuğu olarak doğan Yuli Osipoviç Zederbaum, 1890'larda, Rusya'daki Yahudi sosyalistlerinin örgütü olan *Bund* üyesi olarak aktif siyasal yaşama atıldığında "Martov" adını kullanmaya başladı. 1895'te Lenin ve Krupskaya ile birlikte *St. Petersburg İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği*'ni kurdu. 1900'de Lenin, Plehanov, Zasuliç ve Akselrod ile birlikte *İskra*'nın yazı kurulunda yer aldı. 1903'te toplanan *Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi*'nin İkinci Kongresi'nde, parti üyeliğinin koşullarını belirleyen tüzük maddesi konusunda Lenin'le farklı görüşleri savundu. Lenin'in parti üyeliği için "bir parti organında aktif olarak çalışmayı" şart koşmasına karşın, Martov "bir parti organını maddi ve manevi olarak desteklemenin" yeterli olduğunu savundu. Bu fark, küçük bir ayrıntı gibi görünmesine karşın, aslında "bir profesyonel devrimciler örgütü olarak parti" ve "bir kitle örgütü olarak parti" anlayışları arasındaki sınırı çiziyordu. Kongre Martov ve Lenin yandaşlarının *Menşevikler-Bolşevikler* olarak ikiye ayrılmasıyla sonuçlandı. Tartışma konusu olan tüzük maddesinin oylanmasında azınlıkta kalan *Menşevikler*, buna karşın parti merkez organlarında çoğunluklarını korudular. *RSDİP*, 1912 yılına kader birbirinden oldukça bağımsız olan bu iki fraksiyonun gevşek bir birliğini temsil etti. 1912'de *Bolşeviklerin* kendi konferanslarını toplamaları üzerine ayrılık resmî bir görünüm kazandı. Bu tarihlerde Martov önderliğindeki *Menşevikler* partinin illegal örgütünü tasfiye etmeyi savundukları için *Bolşevikler* tarafından "tasfiyeciler" olarak adlandırıldılar. 1914'te Martov, I. Dünya Savaşı'nda Çarlığın konumunu destekleyen *Menşevik* çoğunluğa karşı *Enternasyonal Menşevikler* grubunu oluşturarak savaşa karşı tavır aldı. 1917 Şubat Devrimi'nden sonra *Menşeviklerin* geçici hükümette yer almalarını ve uzlaşmacı politikalarını eleştiren Martov, sovyet iktidarı çağrısı yaptı. Ekim Devrimi'nden sonra, *Bolşevik* iktidarına karşı tutum almakla birlikte *Bolşeviklere* karşı silahlı direnişi reddederek sovyet hükümetini savundu. 1919-20 yıllarında *Menşeviklerin* işçi sendikalarında etkisinin ve popülerliğinin artması üzerine, Akselrod'un tavizsiz anti-*Bolşevik* tavrının karşısında yer aldı. Partisinin kapatılmasından ve her türlü siyasal faaliyetinin yasaklanmasından sonra, 1920'de yurt dışına giderek Berlin'de *Sosyalistiçeski Vestnik* (Sosyalist Haberci) dergisini yayımladı. 1923'te öldü.

denetiminden çıkmıştı.

Ocak 1905 başında, Gapon'un önerisiyle, Putilov fabrikasında öteki işletmelerin işçileri tarafından da desteklenen bir grev patlak verdi. Grev sürerken Gapon, Çar'a bir dilekçe vermek üzere Kışlık Saray'a doğru bir işçi yürüyüşü düzenlenmesini önerdi. Böyle bir durumda işçilerin içinde yeterli derecede örgütlü olmayan sosyalistlerin önerebilecekleri bir alternatif de yoktu. İşçilerin kendiliğinden hareketi, hitabeti kuvvetli bir önderin arkasına takıldığında, muhtemel bir provokasyonu engellemek mümkün olmadı. *RSDİP*'nin II. Kongresi'nden sonra parti bölünmüş durumdaydı ve Petersburg'da *Bolşevikler*, *Menşevikler* ve uzlaştırmacılardan oluşan üç ayrı sosyal demokrat örgüt vardı. Bu durum, başkent işçi hareketi üzerinde olumsuz bir etkiye yol açıyordu. Ayrıca işçilerin çoğu, Çar'a karşı büyük bir güven besliyordu. 9 (22) Ocak Pazar günü, bayraklar, ikonalar ve Çar portreleriyle barışçı bir yürüyüş kolu oluşturan 140 bini aşkın Petersburg işçisi, Kışlık Saray'a doğru yürüdü. Ancak, silahsız işçiler, karıları ve çocukları, Kazak muhafızların açtığı ateşle, kılıç ve kamçı darbeleriyle karşılaştılar. Bini aşkın kişi öldü. Yaklaşık beşbin kişi yaralandı. Gapon'un polis ajanı olduğu ortaya çıktığında, aslında 9 Ocak olayına bir provokasyon amacıyla değil, tersine kendini "önderliğinin" büyüsüne kapılarak neden olan papaz öfkeli işçiler tarafından linç ediliyordu.

Başkentin emekçi halkını bir öfke dalgası sarıyor, acımasız bastırmadan allak bullak olan binlerce insan, "Artık bizim Çarımız yok" diye haykırıyorlardı. İşçiler silahlanmaya başlıyor, Petersburg sokaklarında askerlerin ve Kazakların saldırılarına karşı koyuyorlardı.

9 Ocak "Kanlı Pazar" olarak adlandırıldı. Bu gün, Rusya işçilerinin siyasal uyanışları üzerinde büyük bir etkide bulundu. Kışlık Saray'dan açılan ateşe karşılık olarak, bütün ülkede protesto grevleri patlak verdi. 10 Ocak'ta Petersburg'da işçilerle askerler arasında silahlı çatışmalar sürüyordu. Aynı gün Moskova'da genel grev ilan edildi. 13 Ocak'ta Riga işçileri greve geçti ve siyasal bir sokak gösterisi düzenledi. Polisle yapılan çatışmalar sırasında 70 kişi öldü, yaklaşık 200 kişi yaralandı. 14 Ocak'ta Varşova'da genel grev patlak verdi. 18 Ocakta Tiflis'te başlatılan genel grevi Kafkas kentlerinde birçok siyasal grev izledi.

9 Ocak 1905, tüm ülkedeki işçi yığınlarını Çarlığa karşı direnişe sürükledi. Yalnız Ocak ayında 440 bin işçi, yani son on yıl içinde tek tek grevlere katılan işçi sayısından daha çok işçi greve gitti.

Kanlı Pazar, Rusya işçi sınıfının Çarlığa karşı tutumunda radikal bir değişikliğin başlatıcısı oldu. 1905'e kadar genellikle ekonomik ya da sınırlı siyasal talepler doğrultusunda yerel düzeyde eyleme geçen ve "Çar babamız"a karşı çıkmayı aklına bile getirmeyen Rusya işçilerinin büyük çoğunluğu, artık ülke düzeyinde otokrasiye karşı bir mücadeleye hazır hale gelmişti. 1 Mayıs 1905'te yaklaşık 200 kentte "Kahrolsun otokrasi" sloganıyla, siyasal grevler patlak verdi. Bakü'deki grev iki hafta sürdü. Proletaryanın giriştiği savaşım, yüz milyonluk bir köylü yığını içinde kaynaşmaya yol açtı. Şubat 1905'ten başlayarak Orel, Varovoj ve Kursk eyaletlerinde köylü ayaklanmaları görüldü. Köylü hareketi eyaletten eyalete yayılıyordu. İlkbaharda köylüler, kimseden izin almaksızın toprak sahiplerinin topraklarını işlemeye girişiyor, sürülerini bu topraklarda otlatıyor, çayırlara el koyuyorlardı. Bu hareket özellikle Volga kıyısında, Baltık ülkelerinde ve Polonya'da yoğunluk kazanıyordu. Köylerde toplantı ve gösteriler yapılıyor, 1905 ilkbaharında birçok yerde sosyal demokratlar tarafından örgütlenen tarım işçileri grevleri başlıyordu.

"Çar Babamız" ve Çariçe taç giyme töreninde. Son Rus Çarı II. Nikola, III. Aleksandr'ın ardından, 1895'te taç giydi. "Liberal" görünümlü Çar II. Aleksandr'ın 1860'lardaki reform girişimlerini, 1881'de tahta çıkan III. Aleksandr'ın polis devleti uygulamaları izlemişti. II. Nikola tahta çıktığında, bu "yumuşak görünümlü" Çar'ın liberal reformlara girişeceği hakkında umutlar, liberal aydınlar arasında yaygındı. Taç giyme günü, çeşitli Zemtsvo'ları temsil eden liberal aydınlar, son derece ılımlı reform taleplerini, bu arada da Zemtsvo'lara yönetimde sınırlı bir temsil yetkisi verilmesi talebini içeren bir dilekçeyi yeni Çar'a iletmek üzere Kışlık Saray'a geldiler. Yeni taç giymiş olan Çar, dilekçecileri kabul etti. Ancak dilekçeyi okur okumaz, ayağını yere vurarak Zemtsvo temsilcilerini azarladı ve "bu çocukça hayallerden vazgeçmelerini" söyledi. İktidarının daha ilk gününde bu iktidarı hiç kimseyle paylaşmaya niyeti olmadığını açıkça belirten II. Nikola, on yıl sonra 1905 Devrimi'nin baskısıyla "meşruti" bir rejimi ister istemez kabullenecekti. Ancak bundan önce, liberal dilekçecilere gösterdiği "azarlama" tepkisinin çok daha şiddetlisini işçi dilekçecilere gösterecek, 9 Ocak 1905'te kendisine "Efendimiz" diye hitab eden bir dilekçeyi sunmak için Kışlık Saray'a yürüyen St.Petersburg işçilerinin üzerine ateş açtıracak, binden fazla işçinin ölümüne neden olarak "Kasap Nikola" lakabını hak edecekti.

Devrimin Yükselişi

Mayıs 1905 de başlayan İvanovo Vojnessensk grevi 72 gün sürerek işçilerin kararlılığının örneği ve yığınların parlak bir siyasal eğitim okulu oluyordu. Grevi yönetmek için bir işçi temsilcileri meclisi seçildi ve bu meclis ilk işçi temsilcileri sovyetlerinden biri durumuna geldi. Çarlık yöneticilerinin emekçilere karşı kanlı bir bastırma örgütlemeleri üzerine, tüm Rusya'yı bir protesto dalgası sardı. Haziran 1905 de Lodz işçileri üç gün boyunca polis ve asker kuvvetlerine karşı barikatlar üzerinde çarpıştılar. 1905 ilkbaharında Alapaevsk, Nadojdinsk, Motovilina, Nijni Tagil ve Ural'ın öteki sanayi merkezlerinde ortaya çıkan işçi temsilcileri sovyetleri, yükselen devrimci dalganın etkisiyle grev örgütleri olmaktan çıkarak devrimci mücadele organları durumuna dönüşüyorlardı. Nikolayev, Yekaterinoslav, Harkov, Lugansk, Mariupol, Garlovka gibi kentlerde patlak veren siyasal grevler, polis ve askerle çatışmalara yol açıyor, Haziran'da Tiflis'te, ardından Kudaysı, Batum ve Çıyatunıy'da genel grev ilan ediliyordu. Haziran ve Temmuz aylarında Bakü'deki petrol işletmelerinin dörtte üçü ve öteki işyerleri grevdeydi. Ağustos ayında Bakü proleterlerinin genel grevi askerle çatışmalara yol açtı. Yaz ayları içinde, hemen her yerde yarı yasal sendikal örgütler ortaya çıkmaya başlıyor, sendikalar daha bu aylar içinde işçilerin ekonomik çıkarlarını savunmanın dışında önemli siyasal isteklerde bulunuyorlardı.

İşçi sınıfının mücadelesindeki yükselmenin ardından, bir köylü ayaklanmaları dönemi başlıyor ve 1905 ilkbahar ve yaz aylarında tüm Rusya topraklarının yaklaşık beşte birinde görülen köylü hareketi, sonbaharda ülkenin yarısından çoğuna yayılıyordu. Ukrayna ve Baltık

Halit Ziya Uşaklıgil anılarında Osmanlı aydınlarının, Rus-Japon savaşının sonuçlarını "içleri kaynayarak, sonucunu beklerken, sabırları tükenip yüreklerini kemirerek" izlediğini söyler. Çünkü o zaman Rusya "sömürgecilik siyasetinin korkunç bir ahtapotu idi ki hortumlarını yana yöreye saldıra saldıra emilecek, sömürülecek ne varsa yutmuş, şişe şişe artık doymak bilmeyen açlığının önünde en son büyük lokma olarak İstanbul'u da kavramak için hazırlanmıştı. "Rus devinin" karşısında, Japonya ise olsa olsa bir cüce olabilirdi. "O vakte kadar Japonya konusundaki genel ilgiler Uzak-Doğu'da geçmişin karanlıklarına kadar gariplikleriyle bürünüp sokulmuş bir ulusun geleneklerinden sıyrılmaya çalışarak batının fen kaynaklarından örnek almaya uğraştığına ilişkin pek belirsiz bilgilerden başka şey değildi. Onun ne zırhlar yapan tersaneleri olduğunu, ne de en son silahlarla, her zaman ölmeye hazır, ama ölmekten çok yenme gücünde olan bir ordusu bulunduğunu bilmiyorduk." Gerçekten de bütün dünya için Rus-Japon savaşı, gelişmekte olan Japon militarizminin ilk habercisi idi. Oysa Rus ordusunun yapısı, son derecede gelenekseldi. Yegane üstünlüğü sayısal üstünlüktü-gönülsüz köylülerle sağlanmış bir üstünlüktü. Bu iki güç arasındaki savaş, bir anlamda, geleneksel sömürgecilikle yeni emperyalizmin savaşıydı ve zamanın genel kanısının aksine, artık saldırgan olan taraf emperyalizmdi.

ülkelerinde, ücretli tarım emekçileri grevleri patlak verdi. Köylü hareketi özellikle Volga bölgelerinde, birçok Ukrayna eyaletinde, Baltık ülkeleri ve Gürcistan'da büyük bir yaygınlık kazandı.

Proleter hareketin köylü ayaklanmalarıyla birleşmesi, Çarlık ordu ve donanmasını sarstı; Çarlık ordusunun Uzak Doğu'daki yenilgisi, askerler arasındaki devrimci eğilimi güçlendirdi.

Haziran 1905'te Potemkin kruvazöründe patlak veren ayaklanma, askerler ve denizciler arasındaki hoşnutsuzluğun ilk yığınsal belirtisiydi. Tarihte ilk kez olarak bir savaş gemisinin mürettebatı devrim bayrağını çekiyor, ve egemen yönetime karşı mücadeleye girişiyordu. Ayaklanan gemi Odessa'da demirlediyse de, Odessa işçilerinin etkin desteğinin sağlanamaması üzerine, ayaklanma gemicilerin kahramanlığına rağmen yenilgiye uğradı. Bununla birlikte bu ayaklanmayla, toplumdaki uzlaşmaz çelişkilerin ordu içinde de aynı şiddette görülmekte olduğu ortaya çıkmıştı. Bu gelişmeler karşısında Çarlık, bazı ödünler ve sözler vererek, halkı devrimci yönelişlerden uzaklaştırmaya çalıştı. 6 Ağustos 1905'te, Devlet Dumasının toplantıya çağrılması üzerine bir bildirge yayınlandı. Duma tasarısını hazırlayan içişleri bakanının adıyla, bu Duma'ya Bulıygin Duması adı takıldı. Hükümetin Rus-Japon savaşını bitirmekte sabırsızlık göstermesi üzerine, 23 Ağustos 1905'te Japonya'yla Portsmouth Barış Anlaşması imzalandı. Duma, Çarlığın devrimi meşrutiyetçi bir yola sokarak ona son verme girişimiydi. Bulıygin Duması bir toprak sahipleri, kapitalistler ve çok küçük bir zengin köylü azınlık meclisi olacak ve Çar'a karşı yalnızca bir danışma meclisi niteliği taşıyacaktı. Bu girişim karşısında *Bolşevikler*, tüm ajitasyon kampanyalarının silahlı ayaklanma, devrimci ordu ve geçici hükümet sloganları üzerinde yoğunlaştırarak, işçileri, köylüleri bu halk düşmanı Duma'yı boykot etmeye çağırdılar. *Menşevikler* ise Duma'yı "Kurtuluş hareketinde dönüm noktası" olarak selamlıyor ve Duma seçimlerinde liberallerle işbirliği öneriyorlardı. Eylül 1905'de Devlet Duması karşısında bir taktik kararlaştırmak için Riga'da toplanan Rusya Sosyal Demokrat Örgütler Konferansı'nda *Bolşeviklerin* Bulıygin Dumasını boykot etme önerisi kabul edildi ve *Menşeviklerin* Duma'ya katılma siyasetleri kınandı. *Bolşevikler*, boykot kampanyasından

yararlanarak, bütün devrimci güçleri harekete geçirmek, siyasal grevler örgütlemek ve silahlı ayaklanmayı hazırlamak yönünde etkinlikler gösteriyorlardı. 1905'in yaz ve güz aylan boyunca genel siyasal greve hazırlanıldı. Eylül'de Moskova'da patlak veren basım işçileri grevi, öteki fabrika ve işyerlerinde çalışan işçiler tarafından da destekleniyor, mitingler ve gösteriler düzenleniyordu. Moskova sokaklarında, işçilerle polis ve asker arasında silahlı çatışmalar patlak verdi. Moskova işçilerinin Eylül grevi, proletarya için gerçek bir siyasal okul oluşturdu. Yığınların mitingler, devrimci gösteriler ve polisle yapılan çatışmalarla at başı giden siyasal grevi işçi sınıfının en yaygın mücadele biçimi durumuna geldi. Grev dalgası sırasında, basım, metalurji, tütün ve demiryolu işçilerinden oluşan bir işçi sovyeti kuruldu. 16 Ekim'de *RSDİP* Moskova komitesi, Moskova'da genel siyasal grev kararı aldı. Bu grev hızla bütün sanayi merkezlerine, ardından tüm Rusya'ya yayıldı. Demiryolları ve fabrikalar durdu. PTT emekçileri de greve katıldı. Proletaryanın güçlü siyasal eylemi durumuna gelen Ekim grevi, otokrasinin yıkılması ve demokratik bir cumhuriyetin kurulması sloganlarıyla yürütüldü. Grevdeki işçilere, küçük memurlar, üniversite ve lise öğrencileri, avukatlar, doktorlar, mühendisler vb. de katılıyor, grevcilerin sayısı iki milyonu geçiyordu. Bu grev ayrıca Rusya'daki çeşitli milliyetlerden işçiler arasındaki bağların güçlendiğini de gösterdi. Letonyalı, Polonyalı, Ukraynalı, Azerbaycanlı, Gürcistanlı, Beyaz Rusyalı ve öteki milliyetlerden işçiler, en büyük düşman olan çarlık otokrasisine karşı Rus proleterleriyle birlikte savaşıyorlardı. Siyasal grevler sırasında işçi sınıfı, yalnız kendi yaşamsal çıkarlarını dile getiren siyasal isteklerde bulunmakla yetinmiyor, halk yığınlarının ortak çıkarlarını da savunuyor, halk hareketinin öncüsü olarak davranıyordu. Bununla birlikte, işçi hareketinde ekonomik grevler büyük bir rol oynuyor, bu grevlere katılan ve ekonomik durumlarında bir düzelme sağlamak isteyen yığınlar da siyasal hareket içine geliyorlardı. Ekim genel grevi, hükümet kuvvetlerini felce uğratıyor, devrim genişlik kazanıyordu. Devrimin yükselmesinden ürken Çarlık hükümeti, rejimi kurtarmak için bazı ödünler vermek zorunda kaldı. 17 Ekim'de Çar, söz, toplantı ve dernek kurma özgürlüğüyle, kişi dokunulmazlığını ilan eden bir bildirge yayınladı. Bildirgede ayrıca, kanun yapma işlevi olan bir "Devlet Duması"nın, bir "Rus Parlamentosu"nun kurulacağından da söz ediliyordu.

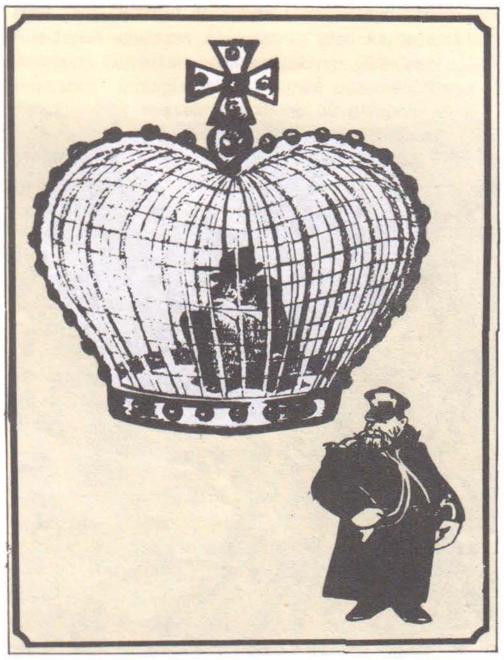
Burjuvazi Çarlığın bu bağışını sevinçle karşıladı. Büyük kapitalistler ve malikanelerini kapitalist yöntemlerle işleyen büyük toprak sahipleri, iktidarı paylaşmak için Çarlık hükümetiyle çekişmeyi sürdürmekle birlikte onun yanında yer aldılar. Bildirge, onların isteklerini tamamen karşılıyordu. "Ekimcilerin", yani Çar'ın Ekim bildirgesinin yandaşlarının partisi olan *17 Ekim Birliği* kuruldu. Kapitalistlerin, toprak sahiplerinin, zemtsvolar ileri gelenleriyle burjuva aydınlarının bir bölümü de liberal monarşist burjuvazinin partisi olan "Anayasal Demokrat Parti" (Kadetler) içinde birleştiler. *Kadetler*, Çar'ı ve toprak sahiplerini, iktidarı burjuvaziyle paylaşmaya zorlamak istiyor, programlarında cumhuriyetin adını bile anmamakla birlikte, *Halkın Özgürlüğü Partisi* adını alarak kendilerine "Cumhuriyetçi" bir görünüm veriyorlardı. Devrimi barışçıl, anayasal bir yola yöneltmek, otokrasiyi, yarı feodal rejimi kurtarmak isteyen burjuva partiler, 17 Ekim Bildirgesi'ni göklere çıkarırken *Bolşevikler*, işçileri ve köylüleri kağıt üzerindeki anayasaya güvenmemeye ve Çarlığın devrilmesine kadar mücadeleyi sürdürmeye çağırıyorlardı. Gerçekten de hükümet vaat edilen özgürlükler yerine "Rus Halkının Birliği" vb. gibi demagojik sloganlarla polis tarafından kurdurulan ve halkın *Kara Yüzler* olarak adlandırdığı örgütlerin yardımıyla devrimcileri, öncü işçileri dövdürüp öldürtüyor, toplantı ve gösterilerini dağıtıyordu. Halk güçlerini parçalamak için Çarlık yetkilileri, ulusal düşmanlıkları körüklüyor, Yahudi düşmanı kanlı pogromlar düzenliyor ve Azerbaycanlılar ile Ermeniler arasında insan kıyımlarına yol açıyorlardı.

1905 yazından başlayarak, orta Rusya'daki Moskova, Kazan, Nijni-Novograd, Smatov, Samara, Petersburg, Vladimir, Kostrana, İvanovo-Vojnessensk ve öteki komitelerle, Beyaz Rusya, Litvanya, Ukrayna ve Letonya'daki, Vitebsk, Minsk, Vleno, Poltava, Lugansk, Odessa ve öteki komitelerde köylü grupları kuruldu. Lenin'in yerel *Bolşevik* örgütler tarafından birçok kez basılan *Kır Yoksullarına* başlıklı broşürü köylüler arasında çok tutuldu. *Bolşevikler*, ordudaki çalışmalarını da yoğunlaştırdılar. 1905 sonbaharına doğru en önemlileri Petersburg, Moskova, Finlandiya ve Riga'dakiler başta olmak üzere, partinin birçok askerî örgütü kuruluyor. 1905 sonbaharında özellikle Harkov, Kiev, Taşkent ve Varşova'da asker gösterileri düzenleniyor, Kronştadt, Vladivostok ve Sivastapol'da denizci ayaklanmaları patlak veriyordu.

"Sovyetler" ve Moskova Ayaklanması

İşçi temsilcileri Sovyetleri, devrimin bu yükselme döneminde işçi sınıfının devrimci etkinliğinin sonucu olarak ortaya çıktılar. Zubatov ve Gapon'un polis denetiminde işçi örgütleri oluşturma uğraşları ters tepmiş, 1905 başındaki genel grev dalgası ve Kanlı Pazar olayıyla birlikte polis kontrolündeki "önderler" de aradan çekilince işçiler artık "öndersiz" kalan çeşitli yardımlaşma birlikleri, "seksiyonlar" ve benzeri örgütlere sahip olmuşlardı. St. Petersburg'da "Sovyet" (Konsey, Şura) adını taşıyan ilk örgüt 1905 başlarında grevci Petersburg işçilerine malî destek sağlamak amacıyla seçilen işçi delegelerinden oluşmuştu. Moskova'da da 1905'te ücret artması talebiyle greve giden matbaa işçilerinin temsilcileri, giderek diğer işkollarından da gelen temsilcilerle birarada bir "Sovyet" oluşturdular. Sovyetlerin en temel özelliği bu ilk dönemlerinde siyasal bir önderlikten yoksun olmalarıydı. St. Petersburg'daki Putilov grevini çözüme bağlamak için kurulan "Çidlovski Komisyonu" sorunlarını anlatmak için işçi

delegelerini çağırmış, komisyona gidecek delegeler sovyet tarafından seçilmişti. 1905 boyunca sovyetler yarı-legal bir ortamda yaşadılar. Sosyalist bir karakter taşımamaları ve tanınan siyasi önderliklerle ilgilerinin kurulmamış olması yüzünden polis açıkça müdahalede bulunmuyor, ancak gene de denetleyemediği bu örgütlere kuşkuyla bakıyordu. Bu dönemde de Sovyetin başkanlığını (13 Ekim-22 Kasım arasında da aynı görevi üstlenecek olan) Nosar-Hrusalev yapıyordu. Yaz aylarında Sovyet faaliyetleri polis baskısı yüzünden oldukça durakladı, ancak sonbahardaki genel grev dalgası örgüte yeniden hayatiyet kazandırdı. Yeniden örgütlenen *St. Petersburg Sovyeti* ilk kez 13 Ekim 1905'te toplandı. Sovyeti oluşturan işçi temsilcileri, kentte sürmekte olan grevler ve direnişler içinde yer alan işçi grupları tarafından seçilmişlerdi. Seçimler Petersburg'da 500 işçiye bir delege esasına göre yapılmıştı. Bu sayı Moskova'da 400'de bir, Odessa'da ise yüzde bir esasına göre oluşacaktı. St. Petersburg Sovyeti toplantı yeri olarak Teknoloji Enstitüsü'nü seçti. Enstitü sovyetin yaşadığı kırk gün boyunca kentin işçilerinin uğrak yeri, danışma merkezi olarak işlev gördü. 17 Ekim'de seçilen Yürütme Kurulu'nda üç *Bolşevik*, üç *Menşevik* ve üç *Sosyalist Devrimci* üye, bunların dışında da partisiz işçiler yer alıyordu. Yürütme Kurulu'nda bulunan bu sosyal demokrat ve sosyalist üyelerin içinde sovyet faaliyetleri üzerinde en çok etkisi olan, o sırada *Menşevikleri* temsilen seçilmiş olan Troçki idi.

"Rusya'da çalışma ve yaşama ortamı". Çarlığın baskıcı yönetimini alaya alan İtalyan karikatürist, tebanın bir kuş gibi kafese kapatılmış olduğunu düşünmekte haksız sayılmazdı. Dilerse her yurttaşı beş yıl için sürgüne gönderme yetkisine sahip olan polis, sonsuz gözetim mekanizmasıyla gündelik hayatı denetlediği gibi, işçi sınıfının ekonomik mücadele eğilimlerini denetim altına almak için, ajanlarına sendika kurdurmaya, işçilerin bağımsız sendikalar kurmasından çok önce başlamıştı.

Sovyet, kurulmasının hemen ardından kendi yayın organı olan *İzvestiya* gazetesini çıkardı. Aynı dönemde çeşitli Marksist, sosyalist ve liberal grupların yayın organları da serbestçe yayınlanıyor, Rusya, tarihinde ilk kez bu denli geniş bir basın özgürlüğü yaşanıyordu. Çarlık hükümeti eskisi gibi sansüre devam edilmesini emretmişti, ancak matbaa işçileri, sansüre gidecek yayınların basılmasını engelleyince, pratik olarak sansürün bir hükmü kalmadı. Toplantı ve örgütlenme özgürlükleri de sovyet tarafından kısıntısız olarak yürütmeye kondu. 17 Ekim'de Kont Witte'nin ilan ettiği reformları kutlayan St. Petersburglular, kendilerini aynı hükümetin içişleri bakanının "vur" emri verdiği atlı polis birlikleriyle karşı karşıya buldular. Genel grevin 21 Ekim'de sovyet tarafından sona erdirilmesini, 22 Ekim'de İçişleri Bakanı General Trepov'un halka ateş açılması emri, bunu da sovyetlerin genel silahlanma çağrısı izledi. İşçiler sekiz saatlik iş gününü kendi inisiyatifleriyle uygulamaya koydular. Bunu kitle halinde işten çıkarmalar ve yeni bir genel grev izledi. Ancak Ekim sonuna gelindiğinde, Sovyet Yürütme Kurulu, hükümetin sovyeti topyekun bastırmak için fırsat kolladığını, işçilerin ise sovyet deneyimini bir silahlı ayaklanmaya dönüştürecek güçten ve silahtan yoksun olduğunu gördüklerinden, işçileri ılımlı olmaya ve genel greve son vermeye çağırmaya başladı. Öte yandan, o güne dek faaliyetlerin yeraltında ya da yurt dışında sürdürmek zorunda kalan sosyalist önderler de bir bir Rusya'ya dönmeye ve silahlı bir ayaklanma planları kurmaya başlamışlardı.

Kasım 1905 başında gizlice Rusya'ya dönen Lenin, Petersburg'a varır varmaz yasal bir *Bolşevik* gazetesi olan *Novaya Jijn* (Yeni Hayat) yazı kurulunun başına geçti. Bu gazete o sıralarda *Bolşeviklerin* merkez organıydı. Lenin, *Petersburg İşçi Temsilcilikleri Sovyeti Yürütme Komitesi* oturumlarında söz alıyor, parti oturum ve toplantılarına katılıyordu. Lenin'in Kasım'da sovyet kurumunu "Geleceğin iktidar organları" olarak tanımlamasına kadar sovyetler karşısında çekimser tavır alan, hatta birkaç kez St. Petersburg işçilerine "Sovyeti dağıtıp *Sosyal Demokrat İşçi Partisi*'ne katılma" çağrısı yapan yerel *Bolşevik* yöneticilerin tavrı, Lenin'in müdahelesinden sonra değişiyor, *Bolşevikler* sovyetler içinde örgütlenme ve çalışmayı ön plana alıyorlardı.

St. Petersburg Sovyeti Kasım sonlarından başlayarak inisiyatifi hükümet güçlerine kaptırdı. 22 Kasım'da Sovyet Başkanı Hrustalev-Nosar tutuklandı. Polis ve askerî birlikler sovyet toplantılarını engellemeye başlamışlardı. Sovyetin kendisini savunacak askerî gücü de yoktu. *Petersburg Sovyeti*'nin son eylemi, Tüm sosyalist ve Marksist örgütlerin girişimiyle başlatılan bir "mali boykot" oldu. Sovyet, halkı vergi vermemeye ve hükümetin bastırdığı kağıt paraları kabul etmemeye çağırdı. Bu boykotun uygulanmasının sonuçları henüz görülemeden, 8 Aralık 1905'te polis ve askerî birlikler Sovyet Yürütme Kurulu'nun toplantısını basarak üyeleri tevkif etti.

Ekim genel grevi, Rusya işçi sınıfını silahlı ayaklanmaya doğru yöneltti. Çarlığa karşı silahlı ayaklanma bayrağını ilk açan Moskova proletaryası oldu. *Moskova Sovyeti* 7 Aralık'ta genel siyasal grevin başlatılmasını kararlaştırarak bu grevi ayaklanma durumuna dönüştürmeye hazırlandı. İlk iki günden başlayarak Moskova'da 150 bini aşkın işçi greve gidiyor, fabrikalarda ve işyerlerinde mitingler, sokak gösterileri yapılıyordu. Kazaklar ve polisle ilk çatışmalar başlıyor, yetkili makamlar güçlerini vakit geçirmeden seferber ederek saldırıya geçiyor, Moskova proletaryası buna barikatlar kurarak karşılık veriyordu. 10 Aralık'ta grev, silahlı ayaklanmaya dönüştü. İşçilerin silahlı savaşımı dokuz gün sürdü. Feodal otokratik rejimin yıkılmak üzere olduğunu gören Çarlık hükümeti ayaklanmayı bastırmak için işçilerin üzerine büyük kuvvetler sürdü. Moskova'ya yeni birliklerin gelmesi, güçler dengesini karşı-devrim yararına değiştirdi.

Ayaklanan işçilerin henüz silahlı ayaklanma deneyleri yoktu. Silahları eksikti, birliklerle bağlantı yetersizdi. Aralık ayında, Moskova'da konaklayan Rostov alayı ayaklandı. Moskova garnizonu kararsızlık içindeydi. Ancak ayaklanmayı düzenleyen birliklerin kararsızlığından zamanında yararlanarak onları ayaklanan işçilerin yanına sürükleyemediler. Çarlık hükümeti, Moskova garnizonunu kendisine bağlılık içinde tutmak ve ayaklanan işçileri kendi başlarına

1905 Devrimi'nde rol oynayanlar arasında en garip simalardan biri olan Papaz Gapon (solda), bir hapisane rahibi iken, Zubatov'un kurduğu polis sendikalarında hükümetin bir ajanı olarak görevlendirilmişti. Hünerli bir ajitator ve örgütçüydü. Petersburg'daki "İşçi Şubeleri"nin kuruluşunda yer almayı başardı. Petersburg işçileri şubelerini çok ciddiye alıyor ve Gapon'a büyük güven duyuyorlardı. Gapon ise onlara çektikleri acılar karşısında sakin olmalarını, yasal sınırlar içinde, polisin istediği şekilde, politikaya angaje olmadan, hükümete güvenip, Çar'dan yaşam koşullarının ıslah edilmesini istemelerini öneriyordu. Ancak, işçi hareketleri giderek hızlanıyor ve Gapon'un ılımlı siyasetinin popülaritesi azalıyordu. Bu ikili oyunda işçilerin yanında yer almazsa kaybedeceğini seziyordu. Yığınların hareketini biçimlendirip, yönlendirmeye çalıştı. Kasım 1904'te Petersburg'daki Putilov fabrikasında, aralarında Gapon'un takipçi ve arkadaşlarının da olduğu, işçiler, yöneticileriyle ücretleri ve çalışma koşullarıyla ilgili olarak görüşmek istediler. İstekleri kabul edilmeyince, yine Gapon önderliğinde greve karar verdiler. Hükümet Gapon'a güveniyor ve ona müdahale etmiyordu. 1904 Petersburg grevi daha sonra şehirdeki diğer bütün şubelerdeki işçilerin de katılımıyla Rus tarihinin en büyük grevi oldu. Sadece grevle yetinmek istemeyen Gapon taraftarlarının aklına fantastik bir fikir olarak 'Çar'a dilekçe' sunmak geldi. Gapon bir gün önceden Çar'a mektup yazarak, kendisine ertesi gün bir dilekçe sunacaklarını bildirdi. Fakat Çar, "gerekenin yapılmasını" maiyetine bırakarak ailesinin yanına Yazlık Saray'a gitti. Bu bilgiden habersiz Gapon ve arkasında işçi, köylü, kadın, çocuk, her çeşit insanın katıldığı 100 binden fazla kalabalık Kışlık Saray'a doğru yola çıktı. Kışlık Saray'a geldiklerinde gördükleri ilk şey, silahları kendilerine dönük askerlerdi. Bir anda başlayan ateş, hiçbir şey anlamayan kalabalığı, arkalarında binden fazla ölü, beş binden fazla yaralı bırakarak dağıttı. Tarihe Kanlı Pazar (sağda) olarak geçen bu beklenmedik korkunç olay, Gapon'un Finlandiya'ya kaçmasına ve kısa bir süre de olsa Çar'a karşı tavır almasına neden oldu. 'Artık Çar'ın olmadığını, Çar'la halk arasında kanlı bir nehrin olduğunu' ilan ediyordu. Finlandiya'daki sosyalistlerle ilişki kurdu ve daha sonra yine ajanlık yapmaya başladı. Sosyalist Devrimciler Partisi'nin Rusya'daki örgütlenmesini ele vermek göreviyle Rusya'ya geri çağrıldı. Ancak parti, Gapon'un polisle ilişkilerini belirlemişti. Partinin sadık üyelerinden birisini para karşılığı polise bağlamaya çalıştığı sırada olaya tanık olmaları için davet edilmiş olan ve gizlice görüşmeyi izleyen işçiler, o güne kadar kendisine bağlanmış oldukları Gapon'un gerçek bir hain olduğunu öğrenince öldüresiye dövdüler, yalvarıp yakarmalarına aldırmadan asarak idam ettiler (altta).

bırakmak başarısını gösterdi. Petersburg'u Moskova'ya bağlayan demiryolu hükümetin elinde kaldı. Moskova ayaklanması tüm Rusya'ya yayılamadı, tersine, kendi başlarına kalan semtlerin silahlı eylemleri durumuna dönüştü. Devrimci güçleri boş yere harcamamak için *Moskova Sovyeti*, 19 Aralık'tan başlayarak silahlı mücadeleye son verme çağrısında bulundu. Moskova'nın ardından Aralık 1905 ve Ocak 1906'da, öteki kentlerde de ayaklanmalar patlak verdi. 12 Aralık'ta *RSDİP* komitesinin çağrısı üzerine, Nijni Novograd proletaryası eyleme geçti. 13 Aralık'ta Rostov'da bir ayaklanma patlak verdi. 8 Aralık'ta Novosibirsk'te başlayan siyasal grev, silahlı çatışmaya dönüştü. Bu kentte iktidar, *İşçi Temsilcileri Sovyeti*'nin eline geçti. *Bolşeviklerin* azınlıkta olduğu bu sovyet, yalnız ayaklanma organı olmakla kalmadı, yeni bir halk iktidarının da organı durumuna geldi. Bu yeni düzen, tarihte "Novosibirsk Cumhuriyeti" olarak anıldı. Ukrayna proletaryası da Çarlık otokrasisine karşı silaha sarıldı. Sibirya'da özellikle Krasnoyansk ve Çita'da silahlı işçiler var güçleriyle savaşıyor, askerler ayaklanan işçilere katılıyorlardı. Krasnosyansk'da devrimci iktidar organı durumuna gelen birleşik bir işçi ve asker sovyeti kuruluyor ve bu sovyet, basın, toplanma ve dernek kurma özgürlüğünü, sekiz saatlik işgününü ilan ediyor, polisi ve jandarmayı silahsızlandırıyordu. Çita'da askerî garnizon işçilerin yanında yer alıyor, Kasım sonunda kurulan *Asker ve Kazak Temsilcileri Sovyeti*, kentteki iktidarı üstlenerek "Çita Cumhuriyeti"nin doğmasına yol açıyordu. Bütün bu ayaklanmalar, Çarlık hükümeti tarafından görülmemiş bir kan dökücülükle bastırılıyor ve bu başarı Çar'a "Kanlı Nikola" lakabını kazandırıyordu.

RSDİP'nin IV. Kongresi

1905'e kadar *RSDİP*, öteki ülkelerin çoğunda yasal koşullar içinde gelişen sosyal demokrat partilerden farklı olarak, yasadışılık koşullarında kurulmuş ve genişlemişti. Yerel parti komiteleri, *RSDİP* merkez komitesi ya da bölge komiteleri tarafından atanıyor, devrimci gazete, broşür ve kitaplar özellikle yurt dışında basılarak Rusya'ya gizlice sokuluyordu. Devrimin yükselmesi, parti çalışması için yeni koşullar yarattı. Yığınların devrimci mücadelesi, toplantı, dernek kurma ve basın özgürlüklerinin kazanılmasına yol açtı. Tüm Rusya'da çeşitli toplumsal

örgütler temsilcilikleri serbestçe toplantı ve mitingler düzenliyor, salonlar ve meydanlar halk yığınlarıyla doluyordu. 1905 yaz ve güz aylarında düzenlenen bu miting ve toplantılara, *Bolşevik* temsilciler de katılarak halka açıkça seslenmek, parti programlarını açıklamak olanağını buluyor, *RSDİP* yasal bir parti durumuna geliyordu. Yeni koşulların yanısıra, partinin yapı ve örgütlenme çalışmalarında değişiklikler yapılması gerekiyordu. Bu konuda "Partinin yeniden örgütlenmesi" üzerine bir makale yazan Lenin'e göre, yasal olanaklardan sonuna kadar yararlanmak, yasal ve yarı-yasal örgütlerden oluşan bir ağ kurmak, ancak yasadışı parti örgütünü de sıkı sıkıya korumak gerekiyordu. Olanaklı olan her yerde parti yönetim organları işbaşına seçimle gelmeli, gizli topluluklar yerine, temel parti örgütleri işlevi gören hücreler kurulmalıydı. Kısacası parti, demokratik merkeziyetçilik ilkesine göre, çalışmalarını yeniden düzenlemeliydi. Devrimin yükselme döneminde, *RSDİP* saflarına bir çok işçi katılıyor, parti bir yığın partisi durumuna geliyordu. Genç militanlar, düşünce ve davranışları farklı olan *Bolşeviklerle Menşeviklerin* varlığını ve aralarındaki ayrılıkları yavaş yavaş öğrenmeye başlıyorlardı. *Bolşeviklerle Menşeviklerin RSDİP* adı altında mücadele veren ayrı ayrı örgütlerinin varlığı işçileri şaşırtıyordu. III. Kongre'den az sonra, bir çok *RSDİP* üyesi partinin birleşmesini istemeye başladı. *RSDİP* III. Kongresi'nde seçilen merkez komite bu isteği olumlu karşıladı.

Birleşme sorunu olağan parti kongresinde çözüme bağlanacaktı. Demiryolu işçilerinin grevi ve Moskova'daki silahlı ayaklanma nedeniyle *Bolşevikler*, saptanan tarihte bu kongreyi toparlayamadılar. Kongre yerine Tammerfors'da biraraya gelen *Bolşevik* delegeler, 12-17 Aralık 1905 arasında bir *Bolşevikler* konferansı düzenleyerek birleşmeden yana olduklarını açıkladılar. Partinin yeniden örgütlenmesi üzerine alınan konferans kararında, yönetim organlarına seçimle gelme ve demokratik merkeziyetçilik ilkesininin geniş ölçüde uygulanması ve zorunluluk olmadıkça bu ilkeye aykırı davranılmaması öneriliyordu.

Aralık sonunda, IV. parti kongresini toplamakla görevli *RSDİP* Birleşik Merkez Komitesi kuruldu. Kongrede *Bolşevikler* ve *Menşeviklerin* bütün temel görüş ayrılıklarının tartışılmasını amaçlayan Lenin, 1906 Şubatının ikinci yarısında, "başlıca kongre kararları taslağı" biçimindeki *Bolşevik* platformunu kaleme aldı. Buna göre partililer, otokrasiye karşı yeni bir devrimci saldırı hazırlamaya çağrılıyor, temel mücadele biçimi olarak geniş halk yığınlarının silahlı mücadelesi öneriliyordu.

RSDİP'nin "Birleşme Kongresi" de denilen IV. Kongre, 10-25 Nisan 1906 arasında Stockholm'de toplandı. Kongreye 57 yerel örgütü temsil eden ve 112'si oy hakkına sahip 134 delege katıldı. Kongreye katılan ulusal örgütlerden Polonya ve Litvanya sosyal demokrasisi, *Bund* ve *Letonya Sosyal Demokrat İşçi Partisi* ve *Finlandiya İşçi Partisi* birer delegeyle temsil ediliyorlardı. Oy hakkına sahip delegelerin 46'sı *Bolşevik*, 62'si *Menşevik*'ti. Birkaç delegenin durumu da belirsizdi. Kongrede toprak sorunu, siyasal durum ve işçi sınıfının görevleri, Devlet Duması karşısındaki tutum sorunu gibi sorunlar incelendi. Lenin, tüm feodal topraklara el konulmasını ve toprağın ulusallaştırılmasını, yani toprak üzerindeki özel mülkiyetin kaldırılarak toprağın devlet mülkiyetine geçmesini savunuyordu. *Menşeviklerse*, toprakların belediyeleştirilmesini, yani senyörlük topraklarının özerk yerel yönetim organlarına verilmesini, köylülerin toprakları bu organlardan kiralamalarını savunuyorlardı. Sonuçta, Kongre'de çoğunlukta olan *Menşeviklerin* tarım programı benimsendi.

Siyasal durum ve işçi sınıfının görevleri konusunda da farklı görüşlerin savunulduğu IV. Kongre'de kabul edilen parti örgütlenme tüzüğünde, birinci madde bu kez Lenin'in formülüne göre yazılıyor, ve demokratik merkeziyetçilik formülü ilk kez olarak tüzükte yer alıyordu.

Kongrede, Polonya ve Letonya sosyal demokratlarıyla birleşilmesi kabul edilirken, *Bund*'la birleşme koşullarını saptayan bir tasarı da hazırlanıyor, ancak, proletaryanın milliyetlere göre örgütlenmesine kesin olarak karşı çıkılıyordu. *Ukrayna Sosyal Demokrat İşçi Partisi*'nin *RSDİP*'ne kabulü ertelendi, sonradan bu partinin milliyetçi ve küçük burjuva özelliği yüzünden de birleşmeden vazgeçildi. Böylece IV. Kongre'nin başlıca sonuçlarından biri de ulusal sosyal demokrat partilerin *RSDİP*'ye katılmaları oldu.

IV. Kongre'de seçilen Merkez Komitesi'ne üç *Bolşevik* ve yedi *Menşevik* girerken, partinin merkez organı olan *Sosyal Demokrat* gazetesinin yazı kurulu tamamen *Menşeviklerden* oluşuyordu. Kongreden hemen sonra, Lenin parti üyelerine *Bolşevik* delegeler adına bir çağrıda bulunarak, *Bolşeviklerin* karşı çıkmalarına rağmen IV. Kongre'de kabul edilen *Menşevik* kararlarını ilkesel bir eleştiriden geçirdi. Parti merkez organı, *Menşeviklerin* elinde olduğu için *Bolşevikler*, Ağustos 1906'da Lenin'in yönetiminde *Proletari* adlı ve aslında *Bolşevik* merkez organı durumuna gelen illegal bir gazete çıkarmaya başlıyor, aynı zamanda *Volga* ve *Vperyod* gibi yasal gazeteler de yayınlamaya girişiyorlardı. IV. Kongre'de *Bolşevikler* ve *Menşeviklerin RSDİP* çerçevesinde birleşmeleri salt biçimsel bir birleşmeydi. Gerçekte her iki taraf da kendi görüşlerine bağlı kalıyor ve devrimin temel sorunları üzerine farklı tavırlar alıyorlardı. Her iki taraf da örgütlenme alanındaki bağımsızlıklarını ve kendi yönetim merkezlerini koruyorlardı.

Dumalar ve *RSDİP*

Devrim, 1905 ayaklanmasının bozguna uğramasından sonra alçalma dönemine girmekle

İVAN VASİLYEVİÇ BABUŞKİN (1873-1906)

Öncü *Bolşevik* işçilerdendir. *Sosyal Demokrat Parti*'nin kurucuları arasında yeralmış, Lenin'in öğrencisi ve her zaman en yakın yardımcısı olmuştur. Babuşkin, - Vologodsk gubernlysaındaki Legengakaya Totemska köyünde yoksul bir köylü ailenin çocuğu olarak doğmuştu. 1887 yılında başladığı torpido uatalığı öğrenimini tamamlayarak 1891 yılında Peteraburg'ta Samyannikovskiy fabrikaaında torna ustası olarak çalışır. Fabrikada devrimci işçilerle tanışan Babuşkin, gizli bildiri ve broşürleri okumakta, Nevskiy gümrük işçileri için düzenlenen gece seminerlerine katılmaktadır. Seminerleri veren N.K. Krupskaya ve diğer devrimciler, işçileri Marks'ın öğretisiyle tanıştırırlar. Bu seminerler Babuşkin'in politik eğitiminde büyük rol oynar. Peteraburg'daki *İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği* üyesi öncü işçilerle tanışmak isteyen Lenin ile Bebuşkin'in ilk karşılaşması 1893'de gerçekleşir.

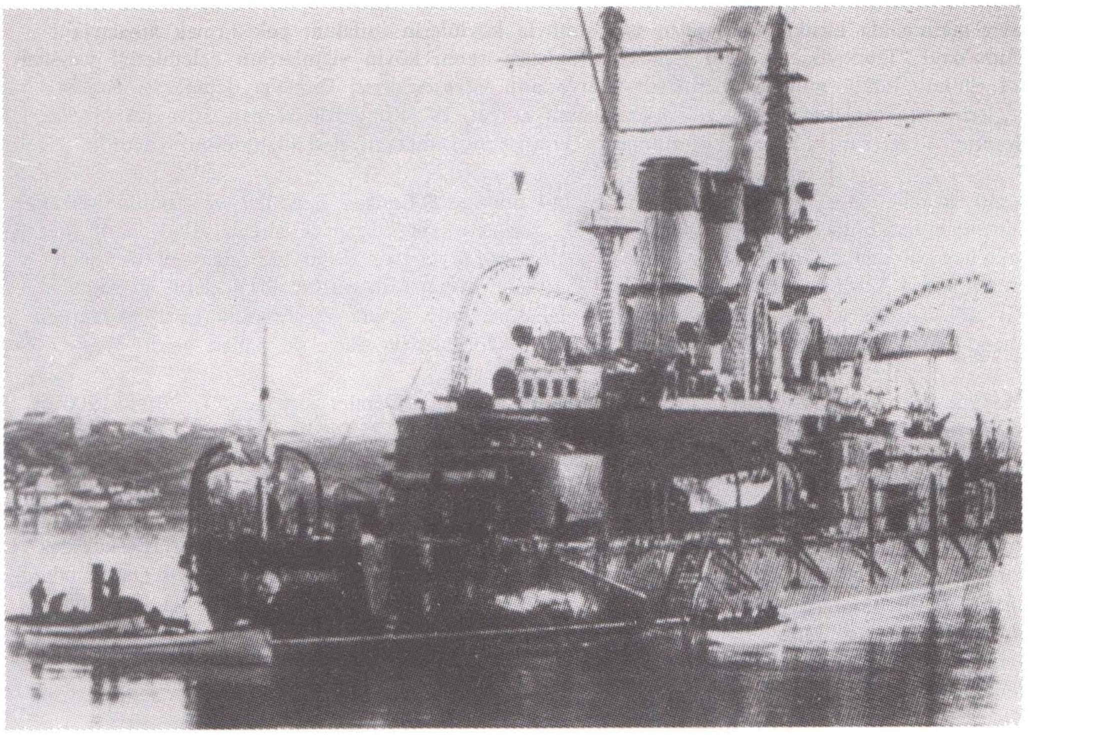
İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği'nin aktif üyelerinin Lenin ile birlikte 1895'de yakalanmaları üzerine, fabrikalara, "İşçi yoldaşınız" imzasıyla sosyalizm için savaşta ilkeleri ortaya koyan, soayalistlerin işçi sınıfının gerçek dostları olduğunu belirten, *Sosyalistler Kimdir, Halkın Düşmanları Kimdir?* başlıklı beyannameler hazırlayarak dağıtır.

Ocak 1896'da yakalanır. Şubat ayında üç yıllığına Yekaterinoslav'a sürgüne gönderilir. Burada Petersburg'dan gönderilen, 1896 yaz grevlerine katılmış sosyal demokrat işçilerle ilişki kurar, onlarla Bryansk fabrikasında politik çalışmalar yürütür. Aralık 1897'de Babuşkin'in önderliğinde *İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği*'nin Yekaterinoslav şubesi açılır. Ağır koşullarda üç yıl boyunca örgütlenme, Yekaterinoslav işçilerinin politik eğitimi ve devrim mücadelesine aktif katılımlarını sağlamak için yeraltı hazırlık çalışmaları yürütür. Onun çalışmaları sonucunda 1899'da Yekaterinoslav'da yaklaşık 25 işçi çevresi oluşmuş ve devrim mücadelesine katılmıştır. Bildiri ve fabrika beyannamelerini büyük bir dikkatle hazırlamakta olan Babuşkin'in yönetiminde *Yujniy Raboçiy* (Güneyli İşçi) gazetesi baskıya hazırlanır.

Sibirya'dan sürgünden dönen Lenin ile karşılaşmalarından sonra Babuşkin ile Lenin arasında güçlü bir bağ

17 1905 Rus Devrimi

Temmuz 1905'te, Potemkin Zırhlısı'nda ortaya çıkan isyan, Rus askeri birlikleri arasında başlayan ilk devrimci ayaklanmaydı. İsyan, subayların bozuk bir et yemeğini tayfalara yedirmekte ısrar etmeleri üzerine başladı. Gemi komutanları, başkaldıran tayfalardan elebaşlarını ölüm cezasına çarptırdılar, fakat askerler silahlarını isyancılara değil, subaylara çevirdi. Ayaklanma sonunda subaylar denize atıldı ve gemide devrimci bir komite kuruldu. Hükümetin bastıramadığı Potemkin Zırhlısı'ndaki isyan, daha sonra birçok savaş gemisi tarafından da destekledi. 28 Temmuz'da Odessa'da, halk Richelieu Merdivenleri denilen yerde Potemkin tayfaları için saygı duruşunda bulundu. Odessa Askerî Komutanı tarafından verilen ateş emri, birçok insanın ölümüne neden oldu. Rus devrim tarihine adını yazdırmış olan Potemkin'in yandaki fotoğrafı, iltica hakkı elde ettiği Romanya sularına demir attığında çekildi.

birlikte, devrime yol açan koşulların derinliği ve devrimci havanın yığınlar arasındaki canlılığı sonucu devrimci mücadele, 1907 ortalarına kadar sürdü. Bu arada Çarlık, devrimci güçler üzerindeki baskısını artırıyor, cezalandırma seferleri, sıkıyönetim mahkemeleri, *Kara Yüzler* çeteleriyle, *İşçi Temscileri Sovyetleri*, sendikalar ve diğer emekçi örgütleri sindirilmeye çalışılıyordu.

Kara Yüzler

Kara Yüzler adı verilen aşırı sağcı gruplar, çoğunlukla 1905'te, devrime doğrudan bir tepki olarak ortaya çıkmışlardı. *Ruslar Birliği, Rus Monarşist Birliği* ve *Devrim ve Anarşiye Karşı Aktif Mücadele Birliği* gibi adlar taşıyan bu çetelerin en önemli özellikleri, şiddetli bir Yahudi düşmanlığı, sosyalistlere karşı girişilen şiddet eylemleri ve aşırı dincilikti. Milliyetçilik ve Ortodoks Hıristiyanlığı yarı-askerî bir örgütlenme içinde birleştiren bu çeteler, 20. yüzyılda örgütlenecek olan Alman *SA*'larının ve İtalyan Faşistlerinin de prototipini oluşturuyorlardı. Üyelerinin çoğunu lümpenler ve yeraltı dünyası içinden toplayan, Dubrovin önderliğindeki *Rus Halkı Birliği* bu çetelerin içinde en aktif olanıydı. *St. Petersburg Sovyeti*'nin ilanından hemen sonra kurulan bu örgüt, yahudilere, öğrencilere ve işçi kuruluşlarına giriştiği saldırılarla ün kazanmıştı. *Kara Yüzler* 1905'in önemli simalarından olan Kont Witte'ye Yahudi olduğu gerekçesiyle iki kez suikast düzenledilerse de, hükümetten ve polisten geniş bir malî destek sağlamayı sürdürdüler. *Kara Yüzler*'in en yakın destekçileri arasında toprak sahipleri, Kilise, polis ve küçük burjuvazi vardı.

Stolipin Reformları

Bu dönemde Çarlık hükümeti yalnızca bastırma yöntemleriyle yetinmedi; bir dizi de reform gerçekleştirdi. 11 Aralık 1905'te silahlı ayaklanma Moskova'da bütün şiddetiyle devam ederken, Devlet Duması seçimleri üzerine bir yasa çıkarıldı. Çarlık yığınlar arasında, isteklerini barışçıl yoldan bir "Rusya Parlamentosu" yardımıyla yerine getirebilecekleri umudunu uyandırmaya çalışıyordu. Ancak, seçim yasası, nüfusun yarısından çoğunu seçim haklarından yoksun bırakıyordu. Seçimler ne genel, ne eşit, ne tek dereceli olacak, ne de gizli oyla yapılacaklardı. Kurulacak dumada, toprak sahiplerinin ve kapitalistlerin temsilcilerine büyük üstünlük sağlanıyordu.

Boykot

1906 seçimlerinde *Bolşevikler*, yığınları Duma'yı boykot etmeye çağırarak, silahlı ayaklanmadan yana ajitasyon yapmak üzere seçim toplantılarından büyük ölçüde yararlanmaya giriştiler. *Menşevikler* ise, delegelerin ve birinci seçmenlerin seçimine katılma, ancak Duma üyesi seçimini boykot etme gibi bir yarı boykot taktiği öneriyorlardı. Ocak ve Şubat 1906'da *RSDİP* içinde Duma karşısındaki taktik konusunda *Bolşeviklerle Menşeviklerin* tutumları üzerine geniş bir tartışma açıldı. Yerel örgütlerin çoğu, aktif boykottan yana çıktı. Devrimci işçiler ve demokrat aydınların bir bölümü seçimleri boykot ettilerse de, engelleme başarısını gösteremediler. Bu başarısızlığın temel nedeni, devrimin yükselme döneminin bitmiş, doruk noktasının geride kalmış olmasıydı.

oluşur. Lenin'in yurtdışındeki tüm Rusların katılımıyla çıkarılmasını düşündüğü, gizli Marksist gazete *Iskra* projesini büyük bir heyecanla destekler ve organizasyonuna aktif olarak katılır.

1901 sonunda yakalanan Babuşkin, Aleksandrovsk'a gönderilerek hücreye konulur. Eylül 1902'de kaçarak Londra'ya gider. Lenin ile buluşarak *Iskra*'nın redaksiyonunu yapmaya başlar. Lenin, Bakuşkin'in yaşamını, bir yeraltı adamının, profasyonel bir *Bolşevliğin* savaşçı yaşamının tarihi olarak önemli bulduğunu söylayarek anılarını yazmasını önerir, bunun üzerine Babuşkin anılarını yazar.

Petersburg'da "ekonomistler" ile sosyal demokratlar arasındaki mücadelenin keskinleşmesi üzerine Lenin, "Novitskaya" kod adıyla onu, başkente gönderir. Daha sonra, 16 Ocak 1903'de Babuşkin'e gönderdiği mektupta, Petersburg'daki Leninci çizginin mücadelesindeki gelişme üzerine şöyle yazar: "Novitakaya'nın enerjik çalışmalarını selamlıyorum ve en ufak bir değişime izin vermeden, mücadelenin bu savaşçı ruhla sürdürülmesini tekrar tekrar rica ediyorum." Ancak Lenin'in bu mektubu Babuşkin'e ulaşamaz. Tekrar yakalanmış olan Babuşkin, *RSDİP*'in ikinci kongresini, kongredeki görüş ayrılıklarını ve *Bolşevik, Menşevik* bölünmesini hücrede öğrenir. Lenin'in ve *Bolşeviklerin* yanında olmayı seçer.

Ocak 1906'da Babuşkin bir grup yoldaşıyla, o dönem Çarlığa karşı mücedelenin Sibirya'daki merkezi konumunda olan Çita'dan İrkutsk'a silah nakleder. Çita *RSDİP* komitasinde çalışmalar yürütür. Çita'da *Askerler ve Kazak Temsilcileri Sovyeti*'ni kurar. Bu komite Mançurya ordusundaki ayaklanmayı örgütler. Babuşkin Çita silahlı ayaklanmasının belkemiği olur. Çarlığın ayaklanmayı bastırmak üzere gönderdiği general Maller-Zakomelsk'e bağlı kuvvetler tarefından 31 Ocak 1906'da yakalanan Babuşkin ve yoldaşları yargılanmaksızın, Mısovaya Zabaykalsk demiryolu üzerinde kurşuna dizilirler. Babuşkin, kimliğini söylemediği için, "meçhul bir esi" olarak gömülür. Onun bu kahramanca ölümü ancak 1910'da ortaya çıkacaktır.

I. Duma'da çoğunluğu, *Kadet* (Anayasal Demokrat Partisi) sağladı. Dumaya karşı olumsuz bir tavır takınmakla birlikte *Bolşevikler*, işçi sınıfıyla köylülerin ittifakını pekiştirmek amacıyla I. Duma'daki "Trudovikleri", yani toprak mücadelesi veren köylü yığınlarının özlemlerini yansıtan sol eğilimli köylü milletvekillerini destekliyorlardı. *Menşeviklerse,* Duma'yı demokrasi yanlısı güçlerin bir "toplanma merkezi" olarak kabul ediyor, IV. Kongre'de seçilen *Menşevik* Merkez Komite, *Kadet* bir hükümetin kurulmasını tasarlayan Duma'nın desteklenmesini istiyordu.

Aralık ayaklanması deneyimini gözönünde bulunduran *Bolşevikler*, köylüler ve özellikle askerler arasındaki etkinliklerini yoğunlaştırıyor, 1905 sonu ve 1906 başında birçok askeri parti örgütü, askerlere ve denizcilere seslenen özel gazeteler yayınlıyorlardı. 1906 yazında yeni bir güçle patlak veren köylü ayaklanmaları, 215 ilçeye, yani Avrupa Rusyasındaki ilçelerin yarısına yayıldı. Askerler arasındaki devrimci gösteriler sürüyordu. Asker ve denizcilerin 1906'daki en önemli ayaklanmaları Baltık filosunda Sveaborg, Kronştadt ve Revel'de patlak verdi.

Devrimi kesinlikle bastırmak için Çarlık hükümeti yerel önlemler alıyor, 8 Temmuz 1906'da hükümeti özellikle toprak sorunu üzerinde sık sık eleştiren I. Devlet Duması dağıtılıyordu. Duma'nın dağıtılmasından sonra, karşı-devrimin saldırısı daha da yoğunlaştı.

Devrimin gerileme koşulları içinde *Bolşevikler,* taktiklerini değiştiriyor ve II. Duma'ya katılarak, devrimci ajitasyon için, otokrasinin ve karşı-devrimci burjuvazinin iç yüzünü ortaya koymak için Duma'dan bir kürsü olarak yararlanma taktiğini benimsiyorlardı. *Bolşeviklerin* Duma taktiği, köylülüğü liberal burjuvazinin etkisinden kurtarmak ve Duma'da işçi sınıfının ve köylülüğün temsilcilerinden oluşan devrimci bir blok kurmak amacını güdüyordu. *Menşeviklerse*, seçim kampanyasında olduğu kadar daha sonra Duma'da da, *Kadetlerle* kurulacak bir bloktan yanaydılar.

Menşevik Merkez Komite'nin en önemli taktik sorunlar karşısında takındığı tavırdan hoşnutsuzluk duyan birçok yerel parti örgütünün en kısa sürede olağanüstü kongre istemeleri üzerine, Eylül 1906'da Petersburg Komitesi, Orta Rusya Sosyal Demokrat örgütler Bölge Bürosu, Polonya ve Litvanya Sosyal Demokrasi Yönetim Kurulu, Letonya Sosyal Demokrat Merkez Komitesi, parti kongresinin toplantıya çağrılması üzerine ortak bir çağrı yayımlıyor, bu çağrı birçok parti örgütü tarafından destekleniyordu.

RSDİP'nin V. Kongresi

RSDİP'nin V. Kongresi, 30 Nisan-19 Mayıs 1907 arasında Londra'da toplandı. Kongreye partinin 147 bin üyesini (46 bin *Bolşevik*, 38 bin *Menşevik*, 25 bin *Bundcu*, 25 bin Polonyalı, 13 bin Letonyalı sosyal demokrat) temsil eden 336 delege katılıyordu. Delegeler arasında 105 *Bolşevik*, 97 *Menşevik*, 44 Polonya'lı ve Litvanya'lı, 29 Letonyalı sosyal demokrat temsilci vardı. Geri kalan delegeler de *Bund*'u ve partinin öteki örgütlerini temsil ediyorlardı. Kongre çalışmalarına Maksim Gorki de katılıyor ve genellikle *Bolşevikleri* destekliyordu.

Kongrede tartışılan en önemli sorun, burjuva partiler karşısında takınılacak tavır sorunuydu. *Bolşeviklerle Menşeviklerin* Rusya'daki çeşitli sınıfların çıkarlarını dışavuran çeşitli partiler karşısındaki farklı tutumları onların başlıca devrim sorunları karşısındaki davranışlarını da belirliyordu. Lenin, liberal ve monarşist burjuvazinin partisi olarak adlandırdığı *Kadetlerin* köylülüğü ve kent küçük burjuvazisini arkalarından sürüklemelerini engellemek için, bu partinin gerçek bir demokrasiyi savunmadığının vurgulanmasından yanaydı. Oysa *Menşevikler,* Duma'da *Kadetlerle* bir blok kurulmasını öneriyorlardı.

Dumadaki *Emek* grubu temsilcileri, yani partisiz *Devrimci Sosyalist* ve *Halkçı Sosyalist* köylü milletvekillerinden oluşan "Trudovikler", liberallerin hegemonyasına boyun eğmekle büyük toprak mülkiyetine ve feodal devlete karşı kesin mücadele arasında bocalıyorlardı. Lenin, *Emek* grubunun gerici yönünün teşhir edilmesini önermekle birlikte işçi sınıfı ve köylülüğün toprak sahipleri ve otokrasiye karşı ortak mücadelesi bakımından, küçük-burjuva demokrasisinin temsilcileri olarak bazı koşullarda "Trudovikler"le anlaşmalara varmanın yararlı olacağını da ileri sürüyordu. Kongre, burjuva partilere karşı takınılacak tavır konusunda *Bolşevik* karar tasarısını benimsedi.

Ayrıca *Menşeviklerin* Akselrod tarafından önerilen ve öteki ileri gelen *Menşevikler* tarafından da desteklenen "işçi kongresi" düşünceleri de bu kongrede kabul görmedi. Buna göre *Menşevikler*, çeşitli işçi örgütlerinin temsilcilerinden oluşacak bir kongrenin toplanmasını ve bu kongrede sosyal demokratları, devrimci sosyalistleri ve anarşistleri kapsayan "geniş bir işçi partisi" kurulmasını öneriyorlardı. Başta Rosa Luxemburg olmak üzere Polonyalı sosyal demokratlarla Letonyalı sosyal demokratlar "işçi kongresi"ne karşı *Bolşevikleri* destekliyorlardı. Devlet Dumasında izlenecek taktik konusunda da *Bolşevikler* üstünlük sağladı. Kongre'de sosyal demokratların Duma'daki etkinliklerinin Duma dışındaki mücadelelerine bağlanması ve Duma'dan ilkin Çarlık otokrasisinin ve burjuvazinin uzlaştırıcı siyasetinin teşhir edilmesi ve partinin devrimci programının halka açıklanması ve yayılması için bir kürsü olarak yararlanılması gerektiği kabul edildi.

İşçi Temsilcileri Sovyeti, *devrimde yer alan partilerden herhangi birinin tasarısı ya da kararı uyarınca değil olayların gidişinin ihtiyaçları zorlamasından ortaya çıkmıştı. Sovyet, elinde birçok yetkiler toplamakla birlikte kurallarla bağlı olmayan, gerçekte bir örgütsel donanıma sahip olmamakla birlikte anında yüzbinlerce kişiyi biraraya getirebilen, kendi kendini yöneten, işçiler arasındaki bütün devrimci eğilimleri biraraya getirebilen bir örgütlenmeydi. Türkçe'deki karşılığı şura olan sovyet, öteki Avrupa dillerindeki konsey sözcüğüyle eş anlama geliyordu. Bir sovyet kurma fikri, Moskova'daki matbaa işçilerinin başlattığı grevin bütün ülkeye yayılmasıyla gelişen Ekim 1905 genel grevi içinde doğdu. Genel grevin sürdürülmesi, "Kanlı Pazar"da öldürülenlerin ailelerine düzenli yardım sağlanabilmesi için işçileri sürekli olarak birbirinden haberdar edecek, dayanışmayı ve mücadeleyi geliştirecek bir genel örgütlenme ihtiyacından sürekli toplantı halinde bulunacak bir çeşit işçi meclisi formülü doğdu. İşçiler arasında süratle yandaş bulan sovyet fikri ilk olarak St. Petersburg'da gerçekleşti. Her fabrikadan gelen işçi temsilcilerinin yaptıkları ilk toplantıda sovyet başkanlığına Nossar-Hrustalev adında partisiz bir işçi seçildi. Hrustalev'in tutuklanmasının ardından sovyet başkanlığına seçilen Troçki, sovyetlerin, sosyalistlerin önderliği altında mücadele etmesinde büyük rol oynamıştı (altta). Önceleri, parti dışı örgütlere karşı kuşku ve ihtiyatla yaklaşan yerel* Bolşevik *önderler, sovyetlere katılmama, hatta sovyetleri boykot etme düşüncesindeydiler. Ancak Lenin sovyetlerin gerçek kitlesel ve devrimci niteliğini herkesten önce farkederek, sovyetin kendisini geçici devrimci hükümet olarak ilan etmesini, ve yalnızca işçi değil, köylülerden ve devrimci burjuva aydınlarından da katılmalarla sovyetlerin bir mücadele ittifakına dönüştürülmesini önerdi. 1905 Devrimi'nin yenilgiyle sonuçlanmasının ardından dağılan sovyetler, Ekim 1917'de işçilerin ayaklanma organı olarak yeniden ortaya çıktılar ve ilk muzaffer işçi devletinin temelini oluşturdular.*

Kongrede parti ve sendikalar arasındaki ilişkiler konusunda da *Bolşevik* karar tasarısı benimsendi. Devrim, sendikal harekete büyük bir ivme kazandırmıştı. 1907'ye doğru Rusya'da yaklaşık 60 sendika vardı ve devrimci mücadelenin yazgısı, geniş ölçüde sendikaların tutumuna göre belirlenecekti. *Menşevikler,* sendikaların "yansızlığını" savunuyor, *Bolşevikler* işçilerin sınıf mücadelesi ve proletaryanın sosyalist görevleri anlayışı içinde eğitilmeleri gerektiğini ileri sürüyorlardı. V. Kongre'de bütün *RSDİP* üyelerinin, sendikalara sosyal demokrat partinin ideolojik yönetimini benimsetmeye çalışmaları gerektiği kabul edildi.

Kongrede Leninist çizgi yandaşlarının çoğunlukta olduğu bir Merkez Komite seçildiyse de, Komitede *Menşevikler* ve çoğunlukla *Bolşeviklerle Menşevikler* arasında yer alan ulusal sosyal demokrat örgütlerin temsilcileri de vardı. Çeşitli akım temsilcilerinden oluşan bir Merkez Komite yönetimini pek de güvenli bulmayan *Bolşevikler*, daha kongre sırasında bir toplantı düzenleyerek kendi merkez komitelerini kuruyorlardı.

1905 Devrimi'nin Sonuçları

Birinci Rus devrimi yaklaşık iki buçuk yıl sürdü, 1905 ayaklanmasından sonra gerileme dönemine giren devrim, giderek yatıştı. 1907 ortasında, işçilerle köylülerin Çarlığı yenmek için yeterli güçlere sahip olmadıkları açıkça ortaya çıktı. Gericilik kesin bir saldırıya geçiyordu.

3 Haziran 1907 de hükümet II. Duma'nın dağıtıldığını bildirdi. Duma'daki sosyal demokrat grup tutuklandı. Aynı zamanda III. Duma'da toprak sahipleri ve büyük burjuvazi temsilcilerine tam bir egemenlik sağlayan yeni bir seçim yasası ilan edildi.

V. Kongre'den sonra Lenin, gericiliğin özellikle işçi örgütleri ve sosyal demokratlara karşı saldırıya geçmesi üzerine, Çarlık egemenliğindeki bir ülkede barınamayarak, ikinci kez yurt dışına kaçıyor ve Finlandiya'ya yerleşiyordu.

1905-1907 Rus Devrimi, Rusya'daki sınıf ve partilerin durumlarının açıklık kazanmasını sağlıyor, çeşitli partilerin hangi sınıfın çıkarlarını savunduklarını halk yığınlarına açıkça gösteriyorlardı. Halk yığınlarının yönetimini liberal burjuvazinin elinden alan proletarya tarihte ilk kez burjuva devriminde öncü ve yönetici sınıf olarak davranıyor ve böylece kapitalizmin yeterince gelişmemiş olması sonucu nüfus içinde azınlıkta da olsa, proletaryanın devrimdeki öncü rolünü ortaya koyuyordu. Birinci Rus Devrimi, silahlı ayaklanmaya dönüşen genel siyasal grev gibi daha önceki devrimlerde bilinmeyen yeni bir mücadele biçimi bularak geniş ölçüde uyguluyordu. Devrimci mücadelenin yükselme döneminde proletaryanın kendi girişkenliğiyle kurduğu sovyetler, yalnızca silahlı ayaklanma organları olarak değil, "geleceğin iktidar organları" olarak da devrimin kazanımları arasında yer alıyorlardı.

Kronstadt barikatları. Kronstadt kenti, St. Petersburg'un otuz kilometre açığında Kotlin adasında kurulmuş olan müstahkem bir kale görünümündeydi. Rus Baltık filosunun ana üssü olan Kronstadt, kışın St. Petersburg'a buz tutan körfez üzerinden kara yoluyla bağlantılıydı. Çeşitli Avrupa ülkelerini sık sık ziyaret eden, yurt dışındaki devrimci akımların yayınlarını okuma fırsatı bulan ve Rusya'nın kültürel ve siyasal kalbi olan St. Petersburg'la yakın ilişkide olan Kronstadt denizcileri, Rus ordusunun en bilinçli ve isyancı kesimini oluşturuyorlardı. Kronstadt, 20. yüzyılın başından itibaren Rusya'nın devrimci nabzı oldu. St. Petersburg'da tartışılan, yayılan düşünceler, yankılarını hemen Kronstadt'ta buluyor, St. Petersburg'daki grev ve ayaklanmalar birkaç gün arayla hemen Kronstadt'ta tekrarlanıyordu. Sosyal Demokratlar, Sosyalist Devrimciler, Sendikacılar, Anarşistler, hepsi Kronstadt'ta güçlü örgütlere sahiptiler. 1905 devrimine yol açan en önemli olaylardan biri, Rus denizcilerinin gerçekleştirdiği Potemkin kruvazörü ayaklanmasıydı. Denizciler, devrimin gelişen aşamalarında da ön saflarda döğüştüler. 1905 ve 1906, Kronstadt'ta birbirini izleyen ayaklanmalara sahne oldu. Kronstadt denizcileri iki yıl boyunca birçok kez barikatlar kurarak hükümet kuvvetleriyle çatıştılar. Çarlık kendi ordusunun içindeki bu "çıban başının" eylemlerini her defasında kanla bastırdı. Buna rağmen Kronstadt, devrimci işlevini hiç kaybetmedi. 1910 ayaklanmasıyla ve 1917 boyunca bir devrim merkezi olarak faaliyet göstermesiyle Rus devriminin kalelerinden biri olmayı sürdürdü.

Rusya sosyalistleri 1917 devrimlerini izleyen günlerde, 1905'in 1917'nin bir "genel provası" olduğunu söylediler. Bu anlamda 1905, Rusya sosyal demokrasisi için önemli bir ayırdedici özellik taşımıştır. Mesela, Plehanov gibi önde gelen bir Marksist düşünür, 1905'ten sonra "silaha sarılınmamalıydı" demiş ve işçi sınıfı mücadelesinin bunalım dönemlerinde ulaştığı boyutlardan ürkerek kendiliğinden hareketin de gerisine düşmüştü. Benzer biçimde, Lenin'in Kasım 1905'teki müdahalesine kadar, yerel *Bolşevik* önderlikler devrime "partinin önceliği" konumundan baktıkları için sovyet kurumunun radikal ve yeni olan niteliğini görememişlerdi. Aynı eksiklik, devrimi yalnızca bir "burjuva demokratik devrim" perspektifinden gören *Menşevik* grup için de geçerlidir. *Menşevikler* için sovyet ancak, burjuvazinin önderliğinde oluşan bir parlamentoya karşı, işçi sınıfının sosyalist muhalefetinin organı olabilirdi. 1905 Devrimi'nin ortaya çıkardığı en önemli sorunlarından biri, burjuva demokrasisinin oluşmamış olduğu bir ülkede işçi sınıfının siyasal hedeflerinin ne olabileceği konusundadır. Bu bakımdan kendisi de fiilen *Petersburg Sovyeti*'ne katılmış olan Troçki'nin ve *Bolşevikleri* sovyet kurumu içinde çalışmaya çağıran Lenin'in 1905 Devrimi konusundaki yorumları önemli bir yer tutar. Lenin ve Troçki, o dönemdeki *Menşevik* görüşlerden farklı olarak, Rus burjuvazisinin siyasal iktidarı ele geçirip burjuva demokratik bir siyasal yapıyı oluşturabileceğine inanmadılar. Rus burjuvazisi böyle bir "devrim"i gerçekleştirebilecek siyasal cesaretten de kadrolardan da yoksundu. Üstelik böyle bir demokrasinin kurumsal yapısının ne olabileceği konusunda da "meşrutiyet" düşüncesinin ötesinde bir perspektife sahip değildi. Ortaya çıkan sovyet kurumları hem yeni bir demokrasinin kurumsal yapısının tohumları oluyor, ancak bir yandan da bu demokrasinin burjuvazinin hegemonyası altında oluşmasının mümkün olamayacağını gösteriyordu. Troçki'nin "sürekli devrim" anlayışı Rusya'da herhangi bir devrimin itici gücünün işçi sınıfı olacağının, böyle bir devrimci hareket bir kez başlayınca da batı Avrupa'da gelenekselleşmiş olan burjuva demokratik kurumları yapay olarak "takdim etmekle" yetinilemeyeceğinin ifadesiydi. Lenin ise, "İşçilerin ve köylülerin devrimci-demokratik diktatörlüğü" olarak formülleştirdiği hedefini "gene de bir burjuva yönetim biçimi" olarak tasarlıyordu. Ona göre Rusya'da devrim bizatihi burjuvaziyi iktidara getirmese de, iktidar biçimleri açısından "burjuva demokratik" bir aşamadan geçmek zorundaydı. 1917'ye varıldığında, Şubat ve Ekim arasındaki dokuz ay, devrimin bir burjuva parlamentosu kurmakla yetinmesinin olanaksız olduğunu bir kez daha kanıtlayacak, 1905'in keşfettiği "sovyet iktidarı" bu dönemin tek gerçek devrimci talebi olacaktı.

1905 Devrimi'nin Rusya Sosyalist Hareketi Üzerindeki Etkisi

Rusya tarihindeki en büyük kitle ayaklanması olan 1905 Devrimi, Rusya sosyal demokratlarına iki önemli kazanç sağladı: Yasallık ve kitlesellik. İkinci Kongre'ye sunulan raporlara göre, Rusya içinde *RSDİP* üyelerinin sayısı, Bund dışarıda bırakıldığı takdirde bir iki binden çok değildi. *Bolşevikler*'in 1907'ye gelindiğinde üye sayısı 150 bine çıkarken *Bolşevikler*'in *RSDİP*'nin çoğunluğunu oluşturdukları açığa çıktı: Parti üyeliğinin yaklaşık yüzde 33'ü artık *Bolşevikler*'den oluştuğu gibi *Bolşevikler*, mutlak üye sayısı olarak da *Menşevikler*'in önüne geçmişlerdi. 1922'de yapılan bir parti sayımında partiye 1905'te katılan 8.400 üyeden 5.200'ünün kol işçisi, 400'ünün köylü, 2. 300'ünün büro ve hizmetlerde çalışan işçiler olduğu görülmüştü. II. Kongre'de 3 olan işçi delegelerinin sayısı 1907'de 116'ya yükseldi. 1907 Kongresi'ne katılan *Bolşevik* delegeler arasında işçilerin oranı yüzde 36.2, *Menşevikler* arasında yüzde 31.9'du. "Sıradan üyeler" arasında yapılan bir örneklemede yaşları 25'ten genç olanların oranının yüzde 50'den, yaşları 35'ten genç olanların oranının yüzde 70'ten fazla olduğu görüldü. *Bolşevik* önderliğin yaş ortalaması 34 *Menşevik* önderliğin yaş ortalaması ise 44'tü.

Yasallık

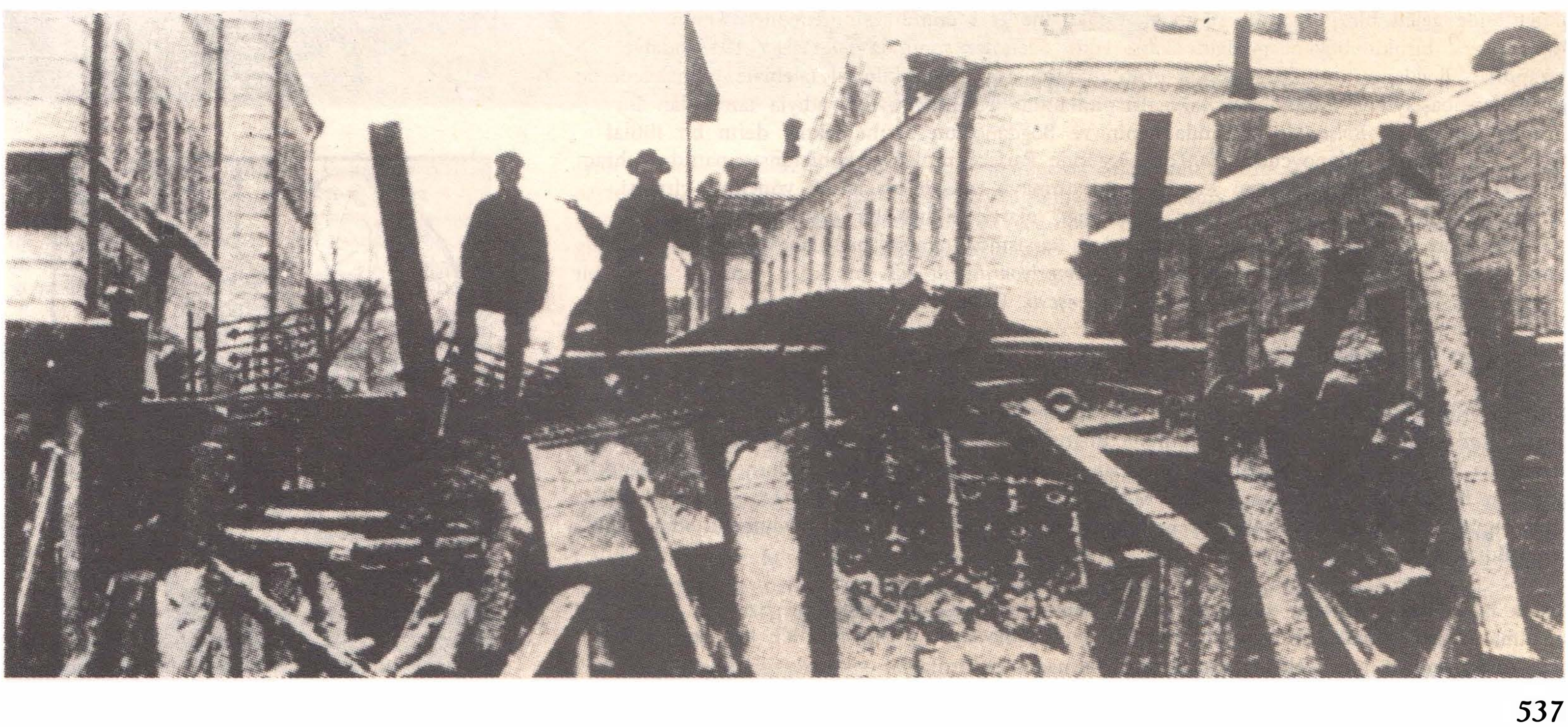
Çarlığın doğrudan halk egemenliğine gözünü dikmiş halk kitlelerini, yatıştırmak amacıyla oluşturduğu temsili kurumlar olan Duma'lar için yapılan seçimlerde Marksistler boykot taktiği de izleseler, seçimlere de katılsalar, devrimci ajitasyon için elverişli zeminler ve kürsüler buldular. Duma'lara seçilen milletvekilleri, yasama faaliyetlerine devrimci müdahalelerde bulunarak, çalışma şartlarının, halkın sıkıntılarının dile getirilmesini sağladıkları gibi, Duma'da konuşulanların Duma dışında da yasal olarak yayınlanabilmesi olanaklarından yararlanarak yasal propaganda zeminleri elde ettiler. Bütün bu kazanımlar Stolipin'in askeri-polisiye diktatörlüğü döneminde, devrim dalgası hızını yitirdiği sırada birer birer elden çıktıysa da sosyal demokratlar, Rus toplumsal ve siyasal hayatına geri dönülmez bir meşruiyetle girmiş oldular.

Devrim, Köylüler ve Sosyal Demokratlar

Bolşevikler ile *Menşevikler* 1905 Devrimi patlak vermeden önce, izlenecek taktik konusunda ayrı düşmüş olsalar da devrimin, "burjuva karakteri" üzerinde hemfikirdiler. Bu bakımdan *RSDİP*'nin her iki kanadı da köylülük karşısında tarımda feodal ilişkilerin kalıntılarının ortadan kaldırılması ve toprağın millileştirilmesi politikasını gütmüşlerdi. Oysa devrimin ortaya çıkardığı şey, feodal ilişkilerin daha derin kökleri bulunduğu ve köylülüğün kendiliğinden eğiliminin toprak sahiplerinin mülküne el konulması olduğuydu. *Bolşevikler* ve en başta da Lenin kendi tarım programlarının hatalı olduğunu, büyük kitleler halinde ayaklanan köylülerin, büyük toprak sahipliğinin kategorileri arasında bir ayırım yapmaksızın toprak sahipliği sisteminin tümüne yöneldiğini görünce kavradılar. *RSDİP*, 1906'da Tammerfors'taki konferansta tarım programını değiştirerek, "toprakta özel mülkiyetin tasfiyesini ve toprağın ortak mülkiyet olarak halka devredilmesi"ni programına aldı.

Bolşevikler devrimci bir partinin, proletaryanın öncü rolünün, kitlelerin kendi devrimci mücadelelerini yönetmeleri için sovyet örgütlerine ve ayaklanma sanatının bilgisine sahip olmanın gerekliliğini öğrenmiş olarak, 1905'ten çıkarlarken 1905'in bir "genel prova". olduğunu söylemekle haklı olduklarını 1917'de kanıtlamaya hazırlanıyorlardı.

Petersburg'da Menşeviklerin *ağır basmasına karşılık, Moskova'da* Bolşevikler *çoğunluktaydı. Öldürülen bir devrimci militanın cenaze töreni dolayısıyla Moskova'da 28 Ekim'de 50 bin kişinin katıldığı bir gösteri düzenlendi. Yaklaşık yüz kişilik bir silahlı milise dayanan 15 kişilik bir komite gösteriyi yönetmeyi üstlenmişti. Fabrikalardaki işçilerin birbiri ardına greve gitmesinin ardından oluşturulan* Moskova Sovyeti *ilk toplantısını 5 Aralık 1905'de yaptı.* Bolşevikler *silahlı bir ayaklanmanın hazırlıklarının hemen başlatılmasını kararlaştırdılar. Demiryolu işçileri de harekete katılarak 7 Aralık'ta greve gittiler. Genel Vali Dubasov'un emri altında kendisine sadık olmakla birlikte, savaşma yeteneği pek olmayan 9 bin kişilik bir kuvvet vardı. Ayaklanan işçilerin kararsızlığı ve esas olarak da* Bolşevik, Menşevik *ve* Sosyalist Devrimciler *arasındaki iç çatışma ve anlaşmazlıklar kentin ele geçirilmesini engelledi. 20-28 Aralık günleri silahlı çatışmalarla geçti. Kentin her yeri barikatlarla kaplanmıştı. Çatışmalar şiddetlendikçe 1812'den beri ilk kez, kentte top sesleri duyulmaya başlandı. Hiçbir zafer umudu kalmayan işçiler 31 Aralık'a kadar direndilerse de, ayaklanma bin kadar kişinin öldürülmesiyle bastırıldı. Böylece Ekim Devrimi'nin genel bir provası olan 1905 Devrimi'nin son durağı olan Moskova ayaklanması sona erdi.*

1917 Ekim Devrimi

"Gericilik" Döneminden I. Dünya Savaşına

Stolipin Diktatörlüğü

Şubat 1907'de Stolipin'in liberallere ve sosyal demokratlara geniş temsil imkanı tanıyan II. Duma'yı kapatmasından ve işçi ve köylülerin temsil imkanlarını büyük ölçüde sınırlayan yeni seçim şartlarıyla III. Duma seçimlerine gitmesinden sonra, "Gericilik" dönemi olarak adlandırılan dönem başladı. Sosyal demokratlar hâlâ "legal" yayınlar çıkarabiliyor ve belirli sınırlar içinde örgütlenebiliyorlardı. Ancak, *Kara Yüzler*'in siyasal ağırlığının duyulduğu bu dönemde Marksistlerin can güvenliği, örgütlenme özgürlüğü ve kitleler içindeki etkileri giderek tehlikeye düştü. 1905 Devrimi'nin bastırılması sırasında çatışmalarda öldürülenler hariç tutulursa, 1907-1910 arasındaki "Stolipin Diktatörlüğü" boyunca 5 bin idam cezası verilmiş, bunları en az 3500'ü uygulanmıştı.

Giderek artan polis baskısı karşısında sosyal demokrat önderler, Rusya dışında faaliyet göstermek zorunda kaldılar. 1907'den sonra hem gerici dalganın etkisiyle, hem de *RSDİP*'nin bölünmüşlüğüne bir tepki olarak işçiler partiden uzaklaştı. 1905'te 2 milyon 863 bin olan grevdeki işçi sayısı, 1908'de 176 bine, 1909'da ise 64 bine düşmüştü. 1905'te siyasal grevlerde kaybedilen işgünü 7.5 milyon iken, bu sayı 1908'de yalnızca 89 bindi. *Bolşevikler*'in Moskova ayaklamasındaki önder konumu nedeniyle yalnızca Moskova bölgesinde *Bolşevik* örgüt 1905 Mayısında 5320 üyeden oluşuyordu. Bu sayı 1908 ortasında 250'ye, altı ay sonra ise 150'ye düşmüştü. 1910'da ise örgüt, bir polis ajanı olan Kukuşkin'in önderliğinde bir avuç kişiden ibaret kalarak pratikte ortadan kalkmıştı.

RSDİP'de Birlik ve Ayrılık

1905 Devrimi'nde parti tabanından, yerel örgütlerden ve işçi sınıfı arasındaki militanlardan gelen baskılar, 1906 Kongresi'nde *Bolşevikler* ile *Menşevikler*'in yeniden tek bir parti halinde birleşmelerine yol açmıştı. Ancak, gericilik döneminin değiştirdiği siyasal koşullar *Bolşevik* ve *Menşevik* politikalarında keskin dönüşlere yol açarken hem her iki grubu birbirinden uzaklaştırıyor hem de gruplar içinde ortaya çıkan ayrılıklar sonucunda kimi *Bolşevik* ve *Menşevik* fraksiyonları birbirine yaklaştırıyordu.

Bolşevikler Arasındaki Ayrılıklar

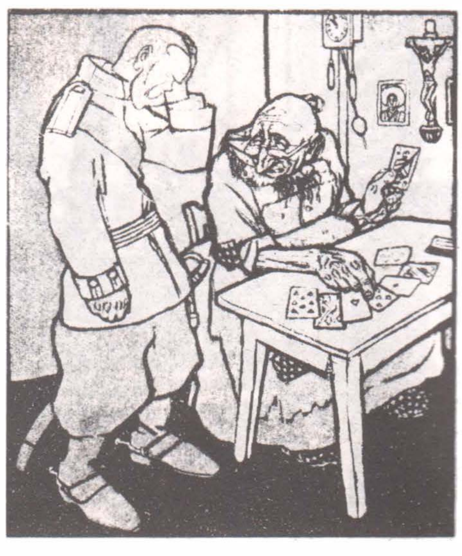
Başbakan Stolipin'in 3 Haziran 1907'de II. Duma'yı dağıtarak muhalefetin çoğunluğunu meclis dışına atmak üzere ileri sürdüğü yeni seçim tüzüğü ve buna dayalı seçimler *Bolşevikler* arasında büyük bir tartışma başlattı. Stolipin'in yeni seçim tüzüğüne göre, toprak sahipleri 230 kişi için bir delege, birinci derece kentsoylular bin kişi için bir delege, ikinci derece kentsoylular 15 bin kişi için bir delege, köylüler 60 bin kişi için bir delege ve işçiler 150 bin kişi için bir delegeyi Duma'ya gönderebileceklerdi. Buna ek olarak ezilen milliyetler ve Rusça konuşmayan halklar için de başka bir dizi kısıtlama sözkonusuydu. *Bolşevikler* arasında, başını *Bolşevikler*'in yıllar boyunca ikinci adamı olan Bogdanov'un çektiği, Krasin, Lunaçarskiy, Gorki, Bazarov, Pokrovskiy ve Duma'daki *Bolşevik* grup başkanı Aleksinskiy'nin aralarında yer aldığı önde gelen bir grup, *Bolşevik* boykot taktiğine geri dönülmesini istediler. Lenin, *Menşeviklerle* birlikte boykot taktiğine karşı çıktı. Seçimler sonunda *Bolşevikler* 19 sandalye kazandılar. Bogdanov'un başını çektiği grup temsilcilerin geri çekilmesi talebiyle muhalefetlerini yürütmeye başlayınca Rusça "geri çağrıcılar" anlamına gelen *Otzovistiy* adıyla tanındılar. Bu tarihten başlayarak *Bolşevikler* arasında Lenin ve Bogdanov'un başını çektiği derin bir ihtilaf başladı. Sonunda Bogdanovcular 1909'da sürgünde Paris'te toplanan konferansta partiden ihraç edildiler. Bogdanov'un Marksizmi Kant'la bağdaştırmaya çalışan bir felsefi yönelime girmesi, *Otzovistlerin* bir bölümünün de "Tanrı yaratıcılığı" olarak bilinen bir çeşit idealizmi benimsemeleri sonucunda, felsefenin parti işleri karşısında tarafsız bir alan olarak kabul edilmesi son buldu ve Lenin *Materyalizm ve Ampriyokritisizm* adlı bir kitap yazarak, ayrıca bir felsefi kavga da başlattı. Bu felsefi kavgada *Menşevik* Plehanov, Lenin'den yana çıktı.

Menşevikler Arasındaki Ayrılıklar

1905 Devriminde hayli sola savrulmuş olan *Menşevikler*, devrim inişe geçtikten sonra ise liberal *Kadetlerle* tam bir ittifak konumuna doğru savruldular. *Bolşevikler* arasında Bogdanov illegaliteyi bir fetiş haline getirirken, *Menşevikler* arasında da Potresov, partinin bütün illegal aygıtının tasfiyesini savunmaya başladı. Martov da illegal örgütün yalnızca bir iskelet olması, legal örgütün tüm örgütsel faaliyetin merkezi olarak kalması gerektiğini savunarak orta yolda tavır aldı.

Ancak bütün bu çatışmalar sürgünde ve işçi sınıfının herhangi bir kitlesel hareketi içinde sınanma imkanı olmaksızın yaşandı. Her tartışma *Bolşeviklerle Menşevikler* ve her iki yandaki hizipler arasındaki mücadeleleri son derece karmaşık bir ittifaklar ve karşi ittifaklar dizisi

1917 Ekim Devrimi'nin temel güç kaynağı sovyetlerde örgütlenmiş ve silahlanmış olan işçilerdi. Bolşevik partisi, Şubat 1917'de Çarlığın yıkılmasıyla başlamış olan demokratik burjuva devrimini Sovyetlerin geçici hükümet karşısında oluşturduğu ikinci iktidar merkezine dayanarak sosyalist devrime doğru geliştirdi. I. Dünya Savaşı'nın Rusya aleyhine gelişmesinin orduda yol açtığı dağınıklık ve disiplinin çöküşü, silahlanmış işçi birliklerinin gücü ellerinde toplamaya başlamalarını kolaylaştırdı. General Kornilov'un devrimci işçi hareketini saf dışı kılarak burjuva düzenini yeniden tesis etmek için giriştiği darbe, işçilerin silahlanmasını hızlandırdı. Bolşevik partisi, 28 Ağustos'ta işçi semtlerinde giriştiği kampanyayla en az 40 bin yeni işçiyi silahlandırarak Kızıl Muhafız birlikleri kurdu. Kornilov darbesini püskürten işçiler, kısa zaman sonra, 7 Kasım (eski takvimle 26 Ekim) 1917'de iktidarı Kerenskiy'nin burjuva hükumetinin elinden aldılar. Resimde Kornilov darbesi günlerinde kurulmuş "Kızıl Muhafız" birliklerinde örgütlenen işçiler Çar'ın falcılardan öğrenmek istediği sorunun (yanda) cevabını vermişlerdi: "Bütün iktidar sovyetlere!"

içine sokarak, dışarıdan bakanlar için kavranamaz hale getiriyordu. Pratikte parti üyelerinin sayısının çok azalmış ve parti örgütünün işlemez hale gelmiş olması da bu çatışmalar sırasında parti hukukunun formel olarak çoğu kez ihlal edilmesine yol açarak her ayrılığın giderek vahimleşen bir bunalıma dönüşmesine katkıda bulundu.

Ajanlar

Bütün bu kargaşalığın ortasında *RSDİP* içindeki polis sızmasının en üst kademelere kadar ilerlemesi yeni bir bunalım daha yarattı.

Roman Vatslatoviç Malinovskiy adındaki Polonya kökenli bir eski sendikacı 1902'den başlayarak *RSDİP*'de, *Bolşevikler*'in saflarında yükselmiş, Duma'daki *Bolşevik* hizbin sözcüsü haline gelmiş, Lenin'in de güvenini kazanmıştı. *RSDİP* içindeki bölünme ve çatışmalar polisin de dikkatini çekince Roman Malinovskiy, daha önce yürüttüğü küçük ihbarcılık faaliyetleri yerine bu bölünmeleri derinleştirme görevini üstlendi. Moskova örgütünün önderi Kukuşkin ile *Pravda*'nın başyazarlarından Çernomazov'un da *Ohrana*'nın ajanları olmaları, Malinovskiy'nin faaliyetlerini güçlendiriyordu.

RSDİP'nin Duma milletvekilleri grup başkanlığına kadar yükselen Malinovskiy, Lenin'in *Bolşevik*

Petersburg'da greve giden işyerleri, işçi temsilcilerinin biraraya geldikleri bir sovyet kurdular. 28 Ekim'de 250 binden fazla kişinin seçtiği 200 delege, birkaç gün sonra da yaklaşık 500 delege bir araya geldi. Durumu güçleşen ve tecrit olan Çar ödün verme yoluna gitti. 30 Ekim'de Kont Witte'yi başbakanlığa getirerek, liberal reformlar, siyasal haklar ve genel oyla seçilecek bir Duma vaadeden bir bildirge yayınladı. 30 Ekim Bildirgesi rejim muhaliflerini bölmeye ve liberalleri sosyalistlerden ayırmaya yaradı. 30 Ekim'de Petersburg'da büyük bir gösteri düzenlendi ve Troçki bir konuşma yaptı. Menşevikler, Bolşevikler ve değişik eğilimlerdeki sosyalistler sovyet yönetiminde birlikte yer aldılar. Grevler, gösteriler ve hatta Kronştadt deniz üssünde olduğu gibi ayaklanmalar birbirini izliyordu. Ancak burjuvazinin uzlaşmacı tavrı nedeniyle 3 Kasım'da, Petersburg Sovyeti genel grevi durdurma kararı aldı ve hatta grevler sırasında ölen işçilerin ortak cenaze töreninden bile vazgeçti. Kadet partisi 30 Ekim Bildirgesi'ni benimsiyordu. Gericiler Rus Halkın Birliği'nde örgütlenerek, sosyalistlere ve Yahudilere karşı programlar düzenleyen Kara Yüzler silahlı çeteler kurdular. Kont Witte devrimin güç yitirmesinden yararlanarak, daha önce sovyet başkanlığına seçilen Menşevik eğilimli Hrustalev-Nosar'ı tutuklattı. Bunun üzerine Petersburg Sovyeti aralarında Troçki'nin de bulunduğu üç kişilik bir yönetim seçerek silahlı ayaklanma hazırlıklarına girişti. Ayrıca Sosyalist Devrimci Parti ve Tüm Rusya Köylüler Birliği ile anlaşarak ortak bir grev örgütlemeye kalkıştı. 16 Aralık'ta Kazaklar ve İmparatorluk Muhafız Alayı Sovyet merkezini basarak bulabildikleri delegeleri Pyotr ve Pavel Kalesine hapsetti. Yapılan duruşma sonucunda Troçki ve arkadaşları 19 Eylül 1906'da Sibirya'ya sürgüne gönderildiler. Duma'nın feshedilmesinden sonra, Şubat 1907'de yeniden seçilen Duma'da, Stolipin'in demir elli yönetimi başlıyordu.

1905 Döneminde Lenin

Lenin, tarihteki ilk ve siyasal iktidarın alınması anlamında başarılı, işçi devrimini hazırlayan ve gerçekleştiren tarihsel koşulların başlıcalarından biri olan *Bolşevik* partisinin en önemli önderidir. Tarihçi Carr'ın deyişi ile, Lenin, Cromwell gibi, *"kendilerini büyüklüğe götüren güçlerin şekillenmesine yardım edenler"*dendir ve böylelerine, *"Napoléon ya da Bismarck gibi zaten varolan güçlerin sırtında büyükleşmişlerden daha yüksek bir yaratıcılık atfedilebilir."*

Tarih yapmış olan her büyük insan gibi, Lenin'in de düşüncesinin gelişmesinde belirli dönüm noktaları vardır. Pek çok kişinin zannettiği gibi, düşüncesi, başından sonuna kadar hiç değişmeyen bir çizgisellik izlememiştir. Düşüncesinin gelişmesindeki sıçramalara tekabül eden iki önemli tarih 1905 ve 1914'tür. Birincisi, Rusya'da, proletaryanın ve ezilen yığınların o zamana kadar olduğundan başka bir biçimde *siyaset yapmaisrına* tekabül eden büyük altüat oluştur. İkincisi ise, düşüncesinin, Marksizm yorumunun şekillenmesinde en önemli belirleyicilerden biri olan *II. Enternasyonal*'in çöküşüdür.

İkinci yarısı hapisanede ve sürgünde geçen 1890'lı yıllar Lenin için, asıl olarak hazırlık yıllarıydı. En önemli ürünleri *Halkın Dostları Kimlerdir ve Sosyal Demokratlara Karşı Nasıl Savaşırlar* ve *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi* olan iki kitap olmak üzere, onlarca broşür, makale, bildiri vb.'den oluşan ciddi bir teorik birikimin ve onlarca işçi çevresi ile ilişkiler içinde olan en iyi militanlarla devrimci Marksist saygın siyasal bağların sahibiydi.

1900 yılı Lenin'in siyaset düşüncesinin, sistemli bir şekilde ve kendisine özgü, ayırdedici karakteristiklerle Rus işçi sınıfı hareketinin siyasetini şekillendirmeye başladığı yıldır, ya da başka bir deyişle, o zamana kadar geliştirilen her şeyin pratikte somut biçimler kazanmaya giriştiği yıldır. Bunun en önemli göstergesi ve silahı *Iskra*'dır. Lenin'e ait olup *Iskra*'ya özgünlüğünü kazandıran fikirler, siyaset yapmak ve siyaset yapmanın manivelası olan örgüt etrafında toplanırlar.

Bu fikirlerin, bunlara *RSDİP* içinden gelen karşı argümanlara verilen cevapların ve Lenin'in bu dönemini karakterize eden fikirlerin toplandığı yazıların en iyi temsilcileri olarak *Ne Yapmalı?, Bir Adım İleri İki Adım Geri* ve *Bir Yoldaşa Mektup* seçilebilir.

Her üçü de parti ile işçi sınıfı arasındaki ilişki üzerinedirler. Şüphesiz bu ilişki her devrimci Marksist için, hem dünya tarihsel bağlamında hem de belirli bir ülkede ve belirli bir tarihsel anda çözümlenebilmesi gereken en asil siyasal sorunsaldır. Başka türlü dünya değiştirme eyleminde ileri adımlar atılamaz. Bir diğer ifadeyle bu ilişki, devrimci fikirlerin ezilenlerin sınıf mücadelesine müdahale etmede *nasıl kullanılabileceklerinin* keşfedilmesidir.

Ne Yapmalı? Leninist Marksizm yorumunu ve teoriye yaptığı iki çok önemli katkıyı barındırmaktadır, bunlar böyle sunulmamış olsalar bile. Birincisi, siyasal mücadelenin ekonomik mücadeleye -kendiliğindenliğe- üstünlüğü ve onu koşullandırması gerektiği - onu dikkate almaması değil-, diğeri ise partinin proletaryanın bütününün değil - üyeliği anlamında- bir kesiminin partisi olmasıdır. Bu her iki öge de *II. Enternasyonal*'in Marksizminden çok temelli farklılıkları ifade ediyorlardı. Çünkü Kautsky'ye göre parti proletaryanın bütününün partisidir, hepsini temsil eder ve Almanya'da proletaryanın ekonomik ve siyasal mücadelesi arasında kesin bir ayrışmışlık vardır; parti siyasal mücadeleyi, sendikalar ekonomik mücadeleyi yönetirler. Dolayısıyla parti proletaryanın gündelik mücadelesi içinde yoktur. Burjuva parlamenter devletin ekonomik ve siyaseti ayrıştırmışlığı Marksistler tarafından da kabul edilmiştir. İşyerinde, yaşamımızın her safhasında siyaset yoktur, siyaset her dört yılda bir seçimlerle gelir. Şüphesiz bu, Alman sosyal demokratlarının 1914'te neden sovyeti değil de parlamentoyu tercih ettiklerinin teorik arka planlarından biridir.

Diğer yandan aynı kitap Ortodoka Kautskyci etkilenmenin izlerini de taşır. Bunun en iyi örneği *Ne Yapmalı?*'daki, siyaset ve ekonomi, siyasal mücadele ve ekonomik mücadele, kendiliğindenlik ve bilinç arasındaki ilişkide -ki, bunlar parti ile sınıf arasındaki ilişkinin diğer ifadeleridirler- siyasetin, yani bilincin, partinin, üstünlüğünü tarif ederken ileri sürdüğü *işçi sınıfına siyasal sınıf bilincinin dışardan götürüleceği* ve *sosyalizmin ve sınıf mücadelesinin yanyana varoldukları, ama birbirlerinden hasıl olmadıkları; her ikisinin de farklı koşullardan doğdukları* beyanlarıdır. Nitekim aynı düşünceler bir kere de Kautaky'den alıntı yapılarak tekrarlanır: "...Modern sosyalist bilinç ancak derin bir bilimsel bilgi temelinde yükselebilir... Bilimin ilerleticisi proletarya değil, burjva aydınlarıdır" ve böylece gelişme onun otoritesine dayandırılmış olur. Gerçekten de, bu ifadeler Kautaky'nin 1899'da, Bernatein tartışmaları sırasında yazdığı *Sınıf Mücadelesi* adlı kitabındandır. İlginçtir, aynı kitapta Kautsky, Lenin'in ancak 1917'de *Devlet ve İhtilal* ile teorik olarak kopacağı pek çok başka tezi de öne sürecektir.

"Lenin-Kautaky" formülasyonu olarak adlandırılan bu formülaayon üzerine epey tartışmanın olduğu biliniyor. Bu tartışmalar içinde bu formülasyona en iyi tanımı koyanlardan biri Lucio Magri'dir: *"Aydınlanmacı bir şema"*. Eğer bu formülasyonda olduğu gibi siyasal bilincin burjuva aydınlar tarafından hasıl edildiği ve aynı zamanda *Ne Yapmalı?*'da vaaz edildiği gibi, ki bu, kitabı bütün zamanlar için geçerli yapan en önemli yanlarından biridir, proletaryanın siyasal mücadelesinin ekonomik mücadelesine üstün gelmesi ve onun belirlemesi gerektiği kabul edilirse, o zaman Marx'ın ünlü temel öncülüne - *İşçi sınıfının kurtuluşu kendi eseri olacaktır-*

eğilimi parti içindeki bütün öteki hiziplerden ayırma ve kendi grubunu saf biçimde tutma stratejisini, polisin sosyal demokratları bölünmüş halde tutma ve daha çok parçalama stratejisi ile birleştirmek bakımından *Bolşevikler* arasında faaliyet göstermeyi uygun bulmuştu. Malinovskiy, 1914'te ajanlığı söylentileri bütün Rusya'da yankılanmaya başlayınca ortada bir iz bırakmadan kayboldu. Devrimden sonra Rusya'ya geri dönüp teslim olunca da yargılanarak ölüme mahkum edildi.

Bolşevikler bütün bu bölünmüşlük, bunu derinleştiren polis provokasyonları, *Menşeviklerle* olan çatışmalarına rağmen, *RSDİP* içinde kendi ilkelerinde ısrar eden ve hiçbir grupla ilkesiz bir birleşmeye yanaşmayan tutumlarını ısrarla sürdürerek sonunda ayrı bir parti halinde örgütlenmeye gittiler.

Prag Konferansı ve "Ağustos Bloku"

Lenin ve *Bolşevikler* Ocak 1912'de Prag'da bir konferans toplayarak, Tasfiyecilerin partiden atılmasını kararlaştırdılar. Polonya ve Letonya ulusal partileri, *Bund*, Troçki ve Plehanov konferansa katılmayı reddettiler. Merkez Komitesi'ne Lenin, Zinovyev, Orjonikidze, Goloşekin, Spandaryan, Schwartzman ve Roman Malinovskiy seçildiler. Daha sonra iki üye daha Merkez Komiteye dahil edildi: İ. V. Çugvaşvili (Stalin), İ.S. Beloştotskiy..

Böylelikle *Menşevikler*'den bütünüyle bağımsız bir örgütlenme ile birlikte *Bolşevikler* ayrı bir parti olarak hareket etmeye başladılar. Troçki ise Viyana'da *Menşevikler* ve yurt dışındaki bütün sosyal demokratlarla birlikte Ağustos 1912'de bir başka konferans topladı. Troçki bu konferansta "*Bolşevizm* ve *Menşevizm*'in kökenlerinde sırf entelektüalist eğilimler" olduğunu ileri sürerek bütün sosyal demokrat eğilimler arasında bir birlik yaratılmasının mümkün olduğunu ileri sürüyordu. *Bolşevikler* Viyana Konferansı'na katılmayı reddettiler. *Menşevikler*, Bogdanov'un *Vperyodcuları*, Yahudi *Bund*'u ve Troçki'nin grubu *Ağustos Bloku* denilen bir konfederasyon halinde birleştiler.

Ancak Lenin'in yurt dışında, bağımsız bir *Bolşevik* örgütlenmesi yaratma girişimleri Rusya içindeki Sosyal Demokratlar arasında doğrudan bir olumlu tepki görmedi. Hatta *Bolşevikler*'in Rusya içindeki Merkez Komitesi üyelerinin çoğu, aralarında Stalin de olmak üzere, özellikle

pek gerek kalmamaktadır.

Rusya'da işçi sınıfının o zaman, ekonomi ve siyaset arasındaki bölünmenin başlıca sürdürücülerinden olan ve tepesindeki bürokratik kast aracılığıyla sisteme entegre olmuş sendikalara sahip olmadıklarını biliyoruz. Ayrıca, Marksistlerin hemen hemen tamamiyle işyerlerinde örgütlendiklerini de biliyoruz. Çünkü onlar demokratik özgürlüklerin olmaması yüzünden başka hiçbir olanağa sahip değildiler. Dolayısıyla Almanya'daki ekonomi-siyaset arasındaki bölünmenin Rusya'da yapısal *koşulları yoktu*. O nedenle *bilincin dışarıdan götürülmesinin*, işçi sınıfına, işverenlerle işçiler arasındaki her günkü, kendiliğinden mücadele alanının *dışında* kalanları götürmek anlamına geldiğini söyleyebiliriz. Yani işçileri toplumun *bütünü* hakkında bilgilendirmek; kendi durumlarını ve mücadelelerini *bütün* içine yerleştirmelerine yardım etmek. Çünkü Lenin'e göre ezilenler yöneteceklerdir. Ancak buna, yardım etmekle bunun gerçekleşmesi, yani işçi sınıfının *siyasal sınıf bilincine varması* farklı iki şeydir ve ikincisi ancak *mücadele* dolayımı ile olacaktır, *taşımakla* değil. Çünkü burada öncülerden değil, yönetecek olan *sınıftan* bahsetmekteyiz.

Formülasyonun ikinci kısmı ise, daha önemli teorik sorunlar yaratmaktadır. Çünkü buna göre, asıl devrimci sınıf proletarya değil, hoşnutsuz burjuva aydınlardır. Burada bilimin sunuluşu teori ve sosyalist bilinç - ki eşitlenmişlerdir- Marksizme değil, 19. yüzyıl pozitivizmine yakındırlar. Bilim, sosyal yaşamdan ve pratikten tamamen tecrit edilmiş bir şekilde gelişmektedir. Marx, felsefenin veya herhangi bir başka disiplinin faal toplumsal insanın tarihinden bağımsız bir tarihe sahip olduğunu reddetmiştir. Dolayısıyla sosyalizmin ve proletaryanın sınıf mücadelesinin "ayrı ayrı" gelişmiş oldukları tezi Marksizmle bağdaşmamaktadır.

Sendikaların işçi sınıfının kendiliğinden hareketinin sosyalizme doğru çekilmesinde büyük engeller oluşturdukları ve burjuva ideolojisinin kendisini çok çeşitli biçimde işçi sınıfına empoze ettiği bir gerçektir. Ancak dünya tarihsel süreçte işçi sınıfının kendiliğinden mücadelesinin sendikal reformist politikaları aştığı pek çok örnek de sözkonusudur: *Paris Komünü*, 1905 ve 1917 Rusya, 1918 Almanya, 1956 Macaristan, 1968 Fransa ve nihayet 1980 Polonya.

Tarihsel ayrılığın meydana geldiği kongrenin ayrıntılı bir raporu durumundaki *Bir Adım İleri İki Adım Geri*, sınıf ve parti arasındaki ayrılığı çizmesi bakımından *Ne Yapmalı?*'dan daha baskın olmasına rağmen -çünkü ayrılık esas olarak bunun üzerinedir-, "demokrasiye karşı bürokrasiyi" savunmakla, "örgütlenmenin *Iskra* tepesinden aşağıya doğru olacağı"nı vurgulamasıyla, bazı eksik ifade edilmiş beyanlar ileri sürer. Asıl amaç, teorinin-politikanın üstünlüğünü ileri sürmek olmakla beraber, bu beyanlar işçi sınıfının kendiliğinden eylemini gözardı etmek ve "ufak işlerle uğraşmamak" tavrıyla ekonomik mücadeleyi tamamen sendikalara bırakarak, ekonomi ile siyaset arasındaki ayrışmışlığı, bu sefer ekonomistlerin yaptığının *tersinden* aynen kabul etmek anlayışlarına varılabilir. Nitekim pek çok yerde pek çok "Leninist" bunu yapmaktadır.

1905 Devrimi Lenin'de tam da bu sorun etrafında önemli değişikliklere yol açacaktır. Carr'ın söylediği gibi "kendilerini büyüklüğe götüren güçlerin şekillenmesine yardım eden" büyük insanlardan biri olan Lenin'de, bu büyük altüst oluşun herhangi bir değişikliğe yol açmayacağını düşünmek zaten saçma olurdu. Nitekim *İki Taktik*'in önsözünde *"Devrimin bizi ve halk yığınlarını eğiteceğinden kuşku yoktur... asıl önemli olan, devrimin yalnızca önderleri değil, aynı zamanda yığınları da eğitmesidir"*der. Burada sosyalizm, o zamana kadar geliştirilmiş olan teori ile yığınların eyleminin, sınıf mücadelesinin karşılıklı etkileşiminin sonucunda ortaya çıkan bir şey olarak tarif edilmektedir. Bu Ortodoks Kautskyci anlayıştan epistomolojik olarak farklıdır. Lenin, *Bolşevik* fraksiyonun kongresi olan 3. Kongre'de daha çok işçinin komitelere alınması konusunda "komitetçik"lerle mücadele eder, ve kaybeder.

Lenin, sonraki aylarda daha da ileri gidecek ve yeni durumda partinin yeni örgütlenme biçimlerine başvurması gerektiği; sınıf ile parti arasındaki ilişkiyi, sınıfın değişen durumuna göre yeniden tarif etmek gerektiği anlamına gelen yeni öneriler sunacaktır. Bu sırada daha önce söylediklerine hiç benzemeyen ifadeler kullanacaktır: *İşçi sınıfı kendiliğinden sosyal demokrattır.*

Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta var: Bu değişikliği nasıl tarif etmek gerekmektedir? Meydana gelen değişiklik daha önceki çözümlemelerin yanlış olduğu şeklinde mi yorumlanmalıdır? Sorunun iki yanı vardır. Biri, daha önce söylenenlerin bir kısmı, özellikle Kautskyci formülasyon Marksizm ile bağdaşmamaktadır. İşçi sınıfının kendiliğinden hareketi karşısındaki aşırı şüpheciliğin bu formülasyonla yakından ilişkisi vardır. Diğeri ise yaşanan koşullarla ilişkilidir. 1905'e kadar olan dönem Rusya'da özgürlüksüzlüğün, demokrasisizliğin ve koyu bir zulümün hüküm sürdüğü bir dönemdir. Marksistler için varlıklarını sürdürebilmek, mücadelenin bizzat kendisi kadar önem taşımaktadır, ya da asli parçalarından biridir, dolayısıyla bu koşullara uygun davranılmalıdır. Fakat bu tedbirlerin *kendilerinin* Leninist teorinin asli ögeleri olmadığı, 1905'te işçi sınıfının kısa bir zamanda olağanüstü siyasal olgunluk kazanmasıyla ve daha öncesiyle kıyaslanamayacak özgürlüklere sahip olunmasıyla beraber ifade edilenlerde görülmektedir.

Diyebiliriz ki, 1905 ile birlikte Lenin *II. Enternasyonal*'in Marksizminden ve tam da aynı noktada *II. Enternasyonal*'in Marksizmden uzak olması ölçüsünde, onunla akraba olan devrimci popülist etkilenimlerden uzaklaşmıştır.

SEVİL KURDOĞLU

Duma çalışmalarında *Menşeviklerle* aralarına bir ayırım koymanın gerekliliğine hiçbir zaman tam olarak ikna olmuş değillerdi.

Savaş Öncesi

Savaş yaklaşırken Rusya'daki iktisadi canlanma, devrimci hareketteki canlanmayla eş anlı olarak gitti. Sınai üretimle birlikte işçi sınıfı sayıca çoğalmış, ekonomik mücadele ritmi yükselmiş, öğrenci hareketleri yeniden devrim sahnesinin açılışının habercileri olarak uç vermeye başlamıştı. *Otzovistlere* karşı mücadeleyi kazanan Lenin, *Bolşevikler*'in parlamenter faaliyetlere olan ilgisini azamiye çıkartmayı başardı ve bunun sonucu olarak yeni iktisadi ve siyasal canlanma döneminde *Bolşevikler* IV. Duma için yapılan seçim çalışmaları sırasında olağanüstü bir etkinlik göstererek Duma'ya yeniden altı milletvekili göndermeyi başardılar. *Bolşevikler* 1 milyon 114 bin işçiyi temsil eden milletvekilleriyle işçi hareketi içinde artan bir nüfuz sağlamayı başardıklarını kanıtlamışlardı. Öte yandan seçimler sırasında olağanüstü aktif bir kampanya yürüten *Bolşevikler* seçim çalışmalarını grevlerle birleştirerek faaliyetlerini sendikalara kadar genişletmeyi başardılar. Petersburg ve Moskova'da parti örgütlerinin tabanını genişlettiler, yasal bir gündelik gazete olarak yayınladıkları *Pravda* ile işçi hareketini sürekli olarak sosyalist fikirlerle aydınlattılar. Savaş patlak verdiğinde, *Bolşevikler* yeniden kitlesel bir proleter partisi olma yolunu tutmuşlardı.

Savaşa Doğru

Büyük işçi gösterilerinin, siyasal grevlerin yılı olan 1914, aynı zamanda savaşın devrimin yerini aldığı yıldı. 1914'teki kitle gösterilerine, işçi eylemlerine (St. Petersburg ve Moskova'da yer yer önderlik etmeye başlayan *Bolşevik* partisi, tarihinde ilk kez teorik ve pratik örgütsel bağımsızlık içinde davranıyordu. 1 Ağustos 1914'teki savaş ilanı, *Bolşevikler*'in, daha doğrusu tüm Avrupa Marksistlerinin siyasal gündemini radikal bir biçimde değiştirdi.

1914 Temmuzunda Krakov'da toplanan *Bolşevik* Merkez Komite, yeni bir kongre toplama hazırlıkları içindeydi. Ancak bir ay sonra çıkan savaş bu planı erteledi. Bu andan itibaren Rus Marksistleri içindeki tartışmanın esas alanı savaşa karşı alınacak tavır konusuna kaymıştı. "Savaşı devrimle sona erdirme" yanlısı olan Lenin, "istilasız, galibi ve mağlubu olmayan barış" yanlısı olan Troçki ve Enternasyonal *Menşevikler* ve Alman militarizmine karşı Çarlık devletinin yanında yer almayı savunan Plehanov ve yandaşları, bundan sonra sürecek olan tartışmaların kutuplarını belirliyorlardı.

"Ekonomik Düzelme"

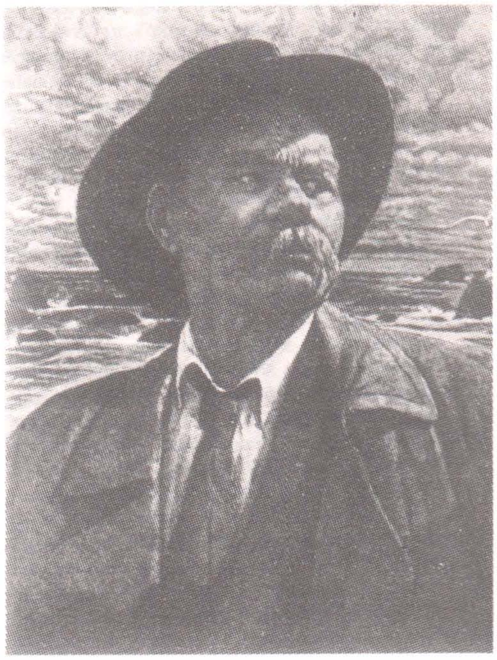
1905'in hemen ardından gelen ekonomik bunalım dönemi, Lenin önderliğindeki *Bolşevikler*'in yeni bir devrim beklentilerine yol açmıştı. Ancak, bunalım bu kez devrimci bir dalga yerine gerici bir diktatörlük getirdi. Grevlerin hızla azaldığı, yaşam koşullarının kötüleştiği 1907-1908 yıllarını, 1909'daki hızlı ekonomik yükseliş dönemi izledi. 1909'u izleyen yıllarda üretim ve tüketim yaklaşık yüzde elli oranında arttı.

Ekonomik düzelme, peşisıra kitle eylemliliğinde de bir yükselişi getirdi. 1910-1911, öğrenci hareketlerinin boykotlar ve gösteri yürüyüşleriyle toplumsal muhalefete damgasını vurduğu yıllar oldu. Öğrenci eylemleri hızla siyasal bir kimliğe büründü ve kendisini "genel siyasal harekete" bağlama çabası içine girdi. Ancak "genel siyasal hareketlilik" hâlâ geri çekilmiş bir durumdaydı ve yeniden yükselmesi için işçi sınıfı hareketinde yeni bir yükseliş gerekiyordu.

1907-1909 döneminin politik durgunluğunun ve ekonomik bunalımının hareketsizliğe ittiği işçi sınıfı, 1911'den başlayarak ekonomik ve siyasal grevlerle varlığını hissettirmeye başladı. Bu yeni hareketlilik dönemi, sosyal demokratların siyasal faaliyetlerinin bir sonucu olmaktan, 1911-1912 yıllarındaki işçi eylemleri, sosyal demokrat hareketin yeniden canlanmasını ve örgütlenmesinin kaynağıydı.

İşçi Hareketinin Yeniden Yükselişi

1908'de 60 bine düşmüş olan grevdeki işçi sayısı, 1911'de 105 bine yükseldi. 4 Nisan 1912'de Lena altın madeni işçilerinin grevi, jandarmanın işçilerin üzerine ateş açması ve grevcilerin 500 ölü ve yaralı vermesiyle sonuçlandı. Duma'daki sosyal demokrat grubun bu katliamı protesto etmesi üzerine Çar'ın içişleri bakanının tepkisi şu olmuştu: "Böyle oldu, böyle de olacak!" Rusya'nın birçok bölgesinde, 1 Mayıs gösterileriyle birleşen Lena şehitlerini anma grevlerine katılan işçi sayısı 400 bini aştı. 1912-1914 arasında yalnızca siyasal grevlere katılan işçi sayısı ancak yüzbinlerle ölçülebiliyordu. Kasım 1913'te St. Petersburg'daki Obuhov fabrikasında altı işçi izinsiz grev suçuyla tutuklanınca, 100 bin işçi destek grevine gitti. 15 Kasım'da Duma'nın açılışı, 180 bin işçinin katıldığı başka bir grevle protesto edildi. 1914'ün ikinci yarısında 1 milyon 425 bin işçi greve gitmişti. Bu işçilerin 1 milyon 59 bini siyasal nedenlerle grevdeydiler. İşçi mücadelesi, eyleme katılan kitlelerin sayısı ve kararlılığı açısından 1905 ile aynı düzeye gelmişti. Ancak bu kez gündeme gelen devrim değil savaş oldu; daha doğrusu, savaş devrimi erteledi.

GORKİ, MAKSİM (1868-1936)

Asıl adı Aleksey Maksimoviç Peşkov olan Maksim Gorki Nijni Novgorod'da (bugün Gorki) doğdu. Çok yoksul bir ailenin oğluydu. Henüz 5 yaşında, babasının ölümünden sonra, tekrar evlenen annesi tarafından büyükbabası ve anneannesine bırakıldı. Çok katı ve kaba bir adam olan büyükbabası, ancak birkaç ay kadar okula gitmesine yardım etti. Zor şartlarda geçen çocukluğundaki tek sevecenlik kaynağı anneannesiydi. 8 yaşında çalışmaya 8 yaşında başladı. Sayısız işe girip çıkması, Rus işçi sınıfının yaşamını çok yakından tanımasına neden oldu. Okumaya ustalarından birisinin özendirmesiyle başladı ve çok geçmeden okuma en büyük tutkusu haline geldi. İlk gençlik yıllarını Kazan'da geçirdi. Bu yıllarda *Narodnik* hareketle tanıştı, fakat daha sonra bu hareketin Rus köylüsünü idealize etme eğilimini reddetti. Yirmibir yaşında Kazan'dan ayrılarak bir serseri gibi bütün güney Rusya'yı her türlü işe girip çıkarak dolaştı. Gorki adını, (Rusçada 'acı') gençlik yıllarının acılı yıllarını simgelediği için aldı. İlk öyküleri, Tiflis'de bulunduğu sıralarda, yerel gazetelerde yayınlandı. Öykülerinde serserilerin hayatını işliyordu. Adının duyulması,aylık bir dergide yayınlanan *Çelkaş* adlı öyküyle oldu. Gorki'nin, 'serseri dönemi' diye adlandırılan bu dönemde, ünü hızla yayılarak neredeyse Tolstoy ve Çehov'la bir tutuldu. 1899-1906 yılları arasında yaşadığı Petersburg'da, Marksizmi benimseyerek *Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi*'ni (RSDİP) destekledi. 1903'deki bölünmeden sonra Bolşeviklerin safına katıldı, Lenin'le sık sık düştüğü görüş ayrılıkları nedeniyle hiçbir zaman partiye resmen üye olmadı ama önemli miktarlara ulaşan kazancının büyük bölümünü partiye veriyordu. 1901'de, *Pesnya o burevestnike* (Fırtına Kuşunun Türküsü) adlı şiiri, *Jizn* (Yaşam) adlı Marksist dergide yayınlandıktan sonra, dergi kapatıldı ve Gorki tutuklandı. Kısa süren mahkumiyetinden sonra, 1902'de Petersburg Bilim ve Sanat akademisine üye seçildi, fakat siyasal nedenlerle geri alınan üyeliği, Çehov ve Korolenko'nun da Akademi'den ayrılmasına neden oldu. Gorki'nin bu dönemde kurduğu *Znaniye* (Bilgi) adındaki yayınevi, edebiyatta Znaniye okulunun doğmasına yol açtı. 1905 Dev-

18 Ekim Devrimi

1912'de, Doğu Sibirya'da Lena Nehri'ndeki altın madenlerinin işçileri greve gitti. Üzerlerine yollanan hükümet askerleri ateş açtı ve 270 işçi öldü. Olay, büyük protestolara yol açtı. Rus İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerinde yarım milyondan fazla işçi prostesto gösterilerine katıldı. 1906'dan beri suskun olan devrimci işçi ve aydınlar bu olaydan sonra tekrar canlandılar ve yeniden örgütlenmeye başladılar. Lena katliamını izleyen günlerde yayınlanmaya başlayan Bolşeviklerin Pravda gazetesi büyük tirajlara ulaştı.

Savaş ve Devrim

I. Dünya Savaşı'nın patlaması, Rusya'da bir yurtseverlik dalgasının bütün toplumsal çelişmelerin üzerini örtmesine yol açtı. Grevler yatışırken, daha birkaç hafta öncesine kadar sokaklarda polisle çatışan işçiler, Kışlık Saray'ın önünde toplanarak, Çar'ın karşısında ulusal marşı söylediler. Çar II. Nikola'nın ulusal birlik çağrısına uygun olarak Duma, savaş kredilerini ezici bir çoğunlukla onayladı. Oylamada, *Trudoviklerden* on, *Menşevikler*'den yedi ve *Bolşeviklerden* beş milletvekili savaş borçlanmalarına karşı konuşmalar yapıp oy kullanmayı redderek Duma'yı terkettiler. *Bolşevik* ve *Menşevik* milletvekillerinin savaş borçlanmalarına karşı *Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi* adına bir ortak deklarasyon yayınlamalarının ardından, hükümet muhalefete karşı bir saldırı başlattı. Aralarında *Bolşeviklerin Pravda*'sı da bulunan birçok yayın organı kapatıldı.

Savaşın ilk aylarında işçi sınıfı arasında savaştan yana bir yurtseverlik dalgasının yayıldığı gözlendi. Kentlerdeki yurtseverlik eğilimin güçlülüğüne karşın köylüler arasında askere yazılmaya karşı daha ihtiyatlı bir tavır olmakla birlikte, askerden kaçanların sayısı eski savaşlara göre çok daha azdı. Sosyalistlerin Duma'da savaşın desteklenmesine karşı çıkışları, onları genel yurtseverlik histerisiyle karşı karşıya getirdi. Kentlerdeki yurtseverlik gösterileri, işçilerin savaşın ilk aylarında savaş karşıtı propagandayı hoşnutsuzlukla karşılamaları, Alman sosyalistlerinin Reichstag'da "barbar Rusya"ya karşı savaşı desteklemek üzere oy kullanmış olmaları ve Plehanov başta olmak üzere sürgündeki Rus sosyal demokratlarının ve Vandervelde gibi önde gelen *Enternasyonal* önderlerinin savaştan yana tavır almaları, savaşın uluslararası bir genel grevle önlenebilmesi umutlarını suya düşürdü.

Savaş Karşısında Lenin ve *Bolşevikler*.

I. Dünya Savaşı'nın ilan edildiği 1 Ağustos 1914'te, Lenin, Avusturya'da Poronin'de bulunuyordu. Ancak her gün tepelere tırmanarak notlar tutması, okuyup yazması köylüler tarafından savaşın yarattığı, kuşkulu hava yüzünden, casusluk sanılarak ihbar edilmiş ve yerel jandarma tarafından evinden alınmıştı. Ancak, 15 gün hapiste tutulduktan sonra Avusturyalı sosyal demokrat önderlerin girişimleri sonucunda, savaş karşıtı bir Rus devrimcisinin, Rus İmparatorluğu ile savaşta bulunan Avusturya için hapiste değil özgür olarak daha yararlı olacağı da gözönünde tutularak serbest bırakıldı.

Lenin için savaş karşısında takınılacak tavır sorunu tartışmayı gerektirmeyecek kadar açık bulunuyordu. Daha 1907'de *II. Enternasyonal*'in Stutgart Kongresi'nde "savaşın patlak vermesi halinde işçi sınıfının ve parlamentodaki temsilcilerinin görevinin, süratle savaşa son verilmesini, savaşın yol açtığı ekonomik ve siyasal bunalımı halkların ayağa kalkmasını ve kapitalist sınıf egemenliğinin sona erdirilmesini sağlamak için kullanmakta ellerinden gelen her şeyi yapmak" olduğu kararlaştırılmıştı. Savaş önlenemediği ve patlak verdiği zaman da buna uygun olarak davranılmasından daha doğal bir şey olamazdı. Oysa, *Enternasyonal*'in önde gelen bütün partileri ve önderleri, savaş için kendi hükümetlerinden yana oy kullanıp, işçi sınıflarının uluslararası dayanışmasına ağır bir darbe indirip varlık nedenlerini ortadan kaldırarak *Enternasyonal*'in çöküşünü ilan etmiş oldular (Bkz 12; *II. Enternasyonal*). Bu çöküş, devrimci enternasyonalist önderler arasında büyük bir bunalıma yol açtı. Örneğin, Troçki, "Alman sosyal demokrasisinin teslimiyetini bildiren telgraf beni savaş ilanından daha çok sarstı" derken Buharin, "bu, hayatımızın en büyük trajedisiydi" diye düşünüyordu. Rosa Luxemburg ve Clara Zetkin sinir krizleri geçirip intiharın eşiğine kadar gelmişlerdi. Lenin ise, gerçekleri olduğu gibi kabul etmekten yana olarak, yeni duruma uygun bir tasarı geliştirdi.

rimi'nde önemli bir rol oynayan Gorki, ertesi yıl tutuklandıysa da, dış ülkelerden gelen protestolar sayesinde serbest bırakıldı. 1906'da Rusya'dan ayrılan Gorki, yedi yıl sürgün hayatı sürdü. Lenin'in önderlik ettiği devrimcilerle bağını koparmamıştı, ama *İzpoved* (İtiraf, 1908) adlı romanında sözettiği *bogostroitelstvo* (Tanrı Yaratma) adlı ağilim Marksizmden sapma sayıldığı için artık pek gözde dağildi. 1913'te Rusya'ya dönen Gorki, *Bolşeviklerle* birlikte Rusya'nın I. Dünya Savaşı'na katılmasına karşı çıktı. 1917'de ise, *Bolşeviklerin* iktidara el koymalarını aleştirerak, *Novaya Jizn* (Yeni Hayat) adlı gazetesinde, Lenin'in baskıcı olduğunu düşündüğünü yöntemlerini hedef alan yazılar yazdı. 1918'de Lenin'in emriyle gazetesinin susturulmasından sonra, 1919'da bu kez Lenin hükümeti ile işbirliğine girdi. Devrimi izleyen yıllarda yazarların dayanışmasını sağlamak amacıyla *Mirovaya Literatura* (Dünya Edebiyatı) adlı kültür kurumunu oluşturdu. Kurumun amacı, nitelikli çeviriler yaptırarak yabancı dillerde yazılmış yeni yapıtları Rusça'ya kazandırmaktı.

1921'de tekrar Avrupa'ya dönen Gorki, 1928'e kadar İtalya'nın Sorrento kentinde yaşadı. Burada, en önemli romanları olan *Detstvo* (Çocukluğum), *V lyudyah* (Ekmeğimi Kazanırken) ve *Moi universiteti*'i (Benim Üniversitelerim) yayınladı. 1928'de geri dönmesi için yapılan çağrıya uydu. Ülkesine geri dönüşü çok görkemli oldu. 60. yaşgünü resmî törenle kutlandı. 1930'lardaki koşulların 1920'lere nazaran çok daha katı olmasına rağmen, Gorki artık rejimi destekleyen sovyet yazarlarının başında geliyordu. 1934'de kurulan Sovyet Yazarlar Birliği'nin ilk başkanı seçildi. Ölümüne yakın, Stalin'in en önemli destekleyicilerindendi. 1936'da tedavisi sırasında aniden öldü. Roman, öykü, tiyatro oyunu, edebiyat tarihi ve eleştiri alanında, toplam 1250 kadar asari vardır. Diğer önemli eserleri; *Foma Gordeyev* (Foma, 1899), *Mat* (Ana, 1906), *Jizn nenujnovo çeloveka* (Yararsız Bir Adamın Yaşamı, 1907), *Jizn Klima Samgim* (Klim Samgin'in Hayatı, 1927), *Zametki iz dnevnika* (Günlüğümden Notlar, 1924).

Tek bir ifadeyle "devrimci yenilgicilik" olarak nitelenebilecek olan bu perspektife göre, karakteri "emperyalist" olarak belirlenen "halklar arasındaki" bu savaşı, "ezilen sınıfların kendilerini ezenlere karşı savaşına, kapitalistlerin mülksüzleştirilmesi, siyasal iktidarın proletarya tarafından fethi ve sosyalizmin gerçekleştirilmesi için bir iç savaş"a dönüştürmek zorunlu ve kaçınılmazdı. Bunun anlamı ise, her ülkenin işçi sınıflarının "kendi" hükümetlerinin yenilgisi için savaşması demekti.

Lenin'in savaşa karşı ileri sürdüğü "devrimci yenilgicilik" politikası, Zimmerwald ve Kienthal'de toplanan her iki konferansta da (Bkz 12; *II. Enternasyonal*) savaşa karşı olan Avrupalı önderlerin çoğunluğunu yanına toplayamadı ama, Lenin'in devrimci Marksistler arasında Avrupa çapında bir figür haline gelmesine yol açtı.

Halkı savaş giderlerini karşılamaya katkıda bulunmaya çağıran Rus afişleri. Sağda "Her şey savaş için. Yüzde 5'lik savaş borcuna katkıda bulunun." Üstte "Savaş kurbanlarına yardım edin." I. Dünya Savaşı aynı zamanda tarafların iktisadi sistemlerinin maruz kaldığı bir tahammül testiydi de. Rusya'da 1914 ile 1916 arasında gıda maddelerinin fiyatı yüzde 300, diğer tüketim mallarının fiyatı ise yüzde 500 arttı. Oysa aynı dönem içinde ücretlerdeki artış yüzde 100'dü. Bu koşulların yarattığı hoşnutsuzluk ifadesini kitlesel grevlerde buluyordu. Haziran 1915'de 80 bin işçi greve gitti. Eylül'deki grev dalgasına ise 200 bin işçi katıldı. Ancak asıl büyük dalga, toplam 1.542 greve bir milyondan fazla işçi katıldı. Yalnızca Rusya'nın değil Almanya'nın da savaş sonundaki kaderini tayin eden, iktisadi yapısının çökmesi oldu. Britanya ordularının komutanı General Haig Ekim 1918'de "Çekilmelerinin düzenliliğinin de gösterdiği gibi, Almanya askerî anlamda yenilmiş değildir" demişti.

Bolşevik Partisinde Sıkıntılar

Lenin'in savaşa ilişkin tezleri, Rusya içine ulaştığında, özellikle "devrimci yenilgicilik" sloganı parti önderleri arasında ihtilafa yol açtı. Savaş boyunca parti içinde "yenilgicilik" karşıtı bir eğilim doğmamış olmasına karşın, "yenilgicilik" siyaseti 1917'ye gelininceye kadar yüksek sesle dışa vurulan bir siyaset halini alamadı.

Kasım'da Duma'daki beş *Bolşevik* delege Lenin'in savaş üzerine tezlerini tartışırlarken tutuklandılar. Aralarında Kerenskiy ve Sokolov'un da bulunduğu avukatlarca savunulan tutuklular, başlarında Kamanev olan diğer beş parti önderiyle birlikte yargılandıkları sırada Duma'daki milletvekillerinden Muranov dışındakiler, Lenin'in tezlerini savunmadıkları gibi, bu tezlerin parti kararlarına ve Duma'daki sosyal demokrat milletvekillerinin deklarasyonuna aykırı olduğunu ileri sürdüler.

Bolşeviklerin yurtdışı örgütlerinde de karışıklık hüküm sürüyordu. *Bolşeviklerin* Fransa'daki 94 taraftarından 11'i Fransız ordusuna gönüllü yazıldı. Krijijanoskiy, Krassin, Bogdanov, Goldenberg, Aleksinskiy ve Troyanovskiy "yenilgici" değil, "savunmacı" konumda kaldılar. Bununla birlikte savaşın başlangıcında gösterdikleri tereddütlere karşı *Bolşevikler* arasından yurtseverlik çizgisine katılan pek çıkmadı. Birkaç ay geçmeden de Rusya içinde ve dışarıdaki *Bolşeviklerin* çoğu açıkça savaş karşıtı ve enternasyonalist bir siyasal konumu benimsemişlerdi.

Savaş ve Rusya Ekonomisi

Tarım ve Sanayi Üretimi

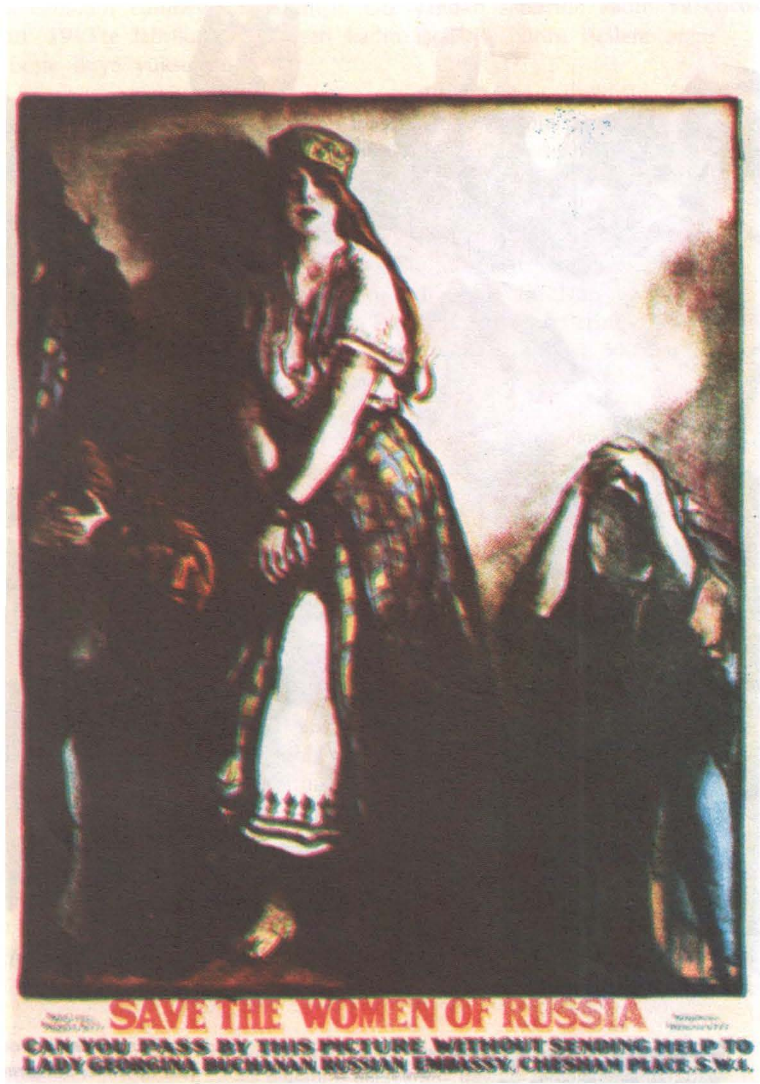
Dünya savaşının eşiğinde, Rusya ekonomisi kesintisiz süren bir ekonomik büyümenin beşinci yılını dolduruyordu. 1908 ile 1913 arasında toplam mal ve hizmet üretimi mutlak değer olarak yüzde 30, kişi başına yüzde 17 artmıştı. Büyük ölçekli sanayi üretimi özellikle silahlanmaya bağlı olarak hızla büyümeyi sürdürüyordu. Yerleşmeye nisbeten yeni açılmış bölgelerde buğday, arpa ve öteki tahılların üretimi ülke ekonomisinin büyüme hızından daha

Bolşevik *milletvekilleri, savaşa karşı Duma'nın 26 Temmuz 1917'deki oturumunda* Menşevik *Haustov tarafından okunan deklarasyonu desteklemekle birlikte savaş karşısında takınacakları tavır bakımından öteki sosyalist partilerdeki gibi çok açık bir görüşten yoksundular. Petersburg milletvekili Badayev Petersburg işçilerini savaşa karşı bir grev için örgütlemeye kalkıştıysa da Yekaterinoslav milletvekili Petersburg'da sıkıyönetim ilan etmiş olan hükümet, çabalarını destekleme çağrısı yönünde tavır takınmaktan yanaydı. 4 Kasım 1914'de, 4. Duma'nın* Bolşevik *temsilcileri ve Pravda'nın yayın kurulu üyesi Kamenev, Lenin'in* Savaş Tezleri*'ni ve Merkez Komite'nin savaş sorunuyla ilgili bildirisini tartışmak üzere düzenledikleri toplantı sırasında tutuklandılar. Petersburg'da sıkı yönetim ilan etmiş olan hükümet, onların bu ihanetlerinden ötürü askerî mahkemede yargılanıp, ölüm cezasına çarptırılmalarını istiyordu, fakat sonuçta başka bir alternatif benimsendi ve oldukça ılımlı bir sivil mahkeme tarafından yargılandılar. Temsilciler ve Kamenev suçlu bulunarak, Sibirya'ya sürgüne gönderildi ve Şubat Devrimi'ne kadar orada kaldılar. Resimde (soldan sağa), sürgüne gönderilen* Bolşevik *temsilcilerden G. Petrovskiy, A. Badayev, M. Muranov, N. Şagov ve F. Samoilov görülüyor.*

18 Ekim Devrimi

yüksek bir hızda büyüyordu. Bununla birlikte ekonominin öteki sektörlerinde durumun pek iç açıcı olduğu söylenemezdi. Örneğin canlı hayvan üretimi nüfusun artış hızından daha düşük seyrediyor. geleneksel hayvancılık bölgelerinde köylüler artan nüfusu beslemek için meraları ekmeye mecbur kalıyordu. Askerî bakış açısından, Çarlığın görünüşü 1914 başlarında derli toplu gibiydi. Sınai üretimdeki hızlı büyümenin gizlediği, savaş ekonomisi için hayati kimi dallardaki geriliğe ve ihracata dayalı demir çelik sanayiinin dengesizliğine karşın Rus ordusu savaşa girdiğinde askerî uzmanlara göre, bir Avrupa savaşını sürdürmeye yetecek kadar tüfek, cephane ve hafif topla donatıldığı gibi, tükenmez bir insangücü kaynağına ve deniz ve karadan gelecek kuşatmalardan etkilenmeyecek güvenilir besin kaynaklarına sahipti.

Savaş Ekonomisi

Savaşan öteki ülkelerde olduğu gibi Rusya'da da ilk sorunlar cephane sıkıntısı biçiminde başgösterdi. Çoğunluğu devlete ait silah ve cephane fabrikaları, olağanüstü top mermisi tüketimi karşısında stoklarını süratle eritmeye başladılar. Devlet işletmeleri rüşvet ve beceriksizlikle suçlanırken, özel fabrika sahipleri de fahiş fiyatla mal satmakla suçlanıyorlardı. 1915 başlarında küçük bir silah müteahhitleri çevresinin dışında kalan sanayici burjuvalar askerî üretim temelini genişletmedeki beceriksizliğini öne sürerek Savaş Bakanı Rodziyanko'ya karşı saldırıya geçtiler. Bunun sonucu olarak askerî üretimin tümünü denetleyip koordine edecek olan Devlet Güvenliği Özel Konseyi kuruldu. Yeni kurulan konsey, silah siparişlerini olağanüstü ölçeklere çıkardı. Bütün sanayi savaş için çalışmaya başladı. Bir bütün olarak büyük ölçekli sanayi üretimi 1916'da doruğuna çıktı. Bu yıl, sanayi üretimi 1913 fiyatlarıyla 1914'tekinin yüzde 22 üzerine çıktı. Ancak bu üretim karakteri itibarıyla esas olarak askeriydi. 1913'te sanayi üretiminin yüzde 70'i avlarda tüketildiği halde, 1916'da bu oran yüzde 58'e düşmüştü. 1913'te askerî gerekler sanayi üretiminin yüzde 5'ini emdiği halde bu, 1916'da yüzde 25'e çıkmıştı. 1917'ye gelinirken yatırım mallarında özellikle lokomotif ve tarımsal araç gerecin yanısıra, başlıca tüketim mallarında kıtlık başgöstermek üzereydi.

İşçi Sınıfının Niceliksel Gelişimi

1913 ile 1916 arasında büyük ölçekli sanayi üretiminde çalışan işçi sayısında yüzde 10 oranında artış oldu. Birçok işçinin askere alınmış olmasına karşın, 1914'te işsiz olanların

Troçki ve Lenin: 1905-1917

1917'den önce, Troçki ile Lenin'in Rus Devrimi'nin toplumsal niteliğine ilişkin görüşlerindeki temel farklılıklar nelerdir? Rusya'da kurulacak iktidarın proletarya ile köylülüğün bir tür ittifakı olması gerektiği konusunda Troçki, Lenin ile hemfikirdi, ancak bu ittifakta proletaryanın zorunlu olarak *egemen* güç olmasında ısrar ediyordu. Bu tezi desteklemek amacıyla *Sonuçlar ve Olasılıklar*'da üç farklı dayanak ileri sürdü: 1) Sanayileşmenin sonucunda, kırsal kesimin kente kaçınılmaz biçimde tâbi olması; 2) köylülüğün bağımsız bir siyasal rol oynama yeteneğinden yoksun oluşu, dolayısıyla şehirli sınıflardan birinin önderliğine zorunlu bağımlılığı; 3) Rusya'da hakiki bir devrimci burjuvazi olmadığı için köylülüğün, işçi demokrasisi iktidarını desteklemeye zorlanacak olması -"Köylülüğün bunu, burjuva rejimlerinin etrafında toplanırken olduğundan daha fazla bir bilinçlilikle yapması pek bir şeyi farkettirmez". Lenin, bu son tezle polemiğe girerken "proletarya, köylülüğün cehalet ve önyargılarına bir burjuva rejimindeki güçler gibi güvenip dayanamaz ve köylülüğün devrim sırasında her zamanki cehalet ve pasifliğini koruyacağını da varsayamaz" diyordu. Ancak, devrimci harekette proletarya hegemonyasının gerekliliğinde ısrar ettiği için, son tahlilde, Troçki ile anlaşmazlığı çok da derin sayılmazdı. Örneğin, Lenin *RSDİP*'nin 1908/1909 konferansında "köylülüğü peşine takan proletarya" forlümünü önerdikten sonra, sonunda Troçki ve Luxemburg'un ileri sürdüğü "köylülüğün desteklediği proletarya diktatörlüğü" sloganını benimsedi ve bu iki farklı sloganın ardındaki enlayışın aynı olduğunu açıkladı.

Aslında, Troçki'nin Rusya'da işçilerin iktidarı perspektifine Parvus, Luxemburg ve en çok da Lenin katılıyordu. *Sürekli devrim teorisindeki radikal yenilik, gelecekteki devrimci iktidarın sınıfsal yapısına bakıştan ziyade bu iktidarın tarihsel görevleri anlayışındaydı.* Troçki'nin belirleyici katkısı, Rus devriminin kapsamlı bir demokratik dönüşümün aınırlarını aşabileceği ve sosyalist içerikli anti-kapitalist önlemler almaya başlayabileceği düşüncesiydi. Troçki, bu ikonoklastik hipotezi nasıl doğruladı? Kanıtının temel dayanağı, 'proletaryanın siyasal egemenliğinin ekonomik bağımlılığıyla bağdaşmaz olduğu' inancıydı. Troçki, baskı araçlarını denetleyen iktidardaki proletaryanın, kapitalist sömürüye hoşgörü göstermeye neden devam edeceğini soruyordu. İşçi sınıfı, kendini asgari, demokratik programın gerçekleştirilmesiyle sınırlandırsa bile, "bizzat konumunun mantığı (...) onu kolektivist önlemler almaya" zorlamaz mıydı? Örneğin, devlet, grevcilere yardımda bulunduğunda muhtemelen işverenlerin yaygın lokavtlar şeklindeki tepkisini provoke etmiş olurdu. 'Sermaye grevi' tehdidiyle karşı karşıya kalan proletarya iktidarı, fabrikaları ele geçirmeye ve üretimi düzenlemeye zorunlu kalacaktı. Kısacası " 'asgari ve azami' program arasındaki ayrım, proletarya iktidara gelir gelmez ortadan kalkar" (Troçki'nin bahsettiği işçi iktidarının, burjuva devleti çerçevesindeki reformist işçi partilerinin hükümete katılımıyla -yüzyılın başında Jaurès ve Fransız sosyalistlerinin yaptığı gibi- hiçbir ilgisi olmadığını belirtelim.)

Şu halde Troçki'nin devrimci sürecin sürekliliği anlayışı, mantıken 'bir devrimci demokratik diktatörlük'teki sınıf mücadelesi dinamiklerinin önceden bilinen verilere göre yapılan bir tahmininden çıkar. Üstelik bu anlayış, devrimci geçiş konjonktüründe siyasal alanın nasıl egemen olduğu konusundaki derin anlayışa dayanır; proletaryanın siyasal gücü derhal toplumsal ve ekonomik bir güç halini alır, bu da fabrikalar üzerindeki burjuva egemenliğini doğrudan tehdit eder. Böylesi koşullar altında, lokavt ve ekonomik sabotajın çeşitli biçimleri, (yatırımın azaltılması, sermayenin kaçışı, istifçilik vb.) özel mülkiyetin kurumsal (devlet) garantilerinin çökmesi ve işçi sınıfı iktidarı tehlikesiyle karşı karşıya kalan burjuvazinin mantıklı ve neredeyse kaçınılmaz tepkileridir. Bir başka deyişle, proletaryanın siyasal egemenliği ve burjuvazinin ekonomik gücü arasındaki çelişki her iki sınıf için de katlanılmazdır: Böylesi oldukça değişken ve geçici bir durumun, taraflardan birinin lehine acilen çözülmesi gerekir.

Lenin'in yeni metodolojik kopuşları ve emperyalizm teorisinin, devrimci sürecin sürekliliği anlayışıyla bir senteze ulaştırılması ancak 1917'de Şubat Devrimi'nin tıkanmasından sonra gerçekleşmiştir. Mart'ta Petrograd'daki *Bolşeviklerin* çoğunluğu hâlâ yeni devrimi, burjuva görevleriyle sınırlı olarak algılarken, Lenin, sürgünden, sosyalist önlemlerin artık vaktinin gelmiş olduğunu söyleyen *Uzaktan Mektuplar*'ını yolluyordu. 3 Nisan'da Rusya'ya dönmek üzereyken, Lenin Finlandiya istasyonunda işçi, asker ve denizcilerden oluşan bir kitleye olağanüstü bir konuşma yaptı. "Sosyalist devrim için, sonuna kadar, proletarya mutlak zaferine ulaşana dek mücadele etmeliainiz. Yaşasın sosyaliat devrim" bu sözler ve Lenin'in öne sürdüğü -'Tüm iktidar Sovyetler'e- temel siyasal sloganı, *Menşevik* Sukhanov'a göre, Lenin'in en sadık yandaşlarının bile kafasını karıştırmıştı. *Bolşeviklerin* resmî gazetesi *Pravda*'da 8 Nisan'da Kamanev'in imzasını taşıyan bir makale yayınlandı. Makalede "yoldaş Lenin'in ana projesini, burjuva-demokratik devriminin sona erdiği varsayımından yola çıktığı ve bunun hemen bir aosyaliat devrime dönüştürülebileceğine inandığı için kabul etmemiz mümkün değildir" deniyordu. Sukhanov'a göre *Menşevikler*, *Pravda*'da yazılanları memnuniyetle karşıladılar: "*Bolşevik* partinin Marksist üyelerinin ayağı sağlam basıyor, eskinin bilimsel sosyalizminin temel ilkelerini savunmak için tüm parti Lenin'e isyan ediyor gibi gelmişti, ancak ne yazık ki yanılmışız". Aslında Lenin'in yeni tezleri, "eskinin bilimsel sosyalizm"inden ve hem *Menşeviklere* hem *Bol-*

29 Temmuz 1914 akşamı Çar II. Nikola bir genel seferberlik emri imzaladı. Yarım saat sonra vazgeçti, emir iptal edildi. Ertesi gün, generallerinden birinin "Karar vermek zor" demesi üzerine aynı emri yeniden imzaladı. İlk adımda yaklaşık 3 milyon kişinin askere alınmasını sağlayacak bu emir karşısındaki tepkilerinin kararsızlıktan mı, kayıtsızlıktan mı kaynaklandığı anlaşılmadı. O akşama günlüğüne yazdıkları şunlardan ibaretti: "Kendi başıma yürüyüşe çıktım. Hava sıcaktı. Yürümek pek hoş geldi." İki gün sonra, beklendiği gibi Almanya savaş ilan etti. Olay, bütün Rusya'da, ama özellikle şehirlerde büyük bir milliyetçilik dalgasıyla karşılandı. 12 Ağustos'ta, henüz silah altına alınması gerekenlerin yalnız üçte biri toparlanabilmiş olduğu halde, Rus orduları Doğu Prusya sınırını geçtiler. Başlangıçtaki ilerlemenin kolaylığı bir seraptan ibaretti. 1905'teki Japonya karşısındaki yenilgiden sonra, Rus ordusunu modernize etmek için çeşitli girişimlerde bulunulmuş; araç gereç ve silahlar yenilenmiş, levazımat depoları doldurulmuştu. Ama, ordunun üst kademelerindeki yolsuzluk o dereceye varmıştı ki, harekâtın daha birinci haftası tamamlanmadan, askerler kendilerini yalnızca cephanesiz değil, postalsız bulmuşlardı. 26 Ağustos'ta başlayan Tanneberg savaşı üç gün sürdü ve sonunda 29 Ağustos'ta Rusların ikinci ordusu ormanda bir açıklığa çekilebildiğinde, Almanlara geride 100 bin esir bırakmıştı. Ordu komutanı August Samsonov çekildiği bölgeden ayrılmadan, geceyarısı intihar etti. Ancak yenilginin ağırlığı Rusya içinde asıl 1915 baharında, savaşın Rus topraklarına sıçradığı noktada hissedilmeye başladı. Mayıs başına varıldığında Ruslar 750 bin esir vermişler ve Dinyeper nehrinin doğusuna çekilmek zorunda kalmışlardı. 1916 yılı Rusların yegâne başarılı harekâtına tanık oldu: güneybatıdaki Brusilov saldırısı. Ancak aynı yıl içersinde, böylesi bir harekâtı doğu Prusya'da tekrarlama girişimi, 20 bin ölü ve 60 bin esir ile sonuçlandı.

çoğunluğu da fabrikalarda istihdam edilmeye başlanmıştı. Öte yandan sanayide kadın ve çocuk emeği kullanımı hızla arttı. 1913'te fabrikalarda çalışan kadın işçilerin bütün işçilere oranı üçte birken bu 1916'da beşte ikiye yükseldi.

1917'ye gelindiğinde Rusya'da fabrika ve madenlerde 3.5 milyon, ulaştırmada 1.260 bin ve inşaatta 1.250 bin milyon işçi çalışıyordu. Her türden toplam ücretli işçi sayısı nüfusun yüzde 10'u olan 18.5 milyon dolaylarındaydı. Petersburg'da yüzde 65'i metal, yüzde 11'i tekstil, yüzde 10'u kimya işkolunda çalışan 420 bin işçi çalışıyordu. Moskova'daki 420 bin işçinin yüzde 33'ü tekstil, yüzde 25'iyse metal işkolunda çalışanlardan oluşuyordu. Merkezi sanayi bölgesinde yüzde 61'i tekstil işçisi olan 1 milyondan fazla işçi, Urallar'da yüzde 83'ü metalurji ve madencilikte çalışan 350 bin işçi bulunuyordu. Ukrayna'daki 1 milyon işçinin 280 bini Don havzasındaki madencilerdi. İşçi sınıfı merkezileşmiş bir durumdaydı ve Petersburg'daki işçilerin yüzde 70'ten fazlası binden fazla işçi çalıştıran işyerlerinde, Ukrayna'da işgücünün üçte ikisi 500'den fazla işçi çalıştıran işletmelerde yoğunlaşmış ve merkezileşmişti.

Askere alınmalar, fabrikaları vasıflı işçilerin emeğinden yoksun bıraktı. Komutanların gönülsüzlüğüne karşın 1915 başlarında vasıflı işçilerin cephane fabrikalarında çalışmak üzere cephe gerisine çağrılmalarına izin verildi.

Ücretler

Hükümetin ücretlerle ilgili herhangi bir özel politikası bulunmuyordu. Savunmayla ilişkili sanayilerde ücretler 1917'ye gelinceye kadar az çok enflasyon oranları ile paralel olarak yükselirken ağaç, gıda, basın gibi işkollarında ücretler fiyat artışlarının gerisine düştü. 1913 ile 1916 arasında cephane üretiminde çalışan işçilerin ücretleri yüzde 23 oranında artarken savunmadan gayri sanayilerde çalışanların ücretleri yüzde 16 azalmıştı. Bununla birlikte 1917'de hiçbir işçi grubu fiyat enflasyonundan etkilenmeksizin kalamadı. En avantajlı işkollarında çalışanların ücretleri bile, 1913 düzeyinin en az yüzde 25 altındaydı.

İşçi Hareketindeki Yükselme

Savaştan az önce Petersburg'daki siyasal grev hareketi barikatları kurmanın eşiğine kadar gelmişti. Putilov fabrikası işçilerinin Bakü'de petrol işçilerinin grevinin polis tarafından vahşice bastırılmasını protesto için giriştikleri greve 7 Temmuz'da 110 bin işçi katıldı, bu sayı

şeviklere yol göstermiş olan Plehanov ve Kautsky'den esinlenmiş Marksizmin 'temel ilkeleri'nin belirli bir tür yorumundan gerçekten de önemli bir kopuş oluşturuyordu: "Sukhanov'un 1923'de yazdığı kitabın eleştirisinde Lenin, bu kopuşun metodolojik kökenleri üzerinde durdu. Sukhanov gibileri, kendilerini Marksist olarak adlandırıyor, ancak onlar, Marksizmde mutlak olanı, yani onun devrimci diyalektiğini anlamaktan acizler."

Kabul edilmiş doktrinlere aykırı olan görüşleri böylesine tepki alınca Lenin, bir süre için önerilerini değiştirdi. ***Nisan Tezleri***, Sovyet Cumhuriyeti'ne örnek olarak 1871'in ***Komün*** tipi devletini önererek, sosyalist devrimi ima etmesine rağmen ondan bahsetmiyordu. ***Paris Komünü*** geleneksel olarak, Marx'ın ***Fransa'da İç Savaş***'ındaki tahlilin bir sonucu olarak, proletarya diktatörlüğünün bir örneği şeklinde anlaşılmıştı. Üstelik Lenin'in kendisi, demokratik ve sosyalist devrimlerin görevlerini karıştırdığı için ***Komün***'ü daha önceden (***İki Taktik***'te) eleştirmişti. "***Komün*** tipi Devlet" önerisini öne sürmek, sonuçta, Rusya'da proletarya diktatörlüğü ve demokratik ve sosyalist görevleri birleştiren bir devrim için mücadele etmekti. E.H. Carr'ın belirttiği gibi, "Lenin'in güçlü önerisi açıkça dile getirmese de sosyalizme geçişi ima ediyordu". Ancak, bunun açıklığa kavuşması için ***Bolşeviklerin*** çok beklemesi gerekmedi. Nisan sonundan önce, Lenin, geleneksel "proletarya ve köylülüğün demokratik diktatörlüğü" sloganından vazgeçilmesi için parti içinde mücadeleye başlamıştı. Lenin'e göre hâlâ eski formüle bağlı kalanlar (örneğin Kamanev) fiilen proleter sınıf mücadelesinde küçük burjuvazinin tarafına geçmişlerdi ve "devrim öncesi ***'Bolşevik'*** antikaları arşivine (eski ***Bolşevikler*** arşivi de denebilir) kaldırılmaları gerekirdi". Daha sonra, ***Volna*** gazetesindeki değişik Rus partilerinin tavırlarını soru-cevap şeklinde özetleyen bir yazı dizisinde, "***Bolşeviklerin*** sosyalizme karşı tavrı nadir?" sorusuna şu cevabı vermişti: "Sovyetler, sosyalizmin gerçekleşmesi için olası tüm kullanışlı yolları hemen denemelidir."

Stalinist ve post-Stalinist ideologlar son yarım yüzyıl boyunca, Lenin'in 1917'deki görüşlerinin, Troçki'nin sürekli devrim teorisiyle hiçbir ortak noktası olmadığını ve bunların 1905'de formüle ettiği stratejinin sadece düzeltilmiş ve iyileştirilmiş hali olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Şubat 1917'de geçici hükümetin yanısıra kurulan ***İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti***'nin "işçi ve köylülerin demokratik diktatörlüğü"nün somutlaşması olduğu tezi, bu tartışmanın mihenk taşıydı. Ancak, 1917'nin olaylarını 1905'in düzgün planlarına uysun diye değiştirmek mümkün değildir. İlk olarak, eğer Lenin, ***Petrograd Sovyeti***'ni 'demokratik bir diktatörlük...' olarak düşündüyse, bu sadece "çok önemli değişikliklerle beraber belli bir noktaya kadar"dı. Söz konusu olan, başlangıçta ***Menşevik*** ve ***Sosyalist Devrimcilerce*** yönetilen bu kurumun gücünü gönüllü olarak burjuvaziye bırakması gerçeğiydi. Bu da karşılığında onu tarihsel görevlerini (bunların en önemlisi, toprak sahiplerinin mülksüzleştirilmesi sayesinde toprak sorununa devrimci çözüm getirilmesiydi) yerine getirmekten alıkoydu. Ancak daha temel bir nokta bile, farklı Stalinist ve neo-Stalinist teorisyenlerce gözardı edilmektedir: Lenin, ***İki Taktik***'te, Rus devriminin, kapitalizmin Asya değil Avrupa türü yaygın ve hızlı gelişimine sadece zemin hazırlayabileceğine ikna olmuşken, Mart/Nisan 1917'de fikrini değiştirerek anti-kapitalist, devrimci sosyalist önlemlerin aciliğini vurgulayan bir görüşü benimsedi. 1905'de Rusya'nın ekonomik gelişim derecesinin, işçi sınıfının acil ve mutlak özgürleştirilmesini olanaksız kıldığına inanıyordu, ancak 1917'de bu "mutlak özgürleştirme"den daha azını hedeflemeyen bir strateji geliştirdi. Öyleyse, ***Nisan Tezleri*** ile Troçki'nin sürekli devrim anlayışı arasındaki çok yakın bağlantı ve uzlaşma nasıl inkar edilebilir?

1917'nin olayları, 12 yıl sonra Troçki'nin tahminlerini acı bir şekilde doğruladı. Birincisi, Rus burjuvazisi (ve siyasal yandaşları olan ***Menşevikler***, ılımlı popülistler ve diğerleri) demokratik devrimi tamamlamaktan, özellikle de köylünün devrimci istemlerini tatmin etmekten aciz kaldığını kanıtladı. İkincisi, önemli demokratik görevler böylelikle ancak, köylülüğün gerçek kurtarıcısı olarak ortaya çıkan proletaryanın iktidarı ele geçirmesinden sonra tamamlandı. Lenin'in daha sonra gözlemlediği gibi "proleter devrimin zaferi sayesinde köylülüğe burjuva demokratik devrimi tamamlamada yardım edenler ***Bolşevikler***'di". "Meselenin özünde, burjuva devriminin temelini oluşturan toprak sorununun, burjuvazinin yönetimi altında çözülemeyeceği gerçeği yatıyordu. Proletarya diktatörlüğü, demokratik toprak devriminin tamamlanmasından sonra değil, başarılması için gerekli ön koşul olarak ortaya çıktı." Üçüncüsü, işçi sınıfı, bir kez iktidara geldikten sonra, kendisini sadece demokratik reformlarla sınırlandıramadı. Troçki'nin önceden gördüğü gibi, sınıf mücadelesinin dinamiği işçi sınıfını, açıkça sosyalist önlemler almaya zorluyordu. Aslında mülk sahibi sınıflara ve gittikçe büyüyen üretimin felce uğraması tehdidine rağmen sovyetler, mülksüzleştirmeye, Troçki'nin öngördüğünden çok daha önce, Haziran 1918'de ***Halk Komiserleri Konseyi*** ana sanayi dallarının kamulaştırılmasını emrettiğinde yöneldi. Böylelikle 1917 Devrimi, şubattaki (tamamlanmamış) burjuva demokratik aşamasından, Ekim'de başlayan proleter sosyalist aşamaya dek kesintisiz bir gelişim süreci yaşadı. Köylülüğün desteğiyle sovyetler, demokratik görevlerle (toprak devrimi) sosyalist görevleri (burjuvazinin mülksüzleştirilmesi) biraraya getirdi ve böylelikle de sosyalizme geçiş için kapitalist olmayan bir yol açıldı. Başında Lenin ve Troçki'nin bulunduğu ***Bolşevik*** partisi, ancak Lenin'in Nisan 1917'de sürekli devrim teorisine uygun doğrultuda başlattığı radikal stratejik yeniden yönelim sayesinde 'dünyayı sarsan' bir büyük toplumsal hareketin önderliğini alabilirdi.

MICHAEL LÖWY

kısa zamanda 200 bine çıktı, Petersburg'daki bütün fabrikalar kapandı. 11 Temmuz'da telefon ve telgraf direkleri yıkılarak barikatlar kuruldu. Ancak 15 Temmuz'da düzen yeniden tesis edilebilmişti. Savaşın ilanı ile birlikte hava birden değişti. İşçiler kitle halinde savaşın coşkusuna kendilerini kaptırdılar. Bunun ardından hükümet bin kadar *Bolşeviği* yakalayıp şehir dışına çıkardı. Binlerce "itaatsiz" işçi orduya alındı. Petersburg proletaryasının yaklaşık yüzde kırkı askere alınırken fabrikalarda onlardan boşalan yerleri kırdan gelen yeni işçiler doldurmaya başladı.

Savaşın ilk ayları işçi hareketinde muazzam bir siyasal düşüşe yol açtı. "Kanlı Pazar"ın yıldönümü için yalnızca 14 fabrikadan 2.528 işçi greve çıktı. 1 Mayıs gösterilerine 859 işçi katıldı. Bunlar 1914'ün ilk yarısında grevlere katılmış olan 1 milyon 59 bin işçi ile karşılaştırıldığında düşüşün hızı gözönüne getirilebilir. Ancak 1915 ortasından başlayarak mücadele, yeniden tırmanma eğilimi göstermeye başladı. Daha önemlisi ekonomik mücadelelere katılan işçi sayısındaki artışlar mütevazi olmasına rağmen çatışmaların şiddeti çok yüksekti. Kostromo ve İvanova-Voznosensk'teki çatışmalarda kırka yakın işçi öldürüldü. Eylül'de 64 bin işçi siyasal taleplerle greve başladılar. 1915'te toplam 928 grevden 715'i ekonomik, geri kalanı siyasaldı ve birincilere 383.587, ikincilere 155.941 işçi katılmıştı. 1916'da siyasal grevlere 280.943 işçi katılırken ekonomik grevlere 221.136 işçi katıldı. 1917'nin yalnızca Ocak ve Şubat'ında ise 256.253 işçi siyasal grevlere katılırken 35.829 işçi ekonomik grevlere katılmış, böylelikle siyasal nedenlerle grev yapan işçilerin sayısı sürekli artış göstererek 1917'nin ilk aylarında tüm grevcilerin yaklaşık yüzde 85'ine ulaşmıştı. İşçi hareketinin merkezi olarak St. Petersburg savaş boyunca grev hareketlerinde başı çekti. Savaş yıllarında Petersburg'da 256 siyasal grev olurken daha çok işçi barındırmasına karşın Moskova'da 113 siyasal grev kaydedildi. Bunlara katılan işçi sayısı arasında da çok büyük bir fark vardı: St. Petersburg'da 358.118 işçi siyasal nedenlerle grev yaparken Moskova'da siyasal grevcilerin sayısı 39.279'da kaldı. Tüm Rusya'da ise siyasal nedenlerle grev yapan işçilerin sayısı 469.086'ydı. Üstelik sanayi işçilerinin yüzde 17'si askere alınmıştı ve işçilerin yaklaşık yüzde 40'ı tecrübesiz işçilerden oluşuyordu.

Devrimci Hareketlilik ve *Bolşevik* Partisinin Etkinliği

Savaş patlak verdiğinde partinin özellikle Petersburg örgütünde önder rolü oynayan Duma milletvekillerinin tutuklanmaları örgütü çökertti. Polis örgüt birimlerine sızdı. Petersburg komitesinin yedi üyesinden Şurkanov, Ignatev ve Levtskiy'nin 1914'te polis ajanı oldukları ortaya çıktı. Ancak *Bolşevikler* öncelikle Petersburg örgütü olmak üzere yıkılan parti örgütlerini her seferinde yeniden inşa etmeyi başardılar. Petersburg komitesi, 1915'te Kronştadt ve Helsingfors'la birlikte Baltık filolarındaki örgütlenmeler üzerinde otoritesini kurdu. Moskova'ya örgütçüler, broşürler, bildiriler gönderdi. Temmuz 1914 sonundan Şubat Devrimi'ne kadar 500 bin nüsha tutan 160 broşür yayınladı. 1916 başlarında *Bolşevik* örgütlerinin kendilerini

Ressam Eric Kennington'un Zehirlenmiş ve Yaralanmış *adlı resmi. Nükleer silahlar dışında, modern savaşlarda kullanılan silahların hepsinin -uçak, makinalı tüfek, zehirli gaz, el bombası, tank, zırhlı gemi ve denizaltı- ilk biçimleri ilk kez I. Dünya Savaşı'nda kullanıldı. Savaşın birinci evresinde, bu yeni silahların toplam etkisi, savunan tarafa saldıran taraf karşısında göreli bir üstünlük sağlamak oldu. Askerlerin savunma amacıyla kazılan siperlerde geçirmek zorunda kaldıkları zamanın uzunluğundan ötürü, I. Dünya Savaşı "siperler savaşı" diye anıldı. Siperlerin en büyük tehlikesi onları dolduran zehirli gaz içinde boğularak ölmekti. Zehirli gaz (nitrat) ilk kez Almanlar tarafından 1915'te Ypres'de kullanıldı ve müttefik kuvvetleri tamamen gafil avladı. 1917'de ise, boğucu etkisinin yanısıra temas ettiği yeri yakan "hardal gazı" geliştirildi. Savaş boyunca 185 bin kişi zehirli gazın etkisine maruz kaldı; ancak kısmî de olsa bir koruma sağlayan gaz maskelerinin sayesinde, gazdan ölenlerin sayısı 9 binle sınırlı kaldı. 1917'den sonra tankların yaygın olarak kullanılmaya başlanmasıyla birlikte, siperlerin sağladığı koruma önemli ölçüde azaldı ve savunma ile saldırı arasındaki denge, bu kez, saldırı lehine bozuldu.*

Sovyet ressamı Reşetnikov'un Barış İçin *adlı resmi. 1950'de yapılmış olan ve I. Dünya Savaşı yıllarındaki hayali bir savaş karşıtı gösteriyi temsil eden bu resim, bir anlamda, sosyalistler arasında o dönemde yaygın olan (yanlış) bilinci yeniden üretiyor. 1914'te yalnızca sosyalistler değil, kimse kitlelerin özellikle de işçilerin, böylesi geniş ölçekli bir savaşa tahammül edeceklerini düşünmemişti. 1911'de* A History of Our Time *(Zamanımızın Tarihi) adlı bir kitap yazan liberal tarihçi G. P. Gooch, "medeni ülkeler arasında savaş"ı, "düello kadar devrini kapatmış bir olay" olarak değerlendirebiliyordu. Oysa kitleler, yalnızca ilan edildiği anda değil, ilk iki yılı boyunca savaşı sorgulamadı. Savaş karşıtı gösteriler düzenlemek bir yana, insanlar milyonlarcasının öleceği savaşa büyük bir coşkuyla atıldılar. Oysa popüler düzeyde, böylesi saldırgan bir milliyetçiliğin de izleri yok değildi. İngiltere'de 1900 ile 1914 arasında, Almanların İngilitere'yi istilasını konu alan 180 macera ve savaş kitabı yayınlanmıştı. Ünlü sosyolog Max Weber, Lahey Barış Konferansı'nın toplandığı 1899'da Freiburg Üniversitesi'nin açılış konuşmasında, "Eğer bir* Weltmachtpolitik *(dünya gücü olma politikası) ilk adımı olmayacaksa, Alman Birliği'nin, yaşlılık yıllarında yapılmış bir gençlik budalalığı addedilmesi gerektiği"ni söylemişti. Yüzyıl başında Alman sigara paketlerinin üzerinde General Moltke'nin "Savaş, Tanrı'nın kurmuş olduğu doğal düzenin unsurlarından biridir" cümlesi yer almaya başladı. Fransız pasifist yazar Romain Rolland Ağustos 1914'te bir dostuna yazdığı mektupta "Avrupa'nın bütün ülkelerini, böylesi bir hemfikirlik içinde bir savaşa sürükleyen şey insanüstü bir düzenin, karşı çıkılması anlamsız olacak bir kozmik gücün işareti olmalı. Kader konuşuyor." diyordu.*

onardıklarını belirleyen *Ohrana* yeniden saldırıya geçerek örgüte darbeler indirdi. Bununla birlikte parti üyelerinin sayısında sürekli ve düzenli bir artış gözlendi. Mayıs 1916'da bir *Ohrana* ajanının raporuna göre Petersburg'daki sayıları 2 bin olan parti üyeleri, 1916 sonunda Şliyapnikov'un raporuna göre, 3 bine çıktı. *Bolşeviklerin* savaş sırasındaki etkinlikleri işçi hareketinin tırmanışı üzerinde büyük bir etki yarattı. Ağustos 1915'te Putilov fabrikası işçileri greve gittiklerinde ileri sürdükleri siyasal talepler arasında *Bolşevik* milletvekillerinin serbest bırakılması, basın özgürlüğü, oy hakkı gibi talepler bulunuyordu. Ocak ve Şubat 1916'da greve giden 100 binden fazla işçinin sloganları arasına "Kahrolsun Romanov Monarşisi", "Kahrolsun Savaş" da eklenmişti.

Savaş Sırasında Öteki Muhalefet Partileri

Sosyalist Devrimciler

1905 Devrimi'nin eş zamanlı köylü ve işçi ayaklanmalarına ve silahlı mücadeleye dayanan taktiklerini doğruladığını düşünmelerine rağmen *Sosyalist Devrimciler* 1907'den sonraki dönemde sendikalar ve parlamento aracılığıyla yürüyen mücadelenin imkanları konusunda harhangi bir perspektife sahip olmadıklarından bu yöntemleri aşağılamakla yetindiler, demokrasi ve devrim için merkezileşmiş şiddete dayalı politikalarını sürdürdüler. Ancak kırda yatışan sınıf mücadelesi köylü yandaşlarını eylemsizliğe iterken, yürüttükleri silahlı mücadele de yalıtılmış anlamsız eylemler halini almaya başladı. 1907'den sonra da silahlı şiddet hareketlerini sürdüren partinin merkezi savaş örgütünün başı olan Azev'in *Ohrana*'nın adamı olduğunun ortaya çıkması, sonuçta şiddet eyleminin hayli gözden düşmesine yol açtı. 1911'de Avksentiev, *SR*'lerin Duma'ya ve sendikalara katılması için bir kampanya açtı. Ancak, parti bu yaklaşımı reddedince Kerenskiy ancak, Trudovik listesinden seçilerek Duma'ya girebildi. Savaş patlak verdiğinde *Sosyalist Devrimciler*'in Paris'teki önderleri Avksentiev, Bunakov-Fondaminskiy ve

Aleksandra Kollontay

Adı, SSCB'de 1917 Devrimi'nin ardında gerçekleştirilen, kadınlarla ilgili önemli reformlarla özdeşleştirilen Aleksandra Kollontay, karmaşık kişiliği ve siyasal çizgisinin özgünlüğü nedeniyle, sonuna dek kendini adadığı devrim tarafından yetenekleri gerektiği gibi kullanılmamış, özellikle kadın politikası bakımından 1970'lerde batıda gelişen kadınların kurtuluşu hareketi tarafından keşfedilen kimi ilginç görüşü yeterince değerlendirilmemiş olan bir kadındır. Hem 1917 Devrimi'nin en ünlü önderlerinden, hem de başta kendi ülkesi olmak üzere yakın bir tarihe kadar unutulan, unutturulan bir kadın olan Kollontay'ın çok sayıdaki yayınlanmış eserine rağmen dünya görüşü bugün bile derinliğine çözümlenmemiş, yayınlanmamış anıları ve yazışmaları henüz incelemeye açılmadığı için hakkında pek çok yanıtlanmamış soru kalmıştır. Türkiye'de dünyanın, adı kadın mücadelesiyle özdeşleşen kadınları arasında, hakkında en fazla yayın yapılmış kişi olmasına rağmen, siyasal görüşlerinin kimi yönleri karanlıkta bırakılmaktadır. Bu konulara, Kollontay'ın sayıları 35'i bulan kitaplarıyla, 200'ü bulan ve pek çoğu batı dillerine ancak bölümler halinde çevrilmiş bulunan makalelerini okuma olanağından yoksun bir kişi tarafından kesin yanıtlar getirmesi beklenemeyecek olan kısa incelemede, Kollontay'ın hayatının, 1873-1908 arasını kapsayan gençlik, 1908-1917 arasını kapsayan sürgün, 1917-1921 arasındaki devrim, 1921'de yaşanan parti içi bunalım ve Kollontay'ın önderlerinden olduğu *İşçi Muhalefeti*'nin yenilgisinden sonraki yıllarını kapsayan diplomatlık dönemlerinin ana çizgileri ele alınacaktır.

Kollontay'ın siyasal yaşamının batı dünyasında üzerinde en fazla durulan yanı, *İşçi Muhalefeti* evresidir. Rejimin bürokratik bir yozlaşmayla karşı karşıya geldiği uyarısını ilk kez dile getiren kişilerden olması, bugünden geriye bakıldığında dikkat çekicidir. Öte yandan, öncelikle 1970'lerin başlarında kadınların "bağımsız" bir kurtuluş hareketi oluşturmaları bağlamında, kadın hareketinin örgütlenmesiyle ilgili görüşleri nedeniyle feministlerin ilgi odaklarından biri olan Kollontay'ın kendisi "feministler"e karşı olmakla birlikte, feministler, onu, pek çok görüşünü benimsemeseler de kadınların tarihinin önemli bir şahsiyeti olarak kabul etmişlerdir.

Devrimci ajitatörlüğü nedeniyle çağdaşları tarafından "etekli Jaurès", "devrimci Virago", "korkunç *Bolşevik*" gibi sıfatlarla anılmasına karşılık, pek çok gözlemciyi güzelliği ve zarafetiyle büyüleyen Kollontay, duygusal hayatının serüvenleri yüzünden hakkında çok şey yazılıp söylenmesine rağmen, gerçekte hayatının bu yönü konusunda çok duyarlı ve kapalı bir kadındı.

Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nde ön plana çıkan pek çok kadın gibi ayrıcalıklı bir çevreden gelen Aleksandra Mihalovna Domontoviç, 1872'de St. Petersburg'da doğdu. Babası, zamanını Bulgar cephesi ile Türk-Bulgar savaşıyla ilgili tarih çalışmaları arasında geçiren, soylu ve liberal görüşlere sahip bir general, annesi Finlandiya'da odun ithal eden bir tüccarın kızıydı. Generalin ikinci karısı olan annesi, St. Petersburg sosyetesini şaşırtan bir biçimde, ekonomik bağımsızlığını yitirmek istemediğinden çiftliğinde tereyağı üretimi yapardı.

Çok iyi bir eğitim alan ve birkaç yabancı dil öğrenen Aleksandra Mihalovna, çocukluğundan itibaren Rus toplumundaki haksızlıkların bilincine vardı. Ancak ailesine başkaldırışı, siyasal değil, duygusal nedenlerle oldu. Ona mühendis aylığıyla alıştığı hayatı yaşatamayacağı gerekçesiyle evlenmelerine karşı çıkan ailesini dinlemeyerek, uzaktan akrabası Vladimir Kollontay ile 1893'te aşk evliliği yaptı. Bir yıl sonra bir oğlu oldu. 1896'da kocasının mühendis olarak çalıştığı fabrikaya yaptığı bir ziyaret sırasında işçi sınıfının yaşam koşullarını görmesi, hayatına yeni bir yön verdi. 1898'de oğlunu ailesine bırakarak ekonomi okumak üzere Zürih'e gitti. Ertesi yılı da İngiltere'de işçi sınıfı hakkında çalışmalar yaparak geçirdi. Dönüşünde, Avrupa'da yayılmakta olan Marksizmin revizyonist yorumlarından ve Fabianlar'dan umudunu keserek Ortodoks Marksizme daha yakın bir konuma geldi. Kocasını sevmesine rağmen, yapmaya kararlı olduğu siyasal mücadeleyle evlilik hayatının bağdaşmasını olanaksız gördüğünden, bir daha ona dönmedi.

1900-1903 yıllarında Finlandiya sorunu üzerinde çalıştı (*Finlandiya ve Sosyalizm*, 1906) ve görüşlerinin yakınlaştığı *Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi*'nin sol kanadına yakın dergilere yazmaya başladı. Ancak *Bolşevikler*le *Menşevikler* arasındaki çatışmada taraf tutmadı. 1905 ayaklanmasına katıldı. Troçki ve Lenin'i o sırada tanıdı. 1905'ten sonra Çar'ın bir ödün olarak açılmasına izin verdiği Duma'nın sosyal demokratlarca nasıl kullanılması gerektiği ve sendikalar gibi konularda onlardan farklı görüşlere sahipti. Sonradan *İşçi Muhalefeti* hareketinde savunacağı "kitlelerin yaratıcılığına güvenilmesi" gerektiği yolundaki görüşü o tarihte netleşti. Kadınlarla ilgili çalışmalarına da aynı yıllarda, St. Petersburg'da, kadınların mülkiyette, eğitimde, oy hakkında eşitliğini savunmak üzere başlatılan ve 1908'de bir kadın kurultayı toplayan feministlere karşı, işçi sınıfı kadınlarının sorunlarını savunarak başladı. *Sosyal Demokrat Parti*, Kollontay'ın bu kurultaya katılmasına karşıydı. O ise konferansa katılıp sufrajetlere karşı sert bir eleştiri yapma yanlısıydı. Bu amaçla *Kadın Sorununun Toplumsal Temelleri* (1909) kitabını yazdı. Ancak kongre salonu polislerle çevrilmişti. Kürsüye çıkarsa tutuklanacağını haber alan Kollontay yurt dışına gitti. Böylece hayatının 1917'ye kadar sürecek olan gezgin-sürgün dönemi başladı.

Bu dönemde bir yandan *Alman Sosyal Demokrat Partisi*'ne üye olup parti çalışması yaptı, bir yandan *II. Enternasyonal*'in kongrelerine katıldı, bir yandan Fransa'da 1911'de örgütlediği, ev kadınlarının hayat pahalılığına karşı grevi gibi eylemler düzenledi, bir yandan da çeşitli dillerde yayınlanan sosyal demokrat dergilere yazılar yazdı. Ayrıca Danimarka, İsveç ve İngiltere'de, aile, analığın korunması gibi konularda konferanslar verdi, British Museum'da *Toplum ve Analık* (1916) kitabı için malzeme derledi ve Avrupa işçi sınıfıyla ilgili gözlemlerini *İşçilerin Avrupa*'sında (1912) adlı kitabında topladı.

Bu son kitabında *Alman Sosyal Demokrat Partisi*'ne ilişkin olarak yaptığı, kariyerizm, şovenizm, bürokratik eğilimler, Marksist kültür yetersizliği, gençlere ve kadınlara yöneltilen aşağılama gibi eleştiriler, Liebknecht ve Zetkin dışındaki Alman sosyal demokratlarıyla arasının açılmasına neden oldu. 1914'te savaşın patlak vermesi üzerine Alman yetkililerince tutuklandı. Serbest kalınca Danimarka'ya ve İsveç'e geçti. Burada antimilitarist görüşlerinden dolayı yine tutuklandı. Serbest bırakılınca Norveç'e gitti. Başlangıçta savaş konusunda kesin bir pasifist tutum takındığı için görüşleri *Menşevikler*inkine daha yakındı. Öte yandan Lenin de onun İskandinav ülkelerindeki etkinliğinden yararlanmak istemesine rağmen ona çok güvenmiyordu. Bu yüzden Bern'deki *Sosyalist Kadınlar Konferansı*'na delege olarak onu göndermemişti. Ancak 1915'te Lenin ile Kollontay arasındaki ilişki sıklaştı, Lenin onu emperyalist savaşın devrimci bir savaşa dönüştürülebileceği konusunda ikna etti ve aynı yıl Kollontay *Bolşevik* partiye üye oldu. Şilyapnikov'la tanışması da, aynı döneme rastlar. Kollontay, 1915 ve 1916'da iki kez, Lenin'in ve Zimmerwaldcılar'ın (savaş karşıtı sosyalistler) görüşlerinin propagandasını yapmak üzere Amerika'ya gitti. Şubat 1917'de Norveç'e döndüğünde Rusya'daki gelişmeleri öğrendi ve oraya döndü.

1917 boyunca Lenin'e en koşulsuz desteği verenlerden biri Kollontay'dı. Örneğin 3 Nisan'da İsviçre'den dönen Lenin'in ertesi gün *Nisan Tezleri*'ni açıkladığı toplantıda onu destekleyen tek *Bolşevik* o oldu. Ardından partinin politikasının oluşturulması çalışmalarına katılmak yerine, silahlı ayaklanma propagandası yapmak için ajitatörlük faaliyetine döndü. Anılarında halk önündeki ilk konuşmasını yaptığında korkudan titrediğini yazan Kollontay, bu dönemde artık partinin en iyi ve en gözde hatiplerinden biri olmuştu. Kendisinden onyedi yaş daha genç, köylü kökenden gelme, cahil ve onunla aynı düzeyde olmadığı için *Bolşevikler* başta olmak üzere yaygın bir karalama kampanyasına konu edilen sevgilisi, sonradan evlendiği Pavel Dibenko ile Baltık denizcileri arasında yaptığı bir propaganda çalışması sırasında tanıştı. Temmuz ayında Finlandiya'dan dönerken tutuklandı. Tutuklu olduğu sırada *Petrograd Sovyeti*'ne ve *Bolşevik* partisinin Merkez Komitesi'ne seçildi. Gorki ve Krassin'in çabalarıyla serbest bırakılınca ilk kadın işçiler konferansını toplama çalışmalarını başlattı. 24 Ekim'i 25'e bağlayan gece Ekim Devrimi'ni yöneten *Smolni Enstitüsü*'ndeki *Bolşevik* genel kurmayında o da vardı. Devrimden sonra *Sosyal Güvenlik Halk Komiserliği*'ne getirildi. Sovyet Devrimi'nin kadınlara yasalarda eşitlik, eğitim ve oy hakkı tanıyan değişiklikleri yanısıra özellikle evliliğin kilisede takdis edilen, hayat boyu süren bir ilişki olmaktan çıkarılması, Kollontay'ın kadınların "toplumsal bir görevi" olarak kabul ettiği analık izinlerinin uzatılması, meşru ve gayrımeşru çocuk ayrımının kaldırılması gibi önemli adımları bu dönemde atıldı. Ayrıca kadınları politikaya aktif şekilde katabilmek için gerekli gördüğü, kadınların parti içerisinde ayrı olarak örgütlendikleri *Jenodtel* örgütü onun önerisiyle kuruldu.

Kollontay'ın sosyalist harekete en büyük katkılarından biri, devrim süreci sırasında bile, toplumsal dönüşümlerle siyasal devrimi içiçe ele alma konusundaki ısrarı idi. 1920'de yayınladığı Komünizm ve Aile*'de şöyle yazıyordu: "Eski ailenin enkazı üzerinde yepyeni bir biçimin yükselmekte olduğunu göreceğiz- kadınlarla erkekler arasında eskisinden alabildiğine farklı ilişkiler öngören ve komünist toplumun, her ikisi de bağımsız, her ikisi de özgür, her ikisi de işçi ve her ikisi de eşit iki üyesinin birliğinden ibaret olan bir aile. Evlilik, günümüzde aile hayatının iğrenç bir lekesi olan bütün para hesaplarından, bütün maddi unsurlardan arındırılacaktır."*

INTERNATIONAAL INSTITUUT VOOR SOCIALE GESCHIEDENIS (AMSTERDAM) ARŞİVİNDEN

Ancak Kollontay'ın *Bolşevik* partisi merkez yönetimiyle anlaşmazlığa düşmesi gecikmeyecekti. 1918 Mart'-

INTERNATIONAAL INSTITUUT VOOR SOCIALE GESCHIEDENIS (AMSTERDAM) ARŞİVİNDEN

ında Dibenko'nun *Askerî ve Deniz İşleri Komiserliği*'nden alınıp tutuklanması üzerine yönetimi eleştiren, ama görünüşünün kişisel hayatıyla ilişkili bulunacağı endişesiyle olayın fazla üstüne gitmeyen (Kollontay, Dibenko ile yeni kabul edilen evlilik yasasına göre evlenmişti), ardından *Bolşevik* olmayan basının yasaklanmasına karşı çıkan, ama işi istifa etmeye kadar götürmek istemeyen Kollontay'ın Lenin ve Troçki'yle olan görüş ayrılıkları giderek artmaktaydı. Sonunda Brest-Litovsk Barış Antlaşması'na karşı olduğu için Halk Komiserliği görevinden çekilerek Ukrayna'da ajitatörlük yapmaya gitti. Devrimin savaş kavramının terki anlamına gelen Brest-Litovsk Antlaşması'na karşı çıkma gerekçesi, o sırada *Sol Komünistler* muhalefetinin öne sürdüğü gerekçelerden farklı oarak, antlaşmanın Finlandiya işçi sınıfını gerici güçlere terk etme sonucunu doğurmasıydı. Fakat bu anlaşmazlıklar daha derinde yatan demokrasi ve toplumsal devrim anlayışından kaynaklanan görüş ayrılıklarının bir başlangıcından başka bir şey değildi. Partinin ilk ciddi bunalımının yaşandığı 10. Kongre'de ele alınan sendikalar sorunuyla ilgili tartışmada Kollontay hem Lenin'in içinde yeraldığı Onlar grubuna, hem de Troçki'nin başını çektiği azınlık görüşüne karşı çıktı.

10. Kongre'ye sunulan, başını, en eski *Bolşeviklerden* biri ve *Metalürji Sendikası*'nın temsilcisi Şilyapnikov'un çektiği *İşçi Muhalefeti* grubunun Kollontay tarafından kaleme alınan gerekçesi:

"Sınıf içgüdüsüyle, *İşçi Muhafeleti*'nin başını çeken yoldaşlar, bir şeylerin yürümediğini farkettiler. Devrim'in üçüncü yılında, kuşkusuz sovyet devletini kurduk ve emekçilerin işçi ve köylü cumhuriyetinin ilkesini ortaya koyduk, ama işçi sınıfının kendisi, bir sınıf olarak, kendine özgü, bölünemez ve türdeş ihtiyaçları, çıkarları ve amaçları bulunan, dolayısıyla başka sınıflarınkinden net şekilde ayrılan sürekli bir politikaaı olan işçi sınıfının, sovyet cumhuriyetinde giderek önemi azalan bir rol oynamaya başladığını, kendi yönetimince alınan kararları giderek daha az etkilediğini, merkezi iktidar organlarının politikasını giderek daha az yönlendirdiğini anladı." diye başlayan, Lenin'in üretimin uzman yöneticilerce örgütlenmesi ve Troçki'nin üretimin askerileştirilmesi önerilerine karşı çıkıyor, parti merkezinin, işçi tabanının sendikalarda ifadesini bulan özerk inisiyatifi ve yaratıcılığını dikkate almamasını eleştiriyor ve kitleden kopmaya neden olan bu anlayışın bürokratik yozlaşmaya yol açacağı uyarısında bulunuyordu. *İşçi Muhalefeti* hareketi, daha önceki ve sonraki "sol muhalefetler"den farklı olarak gerçekten sendikalarda ve fabrikalardaki işçi konseylerinde tabanı olan bir oluşumdu. Lenin ve arkadaşlarının, hareket konusunda endişelenmelerine, giderek Kollontay'ı ve Şilyapnikov'u "küçük burjuva sapma"ya düşmekle suçlamalarına ve en sonunda hem sendikaların özerk kuruluşlar olarak varlığına hem de *İşçi Muhalefeti*'nin bir hizip olarak varlığına son verme kararlarını almalarına hareketin bu niteliği yol açtı. Kronştadt ayaklanmasıyla aynı günlerde toplanan 10. Kongre'de *İşçi Muhalefeti*'nin mahkûm edilerek yasaklanmasından sonra, Şubat 1922'de *İşçi Muhalefeti*'nin son itirazı olan "22'ler mektubu"nu da imzalayan Kollontay, genellikle gözden düşen yöneticilerin kızağa çekilme yeri olan Norveç büyükelçiliğine ticaret ataşesi olarak atandı.

1924'te Norveç büyükelçiliğine getirildi. Diplomatik görevi fazla sevmemesine rağmen, aktif politika hayatı sona erdiği için yapabileceği fazla bir şey kalmamıştı. Böylece dünyanın ilk ve SSCB'nin tek kadın büyükelçisi oldu. 1926'da kısa bir süre Meksika büyükelçiliği yaptıktan sonra yine ilk misyonuna gönderildi. II. Dünya Savaşı'nın sonuna dek diplomatlığı aürdüren Kollontay, 1930'larda Stalin'in giriştiği karalama kampanyaları ve düzmece Moakova mahkemeleriyle iktidardan uzaklaştırılarak hayatlarını kaybeden eski "*Bolşevik* öncü kadro"dan hayatta kalan ve 1952'de Moskova'daki iki odalı evinde bir kalp krizinden eceliyle ölen tek kişi oldu. Diplomatlığının son yıllarında devletin en yüksek nişanlarıyla ödüllendirildi. Bu nedenle Stalin ile en azından zımni bir uzlaşma içinde olduğunu ileri süren tarihçilere karşı, başka tarihçiler, hayatta kalmasını dünyanın gözü üzerinde olan bir diplomatı olmasına borçlu olduğunu ileri sürmüşlerdir.

İşçilerin üretim sürecinden başlayarak toplumun her kademesinde karar alıcı olmaları gereğine inanan ve bürokratik yozlaşmaya, en başında karşı çıkan Kollontay'ın Stalin dönemi uygulamalarını onaylamasını beklemek zor olduğu gibi, pek çok tanık, resmî olmayan görüşmelerinde Kollontay'ın rejimin gidişiyle ilgili kaygılarını dile getirdiğini belirtmektedirler. Anıları ve özel yazışmasıyla ilgili arşiv açılmadan çözülmesi olanaksız olan bu bilmecede, bugün umutsuzluğuna delil olarak gösterilebilecek tek nesnel kanıt, 1922'ye kadar fevkalade velut bir yazar olan ve başta kadınları ilgilendiren konular olmak üzere her yıl pek çok yazı kaleme alan Kollontay'ın, 1930'dan sonra bir-iki anma ve anı yazısı dışında hiçbir fikir yazısı yayınlamamasıdır.

Bunun bir açıklaması şu olabilir: Kadınlarla ilgili düşüncesi, önceleri Engels ve Bebel'in bu konudaki çözümlemelerine büyük bir sadakat gösteren, kadının kurtuluşunu üretime katılmasında arayan ve çağının feministlerinin "soyut" kabul ettiği, kadınların erkeklerle eşit bir statüye gelmek için verdikleri kavgalarını "burjuva feminizmi" şeklinde yargılayarak mahkûm eden ama, düşüncesi zamanla çağdaş feministlerin "kişisel olan siyasaldır" tezine oldukça yaklaşan bir doğrultuda ilerleyen Kollontay, Alix Holt'un dediği gibi, henüz kadınların ezilişlerinin psikolojik boyutlarını çözümlemeye yarayacak dilin ve terimlerin bile varolmadığı bir dönemde (Freud'dan öncesi), "kadın sorunu"nu, ekonomik bağımsızlık, ev işinin sosyalleştirilmesi gibi klasik önermelerin çok ötesine giden bir derinlikte sorgulamaya başlamıştı. Ne var ki, "yeni bir ahlak", "kanatlı eros", "aşkın farklı biçimleri", sevgi ilişkilerinin "bir bardak su içmek kadar rahatlayıp sadeleşmesi" gibi kavramlarla anlatmaya çalıştığı ve daha çok Anne Akmatova'nın şiiri üzerine yazdığı *Beyaz Kuş ve Ejderha* (1923) adlı eleştiri yazısında ve *Sevgi Yolları* (1923) adlı kitabındaki öykülerinde, özellikle *Üç Kuşakta Aşk*'ta yarattığı kendi kararlarını özgürce alan, aşktan bile özgürleşmeyi başarmış bir *birey* olan Genya tipiyle somutlaştırmaya çalıştığı yeni kadın kimliği arayışı, çağdaşlarınca anlaşılmadı ve Kollontay, acımasızca, küçük burjuva eğilimler taşımakla suçlandı. Hayatının aktif siyasetten çekildiği döneminde kendini, gençliğinden beri en büyük tutkularından biri olan edebiyat çalışmalarına vermekten alıkoyan biraz da bu eleştiriler oldu. Kaldı ki, olgun bir teori oluşturamasa da kadınların kurtuluşuna devrimci bir yaklaşıma doğru evrimleşen düşüncelerini, kadınlar açısından bir karşı devrimin gündeme getirildiği 30'lu yıllarda açıklamasının hem yararsız hem de tehlikeli olacağı açıktı.

1952'nin 9 Mart'ında, Dünya Emekçi Kadınlar Günü'nün ertesi günü öldüğünde, Kollontay, parti ve halk tarafından unutulmuştu ve *Yüksek Sovyet*'in çalışmalarını izlemekte olan belllbaşlı günlük gazeteler, Aleksandra Kollontay'ın Rus Devrimi'ne katkılarından hiç söz etmediler.

ŞİRİN TEKELİ

Savinkov *Prizyiv* (Çağrı) gazetesinde kendi yurtsever tavırlarını açıkladılar. Çernov ve Natanson ise Zimmerwald (1915) ve Kienthal (1916) konferanslarına katılarak "merkezci" bir tutum benimsediler. 1915 yazında Kerenskiy ve Zenziov önderliğinde Zemstvo'lar aracılığıyla bir sosyalist devrim kampanyası başlatan *SR*'lerin Rusya içindeki kanadı bu kampanya başarısızlıkla sonuçlanınca yeniden yurtseverlik konumuna çekilerek Paris'teki önderlikle bağlarını sıklaştırdılar. İşçi sınıfı arasındaki *SR* önderliğini yürüten Aleksandroviç ise gittikçe daha çok Lenin'in görüşlerine yaklaşarak savaşın uluslararası bir sınıf savaşına dönüştürülmesi perspektifini benimsedi.

Menşevikler

Menşevikler, sendikalarda, kooperatiflerde, işçi eğitim, güvenlik ve sağlık derneklerinde ve Duma'da açık siyasal ve ekonomik mücadele imkanlarından yararlanmak için *SR*'ler ve *Bolşeviklerden* daha iyi hazırlanmışlardı. Parti çalışmasını geniş ölçüde legal alana kaydıran *Menşevikler* hem Stolipin rejimi sırasında hem de savaştan önceki üç yıldaki işçi mücadelelerinde bundan yararlandılar. 1910'daki parti plenumunda *Bolşevikleri, Sosyal Demokrat İşçi Partisi*'nin dışına sürmeye kalkışıp bunda başarılı olamayan *Menşevikler* parti kurullarını hiçbir zaman ele geçiremediler.

1912'de Prag'da *Bolşevikler, Menşeviklerden* ayrı olarak topladıkları kongrede, Leninist bir merkez komitesi seçince Duma'daki sosyal demokrat grup da bölündü. *Menşevikler*, kendi aralarında *praktiki* denilen Rusya'daki çalışmayı yürüten sağ kanatla yurt dışında olan ve başlarını Martov, Dan ve Martinov'un çektiği *Golos Sotsial Demokrata*'yı yayınlayan iki grup arasında bölünmüştü. *Bolşeviklerin* "tasfiyeciler" olarak adlandırdığı sağ kanat, yeraltı faaliyetinin tümden ortadan kaldırılmasını savunurken, Martov'un kardeşi Yu Larin ve Eva Broido'nun başını çektiği Rusya'daki sol kanat *Menşevikler Bolşeviklerle* birleşmenin ve parti faaliyetini yeraltı örgütüne bağlamanın imkanlarını arıyorlardı. *Menşevik* kampın çevresinde *praktiki*leri tasfiyeci addederek, *Bolşeviklere* katılan Plehanov'un *Menşevikleri* ve Troçki'nin parti birliğini sağlamayı hedefleyen ve arabulucu rolü oynayan *Pravda* grubu bulunuyordu.

Savaş patlak verdiğinde *Menşevikler* savaşa karşı tavır konusunda yeniden bölünmeye uğradılar. Martov, Akselrod ve Martinov'un önderliğindeki enternasyonalist-*Menşevikler* Zimmerwald hareketinde etkili bir rol oynadılar. Plehanov'un yurtsever-savunmacı çizgisi *Menşevik* kampın dışına sürüklendi.

Devrimci Durum ve Çarlığın Çöküşü

1905'te bir devrimci duruma yol açan Rus-Japon savaşı ve savaşta Çarlığın uğradığı yenilgi, daha geniş bir alan üzerinde süren emperyalist dünya savaşında çok daha mümkün görünüyordu. Lenin "egemen sınıflar için kendi egemenliklerini herhangi bir değişiklik yapmaksızın sürdürmek imkansız hale geldiğinde; üst sınıflar arasında, şu ya da bu biçimde bir bunalım, egemen sınıfın politikasında ezilen sınıfların hoşnutsuzluk ve öfkesinin açığa çıktığı bir çatlağa yol açan bir bunalım ortaya çıktığında" bir devrimci durumun doğduğuna işaret etmişti. Bunun bir devrime yol açması içinse, "genel olarak yalnızca aşağıdaki sınıfların eskisi gibi yaşamayı sürdürmeyi istememeleri yetmez, aynı zamanda yukarıdaki sınıfların da eskisi gibi yaşamayı sürdürememeleri gerekir"di. Rusya'da savaşın yitirilmekte olmasının, savaşla zorlanan Rusya ekonomisinin tükenme işaretleri vermesinin, Çarlık yönetiminin savaşın başındaki onayı, neredeyse bütünüyle yitirmiş olmasının yol açtığı genel bunalım, egemen sınıf bloğunun çeşitli kesimlerinin birbirleriyle çatışmaya düşmesine yol açıyordu. Tarihçi Çerniyavskiy, egemen sınıflar arasında 1915-16 da hüküm süren havayı şöyle nitelemişti: "Bakanlar kurulu tutanakları, hükümette, egemen sınıf arasında hakim olan, devrimin psikolojik önşartını gösterir, bakanlar devrimden korktukları ve nefret ettikleri, mümkün olan her yoldan onu engellemeyi istedikleri halde, ellerini kavuşturup onu beklemekten başka bir şey yapamıyorlardı."

Bakanlar kurulunda, geriye çekilen Rus ordusunun arkasında bıraktığı bölgelerin boşaltılması sırasında başgösteren kargaşalık ve askeri yetkililerin çılgınca davranışları, bakanları öfkeden kudurtuyor, savaşın baştan sona aptalca yönetildiği açıkça konuşuluyordu. Başbakan Goremiykin'e bütün bakanlar isyan ediyor "yarın sokaklarda oluk gibi kan akacağı" ve "hep birlikte uçuruma yuvarlanılacağı" konuşuluyor ama hiçbir şey yapılamıyordu. Kurulda açıkça Çar'ın önünde iki yol kaldığı ya bir askeri diktatörlüğe başvurulacağı ya da halkla uzlaşmaya gidileceği durmadan konuşuluyor ama yine de hiçbir şey yapılamıyordu. Bütün bunlara karar vermesi gereken Çar ve Çariçe ise, Rasputin'in kollarına düşmüş, bütün kararları kendilerinin yerine ona bırakmışlardı. Çarlık sürekli bir bunalım içinde çırpınıyordu.

Saray Darbeleri

Çarlık rejiminin bunalımı sürerken, egemen sınıflar arasında aşağıdan gelecek devrimi önlemek için yukarıdan bir devrim hesapları yapılmaya başlanmıştı. Ağustos 1916'da Ekimci önderlerden Guçkov genelkurmaydaki general Alekseyev'e bir mektup göndererek, cephe

18 Ekim Devrimi

1917 Şubat Devrimi, kendiliğinden gelişen ve zaptedilemez hale gelen işçi ayaklanmalarının burjuvalar tarafından kısa süreli de olsa ele geçirilip, kendileri lehine döndürülüşün, devrimidir. Öncelikle Çar'a ve mutlakiyetçi rejime karşı ayaklanan işçiler genel greve gidiyor, öğrenciler gösteriler düzenliyordu. Asıl en çarpıcı olan Çar'ın en çok güvendiği Moskova Alayı'nın da ayaklanmasıydı. 26 Şubat günü göstericilere ateş açılması emri verildiğinde, Volhinskiy Muhafız Alayı'ndan bir birlik halka ateş açtı, fakat diğer birlikler bu emir üzerine silahlarını havaya doğrulttular. Halka ateş etmeyi reddeden askerler silahları alınarak, kışlalarına kapatıldı. 26 Şubat gecesi Volhinskiy Alayı'nın askerleri, kendilerini halka ateş açmaya zorlayan subayı öldürdüler. Onların isyanına, yakınlarındaki Pavlotsiy alayı da katıldı. Aynı gece İstihkâm Kışlası ile Moskova Alayı da isyancı askerler arasındaydı. İsyancı askerlerin işçilere silah dağıtması, Çar'ın baştan pek de ciddiye almadığı devrimi gerçekleştirdi. Devrim, başkentten, Rusya'nın bütün merkezlerine birkaç günde yıldırım hızıyla yayıldı. Moskova'da olanlar, bir yankının özelliklerini taşıyor, başkentin mücadelesi burada büyüyerek tekrarlanıyordu. İlk grevler, Petersburg'da devrimin başladığı 27 Şubat'ta başgösterdi. 28'inde, gösterici işçiler caddeleri istila ettiler ve polis merkezlerine saldırdılar, 1 Mart'ta garnizonlarında biraraya geldiler. 2 gün içinde atmosfer, Petersburg'da daha önce ulaşılmış olan devrimin patlama noktasına gelmişti. Burada her şey daha da kolay oldu. İsyancı işçiler ve askerler, posta ve telgraf idaresini, tersaneyi, istasyonları ve Kremlin'i işgal ettiler. Genel vali, askerlik şubesi başkanı ve polis şefi tutuklandı. Sonunda Moskova'da da sovyet kuruldu ve ayaklanma olaysız bir biçimde zafere ulaştı. Birkaç silahlı çatışma oldu, ama bunlar başkenttekilerden daha az kanlı sonuçlandı. Merkez hükümeti kaybetti, Çarlık, gerçek bir direniş göstermedi. Hapisanelerin kapıları açıldı. Dünün tutukluları, yığınların başına geçtiler. Petrograd ve Moskova ayaklanmalarının izinden giden diğer merkezlerdeki değişimler, hâlâ çok sakindi. 1 Mart'ta Niznij Novprod'da (günümüzde Gorki) işçiler askerlerle aynı gün gösteriye başladılar. Burada da sovyet kuruldu. Şehir burjuvazisi olaylardan geri kalmadı: Asil bir ailenin oğlu, şehir meclisi başkanlığına seçildi. Bu devrim Çarlığın baskısından bunalan bütün toplumsal sınıfları biraraya getirmişti. (solda) 1917'de yapılan bu kartta, bir fırıncı, fırınının üzerinde 'Çar'ın Tastikiyle' yazılı tabelasını ayakları altında çiğniyor. Küçük burjuvalar dahi, bu devrimci kervana katılmış ve Çarlık rejimine tavır almışlardı. Menşeviklerin *de öngördüğü gibi, batılı burjuva ve kapitalizm tipolojisinin devrimi sayılan Şubat Devrimi, aslında (o zamanlar sadece Lenin'in dediği gibi) Rus ruhuna uymuyordu. 10 ay süren geçici hükümet iktidarı boyunca, halk ayaklanmaları durmayacak ve daha sonra burjuvalar ve işçiler karşı karşıya geleceklerdi.*

Kızıl Emma

Bugün Emma Goldman anarşist hareketin en bilinen isimlerinden biri değildir. Sürekli hareket içinde geçirdiği 71 yıllık hayatından geriye büyük teorik eserler de bırakmamıştır. Emma Goldman, 1 Mayıs olaylarından Rus Devrimi'ne, Avrupa devrimlerinden yeni bir yüzyılın şekillenişine kadar dünyanın tarihini etkileyen çok önemli olayların ortasında yaşamış, yaşadıklarını sürekli sorgulamış bir eylemcidir. Dönemin neredeyse bütün önemli hareketleri ve şahsiyetleriyle temasta bulunmuştur; o kadar çok ülke dolaşmış, o kadar çok değişik meseleyle ilgilenmiştir ki hayatının dökümünü içeren *Living My Life* (Hayatımı Yaşarken) adlı kitabı zengin bir belge niteliğini taşır. Bu hayat öyküsü ayrıca, Rus Devrimi tartışmalarından kadınların özgürlük mücadelesine uzanan geniş bir yelpazede bugün de gündemde olan meselelere ilişkin düşündürücü sorular, aykırı yorumlarla doludur.

Emma Goldman'ın hayatı esas olarak iki ülkede geçti. Rusya ve Amerika, 1885'te, 16 yaşındayken, doğduğu ülke olan Rusya'dan ayrılarak kızkardeşiyle birlikte Amerika'ya gitti. Yoksul bir çocukluk geçirmişti, 13 yaşından beri fabrikada işçilik yapıyordu. Anarşist hareketle, Amerika'da ilgilenmeye başladı. 1886'da Chicago'da işçilerin sekiz saatlik işgünü için başlattıkları mücadele polisin saldırısıyla kanlı bir olaya dönüşmüştü. Bu saldırıyı protesto eden anarşistlerin tutuklanması ve beşinin haksız bir suçlamayla idam edilmesi, Emma Goldman'ın hayatında bir dönüm noktası oldu. Kendini "şehitlerin anısına" adamaya, onların davasını benimsemeye, "onların güzel hayatlarını ve kahramanca ölümlerini" bütün dünyaya duyurmaya karar verdi. Bu idealle Rochester'dan New York'a geldiğinde bütün eşyası küçük bir el çantası ve dikiş makinesiydi.

1889'da Paris'te yapılan *Sosyalist Enternasyonal* kongresinde 1 Mayıs'ın bütün dünyada işçi bayramı olarak kutlanması kararı alındı. New York'ta yapılan ilk 1 Mayıs kutlamasında, polis konuşmaları engellemeye çalışırken Emma Goldman bir at arabasının üstüne çıkarak konuşmaya başladı. Ertesi gün gazeteler, devrim propagandası yapan genç bir kadının tiz sesiyle atı bile ürküttüğünü yazıyordu. Emma Goldman, Amerika'daki politik mücadelesini esas olarak bir hatip ve ajitatör olarak sürdürdü. Fabrikalarda, mitinglerde yaptığı ateşli konuşmalar sonucunda, basında adı "Kızıl Emma" olarak geçmeye başladı. Çeşitli anarşist dergilerde politik yazılar yazdı, 1906'da *Mother Earth* (Toprak Ana) adını verdiği kendi dergisini çıkardı. Konuşmalarından ve yazılarından ötürü sık sık gözaltına alındı, tutuklandı.

Emma Goldman olaylardan ve kişilerden çabuk etkilenen, heyecanlanan bir yapıya sahipti ama sorularından asla vazgeçmedi. Politikada bir düzeyin bir başka düzeye feda edilmesine razı olmak istemedi. Hem bir kadın, hem de bir anarşist olarak bağımsız kimliğine çok önem verdi. Amerika'daki değişik anarşist grupların eylemlerine katılsa da kendine özgü bağımsız görüşlerini korudu. Bireyin özgürlüğünü ve grupların bağımsızlığını savunuyordu. Anarşizmi sadece varılması gereken bir hedef olarak değil, gündelik yaşamda uygulanması, içselleştirilmesi için mücadele edilmesi gereken idealler olarak ele alıyordu. Bir grevdeki şenlikte dansetmesi üzerine anarşist arkadaşları tarafından eleştirilince, "Dava güzel bir ideal olan anarşizm ise, kurallardan ve önyargılardan bağımsızlaşma anlamına geliyorsa davanın hayatı ve hayattan zevk almayı dışarda bıraktığını düşünmüyorum" diye karşı çıktı onlara. İlk Avrupa yolculuğundan, Nietzche, Ibsen, Hauptman, Freud gibi Avrupa kültürünün yeni isimlerinden çok etkilenmiş olarak döndü. Özellikle, "ruhunun ateşi, şarkısının ritmi hayatımı daha zengin, daha anlamlı yaptı" dediği Nietzche'ye ilgisi anarşist arkadaşlarıyla arasında bir çatışma konusu oldu. Anarşizmin önemli isimlerinden Kropotkin'le aşk ve cinsellik üzerine sert tartışmalar yaptı. Oscar Wilde'ın eşcinselliğinden ötürü baskı görmesini protesto etti, bu konuda da arkadaşları arasında yandaş bulamadı. 1907'de Kropotkin ve Ibsen'in birey ve örgütlenme üzerine görüşlerinin tartışıldığı Amsterdam Uluslararası Anarşistler Kongreal'nde anarşizmin, bağımsız bireylerden oluşan, disiplin, korku ve cezayı dışarda bırakan bir örgütlenme olması gerektiğini, yokaulluğun baskısından kurtulmuş, herkesin refah içinde olduğu bir toplumsal organizma yaratması gerektiğini savundu. Bu görüşleri ilerde Rus Devrimi ile ilgili değerlendirmelerinin de temelini oluşturacaktı.

Emma Goldman'ın feminizmin o dönemdeki en yaygın ifadesi olan süfrajet harekete karşı tavrı oldukça eleştirildi: "Kazanılan her karış hak, oy hakkıyla değil sürekli bir mücadeleyle, kazanılmıştır. Oy hakkının kadının da kurtuluşuna katkıda bulunduğuna ya da bulunacağına inanmak için hiçbir neden yoktur. (...) Bağımsızlığı, özgürlüğü, gelişimi onun kendi eseri olmalıdır. Önce kendini bir kişilik olarak ortaya koymalı. Sonra gövdesi üzerinde kimseye hak tanımamalı; istemediği takdirde çocuk doğurmamalı; Tanrı'nın, devletin, toplumun, kocasının, ailenin vs. kölesi olmayı reddetmeli; hayatını daha yalın ama daha derin ve zengin bir hale getirmeli. Oy hakkı değil, ancak bunlar kadını özgürleştirebilir."

Emma Goldman Amerika'daki politik hayatı boyunca değişik topluluklar önünde, doğum kontrolü için propagandadan, serbest aşk savunusuna, savaş aleyhtarlığından hukuk ve eğitim eleştirisine kadar birçok konuda konuştu, kilisede ateizm propagandası yaptı, maden işçilerine Bernard Shaw'un oyunlarını anlattı. Emma Goldman'ın bugüne ulaşan düşünceleri arasında kadınların özgürlüğü ile ilgili olanlar önemli bir yer tutar. Amerika'da kadınların oy hakkını savunan süfrajetlerin çerçevesini sınırlı bularak eleştirmiş, öte yandan aşk ve annelik konuşunda feminist görüşlere tara düşecek bir anlayış savunmuştur. Emma Goldman'a göre aşkın ve anneliğin özgürlüğü engelleyeceği korkusu kadınları hayatın canlılığından uzak tutmaktadır. *Kadının Kurtuluşunun Trajedisi* adlı yazısında "Bütün ezilen sınıflar nasıl gerçek özgürlüğe kendi güçleriyle kavuşabilirse, kadın da kendini özgürleştirebildiği ölçüde özgür olabileceğini anlamalıdır" ve eğer gerçekten özgür olmak istiyorsa "kendini kurtuluştan da kurtarmalıdır"der.

Emma Goldman'ın hayatındaki, en çok coşku veren ama aynı zamanda en sarsıcı deney 1917 Rus Devrimi'nden sonra Rusya'ya gidişidir. Amerika'daki hayatı boyunca Rusya'daki devrim mücadelesini yakından izlemiş, kendini hep Rusya'ya ait hissetmişti. 1905 Devrimi'nin ardından propaganda için ABD'ye gelen ve Rus Devrimi'nin "büyükannesi" olarak bilinen Catherine Breşkovskaya'dan çok etkilenmişti. 1917 Devrimi'ni büyük coşkuyla karşıladı. Bir anarşist olarak teorik görüşlerine katılmasa da *Bolşevikleri* savaşa karşı oldukları ve işçi, asker, köylü sovyetlerini savundukları için destekledi. Dergisinde *Bolşevik* yandaşı yazılar yazdı. Proletarya diktatörlüğü konusundaki farklı görüşlerini saklı tutarak devrimi savunmakta, düşmanlara karşı birleşilmesini önerdi. New York'a gelen Kollontay ve Troçki'yi büyük bir ilgiyle karşıladı; o sırada *Menşevik* olan Troçki'nin savaş ve devrim üzerine yaptığı değerlendirmeleri dinledikten sonra kendini Troçki'ye Kropotkin'den daha yakın hissettiğini düşündü. *Bolşevikleri* eleştiren anarşistleri ve bir zamanlar çok etkilendiği Breşkovskaya'yı devrim aleyhtarlarıyla işbirliği yapmakla suçladı.

ABD'de anarşistler üzerinde giderek artan baskı ortamında Emma Goldman'ın devrimi savunan, savaşa, orduya karşı çıkan konuşmaları polisle başının sık sık belaya girmesine neden oluyordu. 50. doğum gününü Missouri hapisanesinde geçirdikten sonra 1919'da, yakın dostu, sevgilisi, yol arkadaşı Alexander Berkman ile birlikte, 18. yüzyıl sonunda İspanyol-Amerikan savaşında kullanılan ve tehlikeli olduğu için çürüğe çıkarılan bir gemiyle sınır dışı edildi. Uzun yıllar yaşadığı bir ülkeyi terketmenin burukluğu ama öte yandan devrimin ülkesine gitmenin verdiği heyecanla Rusya'ya ulaştı. Önceleri büyük bir şaşkınlık yaşadı. Dilini bile unutmuş olduğu anavatanında yaşanan her şeyi bilmek, görmek, anlamak istiyordu. Onun bu merakını engelleyen sıkı güvenlik önlemlerini baştan hoşgörüyle karşıladı. *Bolşevikler* gerekçe olarak devrimin düşmanlarını, onlara karşı alınması gereken tedbirleri gösteriyorlardı. Öte yandan anarşistlerin gizli toplantılarında, *Bolşeviklerin* devrime ihanet ettiği, konuşma ve düşünce özgürlüğünün kısıtlandığı, anarşistlerin tutuklandığı ve yargılanmadan öldürüldüğüne dair konuşmalar dinliyor ve bunlara karşı *Bolşevikleri* ve Lenin'i savunuyordu. Ancak Emma Goldman söylediklerinden artık emin değildi, konuşması için yapılan teklifleri de geri çeviriyordu.

Emma Goldman Rus Devrimi'ni daha iyi değerlendirebilmek için Zinovyev, Gorki, Radek, Kollontay, Lunaçarskiy, Balabenov ve Lenin'le görüşmeler yaptı, John Reed ile uzun tartışmalara girdi. Zinovyev'le tartıştığı

konu yaşanan büyük yoksulluktu, Emma Goldman şehirdeki insanların yakacak temini için kolektif bir çalışma içinde seferber edilebileceğini söylediğinde, Zinovyev bunun temel politikalarla çelişeceğini, bütün karar ve hareket yetkisinin proletaryanın öncüsü olan partinin elinde toplanması gerektiğini vurguladı. Öte yandan Gorki'nin Rus Devrimi'nin yaşadığı sorunları kitlelerin cahilliğine, yetersizliğine bağlaması Emma Goldman'ı, bu çok sevdiği yazar konusunda büyük hayal kırıklığına uğrattı. Emma Goldman ve Alexander Berkman'la konuşmalarında Troçki, emeğin askerileştirilmesinden, Lenin ise, konuşma özgürlüğünün bir burjuva önyargısı olduğundan, Sovyet Rusya'da ekonominin daha yüksek sesle konuştuğundan söz ettiler. Radek'in anarşistlerle ilgili şüphelerinden rahatsız olan, Kollontay'ın tavrını oldukça mesafeli bulan Emma Goldman sorularının hiçbirine tatmin edici bir cevap alamadığını düşünüyordu. Bu sırada artık iyice yaşlanmış ve hasta olan Kropotkin, anarşistlerin devrimin temel meselelerini ele almakta yetersiz kaldıkları, devrimin ekonomik örgütlenmesinin ancak anarko-sendikalizmle mümkün olacağı sonucuna varmıştı.

Emma Goldman ve Alexander Berkman, Petrograd Devrim Müzesi için materyal toplamakla görevlendirildiler. Devrimi yaşamak yerine onun belgeleriyle uğraşmak Emma Goldman'ı sarsan bir çelişkiydi. 1921'de grev dalgasının ardından Kronştadt isyanı patlak verince, denizcilerin eylemini bastırmak için alınan askerî önlemleri protesto etmek için Emma Goldman, Alexander Berkman, Perkus ve Petrovskiy, *Petrograd Sovyeti* başkanı Zinovyev'e bir mektup yazdılar. Mektupta, her türlü karşı devrimci harekete karşı *Bolşeviklerin* yanında olduklarını ama Kronştadt'taki huzursuzluğun karşılıklı görüşme ile çözülmesi gerektiğini söyleyerek, atılacak yanlış bir adımın devrime zarar vereceğini belirttiler. "*Bolşevik* Yoldaşlar, çok geç olmadan yaptıklarınızı gözden geçirin. Ateşle oynamayın; çok ciddi ve belirleyici bir adım atmak üzeresiniz" diyen mektup bir çözüm önerisiyle bitiyordu. İçinde iki anarşistin de olduğu beş kişilik bir komitenin sorunu barışçıl yöntemlerle çözmek üzere denizcilerle görüşmesi isteniyordu. Mektup cevapsız kaldı, çünkü aynı gün Troçki, "Sosyalist anavatana el kaldırmaya cüret etmiş hainleri" ezeceğini açıklayarak ordusuyla Kronstadt'ın üzerine yürüdü.

Emma Goldman ve Alexander Berkman, 1921'de Sovyet Rusya'dan ayrılmaya karar vererek Almanya'ya gittiler. Emma Goldman'ın 1925'te İngiltere'de yazdığı *My Disillusionment in Russia* (Rusya'daki Hayalkırıklığım) adlı makalesi, Rusya'da geçirdiği iki yılın değerlendirmesini taşır. "İlerde tarafsız tarihçiler de teslim edecektir ki anarşistler Rus Devrimi'nde sayılarıyla kıyaslanmayacak ölçüde etkili ve çok önemli bir rol oynadılar. Ama dürüst ve samimi olmak gerekirse, daha iyi örgütlenseler ve daha donanımlı olsalardı ve halkın taşkın enerjisini, hayatı, liberter ilkeler temelinde yeniden örgütlemek için yönlendirebilselerdi, çalışmaları pratik olarak çok daha değerli olurdu. Anarşistlerin Rus Devrimi'nde bu anlamda yenilmiş olması, liberter düşüncenin de yenilgisi anlamına gelmez. Tam tersine Rus Devrimi, devlet ve devlet sosyalizmi fikrinin ve bunun bütün ekonomik, politik, sosyal, eğitime ilişkin ifadelerinin tümden ve ümitsizce iflasını gösterir." Hayatının geri kalan bölümünü çeşitli Avrupa ülkelerinde geçiren, zaman zaman konuşmalar yapmaya devam etse de giderek karamsarlaşan Emma Goldman, bir zamanlar, "Ben Saşa (Alexander Berkman) veya diğer kahramanlar gibi değilim. Ben, değişik dokularda ve tonlarda birçok iplikle örülmüşüm. Hayatımın sonuna kadar da, kişisel bir hayat özlemi ile ideallm uğruna her şeyimi vermek arasında parçalanacağımı biliyorum" diye tarif ettiği kimliğini, ancak yaşadıklarının dökümüyle ortaya koyabileceğini düşünerek hayatını yazmaya başladı. 1940'da öldü.

MELTEM AHISKA

gerisinde hüküm süren umutsuz durumu şöyle dile getiriyordu: "Devletin kökleri çürüyor... bu çürüme sizin cephedeki kahramanlıklarınızı, incelikli stratejinizi felakete mahkûm ediyor... bu hükümetin başındaki Stürmer henüz hain değilse de ihanete hazır... Anavatanımızın kaderi herkesi endişeye sevkediyor... Yapabileceğiniz bir şey var mı bilemiyorum?"

Bu açık darbe davetiyesi general Alekseyev'in reddetmesi üzerine amacına ulaşmadı ama, darbe girişimlerinin arkası kesilmedi. General Alekseyev, bu kez Prens Lvov'la Çariçe'nin elinden Çar'ı kurtarmak ve Rasputin kliğinin saraydaki hakimiyetine son vermek için anlaşmaya vardılar. Cepheden dönen her generalle birlikte yeni bir darbe planı gelmesine rağmen hiç kimse eyleme geçmek için kıpırdamıyordu. Sonunda darbe tasarlayıcıları arasına Çar ailesinin fertleri de karışmaya başladılar. Grandüşes Maria Pavlovna Vladimir, sarayına davet ettiği Duma başkanı Rodziyanko ile Çariçe'yi ortadan kaldırmak gerekliliğini konuşmaya girişti. Ardından Çar'ın kardeşi Dük Mihayil Aleksandroviç Rodziyankoy'la Çar ve Çariçe'nin akıbetleri hakkında tartışmaya girişti.

Yabancı diplomatlar, İngiliz ve Fransız elçileri de darbe girişimlerini yakından izliyorlardı. Fransız elçisinin günlüğüne 28 Aralık 1916'da şunlar yazılmıştı: "Devrim havaya sinmişti. Tek bilinmeyen nokta bunun yukarıdan mı aşağıdan mı geleceğiydi. Bir saray darbesinden açıkça sözediliyordu. Elçilikteki ziyafette hükûmette yüksek görevleri olan bir dostum, artık sorunun yalnızca Çariçe'nin mi yoksa Çar'la Çariçe'nin birlikte mi katledileceği olduğunu söyledi."

Ancak, toplumsal bunalımın bir darbe tasarlamaya yöneltti̇ği büyük sanayiciler, generaller ve aristokratlar, darbeyi yalnızca konuştular ama hiçbirisinin elleri darbeyi kotarmaya varamadı. Sonunda darbenin bir karikatürü gerçekleşti. 17 Aralık 1916'da Prens Feliks Yusupov ve Grandük Dmitriy Pavloviç, Rasputin ve monarşist Duma milletvekili Pruşkeviç'i öldürdü. Ama bu ölümler sanıldığı gibi bunalımı atlatmaya değil derinleştirmeye yol açtı. Grandüklerin bile Çar'a karşı ayaklanma halinde olduğunu farkeden halk, rejim üzerindeki baskısını artırdı. "Yönetenler eskisi gibi yönetemiyor, yönetilenler eskisi gibi yönetilemiyordu."

1917 Şubat-Ekim Devrimleri

Çarlık Rusyası, girdiği savaşın yarattığı koşullar ve etkilerle birlikte nesnel olarak hızla bir devrimci durumun eşiğine doğru yaklaşmaya başlamıştı. Çarlık ordularının cephede uğradıkları başarısızlıklar ve bunun sonucunda karşılaşılan insan kayıpları, cephe arkasında da ciddi bir açlık ve sefalet dalgasının yükselmesi ile birlikte gelişiyordu. Artan sorunlar Çar ailesi dışında, aristokrasi ve burjuvazinin belli kesimleri arasında kaygı yaratmakla birlikte, bu kesimlerin çözüm önerileri üretmelerine yol açmıyordu. Yaşanmakta olan bunalımın bir yönü savaştan bunalmış olan ve gittikçe yoksullaşarak yaşamak zorunda kalan ezilen sınıfların bu durumdan duydukları rahatsızlığın had safhaya varmış olmasıydı. Bunalımın diğer yanını ise egemen sınıfların egemenliklerini sürdürmekte zorlanmaları ve hatta sürdürememeleri oluşturuyordu. 1915-1917 arasında bir dizi hükûmet değişikliğinin yaşanmasının bunalımı azaltmaması, hatta Çar'ın beceriksizliklerine karşı başarısız saray darbelerinin planlanması bu duruma ilişkin işaretleri oluşturuyordu. Lenin'in deyişiyle "egemen sınıflar için, bir değişiklik yapmadan egemenliklerini sürdürmelerinin mümkün olmadığı" noktaya hızla yaklaşılıyordu.

Bolşevik etkisinin özellikle güçlü olduğu Viborg semti işçileri, 23 Şubat'ta bir genel grev çağrısı yayınlanmasına önayak olmuşlardı. 25 Şubat'ta genel grev bir gerçeklik halini aldı ve silahlanan Viborg işçileri milisler oluşturdu ve polis karakollarını basmaya başladılar. Girdikleri karakollarda vilayetler olan telefon bağlantısını kesiyor ve polisleri silahsızlandırıyorlardı. Resimde ortada görülen, halk milislerinin refakatinde götürülen eski polislerdir.

Kasimir Maleviç'in 1912'de yaptığı Bileyici *tablosu. 1910'lar, Avrupa'daki bütün sanatçılar gibi Rus ressamları için de yoğun bir araştırma ve deney dönemiydi. Alman ekspresyonistlerinden etkilenen Kandinskiy, kübistlerden ve özellikle fütüristlerden etkilenen Tatlin ve Maleviç gibi ressamlar, gayrı-insani ve akıldışı buldukları bütün tarihsel geleneklerden kopmaya, maddîlikten tamamen kurtulmuş bir sanatın temellerini atmaya çalışıyorlardı. Buna rağmen, özellikle Maleviç, bu resminde de görüldüğü gibi, geleneksel emek süreçlerine yoğun bir ilgi duyuyor, zanaatkârlarla üretim araçları arasındaki ilişkiyi idealize ediyordu. 1915'te kübo-fütürist diye adlandırdığı bu resimdeki üslubu terkederek, süprematist diye anılan ve yalnızca geometrik biçimlerden yararlanan yeni bir tarz geliştirmeye koyuldu. Süprematizm daha önceki "arts and crafts" (Bkz.13;* Emperyalizm) *ve art nouveau hareketlerinin kaygılarını paylaşıyor, sanatla zanaatlar arasındaki mesafeyi kapatmaya çalışıyordu. İlk süprematist ürünler Maleviç'in köylü zanaatkârlarla birlikte ürettiği, eşarp, atkı gibi giyim eşyalarıydı. Maleviç de diğer öncü ressamlar gibi, devrimi coşkuyla karşıladı ve 1917-1922 yılları arasında yeni rejim için çalıştı. Ancak 1921-22 yılları bir dönüm noktası oldu. Rejim öncü sanatı giderek kuşkuyla karşılar oldu. Kandinskiy çeşitli görevlerinden ayrılarak dönmemek üzere Rusya'yı terketti. Eski fütürist saflarda ise bir bölünme yaşandı. Maleviç çevresinde bir kısmı süprematist ideallere bağlı kalırken, özellikle Tatlin çevresindeki bir grup, konstrüktivizm diye andıkları bir tarzı benimseyerek mühendisliğe ve endüstri tasarımına yöneldi. Giderek ön plana çıkan kalkınmacı ideoloji ile çok daha büyük bir uyum içinde olan konstrüktivizm resmî destek görürken, Maleviç ve süprematizm giderek unutuldu. Maleviç 1935'de yoksulluk içersinde öldü.*

Savaş Sanayi Komiteleri ve İşçi Hareketi

1915 yazı ile birlikte yeniden grevler yaşanmaya başladı. Çünkü savaş yılları boyunca şehirlerde yaşayanların ve özellikle de işçi sınıfının durumu kötüleşmişti. Nominal ücretler 1913-1917 arasında üç kat artarken, para değerinin düşmesi ile birlikte gerçekte yüzde 50'den daha fazla düşmüşlerdi. 1915 yazında "toplumsal yardımlaşma örgütleri" olarak adlandırılan *Savaş Sanayi Komiteleri* kuruldu. Üretimi yükseltmek ve Çarlık bürokrasisinin ellerinden kurtarmak hedefi ile örgütlenen bu komiteler, İlerici Duma Bloku adı altında birleşmiş olan *Kadetler* ve *Oktobristler* tarafından teşvik ediliyordu. Petersburg *Savaş Sanayi Komitesi*'nde işçilerin özel bir seksiyon kurma hakları oluştu. Ayrıca yerel komisyonlarda da bulunma hakkları vardı. 1905'deki Sidlovskiy Komisyonu'nda olduğu gibi, fabrika işçileri yetkili ikinci seçmenleri ve bunlar da işçi gruplarına girecek olan delegeleri seçeceklerdi.

Sağ *Menşevikler* koşulsuz olarak bu komitelere katılma yönünde bir karar aldılar. Enternasyonalist *Menşeviklerin* çoğunluğu ise savaşta kaybedilmiş olan işçi merkezlerinin yenilenmesi için iyi bir fırsat sağlaması nedeniyle bu komitelerdeki işçi gruplarına katılma taktik adımını öne çıkararak bu öneriye yaklaştılar. Bu komiteleri kullanarak önemli sanayi merkezlerinden delegelerin katılacakları genel Rus işçi kongresini örgütleyebileceklerini düşünüyorlardı. Bu, Menşeviklerin 1905'deki Şidlovskiy Komisyonu veya *Petersburg Sovyeti* aracılığı ile bir genel işçi kongresi düzenleme görüşlerinin bir kez daha ortaya çıkmasıydı. *Bolşevikler* ise işçilerin bu organlara katılmalarına, onların "emperyalist gerici savaşı teşvik etmeleri" nedeniyle karşıydılar. *Bolşeviklerin* boykot taktiği Petersburg'daki ilk seçimlerde başarılı oldu. Ancak yenilenen seçimler sonucunda çoğunluk katılmadan yana oy kullandı ve delegelerini işçi gruplarına seçti. Petersburg ve diğer şehirlerdeki seçim kampanyası savaş süresince ilk kez işçi gösterileri yapma imkânını sağladı. Çoğunluğunu sağ *Menşeviklerin* oluşturduğu işçi grupları, ücret talepleri, pahalılık ve konut sorunları vb. konularla ilgilendi. İşçi gruplarının seçimi için işyerlerinde seçilen yetkililer bir anlamda 1905'deki *Petersburg Sovyeti*'nin delege sistemini oluşturan temelin devamıydı. O nedenle tüm şehrin işçi temsilcileri konseyi fikrinin tekrardan canlanması pek de şaşırtıcı değildi. Hatta bu kez bu fikri işleyenler *Bolşeviklerdi*. Devrimci bir yükseliş anında seçilmiş yetkililerin işçi temsilcileri sovyetini oluşturmalarını önerdiler. 1916 sonu ile 1917 başında Petersburg'daki merkezî işçi grubu artan siyasal huzursuzluklar nedeni ile (Rasputin'in öldürülmesi, Çar'ın Duma'yı tatil etmesi, Kanlı Pazar'ı anma gösterileri) gittikçe devrimci bir yön tutturdu. Petersburg proletaryasını Duma'nın yeniden açılışı gününde kitlesel gösterilere çağıran ve tutuklanmalarına

Büyük Petro döneminden beri tamamen devlet denetimindeki bir meclis tarafından yönetilen Rus Ortodoks Kilisesi, zaten sıradan halkın gündelik hayatına ve vicdanına nüfuz edemiyordu. Rasputin döneminde yönetiminin tamamen saray entrikalarına tâbî hale gelmesi Kilise'nin daha da itibar kaybetmesine yolaçtı. Ancak Şubat 1917'ye varıldığında Kilise yönetimindeki Çar'ın kendi adamları bile Otokrasi ile aralarına mesafe koymaya özen gösteriyorlardı. O kadar ki, II. Nikola'nın tahttan çekilmesini önceleyen günlerde Kilise meclisi, Çar'a sadakat çağrısı yayınlamayı reddetti. Şubat Devrimi'nden sonra da Kilise ile geçici hükümet arasındaki ilişkiler son derecede uyumlu oldu. Özellikle kendiliğinden oluşan ve ruhbanlarla müminleri biraraya getiren yerel Kilise kurulları, daha Mart'ta, geçici hükümeti destekleyen bildiriler yayınlamaya başladılar. 4 Ağustos'ta da Kilise meclisi demokratik devrimi "Rusya'nın genel özgürlük saati" olarak öven bir bildiri yayınladı. Kilise'yi asıl tedirgin eden Bolşeviklerin yaygınlaşmakta olan etkisiydi. Ekim Devrimi'ni izleyen günlerde Kilise'nin yerel kurullardan oluşan demokratik örgütlenmesi terkedildi ve 1700'den beri ilk kez bütün Kilise'nin yöneticisi olarak bir "patriyark" seçildi. Patriyark Tihon 1 Şubat 1918'de Bolşevik hükümeti lanetledi. İç savaş yıllarında, Kilise resmen tarafsızlığını ilan etse de, artık açıkça silahlı bir taraf olmuştu. 1930'da yapılmış olan yandaki afiş, İç Savaş yıllarına ait bir görüntüyü Şubat 1917'ye atfediyor.

Eylül 1915'te Çar, Duma için süresiz tatil ilan ettikten sonra neredeyse tamamen Rasputin adında Ortodoks Kilise'den bağımsız bir keşişin etkisine girmişti. Rasputin, hemofili hastalığı çekmekte olan küçük Çareviç Aleksey'in acılarını dindirerek, öncelikle Çariçe'nin gönlünü kazanmıştı. Faaliyetlerini Tanrı'nın inayetine günah işleyerek kavuşulabileceği iddiasıyla temellenen bir din anlayışı çerçevesinde yürütüyordu. Sarayda, bu inançla meşrulaştırdığı çeşitli seks skandallarına karışmıştı. Rasputin, birbirinden çok farklı kesimler için, Çar otokrasisinin en kötü yönlerinin bir sembolü haline geldi. Hükümet çevresinde yer alan eski soylular kadar, Duma'daki İlerici Blok'un temsilcileri de ona karşıydı. Ancak resmî bütün kanalların tıkanmış olduğu koşullarda, her türden iletişim de, cinsel tercihler, mistik özlemler ve siyasal yakınmaların içiçe geçtiği alabildiğine bulanık bir hal almıştı. Neredeyse herkes, birden fazla komplo ve entrika içersindeydi. Sonunda 30 Aralık 1916'da Rasputin'i öldüren Prens Yusupov çevresi, zaten ötedenberi Alman yanlısı olan ve savaşı bir an önce sona erdirmeyi uman soyluları içeriyordu. Diğer yandan Duma içersinde Rasputin'e aynı derecede karşı olan bir başka klik de, bir saray darbesi ile Çar'ı tahttan indirmenin ve hatta gerekirse öldürmenin planlarını yapıyordu. Ancak her ne kadar her iki komplo bazı ortak üyeler içeriyorsa da, Duma içindeki burjuvazinin temsilcileri, savaştan besledikleri umutlardan vazgeçmemiş olduklarından, bu koşullarda bir barışa yanaşmıyorlardı. Ama 30 Aralık'ta Rasputin'in öldürülmesinden sonra artık ikinci bir komploya zaman kalmamıştı.

yol açan bildiri bunun bir örneğini oluşturdu. "Mutlakiyetin köktenci bir biçimde bertaraf edilmesi ve ülkenin tamamen demokratikleştirilmesi, bir an evvel gerçekleştirilmesi gereken görevlerdir" diyen bu bildiri, işçilere hemen birbirleri ile ilişkiye geçebilecek ve güçlerini birleştirecek olan fabrika komiteleri seçmenlerini öneriyordu. 27 Ocak 1917'de merkezî işçi grubunun üyelerinin tutuklanması devrimin patlamasına yol açacak olan olaylara bir geçişi oluşturuyordu.

Şubat Devrimi

Artık halkın yoksulluğu göze batar bir hale gelmişti. Bu duruma kış aylarının dayanılmazlığı ve sertliğinin de eklenmesi, ekmeğin yanısıra kömürün de bulunmazlar listesine katılması koşulları iyice çekilmez kılıyordu. Bunun karşılığında ise her savaşta olduğu gibi bu işten sermayelerini oluşturan ve geliştiren savaş zenginlerinin gösterişleri son derece ciddi bir karşıtlık yaratıyordu. Adeta bir sefahat alemi yaşanıyordu. Gece eğlenceleri, şık lokantalar, patlayan şampanyalar bu görüntünün parçaları idi. Tüm bunlar bir toplumsal bunalımın işaretlerini oluşturuyorlardı.

Siyasal açıdan yaşanmakta olan bunalımın boyutları da gelişmişti. Çar'ın bakanlarından olan Krivoşin yaşanmakta olan kaosu "Öyle bir düzensizlik var ki, insan tımarhanede sanıyor kendini" diyerek tarif ediyordu. Genel yıpranmanın yaşandığı dönemlerde egemen sınıflar arasından yükselen eleştiri sesleri bile Çarlık rejiminin aldırmazlığı karşısında öfkeli çıkışlar olmaktan öteye geçemiyor, aksamakta olan işleyişin düzeltilmesi için adım atılamıyordu. Çar Nikola için ise ortada gittikçe büyüyen bir sorunlar yumağı yoktu. Hatta onun için söz konusu olan kendi deyişi ile "bir imparator olarak ulusunun güvenini yeniden kazanmak

değil, bütün Rusya'nın Çar'ı olarak kendi uyruklarına güvenip güvenemeyeceği" idi. Savaşın iki buçuk yılı boyunca dört başbakan, 1915-1916 sonbaharları arasında ise üç savaş bakanı değişmiş, birbiri ardından içişleri bakanları atanmıştı. Bu başdöndürücü hızdaki değişiklikler Çar'ı bile kendi ifadesi ile "yarın bakanlarının kimler olacağını akşamdan bilemediğinden, onlarla nasıl bir çalışma düzeni kuracağını da bilemez" hale getiriyordu. Egemen blok içindeki reformcu liberal çevreler yaklaşmakta olan ulusal ve toplumsal bir felaket olarak niteledikleri gelişmeleri engellemek için çaba göstermek istiyorlardı. Özellikle böylesi bir gelişmeyi engellemek için kamuoyunda şekillenmekte olan reform eğilimlerini ve taleplerini karşılamak gerektiği fikri yayılmaya başlamıştı. Çünkü Ekim 1916'da Petersburg polisi tehdit dolu bunalımın olgunlaşmakta olduğuna işaret ederken, 1905'de yaşanmış olanların, yaşanan olayların yanında çocuk oyuncağı gibi kalacaklarını da belirtiyordu.

Tüm bu gelişmelerin ortasında 1917'de Kanlı Pazar'ın yıldönümünde Petersburg'da düzenlenen geleneksel greve her zamankinden fazla olarak 145 bin işçi katıldı. 13 Şubat'ta Viborg'da düzenlenen bir başka yürüyüşe 500 bin işçi katıldı. Savaş karşıtı sloganların atıldığı bu yürüyüşü, 14 Şubat'taki Nevskiy gösterisi izledi. Bölge askeri yönetiminin ekmeği karneye bağlaması kararı, 16 Şubat'ta dükkanların önünde uzun kuyrukların oluşmasına yol açtı. Kısa sürede her şey tükenmişti. Petersburg'un öfkeli sakinleri dükkanlara saldırmaya başladı. 1905 Devrimi'nde olduğu gibi 1917 Şubat Devrimi de Petersburg'daki Putilov işçilerinin 18 Şubat'ta ücretlerine zam taleplerinin reddi üzerine başlatılan bir grev ile ivme kazandı. 21 Şubat'taki lokavt kararı 30 bin Putilov işçisini sokağa döktü. 23 Şubat'ta kadın işçilerin Uluslararası Kadınlar Günü'nü kutlamak üzere başlattıkları hazırlıklar grev kararı ile biçimlendi ve kadın işçiler "ekmek" sloganını haykırarak sokaklara döküldüler. Dokuma işçiliği yapan kadınların gündelikleri genel ortalamanın da çok altındaydı. "Çocuklarımız açlıktan ölüyor", "yiyecek tek lokmamız yok" sloganlarının çınladığı Petersburg sokakları gittikçe artan kalabalıklarla doluyordu. "Kahrolsun otokrasi" pankartları ise ortaya çıkmakta gecikmedi. Viborg bölgesinde başlayan greve ilk gün 87 bin işçi katılıyordu. 24 Şubat'ta ise sürmekte olan gösterilere katılanların sayısı 200 bin işçiye ulaşmıştı. Gösteriler artık daha çok hükümete yönelmeye, asker ve polisle küçük çatışmalar yaşanmaya başlamıştı. İşçi mahallelerini şehrin merkezinden ayıran Neva nehri üzerindeki köprüler kolluk güçleri tarafından korunuyordu. Ancak nehrin donmuş olması işçilerin köprüleri kullanmadan evlerin ve resmî dairelerin bulunduğu mahallelere girmeye başlamalarına yol açtı. Artık "kahrolsun savaş" sloganları da yükselmeye başlamıştı. Bu gelişmeleri engellemeye çalışan kolluk güçlerine karşı taş ve buz parçaları yağmaya başlıyordu. Ancak kolluk kuvvetleri arasında polise karşı olan saldırıların askerlere olandan daha yoğun gerçekleşmesi sonraki günler açısından önemli olacak bazı gelişmelerin ilk işaretlerini veriyordu. 25 Şubat'ta fiilen genel grev başlarken göstericilerle polisler arasında çatışmalar da artıp sertleşti. Öğrenciler de okullarından çıkıp sokaktaki gösterilere katılmaya başladılar. Petersburg'da tramvaylar işlemez, gazeteler çıkmaz oldu. En önemli işçi bölgelerinden olan Viborg, ayaklanmış olanların elinde bulunuyordu. Polisler karakollara sığınmış, karakollar ise kalabalıklar tarafından kuşatılmıştı. 26 Şubat önemli gelişmelerin ilk işaretlerini verdi. Askeri birlikler içinde ilk ayaklanmalar görüldü. Ancak bu ayaklanma Çar'a bağlı olan birliklerce bastırıldı. Petersburg'da 160 bin kadar yedek asker vardı. Ayrıca yeni askere alınmış olan onbinlerce genç cepheden uzak tutulmakta, bunlar cepheye gönderilme kuşkusu içinde işsiz güçsüz sürünmekte ve son derece kötü günler geçirmekteydi. Bu üniformalı kalabalığın Petersburg'da yarattığı sonuçlar gösterilerle birlikte ortaya çıktı. İlk büyük gösterilerle birlikte, işçilerle askerler ilişki kurmaya başladılar. Göstericiler sorunlarını ve dertlerini askerlere anlatıyorlar ve onları kendi yanlarına çekme çabası veriyorlardı. Öte yandan Çar, gösterilerin şiddetle bastırılmasını talep etti ve göstericilerin üzerine ateş açılmaya başlandı. Polisler ve atlı polisler büyük bir vahşilikle kalabalıklara saldırıyorlardı. Ağır makinelilerle silahlanmış olan polisler evlerin damlarında mevzilenerek gösteri yapan işçi gruplarına ateş açıyorlardı. İşçiler arasında 40-50 kişi öldü. Ancak göstericilerin şehrin kenarlarından merkeze doğru akın akın gelmeleri engellenemiyordu. Halkın öfkesi artmış, çekingenlik iyice kırılmıştı. İhtiyat olarak şehirde hazır tutulan iki Kazak atlı alayı ise çekingen bir tutum içindeydi. Bu gelişme, yeni bir eğilimin hızlanmasına yol açtı. Askerler saflarını değiştirmeye ve yavaş yavaş işçilere katılmaya başlamışlardı. 26 Şubat'a kadar gittikçe yükselen mücadele, bir dönüm noktasına gelmişti. Her iki taraf da ya geri çekilecek, ya da ileri atılacaktı. Bu noktada artık silahlarını ellerinde tutan askerlerin kitlesel olarak oynayacakları rolün gündemdeki önemi arttı. Ya halka ateş açılacaktı, ya halktan yana bir tutuma girilecekti.

Çarlık ordusu 26'yı 27'ye bağlayan gece devrimden yana oldu. Katerina kanalı kenarında polislerin silahsız göstericileri taramaları karşısında o anda orada bulunan askerlerin silahlarını polislere çevirmeleri başlangıcı oluşturdu. Kışlasına dönen bu birliğin diğer birliklere de ayaklanma çağrısı yapmaya başlaması askerler arasında bir çatışmaya yol açtı. 26 Şubat'ta başbakan olan Prens Golitsin Duma'yı kapatma kararı verdi. Çarlık tüm olaylara rağmen herhangi bir taviz vermeye yanaşmayacaktı. Duma Başkanı olan Rodziyanko "Hükümeti ülkenin güvenini kazanmış kişilerin eline vermek gerekir. Her gecikme ölüm demektir...Hemen tedbir almak gerekir, çünkü yarın çok geç olabilir" derken durumu özetliyordu.

Duma Komitesi

Kendiliğinden gelişmiş olan kitlesel devrimci harekete örgütlü bir biçim vermeyi hedefleyen

Ekim Devrimi'nin Meşruiyeti Sorusu

Ekim Devrimi, dönemin *II. Enternasyonal* partilerine egemen Marksizm yorumu tarafından peşinen mahkûm edilmiştir. Gerekçe şuydu: sosyalist devrim için Rusya'nın koşulları henüz oluşmadı, bunun için çok daha ileri bir sanayileşme düzeyi önşarttır. Marksizmin işaret ettiği tarihin gelişme yasaları bunu öngörür. Ekim Devrimi bu yasaları çiğnediğinden, tarihen meşru olmadığı gibi amacını gerçekleştirmesi de sözkonusu değildir.

Lenin bu suçlamanın birinci derecede muhatabıdır. Çünkü Ekim Devrimi'nin önderi, olayları bu devrime doğru zorlayan örgütün -*Bolşevik* partinin- kurucusu, teorisyeni ve o parti üzerinde olağanüstü nüfuza sahip bir yönlendiricisidir.

O elbette bu suçlamayı kesinlikle reddeder. Ona göre bir Marksist hareket, Şubat 1917'deki durumda olayları tam da bir sosyalist devrimle sonuçlanacak tarzda etkilemek, müdahale etmekle yükümlüdür.

Bu yargıyı paylaşan başkaları da vardır. 1919'da *III. Enternasyonal* çatısı altında toplanan birbirinden görece farklı "devrimci Marksist" eğilimlerin ilk ortak paydası Ekim Devrimi'nin meşruiyetidir. Troçki ve Rosa Luxemburg'un temsil ettiği eğilimler örneğin.

Bilindiği gibi Troçki, *RSDİP*'ye ilk katıldığı yıllarda sıkı bir Lenin yandaşıyken sonra onun parti görüşüne karşı çıkmış, muhalefetini uzun yıllar çeşitli konularda göstermiş, Şubat Devrimi ertesinde Lenin'e ve *Bolşevik* partisine iltihak etmiş, Lenin'le birlikte Ekim Devrimi'nin önde gelen iki liderinden biri addedilmiştir. Troçki ayrıca 1905'ten beri özgün "Sürekli Devrim" tezini geliştirmiş ve bu teorinin perspektifi içinde Şubat Devrimi'ni haber aldığında, duraksamaksızın onun bir sosyalist devrime dönüştürmek gerektiği sonucuna varmıştır.

Tam bu sıralarda Lenin partisini aynı sonuca ikna edebilmek için ciddi uğraş vermektedir. Şubat Devrimi'nden beri Lenin ile irtibatı kesik olan *Bolşevik* MK'sı ve parti organı *Pravda*'yı yönetmekte olan Stalin, partinin 1905'teki politikasını yeniden ilan etmişlerdir. Rusya'ya gelir gelmez ünlü *Nisan Tezleri*'ni ortaya atan Lenin, parti yöneticilerinin bu tutumunu kınayarak sert ikazlarla onları kendi doğrultusuna çekmeye çalışmaktadır. Üzerlerindeki büyük nüfuzu ile kısa sürede bunu sağlamış, parti böylece olayları Ekim Devrimi'ne götürecek rolünü oynamaya başlamıştır.

Troçki gibi, başta parti olmak üzere bazı önemli konularda Lenin'i eleştirmiş Rosa Luxemburg da Ekim Devrimi'ni başından itibaren desteklemiştir. Devrimden hemen sonraki evrede *Bolşevikler*'in kimi politikalarını, özellikle "proletarya diktatörlüğü" anlayışlarını eleştirmek ve ciddi uyarılar yapmakla birlikte Ekim Devrimi'nin meşruiyetini tartışmasız saymıştır.

Ekim Devrimi'ni destekleyen bir diğer eğilimden de söz etmek mümkün. Lenin'in "sol komünizm" adı altında tanımladığı bu eğilimler grubunun ortak özelliği, Ekim Devrimi'ni *Bolşevik* partinin eylemine indirgemek ve bundan bir "devrim modeli" çıkarmaktır. Sorunu yalnızca partinin iktidarı ele geçirmesi çerçevesinde düşünen ve *Bolşevik* partinin aloganlarını, özellikle de sertlik ve uzlaşma kabul etmezlikle nitelenen tutumlarını adapte etmekle "başarı"ya ulaşacaklarını sanan bu eğilimlere karşı Lenin dostça ama sert eleştirilerde bulunur. Devrim sorununun parti ve tutumu ekseninde değil, asıl olarak geniş yığınların eylemlilik durumları ve buradaki devrimci yönelimler planında konulması ve çözümlerin burada bulunması gerektiğini vurgular. Parti bu

zemindeki nesnel olgulara dayanarak politikalarını çizmek zorundadır ve bu politikalar kitlelerin eylemli katılımını güçlendiren, zenginleştiren nitelikte olmalıdır.

Lenin'in Ekim Devrimi'ni tarihen meşru sayan özgün yaklaşımının ipucu da buradadır. Onu -Rosa Luxemburg hariç- yukarda değinilen öteki eğilimlerden ayırdeden işte bu "devrimin imkân ve ufuklarını kitlelerin eylemlilik durumlarında arama" özelliğidir. Bu sıradanmış gibi gözüken ilke, Lenin için hayatın bütün alanlarına yönelik derin bir ilgi, hiçbir ön tespit ve kalıba tâbi olmadan yapılan bir keşif faaliyetidir. *Nisan Tezleri*'ni partisine kabul ettirmeye çalışırken bundan dolayı Goethe'nin çok sevdiği sözünü yine hatırlatır: "Teori gridir dostlarım, hayat ağacı ise her zaman yeşil."

TROÇKİ VE STALİN'İN EKİM DEVRİMİ'NE BAKIŞI

Troçki'nin "Sürekli Devrim" tezi, tarihsel gelişimin, belirli bir anda ileri konumda olan ülke(ler) üzerinden devam etmediği, geri sayılan bir toplumun gerçekleştirdiği bir atılımla bu kez ileri konuma onun geçmesiyle sürdüğü yolundaki bir teoriden yola çıkar. Bu nedenle 20. yüzyıl başlarının geri Rusya'sı, sosyalizmi gerçekleştirme koşulları itibarıyla da ileri sayılan batı (Avrupa) toplumlarından önce devrimi gerçekleştirip daha ileri konuma sıçrayabilir, bu atılımıyla dünyayı genel bir sosyalist devrime götürecek süreçleri başlatıp hızlandırabilir.

1917 Şubat Devrimi'nde Troçki, öncelikle bu imkânın fiilen ortaya çıkışını görmüştür. Rusya çapında bir azınlık olmalarına rağmen işçilerin bu devrim esnasında gösterdikleri mücadele gücü ve kararlılıktan da cesaret alarak, sürecin bir işçi sınıfı iktidarına, oradan da Avrupa sosyalist devrimine doğru yönlendirilmesi gerektiği sonucuna varmıştır. Bu perspektif içinde *Bolşevik* partide ve Lenin'in yanında yer almıştır.

Toplumsal-siyasal olguları analiz ve muhakeme etmekteki büyük yeteneğine rağmen, Troçki'nin devranışını belirleyen birincil öge bu değil, kurduğu teori ve onun dayandığı özgül tarih yasalarıdır. Olguları bu yasaların onlarda var veya mümkün saydığı sonuçları verebilecek gözüken yönleriyle tanımlamaktadır. O olgular o yönleriyle belli bir sonucu sağlamaya yetip, daha üst bir sonuç için yetersiz kaldıklarında, Troçki işte bu tarih yasaları adına o olguları sonuna kadar zorlamayı deneyecektir. Brest-Litovsk'taki tavrı bu tutumun küçük bir örneğidir. Ama asıl dram İç Savaş sona erdikten sonra su yüzüne çıkmıştır. 1. Dünya ve İç Savaş'ın harap ve yorgun bıraktığı devrimci Rusya ile kısmî devrim dalgalarının ezildiği Avrupa olguları karşısında Troçki, yine de inandığı tarih yasalarının hakkını vermek için her imkânı zorlamak yanlısıdır. Ama Lenin'den sonra partiye iyice egemen olan ve yukardaki olguları bir çeşit "ben-merkezci"lik psikozuyla teorize eden akım karşısında yenilip trajik biçimde tasfiye edilmiştir.

Troçki'yi SSCB ve *Bolşevik* parti sahnesinden söküp atan akımın başında Stalin vardır. Bir bakıma "kıdemli partililer" ekibini temsil eden Stalin Troçki'ye karşı bu yanını da bir koz olarak kullanmış ve yine bu sıfatla Lenin'in düşüncelerini "Leninizm" adı altında formüle etme hakkını kendinde görebilmiştir. *Leninizmin İlkeleri*'nde derlenen bu formülasyonlar, Lenin'den yapılmış alıntılara dayandırılmakla birlikte Lenin'in yaklaşımı ile esastan çelişen bir karaktere sahiptir. Çünkü, her şeyden önce "somut durumların somut analizi"ni onca vurgulayan Lenin, bu *İlkeler* kitabında belli olgu, durum ve sorunlara hangi hüküm kalıplarıyla bakılması gerektiğini öneren bir kanun koyucu kimliğine büründürülmüştür.

Örneğin Ekim Devrimi'nin meşruiyeti konusunda Stalin, Lenin'e malederek sunduğu "yasalar"dan sözeder. Ona ilk defa Rusya'da bir sosyalist devrimin olması işte bu yasaların gereğidir. Lenin gibi birinin neden

Lenin burjuva-demokratik devriminin sosyalist devrime doğru gelişme imkânına işaret eden Nisan Tezleri'ni anlatırken, *Nisan Tezleri'ne en büyük itiraz aralarında Stalin ve Kamenev'in bulunduğu "eski* Bolşevik*"lerden gelmişti.*

Rusya'da ortaya çıktığı da dahil olmak üzere her şey, örneğin Şubat Devrimi'nin Ekim Devrimi'yle sonuçlanması, hem emperyalist sistemi belirleyen yasallıklar hem de özel olarak Rusya'nın koşulları tarafından adeta önceden kaçınılmaz kılınmıştır.

Hatırlanacağı üzere *II. Enternasyonal'e* egemen anlayışın temelinde de benzer bir "yasa" mantığı vardır. Onlara göre, sosyalizmin mümkün ve zorunlu olabilmesi için o yasaların öngördüğü "nesnel koşullar"ın varolması gerekir. İnsanlar irade, bilinç ve eylemlilikleriyle sosyalizme ne denli yakın olurlarsa olsunlar eğer bu nesnel koşullar yeterince yoksa sosyalizm mümkün değildir, çünkü "yasallık" henüz mevcut değildir. Stalin'in yaklaşımı da aynı niteliktedir. O da sosyalizmin insanların istek, irade, bilinç ve eylemlilik kapasitelerinden bağımsız, bunların üzerinde hüküm süren "yasallık"ların gerektirdiği "nesnel koşullar" var ise gerçekleşeceğini söylüyor. Şu farkla ki, o ötekilerin bu konuda ileri sürdüğü yasaların değil başka yasaların sözünü ediyor.

Lenin şüphesiz bir Marksist olarak insanlığın tarihsel gelişiminin en genelde bazı "yasallık"lar uyarınca yol aldığına inanır. Ancak bu yasaları insanları çevreleyen ve aynı zamanda da insan eyleminin değiştirme nesnesi olan "koşullar"a meletmez. Aksine bu "yasa"lar bizzat insanın eylemlilik durumundan çıkarılmışlardır ve dolayısıyla o yasaların gerektirdiği hangi noktada olunduğunu bu eylemlilik durumunun kendisinde tesbit edebiliriz.

O nedenledir ki Lenin de, belirli bir tarihsel anın analizi, "nesnel koşullar'a, örneğin sanayileşmenin hangi evresinde olunduğu, bölge veya dünya ekonomik-siyasal sisteminin nasıl bir aşamayı yaşadığı vb. konulara yönelik olmaktan çok, bizzat bu koşullar içindeki insanların eylem, durum ve ilişkileri ile gösterdikleri değişim potansiyelleri ve bunun sunduğu imkânlar üzerine yönelir. Bu nedenle 1917 Şubat Devrimi'nin yarattığı ortama baktığında, yukardan beri adı geçen kişi ve eğilimlerin hiçbirinin özgünlüğünü keşfetmediği, olsa olsa yandaş bir organizasyon, bir siyasal güç olarak dikkate alabildiği "İşçi ve Asker Sovyetleri"nin devrimci önemini görmüştür ilkin. *Nisan Tezleri*'nin hemen tek dayanağı işte bu sovyet olgusudur. 1921'de *Sol Komünizm*'i yazdığında, "Rus halkının dehası sovyetleri yaratmamış olsaydı, Ekim Devrimi bir hayaldi" diyecektir. Lenin, özetle, Rusya halkı, özel olarak işçi ve köylüler, diyordu, eğer 1917 sovyetleri gibi bir kuruma hayat veren dolaylı, dolaysız ilişkiler düzeyini oluşturabilme olgunluğunu göstermiş ise, bu düzeye varmış bir toplumsal hareket, sosyalist devrimi gerçekleştirebilir ve gerçekleştirmelidir.

Lenin, Nisan 1917'de bu yaklaşımını öne sürerken, *Menşevikler II. Enternasyonal* çizgisinin takipçileri olarak Rusya'nın demokratik devrimi tamamlama aşamasında olduğunu, o nedenle iktidarın burjuva partilerinin meşru hakkı olduğunu, ancak bu devrimi garanti altına almak için onlarla koalisyon yapmak gerektiğini savunuyorlardı. Nitekim bunu yaptılar da. *Bolşevik* parti yönetiminin çoğunluğu da benzer bir koalisyonu, köylülüğü temsil eden partilerle yapmak düşüncesinde idi. Lenin, bu koalisyonun, politik partiler düzeyinde değil ama, ondan çok daha derin ve içerikli biçimde "işçi-köylü-asker sovyetleri"nin şahsında zaten kurulmuş olduğunu söyler. Bu aşamayı kendiliğinden gerçekleştirmiş olan kitlesel hareket önünde Marksist, devrimci bir akımın görevinin, bu gerçeklikteki henüz ifade edilmemiş potansiyeli bilince çıkarttırmak olduğunu vurgular. Sloganı o yüzden, "Bütün iktidar sovyetlere"dir.

Stalin'in de yeraldığı *Bolşevik* parti yönetiminin kendiliklerinden varamadıkları bir sonuç, çapraz kaldıkları bir yaklaşımdır bu. O nedenle önce direnirler. Lenin'in bunlara karşı söylediklerinden bir bölümü alıntı yapmaya değer:

"Şimdi burada kendilerine 'eski *Bolşevikler*' demekten hoşlanan karşı-görüşlülerden yükselen itirazları duyuyoruz: Her zaman burjuva demokratik devrimin ancak 'proletaryanın ve köylülerin devrimci demokratik iktidarı' ile son bulacağını söylemedik mi? Tarım devrimi, ki o da burjuva demokratiktir, o da sonuçlandı mı? Bu, tam tersine henüz başlamamış bir olay değil midir?

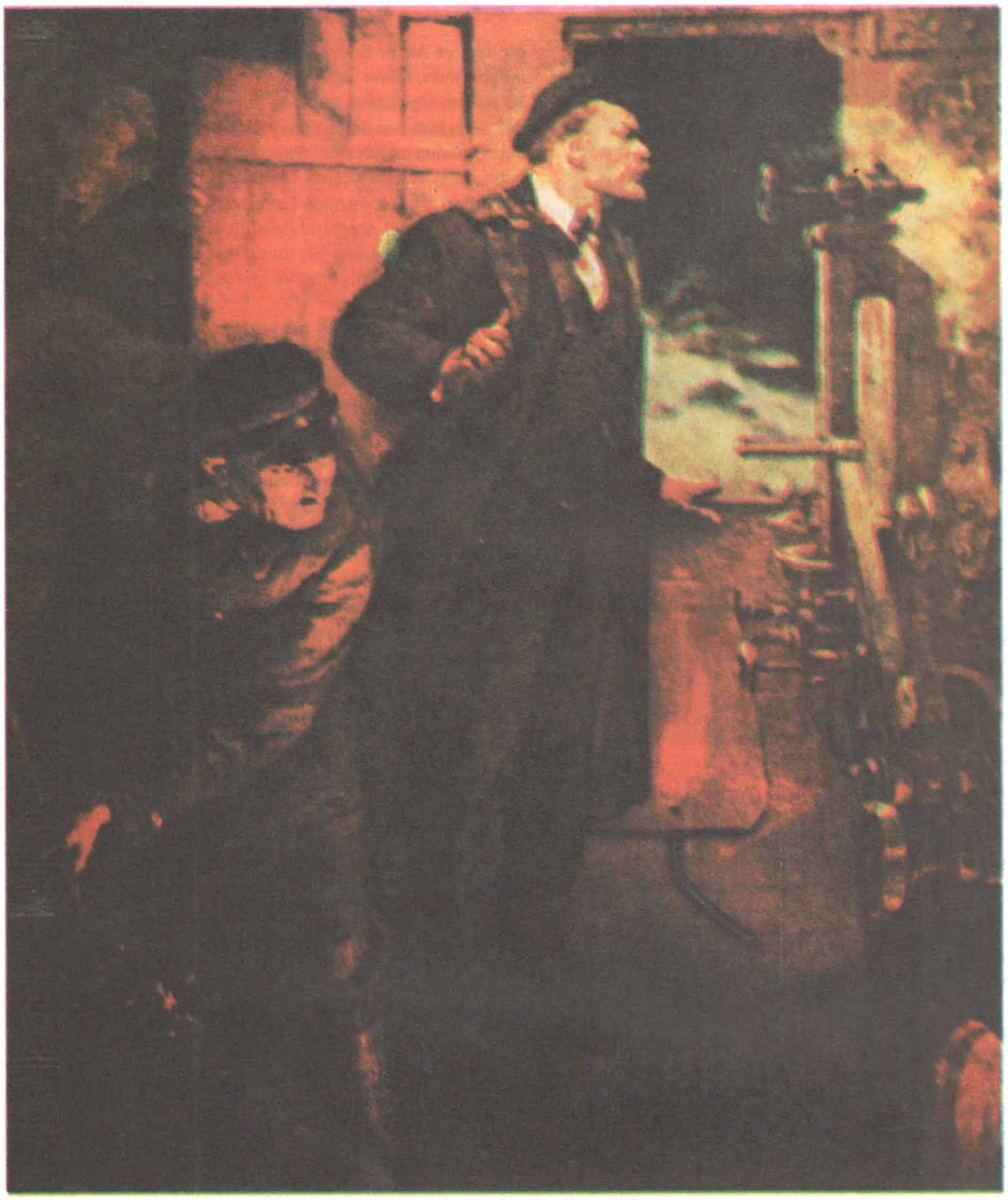
Cevap veriyorum: *Bolşevikler*'in fikirleri ve sloganları, bütünü içinde, tarih tarafından tamamıyla doğrulanmışlardır, ama somut realitede, olaylar, bizim önceden görebildiğimizden başka şeklide cereyan etti, daha orjinal ve çeşitli olarak cereyan etti. Bunu bilmemek veya unutmak, yeni ve canlı gerçeğin orjinalitesini incelemek yerine ezberlenmiş bir formülü ahmakça tekrarlamak, partimizin tarihinde bir kere daha can sıkıcı tatsız rol oynayan bu 'eski *Bolşevikler*' gibi davranmak olurdu."

Lenin "can sıkıcı tatsız rol oynayan", "eski *Bolşevikler*" demekle 1905 dönemini hatırlatmaktadır. Çünkü, o devrim durumunda Lenin, *Bolşevik* partiyi hareket halindeki yığınlara açan bir seri değişiklik önermiş, parti tüzüğünün katı kurallarını çok büyük ölçüde demokratikleştiren hükümler getirmeye çalışmıştı. "Eski *Bolşevikler*" ise bunlara karşı çıkmış, partinin "arılığı"-nın bozulacağından dem vurmuşlardı. Nisan 1917'de olduğu gibi o zaman da Lenin olağanüstü nüfuzunu kullanarak dediklerini kabul ettirmişti. Ama "eski *Bolşevikler*" ve onların düşünüş tarzı değişmedi ve partide kaldı.

1905'te Lenin bunlara "hiyerarşik komitelerinizi bir yana bırakıp yüzlerce ve yüzlerce merkezcikler kurunuz" diyor ve ekliyordu: "Aksi takdirde üzerinize vurulmuş resmî parti mühürünüzle birlikte, komite üyeciklerine tanınan şereflerinizle birlikte küflenip öleceksiniz".

Lenin, onları küflenmekten kurtarmaya çalışırken, gün gelip onların küfleriyle kendisini sıvayacaklarını galiba düşünememişti.

ÖMER LAÇİNER

Krupskaya anılarında Şubat Devrimi'ni izleyen aylarda İsviçre'den Rusya'ya dönme yollarını araştıran Lenin'in sabırsızlığını şöyle anlatır: "İngiltere ile Fransa Bolşeviklerin *Rusya'ya geçmelerine dünyada izin vermezlerdi. (...) Legal bir yol olmadığına göre, illegal yollarla seyahat etmek gerekiyordu. Devrim haberi geldiğinden beri İlyiç uyumamıştı ve her gece inanılmaz planlar kuruyorduk. Uçakla gidebilirdik. Ama böyle şeyler ancak gecenin ileri saatlerinin yarı-rüya hallerinde düşünülebilecek şeylerdi. Söze dökmek planın uygulanamazlığını kavramak için yeterliydi. Tarafsız bir ülke pasaportu edinmek gerekiyordu, tercihan daha az kuşku uyandıracağı için bir İsveç pasaportu. İsveçli yoldaşlardan bu edinilebilirdi ama İsveççe bilmiyor olmamızın oluşturduğu engel de vardı. Belki birazcık İsveççe yeterdi. Ama insanın kendini ele vermesi öyle kolay olurdu ki, İğneleyerek ona 'sen uykuya daldığında rüyanda* Menşevikleri *görüp küfretmeye, alçaklar, alçaklar diye bağırmaya başlar, bütün komployu ele verirsin' diye takılıyordum."*

iki merkez oluştu. Bunlardan birisi Duma Komitesi, diğeri ise sovyet kurumu idi. Duma Komitesi Çar'ın 27 Şubat'ta Duma'yı feshettiğini bildiren kararnamenin yayınlanmasından sonra Duma üyeleri tarafından geçici olarak oluşturuldu. Bunların arasında Milyukov ve Rodziyanko gibi *Kadetler* ve Kerenskiy gibi *Trudovikler* de yer alıyordu. Ne Çar'ın fesih kararına açıkça karşı çıkılmış, ne de bu karara boyun eğilmişti. Duma salonlarında ne toplantı yapıldı ne de dağılındı. Kerenskiy daha sonraları Çar'ın fesih kararına karşı çıkılmamasını ve böylelikle devrimin resmî merkezi olarak ulusul alanda onaylanan önder olunamamasını Duma'nın "en büyük ve en kaba yanlışı" olarak tanımladı. Geçici Duma Komitesi, görevlerini, "Başkentte düzeni yeniden kurmak, kamu örgütleri ve kurumlarıyla ilişkiye geçmek" olarak tanımladı. Duma Komitesi'nin aynı günlerde oluşan diğer örgütlenmeden daha yüksek bir meşruiyete sahip olmadığı da görülüyordu. 27 Şubat'ta Volinyi alayı "Biz artık halka ateş açmayız" diyerek gelişmeler karşısında tavır belirlemişti. Askerler, kışlalarından çıkarak kamyonlara bindiler, ağır makineli silahlarla şehrin bir ucundan öbür ucuna kadar dolaştılar. 25 binin üzerinde asker işçilerle ilişkiye geçti. Öğleden sonra ise hapisaneler basılarak bütün mahkûmlar salınıyordu. Öte yanda ise ayaklanmanın 5. günü olan 27 Şubat'ta Petersburg'da 385 bin işçi greve çıkmıştı. Aynı günün akşamı Rodziyanko, Duma'nın önünü doldurmuş olan kalabalığa "Karar verdik, iktidarı ele alıyoruz" diyordu. Rodziyanko daha sonra "Duma bu sorumluluğu üstlenmeseydi, tutuklanacak ve üyelerinin tümü ayaklanan askerler tarafından öldürülecekti" diyordu. Geçici olan Duma Komitesi böylelikle işbaşında kalıyor ve sabah saptadığı görevini daha cüretli bir biçimde "düzenin yeniden kurulması ve halkın taleplerini karşılayacak ve onun güvenini kazanabilecek bir hükümetin oluşturulması" olarak tanımlıyordu. Böylelikle Şubat-Ekim arasındaki süreçte ikili iktidar durumu olarak adlandırılan yapıların esas olarak burjuvazinin çıkarlarını savunacak olan tarafı kendini şekillendirmiş oluyordu.

Sovyet'in Doğuşu

Diğer merkezi ise, *İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti* oluşturuyordu. Duma Komitesi ile aynı süreçte oluşan bu kurul devrimci kökeni nedeni ile kitleler nezdinde daha büyük bir

KERENSKİY, ALEKSANDR FYODOROVİÇ (1881-1970)

Şubat Devrimi'nden sonra kurulan burjuva hükümetlerinde görevler alan, Ekim Devrimi'nden önceki son hükümette ise başkan olan Aleksandr Fyodoroviç Kerenskiy 4 Mayıs 1881'de aynı zamanda Lenin'in de doğum yeri olan Simbirsk'de doğdu. Soylu bir aileden gelen Kerenskiy'in babası lise müdürü iken Lenin'in de velisi idi.

İlk ve orta öğrenimini Taşkent'te bitiren Kerenskiy, Petersburg'da üniversitede okurken devrimci hareketle tanıştı. Bu yıllarda _Narodniklere_ karşı olan sempatisi onun siyasal davaları savunan bir avukat olarak ünlenmesini sağladı. 1905 Devrimi'nin yenilgisi bir ölçüde devrimci hayallerinin de yıkılmasını getirmişti. Bu yıllarda radikal görüşlerini yavaş yavaş terkeden Kerenskiy Trudovikler'ın görüşlerini benimseyerek 1912'de Duma'ya milletvekili seçildi.

1917'de Şubat Devrimi'nden hemen sonra oluşturulan _Petersburg İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti_'nin yürütme kuruluna girerek başkan yardımcılığına getirildi. Bu arada Trudoviklerden ayrılarak _Sosyalist Devrimciler_'e katıldı. Aynı zamanda da Prens Lvov'un başkanlığında kurulan geçici hükümette adalet bakanlığını üstlenen Kerenskiy, bir süre sonra hükümetteki Dışişleri Bakanı Milyukov'la anlaşmazlığa düştü. Milyukov'un savaşı sürdürerek yeni topraklar elde edilmesi için öne sürdüğü gerekçelerinin kabul edilmemesi üzerine istifa etmesi Kerenskiy'in savaş bakanı olmasına neden oldu. Temmuz 1917'de başbakan olan Kerenskiy, bundan sonra _Bolşeviklere_ karşı acımasız bir siyaset izlemeye başladı. Kendisinin genelkurmay başkanlığına getirmiş olduğu Kornilov'un darbe girişimi ise _Bolşeviklerin_ yardımıyla bastırılacaktı. Bu arada iktidarsız bir konuma düşen geçici hükümete karşı önemli başarılar elde eden _Bolşevikler_, Moskova ve Petersburg gibi büyük şehirlerin sovyetlerinde çoğunluğu ele geçirdiler. Kerenskiy ise bir kurucu meclisin toplanmasından yanaydı. Ancak devrimi geriletmek için düşündüğü tüm formüller sonuç vermedi. Sonunda ayaklanan _Bolşevikler_ iktidarı ele geçirdi. 7 Kasım'da gerçekleşen devrimden sonra general Krasnov'la anlaşıp, iktidarı tekrar ele geçirme girişimi de başarısızlıkla sonuçlanınca, bir süre saklanan Kerenskiy, Mayıs 1918'de Sırp subayı elbisesi giyerek bir Fransız gemisiyle Londra'ya kaçtı. Ardından Paris'e yerleşti ve Sovyet Devrimi'ne karşı örgütlenen karşı devrimcilerle çalıştı. Yıllarca çeşitli Avrupa ülkelerinde yaşadıktan sonra ABD'ye giden Kerenskiy öldüğü 11 Haziran 1970'e kadar burada yaşadı.

popülariteye ve meşruiyete sahipti. Çünkü 1905 sovyetleri ve özellikle *Petersburg İşçi Temsilcileri Sovyeti* kısa dönemli varoluşlarına rağmen devrimci bir geleneğin hafızalarda ve bilinçlerde yer etmesini sağlamışlardı. İşçi hareketinin yeni bir yükselişinde, *Savaş Sanayi Komiteleri*'nin işçi grupları için yapılmış olan seçimlerinde de görüldüğü gibi bir işçi konseyi fikri ortaya çıkmıştı. Rus işçi hareketi içindeki akımların çeşitliliğine rağmen sovyet örgütlenmesinin biçimi her türlü tartışmanın dışında kabul görüyordu. Petersburg'daki ayaklanmaların başlangıcında gerek grev yapılan yerlerde, gerekse devrimci çevrelerde sovyet kurma fikri de ortaya çıkmıştı. Bazı fabrikalarda 24 Şubat'tan itibaren kurulacak olan bir sovyet için temsilciler seçilmeye başlanmıştı. 23-25 Şubat'ta illegal sendikaların, işçi kooperatiflerinin, bazı sol Duma üyelerinin ve parti üyelerinin arasında gizli görüşmeler yapılıyordu. Sağ *Menşeviklerden* Çerevanin'in bir işçi sovyeti için işyerlerinde seçim yapılması önerisi kabul edildi, hatta sovyetin mekanı olarak da işçi kooperatiflerinin Petersburg derneği tespit edildi. Ancak aynı gece bu toplantıya katılanların çoğu tutuklandı ve bu öneriler işçilere ulaşamadı. *Petersburg Sovyeti*'nin kurulmasına ilişkin en önemli girişim 27 Şubat'ta hapisaneden kurtarılan merkezî işçi grubunun üyeleri tarafından gerçekleştirildi. *Menşevik* Gvozde'nin önderliğindeki işçi grubu, asker ve işçi kitlelerinin eşliğinde Duma'nın mekanı olan Taurid Sarayına (Kışlık Saray) gittiler. *Menşevik* Çekidze gibi bazı diğer Duma üyeleri ve 24 Şubat gizli toplantısına katılanlar ile beraber *İşçi Temsilcileri Sovyeti Geçici Yürütme Komitesi*'ni oluşturdular. Komite hemen, her bin işçiye ve her bir bölüğe bir temsilci seçilmesi çağrısını yaptı. Aynı akşam saat 7'de toplanma kararı alındı. Ancak akşam saat 9'da 40-50 kişiden fazla olmadığı görüldü. Çünkü sovyetin kurulmuş olduğu belli ki eskiden fabrikalarında seçilmiş olan temsilciler tarafından bile bilinmiyordu. Geçici Yürütme Komitesi devrimin yenilmesi ihtimaline karşı bir dizi önlem aldı ve kendini sosyalist partilerin üyeleri ile genişletti. Diğer şehirlerden gelebilecek olan askeri saldırıları karşılamak için devrimci askerlerden bir askeri kurmay oluşturuldu. Tek tek şehir bölgelerine komiserler gönderilmesine ve silahlı bir işçi milisi kurulmasına karar verildi. Edebiyat, mali ve ihtiyaçları karşılama komisyonları gibi gövdeler oluşturularak görevler paylaştırıldı. Bunların her biri şehrin kendi kesiminde kamu yaşamını yeniden düzenlemekle görevli idiler. Sovyet toplantısına katılmış olanlar bir katılanın ifadesi ile "kendilerine harikulade bir peri masalı anlatılan çocukların büyülenmiş haliyle" konuşulanları dinliyorlardı. Böylelikle devrimci ayaklanmanın kazandığı zaferin ürünü olan yeni bir iktidarın ilk adımı atılmış, ikili iktidar döneminde esas olarak işçi sınıfının ve burjuvazinin karşısındaki bloğun çıkarlarını dile getirecek ve savunacak olan sovyet gövdesi kendini şekillendirmiş oluyordu. 28 Şubat'ta *Petersburg İşçi ve Asker Sovyeti Temsilcileri*'nin *İzvestiya* gazetesi Petersburg ve tüm Rusya halkına yönelen bir bildiri ile çıktı. "Demokrasinin çıkarları için olan mücadeleyi başarılı bir sonuca ulaştırmak için halk kendisi kendi iktidar örgütlerini yaratmalıdır... *İşçi Temsilcileri Sovyeti*, temel görevi olarak: Halkın güçlerini örgütlemeyi ve Rusya'da siyasal özgürlüğü ve halk egemenliğini nihai olarak güvence altına almayı hedefler" denilen bildiride genel, eşit, doğrudan ve gizli seçim zemini üzerinde oluşacak olan bir ulusal kurucu meclis talep ediliyordu. 28 Şubat'ta ise Çara bağlı son birlikler de Peter ve Paul kalesinde teslim oldular ve Çar'ın bakanları tutuklandı. Duma Komitesi çeşitli bakanlıkların dairelerini yönetmekle görevli komiserleri atamaya başladı. Petersburg ayaklanması sona ermiş ve Şubat Devrimi zafere ulaşmıştı. Resmî verilere göre 1315 kişi ölmüş veya yaralanmıştı. 28 Şubat'ta birçok fabrikada sovyet temsilcileri seçildi ve o gün temsilciler toplantısı yapıldı. Ancak kararlar henüz geçici yürütme komitesi tarafından alınıyordu. Hazırlanan geçici bir hükümet kurulması yönündeki karar taslağı kabul edildi. Ancak 13'e karşı 8 oyla bu geçici hükümette yer alınması reddedildi. Bunun yerine sovyet temsilcileri Duma Komitesi'ne programatik talepler dizisi sundular ve burjuva hükümete verecekleri desteği bu koşullara bağladılar. 2 Mart'taki toplantıda *Petersburg Sovyeti* büyük oy çoğunluğu ile Sovyet Yürütmesi ile Duma Komitesi arasındaki anlaşmayı onayladı ve kendini devrimci demokrasinin kontrol organı olarak tanımladı.

Şubat Devrimi ve Partiler

1917 Şubat Devrimi tarihin kısa ama, olağanüstü dönemlerinden birini oluşturdu. Tek tek bireylerden oluşan ve siyasal ekonomik gelişmelerin nesnesi olan kalabalıklar, tarihin öznesi olma kaynaşmasını yaşadılar. Grevlerden başlayarak ayaklanmaya kadar varan beş günlük devrim mücadelesi kitlelerin kendi iç dinamikleri ile geliştirdikleri kendiliğinden bir süreçti. Parti merkezlerinin veya öne çıkmış olan ünlü şahsiyetlerin planlı bir yönetiminden söz edilemezdi. Her ne kadar devrim günlerinde çeşitli partilerin temsilcileri ve Duma milletvekilleri gizli toplantılarda gelişmeleri ele aldılarsa da hareketin gidişatı üzerine bunların herhangi bir etkisi olduğu söylenemez. Yaşanmış olan toplumsal sarsıntı, bunu gerçekleştirmiş olan proleter yığınların doğrudan eseri oldu. Şubat 1917'de Putilov fabrikasında yaklaşık 150 *Bolşevik* vardı. Petersburg'un sanayi bölgesi olan Viborg'da ise bu sayı 500 civarındaydı. *Bolşevik* işçiler ve öğrenciler diğer partilerin üyeleri ve partisizler gibi gösterilere ve sokak mücadelelerine aktif olarak katıldılar, grevler ve gösterilerde güçleri oranında yer aldılar. *Bolşevikler* bir parti olarak ayaklanmayı yönlendirmedikleri gibi partililer olarak parti merkezinin yönlendirmesinden de yoksundular. Viborg parti örgütünün yöneticilerinden olan Kayurov "Parti Merkezi'nden direktifler gelmiyordu... Merkez Komitesi'nin temsilcisi Yoldaş Şliyapnikov bir sonraki gün için talimatlar vermekten acizdi" derken bu gerçeği dile getiriyordu. Şliyapnikov'un kendisi de "Bizden hiç kimse (24 Şubat'ta) olmakta olan hareketin Çarlık rejimi ile son ve katî mücadele olduğuna inanmıyordu" derken bu durumu

vurguluyordu. Böylesi bir inanca sahip olunmaması, gelişen hareketlerin karşısındaki tutumları da belirlemekteydi. 25 Şubat'ta Şliyapnikov "Nerede oluyor devrim? İşçilere bir somun ekmek ver, bak bakalım hareket kalıyor mu geriye" derken durumun tahlilindeki isabetsizliği ortaya koyuyordu. Kadınlar sokaklara döküldüklerinde *Bolşevik* partisi henüz bir tek bildiri bile yayınlamamıştı. Hatta Kayurov kadın işçilere aceleci davranmamaları gerektiğini söylemesine rağmen onların bunu dinlememiş olmalarını ve parti bölge komitesi kararını çiğnemelerini eleştiriyordu. Şliyapnikov, Molotov ve Zalutskiy tarafından yönetilen partinin Rusya bürosu, parti tarafından yönlendirilmeyen bir hareketin zararlı olacağını düşünüyordu. Bir kez daha 1905'in yanlışları tekrarlanmaktaydı. İşçi semtlerindeki yerel örgütlenmeler, grevlerin ve sokak gösterilerinin içinde yer alırken, parti merkezi atıl davranıyor ve olayların gerisinde kalıyordu. Ancak kitlesel eylemlerin ve grevlerin yükselmesi Viborg ve diğer bölgelerdeki *Bolşevikleri* harekete geçirdi. Parti merkezinin müdahalesizliğinin en iyi örneği ilk bildirinin genel grev çağrısı ile 27 Şubat'ta yayınlanmış olmasıydı. Ancak Petersburg'un neredeyse bütün işçileri zaten 3 gündür ayaktaydı. İşçi sınıfının ve devrimci ordunun görevini geçici devrimci hükümet ve yeni cumhuriyetçi bir rejim oluşturmak olarak ele alan bildiri, doğrudan, eşit ve gizli genel oyla bir meclis oluşturulmasını öneriyordu. Bu öneriler esas olarak Lenin'in 1905 Devrimi sırasındaki tezlerini hatırlatmakta idi. Yeni durumun tahlil edilmesi konusunda da Petersburg'daki *Bolşevik* önderlik yetersiz kalmıştı.

Geçici Hükümet

Geçici Hükümet'in çoğunluğunu *Anayasacı Demokratlar* ile *Oktobristler* oluşturuyordu. Milyukov dışişleri bakanı, Guçkov savaş bakanı, Kerenskiy ise adalet bakanı olmuştu. 2 Mart'ta Çar II. Nikola direnişin anlamsızlığını görerek ağabeyi Mihail'e tacı bıraktı. O da 3 Mart'ta Kurucu Meclis'in kararını alıncaya kadar taçtan vazgeçtiğini açıklıyordu. Böylelikle Çarlık Monarşisi'nin sonu gelmişti. Devrimin ilk evresi 1917 Mart'ının ilk günlerinde tamamlanmıştı. *Menşevik* Dan'ın deyişi ile "Rus Devrimi savaş zemini üstünde patlamıştı. Rus Devrimi, devrimci kitleler için savaşın yokluklarından, acılarından ve yüklerinden kurtuluşun bir aracı" idi. 1918 Alman Devrimi'nde olduğu gibi Rus Devrimi de askerî yenilgilerin ve bunların yol açtığı toplumsal şekilsizleşmenin sonucuydu. Öte yanda savaştaki başarısızlıklardan rahatsız olan yurtsever burjuva ve aristokrat çevrelerinin de savaşın bitirilmesi talepleri uzunca süredir tasarlanan bir saray darbesini olgunlaştırıyordu. Sokak gösterileri işte bu plandan önce patlamıştı. Geçici Hükümet'in yapması gereken, ulusal bir devrim çerçevesinde ülke içinde bir demokratik yapılanmayı birlik içinde gerçekleştirmek ve dışa karşı kararlı bir savaş stratejisinden vazgeçmemekti. Devrimin zafer sarhoşluğu içinde süren ulusal birlik havası kısa sürede bozulmaya ve barışa duyulan özlem ağır basmaya başladı. Böylelikle geçici olarak Şubat Devrimi'nde birleşmiş olan toplumsal ve siyasal güçler arasındaki uzlaşmazlık açığa çıktı ve bu durum Ekim Devrimi'ne kadar sürdü.

Sovyet'in Yapısı ve Gelişmesi

Şubat Devrimi'nden sonra tüm Rusya'da sovyetlerin ortaya çıkışı kitlesel hareketin kendi gelişmesi içinde oldu. Bu kendiliğinden örgütlenme birbirinden bağımsız olarak ve herhangi bir teorik hazırlık olmaksızın o anın devrimci pratik ihtiyaçlarından ortaya çıktı. Basit araçlarla her tarafta, hızlı bir biçimde devrimci temsil organlarının oluşturulması fikri Rus işçileri ve askerleri için siyasal ve toplumsal dönüşümlerin yaşandığı bir dönemde en uygun biçimin yaratılmasının bir anahtarı idi. İşçilerin burjuvaziye, memurlara ve işverenlere karşıtlıkları ve askerlerin eski subaylara duydukları güvensizlik sovyetlerin gelişmesinin toplumsal psikolojik koşullarını yarattı. Bir diğer önemli faktör ise Rus işçilerinin hem 1905'de hem de 1917'de kendilerini temsil edebilecek güçlü örgütlenmelere sahip olmamalarıydı. Gerek partiler gerekse sendikalar böylesi temsil görevlerini kitlesel olarak yerine getiremiyorlardı. O anlamda sovyetler eksik veya güçsüz olan örgütlenmelerin yerine geçtiler.

Petersburg Sovyeti

1917 Petersburg İşçi Sovyeti kendisini 1905 Sovyeti'nin mirasçısı olarak tanımlasa da, oluşumunun biçimi ve koşulları açısından birincisinden önemli farklılıklar taşıyordu. 1905 Sovyeti doğrudan kitle grevinin içinden bunu sürdürmek ve yönetmek üzere çıkmıştı. 1917 Sovyeti ise devrimci ayaklanmanın şehirde hakim olmasından sonra oluştu. 1905 Sovyeti ile karşılaştırıldığında ikincisinin kuruluşu esas olarak İşçi Grubu veya Duma üyeleri gibi siyasal önderlerin inisiyatifi ile gerçekleşmişti. Bu kişiler eski rejimin yıkılışı sırasında bir tür "yedek hükümet veya alt hükümet" oluşturmaya çalıştılar. Oluşumu ve bileşimi itibariyle sosyalist entelijansiyanın işçi ve asker temsilcileri üzerinde önemli bir etkisi vardı. Mart sonunda Yürütme Komitesi'nin 42 üyesinden sadece 7'si işçiydi. Yürütme Komitesi'nde ve *İzvestiya*'nın Yayın Kurulu'nda parti entellektüelleri yer alıyordu. 1905'in partisiz ve genel devrimci sovyeti yerine 1917'de siyasal akımların yoğun tartışmalar sürdürdükleri bir sovyet kuruldu.

1905 ile karşılaştırıldığında 1917'deki *Petersburg Sovyeti*'nin en önemli farklılığı işçi ve asker temsilcilerinin ortak konseyi olmasıydı. Devrim günlerinde isyancı askerlerin oynadıkları önemli rol bunların Sovyet'e dahil edilmeleri ile öne çıkarıldı. Geçici Yürütme Komitesi'ndeki *Menşevik* üyelerin bir kısmı sovyetin saf proleter niteliğini korumak ve orduyu siyasal

KORNİLOV, LAVR GEORGİYEVİÇ (1870-1918)

Uat-Kamenogorak'da (bugünkü Kazakistan) doğdu. Mihail Topçu Okulu'nu bitirdi ve Türkmenistan sınırında görev aldı. 1895-1898 araaında Genelkurmay Akademisi'ni bitirdi. Orta Asya'ya geri döndüğünde, Asyalı görünümü ve dili sayesinde, İran ve Hindistan'da gizli ajanlık yaptı. 1904-1905 araaı, Rua-Japon Savaşı'nda göaterdiği başarılardan dolayı Pekin'de askeri ataşeliğe atandı. I. Dünya Savaşı'nda, Rus batı cephesinde piyade tümenine komuta etti. 1915'de Avusturyalılara esir düştükten bir yıl sonra kaçabilmesi, aakeri başarısının ötesinde ona bir de kahramanlık payesi kazandırdı ve bir kolordunun komutanlığına getirildi.

Mart 1917'de, geçici hükümetin savaş bakanı Guçkov, Kornilov'u aakeri bölge komutanlığına atadı. Zora başvurarak dağılmış durumdaki orduyu toparlamaya ve katı bir disiplin altında tutmaya çalışmaaı, hoşnutsuzluğa neden oldu ve tekrar cepheye gönderildi. Almanlara yönelik olan Haziran saldırıları boyunca, VIII. Ordu'nun komutanlığını yaptı ve çok sınırlı başarılar elde etti. Alman saldırıaı sırasında, 14 yağmacıyı öldürtüp, herkese ikaz olsun diye onları teşhir etmesi, tekrar dikkatlerin ona çevrilmesine neden oldu. Komiser Savinkov tarafından teşvik edilen Kornilov, ölüm cezasını yeniden gündeme getirdi. 18 Temmuz 1917'de, geçici hükümet tarafından rütbesi, Bütün Ordular Başkomutanlığı'na yükseltildi. 3 Ağuatoa 1917'da, Peteraburg'u ziyaret eden

Napoléon savaşları sırasındaki Najde'da Druva birlikleri örneğinde olduğu gibi, Rusya'da kadınların askerliği gelenekselleşmişti. 1917'de, 'gönüllü kadınlar taburu' fikri, çavuş Maria Boçkareva tarafından örgütlendi. 300 kadar güçlü kadından oluşan bu birlik, esas olarak savaş sırasında cepheden kaçan erkekleri utandırmak için kuruldu. Güney Batı Cephesi'nde görev alan bu kadınlar, 2 bin kadar esir ele geçirdiler, fakat Bolşeviklerin düşmanlığına dayanamayarak dağıldılar. Daha sonra geçici hükümet tarafından kurulan kadın birlikleri, muhafızlık görevlerini Moskova ve Petersburg'da sürdürdüler. Kadın askerler birliği, Kerenskiy'in Kızıl Muhafızlar'a karşı varolan en son gücüydü, gerici askerler ve kapitalistler tarafından korunuyordu. Kışlık Saray'ın Bolşevikler tarafından ele geçirilmesinden önce, geçici hükümet kuvvetlerinden Sarayda kalan en son birlik I. Kadın Bölüğü'ydü. Kadınlarla yanyana dövüşmeye alışık olmayan Kazak birlikleri, Kışlık Saray'ı silahlarını bırakarak terketti. Sarayın savunması böylece birkaç harb okulu öğrencisiyle, kadın birliğine kaldı; onlar da ilk ateş açılışından sonra teslim oldular. Yanda, çoğunluğu aristokratlardan oluşan, saçları kesik kadınlar teftiş sırasında.

Kornilov, cephede ölüm cezasını yürürlüğe koydu ve fabrikalarla demiryollarını askerileştirmeye çalıştı. Kornilov tarafından gelecek olan bir askerî darbeyi halk zaten beklerken, Kerensky ve yandaşları da ona karşı belirsiz bir güven duyuyorlardı. Bu arada Kornilov, ikili iktidara son vermeye, *Bolşevik* ve diğer sosyalist gelişmeleri önlemeye kararlıydı. Eylül başında kendisine bağlı birliklerle Petersburg üzerine yürüyüşe geçti. Bu hareketi, Kerensky tarafından da karşı devrimci bir askerî darbe girişimi olarak değerlendirildi ve genelkurmay başkanlığından alınarak, Petersburg'a geri dönmesi istendi. Kornilov bu isteği reddetti. *İşçi ve Asker Sovyetleri*, Kornilov'un kurmaya çalıştığı diktatörlüğe karşı toparlanmayı ve gelecek olan askerî darbeye karşı Kerensky'e yardım etmeye karar verdiler. Bunun üzerine demiryolu işçileri, Kornilov'a bağlı kuvvetlerin Petersburg'a ulaşmasını engelledi. *Petersburg Sovyeti*, işçilere ve askerlere silahlanma ve darbeci birliklerle Petersburg arasındaki bütün haberleşme bağlarının koparılması çağrısında bulundu. Halkın bu düşmanca tavrı sonunda, Kornilov'un girişimi engellendi ve 15 Eylül'de tutuklanarak, Bikov kentinde hapsedildi.

Ekim 1917 Devrimi'nden sonra, hapisten kaçırılan Kornilov karşı devrimci Beyaz Gönüllüler Ordusu'nu örgütledi, 13 Nisan 1918'de de, Ekatarinodar'da sovyet birlikleri ile girdiği çatışma sırasında öldü.

gelişmelerin dışında tutabilmek amacı ile askerlerin Sovyet'e alınmalarına karşı çıktılar. Ancak çoğunluk, askerleri Sovyet'e dahil ederek orduyu devrim saflarına kazanmayı hedefliyorlardı. *İşçi Sovyeti* için fabrikalarda yapılan temsilcilik seçimleri bu kez askeri birliklere taşındı ve 100 bin kişilik asker kitlesi kısa zamanda devrimci saflara kazanılmış oldu. 1 Mart'ta asker temsilcilerinin girişimi ile yayınlanan 1 Numaralı Emir ile Sovyet'in askerler arasındaki otoritesi sağlamlaştı. Bu bildiride asker komitelerinin tüm askeri birimlerde aşağıdan yukarıya doğru seçilmeleri, birliklerin tüm siyasal konularda Sovyet'e tâbî olmaları isteniyor ve askerlere tüm burjuva yurttaşlık hakları veriliyordu. Duma Komitesi'nin atadığı askeri komisyonun emirlerine, ancak Sovyet'in emir ve kararları ile çelişki içinde bulunmaz ise uyulması kararlaştırılıyordu. Böylelikle *Petersburg Sovyeti* askeri garnizonun fiili yönetimini ele geçirmiş, askerler için yıllardan sonra ilk kez siyasal ve insani açılardan yaşanmakta olan haksızlıklar sona ermişti.

Petersburg Sovyeti'nin Siyasal Bileşimi

Askerlerin Sovyet'deki ağırlığı aynı zamanda *Sosyalist Devrimciler*'in de önemli sayıda temsil edilmesi sonucunu doğruyordu. Duma fraksiyonunda, İşçi Grubu'nda ve kooperatiflerde etkin olan *Menşevikler*, işçi temsilcileri arasında da önemli bir desteğe ve delege sayısına sahiptiler. *Petersburg Sovyeti*'nde ayrıca *Halkçı Sosyalistler*'den, Plehanov'un çevresinde örgütlenen *Edintsvo Grubu*'ndan, Troçki'nin geri dönmesi ile birlikte *Bolşeviklere* katılan *Mezdurayonciy Grubu*'ndan, *Bund*'dan, Polonyalı ve Letonyalı sosyal demokratlardan temsilciler vardı. Ancak bunların etkileri son derece kısıtlıydı. *Bolşeviklerin* ilk aylardaki güçleri ise son derece zayıftı. Petersburg *Bolşevik* örgütü tutuklamalar, sürgünler ve polisiye tahribatlar sonucunda son derece atıl bir durumdaydı. İlk olarak 9 Mart'ta 2-3 bin temsilcili Sovyet içinde 40 üyeli bir *Bolşevik* fraksiyonu kuruldu. Lenin'in geri dönmesinden sonra Sovyet içindeki faaliyetlerini artıran *Bolşevikler*, yeni seçimler talep ederek Mayıs ve Haziran'da fabrikalarda kendi adaylarını seçtirmeyi başardılar. Temmuz ayaklanması sırasında kendi verilerine göre işçi kanadındaki

Bolşevik Önderliğin Toplumsal Karakteri

İnsanın yaptığı bir şeyi görmesi genellikle güzel bir duygu verir. Yapılan yeryüzünde bir hacim (bazan da manevi anlamda) doldurmaktadır. Dünya artık onu da hesaba katmak durumundadır. Tarihin bazı ender anlarındaysa insanlar neredeyse *tarihi yaparlar*. Gerçekten çok ender ortaya çıkan bazı dönemlerde, bazı insanlar, bir heykeltraşın tasarlayarak ve icra ederek bir heykeli ortaya çıkarması gibi, tarihin akışını biçimlendirdikleri bir konumda bulurlar kendilerini. Son analizde bu bir yanılsama, bir determinizmin özel bir gerçekleşme biçimi de olabilir. Ama bu konumda olma duygusu, öznel de olsa, yeterince *gerçek*'tir.

İngiltere'ye başkaldıran, bağımsızlık savaşını kazanan, sonra da yeni bir anayasa ile yeni toplumlarını kuran Amerikalılar bu anlatılana yakın bir konumdaydılar. Gene de, dünya tarihini değil kendi Amerikan tarihlerini değiştirmenin bilincini taşımışlardı. Oysa onları kısa bir süre sonra izleyen Fransız devrimcileri, sonuçta Fransa'nın yapısına müdahale etseler de, aslında dünyaya yeni bir tarih yapıyor olma bilinci zihinlerinde egemendi. Bunda çok haksız da sayılmazlardı.

1917 Ekim Devrimi de aynı yoğunlukta, aynı önemde bir olaydı. *Her şeyin olabileceği son derece karışık bir ortamda*, "bir avuç" denecek sayıda insan, olayların akışına yaptıkları müdahalelerle, sonuçta ortaya 1917 Devrimini çıkardılar. Bu bir avuç insanı *Bolşevikler* adıyla tanıyoruz. Kimlerdi *Bolşevikler*? Nereden, nasıl bir araya gelmişlerdi? Bu olağanüstü işi nasıl yapabilmişlerdi? Olağanüstü işleri de aslında olağan insanlar yapar. *Bolşevikler* olağan insanlardı. Ama yaşadıkları olağanüstü dönemin insanlardan talep ettiği özel davranışları yerine getirmeye karar vermiş ve bu yolda ciddi çaba harcamış "olağan" insanlardı.

Dışarıdan bakanlar açısından, *Bolşevikler* bir blok halinde hareket edebilmektedirler. İçeriden bakanlar açısından durum hiç de böyle değildir. Her şeyin üstünde Lenin vardır. Varolan durumun dünyanın ilk proleter devrimine götürülebileceğini düşünen, bunun yapılması gerektiğine karar veren odur. Ama kendi partisinde onun bu kararının isabetine inanmayanlar çoktur. Başta Kamanev ve Zinoviev girişime karşı çıkar, daha sonra da istifa ederler. Ama karşı çıkmayanlar arasında görünürdeki fikir birliği ne kadar gerçektir? Troçki'nin devrim tarihinden kısa bir örnek: "Petrograd komitesinin onbeşindeki oturumunda Kalinin şöyle konuştu: 'Merkez Komite kararı Merkez Komite'de alınmış en iyi kararlardan biridir... Silahlı ayaklanma anına yaklaşıyoruz. Ama bunun ne zaman olacağı -belki bir yıl sonra- bilinemez.' Merkez Komite ile bu çeşit 'fikir birliği', Kalinin'e çok uygun olmakla birlikte, yalnız ona özgü değildi."

Ama bu gibi tavır farklılıklarının bir kısmının da sonradan abartıldığı düşünülebilir. Kalinin, Stalin'e sadıktı. Öyleyse Troçki için bu ayrıntı anlamlı. Tabiî, işin içinde ne kadar adam varsa, o kadar da öznellik var. Dolayısıyla olayın o kadar yorumu var. Beş kişi bir araya gelip bir yemek pişirmeye kalkışsa, bunun nasıl yapılması gerektiği üstüne bir yığın değişik işlem önerilebilir. Ama yapılan bir devrimse, bunun sonuçlarının önemi çerçevesinde, her küçük ayrıntı kaçınılmaz olarak gözde büyür. Buna dayanarak, sonuçta gene dışarıdan görülenin, yani *Bolşevikler*'de olağanüstü bir ortak davranma yeteneğinin varlığının doğru olduğunu söyleyebiliriz.

Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ni *Bolşevik* ve *Menşevik* fraksiyonlarına bölen sorun görünüşte çok da önemli değil gibidir: Yalnız profesyonel devrimcilerin parti üyesi olabilmesi kuralı. Ayrıca da, *İskra* yayın kurulunun kimlerden oluşacağı gibi konular. Krupskaya, 1903'te yapılan ikinci kongrede kimsenin bir bölünme beklemediğini yazar. Ama bölünme oldu. Burada Lenin seçilen öncülerin mantığını daha eksiksiz yerine getirecek bir gelişmeden yanaydı: İllegal öncü partinin gerektirdiği örgütsel ilkeler. Kimin haklı olduğu bugün de tartışılabilir (bu yazının bunu saptamak gibi bir sorunu yok); ama burada önemli olan *kararlılık* ve *tutarlılıktı*.

Böylece Martov ve Akselrod gibi Rus Marksizminin parlak temsilcileri Lenin'den ayrıldı. Plekhanov o aşamada Lenin'le kaldı (oysa Lenin her zaman kendini Martov'a daha yakın hissetmiştir). Troçki de Lenin'e tavır aldı ve *Bolşevikler*'den uzaklaştı. Bu ayrılıklara geçen zamanın ardından bakıldığında, her şeyin öyle akla kara biçiminde yürümediği daha iyi görünür. Bazı *Menşevikler* zamanla *Bolşeviklere* yaklaşmış, bazı *Bolşevikler* sık sık *Menşevikleri* andıran tavırlar almışlardır. Örneğin Dan gibi bir *Menşevik* önder, bütün devrim süreci boyunca *Bolşeviklerle* mücadele ettikten sonra, 1940'larda *Menşevizmi* yadsımış. Rus Marksizminin meşru varisinin *Bolşevizm* olduğunu kabul etmişti.

Bu gibi ilginç geçişler yalnız *Bolşeviklerle Menşevikler* arasında değil, solda yer alan bütün gruplar arasında karşılıklı olarak gerçekleşmiştir. Pyotr Arşinov *Sosyal Demokrat Parti*'dendir. *Bolşevik* olur. 1906'da Anarşizmi seçer. 1917'de Anarşistlerin önderlerinden biri olur. 1921'de sürgün edilir. Ama Avrupa'da yeniden *Bolşevik olmaya* karar verir ve 1923'de Sovyetler Birliğine döner. Temizlik yıllarında o da ortadan kaybolur.

Bolşevikler, bütün bu değişimler, geçişler arasında gene de özel bir kimlikle davranabilirler. Kararlılıkları, bütün enerjilerini hedeflerinde yoğunlaştırabilmeleri bu kimliğin önemli bir parçasıdır. Seçilen zorlu mücadelenin koşulan bu insanlara çelik sinirli olmayı öğretmiştir. İçlerinde -bütün ciddi tedbirlere rağmen- tutuklanmayan, hapis ve sürgün görmeyen yok gibidir. Çoğu, verilen süreyi bitirmeden kaçmanın yolunu bulmuş, Avrupa, Amerika üstünden gerekli zamanda Rusya'ya dönmüştür. Bütün Rusyalılıklarına rağmen, bulundukları ülkede yabancılık çekmezler. Disiplinleri bir hayli sıkıdır. Yıllardır birbirini görmeyen iki arkadaş bir raslantıyla, sözgelişi Berlin'de karşılaşsa, "bir izleyen olabilir" düşüncesiyle hafifçe göz kırpıp geçebilirler. Ama fırsatını bulduklarında oturup hayatın tadını çıkarmasını da bilirler. Büyük bir iyimserlikleri, çok geniş kaynaklardan beslenen neşeleri vardır. Açıkça olağanüstüdür varoluş tarzları. Buna alışmak, onları da olağanüstüleştirmiştir. Bir ortak özellikleri, becerilerinin şaşırtıcı çeşitliliğidir. Verilen her görevi kabul ederler. Görevlerin niteliği çok farklı olabilir, ama *Bolşevikler* için bu farketmez. Temel çalışmaları gereği hepsi matbaacılıktan anlar, hepsi ajitatör ve psikologdur. İç savaş sırasında aynı adam birkaç aylık aralarla bir kamu görevini yürütüp bir gerilla birliği örgütleyebilir ve sonra da bir fabrikada üretimi düzenleyebilir. Gerçekten eş düzeyde, ancak başka *Bolşeviklerle* birlikte varolabilirler. En iyi birbirini anlarlar. Bireyselliklerí gelişkindir. Çünkü her ne kadar ciddi bir kitlesel çalışmanın içinde olsalar da, çalışma koşulları onları en çetin koşullarda tek başına iş başarmak durumunda bırakmaktadır. Hayatın, toplumsal ve politik düzenin bütün acılığını öğrenmişlerdir, çünkü her günlerini bunlarla yüzyüze geçirmek durumundadırlar. Gerçek hayatların birçok koruyucu katmanların ardından, çok *içerilerde* yaşamayı öğrenmişlerdir.

Binlerce *Bolşevik* vardır. Birçokları zamanla unutuldu. Tarihyazımı, herkese yeterince hakşinas davranmıyor. Bu elemelerin ne kadar geçerli ölçütlere göre yapıldığı da tartışılır. Ekim Devrimi arefesinde seçilen son Merkez Komite üyelerinden Nogin, Lomov, Artem, Milutin v.b. bugünün *Larousse*'larında, *Britannica*'larında "madde" olmaktan çoktan çıkmışlar. Zamanla, daha uzman işi yayınlarda da seyrekleşiyorlar.

Hâlâ hatırladığımız, hakkında bilgi bulduğumuz *Bolşeviklere* (ya da *RSDİP* üyelerine) topluca baktığımızda, ilk göze çarpan olgulardan biri Yahudilerin çokluğu. Abramoviç *(Menşevik)*, Azev (sosyalist devrimci polis ajanı), anarşist Bogrov da Yahudi ve ajan. Bir ara Vera Zasuliç'le evli olan Delç de Yahudi. Gots (sosyalist devrimci), Yotte *(Bolşevik)*, Kosovskiy (Bund), Liber (Bund), Litvinov, Martov, Radek, Sverdlov, Troçki, Uritskiy, Zinoviev hep Yahudi. Şüphesiz, koca Rusya sınırları içinde varolan bütün milletlerden *Bolşevikler* var: Ermeniler, Gürcüler, Litvanyalılar, Ukraynalılar v.b. ama Yahudilerin hareketli varlığı ülkedeki nüfualanyla orantılı değil, bunun bir hayli üstünde.

Yukarıda unutkanlığını andığımız tarih, *Bolşeviklerin* işçi kökenli üyelerine karşı daha unutkan davranmış. Parti tarihi içinde yükselmiş birkaç kişi var: Örneğin, bir ara, Stalin zamanında devlet başkanlığı da yapan Kalinin köylü bir aileden ve hayata işçi olarak başlıyor. Güvenilir bir militan, ama iddialı, özgün düşünceli biri değil. İşçi kökenli bir başka önemli kişi Varoşilov. 1903'te genç yaşta *Bolşevik* oluyor, İç Savaş sırasında askerî alanda parlıyor. Ama, o dönemin çete savaşlarında kazandığı başarıyı, düzenli ordunun generali ve sonra mareşali olarak gösteremiyor. I. Savaş sonrasında Polonya'da, II. Savaş sırasında Leningrad'da ciddi başarısızlıkları var. Savaşa girerken ordunun üst kademelerini de temizleyen Stalin'in güvenilir "alaylı" komutanlarından (Budiyenin gibi). Yukarıda değindiğimiz Anarşist-*Bolşevik* Arşinov da işçi. Bir de kadın işçi militan var: Klavdiya İvanovna Nikolayeva. Kollontay'ın arkadaşı, kadın kesiminin ilk işçi kökenli başkanı. Tasfiyeye uğramamak gibi bir başka ilginç özelliğe de sahip. Yükselen bir işçi kökenli *Bolşevik* de Kirov. MK üyesiyken suikaste kurban gidince Stalin tarafından Troçkistlerin üstüne yıkıldı ve böylece bir temizlik dalgası başlatıldı.

Bugüne iz bırakan *Bolşevik* militanların çoğu orta sınıftan. Öğrenciyken Marksizmle tanışıyorlar; aydın özellikleri ağır basıyor. Dinî okullarda okumuş olanlar da var: En başta Stalin. Tiflis'teki Ortodoks Hıristiyan seminerinde okurken sol düşünceleri öğreniyor. Gene Tiflis'te bir Nasturi ilahiyat okulu öğrencisi de, sonraki kuşaktan, Ermeni asıllı ve bir zamanın dışişleri bakanı Mikoyan. Dinî okulda okumayan, ama bir papazın kızı olan Samoilova var. Bir zaman Kollantay ile evlenen, işçi muhafeletinde yer alan, 1937'de hapiste can veren

Şilyapsikov da koyu tarikatçı bir ailenin çocuğu.

Bolşeviklere katılan köylü, kitlesel anlamda, pek yok, ama önemli işler başaran bireyler var. Bunlardan biri Romen asıllı, ama Kırgızistan'da doğan Frunze. Ancak, *Bolşevik* partinin başka birçok köy kökenli militanı gibi Frunze de öğrenci. Sosyalizmi, doğrudan *Bolşevik* kanada katılarak benimsiyor (1904). Tipik bir *Bolşevik* olarak çeşitli işler yürüttükten sonra İç Savaş'ta Kızıl Ordu'nun başarılı bir komutanı olarak Kolçak'ı, Wrangel'i yenilgiye uğratıyor (ölümü 1925).

Latsis ve Peters Litvanyalı köylüler; Manuilski Ukrayna köylüsü. Gene bir Litvanya köylüsü, Stuçka, asıl formasyonunu okulda almış, devrim sonrasının ender ve önemli hukukçularından biri. 1932'de eceliyle ölmeyi

Bolşeviklerin *farklı dönemlerde önderleri arasında yer alanlar. 1) W.P. Nogin, 2) M.J. Kalinin, 3) N.K. Krupskaya, 4) K.J. Voroşilov, 5) I.F. Armand, 6) G.B. Krasin, 7) A.A. Bogdanov, 8) G.K. Ordshonikidse, 9) A.W. Lunaçarskiy, 10) M.M. Litvinov, 11) A.J. Badayev, 12) M.W. Frunze.*

başarıyor ve ancak dört yıl sonra Vişinskiy onun "ideolojik bakımdan zararlı görüşleri"ne saldırmaya başlıyor.

Bolşevizme aristokrasiden gelenler de var. Krupskaya düşmüş aristokrat bir aileden. Ama Çiçerin, öyle böyle aristokrat değil. Bizans prensesi Zoe Paleologos'un soyundan; Fransızca, Almanca, İtalyanca, Lehce ve Sırpça biliyor. Hayatının mantığına uygun bir biçimde sosyalizmi Avrupa'da öğreniyor; İngiltere'de hapis yatıyor, 1918'de Rusya'ya dönüyor, Sovyet devletinin ilk dışişleri bakanı oluyor. 1927'de bu görevi Litvinov'a terkettikten sonra, 1936'da başına bir iş gelmeden ölüyor. Bir başka aristokrat *Bolşevik*'in, Tuhaçevskiy'nin hayat çizgisi bu kadar düzgün yürümüyor. Meslekten asker Tuhaçevskiy ancak 1918'de *Bolşevik* saflarına katılır ve kısa zamanda parlar. Devrimin savaşla ihraç edileceğinin teorisini yapan Tuhaçevskiy, Polonya yenilgisinde, bunun pratiğini gerçekleştiremez. Kronştadt'ı bastırmak gibi talihsiz bir görev de ona verilir. Ama bu parlak asker, Dünya Savaşına iki yıl kala, Almanlarla işbirliği yaptığı gerekçesiyle mahkemesiz kurşuna dizilir.

Bolşevik olmuş başka askerler de vardır. Örneğin Moldavyalı Lazo ve Novitskiy. İkisi de Kızıl Ordu'da (İç Savaş sırasında) önemli işler başarmışlardır. Antonov-Ovseyenko da bir asker çocuğu olarak askerî okula gitmiş, ama yemini reddettiği için kovulmuştu. Siyasete sosyalist devrimci olarak katıldı, sonra sosyal demokrat oldu ve yeniden askerî okula girdi. Birçok eyleme katıldıktan sonra Ekim Devrimi'ne doğru önce Mezrayanka sonra da *Bolşevikler* arasında girdi. MK üyesi olarak Kışlık Saray kuşatmasını yönetti. Kızıl Ordu'da çalıştı. İspanya'da Sovyetleri temsil etti. Temizlikte kaybolanlardandır. Rus olmayan bir aristokrat daha *Bolşeviklerle* Rusya'da çalıştı: Bulgar soylu Rakovskiy. Ayrıca Balkanlarda da önemli işler yaptı. O da, 1941'de idam edildi.

Bolşeviklerin arasında bir de ilginç iş adamı var: Krasin. Teknolojik Enstitü'den mezun, Marksizmi benimsemiş, bu arada Bakü elektrik santralini kurmuştu. Petrograd'a elektrik döşerken silahlı ayaklanmanın yeraltı hazırlıklarını yapıyordu. Çeşitli kereler tutuklanmasına rağmen Siemens'de beş yıl çalıştı. Savaş sırasında, savunma savaşını desteklediği için *Bolşeviklerden* ayrıldı. Bu arada Rusya'nın Savaş Sanayi Komitesi'nde başkanlık, bir banka yöneticiliği ve cephane fabrikası yöneticiliği yaptı. Ama 1918'de onu *Bolşevikler* adına Brest-Litovsk'ta diplomatik görüşmeler yürütürken görüyoruz.

Başka bir ilginç "teknokrat", Lyadov'dur. Bir ara Bogdanov'un grubuna da giren Lyadov petrol uzmanıdır. Bakü'de aynı zamanda hem petrol üretiminde resmî yöneticilik, hem de işçiler arasında ajitasyon yapar. Türkler onu orada tutuklayıp *Menşevik* Gürcistan'a teslim edince istatistikçi olarak çalışır. Sonra, NEP zamanı, petrol alanında görevler alır. Moskova mahkemeleri sırasında azledilmekle birlikte canını kurtarır.

Bolşevikler ve genel olarak sol hareket içinde ilginç kadınlar da var. Başta Kollontay. Zengin bir burjuva ailesinden gelme Kollontay sosyalizmi (ilkin *Menşevik*'ti) feminizmle birleştiren ilk kadın militanlardandır. Uzun zaman (devrim dönemi dahil) MK'da bulunan Kollontay 1952'de eceliyle öldü. (Birara evli olduğu, Temizlik'te yokolan denizci Dybenko'dan farklı olarak.) 1920'de ölen, Lenin'in yakını, Fransız asıllı İnessa Armand da komünizm ve feminizm için mücadele etmişti. Sonra, kadın hakları için mücadele etmiş, Boçkareva, Breşkovskaya, Kuskova gibi kadınlar, ayrıca parti içinde alçakgönüllü ve fedakâr çalışmalarıyla bilinen Samoilova ve Stasova gibileri ve tabiî eski kuşaktan Zasuliç var. Spiridanova ilginçtir. Polis müfettişini öldürür, ağır işkenceye uğrar ama bu iç ve dış kamuoyunu Çarlık aleyhine etkiler (1906'da). Onbir yıl hapisten sonra geldiği Petrograd'da, sol adayı olarak *Bolşevikler* de onu önerirler. 1918'de yeniden *Bolşeviklere* karşı çıktığı için tutuklanır ve hapsedilir. 1941'de Rakovskiy ile birlikte kurşuna dizilir (Almanların eline geçmemesi gerekçesiyle.)

Bolşeviklerle ilişkiye geçen Türk ve Müslümanların yapıları da, kaderleri de benzeşir. Hemen hemen kural olarak önce milliyetçi, sonra sosyalisttir. Sosyalizmi daha çok, ülkelerinin kalkınma yolu olarak görürler. *Bolşeviklerle* uzlaşmış, ama bütünleşmemişlerdir. Kazaklardan Baytursun, Bukeyhanov, Ryskulov, Dulatov, Tatarlardan İbragimov ve İbrahimov, Özbek Khodzayev ve tabiî Sultangaliyev hepsi Temizlik'te giderler.

Bu "Temizlik" sözü biraz sıkça geçmeye başladı. Aslında bu kısacık yazıda bile görüldüğü gibi *RSDİP* bir yana, genel sol bir yana, *Bolşevikler* arasında da görüş ayrılıklarının, çizgi değiştirmelerin ardı arkası gelmemiştir. En iyi geçinenler en sert kavgalara girmişlerdir; ama en hasmane tavırlar alınırken o hasma karşı sevgi ve saygının eksilmediği de görülmüştür (Lenin'in Martov'a tavrı gibi: "Vladimir İlyiç ciddi hastayken bana acıyla, 'Martov da ölmek üzereymiş diyorlar' demişti." Krupskaya). Örneğin Lenin Bogdanov'la teorik düzeyde kıyasıya çatıştı. Ama her türlü güce sahipken ona karşı baskıcı bir davranışa girmedi (bunu zaten kimseye yapmadı). Lebedev, Lunaçarskiy, Lyadov, Manuilskiy, Merzinskiy, Pokrovskiy, Skvortsov-Stepanov ve daha birçokları Bogdanov'la birlikte oldukları halde her fırsatta önemli görevlere getirildiler.

Temizlik, aslolarak, Stalin'in eylem biçimidir. Bir gün Merkez Komite'de Buharin sorunu gündeme getirir. Aralarındaki çatışmaların sertleşmesi durumunda ne olacağını, bunu düzenleyen bir hukuka ihtiyaç duyulup duyulmadığını sorar. Karşı çıkan bizzat Lenin'dir: "Bizim içimizden biri öbürlerini temizlemeye kalksa, bunu hiçbir hukuk durduramaz" der, iş anlayışa, iyi niyete bırakılır. Lenin kendi açısından haklıydı. O zaman bir hukuk oluşturulsaydı, varolan koşullarda bu da Stalin'i durduramazdı. Ama Buharin de haklıydı. Çiğnenmesi kaçınılmaz dahi olsa bir hukukun varlığına gerek vardı. Devrimi yapan *Bolşeviklik* ruhu ilelebet böyle gidemezdi. Olayın formelleşmesi (olumlu anlamda) gerekiyordu.

Bu noktada bazı kaçınılmaz spekülasyonlar akla geliyor. Neredeyse bütün parti üyelerini şahsen tanıyan, olağanüstü enerjik, olağanüstü örgütçü Sverdlov yaşasa, büyük ihtimalle genel sekreter olur, tarih böyle gelişmezdi. Bunu düşünenler var. Lenin'in vasiyeti ortaya çıkabilseydi, açıkça Troçki işaret edilmişti, gene böyle olmazdı diyenler de var. Ama tarih de bu kadar raslantıya bağlı olmasa gerek. Aslında Lenin, vasiyetinde gene eski bir *Bolşevik* alışkanlığı uygulamış, "ko-optatif" bir tavırla ve partinin tartışılmaz önderi olarak, kendinden sonra ne olmasını istediğini belirtmişti. "Ko-optasyon", ilkesel olarak, yeterince demokratik değildir. Ama daha demokratik olan seçim, genel sekreterliğe Stalin'i getirdi.

Lenin'in sağlığında, gönülsüzce de olsa, *ÇEKA* kurulmuştu. Kuran, Polonya asıllı Cerjinskiy idi. Troçki'nin aktardığı, Lenin'le Cerjinskiy arasındaki bir "kavga" hem *Bolşeviklik* geleneğinin, hem de *Bolşeviklerin* enternasyonalist formasyonunun ilginç bir kanıtıdır: Rus Lenin, Polonyalı Cerjinskiy'e, Polonya halkına Rus şovenizmi uyguladığını söyler. Polonyalı Cerjinskiy de, Rus Lenin'i, Polonya şovenizmine taviz vermekle suçlar. Bu *Bolşevikler* Çeka'yı kurdu ve başına bu Cerjinskiy getirildi. Geigelelim, örgütlerin, aygıtların, hedefleriyle belirlenen pratikleri ve onun ürettiği bir iç mantık vardır. "Devlet güvenliği"ni koruyan aygıt, zamanla her yerde devlete karşı tehditler bulmaya başlar. Çeka'nın ileri gelen kadrolarını da *Bolşevikler* oluşturdular. Örneğin Kedrov gaddar bir Çeka'cı oldu. Litvanya köylüleri Latsis ve Peters de ondan aşağı kalmıyor. Polonyalı Unşlikt, Troçki'nin arkadaşı ve devrimde MK üyesi Uritskiy hep Çeka'dan. Sulkastle öldürülen Uritskiy dışında bütün bu Çeka'cı *Bolşevikler* (bir de eceliyle ölen Polonyalı Menzinskiy dışında) Stalin'in temizlikleri sırasında idam ediliyorlar.

İşler bu noktaya geldiğinde, intihar ederek idamdan -veya yaşayarak olanları onaylamak durumundan- kurtulan birkaç *Bolşevik* de var. Devrimin MK'sından Yoffe bunlardan biri. Petrograd ayaklanmasının ve İç Savaş'ın kahramanlarından Laşevlç bir başkası (Ordzhonikidze için de aynı şey söylenir, ama kanıtlanmamıştır).

Ekim Devrimi'nden önce Merkez Komite'ye seçilenler şunlar: Lenin, Zinoviev, Kamenev, Troçki, Nogin, Kollontay, Stalin, Sverdlov, Rykov, Buharin, Artem, Uritskiy, Yoffe, Miliutin, Lomov. İlkin (33 yaşında) Sverdlov öldü. Lenin, Kollontay hastalanarak, Stalin de eceliyle öldü. Yoffe intihar etti. Uritskiy suikaste uğradı, Troçki Meksika'da öldürüldü. Zinoviev, Kamenev, Buharin ünlü mahkemelere çıkarılıp idam edildiler. Rykov idam edildi. Lomov'un ne kadar iyi bir adam olduğunu Kruşçev anlatıyor: "Hâlâ öğrenmek mi istiyorsunuz? Nerede şimdi bu Lomov? Cevap vuruldu! Lomov yok artık."

Bunlar MK'dekiler. Devrim kahramanlarından Radek, son MK'deki Pyatakov, ilk Politbüro'daki Sokolnikov, önde gelen militanlardan Bazarov, Türkiye'de diplomatik görev yapan Ermeni Karahan ve daha yüzlerce *Bolşevik* Temizlik'lerde gitti. Demek ki bu ölüm biçimi de *Bolşeviklerin* çoğunun ortak bir özelliğidir. Onlar ölürken, başta Yagoda, Yezhov ve Beria olmak üzere, Mikoyan, Malenkov, Bulganin, Kaganoviç gibi 1917 sonrası üyeleri partide yükselmeye başladılar.

MURAT BELGE

temsilcilerin yaklaşık yarısına, asker kanadındaki temsilcilerin ise yaklaşık dörtte birine sahiptiler.

Sovyet'in İşleyişi

Petersburg Sovyeti'nde delege sayısı Mart'ın ilk haftasında 1200 iken, Mart'ın ikinci yarısında bu sayı 3 bine ulaşıyordu. Bunlardan yaklaşık 2 bini asker, 800'ü işçiydi. Petersburg'da işçi sayısının garnizondaki askerlerin iki-üç katı olmasına rağmen ortaya çıkmış olan bu eşitsizliğin nedeni en küçük askeri birimin bile delegelerini Sovyet'e göndermiş olmasıydı. Bu bileşimin sonucu olarak hem askerlerin hem de işçilerin katıldıkları Sovyet'in genel toplantıları daha çok gösterilere veya halk toplantılarına benziyordu.

Nisan ortasında *Menşeviklerin* ve *Sosyalist Devrimciler*'in ortaklaşa verdikleri bir karar taslağı ile Sovyet'in işleyişi düzenlendi ve alınan örgütsel önlemler sonucunda Sovyet yavaş yavaş daha belirli ve düzenli bir biçime kavuştu. Askerlerin ve işçilerin kendilerini ilgilendiren sorunları tartıştıkları bağımsız seksiyonları vardı. Siyasal sorunlar ise her iki seksiyonun da katıldığı toplantılarda ele alınıyordu. Her iki seksiyonun da kendi seçilmiş Yürütme Komisyonları vardı ve her ikisi birlikte Sovyet Yürütmesi'ni oluşturuyordu. Ayrıca her iki Sovyet'in üyeleri de birbirlerinin toplantılarına oy hakkı olmadan sadece konuşma hakkı ile katılıyorlardı. Gündelik sorunları ele almak üzere ise yaklaşık 600 kişiden oluşan, işçilerin ve askerlerin eşit ölçülerde temsil edildikleri bir küçük Sovyet oluşturuldu. Pratik faaliyetin ağırlığı önceden olduğu gibi Yürütme Komitesi'nde idi. Burada siyasal kararlar alınıyor ve bunlar daha sonra geniş Sovyet toplantısına onaylanmak üzere sunuluyordu.

Sovyet'in Örgütlenmesi

Çözülmesi gereken sorunların fazlalığı Yürütme Komitesi içinde gittikçe detaylı bir işbölümüne yol açıyordu. İlk günlerde oluşturulan çeşitli komisyonların sayısı süreç içinde 15'e yükseldi. Bu komisyonlara Sovyet'in dışından uzmanlar, memurlar ve daktilocular alındı. En önemli üç komisyonu askeri işler, ihtiyaç maddelerinin temini ve çalışma işleri oluşturuyordu. Çalışma işleri komisyonu sendikaların kurulmasından, işçi ve işveren anlaşmazlıklarının çözülmesinden sorumluydu. Uluslararası komisyon ise diğer ülkelerdeki sosyalist partilere yönelik savaşa karşı propaganda yapıyordu. Rusya'da da ajitasyon ve propagandadan sorumlu olan bir komisyon her tarafa konuşmacılar gönderiyor, broşürler ve bildiriler basıyor ve Sovyet'in iki yayını olan *İzvestiya* ve *Golos Soldata*'yı çıkarıyordu. Ancak mali işleri yürüten komisyon ve şehir içi ve şehir dışı sovyetlerle ilişkileri yürüten iki komisyon daha vardı.

Sibirya sürgününden dönen çeşitli devrimci önderler (kısa zamanda Komite'nin başını çekmeye başlayan *Menşevik* Çeretelli, *Bolşeviklerden* Kamenev, Stalin gibi) nedeniyle Yürütme Komitesi genişletildi. Mart sonunda Sovyet Başkanı Çeidze ve onun iki yardımcısı Skobelev ve Kerenskiy ile birlikte Komite'nin 42 üyesi vardı. Yürütme Komitesi'nin toplantılarına ayrıca konuşma hakkı sahibi olarak sendikaların temsilcileri, Duma'daki sosyal demokrat fraksiyonların üyeleri, bölge konseylerinin temsilcileri, *İzvestiya* yayın bürosu ve Sovyet tarafından atanmış olan komiserler katılıyordu. İlk önceleri toplantıların gündemi yoktu.

18 Ekim Devrimi

Aralarındaki ciddi görüş farklılıklarına rağmen Bolşevikler, Menşevikler ve Sosyalist Devrimciler Uluslararası Kadınlar Günü'nü ortaklaşa anmak amacıyla aralarında anlaştılar. 9 Mart 1917'de bu amaçla Petersburg'da bir gösteri düzenlendi. 7 Mart günü kentin en büyük fabrikası olan Putilov fabrikası belirsiz bir zamana kadar işçileri kapı önüne koymuştu. 20 binden fazla işçi böylece işini kaybetmişti. Böylece 8 Mart günü yapılan gösteri, Putilov fabrikası işçilerinin de katılımıyla daha da önem kazanmıştı. Ekmek yokluğuna bir de sıfırın altında yirmi derece koşullarında yakacak sıkıntısı eklendiğinden, kadınlar yığınlar halinde eyleme katıldılar. Kısa süren bir çatışma sonunda bir kadın öldü. 9, 10 ve 11 Mart'ta tekrarlanan gösteriler, ateş emri alan askerlerin ondan fazla kişinin ölümüne yol açmakla birlikte, çoğunluğunun göstericilerle kardeşleşmesiyle 14 Mart'ta II. Nikola'nın tahttan feragat etmesiyle sonuçlandı.

Katılan temsilciler kendi sorunları hakkında uzun uzun konuşmalar yapıyorlar ve ilk defa elde ettikleri konuşma haklarını doyasıya kullanıyorlardı. Troçki'nin deyişi ile "toplantılar başıboş akan, kıyıları olmayan, taşmış bir nehir gibiydi. Sovyet kendi coşkunluğunda boğuluyordu. Devrim kudretli fakat hâlâ bir çocuk kadar saftı". Ayrıca Mart ortasında gündelik işleri halletmek üzere Yürütme Komitesi Bürosu adı altında 7 kişiden oluşan bir kurul oluşturuldu. 12 Nisan'da ise bu büro aynı zamanda çok acil durumlarda daha sonra Yürütme'nin onayına sunulması gereken bağımsız kararlar alabilme yetkisine sahip oldu. Mart sonu Nisan başındaki Genel Rusya Sovyet Konferansı'ndan sonra 16 taşra temsilcisi de Yürütme Komitesi'ne alındı. Büro ise 24 kişiye yükseldi. Büro her gün, Yürütme Komitesi ise haftada üç gün toplanıyordu. Haziran 1917'de Yürütme Komitesi üyelerinin yüzde 37'si aydın mesleklerine sahip olanlar, yüzde 52'si ise işçi idi. Sovyet delegelerinin ise sadece yüzde 4'ü aydın meslekleri kategorisinde iken, yüzde 83'ü işçi idi. Delegelerin yüzde 11'ine karşılık, Yürütme Komitesi'nin yüzde 54'ü orta veya yüksek öğrenim görmüşlerdi.

Böylelikle *Petersburg Sovyeti* iki ay içinde geçici bir devrimci organ olmaktan çıkıp, nisbeten iyi örgütlenmiş bir yönetim aygıtı olmuştu. Gündelik işlerin yürütülebilmesi için yüzlerce çalışana ihtiyaç vardı. Ancak Sovyet'in böylesi bir işleyişe kavuşması aynı zamanda kitleler ile arasındaki mesafenin artmasına yol açtı. İlk haftalarda her gün yapılan genel toplantılar gittikçe azalmaya ve temsilciler tarafından daha az ziyaret edilir olmaya başladı. Böylelikle Sovyet Yürütmesi temsilcilerin kontrolü altında olsa da süreç içinde kendini bağımsızlaştırmaya başladı. Sovyet'de bin işçiye bir delege seçiliyor, binin altında işçinin çalıştığı fabrikalar da bir delege gönderiyordu. Ancak bu durum önemli bir eşitsizlik yaratıyordu. Çünkü 400'den fazla işçinin çalıştığı fabrikalar tüm Petersburg'un işçilerinin yüzde 87'sini oluştururken ve bunlar Sovyet'e 424 delege gönderirken; 400'den az işçi çalıştıran fabrikalarda başşehir işçilerinin yüzde 13'ü bulunuyor ve bunlar da yaklaşık aynı sayıdaki delegeyi Sovyet'e gönderiyorlardı.

İşçi ve Asker Sovyetleri'nin oluşması ile eşzamanlı olarak tek tek şehir bölgelerinde ilk Bölge Sovyetleri kurulmaya başladı. Birkaç hafta içinde bütün şehir bölgeleri kendi mahalli (yerel) sovyetlerini kurmuştu. Bu sovyetlerde ilgili bölgeden Genel Sovyet'e seçilmiş olan delegeler ve küçük fabrikaların temsilcileri yer alıyordu. Bölge Sovyetleri'nde ilgili bölgenin özel sorunları ele alınıyor ve Sovyet'in kararları yerine getiriliyordu. Ancak bunlar kimi konularda bağımsız davranabiliyorlardı. *Bolşeviklerin* Bölge Sovyetleri'ndeki etkileri şehir Sovyet'inden çok daha hızlı artıyordu. Haziran'da *Bolşeviklerin* girişimi ile Bölge Sovyetleri Konferansı toplandı. Bu sovyetler *Menşevik-Sosyalist Devrimci Petersburg Sovyet*'ine karşı bir denge unsuru olmaya başladı ve özellikle Temmuz ayaklanmasından sonra *Bolşeviklerin* hareket noktasını oluşturdular.

Moskova Sovyeti

Moskova'da 25-27 Mart arasında yapılan Moskova Bölge Sovyetleri Konferansı'na 70 işçi sovyeti ile 38 asker sovyeti katıldı. Petersburg'daki gelişmelere ilk tepkiyi gösteren Moskova'da *Bolşevik* Merkez Komitesi'nin şehir bürosu işçileri, temsilcilerini seçmeye çağırdı. Aynı günlerde şehir Duma'sının solcu üyeleri, Zemstvo ve Şehir Birliği temsilcileri, İşçi Grubu ve diğer kamu örgütleri bir Geçici Devrim Komitesi oluşturdular. Bir gün sonra 28 Şubat'ta ise bu Komite işçileri, askerleri ve diğer ücretli çalışanları temsilcilerini seçmeye çağırdı. 1 Mart'ta fabrikalarda temsilci seçimleri, ardından *Moskova İşçi Sovyeti*'nin ilk toplantısı yapıldı. 30 kişilik bir Yürütme Komitesi ve Petersburg Sovyeti'ne gönderilecek delegeler seçildi. Petersburg'un aksine Moskova'da işçilerin ve askerlerin ortak bir sovyeti kurulmadı. Askerler

Geçici hükümetin yığınların barış, toprak ve ulus sorununa çözüm getirmekten uzak tutumu şehirlerdeki tansiyonu artırdı. Bolşeviklerin *özellikle askerler arasında sürdürdüğü ajitasyon ve propaganda oldukça etkiliydi.* Petersburg Sovyeti *1 Temmuz 1917'de 550 bin kişinin katıldığı büyük bir gösteri düzenledi. İşçiler,* Bolşeviklerin *"Kahrolsun kapitalist bakanlar", "Yaşasın barış" sloganlarını coşkuyla haykırdılar. Ancak Krenskiy'in emriyle göstericiler zorla dağıtıldı. 17 Temmuz'da Tavride Sarayı önünde yeni bir gösteri düzenlendi. Göstericiler üzerine açılan ateş sonucu onlarca kişi öldü. Üzerinde yoğunlaşan baskılar nedeniyle* Bolşevikler *Lenin'in yeraltına girmesini düşündüler. Önce askerî örgütlenme sekreteri Salimova'nın daha sonra Stalin'in kayınpederi olacak Alliluyev'in evinde bir süre gizlenen Lenin, daha sonra Finlandiya'ya gitti.*

kendi sovyetlerini kurdular, işçi sovyeti ile birlikte çalıştılar ancak örgütsel olarak bağımsız kaldılar. *Moskova İşçi Sovyeti*'ne 1 Haziran'da katılan 700 temsilcinin 536'sını fabrikalardan gelen işçiler oluşturuyordu. Yürütme Komitesi 75 üyeliydi. *Bolşevikler* 19 Mart'ta kurdukları 51 üyeli fraksiyonlarını, Haziran'da 205 üyeye yükselttiler. Ancak Sovyet içinde 172 *Menşevik*, 34 *Birleşik Sosyal Demokrat*, 110 *Sosyalist Devrimci*, 54 partisiz ve diğer küçük grupların karşısında azınlığı oluşturuyorlardı. *Moskova Sovyeti*'nde de çok sayıda komisyonlar oluştu ve yönetim aygıtı kısa zamanda genişledi. Moskova'nın değişik bölgelerinde kısa zamanda Bölge Sovyetleri kuruldu. *Bolşevikler* Petersburg'da olduğu gibi, Moskova'da da Genel Sovyet'te çoğunluğu sağlamadan önce Bölge Sovyetleri'nin önemli bir kısmında çoğunluğa sahip oldular. *Moskova Sovyeti*'nde küçük fabrikalar büyükler karşısında daha avantajlı bir durumdaydılar. Bir fabrikadan en çok 3 delege seçilebildiği ve 500 işçiye bir delege düştüğü için, 1500 işçinin çalıştığı bir fabrika ile 7000 işçinin çalıştığı bir fabrika aynı delege oranlarına sahip oluyordu. Bu temsil sistemi tek tek sovyetlerin sayı açısından güçlerini de belirliyordu. Örneğin Moskova şehir bölgesi dahilinde kalan Tula'da 350, Orel'de 162, Voronez'de 140, Tver'de 89 delege vardı.

Taşrada Sovyetler

Petersburg'dan tüm Rusya'ya yayılan devrimin zafer dalgası Çarlığın yıkılmasına yol açarken, aynı zamanda Finlandiya'dan Okyanus'a kadar Rusya'nın tüm şehirlerinde devrimci bir örgütlenme faaliyetine ve bunun cisimleşmesi olan sovyetlerin kurulmasına yol açtı. İlk olarak Mart ayı boyunca güçlü sanayi proletaryasının ve büyük askeri garnizonların olduğu büyük taşra şehirlerinde sovyetler ortaya çıktı. Az sayıda işçi ve askerin bulunduğu küçük şehir ve kasabalarda ise sovyetlerin daha geç ortaya çıktıkları görüldü. Petersburg ve Moskova'nın aksine taşrada ortaya çıkan sovyetler devrimin ilk haftalarında ve aylarında siyasal olarak ayrışmamışlardı. Temsilcilerin çoğunluğu partisizdi. İşçiler sovyetlere daha çok siyasal görüşlerini ön plana çıkarmaksızın tanıdıkları ve güvendikleri kişileri seçiyorlardı. Adayların devrimci olmaları herhangi bir partiye dahil olmalarından önemliydi. Temsilci olarak seçilenlerin arasında partilerden, sendikalardan, kooperatiflerden, eski İşçi Grupları'ndan gelenler de vardı.

Mart ortasında Donebeken'de gerçekleşen bir konferansa ise 48 sovyetin temsilcileri katıldı. Kiev'de ise Nisan'da toplanan Bölge Kongresi'nde 80 sovyetin temsilcileri biraraya geldi. Yerel sovyetleri kurma girişimi daha çok fabrikalardaki işçilerden, İşçi Grubu üyelerinden, çeşitli parti örgütlerinden veya askerlerden geliyordu. Sovyetler ya Petersburg ya da Moskova örneğine göre örgütleniyorlardı. Krasnoyarsk, Saratov, Kronstadt gibi şehirlerde ortak İşçi ve Asker Sovyetleri kuruldu. Yekaterinoslav'da ayrı ayrı oluşan İşçi ve Asker Sovyetleri daha sonra birleşti. Harkov, Odessa, Kiev gibi şehirlerde ise ayrı kurulup ayrı kaldılar. Birçok işçi temsilcisi kendi sovyetlerinin sınıfsal saflığını korumak istiyor ve işçi sovyetlerinin köylü kökenli askerlerle dolmasından çekiniyordu. Öte yanda özellikle subayların etkisi altında olan askerlerin bir kısmı bağımsız asker sovyetlerini korumak istiyorlardı. Bazı asker sovyetlerinde ilk günlerde subaylar da yer alıyordu. Örneğin Yekaterinburg'daki Asker Sovyeti'nin Yürütme Komitesi'nde 17 askere karşılık 10 subay vardı. Odessa'da Asker ve Denizci Sovyeti Yürütmesi 4 subay, 8 asker ve 2 subay adayından oluşuyordu. Hatta Kursk'da devrimin ilk günlerinde subay temsilcilerinden oluşan bir sovyet kurulmuştu. Asker sovyetlerindeki subayların etkileri devrim sürecinde askerlerin ağır basması ile kırıldı. İşçi ve asker birleşik sovyetlerindeki askerler lehine olan ağırlık, Petersburg'da olduğu gibi varolan temsilci seçme sisteminden kaynaklanıyordu. Örneğin Saratov'da 350 işçiye 2 delege, 250 kişilik bir askeri bölüğe de iki delege düşüyordu. Tula'da 500 işçiye, İvanova-Voznesensk'de 500-1000 işçiye bir delege, buna karşılık bir askeri bölüğe de bir delege düşüyordu.

Taşra sovyetlerinde siyasal partiler süreç içinde taraftar ve üye kazanmaya başladılar. *Menşevikler* ve *Sosyalist Devrimciler*, partisiz sovyet üyelerini de kendi taraflarına çekerek *Bolşeviklerin* karşısında önemli bir güç elde ediyorlardı. Donebeken'de kurulan Sovyet'te 300 temsilciden 20'si *Menşevik*, 4'ü ise *Bolşevik*'ti. Yekaterinoslav'da 14, Saratov'da ise 15 *Bolşevik* vardı. 444 üyeli *Kiev Sovyeti*'nde ise Eylül'e kadar 62 *Bolşevik* ve 131 *Menşevik* yer alıyordu. Bakü'de ise 300 temsilciden 20-25 kişisi *Bolşevik* idi. Kronstadt'ta ise Mayıs'da 112 *Sosyalist Devrimci*, 107 *Bolşevik*, 97 partisiz ve 30 *Menşevik* yeralıyordu.

Cephede Asker Sovyetleri

Bağımsız asker sovyetlerinin kurulduğu haberi kısa zamanda cepheye de ulaştı. Askerler kısa zamanda sovyetler oluşturmaya başladılar. Komutanların ilk günlerdeki karşı çıkışları kısa zamanda değişmek zorunda kaldı. Birkaç hafta sonra Geçici Hükümet'in izni ve *Petersburg Sovyeti*'nin baskısı ile bu gelişme yasallaştı. Cephenin en yüksek rütbeli komutanı Alekseyev'in kararı ile üç asker ve bir subaydan oluşacak Birlik Kurulları kurulmaya başlandı. Bunlar birlik ile komutan arasındaki ilişkiyi kuracaklar, izin ve bakım konularını düzenleyecekler, askerlerin kültürel ve siyasal eğitimleri ile ilgileneceklerdi. Bunun yanısıra tek tek orduların ve cephelerin delegelerinden oluşacak bir kongrenin yapılması ve bu kongrede 11 subay ve 22 askerden oluşacak bir Merkezi Konsey seçilmesi öngörüldü. Bu belirlemeler ile asker sovyetlerinin kendiliğinden olan gelişimi bir sisteme bağlandı ve böylece sovyetlerin ilk özellikleri önemli ölçüde bozuldu.

SVERDLOV, YAKOV MİHAYLOVİÇ (1885-1919)

Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nde başından itibaren *Bolşevik* kanatta yeralan ve parti içinde aktif bir örgütçü olarak görev yapan Yakov Mihayloviç Sverdlov, 1885'te oymacılıkla geçinen Yahudi bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Henüz onyedi yaşındayken devrimci hareketle tanıştı. 1903'te parti içindeki tartışmalarda *Bolşevik* kanadın en ödünsüz savunucusu olan Sverdlov, ilk kez 1903'te tutuklanarak babasının evinde göz hapsinde tutuldu. Sverdlov özellikle 1905 Devrimi sırasında gençlik arasında çalışarak ajitasyon ve örgütlenme çabalarında büyük başarılar sağladı. Sverdlov, çok güçlü bir hatipti. Haziran 1906'da karısı Klavdiya ile birlikte tutuklanan Sverdlov, tutuklu kaldığı üç yıl boyunca parti örgütünün işleyişi üzerine çok geniş bilgiler edinerek gizli örgütlenmenin temel ilkelerini kavradı. Kasım 1910'da Sibirya'da Narym'de sürgüne giden Sverdlov burada ilk kez Stalin'le tanıştı. Daha sonra sürgünden kaçıp, Petersburg'a geldi ve partinin Rusya Bürosu'nda Merkez Komitesi üyesi olarak yeniden göreve başladı. Bir kez daha tutuklandığı Şubat 1913'e kadar *Pravda*'da çalışan Sverdlov, 1917 Şubat Devrimi'nde Petersburg'a dönerek Nisan Konferansı'nın düzenlenmesini sağladı, ardından yeniden merkez komitesine seçildi. Ekim Devrimi sırasında Lenin'in yanında yeralan Sverdlov bütün gücüyle ayaklanmanın başarıya ulaşması için çalıştı. Troçki onun devrimdeki rolünü partinin "resmî olmayan ama gerçek genel sekreteri" olarak tanımladı. Devrimden sonra da bütün enerjisini devrimin sağlam bir temele oturması için harcayan ve Lenin'in parti içindeki etkinliği sayesinde Merkez Yürütme Komitesi'nin başkanlığına getirilen Sverdlov, bu görevi yaparken MYK ile parti sekreterliğinin birlikte yürütülmesini gerçekleştirdi. Ağustos 1918'de yapılan 5. Sovyetler Kongresi'nde parti adına izlemiş olduğu etkin ve ödünsüz tavrı *Bolşeviklerin* kesin egemenliğiyle sonuçlandı. Ancak, bütün bu mücadeleci yaşam süreci, zaten zayıf olan vücudunu yıpratmıştı. Sağlığı iyice bozulan Sverdlov yakalanmış olduğu İspanyol nezlesinden kurtulamayarak 16 Mart 1919'da öldü.

Bolşevik önderler arasında Lenin'in en çok takdir ettiği ve her zaman birlikte çalıştığı Sverdlov'un ölümü sosyalist devrim için büyük bir kayıp olmuştur. Çünkü *Bolşevik* partisi içinde Lenin'le bu kadar uyumlu çalışan bir başka öndere rastlanmamıştır. Kimi tarihçilere göre Lenin'in teorik olarak çerçevesini çizdiği her şeyi sezgisiyle hemen pratiğe döküp uygulayabilen tek kişi Sverdlov olmuştur. Hatta birçok Marksist düşünür, Sverdlov'la Lenin'in bir süre daha yaşayıp, birlikte çalışmış olmaları halinde *Bolşevik* partisi içindeki ayrılıkların baş göstermeyeceğini ve sosyalizmin daha sağlam bir zemine oturabileceğini öne sürmüşlerdir.

18 Ekim Devrimi

Devrimin ilk günlerinde isyan eden askerler sevilmeyen subaylara karşı şiddet eylemlerinde bulunuyor ve onların yerine yenilerini seçiyorlardı. Özellikle Petersburg ve diğer bazı şehirlerde ve donanmada yaşanan bu durum sovyetler içindeki *Menşevik* ve *Sosyalist Devrimci* çoğunluğu ürkütüyordu. *Petersburg Sovyeti* hemen 2 Numaralı Emri çıkararak, 1 Numaralı Emrin, komitelerin bütün birliklerin subaylarını seçmeleri gerekliliğini öngörmediğini belirtti. Subayların seçimi ordunun kökten olarak dönüşmesine ve askeri disiplinin yıkılmasına, ordunun kendi kendini yönetmesine yol açabilirdi. Savaşın devamından yana olan *Menşevik* ve *Sosyalist Devrimci* çoğunluk için bu yanlış bir adım olurdu.

8 Kasım 1917'de Bolşevik *partisi Lenin ve Troçki tarafından imzalanmış olan bir barış genelgesi yayınladı. Genelgede ilhaksız ve tazminatsız demokratik bir barış, açık diploması ve gizli anlaşmalara son verilmesi çağrısında bulunuluyordu. Lenin, Stalin ve Krilenko, Sovyetler Merkez Komitesi'nin onayını beklemeksizin cephedeki askerlere "taburlar, bölükler ve mangalar" halinde Alman askerleriyle kardeşleşmelerini bildiren bir emir yayınladılar. Birçok* Bolşevik *önder bunun Rusya'nın savaş kapasitesini azaltarak Almanların barış teklifini geri çevirmesine yol açacağı endişesiyle rahatsızlıklarını ileri sürdüklerinde Lenin, "Biz ordular halinde değil tümenler halinde kardeşleşme çağrısında bulunduk. Bu çağrıda bulunurken böyle bir kardeşleşmenin kesinlikle mümkün olduğunu söyleyen Krilenko'nun tecrübesine dayanıyorduk,." demişti. Lenin ve Krilenko, bu yargılarında hiç de haksız değillerdi, çünkü Şubat Devrimi'nin ardından Rus ordusu askerleri asker Sovyetlerinde birleşerek, barış taleplerini doğrudan doğruya gerçekleştirmeye girişmişler, devrimci Alman askerlerinin de eşlik etmesiyle, birçok yerde kendiliklerinden silah bırakarak ve cephe sınırlarını belirleyen bariyerleri kaldırarak kardeşleşmeyi kendiliğinden ve aşağıdan gerçekleştirmeye girişmişlerdi.* Bolşevikler *iktidara geldiklerinde, tıpkı yeni devletin biçimi sorununu işçilerin yarattıkları sovyetler hareketine dayanarak çözdükleri gibi, barış sorununu da askerlerin geliştirdiği kardeşleşme hareketine dayanarak çözmeye girişmekle, politikaları için en meşru kitlesel dayanağı edinmeyi başarıyorlardı. Resimde Rus ve Alman askerlerinin Sovyetler iktidarının barış genelgesinin ardından cephede kardeşleşmeleri görülüyor. Böylesi sahneler, emperyalist savaşa karşı halkların barış talebinin cisimleşmesi olarak Şubat 1917'den Brest barışına kadar sık sık görülecekti.*

Asker komitelerinin engellenmesi mümkün olmadığı için, ordu üst yönetiminin tek yapabileceği bunların yetkilerini kısıtlamak ve belirlemekti. Asker komitelerinin askerleri yeni bir yurttaşlık ve siyasal bilinç için eğitme görevleri kaçınılmaz olarak siyasal propaganda ve ajitasyonun önünü açıyordu. Bu durum başlangıçta *Menşevik* ve *Sosyalist Devrimciler*'in yararına olsa da süreç içinde *Bolşevikler*'in savaş konusundaki tutumlarının yaygınlaşmasının zeminini oluşturdu. Kurulan komiteler *Bolşevikler*'in görüşlerini desteklemedikleri sürece, ordunun başlamış olan çözülme sürecinin bir sonucu, ama aynı zamanda da bu sürecin önüne geçmenin araçları oldular.

Köylü Sovyetleri

Şubat Devrimi'ne esas olarak köylüler katılmamışlardı. Köylü hareketi, 1905 Devrimi'nde olduğu gibi, bu kez de işçi hareketinin ve şehirlerdeki gelişmelerin gerisinde kalmıştı. Rus köylüleri 1917 Devrimleri öncesinde şehirli işçilerden çok daha az örgütlüydü. Ancak Şubat Devrimi'nin genel örgütlenme girişimleri Zemstvolar'ın, kooperatiflerin, köylerdeki öğretmenlerin, ziraatçıların aracılığı ile köylere de ulaştı. Kurulan tarım veya köylü komiteleri eski yerel yetkililerin yerine geçmeye başladı. Nisan ortasında alınan bir kararla resmî olarak Geçici Hükümet'in organları haline getirilen tarım komiteleri, fiilen köylü ayaklanmasının araçları olarak iş görmeye başladı.

İlk köylü sovyeti kurma girişimi Moskova'da üniformalı köylüler olan askerlerden geldi. 6 Mart'ta sovyetlerin talebi üzerine komşu köylerden gelen bazı köylü delegelerle yapılan görüşmelerin ardından, 18 Mart'ta *Moskova Kooperatifler Birliği*'nin çağrısı üzerine bir *Köylü Temsilcileri Sovyeti* kuruldu. Böylelikle ilk köylü sovyetleri köylerde değil de şehirlerde kurulmaya başladı.

Petersburg'da Nisan ortasında *Petersburg Garnizonu Köylü Temsilcileri Sovyeti* kuruldu. Asker köylüleri temsil eden bu Sovyet büyük toprak sahiplerinin karşılıksız olarak mülksüzleştirilmelerinin propagandasını yapma kararı aldı. *Luga Asker Sovyeti* de Mart'ta delegelerini köylere göndererek tarım komitelerinin kurulmasına yardım etmeye başladı. Ve *Luga Sovyeti* ile birleşme kararı alan Köylü Kongresi ilk İşçi Köylü ve Asker Sovyeti'nin kurulmasını sağladı.

Sovyetlerin Birliği

Petersburg Sovyeti'nin tüm Rusya'ya yayılan bir anlamı vardı. Diğer şehirlerden işçi ve asker delegeleri Petersburg'a geliyor ve gelişmeleri izliyorlardı. Mart'ta daha sonra düzenli işçi ve asker sovyetleri kongrelerine dönüşecek olan ilk Vilayet ve Bölge Konferansları Moskova ve Saratov'da yapıldı. 70 işçi ve 38 asker sovyetinin temsil edildiği Moskova Konferansı'nda her iki kategoriyi de kapsayacak bir bölge bürosu kurulma kararı alındı. Aşağı Volga ve Urallar'dan 18 sovyetin temsil edildiği Saratov Konferansı'nda ise bu şehir sovyetinin bölge bürosu gibi davranması kararı alındı. Böylece diğer sovyetler arasında da ilişkiler kurulmaya başlandı. Benzer gelişmeler asker sovyetleri arasında da yaşanıyor, askerler cepheye delegeler gönderiyor, kara ve deniz birliklerini ziyaret ediyorlardı.

Böylelikle, aşağıdan yukarıya gelişmekte olan sovyetlerin birleşme dinamiği 29 Mart-3 Nisan 1917'de gerçekleşen *I. Tüm Rusya İşçi ve Asker Sovyetleri Konferansı*'nda örgütsel ifadesini kazandı. İlk olarak en büyük 50 sovyetin görüş alışverişi olarak düşünülen bu konferansa *Petersburg Sovyeti*'ni, 138 yerel İşçi ve Asker Sovyeti'ni, 7 ordu, 13 cephe gerisi birliği ve 26 özel cephe birliğini temsilen 480 delege katıldı. Askerlerin çoğunlukta olduğu bu konferans *Petersburg Sovyeti*'nin Geçici Hükümet'i destekleme kararını onayladı. Bu karar *Menşevikler*'i ve *Sosyalist Devrimcileri* sevindirdi. Konferans ayrıca devrimci savunma savaşının sürdürülmesi kararını aldı. Taşrada yeni sovyetlerin kurulmasının, ayrı duran İşçi ve Asker Sovyetleri'nin birleştirilmesinin ve köylü örgütlenmeleri ile ilişki kurulmasının önerildiği Konferans'ta 10 taşra ve 6 ordu delegesinin *Petersburg Sovyeti*'ne dahil edilmesi kararlaştırıldı ve böylece bu Sovyet, geçici olarak tüm Rusya temsilciliğini yapmaya başladı.

Bolşevik Partisi ve Sovyetler

Şubat Devrimi başladığında *Bolşevikler*'in, gericilik yıllarının ağır tahribatı sonucu 23.600 üyesi kalmıştı. Partinin Petersburg'da 2 bin, Moskova'da ise 600 kadar üyesi vardı. Üyelerin yüzde 60.2'si işçilerden, yüzde 7.6'sı köylülerden, yüzde 25.8'i beyaz yakalı işçilerden, yüzde 6.4'ü ise diğerlerinden oluşuyordu. Şubat Devrimi günlerinde parti büyümeye başladı. Nisan ayında toplanan 7. Konferans'ta partinin 79 bin üyesi vardı. Bunların 16 bini Petersburg örgütü, 23 bini Moskova bölge örgütü üyesiydiler. Nisan sonunda *Bolşevik Partisi Merkez Komitesi*, tamamı *Bolşevikler*den oluşan 163 komite ile ilişkiye sahipti.

1905'de olduğu gibi 1917 sovyetleri karşısında da *Bolşevikler* farklı tutumlar takındılar. 1905 sonrasında Çarlığa karşı mücadelede *Bolşevikler*'in sloganı "İşçilerin ve Köylülerin Devrimci Demokratik Diktatörlüğü"ydü. I. Dünya Savaşı yıllarında ve 1917 Devrimi'nin patlak vermesi ile birlikte devrimin seyri hakkındaki görüşlerini önemli noktalarda değiştirmeye başlamış olan Lenin'in aksine, Rusya'daki *Bolşevikler* anın dinamiğini yakalamakta güçlük çekiyorlardı. 1917 öncesindeki *Bolşevik* devrim tasarılarında işçi sovyetleri fikri merkezi bir öneme sahip değildi. Lenin'in 1905 Devrimi sırasında *Petersburg Sovyeti* hakkındaki, bu örgütlenmenin geleceğin devrimci iktidarının nüvesi olarak sahip olduğu öneme ilişkin ifadeleri, aradan geçen yıllarda *Bolşevik* devrim stratejisi ve taktiği üzerinde çok derin etkiler bırakmadı. Parti, sovyetleri sadece grev ve ayaklanmanın organları olarak görüyordu.

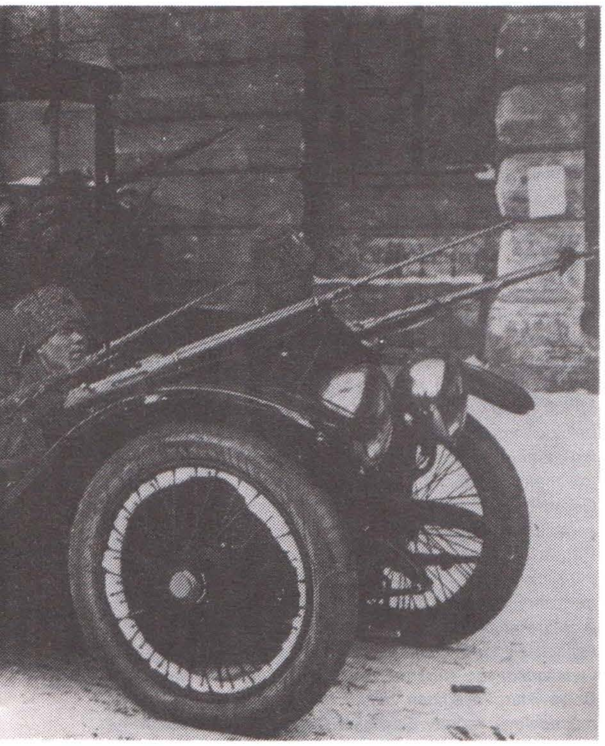
1917 Şubat Devrimi'nin başlamasından hemen önce Şliyapnikov'un deyişi ile "ülkede varolan devrimci ve sosyalist *(Bolşevikler, Menşevikler, Sosyalist Devrimciler)* partilerin anlaşmaları zemini üzerinde duracak olan devrimci demokratik iktidar" fikri kabul görüyordu. Bu tasarı *Menşevikler*'in ve *Sosyalist Devrimciler*'in işçi ve asker sovyetleri biçimi altında burjuva siyasetçileri ile bir Geçici Hükümet kurmaları noktasında ciddi sorunlarla karşı karşıya geldi. Bu durumda Rusya'daki *Bolşevikler*'in yeni bir devrimci taktik geliştirmeleri ve bunu uygulamaya sokmaları gerekiyordu, ancak 1905'deki devrim stratejisinin etkisinden halen kurtulunulmamıştı. Lenin'in geri dönüşüne kadar geçen süre o açıdan parti içi tartışmalar ve yalpalamalarla doluydu ve bu durum *Bolşevikler*'in hareket yeteneğini ve siyasal önerilerini önemli ölçüde zayıflatıyordu.

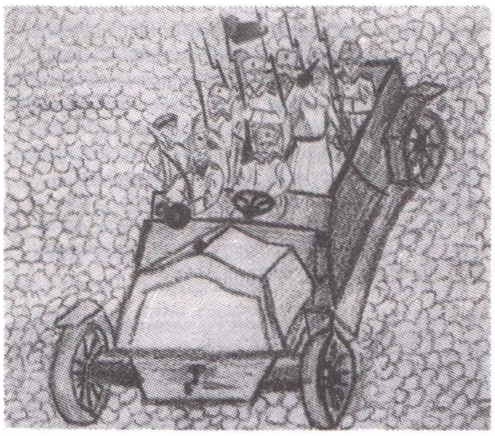
28 Şubat'a kadar *Bolşevikler*'in hiçbir açıklamasında bir işçi temsilcileri sovyeti kurma çağrısı bulunmadığı gibi, o günlerde kurulmakta olan Sovyet üzerine de herhangi bir görüş yoktu. "Bilinçli olarak yarı kendiliğinden hareketin yönetimi için herhangi bir partisiz organın kurulması üzerine bir sloganımız yoktu" diyen Şliyapnikov bu tutumu sürdüren bir parti yöneticisiydi. Keza partinin Merkez Komitesi tarafından yazılmış olan ve 28 Şubat'ta yayınlanan, Molotov'un redakte ettiği bildiride de Sovyet üzerine tek bir kelime yoktu.

Sonraki günlerde sovyet ile Geçici Hükümet arasındaki ilişki üzerine ortak bir görüşe sahip olabilmek için sürdürülen çabaların pek başarılı oldukları söylenemez. İlk olarak *Merkez Komite Bürosu* ve *Petersburg Parti Komitesi*'nin bir kısmının desteğine sahip olan Şliyapnikov, Sovyet'in Yürütme Komitesi üyesi olarak Sovyet içindeki partilerden oluşturulacak bir devrimci hükümeti önerdi. Öte yanda ise Viborg parti örgütü 1 Mart'ta "*Petersburg Sovyeti*'nin kendisini geçici devrim hükümeti ilan etmesini" talep ediyordu. Bir gün sonra da Viborg Bölge Komitesi yayınladığı bildiride "Kurucu Meclis'in toplanmasına kadar bütün iktidar tek devrimci hükümet olarak İşçi ve Asker Sovyeti'nin elinde toplanmalıdır. Ordu ve halk sadece İşçi ve Asker Sovyeti'nin kararlarını uygulamalıdır...İşçi ve Asker Sovyeti yeni bir devlet anayasası

Lenin'i "ikili iktidar" diye andığı durum, daha devrimin birinci gününde, Petersburg Sovyeti*'nin asker kesimiş "1 No.lu Kararı" yayınladı. Kışlık Saray salonlarında bu kararın yayılanmasıyla sonuçlanan olayları* Menşevik *Suhhanov şöyle anlatır: "1 Mart sabahı, sarayın koridorlarından birinde, Sovyet'in bir başka lideri Sokolov, önünde bir yığın kağıt, bir masada oturuyor. Etrafı, kimi ayakta, kimi oturmuş, kimiyse masaya yaslanmış kalabalık bir grup askerle çevrili. Bu askerler, henüz şekillenmekte olan Sovyet'in birçok komitesinden birini oluşturuyorlar. Bazıları konuşuyor, öğütler veriyor ya da Sokolov'a ne yazması gerektiğini doğrudan söylüyorlar. Sonunda kağıda, 1 No.lu karar diye başlık atılıyor. Şubat Devrimi'nin belki de en önemli belgesi, henüz devam eden ayaklanma atmosferinde ve bir halk yaratımı olarak işte böyle doğdu." Bu belge her şeyden önce, silahlı kuvvetlerin Sovyet'e tabi kılınmasını sağlamlaştırıyor, gerçek gücün yalnız Sovyet'lerde olduğunu onaylıyor ve aynı zamanda askeri bölümlerde seçim ilkesini getiriyordu. Kararın hükümleri uygulanmaya başlayınca, subayların hemen hemen hepsi birliklerini terkederek kaçtı. O günlerin haberleri, gecenin ortasında düzgünce gruplanmış ama kesinlikle kumandansız silahlı bölüklere rastlayan insanların tanıklıklarıyla doludur. Petersburg'da Rus ordusuyla bağlantı subayı olarak bulunan İngiliz general Knox, askerlerin işgal ettiği sokaklarda nasıl tüm subayların ortadan kaybolduğunu anlatırken sözlerini şöyle bitirir: "Sanırım Petersburg'da kılıcını bırakmayan bir tek ben vardım." Kerenskiy'nin "imzalamamış olmak için hayatımdan 10 yıl verebilirdim" dediği belge sayesinde, Geçici Hükümet'in temsili iktidarına karşı, Sovyetler sokaklarda kurmuş oldukları fiili iktidarı koruyabildiler. Sağdaki resim ise ikili iktidar döneminden tipik bir görüntünün bir çocuk tarafından algılanışı. Bu resim Moskova Tarih Müzesi'ne o dönemde resim öğretmenliği yapmakta olan Vasiliy Voronov tarafından bağışlanmış 2 bin çocuk resmi içeren koleksiyonun parçalarından biridir.*

hazırlanması ve savaşın sona erdirilmesi sorunlarını çözecek olan Kurucu Meclis'in toplanmasını sağlamalıdır" diyordu. Böylelikle *Bolşevikler* ilk kez Sovyet İktidarına ilişkin bir tutum alıyorlardı. Ancak çağrı bu komitenin üstündeki Petersburg Parti Komitesi tarafından engelleniyordu, çünkü bu arada Duma Komitesi ile Geçici Hükümet konusunda anlaşmaya varıldı ve Sovyet, iktidarı almaktan vazgeçmişti. Viborg Komitesi Petersburg'un en yoğun, en mücadeleci ve en aktif işçilerinin bulunduğu bir işçi merkezinde faaliyet sürdürüyordu. Şubat Devrimi günlerinde oynadığı önemli rolü ve sınıfın ruh halini ve şekillenişini bilmesinden ötürü tutumunda ısrar ediyordu. 4 Mart'ta aldığı "1. Günün görevi işçilerin, köylülerin, askerlerin temsilcilerinin bölgesel sovyetlerinin bütün Rusya çapında birleştirilmesi üzerinde yükselecek olan bir geçici devrimci hükümetin kurulmasıdır. 2. Merkezi iktidarın ele geçirilmesi için; a) İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetleri'nin iktidarının güçlendirilmesi, b) görevleri halkı silahlandırmak, orduyu demokratik ilkelerle örgütlemek, toprağı müsadere etmek ve asgari programın bütün ilkelerini yerine getirmek olan işçilerin köylülerin, askerlerin temsilcilerinin sovyetlerinin eski iktidarın bölgesel organlarının yerine geçirilmesi ve bölgesel olarak iktidarın ele geçirilmesine doğru ilerlenmesi gereklidir...Geçici Hükümet sadece işçilerin, köylülerin, askerlerin temsilcilerinin sovyetleri tarafından devrimci bir hükümet oluşturuluncaya kadar desteklenecek ve bu destek işçi sınıfının ve geniş demokratik yığınların çıkarlarına tercüman olunduğu sürece devam edecektir" kararı da bunun bir göstergesi idi. Viborg Komitesi'nin tutumunu gösteren bir diğer gelişme ise 5 Mart günü *Petersburg Sovyeti*'nin aldığı 1700'e karşı 30 oyla greve son verilmesi kararına karşı çıkması ve gösteri düzenlenmesini ve mücadelenin yükseltilmesini önermesi idi.

Ancak Merkez Komite Bürosu'nun sözcüsü olan Molotov, Geçici Hükümet'in kurulmasından sonra da sosyalist partilerin temsilcilerinden oluşacak bir devrimci hükümet ajitasyonunun sürdürülmesini, "şu anki Geçici Hükümet büyük burjuvazinin ve aristokrasinin temsilcilerinden oluştuğu için özü itibariyle karşı devrimcidir. O nedenle onunla hiçbir anlaşma yapılmamalıdır" diyerek talep ediyordu. 1 Mart'ta toplanan Sovyet Yürütme Komitesi'nin 11 üyesi *Bolşevik*'ti. Bunlardan üçü, yani Molotov, Zalutskiy ve Şliyapnikov Petersburg'un en yetkili üç *Bolşevik*'i idiler. Bu toplantıda *Menşevikler*'in ve *Sosyalist Devrimciler*'in iktidarı Geçici Hükümete teslim etmeleri önerilerine itiraz edilmedi. 2 Mart'taki Sovyet genel toplantısında ise 4 *Bolşevik* delegeden sadece 15'i iktidarın devredilmesine karşı oy kullandılar. Bu ise *Bolşevik* temsilcilerin çoğunluğunun Sovyet hükümetinden yana olmadıklarını gösterdi. Aynı gün toplanan Petersburg Parti Komitesi ise Geçici Hükümet'e alınan kararlar çerçevesinde karşı konulmamasını istiyordu. Komitedeki iki üye, daha sonra Lenin'in önerilerini andıran bir karar taslağında sovyet iktidarı kurulmasını talep ediyorlardı. Ancak bu taslak reddedildi. Oylamaya katılan ve Geçici Hükümet'in desteklenmesine karşı çıkan üç üyenin de (Kalinin, Tolmçev ve Sutko) Viborg örgütünden olmaları ilginç idi. Petersburg Komitesi'nin son bileşimi çoğunluğu Şubat Devrimi'ne katılmamış ve bir kısmı da hapiste olmaları nedeniyle işçi hareketinden uzak kalmış üyelerden oluşuyordu.

Partinin Rusya Bürosu ise yayınladığı Manifesto'da Geçici Hükümet'in desteklenmeyeceğini açıklıyor ve geçici devrimci hükümet çağrısı yapıyordu. Geçici Hükümet'e karşı aynı görüşü savunmalarına rağmen, Viborg Komitesi geçici devrimci hükümetin Sovyet tarafından kurulmasını öneriyor, Rusya Bürosu ise partinin çağrısını öne çıkarıyordu. Rusya Bürosu'nun bu tavrı Mart'ın sonlarına doğru değişerek, sovyetlerin yeni iktidarın embriyonu olduğu fikrine doğru evriliyordu.

Sürgünden Dönenler

Mart ortasında aralarında Kamenev, Stalin, Muranov, Rikov ve Nogin'in de bulunduğu bir grup *Bolşevik* sürgün Petersburg ve Moskova'ya geri döndüler. Son ikisi Moskova örgütünün yönetimini üstlendi. Stalin ve Kamenev sürgünden önce Merkez Komitesi üyeleri idiler. Ancak Rusya Bürosu Kamenev'in parti kararlarını çiğneyen savunması nedeniyle Merkeze alınmasına karşı çıktı. Stalin ise sadece söz hakkına sahip olacaktı. Öte yanda Stalin ve Muranov *Pravda* Yazı Kurulu'na girdiler, Kamenev ise gazetede isimsiz yazılar yazabilecekti. *Pravda* kısa zamanda 1905'in "eski *Bolşevik*" çizgisinin üzerine oturdu.

Pravda'nın Yazı Kurulu da Geçici Hükümet'i desteklemişti. Ancak Kamenev imzasıyla yayınladığı ilk yazısında *Petersburg Sovyeti* gibi koşullu olarak Geçici Hükümet'i destekledi ve Rusya Bürosu'nun kararlarına karşı çıktı. Kamenev'in şartlı destekten vazgeçip, Geçici Hükümet'e tam destek verilmesi önerisinin *Petersburg Komitesi* tarafından savunulması üzerine, tabandaki işçi üyeler, *Pravda* Yazı Kurulu'nun partiden atılmasını istediler.

Lenin ve Sovyetler

1917'de İsviçre'de sürgünde bulunan Lenin Mart'ta 5 ayrı mektup yazarak görüşlerini dile getirdi. Birinci mektupta savaşın yarattığı koşulllar ve Rus Devrimi'nin üzerinde duran Lenin, Geçici Hükümet'i sert bir dille eleştiriyor ve *Petersburg Sovyeti* üzerinde duruyordu. "Bu hükümet ile ...yan yana proletaryanın, şehir ve kır nüfusunun bütün yoksul kesiminin çıkarlarını temsil eden gayrıresmi, henüz tam gelişmemiş ve öbürü ile kıyaslandığında zayıf olan işçilerin hükümeti yükseldi. Bu Petersburg'daki *İşçi Temsilcileri Sovyeti*'dir... *İşçi Temsilcileri Sovyeti* işçilerin bir örgütüdür, embriyon halindeki işçi hükümetidir... Bizimki bir

burjuva devrimidir diyoruz biz Marksistler, bu yüzden işçiler burjuva politikalarının aldatmacasına karşı halkın gözlerini açmalıdırlar, onlara bu sözlere inanmamalarını bütünüyle kendi güçlerine, kendi örgütlerine, kendi birliklerine ve kendi silahlarına bağımlı olmalarını öğretmelidirler... *Oktobristler*'in ve *Kadetler*'in, Guçkovlar'ın ve Milyukovlar'ın hükümeti samimi olarak istese bile halka ne barış, ne ekmek ne de özgürlük veremezler," diyen Lenin proletaryanın müttefiklerine değiniyor ve en ivedi görev olarak tarım işçileri sovyetlerinin kurulmasını ve mülksüz ve yoksul köylülerin iyi halli köylülerden ayrı örgütlenmesinin önemini vurguluyordu. Rus proletaryasının ikinci müttefiki olarak da savaşan ve bütün ülkelerin proletaryasına değinen Lenin, ancak bu müttefiklerle sosyalizme ilerlenebileceğini söylüyordu. Geçici Hükümet'i eleştiren ve Kurucu Meclis'ten sözetmeyen ve Aleksandra Kollontay'ın yerine ulaştırdığı bu mektuplardan birincisi *Pravda*'da kısaltılarak yayınlandı.

9 Mart'ta yazılan ikinci mektupta Lenin, "Kırların işçileri, köylerin ve şehirlerin en yoksul kesimi tarafından desteklenen bir proletarya cumhuriyeti barışı getirebilir, ekmek, düzen ve özgürlüğü sağlayabilir" diyerek proletaryanın potansiyeline işaret etmekteydi. Hem ikinci hem de üçüncü mektupta Lenin somut bir biçimde işçi sovyetleri hükümetini önermemekte, ancak işçi sovyetlerinden sözetmekte, sovyetlerin Rusya'da yapmaya başlamış olduğu eylemleri, farkında olmadan 11 Mart'ta İsviçre'de kaleme almaktaydı. 12 Mart'ta yazılmış olan dördüncü mektupta ise "eğer siyasal iktidar Rusya'da İşçi , Asker ve Köylü Temsilcileri Sovyetleri'nin elinde olsaydı bu sovyetler ve onlar tarafından seçilen Bütün Rusya Sovyeti partinin barış programını hayata geçirebilirdi" diyerek iktidar sorununu dile getirmeye başlar. 26 Mart'taki son mektup ise o ana kadar yazılanları bir ölçüde özetler. İkinci ve daha sonraki mektuplar ise hiç yayınlanmadı ve 1949'a kadar gün ışığına çıkamadı. Sorun sadece mektuplardaki Stalin ve Kamenev'in *Pravda*'daki en hararetli destekçileri oldukları, Geçici Hükümet ve *Menşeviklerle* yapılan işbirliğine karşı bir yaklaşımın bulunması değildi. Kamenev, daha ileri giderek savaşın sürdürülmesi için gerekçeler ileri sürüyor, "ordular karşı karşıya geldiğinde bu ordulardan birine silahlarını indirerek eve dönmesini söylemek saçmalıktır" diyerek vatan savunmacı çizginin güçlenmesine yol açıyordu. Aynı eğilimler Rusya'daki bütün örgütlere aşağı yukarı hakim gibiydi. Harkov, Moskova, Krasnoyarsk, ve Bakü'de çıkan yayın organlarında da geçici Hükümet'in desteklenmesi çağrıları yer alıyordu.

Bolşevik Konferansı

Mart sonunda Petersburg'da *Bolşevik* Partisi'nin Tüm Rusya Konferansı toplandı. 58 parti örgütünün temsilcilerinin katıldığı konferansda Stalin ve Kamenev ile sol kanat önerileri arasında bir mücadele sürdü. Sol kanat önerileri Lenin'in daha sonra açıklayacağı *Nisan Tezleri*'ne daha yakındı. Konferansa Stalin ve Kamenev çizgisi hakim oldu ve "sürmekte olan

1917 yazı boyunca Geçici Hükümet'in ordu ve halk üzerindeki nüfuzu azalmaya devam etti. Nisan sonundan başlayarak çözülmeye başlayan orduda asker sovyetlerinin kuruluşu giderek hızlandı. Savaşın bir an önce sona ermesini isteyen askerler kitle halinde ordudan kaçmaya başladılar. Petersburg'da kaynaşma giderek arttı. Haziran başında Petersburg'da toplanan bir fabrika işçileri konferansında Bolşevikler *Geçici hükümet karşısında ilk kez resmi bir kurulda çoğunluğu elde ettiler. Haziran ortasında da ilk Tüm Rusya Sovyetler Kongresi toplandı. Toplam 822 temsilciden 105'i* Bolşevik, *248'i* Menşevik, *285'i* Sosyalist Devrimci *geri kalan 195'i ise ya küçük gruplara bağlı ya da bağımsızdı. Bu sayılar büyük kentlerdeki güç oranlarını yaklaşık olarak yansıtmaktaydı. Kırlarda desteği nisbeten az olan* Bolşevikler *"aşağıdan birlik" için yürüttükleri mücadeleye rağmen, ayrışma siyasetinin sonucunu yukarıda daha çok yandaş kazanarak elde ediyorlardı. Bu ilk Sovyet toplantısı (altta), Lenin'in ilk kez ulusal ölçekte bir önder olarak belirmesine de tanık oldu. Toplantıda* Sosyalist Devrimciler'*in önderi Çeretelli, Geçici Hükümetin tek alternatifinin anarşi olduğunu vurgulayarak, "Rusya'da 'İktidarı bize verin ve çekilin yerinizi alacağız' diyecek tek bir siyasal parti yok" deyince, arka sıralardan birinde oturan Lenin ayağa kalkarak, "Evet böyle bir parti var-*Bolşevikler*", demişti. Tutanaklara bakılırsa temsilcilerin çoğu Lenin'in bu sözlerini gülerek karşılamışlardı. Ancak Lenin'in sözlerinin doğruluğunu bizzat onaylamaları için yalnızca dört ay geçmesi yetecekti.*

18 Ekim Devrimi

devrimde işçi sınıfının ve köylülüğün taleplerini gerçekleştirdiği ölçüde Geçici Hükümet'in desteklenmesi" kararı alındı.

Konferansta son olarak tartışılan konuyu ise birlik sorunu oluşturuyordu. Parti içindeki bir kanat *Menşeviklerle* koşulsuz birliği savunurken, Stalin birlik görüşmelerinden yana davranarak, sadece Zimmerwald ve Kienthal çizgisindeki bir birliğin olabileceğini savunuyordu. Konferansta *Menşeviklerle* görüşmeler yapma ve birlik sorununu incelemek üzere komisyon kurma kararı alındı. "Kişisel olarak partimiz içinde Kereskiy ve şürekasının sosyal yurtseverliğine, Çekidze ve şürekasının Kautskyci sosyal pasifizmine prim verenlerle derhal ayrılmayı tercih ederim" diyen Lenin'in Rusya dışında kendilerine karşı mücadele yürüttüğü ne kadar eğilim varsa, Rusya Bürosu durmaksızın bunlarla uyuşan kararlar alıyordu. Lenin'in Rusya'ya gelmesinden birkaç gün önce toplanan bu konferansta alınan kararlar ve bunları önermiş olan Stalin-Kamenev çizgisi ile Lenin'in *Uzaktan Mektup*ları arasında son derece ciddi farklılıklar vardı.

Lenin Rusya'da

Lenin Şubat Devrimi'nden beş hafta sonra 3 Nisan'da, Kerenskiy hükümeti tarafından "Alman casusluğu" ile suçlanmasına yol açan karmaşık güç ilişkileri çerçevesinde, "mühürlü vagon" ile Almanya üzerinden Rusya'ya döndü. Petersburg'da kendisini karşılayan kalabalık işçi topluluğuna karşı yaptığı konuşmada Lenin "Gerçekleştirdiğiniz Rusya Devrimi yeni bir çağı açtı. Yaşasın dünya sosyalist devrimi!" diyerek devrimin enternasyonal karakterini vurguluyordu. Petersburg'daki ilk parti toplantısına katılan Lenin, Geçici Hükümet'i "işbaşındaki emperyalist burjuvazi" olarak tanımlıyordu. "Bizim parlamenter bir cumhuriyete, burjuva demokrasisine ve İşçilerin, Askerlerin ve Tarım İşçileri Temsilcilerinin Sovyetlerinden başka bir hükümete ihtiyacımız yok!" diyerek Parti Konferansı'na sunacağı *Nisan Tezleri*'nin ilk işaretlerini veriyordu.

Nisan Tezleri

"Bizim *Bolşevikler*'imiz bile hükümete bir ölçüde güven gösterdi. Bu sadece devrimin zehirlenmesiyle açıklanabilir. Bu sosyalizmin ölümüdür...*Pravda* hükümetten ilhakları reddetmesini istiyor. Kapitalist bir hükümetten bunu istemek saçmalıktır...Yoldaşlar, sizin hükümete güvenen bir tutumunuz var. Eğer böyleyse yollarımız ayrılır. Ben azınlıkta kalmayı tercih ederim" diyen Lenin'in bu sözleri son konferansta alınan kararlarla büyük bir ayrılığı dile getiriyor ve *Bolşevikler* üzerinde şok etkisi yapıyordu.

4 Nisan'daki toplantıda Lenin ünlü *Nisan Tezleri*'ni okudu. *Nisan Tezleri*, Şubat'tan Ekim'e kadar süren devrim sürecinin belki de en tayin edici sonuçlara yol açan belgesi oldu. Lenin, *Tezler*'inde, 1905 Devrimi'nde ileri sürdüğü "işçi sınıfı ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü"nden "kesintisiz devrim" ile sosyalizme geçiş projesini derinleştirip somutlaştırıyordu. Kendisi dışında tüm *Bolşevik* önderliğin bir kurum olarak anladıkları "işçi sınıfı ile köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü"nü, bir sınıf ilişkisi biçimi olarak çözümleyen Lenin, bu diktatörlüğün Sovyetlerde gerçekleşmiş olduğuna ve bu üsten hareketle proletaryanın iktidarı ele geçirmek üzere yeni bir hamle yapması gerektiğine dayalı *Tezler*inde şunları ileri sürdü: 1) "Devrimci savunmacılık"ın reddi; 2) İktidarın burjuvaziden proletarya ve köylülüğün en yoksul kesimlerine geçirilmesi; 3) Geçici Hükümet'in desteklenmesine son verilmesi; 4) Bütün iktidarın İşçi Temsilcileri Sovyeti'ne devri için propaganda sürdürülmesi; 5) Tüm ülkede parlamenter cumhuriyete son verilerek, polis, ordu ve bürokrasinin lağvedilmesi; 6) Tüm çiftliklere el konulması, tüm toprakların millileştirilmesi; 7) Tüm bankaların tek bir ulusal bankada birleştirilmesi; 8) Derhal sosyalizmi "getirmek" değil, toplumsal üretim ve dağıtımı İşçi Temsilcileri Sovyeti'nin denetimine sokmak; 9) Parti kongresi toplamak, parti programını değiştirerek, devlet ve minimum program üzerine olan bölümleri yeniden düzenlemek; 10) Yeni bir enternasyonal toplamak.

Bolşevik önderlik, Lenin'in *Tezleri*'ni hemen kabul etmedi. *Tezler* 7 Nisan'da *Pravda*'da basıldı ve Yazı Kurulu'nun notunda "Lenin'in genel şeması burjuva demokratik devrimin tamamlandığı ve sosyalist bir devrime geçişi önerdiği için bizce kabul edilemez görünüyor" deniyordu. Kamenev, bu *Tezler*in "somut yönergeler içermediğini", Şliyapnikov, "pratik sloganlar sunmadığını", Stalin, "hiçbir olguya dayanmayan bir şema" olduğundan "doyurucu bulunmadığını" düşünüyorlardı. Sonunda Petersburg Parti Komitesi, 8 Nisan'da 2'ye karşı 13 oyla Lenin'in *Nisan Tezleri*'ni reddetti. Lenin *Menşevikler* ve *Sosyalist Devrimciler*'in yanısıra birçok *Bolşevik* tarafından da "anarşist" olarak nitelendiriliyordu.

Ancak Lenin, kısa zamanda parti çoğunluğunu çevresinde toplamayı başardı. 14-22 Nisan arasında toplanan 1. Petersburg Şehir Konferansı'nda Lenin'in Geçici Hükümet'e karşı tavır önerisi 6'ya karşı 33 oyla kabul edildi. Kamenev'in önerisi ise 20'ye karşı 6 oyla reddedildi. Konferanstan sonra seçilen yeni komiteye eskilerden sadece bir kişi girebildi.

18 Nisan'da Dışişleri Bakanı Milyukov, müttefiklere gönderdiği bir mesajda Rus Devrimi'ni gerçekleştirmiş olan halkın dünya savaşını bir zafere götürmek niyetini dile getiriyordu. Buna karşı duyulan tepkiler ile 20 Nisan'da Petersburg'da "Kahrolsun Geçici Hükümet" ve "Kahrolsun Savaş" sloganları ile büyük gösteriler yapılmaya başlandı. *Bolşevik* işçiler,

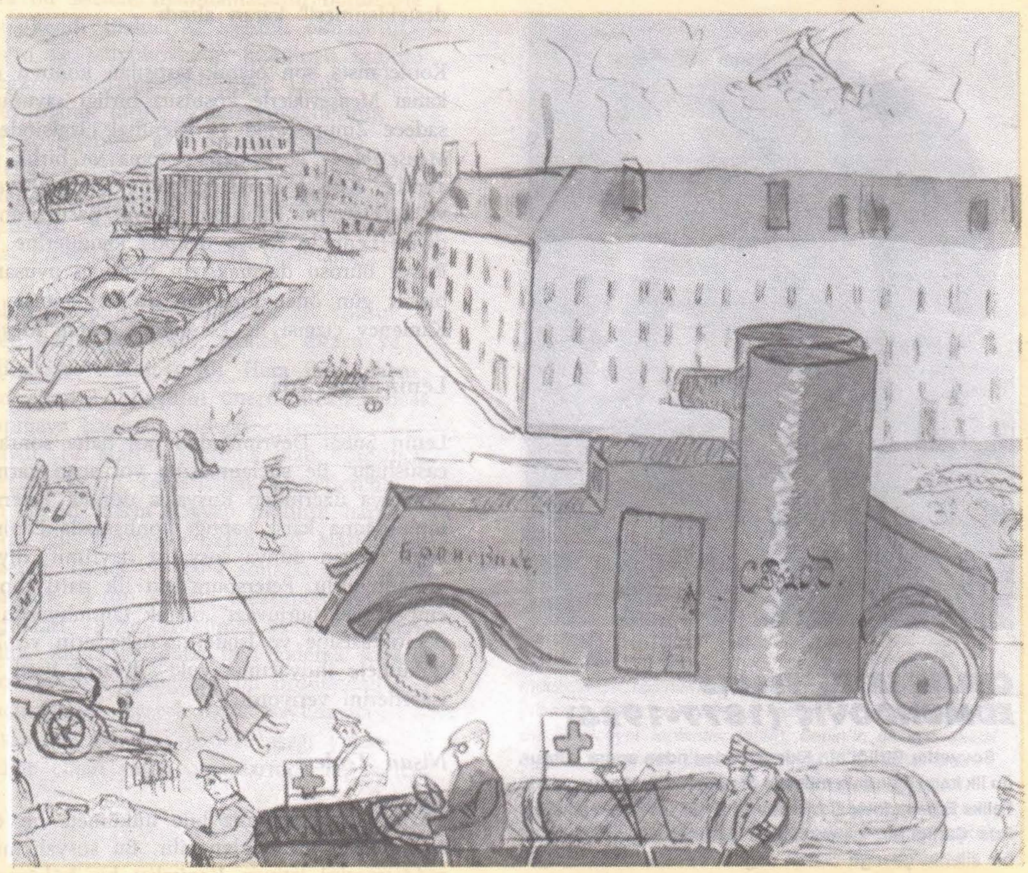

CERJİNSKİY, FELİKS EDMUNDOVİÇ (1877-1926)

Sovyetler Birliği'nin Ekim Devrimi'nden sonra kurduğu ilk karşı devrimle mücade örgütünün sorumlusu olan Feliks Edmundoviç Cerjinskiy 11 Eylül 1877'de o yıllarda Rus Çarlığı'nın topraklarında bulunan Vilna'da soylu bir ailenin çocuğu olarak doğdu. 1895'te Vilna'da *Litvanya Sosyal Demokrat Partisi*'ne girerek fabrika işçileri arasında profesyonel devrimci olarak mücadeleye başladı. Hemen ardından tutuklanarak Sibirya'ya sürüldü (1897). 1899'da Sibirya'dan kaçtıktan sonra Rosa Luxemburg'la birlikte Varşova'da dağıtılmış olan *Polonya Krallığı Sosyal Demokrat Partisi*'nin tekrar örgütlenmesi için çalıştı. Bu arada yeniden tutuklanarak Sibirya'ya sürüldü, buradan kaçtıktan sonra 1903'ta Berlin'de yapılan *Polonya ve Litvanya Krallığı Sosyal Demokrat Partisi*'nin kongresinde merkez komiteye seçildi. Bundan sonraki siyasal yaşamında oldukça aktif görevlerde bulunan Cerjinskiy, ilk kez 1906'da *Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi*'nin Stockholm'daki IV. Kongresi'nde Lenin'le tanıştı, *Polonya ve Litvanya Krallığı Sosyal Demokrat Partisi*'nin *RSDİP*'ai ile birleşmesinda önemli bir rol oynadı.

Bundan sonra tekrar tutaklanan Cerjinskiy tam 11 yılını cezaevinde ve Sibirya'da sürgünde geçirdi. 1917 Şubat Devrimi'nde serbest kaldıktan sonra aynı yılın Temmuz ayında *Bolşevik* partisinin merkez komitesine seçilerek, ölümüne kadar bu görevde kaldı. Ekim Devrimi sırasında oldukça etkin görevler yürüten Cerjinskiy, 1917'nin Aralık ayında kurulan *Vserossiyskaya cerezvycaynaya Komissiya Po Borbe Kontrrevolyutiayoy i Sabotazhem-Veceka*'nın (Tüm Rusya Sabotaj ve Karşı Devrimle Mücadele Olağanüstü Komisyonu) başına getirildi. Devrime karşı olan unsurların geriletilmesinde önemli bir rol oynadı. Aynı dönemde Polonya'da kurulan devrimci komiteye atandı. Kızıl Ordu'nun Polonya'dan çekilmesinden sonra tekrar Sovyetler'deki çalışmalarını sürdürdü. Mart 1918'de *Çeka*'daki görevinin yanısıra İçişleri Halk Komiserliği'ni *(NKVD)*, Nisan 1921'de Ulaştırma Halk Komiserliği'ni yürütmeye başladı. Aynı dönemde *Çeka*'nın *Obyedinyonnoye Gosudarstvennoye Politiçeskoye Upravleniye*'ya (GPU) (Devlet Siyasal İdaresi) dönüşüp, *NKVD* ile birleştirilmesinden sonra bunun da sorumluluğunu yürüttü. Lenin'in ölümünden sonra Yüksek Ekonomik Konsey'in başına getirilen Cerjinskiy bu dönemde Stalin'in destekçisi oldu. 20 Temmuz 1928'da bir merkez komitesi toplantısında geçirmiş olduğu kalp krizi sonunda öldü. Siyasal yaşamının önemli bir bölümünü sürgün ve hapiste geçiren Cerjinskiy, devrimin ilk yıllarında da önemli görevlerde bulunmuş bir *Bolşevik* liderdir.

Devlet ve Devrim

Vasiliy Voronov'un Moskova Tarih Müzesi'ne bağışladığı çocuk resimlerinden biri. Voronov, çocuk yaratıcılığına ilgi duyan ilk araştırmacılardandı. Koleksiyondaki resimlerin nerdeyse hepsi devrimin tipik görüntülerinden birini yansıtır. Ayrıntılar öylesine titizlikle resmedilmiştir ki, resmedilen konu neredeyse tarih ve saatına kadar tesbit edilebilir. Resimlerin bir başka ilginç özelliği ise, çocukların devrimin amblem ve sloganlarına gösterdiği ilgidir. Buradaki resimde tankın üzerinde görülen harfler, Asker ve İşçi Delegeleri Sovyeti'nin baş harfleridir. Konu ile ilgili olmayan resimlerde bu amblemlerin resmin bir yerine yerleştirilmeye çalışıldığı görülür. Bu koleksiyon, devrim sırasında görsel sanatlarda görülen yaratıcılığın yegâne ifadesinin süprematizm, konstrüktivizm gibi ünlü akımlar ya da Kandinskiy gibi ünlü isimler olmadığının, devrimin çok daha yagın bir yaratıcı enerjiyi açığa çıkardığının kanıtıdır.

Marksist literatürün başlıca kaynakları arasında yer alan pek az eserin konusu *Devlet ve Devrim*'inki kadar içinde yazıldığı koşullarla örtüşmüş olabilir. Lenin ilk kez 1918'de yayımlanan *Devlet ve Devrim*'i Ağustos-Eylül 1917'de Finlandiya'da saklandığı sırada yazmıştı. Kamenev'e Temmuz'da yazdığı bir mektuptan iki satır, bu şartları kavrayabilmek için başka bir açıklamaya gerek bırakmaz: "*Entre nous* (aramızda Fr.): eğer başıma bir şey gelecek olursa, senden 'Devlet Konusunda Marksizm' defterimi (gelirken Stockholm'de kalmıştı) yayınlamanı istiyorum."

Kitabın ilk baskısına 30 Kasım'da düştüğü notta ise şunlar yazılıdır: "Yedinci bölüm olan, 1905 ve 1917 Rus Devrimleri'nin Tecrübesi'nin planını çıkartmıştım. Ancak başlık dışında bölüm için tek bir satır bile yazamadım; bir siyasal bunalım -1917 Ekim Devrimi'nin arefesi-'kesinti'ye yol açtı (...) 'Devrim tecrübesi'nden geçmek, devrim hakkında yazmaktan daha hoş ve daha yararlı."

Bir devrim sürecinin orta yerinde, burjuva devletinin ölüm tehdidi altındaki bir devrim önderi olarak başladığı kitabını bitirdiğinde Lenin, bir işçi devletinin başındaydı. Buna bakarak, kimsenin konusunu kendisinden daha iyi bilemeyeceği ileri sürülebilir. Ama Lenin'in yapıtının önemi, dolaysız tecrübenin ürünü olmasında değildir, hatta belki de bütün bu şartlardan ötürü kitabın, kapsadığı alan üzerinde yalnızca en temel olanı ele almakla yetinmek zorunda kaldığı söylenebilir: Sınıf egemenliğinin siyasal düzeyi. Devletin ne iktisadi, ne de ideolojik aygıtları ve bunların işleyiş mekanizmaları; ne burjuva devlet biçimlerinin birinden diğerine geçişin diyalektiği; ne de devletin göreli özerkliği sorunu, *Devlet ve Devrim*'in çözümlemeleri arasında önemli bir yer tutar.

Üstelik, Lenin'in kitabını ele aldığı dönemin atmosferi bütün bunlar üzerinde uğraşılmasını neredeyse gereksiz kılar gibidir: Burjuva egemenliğinin ve kapitalizmin sonu gelmiş, savaştan bir dünya devrimiyle çıkışın imkânları doğmuş bulunmaktadır. Bizzat Lenin, *Devlet ve Devrim*'in "önsöz"ünde Şubat Devrimi'nin "emperyalist savaşın yol açtığı sosyalist proleter devrimleri zincirinde bir halka" olarak kavranabileceğini yazar. Bu bakış açısından, artık tükenmiş, kendi zamanını doldurmuş olduğunun bütün işaretlerini vermekte olan bir üretim tarzının üstyapılarının işleyişi ile ilgilenmenin ne bir gereği ne de bir değeri olabilir.

Bugün, Ekim Devrimi'nin üzerinden 70'ten fazla yıl geçtikten sonra bile kapitalizmin dünya ölçeğindeki egemenliğinin hâlâ sürmekte olduğuna bakarak Lenin'in bu perspektiflerinin sahiciliğine karşı kuşkular ileri sürülebilir. Ne var ki, emperyalist savaşın devrimci bir bunalımın içine sürüklediği bütün Avrupa'da kapitalizmin son bulmamış olmasının, bu devrimin imkân ve şartlarının *II. Enternasyonal*'e bağlı proleter kitle partilerince idrak edilmemiş olmasıyla çok yakın bir ilgisi olduğu göz ardı edilmeksizin böyle bir hükme varılamaz. Ve zaten *Devlet ve Devrim*'in başlıca amaçlarından biri de gelişmekte olan devrim karşısında burjuva devletinin koruyuculuğunu üstlenen "oportünist"lerin devlet ve devrim bahsinde Marksizmle bir ilgilerinin kalmadığını sergilemek ve önderliğinin Rus proletaryasına düşeceği sezilen devrimin bilgisinin mülk edinilmesini sağlamaktır. *Devlet ve Devrim*'in birinci bölümü Makalzmin maddeci tarih anlayışına dayanarak geliştirdiği devlete ilişkin görüşlerini bir arkeolojik kazı yapar gibi, kaynaklarına kadar giderek ortaya çıkartır ve bir araya getirir. Marx ve Engels'in devletin, toplumun sınıflara bölünmesinin sonucu olarak ortaya çıkan bir baskı aygıtı olduğunu ve sınıfların ortadan kalkmasıyla birlikte "söneceği"ne ilişkin düşüncelerini yeniden kurar. Çünkü, Marx ve Engels'in "söneceği"ni öne sürdükleri, yani ortadan kalkması için bir devrime gerek olmadığını düşündükleri devlet, proleter devriminden doğacak bir işçi devleti olduğu halde, *II. Enternasyonal* sosyalizmi, bir devrimle yıkılmasına gerek kalmaksızın burjuva devletinin de "sönebileceği" düşüncesine gelmişti. Lenin, böyle bir yorumun eğer "devrimi inkar etmiyorsa bile, onun önünü karartan en kaba bir çarpıtma" olduğunu ortaya koyar.

İkinci bölüm, 1848-51 Avrupa devrimlerinin tecrübesinin Marx ve Engels tarafından çözümlenip yorumlanmasına ayrılmıştır. Lenin, Marksizmin devlete ilişkin teorisinin gelişmesini pratik tarihsel tecrübenin kavramlaştırılması süreci olarak izlemeye başlar ve 1848'in "devlet olarak örgütlenecek" proletaryasının bulduğu biçimi, Marx'tan yeniden edinir: Proletarya diktatörlüğü. Ve burada Kautaky'nin bir kere daha Marksizmi "çarpıttığı"nı belirler. Kautaky, proletarya diktatörlüğünün Marx'ta bir sınıf egemenliği biçimi olduğunu kabule yanaşmaz.

Üçüncü bölüm, 1871 Paris Komünü tecrübesinden Marx ve Engels'in çıkarttıkları sonuçların biraraya getirilmesine, devlet ve devrim arasındaki ilişkinin belirlenmesine ayrılmıştır. Birincisi, devrimin varolan "devlet makinesini olduğu gibi alıp kullanamayacağı, bu bürokratik askerî makineyi parçalaması" gerektiğidir. Bu ise, zora dayanan bir devrimi şart koşar. Lenin, burada yalnızca Marx'ı devralmakla yetinmez, militarizm ve bürokrasinin her yerde devletin asıl karakteri halini aldığı emperyalizm çağında artık egemen sınıfların barışçı yoldan egemenliklerini devretme imkânlarının son bulduğunu belirler. İkincisi, bu parçalanmış makinenin yerine ancak "daha tam bir demokrasi"nin geçebileceğidir: Düzenli ordunun lağvı, görevlilerin seçimle gelmesi ve geri çağrılabilir olması. Burada devlet artık, "bir azınlığın özel baskı aygıtı" olmaktan çıkar, büyük çoğunluğun baskı aygıtına dönüşür. Burada artık özel bir aygıta gerek yoktur. Böylece devlet sönmeye başlar. Üçüncüsü, bu yeni türden devlette parlamentarizmin son bulmasıdır.

Marx Paris Komünü'nün sonuçlarını özetlerken, üzerinde en çok durduğu yönlerinden biri Komün'ün "parlamenter değil, çalışan bir kurul", hem yasa yapan hem de yaptığı yasaları yürüten bir kurul olmuş olmasıydı. Bütün Avrupa'da bunun anlamını Lenin'den daha iyi kavrayabilmiş bir başka Marksist'in bulunabileceğini düşünmek zordur. Çünkü 1905 Devrimi sayesinde Lenin, Komün'e yaklaşan bir gelişmeye, 1905-1907 Sovyetleri'nin imkânlarına ve bunların kudretine tanık olabilmişti.

Lenin'in, Marx'la birlikte parlamentarizme itirazı, parlamentonun temsili bir kurum olmasından kaynaklanmaz. Tersine, "temsili kurumlar proletarya diktatörlüğü altında da vazgeçilmez"dir. İtiraz, parlamentoların, yetkilerini hükümetlere devrederek, çıkarttıkları yasaların yürütülmesi üzerindeki bütün denetimlerini fiilen yitirmeleri ve bütün iktidarın "bürokratik-askerî makine"yi elinde tutan güce aktarılmasınadır. Bu, en tam burjuva demokrasisinde bile demokrasinin bir hayale dönüşmesinin başlıca nedenidir. Yasama ve yürütmenin birbirinden ayrılması ve her ikisinin de toplum karşısında bir imtiyaz kaynağı haline getirilmesinin karşısına Komün, halk temsilcilerinin ücretlerinin sıradan bir işçinin ücretiyle aynı olacak şekilde belirlenmesini geçirir. Böylelikle halka kendi üstünde durmayan, lafta kalmayan bir "hizmetkâr"lık kurumu sağlanmış, daha doğrusu halkın

gerçekten kendi kendisini yönetmesi ve böylelikle yönetenlerle yönetilenler arasındaki farklılaşmanın sona erdirilmesini sağlayacak bir mekanizma kurulmuş olur.

Böylesi bir demokrasi, parlamentarizmin biçimsel demokrasisinden çok daha derine giden bir temsil imkânı sağlar. Çünkü birinci olarak o, işçilerin seçmeleri ve seçilmelerinin önündeki ilk engeli, kapitalist özel mülkiyet ortadan kaldırarak, ezilen sınıfı egemen sınıf haline sokan bir devrimin ürünüdür. İkincisi, yönetenleri halk, halkı yöneten haline getiren bir ilkeye dayanır: Temsilcilere işçiler kadar ücret vermek, onları her an geri çağırabilmek. Bu parlamentarizm eleştirisinin eksenini parlamentonun anti-demokratik karakterinin eleştirisi oluşturur. Demokrasiyi yönetilenler için bir hayale dönüştüren parlamentonun yerine, nüfusun asıl emekçi çoğunluğunun seçilmiş temsilcilerine dayalı meclisler işçi devletinin karakteristiğidir Lenin'e göre.

Lenin, Marx ve Engels'ten devraldığı çok daha önemli bir noktanın altını durmadan çizer. Geçiş döneminden sonra, proletaryanın diktatörlüğü "sönme"ye başlar. Özgür emekçilerin birbirleriyle ve bütün toplumla kurdukları ilişki sınıflararası bir dolayımdan kurtulur, her bireyin birbiriyle ilişkisi toplum aracılığıyla olmaya başlar. Böylece devlet de onun bütün şekilleri de söner gider. Bu çözümleme demokrasinin fetişleştirilmesine de son verir. Özgürce birleşmiş emekçilerin özgür toplumunda en demokratik olanı da dahil olmak üzere bütün devlet biçimleri "tarih müzesine" kaldırılırlar. Ancak, Lenin bu arada önemli bir belirleme yapar, sınıfsız toplumun "sosyalizm" olarak adlandırılan alt evresinde, yani sınıfsız toplumun kapitalizmden çıktığı şekliyle geliştiği evrede, "henüz burjuva hukukunun dar ufku" içinde kalınır. "Tüketim mallarının dağıtımı bakımından burjuva hukuku kaçınılmaz olarak burjuva devletini şart koşar, çünkü hukukun standartlarına uyulmasını gözetecek bir aygıt olmaksızın hukukun da anlamı olmaz." Böylece, "sınıfsız toplumda bir zaman için yalnızca burjuva hukuku değil, burjuvazisiz burjuva devleti de sürer."

Şu halde devlet ne zaman söner? "Toplumun bütün üyeleri, ya da en azından geniş bir çoğunluk devleti kendileri yönetmeyi öğrendiklerinde, bu işi kendi ellerine aldıklarında, sayıları önemsiz kapitalist azınlık üzerinde denetimi örgütlediklerinde, işte bu andan başlayarak herhangi bir hükümet biçimine duyulan ihtiyaç da ortadan kalkmaya başlar. Demokrasi ne kadar tam olursa, onu gereksiz kılan an da o kadar yaklaşır. Zor aygıtı silahlı işçilerden oluşan, artık 'kelimenin alelade anlamında devlet olmayan devlet' daha çok demokratikleştikçe, her türden devlet biçimi hızla sönmeye başlar."

Burada Lenin için demokrasinin ölçülebilir, nesnel bir tek temeli bulunmaktadır: Gittikçe daha çok sayıda işçinin, gittikçe daha çok devlete ait alana müdahale ederek kendilerini yönetmeye başlaması. İşçileri sınıfsız topluma götürecek tek devlet biçimi budur, Lenin'e göre.

***Devlet ve Devrim*'in yazılmasının üzerinden 70'ten fazla yıl geçti. Gene de *Devlet ve Devrim*, bir devrimci dönemin ortasında yazılmış olmasının dışarıda bırakılmasına yol açtığı, devletin birçok veçhesine ilişkin bilgi ve deneyimin eksikliğine rağmen devlet, devrim ve sosyalizm arasındaki temel bağlantıların daha mükemmeli yazılmış olmayan bir açıklanışıdır.**

***Devlet ve Devrim* bugün de yaşanmakta olan sosyalizm pratiklerinin bir değerlendirilmesi ve çözümlenmesi için kendi günündeki kadar önemli bir işleve sahip. Geçen zamanın toplumsal ilişkileri bütün ülkelerde daha karmaşıklaştırmış olmasına karşın devlet ve devrimin diyalektiği, kendilerine vücut veren şartlarla birlikte değişmemiş olarak kalıyor. Belki de bu yüzden, bu karmaşıklık içinde görülmez hale gelen bütün temel ilişkileri tekrar ve tekrar hatıra getirdiği için *Devlet ve Devrim* bugün de en az kendi günündeki kadar önemli.**

gösterilerin örgütlenmesine katıldılar. *Bolşevik* partisi Merkez Komitesi yayınladığı bildiride barışın sağlanmasını sovyetlerin iktidarına bağlayan bir bildiri yayınlamasına rağmen gösteri çağrısı yapmadı. Petersburg Komitesi Yürütmesi ise Geçici Hükûmet'in hemen devrilmesini talep eden bir bildiri yayınladı. Ardından 21 Nisan'da sokak çatışmaları oldu. *Petersburg Sovyeti* gösterileri yasakladı. *Bolşevik* Merkez Komitesi'nin Lenin'in önerisi ile Petersburg Sovyeti'nin kararını desteklemesi parti içinde tepkilere yolaçtı. Ancak Lenin örgütlü bir çoğunluk desteği olmadan böylesi talepleri ileri sürmenin maceracılık olduğunu savunuyordu.

24-29 Nisan arasında toplanan Parti 7. Tüm Rusya Konferansı'na partinin yaklaşık 80 bin üyesini temsilen 133 oy hakkına ve 18 söz hakkına sahip delege katıldı. *Nisan Tezleri*, 7 çekimsere karşı oybirliği ile kabul edildi. Lenin'in teorik, siyasal mücadelesi ve işçilerin son Nisan gösterileri *Bolşevikler*'in çoğunluğunu bu *Tezler* etrafına toplamıştı. Bu süre içinde Stalin, Lenin'den yana geçmiş, Kamenev ısrarla Lenin'in karşısında durmuştu, ama sonunda her ikisi de Merkez Komitesi üyeliklerine yeniden seçildiler. Lenin'in daha önce *Pravda*'da savaşa karşı alınmış olan tutumla çelişen bir önergesi de kabul edildi. Yine Lenin'in "Bütün iktidar sovyetlere" diyen ve "proleter yığınlar arasında devlet iktidarının sovyetlere geçmesi için yaygın bir faaliyeti" öneren taslağı da kabul edildi. Nisan ayaklanmasındaki sol maceracı tutumu eleştiren Lenin bu önerisinde bir azınlığın iktidarı ele geçirmesinden yana olunmaması gerektiğini anlatırken, Blanquicilikle aralarındaki farkı ortaya koyuyordu. O nedenle, bütün iktidarın sovyetlere geçmesi fikri sabırla işçilere anlatılmalı ve çoğunluk bu fikre kazanılmalıydı. *Sosyalist Devrimciler* ve *Menşevikler* ile ilgili olarak alınan ve "devrimci savunmacılık" siyaseti izleyen partilerle birliğin imkansızlığını vurgulayan taslak onaylandı. Son olarak Rusya'da sosyalist devrime hazırlanılması gerektiğini öne süren Mevcut Durum Üzerine başlıklı karar taslağı 39'a karşı 71 oyla kabul edildi.

Böylece parti yeniden ve iktidarı Geçici Hükûmet'ten sovyetlere devredecek ikinci bir devrim için birleşmiş oldu. 1917'nin devrimci süreci içinde en hayati dönüm noktasından böylece geçilmiş oluyordu. Dünyanın kaderini değiştirecek bir ikinci Rus Devrimi için *Bolşevikler* irade birliğini sağlamışlardı. Böylece *Bolşevikler*'in karşılaştığı ilk olmayan ama en ciddi olan parti içi kriz tartışma yöntemi ile aşılmış oldu. Artık sorun işçi sınıfının çoğunluğunu bu iradenin yanına kazanmaya gelmişti.

Nisan Tezleri'nin parti tarafından kabul edilmesi süreci gerek Lenin'in gerekse partinin birçok özelliğinin ortaya çıkartan bir dönem oldu. Bu süreçte Lenin özellikle işçi yığınlarını *Tezleri*'ne kazanmak için mücadele etti. Eskiyi savunan parti önderleri ile ayrışmaktan çekinmeyen Lenin esas olarak işçilerin durumunu ve eğilimlerini kavramanın verdiği avantajlara sahipti. Parti önderliği ise bu gelişme eğrisini yakalayamadığını Şubat günlerinden beri birkaç kez göstermişti. 7. Konferansa gelindiğinde *Bolşevik* partisi eski aylara göre binlerce yeni üyeye sahip olmuştu ve bu yeni *Bolşevikler* devrimin ortaya çıkardığı, doğrudan doğruya bu gerçekliğin şekillendirdiği bireylerdi. O anlamda eski *Bolşevikler*'den daha dinamik bir durumdaydılar ve Lenin bu tartışma sürecinde bu potansiyele ulaşabilmeyi başardı. Hatta bir başka deyişle Lenin'in *Tezleri* tabandaki potansiyelin teorik bir ifadesi idi ve işçilerin desteklerinin ardında bu yatıyordu. Hükûmeti sert bir dille eleştiriyor ve *Petersburg Sovyeti* üzerinde duruyordu.

Fabrika Komiteleri

İşçi Temsilcileri Sovyeti'nin oluştuğu ve toplandığı Mart günlerinde işçi hareketinin en alt ve temel basamağını oluşturan fabrikalarda, yani doğrudan üretim birimlerinde *fabriknozavodskye komiteti*'leri (fabrika komiteleri) veya işyeri komiteleri adıyla anılan örgütlenmeler doğuyordu. Bu tür fabrika kurulları Rus işçi hareketinin en eski örgütlenme biçimlerinden biriydi ve 1905 Devrimi'nde de, hiçbir zaman yasal olmamakla beraber Sovyet'in kökünü oluşturmuşlardı. 1917 Şubat Devrimi bu tür fabrika örgütlenmelerinin önündeki engelleri temizledi. 5 Mart'ta *Petersburg Sovyeti* fabrika komitelerinin kurulması çağrısını yaptı ve 10 Mart'ta 8 saatlik işgününün geçerli olması ve Yaşlılar Kurulu'nun oluşturulması konularında Sovyet ile işverenler arasında bir anlaşma sağlandı. 23 Nisan'da ise Geçici Hükûmet fabrika komitelerinin kurulması ve görevleri hakkında kararlar çıkardı. Fabrika komitelerinin görevleri fabrikada çalışan işçileri ücretler, çalışma saatleri, fabrika içi düzen vs. konularında fabrika yönetimine karşı temsil etmesiydi. Ayrıca işçilerin kendi aralarındaki ilişkileri düzenlemek, işçilerin çıkarlarını devlete ve diğer toplumsal kuruluşlara karşı korumak, işçilerin kültürel ve eğitimsel ihtiyaçlarını karşılamaktı. Fabrika yönetimleri ile fabrika komiteleri arasındaki anlaşmazlık durumunda ise devreye bir uzlaştırma komisyonu girecekti. Fabrika komiteleri sovyet örgütlenmelerinden bağımsız olan ve esas olarak fabrikaya ait sorunların ele alındığı yapılardı, ancak bunlar salt ekonomik örgütler değillerdi ve sovyetler daha çok siyasal sorunlarla ilgilenseler de aralarında böylesi bir işbölümü bulunmuyordu. Bunları daha sonraki yıllarda batı Avrupa'nın değişik devrimlerinde ortaya çıkan fabrika konseyleri ile karşılaştırmak doğru olur.

Mart ortalarından itibaren fabrika komiteleri tüm Rusya'nın fabrikalarına yayılmaya başladı. Komiteler kimi fabrikalarda yönetimi üstleniyor, kimi fabrikalarda yöneticileri seçiyor, kimi fabrikalarda ise komite delegeleri eski yönetimden seçtikleri kişilerle yönetimi üstleniyorlardı. Petersburg'da oluşan fabrika komiteleri semt sovyetleri olarak örgütlendiler. Doğrudan üretim

birimlerinde örgütlenmiş olmaları ve süreç içinde örneğin *Petersburg Sovyeti*'nin kitleler ile ilişkilerinin soğuması sırasında fabrika komitelerinin devrimci önemleri de arttı.

Bolşevikler, İşçi ve Asker Sovyetleri'nde olduğundan çok daha hızlı bir biçimde fabrika komitelerini kendilerine üs edinmeye başladılar. 28 Şubat'ta kurulan Putilov fabrika komitesi seçilmiş olan 30 üyeden sadece 9'u *Bolşevik*'ken Nisan ortasındaki seçimde ise 22 üyeden 6 *Bolşevik*, 7'si ise onlara yakın olan işçilerden oluşuyordu. 30 Mayıs-3 Haziran arasında yapılmış olan 1. Petersburg Fabrika Komiteleri Şehir Konferansı'nın en önemli tartışmasını Zinovyev'in fabrikalarda işçi kontrolü üzerine hazırladığı karar taslağı oluşturdu. *Menşevik* çalışma bakanı fabrikaların işçi kontrolüne devredilmesine karşı çıkarken, *Bolşevikler* bunu savunuyorlardı. Bu karar 297 lehte 21 aleyhte ve 44 çekimser oyla kabul edildi. Konferansta seçilen Petersburg Fabrika Komiteleri Merkez Konseyi'nde 19 *Bolşevik*, 2 *Menşevik*, 2 *Sosyalist Devrimci* ve 1 *Mezhraiontsiy* grubu üyesi ve bir sendikalist vardı.

Ekonomik mücadelede işçi komiteleri emek ile sermaye arasındaki çatışmanın esas taşıyıcılığını yapıyorlardı. Üretim sürecindeki gelişmelere doğrudan ve ciddi müdahalelerde bulunmaya çalışan fabrika komiteleri, çoğunlukla yasayla konulmuş sınırları aşıyorlardı. Birçok fabrikadaki işçiler fabrika yönetimine ve teknik idareye karışmaya, ustaları ve mühendisleri belirlemeye başladılar. Hatta sahipleri tarafından kapatılmak istenen fabrikaların yönetimlerini de fabrika komiteleri üstlenmeye başlamışlardı. Fabrika komitelerinin toplantıları çalışma saatleri dışında yapılıyordu. Ayrıca istendiği gibi çalışmayan komite üyeleri her toplantıda geri çağrılabilirdi.

Bolşevikler'in işçi kontrolü önerileri yaşanmakta olan iktisadi sıkıntılara iktidarın çözüm üretememesi sonucunda hareketlenmiş olan işçi kitlelerinin taleplerine bir cevaptı. *Menşevikler* ve sendikalar üretimin devlet tarafından denetlenmesi gerektiğini savunurken, fabrika komiteleri üretimin doğrudan fabrikalardan yapılmasını ve işçi özyönetimini savunuyorlardı. Fabrika komiteleri bulundukları yer ve oluşumları dolayısıyla tabandaki işçilerin taleplerini ve bilinç durumlarını sovyetlerden çok daha iyi yansıtıyorlardı. Taban örgütlenmeleri olmaları dolayısıyla da doğrudan proletarya arasındaki faaliyetin bir göstergesi idiler.

Sendikalar

Rusya'da sendikal hareket hiçbir zaman Avrupa işçi hareketi içinde olduğu ölçüde etkinliğe sahip olmadı. Avrupa'daki sendikaların mücadeleleri ve özellikle Almanya ve İngiltere'deki devasa örgütlenmeler koşulların farklılığı nedeniyle Rusya'da gelişemedi. 1917 Şubat Devrimi sırasında küçük, etkisi düşük ve yeraltında çalışan sendikalar vardı. Devrim sürecine girerken Petersburg'da 11 olan bu sendika sayısı, devrimci sürecin gelişmesi ile birlikte arttı ve kısa sürede 30'a ulaştı. Sendikalar küçük işyerlerinde daha hızlı gelişiyorlardı. Bunun bir nedeni küçük işyerlerinin sovyete delege göndermelerinde ortaya çıkan sorunlardı. Bunu aşmanın yolu küçük işyerlerinin birleşmesiydi. Sendikalaşma birleşmenin bir yolu olarak doğdu.

Fabrika komitelerinin faaliyetleri, sendikaların gelişmesini etkiliyordu. Sağlam bir örgütlenme edinmeleri uzunca bir zamanı aldı. Fabrika komitelerinin aksine sadece işçilerin bir kısmını örgütleyebilen sendikalar, başlangıçta *Menşevikler*'in etkisi altındaydılar ve o nedenle üretim sürecine doğrudan ve radikal müdahalelerde bulunmaktan kaçınıyorlardı. *Bolşevikler* fabrika komitelerinde olduğu gibi sendikalarda da çalışmaya başladılar.

Mart 1917'de Petersburg'da düzenlenen toplantılarda tekstil, metal ve başka bazı işkollarında çalışan işçiler, temsilcilerini seçtiler. Değişik sendikaları temsil eden delegeler Mart ortasında yaptıkları bir toplantıda 4 *Bolşevik*, 4 *Menşevik* ve 1 sendikalistten oluşan Petersburg Sendikalar Konseyi Merkez Bürosu'nu seçtiler. Haziran'a kadar sanayi işçilerinin örgütlendikleri yaklaşık 30 küçük sendika bu konseye katıldı. Mayıs'da yapılan Konsey Merkez Bürosu seçimlerinde *Bolşevikler* çoğunluğu kazandı. Mayıs-Ağustos arasında ise Petersburg'daki bütün büyük sendikaların yönetimlerinde *Bolşevikler* kimi yerlerde Enternasyonalist *Menşevikler*'in desteği ile çoğunluğu oluşturdular.

İşçi Milisleri

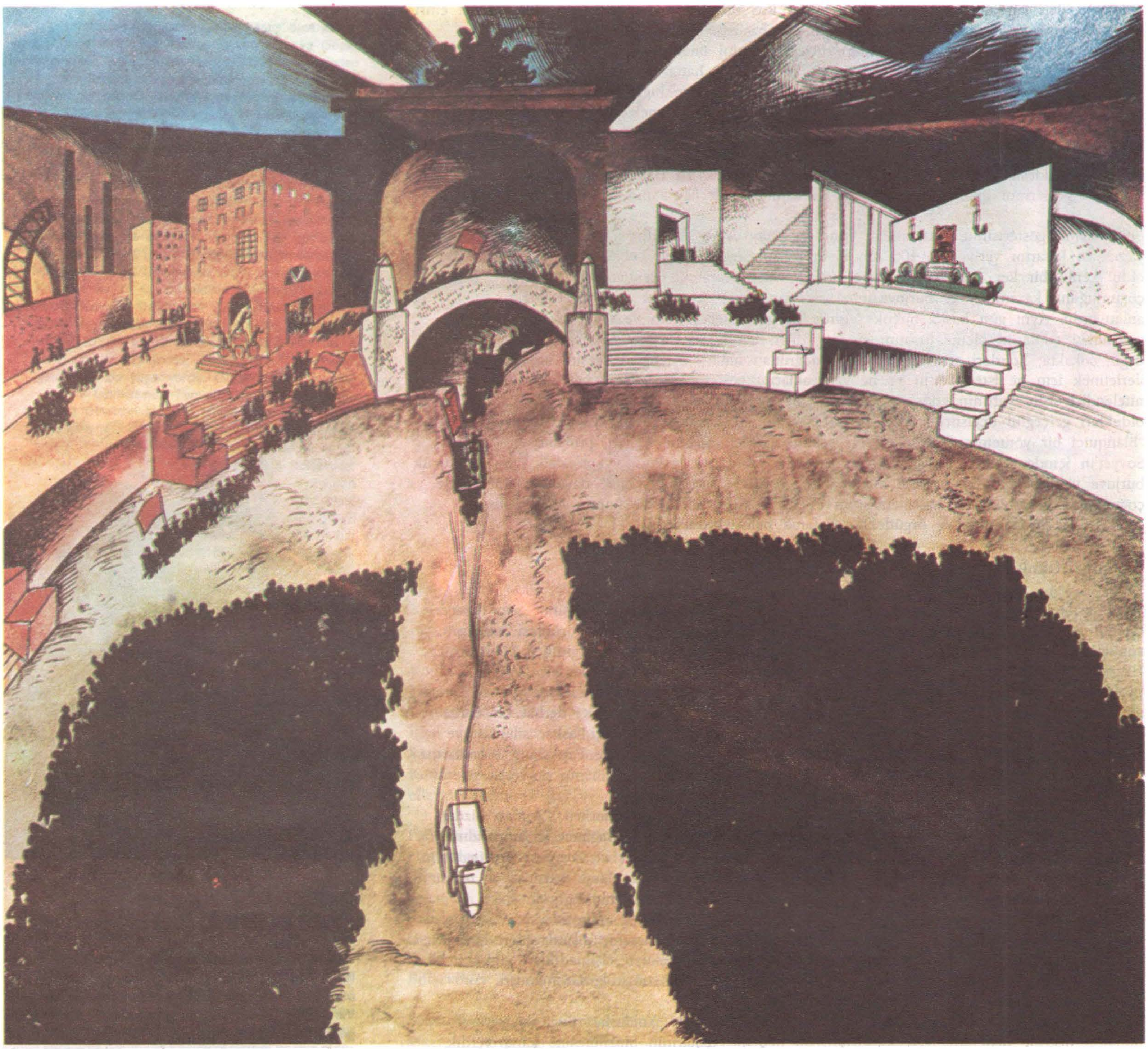
Şubat 1917 Devrimi ile birlikte iki ayrı milis gücü oluşturuldu. Birincisi, Geçici Hükümet'in denetiminde olan sivil milisler, ikincisi ise fabrikalarda kurulmuş olan işçi milisleri idi. Sivil milisler bölge ve alt bölge esasına uygun olarak örgütlenen bir tür polis görevini üstleniyorlardı.

İşçi milisleri ise Şubat Devrimi'nden sonra fabrikalarda örgütlenmeye başladı. Fabrika komiteleri kendilerine bağlı işçi milisleri oluşturuyorlardı. Görevlerini çalışma saatleri dışında yerine getiren bu milisler kimi kez seçiliyor, kimi kez gönüllülerden kuruluyorlardı. Mart başında Petersburg'daki bazı büyükçe fabrikaların işçi milisleri biraraya gelerek Viborg İşçi Milisleri Komiserliği'ni kurdular. Bunu diğer fabrikalar izledi. *Menşevik* ve *Sosyalist Devrimci*'lerin çoğunluğunu oluşturduğu *Petersburg Sovyeti*, Mart başında işçi milislerinin kendilerini dağıtmasını talep etti. İşçiler ve *Bolşevik* partisi bu talebe karşı çıktı.

Gazeteci yazar John Reed, Kışlık Saray'ın zaptı sırasında, Petersburg Sovyeti'nin olağanüstü toplantısındaydı. Toplantının sonuna doğru, dışardan tek tük top sesleri geliyordu. Toplantı bu seslere aldırış etmeksizin devam ediyor, Martov bu sırada, krizin barışçı yollardan çözülmesini savunuyordu. Toplantıdan ayrılarak saraya giden John Reed, Kışlık Saray'daki o geceyi şöyle anlatıyor: "(...) Kargaşalıktan yararlanarak, nöbetçilerin arasından geçtik ve Kışlık Saray'ın yolunu tuttuk. Karanlık içinde kızgın gözlerle nöbet tutan asker mangaları ve Kızıl Muhafızlar dışında kimse yoktu. (...) Kışlık Sarayı'nın pencerelerinden gelen ışık sayesinde ilk iki, üç yüz kişinin tamamen Kızıl Muhafızlar olduğunu ve aralarında yalnızca birkaç askerin bulunduğunu seçebildim. Sarayın girişini kapatan ağaçlardan yapılmış barikatı aşarak öte yana geçtiğimiz zaman junkerlerin bıraktıkları tüfekleri görmek hepimizi sevindirdi. Genel girişin iki yanındaki kapılar ardına kadar açıktı ve ışık dışarıya vuruyordu. Bir tek ses bile gelmiyordu koca binadan. Sabırsız kalabalık dalgası bizi, çıplak duvarlı ve kubbeli geniş bir salona açılan sağdaki girişe doğru sürükledi. (...) Kızıl Muhafızlarla askerler, orada bulunan büyük tahta sandıkların üstüne atılarak kapakları dipçiklerle söktüler ve içlerindeki halıları, perdeleri, çamaşırları, porselen ve kristal takımları dışarı döktüler. Bir tanesi, omuzuna oturttuğu bronzdan bir sarkacı gururla gösteriyor, diğeri şapkasına devekuşu tüyü iliştiriyordu. Yağma henüz başlamıştı ki bir ses işitildi: 'Arkadaşlar, hiçbir şeye dokunmayın, hiçbir şey almayın, bunlar halkın malıdır.' O anda yirmi ses birlikte tekrarladı: 'Durun, her şeyi yerine koyun, yasak bir şey almak, bunlar halkın malı.' (...) Alınan mallar iyi kötü sandıklara yerleştirildi ve birkaç kişi kendiliklerinden nöbetçi kaldılar. Bu tepki tamamen kendiliğinden doğmuştu. (...) 'Sarayı boşaltın!' diye bağırıyordu bir Kızıl Muhafız. 'Haydi arkadaşlar çekip gidelim, hırsız ve haydut olmadığımızı gösterelim onlara. Nöbetçiler konuncaya kadar, komiserlerin dışında herkes dışarı.' (...) Nihayet, önceki gün ve gece içinde bakanların toplandığı ve zabıt katipleri tarafından Kızıl Muhafızlara teslim edildiği, kırmızı kumaşlarla kaplı malaşit ve altın işlemeli odaya geldik. (...) meslektaşlarının peşpeşe sundukları hayali projeleri ümitsizce dinlerken bakanların farkına varmayarak kağıtlara çizdikleri belirsiz geometrik şekillerle doluydu. Konovalov'un şu cümleyi yazdığı kağıtlardan birini aldım. 'Geçici Hükümet, tüm sınıflardan kendisini desteklemesini istiyor.' (...) Ayaklarımızın altındaki kaldırım, Avrora kruvazöründen yediği iki obüsle parçalanan ve sarayın üst süslemelerinden dökülen mermer parçalarıyla doluydu. Bombardımanın verdiği tek zarar da buydu zaten."
(Yanda) Yuriy Annenkov'un Kışlık Saraya Baskın adlı tablosu

18 Ekim Devrimi

Mayıs ve Haziran Günleri

Şubat Devrimi'nin ardından yaşanan iktisadi bunalım ve işsizlik karşısında Nisan'da 35 bin işçi greve çıkıyordu. Mayıs'ta Petersburg'da birçok kitlesel gösteri yapıldı. *Kadetler*'in gazetesi Rusya'yı bir tımarhaneye benzetiyordu. Gösterilere yüzbinlerce kişi katılıyor, kadınlar, savaşın sürmesini isteyen milliyetçiler, burjuvalar, köylüler, askerler, işçiler ard arda gösteriler yapıyorlardı. Haziran'da grevci sayısı 175 bine ulaşmıştı. *Bolşevikler*'in ve devrimci işçilerin temel sloganı olan "Bütün iktidar sovyetlere!" işçi yığınlarınca da sahiplenilmeye başlanıyordu. Aynı sürede ise *Petersburg Sovyeti*'nin *Menşevik* ve *Sosyalist Devrimci* çoğunluğunun Geçici Hükümet'e doğru evrilmesi bu sloganı da *Bolşevikler*'i de güçlendiriyordu. Ayrıca aynı aylarda fabrika komiteleri ve sendikalardaki gelişmeler, *Bolşevikler*'in kitlesel etkisinin arttığının işaretlerini taşıyordu.

1 Mayıs'da *Petersburg Sovyeti* Yürütme Komitesi 14 *Bolşevik*, 3 Enternasyonalist *Menşevik* ve 4 *Sol Sosyalist Devrimci*'nin oylarına karşı 44 oyla *Menşevikler*'in ve *Sosyalist Devrimciler*'in burjuva *Kadetler* ile koalisyon kurmasına karar verdi. Bu adım bir yandan burjuvazinin etkisinin artmasına yol açarken, öte yanda bu öneriye karşı oy veren partililerin *Petersburg Sovyeti*'nde birlikte davranmaları sonucunu doğurdu.

Koalisyon hükümeti önceki hükümetin tavrını sürdürdü, özgürlüğün ve devrimin tehlikede

olduğunu ileri sürerek savaş cephesinde bütün Rus ordularına devrimci bir ruhla taarruz emri verdi. Bu emre karşı çeşitli tepkiler yükselmeye başladı. 6 Haziran'da *Bolşevikler*'in askeri örgütleri Geçici Hükümet'e karşı gösteri düzenlenmesini önerdiler. Gösteri kararına ilişkin tartışmalar Merkez Komitesi'nden, Petersburg Komitesi'ne hatta çeşitli fabrika ve sendikalardan temsilcilere kadar ulaşan geniş bir yelpazede tartışıldı; oy çokluğu ile sokak gösterileri yapılmasına karar verildi. 8 Haziran'da dağıtılan bildiri ile "Ekmek, barış, özgürlük!", "Yaşasın sanayiin kontrolü ve örgütlenmesi!", "Bütün iktidar sovyetlere!" vb. gibi sloganlarla 10 Haziran'da bir gösteri çağrısı yapılıyordu. *Petersburg Sovyeti* Yürütmesi "Bugün tek bir gösteri olmamalı" ifadesinin yer aldığı bir karşı bildiri yayınladı. 10 Haziran'da *Bolşevik* Merkez Komitesi gösterinin iptaline karar verdi. Bu karar birçok fabrikanın tepkisine yol açtı.

Bolşevikler'in gösterisinin yasaklandığı gün *Petersburg Sovyet* Yürütmesi 18 Haziran'da bir gösteri yapılması kararını veriyordu. 400 bin kişinin katıldığı gösteride *Bolşevikler*'in sloganları hakim oldu. Lenin bir kez daha partiyi maceracılığa karşı uyararak, örgütlenmek, işçilerin çoğunluğunu kazanmak ve burjuvazinin saldırısına karşı hazırlıklı olmak gerektiğini anlatıyordu. Aynı gün başka birçok şehirde de gösteriler yapıldı ve *Bolşevikler* işçi kitleleri arasındaki etkilerini ölçme fırsatını ele geçirdiler. Lenin 18 Haziran'ı "kitapta ya da gazetede değil, sokakta; liderleri aracılığı ile değil, doğrudan halkın eylemi ile çeşitli sınıfların devrimi ilerletmek için ne istediklerini ve ne yapacaklarını gösteren bir siyasal gösteri" olarak nitelendiriyordu. Partinin etkisinin artması yine de *Bolşevikler*'in sovyetler içinde azınlıkta oldukları gerçeğini değiştirmiyordu. Lenin *Uzaktan Mektuplar*'ından bu yana vurguladığı gibi "Blanquici bir yöntemle değil ciddi bir şekilde iktidarı alabilmek için, proletaryanın partisi, Sovyet'in içinde etkinlik sağlamak için, her gün sabırla ve taşkınlık yapmadan yığınlara küçük burjuva yanılsamalarının hatasını anlatmalıdır" diyerek azınlığın şiddete dayalı eylemi yerine çoğunluğun kazanılmasını hedeflemesinin önemine işaret ediyor ve bunun için yapılması gerekeni ise propaganda ve örgütlenmek olarak belirliyordu.

REED, JOHN SILAS (1887-1920)

Ekim Devrimi'ni benimseyerek, sonuna kadar deatekleyen ABD'li gazeteci John S.Reed, bir yargıcın oğlu olarak 22 Ekim 1887'de Oregon'da Portland'da doğdu. Varlıklı bir ailenin çocuğu olduğu için iyi bir eğitim gördü. Üniversite yıllarında iyi bir atlet olan Raed, 1912'de Harvard'ı bitirdikten sonra gazeteciliğe başladı. Şiirler de yazan Reed'in *Sangor* adlı şiiri büyük ilgi uyandırdı. Bu arada 1914'te *Metropolitan* adlı bir gazete adına Meksika'daki devrimci eüreci izlemek üzere ayaklanmanın olduğu bölgelere gönderildi. Burada Pancho Villa ile iyi bir dostluk kurdu. Daha sonra bu izlenimlerini *Insurgent Mexico* (Başkaldıran Meksika) adı altında yayımlayacak, bunlar ise daha sonra Sergey Bondarçuk'un filminin konusu olacaktı.

John Reed'in bundan sonraki yaşamı ABD'deki işçi hareketlerini desteklemekle geçti, bu nedenle de birkaç kez tutuklandı. I. Dünya Savaşı sırasında yine aynı gazete adına savaşı izlemek üzere Avrupa'ya gönderilen Reed, buradaki izlenimlerini de kitap haline getirdi. Read'in yaşamında en önemli dönem, 1917 Ekim Devrimi sırasında yaşadığı süreç oldu. Şubat 1917'den itibaren devrimi izleyen John Reed, başından beri *Bolşevikler*'e sempati duyarak, partinin önderliğinde yürütülen mücadeleyi destekledi. Ekim Devrimi'nden sonra Boris Reinstein ve kendi gibi ABD'li Albert Rhys ile birlikte Uluslararası Devrimci Propaganda Bürosu'nun bir üyesi gibi çalıştı. Devrim sırasındaki izlenimlerini *Ten Days that Shook the World* (Dünyayı Sarsan On Gün) adlı kitabın-

Temmuz Günleri

Temmuz'da yaşananlar, devrime kadar olan süreçteki taktiklerin belirlenmesinde son derece önemli bir rol oynadı. Olayların gelişimi yine savaşın taarruzla devam ettirilmesi kararının sonuçlarından kaynaklandı. Petersburg'daki birlikler arasında huzursuzluk gittikçe büyüyordu. Haziran sonunda cepheye gitme emrini alan 1. Makineli Tüfek Alayı askerleri, "Alman proleterlerine karşı cepheye gitmek yerine, kendi kapitalist bakanlarının üzerine gitme" kararı aldı. *Bolşevik* Askerî Örgütü de Temmuz başında bu kararı destekleyerek "derhal bir darbe yapılması doğrultusunda" çağrı yaptı. 4 Temmuz'da 500 bine yakın işçi, asker silahları ve "Kahrolsun Geçici Hükümet!", "Bütün iktidar sovyetlere!" pankartları ile Petersburg sokaklarına çıktılar.

İşçiler ve askerler iktidarın sovyetlere geçmesi talebi ile gösteri yaparlarken, "Zaman bizden yanadır...Bütün iktidar sovyetlere sloganımız tarihin tüm zigzaglarına rağmen kazanmalıdır ve kazanacaktır" diyen Lenin, serinkanlılık tavsiye ediyordu. *Menşevikler* ve *Sosyalist Devrimciler*'in çoğunluğundan oluşan *Petersburg Sovyeti* Yürütmesi iktidarı gönüllü olarak burjuvaziye teslim etmekte bir sakınca görmüyordu. Öte yandan sol *Bolşevikler* tepkici bir biçimde acele çözümlerin peşinde koşuyorlardı. İlk bakışta ayaklanmış olan yarım milyona yakın işçi ve askerin Petersburg'da iktidarı ele geçirmesi mümkündü, ancak başşehir dışında esen hava hiç de buna uygun değildi. Moskova'da yapılan gösteriler aynı coşkuyu taşımadıkları gibi, birçok bölgede işçiler *Bolşevikler*'in çağrısına katılmamışlardı. Durum henüz olgunlaşmamıştı.

Bolşevik partisi Merkez Komitesi'nin 5 Temmuz'da yayınladığı "Yoldaşlar! Bugünkü siyasal bunalım üzerine hedefimiz gerçekleştirildi. Bu nedenle gösterinin bitirilmesine karar verdik. Herkesin barış içinde ve örgütlü olarak grevi ve gösteriyi bırakmasını sağlayın. Bunalımın gelişmesini bekleyelim. Yaşam bizden yanadır, olayların gelişimi sloganlarımızın doğruluğunu gösteriyor" içerikli bildiri, itirazlarla karşılanmasına rağmen Lenin'in çabası ile kabul edildi. Bunun ardından özellikle Petersburg'da gericiliğin yoğun saldırıları başladı.

Gerici saldırılar, *Bolşevik* partisini bir kez daha kısa süreli de olsa yeraltına itmişti. Lenin Finlandiya'ya kaçırıldı. Oradan yazdığı makalelerde Temmuz Günleri'ni devrimin dönüm noktası olarak nitelendiren Lenin, bu dönemden önemli bazı sonuçlar çıkarıyordu. Herşeyden önce barışçı yol kapanmıştı ve bu yolla Sovyet'in siyasetini değiştirme imkanı kalmamıştı. Devrimci proletarya için ikili iktidar koşullarında doğan boşluğun burjuvazi tarafından doldurulmaması için kalan tek yol silahlı ayaklanmaydı. Ancak *Bolşevikler* henüz yeterli bir yığınsal desteğe sahip değillerdi.

Karşı Devrim Saldırıyor

Gerici baskıyı dengeleyen ilk olay ordunun cephede uğradığı bozgun oldu. Cepheden gelen askerler, ülke içine dağılınca bu bozgunun etkileri kısa zamanda her tarafa yayıldı. Bunun üzerine Geçici Hükümet, Moskova'da bir Demokratik Konferans toplamaya girişti. Hedeflenen, tüm siyasal akımları biraraya getirerek hükümetin görüntüsünü güçlendirmekti. Bir taraftan

18 Ekim Devrimi

Temmuz ayaklanmasına karışmamış olan askerî birliklerin bir kısmı Petersburg Sovyeti'nden *ve Geçici Hükümet'ten yana çıktılar, ayrıca savaş cephesinden General Kaledin'in birliklerinin bir kısmı da Petersburg'a getirildi.* Bolşevik *gazetelerin büroları ve matbaaları basıldı, gazeteler kapatıldı; Lenin, Zinovyev, Kamenev, Kollontay, Troçki ve Lunaçarskiy için tutuklama kararları çıkarıldı, yüzlerce* Bolşevik *sokaklarda tutuklandı. Gericiliğin Temmuz ayaklanmasını izleyen günlerdeki saldırıları* Bolşevikler'in *kimi yerlerde güçlerini yitirmelerine yol açtı. Temmuz'da yapılan bazı belediye seçimlerinde* Bolşevikler *kayıplara uğradılar. Kiev'de 175 bin oydan sadece 9500'ünü alan* Bolşevikler'in *karşısında* Menşevik, Sosyalist Devrimciler *bloku yaklaşık 64 bin oy,* Kadetler *ise 15 bin oy aldılar. Vladimir'de yapılan seçimde* Sosyalist Devrimciler *22,* Menşevikler *10 ve* Bolşevikler *6 üyelik kazanırken, örneğin Laroslav'da üyelikler 35, 34 ve 12 olarak, Odessa'da ise 66, 8 ve 3 olarak dağılıyordu. Ancak bu eğilimin karşıtı gelişmeler de yaşanıyordu. Örneğin Petersburg'un Putilov fabrikasında Temmuz sonunda* Menşevik, Sosyalist Devrimci *bloğunu eleştiren ve* Bolşevikler'i *destekleyen bir açıklama yapıldı. Yine Petersburg'da hastalık fonu sandığı için yapılan seçimlerde Novyi Lessner ve Staryi Lessner fabrikalarında* Bolşevikler *oyların yaklaşık yüzde 80'ini aldılar. Erikson fabrikasında ise* Bolşevikler *60 üyeliğin 38'ini kazanırken, Troygolnik fabrikasında 100 üyeliğin 70'ini alıyorlardı. Ağustos başında ise Kronstadt'da 15 bin işçi ve askerin katıldığı bir toplantıda* Bolşevik *önderlerin tutuklanması protesto edildi. Resimde, Petersburg sokaklarında* Bolşevik *olduğu iddiasıyla rasgele tutuklanan işçilerden biri görülüyor.*

burjuvazinin yeni yıldızı General Kornilov ve orduları, öte yanda ise devrimci proletarya, Kerenskiy'yi böylesi bir girişime yaklaştırıyordu. Konferansa Çarlık Dumaları'ndan, işveren örgütlerinden, belediyelerden, sendikalardan, Sovyetlerden ve ordudan delegeler çağrılıydı.

Konferansı boykot kararı alan *Bolşevikler* genel grev çağrısı yaptılar. Petersburg, Moskova, Kiev gibi şehirlerde grev tam bir başarı ile gerçekleşti. Öte yandan Kornilov ve çevresindeki Kazak orduları Moskova ve Petersburg'a saldırmak için fırsat kolluyorlardı. 27 Ağustos'ta Petersburg'u işgal etmek üzere saldırıya geçtiler. *Petersburg Sovyeti* Yürütme Komitesi'nde karşı devrime karşı mücadele etmek üzere Askerî Devrimci Komite kuruldu. Sovyet'te, Yürütme'de ve Komite'de azınlıkta olmalarına rağmen kitleler arasında söz sahibi olan *Bolşevikler*, etkinliği ellerine geçirerek işçi ve askerleri örgütlemeye başladılar.

Fabrika komiteleri, sendikalar, askerî örgütler, demokratik örgütler Askerî Devrimci Komite etrafında toplanmaya başladı. Kızıl Muhafızlar hızla örgütlendi. Petersburg'daki Putilov fabrikası direnişin odağı haline geldi ve onbinlerce işçi silahlandı. Kornilov ve Kerenskiy arasındaki çatışmayı Petersburg proletaryası engelledi. Askerî Devrimci Komite bir yandan da Kornilov'un Kazak birliklerine delegeler göndererek oralarda sovyetler kurulmasını teşvik etmeye başladı. Gerici darbe girişimi kırılmıştı.

Bolşevikler Sovyetlerde Güçleniyor

Bolşevikler, Ağustos 1917'ye kadar Rus halkının küçük bir azınlığının desteğine sahiptiler. İşçi, asker ve köylü sovyetlerinde, şehir Dumalarında, Zemstvolarda, sendikalar ve kooperatiflerde *Bolşevikler*, diğer partilerin karşısında en küçük grubu oluşturuyorlardı. *Bolşevik* partisinin Nisan'daki üye sayısı 80 bin civarındaydı. Haziran-Temmuz günlerinde üye sayısı arttı. Ağustos'da 6. Kongre yapılırken üye sayısı 240 bin olarak tahmin ediliyordu. Parti örgütlerinin sayısı 78'den 162'ye çıkmıştı. Petersburg örgütünün 41 bin, Moskova örgütünün ise yaklaşık 50 bin üyesi vardı. Örneğin İvanovo-Voznosensk örgütü beş ay içinde 10 üyeden 5400 üyeye ulaşmıştı.

Bolşevikler, Rusya'nın sanayi bölgelerinde ve merkezlerinde özellikle fabrika işçileri arasında etkilerini ve güçlerini arttırıyorlardı. Örneğin Mayıs sonundaki Petersburg Fabrika Komiteleri Konferansı büyük çoğunlukla *Bolşevikler*'in bir önerisini kabul etmişti. 18 Haziran gösterileri *Bolşevik* sloganların etkisi altında şekillenmişti, hatta İvanovo-Voznesensk şehir Duma'sı ve Sovyeti'nde *Bolşevikler* ilkbaharda çoğunluğu elde etmişlerdi.

Başarısızlıkla sonuçlanan Temmuz ayaklanması, önceleri *Bolşevikler*'in etkisinin azalmasına yol açtıysa da parti, birkaç hafta içinde bu durumdan kurtulmayı başardı. *Bolşevikler*'in yükselişleri Kornilov darbesinin bastırılmasından sonra kitlelerin gözünde kazanılan prestijle hızlandı.

Bolşevikler'in bu yükselişleri ve kitleselleşmeleri Rusya'nın çeşitli bölgelerinde yaşanan Sovyet, sendika, fabrika komitesi, şehir ve kır yönetim organları, kooperatif vs. seçimlerine eşit ölçülerde ve aynı zamanda olmasa da yansıyordu. Petersburg, Moskova, Ural ve Donekbeken'deki fabrika komiteleri, 1917 yazında çoğunluk olarak *Bolşevikler*'den yanaydı. Başlangıçta *Menşevikler*'in etkinliği altında olan sendikalar da sonbahar aylarında *Bolşevikler*'in

da toplayan Reed, 1918'de ABD'ye geri döndü. Bu sırada Sovyet hükümeti kendisine başkonsolosluk görevi verdiyse de, ABD hükümeti kendisinin bu konumunu tanımadı. Bu arada ABD'de gelişen sosyalist hareketin içinde yeralarak *Amerikan Sosyalist Partisi*'ne üye oldu. Parti içinde sol kanatta yeralan Reed, *Voice of Labor* (Emeğin Sesi) adlı dergide yazmış olduğu yazılardan dolayı kovuşturmaya uğradığı bu dönemde sahte bir pasaportla tekrar Sovyetler Birliği'ne geri döndü.

Moskova'da Temmuz 1920'de yapılan *III. Enternasyonal*'in (Komintern) yürütme kuruluna seçildi. Aynı yıl Zinovyev'in özel treni ile Bakü'ye Doğu Halkları Kurultayı'na katılmak üzere gitti. Burada yediği karpuz nedeniyle yakalendığı tifüsten kurtulamayarak 19 Ekim 1920'de Moskova'da öldü. Daha sonra Kızıl Meydan'da Kremlin'de devrim kahramanlarının yanına gömülen John Reed'in adı uzun yıllar ABD'deki ilerici çevreler tarafından yaşatıldı, adına kulüpler, dernekler kuruldu.

Ekim Devrimi'ni insanlık tarihinin en büyük olaylarından biri olarak niteleyen, *Bolşevizme* karşı olan sempatisini hiçbir zaman gizlemeyen ama devrimi izlerken titiz bir tarihçi gibi davranan John Reed'in hayatı, 1982'de ünlü ABD'li oyuncu Warren Beaty tarafından *Reds* (Kızıllar) adıyla sinemaya aktarıldı. *Dünyayı Sarsan On Gün* adlı eserini konu edinen aynı adlı bir film de Sovyet yönetmen Sergey Bondarçuk tarafından çekilmiştir.

etkisi altına giriyordu. Haziran'daki Tüm Rusya Sendikalar Konferansı'nda temsilcilerin yüzde 36.4'üne sahip olan *Bolşevikler*, Eylül'deki Demokratik Konferans'a katılmış olan 117 sendika delegesinin yüzde 58'ine sahiptiler. Ekim Devrimi'nin hemen öncesindeyse büyük sanayi merkezlerinin demiryolu, posta ve telgraf dışında neredeyse tüm sendikaları *Bolşevikler*'den yanaydı.

Şehir Dumalarının seçimlerinde de benzer bir eğilim yaşanıyordu. Petersburg'da Ağustos'da yapılan seçimlerde *Bolşevikler* üye sayılarını 37'den 67'ye yükseltirken, *Menşevikler* 40 üyeden 8'e düşüyorlardı. *Sosyalist Devrimciler*'in 75, *Kadetler*'in 42 üyesi vardı. Eylül sonunda Moskova'daki Bölge Duma seçimleri de aynı sonucu yansıtıyordu. *Bolşevikler* Haziran'da 75 bin 409 olan oylarını Eylül'de 198 bin 320'ye çıkarıyor, *Menşevikler*'in oyları ise 76 bin 407'den 15 bin 887'ye, *Sosyalist Devrimciler*'in 374 bin 885'den 54 bin 374'ye düşüyordu.

İşçi ve asker kitlelerindeki sola kayış ve radikalleşme eğilimi kendini en fazla Ağustos ve Eylül aylarındaki sovyet seçimlerinde gösterdi. Kornilov darbe girişiminin ardından birçok sovyet, Tüm Rusya Merkez Yürütmesi'ne çektikleri telgraflarda iktidarın alınmasını öneriyorlardı. *Bolşevikler*'in güçlenmesine karşı son çare olarak tasarlanan Demokratik Konferans'ta da Geçici Hükümet'in beklediği destek çıkmadı. Koalisyon hükümetinin desteklenmesi konusundaki oylamada 688 oya karşılık 766 oyla reddedildi.

Mayıs'ta kendini tek hakim ilan etmiş olan *Kronstadt Sovyeti*'ndeki yeni seçimler sonucunda *Bolşevikler* 100, sol *Sosyalist Devrimciler* 75, Enternasyonalist *Menşevikler* 12, anarşistler 7 ve partisizler ise 90'ın üstünde delegeye sahip oluyorlardı. Finlandiya'da ise İşçi ve Asker Sovyetleri'nin önemli bir kısmında (Helsingfors ve Viborg başta olmak üzere) çoğunluğun ele geçirilmesi ile Eylül'de Geçici Hükümet'in iktidarının işlememesi sağlandı. Bölge Komitesi'nin 21 Eylül'deki açıklaması kendileri tarafından onaylanmayan hiçbir Koalisyon Hükümeti kararının geçerli olmadığını açıklıyordu. Estonya'da da Reval, Dorpat ve Venden Sovyetleri seçimleri sonucunda *Bolşevikler* ve sol *Sosyalist Devrimciler*'den bir çoğunluk oluştu. Ekim ortasındaki Bölge Sovyeti Komitesi seçiminde de 6 *Bolşevik*, 4 sol *Sosyalist Devrimci*, 1 Enternasyonalist *Menşevik* ve 1 sağ *Menşevik* seçilmişti. Kuzey cephesinin en iyi ordusu olarak değerlendirilen 5. Ordu'da Ekim ortasında *Bolşeviklerin* çoğunlukta olduğu bir ordu komitesi seçildi.

31 Ağustos'da Petersburg Sovyeti'nde *Bolşevikler* tarafından sunulan Geçici Hükümet'e karşı güvensizlik önergesi 115'e karşı 279 oyla kabul edildi. Bunun üzerine *Menşevikler* ve *Sosyalist Devrimciler* 5 Eylül'de yetkilerini bıraktılar. Eylül'ün ilk günlerinde yapılan seçimde Sovyet'in İşçi Seksiyonu 13 *Bolşevik*'i, 6 *Sosyalist Devrimci*'yi ve 3 *Menşevik*'i Yürütme Komitesi'ne gönderirken, asker seksiyonu 10 *Sosyalist Devrimci*'yi, 9 *Bolşevik*'i ve 3 *Menşevik*'i seçiyordu. 25 Eylül'de ise Troçki 1905'te olduğu gibi Petersburg Sovyeti'nin başkanlığına seçildi. Aynı günlerde Moskova Sovyeti'nde de yapılan bir tartışmada *Bolşevikler*'in ülkedeki duruma ilişkin kararları 254'e karşı 335 oyla kabul ediliyordu. Bunun sonucunda *Menşevik Yürütme Komitesi* geri çekiliyor ve 19 Eylül'de yapılan seçimlerde 32 *Bolşevik*, 16 *Menşevik*, 9 *Sosyalist Devrimci* ve 3 *Birleşik Sosyal Demokrat, Yürütme Komitesi*'ne seçiliyordu. Asker Sovyeti'nde *Sosyalist Devrimciler*'in sahip oldukları çoğunluk Ekim Devrimi'ne kadar sürdü. Moskova Bölge ve Eyalet Sovyetleri'nde ise *Bolşevikler* çoğunluktaydılar.

21 Eylül'de Troçki tarafından kaleme alınan bir karar ile Petersburg Sovyeti 2. Tüm Rusya Sovyetler Kongresi çağrısı yaptı. Haziran'daki 1. Kongre'den üç ay sonra yapılması kararlaştırılmış olan 2. Kongre *Menşevik* ve *Sosyalist Devrimci* çoğunluk tarafından, *Bolşevikler*'in sovyet iktidarına ilişkin sloganlarının hakim olacağı kaygısıyla erteleniyordu. Ayrıca bu kongrenin ilgiyi 12 Kasım'da yapılması tasarlanan Kurucu Meclis seçimlerinden uzaklaştıracağı ve Meclis'in alması gereken kararları etkileyeceği düşünülüyordu. *Bolşevikler*'in ısrarları sonucunda Genel Rusya Sovyetleri Merkez Yürütme Komitesi 2. Kongreyi 20 Ekim 1917'de yapmayı kararlaştırdı. İlk itirazlar Köylü Sovyetleri Yürütmesi'nden geldi. Ardından birçok taşra ve cephe sovyetleri de itirazlarını bildirdiler. Ancak iktidar sorununun çözümünü hedefleyen sovyetler ise bu öneriyi destekliyorlardı. Kongre'nin yapılacağının kesinleşmesi üzerine tüm delegelerin 25 Ekim'de Petersburg'a gönderilmesi istendi.

Bu haftalarda tüm Rusya'da sovyet kongreleri yapıldı. Bunların oluşumları ve bileşimleri kitlelerin içinde bulundukları durumu da yansıtıyordu. Sovyetler bir yandan *Bolşevikler*'in görüş ve önerilerine yakınlaşırken, öte yandan kendi içlerinde ayrışıyorlardı. Tartışmanın ekseni, iktidarın Tüm Rusya Sovyet Kongresi tarafından alınması ve Geçici Hükümet'in iktidardan indirilmesi talebiydi. Ekim Devrimi öncesinde, sovyetler içinde güçler dengesi şöyle görünüyordu: Birçok sanayi şehrinin işçi sovyetlerinde ve askeri garnizonların bulunduğu şehirlerin asker sovyetlerinde *Bolşevikler* çoğunluktaydı. Finlandiya, Estonya, Petersburg ve çevresi, Kuzey Cephesinin bölümleri ve donanma, Moskova çevresindeki sanayi bölgesi, Urallar, Sibirya *Bolşevikler*'in etkisi altında olan alanlardı. Köylü sovyetlerinde ve cephe komitelerinde *Sosyalist Devrimcilerin* etkisi sürüyordu. Ekim'de, *Sosyalist Devrimci Parti*'den güçlü bir sol kanat ayrılarak *Bolşevikler* ile birlikte davranmaya başladı. Karatoprak bölgesi, orta Volga, Ukrayna, batı, güney batı ve Romanya cepheleri *Sosyalist Devrimciler*'in etki alanlarında kalıyordu. *Menşevikler* işçi sovyetlerindeki önder konumlarını yitirmişlerdi. Kafkasya ve Gürcistan'ın, belli bölgelerinde kırsal kesime dayandıkları ölçüde *Bolşeviklere* karşı bir güç oluşturuyorlardı. Ayrıca *Maksimalist* ve *Anarşist* gruplar da bazı sovyetlerde önemli bir güç kazandılar ve Ekim günlerinde *Bolşevikler*'i desteklediler.

Brodskiy'nin 1930'da yaptığı tabloda Smolniy Enstitüsü'ndeki çalışma odasında gösterdiği Lenin, 7 Kasım 1917 sabahı hükümetin Neva ırmağı üzerindeki köprüleri açmaya karar aldığını öğrendiğinde Bolşevikler'in ve Sovyetlerin karargahı haline getirilmiş olan eski Kız Enstitüsü'ne gitmeye ve ayaklanmanın başına geçmeye karar vermişti. Lenin, "artık Smolniy'ye gitmenin zamanıdır", dediğinde çevresindekiler bunun tutuklanmak üzere her yerde aranan Lenin için tehlikeli olacağını ileri sürmüşlerdi. Ancak Lenin kararını değiştirmek niyetinde değildi. Giysilerini değiştirdi, çenesini bir mendille bağladı, başına peruğunu ve eski kasketini geçirdi. Smolniy yolunda birkaç kere askeri birlikler tarafından kontrolden geçirildiler. Smolniy'ye ulaştıklarında ise kapıdaki nöbetçiler tanımadıkları için Lenin'i içeri almamakta direnince, ancak Troçki ve Stalin'in aracılığıyla içeri girebildiler. Lenin, bir "kanun kaçağı" olarak girebildiği Smolniy'den, bir gün sonra "Halk Komiserleri"nin başkanı olarak çıktı. Sonraları, Hükümetin karargahı Kremlin'e taşınıncaya kadar Lenin, bütün çalışmalarını Smolniy'deki odasında yürüttü.

Vladimir Mayakovskiy, bir şair olarak tanınmış olmasına karşın önemli bir grafik sanatçısıydı da. Ekim Devrimi'nden sonra gelişen süprematist ve fütürist akım içinde Sovyet Devrimi'nin kazanç ve sorunlarını dolaysız yollardan işçilere aktarmak için yaptığı bir çok grafik çalışması yanında vitrayları da işçi yapılarını süsledi. Resimde devrimci işçinin burjuvayı safdışı edişi alaycı bir biçimde tasvir ediliyor.

18 Ekim Devrimi

Ayaklanma Tartışması ve Ekim Devrimi

Lenin, 13 Eylül'de Finlandiya'dan *Bolşevik Partisi Merkez Komitesi*'ne, Petersburg ve Moskova Komiteleri'ne gönderdiği *Bolşevikler İktidarı Almalıdır* ve *Marksizm ve Ayaklanma* başlıklı mektuplarda, son haftalardaki gelişmeleri tahlil ederek işçi kitlelerinin eskiden olduğundan daha çok *Bolşevikler*'e doğru evrildiklerini tespit ediyor ve biçimsel çoğunluğu beklemenin saflık olduğunu söyleyerek ayaklanma çağrısında bulunuyordu. Ayaklanmanın hazırlanması ve propagandası için bütün *Bolşevik* grubu "hayatın nabzının attığı ve devrimin kurtuluşunun yattığı" fabrikalara ve kışlalara yollamayı öneriyordu. Aralarında Kamenev, Troçki, Stalin ve Buharin'in de olduğu 16 Merkez Komite üyesi bu öneriyi reddetti. Lenin'in yazdığı yazılar *Bolşevikler*'in yayınlarında gecikmeli olarak yayınlanıyordu. Merkez Komitesi'nin ağzını kapatmak istediğini ve onun emekliliğini beklediğini yazan Lenin, "Parti'nin ve Parti Kongresi'nin tabanında kampanya yürütme özgürlüğümü saklı tutarak istifa ediyorum" diyordu.
Finlandiya'dan dönen Lenin, bir yandan yazılar yazıyor, öte yandan işçilerle konuşuyor, tartışıyor ve parti tabanını oluşturan sokaktaki işçileri kazanmaya çalışıyordu. Lenin'in çabaları meyvasını verdi ve 10 Ekim'de toplanan Merkez Komitesi, uzun tartışmalardan sonra "silahlı ayaklanmanın kaçınılmaz olduğunu ve zamanının geldiğini" kabul eden kararı aldı. Kamenev ve Zinovyev ise Tüm Rusya Sovyetler Kongresi'nin beklenmesini talep ederek ayaklanmaya karşı çıktılar.

21 Ekim'de toplanan Merkez Komitesi, Sovyetler Kongresi'nin hazırlıklarını tartıştı. 24 Ekim'de de ayaklanmanın pratik sorunlarını ele aldı. Aynı gün Geçici Hükümet *Bolşevikler*'in gazetesi olan *Rabotçiy Put*'u kapatmaya çalıştı. Devrimci Askerî Komite gazeteyi koruma altına aldı. Bu arada askerî birlikler ardarda bu Komite'nin emri altına giriyorlardı. Aynı gece, Geçici Hükümet'in merkezi olan Kışlık Saray kuşatıldı ve geç saatlerde 2. Tüm Rusya Sovyetler Kongresi toplandığında Petersburg Sovyeti şehri ele geçirmişti. Kongre'de 402 İşçi ve Asker Sovyeti temsil ediliyordu. *Bolşevikler* kendilerini destekleyen *Sol Sosyalist Devrimciler* ve *Enternasyonalist Menşevikler*le birlikte yaklaşık 650 delegenin çoğunluğunu ellerinde tutuyorlardı. Gece yarısından sonraki saatlerde Kışlık Saray'ın düştüğü ve Geçici Hükümet'in birçok bakanının tutuklandığı haberi geldi. 26 Ekim sabahı Tüm Rusya İşçi ve Asker Sovyetleri iktidarı almıştı. Böylelikle, 1917 Şubat Devrimi ile birlikte ortaya çıkan, burjuvazi ile proletarya arasındaki son derece özgün bir gelişme olan ikili iktidar durumu, Ekim 1917'de "Bütün iktidar sovyetlere!" çağrısının gerçeğe dönüşmesi ile proletaryanın burjuvazinin iktidarına son vermesiyle bitti ve dünya tarihinin zafer kazanan ilk proleter devrimi gerçekleşti.

Sovyetler'de İç Savaş

Eski Düzenin Tasfiyesi

Ekim Devrimi *Bolşevikler*'i, Sovyet devletini kurmak ve sağlamlaştırmak, toplumu sosyalist temeller üzerinde yeniden örgütlemek, düşman kapitalist kuşatmaya karşı ülke savunmasını düzenlemek ve öteki ülkeler proleterleriyle ilişkileri pekiştirmek gibi son derece karmaşık bir dizi tarihsel görevle karşı karşıya bırakmıştı. Üstelik bu problemlerin çözümünde başvurabilecekleri tarihsel emsaller olmadığı gibi, *Bolşevikler*'in başlıca esin kaynağı olan Marksist teori de, proletarya diktatörlüğünün sanayileşmiş bir ülkede kurulacağını öngördüğünden, ancak sınırlı bir donanım sağlıyordu. Geçici Hükümet'in tasfiyesi ülkeyi, bu dönüşümleri yürütecek resmî bir otoriteden de yoksun bırakmıştı. Rusya ekonomik bakımdan görece geri ve küçük toprak sahiplerinden oluşan köylü nüfusun ağır bastığı bir ülkeydi. Proletarya, devleti ve ekonomiyi yönetecek kadrolardan hemen hemen yoksundu. Ülkeyi bitkin düşüren ve yıkıma uğratan savaş sürüyordu ve çok geçmeden yerini, emperyalist müdahalelerle kızıştırılan bir iç savaşa bırakacaktı.

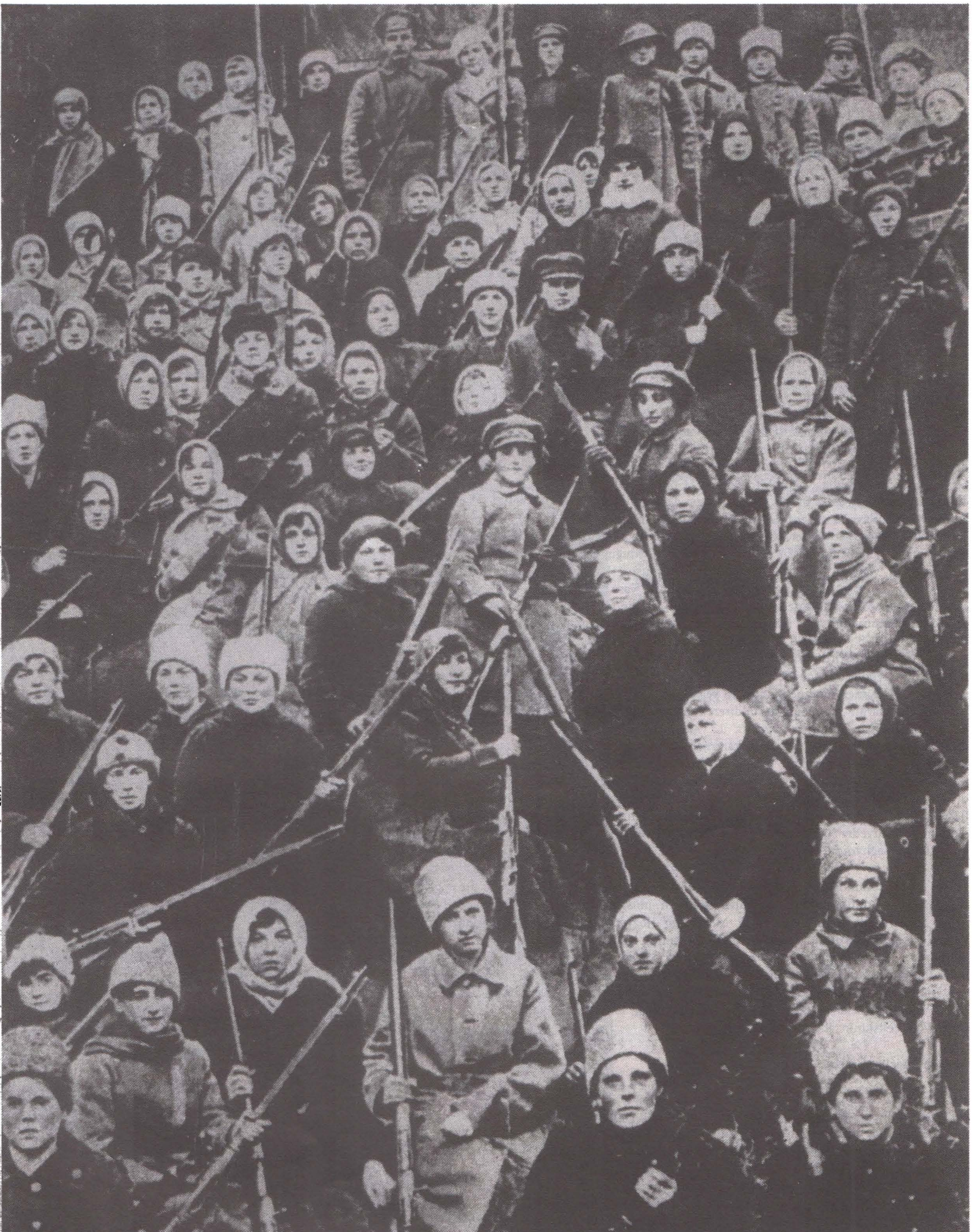
İlk Direniş ve Bölünmeler

Geçici Hükümet'in tasfiyesi ile resmî bir otoriteden yoksun kalan Rusya'da, her ne kadar 26 Ekim'de, Lenin başkanlığında, geçici olarak hükümet işlevlerini devralan onbeş kişilik bir *Sovyet Narodnih Kommisarov* (Sovyet Halk Komiserliği; kısaca Sovnarkom) kurulduysa da, devrimi izleyen ilk günlerde *Bolşevikler*'in izledikleri politikalara belli bir kararsızlık hakimdi. Örneğin, bir yandan *Sovnarkom*, hükümet yetkilerini "Kurucu Meclis'in toplanmasına kadar" devraldığını ilan ederken, diğer yandan, yine 26 Ekim'de Parti'nin yayınladığı bir bildiri, Kurucu Meclis'ten hiç sözetmeden, "bütün iktidarın Sovyetler'e" ait olduğunu iddia ediyordu.

Kışlık Saray baskını son derecede kansız bir şekilde gerçekleştirilmiş, sarayın korumasıyla görevli, General Krasnov başta olmak üzere bütün subaylar, "bir daha halka karşı silahlanmamaları" koşuluyla serbest bırakılmışlardı. 25 Ekim günü tutuklanan ve Peter ve Paul kalelerine hapsedilen Geçici Hükümet üyeleri ertesi gün, son derecede gevşek bir gözetime tâbî tutularak serbest bırakılmışlardı. 25 Ekim'i izleyen günlere de egemen olan bu barışçıl havadan ötürü, *Bolşevik* Parti içinde de, önemli bir kesim yeni bir uzlaşma hükümetinin kurulmasını umuyordu. Dahası, benzer bir talep işçi çevreleri tarafından da dile getiriliyordu. Örneğin, başında *Sosyalist Devrimcilerle Menşevikler*'in bulundukları *Demiryolu İşçileri Sendikası Rusya Yürütme Komitesi* (Vihjel), içinde bütün tarafların temsil edildiği bir sosyalist hükümet kurulmasını istiyor, yani, hükümete *Bolşevikler*'den başka, *Menşeviklerl*e sağ *Sosyalist Devrimciler*'in de katılmalarını öneriyordu. Oysa aynı sırada, daha Ekim Devrimi'ni izleyen ilk günlerde, *Bolşevik* parti, karşı-devrimin Sovyet iktidarını devirme girişimleriyle karşı karşıya kalmıştı. Örneğin, Petrograd'dan kuzey cephesi bölgesine kaçan Kerenskiy, General Krasnov komutasında topladığı birlikleri başkent üzerine göndermiş, 28 Ekim'de Krasnov, Gatçina'yı ele geçirdikten sonra, Petersburg'a karşı saldırıya geçmişti. 29 Ekim'de, sağ *Sosyalist Devrimcilerle Menşevikler*'in "Yurdun ve Devrimin Kurtuluş Komitesi" adıyla kurdukları karşı-devrimci bir örgüt, Petersburg'daki Harbokulu öğrencilerini ayaklanmaya kışkırtmıştı. Örneğin, Moskova'da da beyaz muhafızlar ve Harbokulu öğrencileri ayaklanıyorlardı. Kısacası, karşı-devrim, Sovyet iktidarına karşı silahlı mücadeleyi başlatmıştı bile. Ama Petersburg işçilerinin, Baltık denizcilerinin ve Petersburg garnizonundaki askerlerin elbirliğiyle, Harbokulu öğrencilerinin anti-sovyetik ayaklanması daha başladığı gün bastırıldı. İki gün sonra, 31 Ekim'de General Krasnov'un Kazak birlikleri Pulkova yakınında yenilgiye uğratıldı. 3 Kasım gecesi, Moskova işçilerinin ayaklanan beyaz muhafızlara karşı giriştikleri çatışmalar zaferle sonuçlandı. Karşı devrimin Sovyet iktidarını ilk silahlı yıkma girişimleri, böylece başarısızlığa uğradı. Bütün bunlar olurken *Demiryolu İşçileri Sendikası Rusya Yürütme Komitesi*'nin talepleri *Bolşevik* parti içinde de yankı bulmuş, Merkez Komite, *Menşevikler*'in ve sağ *Sosyalist Devrimciler*'in Sovyet iktidarını ve Ekim Devrimi'nin bütün kazanımlarını kabul etmeleri koşuluyla, onlarla görüşmeyi kabul etmişti. Lenin *Vihjel* ile yapılacak görüşmeleri, Kerenskiy'ye karşı düzenlenecek askeri hareket sırasında diplomatik bir paravana hizmeti görecek, devrimci güçleri örgütlemek ve Sovyet düşmanlarını yenmek için partiye zaman kazandıracak bir imkân olarak değerlendiriyordu. Merkez Komite bu görüşmelere Kamenev başkanlığında bir delegasyon gönderdi. Görüşmeler sırasında *Menşevikler*'in ve *Sosyalist Devrimciler*'in isteklerine uyarak, bütün tarafların temsil edildiği bir sosyalist hükümet kurulmasını Kamenev'le birlikte Zinovyev, Rikov, Nogin ve Milyutin de kabul etti. Ancak Kasım 1917 başında *Bolşevik* partisi Merkez Komitesi böyle bir çözümü kesinlikle reddeden bir karar aldı. Dahası aynı karar, Kamenev, Zinovyev grubunun bu karara ters düşen faaliyetlerine son vermesini de öngörüyordu. Ancak muhalefet grubu Merkez Komite çoğunluğuna uymayarak, ara dönem boyunca bir tür parlamento işlevi gören *Vserosiykiy Tsentalniy İspolnitelniy Komitet*'de (Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi; kısaca VTSİK) parti disiplinini çiğneyerek, partinin görüşmeleri kesme kararına aykırı oy kullandı. Bunun üzerine Lenin ve Merkez Komite, muhalefete bozguncu etkinliğinden vazgeçmesini isteyen bir ültimatom verdi ve Kamenev, Zinovyev, Rikov, Nogin ve Milyutin parti siyasetiyle anlaşmazlık içinde kaldıklarını açıkladı ve

Petersburg'daki işçilerin üçte birini oluşturan kadın işçiler 1917 Şubat Devrimi'ne aktif bir biçimde katıldılar. Hatta Şubat Devrimi, Uluslararası Kadınlar Günü'nde kadın işçilerin dayanışma gösterileri ve grevleri ile başlamıştı. Kadın işçiler gıda ve tekstil sanayiinde çalışanların yüzde 65-70'ini oluşturmalarına rağmen Petersburg Sovyeti'ne tek bir delege bile gönderememişlerdi. Fabrika komitelerinde de yaşananlar kadınlar açısından pek farklı değildi. Kadınlar, fabrika komitelerinin üyelerinin yaklaşık üçte birini oluştururken, delegeler arasındaki oranları yüzde 4'ü geçmiyordu. Tekstil Sendikası'nda yoğun kadın emeğinin kullanılması karşısında, kadınlar yönetimde yer alamıyorlardı. Lastik fabrikalarında çalışanların yüzde 68'i kadınlar iken, sovyet delegelerinin ancak yüzde 8'ini kadınlar oluşturuyordu. Nevskaya ve Pehotkin fabrikalarında ise kadınlar, işçilerin yüzde 45'ini oluşturuyordu. Birincisinin fabrika komitesinde tek bir kadın üye bulunmuyordu, ikincisinin komitesinde 13 üyeden ikisi kadındı. Kadın işçilerin yaşadıkları bu sorunlar Rus toplumunun geleneklerinden kaynaklanıyordu. Kadınlar evlerinde olduğu gibi çalıştıkları fabrikalarda da erkek işçiler tarafından baskı altına alınıyorlardı. Mücadelelerin ön saflarında yer almalarına karşılık erkekler tarafından dışlanan kadınlar, erkeklerin eski toplumun egemen kültürünü üstlerinden atamamalarının sonuçları ile karşı karşıya kalıyorlardı. Öte yandan kadınlar da bu egemen kültür altında şekillenmiş olmanın işaretlerini taşıyorlardı. Mücadelenin ön saflarında yer almaları kendilerine olan güvensizliklerinin hemen yıkılmasına da her zaman yol açmıyordu. Kadın işçiler için de önderlik çoğu zaman erkek olmakla birlikte değerlendirilen bir özellik idi. O nedenle kimi zaman da gönüllü olarak kazandıkları veya kazanabilecekleri pozisyonları erkeklere terk ediyorlardı. Bu tutumun yarattığı sonuç ise yine erkeklerin, kadınların sorunları hakkında karar vermeleri oluyordu. Böylelikle bir yanda ezilen kadınlar kendi taleplerini, kişiliklerini ve mücadelelerini geliştiremiyorlar, öte yanda ise mücadele etmeden kurtulunamayacağı gerçeğini gözden kaçırıyorlardı. Marksizmle tanışan ve sosyalizm mücadelesinin özgürleştirici yanını kavrayan sosyalist ve kadın işçiler ise egemen kültürün bu özelliklerini aşan bir mücadelenin içinde ve önünde yer alıyorlardı. 1917 Devrimleri bu sürecin yaşandığı özgün örneklerden biri idi. Bir yanda bir grup sosyalist ve işçi kadın, erkeklere karşı eşitlik mücadelesi verirken, öte yanda da bu mücadelelerini toplumsal sorunlara ve egemenlik ilişkilerine yöneltiyorlardı. Erkeklerin kadınları işçi sınıfının eşit haklara ve topluma karşı eşit sorumluluklara sahip bağımsız bireyler olarak değerlendirmemelerini şiddetle eleştiren kadınlar Kollontay'ın deyişi ile "birer apandisit gibi" ele alınmalarına karşı mücadele ediyorlardı.

19 Şovyetler'de İç Savaş

Nogin, Rikov, Milyutin ve Teodoroviç, Merkez Komite'den istifa etti. Kamenev, *Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi* başkanlığından alınarak yerine Sverdlov getirildi. *Sovnarkom*'daki *Bolşevik* ağırlığı Şlihten, Yelizanov, Petrovskiy ve Stucka gibi parti Merkez Komitesi üyeleriyle pekiştirildi.

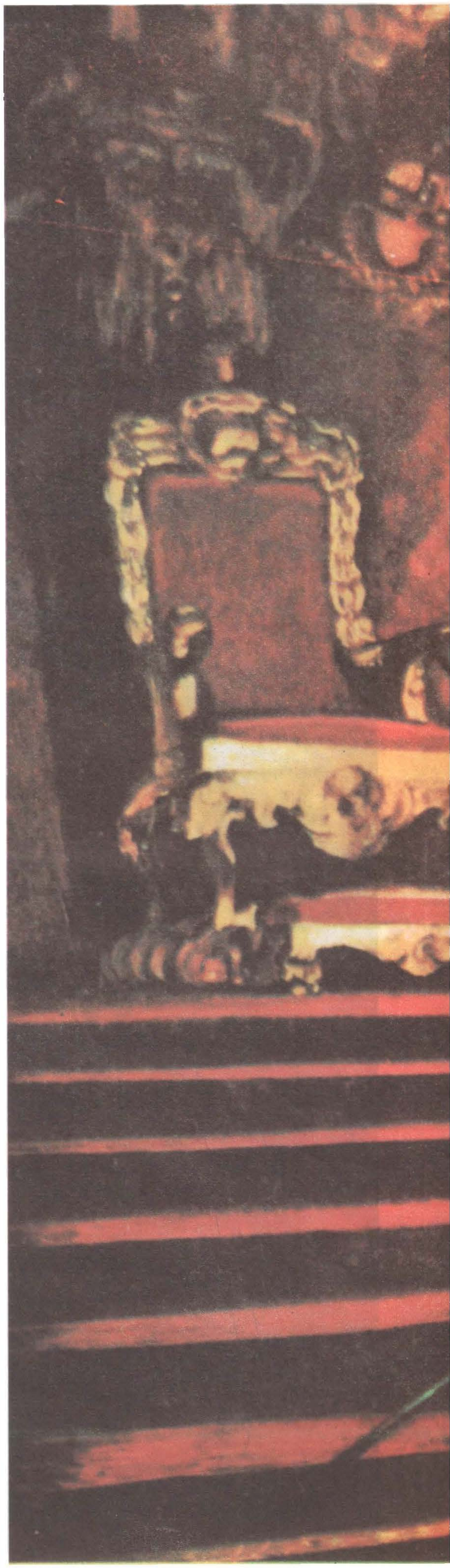
Ara Dönem

12 Kasım'da Geçici Hükümet'in öngörmüş olduğu gibi Kurucu Meclis seçimleri yapıldı. Oy pusulalarında Ekim Devrimi'nden önce belirlenmiş listelerin yer aldığı seçimlerin sonucu, *Bolşevikler* için tam anlamıyla bir başarısızlık anlamına geliyordu. Seçilmesi gereken 808 temsilciden, olağanüstü koşullardan ötürü yalnızca 707'si seçilebilmişti. Bunlardan 410'u *Sosyalist Devrimci*, 175'i *Bolşevik*, 17'si *Kadet*, 16'sı *Menşevik*, geri kalanlar ise genellikle anti-*Bolşevik* azınlık ve bağımsız adaylardı. Ancak seçimlerin yapıldığı noktada *Sosyalist Devrimciler* bütünlüklü ve ortak bir politikaya sahip bir parti olma konumunu çoktan (Haziran 1917'den beri) yitirmiş durumdaydılar. Lenin'in deyişiyle "halk varolmayan bir partiye oy vermişti." 15 Kasım'da, *Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi*, *Köylü Delegeleri Sovyeti* ve *Petrograd Sovyeti*'nin ortak bir toplantısında, sol *Sosyalist Devrimciler*'in de katkısıyla *Bolşevikler Köylü Delegeleri Sovyeti*'ni, *İşçi ve Asker Sovyetleri* ile birleşmeye ikna ettiler. Böylelikle o güne kadar, *İşçi ve Asker Sovyetleri*'nin merkez komitesi durumunda olan *Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi*, bütün ülke nüfusunu temsil etme hakkını kazanmış oluyor, daha toplanmadan Kurucu Meclis'in alternatifi yaratılmış oluyordu. *Sovnarkom*'daki üç komiserliğin sol *Sosyalist Devrimciler* (Kolegayev, Proşyan ve Steinberg) tarafından devralınmasıyla, sol *Sosyalist Devrimcilerle Bolşevikler* arasındaki koalisyon iyice perçinleşmiş oldu ve *Sovnarkom* çok daha temsilî bir nitelik kazandı. Seçimlerin yapıldığı 12 Kasım 1917 ile Kurucu Meclis'in toplandığı 5 Ocak 1918 arasında *Bolşevikler*'in önderliğindeki *Sovnarkom* ile *Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi* Rusya'daki *Ancién Regime*'in (Eski Düzen) son kalıntılarını tasfiye ettiler. Kasım 1917'nin ikinci yarısında, devrimci denizci ve asker birlikleri eski ordunun Mognilev'deki genel karargâhını dağıttı. Yine Kasım 1917 sonunda Petrograd'da *Kadetler* tarafından düzenlenen karşı-devrimci bir komplo başarısızlığa uğratıldı. Don ve Güney Ural bölgesindeki zengin Kazakların ayaklanmaları bastırıldı. Bütün bunlar, karşı-devrimin toplumsal ve maddi dayanaklarının cılızlığını kanıtlayarak, devrimci girişimin dinamizmine hız kazandırdı. Ekim Devrimi'nden sonra Tüm Rusya Sovyetler Kongresi'nin yaptığı ilk şey, Şubat Devrimi'nden sonra kaldırılmış olan, ama Geçici Hükümet'in tekrar yürürlüğe koyduğu, cephede idam cezası verilebilme uygulamasını yeniden yürürlükten kaldırmak olmuştu. 10 Kasım'da ise Çarlık düzeninde geçerli olan bütün hukuki ayrıcalıklar kaldırılmış, yasa karşısında tek bir statü, yurttaş" statüsü kabul edilmişti. Ancak Kasım'ın ikinci yarısından itibaren alınmaya başlayan kararlar, daha öncekilerinin aksine, bir burjuva demokrasisinin sınırlarını zorluyordu. Örneğin Kasım 1917 ortasında Sovyet iktidarı, Devlet Bankası'nın yönetimini kendi eline aldı, ardından özel bankaların ulusallaştırılmasına girişti ve bankacılık etkinliği üzerinde devlet tekeli kurdu. Burjuvazinin ekonomik gücünü temelinden sarsan bu önlemlerle birlikte Sovyet iktidarı, Çar ve Geçici Hükümet tarafından alınan ve yaklaşık 16 milyon altın rubleye yükselen Rusya'nın tüm dış borçlarını tanımadığını bildirerek ülkeyi uluslararası sermayenin malî boyunduruğundan kurtarmaya girişti. 12 Kasım'da işgünü 8 saatle sınırlandırıldı. 14 Kasım 1917'de yayınlanan "işçi denetimi kararnamesi" bütün sanayi, ticaret, tarım ve taşımacılık işletmeleri ile kooperatiflerde üretim ve hizmetlerin kontrolünden sorumlu işçi komitelerinin kurulmasını öngörüyordu. 1918 başında hemen tüm sanayi işletmelerinde uygulanan işçi denetimi, bir yandan burjuvazinin sabotaj ve fabrikaları bir karşı-devrim üssü durumuna dönüştürme çabalarının bastırılmasını kolaylaştırırken, bir yandan da işçilerin işletmelerdeki ekonomik faaliyetler üzerinde bilgi sahibi olmalarını ve üretim yönetimine yavaş yavaş alışmalarını sağlıyordu.

Kasım 1917 sonunda ise. Sovyet iktidarı büyük kapitalist sanayiin ulusallaştırılmasına girişti. Bu amaçla 1 Aralık 1917'de, sosyalist üretimin ulusallaştırılmasını ve ekonomiyi yönetmek üzere *Sovnarkom*'a bağlı *Visşi Sovyet Narodnogo Hozyaistva* (Yüksek Ulusal İktisat Konseyi; kısaca Vesenha) kuruldu. *Vesenha*'nın kuruluşunu, her eyalette kurulan yerel İktisat Konseyler'i (*Sovnarhoz: Sovyet Narodnogo Hozyaistva*) izledi. *Sovnarhoz*'lar yavaş yavaş bölgesel ve ulusal iktisadın yönetimini ellerine alarak planlı bir ekonominin temellerini attılar. Ancak *Sovnarhoz*'larla işçi komitelerinin birarada varlığı, daha sonra *Bolşevik* partiyi "sol komünizm"le Lenin önderliğindeki merkez arasında bölecek olan, merkezî planlama ile işçi kontrolü arasındaki çelişkinin ilk işaretini veriyordu.

Kurucu Meclis Üzerine Tezler

Her ne kadar Ekim Devrimi'nden sonraki ilk aylarda *Sovnarkom*'un politikaları, *Bolşevikler*'e geniş bir kitlesel destek sağladıysa da, toplanması gereken Kurucu Meclis karşı-devrimci güçlerin umutla baktığı bir odak halini almıştı. Kuşkusuz, karşı-devrimci güçlerin tamamı umutlarını böylesi "yasal" bir çözüme bağlamıyorlardı. Daha 28 Kasım'da Geçici Hükümet'in eski bakanlarının, *Kadetler*'in de desteğiyle giriştiği bir meclis toparlama çabası zorla önlenmişti. Diğer yandan, güney Rusya'da da Çarlık yanlısı generallerin çevresinde karşı-devrim, askerî hazırlıklarını sürdürüyordu. Bu duruma karşı *Bolşevikler*'in aldığı ilk önlem, Ekim Devrimi'nden sonra faaliyetlerini sürdürmekte olanlar içinde sosyalist olmayan yegâne parti olan *Kadetler*'in, "karşı-devrimci ayaklanmaya yasal bir kılıf" sağladıkları gerekçesiyle, yasa-dışı ilan edilmeleri oldu. 7 Aralık'ta "karşı-devrimci faaliyetler ve sabotaj"la mücadele

19 Sovyetler'de İç Savaş

Lukin'in Kaçınılmaz *adlı tablosunda (yanda) Kışlık Saray'ı zapteden Kızıl Muhafız, çocuksu merakla karışık bir keyifle asırlar boyu kendisine ve atalarına hükmetmiş olan hanedanların iktidar ve zenginlik alametlerini seyrediyor. İşçiler, 1905'te hayatlarını biraz olsun yaşanabilir kılması için Çar'dan ricada bulunmaya gittiklerinde Kışlık Saray'ın önünde kendilerine makineli tüfek mermileri lütfedilmişti. Çar'ı devirdiklerinde başlarına geçen Kerenskiy hükümeti aynı Kışlık Saray'ı bu kez de onlar için erişilmez bir iktidar karargahı haline getirdi. Ancak işçiler bu kez, taleplerini gerçekleştirmek için ricada bulunmadılar. İşlerini kendileri görmek üzere her türlü iktidarın simgesi haline gelmiş olan bu sarayı ellerine geçirdiler. Buna direnenlere bir miktar top mermisi ikram etmeleri amaçlarını gerçekleştirmeleri için yeterli oldu. Kışlık Saray'ın zaptı Ekim Devriminin ilk hamlesiydi. Bunu izleyen günler "bir bütün olarak köylülükle" birlikte yürüyen işçilerin bütün Rusya'da birer birer bütün merkezleri ele geçirerek sovyet iktidarını Rusya üzerine yaymalarına tanık oldu. Ancak sovyet hükümetinin burjuva mülkiyetine karşı önlemler almaya girişmesi ve Kurucu Meclis'i lağvetmesi ile birlikte başkaldıran karşı devrim o güne kadar* Bolşevikler'*i izlemiş olan askerler arasında da bölünmeye yol açtı. "Kaçınılmaz" olanı gerçekleştiren Kızıl Muhafız'ın karşısına Mayakovskiy'in bir afişinde gösterdiği (üstte)* Uşçredinka *denilen Kurucu Meclis'in koruyuculuğunu üstlenen Savvinkov önderliğindeki bahriyeliler geçecekti.*

etmek üzere bir *Çrezviçainaya Kommissiya*; (kısaca *Çeka*) (Olağanüstü Komisyon) kuruldu. Aralık ortasında da, sağ *Sosyalist Devrimciler*'in önderlerinin bir kısmı tutuklandı. Ancak *Bolşevikler*'in kendi arasında bile, Sovyetler, *Sovnarkom* ve Kurucu Meclis arasındaki ilişkiler, ancak Lenin'in 13 Aralık'ta *Pravda*'da *Kurucu Meclis Üzerine Tezler*'i imzasız olarak yayınlamasından sonra netlik kazanacaktı. Lenin bu makalesinde, ilk kez *Nisan Tezleri*'nde dile getirmiş olduğu perspektifin, mevcut konjonktürdeki politik sonuçlarını çıkarıyor ve "bir burjuva cumhuriyetinde demokrasi ilkesinin en yüksek biçimi" olarak nitelediği Kurucu Meclis'in, "devrimci sosyal demokrasi açısıdan" yine de yetersiz olduğunu, "bir Sovyetler cumhuriyetinin alışıldık burjuva cumhuriyetlerinden" daha yüksek bir biçimi olduğunu vurguluyordu. Ona göre Sovyetler cumhuriyeti "sosyalizme geçişi temin edecek en acısız [yönetim] biçimi" idi.

Lenin'in makalesinin yayınlanmasından bir hafta sonra *Sovnarkom*, Kurucu Meclis'in, asgarî 400 üyeyle toplanabildiği takdirde, 5 Ocak 1918'de toplanacağını ilan etti. Ancak sonra da, Sovyetler Kongresi'nin *Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi* 8 Ocak'ta toplanmak üzere bir Tüm Rusya Sovyetler Kongresi için çağrı yayınladı.

Kurucu Meclis ve Burjuva Demokrasisinin Sonu

Ocak 1918 başında, Ekim Devrimi'ne yol açmış olan ikili iktidar durumunun bütün unsurları yeniden ortaya çıkmış gibi görünüyordu. Ancak iki ay kadar bir süre içinde, Sovyetlerin doğrudan iktidarı, herhangi bir temsilî iktidar tarafından ciddi bir biçimde tehdit edilemeyecek kadar köklü bir nitelik kazanmıştı. 3 Ocak 1918'de *Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi*'nin Kurucu Meclis'e sunulmak üzere kabul ettiği "Ezilen ve Sömürülen Halkların Hakları Bildirgesi" Rusya'nın "bir Asker, İşçi ve Köylü Sovyetleri Cumhuriyeti" olduğunu ve "merkezî ve yerel bütün iktidarın bu Sovyetlere ait olduğunu" ilan ediyordu.

Kurucu Meclis 5 Ocak sabahı devlet başkanı sıfatını taşıyan *Bolşevik* Sverdlov tarafından açıldı. Bütün gün ve gece boyunca süren konuşmalardan sonra, geceyarısına doğru yapılan oylamada bildirge 138'e karşı 237 oyla reddedildi. Bunun üzerine, *Bolşevik* Skovortsov'un "Aramızda her şey bitti.(...) Siz ve bizler barikatların karşı saflarındayız." sözlerinden sonra, önce *Bolşevik*, sonra sol *Sosyalist Devrimci* temsilciler meclisi terketti. Sabaha karşı, muhafız kıtası komutanı, *Bolşevik* yanlısı Jeleznyakov kalan temsilcilere, muhafızların yorulduğunu, artık dağılmaları gerektiğini bildirdi. Saat 5'te dağılan meclis, o gün *Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi* tarafından lağvedildi.

Brest-Litovsk Barışı

Bolşevik yönetimin eski düzenden devralmış olduğu sorunlar içinde en çetrefili ve kitleler gözünde en acili savaşa son verilmesi sorunuydu. Barış kararı daha 8 Kasım'da II. Tüm Rusya Sovyetler Kongresi tarafından alınmış, ancak Kerenskiy önderliğindeki isyan ve parti içindeki bocalamalardan ötürü, cepheye ateşkes görüşmelerine başlama emri ancak 20 Kasım'da verilebilmişti. Ancak bu noktada, Başkomutan General Duhonin'in *Sovnarkom*'un bu yöndeki emrine itaat etmeyeceği anlaşıldı ve yerine General Krilenko geçirildi. *Bolşevik* önderlik barış sorununu, aynı zamanda, orduyu demokratikleştirmek için bir fırsat olarak da kullanmak istiyordu. General Krilenko'nun başkomutanlığa tayin edildiği gün, onun ve *Sovnarkom* başkanı olarak Lenin'in imzasıyla orduya "Askerler! Barış davası sizlerin elindedir." diye başlayan bir çağrı yayınlandı. "Cephedeki alaylar; düşmanla ateşkes görüşmelerine başlamak için derhal tam yetkili temsilciler seçsinler. *Sovnarkom* bu konuda size yetki vermektedir." Kuşkusuz, ordudaki demokratikleşme ülke içindeki demokratikleşme ile elele gidiyordu. 23 Kasım'da basın Çarlık döneminde başka hükümetlerle yapılmış gizli anlaşmaları yayınlamaya başladı ve 2 Aralık'ta da bir ateşkes imzalanarak bir barış antlaşması yapılması konusundaki görüşmelere geçildi. Ancak görüşmeler Almanya'nın Sovyet Rusya'ya soyguncu, küçültücü bir barışı zorla kabul ettirmek istediğini gösterdi. Polonya, Litvanya ve Letonya ile Beyaz Rusya'nın işgalleri altındaki bir bölümü üzerinde denetim kurmak istiyor, ayrıca Ukrayna'yı egemenlikleri altına almak niyeti besliyorlardı. Ukrayna'ya gelen bir Ukrayna Radası delegasyonuyla gizlice anlaşmaya vararak, Ukraynalı burjuva milliyetçilerin yardımıyla, Ukrayna'yı Sovyet Rusya'dan ayırmak ve Ukrayna halkını boyundurukları altına almak istiyorlardı.

İç ve dış durum, genç Sovyetler Cumhuriyeti'ni kurtarmak için Alman emperyalizmi karşısında gerilemeyi, ağır barış koşullarını kabul etmeyi gerektiriyordu. Ülkenin ulusal ekonomisi yıkılmıştı. Uzun bir savaşın bitkin düşürdüğü eski ordu, Almanların saldırısına karşı koyabilecek bir durumda değildi. İşçi sınıfının ve köylülüğün geniş katmanları, devrimci bir savaşı yürütebilmek için gerekli çoşkudan yoksundu. Yurdu ve devrimi kurtarmak, Sovyet iktidarını sağlamlaştırmak, emperyalist saldırganlara karşı ülkeyi savunmaya yetenekli yeni bir ordu kurmak için bir soluk alma dönemi sağlamak gerekiyordu. 8 Ocak 1918'de Lenin, parti Merkez Komite üyeleri ve Sovyetler III. Kongresi'nin *Bolşevik* üyeleri konferansında, ilhakçı bile olsa hemen ayrı bir barış imzalanması gerektiği konusundaki tezlerini savundu. Lenin'e göre ülkenin toplumsal, ekonomik ve siyasal durumu, savaşmaya yetenekli bir ordunun yokluğu, barışın hemen imzalanması zorunluluğuna yol açıyordu. Ancak Lenin'in görüşü, konferansta çoğunluk sağlayamadı. Moskova ve Ural bölge komiteleri, Petrograd komitesi vb. birçok yerel

TUHAÇEVSKİY, MİHAİL NİKOLAYEVİÇ (1893-1937)

İç Savaş sırasında büyük yararlılıklar gösteren, Kızılordunun önde gelen isimlerinden biri olan M.İ. Tuhaçevskiy 1893'te Smolensk'te doğdu. Moskova'da Harb Okulu'na girerek 1912'de buradaki eğitimini başarıyla tamamladı. Ardından 1914'de Aleksandrov Harp Akademisi'nde okudu, daha sonra da imparatorluk muhafız subayı olarak savaşa katıldı. 1915'te Almanlara esir düşerek Almanya'ya gönderildi, ancak Ekim 1917'de kaçarak İsviçre üzerinden Rusya'ya geri döndü ve devrime katılarak, *Bolşevik* parti saflarında yeraldı (5 Nisan 1918). Aynı yılın ilkbaharında Moskova'da Askerî Komiserliğe getirilen Tuhaçevskiy, bir yıl sonra kendi örgütlediği Birinci Ordu'nun komutanı oldu. Bu arada Çarlık ordusundaki eski arkadaşlarının da bir bölümünü devrimin saflarına katılmaya ikna eden Tuhaçevskiy, bu dönemde Simbirsk'ta üslenmiş Çek Lejyonu'na karşı saldırıya geçerek, Uralara kadar püskürttü. Bu başarılarından sonra güney cephesinde Frunze'nin komutası atındaki birliklerle birlikte Kolçak ve Denikin'e karşı da önemli başarılar kazandı. Bunun ardından Polonya Savaşı sırasında Kızılordu'ya kumanda etti. Bu cephede de oldukça önemli savaşlar kazanan Tuhaçevskiy, Mart 1921'de Kronstadt ayaklanmasını ve iki ay sonra Voga'da Tambov'da köylülerin başkaldırısını bastırdı.

Aynı yıl Askerî Akademi'nin başına getirilerek, Ocak 1922'da batı cephesinin komutanı oldu. 1924-25'te Kızılordu genelkurmay başkanının yardımcısı oldu ve Askerî Devrimci Konsey üyeliğine getirildi. 1931'de aynı kuruluşun başkan yardımcısı olan Tuhaçevskiy, 1935'de de mareşal oldu. İki yıl sonra ordu içinde askerî bir komplo hazırlamakla suçlanarak, yargılanmadan kurşuna dizildi.

19 Sovyetler'de İç Savaş

Brest-Litovsk barışı Bolşevik yönetim için çetrefil bir ideolojik sorun oluşturuyordu. Ekim'de Bolşevikler'in yönetimindeki Petersburg Sovyeti'nin aldığı ilk kararlardan biri Barış Kararnamesi idi. Daha da ötesi, kitlelerin hatırı sayılır bir çoğunluğu için devrim, öncelikle, savaşa son verme arzusunun bir ifadesiydi. Ancak diğer yandan, sol komünistlerin vurguladıkları gibi, Bolşevikler'in kendi dünya görüşleri açısından savaşan tarafların çoğunun hükümetleri meşru hükümetler değildi. Görüşme tartışmaları sırasında Troçki bu ikilemi şöyle ifade etmişti: "Barış görüşmelerinde Sovyet iktidarı kendi önüne ikili bir hedef koymaktadır. Önce, Avrupa'yı imha etmekte olan utanç verici ve suçlu katliama derhal son vermek; sonra elimizde olan her imkânla bütün ülkelerin işçi sınıfının, sermayenin egemenliğinden kurtulmasına ve Avrupa'nın ve insanlığın sosyalist dönüşümü ve demokratik bir barış uğruna devlet iktidarını ele geçirmesine katkıda bulunmak." Sol komünistlere göre, savaşın, uluslararası devrime katkıda bulunmak üzere, devrimci bir savaşa dönüştürülmesi gerekiyordu. Lenin ise Bolşevikler'in ülke içindeki meşruiyetlerini kazanabilmeleri için barışın elzem olduğunu düşünüyordu. Troçki'nin tavrı ise "ne savaş, ne barış"tı. Başka bir deyişle, resmî bir barış anlaşması imzalamadan savaşı durdurmayı öneriyordu. Ancak Almanların saldırganlığı bu planın başarıya ulaşmasını olanaksız kıldı. Resimde savaşın sonunu ilan eden bildirilerin dağıtılmasının yarattığı sevinç görülüyor.

parti komitesi Almanlarla barış görüşmelerinin kesilmesini öneriyor, emperyalist Almanya'ya devrimci savaş ilan edilmesini istiyordu. Diğer yandan "ne savaş ne barış" tezini savunan Troçki, Buharin ve yandaşları, Wilhelm'in kuvvetlerinin saldırıya geçemeyeceklerini ve kısa sürede Almanya'da devrimin patlak vereceğini ileri sürerek Alman barış koşullarının kabul edilmesine karşı çıkıyorlardı.

Barış görüşmelerinin kesilmesini önlemek için Lenin, parti Merkez Komitesi'nden barış görüşmelerinin azami uzatılması kararını çıkarttı ve III. Sovyetler Kongresi'nden de savaş ve barış sorununda Sovyet hükümetine tam yetki veren bir karar çıkarılmasını sağladı. Merkez Komite'de Lenin, özellikle Sergev (Artem), Stalin ve Sverdlov tarafından desteklendi.

Vladimir Mayakovskiy'nin sınıf mücadelesini görselleştiren iki grafiği.

9 Şubat (eski takvimle 27 Ocak) 1918'de (Sovyet Rusya 1 Şubat 1918'den başlayarak uluslararası takvimi kullanmaya başladı) Almanya temsilcileri, Sovyet delegasyonuna, Almanların işgali altındaki toprakların Rusya'dan ayrılmasını öngören barış antlaşmasının imzalanmasını isteyen bir ültimatom verdiler. O sırada Brest-Litovsk'daki Sovyet delegasyonun başında Troçki vardı ve Lenin'den görüşmeleri uzatabildiği kadar uzatmak, ancak Almanlar bir ültimatom verirse barış antlaşmasını hemen imzalamak direktifini almıştı. 10 Şubat'ta (eski takvimle 28 Ocak'ta) Lenin, Stalin tarafından da imzalanan bir telgrafla barış antlaşmasını imzalama zorunluluğunu bir kez daha belirtti. Buna rağmen Troçki, aynı gün Alman temsilcilere Sovyet hükümetinin Almanya tarafından ileri sürülen koşullarla bir barış antlaşması imzalamayı kabul etmediğini bildirmekle birlikte, aynı zamanda kendi "ne savaş ne barış" tezi doğrultusunda, Sovyetler ülkesinin Almanya'ya karşı savaşı durdurduğunu ve ordusunu terhis ettiğini açıkladı. Bu durumda Alman komutanlığının, Almanya'da bir ayaklanmaya yol açabileceği korkusuyla, saldırıya cesaret edemeyeceklerini düşünüyordu. Ancak Alman hükümeti öyle düşünmedi. 18 Şubat 1918'de Alman komutanlığı, ateşkes koşullarını çiğneyerek, tüm Rus-Alman cephesi üzerinde saldırıyı başlattı. Eski ordunun kalıntıları bu saldırıya direnebilecek durumda değildi. Ciddi bir dirençle karşılaşmayan Almanlar, birkaç gün içinde tüm Letonya ve Estonya'yı, Ukrayna'nın büyük bir bölümünü, Divinsk, Minsk, Polots, Pskov kentlerini vb. işgal ettiler ve Petrograd'ı tehdit etmeye başladılar. 21 Şubat 1918'de *Sovnarkom* halka Lenin tarafından yazılan ve "Sosyalist Yurt Tehlikede" başlığını taşıyan bir çağrı yayınlayarak bütün parti üyelerini, tüm işçi ve köylüleri, Sovyetler Cumhuriyeti'ni Alman emperyalizmine karşı savunmaya çağırdı. Partinin ve Sovyet hükümetinin çağrısı üzerine, terhis edilmiş onbinlerce asker ve binlerce işçi, gönüllü olarak Kızıl Ordu saflarına katıldı ve çabucak oluşturulan birlikler düşman üzerine yürüyerek dişlerine kadar silahlı Alman birliklerinin saldırısına karşı koymaya başladılar.

Oysa daha 18 Şubat 1918'de Merkez Komite, Lenin'in üstelemesiyle Sovyet Cumhuriyeti'nin barış antlaşmasını imzalamaya hazır olduğunu belirten bir karar almıştı. Alman hükümetine bu kararı bildiren bir telgraf gönderildiyse de Almanlar, eskisinden daha ağır yeni isteklerde bulundular. Buna göre Almanya, tüm Letonya ve Estonya'yı ilhak edecek, Sovyetler ülkesi Almanya'ya büyük bir savaş tazminatı ödeyecek ve ordusunu terhis edecekti. Ukrayna

Almanya'ya bağımlı bir devlet durumuna gelecek. Almanların boyunduruğu altına girecekti. Yine de 23 Şubat'ta, Alman hükümetinin yeni ültimatomunu inceleyen parti Merkez Komitesi, Lenin'in Almanya tarafından ileri sürülen yeni koşullarla barış antlaşmasının hemen imzalanması önerisi, azınlıkta kalan. devrimci savaş yanlısı Buharin, Unistkiy, Lamov, Bubrov gibi "sol komünistler" grubunun muhalefetine rağmen kabul etti. Ancak 3 Mart 1918'de Almanya'yla imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması ile sonuçlanmış görünen barış sorunu, *Bolşevikler* arasında o güne kadar yaşanmış olan en sert tartışmaya yol açmıştı. Merkez Komite'deki yenilgi üzerine Buharin ve yandaşları, yerel örgütlerin bir bölümünü kendi yanlarına çekerek, onları Merkez Komite'nin karşısına çıkarmaya giriştiler. Lumov, Osinskiy, Sapronov, Stukov ve öteki "sol komünistler"den oluşan Moskova bölge bürosu, barışın imzalanmasından sonra kendilerine göre salt biçimsel bir kuruluş durumuna gelen Sovyet iktidarının, uluslararası devrimin çıkarı bakımından ortadan kaldırılması olasılığının düşünülmesi gerektiğini ifade eden bir karar aldı. Bu arada, Buharin'e başvuran sol *Sosyalist Devrimciler*, Lenin'in *Sovnarkom* başkanlığından alınmasını ve sol *Sosyalist Devrimciler* "sol komünistler"den oluşan yeni bir hükümet kurulmasını önerdiler. Bu karara karşı Lenin, ne kadar sert olursa olsun hemen bir barış yapılmasına karşı çıkan herkesin, Sovyet iktidarının yıkılmasına hizmet ettiğini öne sürdü; sol komünistleri, Alman emperyalizmine ve Rus burjuvazisine suç ortaklığı etmekle eleştirdi.

Sovyet Rejiminin Sorunları

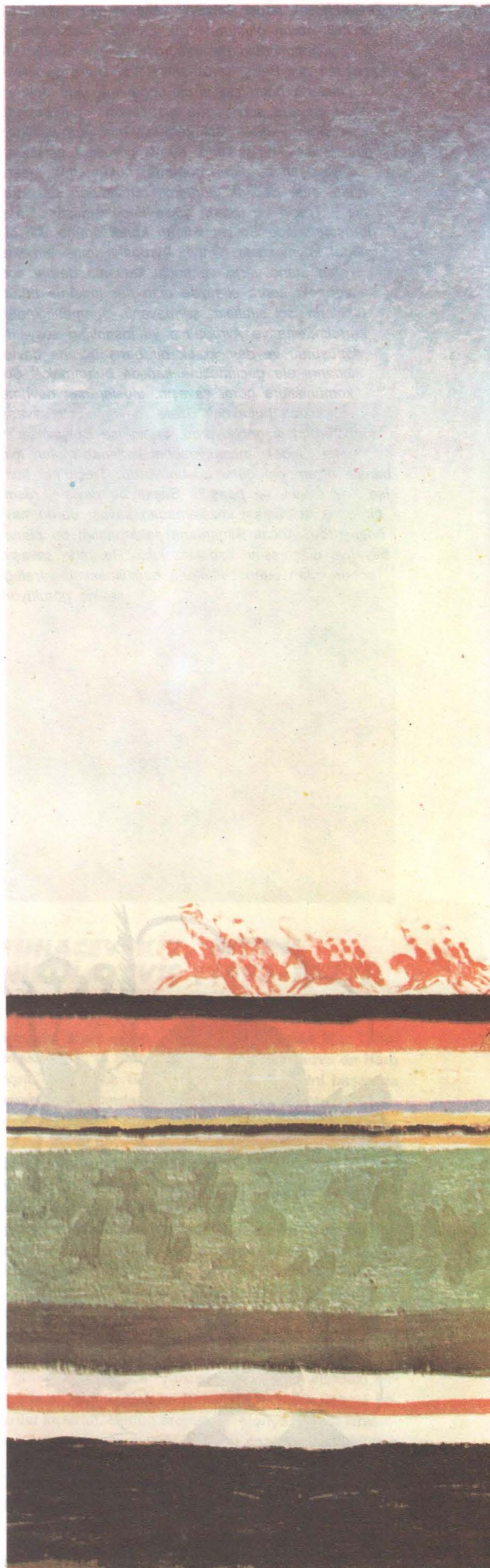
Kurucu Meclis'in lağvından sonra 8 Ocak'ta toplanan III. Tüm Rusya Sovyetler Kongresi ile 6 Mart'ta toplanarak Brest-Litovsk barışını onaylayan *RSDİP (Bolşevik)* kongresi arasında kalan dönem, Lenin'in "Sovyet iktidarının muzaffer ilerleyişi" diye andığı dönem oldu. Bu dönem içersinde, eski Rus İmparatorluğu'nun neredeyse bütün bölgelerinde, yerel halklar Sovyet Cumhuriyeti'ni bir yönetim biçimi olarak benimsediler. Çeşitli yörelerde, özellikle güney Rusya'da Don Kazaklarından Kaledin'in yönetiminde başlayan ayaklanma kolaylıkla bastırıldı. "Demokratik karşı-devrim" diye adlandırdıkları bu ayaklanmalara bazı *Menşevikler* fiilen destek vermesine karşın, *Menşevikler*'in de katıldığı çok partili bir siyasal hayatın sürdüğü bu dönem boyunca, hükümet işlevlerini yürüten *Sovnarkom*, *Bolşeviklerle* sol Sosyalist Devrimcilerden kurulu bir koalisyondan oluşuyordu.

RSDİP'den *Komünist Parti*'ye

6-8 Mart 1918'de Petrograd'da toplanan VII. Kongre, *RSDİP (Bolşevik)*'in iktidardayken yaptığı tek kongreydi. O sırada partinin yaklaşık 300 bin üyesi olmasına rağmen VII. Kongre'de 46'sı oy hakkına sahip 104 delege tarafından (delegelerin 58'i istişari oy hakkına sahipti) yaklaşık 170 bin parti üyesi temsil ediliyordu. Çünkü kongrenin acele toplantıya çağrılması ve ülkenin bir bölümünün Alman birliklerince işgali nedeniyle birçok parti örgütü delege gönderememişti.

Gündemde Merkez Komite faaliyet raporu ile savaş ve barış, programın ve parti adının değiştirilmesi sorunları vardı. Kongre, Brest-Litovsk barışının yandaşlarıyla karşıtları arasında çekişmeli bir savaşıma sahne oldu. "Sol komünistler" azınlıkta kaldı, Brest-Litovsk barışı sorununda Lenin çizginin doğruluğu onaylandı ve Sovyet hükümetinin Almanya'yla imzaladığı barış antlaşmasının onaylanma zorunluluğu kabul edildi. Savaş ve barış üzerine Lenin'in sunduğu karar tasarısı, 12 karşı ve 4 çekimser oya karşı 30 oyla kabul edildi. Partinin ve Sovyet iktidarının başta gelen görevlerinin, sosyalist devrimin kazanımlarını koruyup sağlamlaştırmak üzere işçi ve köylü yığınların özdisiplinlerini geliştirecek, her türlü emekçi örgütlerinin girişkenliğini geliştirecek önlemler almak olduğu ortaya kondu, Kızıl Ordu'nun örgütlenmesini hızlandırmak ve bütün emekçilerin genel askeri eğitimden geçirmek zorunluluğu belirtildi.

VII. Kongre'de parti adının değiştirilmesi ve parti programında değişiklik yapılması da kararlaştırıldı; bu yeni programın kaleme alınması için, Lenin tarafından hazırlanan program taslağını temel olarak alan bir komisyon seçildi ve yine Lenin'in önerisi üzerine partinin, bundan böyle *Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi* [RK(B)P] olarak adlandırılması kararlaştırıldı. Lenin'e göre, girişilen sosyalist dönüşümlerin son ereği komünist toplumun kurulması olduğu için, doğru olan tek ad "komünist" adıydı. VII. Kongre'nin aldığı diğer önemli kararlardan biri de, Sovyet hükümeti ve Parti Merkez Komitesi'nin Moskova'ya taşınarak, Moskova'nın Sovyet devletinin başkenti ilan edilmesiydi.

Tek Parti Yönetiminin Başlangıcı

Hükümetin Moskova'ya taşınması kararı, Şubat ayı sonunda başlayan Alman harekâtının yaratmış olduğu endişenin bir sonucuydu. Almanlar cephede hiçbir direnmeyle karşılaşmamışlardı. Harekâtı yöneten General Hoffmann savaştan sonra "O güne kadar böyle komik bir savaş görmemiştim" diye yazdı. "Hemen hemen yalnızca trenlerde ve vagonlarda savaşıldı. Bir trene bir miktar piyade ile makine tüfek ve top koydunuz mu öteki istasyonu alıveriyordunuz. İstasyonu alınca *Bolşevikler*'i tutukluyor, başka bir birliği trene koyup biraz daha ilerliyordunuz."

19 Sovyetler'de İç Savaş

İç Savaş Rusya'nın en yetenekli sanatçılarının esin kaynağı da oldu. Süprematist Kazimir Maleviç'in 1918 tarihli Kızıl Süvariler tablosu, Rusya'nın sonsuz steplerinde döğüşen devrimciler için hamasetten uzak bir estetiğin de mümkün olduğunu kanıtlıyor.

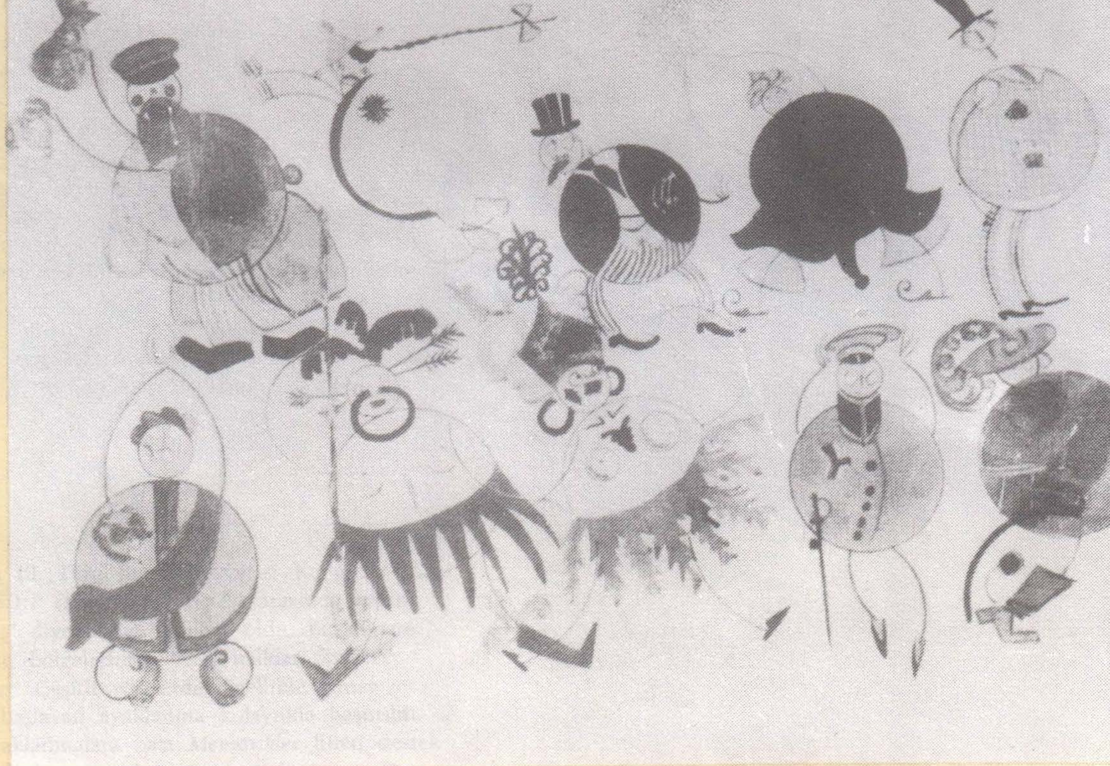
Konstrüktivizm

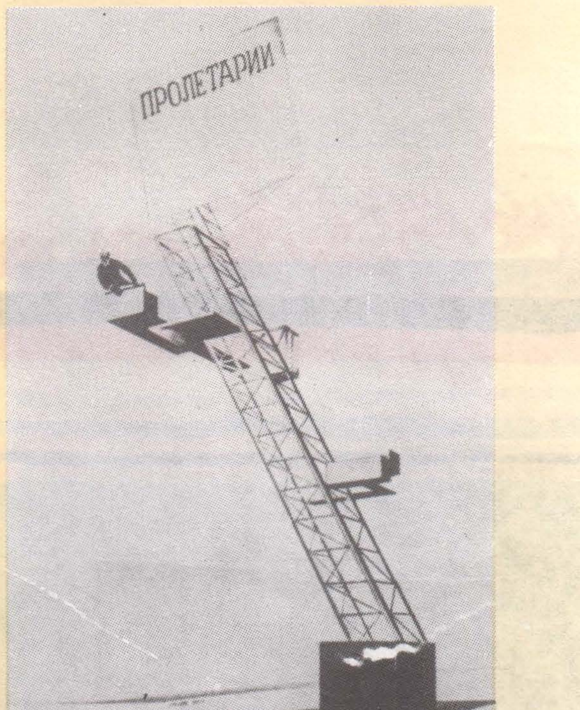
19. yüzyıl mimarlık, dekorasyon, süslemecilik gibi "kullanışlı" sanatlar için bir belirsizlik ve arayış çağı idi. Yeni çağın estetik/biçimsel dili bir türlü oluşamamış, bina, mobilya ve süs üzerindeki örtük toplumsal mutabakatın dağılmasıyla ortaya çıkan boşluk, her türden eklektisizmi mümkün kılan bir serbestlik ortamının zemini olmuştu. Ne 19. yüzyılın tasarım ve form teorileri bu süreci dizginleyebilmiş, ne de yüzyıl sonunun yeni biçimsel dili art-nouveau (ya da kuzeydeki adıyla jugendstil) bir moda olmanın ötesine geçip, yeni çağı bütünüyle içermeye aday bir iddialılıkta olabilmişti.

20. yüzyılın ilk 30 yılında ortaya çıkan ve başlıca güdüsü "her şeye yeniden başlamak" olan radikal eğilimler 19. yüzyıl boyunca dağılan bu nesneler dünyasını yeni bir tarzda biraraya getirmek, bütünleştirmek, birbirleriyle ilişkilendirmek istiyorlardı. Yayınlar, sergiler, okullar, uygulamalar ve polemikler, bu yeni eğilimlerin doğdukları yerle sınırlı kalmayıp, Avrupa ölçeğine yaygınlaşmalarını sağlayan etkin bir iletişim şebekesinin araçları oldular. Hem uygulama alanları, hem de kurumlaşmalar bakımından bu canlanmanın merkezleri Almanya ve Rusya idi. Ancak bu ülkeler içe dönük ulusal merkezlerden çok, her türlü akımın temsil edildiği, buluştuğu, polemiğe girdiği uluslararası platformlara dönüşmüşlerdi.

Konstrüktivizm daha sonraları Ekim Devrimi'ni ifade ve temsil eden başlıca sanatsal pratik olarak kabul edilmişse de, Rusya'daki radikal eğilimlerden sadece bir tanesi idi. Bu kabulün bir nedeni Rus kökenli olmasıysa, diğer nedeni de farklı dönemlerin ve eğilimlerin etkilerine açık, esnek ve içerici bir varlık göstermiş olmasıdır. Öyle ki 10 yıllık bir zaman aralığı içinde değerlendirildiğinde, bu başlık altında toplanan kabullerin ve ürünlerin ortaklıklarını saptamak bile oldukça güçleşmektedir.

Ekim Devrimi'nin hemen ertesinde sanatsal pratiği dönüştürme yolunda biri özneden, diğeri nesneden hareket eden iki eğilimden sözedilebilir. Kandinskiy yaratıcı sürecin ardındaki algı dünyasının, bilinçaltının, öznel deneyimlerin yerini keşfetmeyi, bunlardan hareketle de yeni bütünsel ahengi, santetik sanatı, "anıtsal sanatı" inşa etmeyi umuyordu. Malewitsch'in süprematizmi ise tam tersine nesneden yola çıkıyor. Soyutlanmış saf formların yeni geometrik kompozisyonları aracılığıyla, eski sanatın algı yapıaını çarpıtan etkilerinin düzeltilebileceğini umuyordu. El Lisaltzkiy'e de, resim düzlemindeki bu kompozisyonları 3. boyuta taşıyarak, fazlalıklarından arınmış yeni mimarinin prensiplerini oluşturmak kalıyordu. Erken konstrüktivizmin Malewitsch'in süprematizminden (ve onun Avrupa'daki karşılığı olan da stijl elemantarizminden) farkı, dikkatini basit geometrik formlar ve karmaşık kütle-hacim kompozisyonları yerine, kullanılan malzemeye içkin olan ve sanayi proletaryasının dinamizmini temsil edeceği varsayılan 3 boyutlu konstrüksiyonlara yöneltmiş olmasıdır. Ayrıca, özellikle Tatlin'in *III. Enternasyonal* anıtı sözkonusu olduğunda kozmosa, manevi değerlere, mistisizme dönük sembolik kurgulara ve işaretlere de rastlanmaktadır. Tatlin Ekim Devrimi'nin bu en güçlü imgesi üzerine konuşmadı; zamanının diğer öncü sanatçıları gibi manifestolar ve teoriler de yazmadı. Bunların yerine bir tür laboratuvar haline getirdiği işliklerde farklı malzemeleri biraraya getiren deneyler yaptı. Renk, tual ve fırça yerine demir çubuklar, vidalar ve makine parçalarını kullandı. Stenberg, Medunezkiy gibi sanatçıları etkiledi. Konstrüksiyonun kompozisyondan farkını deklare etmek de bu genç sanatçılara düştü: *Sanatçı*'nın yarattığı form yerine *mühendis*liğin ve tekniğin amacına uygun form; seyredilen yekpare *kütle* yerine parçalanmış, iskelet akslarıyla, kafeslerle, taşıyıcılarla kurulmuş *hacim;* içerideki dinamizmi gizleyen *duvar* yerine *iskelet* ve *cam*ın kombinasyonu...

Vladimir Mayakovskiy'nin Misteriya Buffo *oyunu için tasarladığı kostüm taslakları ve Lazar Lissitskiy'nin* Lenin Kürsüsü *taslağı, konstrüktivistlerin gündelik hayatın politikleştirilmesi ve estetize edilmesi için giriştikleri çabalardan iki örnek.*

Erken konstrüktivizm toplumdaki dönüşümü, enerjiyi, dinamizmi dile getiriyordu. Bu saf sembolik işlevini sürdürebilmesinin teminatını toplumdaki değişme heyecanının, güdüsünün sürekliliğinde bulabilirdi. 1920'lerin ilk yarısında kalıcı bir düzen oluşmaya, yeni statükolar yerleşmeye başlayınca bu sembolik ifadelerin kullanışlılıkla, yararlılıkla ikâme edilmesi de kaçınılmaz oldu.

Üstelik bu yumuşak geçişe aracılık etmeye hazır gruplar da mevcuttu: *Sol Sanat Cephesi* (LEF) üyeleri ve *Üretim Sanatı* teorisyenleri. Bunlar öteden beri sanatı dönüştürmenin yolunu tümüyle ortadan kaldırmakta görüyorlar ve sanatçıları yararsız nesnelere ve konulara kafa yormak yerine, fabrikalara davet ediyorlardı. Formasyonlarını gerçek üretimin yapıldığı alanlara taşıyarak, hem üretim sürecini hem de kendilerini dönüştürmeliydiler. Bu gruplar konstrüktivizmi, işe yaramaz soyut nesnelerin teorisini yapan nesnecilikten (Westchismus) *Üretim Sanatı*'na geçişte ara aşama olarak tanımlıyorlardı. Konstrüktivist sanatçılardan deneyimlerini bu doğrultuda kullanmaları ve bu süreci hızlandırmaları bekleniyordu. Konstrüktivizm kendi pratiğini dile getirip ayrıştıracak donanımdan yoksun olduğu için, üzerine yüklenen bu rolün problemlerini sorgulayabilecek bir konumda değildi. Heyecanlarının prensiplere, sembollerinin de kullanışlılığa dönüşmesini sessizce kabullendi.

Çeşitli gruplar arasındaki mücadelelerin ve ittifakların merkezi olan INChUK (Moskova Sanatçı Kültür Enstitüsü) bu sürecin merkezlerinden biri oldu. Önce Kandinskiy'nin yönetiminde algılama psikolojisinin problemlerini öne çıkaran bu kurum, onun 1921'de tasfiye olmasıyla, bu kez konstrüktivist sanatçılarla rasyonalist mimarlar arasındaki çekişmeye sahne oluyordu. *Sol Sanat Cephesi* (LEF) ve *Üretim Sanatı* taraftarlarının katılıp etkin olmasıyla, enstitünün o zamana kadarki pratiği eleştirildi, biçim vermenin profesyonel sorunları, yerlerini sosyolojik analizlere bıraktılar. Rasyonalizmin tasfiye edilip (1923'te "Yeni Mimarlar Birliği" ASNOWA'yı kurarak yeniden örgütlendiler), konstrüktivizmin bir ara aşama olarak tarif edilmesi tam da bu döneme rastlar.

Tatlin 1920'lerin ortalarına doğru sessizce geri çekile-

19 Sovyetler'de İç Savaş

Bu çaresizlik ordunun dağınıklığını ve moralsizliğini olduğu kadar, ülkeye egemen olmuş olan iktisadî felcin derecesini de yansıtıyordu. Savaş öncesine kıyasla demir ve çelik üretimi yüzde 70, şeker üretimi yüzde 90, ülkenin sınai nüfusu ise yüzde 40 oranında azalmıştı. Daha kış çıkmadan yerel olarak başgöstermiş olan ve bütün ülkeyi tehdit eden kıtlık, o an için, ülkeyi kuşatma altında tutan emperyalist güçlerden daha vahim görünen bir iç düşmandı. Bu koşullarda, Lenin genç Sovyet rejimi için, iktisadî yapısını yeniden inşa etmesini sağlayacak bir "soluk alma ânı" bulmasının bir hayat memat meselesi olduğunu düşünüyordu. Barış konusunda o kadar ısrar etmesi de aynı endişeden kaynaklanmıştı. Ancak barışa ilişkin tartışmalar, Ekim Devrimi'nden beri ilk kez kalıcı bir bölünmeye dönüşme eğilimi gösteriyordu. 14 Mart 1918'de Rusya Sovyetleri IV. Olağanüstü Kongresi'nin Brest-Litovsk barış antlaşmasını onaylamasından sonra, sol *Sosyalist Devrimciler Sovnarkom*'dan ayrıldı. Böylelikle *Bolşevikler*'in tek parti yönetimi hukuken değilse de fiilen başlamış oluyordu.

İşçi Kontrolü Sorunu

Ancak yaşanan tek bölünme sol *Sosyalist Devrimcilerle Bolşevikler* arasındaki değildi; 1918 baharında *Bolşevik* parti kendi içinde de ciddi bir bölünme yaşadı. Barışın Parti Merkez Komitesi tarafından onaylanması sırasında, azınlıkta kalan muhalefet çoğunluğa uymama ve barışa karşı ajitasyon yapma konusunda serbest bırakılmıştı. Bunun üzerine, parti ve hükümetteki bütün görevlerinden ayrılan sol komünistler, Moskova'ya çekilerek yayınlamaya başladıkları *Kommunist* (Komünist) dergisi çevresinde merkeze karşı sistematik bir muhalefet örgütlemeye başladılar. Tartışmaların odak noktası kısa zamanda savaştan iktisadî konulara kaydı. Başlıca anlaşmazlık konusu, sanayiin işçiler tarafından kontrol edilmesinin ne anlama geldiği ve nasıl gerçekleştirilmesi gerektiğiydi. Tartışma ilkesel olduğu kadar kuramsaldı da; o güne kadar inşa edilmiş olan düzen içinde ekonomik yapıyı yönetmeye aday olabilecek, Sovyetler'in yanısıra üç farklı kurum daha vardı. 1) Daha Ekim Devrimi'nden önce Petersburg'dan başlamak üzere çeşitli şehirlerdeki fabrikalarda kurulmuş fabrika komiteleri. 2) Hükümete bağlı bir komiserlik olan *Vesenha* ve onun yerel birimleri niteliğindeki *Sovnarhoz*'lar. 3) İlk kez Ocak 1918'de toplanmış olan *Tüm Rusya Sendikalar Kongresi*'nin seçmiş olduğu *Tüm Rusya Sendikaları Merkez Konseyi*. Ancak Ekim ile Bahar arasındaki dönemde, hepsi de yeni olan bu kurumlar arasındaki olası çatışmalar henüz su yüzüne çıkmamıştı. Örneğin, kamulaştırma *Vesenha*'nın görevi olduğu halde, kamulaştırma işlemlerinin hatırı sayılır bir kısmı *Vesenha* tarafından fabrika komitelerinin kendiliğinden gerçekleştirmiş olduğu eylemleri onaylamak için kullanılıyordu. Ancak baharda sol komünistlerle Merkez Komite arasında patlak veren tartışma, aradan geçen süre içinde kendilerine özgü kısmî çıkarlar, özerklikler edinmiş kurumları karşı karşıya bıraktı, kısmen bir otorite mücadelesi olarak yaşandı.

Sovyetler İktidarının Acil Görevleri

Nisan 1918'de Lenin kendi görüşlerini *Sovyetler İktidarının Acil Görevleri* adlı yapıtında açıkladı. Bu yapıtta ve aynı dönemin ürünü olan başka bazı yapıtlarda Lenin Rusya'da sömürücülerin tasfiye edilmiş olduğunu veri olarak kabul ediyor, başlıca sorun olarak ekonominin nasıl yönetileceği sorununu vurguluyordu. Rusya, geçiş dönemi içine girmişti. Bu dönemin devleti, proletarya diktatörlüğü idi. Ancak geçiş dönemi ekonomisi, hem kapitalizmin hem sosyalizmin ögelerini içeriyordu. Kapitalizmden sosyalizme geçişin biçim ve yolları, çeşitli ülkelerde bu geçişi kuşatan somut koşullara bağlıydı.

Sovyet Rusya'da sosyalizme geçiş, çok yapılı bir ekonomi koşulları içinde gerçekleşiyordu. Ülke ekonomisi: 1. Ataerkil (yani büyük ölçüde doğal köylü ekonomisi); 2. Küçük meta üretimi (yani buğday satan köylülerin üretimi); 3. Özel kapitalizm; 4. Devlet kapitalizmi ve 5. sosyalizm olmak üzere, beş iktisadi ve toplumsal yapının ögelerini biraraya getiriyordu. Rusya, bir küçük köylülük ülkesiydi. Küçük köylülük içinde, kapitalizmin korunması ve yeniden doğması için bir temel oluşturan küçük meta üretimi egemendi. Kentlerde ve kırlarda milyonlarca küçük mülk sahibi ve küçük tüccar, kendini ticarete veriyordu. Buğday vurgunculuğu yapan kulaklar, özellikle halkın sefaleti pahasına zenginleşiyorlardı. Sovyetler iktidarı ve sosyalizm bakımından en büyük tehlikeyi, işte bu küçük-burjuva öge simgeliyordu. Parti'nin ve Sovyet iktidarının görevi, Lenin'e göre küçük-burjuva zihniyeti yenmeye, sosyalist iktisat yapısını sağlamlaştırmaya, onu ilkin egemen yapı, sonra da tek ve genel yapı durumuna dönüştürmeye dayanıyordu.

Ancak parti ve Sovyet iktidarı, sosyalist bir ekonominin temellerini kurmak işine, savaş ve burjuvazinin yönetimi tarafından yol açılan olağanüstü bir durgunluk koşulları içinde girişiyorlardı. Ülkenin üretici güçlerini kalkındırmak ve ülke ekonomisini yeniden bir düzene sokabilmek için tüm bilinçli işçi ve köylülerin çok büyük bir çaba göstermeleri gerekiyordu. Emekçi halkın açlık ve yoksunluklarını ancak proletarya hafifletebilirdi. Küçük burjuva ögeyi yenmeye, normal bir iktisadi yaşamı örgütlemeye ve sosyalizme doğru gidişi sağlamaya ancak proletarya yetenekliydi. Bunun için de geniş işçi sınıfı yığınlarının devrim tarafından kendilerine yüklenen tarihsel görevleri açıkça kavramaları gerekiyordu. Bu noktada Lenin fabrika komitelerine örtük bir eleştiri yöneltiyor, işçilerin belli bir bölümünü kendini yeni duruma hemen uyduramadığına, egemen sınıf olmanın ne anlama geldiğini kavrayamadığına değiniyordu. Bu işçiler, halkın mülkü durumuna gelen fabrika ve işyerlerindeki çalışma

rek kendini işçi elbisesi gibi gündelik kullanım nesnelerinin tasarımına verdi. Ayrıca Mayakovskiy şiir yerine reklam ve propaganda sloganları yazıyor, Rodscenko elbise tasarlıyor, Wertow da belgesel filmler çekiyordu.

Geç dönemde konstrüktivizmin imgelerini kullanmayı sürdüren, onun deneyiminden teorik sonuçlar çıkarmaya çalışan alan mimarlık oldu. WChUTEMAS ve Moskova Mühendislik Enstitüsü'nde ders veren M.Ginsburg'a göre modern mimarlık prensiplerinin keşfedileceği yer endüstri ve mühendislik yapıları olmalıdır. Ginsburg gelecekle yetinmeyerek, konstrütif, prensiplerin öncülüğünü geçmişin yapılarında da aradı. Tarihte ortaya çıkan bütün stiller gençliklerinde konstrüktif, olgunluklarında organik, yeşlılıklarında ise dekoratif olmuşlardı. Sovyet hükümetinin yeni kamu binaları için açtığı yarışmalara yolladıkları projelerde, erken konstrüktivizmin anıtlarının, heykellerinin, laboratuvar deneylerinin imgelerini kullandılar. Leningrad'daki *Pravda* ve Moskova'daki *Arcos* binası projeleri sadece Rusya'da değil, bütün Avrupa'da yankı uyandırıp, ün kazanınca, konstrüktivizmin imgeleri diğer mimarlarca da benimsenip, taklit edilmeye başlandı. Moda haline gelmek, bir stile dönüşmek sadece Rusya'da değil, bütün Avrupa'nın yenilikçi-öncü çevreleri için de en büyük tehlike olarak kabul ediliyordu. Çünkü kısmi, tesadüfi ve geçici olanı, kuşatıcı, zorunlu ve kalıcı olana dönüştürmek hepsinin başlıca hedefiydi: Wesnin kardeşler ve Ginsburg bu kendiliğinden gelişmeye yön vermek için örgütlenme ve metodolojik prensipler koyma yoluna gittiler. 1926'da *Modern Mimarlar Birliği*'ni (OSA) kurdular, modern mimarlık ilkelerini de dergileri *SA*'da yayınladılar, mimara "tekniğin formlarını taklit etme, konstrüktörün metodunu öğren!" öğüdünde bulundular.

Böylece ister çizilen projelerde, ister onların gerekçelerinde, isterse de örgütlenme ve propaganda biçimlerinde olsun Sovyet öncü aydınları Avrupa'daki çağdaşlarıyla aynı yerlere geliyorlardı: Mimarlığa fonksiyonalizm ve enternasyonal stil, gündelik kullanım nesnelerine de endüstri tasarımı pratiği ağırlığını koyuyordu.

İHSAN BİLGİN

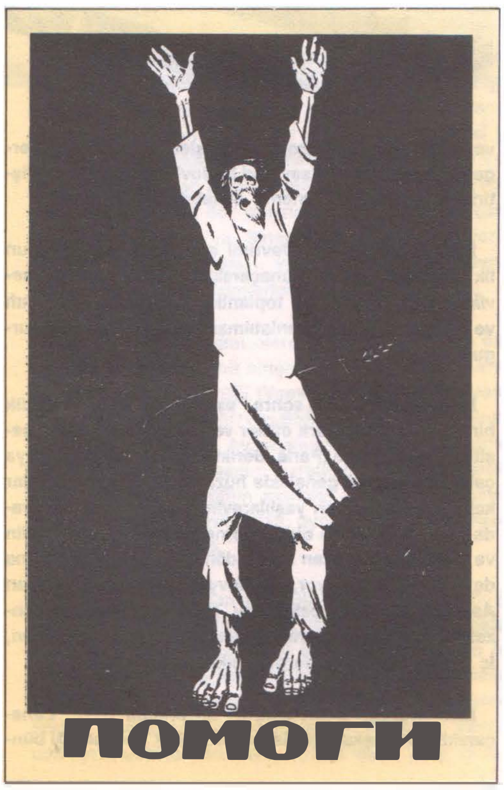
Ekim Devrimi'nin başarıya ulaşmasından sonra, Bolşevikler iki ciddi tehditle karşı karşıya kaldı. Bunlardan biri, 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk'da imzalanan anlaşma, sonra deniz yoluyla Rusya'ya doğrudan müdahalede bulunan Müttefikler, diğeri de karşı devrimcilerin başkaldırmasıydı. İki cephede birden savaşmaya itilmiş Sovyet rejimi, kıtlığın da başgöstermesiyle içine itildiği yalnızlık durumundan kurtulma yollarını arıyordu. Finlandiya, Baltık devletleri, Polonya, Ukrayna, Kazakistan bağımsızlığını ilan etti. Beyaz orduların 500 bin kişiye ulaşan gücünün karşısına Troçki 28 Ocak 1918'den itibaren kurmaya koyulduğu ve sayıları 5 milyona ulaşan Kızıl Ordu'yu çıkardı. Donanımı tam olmayan, ancak merkezî bir konumda bulunmanın sunduğu olanaklarla az çok haberleşme ağına sahip olan Kızıl Ordu, ortak bir saldırı örgütlemeyi başaramayan ve bağımsızlıklarını ilan eden bölgeleri Rusya'ya katma politikası güden asileri bozguna uğratmayı başardı. 1919'da, doğuda Kolçak, güneyde Denikin, kuzeyde ise Meller bozguna uğradı. Vrangel'in Moskova üzerine yürüyüşü ise (Haziran-Eylül 1920) Kızıl Ordu tarafından engellendi. Böylelikle İç Savaş sona erdi. Ancak bu savaştan arta kalan harap olmuş ülke ekonomisi, sosyalizmin inşası önünde en önemli engellerden birini oluşturuyordu.

karşısında eski tutumlarını sürdürüyor, ek sıkıntılardan kaçınmaya, elden geldiğince az çalışmaya bakıyor ve eski "koparabildiğini kopararak tüymek" ilkesine göre yaşıyorlardı. İşçilerin ekonomiyi aylaklara ve çıkarcılara karşı savaşarak, sosyalist bir düzenin kurulmasına uygun bir biçimde yönetmelerini isteyen Lenin, onları titiz bir muhasebe tutmaya, toprakları ölçülü harcamaya, aylaklık etmemeye ve sıkı bir çalışma disiplinine uymaya çağırıyordu. Günün başlıca sloganları bunlardı. Sosyalizmin iktisadi kuruluşunda üretim ve bölüşümün kayıt ve denetimini örgütlemek işi, birinci plana konuyordu. Lenin'e göre bu olmadıkça, üretimin yönetimini ve ulusal ekonominin bütün kollarının normal işleyişini sağlamak olanaksızdı. Kapitalistlerin mülksüzleştirilmesini sürdürmekle birlikte Sovyet iktidarı, etkinliğini şimdi hayat ve denetim örgütlenmesi üzerinde yoğunlaştırmak zorundaydı. Bu görev İşçi, Asker ve Köylü Temsilcileri sovyetlerine, tüketim kooperatiflerine ve fabrika ve işyerleri komitelerine düşüyordu. Küçük burjuva ögeyi bastırarak ve kayıt ve denetimi devlet çapında örgütlemek için Lenin, devlet tekellerine, özellikle buğday tekeline bir düzen vermek, para dolaşımı üzerindeki devlet denetimini güçlendirmek ve kooperatiflerden yararlanmak önerisinde bulunuyordu.

Sol Komünistlerin Eleştirileri

Sol komünistleri tedirgin eden Lenin'in işgücünün disipline edilmesine yüklediği aşırı vurguydu. Disiplinden kimin sorumlu olacağı sorunun, haklı olarak devletin güçlendirilmesiyle çözüleceğini seziyorlar, bunun da sosyalizm yolunda geri bir adım olacağını öne sürüyorlardı. "Bütün güçler üretim kapasitesinin pekiştirilmesine, sermayenin organik bileşiminin geliştirilmesine yöneltilecek. Bu kapitalist üretim ilişkilerinin parçalanmasının sürdürülmesinden

Kıtlık sırasında yapılmış bir Rus posteri, "Yardım!" diyor. 5 Kasım 1919'da VII. Sovyetler Kongresi'nde Lenin, "Bir kırbaç sallanıyor üstümüze, bit ve tifüs ordularımıza doğru yayılıyor. Yoldaşlar, nüfusun kırıldığı, maddi herhangi bir kaynağın olmadığı, bütün hayatın, bütün halkın hayatının durduğu tifüs bölgelerindeki korkunç durumu hayal edebilmeniz mümkün değil. Bu nedenle biz diyoruz ki, 'Yoldaşlar, bütün dikkatlerimizi bu sorun üzerine yoğunlaştırmalıyız. Ya bit sosyalizmi mağlup edecek, ya da sosyalizm biti!' " diyordu. 1918-20 arası sadece tifüsten ölenlerin sayısı 1 milyon 600 bin civarındaydı. Ayrıca, tifo, kolera gibi bulaşıcı hastalıklar da yaklaşık 700 bin insanın ölümüne neden olmuştu. 1 Ocak 1918'den, 1 Haziran 1920'ye kadar, erken doğumlarda 7 milyon kadar çocuk öldü. Bulaşıcı hastalıkların neden olduğu ölümlerle birlikte, kıtlığın ülkenin hemen hemen her yöresinde hakim olduğu 7 yıl boyunca 20 milyon insanın öldüğü tahmin ediliyor. 2 milyon nüfusu olan Petersburg (1924'de Leningrad oldu) 700 bin nüfusa düştü. Yabancı ve karşı devrimci istilalar nedeniyle, fabrika ve köprüler tahrip olmuş, sanayi üretimi savaş öncesine oranla yedide bire kadar düşmüştü. Ülkede doğru dürüst hiçbir sanayi tesisinin işlemediğine en iyi örnek, normal olarak 1 gün sürmesi gereken tren yolculuklarının haftalarca devam etmesiydi. Tarımdaki üretim, savaş öncesinin üçte birine düşmüştü. Yiyeceğin yanısıra giyim eşyaları, ayakkabı ve ilaç kıtlığı korkunç boyutlara ulaşmıştı. Köylülerin katlandığı büyük zorluklara ek olarak, bir de "savaş komünizmi" nedeniyle devletin artı ürünlerine el koymasıyla hoşnutsuzluklarını arttırıyor ve yaşamlarını tahammül edilemez boyutlara ulaştırıyordu. Artık yeni bir iktisadi politika gerekiyordu. Lenin'in başı çektiği yeni ekonomik politika, NEP (Novoya Ekonomiçeskaya Politika) 1921'lerde bu acil durum karşısında uygulanmaya başladı. Fakat NEP'e bağlanan umutlar, çok sert geçen bir kışın getirdiği kuraklıktan sonra düştü. Fakat, ülkenin her tarafına yayılan alarm durumu, bölgeler arası yardımı hızlandırdı. Ağustos 1922'de, Pravda'da bütün bir sayfayı kaplayan ilanda, "Köylü Yoldaşlar, gönüllü verginizi hemen ödeyin! Tohumsuz kalmış Volga illeri bekleyemez! Gecikmiş buğday arzı, kıtlık ve ölüm demektir!" deniliyordu. Şehirde çalışanlar kırlık yörelere gönderiliyor, insanlar birkaç işte birden çalışmaya başlıyordu. Kuraklığın olduğu bölgelere yabancı ülkeler de dahil olmak üzere her taraftan yardım gelmeye başladı. Kıtlığın Rusya'da tamamen kaybolması daha beş yıl kadar sürecekti.

vazgeçmeyi ve hatta onların kısmen restorasyonunu davet eder." Sol komünistler üretimin hangi kurum tarafından örgütleneceği konusunda, kayıtsız şartsız fabrika komitelerinin yanındaydılar; ancak tatil günlerinde bile fabrika komitelerinin karar verdiği koşullarda, belli bir fabrikadaki üretimin, başka bir fabrikadan beklenen girdiler yüzünden aksamasının ya da çeşitli fabrikalardaki üretim fazlasının yarattığı "üretim anarşisi"nin nasıl aşılacağı sorununa dair somut hiçbir öneri getirmiyorlardı. Lenin'in taraftarlarından Rikov, sol komünistlerin eleştirileri karşısında, "Uluslararası bir sosyalist devrim olduğu takdirde, sosyalist bir *toplum*un örgütlenebileceğine hep inandım" diyordu, "ama bir fabrikayı, bir işkolunu ya da sanayiin bir sektörünü sosyalist bir tarzda örgütlemek - kusura bakmayın ama şimdiye kadar hiçbir sosyalist böyle bir öneride bulunmadı, bulunamaz da" diye isyan ediyordu. Daha 1901'de yazdığı *Ne Yapmalı?*'dan beri işçi sınıfının iktisadi mücadele içinde edindiği kendiliğinden bilincin, sosyalist bilinç olmadığını vurguluyordu. Bu yüzden onun için ekonominin işçiler tarafından kontrolü, hiçbir zaman, fabrika komiteleri tarafından doğrudan doğruya işyerinden uygulanan bir kontrol anlamına gelmemişti. "Eğer düşündüğümüz bir proleter devleti, yani bir proletarya diktatörlüğü ise, o zaman işçi kontrolü ürünlerin üretim ve bölüşümlerinin ulusal ölçekte, kuşatıcı, her yerde hâzır ve nâzır, çok kesin ve özenli bir şekilde hesabının tutulması halini alabilir." O'nun için işçi kontrolünün anlamı, işçilerin üretim ve bölüşümü iktisadi kimliklerinden hareketle değil, siyasal kimlikleriyle kontrol edebilmeleriydi ve dolayısıyla başlıca sorun, işçilerin siyasal kimliklerini ifade edebilecekleri, geliştirebilecekleri kurumların yaratılmasıydı. Proletarya diktatörlüğünden kastedilen de bu kurumların toplamıydı. Lenin, iki kavram arasındaki ilişkiyi, "işçi kontrolü" sloganının kendileri tarafında daima "proletarya diktatörlüğü" kavramı ile birlikte ama ondan sonra kullanıldığını söyleyerek ifade ediyordu.

Sol komünistlerin eleştirileri ise, kısmen de olsa, Rus devrimci hareketinde, kökleri Bakunin'e kadar uzanan bir "politika kuşkusu"ndan kaynaklanıyordu. Bu eleştirilerde bile, siyasal araç ve biçimleri masum olmadığı, sınıfsal kimliğinden bağımsız olarak kendi mantıklarının dayatacağı sezgisiydi.

Devlet Kapitalizmi

Bahar boyunca süren tartışmalarda sol komünist tezler, siyasal perspektiflerinden çok, içerdikleri eleştirel ve uyarıcı boyuttan ötürü önem kazandı. "Her yolla -kamulaştırmalarla, merkezîleştirmelerle- ülkenin güçlerini boğuyoruz. Ulusal ekonomimizin her dalında kitleler yaşayan, yaratıcı güçlerinden koparılıyorlar" diyerek sürekli olarak devlet kapitalizmi tehlikesine işaret ediyorlardı.

Bu noktada Lenin beklenmedik bir şekilde devlet kapitalizmi terimine sahip çıktı. Sosyalizme geçiş bakımından Lenin, devlet kapitalizmine büyük bir önem veriyor ve devlet kapitalizmini o sırada var olan köylü ekonomisinden daha yüksek ve Sovyet devleti için tehlikeli olmayan bir iktisat biçimi olarak görüyordu. Lenin'e göre, özel kişilerin kendi sermayeleriyle katılmaya çağrıldıkları hisse senetli Sovyet şirketleri, Sovyet devletinin denetimi altındaki burjuva girişimciler ve burjuva kooperatifçiler, devlet kapitalizmi sistemi içinde yer alacaklar, Sovyet iktidar organları bunların etkinliklerini denetlemekle görevlendirileceklerdi. Devlet kapitalizmi, Sovyet iktidarının küçük burjuva ögeye karşı savaşımını kolaylaştırıyor, Sovyet devletine köylü küçük meta ekonomisiyle iktisadi ilişkiler kurmak için kapitalist devlet işletmelerinden üretimlerinin bir bölümünü almak olanağını veriyor, ülkenin üretici güçlerinin daha hızlı gelişmesine katkıda bulunuyordu. Tüketim kooperatifleri de aynı hedeflere yönelecekti. Tüketim kooperatifleri sayesinde Sovyet devleti, meta değişimini düzenleyebilir ve ürün satışlarını denetleyebilirdi. Gerçi birçok kooperatif kuruluş, burjuvazinin etkisi altındaydı, ancak iktidar proletaryanın elinde olduğu için, Sovyet devletinin burjuva kooperatifçilerden yararlanması, ona kazandığı konumları sağlamlaştırmak ve kooperatif kuruluşlardaki burjuva ögeleri yavaş yavaş yenmek olanağını sağlayacaktı.

Lenin, sosyalist devrimin temel görevlerinden birinin de kapitalizmde olduğundan daha yüksek bir emek üretkenliğine yol açmak olduğunu ileri sürüyordu. Yüksek bir emek üretkenliği sağlamak için, her şeyden önce ağır sanayii geliştirmek gerekiyordu. Büyük fabrika sanayii, yüzlerce ve binlerce insanın ortak çalışmasını yönlendiren sıkı bir disiplin olmadan etkinlik göstermezdi. Bu nedenle ekonominin yönetimi merkezileştirilmeli ve her işletmenin başına Sovyet iktidarı tarafından atanan bir müdür getirilmeliydi. Devlet tarafından uygulanan merkezi yönetim ve işletme içinde tek kişinin yönetimi, yığınların iktisadi yaşama etkin ve bilinçli bir katılımıyla, tabanın çeşitli biçimlere bürünebilen bir denetimiyle birleştirilmeliydi.

Bilgi ve tekniğin çeşitli kollarında derinleşmiş uzmanlar olmadıkça büyük bir sanayi düşünülemezdi. Oysa proletaryanın kendi teknisyenleri yoktu, teknisyenlerin çoğu burjuvaziden geliyordu. Öyleyse onlara ilgi göstermek, bilgilerinden yararlanma olanağını sağlamak, en iyi maddi koşulları sağlamak, çalışmaları karşılığında yüksek ücretler ödenmesine razı olmak gerekiyordu.

Bu perspektifin benimsenmesinin pratik sonucu, Sovyetler rejimine karşı tamamen düşmanca bir tavır takınmamış olan büyük sermayedarlarla görüşmelere başlamak oldu. Daha Mart ayında, Rusya'daki başlıca lokomotif ve vagon fabrikalarının sahibi olan Meşherskiy, hükümete

Çarlık'tan Sovyetler'e Sinema

Çarlık Rusyası sinemayla ilk tanışan ülkeler arasındaydı. Aralık 1895'te Paris'te ilk film gösterisini yaparak sinema tarihini "resmen" başlatan Lumière Kardeşler'in, hem kamera, hem gösterici, hem de basım eygıtı işleri gören mucizevi Sinematograflarını tanıtmak ve yeni filmler çekmek üzere dünyanın çeşitli köşelerine gönderdiği ekiplerden biri de Rusya'ya gitmiş ve 14 Mayıs 1896'da Moskova'da son Rus Çarı II. Nikola'nın taç giyme törenini filme almıştı. Çekim, Fransız elçiliğinin araya girmesi ve bir saatli bombayı andıran bu tuhaf makinenin yol açabileceği her türlü felaketin sorumluluğunu üstlenmesiyle gerçekleşmişti.

Lumière'lerin Rusya'daki ilk sinema salonunu açmalarından hemen sonra İngiltere'den Robert Paul, ardından Amerika'dan Edison'ın temsilcileri film gösterilerine başladı. Yeni pazara Rus-Fransız yakınlığını iyi değerlendiren Fransız sinemacıları ağırlık koydu ve ilk film şirketleri olarak 1904'te Pathé ve sonra Gaumont faaliyete geçti.

Rus-Japon Savaşı'yla başlayan dönem aynı zamanda Rusya'da sinemanın hızla yaygınlaşmasına sahne oldu. Bu arada karanlık sinema salonlarının bazı avantajları da keşfediliyor, 1905 Devrimi sonrası ve ilk Duma seçimleri öncesi, film gösterileri sırasında sayircileri sosyal demokrat adaylara oy vermeye çağıran sesler duyuluyordu.

Rusya'de ilk filmin çekimine 1907 yazında başlanmış, İ.Şuvalov'un yönettiği Puşkin uyarlaması *Boris Godunov*, başrol oyuncusunun çekimin ortasında bu işten vazgeçmesiyle yarıda kalmıştı. Aynı yıl Duma fotoğrafçısı Aleksandr Drankov, basına verdiği ilanla ilk Rus film stüdyosunu açtığını duyuruyor, yabancıların karşısına ilk profesyonel Rus sinemacısı olarak çıkıyordu. Bir süre sonra Pathé Kardeşler, Kazaklar'ın yaşamını konu alan *Donskiye kazaki* (Don Kazakları) adlı bir belgesel yapıp 1908 Şubat'ında "ilk Rus filmi" olarak gösterime soktular. Aynı yılın Ekim ayında ise ham konulu film olan, hem de yapımcısı ve yönetmeni Rus olan "gerçek ilk film" *Stenka Razin* gösterime girdi. Filmin yapımcılığını ve Nikola Kozlovskiy'le birlikte kameramanlığını Drankov, senaryo yazarlığını Vasiliy Gonçarov, yönetmenliğini Vladimir Romaşkov yapmış, Miheil İppolitov-İvanov da filmin gösterildiği salonlarda icra edilen ya da gramofondan dinlenen müziği film için "özel olarak" bestelemişti.

Yeni bir dönemin, film yapımı döneminin başladığı Çarlık Rusyasında stüdyoların sayısı hızla arttı ve 1910'da, yabancı şirketler de dehil olmak üzere 15'e ulaştı. Yine o yıl, yalnızca Petersburg'da 22 yeni sinema açılmıştı. Danimarka'dan gelen Asta Nielsen'li filmler büyük ilgi görüyor, sinemanın ilk yıldızlarından olan Nielsen Rusya'de da en çok sevilen, en çok özenilen ve en çok taklit edilen yıldız oluyordu. Rus sineması ilk dört yılında 351 film çıkarmıştı; bunların 139'u konulu film, geri kalanı da haber ve röportaj filmiydi.

Çarlık rejimi sıkı bir sansür uyguladığından konular sınırlanıyor, daha çok süslü tarihsel hikâyeler anlatılıyor, "kostümlü filmler" çekiliyor, din konusu işleniyor, ağırlıkla da edebiyat ve tiyatro uyarlamaları yapılıyordu. Puşkin ve özellikle ölümünden sonra, *Anna Karenina* ile başlayan bir dizi uyarlamayla Tolstoy, en çok başvurulan kaynaklardı.

Bir yandan müthiş bir sinema-tiyatro çekişmesi yaşanıyor ve sinemanın sanat sayılıp sayılamayacağı tartışılıyor, bir yandan da tiyatro sanatçıları birer birer sinemanın cazibesine kapılıyordu. Bir süre sonra "yazar" eski önemini yitirmeye ve film afişlerinde yıldızların isimleri büyümeye başladı. Vera Holodnaya, İvan Mojuhin, Natalya Lisenko, Vladimir Maksimov ve Olga Baklanova bu dönemin ünlü oyuncularından bazılarıydı.

Rusya, sinema dergiciliği alanında da ilklerdendi. 1907'de, 19 yaşındaki Vsevolod Çaykovskiy bir sinema dergisi çıkarmış, ama yayıncılığın inceliklerini bilemediği için dergisi tek sayıda kalmıştı. Aynı yıl daha profesyonelce bir girişim Pathé'nin adamı Lourié'den gelmiş, 1913 sonunda ise sinema dergi ve gazetelerinin sayısı 9'u bulmuştu. Bu arada fütüristler sinemayla ilgileniyor ve 1913'te, dönemin moda türü korku filmlerinin parodisi olan ilk fütürist filmi çekiyorlar, sinemanın büyüsüne kapılan genç Vladimir Mayakovskiy de ilk sinemaya yazılarını yayınlıyordu.

Ekim 1913'te gösterime giren, Yakov Protazanov ve Vladimir Gardin'in birlikte yönettiği *Klyuçi sçastya* (Mutluluğun Anahtarları), devrim öncesinin en yüksek hasılat yapan filmi oldu. Devrim öncesinin en önemli yönetmeni olarak değerlendirilen Protazanov, yine bu dönemin en önemli iki filminden biri olan *Otets Sergey*'i de (1918; Sergey Baba) yönetecekti. Diğer önemli film *Portret Doriana Greya* (1915; Dorian Gray'ın Portresi) ise başta sinemayı tepkiyle karşılayan ve sinemanın sanat alanında yeri olmadığını savunan tiyatro adamı Vsevolod Meyerhold'un imzasını taşıyordu.

Devrim öncesinin öteki yönetmenlerinden birkaçı *Slezi* (1914; Gözyaşları) ve *Koroleva ekrana* (1916; Perdenin Kraliçesi) gibi filmleriyle Yevgeni Bauer, *Pikovaya dama* (1910; Maça Kızı) ve *Kreitzerova sonata* (1910; Kreutzer Sonatı) gibi filmleriyle Pyotr Çardinin, *Privideniya* (1915; Hortlaklar) ve Protazanov'la çektiği *Voyna i mir* (1915; Savaş ve Barış) gibi filmleriyle Vladimir Gerdin, *Smert Yoanna Groznovo* (1909; Korkunç İvan'ın Ölümü) ve *Yevgeniy Onegin* (1911) gibi filmleriyle Vasili Gonçarov, *Prekrasnaya Lyukanida* (1912; Güzel Lyukanida) ile başlayan bir dizi kukla filmi ve çizgi filmleriyle Vladislav Stareviç'ti.

I. Dünya Savaşı sinemaya belli bir canlılık getirmişti. Savaş konusunu işleyen filmler yapılmaya başlandı ve film sayısı hızla artarken kalite de giderek düştü. Zamanla insanlar savaştan bıkınca, bu kez ilginç bir gelişmeyle konular bireysel kıyımlara kaydı ve bir kaçış yolu olarak seyircinin yeni gözdesi cinayet filmleri ortaya çıktı. 1916'da da ülke, "orduya ve halka moral kazandırmak" amacıyla İtilaf Devletleri'nden yağan propaganda filmleri ve Alman karşıtı konulu filmlere boğuldu.

1916 yılında Rusya'da 164 film yapım ve dağıtım şirketi vardı ve bunların 30'u film çekmeyi sürdürüyordu. Sinema endüstrisinin toplam sermaye yatırımı 4 milyon rublenin üzerindeydi.

Şubat Devrimi sonrası gösterime giren ilk film, çeşitli şirketlerin ve kameramanların Petrograd ve Moskova'da çektiği filmlerden derlenen *Velikiye dni Rossiyskov revolutisiy s 28/II po 4/III 1917 goda*'ydı (28 Şubat'tan 4 Mart 1917'ye Rus Devrimi'nin Büyük Günleri). O yıl çekilen haber filmlerinde Rusya'ya dönen sürgünler görünüyor, Plehanov, Kropotkin, Kamenev, Troçki, Kollontay ve Lunaçarskiy filmlerde izlenebiliyordu.

Geçici hükümet sansür uygulamalarını bir miktar hafifletmişti. Yeni filmlerin yanısıra eski filmler de "makasaız" olarak, bazen de yeni ara yazılarla gösteriliyordu. Ama sansür kalkmış değildi ve örneğin Protazanov'un antiklerikal *Otets Sergey* filmi gösterilmiyordu.

1917 yılının önemli bir gelişmesi, Lev Kuleşov'un teorik sinema yazılarını yayınlamaya başlamasıydı. Kuleşov Sovyet sinemasının başlangıç noktalarından biriydi ve özellikle montaj üzerine görüşleri ve deneyleri Sergey Ayzenştayn ve Vsevolod Pudovkin tarafından geliştirilerek bütün bir sinema sanatını etkileyecekti.

Aşağıda Ayzenştayn'ın Potemkin Zırhlısı filminin ünlü Odessa merdivenleri sahnesinden bir kare. Sağda vagonlarından birinin bir sinema laboratuvarı içerdiği ajit-prop trenlerinden biri. Yeni sinema sanayiinden devrimci propaganda amaçları için yararlanılmasına devrimden hemen sonra başlanmış, Petersburg ve Moskova başta olmak üzere yerel Sovyetler "sinema komiteleri" oluşturmuştu. Bu komiteler agitki adı verilen, kısa metrajlı, vurucu filmler yapıyorlardı. 1918-20 yılları arasında çevrilmiş 92 filmden 63'ü, bu tür agitki'lerdendi. Nisan 1918'de Lunaçarskiy her şehirdeki bir sinema salonunun bu tür agitki'lerin gösterimine ayrılacağını ilan etmişti. Bu arada savaş koşullarından kaynaklanan film ve araç gereç kıtlığı sinemacılığı çok zor durumda bırakıyor, bu koşullar, özel girişim ile hükümet arasında yakın bir işbirliğinin kurulmasına yol açıyordu. Aralık ayında toplanan Aydınlanma Halk Komiserliği, Moskova ve Petrograd Sovyetleri Sinema Komiteleri ile Meyerhold, Krupskaya, Tatlin ve Lunaçarskiy'nin de hazır bulunduğu bir toplantıda, sinema faaliyetlerinin tek bir çatı altında toplanması gerektiğine karar verildi. 27 Ağustos 1919'da da sinema tamamen devletleştirildi.

Eylül ayında, Ekim Devrimi sonrası Proletkult'unun ilk toplantısı yapıldı. Lunaçarski ve Kalinin gibi *Bolşeviklerin* de katıldığı bu toplantıda sinemanın işçi sınıfı ve halk kitlelerinin aydınlatılmasındaki önemli rolü vurgulanıyordu.

Ekim Devrimi'nden sonra "eski" sinemacıların büyük bir bölümü ülkeyi terk ettiler ve sinema dünyasının çeşitli merkezlerinde (Paris, Berlin, Hollywood) tutunmaya çalıştılar. Sonları genellikle hüzünlü oldu; bazı hayatlar kabarelerde, bazıları yaşlılarevinde noktalandı. Bu arada geri dönenler de oluyor, örneğin Protazanov, Berlin ve Paris'te çalıştıktan sonra dönüp Sovyet sinemasına da katkıda bulunuyor, ilk Sovyet bilim kurgusu olan *Aelita* (1924) filmini çekiyordu. Tabiî Protazanov ve benzerleri istisnaydı; devrim sinemacıları devrimin içinden, İç Savaş'tan, cephelerden çıkacaktı.

Ekim Devrimi'nden sonraki ilk önemli adım, Lunaçarskiy'nin başkanlığındaki Eğitim Halk Komiserliği bün-

19 Şovyetler'de İç Savaş

yesinde, Nadejda Krupskaya'nın danışmanlığında bir sinema bölümü kurulmasıydı. Bu bölümün 1918'de katıldığı Moskova Sinema Komitesi, Haziran ayında ilk Sovyet filmi *Signal*'in çekimini başlattı. Vsevolod Garşin'in bir hikâyesinden uyarlanan filmin yönetmeni Aleksandr Arkatov, kameramanları da Pyotr Novitskiy ile daha sonra Ayzenştayn'ın kameramanı olacak ve devrimin sinemasına kendi alanında damgasını vuracak Edvard Tisse'ydi. Sinema Komitesi'nin önderliğinde devrimin birinci yıldönümü için yapılan filmler de Aleksandr Serafimoviç'in senaryosundan Vladimir Kasyanov'un çektiği *Podpolye* (Yeraltı) ve Aleksandr Razumniy ile Vladimir Karin'in çektiği yarı belgesel *Vostaniye*'ydi (Ayaklanma).

1918'de Kazan'a gitmek üzere yola çıkan ilk ajitprop treninde Tisse'nin yönetiminde bir film ekibi de yer alıyordu. Bu ilk trende, daha sonrakilerde kurulacak film laboratuvarları ve montaj odaları yoktu (ertesi yıl Molotov ve Krupskaya'nın yöneticiliğinde Kama ve Volga nehirlerine çıkan ajitprop gemisi 'Kızıl Yıldız'ın yedeğinde 800 kişilik bir de "mavna-sinema" vardı) ve çekilen filmler Moskova'ya, Sinema Komitesi'ne gönderiliyordu. Filmlerin montajını yapan genç adam, devrim sinemasının büyük isimlerinden Dziga Vertov'du.

Bir diğer önemli adım olarak 1919'da, Lenin'in özel ilgisiyle Moskova'de bir sinema okulu kuruldu. Dünyanın ilk sinema okulu VGİK (Vsesoyuznyi Gosudarstvenyi İnstitut Kinematografii/Tüm Birlik Devlet Sinema Enstitüsü), başta Kuleşov, Ayzenştanyn ve Pudovkin olmak üzere Sovyet sinemasının yaratıcılarının ders verdiği üstün nitelikli bir eğitim merkezi oldu ve o düzeyde de sanatçılar yetiştirdi. 1919, aynı zamanda sinemanın devletleştirildiği yıldı.

Zor koşulların hüküm sürdüğü, dış ilişkilerin kesildiği, stüdyoların harap olduğu, ham film ve diğer film malzemesinin sıkıntısının çekildiği İç Savaş döneminin tek kayda değer filmi Aleksandr Sanin'in Tolstoy uyarlaması *Politkuşka*'ydı (1919). Ama bu yıllar aynı zamanda Sovyet sinemasının temel ilkelerinin doğduğu, yeni sinemayı yaratacak olanların işe giriştiği yıllar oldu.

Lenin'in Yeni Ekonomik Politikası sinemaya da hareket getirdi. Yeniden kurulan dış bağlantılar bol yabancı film getirilmesini, bunların geliriyle de yeni filmler yapılmasını sağladı. Yaraların hızla sarıldığı bu dönemde hem film sayısında, 1921'de 11'den 1924'te 157'ye ulaşan bir gelişme kaydedildi, hem de 1920'lerin ortalarında yaşanan büyük canlanmayı hazırlayan bir araştırmacılık ve deneycilik dönemi oldu bu.

Vertov 1922'de yeni ve canlı bir üslupla, ülkenin her yanındaki kameramanların kendi yaratıcılıklarını da kattıkları görüntülerden hazırladığı haber filmi dizisi *Kino-Pravda*'yı (Sinema-Gerçek) başlattı. 23 bölümlük bu deneysel çalışma, sinema sanatı üzerinde -birçok belgesel sinemacıyı kapsayan ve 1960'ların cinéma-vérité'sine kadar uzanan- kalıcı bir etki bıraktı.

Sinema dergiciliği de yeniden canlılık kazanmıştı. Ağustos 1922'de çıkan "sinema konstrüktivistleri"nin dergisi *Kino-Fot*'u daha sonra *Kino, Foto-Kino*, ertesi yıl da yayınını uzun yıllar sürdürecek haftalık *Kino-Gazeta* gibi dergiler izledi.

Çok yönlü, yenilikçi çalışmalar sürüyor. Proletkult tiyatrosundaki Ayzenştayn ilk kısa filmini çekip bu görüntüleri Aleksandr Ostrovskiy'den uyarladığı bir oyunda kullanıyor. Grigori Kozintsev ve Leonid Trauberg 1921'de Sergey Yutkeviç'le birlikte kurmuş oldukları *FEKS*'de (Fabrika eksentriçeskovo Aktyora / Çizgi Dışı Oyuncu Atölyesi) şaşırtıcı oyunlar sahneleyip sonra da film yapmaya başlıyorlar, Kuleşov çeşitli deneylerin ardından, güçlü bir mizah duygusu ürünü *Neobiçayniye prikluçeniya Mistera Vesta v stranye bolşevikov* (1924; Bay Batı'nın Bolşevikler Diyarındaki Olağanüstü Maceraları) filmini yapıyor, Vertov sinemada yalnızca gerçeği yansıtmak, hayatı yansıtmak gereğini savunuyor ve yine uzun boylu etkileri olacak *Kino-Glaz* (Sinema-Göz) grubunu kuruyor, Ester Şub 1922'de girdiği montaj odasında bir derleme filmler ustası olarak yetişiyordu. 1923'te Proletkino'nun yaptığı ilk filmler gösterime girdi. Yine o yıl devlet film yapım ve dağıtım tekeli (Goskino) oluşturuldu.

1925 yılı, sinemanın en büyük dehalarından Ayzenştayn'ın *Staçka* (Grev) ve *Bronenosets 'Potyomkin'* (Potemkin Zırhlısı) filmleriyle sinema tarihinin dönüm noktalarından biri oldu. 1905 Devrimi'nin yirminci yıldönümü için yapılan ve 'Potemkin' zırhlısındaki gemicilerin ayaklanmasıyla başlayıp gelişen *Potemkin Zırhlısı* dünyada geniş yankı uyandırdı. Tisse'nin buluşlarıyla da zenginleşen film, yalın anlatımı ve teknik kusursuzluğuyla sinema sanatının başyapıtları arasına girdi.

Sovyet sinemasının 1920'lerin sonuna kadar süren verimli döneminde Ayzenştayn ve Grigori Aleksandrov *Oktiyabr* (1928; Ekim), Aleksandr Dovjenko *Zvenigora* (1928) ve *Arsenal* (1929; Cephanelik), Kozintsev ve Trauberg *Novyi Vavilon* (1929; Yeni Babil), Kuleşov *Luç Smerti* (1925; Ölüm Işını), Pudovkin *Konyets Sankt-Petersburga* (1927; Petersburg'un Sonu), Vertov *Çeloveg s Kinopparaton* (1929; Kameralı Adam) gibi filmler yaptılar: Ester Şub *Padeniye dinasti Romanovih* (1927; Romanov Hanedanının Çöküşü) ve *Rossiya Nikolaya II i Lev Tolstoy* (1928; II. Nikola Rusyası ve Lev Tolstoy) gibi çalışmalarıyla derleme filmin nitelikli örneklerini verdi.

1920'lerin sonlarında Devrim sinemacıları resmî eleştiriler ve müdahalelerle karşılaşmaya başladılar. Ayzenştayn'a, Kuleşov'a, Pudovkin'e ve başkalarına "biçimcilik", "entelektüalizm", "aykırılık" gibi suçlamalar yöneltiliyor, serbest çalışma ve yaratıcılık engelleniyor, coşkulu yıllar sona eriyordu. Senaryolara ve bitmiş filmlere denetim uygulanmaya başlandı; Lunaçarskiy'nin yerine Şumyatskiy getirildi ve sinema, yaratıcılarının uyum göstermek ya da susmak tercihine sürüklendiği bir kuraklık dönemine, Sosyalist Gerçekçilik boyunduruğuna girdi.

Lenin 1922 Şubatı'nda Lunaçarskiy'e "... Bizim için sanatların en önemlisi sinemadır" demiş ve gerçekten de bu sözler havada kalmamış Sovyet sineması Lunaçarskiy'nin de yönlendirmesiyle 1920'lerde en parlak dönemini yaşamıştı. Bu kısa süren dönem kuşkusuz sinema tarihinin de en parlak dönemlerinden biridir.

ÖZER ÜSTEL

eşit ortaklık temelinde bir metalurji tröstü kurmayı önerdi. *Vesenha* ile görüşmeleri sürdürmeye karar verdi. Çok geçmeden başka bir sanavici, Staheyev, kendisinin ve hükümetin 200'er milyon, adını vermediği bir Amerikalı kapit[illegible]ın ise 100 milyon rubleyle katılacağı, Urallar'daki bir demir çelik tröstü için b[illegible] teklif[illegible]ı. Staheyev, bütün sermayeyi hükümet yatırdığı takdirde, işletmeyi devlet adına yürütebileceğini de söylüyordu. Bütün bu türden önerilerde partinin sonuç olarak tercih ettiği doğrultu, Staheyev'in ikinci alternatifi doğrultusunda oldu. Mayıs ayından başlayarak, o güne kadarki en geniş ölçekli kamulaştırmalara gidildi; şeker sanayiiyle birlikte ilk kez bütün bir sektör kamulaştırılmış oldu; aynı işlem Haziran ayında petrol sektörüne uygulandı. Bütün bu kamulaştırılan işletmelerde eski düzenin burjuva teknisyenleri çalışmaya devam ediyor, hatta kimi yerlerde gelirden pay almalarına dahi izin veriliyordu.

16 Temmuz 1918'de, Şubat Devrimi'yle tahttan indirilmiş ve gözetim altına alınmış olan Romanov hanedanının bütün üyeleri başta Çar ve Çariçe olmak üzere Yekaterinburg'da kurşuna dizilerek idam edildiler. Çar sülalesinin ne olacağı sorunu baştan beri, Rus Devrimi'nin başına bela olmuştu. Kerenskiy hükümeti Çar ve Çariçe'yi, bir muhtemel "anayasal monarşi" uzlaşması için gericilikle pazarlıkta koz olarak elde tutmaya çalışıyordu. Temmuz 1917'de Çar ailesi, Bolşevikler'in Kerenskiy rejimi üzerinde baskılarını artırmaları üzerine Petersburg'dan uzaklaştırılarak Sibirya'da Tobolsk kentine gönderildiler. Ekim Devrimi'nden sonra ise Mart 1918'de Ural'daki Bolşevik örgütü tarafından Yekaterinburg'a aktarılmışlardı. İç Savaş'ın kızıştığı ve sol Sosyalist Devrimciler'le birleşerek Sovyet iktidarını devirmek üzere ayaklanmaya katılan Çekoslovak Lejyonu'nun Yekaterinburg'a doğru yaklaştığı günlerde yerel Sovyet önderleri gericiliğe eski düzenin restorasyonu umudu vermemesi için Çar ve ailesinin idam edilmesini Merkez Komite'ye önerdiler. Merkez Komite başlangıçta bir açık yargılamadan yana olmasına karşın durumun süratle vahimleşmesi karşısında Romanovların derhal idam edilmesini kararlaştırdı. Çar sülalesinin ortadan kaldırılması ile görevlendirilen Ural Sovyeti üyesi Yurovskiy başkanlığındaki Letonya Çekasına bağlı bir grup (üstte) tarafından Çar ve ailesinden gözetim altında tutulan herkes kurşuna dizilerek öldürüldü ve infaz 19 Temmuz 1918'de İzvestiya'da resmen ilan edildi. O sırada Savaş Komiseri olan Troçki, "İlyiç, Beyazlara çevresinde toplanacak bir bayrak bırakılmaması gerektiği kanısındaydı...Eğer yargılama yapılmış olsaydı, elbette Çar'ın ailesi idam edilmezdi. Çar ailesi monarşinin eksenini oluşturan, soydan gelme hükümdarlık ilkesinin kurbanı oldu," demişti.

Çeka ve Sol *Sosyalist Devrimcilerle* Koalisyonun Sonu

İktisat 1918 Baharı'nda *Bolşevikler*'in daha sıkı bir disiplin gereğini hissettikleri yegâne alan değildi. Yabancı müdahale ve iç savaşın ilk işaretleri görülmeye başlamıştı. Brest-Litovsk barışını önceleyen Alman Harekâtı Ukrayna'nın tamamen Alman işgali altına girmesi ve anti-*Bolşevik* bir yönetimin kurulması ile sonuçlanmıştı. Diğer yandan barış sırasında Troçki'nin diğer İttifak devletleri ile sürdürdüğü diplomatik görüşmelere, bu devletlerin bir noktada Sovyetlere müdahale edeceği izlenimini güçlendirmişti. İlk müdahale daha 6 Nisan'da Japonların Vladivostok'a çıkarma yapması ile gerçekleşti.

Diğer yandan içte de, durum daha az gergin değildi. Mart ayı içinde zaten Ekim'den beri birlikte hareket etmekte olan sağ *Sosyalist Devrimcilerle Kadetler, Menşevikler*'in de katılmasıyla *Soyuz Vozrojdeniya* (Yenilenme için Birlik) adlı bir örgüt kurdular. 19 Mart'ta Sovyetler Kongresi'nin barış anlaşmasını onaylaması üzerine sol *Sosyalist Devrimciler* hükümetteki görevlerinden ayrıldılar. (Ancak bu devletteki bütün görevlerini terkettikleri anlamına gelmiyordu. Örneğin Temmuz 1918'e kadar *Çeka*'da temsil edilmeye devam ettiler.) Tek parti iktidarı *Bolşevikler*'i aynı zamanda tecrit ediyordu.

Bu koşullarda hükümetle birlikte Moskova'ya taşınmış olan *Çeka*'nın faaliyetleri yeni bir hız kazandı. Şubat sonunda *Çeka* yabancı istilaya karşı güvenlik önlemleri için yerel sovyetlere başvurmuş, onlardan "bütün yabancı ajanları, karşı-devrimcileri ve istifçileri tutuklayarak anında kurşuna dizmelerini" istemişti. Bu dönemde *Çeka*'nın personel sayısı 120 kişiyi aşmıyordu. Ancak Moskova'ya taşınmayı izleyen günlerde hızla, hukuken İçişleri Komiserliği'ne ve yerel sovyetlere bağlı olmakla birlikte, pratikte tamamen özerk olan yerel birimler kurulmaya başlandı. (Öyle ki Ağustos'ta *Çeka*'nın 365 ilçede bürosu vardı.)

Çeka'nın ilk büyük operasyonu 11 Nisan'ı 12 Nisan'a bağlayan gece anarşistlere karşı gerçekleştirildi. Moskova'da bilinen bütün anarşist merkezler *Çeka* ajanları ve Sovyet birlikleri tarafından sarılarak bulunan silahlara el konuldu; adi mahkum muamelesi gören 600 kişi tutuklandı (yaklaşık dörtte biri ertesi gün serbest bırakıldı). Ancak *Çeka*'nın bu tür faaliyetleri siyasal ortamı yatıştırmak ya da sindirebilmekten çok uzaktı; aksine, Mayıs ayı içinde Rusya'nın dört bir yanında İç Savaşın kopmasıyla birlikte merkezdeki partiler arasındaki çelişkiler de giderek daha sert ve düşmanca bir biçim aldı. İç Savaşın hızla yayılmakta olduğu Mayıs ayı içinde Moskova'da toplanan sağ *Sosyalist Devrimciler*'in Parti Kongresi "*Bolşevik* hükümeti devirmeye çalışma, yerine genel oya dayalı bir hükümet kurma ve İttifak devletlerinin yardımıyla Almanya'ya karşı savaşı sürdürme" politikasını benimsedi ve bunu açıkça ilan etti. Bu gelişmelerin sonucunda 14 Haziran'da *VTsİK* bütün sağ *Sosyalist Devrimci* ve *Menşevikler*'i sovyetlerden ihraç eden bir karar aldı. Bu Sovyet düzeni bakımından meşru sayılan partilerin sayısının ikiye inmesi demekti. Ancak bu iki parti arasındaki ilişkilerin de gerginlik düzeyi hızla artıyordu. Yine Haziran ayı içinde bir devrim mahkemesinin (karşı-devrimci bir amirale) ilk kez idam cezası vermesi, sol *Sosyalist Devrimciler* tarafında şiddetle protesto edildi ve Parti devrimci mahkemelerdeki kendi temsilcilerini geri çekti.

Nihai kopuş 4 Temmuz'ta toplanan *V. Tüm Rusya Sovyetler Kongresi* sırasında gerçekleşti. Kongreye katılan 1.132 delegeden 745'i *Bolşevik*, 352'si *Sosyalist Devrimci*, geri kalanı ise küçük grupların mensuplarıydı. Daha ilk günde kongre, iki partinin temsilcileri arasında son derecede sert tartışmalara sahne oldu. Çeşitli ihtilaflı konular arasında diğer parti üyelerinin ihraç edilmiş olması, ölüm cezası ve köylülük sorunu vardı. Ama anlaşmazlığın doruk noktasına çıktığı konu, Brest-Litovsk barışı ve *Bolşevikler*'in "Alman yanlısı" olarak algılanan yönelimleriydi. 6 Temmuz'da iki sol *Sosyalist Devrimci*, Almanya Sovyetler ilişkilerini bozmak ve aralarında bir savaşı kışkırtmak amacıyla Alman büyükelçiliğine giderek, büyükelçi Mirbach'ı öldürdüler. Aynı gün Moskova'da ve en önemlisi Yaroslav'da olmak üzere çeşitli eyaletlerde ayaklanmalar başlatıldı. Moskova'daki ayaklanma aynı gün bastırıldıysa da, Yaroslav'daki asiler iki hafta dayandı.

Suikast *Çeka*'daki *Sosyalist Devrimciler* tarafından düzenlenmişti ve *Sol Sosyalist Devrimci* partinin önderi Spiridonova, bunun kendi bilgisi dahilinde ve emirlerine uygun olarak yapıldığını itiraf etti. Kongre'deki *Sol Sosyalist Devrimciler*'in çoğu tutuklandı. *Çeka* mensubu olan onüç üye kurşuna dizildi ve 9 Temmuz'da yeniden toplanan Kongre, artık sol *Sosyalist Devrimci* parti mensuplarının sovyetlere katılamayacağı kararını aldı. Ancak bu karar 15 Temmuz'da

yumuşatıldı ve Kont Mirbach'ın öldürülme emrini veren merkez komiteyi reddeden *Sosyalist Devrimciler*'in sovyetlere katılabileceği kabul edildi. Bu *Sosyalist Devrimci* parti içinde, sol-sağ bölünmesinden sonra ikinci bir bölünme daha anlamına geliyordu. Ancak üyelerin büyük bir çoğunluğu, merkez komiteyi reddetmeyi kabul ettiler ve *Bolşevik* rejime isteksiz bir biçimde de olsa sınırlı destek vermeyi sürdürdüler.

Sovyet Rejimi ve Köylülük

Lenin *Nisan Tezleri*'nde Rusya'daki bütün toprakların kamulaştırılmasını ve tarım işçileri ve köylü delegeleri sovyetlerinin kontrolünde, kolektif bir biçimde işlenmesini önermişti. Öngördüğü büyük ölçekli, fakat kapitalist olmayan ilkelere göre yönetilen tarım işletmeleriydi. Fakat 26 Ekim'de *Bolşevikler*'in çoğunlukta olduğu *Petersburg Sovyeti*'nin ilk aldığı iki karardan biri olan Toprak Kararnamesi (diğeri Barış Kararnamesi idi) kolektif çiftliklerden hiç sözetmiyor, yalnızca köylüleri büyük toprak sahiplerinin çiftliklerine el koymaya çağırıyor ve toprağın tasarruf edilme biçimi konusunda kararı tamamen toprağı işleyecek köylülere bırakıyordu. Kararnamenin nasıl uygulanacağı konusunda ise *Sosyalist Devrimciler*'in Ağustos'ta yayınlamış oldukları Toprak Kararnamesi benimsendi. Lenin *Bolşevik* hedeflerle kabul edilen iki Kararname arasındaki farkı, yönetimin demokratik niteliği ile açıkladı: "Demokratik bir hükümet olarak biz, katılmıyor olsak bile, sıradan halkın vermiş olduğu karardan kaçınamayız." *Sosyalist Devrimciler* o dönemde bütün diğer partiler tarafından Rusya'daki köylülüğün temsilcileri olarak görülüyorlar ve çeşitli sovyet seçimlerinde ve Kasım 1917'de Kurucu Meclis seçimlerinde aldıkları oylar da bu gerçeği tasdik ediyordu. Bu yüzden devrimin ilk altı ayı boyunca, *Bolşevikler*'in kurmaya çalıştıkları işçi-köylü ittifakının pekiştirilmesinde *Sosyalist Devrimciler*le kurdukları koalisyon merkezî bir rol oynadı ve 1918 baharında, köylülüğe yönelik politikalarda yeni bir doğrultunun benimsenmesi bu koalisyonun bozulması ile içiçe geçti. Teorik kaynakları 1880'lerin *Narodnaya Volya* hareketinde yatan *Sosyalist Devrimciler* de tarımda sosyalizmden ve toprağın kolektif olarak işlenmesinden yanaydılar ama bunun nasıl gerçekleşeceğine dair bir programları yoktu. *Narodnik* kökenlerine bağlı olarak geleneksel Rus *obşina*'sını (köy komünü ve onun kontrolündeki topraklar- *mir*) yüceltiyorlarsa da, devrim süreci içinde giderek küçük mülkiyetin sözcülüğünü yapmaya başladılar.

Devrimi izleyen ilk yıl içinde Toprak Kararnamesi'nin sonucu olarak toplam 27 milyon hektar toprağa el kondu. Ancak bu toprakların yalnızca yüzde 2.7'si *Bolşevikler*'in öngördüğü türden büyük devlet çiftliklerine ayrılırken, geleneksel komünlere düşen pay yüzde 1'de kalmıştı. Toprağın geri kalan büyük bir kısmı küçük parseller halinde köylü aileleri tarafından işleniyordu. Ancak bu genel rakamlar köylüler arasındaki yeni komünleşme eğilimini gizliyordu. Rusya'nın 19. yüzyılın ikinci yarısında geçirmiş olduğu hızlı sanayileşme sürecinin aşındırmış olduğu komünal alışkanlıklar, sosyalist bir devrimin yaratmış olduğu çerçevede yeniden keşfediliyordu. Ocak ayında yetkililere yalnızca bir yeni komün kayıt yaptırırken, bu sayı Haziran'da 202'ye çıkıyordu. 1921'e varıldığında ise köylüler tarafından işlenen toprağın yüzde 52'si komün ve *artel*'lerin (yalnızca üretim ve dağıtımın ortaklaşıldığı birimler) kontrolüne geçmişti.

Yoksul Köylü Komiteleri

Sosyalist Devrimciler Bolşevikler'den yalnızca siyasal perspektifleri bakımından değil, temsil etttikleri sınıf kesimi bakımından da ayrışıyorlardı. *Bolşevikler*'in stratejisi uzun vadede, yarı-proleter, yoksul köylülerle, hiç değilse kendi geçimini temin edebilecek kadar mülk sahibi olan küçük burjuva *kulak*lar arasında zaten varolan sınıfsal çelişkiyi su yüzüne çıkarmayı öngörüyordu. *Sosyalist Devrimciler*'in sınıfsal tabanı ise giderek zenginleşmekte olan, bu nispeten hali vakti yerinde kesimdi.

Mayakovskiy'in iki grafiği burjuvaziye karşı silahlı işçilerin kazandığı zaferi en kısa yoldan dile getirmeyi amaçlıyordu.

Sol *Sosyalist Devrimciler*'in kırdaki teşkilatlanmaları daha güçlüydü. Dolayısıyla, toprak dağıtımının yürütülme tarzından onlar sorumlu tutuldular. Ancak, bu dağıtım süreci içersinde etkili olan partinin genel politikasından çok, onun temsil ettiği kırsal kesimlerin tercihleri oldu. Bu tercihler ise 19. yüzyılın ikinci yarışından bu yana, giderek daha fazla "kara bölüşüm"den (*çerniy peredel*; bkz. 16; *Rus Devrimci Hareketi*) toprağın özel mülkiyeti ve bireysel tasarrufundan yana kaymıştı. Ancak, 1918 baharında, *Bolşevik* parti ile *Sosyalist Devrimciler* arasındaki ilkesel düzeydeki bu farklılık, henüz bir kopuşa yol açacak sertliğe ulaşmamıştı. O dönemde tayin edici olan unsur kıtlık oldu. Daha Ocak 1918'de bölgesel olarak tehdit edici bir faktör haline gelmiş olan kıtlık, baharla birlikte bütün ülkeyi tehdit etmeye başlamıştı. Bu noktada *Sosyalist Devrimciler*'in enerjisi giderek dış politika sorunlarına ve özellikle de Brest-Litovsk Barış'ına yönelirken, iktidar partisi durumunda kalmış olan *Bolşevikler*'in başlıca sorunu kıtlık oldu. Bu sorunun çözümü için *Bolşevikler*'in başvurduğu araç "Yoksul Köylü Komiteleri" oldu. Mayıs başında Lenin Petersburg işçilerine hitaben yazdığı "Kıtlık Üzerine" başlıklı bir açık mektupta, kitlesel ölçekte bir "halka gidiş" kampanyası için bir çağrı yaptı. Yalnızca "halka gidiş" terimi değil, genel olarak yazının dili bilinçli olarak *Narodnikler*'in terminolojisini yansıtıyordu. Ancak bu yalnızca söylem düzeyinde benimsenmiş bir taktik de değildi.

Lenin'in mek·ubunu izleyen günlerde *Bolşevik* partisi kırdaki yoksul köylüleri komiteler halinde örgütlemeye başladı. Sözkonu komitelerin ikili bir amacı vardı. Bir yandan, kırda üretilen

Emek Sürecinde Sosyalizm-Taylorizm Birleşmesi

Kalkınmışlık açısından son derece geri kalmış bir ülke olan Rusya'da Ekim Devrimi ile birlikte *Bolşevikler* kendilerini tam bir ekonomik kaos içinde buldular. Sanayide üretim büyük ölçüde durmuş ve emek verimliliği (işçi başına üretilen mal) çok düşmüştü. Lenin yeni iktidarın kitle gözünde başarı ölçütünün ekonominin ne kadar kısa zamanda ve etkinlikle düze çıkarılacağı olduğunun bilincindeydi. Bunun da ötesinde, ilk sosyalist ülke olan Sovyetler Birliği'nde ekonomiyi gelişmiş kapitalist ülkeler düzeyine çıkarmak ve hatta onları aşmak gerekmekte ve bu da çok hızlı bir sanayileşmeyi zorunlu kılmaktaydı.

Sanayileşmenin özgül sosyalist biçiminin nasıl olacağı konusu Marksist teoride açık bir biçimde ele alınmamış, sosyalizmin inşası için kapitalist üretici güçler tarafından yaratılan bir sanayi uygarlığı bir varsayım olarak kabul edilmişti. Bununla birlikte Marx'ın kapitalist emek süreci analizi bu sanayi uygarlığının sınıf ilişkilerini nasıl içinde barındırdığını, üretim güçleri (teknoloji) ile üretim yeri ilişkilerinin nasıl bir karşılıklı etkileşim içinde olduğunu açıkça göstermektedir.

Marx'ın emek süreci kuramına göre, emek sürecinin giderek üretici insanın yaratıcılığını ortaya çıkarabildiği bir alan olmaktan çıkması kapitalizmin gelişimi ile birlikte olmuştur. Kapitalizmde üretimin amacı kullanım değerleri üretmek değil, mübadele değerleri üretmektir. Yani, üretim doğrudan doğruya sermayenin büyümesi, artı-değer elde etmesi amacı ile yapılır. Bu nedenle de sermaye emek sürecini en fazla artı-değer gerçekleştirecek biçimde dönüştürmeye çalışır. İşçinin işi yapış yöntemleri, hızı, becerilerini ve bilgisini kullanma biçimi üzerinde -iş örgütlenmesi alanında- tam bir denetim elde ederek yaratılan artı-değer miktarını maksimuma çıkarmaya, başka bir deyişle işin yoğunluğunu arttırarak emeğin verimlilik oranını yükseltmeye çaba gösterir. Bu amaca yönelik olarak, modern sanayi döneminde hem çok etkin, karmaşık iş örgütleme metodları, hem de sermayenin emeğin bilgi, beceri ve yargılarına bağımlılığını en aza indirecek makineler geliştirilmiştir. Dolayısıyla kapitalist emek sürecindeki gelişmeler toplumsal yapıyı, sınıf ilişki ve çelişkilerini içinde barındırmaktadır.

Kapitalist emek süreci Marx'ın kapitalizm analizinde merkezi bir konuma sahip olmakla birlikte, *Bolşevikler*'in sosyalizmi sanayileşme ile birleştirme çabalarında bu analizden çıkarsamalar görmek çok zordur. *Bolşevikler*'e göre sanayileşme ekonomik gelişme ile eşanlamlıydı ve büyük ölçekli makine sanayiin oluşturduğu bir teknolojik baza oturması gerekmekteydi. Bu teknolojik baz yüksek bir emek verimliliği oranı sağlamalı, buna bağlı olarak da en gelişkin iş örgütleme metodlarını uygulamaya koymalıydı. *Bolşevikler* yeni sosyal ilişkiler yaratmanın kapitalizmden üstün bir teknolojik kapasite ve emek verimliliği yaratmaktan geçtiğine inanmaktaydılar. Emek verimliliği objektif bir gelişmişlik ölçütü olarak algılanmıştı. Parti içinde sol muhalif gruplar da bu konuda farklı düşünmemişlerdir; kapitalizm ile sosyalizm arasındaki zorlu mücadele son tahlilde her iki sistemin gerçekleştireceği görece emek verimliliğine göre belirlenecekti.

Önde gelen *Bolşevik* liderler (Lenin, Buharin, Troçki, vb.) üretim yerindeki teknik ilişkilerle toplumsal ilişkileri tamamen birbirinden koparmışlar, üretim yeri ilişkilerinin genel olarak toplumdaki ilişkileri ya da inşasına çalışılan sosyalist toplum ilişkilerine olası yansımalarından pek söz etmemişlerdi.

Rusya'nın ekonomik az gelişmişliğinin yanısıra yaşanan dünya savaşı ve İç Savaş sonucu tamamen çöküntüye uğramış ekonomi, *Bolşevikler*'in hareket serbestisini daha da sınırlamış, yeni toplumsal ilişkiler yaratma uğruna politik gücü yitirme riski ile çok ciddi bir biçimde karşı karşıya kalmışlardı. Devrimin kent kökenli, politik deneyimli ve vasıflı işçileri İç Savaş'ta büyük ölçüde yok olmuşlar, yerlerini kırsal kesimden gelmiş insanlar almışlardı. Sovyet liderler, fabrika deneyimi olmayan bu emeğin iş disiplini edinmesi sorununu en geniş biçimde kapitalist iş örgütlenmesi metodları kullanarak çözümlemeyi benimsemişlerdi. Yeni toplumsal ve ideolojik ilişkilerden türetilen bir yeni emek disiplini yaratma gayreti içine girmemişlerdi.

Bolşevikler, genel olarak, Sovyetler Birliği'nde mevcut teknik, kültürel ve örgütsel cahilliği ortadan kaldırmak ve emek verimliliğini arttırmak için *Taylorizm*'in benimsenmesi, asimile edilmesi gerektiği inancındaydılar. Lenin'e göre, bütün diğer kapitalist gelişmelerde olduğu gibi, bu bağlamda da Taylor sistemi, burjuva sömürüsünün rafine zalimliği ile -iş sırasındaki mekanik hareketin analizi, beceriksiz ve gereksiz hareketlerin bertaraf edilmesi, doğru iş metodlarının geliştirilmesi vs. alanlarında gerçekleştirilen- en büyük bilimsel başarıların bir bileşimiydi. Sovyet Cumhuriyeti her ne olursa olsun bilim ve teknolojide gerçekleştirilen başarılardan değerli olanları adapte etmek zorundaydı. Sosyalizmin inşası, tam da Sovyet gücü ve Sovyet iş idaresiyle örgütlenmesinin kapitalizmin en son başarılarıyla birleştirilmesine bağlıydı. Sovyet liderliği genelde kapitalist yönetim metodları ve pratiği ile sosyalizmi inşa etme konusunu bir problem olarak görmemişti. Lenin "İktidarda burjuvazi değil, işçiler olduğuna göre Taylorizm'i daha fazla reddedemeyiz. Bilimsel araştırma ve pratik deneyim ile onun burjuva özelliklerini bertaraf etmeliyiz." demekte, sosyalizmin Taylor sisteminin rafine zalimliğini ortadan kaldıracağına inanmaktaydı.

Devrim sonrasında kabul edilen ekonomik reform programına göre işletmelerdeki mevcut yöneticiler ve teknik personelin kullanımına devam edilecekti. Kasım 1917'de çıkarılan bir kararname ile hükümet özel şirketlerdeki kapitalist yönetimin kontrolü ve teftişi için işçilerden oluşan fabrika komitelerini görevlendirmişti. Ancak 'işçilerin kontrolü' kavramı genel olarak karar verme yetkisini içermemekteydi. Lenin Rusya'yı burjuva uzmanlardan öğrenmeye çağırmakta, "saf komünist uzmanlar yetişinceye kadar 20 yıl beklenemez" demekteydi.

Büyük ölçekli makine sanayiin gerektirdiği biçimde katı bir komuta hiyerarşisinin benimsendiğini Lenin resmi parti görüşü olarak açıklamış, "...çok yaygın bir görüşe göre... (fabrikalarda) tek-adam diktatoryası demokrasi, Sovyet tipi devlet ve kolektif yönetim ile bağdaşmaz. Bundan daha yanlış bir görüş olamaz" demişti. Resmi görüş böylece üretim yeri ilişkilerini sınıf ilişkilerinden ayırmış ve salt bir teknik ilişki olarak ele almıştı. Hiyerarşik bir yapının, tek-adam yönetimi yaklaşımının üretim yerindeki sınıf ilişkilerine etkilerinden söz edilmemişti. Emek sürecinde yeni iş örgütlenmesi yollarının bulunması gereğini savunanların, örneğin Kollontay, Osinskiy vb. sol komünistlerin muhalefeti etkili olamamış, 9. Parti Kongresi kararlarında bu konuda Buharin'in formüle ettiği görüş benimsenmişti. Karar şöyleydi: "Tek-adam yönetimi hiçbir şekilde sınıfın haklarını ya da sendikaların haklarını sınırlamaz, çünkü sınıf egemenliği herhangi bir biçimi alabilir ve bu biçim teknik uygunluğa bağlıdır, herhalükârda idareci ve yönetici personeli egemen sınıf atar. Tek-adam yönetimi, bir 'uzman'ın yönettiği durumda bile, son tahlilde, proleter diktatörlüğünün bir ifadesidir."

Devrim sonrası Sovyetler Birliği'nde yapılan Taylorizm tartışmasını doğrudan Lenin'in kendisi başlatmamış olmakla birlikte, Taylorizm devlet kapitalizmi programının önemli bir dayanak noktası olmuştu. Bu programla aynı doğrultuda, *Maden Sendikası* içinde A.Gastev, G.A.Gottsman, Oborin ve Felippov'un da olduğu bir grup, sendikaların başlıca görevinin emek disiplinini ve emek verimliliğini güçlendirmek olduğu inancındaydı. Özellikle Gastev, parça başına ücreti ve Taylorizm'i reddetmeleri halinde bunun ulusal bir sabotaj olacağı konusunda işçilere uyarıda bulundu. Ayrıca, emek verimliliğinin zorlama olmadan arttırılamayacağını söyleyerek, tüm önemli işletmelerin hükümet tarafından militarizasyonunu önermişti. Ona göre "Taylorizm'e karşı mücadele, makineye karşı mücadele demekti". Sonuç olarak, *Maden Sendikası* Ocak 1918'de parça başına ücret ve Taylorizm'i destekleme kararı aldı.

İşçileri üretim alanında tam disipline çağıran *Tüm Rusya Sendikaları Merkez Komitesi* de 13 Nisan 1918'de ücret farklılaşması, parça başına ücret ve Taylorist ikramiye planını kabul etti.

25 Mayıs-4 Haziran 1918'de toplanan *Birinci Ekonomik Konseyler (Sovnarkhozly) Kongresi*'nde açılan Tay-

NOT hareketi, Rusya'daki kültürel geriliğin, emek sürecine temel iş normlarının yerleştirilmesi ve bilimsel yönetim metodları ile aşılmasını, böylece de daha yüksek emek verimliliği elde edilmesini amaçlayan bir hamle olarak nitelendirilebilir. Bu hamle o dönemde iş örgütlenmesi, Taylorizm, Rusya'daki uygulama biçimi ve olumsuz etkileri üzerine geniş bir tartışma başlatmıştır. 1921'de oluşturulan bir bibliyografya NOT konusunda 76 yazı içermekteydi. 1924'de araştırma yapan bir araştırmacı konu üzerinde yazılmış 763 makale ve kitap kaydederken, bir başkası 2400 Rusça kitap ve bildiri bulunduğunu bildirmekteydi. Bu teorik tartışmalar ve pratik uygulama metodları üzerine yazılanlar iki grupta toplanabilir: Çok güçlü ve etkin Taylorist grup -Gastev ve onun kurduğu enstitü olan Tsentralnaya Institute Truda (TsIT)- ile hiçbir değişikliğe tâbi tutulmadan Taylorizm uygulamasına karşı olanlar.

lorizm tartışmasında Taylorizm'in en ateşli savunuculuğunu Gastev ve Login gibi mühendisler yapmışlardı. Kalifiye işçilere daha fazla ücret ödemeye dayanan Taylorizm'i bir işçi aristokrasisi yaratacağı, dolayısıyla işçi sınıfını böleceği için, *sol komünistler* ve sendika lideri A.Lozovskiy ise reddetmişlerdi. *Kongre*den sonra da mühendisler kendi meslek dergilerinde zaman zaman Taylor sisteminin emeği bölücü ve emek sürecindeki otoriter yapıyı derinleştirici etkilerinden söz etmişlerse de Taylorizm'in Sovyetler Birliği'nde en yaygın uygulamasının daimi savunucuları olmuşlardı.

*Kongre*yi takip eden aylarda bir kararla Taylorizm'in bir Rus varyasyonu olan Nauchnaya *Organizatsiya Tunda* (NOT) kabul edildi: "*NOT*, üretim süreci ve ona ilişkin tüm koşulların ve unsurların araştırılmasına dayanan bir örgütlenmedir. Başlıca metodu, pratikte zamanın, malzemelerin, mekanik enerjinin kullanımını ölçmek, toplanan tüm verilerin analizini yapmak ve en avantajlı, iyi planlanmış bir üretim planı sentezine ulaşmaktır. bu bilimsel örgütlenmenin gerekli temellerini, psikofizyoloji, refleksoloji ve sağlık üzerine yapılan çalışmalar ve sonuçları oluşturacaktır. Ancak o zaman sadece üretim üzerindeki ekonomik talepler değil, işçilerin çıkarları da gözetilmiş olacaktır."

Sürgün yıllarında batı Avrupa işletmelerinde mühendis olarak çalışmış olan Gastev devrim sonrasında *Maden Sendikası*'nın çok faal bir üyesi olmuştu; Sovyet koşullarında yönetimin ve işçilerin çıkarlarının tam bir uyum içinde olabileceği, sanayi yapısının sosyoekonomik sistemden tamamen bağımsız olduğu inancındaydı. Emek sürecinin yeniden inşasını değil, sanayileşmeyi ve insanın mekanizasyonunu hedef alan Gastev, Eylül 1920'de, *Sendikalar Konseyi*'nin de direktifi ile *Merkezi İş Enstitüsü*'nü *(TsIT)* kurmuştu. Burada işçinin çalışırken yaptığı hareketlere yönelik incelemeler yapılmakta, gereksiz hareketler ayıklanarak fiziksel enerjide tasarruf sağlanmaktaydı. İşçinin bilgisi ve aklını kullanarak inisiyatif alması değil, mekanizasyonun, robotlaşmasının sağlanmasına yönelik çalışmaların yapıldığı *TsIT*'de sayısız laboratuvarlar açılmıştı. İş standardizasyonun başarısı için beceri gereksiniminin minimuma indirilmesinin ve işin çok küçük parçalara ayrılabilmesinin yolları aranmıştı.

Bugün oldukça standartlaşan *NOT* hareketi, 1920'lerde çeşitli ve kısmen zıt görüşleri içinde barındırmıştı. Bunlar Taylor değerlendirmelerinde, kitle katılımı ve inisiyatif almayı teşvik derecelerine göre farklılıklar göstermekteydi. Gastev'in en önde gelen muhaliflerini Sovyet sanayiine toptan ve düz bir Taylorizm uygulamasına karşı çıkan O.A. Ermanskiy, P.M. Kerzentsev ve Strumilin oluşturmuştur.

Ermanskiy, tamamen insani kaygılarla, işçinin fizyolojik ve psikolojik olarak korunması gerektiğini savunmuş, makinizasyon değil, optimalite ilkesine dayanan ve emek sürecinde emeğin yoğunluğunun arttırılmasını gerektirmeyen bir bilimsel iş örgütlenmesi ileri sürmüştü. Strumilin, emek gücünün rasyonel kullanımının refahı sağlanmış ve eğitilmiş işçiler gerektirdiğine ve bunun büyük ekonomik kazanımlar sağlayacağına dikkati çekmişti. Emek gücünün sadece rasyonel kullanımı değil, onun rasyonel yeniden üretimi de çok önemlidir diyen Strumilin ve tezlerini istatistiklerle donatılmış ekonomik hesaplara ve planlı ekonominin verimlilik koşutlarına dayandırmıştı.

Kerzentsev, emeğin verimliliğini arttırmak için zamanın rasyonel kullanım biçimlerini araştıran *Liga Vremia* (Zaman Birliği) adlı grubu kurmuştu (1923). Ona göre, *NOT* sisteminin çalışmasının ön koşulu zamanı en iyi şekilde değerlendirmekti. 'Zaman İçin Mücadele Hücreleri' kuruluşunun ilk yılı içinde 75 şehre yayılmış ve 25.000 üyeye ulaşmıştı. Uyuşukluk ve yavaşlığa karşı mücadele vermiş 'işçi kahramanlar'ı madalyalar ve saatlerle ödüllendirme kampanyası yürütmüştü.

TsIT dışında başka bilimsel işçi araştırma enstitüleri de kurulmuştu. Bunlardan başlıcaları; *Emeğin Bilimsel Örgütlenmesi İçin Kazan Enstitüsü, Tagnrog ve Harkov Enstitüsü*'dür. Fakat bunlardan hiçbiri araştırmalarında, işçinin üretim ile ilgili sorunları çözümlemek için beynini kullanabileceğini, önemli teknolojik buluşlar yapabileceğini öngörmemişlerdi. Çeşitli yerlerde zaman zaman değinildiği halde sosyalist emek sürecinde Taylorizm'in bir başarısı olan kafa-kol emeği ayrımının ortadan kaldırılması yolunda araştırmalar yapılmamıştı.

Bununla birlikte, emeğin bilimsel örgütlenmesi sorunları ile uğraşan tüm bu enstitüler tamamen burjuva emek bilimlerinin birer taklitçisi de değillerdi. Özellikle iş örgütlenmesi, işçi fizyolojisi ve psikolojisi alanlarında disiplinler arası bir yaklaşım sergilemeleri açısından farklılık göstermişlerdi. Taylor, Ford, Münsterberg vb.'nin çalışmalarından esinlenmekle birlikte, *TsIT* dışında, onları aşma çabası genel bir eğitim olarak gözlenmekteydi.

Sovyetler Birliği'nde Taylorizm uygulamasına en güçlü muhalefeti Bogdanov ve bağlı olduğu kurum *Proletkult* yürütmüştü. Bogdanov, *İşçi Sınıfının Bilimi* kitabında emek sürecinin hiç sorgusuz lideri saydığı emeğin üretim deneyimlerinin bilimsellik düzeyine çıkarılması ile kafa-kol emeği ayrımının ortadan kaldırılabileceğini ileri sürmekteydi. Böylece emek gelecekteki komünist toplumda kendi yerini tamamen kendisi belirleyecekti. Bilimi işçi sınıfına taşıyabilmek için de proleter üniversiteleri kurulmasını öngörmekteydi. Bogdanov'un bu görüşleri Temmuz 1918'de Moskova'da ilk proleter üniversitesinin açılışı ile hayata geçirilmişti. Yazarlar, şairler, sanatçılar, bilim adamları vb. elit bir tabakanın oluşturduğu kültürel bir kurum olan *Proletkult* da üniversitenin yönetimini üstlenmişti. İç Savaş sırasında çeşitli yerlerde açılan şubeleri ile büyüyen *Proletkult*'un 1920 sonlarında aktif üye sayısı 400-500 bine ulaşmıştı.

Lenin, kapitalist kültürün asimilasyonundan, Buharin ise "Marksizm ve Amerikanizm'in" birleşmesinden yana iken, Bogdanov ve *Proletkult* yeni sosyalist kültürün oluşturulmasında hem biçim hem de içerik açısından aktif ve bilinçli müdahaleden yana idiler. *Proletkult*'un önemi, kamuyu sosyalizme geçiş için toplumsal ve kültürel ilişkilerin derhal değişmesi gerektiği konusunda duyarlı kılmaya çalışmasındaydı. Sosyal ve ekonomik dönüşüme paralel olarak, duygu, düşünce ve günlük yaşamın sosyalist biçimlerinin yaratılması gerekmekteydi. Hedefi, kafa ve kol emeğinin bilgi ve deneyimlerini birleştirmiş işçiler üreterek emek sürecine yeni bir şekil vermekti. Uzmanlık, iş standardizasyonu ve iş bölümüne karşı, kolektivizm, yaratıcılık ve evrenselliği vurgulamıştı. Bu kimliği ile *Proletkult* kültürel dönüşüm açısından *NOT*'a potansiyel bir alternatif olmuşsa da yeterli mekanizmayı oluşturamamıştı. Yine de sosyalist kültürün inşası konusunda genel *Bolşevik* yaklaşımın zayıflıklarını ortaya çıkarması açısından önemliydi.

Sınıfsız bir toplum yaratmak için kapitalizme karşı verilen mücadelenin ötesinde üretim yerinde de emeğe hükmeden, yönetenle işi yapan arasındaki, vasıflı-vasıfsız, tahsilli-tahsilsiz, kafa-kol emekçisi arasındaki tüm otorite ilişkilerinin yok edilmesini öngören *Proletkult*, parti ileri gelenleri tarafından, başdöndürücü bir hızla sanayileşmesi şart olan Sovyetler Birliği'nde, gerçekleri görmezlikten gelerek entelektüel fantazıler yaratmakla suçlanmıştı.

Sovyetler Birliği'nin içinde bulunduğu teknik ve ekonomik güçlükler nedeniyle, yeni sosyalist bir kültürün inşası ile uğraşmak yerine, burjuva kültürün ve Taylorizm'in asimilasyonu gerekliliğinin savunması ağır basmış, sonuçta da *Proletkult*'un fikirleri Sovyet Devrimi'nin ilk yıllarının coşkusu ve dinamiği içinde emek süreci konusunda üretilen en radikal görüşler olarak kalmıştı.

HACER ANSAL

Şubat Devrimi Orta Asya Müslümanlarının umutlarını ve beklentilerini artırarak onları bölgenin siyasal yaşamında çok daha etkin hale getirmişti. Ancak, Şubat Devrimi'ni izleyen günlerde Türkistan genel valisi Kuropatkin'in tutuklanmasından hemen sonra, bir Rus Kadet Şçepkin önderliğinde kurulan Türkistan Geçici Hükümet Komitesi, Geçici Hükümet'in Orta Asya'da hiçbir gerçek iktidara sahip olamayışı yüzünden bir varlık gösteremedi. Gerçek iktidar Bolşevikler'in *ve* Sosyalist Devrimciler'in *çoğunluğunu oluşturdukları Taşkent Sovyetinin elindeydi. Ancak Sovyet siyasal yapısına rağmen, büyük Rus koloniciliğinin etkisi altındaydı ve ezilen milletlerin kendi kaderlerini tayin hakkını gerçekleştirmesi işini Kurucu Meclisin toplanmasına kadar erteleme eğilimi gösteriyordu. Müslümanların buna cevabı, iki koldan gelişti.* Cedid *(Yenilikçi) reformcular bir Müslümanlar Konseyi kurarlarken, muhafazakarlar bir Ulema Cemiyeti oluşturdular. Her iki grup birlikte 16-23 Nisan 1917'de Birinci Türkistan Müslümanları Kongresi'ni topladılar. Orta Asya'nın siyasal geleceği üzerine belirgin bir karar almamakla birlikte kongre, Rus koloniciliğinin sona erdirilmesi ve toprak sorununun çözülmesi yolunda kararlar aldı. 3 Eylül'deki ikinci kongrede, Orta Asya'nın besin açısından Rusya'ya bağlı olduğunu gözönüne alan Ulema Rusya ile federatif temelde bağlarını korumakla birlikte şeriata dayalı özerk bir Türkistan Cumhuriyeti kurulması amacı öne sürüldü. Ancak 12 Eylül'de* Bolşevikler'in *Geçici Hükümet'e karşı başlattıkları ayaklanma bu hayalleri yıktı. Ayaklanma iki üç gün içinde bastırılmasına rağmen, Ekim Devrimi'yle birlikte başlayan yeni bir ayaklanma 1 Kasım 1917'de Sovyet İktidarının kurulmasını sağladı. Büyük ölçüde Orta Asya'da yaşayan Rusların etkinliğinde gelişen Sovyet iktidarının ardından Üçüncü Türkistan Sovyetler Kongresi toplandı ve Türkistan Halk Komiserleri Sovyeti'nin kurulduğunu ilan etti. Ulema Cemiyeti'nin koalisyon kurma ve Cedidlerin Şuray-ı İslam'ının yerel özerklik talepleri reddedildi. Buna tepki olarak Kokand'da bir konsey toplayan Orta Asya Müslümanları, başında Çokayev'in bulunduğu 12 üyeli bir Halk Konseyi Hükümeti kurarak özerklik için ajitasyona giriştiler. 6 Şubat 1918'de* Bolşevikler *Kokand hükümetine karşı saldırıya geçerek onu devirdiler. Kokand'ın düşmesinden sonra Orta Asya'nın* Bolşevikleştirilmesine *karşı Basmacı ayaklanması başladı.* Bolşevik *politikasının yerel Müslümanlar arasında giderek artan bir dirençle karşılaşması üzerine Müslümanlarla uzlaşma arayışına giren* Bolşevik *partisinin kurduğu* Turkkomissiya *(Türk komisyonu)'nın girişimleriyle 1920'de toplanan Üçüncü Türkistan Komünistleri Konferansı, bir Türk Komünist Partisi, bir Müslüman ulusal ordu kurulması, Rus koloniciliğinin sona erdirilmesi, Rus yerleşmelerinin ortadan kaldırılması ve Orta Asya'da bir Türk Cumhuriyeti kurulması kararı aldı. Öteki Türk ve Müslüman bölgelerdeki gelişmeler aşağı yukarı benzer bir seyir izledikten sonra 1924'te Özbek ve Türkmen Sosyalist Cumhuriyetleri kurularak Sovyetler Birliği'ne katıldı. 1929 ve 1936'da birliğe katılan Tacik ve Kazak Özerk Cumhuriyetleri kuruldu. Kırgız ve Karakalpak Özerk Bölgelerinden Kırgızistan 1936'da cumhuriyet olarak birliğe katıldı. Karakalpak bölgesi ise 1932'de Özbekistan'a bağlı bir özerk cumhuriyet oldu. Resimde bir 1 Mayıs kutlamasına katılan Türkmen tarım işçileri ellerinde "Yaşasın bütün dünya proletaryasının şanlı 1 Mayıs günü" yazan pankartları ve çapalarıyla görülüyor.*

artığı şehirlere aktarırken, bir yandan da geleneksel *obşinaları* (köy komünlerini) teşvik ediyorlardı. *Bolşevikler*, bu politika sayesinde, tıpkı Ekim 1917'de yaptıkları gibi, sol *Sosyalist Devrimciler*'in kendi programlarının bir parçası olan *Narodnik* politikaları uygulamaya koymuş oluyorlardı.

Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi'nin 11 Haziran tarihli kararı "Yoksul Köylü Komiteleri"ni "kulaklar ve zenginlerin artık ürünlerinin yeniden bölüştürülmeleri"nin araçları olarak tanımlıyordu. Başka bir deyişle, *Bolşevikler*'le sol *Sosyalist Devrimciler* arasında temmuz başında yaşanacak olan nihai hesaplaşma yaşanmadan, kırda; her iki partinin temsil ettiği kesimler arasında giderek derinleşecek bir sınıf mücadelesi başlamıştı. Ancak bu süreç yalnızca bir mücadele olarak yaşanmadı. Yoksul Köylü Komiteleri bir yandan, şehirlere gıda aktarırken, bir yandan da, Mayıs ayı için Tarım Komiserliği kendi bünyesi içinde bir "Komünler Şubesi" yarattı. Bu şubenin faaliyetlerine bağlı olarak, köy komünlerinin sayısında bir artış olmakla kalmadı, bu tür geleneksel komünler giderek sovyetler ağı içine özümsendi.

Devrim'den sonra kurulan köy komünleri, yapıları itibariyle son derece büyük bir çeşitlilik gösteriyordu. Yeniden yaratılan 19. yüzyıl ortasında yitmiş geleneksel komünlerin yanısıra, anarşistlerin yarattığı deneysel komünler ve "Eski Müminler"in kurduğu geleneksel komünler görülüyor ve bunlar, büyük bir uyum içinde sovyetlerle birarada çalışıyordu.

İlk Sovyet Anayasası

4 Temmuz 1918'de Moskova'da toplanan V. Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi, yalnızca sol *Sosyalist Devrimciler*'i bütün sovyet organlarında dışlayarak *Bolşevik* iktidarını perçinlemekle kalmadı; aynı zamanda *Rusya Sosyalist Federatif Sovyetler Cumhuriyeti*'nin *(RSFSC)* ilk anayasasını kabul etti. Bu anayasayla Ekim Devrimi'nin, yeni Sovyet devlet rejimi, özel kapitalist mülkiyet ve toprak mülkiyetinin kaldırılması, Rusya'da yaşayan bütün halkların hak ve eşitliği, v.b. gibi büyük kazanımları yasama düzeyinde onaylandı; proletarya diktatörlüğünün politik düzeydeki tezahürünün Sovyetler olduğu kabul edildi ve sömürücüler oy hakkından yoksun bırakıldı. Ancak Lenin, sömürücülerin oy hakkından yoksun bırakılmasını proletarya diktatörlüğünün zorunlu bir koşulu olarak değil, Rus devriminin özel koşullarının sonucu olarak görüyordu.

19 Sovyetler'de İç Savaş

Rus Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti Anayasası 1917'de kendiliğinden oluşan Sovyetleri kurumlaştırmış ve bu kuruluşları devrimin araçlarıyken, devlet gücünü kullanan organlar haline getirmişti. *Bolşevikler*'in temel tezi, profesyonel olmayan üyelerden oluşan Sovyetlerin emekçilerin temsil organları olarak işçi ve köylü kitleleri ve onların örgütleriyle sürekli bir temas içinde olduğu ve bu nedenle klasik parlamentolu yönetimlere üstün olduğu yolundaydı. Sovyet sistemi Lenin'in *Devlet ve Devrim*'de öngördüğü devlet ile halk arasındaki yabancılaşmanın kaldırıldığı, bürokrasinin gereksiz hale geldiği bir "doğrudan sınıf yönetimi"nin gerçekleşme biçimi olarak görülüyordu. Daha Kasım devriminden sonraki ilk günlerde *Bolşevikler* toplumsal yaşamın çeşitli alanlarında görev yapmak üzere Sovyetlerin bölümleri olarak çalışması öngörülen komisyonlar oluşturulmasına önayak olmuşlardı. Ancak İç Savaş'ın patlak vermesi eski devlet örgütüne yeniden işlerlik kazandırılmasını gerektirmiş, pek çok alanda "burjuva uzmanlar"ın kullanılması bir zorunluluk olmuştu.

Ancak hemen belirtmek gerekir ki, daha Ekim Devrimi'nden önce bile Sovyetlerin sahip oldukları güç geniş ölçüde bunların Yürütme Kurullarının eline geçmeye başlamıştı. Zamanla yetkilerin Yürütme Kurullarının az sayıda üyeden oluşan prezidyumları elinde yoğunlaşmaya başladığı gözlendi. En yüksek iktidar organı olarak tanımlanan *Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi*'nin fiili siyasal gücü de benzer biçimde giderek Merkez Yürütme Kurulu ve Halk Komiserleri Konseyi elinde toplandı. Kamenev Aralık 1919'da toplanan VII. *Tüm Rusya Sovyet Kongresi*'nde bu olguyu kabul ediyor ve bunu İç Savaş koşullarına bağlıyordu. Kamenev'e göre İç Savaş nedeniyle en iyi işçilerin şehirlerden çekilmiş olması çoğu kez Sovyetlerin düzenli bir biçimde çalışmalarını engelliyor, genel kurullar seyrek olarak toplanıyor ve etkili olamıyordu.

Siyasal ve idari işlevlerin geniş temsil organlarından giderek küçük komitelerin eline geçmesinin yanı sıra yetkililerin merkezi devlet organları elinde yoğunlaşması olgusu da, yerel Sovyetlerin hareket alanlarını geniş ölçüde kısıtlamaktaydı. Her ne kadar Sovyetlerin etkilerini yitirmeleri ilk planda İç Savaş süreci içinde ve onun yarattığı koşullardan kaynaklanıyorsa da, *Rusya Komünist Partisi*'nin ülkenin tek yasal siyasal partisi olmasının da bunda rolü vardı. Bu durum temel kararların Sovyetler yerine parti organlarında alınması anlamına geliyor ve temsili organları kararları onaylamadan öteye gitmeyen bir işleve zorluyordu. Öte yandan *Komünist Partisi*'nin önderleri de partinin Sovyetlerin üstüne çıktığını kabul etmekteydiler. Troçki 1920 yılında yönetimin parti elinde toplandığını, partinin doğrudan olmasa bile temel kararları alarak ülkeyi yöneten tek güç olduğunu söylüyordu. Zinovyev'de Rusya'da Sovyet iktidarının partinin diktatörlüğü olmadan değil üç yıl, üç hafta bile dayanamayacağını belirtiyor ve "sınıf bilincine sahip her işçinin proletarya diktatörlüğünün işçi sınıfının öncüsü olan *Komünist Partisi*'nin diktatörlüğü dışında bir biçimde gerçekleştirilemeyeceğini bilmesi gerektiğini" söylüyordu. Ona göre partinin Sovyet organları ve sendikalar üzerindeki kontrolü grup çıkarları yerine proletaryanın çıkarlarının gerçekleştirilmesinin tek garantisiydi.
sınıfının öncüsü olan *Komünist Partisi*'nin diktatörlüğü dışında bir biçimde gerçekleştirilemeyeceğini bilmesi gerektiğini" söylüyordu. Ona göre partinin Sovyet organları ve sendikalar üzerindeki kontrolü grup çıkarları yerine proletaryanın çıkarlarının gerçekleştirilmesinin tek garantisiydi.

İç Savaş, sadece yetişkinleri değil, çocukları da savaş görüntüleri içine itmişti. 1919'da çekilmiş bu fotoğraf, "elinde silahıyla genç bir denizci"yi görüntülüyor.

İç Savaş

Daha Ekim Devrimi'nin zaferinden hemen sonra İngiliz, Fransız, ABD ve Japon güçleri, Sovyet Rusya'ya karşı bir saldırı hazırlığına girişmiş, Aralık 1917'de Ingiltere ve Fransa hükümetleri, ABD'nin de bilgi amacıyla, etkinlik alanlarının bölüşümü üzerine gizli bir antlaşma imzalamışlardı. Brest-Litovsk barışının imzalanmasından sonra, Sovyetler Cumhuriyetini Alman ordusunun yardımıyla ezmek umudunu yitiren Amerikan, İngiliz ve Fransız emperyalistleri, 1918 ilkbaharında birliklerini Murmansk'a çıkartırlarken, 6 Nisan'da da Japonya Vladivostok'a bir çıkarma yaptı. Ancak Sovyet yönetimi için asıl kritik olan tehlike Sibirya'daki Çekoslovak kolordusunun ayaklanmasından geldi. Savaş sırasında tutsak düşen ya da Avusturya ordusundan kaçarak Rusya'dan yana geçen Çek ve Slovaklardan oluşan bu kolordu 40 bin kişiyi aşıyordu. Almanya ile barışın imzalanmasından sonra bu Çekler ve Slovaklar, Sovyetler iktidarından Sibirya ve Uzakdoğu üzerinden Almanya'ya karşı savaşın sürdüğü Fransa'daki Batı cephesine katılmak iznini almışlardı. Ancak kolordu komutanlığıyla gizli görüşmelere girişen müdahaleci güçler, onu Sovyetler iktidarına karşı ayaklanmaya yönelttiler. Komutanlık, Sovyet hükümetinin onları Avusturya-Macaristan'a teslim edeceği söylentisini yayarak, Mayıs 1918 sonunda Çekoslovakların ayaklanmasına yol açtı. Ayaklanan Çekoslovak kolordusu, kendilerine katılan öteki Çek ve Slovak savaş tutsaklar ve birkaç bin de gönüllü Rus Beyaz muhafızla birlikte, iyi donatılmış 60 bin asker ve subaydan oluşan büyük bir güç oluşturuyordu. Çekoslovak kolordusunun etkinliği, içerdeki karşı-devrimcileri de yüreklendirerek, 1921'e kadar yeni iktidarı bir "savaş komünizmi"ne mecbur edecek olan İç Savaş'ın ilk işaretini verdi.

"Demokratik **Karşı** Devrim"

İç Savaş genellikle iki evreye ayrılır. Çekoslovak kolordusunun Uralların batısındaki Samarra'yı ele geçirmelerinin ardından, lağvedilmiş olan Kurucu Meclis'in *Sosyalist Devrimci* ve *Menşevik*

üyeleri *Komuch* (Kurucu Meclis Üyeleri Komitesi) adı altında bir hükümet kurdular ve "Halk Ordusu" adı altında bir ordunun örgütlenmesine giriştiler. Halk Ordusu ve Çekoslovak kolordusu, Temmuz ve Ağustos aylarında önemli askerî başarılar kazandı; Kızılordu'nun Doğu Ordusu Grubu komutanı, sol *Sosyalist Devrimci* albay Muraviev'in taraf değiştirmesinin de katkısıyla, Kazan ve Simbirsk şehirleri ele geçirildi. Ancak Eylül'de Toçki'nin Volga cephesine gelmesiyle savaşın yönü değişti. *Komuch* üyeleri, çok daha muhafazakâr olan Geçici Sibirya Hükümeti ile birleşerek, Geçici Tüm-Rusya Hükümeti adı altında etkisiz bir hükümet kurdular. Bu hükümet, savaş bakanları Amiral Kolçak tarafından bir darbe ile dağıtıldı. İç Savaş'ın bu birinci evresi, *Menşevik* ve *Sosyalist Devrimciler* için bir anlamda, son karar anıydı. Önderlerden bir kısmı devrimi savunmak uğruna *Bolşevikler*'in saflarına katılırken, bir kısmı ise artık gerici niteliğini açıkça ilan eden burjuva karşı-devriminin saflarına katıldılar.

Kızılordu'nun Kuruluşu

Barış vaadi, geniş kitlelerin *Bolşevik* iktidara verdiği destekte en büyük rolü oynayan faktörlerden biri olmuştu. Dolayısıyla, *Bolşevikler*'in ilk uygulamaları arasında ordu reformuna yönelik olanlar hatırı sayılır bir yer tutuyordu. Örneğin, daha 17 Aralık 1917'de *Sovnarkom* onbaşıdan generale kadar ordudaki bütün rütbeleri, selamlama zorunluluğunu, subay kulüplerini ve emirsubaylığı kurumunu kaldıran bir kararname yayınlamıştı. Ancak savaşın sürmekte olması ordunun tamamen terhis edilmesini imkânsız kılıyordu. 15 Ocak 1918'de *Sovnarkom* işçiler ve köylülerden oluşan bir kızılordunun kurulması için gönüllülere bir çağrı yayınladıysa da, devrim heyecanın en yoğun olduğu Petersburg'da bile ancak 5.500 asker toplanabildi. Ancak Brest-Litovsk görüşmelerinin çıkmaza girdiği noktada Alman ilerlemesi yeniden başlayınca, çok daha yoğun bir propaganda hamlesi başlatıldı. Geçici olduğuna tarafların hiçbir kuşkusu olmadığı barış imzalandıktan sonra Troçki, Savaş Halk Komiserliği ve Yüksek Savaş Konseyi Başkanlığı görevlerini devraldı ve Nisan ayı içinde 100 binden fazla gönüllü Kızılordu'ya katıldı. Bu gönüllüler arasında, daha devrimden önce çalışmak için Rusya'ya gelmiş birçok yabancı işçi ve savaş tutsağı da vardı. Sovyet yurttaşlığına geçen Çinli, Alman, Polonyalı, Çek, Slovak, Macar, Koreli, Romanyalı ve başka uluslardan gelen bu insanlarla, uluslararası alaylar ve tugaylar oluşturuluyordu.

Ancak İç Savaş'ın çıkmasıyla birlikte, 1918 yazında Sovyetler iktidarı, gönüllülük ilkesinden vazgeçerek zorunlu askerlik hizmetini kabul etmek zorunda kaldı. Bu, o zamana kadar büyük ölçüde militan işçilerden oluşan Kızılordu'nun sınıfsal karakterinin de değişmesine, giderek bir köylüler ordusuna dönüşmesine yol açtı. Orduya gönderilen parti militanları, disiplin eksikliğine karşı savaşıyor, birliklerde eğitim çalışmaları yaparak, müdahalecilerin ve Beyaz muhafızların niyetlerini anlatıyorlarsa da, ordu büyüdükçe Rus köylülerinin geleneksel anti-militarizmi karşısında bu uygulama etkililiklerini giderek yitiriyordu. Örneğin İç Savaş'ın belki de en yoğun yılı olan 1919 yılı başından ordunun mevcudunun 3 milyona ulaştığı 1920'ye kadar, toplam 2.846.000 kişi ordudan firar etti. 1920'ye varıldığında işçilerin ordudaki oranı yüzde 14.9'a düşmüştü. Kızılordu'nun sınıfsal yapısını dönüştüren ikinci bir faktör, giderek Çar dönemi subay ve uzmanlardan yararlanmak zorunda kalınmasıydı. Bu eğilimin kökleri Brest-Litovsk dönemine kadar uzanıyordu. Troçki'nin Temmuz 1918'de Tüm Rusya Sovyetler Kongresi'de yaptığı konuşmanın önemli bir bölümü, orduda askerî uzmanlardan yararlanma gerekliliğini savunmaya ayrılmıştı. Temmuz sonunda, eski subay ve uzmanlar kitlesel ölçekte orduya alınmaya başlandı. Yıl sonuna varıldığında bunların sayısı 36.971'e ulaşmıştı. Köylü ve eski subayların oranının artması Kızılordu'yu, kazandığı bütün askerî başarılara karşın, *Bolsevikler*in komünist bir halk milisi idealinden uzaklaşmasına yol açıyordu.

İç Savaş'ın Birinci Evresi

1918 sonbarında II. Dünya Savaşı sona eriyordu. Eylül'de Bulgaristan'da bir ayaklanma, Ekim'de Avusturya-Macaristan'da, Kasım'da da Almanya'da bir devrim patlak verdi. Almanya'daki devrim işçi ve köylülerin zaferine yol açmakla birlikte, Sovyet Rusya'daki durumun düzelmesine yol açtı. 13 Kasım 1918'de Rusya Merkez Yürütme Komitesi, Brest-Litovsk Antlaşması'nın bütün maddelerinin geçersiz olduğunu açıklıyor ve Sovyetler iktidarının tazminat ve toprak ödünleriyle ilgili bütün yükümlülüklerinin ortadan kalktığını ilan ediyordu.

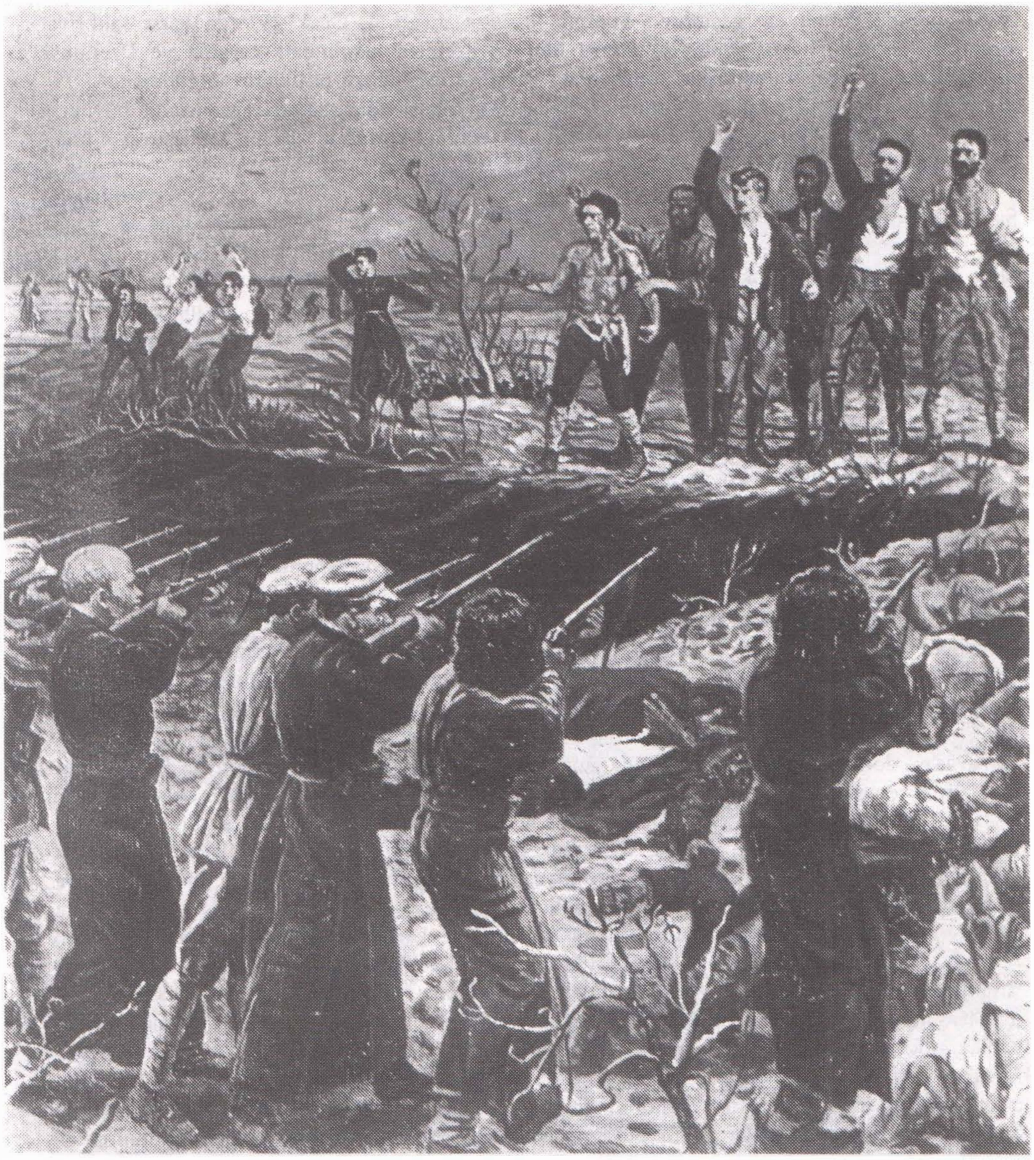
Bu antlaşmanın feshi ve Alman güçlerinin fetih siyasetinin iflası, işgalcilere ve burjuva milliyetçilere karşı Ukrayna, Beyaz Rusya ve Baltık ülkelerindeki emekçi yığınların savaşımını daha da yoğunlaştırdı. Kızılordu da ayaklananların yardımına koşuyor, Sovyet birliklerinin ve partizanların darbeleri karşısında Avusturya-Alman istilacıları, Ukrayna, Beyaz Rusya ve Baltık ülkelerinden ivedilikle kaçıyorlardı. İstilacılar tarafından kurulan karşı devrimci Ukrayna müfrezeleri de yenildiler ve bunun üzerine Ukrayna, Estonya, Letonya, Litvanya ve Beyaz Rusya Sovyet hükümetleri kuruldu. *Sovnarkom* yeni ulusal Sovyet cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını hemen tanıdı.
Ancak Alman güçlerinin yenilgisinin çok önemli bu olumlu sonuçları yanında, Sovyetler ülkesi bakımından ciddi olumsuz sonuçları da vardı. Alman güçlerinin yenilgisi, İngiltere, Fransa, ABD, Japonya ve öteki ülkeler güçlerine, ordularını Sovyet cumhuriyetine karşı kullanabilmek olanağını sağladı. Odessa, Kerson, Sivastopol ve Novorosisk limanlarına Fransız, Yunan, Romanya vb. birlikleri çıkarıldı. Murmansk ve Arhangelsh'e 40 bini aşkın İngiliz ve ABD askeri çıkarıldı. Japonya ve ABD, Uzakdoğu'ya 10 bin asker çıkarmak üzere bir antlaşma

MAHNO, NESTOR İVANOVİÇ (1889-1935)

Asıl adı Mihnenko olan N.İ. İvanoviç 1889'da Ukrayna'da Hulyai-Pole yakınlarında bir köylü ailesinin çocuğu olarak doğdu. 18 yaşında anarşist bir grupla bağlantı kurarak, otoriteye karşı şiddet eylemlerine karıştı. 1910'da bu eylemlerinden ötürü idama mahkum edilmesine rağmen, yaşı küçük olduğu için hükmü infaz edilmeyerek, cezası hapse çevrildi. Moskova'da hapisanede yattığı sıralarda tüberküloz olan Mahno, burada daha sonra siyasal yaşamında sıkı bir dostluk kuracağı Arşinov'la ilişki kurdu. 1917'de salıverilen Mahno hemen Ukrayna'ya dönerek işçiler ve köylüler arasında devrimci ajitasyona başladı. Ukrayna'nın İtilaf devletleri tarafından zaptedilmesi üzerine Moskova'ya giderek Lenin ve Kropotkin ile buluşan Mahno, Temmuz 1918'den Ekim'e kadar güney doğu Ukrayna'da üslenmiş devrimci orduya komutanlık etti. Bu süre içinde Almanlara, Avusturyalılara, Ukraynalı milliyetçilere ve Beyazlara karşı mücadele eden Mahno, bunun yanısıra *Bolşevikler*'in Ukrayna'da oluşturmak istedikleri yönetime de karşı çıktı. Bu arada Vrengel, Denikin Petliyura ve Skoropadskiy gibi Sovyet rejimine karşı mücadele eden kişilere bağlı orduların yenilmesinde önemli bir rol oynadı, deği-

19 Sovyetler'de İç Savaş

Sovyet ressam Brolsky'nin, Bakü Komiserlerinin Kurşuna Dizilişi *tablosu, Transkafkasya'da ve Özellikle Azerbaycan'da Sovyet iktidarının kuruluşunun yol açtığı çetin ve kanlı mücadelelerden bir anı bugüne taşıyor. Azerbaycan'ın başşehri Baku'da Ruslar'ın ve Ermeniler'in vasıflı işçilerin çoğunluğunu oluşturmalarına karşın, Azerbaycanlılar vasıfsız işçilerin çoğunluğunu oluşturuyordu. Küçük burjuvazi ise Ermeniler'den oluşuyordu. Şubat 1917 Devrimi ertesinde kurulan Baku Sovyeti'nde yer alan partilerden* Daşnakçutiyun *esas olarak bir ulusal Ermeni partisi,* Müsavat *bir ulusal Azeri partisi iken Ruslar,* Bolşevik, Menşevik *ve* SR *partileri arasında dağılmışlardı. 1917 sonbaharına gelinirken partiler sınıfa dayalı olmaktan çok etnik yapılara dayanma özelliğini daha çok göstermeye başlamışlardı. Ekim Devrimi'nden sonra kurulan, çeşitli parti ve gruplardan gelen on bir üyeli Transkafkasya Komiserliği, Gürcü* Menşevikler'in *siyasal egemenliği altında belirsiz bir reform programı uygulamaya yöneldi. Ancak* Bolşevikler'in SR'*lerin ve* Daşnakçutiyun'*un muhalefeti karşısında otoritesini yerleştiremeyen Komiserliğin yerini daha çok bir* Menşevik Müsavat *ittifakına dayanan Transkafkasya* Secimi *(parlamento) aldı. Mart 1918'de Baku Sovyetinde çoğunluğu ele geçiren* Bolşevikler'in *Sovyet iktidarını yerleştirmek üzere başlattıkları mücadelede sınıf karşıtlıklarına ek olarak ulusal ve etnik düşmanlıklar da rol oynamaya başlayınca* Daşnakçutiyun Bolşevikler'*le ittifaka girdi, Müslümanlar, Azeriler,* Menşevikler'*le birleştiler ve kanlı çatışmalar başladı. Karşılıklı bir boğazlaşmaya dönüşen mücadele 3 bin ölüyle ve Sovyet iktidarının kurulmasıyla sonuçlandı.*

imzaladılarsa da yalnız Japonya, yaklaşık 10 bin asker gönderdi. Kasım 1918'de İngiliz müdahaleciler, Tüm Rusya Geçici Hükümeti'ni deviren Amiral Kolçak'ı "yüksek naip" ilan ettiler. Güneyde savaşın sona ermesiyle etkinliğini yitiren Osmanlı ve Alman ordularının yerini İtilaf devletlerinin orduları aldı ve Don Kazaklarının ordusuyla Rusya'dan kaçan karşı-devrimciler, General Denikin'in komutası altında birleştirildi. Bu tehlikeli gelişme karşısında Lenin, üç milyon kişilik bir ordu kurulmasını önerdi. Lenin'in bu önerisi Ekim 1918'de, Rusya Merkez Yürütme Komitesi, *Moskova Sovyeti*, işyeri ve fabrika komiteleri ile sendikaları delegelerinin ortak bir toplantısında kabul edildi.

Müdahaleye karşı birçok kez protestoda bulunan Sovyet hükümeti, İtilaf devletlerine barış yapılmasını öneriyordu. Kasım 1918 başında toplanan Rusya Sovyetleri VI. Olağanüstü Kongresi, Rusya'ya karşı savaşı sürdüren hükümetlere bir kez daha barış görüşmelerine başlamak önerisinde bulundu. Ancak Rusya'daki Sovyetler iktidarını ne pahasına olursa olsun devirmek ve Rusya'da kendilerine bağlı bir burjuva hükümet kurmak isteyen İtilaf ülkeleri hükümetleri Sovyet önerilerine kulak asmıyorlardı. 30 Kasım'da Lenin'in başkanlığında bir İşçi ve Köylü Savunma Konseyi kuruldu, sanayii ve ülkenin tüm kaynaklarını müdahalecilere ve beyaz muhafızlara karşı seferber etmek, ulaştırma hizmetlerini örgütlemek ve savaş sanayiini genişletmekle görevlendirildi.

Aynı dönemde Parti Merkez Komitesi, o sırada en önemli cephe durumuna gelmiş olan Güney cephesinin güçlendirilmesini istedi. Bunun üzerine cepheye siyasal ve askeri konularda deneyimli militanlar ve Moskova işçi tümeni, İnza ve Ural birlikleri vb. gibi yeni takviyeler gönderildi. Aralık 1918'den başlayarak müdahalecilerin ve Beyaz muhafızların saldırılarını durdurmak ve Ocak 1919 başında bir karşı saldırıya geçmek başarısı gösterildi. Şubat'ta da Çaritsin'i savunan birlikler saldırıya geçti ve Güney cephesindeki birliklerin ortak çabaları sayesinde, Don bölgesindeki Krasnov ordusu yeniliyordu. *Bolşevik* ajitasyonun ve cephede uğranılan yenilgilerin etkisiyle, bir çok Kazak savaşı terketti. Kızılordu'nun Güney'deki saldırısını başarısızlığa uğratmak isteyen İtilaf devletleri, Kuzey'de bir saldırı düzenledi ve Amiral Kolçak'a, Doğu cephesinin Kuzey kesimindeki büyük kuvvetleri kaydırarak Perm-Katlas bölgesinde İngiliz ve ABD müfrezeleriyle birleşmek ve onlarla birlikte Moskova üzerine yürümek emrini verdiler. Beyaz muhafızlar, 3. Sovyet ordusunu yenilgiye uğratarak Aralık

şık zamanlarda Ukrayna'da devrimci yönetimler kurdu. *Mahnovşçina* diye adlandırılan bu rejimin özel bir gerilla taktiği uygulanan *Ukrayna'nın Devrimci İsyan Ordusu* adlı bir ordusu vardı. Bununla birlikte Mahno, anarşist aydınların eğitim ve propaganda ile yönlendirdiği işçi, köylü ve asker konseylerinde sosyal devrimin ön kuruluşunu belirli ölçülerde oluşturmaya çalıştı. Ancak *Bolşevikler* 1919'dan 1920'nin sonuna kadar Ukrayna üzerinde baskı uygulayıp, sonunda Mahno'nun yönetimini ezerek, ordusunu dağıttılar. Mahno ise Ağustos 1921'de Rusya'yı terkederek bir süre Polonya ve Romanya'da tutuklu kaldıktan sonra Paris'e yerleşti. 1926'da *Arşinov'un Örgütlenme Platformu*'nu desteklemesine rağmen onun 1930'da *Bolşevik* saflara katılmasını kabul etmedi, daha sonra da yoksulluk ve yalnızlık içinde öldü.

Üç ciltten oluşmuş olan hatıraları 1929 ile 1937 arasında basılan Mahno'nun partizan savaşı ve özellikle oldukça dramatik bir sonla noktalanan Ukrayna'daki yönetimi, Ekim Devrimi süreci içinde anarşizme dayalı oldukça ilginç bir deneyim sayılmaktadır.

1918 sonunda Perm'i ele geçirdiler. Bununla birlikte 3. Ordu, Ocak 1919'da karşı saldırıya geçebildi. *Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi* Merkez Komitesi tarafından kurulan ve Dzenjinskiy ile Stalin'den oluşan soruşturma komisyonu, Doğu cephesindeki birliklerin örgütlenme kusurlarını ortaya çıkararak, bu ordunun güçlenmesi ve savaşkanlığının artmasında büyük bir rol oynadı. Aralık 1918'de Ufa, Ocak 1919'da Onenburg kurtarıldı, Doğu cephesinin Güney kesiminde Uralsk'a giren Kızılordu, genel saldırıya geçiyordu.

Savaş Komünizmi Dönemi

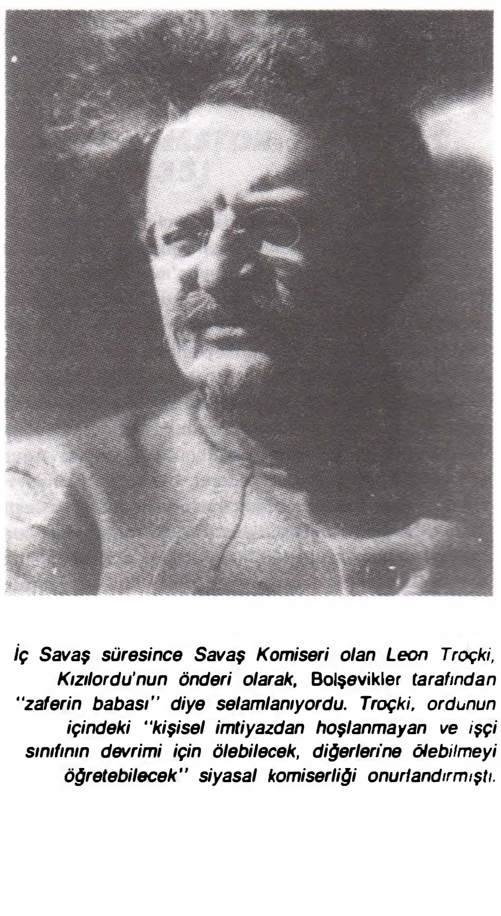
Mart 1918'de Brest-Litovsk barışının imzalanmasından sonra, devlet örgütünün tamamen çökmüş olduğu, savaş sırasında yakılıp-yıkılmış, toplumsal ve ekonomik bakımdan geri kalmış bir ülkenin yönetiminde olan *Bolşevikler*, devlet ve toplumun köklü bir dönüşümünü gerçekleştirme sorunu ile karşı karşıyaydılar.

Ekonomik alanda yeni bir yapılanmanın ilk girişimleri 1918 yılı yaz aylarında patlak veren İç Savaş nedeniyle olanaksız hale geldi. İç Savaş'ın koşulları *Komünist Partisi*'ni pek de amaçlamadığı bir takım ekonomik ve toplumsal kararlar almaya zorladı. Daha sonra Savaş Komünizmi diye adlandırılan bu dönem pratik ve teorik amaçlar ve araçlardan oluşan bir uygulamalar bütünü olarak kendini gösterir. Bu dönem *Bolşevikler*'in Avrupa işçi sınıfının desteğinden henüz ümitlerini kesmedikleri bir dönemdir. Savaş sonunda gerek galip, gerekse mağlup ülkelerde ortaya çıkan derin sarsıntıların özellikle Avrupa'da bir devrime yol açacağı, bunun da sömürge ve yarı-sömürge Asya ülkelerindeki anti-emperyalist kurtuluş hareketleri ile destekleneceği görüşü genel olarak kabul edilmekteydi. Bu anlayış çerçevesinde Rusya'da gerçekleşen devrim ve amaçlanan dönüşüm dünya devrimine giden kaçınılmaz yolun önemli bir parçası olarak algılanıyordu.

İç Savaş'ın doruğa çıktığı 1919 yılında ana hatlarıyla oluşmaya başlıyan Savaş Komünizmi sisteminin temeli devletin üretim ve dağılımın tümünü kapsamaya çalışması olarak kendini gösterir. Temel uygulamalar, köylülerin ürün teslimi mükellefiyeti, devletleştirilmiş sanayiin merkezden yönlendirilmesi, gıda ve diğer tüketim mallarının sınıfsal normlara bağlı olarak eşitlik ilkesine göre parasız olarak dağıtımı, çalışma zorunluluğu ve bir bütün olarak para ekonomisinden doğal ekonomiye geçiş olarak kendini gösteriyordu. Savaş Komünizmi sistemi 1919 yılı içinde Kızılordu'nun ihtiyaçlarını sağlama ve kentlerde yaşayanların beslenmeleri açısından belli bir başarı sağlamakla birlikte, genel olarak ekonomik çöküntünün aşılması ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi açılarından bir ilerlemeyi gerçekleştiremedi. 1920 yılı başında İç Savaş'ın geçici olarak sona ermesi, ekonomik ambargonun gevşemesi ve yabancı ülkelerle yapılan ilk antlaşmalar. Sovyet yönetimine bir süre için rahat nefes alma fırsatını verdi. Ancak *Rus Komünist Partisi*'nde, farklı görüşlerin mevcudiyeti bir yana bırakılırsa, genel çizgileriyle savaş komünizmi sisteminin geliştirilmesi yoluyla doğrudan komünist bir topluma geçişi amaçlayan eğilim ağır bastı. Bu anlayış, askerî yöntem ve araçların ekonominin tümünde uygulanması anlamına geliyordu. Troçki'nin 1919 yılı sonlarında önerdiği gibi, tüm halkın dev bir emek ordusu haline dönüştürülmesi öngörülüyordu. Bu amaçla köylülerin de yol, orman ve nakliye gibi alanlarda ve diğer kamusal işlerde kitlesel olarak çalıştırılması sistemleştirildi. Altı ordu, emek ordusu haline dönüştürüldü ve özellikle demiryolu ve karayollarının tamiri işinde kullanılmaya başlandı. Emeğin yoğunluğunu artırmak için ücretsiz ek çalışma anlamına gelen "subbotnik" hareketi teşvik edildi ve bu komünizme geçişin bir göstergesi olarak sunuldu. Lenin'e göre kişilerin toplumun çıkarı için devlet veya herhangi bir makam tarafından kurala bağlanmamış ücretsiz çalışmalarının yaygınlaşması komünizme geçişin göstergesi olarak kabul edilebilirdi.

Şubat 1920'de Rusya'nın *Elektrifikasyonu İçin Devlet Komisyonu* (GOELRO) kuruldu. Bu komisyon Aralık 1920'de uzun vadeli bir yeniden inşa programı hazırladı. Bu plan, ekonominin yeniden inşasından elektrifikasyon aracılığıyla modernleşmeyi amaçlıyor, sanayi üretiminin 10-15 yıl içinde 1913'e oranla iki kat arttırılmasını öngörüyordu. *GOELRO* planı aynı zamanda kırsal emeğin daha gelişkin bir toplumsallaşma düzeyine yükseltilmesini ve yeni tekniklerin tarım alanında geniş ölçüde uygulanması gereğini de vurguluyordu. Gerekli olan kaynakların (17 milyar altın ruble) esas olarak tarım ürünü dışsatımı ve dış kredilerden sağlanması düşünülüyordu. Bu bağlamda *GOELRO* planının başarısı dış sermaye ile etkin bir işbirliğinin ve verimli bir tarım sektörünün varlığına bağlıydı.

Bu arada zaten devletleştirilmiş bulunan büyük ve orta ölçekli sanayiin yanı sıra, Kasım 1920'de makine kullanan işletmelerden 5 işçi, diğerlerinden ise 10 işçiden fazla çalıştıranların devletleştirilmesi kararı alınmıştı. Böylelikle aşağı yukarı tüm sanayi devletleştirilmiş oluyordu. Aynı zamanda tüketim mallarının ücretsiz dağıtımı sistemi de geliştirildi. Parasız yemek veren yemekhanelerin sayısı büyük bir hızla arttırıldı. 1920 yılında Petersburg'da yaşayanların hemen hemen tümü, Moskova halkının ise yaklaşık yarısı buralardan yararlanıyordu. Bu rakam tüm Rusya çapında 38 milyonu bulmaktaydı. *Halk Komiserleri Sovyeti* 1920 yılının Aralık ayında gıda maddelerinin yanı sıra kitlesel olarak tüketilen malların da ücretsiz olarak dağıtılması kararını alınca, bu komünizme doğru atılmış önemli bir adım olarak algılandı. Konut, ısınma, su, havagazı ve posta pizmetleri de ücretsiz hale getirildi. Paranın ekonomi içindeki rolü son derece arka plana düştü. Kaldı ki bu sıralarda çok miktarda para basılması nedeniyle rublenin değeri savaş öncesinin 1/188'i düzeyine düşmüş durumdaydı. Devlet işletmeleri

İç Savaş süresince Savaş Komiseri olan Leon Troçki, Kızılordu'nun önderi olarak, Bolşevikler tarafından "zaferin babası" diye selamlanıyordu. Troçki, ordunun içindeki "kişisel imtiyazdan hoşlanmayan ve işçi sınıfının devrimi için ölebilecek, diğerlerine ölebilmeyi öğretebilecek" siyasal komiserliği onurlandırmıştı.

19 Sovyetler'de İç Savaş

Ekim Devrimi'nin hemen ertesinde, yeni rejim kendisini düşmanlarına karşı çıplak ve korumasız buldu. Silahlı karşı devrim hareketine karşı düzenli bir askerî güç oluşturulması gerekliydi. Bolşevik *kuvvetleri 200 bine yakın sayıdaydı, ancak silahları yetersizdi, eğitimsiz ve disiplinsizdiler. Almanların Brest-Litovsk'daki ağır koşulları, yeni sosyalist devlet için ciddi bir uyarı olmuştu. Çarlık Rusya'sından kalan ordunun 'demokratikleştirilmesi', subayların seçilmeleri için propaganda faaliyetleri başlatıldı. Ancak sosyalist yapıya hiçbir şekilde uygun olmayan eski orduya bağlı askerler Ocak 1918'de terhis edildi. Hemen ardından, 15 Ocak'ta çıkarılan bir kararnameyle Kızılordu'nun kurulmasına karar verildi. Kızılordu, proleter devrimi uluslararası duruma getirmekten çok, sosyalizmi savunmak hedefini güden ve gönüllülük temeline dayanan bir milisti. Troçki, dışişleri bakanlığından kendi isteğiyle ayrıldı ve 13 Mart'ta Savaş Komiserliğine atandı. Troçki, ilk önce proleterler arasında gönüllüleri toparlamaya çalıştı, daha sonra yoksul ve küçük köylüleri Kızılordu'ya çağırdı. Lenin 1 milyon kişilik bir ordu hedeflemişti, Troçki bu hedefe varmak için, eksik olan kimi kadroları Çarlık Rusya'sının subaylarıyla doldurdu. Aynı zamanda siyasal alanda çalışmış komiserler de orduda görev aldı ve Kızılordu teknik ve ideolojik niteliklerin bir karışımı halini aldı. Daha Mart sonunda Kızılordu 153 bin 678 sayısına ulaşmıştı; bu sayı bahar sonunda 300 bine, bir yıl sonra da 1 milyona çıkacaktı... İç Savaş'ın büyümesiyle askerlik zorunlu hale getirildi, ve Kızılordu hem askerî, hem de siyasal güç olarak Sovyetler'de önemli bir rol oynamaya başladı.*

arasındaki ilişkilerin para dışı birimlerle kurulması çabaları geliştirildi. Hiçbir anlamı kalmayan nakdi vergiler Şubat 1921'de tamamen kaldırıldı.

Devlet tarım alanında da doğal ekonomi çerçevesinde düzenleyici tedbirler aldı. Çiftçiler o sıralarda belli bir miktar ürün teslimi ile zorunlu tutulmaktaydı. 1920 yılında "Ekim Komiteleri" kurularak, nerede hangi ürünlerin yetiştirileceğini saptama ve böylece bir sonraki yılın ürününü önceden planlama yetkisi devletin görevi olarak belirlendi. Böylelikle özellikle ekim alanının genişletilmesi ve çiftçilerin kendileri için yeterli ürün miktarının üzerine çıkmamaları olasılığına karşı tedbir alınmak isteniyordu. Başarılı üreticilerin primlendirilmesi öngörülmekle birlikte, ürün fazlasının piyasada satılması engellenmekteydi. Ancak milyonlarca tarım işletmesinin bu şekilde yönlendirilmesi yalnızca geçici bir tedbir olarak düşünülüyor, gelecek için büyük tarım işletmelerinin oluşturulması hedefi konuluyordu. Bu amaca yönelik olarak Savaş Komünizmi döneminde 10.500 kolektif tarım işletmesi ve 5 bin Sovyet işletmesi de oluşturuldu. Ancak bunların toplam ekim alanındaki payları yüzde 3-4 düzeyini aşmıyordu. Ekim 1918'de yoksul köylülerin toprak sahibi kılınması, milyonlarca tarım işçisini küçük çiftçi haline getirmiş, ancak büyük tarım işletmelerinin bu şekilde parçalanışı, tarımsal üretimi olumsuz yönde etkilemişti.

Bütün bu doğal ekonomiyi yaygınlaştırma çabalarına rağmen, serbest piyasayı tamamen devre dışına çıkarmak mümkün olamıyordu. Bütün tedbirlere karşın, şehirlere kaçak yiyecek maddesi girişi engellenemedi. Ülkenin her yerinde küçük piyasalar oluşmuş durumdaydı ve karaborsa yaygındı. Böylelikle ülke ekonomisi bir yandan *Bolşevikler* tarafından gerçekleştirilmeye çalışılan doğal ekonomi, öte yandan piyasa ekonomisi olmak üzere ikiye bölünmüş bir durum almıştı. Sovyet iktisatçısı L.N. Kricman "devrim girdabında iki ayrı katman yerleşmiş durumda" diye

yazıyordu "üstte görünen proleter doğal ekonomi ve onun altında gizli olan kapitalist mal ekonomisi".

Savaş Komünizmi tedbirlerine yöneliş, İç Savaş'ın yıkımına karşı başlangıçtaki göreli başarılardan sonra, 1921 yılı içinde giderek büyüyen ekonomik sorunlarını çözmede etkili olamadı. Sanayi ya tamamen devre dışı kalmış ya da ayda ancak birkaç gün çalışan işletmelerden oluşuyordu. İşçilerin önemli bir bölümü askere alınmış, pek çoğu da hiç değilse beslenmenin mümkün olduğu kırsal alanlara taşınmış, şehirler boşalmıştı. Büyük sanayi savaş öncesi üretim düzeyinin 1/7'sine düşmüştü. Tarımda da üretim 1913 düzeyinin çok altına inmiş durumdaydı. Çiftçiler kendi gereksinimlerini bile zor karşılar durumdaydılar. Küçük sanayi üretiminin 2/3 oranında azalmış olduğu hesaplanıyordu, demiryolu ulaşımı çökmüştü. Rusya ekonomik bakımdan onlarca yıl geriye dönmüştü. Şehirlerde beslenme sorunları ağırlaşmış, kırsal alanlarda ürün zoralımına giden ekiplere karşı huzursuzluk artmış, isyanlar görülmeye başlanmıştı. Özellikle Volga ve batı Sibirya bölgelerinde silahlı köylü grupları büyük boyutlara ulaşmıştı. Resmî rakamlara göre 1921 yılı başında 165 dolayında büyükçe köylü grubu silahlı eylem içinde bulunmaktaydı. Ancak bütün bu gelişmelerin doruk noktasını Kronstadt ayaklanması oluşturdu. Şubat 1921'in sonlarına doğru başlayan ve Kızılordu tarafından 18 Mart'ta bastırılan ayaklanma, mevcut ekonomik bunalımın ağır bir yansımasıydı. "1921 baharında ekonomi siyasete dönüştü: Kronstadt" diyen Lenin durumun bilincindeydi. *Bolşevikler* ekonomik politikalarını radikal bir biçimde değiştirdiler.

Lenin, Rus Komünist Partisi'nin 18-23 Nisan 1919'da yapılan VIII. Kongresi'nde köylüler için şunları söylemişti: "Proleter devrimden yana, burjuvazi ise devrime karşı. Bu iki sınıf arasındaki ilişkileri belirlemek kolay. Ancak, küçük köylülerin oluşturduğu sınıf, kaypaktır. Küçük köylü kısmen mülk sahibidir, kısmen de çalışan sınıftandır: Öteki çalışanları sömürmez. Yıllar boyunca küçük köylü, büyük güçlüklerle konumunu korumuş, kapitalistlerin ve toprak sahiplerinin sömürüsünden yakınmış ve her şeye dayanmıştır. Gene de mülk sahibidir. Öyleyse bu kaypak sınıfa karşı tutum belirlememiz çok güç olacaktır. (...) Ekonomik bakış açısından küçük köylüye yardım etmemiz gerektiği açıktır. Teorik olarak, hiç kuşku yok buna. Ancak alışkanlıklarımız, kültür düzeyimiz ve kültürel/teknik kuvvetlerin yetersizliği yüzünden ve kırsal kesime yaklaşırken sık sık karşı karşıya kaldığımız çaresizlik yüzünden, yoldaşlar sık sık baskıya başvuruyorlar, böylelikle her şeyi mahvediyorlar. (...) Pratikte, şuna benzer vakalarla yüz yüze kalıyoruz: Komisyondaki bir yoldaşımız köylülerle çevrili; her biri soruyor: "Söyle bana, ben küçük köylü müyüm, değil miyim? İki atım ve bir ineğim var... İki ineğim ve bir atım var. vs." Her birinin küçük köylü olup olmadığını söylemek için, çiftliklerinin tarihini, daha üst ve alt gelir grubundakilerle olan ilişkisini bilmek gerekir- kesin olarak bilemeyeceğimiz şeyleri. (1913'de çekilmiş bu fotoğraf, tarla faresi avı için tuzak hazırlıyan köylüler görülüyor.)

VIII. Parti Kongresi ve Yeni Program

18-23 Mart 1919 arasında, Rusya Komünist Parti VIII. Kongresi toplandı. 300 bin parti üyesini temsil eden bu kongrede, Merkez komitenin raporu, RK(B)P program tasarısı, askerî durum ve askeri siyaset, partinin kırlardaki etkinliği sorunu ve örgütlenme sorunları incelendi. Lenin'in hazırladığı yeni parti programı bu kongrede kabul edildi. İlk parti programının kabulünden sonra 15 yılı aşkın bir süre geçmişti. Rusya'da proletarya diktatörlüğünün kurulması, bu program tarafından saptanan görevin tamamlandığı anlamına geliyor, partinin karşısına işçi sınıfının diktatörlük devletini sağlamlaştırmak ve sosyalizmi kurmak gibi yeni görevler çıkıyordu.

Kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminin görevlerini saptayan yeni programda, Sovyet demokrasisi, burjuva demokrasisinin sınıfsal özü ve aldatıcı niteliği ile karşılaştırıldığında, demokrasinin daha ileri bir aşaması olarak tanımlanıyordu. İktisadi alanda yeni program, ülkedeki üretici güçlerin gelişmesini, sovyetler iktidarının izlediği iktisat siyasetinin temel etkeni olarak kabul ediliyor, burjuvazinin tamamen mülksüzleştirilmesini, üretim ve bölüşüm araçlarının kamu mülkiyetine devredilmesini öngörüyordu. Ülkedeki tüm iktisadi etkinliğin tek bir planla düzenlenmesi temel görevlerden biriydi. Parti kuruluşuyla ilgili kararında, Merkez Komitenin partinin toplumsal bileşimi üzerinde özenle durmasını, işçi ve köylü olmayan öğelerin partiye alınmasında çok büyük bir dikkat gösterilmesini tavsiye eden kongre, onbinlerce partilinin devlet aygıtında görev aldığını göz önünde bulundurarak, bu militanların halk yığınlarından koparak bürokratlaşmaları tehlikesine karşı da güçlü bir savaş açılmasını öneriyordu. Bunun üzerine; bütün üyelerin kayıtlarının yenilenmesi kararlaştırıldı. Gerçekte bu karar, partinin arındırılması anlamına geliyordu. Ülkenin durumunun çok sıkı bir merkeziyetçilik ve çok sert bir disiplini gerektirdiği, partinin bu dönemde askeri bir disipline gereksinim duyduğu ileri sürülerek, disiplinin pekiştirilmesine büyük bir önem veriliyordu.

İç Savaş'ın İkinci Evresi

VIII. Kongre'nin sona ermesi, İtilaf devletleri ve Beyaz muhafızların yeni bir saldırısının başlamasıyla örtüştü. İç Savaş'ın bu ikinci evresinde, Sovyet Rusya başlıca beş cephe tarafından kuşatılmıştı. Bunlardan Baltık cephesi, 1918'de Almanlar tarafından işgal edilmiş, ancak II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle, burada Finlandiya, Estonya, Letonya ve Litvanya cumhuriyetleri ilan edilmişti. Bu cumhuriyetlerle Rusya arasındaki ilişkiler zaman zaman gerginleştiyse de, açık savaş son derecede sınırlı kaldı. Kuzey cephesinde ise tayin edici olan unsur, Britanya başta olmak üzere İtilaf güçlerinin Murmansk ve Arhangel'e yapmış oldukları çıkartmaydı. Ancak, iklim ve coğrafi koşulların elverişsizliğiyle, bu bölgedeki silahlı çatışmalar da son derecede sınırlı kaldı. İşgalci güçler, Sovyet Rusya'ya daha çok, karşı devrime malî ve askerî destek sağlayarak zarar verdiler. İç Savaş'ın asıl cereyan ettiği yer ise Güney ve Doğu cepheleri oldu. Mart 1919'daki plan, girişeceği saldırıyla Volga'ya erişecek Sibirya komutanı Kolçak'ın güneydeki Denikin'le birleşerek Moskova üzerine yürümesiydi. Ancak Beyaz generallerin ve onları destekleyen emperyalist güçlerin kendi aralarındaki ihtilaflar, herhangi bir noktada böyle bir birleşik cephenin kurulmasını engelledi. Örneğin İngilizlerin desteklediği ve Batı Sibirya'yı kontrol eden Amiral Kolçak, Japonlar tarafından desteklenen Doğu Sibirya komutanı Semenov ile sürekli anlaşmazlık halindeydi. Dahası her iki general de, nüfusun çoğunluğunun neredeyse doğal ekonomi denebilecek kadar geri koşullarda yaşadığı bölgede, yerel bir popüler tabandan yoksundu. Beyaz orduların vahşeti ve Kolçak yönetiminin baskıcı niteliği 1919-20 yılları içinde sayısız köylü ayaklanmalarına yol açmıştı. O kadar ki, 1920 başında askerî durumunun umutsuzluğunu anlayan Kolçak, biriktirdiği altınlarla birlikte doğuya kaçarken, İç Savaş'ın başında ilkin isyan etmiş olan Çekler tarafından durdurulup *Bolşevikler*'e teslim edildi. Güney cephesi ise, karşı devrimin popüler tabanının en geniş olduğu cephe idi.

1919'da yapılmış, Kızıl Donanma'yı öven bir afiş.

Bu cephede savaşan karşı devrimci güçler 1919 yazında General Denikin'in komutasındaki "Güney Rusya Silahlı Kuvvetler"i adı altında birleştirildi. Sözkonusu ordu dört farklı bileşenden oluşuyordu: Savaş sırasında Almanları, savaştan sonra, Fransızları daha sonra da Polonyalıları Ukrayna'ya davet etmiş olan Ukrayna milliyetçileri; merkezi Kafkasya ve Dağıstan'da olan ve Gotsinskiy adlı bir molla önderliğindeki Müslüman muhalefet; göçebe ve savaşçı Don Kazakları ve Rusya'daki *Bolşevikler*'den kaçan "gönüllüler ordusu". Ancak Güney cephesinde ve özellikle Ukrayna'da burjuva restorasyonundan yana karşı devrimci güçlerin yanısıra hatırı sayılır bir devrimci nüfus vardı.

Güney cephesindeki savaş Sovyet rejimin varlığını tehdit eden en ciddi krizin yaşanmasına yol açtı. Ağostos 1919'da Kızılordu'nun güneye saldırısı püskürtüldü ve General Denikin'in silahlı kuvvetleri Moskova'ya doğru ilerlemeye başladı. Bu ilerleme devam ederken, Ekim 1919'da İç Savaş boyunca Baltık cephesinden kaynaklanan yegâne büyük tehlike yaşandı. General Yudeviç komutasındaki bir Beyaz ordu ani bir harekâtla Petersburg'u kuşattı. Durum o kadar vahimdi ki, Petersburg Savunma Komitesi başkanı Zinovyev, düşmanın eline geçmesin diye fabrikaları terketmeyi, limanda bekleyen filoyu batırmayı tasarlamaya başladı. Tasarı Lenin'in müdahalesi ile reddedildi. 1919 sonbaharı halkın Bolşevik rejimi kurtarmak için giriştiği seferberliğin doruk noktasına ulaştığı dönem oldu. Ülke Beyaz orduların zulmünden yılmış, her ne pahasına olursa olsun, kitleler savaş komünizminin bütün zor yanlarına karşın *Bolşevik* rejimi kendi rejimleri olarak benimsemeye karar vermişti. *Bolşevikler*'in orta köylülüğü de kendi yanlarına çekmeye yönelik politikaları sonuç vermiş, kır büyük ölçüde karşı devrime karşı ayaklanmaya başlamıştı. 1920'de büyük bir kış harekâtıyla "Güney Rusya Silahlı Kuvvetleri" geri çekilmeye zorlandı. Ocak 1920'de ordunun hayati personel kaynağı olan Don bölgesi tamamen Kızılordu'nun kontrolüne girdi ve deniz yoluyla Kırım'a kaçan Beyaz orduların komutası Denikin'den Wrangel'e geçti. 11 Haziran 1920'de Kızılordu Ukrayna'nın en büyük şehri Kiev'e girdi. Wrangel'in Kırım'daki ordusunun da Kasım 1920'de buradan çekilmesiyle eski Rus İmparatorluğu'nun Avrupa'daki toprakları karşı devrimden tamamen arındırılmış oldu. Bundan sonra karşı devrim ancak çok sınırlı bir ölçekte Sibirya'nın en doğu bölgelerinde Pasifik kıyısında, işgalci Japonların desteğiyle 1922'ye kadar yaşayabildi. Bu tarihte Japonlarla birlikte karşı devrimciler de ülkeyi terketti. İç Savaş sona ermişti. Ancak *Bolşevik* yönetimi savaşı kazanmak kadar zorlu bir görev bekliyordu. Ekim Devrimi'ni mümkün kılan öncü işçi kadrolar İç Savaş tarafından telef edilmişti. 1917'de 3.024.000 olan sanayi işçilerinin sayısı 1921-22'de 1.243.000'e düşmüştü. Üstelik 1921-22'deki işçilerin önemli bir bölümü savaşmamak için çalışmayı tercih etmiş esnaftan, öğrencilerden vs. oluşuyordu. Aynı dönemde bir yıl önce 14 bin olan parti üyesi sayısı ise 5 bine düştü. İç Savaş'ı izleyen yıllarda bir işçi devriminin iktidara getirdiği bu partinin üyeleri, köylü nüfusun iki yıl içinde 16.5 milyondan 24 milyona çıktığı, işçilerin telef olduğu bir ülkede proletarya diktatörlüğünün ne anlama gelebileceğini keşfetmeye koyuldu.

Avrupa'da Sosyalist Devrimler

Alman Devrimi: 1918-1923

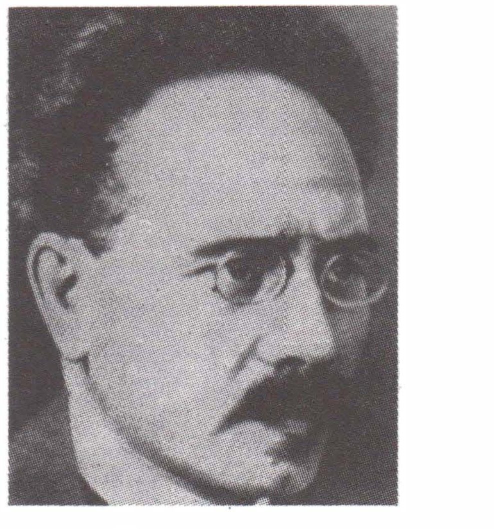
1914 öncesinde Almanya dünya işçi ve sosyalist hareketi içinde önemli bir yer tutuyordu. Alman işçi sınıfı gerek sayısal gerekse örgütsel açıdan dünya işçi sınıfının en güçlü ve gelişmiş bileşenini oluşturuyordu. Yılların teorik ve pratik birikimine sahip Marksist önderleri içinde barındıran *Alman Sosyal Demokrat Partisi SPD*, *II. Enternasyonal*'in siyasetini önemli ölçüde belirliyordu. Ancak aynı parti Ağustos 1914'de savaş kredileri lehine oy verebilmişti. Alman sorunu olarak nitelendirilebilecek durumu tanımlamakta başarısız devrimler ve başarılı restorasyonlar ifadesi kullanılabilir. Bir başka deyişle Alman sorunu, bir burjuva devriminin ve burjuvazinin siyasal, özerk ve kendi bilincine sahip bir sınıf olarak oluşumunun engellendiği toplumsal koşulların sorunudur. Ulusal sınıf olarak burjuvazinin başaramadığını, pratik olarak Prusya Devleti gerçekleştirmiş ve "kan ve demir" ile ulusal devlet birliğini sağlamıştı. Bunun ardından Fransızların aşağıdan yukarıya yaptıklarının, yukarıdan aşağıya yapılması geliyordu. Bu yukarıdan devrim anlayışı Alman işçi sınıfını ve onun siyasal örgütlenmesinin faaliyetlerini de etkiliyor, egemen olan sınıfın oluşum süreci aynı zamanda hükmedilen sınıfınkini de önemli ölçüde belirliyordu. Devlet elindeki şiddet araçları ile kendisinden bir şeyler talep edilen bir kurum oluyordu. Marx'ın deyişi ile "çocukluğundan beri amir mercilere itaat etmeye alışmış olan Alman işçi sınıfı"na kendi kendine yürümesini öğretmek gerekliydi. Ancak Max Weber'in gözlemlediği gibi "süreç içinde şehirleri veya devleti fetheden sosyal demokrasi değil, aksine partiyi fetheden devlet" oluyordu.

1890'larda *SPD* işçi sınıfının legal ve kitlesel partisi haline gelmişti. Bu iki özellik 1914 öncesi ve sonrasında Parti'nin gelişimini ve eylemlerini şekillendirdi. Çünkü artık temel hedef parti ve sendikaların yasallığını, bu yasallığa karşı her saldırıyı savunma mücadelesinin korumacılığından zafer için atakliğa dönüştürecek duruma gelinceye kadar garanti altına almaktı. Seçimlerde alınan oyların artmasının yanısıra, parti üyeleri de artıyor ve buna bağlı olarak parti aygıtı büyüyor ve geniş bir parti memurları kesimi oluşuyordu. Bu sürecin kaçınılmaz sonucu ise parti demokrasisi karşısında bir azınlık yönetiminin gelişmesi idi. Muhafazakar bir biçimde düşünen ve işçi sınıfını burjuva toplumu ile bütünleştirme ideolojisinin taşıyıcısı olan bir parti ve işçi dernekleri bürokrasisi doğdu. Canlı bir eylem yerine pasif bir bekleme önem kazanmıştı. Sendikalarda da buna benzer bir süreç yaşandı.

Bismarck Prusya'nın askeri aristokrasisini Alman burjuvazisi ile birleştirdi, tüm bunun doruğuna Hohenzollern hanedanını oturttu ve böylelikle kendine özgü bir imparatorluk kurdu. Bu bileşim Alman sosyal demokratlarının mücadelelerinin hedefini de belirledi. Sosyal demokratların devrimci muhalefeti modern burjuva sınıflı toplumu ve kâr ekonomisine karşı olmaktan çok, Wilhelm'in sınıf devletinin monarşik-otokratik özelliklerine karşı şekillendi. Bu tutum 1918-1923 arasında ve Weimar Cumhuriyeti döneminde *SPD*'nin siyasal yaklaşımını anlaşılır kılıyordu.

1914 ve Sonrası

Savaş ekonomisinin ilk kurbanı işçilerdi. Savaş öncesinin bolluğu yerini kıtlığa bıraktı. Yüzbinlerce işçi cephede canlarını yitirdi. Geride kalanlar ise her türlü özgürlüklerin yavaş yavaş yitirildiği bir dönemi yaşamaya başladılar. *SPD* ve sendikalar savaş yılları boyunca ayaklanmaya yatkın olan kitleleri dizginlemek ve disiplin altında tutmak görevini üstlenmişlerdi. Kitleler gittikçe radikalleşiyordu. 1915'de küçük de olsa yeniden sokak gösterileri, kendiliğinden iş bırakma eylemleri başladı. Bu kendiliğinden gösteriler yavaş yavaş büyüyerek, polisle çatışmaya kadar vardı. Berlin'de Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in oluşturdukları *Enternasyonal Grup* 1 Mayıs 1916'da bir gösteri yürüyüşü düzenledi. Liebknecht'in bu gösteride "Kahrolsun savaş! Kahrolsun hükümet!" sloganları sonucunda tutuklanması ve mahkemeye verilmesi üzerine 55 bin işçi greve çıktı. Bu gelişmelerin yanısıra *SPD* içinde de savaşa karşı bir muhalefet oluşuyordu. Gerçi parti içinde savaş kredilerinin onaylanmasına baştan beri karşı çıkan yalnızca Luxemburg ve Liebknecht'in içinde yer aldığı sol kanattı, ancak Bernstein'ın başını çektiği bir başka grup da artık *SPD*'nin hükümetin siyasetini itirazsız kabullenmesine karşı çıkıyor ve gerektiği zaman muhalif öneriler üretilmesini savunuyordu. Bu grup Nisan 1917'de *SPD*'den ayrılarak *Unabhaengige Sozialdemokratische Partei Deutschlands*'ı-*USPD* (Almanya Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi) kurdu. *Spartakistler* de *USPD*'ye katıldılar, ancak buna rağmen bağımsız siyasetlerini de sürdürdüler. Nisan 1917'de Berlin'de savaşa karşı olanların önderliğinde silah sanayiinde çalışan 200 binden fazla metal işçisi ekmek karnelerindeki kısıtlamaya karşı greve çıktı. 16 Nisan'da Almanya'nın ilk *Arbeiterrat*'ı (İşçi Konseyi) kuruldu. Resmî sendikaların kendi taleplerini ve ihtiyaçlarını dile getirmekte ve savunmakta yetersiz kalması üzerine Berlin'deki cephane fabrikasında çalışan 10 bin işçi, iki metal işçisi ve üç *USPD* üyesinden oluşan bir konsey seçti. Ekonomik taleplerin ötesinde savaşa ilhaksız son verilmesi, sansürün ve olağanüstü hal yasasının sona ermesi, siyasal tutuklulara özgürlük, seçimler yapılması gibi siyasal talepler de yükseliyordu.

LIEBKNECHT, KARL (1871-1919)

1918/19 Alman Devrimi'nin önderlerinden Karl Liebknecht, Alman sosyal demokrasisinin kurucularından Wilhelm Liebknecht'in oğludur. 13 Ağustos 1871'de Leipzig'de doğdu. 1890-1893 yılları arasında Leipzig ve Berlin'de hukuk ve ekonomi okudu. 1893/94'de askerliğini yaptıktan sonra, dört yıl boyunca Arnsberg ve Paderborn'da stajyer öğretmen olarak çalıştı. 1897'de, "kamu hukukunda tazminat davaları ve uygulaması" konulu teziyle hukuk doktorasını verdi. 1899'da, ağabeyi Theodor'la birlikte Berlin'de avukatlığa başladı. Ertesi yıl *SPD*'ye üye olarak politikaya adım attı. 1901'de Berlin Şehir Meclisi'ne, 1908'de Prusya Meclisi'ne, 1912'de de Reichstag'a seçildi.

Karl Liebknecht, özellikle kaçak Rus devrimcilerinin savunmalarını üstlenerek, siyasal davalarda yoğunlaştı. 1906'da, 14-18 yaşlarındaki gençlere anti-militarist eğitim verilmesi gerektiğini savunarak, parti içinde savaş ve ordu karşıtı bir kampanyayı başlattı. 1907'de, *Uluslararası Gençlik Hareketi Özelinde Militarizm ve Anti-Militarizm* adlı eserini yayınladı. Bu kitabı nedeniyle yargılanarak Ekim 1907-Haziran 1909 arasında hapis yatan Liebknecht, 1907-1910 döneminde, *II. Enternasyonal*'e bağlı *Gençlik Enternasyonali*'nin de başkanlığında bulundu.

Karl Liebknecht, 4 Ağustos 1914'de, grup disiplinine boyun eğerek bütün diğer *SPD* milletvekilleriyle birlikte askeri kredileri onayladıysa da; 2 Aralık 1914'deki ikinci oylamada, Reichstag'da tek milletvekili olarak kredilere "hayır" oyu verdi. Şubat 1915'de levazımcı olarak cephe gerisinde askere alınarak siyasal faaliyetten yasaklanan Karl Liebknecht; çerçevesini Rosa Luxemburg'un oluşturduğu *Grup Enternasyonal*'in örgütlenmesinde, Mayıs 1915'de yayınladığı *Asıl Düşman Kendi Ülkemizde* bildirisi ve 1 Mayıs 1916'da Potsdam'da düzenlediği savaş karşıtı mitingle etkin rol oynadı.

9 Kasım 1918'de, sosyal demokrat Scheidemann'ın cumhuriyeti ilan etmesinden iki saat sonra, aynı sarayın balkonundan, *Grup Enternasyonal* (Spartaküs) adına "proleter devrim"i ilan eden Karl Liebknecht, *Spartaküs*'ün bütün üyeleriyle birlikte o sırada içinde bulunduğu *USPD*'de (Bağımsız *SPD*), "Bütün iktidarın konseylere devri" talebinin benimsenmesi için uğraştı. *USPD*'nin *SPD*'yle uzlaşmasından sonra, Rosa Luxemburg'la birlikte *Rote Fahne*'nin (Kızıl Bayrak) yayın yöneticiliğini yaptı, 30 Aralık'ta *KPD*'nin kuruluşunda bulundu. Ocak 1919'da Berlin'de yeniden devrimci inisiyatif canlandığında, üç kişilik devrim komitesinin üyelerinden biriydi ve sürecin seyri içinde devrimin hedefe ulaşma olanağını yitirdiğini düşünen Rosa Luxemburg'un aksine, devrimci eylemin tırmandırılmasından yanaydı. 15 Ocak 1919'da, Rosa Luxemburg'la birlikte, *SPD*'li İçişleri Bakanı Noske'nin emrindeki polis kuvvetleri tarafından öldürüldü.

Ludwig Meidner'in 1913'te yaptığı tablo, Revolution (Barrikadenkampf) *(Devrim [Barikatsavaşı]) henüz başlamadan önce savaşı ve savaşın yolaçacağı devrimi haber veriyor. 1914'te Avrupa doludizgin savaşa doğru giderken,* Alman Sosyal Demokrat Partisi, *"Bilinçli Alman proletaryası, savaş tellallarının dalaveralarını şiddetle protesto etmektedir", diye haykırmıştı. Ama bu haykırışın kendisinin bir "dalavera" olduğu on gün sonra anlaşılacaktı.* Alman Sosyal Demokrat Partisi, *savaş patladığında, "...görevimiz ülkemizin uygarlık ve bağımsızlığını korumaktır...anayurdumuzu tehlike anında çukurda bırakamayız" diyerek işçileri emperyalistlerin savaşında taraf olmaya yöneltmekten kaçınmadı. İşçi hareketi içinde de sosyalizm milliyetçiliğe yenik düşmüştü. Savaş öncesi Avrupasında her şey kopuşuyor gibiydi, her yerde şovenizm alabildiğine kabarmış, sağcı devlet adamlarının "savaş özlemleri", yaygın bir ideoloji halinde paylaşılır hale gelmişti. Bu savaşın yaratacağı yıkımın dehşetini ve bu yıkıntıdan doğacak devrimi dehşetten açılmış gözlerle kendi tablosunun bir köşesinden izleyen Meidner, "duraganlığa karşı hareket" isterken hepsi savaş propagandacılarına dönüşecek olan İtalyan fütüristleri ile gelecek perspektifi bakımından da çarpıcı bir karşıtlık oluşturuyord.*

Muhalefet Yükseliyor

Ocak 1918'de Berlin'de başlayan ve daha sonra Kiel, Hamburg, Ruhr Havzası ve Münih gibi şehirlere de yayılan grevler, bu hareketliliğin doruk noktasıydı. Greve çıkan işçi sayısı Berlin'de 500 bini aştı, tüm Almanya'da ise 1 milyona ulaştı. Grev sırasında Berlin'de bir grev önderliğinin yanısıra *Arbeiterrat von Gross-Berlin* (Büyük Berlin İşçi Konseyi) de kuruldu. Grevciler "barış ve ekmek" talep ediyorlardı. Bunun yerine yoğun askerî kuşatmayla ve kitlesel tutuklamalarla karşı karşıya kaldılar.

1918 sonbaharında, Almanya'nın savaşı kaybettiği artık açıkça ortaya çıkmıştı. Ordu Komutanlığı'nın, hükümete derhal ateşkes görüşmelerinin başlatılmasının sağlanması ve hükümetin *SPD*'nin de katılımıyla genişletilmesi istemiyle bir ültimatom vermesi üzerine, 3 Ekim 1918'de Prens Max von Baden yeni bir hükümet kurmakla görevlendirildi. Yeni hükümete *SPD* lideri Philipp Scheidemann ve Alman sendikaları ikinci başkanı Gustav Bauer de katıldılar. Bu tarihten itibaren Almanya'da siyasal sistem bir parlamenter monarşi şeklini aldı. Savaş sona ermek üzereydi ve *SPD* önderliği amacına ulaşmış gibi görünüyordu; burjuva demokrasisi yolunda önemli bir adım atılmış, kendisi de iktidara ortak olmuştu. Gerçi İmparator II. Wilhelm daha yerindeydi, ama bundan sonra pek önemli bir rol oynamayacağı da açıktı. Ne var ki olaylar Ekim 1918'de durulmadı, gelecekte görüleceği gibi her şey daha yeni başlıyordu.

Kasım Devriminin Başlangıcı

27 Ekim 1918 günü, Ordu Komutanlığı'nın savaşı artık sürdürmeme kararına ve hükümetin ateşkes sağlama çabalarına rağmen Deniz Kuvvetleri Komutanlığı donanmayı İngiliz deniz güçlerine karşı yeni ve son bir saldırı çıkarma kararı aldı. Bu umutsuz saldırı planı öncesinde, Thüringen gemisi komutanı "Son ikibin atışımızı yaptıktan sonra dalgalanan bayraklarımızla batacağız" diyordu. Oysa askerler, böyle "kahramanca" ölüme gitmeye hiç de niyetli değillerdi. Donanmaya bağlı gemilerdeki erler, komutan ve subaylarına karşı ayaklandılar ve 30 Ekim günü Wilhelmshaven Limanı'ndan planlanan saldırı gerçekleşemedi. İsyancı erler tutuklandı ve Kiel'e getirildi. Kielli işçiler, donanma erleriyle dayanışma gösterileri

yaptılar. Subaylar göstericilere .ateş açınca, askerler de ayaklanarak konseyleri kurdular ve saldırılara karşı koydular. Çoğu tersanelerde çalışan Kielli işçiler de bir işçi konseyi kurdular. 4 Kasım'da tüm şehrin yönetimi *Kiel İşçi ve Asker Konseyleri*'nin eline geçmişti. Hükümet, olayların tehlikeli boyutlara ulaştığını görünce, duruma müdahale etmesi için sosyal demokrat Gustav Noske'yi Kiel'e gönderdi. Noske kendini şehir valisi seçtirerek hareketin başına geçmeyi başardı, ama Kiel'de başlayan ayaklanmanın öbür şehirlere de yayılmasını engelleyemedi. 5 ve 6 Kasım'da, donanma erlerinin isyanı önce Lübeck ve Brunsbüttel'e, sonra da Altona, Bremen, Bremenhaven, Cuxhaven, Flensburg, Hamburg, Neumünster, Oldenburg, Kendsburg ve Rostock şehirlerine yayıldı ve buralarda da işçi ve asker konseyleri kuruldu. Önce Kuzey Almanya'nın liman şehirlerinde başlayan ayaklanma, 7 Kasım'da Batı ve Güney Almanya'ya da yayıldı. Braunschweig, Frankfurt, Hannover, Lüneburg, Münih gibi büyük şehirlerde konseyler kuruldu. 8 Kasım'da *Münih İşçi, Asker ve Çiftçi Konseyi, USPD*'li ılımlı bir politikacı olan Kurt Eisner başkanlığında Bavyera Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilân etti.

Deniz erleri ve onlara katılan işçiler, her yerde kızıl bayraklar taşıyorlardı, işçiler ve askerlerin büyük bir kısmı, geleneksel olarak *SPD*'liydiler, kendilerini sosyalist olarak tanımlıyorlardı, ama önlerine koydukları somut bir sosyalizm tasarısı yoktu. Esas olarak savaştan bıkmışlardı ve artık anlamsız buldukları bir amaç uğruna ölmek istemiyorlardı. Öte yandan Rus Devrimi, ayaklananların önünde savaşa son vermenin, kendi kaderlerini kendi ellerine almalarının canlı ve yeni bir örneği olarak duruyordu. Merkezi bir önderlikleri, önceden hazırlanmış bir devrim planları yoktu, siyasal iktidarı ele geçirmek için ayaklanmamışlardı; söz konusu olan devrimci bir coşkuyla ayağa kalkmış bir ezilenler kitlesinin kendiliğinden hareketiydi.

Berlin'de Kasım 1918

SPD Başkanı Friedrich Ebert, devrimin önüne geçmenin tek yolunun İmparator'un çekilmesi olduğu görüşündeydi ve 7 Kasım'da hükümetin başındaki Max von Baden ile yaptığı görüşmede bu yaklaşımını dile getirmişti. Öte yandan ise *Revolutionare Obleute* (Devrimci İşyeri Temsilcileri) 6 Kasım'da Karl Liebknecht ile birlikte toplanmışlar ve onun 8 Kasım'da devrimi başlatma teklifini reddederek 11 Kasım gününde karar kılmışlardı.

Devrimci işyeri temsilcileri grubu 1914'te R. Müller'in önderliğinde Berlinli metal işçi temsilcileri tarafından kurulmuştu. Kuruluşu izleyen yıllarda bu grup, etkinliğini önce Berlin'deki silah sanayiinde yaygınlaştırmış, daha sonra Berlin sınırları dışına da taşımıştı. Temsilciler savaş boyunca sendikaların uzlaşmacı tavrına karşı muhalefet yürütmüş, muhalefet daha sonra genişleyerek tüm savaş uygulamalarına yönelmişti. Ocak 1918'deki grevleri düzenleyen, işçi konseylerinin kurulmasına önayak olan da bu gruptu. *USPD*'li yazar Ernst Daeumig 1918'den başlayarak teorik önderliğini üstlenmişti. Daeumig ve yine *USPD*'li olan Gorg Ledebour grubun tek işçi olmayan üyeleriydiler. Sonuç olarak *Devrimci İşyeri Temsilcileri* grubu, üyelerinin hemen tümü aynı zamanda *USPD* üyesi olan her anlamda bir işçi örgütlenmesiydi.

Berlin'de olaylar, beklendiğinden farklı gelişti. Kitleler kendileri için bir eylem günü saptanmasını beklemeden 8 Kasım akşamı sokak ve meydanlarda toplandılar. 9 Kasım sabahı *Devrimci İşyeri Temsilcileri* ve *Spartakistler*, genel grev çağrısı yapan iki ayrı bildiri dağıttılar. Pek çok büyük ve küçük fabrikada grev çağrısına uyuldu ve binlerce işçi sokaklara çıktı. İşçiler, emniyet sarayını ele geçirerek hapisanelerdeki siyasal tutukluları serbest bıraktılar. Hareketin gelişmesi karşısında *SPD*'li bakanlar hükümetten çekildiklerini ilan ettiler. *SPD*, genel greve son ana kadar karşı çıkmış olmasına rağmen, grev hazırlıkları içinde yer aldığını duyurdu. *SPD* yayın organı *Vorwaerts* (İleri) özel bir sayı çıkartarak "Yaşasın Toplumsal Cumhuriyet!" başlığını attı. Öğle saatlerinde, içlerinde Ebert ve Scheidemann'ın yer aldığı *SPD* ileri gelenleri Max von Baden'le görüşerek, onu İmparator'un çekilmesinin önemine ikna etmeye çalıştılar. Tüm bu kargaşa, Scheidemann'ın saat ikide Reichstag (parlamento) binasından cumhuriyeti ilân etmesiyle son buldu. *USPD*'yi, anayasayı hazırlayacak bir kurucu meclis oluşana kadar ortak bir devrim hükümeti kurmaya razı eden *SPD*, devrimin önderliğini ve kontrolünü eline geçirmişti bile. Scheidemann'dan iki saat sonra, Liebknecht'in sarayın balkonundan sosyalist cumhuriyetin kurulduğunu ilân etmesi pek etkili olmadı.

10 Kasım'da, içinde *SPD*'den Ebert, Scheidemann ve Otto Landsberg'in, *USPD*'den de Hugo, Wilhelm Dittmann ve Emil Berth'in (Emil Berth *Devrimci İşyeri Temsilcileri* grubu üyesiydi) yer aldığı *Rat der Volksbeauftragten* (Halk Temsilcileri Konseyi) kuruldu. Aynı gün, İmparator II.Wilhelm, Hollanda'ya kaçtı. *USPD*, siyasal iktidarın işçi ve asker konseylerinin elinde olduğu ve bu konseylerin bir an önce tüm Almanya çapında bir kongreye çağrılmaları gerektiğini savunmasına rağmen, kurulan *Halk Temsilcileri Konseyi*'nde yer almayı kabul etmişti. Ayaklanan işçi ve askerlerin gözünde *Halk Temsilcileri Konseyi* devrimci bir kurumdu. Büyük bir çoğunluğu kendini sosyal demokrat olarak hisseden işçi ve askerler, bir yanda tabandan gelişen devrimi temsil eden kendi konseylerinin, öte yandan ise tepeden inme *Halk Temsilcileri Konseyi*'nin birlikte varolmasının yarattığı çelişkiyi anlamlandıramıyorlardı. *SPD* ise durumun kendi iktidarını tehdit eden yönünün farkındaydı ve bundan sonraki çabalarını da işçi ve asker konseylerinin yetkilerini sınırlamaya yöneltti.

Berlin'de 5 Ocak 1919'da yaşanan olayların çapı tahmin edilenin üstündeydi. Silahlı işçiler Berlin gazetelerinin çıktığı bölgeyi işgal ettiler. Sol USPD'*lilerin,* Devrimci İşyeri Temsilcilerinin *ve* Spartaküs Birliği *adına hareket ettiğini bildiren Karl Liebknecht'in oluşturduğu* Birleşik Devrimci Komite *bir sonraki gün için hükümeti devirmek üzere genel grev ve gösterilerin başlatılması çağrısı yapan bir bildiri yayınladı. Bu* Komite*'nin içinde yer alan* Devrimci İşyeri Temsilcileri *grubu bir işçi örgütüydü, etkinlik ve eylem alanları daha çok fabrika ve işyeri düzeyiyle sınırlıydı. O nedenle işçileri harekete geçirmek, greve ve gösterilere çağırmak gibi eylemlerde çok etkiliydiler. Berlin'de işçi ve işyeri konseylerinin kurulmasına onlar önayak oldular. Kasım Devrimi'nin ertesi günü* Büyük Berlin İşçi ve Asker Konseyleri*'ni toplantıya çağırma ve* Yürütme Konseyi*'ni seçtirme girişimi de onlardan gelmişti. Çoğunluğu* SPD*'ye kaptırmakla birlikte, grubun önde gelen isimlerinden Müller,* Yürütme Konseyi*'nin başkanlığına seçilmeyi başarmıştı. Ocak 1919 Ayaklanması sırasında kurulan* Geçici Devrimci Komite*'ye katılan* Devrimci İşyeri Temsilcileri *grubu, hareketin yenilgisinden sonra yeniden bir işyeri örgütlenmesi şekline dönüştü. Şubat 1919'da* Tüm Almanya İşçi Konseyleri*'nin yayın organı olarak* Arbeiter-Rat *(İşçi Konseyi) dergisi yayınlanmaya başladı. Konseylerde o güne kadar sürdürülen devrimci siyasetlerin hatalı olduğu, konsey hareketinin siyasal alandan çok ekonomik alana yönelmesi gerektiği görüşü hakim oldu. Özellikle anahtar sanayi dallarında toplumsallaştırma önemli bir talep haline geldi. Siyasal işçi konseylerine karşı ekonomik işyeri konseyleri önem kazanmaya başladı. İşçi konseylerinde bin işçi için bir delege seçiliyor, bu konseylerde küçük işletmelerdeki sorunlar gündeme gelmiyordu. Oysa 100 işçiye bir delegenin seçildiği işyeri konseyleri her işyerinde seçilmelerinden dolayı sendikalara karşı bir güç oluşturmayı başardılar. Mart 1919'da toplumsallaştırma talebinin ön plana çıktığı grevlerin ve hareketin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından* Berlin İşçi Konseyleri, *örgütlenme ve propaganda sorunlarına ağırlık verdiler. Nisan'a gelindiğinde konseyler içindeki çoğunluk* USPD *ve* KPD*'de idi ve ekonomik alana ilişkin sorunlar ön plana çıkmıştı.*

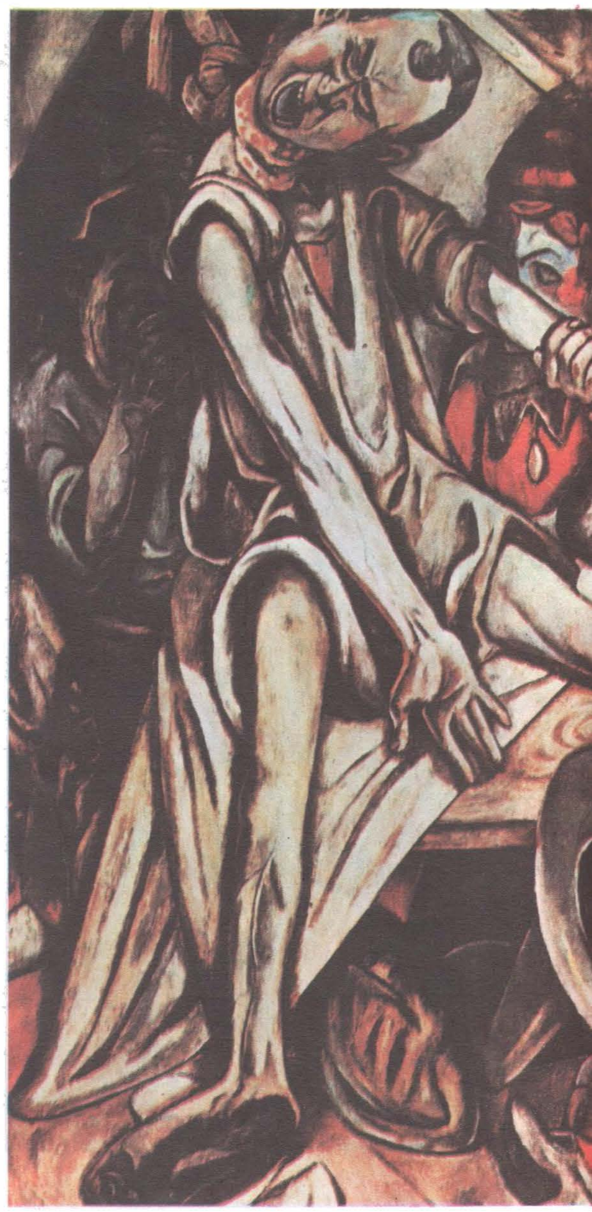

Devrimci İşyeri Temsilcileri'nin girişimiyle, *Tüm Berlin İşçi ve Asker Konseyleri Kongresi*, 10 Kasım'da toplandı. *Kongre, Halk Temsilcileri Konseyi*'nin varlığını kabul etmekle birlikte, kendi içinden onu kontrol etmekle yetkili bir *Vollzuasrat* (Yürütme Konseyi) seçmeyi kararlaştırdı. *Yürütme Konseyi* 7 *SPD*'li ve 7 *USPD*'li işçi üyeden ve hemen hemen tümü *SPD*'li 14 asker üyeden oluştu. *Konseye* seçilenlerin içinde *Devrimci İşyeri Temsilcileri*'nin en önemli önderleri Barth, Daeumig, Ledebour ve Müller de vardı, ancak bunlar *SPD*'li üyelerin karşısında azınlıktaydılar. Gerçi *Büyük Berlin İşçi ve Asker Konseyi* kâğıt üzerinde, ülke çapında konseyler toplanana kadar, tüm Almanya'nın en yüksek yasama yetkisine sahip kurumdu, ancak bunun da yürütme organında Ebert yanlıları çoğunluktaydı.

Berlin'de olayların doruk noktasına ulaştığı, bir merkezini *Halk Temsilcileri Konseyi*'nin, diğerini ise *Berlin İşçi ve Asker Konseyleri*'nin oluşturduğu ikili bir iktidarın söz konusu olduğu bu günlerde, ayaklanan işçilerin üzerinde etkili olan üç parti vardı. Bunların en güçlüsü, kuşkusuz *SPD* idi. *SPD* merkezi, parlamenter demokrasiden yanaydı ve en kısa zamanda ülke çapında seçimlere giderek varolan sistemi sürdürmek istiyordu. *SPD* için konseylerin iktidarına dayanan bir sistem, *Bolşevizm* ile aynı anlama geliyordu ve bu partinin en az istediği Rusya'da oluşmaya başlayan türden bir sosyalizmdi. *SPD* merkezi için işçi ve asker konseyleri, bir an önce ortadan kaldırılması gereken kurumlardı. Buna karşılık *SPD* içinde yer alan sol kanat (buna Cohen, Kaliski gibi eski revizyonist grup üyeleri de dahildi), seçimlerle oluşacak bir parlamentodan yana olmasına rağmen, konseylerin tamamen işlevsizleştirilmesini istemiyordu. Konseyler esas olarak ekonomi alanında etkin olmalılar ve siyasal iktidara pek karışmamalıydılar. Ancak bunlar varolmaya devam ederek ekonomik demokrasiyi temsil etmekteydiler. Partinin önde gelen teorisyenlerinden Hilferding de, konsey iktidarının ancak sendikaları ve sosyal demokrasinin başarısızlığı durumunda devreye girebilecek istisnai bir yol olduğu kanısındaydı.

USPD içinde ise konseylerin önemi genel olarak kabul ediliyor, parlamenter demokrasi ile konseylerin yanyana varolacağı bir sistem hedefleniyordu. Merkezin görüşü *SPD*'nin sol kanadına yakındı. Buna karşılık *USPD*'nin sol kanadı, -ki bunların en önemli temsilcileri *Devrimci İşyeri Temsilcileri*, Müller, Daeumig ve Ledebour idi- bir konseyler cumhuriyeti istiyordu. Üçüncü grubu oluşturan *Spartakistler* ise, henüz bir parti değildiler ve şekilsel olarak

USPD içinde yer almalarına rağmen, bağımsız bir siyaset izliyorlardı. *Spartakistler Birliği*'nin önderleri olan Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht, demokratik bir konseyler cumhuriyetinden yanaydılar ve her türlü parti diktatörlüğüne karşı çıkıyorlardı. Ebert-Scheidemann yönetimine katılmayı bu tutumun sosyalizmin temel ilkelerine ihanet, karşı devrimi güçlendirme ve devrimi felç etme anlamına geleceğini söyleyerek reddetmişlerdi. 9-10 Kasım'da gerçekleşen ayaklanmanın sosyalist bir devrime doğru evrilmediğinin farkındaydılar. Luxemburg ve Liebknecht, karşı devrim tehlikesinin ne denli büyük olduğunu ve Ebert'in yönetimindeki *SPD*'nin karşı devrimden yana oynadığı rolü başından itibaren açık seçik gördüler ve bunu duyurmaya çalıştılar. Ama *Spartakistler*, tüm gruplar içinde en güçsüzü idi ve işçiler, kendi saflarındaki muhalif sesleri dinlemek yerine birlik istiyorlardı.

Aralık Olayları

Kasım 1918 boyunca, ordunun toparlanması ve birliklerin işçi ve asker konseyleri içinde Berlin'de yoğunlaşması sürdü. Diğer yandan ise konsey cumhuriyeti-ulusal parlamento konusu tartışılıyordu. Toplantı ve kongrelerde alınan kararlar, daha çok parlamenter sistemden ve bir an önce seçimlerin yapılmasından yanaydı. Bu arada ordu ve hükümet çevrelerinde, bir *Freiwilligenkorps* (Gönüllüler Ordusu) oluşturulması görüşü ağır basıyordu.

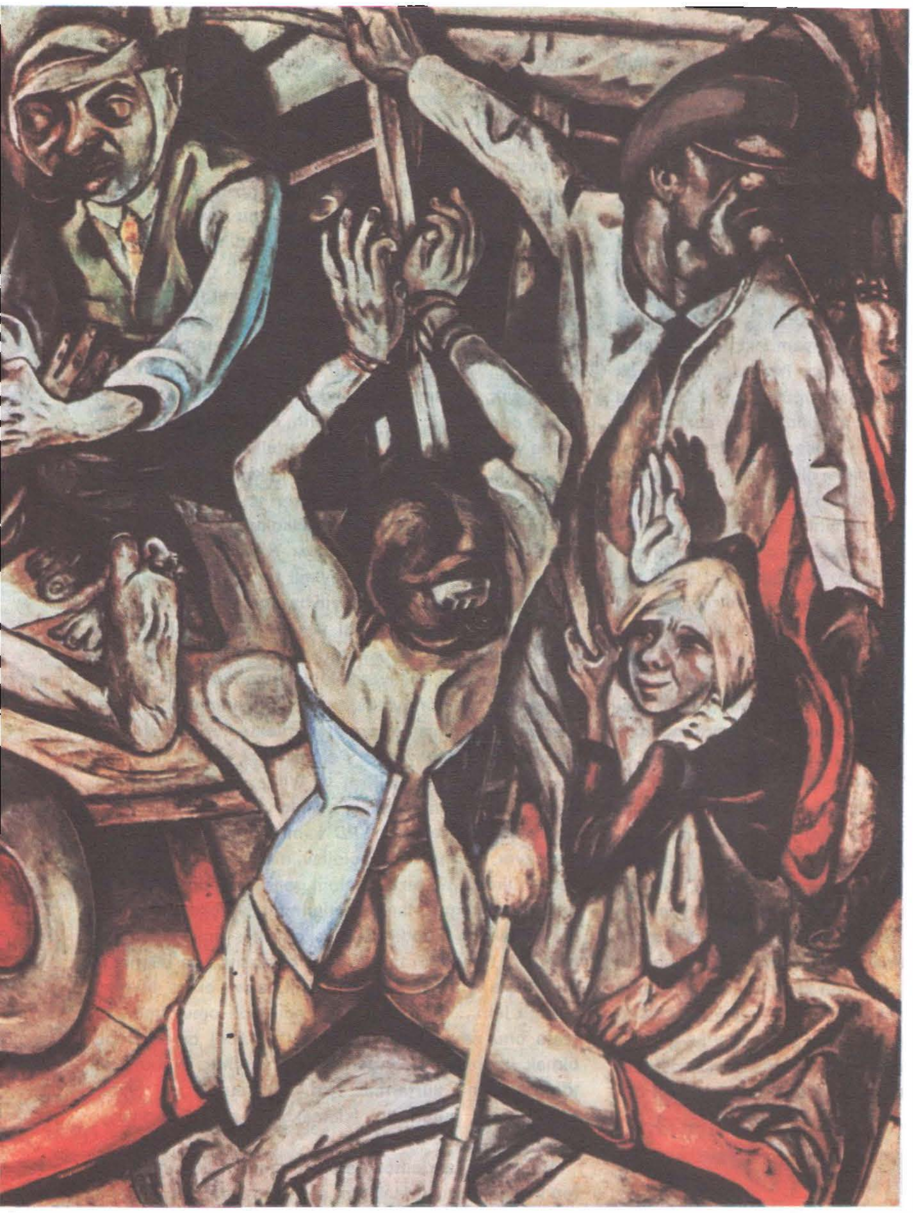
6 Aralık'ta, bazı subaylar, toplantı halinde olan *Berlin İşçi ve Asker Konseyleri Yürütmesi* üyelerini tutuklamaya kalkıştı. Aynı sırada şehrin kuzeyinde bir toplantı yapmakta olan *Spartakistler*, olayı haber alınca şehir merkezine doğru bir yürüyüş düzenlediler. Sosyal demokrat şehir kumandanı Otto Wels tarafından gönderilen birlikler, göstericilerin şehir merkezine girmesini engellemeyi başaramayınca ateş açarak 14 kişinin ölmesine yol açtılar.

Aslında 10 Kasım'da cumhuriyetin ilanından sonra da eski devlet tüm kurumlarıyla ayaktaydı; aynı memurlar aynı devlet dairelerine gidiyorlar, bakanlıklarda ve devlet kademelerinde aynı kişiler görevlerinde kalıyorlardı. Ordu içinde de aynı subaylar, aynı generallerle birlikte emir-komutayı sürdürüyorlardı. Bu koşullar altında, monarşi yanlısı ve karşı devrimci güçlerin faaliyetlerini kısa zamanda başlatacakları açıktı, nitekim öyle de oldu.

15 Aralık'da toplanan *USPD* kongresinde, Rosa Luxemburg'un hükümetten çekilme ve tüm iktidarı işçi ve asker konseylerine devretme çağrısı reddedilirken Rudolf Hilferding'in en önemli siyasal görev olarak bir an önce seçimlere gidilmesi önerisi kabul edildi. 16 Aralık günü *Almanya I. İşçi ve Asker Konseyleri Genel Kongresi* toplandı. Kongredeki tartışmalar "parlamento mu, konsey sistemi mi?" sorusu üzerinde yoğunlaştı. Kongrede çoğunluk *SPD*'lilerdeydi. 489 delegeden 289'u *SPD*'li, 90'ı *USPD*'li, 10'u *Spartakistti* idi. Kalan yüz delege ise ya hiçbir partiye üye değildi, ya da sol *Liberal Demokrat Parti*'nin yandaşıydı. Partisinin aşırı parlamenter çizgisinden rahatsız olan *SPD*'lileri yola getirmek için ise Rusya'yı örnek göstermek yetiyordu. Gerçi ayaklanan kitleler, konseylerini kuran işçiler ve askerler için, kaderlerini kendi ellerine almanın, dolaysız demokrasinin, daha da önemlisi savaşa ve monarşiye son vermenin bir örneğiydi. *Spartakistler* ve *USPD* içinde yer alan sol kanat için de, Almanya gibi kapitalizmin en gelişmiş olduğu bir ülkede sosyalist devrimi gerçekleştirmenin Rus Devrimi ve dünya devriminin zaferi için ne kadar önemli olduğu açıktı. Ancak öte yandan *SPD* için Rus Devrimi, tam da olmaması, yapılmaması ve izin verilmemesi gerekenler için bir örnek oluşturuyordu. *SPD* bir konseyler diktatörlüğü istemiyor, bu nedenle Rus Devrimi'nin karşı karşıya kaldığı zorlukları, kitlelere korkutucu bir örnek olarak sunuyor ve bunda da başarılı oluyordu. Kongre parlamenter sistemden yana tavır almakla kalmadı, ayrıca seçimlerin de öne alınarak 19 Ocak 1919'da yapılmasına karar verdi. Kongre tüm yasama ve yürütme yetkisini *Halk Temsilcileri Konseyi*'ne devrederek, seçtiği *Merkez Konseyi*'ni de yalnızca *Halk Temsilcileri Konseyi*'ni denetlemekle görevlendirdi. Kongreye gelişmelerden hayal kırıklığına uğramış olan *USPD*'liler katılmayınca, *Merkez Konsey*'de yalnızca *SPD*'liler yer aldı.

Kanlı Noel

Savaş sırasında donanmaya alınmış olan Berlinli işçiler 11 Kasım'da *Volksmarinedivision* (Halk Donanma Birliği) kurmuşlardı. Görevini, devrimi korumak olarak belirleyen birlik, geçici olarak Berlin Şehir Sarayı'na yerleştirildi. Şehir kumandanı Otto Wels'in *Birlik*'in sarayı boşaltmasını istemesi, aksi takdirde ücretlerin ödenmeyeceğini bildirmesi üzerine askerler anahtarı hükümet üyesi Barth'a teslim ettiler. Wels, buna rağmen ücretlerin ödenmesini, hükümetin kararını beklemek gerekçesi ile reddetti. *Donanma Birliği*'ne bağlı askerler anlaşma sağlanamayınca, Wels'i esir alarak saraya kapandılar. Bunun üzerine Ebert, hükümete bağlı birliklere, 24 Aralık'da saraya saldırma emrini verdi. Saldırı yaklaşık bir buçuk saat sürdü. Durumdan haberdar olan işçiler, *Donanma Birliği* erleriyle dayanışmalarını göstermek üzere sarayın önüne geldiler, saldırgan askerlerin silahlarını aldılar ve subayların apoletlerini söktüler. Saldırı karşı devrimin yenilgisiyle sona erdi. Ama asıl önemli sonuç, tabandan gelen protestolara daha fazla karşı koyamayan *USPD*'li *Halk Temsilcileri Konseyi* üyeleri Haase, Dittmann ve Barth'ın konseyden çekilmek zorunda kalmaları oldu. Onların yerine *SPD*'li Rudolf Wissel ve Gustav Noske alındılar. Artık Almanya'nın en yüksek iki siyasal kurumu olan *Halk Temsilcileri Konseyi* ve *İşçi ve Asker Konseyleri Merkez Konseyi* yalnızca *SPD*'li üyelerden oluşuyordu. İşçiler, *SPD*'nin uygulamaları ve karşı devrimi açıkça destekleyen tavrı karşısında gittikçe

I. Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkım Almanya için sadece maddî-fizik kayıplardan ibaret değildi. Dünyaya meydan okuyarak girilen savaşta uğranılan bozgun derin bir moral kriz ve değerler bunalımına da yolaçmıştı. Toplumsal bunalımın giderek keskinleştiği bu yıkım ortamında devletin geleneksel tartışmasız otoritesi dağıldı, devletin saygınlığı yerle bir oldu. Bu ülkede her zaman bir yandan varolmuş güçlü sosyalist potansiyel içinden devrimci çıkışların yapılabilmesi, "Sömürgelerimizi genişletelim, büyük, daha büyük Almanya!" haykırışlarıyla ülkeyi savaşa sokup mahva sürükleyen egemen sınıfların prestij kaybı ve devletin zayıflaması sayesinde görece kolaylaştı. Kültürel düzeyde de, savaş felaketinin sonuçları çeşitli sanat akımlarını etkiledi, biçimlendirdi, hatta bazılarının doğmasına yolaçtı. Nihilist Dada akımı böyleydi mesela. Savaş öncesinde doğup gelişmiş ekspresyonist akım da savaştan sonra yeni unsurlar edindi, ilgi alanlarını ve konuları bakımından kapsamını genişletti. Bu akımın temsilcisi sanatçıların bir kısmı, "hissiyatı ifade"den iç dünyalarına bakmanın yanısıra, yüzyüze geldikleri gerçeklerle, acılarla ve sefaletle uğraşmayı anlamaya başladılar. Karşı karşıya bulundukları gerçekliğin en çok göze çarpan yanı, insanların sürüklendiği sefalet, ölülerin geride bıraktığı acılar, sakatlar, kısaca, "üzerinden savaş geçmiş" bir ülkeydi. Beckmann'ın Gece *adlı eserinde (büyük resim), yoksulların yaşadığı varoşları basan bir haydut çetesinin "mezalimi" resmediliyor, ama figürlerin çoğu savaştan artakalmış bir kâbustan fırlamış gibi, doğrudan savaşı hatırlatıyor.* Genç Muhafızlar *desen ve afişinde de (sağda), ekspresyonist tarz, öfkeli üslûp, avangard serbestlik ve devrimci niyetler buluşmuş. Ancak,* Spartakistler'*in gençlik örgütü bu dönemin gelişmelerinden doğrudan etkilenir ve bunu dışavururken, bizzat* Spartaküs Birliği'*nin topluma seslenirken geleneksel biçim ve tarzdan pek kopmadığı, merkez organı* Die Rote Fahne'*nin (Kızıl Bayrak) gotik harflerin de kullanıldığı afişinde (aşağıdaki küçük resim) görülüyor.*

radikalleşmelerine karşılık siyasal karar mekanizmalarında doğrudan temsil edilmiyorlardı.

Olayların gelişimi karşısında, bağımsız bir parti örgütüne sahip olmanın gerekliliğine inanan *Spartakus Bund* (Spartaküs Birliği), 30 Aralık'ta diğer bağımsız sol gruplarla birlikte *Kommunistische Partei Deutshlands*'ı (Alman Komünist Partisi - KPD) kurdu. Rosa Luxemburg'un *Spartaküs Birliği* Programı, yeni kurulan partinin de programı olarak kabul edildi. Fakat siyasal taktik konusunda radikal kanadın görüşü kendini kabul ettirdi. "Bizim şimdi (parlamentodan başka) kürsülerimiz var. Kazandığımız en önemli kürsü sokaklardır ve üzerimize ateş etseler de onu bir daha elimizden bırakmayacağız." diyen delege Otto Rühle'nin seçimlere katılmama teklifi kabul edildi. Devrimci hareketin nihai zafere ulaşmasına dek, proletaryanın daha pek çok eğitimden geçmesi gerektiğine inanan Luxemburg, Kuruluş Kongresi'ne katılan delegeleri, seçimlere katılmanın gerekliliği konusunda ikna edemedi. Luxemburg, delegelere "Yoldaşlar, radikalizminizi biraz fazla kolaya alıyorsunuz. Olayların kendini bir fırtına gibi dayatması karşısında gerekli ciddiyeti ve sakin bir kafayı eksik etmemeliyiz. Seçimlere katılmamak için Rusya örneğini göstermek doğru değil. Orada parlamento dağıtıldığında Troçki-Lenin dönemi vardı. Bizde hâlâ Ebert-Scheidemann hükümeti var. Rus proletaryasının arkasında uzun bir devrimci mücadele dönemi vardı. Biz devrimin başlangıcındayız. Arkamızda 9 Kasım'daki perişan yarım devrimden başka bir şey yok. Kendimize sormamız gereken, kitleleri eğitmenin en emin yolunun hangisi olduğudur."diyordu. Ancak Luxemburg'un sözleri etkili olmadı. Delegelerin çoğunluğu devrimin bir an meselesi olduğundan ve devrimci kitle hareketlerinin burjuva hükümetini kısa sürede devireceğinden emindi.

Ocak Ayaklanması

Ocak 1919'a gelindiğinde *SPD* ve onun solundaki siyasal partiler arasındaki görüş ayrılıkları iyice keskinleşmiş, işçilerin *SPD*'ye güvenleri sarsılmıştı. Örgütlü, kendi içinde görüş birliğine

Alman İşçi Sınıfı Alt-Kültürü: Uyuyan Dev

Alman sosyal demokrasisinin I. Dünya Savaşı'nda şovenizme ve militarizme kolayca teslim olması ve 1918-19'da aldığı etkin ve saldırgan karşı devrimci tavır, uluslararası sosyalist hareketin 20. yüzyılda yaşadığı önemli hayal kırıklıklarından biri oldu.

1906'da 384 binden 1913'de 982 bine çıkan üye sayısıyla *SPD* yalnızca nicel olarak büyük bir güç değildi. Toplam 1 milyon okuyucusu olan 79 gazetesi (1909 verilerine göre); *Arbeiter-Turnerbund*'a (İşçi Cimnastik Birliği) bağlı toplam 150 bin üyeyi temsil eden cimnastik dernekleri; 1905'de kurulan ve 1918'den sonra 600 bin üyeye ulaşan kilise karşıtı *Freidenkerbund* (Özgür Düşünceler Birliği); işçi müzik cemiyetleri; kooperatifleri; aileleriyle birlikte yüzbinlerce işçiyi hafta sonları ve tatil günlerinde kır gezilerinde seferber edebilen *Naturfreundebewegung* (Doğanın Dostları Hareketi) ile, gerçekten hayatın her alanında örgütlü, yaygın ve etkili bir sosyal demokrat alt-kültür, işçi sınıfının büyük gücünün göstergesiydi. Büyük burjuva sosyoloğu olan Max Weber, bu alt-kültürün etkinliğini "Sosyal demokrasi, geniş halk kitlelerinin karakterini oluşturan en kudretli unsurlardan biridir" diyerek teslim etmişti.

Sosyalistlere Karşı Yasa'nın yürürlükten kalktığı 1890'dan sonraki on yıllık dönemde, "çok yakında devrim olacağı" düşüncesi işçi sınıfında yaygındı. Sosyal demokrat alt-kültürün oluşumunda, bu ruh halinin etkisi altında, "geleceğin toplumunun nüvelerini yaratma" saiki geçerliydi. Bu dönemde Edward Bellamy'nin çok satan kitabı *2000 Yılından 1887'ye Bakışlar*, işçiler arasında büyük ilgi görüyor, işçi lokallerinde geleceğin (sosyalist) devletinin mahiyeti üzerine konuşuluyordu. 1900'lerde ikinci sanayi devrimi dalgasıyla birlikte göreli refahın yükselmesinin de etkisiyle, *SPD*'nin oy oranının sürekli artmasının beklenen iktidarı getirmeyişinin gevşettiği "devrim beklentisi" konsantrasyonu kitlesel olarak dağılmaya başladı. İşçi kökenli araştırmacı Adolf Levenstein'ın 1907-1911 döneminde yaptığı bir ankette "İşçi hareketinin yakın gelecekte büyük dönüşümü gerçekleştireceğini bekliyor musunuz?" sorusuna 1890'ların dinamik işçi kuşağından (40-50 yaşlarındaki) işçilerin yüzde 60'ı "evet" cevabı verirken; göreli refah artış koşullarında yoğrulmuş olan 20-40 yaş kuşağı işçilerin yalnızca yüzde 25'i "evet" diyebilmişti. Sonradan anarko-sendikalizme yönelen işçi önderi Otto Rühle, o yıllarda şöyle yazıyordu: "Proletaryayı yaşamdaki dışa vurumlarıyla sürekli izleme fırsatı bulabilen herkes, onun küçük burjuva atmosfere nasıl gömüldüğünü, küçük burjuva ihtiyaç ve arzularını tatmin edebildiğinde nasıl mesut olduğunu görerek hayretlere düşer." Alman sosyalist reformizminin öncüsü Lassalle bile işçileri "bir parça kötü sosis ve bir bardak birayla mutlu olmakla" eleştirmişti, ama gelirleri ve boş zamanları artan Alman işçileri, mevcut kapitalist yaşam tarzı içindeki tatminleri önemsemeye başlamışlardı. İşte bu noktada, işçi sınıfı alt-kültürünün kurumları, alternatif ilişkiler üretmekten çıkmaya, işçilere bu tatminleri sunmaya yarayan, bu ölçüde benimsenip sahiplenilen yapılara dönüşmeye başladılar. Sendikaların ve *SPD*'nin verdikleri "hizmet"lerin ve "hizmetlilerin" de çapı bu dönemde büyümeye başladı. 1914'de 4.100 ücretli militan, 11 bin parti memuru *SPD*'de kadroluydu.

Bu gelişme içinde, sendika bürokrasisinin, işçi sınıfının maddi refahındaki somut kazanımlardan ötesini düşünmeyen ahlakı, partinin ve alt-kültürün ideolojisinde kapladığı yeri genişletmeye başlamıştı. *SPD*'nin, 1914'de Rusya'ya savaş kararını desteklemeden önce yaşadığı kararsızlığın militarizm lehine aşılmasında sendika önderlerinin ağırlığını unutmamak gerekir. Sendikaların ideolojik ve siyasal hedefi, devletin karar alma ve yürütme organlarında yeralmaktı: 1916'da, savaş boyunca 16-60 yaş arası bütün erkeklere çalışma yükümlülüğü getiren "Anavatana Hizmet Yasası"nı onaylamaları karşısında, oluşturulacak "çalışma komisyonları"nda temsilci bulundurma tavizini koparak, düzenle tamamen bütünleştiler.

Alman işçi sınıfı alt-kültürünün, egemen monarşik ve militarist ideolojinin yeniden üretilmesinde kilit rol oynayan kurumlar olan okul ve askerlik hizmeti karşısındaki kayıtsızlığı ve politikasızlığı da, onu burjuvazi karşısında teslimiyete götüren önemli gediklerdi. Wilhelm Liebknecht, "Alman işçisinin ekonomik ve siyasal eğitim bakımından İngiliz ve Fransız işçilerinden çok geri olduğuna" dikkat çekerek, "iktidar bilgi demektir, bilgi de iktidar" formülünü ortaya atmıştı. Alman işçileri ve önderleri, "bilgi"ye, "kültür"e çok büyük önem verdiler. Ancak, Bismarck'ın açıkça "okuma, yazma ve biraz hesap öğretilmeli; yüzeysel tarih, coğrafya, doğa bilimlerine yer verilmemeli" diyerek niteliksizliğini itiraf ettiği, Kral II. Wilhelm'in ise bu niteliksiz programlarının üstüne yalnızca bol bol dini, askeri ve monarşik propaganda eklettiği orta düzeydeki halkokullarının *Volksschule* müfredatını hiç sorgulamadılar. Halkokulları müfredatı, daha ilk sınıfta, "Kral sevimli bir adamdır/Berlin'de oturur" gibi çocuk şarkılarıyla başlayarak, kutsal "Kral, din, anavatan" değerlerini yüceltmeye dayalıydı. Her işçi çocuğunun halkokulundan sonra gittiği iki yıllık askerlik hizmeti, milliyetçilik ideolojisinin silah, üniforma, marş vb. törensel-simgesel donanımıyla birlikte, rüşdünü kazanmış her proleter erkekte kalıcı bir şekilde yer etmesini sağlıyordu. Feldmareşal Moltke'nin, Bismarck'ın, en çok da Kral II. Wilhelm'in resimlerinin, Bebel'in, Marx'ın, Lassalle'inkinin yanısıra binlerce işçi barakasını süslemesi, *SPD* kamuoyunda yadırganmamaktaydı. Zanaatkâr ideolojisinin izinden tam çıkamayarak ülkelerinin hızlı sınainin gelişmesinden, modernleşmesinden gururlanan işçilerin milliyetçilik duyguları, II. Wilhelm'in kendilerine yakıştırdığı ünlü "vatansız herifler" tanımının tahrik edici baskısıyla da bileniyordu. Başta, "bu ülke sizin değil, esas bizim ülkemiz olduğu için... bir saldırıya uğradığında omuzumda tüfekle onu savunmaya gideceğiz" (1904) diyen Bebel olmak üzere, *SPD* önderleri, işçi sınıfını "vatansızlık töhmetinden" kurtarmak için, milliyetçilik ve "vatan savunması" motiflerini işlemekten geri kalmadılar.

Alman sosyal demokrasisinin egemen ideolojiyi üreten kurumların sınıfsallığını sorgulamaktaki aczi, genel olarak kültür konusunda devrimci alternatif bir tavra sahip olmamasına bağlıydı. Partinin devrimci kanadının önde gelen isimlerinden Franz Mehring bile, kendi düşünsel-sanatsal ideallerine ihanet etmiş olan burjuvazi karşısında, burjuva kültür mirasının esas sahibinin proletarya olduğu kanaatindeydi. Böyle olunca, *SPD*'nin ve işçi sınıfı alt-kültürünün genel eğilimi, "mevcut kültürel değerlerin ve faaliyetlerin herkese eşit ölçüde açık olması" talebiyle sınırlıydı. Natüralist sanat ve edebiyatı klasizm açısından eleştirerek veto edecek ölçüde muhafazakârlaşan bu anlayış, işçi sınıfının kültürle olan ilişkisindeki "alıcı, seyirci" konumunu değiştirmeyi uzak bir hedef olarak dahi gözetmekten uzaktı. İşçi sınıfı kültürü üzerine tartışma amacıyla 1920'de yayınlanan *Kulturwille* (Kültür İsteği) dergisinin[4] redaktörü Paul Kampffmeyer, "İşçi kültürü zaten mevcuttur, daha gelişmesi ancak sosyalist toplumun kurulmasıyla mümkündür" diyerek noktayı koyacaktı. Sınıfsal pers-

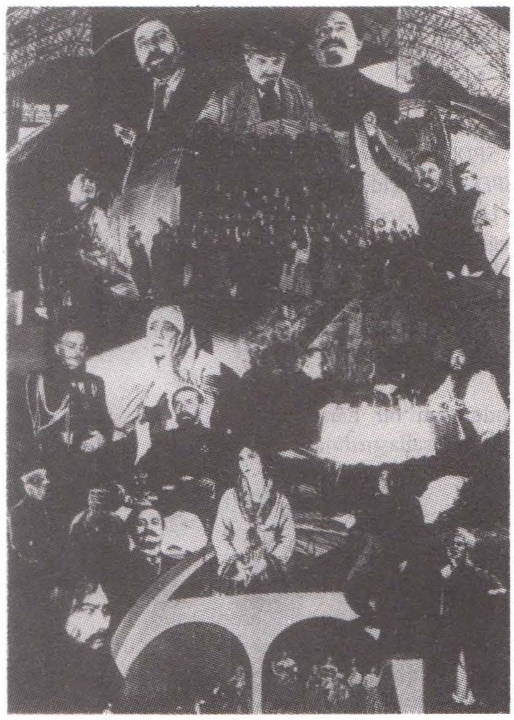
Alman Sosyal Demokrat Partisi'*nin geniş kitleleri kapsayan işçi örgütlenmeleri, işçi sınıfının yeni bir hayata hazırlandığı alt-kültür odakları olma konumlarını zamanla kaybettiler. Burjuvazinin yaşantısını örnek alma, maddi koşullar ve yaşantı tarzı bakımından ona yaklaştıkça tatmin olma, bu arada geleneksel kültürel değerlere sahip çıkma eğilimleri, "yeni hayat" motifinin yerini aldı. Fotoğraf, Berlin'deki bir kadın işçiler yurdunun salonunu gösteriyor.*

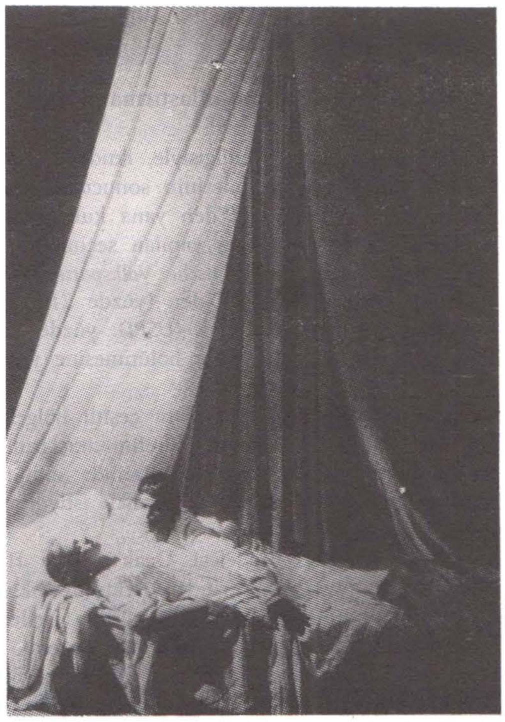
pektiften yoksun olmasının yanında, niteliksel gelişmeyi de önemsemeyerek, oluşmakta olan popüler kültürün vasatlılığine rıza gösteren bu "devrim sonrasına erteleyici" tutumu sonradan eleştirenlerden Karl Korsch, Mehring dahil tüm sosyalist yazarların felsefi sorunları "materyalist bir konu değil" diyerek küçümsemiş olmasından yakınmıştır.

Alman işçi sınıfı alt-kültürünün 1900'lerle birlikte bürünmeye başladığı görünüm, 1914'den çok önceleri, partinin söylemindeki radikalizmle pratikteki reformizmi arasındaki çelişkiyi ele veriyordu. Kızıl renk, doğan güneş, çark, kırılmış zincir vb. simgeler, törenlerde, flamalarda, amblemlerde kullanıla kullanıla devrimci çağrışımlarından soyunmuşlar, salt özdeşleşmeyi pekiştiren işaretlere dönüşmüşlerdi; tıpkı parti toplantılarının, kongrelerinin, mitinglerin ritüelleşmesi, "sosyal demokrat dil"in statikleşip kapalı bir jargon haline gelmesi gibi. Dış dünyadaki ve kapitalist düzendeki gelişmeleri izlemekte yaya kalan, salt parti içi iletişime yarayan bir medyaya dönüşen parti basını; 19. yüzyıldaki fikir/kanaate ağırlık veren yapısından aıyrılarak işçi sınıfını da cezbedecek haberlere, tefrikalara, atraksiyonlara yönelen burjuva basını karşısındaki etkisizliği nedeniyle *SPD*'nin 1913 Kongresi'nde eleştirilmişti.

Parti basınında dikkati çeken bu içe dönüklük, Alman işçi sınıfı alt-kültürünün, harekete geçirdiği talepler ve işlevleri yönünden kapalı bir evrene benzemesi gerçeğini yansıtmaktaydı. Bu dev alt-kültürel ortam, içinde yeraldığı kapitalist toplum bünyesi ile olan ilişkisini ve bu bünyeye alternatif olma idialarını sorunsallaştırmaktan çıkmış, kısacası *karşı-kültür* üretme perspektifini yitirmişti. Bu süreç, işçi sınıfı alt-kültürünün kurumlarının 1900'lerle birlikte tamamen gündelik maddi ihtiyaçlarda odaklaşmasıyla hızlanmasının yanısıra, Alman işçilerinin 19. yüzyılın ortalarından beri oluşagelen örgüt geleneğinin paternalist yapısından da besleniyordu. İşçi-araştırmacı Adolf Levenstein, 1912'de işçi hareketi hakkındaki düşüncelerini sorduğu beş bin işçiden şu örneklere benzer cevaplar almıştı: "İşçi hareketi beni budalalıktan kurtardı", "hareket beni düşünen bir insan kıldı", "işçi hareketine ait olmasaydım, insanlık içinde yerim olamazdı." Sosyalist tarihçi Werner Sombart, 1906'da şöyle yazmıştı: "Büyük kitlenin içinde eriyen ve benliğinin tüm anlamını ve geçerliliğini bu kitleye mensubiyetine bağlayan proleter, tıpkı sofu bir insanın kendisini Tanrı'ya adamakla bir bütün ve değer olarak kendi benliğine kavuştuğunu düşünmesi gibi hisseder." Partiye/örgüte/davaya olan bu mutlak teslimiyet, Alman proletaryasının dillere destan örgütsel disipliniyle birleşiyordu. *SPD*'nin reformist önderlerinden Ludwig Frank, 1906'da, "Alman proletaryasının çalışkan elinin değdiği her şey örgütlülüğe, düzenliliğe dönüşür; özgürlük mücadelesi de öyle" demişti. Alman işçi sınıfının yürüyüşlerde, mitinglerde görsel bir vuruculukla sergilenen "çelik disiplini", 20. yüzyılın başında dünya sosyalist hareketinin övünç kaynağıydı. Bu "çelik disiplin"in proleter kitleleri inisiyatifsizleştirici etkisi, önce 1914'deki sosyal şoven politikalara teslimiyette, sonra 1918/19 Devrimi'nde işçi sınıfının önemli çoğunluğunun *SPD* önderlerinin dediğinden çıkmamasında, 1933'e doğru da yükselen nasyonal sosyalizm karşısındaki basiretsizliğinde ortaya çıktı. 1914, 1918-1919, yıllarca merkeziyetçi örgüt disiplininin boğuculuğuyla mücadele eden Rosa Luxemburg için sürpriz değildi; herhalde 1933 de olmayacaktı. Alman işçi sınıfının kaybetmemek için üzerinde titrediği zincirlerin en kıymetlisi, partisi/örgütleriydi. Alman işçi sınıfının muazzam örgütlenmesini, onun sosyalizm mücadelesindeki engelleyici işleviyle kavrayanlar için, 1914 ve 1918-19, salt sosyal demokrat önderlerin ihanetiyle açıklanamaz. Ve tersi: Komplolara, ihanetlere bel bağlamayan sosyalist tarihsel yaklaşım açısından, işçi sınıfı alt-kültürü sorunsalı vazgeçilmez önemde ve hâlâ günceldir.

TANIL BORA

Berlin, tarihinin hiçbir anında, Alman İmparatorluğu'nun kuruluşunu takip eden yıllarda olduğu kadar, renkli bir tiyatro yaşamına sahip olmadı. I. Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda, Berlin'de 20 kadar tiyatro aktif olarak çalışıyor ve bu sayı giderek artmaya devam ediyordu. 1919'da, bir grup sanatçı ve aydının öncülüğünde kurulan "proleter tiyatro", tiyatronun siyasetle ilişkisinin en belirgin örneklerinden biriydi. Bertolt Brecht, Erwin Piscator, Max Reinhardt bu dönemin ünlü isimlerinin sadece birkaçıydı. (sağda) 11 Kasım 1921'de, Leopold Jessner'in yönettiği, William Shakespeare'in Othello *adlı oyunu* Staastheater'*de (Devlet Tiyatrosu) sergilendi. (solda) 10 Kasım 1927'de sergilenen Erwin Piscator'un yönettiği, Tolstoy ve Şegolev'in* Rasputin, Ramonovlar, Savaş ve Onlara Karşı Ayaklanan Halk *adlı oyunundan bir sahne.*

ulaşmış, beliŗli bir hareket planı olan bir önderlik hâlâ yoktu. Olayların gelişimi, devrimci sosyalist güçleri yine hazırlıksız yakaladı. Hükümeti ve *Merkez Konsey*'i tek başına oluşturan *SPD*, 4 Ocak'da uzun zamandan beri varlığından rahatsız olduğu *USPD*'li Berlin Polis Müdürü Emil Eichhorn'u görevinden aldı. Aynı gün, *USPD*, *Devrimci İşyeri Temsilcileri* ve *KPD*, protesto etmek için bir gösteri çağrısı yaptılar.

İşçiler çağrıya uydular ve gerçekten kitleler halinde Emniyet Sarayı'nın önüne geldiler. Eichhorn, görevini devrimden aldığını ve yalnızca devrime geri vereceğini söyleyerek çekilmeyi kabul etmemiş ve yandaşlarıyla birlikte Emniyet Sarayı'na çekilmişti. Yine binada bulunan *USPD*, *KPD* ve *Devrimci İşyeri Temsilcileri* üyeleri bundan sonra yapılacakları saptamak üzere toplantı halindeydiler. Sabah saatlerine kadar süren toplantının sonucunda - gece *İleri* gazetesinin bir dizi başka gazete ve yayınevi binasının devrimciler tarafından işgal edilmiş olduğu haberlerinin de etkisiyle- bir devrim komitesi kurulmasına karar verildi. Kurulan *Provisorischer Revolutions-AusschaB* (Geçici Devrimci Komite) başkanlığında Liebknecht, Georg Hedebour ve Paul Scholze (DIE) seçildi. Devrimci Komite ertesi gün için yeniden gösteri çağrısı yaptı.

Kitleler ertesi gün yine toplandılar. ancak kimse olayların bundan sonra nasıl gelişeceğini bilmiyordu. Gün boyu, birinin çıkıp kendilerine bundan sonra nasıl davranmaları gerektiğini söylemesini beklediler. *Devrimci Komite* de, kitleleri nasıl yönlendireceğini bilmeden sürekli toplantı halindeydi. Bu arada Noske, daha çok işsizlerden, vatanı kurtarmak isteyen öğrencilerden oluşan gönüllü birlikleri *Freikorps*'lar ile saldırıya hazırlanıyordu. Saldırının başladığı 10 Ocak'da, birkaç gün önce sokaklara dökülen kitleler, ilk anki heyecanlarını ve mücadele isteklerini çoktan yitirmişlerdi. *USPD* merkezi, hükümet ve *Devrimci Komite* arasında arabuluculuk yapacak bir komisyon kurmuş, ancak hükümetin işgal edilen tüm binalardan çekilinmesi koşulunun reddedilmesi üzerine bu girişim sonuçsuz kalmıştı. *SPD* "sorunu kökünden halletmek" istiyordu ve Noske'nin kumandasındaki birlikler 11 Ocak'da işgal altındaki *İleri* binasına saldırıya geçtiler. Saldırının başlamasından sonra, binadan görüşme yapmak üzere çıkan işgalcilerin temsilcileri tutuklandı ve kurşuna dizildi. *KPD* bürosuna girildi ve büro talan edildi. Hükümet yanlısı birlikler, işgal altındaki binaları teker teker ele geçirdiler, pek çok devrimci tutuklandı ve öldürüldü. *Freikorps*'u oluşturan eski düzen yanlısı, çoğu lümpen yeni askerlerin, devrimcilere olan nefretlerini dizginleyecek bir güç kalmamıştı ortada. Şehrin pek çok yerinde *Spartakistleri*, bu arada Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'i hedef gösteren afişler görülmeye başladı. 15 Ocak'da, Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht, *Freikorps* tarafından tutuklandılar ve anında öldürüldüler. Onların kişiliğinde, Alman devrimci işçi hareketi, en önemli iki önderini kaybetti. Ocak ayaklanması, Alman Devrimi'nin en trajik anlarından biri oldu. Meydanlara dolan işçilerin iktidara yürüyecek bilinç ve kararlılığa sahip olmadığını göremeyen ve mevcut güç dengelerini doğru değerlendiremeyen önderler, olayların heyecanına kapılarak zamansız bir atağa giriştiler. Sonuç, devrimci işçi hareketi için ağır bir yenilgi oldu. O ana kadar, kendi saflarındaki maceracı radikal akımlara karşı mücadele eden

Luxemburg ve Liebknecht, işçi sınıfını ve yoldaşlarını yarı yolda bırakmak istememelerinin bedelini canlarıyla ödediler.

Mart 1919 ve Toplumsallaştırma Sorunu

Ocak ayaklanmasının yenilgisiyle, iktidar sorunu *SPD*'nin lehine sonuçlanmış oldu. 19 Ocak'ta yapılan parlamento seçimlerinin sonucunda da *SPD* en güçlü parti haline geldi. Seçmenlerin yüzde 37.9'u oylarını *SPD*'den yana kullanırken, *USPD*'yi seçenler ancak yüzde 7.6 idi. Bu siyasal tablo, bir yıl sonra yapılan seçimlerde değişti. *Deutsche Nationale Volkspartei- DNVP* (Milli Halk Partisi) ve *Deutsche Volkspartei-DVP* (Halk Partisi) oylarını yaklaşık iki katına çıkararak (yüzde 28.3) *SPD*'den (yüzde 21.6) daha güçlü hale geldiler. İşçiler ise *SPD*'nin solundaki partilere yönelerek (*USPD*: yüzde 18.8, *KPD*: yüzde 1.7) hareketin parlamenter alanda iki eşit güçteki bloğa bölünmesine yolaçtılar.

Seçimlerin ardından Almanya'nın çeşitli bölgelerinde yeni bir hareketlilik dönemi başladı. Bu kez hareketin odak noktasını üretim araçlarının toplumsallaştırılması (Sozialisierung) talebi oluşturuyordu. İşçiler, artık hayatlarında somut değişiklikler olmasını ve uğruna o kadar kan dökülen devrimin sonuçlarını görmek istiyorlardı.

Toplumsallaştırma mücadelesi, Ocak'ta Ruhr Havzası'ndaki grevlerle başladı. Buradaki işçiler, Almanya'nın diğer bölgelerinden farklı özelliklere sahipti. Savaş öncesinde kömür madenlerinde çalışmak için Polonya'dan bölgeye gelen işçiler, alışık oldukları yaşam koşullarından koparılmanın etkisiyle hızla radikalleşmişlerdi. Sendikalizm ve anarko-sendikalizm bu işçiler arasında kendine geniş bir taban bulmuştu. Bu işçiler parlamento ve partilerden, durumlarını iyileştirecek girişimler ve programlar beklemek yerine, kendileri doğrudan eylemle harekete geçmeyi tercih ediyorlardı. Ruhr Havzası, aynı zamanda işçi konseylerinin en gelişkin olduğu bölgelerden biriydi.

Toplumsallaştırma hareketinin ikinci önemli merkezi, Orta Almanya'da Halle ve Merseburg çevresindeki sanayi bölgeleri oldu. Bu bölgede, 23 Şubat'ta kömür madenlerinde toplumsallaştırma, işçi ve asker sovyetlerinin yetkilerinin artırılması ve işletmelerde konsey sisteminin yerleşik bir hale getirilmesi talepleriyle kitlesel grevler başladı. Olaylar geç de olsa Berlin'e sıçradı. 3 Mart'ta, Berlin İşçi ve Asker Konseyleri Genel Kongresi'nde genel grev kararı alındı. Grev talepleri şunlardı:

1. İşçi ve Asker Konseyleri'nin tanınması 2. Yedi Hamburg Maddesi'nin uygulanması 3. Tüm siyasal tutukluların serbest bırakılması; tüm siyasal davaların düşürülmesi; askeri mahkemelerin kaldırılması; tüm askeri davaların sivil mahkemeler tarafından görülmesi; siyasal cinayetlere karışan tüm kişilerin derhal tutuklanması 4. Derhal bir Silahlı Devrimci Birliğin kurulması 5. *Freikorps* birliklerinin derhal dağıtılması 6. Rusya'daki Sovyet hükümetiyle derhal siyasal ve ekonomik ilişkilerin kurulması.

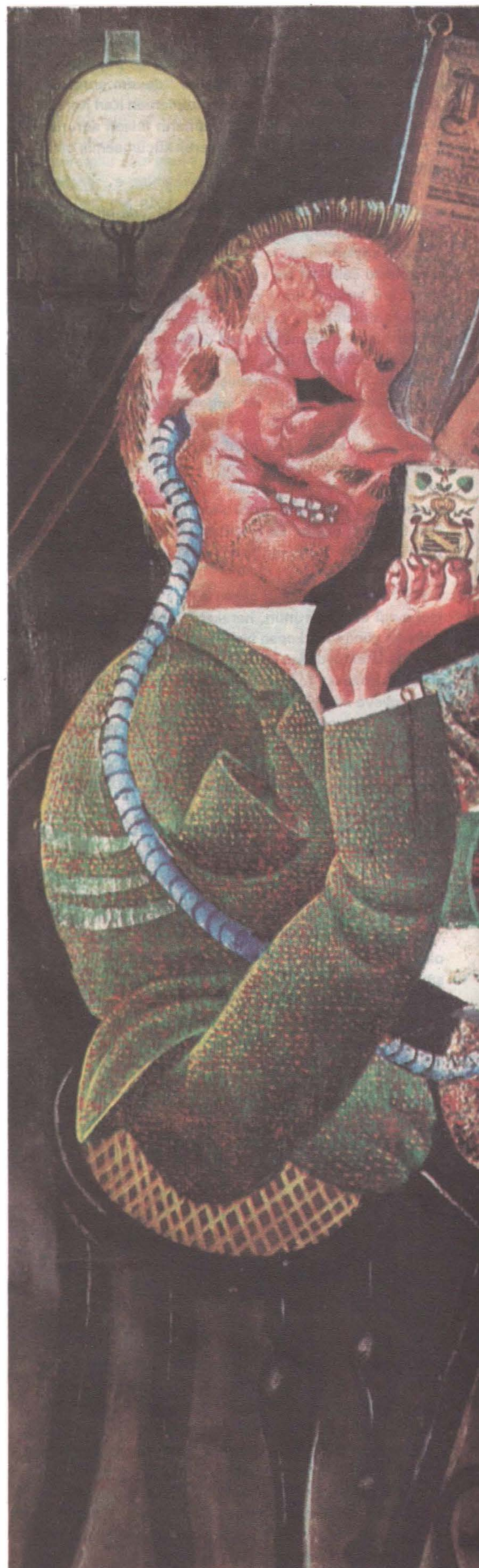
Berlin'de 500 binden fazla işçi greve çıktı. 3 Mart akşamı, şehrin bazı yerlerinde dükkanların yağma edilmesini bahane eden hükümet, olağanüstü hal ilan ederek Noske'yi askeri birliklerin komutanlığına getirdi. *Freikorps*'un eski *Halk Donanma Birliği* askerlerine ateş açmasıyla başlayan çatışmalar 5-12 Mart arasında bir iç savaşa dönüştü. Bu tarihler arasında Noske'nin komutasındaki hükümet birlikleri ve *Freikorps* askerleri 1000'den fazla işçi ve donanma erini öldürdüler. Ruhr Bölgesi ve Orta Almanya'daki grevci işçiler de karşılarında ***Freikorps*** *birliklerini buldu. Mart mücadelelerinden SPD*, hükümet birlikleri ve esas olarak da bir an önce yeniden Kasım öncesi koşullara dönülmesini isteyen burjuvazi ve onun askeri güçleri galip çıktı. Toplumsallaştırma tartışmalarında sendikalar çekimser kaldılar hatta zaman zaman buna karşı çıktılar. Meseleye dar ücret pazarlığı perspektifinden baktıkları için toplumsallaştırma sonucunda devletin (dolayısıyla *SPD*'nin) ağırlıklı olacağını tasarladıkları işletmelerde, siyasal destek kaygılarıyla yeterince "sıkı" pazarlık yapamayacaklarını düşünüyorlar, bu nedenle "özel" (kapitalist) muhatapları yeğliyorlardı. Savaşın son döneminde, ekonominin yeniden inşası için büyük sanayicilerle masaya oturan sendikaların önderi Carl Legien, bu işbirliğini "yönetime katılma" statüleriyle pekiştirmekten ötesini hayal bile etmiyordu.

Münih Konsey Cumhuriyeti

Almanya'nın güneyinde devrim hareketi, kuzeydeki ayaklanmalarla aynı anda başladı. Kraliyet hükümetinin devrilmesi ve bunu takip eden ilk dönem sırasındaki gösterilerde kan dökülmedi ve devrimciler silahlı saldırılarla karşı karşıya kalmadılar.

Münih'teki gelişmelerin baş aktörü, *USPD*'li Kurt Eisner'di. Eisner, Münih'e yerleşmiş ve ilk kez Ocak 1918'de grev örgütleyicisi olarak ortaya çıkmıştı.

Münih Devrimi, 7 Kasım'da yapılan kitlesel gösterilerle başladı. Aynı günün gecesi, ilk işçi ve asker konseyleri kuruldu, cumhuriyet ilan edildi ve Eisner başbakan oldu. Aynı zamanda kurulan *Revolutionärer Arbeiterrat*'ın (Devrimci İşçi Konseyi) başkanlığına da Eisner getirildi. Eisner'in geçici kabinesinde *SPD*'li Erhard Auer de içişleri bakanlığını üstlendi. *SPD*'nin

20 Avrupa'da Sosyalist Devrimler

Savaş başladığında Almanya, özellikle Fransa ile olan çatışmayı meşrulaştırmak için on yıllar boyu her iki ülke arasında ihtilaf konusu olan Fransa tarafından ilhak edilmiş Alsace'ın geri alınmasını ulusal bir dava haline getirmişti. Bir bölüm nüfusu Alman olan Alsace'ın halkın pek önemli bir direnmesi olmaksızın ele geçirilmesi Fransızlar için Hansi'nin illüstrasyonunda görüldüğü gibi (üstte) utançla karışık bir alayın konusu olurken, Almanları da savaşın kolayca sonuçlandırılabileceği yanılsamasına kaptırmıştı. İlk Alman Genelkurmay Başkanı Schliefen uzun bir savaşın "akıl almaz" bir şey olduğu kanısındaydı. Onun yerine geçen Mareşal Moltke'nin kötümser görüşü ise, "iki yıldan fazla sürmeyeceği" yolundaydı. Hükumetin bütün hesaplarında ise savaşın dokuz aydan çok sürmeyeceği varsayılmıştı. Oysa bütün ulusları yörüngesine çeken dünya ölçeğindeki bu savaş ancak dört yıl sonra sonuçlandığında dizginlerinden boşanmış saldırganlığın hem öznesi hem nesnesi olan silah altındaki askerler için savaşın başındaki yanılsamalar yerini gerçekliğin korkunç görünümlerine bırakmıştı. Dört yıl boyunca "ideal" denilen şeylerin hepsinin boşa çıkmış olmasının yarattığı hayal kırıklığı ve umutsuzluğun yanısıra Versailles barışının Almanya için tam bir teslimiyetle sonuçlanmasına karşı duydukları öfkeyle beslenen bir savaş gazileri ve malulleri topluluğu Almanya'da her türlü irrasyonel ideolojinin kendisinden besleneceği bir insan hurdalığı oluşturmuştu. Otto Dix'in 1920'de yaptığı Savaş Malulleri Kağıt Oynuyor *adlı tablosunda dile getirilen bu insan malzemesi, devrimci hareketin yörüngesi içinde kendilerine bir yer sağlanamayınca faşist hareketin başlıca kitlesel dayanaklarından birini oluşturdular. Otto Dix'in tablosundakilerden daha şanslı çıkmış olan Adolf Hitler adındaki onbaşı yenilmiş Alman Devrimi'nin anti-kapitalist ideolojisinden aparttığı kimi düşünceleri, saldırgan bir milliyetçilikle birleştirerek bu yığını yanına çekmeyi başaracak ve Almanlar bir kere daha, devrimle önleyemedikleri savaşın kurbanı olacaklardı.*

Karl Korsch: Alman Devrimi ve Toplumsallaştırma Sorunu

Karl Korsch'u konsey hareketinin teori ve pratiğinde önemli bir yere oturtan, toplumsallaştırma (üretim araçlarının toplumsallaştırılması - *Sozialisierung*) konusunda yaptığı çalışmalardır. Korsch, Kasım Devrimi sonrasında, işçi sınıfının kendiliğinden hareketiyle gelişen işçi konseylerine, pratiğe yönelik bir program kazandırmak için çaba harcamış az sayıda teorisyenden biri, belki de en önemlisidir.

Karl Korsch, 1886'da, Almanya'nın Tostedt kasabasında, küçük burjuva, otoriter ve milliyetçi olarak değerlendirilebilecek bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. 1906'dan itibaren Münih, Cenevre, Berlin ve Jena üniversitelerinde hukuk, felsefe ve ulusal ekonomi eğitimi gördü. Berlin'de bulunduğu 1907'de, ilk kez *SPD* ile ilişkiye girdi ve 1912'de bu partiye üye oldu. Aynı yıl, *Ekonominin Örgütlenmesi İçin Sosyalist Formül* başlıklı yazısında, üretim araçlarının toplumsallaştırılması formülünün yalnızca olumsuz yanıyla, üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin reddedilmesi olarak anlaşıldığını söylüyordu. Bu formülün içinin olumlu anlamda doldurulması gerektiğini söylüyor, ekonominin sosyalist örgütlenmesi için programlar hazırlamasının önemini vurguluyor ve böylece *SPD*'ye hakim olan anlayışı eleştiriyordu. 1910'da hukuk dalında doktorasını yapan Korsch, 1912 ve 1914 arasında İngiltere'de bulundu ve bu sırada *Fabian Derneği*'ne üye oldu. Bu yıllarda edindiği deneyimler sonucunda, sendikalizm konusunda araştırmalar yapmaya başladı.

Korsch, orduda asker olarak geçirdiği 1914-1918 arasında herhangi bir siyasal-örgütsel faaliyette bulunmadı. 1918'de devrimci dalga başladığında, birliğindeki askerlerle birlikte Meiningen'deki asker konseyinin kurucuları arasındaydı. Devrimi izleyen ilk aylarda henüz *SPD*'nin içinde yer alıyordu ve partinin, 1891'deki Erfurt Programı'nda dile getirilen "kapitalist özel mülkiyetin toplumsal mülkiyete dönüştürülmesi" talebini hâlâ gerçekleştirmek istediğine inanıyordu. Kasım Devrimi'nden sonra, *SPD/USPD* koalisyonunun 24 Kasım'da *USPD*'li *Volksbeauftragte* (Halk Temsilcisi) Hugo Haase'nin girişimi ile kurduğu toplumsallaştırma komisyonuna girdi. Bu komisyonun herhangi bir yasal yaptırım gücü yoktu ve görevi yalnızca tek tek sanayi dallarında -başlangıçta bir tek kömür madenlerinde- toplumsallaşmanın gerçekleştirilmesi için planlar hazırlamaktı. Komisyonun kurulmasının amacı, aslında ayaklanan ve toplumsallaştırma talebini gündeme getiren işçileri sakinleştirmekti ve sonuçta 7 Nisan 1919'da *SPD* iktidarı tarafından dağıtıldı. Korsch, komisyon toplantılarına ve tartışmalara katılmaktan çok üretim araçlarının toplumsallaştırılması sorununa hem teorik hem de pratik açıdan yaklaşan bütünlüklü bir çözüm bulmak için çalıştı. Bu çalışmalarının sonucunda, Mart 1919'da *Toplumsallaştırma Nedir?* başlıklı broşürü yayınlandı.

TOPLUMSALLAŞTIRMA NEDİR?

Korsch için toplumsallaştırma, sosyalizmin gerçekleştirilmesi, yani sosyalist devrimin kendisi anlamına geliyordu. Toplumsallaştırmanın temel ve vazgeçilmez koşulu olarak üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin kaldırılmasını savunuyor ve kendini böylece, Bernstein'in reformlar yoluyla "özel mülkiyetin içeriğinin değiştirilmesine" dayanan "sosyal politika" görüşünden ayrıştırıyordu. Hedeflenen sosyalist ekonomide de, varolan üretim araçlarını hangi kişilerin üretimde kullanacakları, üretimin hangi çalışma koşullarında sürdürüleceği ve üretilenlerin, üreten ve tüketenlerin bütününe ne biçimde dağıtılacağı karara bağlanmak zorundaydı.

Bu nedenle Korsch, toplumsallaştırmanın görevini toplumsal üretim ilişkilerinin düzenlenmesi olarak tanımlıyordu. Özel mülkiyetin ortadan kalkması ve gerçek sosyalist ekonomi içinde gerçek bir ortak mülkiyetin gelişebilmesinin toplumsallaştırmanın uygulanış biçimine bağlı olduğunu, yanlış adımlar atılması halinde yeni bir özel mülkiyet biçiminin ortaya çıkacağını düşünüyordu. Korsch'a göre, yeni özel mülkiyet tehlikesinin nedeni "bir topluluğun ekonomik hayatında üreticiler ve tüketiciler arasında varolan çıkar karşıtlığında" yatıyordu. İşçi hareketi içinde toplumsallaştırma konusunda varolan iki ayrı akımı, devletleştirme ve sendikalizmi bu karşıtlıktan yola çıkarak eleştiriyordu.

Özel mülkiyetin yerine devlet mülkiyeti, yerel mülkiyet (kommunales Eigentum) veya tüketici kooperatiflerinin mülkiyetinin geçmesini öngören devletleştirme, üretici işçileri kapitalistlerin yerine, devlet, yerel idareler ve tüketici derneklerinin tayin ettiği yöneticilerle karşı karşıya bırakacaktı. Korsch, bu durumun işçilerin hayatında gerçek bir iyileşme getirmeyeceğini, onların üretim sürecine doğrudan müdahalede bulunamayacaklarını ve yine ücretli işçi konumunda kalacaklarını söylüyordu. Ayrıca devletleştirme, esas olarak tüketici ihtiyaçlarını gözönünde bulunduracağı için, sonunda yine bir özel mülkiyet (Sondereigentum), tüketici kapitalizmi oluşacaktı.

Öte yandan, üretim araçlarının işyerlerinde çalışanların mülkiyetine geçmesi sonucunda, işçiler tüm üretim sürecine doğrudan hakim olacaklardı. Korsch, bu çözümün de gerçekte sosyalist ekonomiye götürmeyeceğini ve bu yolla da yalnızca üreticilerin çıkarları gözetilerek bu sefer "üretici kapitalizmi" biçiminde yeni bir özel mülkiyetin gelişebileceğini söylüyordu. Korsch'un önerisi, bu iki yaklaşımın sentezi olarak gördüğü "üçüncü çözüm" şekliydi: Sınai Özerklik (Industrielle Autonomie).

Sınai özerklik, tabandan denetim anlamına gelen sendikalist yöntemle, yukarıdan denetim anlamına gelen devletleştirme yönteminin birleştirilmiş şekliydi. Ekonomik faaliyette bulunan her türlü işletmede, tüm üretime katılanların temsilcileri üretim sürecine hakim olacaklar ve buna paralel olarak, Korsch'un tanımıyla tüketici örgütleri, yani devlet, yerel idare, tüketici kooperatifleri gibi kurumlar tüm tüketicilerin ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş bir plan hazırlayacaklar ve üretim bu plana uygun olarak yürütülecekti. İşletmeler ve onların bir üstünde yer alan, aynı sanayi dalında faaliyet gösteren işletmelerin birleştirilmesiyle oluşan kurumlar (Syndikate), üretimi belirlenmiş olan ihtiyaca göre düzenleme yükümlülüğü dışında devlet karşısında özerkliğe sahip olacaklardı. Korsch'a göre, sendikalist çözümle devletleştirme çözümünün hangisinin önce uygulanacağı önemli değildi, ikisi de sonradan yapılacak bir düzenlemeyle birbirini tamamlayabilirdi. Önerdiği sınai özerklik biçimindeki toplumsallaştırma uygulamasıyla, ilk aşamada pazar tümüyle ortadan kalkmayacak, sözü edilen ihtiyaç ekonomisine (Bedarfswirtschaft) belli bir süreç sonucunda ulaşılabilecekti. Yine bu ilk aşamada, emeğin toplumsallaşması henüz gerçekleşemeyecek, kafa ve kol emeği arasındaki fark henüz ortadan kalkmayacak ve böylece "farklı işe farklı ücret" uygulanmaya devam edecekti. Sosyalist ekonominin (sosyalist toplumun) ikinci aşamasına, yani "hem üretim araçlarının hem de tek tek bireylerin emeğinin ortak mülkiyet haline geleceği, herkesin toplumsal üretime yeteneği ölçüsünde katkıda bulunup ortak üretimin yaratacağı değerden ihtiyacı kadar pay alacağı" aşamaya yavaş yavaş ulaşılacaktı. Endüstriyel özerklik, "özel birey egoizminin yerine 'sosyalleştirilmiş' grup egoizmini geçirme imkânını sağlayarak" bu gelişmeyi olumlu biçimde etkileyecekti.

Korsch, bu ikinci ve yüksek aşamaya geçişin, ekonomik önlemlerden çok kültür politikasına ilişkin önlemlerle, "eğitimi toplumsallaştırma" ile mümkün olacağını söylüyordu. Onun kafa ve kol emeği arasındaki farklılığın ortadan kaldırılması konusunda eğitime verdiği önem, pratikteki çabalarına da yansıdı; konsey okullarının (Räteschule) kurulmasını savundu ve bu okullarda ders verdi.

Walter Mehring'in Berlin Taciri adlı oyunu için yapılmış kolaj. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde, geçmişte kısmî ve özerk olarak yapılan faaliyetlerin içiçe geçmesi, birbirinden bağımsız hayatların çok karmaşık dolayımlarla birbirleriyle ilişkilendirilmesi, kısacası dünyanın gerçekten tek bir dünya halini alması ve bunun kavranması, sosyalizm vaadinin maddi temelini oluşturuyordu. Ancak kapitalizm koşullarında, tek tek insanlar ve insan toplulukları birer araca, bu karmaşık bütünn anlamsız parçacıklarına dönüştürülüyordu. Bu bütünlüğün yeniden nasıl onu kuran insanların kontrolüne verilebileceği, dönemin sosyalist politikacı ve teorisyenlerini uğraştıran en çetrefil sorunlardan biriydi. Merkezî planlama ve konsey komünizmi, bu sorunu çözmek için geliştirilmiş, ancak birbirlerine zıt yönde hareket eden iki önemli teorik ve pratik perspektifi oluşturuyordu.

Korsch'un *Toplumsallaştırma Nedir?*'i yazarken amacı, sosyalizm düşüncesini, konsey hareketi içinde yer alan işçilerin çabalarıyla birleştirerek, varolan ekonomik yapıyı ve işçilerin bilinç düzeyini eşit ölçüde gözönünde bulunduran gerçekçi bir sistem oluşturmaktı. Bu açıdan bakıldığında, bu çalışmasının dönemin en kapsamlı, hatta tek çalışması olduğu söylenebilir. Buna karşılık Korsch, işçi hareketi geleneğinin dışında bir teorisyendi ve oluşturduğu modele temel olan kapitalizm eleştirisi, bir burjuva sosyalistinin hümanist-eşitlikçi bakış açısının izlerini taşıyordu. 1918 Kasım devrimi gerçekleştiğinde, sosyalizmin hayata geçirilmesi için somut programlar oluşturmanın zamanının artık gelmiş olduğuna inanıyordu. Kasım Devrimi'ni siyasal yönden çok toplumsal yönüyle kavramıştı, devrimin hemen ardından gelişen olaylar, konseylerin yetkilerinin sınırlandırılması, parlamentarizm tartışmaları, işçilere karşı hükümetin giriştiği açık saldırılar düşüncesini önceleri etkilemedi. *Toplumsallaştırma Nedir?*'de oluşturduğu modelin, *SPD*'nin iktidarda olduğu, Kasım 1918-Ocak 1919 ertesi bir Almanya'da gerçekleştirilebilir olduğunu düşünüyordu. Bu nedenle de siyasal iktidar ve varolan devletin karakteri gibi temel sorunlar, toplumsallaştırma programının hiçbir yerinde dile getirilmedi.

1919 SONRASI İŞÇİ HAREKETİ VE KORSCH

Korsch, 1919'u izleyen yıllarda da radikal bir konsey sosyalizmi düşüncesinden vazgeçmedi. 1919 ortalarında, geliştirdiği toplumsallaştırma modelinin siyasal önkoşullarının 1918'de henüz varolmadığını, konseyler içinde yer alan ve büyük çoğunluğuyla kendini Marksist olarak tanımlayan işçi sınıfının, tarihi rolünü üstlenmeye, yani sosyalizmi gerçekleştirmeye hazır olmadığını ve önce bu koşulların yaratılması gerektiğini düşünüyordu. *SPD*'den ayrılarak o sıralarda varolan tek radikal sosyalist parti olarak gördüğü *USPD*'ye girdi. 1919 sonundan itibaren de Korsch, artık işçi hareketinden kopuk bir sosyalist teorisyen değil, aktif politika içinde yer alan bir sosyalistti. 1920 Kapp Darbesi ve onu izleyen ayaklanmalar sırasında, hep devrimci işyeri konseylerinin kurulmasından ve siyasal yürütme organlarının seçilmesinden yana tavır aldı.

1920'de 1 Mayıs dolayısıyla yazdığı *Her Erkek ve Her Kadın Proletaryanın Özgürleşmesi İçin Ne Yapabilir?* başlıklı yazıda şöyle diyordu: "Gerçek özgürlük... ancak

çok başlı despot 'parlamenter yönetimin' yerine... konsey sistemi biçimindeki ilk gerçek demokratik özyönetim geçtiğinde mümkün olabilir... sosyalist nihai hedefin hazırlanması için (seçimlere katılmaktan -ç.n.) çok daha önemli olan, kitlelerin doğrudan eylemi, yani ekonomik mücadele ve bunun yanısıra, karşımızdakilerin kullandığı fiziki şiddete karşı koyabilmek için silahlı proleter direnişin örgütlenmesidir."

1920 sonlarına gelindiğinde, Korsch için sınai özerklik diye adlandırdığı toplumsallaştırma programı hâlâ geçerliydi, ama artık bu programın nasıl hayata geçirileceği sorunu ön plana çıkmıştı ve o, "devrimci bir sınıf olarak proletaryanın devrimci örgütlenmesinin" önemini vurguluyordu. Bu dönemde, *USPD*'nin *KPD* ile birleşmesinden ve *II. Enternasyonal'e* katılmasından yana tavır aldı. "Rus Devrimi'nin yenilmesinin, aynı zamanda Almanya için de tüm umutların kaybolması anlamına geleceğini", "Almanya'da devrimin bir an önce gerçekleşmesi gerektiğini" ve bu olduğunda "Rusya ile birlikte dünya devriminin zaferine doğru yürüme ihtimalinin büyük olduğunu" söylüyordu.

Korsch, yine 1920'de yazdığı, *Almanya'da Siyasal İşçi Konseyleri Sorununda Dönüşümler* başlıklı yazıda siyasal işçi konseylerinin yenilgisinin nedenlerini şöyle sıralıyordu:

1- Siyasal konseylerin, işçilerin kendileri tarafından seçilerek değil, tam tersine sosyalist partiler tarafından genellikle eşit sayıda temsilci ilkesine dayanan bir yöntemle oluşturulmuş olmaları.

2- Konseylerin tüm yasama, yürütme ve yargı gücünü kendilerinde toplayacak yerde, yalnızca denetimle yetinmeleri ve böylece kendi kendilerini kısıtlayarak, burjuva devlet kurumları tarafından etkisiz hale getirme yolunu açmış olmaları.

3- Siyasal konseylerin görevleriyle ekonomik konseylerin görevlerinin birbirlerinden yeterince ayrılmamış olması.

Korsch, konsey hareketinin ideolojik nedenlere bağlanabilecek bu hatalarının genel ekonomik ve siyasal gelişmelerle birleşince, siyasal konseylerin kısa sürede işlevsizleşerek ortadan kalktıklarını, 1919 sonundan itibaren ortada yalnızca ekonomik konseylerin kaldığını söylüyordu. 1922'de *İşyeri Konseyleri İçin İş Hukuku* adlı kitabında, 1920'de hükümetin çıkardığı *İşyeri Kanunu*'nu Marksist açıdan eleştirmeyi ve iş hukukunun tarihsel gelişimini incelemeyi amaçlıyordu.

1921-1923 arasında, *KPD*'nin birleşik cephe taktiğini savundu. *KPD* gibi Korsch da 1923'deki gelişmelerin, Almanya'yı bir ayaklanmanın eşiğine getirdiği görüşündeydi. Birleşik cephe taktiğini güden işçi hükümetlerinin proletaryayı, devrimi hedefleyen bir eylemliliğe götüreceğine inanıyordu. Bu nedenle, *SPD* ve *KPD*'nin Ekim 1923'de Thüringen'de kurduğu koalisyon hükümetinde adalet bakanı olarak yer aldı. İşçi hükümeti sloganının sadece propaganda için bir araç ve işçilerin gerçek örgütlenmesi için bir aşama olduğunu savunuyordu. Ekim sonuna doğru, hükümetin Saksonya Eyaleti'ndeki *SPD-KPD* hükümetini tanımaması ve ordunun desteğiyle Orta Almanya'ya saldırıya hazırlanması üzerine, Korsch işçileri açıkça silahlı mücadeleye çağırdı. *KPD*'nin planladığı genel grev, *SPD*'nin karşı çıkması üzerine gerçekleşmeyince, diğer *KPD*'li bakanlarla birlikte hükümetten ayrıldı. Kasım 1923 sonunda *KPD*'nin yasaklanması üzerine illegaliteye çekildi. 1923 ertesinde, *KPD* içindeki tartışmalarda bu sefer birleşik cephe taktiğini eleştiren sol kanat içinde yer aldı ve 1924'den itibaren de bu kanadın en önemli teorisyenlerinden birisi oldu. 1924'de önce eyalet sonra Reich Parlamentosu'na girdi, 1926'da *KPD*'den atılmasından sonra bağımsız milletvekili olarak kaldı. 1928'den itibaren aktif siyasal hayattan çekildi. 1933'de Hitler faşizminden kaçarak İngiltere'ye gidene kadar, yaptığı teorik çalışmalar arasında *Marksizm ve Felsefe*'nin yeni baskısı (Marxismus und Philosophie); *Materyalist Tarih Anlayışı* (Materialistische Geschichtsauffassung); *Kapital'de Diyalektik Yöntem* (Die dialektische Methode in Kapital) vardır. Çeşitli uluslararası gruplar, özellikle de İspanyol anarko-sendikalistleriyle ilişki kurdu. 1936'da Amerika'ya giderek Paul Mattick çevresindeki *Sosyalist Konsey Grubu* ile birlikte çalıştı. Ruth Fischer'e 1956'da yazdığı mektupta sözünü ettiği "Marx-Lenin-Stalin döneminin sona erdiği bugün, görünürde yokedilmiş olan 'Marx'ın düşüncelerinin' teoride yeniden oluşturulması rüyasını" gerçekleştiremeden, 1961'de Amerika'da öldü.

Kasım Devrimi ve sonrasında gelişen işçi konseylerinin yenilgilerini Korsh, kitlelerin sosyalizmin gerçekleştirilebilir olduğuna inanmamalarına bağlar. Bunun nedeni ona göre, düşünce ile eylemlilik ve kavrama ile dönüştürmenin devrimci diyalektik teorisi olan Marksizmin, sınıf mücadelesiyle doğrudan bağı olmayan bilimsel bir sistem şekline dönüştürülmüş olmasıdır. Yapısal olarak devrimci sınıfın öznel eylemliliğinin bir parçası olarak ortaya çıkmış olan materyalist tarih anlayışı, giderek tarihsel gelişmenin dış yasalarınca belirlenen nesnel sürecin soyut, sadece gözlemleyen, herhangi bir eylemliliği zorunlu kılmayan "saf teorisi" haline getirilmiştir. Korsch ise, Marksizmi *Feuerbach*'ın *Onbirinci Tez*'inden yola çıkarak Hegel gibi varolanı farklı göstermeye çalışmayan ama onu devrimci tarzda dönüştürmeyi hedef alan toplumsal devrim ve proletaryanın bilimi olarak tanımlar. "Marksizm yeniden harekete yönelik biçimine kavuşturulmalı ve böylece işçilerin öznel bilinci, nesnel duruma tekabül eder hale getirilmelidir." Korsch için, 1920'li yılların başlangıcındaki sınıf mücadelesi açısından hareketli olan dönemde, yapılması gereken tam da budur.

Korsch'a göre, *II. Enternasyonal* ile birlikte Marksist öğretinin bilimsel yanını koruma çabalarına ağırlık verilirken, mevcut ekonomik ve sosyo-psikolojik dönemde "üretim araçlarının nasıl toplumsallaştırılacağına" ilişkin sorunlar, Marksizm öncesi ideolojiler veya ütopizm olarak değerlendirilmiştir. Korsch'a göre bunun sonucunda, değişik biçimlerde, ancak özünde aynı sonuçlara doğru giden girişimler, Marksizmin basitleştirilmesi ve devrimci içeriğinin ortadan kaldırılmasıyla birlikte "Marksizmin bunalımını" gündeme getirmiştir. Bu bunalım *siyasal alanda* ifadesini, sendikaların ekonomik sınıf mücadelesinin ve proleter partilerin siyasal sınıf mücadelesinin aldığı reformist karakterde bulurken, *teorik alanda* da "revizyonizm" ve "Ortodoks-Marksizm" olarak gelişir. Ona göre bu iki akım, aslında aynı madalyonun iki yüzüdür. 1923'de yayınladığı *Marksizm ve Felsefe* adlı kitabına yöneltilen eleştirilere cevap vermek için yaptığı ekte şöyle der: "Kautskyci Marksizmle, Bernsteinci revizyonizm arasında genellikle varsayılan ilişki tersine çevrilebilir ve aslında Kautsky'nin Ortodoks Marksizmi, Bernstein revizyonizminin teorik yansıması ve karşı yönden tamamlaması olarak tanımlanabilir."

II. Enternasyonal'in teorisyenleri tarafından felce uğratılan Marksizm, Korsch için "toplumsal devrimin kapsamlı teorisi olmasına rağmen, burjuva devletinin, burjuva eğitim sisteminin, din, sanat ve burjuva kültürünün bilimsel eleştirisi haline" gelmiştir. Böylesi bir alana sıkıştırılan eleştiri, zorunlu olarak, devrimci pratiğe tekabül etmek yerine, burjuva toplum ve devlet yapısının öngördüğü sınırlar içinde gelişebilecek reform hareketlerine temel olmuştur.

1850'lerden sonra gelişen işçi hareketlerinin, tarihsel koşullar nedeniyle Marksist öğretiyi yapısal biçimiyle irdeleyecek güce sahip olmadıklarını öne süren Korsch, 1890'dan sonra Avrupa ve Almanya'da devletlerin ekonomik kalkınması ve daha demokratikleşmesi biçiminde değişen pratik koşulların, Almanya'da "Kautskyci Marksist Ortodoksluğu"nda ifadesini bulduğunu savunur. *Marksizm ve Felsefe*'de, *II. Enternasyonal*'in başarısızlığının ardında yatan nedenleri ortaya çıkararak, devrimci Marksizmin yeniden oluşturulmasına katkıda bulunmak ister. Korsch'a göre Marksizmin bilimsel teorisinin *Komünist Manifesto*'da belirtildiği gibi, toplumsal yaşamın tüm alanlarını kapsayacak toplumsal devrim teorisi olarak yeniden oluşturulması, basit bir geriye dönüşle değil, esas olarak onun diyalektik geliştirilmesiyle gerçekleşecektir.

HİLAL ONUR-FÜGEN UĞUR

baskısıyla Bavyera'da da bir an önce seçimlere gidilmesine karar verildi. Berlin'le aradaki fark, hükümet başkanı Eisner'in Ebert ve *SPD* yönetimi gibi konsey düşmanı bir politika izlememesi ve konseylerle parlamentonun yanyana varolacağı bir sistemin savunucusu olmasıydı.

12 Ocak 1919'da yapılan eyalet seçimleri, *Bayerische Volkspartei*'ın (Bavyera Halk Partisi) 180 sandalyenin 66'sını kazanarak en güçlü parti haline gelmesiyle sonuçlandı. İkinci parti 61 sandalyeyle *SPD* oldu. Eisner'in partisi *USPD* ancak 3 sandalye kazanabildi. Bu durumda Eisner'in parlamento ve konseyler arasında bir uzlaşma olarak düşündüğü sistemin gerçekleşme şansı pek kalmamıştı. Gerçi Bavyera'da, Berlin'de olduğu gibi *Freikorps* birlikleri oluşturulmamıştı, silahlı birlikler henüz asker konseylerinin kontrolü altındaydı ve karşı devrimci güçlerin doğrudan bir saldırısı henüz sözkonusu değildi. Buna karşılık, *SPD* ve *Bavyera Halk Partisi*'nin birlikte oluşturacağı bir hükümetin (Eisner'in *USPD*'nin aldığı oyların düşüklüğü karşısında yeni hükümetin başında yer alması söz konusu olamazdı) konseylerin eşit bir güç olarak varlığını kabul etmesini beklemek de gerçekçi bir tutum değildi.

Devrimci İşçi Konseyi'nin içinde üç ayrı kanat vardı: birincisi başını Ernst Niekisch'in çektiği ve Eisner'in görüşlerini savunan ılımlı kanat; ikincisi, herhangi bir siyasal partinin görüşünü temsil etmeyen anarşist -pasifist entelektüellerin oluşturduğu ve şair Erich Mühsam ve Erns Toller, edebiyat tarihçisi Gustav Landauer, iktisatçı Otto Neurath ve Silvio Gesell'in yer aldıkları kanat; üçüncüsü, ise *KPD*'lilerden oluşan genç bir komünist olan Eugen Leviné'nin içinde olduğu kanattı.

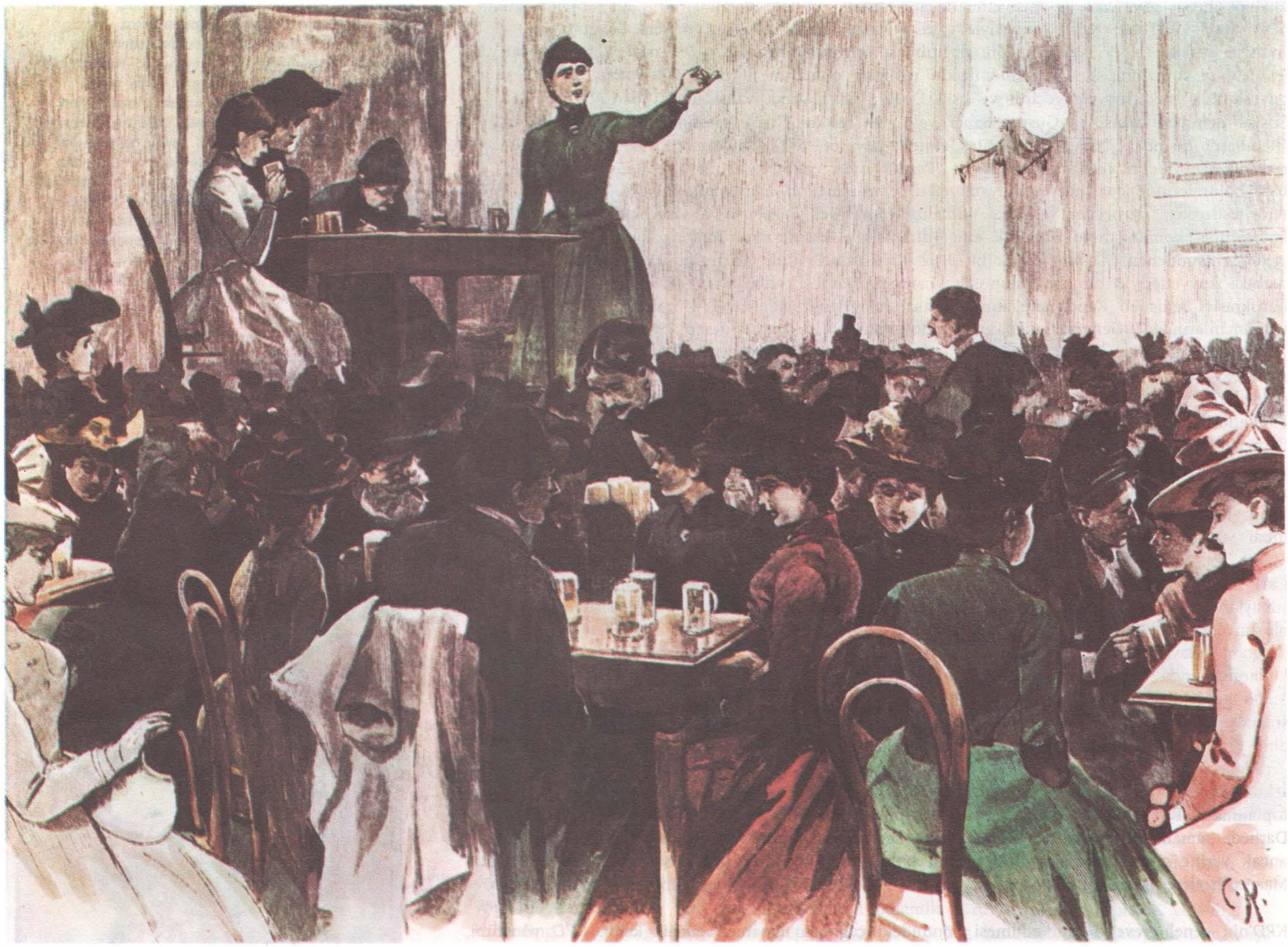
17 Mart'ta *SPD*'li Johannes Hoffmann, *SPD*, *USPD* ve *Bauernbund*'dan (Çiftçiler Birliği) oluşan yeni hükümeti kurdu. Konseyler içinde ise, parlamenter sistemle konseylerin yanyana varolmasının mümkün ve arzulanır olmadığı görüşü gitgide etkin hale geliyordu. O günlerde Macaristan'da *Konsey Cumhuriyeti* ilan edilmişti. Viyana'da işçiler harekete geçmişlerdi ve Viyana'nın da Budapeşte örneğini izlemesi bekleniyordu. Bu gelişmelerin etkisiyle, Münih ve Augsburg'daki konseylerde de bir konsey cumhuriyeti kurmak düşüncesi hakim oldu; 5 Nisan'da Münih'te *Konsey Cumhuriyeti*'nin kurulduğu ilan edildi. Leviné'nin önderliğindeki *KPD*'liler *Konsey Cumhuriyeti*'ne katılmayı reddettiler. Leviné'nin gerekçesi, zamanın bir konsey cumhuriyeti için erken olduğu ve tüm Almanya bir konsey cumhuriyeti olmadan Bavyera'da kurulacak bir cumhuriyetin uzun süre ayakta kalamayacağı idi.

Hoffmann hükümeti, *Konsey Cumhuriyeti*'ni tanımayı reddederek Bamberg'e çekildi ve saldırı planları hazırlamaya başladı. 13 Nisan'da hükümet birliklerinin başlattığı saldırı, konsey yanlısı birliklerin başarısıyla sonuçlandı. Bamberg'deki hükümet, Noske'nin birliklerini yardıma çağırdı. Prusyalı general von Oven'in komutasındaki *Freikorps* birlikleri de kuzeyden Bavyera'ya girmeye başladılar, onlara yeni toplanan Bavyeralı *Freikorps* birlikleri de katıldılar. Münih'in

Başkentte Büyük Berlin Yürütme Konseyi, *eyaletlerde* Eyalet İşçi Konseyleri, Yerel İşçi Konseyleri, *tüm büyük fabrikalarda* İşçi Konseyleri, *tüm askerî birimlerde* Asker Konseyleri *bu dönemde çeşitli düzeylerde örgütlenen konseyleri oluşturuyordu.*

Almanya'da kadınların siyasallaşmasında olduğu kadar kadın hareketinin gelişmesinde de, August Bebel'in, 1886-1910 arasında tam 50 baskı yapan popüler eseri Kadın ve Sosyalizm *gerçek bir öncü rolü oynamıştı. Ancak Bebel'in kitabı, sosyal demokrat hareketin kadınlara bakışını elbette bir anda, bütünüyle değiştirmedi. 1890'ların sonlarına dek, dokumacılar ve örgütlenmesinde bir kadının (Ottilie Baader) etkin rol oynadığı* Çizmeciler Sendikası *dışındaki sendikalar kadın üye kabul etmediler. Oysa 1895 itibanyla Almanya'da çalışan kadınların sayısı 6.5 milyona ulaşmıştı. Sosyal demokrasinin bu tutumu, Alman sosyalist kadınlarının, başlangıçtan itibaren, kadın mücadelesinin özerkliğini ısrarla vurgulamalarını getirdi. 1848 Devrimi'nin kadın hakları savunucusu Louise Otto'nun izinden giderek gerçekleştirilen ilk kadın örgütlenmesi, 1882'de Berlin'de kurulan* Kadın İşçilerin Çıkarlarını Koruma Derneği *olmuştu. İlk kadın işçi derneği, 1885'de kurulan* Berlin Kadın Manto Terzileri Meslek Derneği *oldu. Aynı yıl* Kadın ve Kızlar İçin Hasta ve Ölüm Yardım Merkez Sandığı, *ulusal çaptaki ilk kadın örgütü olarak kuruldu. 1886'da bütün sendikaların kapatılmasından sonra tek kadın örgütü olarak ayakta kalan* Merkez Sandığı*'nın, 1886'da 97 şube ve 12 bin üyesi bulunuyordu. 1885'de ilk sosyal demokrat kadın dergisi,* Die Staatsbürgerin *(Kadın Yurttaş) çıktı; çıkar çıkmaz yasaklandığı için, yayın faaliyetini mektuplaşmalarla sürdürdü. 1890 sonunda, Emma Ihrer tarafından,* Die Arbeiterin*'in (Kadın İşçi) yayınına başlandı. 1890'ların ortalarında, sosyal demokrat kadınların öncülüğündeki konferanslar, tartışmalar düzenlemenin yanısıra elişi, yemek tarifleri ve gündelik hayata dair sohbetler de "örgütleyen"* Kadın Eğitim Dernekleri*'nde burjuva ve küçük burjuva kadınlar da yeralıyordu. Kopuş, 1895'de, hizmetçi kızların örgütlenme kampanyası çerçevesinde başladı. Hizmetçilik, yanaşmalık geleneğinin devamında sakınca görmeyen burjuva kadın hareketi, 1894'de* Kadın Dernekleri Birliği*'nin kurulmasıyla 1899'da, kadınların ve kadın işçilerin özgül sorunlarının ve konumlarının, genel sosyalist hareket içinde ihmal edilmemesi gereğinde mutabık olan sosyal demokrat kadınlar, Berlin'de bağımsız bir* Ajitasyon Komisyonu *kurdular. Almanya'da kadınlar siyasal faaliyet yasağı ancak 1908'de kalktığından, ağır devlet baskısı altında çalışabilen bu komisyon, "hareketin bütünlüğünü yitirmesi" tehlikesine dikkat çeken sosyal demokrat sendikaların da tepkisiyle karşılaştı. 1905'de başlattıkları "kadın işçileri örgütleme kampanyası",* Sendikalar Genel Komisyonu*'nun 1905 Kongresi'nde veto edildi. Sosyal demokrat kadın hareketi, 1914-1916 döneminde* SPD*'nin teslimiyetçi politikasını destekledi. Clara Zetkin, istisnai bir muhalif sesti. Burjuva kadın hareketinin "anavatan için fedakârlık" söylemi çerçevesinde, kadını geleneksel tâbî konumuna bağlayan yaklaşımı, savaş boyunca güçlendi. 1918'den sonra kadınlara bir dizi hakkın verilmesinde, burjuva kadınlarının cephe gerisi hizmet ve fedakârlıklarının ödülünü talep eden bu yaklaşımın ve egemen sınıfların buna karşı gösterdiği "anlayış"ın da, 1918-19 devrim sürecinde sosyalist hareketin ağırlığının yanısıra payı olmuştur. Kadınlar 1919'da oy hakkını elde ettiler; bir süre sonra kadın öğretmenler ve memurlar için geçerli olan bekârlık zorunluluğu kalktı; 1922'de avukatlık, 1924'de hakimlik yapma yolu açıldı. Ancak sosyalist ve bağımsız kadın hareketinin, 1914-1918 döneminde militarist ideolojiye gösterdiği teslimiyetle ve 1919'dan itibaren kadınlara siyasal-toplumsal hakların verilmesi sürecinde aslî inisiyatif sahibi olmamasıyla başlayan gerilemesi, 1920'ler boyunca sürdü. Kadın işçilerin sosyal demokrat sendikaların üyeleri içindeki payı gittikçe düştü (1919: yüzde 21.7, 1925; yüzde 17.2, 1930; yüzde 14.2). 1919'da çıkarılmaya başlanan ve 347 bin gibi muazzam bir abone sayısına ulaşan* Kadın Sendika Gazetesi, *1924'de "finansman güçlüğü" gerekçesiyle kapatıldı. 1928'de dünya ekonomik bunalımı ve artan işsizlikle birlikte burjuva partilerince başlatılan "kadınların çalışmasının yasaklanması" kampanyasına sendikalar da en azından pasif destek verdiler.* Alman Komünist Partisi (KPD) *kadınların hakları ve kadın hareketi meselesinde farklı bir yaklaşıma sahip tek partiydi, ancak onlar da etkili bir güç oluşturamadılar. 1930'larda ekonomik ve siyasal bunalımın derinleşmesiyle birlikte, muhafazakârlaşma daha da güçlendi.*

kuşatma altında olduğu günlerde, 14 Nisan'da, Leviné'nin önderliğinde *KPD, Konsey Cumhuriyeti*'nin başına geçti. Bu sefer durum on gün öncesinden de umutsuzdu. Ancak Leviné, kıyasıya eleştirdiği *Konsey Cumhuriyeti*'ni ve işçileri yalnız bırakmamak gerektiğini düşünüyordu.

Yeni hükümet programı için 1918'de yazılmış olan *Spartakistler*'in programı temel alındı. İlk anda alınması kararlaştırılan önlemler arasında işçilerin silahlandırılması, siyasal tutukluların serbest bırakılması, parlamentonun ve karşı devrimci birliklerin dağıtılması vs. vardı. Leviné yönetimindeki *Konsey Cumhuriyeti* düşünülebilecek en kötü koşullar altında başlatılmış, kuşatma altında ve açlığın başgöstermeye başladığı bir şehirdeki umutsuz bir girişim oldu. 30 Nisan günü, Noske ve *Freikorps* birlikleri Münih'e girdiler ve tüm Alman Devrimi süresince görülen en büyük katliamı başlattılar. Askerler bir hafta boyunca, şehirde devrimci avına giriştiler, ellerine geçenleri vurdular, linç ettiler. Leviné tutuklandı ve çıkarıldığı mahkeme tarafından ölüme mahkum edildi. Mahkeme karşısındaki son sözleri şunlar oldu: "Biz komünistler, aslında izne çıkmış ölüleriz. Siz şimdi ya benim izin belgemin bir kez daha uzatılmasına karar vereceksiniz, ya da Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg'un yanına gönderilmeme. Beni öldürebilirsiniz, ama düşüncelerim yaşamaya devam edecektir."

Kapp Darbesi

Cumhuriyetin ilanının yanısıra, Versailles anlaşmasına ve bu anlaşmayla kendi varlık koşullarının tahribine büyük tepki duyan Alman subayları arasındaki hoşnutsuzluk, 1920 başlarında herkesçe bilinmekteydi. Gücü ve çapı Versailles'da belirlenen yeni *Reichswehr*'in (ordu) kapsamı dışında kalacağı anlaşılan birliklerin komuta kademelerinde ve terhisten sonra dağılmayarak karşı-devrimci askerî çeteler halinde varlıklarını sürdüren *Freikorps* (Gönüllü Birlikler) arasında, darbe ve komplo hazırlıkları yapılmaya başlanmıştı. Burjuva cumhuriyetini kendi misyonu olarak sahiplenen *SPD*, askerî darbe tehlikesine karşı subaylar ve astsubaylar arasında propaganda amacıyla, 1919'da *Republikanische Führerbund*'u (Cumhuriyetçi Önderler Birliği) kurdu. Bu örgüt, muhafazakar subayların tepkisini daha da artırmaktan başka bir işe yaramadı.

Hiçbir sınıfsal veya kitlesel inisiyatife dayanmaksızın, önlem olarak sırf bu cılız örgütü kuran *SPD*, Mart 1920'deki Kapp Darbesiyle gafil avlandı. Darbenin askerî önderi General von Lüttwitz; odağı ise, Versailles'a göre dağıtılması öngörülen Ehrhardt ve Loewenfeld tugaylarıydı. 11 Mart'ta görevinin sona erdiğine ilişkin tebligata uymayan Lüttwitz, 13 Mart'ta Berlin'e girerek kilit noktaları ele geçirdi ve eski Doğu Prusya genel valisi Kapp'ı Şansölye ilan etti. Sosyal demokrat Şansölye Gustav Bauer ve Ordu Bakanı Noske tarafından toplanan generaller (Reinhardt dışında), "asker askere ateş etmez" deyince, *SPD*'li hükümet başkenti darbecilere terkederek Dresden ve Stuttgart'a kaçtı. "Resmi" ordu, yalnızca Güney ve Batı Almanya'nın bazı bölümlerinde cumhuriyetten yana çıktı. Özellikle von Loewenfeld tugayı halk üzerinde terör estirirken, darbeciler yalnızca Wilhelushaven, Kiel, Saksonya ve özellikle Ruhr havzasında, komünistlerin önderlik ettiği direnişlerle karşılaştılar. Ruhr'da kısa bir sürede, işçilerce örgütlenen 50 bin kişilik bir *Rote Ruhr-Armee* (Ruhr Kızılordusu) General Watter'in darbeci kuvvetleriyle bir aya yakın süre çarpıştı. Darbeci subayları ve Kralcı yüksek bürokrasiyi temsilen Kapp harekatının siyasal hamiliğini üstlenen I. Dünya Savaşı'nın "milli kahramanlarından" General Ludendorff, kitle desteği için, sosyal demokrat *Hür Sendikalar*'ın önderi Carl Legien'e başvurdu ve onu kuracakları "işçi hükümeti"ni desteklemey çağırdı. Ancak, yaşamı boyunca uzlaşmacı bir çizgiye sahip olan Legien bu çağrıyı sert bir şekilde reddederek bütün işçileri genel greve çağırdı. İşçi sınıfının anında uyduğu genel grev, önce Ludendorff'un darbe girişiminden çekilmesine, başladıktan dört gün sonra da (17 Mart'ta) darbecilerin Berlin'den çekilerek yenilgiye boyun eğmelerine yolaçacaktı. *KPD* yönetimi, Kapp darbesi karşısında önce, kayıtsız bir tavır aldı. Ertesi gün reformist sendikaların başlattığı genel grevi destekleme gereği duydu; ancak *KPD* önderliği, baştaki bocalamasından ötürü, kendi kadroları nezdinde olduğu kadar, işçi sınıfının radikal unsurları arasında da epeyce itibar yitirmişti.

Carl Legien, sendikaların temsil edileceği bir üst idare mahkemesinin kurulması, suçlu subayların cezalandırılması, işçilerin ağırlıklı olacağı yeni cumhuriyetçi askerî birliklerin oluşturulması ve ekonominin gelişkin sektörlerinde toplumsallaştırma gibi talepleri içeren bir program ortaya koydu. Ancak, parlamentarist gelenekleri içinde, siyasal iktidarın kullanılmasında ve oluşturulmasında asli bir rol oynamayı asla akıllarına getirmeyen Legien önderliğindeki sosyal demokrat sendikaların talepleri, *SPD* tarafından kapsamlı ve kalıcı bir siyasal perspektif içinde ele alınmadı. Özellikle Ruhr Kızılordusu örneğinden gözü korkmuş olan *SPD*, radikal bir tutum olarak, işçi sınıfının siyasallaşmasından, iktidarda doğrudan yeralmasından ve *KPD*'nin güçlenmesine zemin hazırlanmasından korkuyordu. Madencilik sektörünün toplumsallaştırılması için sonuçsuz hazırlıklar yürütecek olan bir komisyonun toplanması, 174 subayın ordudan atılması gibi, görünüşü kurtaran önlemlerle yetinildi. Darbede tamamen inisiyatifsiz kalan Noske, Legien'in ısrarlarıyla ordu bakanlığından alındı; ancak yerine geçecek bir sosyal demokrat bulunamadı. Bu atmosferde, sendikalar ve *SPD*, 22 Mart'ta işçilere işbaşı çağrısı yaptılar.

KPD'nin genel greve devam edilmesi yönündeki çağrıları tamamen etkisiz kaldı. *KPD* yönetimi. Legien'in isteği doğrultusunda, *USPD*, *SPD* ve sendikaların desteğine dayalı bir sosyalist hükümet ihtimalinin gündeme geldiği 20-21 Mart günlerinde, "böylesi bir hükümeti devirmeye yönelik bir çalışma içine girmeden, yasal muhalefet yapacağını" açıklamıştı. *USPD* onaylamayınca bu tasarı, zaten sonuçsuz kaldı. *KPD*'nin 14 Nisan'daki 4. Kongresinde, Kapp darbesi karşısında başlangıçta benimsenen kayıtsızlığın yanısıra, *USPD-SPD* sendikalar temeline dayalı reformist sosyalist iktidar tasarısına dolaylı onay verilmiş olması da, sol kanat adına Hörnle, Zetkin ve Meyer tarafından şiddetle eleştirilecekti. Kapp darbesinde izlediği politikanın yarattığı hayal kırıklığı, *KPD*'nin komünist kadrolar ve işçiler arasında daha da etkisizleşmesini beraberinde getirdi. Nisan 1920'de, Ekim 1919 Kongresinde partiden ayrılmış olan sol muhalefetin (Laufenberg, Wolffheim, Schröder, Wendel, Rühle) önderliğinde kurulan *Kommunistische Arbeiterpartei Deutschlands* (Almanya Komünist İşçi Partisi,- *KAPD*), *KPD*'nin 107 bin kişiden oluşan üye tabanının yaklaşık yarısını eritti.

Kapp darbesine karşı direnişten geriye kalan son devrimci odak olan *Ruhr Kızılordusu* da, Nisan başında dağıtılmış durumdaydı. 6 Haziran'da yapılan seçimler, darbe sonrasında oluşan güç dengelerini ortaya koydu. *SPD* (5.6 milyon oy), oy potansiyelinin yarısını *USPD*'ye (4.9 milyon oy) kaptırdı. *KPD* ise, 441 bin oyu ve iki milletvekiliyle marjinal bir güce indirildi. Sonuçta *SPD*, burjuva partileri koalisyonunun oluşturduğu bir kabineye dışardan destek vermeyi kabul ederek hükümet dışı kaldı.

USPD'nin *KPD*'ye Katılması

Ancak *USPD*, güçlenmekteymiş gibi göründüğü 1920'de, aslında son anlarını yaşamaktaydı. Kasım/Aralık 1919'da yapılan kongrede, *III. Enternasyonal*'e üyeliği ve "İşçi Konseyleri diktatörlüğü"nü savunan sol kanadın ağır basmasıyla, *USPD* bağımsız ve kendine özgü bir siyasal temelden yoksun hale gelmişti. Yönetimdeki sol kanat, esasen *KPD*'nin siyasal programını savunuyor, oldukça güçlü bir azınlık olan sağ kanat ise *SPD*'ye yakın görünüyordu. *USPD*'nin Haziran 1920 seçimlerinde aldığı yüksek oy, işçi sınıfının radikal kesimlerinin, *KPD*'nin statejisizliğini, *USPD*'yi yeğleyerek protesto etme eğilimlerinin göstergesiydi. Seçimlerden üç hafta sonra, Crispien, Dittman, Daeumig ve Stoecker'den oluşan bir *USPD* heyeti, *III. Enternasyonal*'e giriş koşullarını görüşmek üzere Moskova'ya gitti.

EISNER, KURT (1867-1919)

Kararlı bir savaş karşıtı ve Bavyera devriminin önderi olan radikal-reformist sosyal demokrat Kurt Eisner, 14 Mayıs 1867'de Berlin'de doğdu. Frankfurt ve Marburg'da felsefe, Alman edebiyatı ve gazetecilik okudu. Bu arada bir yazısı nedeniyle, krala hakaretten 9 ay süreyle hapis yattı. Burjuva yayın organlarında bir süre yazarlık yaptıktan sonra, *SPD*'ye girdi. İğneli, eğlenceli üslubuyla sosyal demokrat işçiler nezdinde çok sevilen bir yazar oldu. Çok yönlü bir entelektüel olan ve parti kamuoyunda "bohem" olarak alaya alınan Eisner, tarihin determinist ve materyalist yorumuna kuşkuyla bakıyordu ve ahlakçı, ütopist bir sosyalizm tasarımına sahipti.

Wilhelm Liebknecht'in 1900'de ölümünden sonra, partinin yayın organı *Vorwaerts*'in (ileri) yöneticiliğine getirilen Eisner, reformistlerin safında yeraldığı için, 1905'de Bebel tarafından bu derginin yönetiminden uzaklaştırıldı. Hümanist ahlakçı bakışı çerçevesinde militan bir savaş karşıtı olan Kurt Eisner, 1914 öncesinde *SPD* içinde, dış politikadaki gelişmelerin izlenmesi ve politika oluşturulması için büyük çaba harcadı ama etkisiz kaldı. I. Dünya Savaşı'nın çıkmasında sorumluluğun tamamen Alman kapitalizmine, ordusuna ve soylu sınıfına ait olduğunu savundu. Nisan 1917'de *SPD*'den koparak *USPD*'yi (Bağımsız *SPD*) kuranlar arasında yeraldı; Ocak 1918'de silah sanayiindeki grevin örgütçülerinden

Eisner, 21 Şubat'ta parlamentonun açılış toplantısına gitmek üzere evinden çıktığında fanatik bir sağcı tarafından vurularak öldürüldü. Cinayet haberi Münih'te çok çabuk yayıldı. Lindner adında genç bir kasap çırağı, olay karşısında duyduğu öfkeyle, parlamento binasına dalarak Eisner'in ölümünden sorumlu olduğunu düşündüğü SPD'li İçişleri Bakanı Auer'e ateş ederek ağır biçimde yaraladı. Böylece Bavyera Cumhuriyeti'nin iki önemli adamı siyasal sahneden çekilmiş oldu. Eisner, işçiler arasında çok popüler bir politikacıydı. Öldürülmesi geniş çaplı protesto hareketlerine yol açtı. Münih'te ve eyaletin pek çok yerinde sokak gösterileri, sokaklarda dolaşan silahlı gruplar, tutuklamalar, çatışmalar ve bütün bunların sonucunda genel bir panik ortama hakim oldu. Hükümet fiili olarak artık yoktu; kabine üyeleri ya saklanıyorlardı ya da Münih'i terketmişlerdi. Ayakta kalan tek örgütlü güç konseylerdi. Kurt Eisner'in öldürüldüğü yer olan Münih'in Pranner caddesinde işçi ve asker konseylerinin üyeleri nöbet tutarak kendisine olan saygılarını gösteriyorlardı.

USPD'nin *III. Enternasyonal*'e kabulünün, *KPD-USPD* birleşmesi anlamına geleceğini bilen *KPD* yönetimi, böyle bir "kitle partisinin sulandırıcı etkisinden" çekindiğini açıklamıştı. SBKP yönetimi de, 1914'den beri yoğun bir siyasal polemik yürüterek karşıt cephede yeraldığı Hilferding, Kaustky gibi önderlerin temsil ettiği *USPD* sağ kanadıyla asla yanyana olmamaya kararlıydı. 1920 yazında yapılan Moskova görüşmeleri bu kararlılığın belirleyiciliğinde gelişti. Kızılordunun o günlerde Varşova önlerinde gösterdiği başarılarla Avrupa devrimine yönelik umutları artan SBKP önderleri, Merkezciler ve reformistlerle bağların koparılmasını ve demokratik merkeziyetçiliğin uygulanmasını, *USPD*'nin *III. Enternasyonal*'e kabulünün kesin şartları olarak ileri sürdüler. Heyetin iki üyesi (Daeumig ve Stoecker) bu şartları benimseyip ikisi reddedince, karar kongreye kaldı.

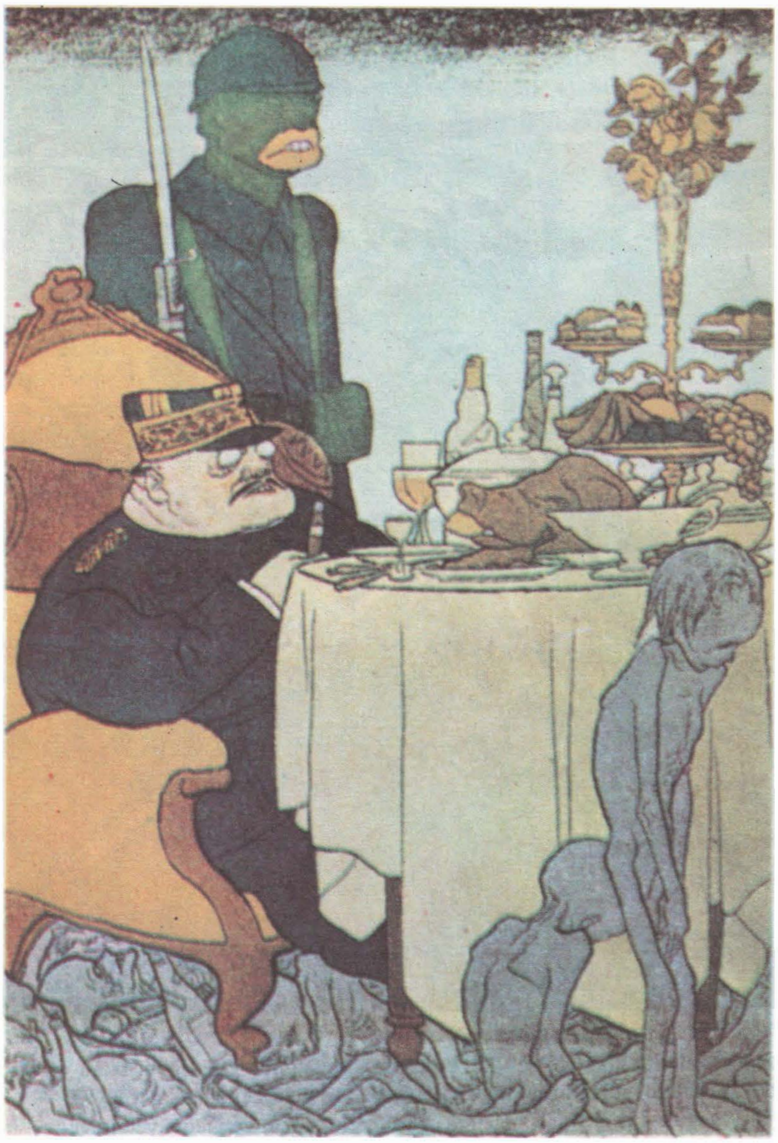
Eylül 1920'de toplanan ilk *USPD* kongresi, Crispien ve Dittmann'ın Moskova'da aldıkları tavrı destekleyerek, şartları reddetme doğrultusunda ağırlık koydu. Ancak sol kanat *USPD* ve *KPD* kadrolarının yürüttüğü başarılı propagandanın ve Zinovyev'in dört saatlik etkileyici söylevinin de etkisiyle, Ekim 1920'de Halle'de yapılan olğanüstü kongrede delegasyon *KPD*'yle birleşme lehine döndü. Hilferding'in aksi yöndeki çabalarına rağmen, 156'ya karşı 237 oyla, *III. Enternasyonale* giriş şartları kabul edildi. O sırada *USPD*, yaklaşık 900 bin üyesi, 55 yayın organı ve 81 milletvekiliyle büyük bir gücü temsil etmekteydi. 4-7 Aralık 1920'de Berlin'de yapılan ve *Vereinigte Kommunistische Partei Deutschlands*'ı (Birleşik Almanya Komünist Partisi; kısaca *VKPD*) oluşturan kongre, bu potansiyelin yaklaşık üçte birini kavrayabildi. 300 bin kişi bir süre daha yaşayacak olan *USPD*'de kalırken; potansiyelin üçte biri, çoğu *SPD*'ye gitmek üzere dağıldı. Sonuçta *KPD*, önemli bir kitlesel güçle birleşerek marjinal konumundan sıyrılma şansına kavuşmuş oluyordu.

biri olarak tutuklandı ve Ekim'e kadar hapis yattı.

***USPD*'den Münih milletvekili adayı olan Kurt Eisner, 7 Kasım 1918'de Münih'de yapılan bir sosyalist toplantıda, orada bulunan devrimci askerleri kendi yanına çekerek *Özgür Bavyera Cumhuriyeti*'ni ilan etti. Eisner, Bavyera Cumhuriyeti'ni parlamentoyla konseylerin ikili, ama bileşik iktidarına dayandırmıştı. 12 Ocak 1919'da yapılan seçimlerde parti *USPD* 180 sandalyeden ancak üçünü kazanabilince, iktidarın ağırlığını sol radikal önder Gandorfer'in öncülüğündeki köylülere, İşçi ve Asker Konseyleri'ne kaydırarak *SPD* ağırlıklı parlamentoyu ikinci plana attı. Ancak, Almanya'nın savaşın başlamasındaki sorumluluğunu kabul etmesi karşılığında uygun koşullarda barış imzalamasını savunarak burjuva diplomasisine bağlanan tutumu nedeniyle, İşçi ve Asker Konseyleri'nde Eisner'e yönelik eleştiriler artmaya başlamıştı. Eisner'in gücünün azalmasından yararlanarak onu ve konsey iktidarını devirmeyi tasarlayan sosyal demokratlar, 12 Şubat 1919'da, parlamentonun toplanmaası için çağrı yaptılar. Kurt Eisner, 21 Şubat'ta, bu parlamento taplantısına gitmekteyken, aristokrat bir suikastçi tarafından öldürüldü. Onun ölümünden bir süre sonra karşı devrim harekete geçecek ve *Özgür Bavyera Cumhuriyeti*'nin kısa ömrü dolacaktır.**

Konsey Hareketi'nin Siyasal Özellikleri

Kasım 1918'de ayaklanan işçiler ve askerler, savaş koşullarının oluşturduğu bir nefretle, subayların ayrıcalıklarına, askerî disipline, otoriter-bürokratik idareye, kapitalistlerin ve yöneticilerin sahip oldukları haklara, işçilerin üzerindeki baskıya karşı çıkıyorlardı, bütün bunları temsil eden mevcut düzeni ve onun iktidar mekanizmalarını artık istemiyorlardı. Bu karşı çıkış, kendiliğinden, düzensiz, önceden planlanmamış bir hareketlilik sonucunda ifadesini konseyde buldu. Askerler, subayları kontrol altında tutabilmek amacıyla *asker konseylerini*, işçiler, hükümeti ve idari mekanizmayı kontrol edebilmek için *işçi konseylerini*, kapitalistleri kontrol altında tutabilmek için *işyeri konseylerini* kurdular.

Siyasal işçi konseyleri, Alman Devrimi'nin başlangıcında oynadıkları önemli role rağmen, kısa sürede etkisiz hale geldiler ve 1919'un sonlarına doğru artık Almanya'da siyasal işçi konseylerinin varlığından söz etmek mümkün değildi. Oysa Kasım Ayaklanması tümüyle, işçilerin ve askerlerin kendiliğinden hareketiyle başlamış ve gelişmişti; bu hareket, kurulmuş olan kendi örgütlerinin, yani konseylerin eseriydi. Bir anda Almanya'nın her yerinde ortaya çıkan konseylerin devrimin haklı taşıyıcıları olduğu o kadar açıktı ki, Ebert-Scheidemann önderliğindeki *SPD* yönetiminin kurduğu Geçici Hükümet bile *Halk Temsilcileri Konseyi* adını taşıyordu.

Devrimin başlangıcından itibaren, tüm Almanya'daki siyasal konseyleri temsilen *Büyük Berlin Yürütme Konseyi*, yasama ve kontrol yetkisini kendinde toplamış ve *Halk Temsilcileri Konseyi*'ne yalnızca yürütme yetkisini bırakmıştı. Bu güç dağılımı aslında biçimsel olarak sözkonusuydu ve Ebert-Scheideman yönetiminin bir konsey demokrasisi istemediği ve buna izin vermeyeceği açıktı. *SPD*, devrimin başlangıcında, yalnızca konseylerin varlığına tahammül etmek zorunda kaldı ve işçiler arasında "geleneksel işçi partisi" olarak kabul görmesinden sonuna kadar yararlanmasını bildi. Siyasal konseyler içinde de *SPD*'nin tutumuna karşı etkili bir muhalefet oluşamadı, konseylerin yürütme organlarının parti üyeliğine göre eşit sayıda temsilci seçilerek oluşturulması prensibinin kabul edilmesiyle başlayan süreç, konseylerin yine yalnızca kağıt üzerinde kalan bir kontrol işleviyle yetinmesi ve sonuçta tümüyle siyasal etkinliklerini kaybetmeleriyle sonuçlandı.

16 Aralık 1918'de toplanan I. Almanya İşçi ve Asker Konseyleri Genel Kongresi, konseylerin biçimsel olarak ellerinde tuttukları siyasal iktidarı, önce tümüyle *Halk Temsilcileri Konseyi*'ne, sonra da 19 Ocak 1919'da seçilmesine kendi karar verdiği ulusal parlamentoya bıraktı. Siyasal konseylerin, konsey sistemi yerine parlamenter sistemi tercih ederek "kendi ölüm kararlarını" imzaladıkları bu kongreden sonra önemli bir etkinlik kalmadı. 8 Nisan 1919'da II. Konseyler Kongresi toplandığında, Almanya'nın çeşitli bölgelerinde yerel işçi konseyleri varlıklarını sürdürüyorlardı, fakat etkinlikleri genel olarak yiyecek, yakacak ve barınma sorunlarının çözümlenmesinde resmî kurumlarla anlık halak arasında aracılık yapmak gibi konularla kısıtlıydı. Bu konseyler, devrimci hareketin yükselişlerinde radikalleşiyor ve işçilerin sözcüleri olarak ortaya çıkıyorlardı, ama hareketin yürütücü gücü olmaktan çoktan çıkmışlardı, hareketin

1923'de ciddi bir ekonomik bunalım yaşanmaya başladı. Enflasyon azdı, işsizlik hızla yükselmeye başladı, gerçek ücretler savaş öncesi döneminin yarısına düştü. Savaş borçlarını işçi sınıfına daha fazla ödetemeyeceğinin farkında olan hükümet para basımını artırdı. Çok geçmeden fiyatlar kat be kat artarak yükseldi. Paranın böylesine değer kaybetmesi ülkenin dış borçlarını etkilemiyordu. Çünkü Alman Mark'ının diğer kurlardaki karşılığı aynı şekilde bozuluyordu. Örneğin 1 ABD dolarının Haziran 1922'deki karşılığı 300 mark iken, aynı oran Aralık 1922'de 8 bin mark oluyordu. 1922 sonlarında dönemin en sağcı hükümeti kuruldu. Bu hükümet savaş tazminatlarını ödememe yanlısıydı. Bu tavır çok geçmeden Fransızları kışkırttı. Bunun üzerine 11 Ocak 1923'te Fransa-Belçika birlikleri Ruhr Havzası'na girdi. Amaçları, kömür olarak ödenmesi gereken tazminatları yerinde tahsil etmekti. Cuno Hükümeti, Fransa ve Belçika'ya savaş tazminatlarının ödenmesini tümüyle durdurduğunu ilan ederek, işgal edilen bölgedeki işçi ve memurları pasif direnişe çağırdı. Pasif direniş başarılı olmadığı gibi, işçileri işgalci güçlerin baskı ve terörüyle karşı karşıya da bıraktı. Bir yandan Cuno yönetiminin Ruhr Havzası işgaline karşı etkili bir mücadeleye girişmesi, diğer yandan da hiper enflasyon ve işsizliğin işçi kitlelerinde, hatta orta sınıflarda yarattığı hoşnutsuzluk, 1923 yazına gelindiğinde Almanya'yı yeniden karıştırdı. Alman sağ partileri milliyetçilik sloganlarıyla faaliyetlerini artırdılar. Alman sosyal demokratları da kendilerini bu milliyetçilik rüzgarına kaptırdılar. Sendika liderleri, işveren temsilcileri ve hükümetin ortak tavrı doğrultusunda Fransız işgal kuvvetlerine yönelik pasif direniş hareketleri başladı. Bütün bu gelişmeler sağ partilerin gücünü daha da artırdı. Sola kızgın olan orta sınıflar çareyi aşırı sağ partilerde toplanmakta buldular. Naziler ve diğer aşırı sağ gruplar kendilerine taban edinmeye başladılar.

durulmasıyla birlikte yerel işçi konseylerinin siyasal kontrol organları olarak varolmaya devam etmelerine karar verdi, ancak konseyler bu kontrol işlevini bile yerine getirmeyi başaramadılar. Devletin konseylere maddi desteği kesmesi, pek çoğunun varlığının sona ermesine yol açtı. Ekim'de üçüncü bir konseyler kongresi toplama çabaları da yine maddi olanaksızlıklar nedeniyle sonuçsuz kaldı. 1919 sonundan itibaren, Almanya'da siyasal konseylerin yerini artık tamamen ekonomik konseyler almıştı ve mücadele esas olarak ekonomik alanla sınırlıydı.

Konsey fikri, işçi hareketinin çeşitli siyasal ve örgütsel akımları içinde değişik derecelerde güçlü olmakla birlikte, varolan sistemin kurumlarına bir karşı çıkışı oluşturuyordu. Bu karşı çıkış, bu kurumları ortadan kaldırmayı amaçlayan doğrudan bir mücadeleye yol açmadı, ancak hareketin gelişmesi içinde belirleyici oldu.

1) Konsey fikri, öncelikle işletme (fabrika) içindeki hiyerarşiye, işletme içi disipline, işçilerin üstlerine bağımlılıklarına karşı yöneliyor, işyerlerinde üretimin işçilerin kendi eylemliliği ve sorumluluğuna dayalı bir biçimde yeniden örgütlenmesini öngörüyordu. 2) Konsey fikri, üretim araçlarının yukardan, devlet tarafından belirlenmiş bir biçimde toplumsallaştırılmasına karşıydı. Bu karşı çıkışta hem devlet ve devlet aygıtına karşı güvensizlik, hem de bu tür bir toplumsallaştırma uygulamasının işçilerin ihtiyaç ve isteklerini yeterince gözönünde bulundurmayacağı endişesi rol oynuyordu. 3) Konsey fikri, faaliyetlerini kapitalist sistem içinde sürdüren, toplumsal politikalar ve ücret politikaları konusunda mücadeleyle sınırlayan kurumlar olan sendikalara karşıydı. Ayrıca sendikalar, işçileri sınıf olarak değil, mesleklere göre örgütlüyorlar ve sınıfın yalnızca belirli bir kesimini kapsıyorlardı. 4) Konsey fikri, biçimsel parlamenter demokrasiye karşıydı. 5) Konsey fikri, tüm işçileri içinde barındırması mümkün olmayan ve işçi hareketini bölen kurumlar olarak gördüğü siyasal partilere karşıydı.

Konsey hareketinin hedefleri, ücretli emeğin, sınıfların ve devletin aşılması, her türlü baskı ve sömürünün ortadan kaldırılması, ekonomik ve toplumsal hayatın tüm alanlarında insanların kararları kendilerinin vermesi, radikal doğrudan konsey demokrasisi ve ekonominin işçiler ve konseyleri tarafından yönetilmesiydi. Şüphesiz konseyler içinde yer alan tüm işçiler bu hedeflerin tümünü aynı kararlılıkla benimsemiyorlardı, ayrıca bu hedeflere ulaşmak için izlenecek yol ve siyasetin radikalliği konusunda da bir fikir birliği de yoktu. Radikal çözümler hedefleyen (ayaklanma yoluyla devlet iktidarının konseyler tarafından ele geçirilmesi ve derhal bir konsey sistemi kurulması) akımlarla ılımlı bir tutum izlenmesini savunanlar (mevcut sistemin içinde adım adım ilerlenmesi) yanyana bulunuyorlardı ve şüphesiz bu sonuncular çoğunluktaydı. Bu nedenle, devrim sırasında *Spartakistler*'in "tüm iktidar konseylere" çağrıları, *Spartakistler Birliği Ne İstiyor?* başlıklı programlarında yer alan, "proleter kitlelerin devletin en üst kademelerinden en küçük birimlere kadar burjuva sınıf iktidarının tüm organlarının, parlamentoların, yerel idari birimlerin yerine kendi sınıf örgütlenmeleri olan işçi ve asker konseylerini oturtması" talebi, konsey hareketi içinde yer alan işçiler arasında pek yankı bulmadı. Yalnızca sosyal demokrat eğilimli işçiler değil, aynı zamanda daha devrimci ve radikal sosyalist işçiler de derhal ayaklanmaktan ve devlet iktidarını ele geçirmekten yana değildiler.

Başlangıçtan itibaren, hem konseylerin içinde, hem de konsey hareketinin dışında, ama onunla sıkı bir ilişki içinde olan sosyalist çevrelerde, işçi kitlelerinin ve koşulların "devrimci olgunluğu" tartışma konusu oldu. Hareketin amacı devrimciydi ve bu amacın gerçekleştirilmesi, ancak tüm toplumsal koşulların kökten dönüştürülmesiyle mümkün olabilirdi. Buna karşılık, konsey fikri, geniş işçi kitlelerinin özgür, kendi sorumluluğuna dayanan eylemliliğini, yani en geniş anlamda katılımcı bir demokrasiyi. kitlelerin sistemli bir eğitim sürecinden geçmesini öngörüyordu. Bu eğitim sürecinin tamamlanmasını ve işçilerin en geniş kesimlerinin bir konsey sisteminin gerekliliğini görerek bu amaçla harekete geçmesini beklemek ise, bir daha belki de tekrar ele geçmeyecek bir tarihi fırsatın boşa harcanması anlamına gelebilirdi. Konseylerin teorik önderleri, bu tarihi fırsatın merkeziyetçi ve disipline dayanan bir örgütlenmeye sahip devrimci bir parti önderliğinde ayaklanma yoluyla kullanılmasının, sonuçta konsey düşüncesinin özünü zedeleyeceği, önderlik ve işçi kitleleri arasındaki bağları koparacağı endişesini taşıyorlardı. Bu endişe, konseylerin siyasal partilere karşı tutumu konusunda da etkisini gösteriyordu. Hareket içindeki radikal konseyci kanat, konseyleri paritilerden bağımsız örgütlenmeler olarak görüyordu. Berlin *Devrimci İşyeri Temsilcileri*'den Daeumig, 1919 ortalarında "Proleteryanın birliği yalnızca proleter çıkarların kendisiyle... işyerinin, işçilerin birlikte çalışmasının dayattığı bir kurumun, işçi konseylerinin, konsey sisteminin temelleri üzerinde sağlanabilir... Şu ilkeyi savunuyorum; konseyler parti politikası değil, devrimci bir işçi politikası sürdürmelidirler... Biz parti önderlerimize gidip, bu konuda ne diyorsunuz diye sormayız... Biz emir almayız... Üye olduğum parti kendi politikasını yapar. Ben o partiye üyeyim, çünkü hâlâ benim görüşlerime en yakın olan parti o, onun dışında ben konsey sisteminin,... saf konsey düşüncesinin temsilcisiyim." diyordu. Daeumig, partiler konusundaki bu tutumunu daha da ileriye götürüyor ve "Ben kişisel olarak, partilerin konsey düşüncesiyle uzlaştırılamayacağı görüşünü savunuyorum." diyordu. Bu görüşlerle hem saf işçi örgütü olmayan, içinde çeşitli toplumsal kesimlerden insanları barındıran partilere karşı işyerlerinin, fabrikaların içinden çıkan sınıf örgütleri olan konseyler savunuluyor, hem de merkeziyetçi bir parti örgütlenmesinin öne çıkmasının, konsey düşüncesinden tavirler vermeye zorlayacağı korkusu dile getiriliyordu.

Kasım Devrimi ve Ocak Ayaklanması sırasında devrimci olgunluk-devrimci sabırsızlık tartışması

EBERT, FRIEDRICH (1871-1925)

Alman sosyal demokrasisinin 1919'daki devrimci radikalizmini terörle tasfiyeye yönelik politikasının önderlerinden; Weimar Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olan Friedrich Ebert, yoksul bir zanaatkârın oğlu olarak 1871'de Heidelberg'de doğdu. Katolik eğitimini, sert disiplini reddettiği için yarım bıraktı ve semerci kalfası oldu. 1889'da Lassalle'ın eserlerinden etkilenerek sosyal demokrasiye katıldı. Aynı yıl, *Semerci İşçileri Sendikası*'nın sekreteri oldu. 1895'de, ardarda gelen tutuklamalardan ve işsiz kalmaktan kurtulmak amacıyla Bremen'de bir parti lokali işletmeye başladı. Bu, ona bol boş zamana sahip olarak örgütçülükle ve parti işleriyle uğraşma fırsatı verdi. 1896'da *SPD* yönetimince işçi sorunları sekrateri olarak görevlendirildi. 1900'de seçildiği Bremen Şehir Meclisi'nde liberallerle işbirliğine açık bir çizgi izledi.

Partinin sağ kanadında sessiz sedasız yükselişini sürdüren Ebert'in divan başkanlığını yaptığı 1904 kongresinde *SPD* yönetimine seçilmesi, Bebel tarafından engellendi. Ancak 1905'de, sendikaların önderi Legien'in kesin desteğiyle Ebert parti yönetimine girdi. Başarılı örgütçülüğüyle görülenin ötesinde güçlenen Ebert, 1913 Jena kongresinde, Hugo Haase'nin yanısıra, *SPD*'nin iki başkanından biri olarak seçildi. 1914'de, Almanya'nın savaşa girişini ve askeri kredileri onaylayanların başını çekenlerden biri olan Ebert'in iki oğlu, savaşta öldü. Ebert, savaş süresince *SPD* içi tartışmalarda "meşru yurt savunması" taraftarlığını hep korudu ve muhaliflerin partiden ayrılmasından sonra partinin en güçlü adamı oldu. Savaş süresince *Katolik Merkez Partisi* ve sol liberal *İlerleme Partisi*'yle iyi ilişkileri, burjuvazinin gözünde onun "devlet adamı" imajını kazanmasını sağladı.

10 Kasım 1918'de toplanan Halk Temsilcileri Konseyi'nde Ebert bir an önce Ulusal Meclis'in toplanmasından yana ağırlığını koyarak, devrimci ayaklanmanın şiddetle bastırılmasını savundu. Ulusal Meclis tarafından 11 Şubat 1919'da geçici olarak cumhurbaşkanı seçilen Ebert'in cumhurbaşkanlığı, 24 Ekim 1922'den, 23 Haziran 1925'e dek uzatılacaktı. 23 Aralık 1924'de, Magdeburg Ceza Mahkemesi, cumhurbaşkanı Ebert aleyhine, Ocak 1918'deki grevi yönettiği için vatana ihanet davası açtı. Bu grevin devrimcilerin inisiyatifine geçmemesi için çaba harcayan *SPD* adına yeralmış olan Ebert, mahkemeye çıkabilmek için, ağır hasta olmasına rağmen hastaneye yatmayı reddetti. 28 Şubat 1925'de kör bağırsak enfeksiyonundan ani bir şekilde öldü.

1919 Devrimi sonrasında ve komünistler tarafından "işçi katili" olarak anılan ve radikal eğilimli *Semerciler Sendikası* tarafından üyelikten ihraç edilen Friedrich Ebert'in cumhurbaşkanlığını Rosa Luxemburg "İngiliz Kralıyla Amerika Başkanı arası bir konum" olarak değerlendirmiş, ona "I. Ebert" adını takmıştı. Alman sosyal demokrasisi ise Ebert'i yüceltmiş ve *SPD*'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurduğu araştırma vakfına onun adı verilmiştir.

Rosa Luxemburg: "Başlangıçta Eylem Vardı"

Dünya komünist hareketi tarihinde önemli ölçüde ihmal edilmiş olan Rosa'nın entelektüel ve devrimci sosyalist eseri bugünkü işçi hareketi açısından önemli ögeleri içermektedir. Rosa'nın düşünsel ve siyasal eseri üzerine sürdürülmüş ve sürdürülmekte olan tartışmalar aynı zamanda bir çarpıtmalar tarihini de oluşturmaktadır. Karşı devrimin ve Alman sosyal demokrasisinin onu fiziksel olarak yok etmesinin ardından resmi sosyalizm de Rosa'nın düşüncelerine saldırdı, bunlara hastalıklı damgası vuruldu ve yazıları yayınlatılmadı.

Lenin'in "O, bir kartaldı ve kartal kalacaktır" ifadesi, Rosa'ya karşı başlatılan saldırıların kendi kendilerini frenleme sonucunu yarattı. Rosa'nın görüşleri her zaman Lenin'inkilerle karşılaştırılarak değerlendirilmekten kurtulamadı. "Onun düşüncesi çarpıtılmamış Marksizmdir" ifadesi ise Lenin'in bu düşünceleri kendisine yakınlığı ekseninde değil, bunların ortaya çıktıkları toplumsal koşullar temelinde ele aldığını gösteriyordu. Rosa'nın biyografisini ve tüm eserlerini dünyanın birçok komünist kuşağının eğitimi için tavsiye eden Lenin, bu sözlerinden yaklaşık 30 yıl sonra Rosa'nın eserlerinden ancak "en zararsız" olarak görülen birkaçının derlenerek Sovyetler Birliği'nde yayınlanacağını bilemezdi. Bu yaklaşım kimi zaman öylesine vülgerleşmekteydi ki örneğin *Alman Komünist Partisi* önderlerinden olan Thaelmann "onun Lenin'den farklı bir görüşü temsil ettiği tüm sorunlardaki görüşleri yanlış idi" diyebiliyordu.Batı Avrupa komünist partilerinin Stalinistleştirilmesi dönemi ile birlikte Luksemburgçuluk kavramı üretildi. Bu kavram partinin rolünü anlamamak ve kitlelerin kendiliğinden mücadelelerine tapınmak suçlamaları ile birlikte kullanıldı. 5 Mart 1871'de küçük bir Polonya şehri olan Zamoş'da doğan Rosa, ilk gençlik yıllarından itibaren sosyalist harekette yer aldı. İlk olarak *Proletarya* adlı devrimci partinin çöküşünden sonra oluşmuş olan küçük çevrelerden birine katılan Rosa 1889'da Polonya'yı terketti. Rus ve Polonyalı sürgünlerin merkezi olan Zürih'te doğa bilimleri, matematik ve iktisat öğrenimi gördü. Paris'de çıkan *Sprawa Robotnicza* (İşçi Davası) gazetesinin önde gelen yazarlarından olan Rosa *Polonya Sosyal Demokrat Partisi*'nin üyesi idi. Ağustos 1893'de ilk olarak partisini *II. Enternasyonal* Kongresi'nde temsil etti. 1896'daki *Polonya'nın Sanayi Gelişimi* başlıklı ilk bilimsel çalışmasının kapsamı içinde olan Polonya ulusal sorunu hakkındaki görüşleri ilk olarak bu kongrede gündeme geldi. Polonya'nın bağımsızlığı talebinin önemli bir programa maddesi olduğu *Polonya Sosyalist Partisi* önderleri ile tartışan Rosa, onları milliyetçi eğilimlere sahip olmakla ve işçilerin mücadelesini farklı bir yöne çekmekle suçladı.

Rosa'nın şovenist *Polonya Sosyalist Partisi*'ne karşı sürdürdüğü mücadele onun aynı zamanda ulusal sorun hakkındaki genel görüşlerini de kapsıyordu. Öyle ki parti programında ulusların kendi kaderlerini tayin etme hakkının yer almasına bile karşı çıkıyordu. Bu konuda Lenin ile Rosa'nın tartışmaları ilginç özellikler taşımaktaydı. Lenin Rosa'nın *Polonya Sosyalist Partisi*'ne karşı sürdürdüğü mücadeleyi destekliyordu. Sorunu Rosa gibi gerekçelendiren Lenin için de Polonyalı sosyalistlerin görevleri ulusal bağımsızlık mücadelesi vermek veya Rusya'dan ayrılmak değil, aksine Rus ve Polonyalı işçilerin uluslararası birliğini sağlamaktı. Ancak bu noktadaki farklılık Rosa'nın bir Polonyalı olarak ezilen ulustan, Lenin'in ise ezen ulustan olmasıydı. O nedenle ulusal sorunu reddeden bir anlayışın büyük Rus şovenizmini teşvik edeceğini düşünüyordu. Buna göre Polonyalı işçiler ulusal bir devletin kurulmasını teşvik etmekten vazgeçmemeli, ancak Rus sosyalistleri Polonyalıların, istiyorlarsa ayrı bir devlet kurma hakkını savunmalıydılar.

1898'de Almanya'ya giden Rosa Luxemburg kısa zamanda *Neue Zeit* (Yeni Çağ) adlı Marksist teorik derginin önemli çalışanlarından biri oldu. Alman işçi hareketinin mücadelesine tüm yaşamı ve bedeni ile katılan Rosa, bir dizi sosyalist gazetede çalıştı, kitle gösterilerinde konuştu. Alman işçilerinin o yıllardaki yaşam düzeyleri yükseliyordu. Sendikalar, kooperatifler ve *Sosyal Demokrat Parti*, gittikçe güçleniyordu. Bu örgütlenmelerde ortaya çıkan bürokrasi keskin bir retoriğe sahip olmasına rağmen, gün geçtikçe her tür devrimci eğilimden fiilen uzaklaşıyordu. Bu eğilimin en önde gelen sözcülerinden biri Eduard Bernstein'dı. Bernstein'ın *Yeni Çağ*'da yazmış olduğu *Sosyalizmin Sorunları* başlıklı yazı dizisinde Marksizmin ilkelerine karşı açıktan bir saldırıya girişiyordu. Rosa, *Sosyal Reform veya Devrim* broşüründe reformizme karşı önemli bir polemik yürüttü. Bu broşür pek çok kapitalist ülkenin işçi sınıfı hareketi için önemli bir sorun olan ve halen de olmaya devam eden reformlarla devrim arasındaki diyalektik ilişkiyi ve parlamentarizm sorununu ele alıyordu. Rosa'nın bütünsellik yöntemi, pratik düzeyde işçi hareketinin stratejisinde kısmî hedefler için gündelik mücadele ile ana hedef için mücadele arasındaki doğrudan birliğe işaret edilmesine yol açtı. Bu ilişki olmadığı anlarda, tek tek sendikal ve parlamenter mücadeleler, kısmî hedefler ve olası kısmî zaferler, devrimci sürecin momentleri olarak özgül niteliklerini yitirirler ve bundan da öte işçi sınıfının sisteme entegre edilmesinin momentlerini oluştururlardı.

Rosa Luxemburg 1905 Rus Devrimi'ni büyük bir coşkuyla destekleyerek, 1906'da önemli eserlerinden biri olan *Kitle Grevleri, Sendikalar ve Siyasal Partiler*'i yazdı. İşçi hareketinin kendiliğinden (spontan) eylemlerine şiddetle karşı çıkan parti ve sendika bürokratlarına karşı yazılmış olan bu eser aynı zamanda kendiliğinden kitle mücadeleleri ile devrimci sosyalistlerin ilişkilerini ele aldı.

Rosa, Batı Avrupa işçi hareketinin strateji ve taktiğinin nesnel durumun değişimi nedeni ile temelli bir dönüşüme uğraması gerektiğini ilk ve net olarak tespit etmişti. Polonya ve Almanya sosyal demokrat partilerinin önde gelen bir üyesi olan Rosa, sosyal demokrat ve işçi hareketindeki bu iki çelişkili eğilimin analizini yapma şansına sahip oldu. Almanya'da muhafazakâr ve bürokratik rutinin gelişmesi yaşanırken, Çarlık Rusyasında yeni mücadele biçimleri ve yöntemleri gelişiyordu. Yüzyılın sonuna doğru Avrupa'yı sarsan iki ayrı siyasal bunalım Rosa'nın tespitlerini derinleştiriyordu. Bunlardan biri Dreyfus olayının sonucunda Fransa'da yaşananlar. Öbürü ise 1902'de genel seçim hakkı için Belçika'da yapılmış olan genel grevdi. Bu iki örnekten etkilenen Rosa, kitlelerin parlamento dışı siyasal eylemleri, seçim rutini ve ekonomik grevleri gerçekleştirdikleri gibi beceremedikleri sürece, yıllardan beri Alman sosyal demokratlarının uygulayageldikleri eski denenmiş taktiğin, karar günü geldiğinde karaya oturacağını ileri sürüyordu. Bunların üstüne yaşanan 1905 Rus Devrimi Rosa'ya eski denenmiş taktiğin derli toplu ve sistemli bir eleştirisini yapma imkanın verdi.

Paris Komünü'nden 34 yıl sonra Avrupa'da yaşanan ilk büyük devrimci patlamayı oluşturan 1905 Devrimi, Rosa için geleceğin devrimci eğilimini tespit etmede önemli bir araç oldu. Tedrici eylem ile devrimci eylem arasındaki ikilik aşılmıştı ve artık devrimci kitlesel mücadelelere hazırlanmak gerekiyordu. 1917 Rus devrimleri ve 1918 Alman Devrimi Rosa'nın 1905'deki tespitlerinin isabetli olduğunu gösteriyordu. 1905-1914 arasında Almanya'da 1905 Rusyasını taklit etmek mümkün değildi. Ancak Rosa'nın işaret ettiği, sosyal demokrasinin gündelik mücadelesini dönüştürmenin gerekliliği idi. Sosyal demokrasi devrimci bir pratik ve eğitime yönelmeliydi. Ancak böylelikle burjuva devlet aygıtı ve sınıfı ile karşı karşıya gelişin koşulları hazırlanabilirdi. *SPD*'nin Marksist merkezinin önderleri bu yöne doğru evrileceklerine sosyalizmin kaçınılmaz zaferi, burjuvazinin kaçınılmaz gerileyişi, burjuva devletinin işçilerin sakin ve barışçı gücü karşısında geri adım atışı gibi her türlü

Kızıl Rosa Berlin sokaklarında

anlamını kaybetmiş olan formüllere sarılıyorlardı. Böylelikle 1914, 1918-1923 arası ve 1933'deki acı sonuçların ilk tohumları atılmış oluyordu. İşte kitlesel grevler üzerine Rosa'nın ünlü broşürü ve daha sonra yazdıkları aracılığı ile tartıştığı sorunun eksenini bu önemli ilişki oluşturuyordu.

Rosa'nın planı sosyal demokrasiyi eski denenmiş taktikten vazgeçirmek ve yaklaşmakta olan devrimci mücadelelere hazırlamaktı. Eserlerinin ve eylemlerinin bütünlüğünü sağlayan eksen buydu. Emperyalizm analizini ele alacak olursak, bu eser sadece bir teorik ihtiyacın cisimleşmesi değildi. Kapitalist dünyadaki ve Alman toplumundaki çelişkilerin keskinleşmesinin esas nedenlerini ortaya çıkarmayı hedefliyordu. Keza emperyalizm kavramı sadece keskin bir retoriğin ve propaganda konusunun kavramı olarak değil, grevin ve mücadelenin uluslararasılaşması ve yakınlaşan savaşa karşı proletaryanın hazırlanması gerekliliğini göstermesi nedeni ile önem taşımaktaydı. Sorun Rosa için uluslararası bir öneme ve çözüm potansiyeline sahipti. Rosa'nın antimilitarist ve anti monarşist faaliyetlerinin özünü de benzer bir yaklaşım oluşturmaktaydı. Bu kez de sosyalist devrimin zaferi halinde burjuva devletin yıkılmasına ilişkin fikirler öne çıkıyordu.

İşte Rosa Luxemburg'un, Marx dahil her önde gelen sosyalist gibi, tarihsel süreç içindeki yanlışları da bu büyük tarihsel toplumsal projenin yansımalarından bir kısmıydı. Lenin'in ultra merkeziyetçi bir yaklaşıma sahip olduğunu ileri sürüp buna karşı mücadele ederken de bu böyleydi. Esas olarak *Alman Sosyal Demokrat Partisi* önderliğinin proletaryanın kitlesel mücadelesinin önünde oluşturduğu engellerin yarattığı hiddeti yansıtıyordu. Özellikle işçi hareketinin yeniden şekillenme döneminin özelliği olan kitlesel mücadeleler 19. yüzyılın son ve 20. yüzyılın ilk yıllarında görülmekteydi. Bu özelliği görmeyip eski denenmiş taktik üzerinden giderek işçileri sadece birer oy aracı olarak değerlendiren ve onların aktif kitlesel mücadelelerini geliştirmeyen, tam tersine buna bürokratik ve disipline edici bir tutumla engel olan anlayışı hedef alıyordu.

O nedenle de her güçlü merkez komitesinin aynı işlevi göreceği kaygısı Lenin ile böylesi bir polemiğe yol açıyordu. Çünkü Rus proletaryası yeni şekillenmekte idi. Bu şekillenmeyi olumsuz etkileyecek her kurum veya aygıt gerici olabilirdi. *Alman Sosyal Demokrat Partisi*'nin gelişmiş ve büyümüş parti aygıtının memurlarına ve parti adamlarına karşı artan güvensizlik ve bunların ciddi yenilişlara yol açacak olan siyasal tercihlerinin tespiti Rosa Luxemburg'u böylesi bir polemiğe doğru itiyordu. Mücadele, bilinç oluşumu ve proletaryanın örgütlenmesi ilişkisini içeren polemikler Bernstein'dan başlayarak sürdürdüğü tartışmaların bir ürünüydü. Nitekim Rosa 1906'da Lenin hakkındaki eleştirilerini bir ölçüde geri almaktaydı. Plehanov'un Lenin'e yönelttiği Blanquicilik suçlamasına cevap verirken, Lenin'in 1902'deki örgütlenme planında Blanquiciliğin izlerinin bulunmuş olduğuna değinerek, artık bunun geçmişte kaldığını belirtti ve *Bolşevikler*'in Blanquicilikle ilgilerinin olmadığına değindi. Rosa'nın 1902 ve 1904'de Lenin'in örgütlenme modelini yanlış anladığı iddia edilebilir. Ancak bu tezlerin içinde farklı uygulamalara yol açabilecek olan özellikleri barındırdığını Stalin döneminde bu tezler ve *Ne Yapmalı?* üzerine üretilmiş olan çarpık anlayışlar göstermektedir. O anlamda Rosa'nın tarihsel bir öngörüsünden söz etmek mümkün olabilir. Aşağıdan yukarıya olan demokratik denetimin yerine, yukarıdan aşağıya olan bürokratik denetim geçirilmiştir. Sovyet toplumunun ve tüm dünya komünist partilerinin deformasyonu ve dejenerasyonunun bu yaklaşımdan kaynaklandığı bir gerçektir. Bertolt Bracht'ın deyişi ile "üyeler sekreterleri seçmiyorlar, aksine sekreterler üyeleri seçiyorlardı". Ancak bu tespitler bir başka zaafa da yol açıyordu. Alman Devrimi sürecinde kendiliğinden gelişmekte olan eylemleri yönlendirebilecek örgütlü bir partinin yokluğu ve böylesi kadroların devrimci bunalım döneminde oluşturulmaya çalışılması gerek *Spartakistler*, gerekse *KPD* ve Alman proletaryası için ciddi ve acı sonuçlara yol açıyordu. İşçi sınıfının sosyalizm mücadelesindeki araçlardan biri olan siyasal partisi, sadece bir aygıt değildi. Lenin bu gerçeği en canlı olarak 1917 Şubat-Ekim devrimleri arasında yaşadı ve aşmayı başardı. Bu yapı kitlelerin devrimci yükselişinin önünde engel oluşturmayacak, tam tersine onların yolunu açacak bir araç olmalıydı ve işçi kitlesinin içinde ama ondan ayrı örgütlenecekti. Rosa 1918'de bunu fark etti. Tabanda kökleşmiş ilişkilere sahip olmaması ve izole olmuş olması Rosa'nın zayıf noktasını oluşturuyordu.

Bu iki önder karşılaştırıldıklarında, Lenin'in, devrimci süreçlerin yapısını esas olarak örgütlenme, Rosa'nın ise kitle inisiyatifi ve kendiliğinden dinamik açısından ele aldığı söylenebilir. Bu durum her ikisinin de yaşamış oldukları somut toplumsal ilişkilerin ve sınıf mücadelesi koşullarının farklılığından kaynaklanmaktadır. Rosa, *Alman Sosyal Demokrat Partisi* içinde önce Bernstein'ın reformist eğilimi ile, daha sonra da Kautsky'nin bürokratik merkezi ve sendikalar ile sürekli çatışma içinde bulunmuştu. Ve bunların yönetim aygıtları kitlelerin devrimci ihtiyaçlarından ve çıkarlarından her geçen gün uzaklaşıyorlardı. Lenin ise henüz kendini tam olarak şekillendirememiş ve gelişememiş, köylülüğe ve küçük burjuvaziye karşı örgütsel, fiili ve ideolojik önderliği kazanması gereken bir proletaryanın varolduğu koşullarda yaşamış ve mücadele etmişti. Yaşadıkları tarihsel ve toplumsal durumun bu özgüllüğü her ikisinin de görüşlerine derinlemesine nüfuz etmişti. Tam da bu nedenden ötürü her ikisinin de toplumsal özgürleşme mücadelesinde karşılıklı deneyimlerini kavramak, bunlardan ders çıkarmak ve bunları genelleştirmek konusundaki çabaları anlaşılabilir. Aralarındaki çoğu zaman sertleşen, ama yoldaşça süren diyalog ve polemik bu ihtiyacın bir yansımasıydı.

Rosa Luxemburg'un ister parti istersa sendika olsun, bürokratik örgütlenmelerin işçi kitlelerinin gelişmelerini engelleme yeteneklerini küçümsediği söylenebilir. Nitekim Alman Devrimi sürecinde Rosa'nın umduğu gibi paraziter sendika ve parti bürokratları işçilerin ilk fırtınalı yükselişinde temizlenmediler. *SPD*'li önderler devrim sürecinin her anında işçilerin taleplerinin ve örgütlenmelerinin önüne geçebilmişler ve gelişmeleri farklı bir yöne çevirebilmişlerdi. Belki de dünya tarihsel sürecinde ilk kez bu denli yoğun olarak yaşanan ve günümüze kadar uzanan bürokratlar tahakkümünü Rosa'nın ilk kez yaşıyor olması onun tarihsel talihsizliğiydi. Toplumsal egemenlik ilişkilerinin ve egemen ideolojinin işçi kitleleri üzerindeki etkisi de bu dönemde daha çarpıcı bir biçimde ortaya çıktı. *SPD*'nin adeta toplum içinde toplum gibi derneklere, kulüplere, sendikalara, gazetelere, çocuk yuvalarına, kültür kurumlarına vb. örgütlenmelere sahip olması Rosa'yı bu konuda fazla düşünmekten alakoymuş olabilirdi. Ancak bu etkinlik burjuva toplumunun bürokratik ve disipline edilmiş özelliklerini içermesinden ötürü egemen ideolojiyi aşma niteliğini gösteremedi. Sonuç olarak Alman işçi sınıfının varolan egemenlik ilişkilerini önemli ölçüde devralan tutumu aynı zamanda Alman Devrimi'nin de yenilgisinde rol oynayan faktörlerden biri oldu.

Kendiliğinden eylemler ile parti ilişkisi, burjuva demokrasisi karşısında sosyalist demokrasinin özellikleri, işçi hareketi ile Marksizm arasındaki karşılıklı ilişkinin diyalektiği vb. konulardaki eserleri ile Marx, Engels, Lenin, Gramsci gibi sosyalizme engin katkılarda bulunmuş önderlerin geleneği içinde değerlendirilen Rosa Luxemburg, bağımsız düşünme yeteneğine sahip bir devrimciydi. Marksist olmanın en önemli koşullarından birisinin, Marksizmin ilkelerine bağlı kalarak bağımsız düşünme ve davranma olduğunu biliyordu. Eserlerinin halen çarpıcılığını korumasının nedenlerinden biri de budur. Clara Zetkin'in deyişi ile "sosyalizm fikri Rosa Luxemburg'un hem kafasındaki hem de kalbindeki kudretli bir tutkuydu... O, devrimin keskin kılıcı, yaşayan alevi idi." Berlin'de öldürülmeden önce yazdığı son makalede "Vardım! Varım! Varolacağım!" diyen Rosa Luxemburg tarihsel bir gerçekliği dile getiriyordu.

SARUHAN OLUÇ

yakıcı bir sorun olarak sürekli gündemdeydi, buna karşılık konseylerin derhal iktidara yürümesini savunan- özellikle *Spartakistler/KPD* içindeki- radikal kanadın arkasında güçlü ve örgütlü bir devrimci parti yoktu. 1920 sonlarına gelindiğinde ise durum değişmişti. Konseylerin gevşek örgütlenmeleri, Şubat-Mart 1919'daki toplumsallaştırma talebiyle gelişen genel grev hareketi sırasında Berlin, Ruhr Havzası ve Orta Almanya'daki konseyler arasında gerekli koordinasyonu sağlayamamış, yine Mart başındaki Berlin genel grevinin hazırlanması ve sürdürülmsi sırasında çeşitli organizasyon aksaklıkları görülmüştü. Konsey hareketinin diğer toplumsal kesimlerle örgütlü bir ilişkiler bağı, yeterli basın organları yoktu ve hareketin içinden yetkin bir teorik önderi de gelişememişti. Konseylerin bu ve buna benzer eksiklik ve başarısızlıkları, konsey hareketinin önderleri arasında da arttı daha merkezi bir örgütlenmenin gerekliliğinin savunulmaya başlamasına yol açmıştı. Müller, 1919'da devrimci konseyleri "sağlam bir teorik temelin ve onları birarada tutacak ve yönlendirecek devrimci bir partinin eksikliğiyle" eleştiriyordu. Devrimci o ana kadar olan gelişiminden hayal kırıklığına uğramış olan ve yaşam koşulları gittikçe kötüleşen işçi kitlelerinin büyük bir kesimi de artık *KPD*nin arkasındaydı, siyasal konseyler sahneden çekilmişlerdi, işyeri konseyleri etkin olabildikleri yerde ekonomik alanla sınırlı kalıyorlardı. 1919'un konsey hareketinden geriye kalanlar, bundan sonra varlıklarını *KPD*'nin etkisi altında sürdürdüler.

Konsey hareketi içinde siyasal ve ekonomik konsey sistemi arasındaki bağ güçsüzdü; yine siyasal ve ekonomik dönüşüm arasındaki ilişki ve sosyalist devrimde devlet iktidarının rolü sorusu cevapsız kaldı. Teorik alanda, toplumsal hayatın siyasal ve ekonomik merkezi örgütlenmesinin nasıl olacağı sorunu da çözümlenmemişti. Geleneksel işçi örgütleri olan *SPD* ve sendikaların hâlâ çok güçlü olması ve konseyleri kendi varlıklarını tehdit eden oluşumlar olarak görmesi onlara karşı mücadele sürdürmenin de etkisiyle, işçi hareketini bir bütün olarak konsey hareketinin saflarına katmak mümkün olmadı.

Berlin

Berlin işçi konseyleri hareketi, *Devrimci İşyeri Temsilcileri* grubundan doğdu. *Devrimci İşyeri Temsilcileri*'nin çoğu, siyasal yelpazede *USPD*'nin içinde yer alıyordu, ama parti görüşüyle aralarında hep belli bir mesafe vardı. *Spartakistler*'in sürekli eylem taleplerini ve radikal sloganlarını her zaman benimsemiyorlar ve işçi kitlelerini bu sloganları benimsemeye, eylem çağrılarına uymaya yatkın olup olmadıklarını gözönünde bulundurmadıklarını düşünüyorlardı. *USPD*'de eleştirdikleri ise bunun tam tersiydi; partinin kendini parlamenter muhalefetle sınırlamasına ve parlamento dışı eylemlere eğilimli olmamasına karşı çıkıyorlardı. 1919 yazında, Berlin'deki işçi konseyleri ikiye bölünmüştü ve biri *SPD*'li diğeri *USPD* ve *KPD*'li iki konsey örgütlenmesi vardı. *USPD/KPD*'li konseylerin Ağustos başında yeni konsey seçimlerine gitme çabaları, *SPD* hükümetinin konseyleri yasaklamasıyla sonuçsuz kaldı. 1919 sonu ve 1920 başında yeniden canlanan konsey hareketi, ağırlıklı olarak hükümetin çıkardığı *İşyeri Konseyleri Yasası*'na karşı mücadele etti. Kurulan merkezî örgütlenmenin adı artık *Zentrale der Gross-Berliner Betriebsräte* (Büyük Berlin İşyeri Konseyleri Merkezi) idi. 1920 sonunda, Berlin'de komünist sendikalar, işyeri konseyleri karşısında daha büyük önem kazandı. *İşçi Konseyi* yayınını durdurdu, onun yerine *Birleşik Komünist Partisi*'nin sendika gazetesi çıkmaya başladı.

Berlin'deki konsey hareketinin önderleri, saf konsey sisteminin savunucusuydular. Daeumig (*KPD* ve *Spartakistler* gibi), işçi konseylerinin sosyalizmin araçları olduğunu düşünüyordu. Ağustos 1919'da yapılacak işçi konseyleri seçimi çağrısında şöyle deniyordu: "Konsey örgütlenmesi, (umutsuz bir) azınlığın diktatörlüğü, tek bir partinin iktidarı değildir, tersine konseyler, birleşmiş halk kitlelerinin örgütlü iradesidir, kafa ve kol işçisini, ekonomik ve siyasal özgürlük mücadelesinde birleştirmenin tek yoludur... Ekonomik ve siyasal koşulların şekillendirilmesine aktif olarak katılın... Bu konsey örgütlenmesinde şu sözleri hayata geçirin: İşçi sınıfının kurtuluşu yalnızca işçi sınıfının kendi eseri olabilir."

Ruhr Havzası

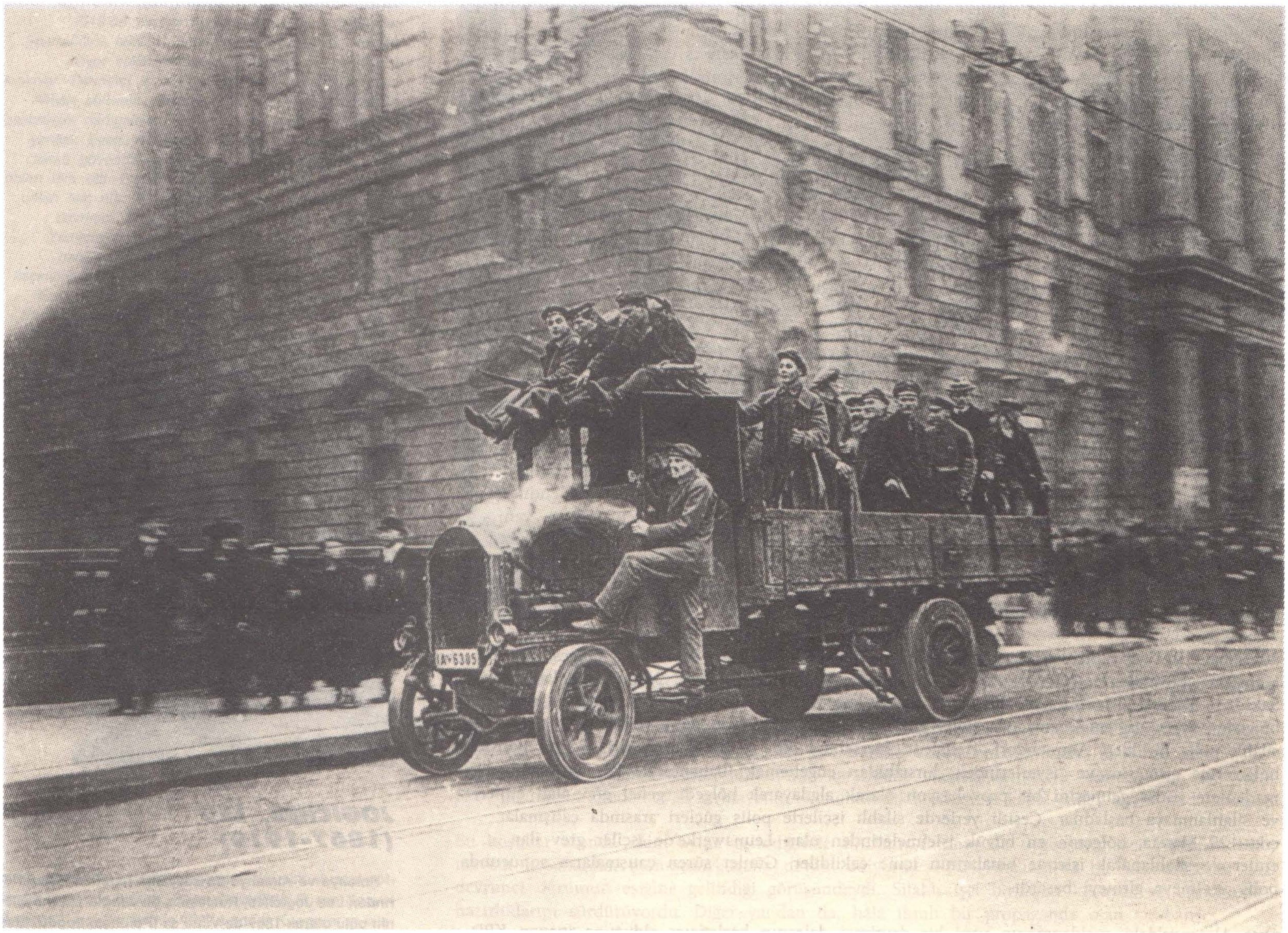
Ruhr Havzası'nda, Kasım Devrimi'nin ardından, işçi ve asker konseyleri iktidarı ele geçirdiler, ama konseylerde bir kaç büyük şehirdekiler dışında daha çok ılımlı siyasal akımlar temsil edildiğinden, siyasal alanda çok aktif olmadılar. Berlin'deki siyasal gelişmelerin de etkisiyle, özellikle *SPD* ve *USPD* arasındaki ayrılık ve Ocak Ayaklanması'nın ardından hareket burada da radikalleşti. 1919 başından itibaren toplumsallaştırma talebi ön plana geçti, hareket gittikçe siyasallaşmaya başladı.

9 Ocak'ta *Essen İşçi ve Asker Konseyi*, kömür madenlerinde toplumsallaştırmayı başlatma kararı aldı. 11 Ocak'ta Essen'deki kömür şirketinin ve Maden derneğinin bürolarını işgal ettirdi, genel bir ücret ve fiyat kontrolü koydu, işçiler ve yöneticilerden üretimin devam ettirilmesini istedi. Ruhr Havzası'nda 80 bin maden işçisi grevdeydi. *SPD*'li bir hukukçu olan Ruben, kömür madenlerinin toplumsallaştırılmasından sorumlu "halk komiseri" tayin edildi. 13 Ocak'ta toplanan *Ren-Vestfalya Bölgesi İşçi ve Asker Konseyleri Kongresi*'nde, toplumsallaştırmanın derhal başlatılması kararı alındı. Aynı zamanda kömür madenlerinde çalışanlardan oluşacak bir konsey örgütlenmesinin kurulmasına karar verildi. Bu kararlar üzerine grevler sona erdirildi. Hükümet, önceleri konseylerin taleplerini kabul eder gibi görünse de bu tavrından vazgeçerek bölgeye askerî bir saldırı planlamaya başladı. 14 Şubat'ta yine Essen'de toplanan Konseyler Kongresi genel grev kararı aldı. 15 Şubat'ta hükümet birlikleri bölgenin kuzeyinden saldırıyı başlattılar. Konseyler içinde ılımlılar ve radikaller arasında tartışmalar çıktı. Genel greve

Filozof Gustav Landauer (altta) ve yazar Erich Müsham (altta ikinci) 1919'da kurulmuş olan Münih Konsey Hükümeti'nin üyeleriydiler. Eisner'in öldürülmesinden sonra başlayan gerici saldırılar 2 Mayıs'ta Landauer'i hedef olarak seçti. Bir şahit olayı şöyle anlatıyordu: "Stadelheim hapisanesinin kapısının önünde nöbet bekliyordum. Saat biri çeyrek geçeye doğru Bavyera ve Württemberg askerlerinden oluşan bir birlik Gustav Landauer'i getirdi. Girişin önünde bir asker tutuklunun suratına bir tokat vurdu. Bu sırada askerler Bozguncu ölmeli! Onu vurun! diye bağırıyorlardı. Sonra Landauer dipçik darbeleri ile mutfağın önünden geçirilerek avluya çıkarıldı. Avluda duran sivil giysili binbaşı bir gürz ile Landauer'e vurdu. Landauer dipçik darbeleri altında yere düştü. Ancak o tekrar kalkmak ve konuşmak istedi. Bunun üzerine bir nöbetçi, kahkahalar ve sevinç gösterileri arasında iki el ateş etti. Landauer kafasından vurulmuştu. Landauer hâlâ nefes alıyordu. Bunun üzerine nöbetçi: Akbaba iki canlı, ölmüyor! diye bağırdı. Landauer yüzüstü yatırıldı ve nöbetçi sırtından bir el daha ateş etti ve Landauer'in kalbi yerinden fırladı. Landauer hâlâ hareket ediyordu. Bunun üzerine nöbetçi onu tekmelerle öldürdü. Daha sonra içindeki her şey boşaltıldı ve cesedi iki gün boyunca çamaşırhanede bekletildi." Alman Devrimi'nin yaşandığı günlerde ordu ve gönüllü birlikleri büyük bir gaddarlıkla devrimcilere saldırıyorlardı. Aynı yılı şubatında Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht de dipçik darbeleri ile öldürülüyordu. Savaş yöntemleri, düşman imajları ve ideolojileri açısından değerlendirildiğinde bu birliklerin daha sonraki yıllarda Hitler faşizminin ilk cisimleşmeleri oldukları görülecekti. Askerlerin bazılarının çelik miğferlerinde gamalı haç taşımaları ise sadece bir tesadüf değildi.

1917'ye gelindiğinde savaşın yaratmış olduğu sonuçların işçi kitlelerini yavaş yavaş radikalleştirmeye başladığı ve Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin bunu engelleyebilecek bir siyasete sahip olmadığı deneyimli siyaset adamları Kautsky, Bernstein gibileri tarafından görülüyordu. Ilımlı muhalefetin en önemli önderi olan Kautsky'yi resmî parti çizgisinden ayrılmaya zorlayan nedenleri onun 1915'te yaptığı bir açıklamadan anlamak mümkündü: "Kitleler muhalif...Radikal unsurların parlamento dışı kitlesel eylemlere girişmesi tehlikesiyle karşı karşıyayız...O zaman partimiz birbiriyle hiçbir ortak noktası kalmamış iki aşırı uca ayrışacaktır". İşte Kautsky'nin engellemek istediği bu idi. Haase, Ledebour, Dittmann ve diğerleri için de asıl mesele büyümekte olan muhalefeti toparlayacak bir odak olmaktı. İşte USPD 1917 paskalyasında bu nedenlerle kuruldu. Ancak devrim yıllarında sokaklar yüzbinlerce işçi tarafından dolduruluyordu. Eli silahlı işçiler kimi kez yürüyerek, kimi kez kamyonların üstünde protestolarını ve taleplerini dile getiriyorlardı. Bu gelişmeler USPD'nin sağ kanadını merkez partisi olan SPD'ye, partinin sol kanadını ise devrimci sosyalist önerilere sahip olan grup ve partilere yakınlaştırıyordu.

madenlerdeki işçilerin yarısı katıldı ve grev 21 Şubat'ta sona erdirildi.

10-14 Nisan arasında, *USPD* ve *KPD*'lilerin girişimleriyle yeniden başlatılan genel greve katılım bu sefer çok büyük oldu. 7 Nisan'da Ruhr Havzası Genel Komiserliği'ne atanan *SPD*'li Severing, ilan edilen olağanüstü halin verdiği yetkilere dayanarak grev öncülerini tutuklattı. grev kırıcılarına yiyecek dağıttırdı ve Nisan sonuna doğru grevin başarısızlıkla sonuçlanmasını sağladı. Ruhr Havzası, Almanya'da anarko-sendikalist akımların güçlü olduğu tek bölgeydi. Madenlerde çalışan işçilerin yaşam koşullarının kötülüğü, doğrudan ve anında eylemle sonuca varmayı savunan bu akımların kendine yandaş bulmasını sağladı. Ama madenleri işgal etmek, işletmeyi ele alarak kârları çalışanlar arasında paylaştırmak şeklinde özetlenebilecek ilkel bir sendikalizmin hakim görüş haline geldiği söylenemez. Ruhr Havzası Konsey hareketinin toplumsallaştırma programı, esas olarak Berlin'deki konseylerin programından farklı değildi: Konseylerin teorik önderleri, konsey sistemini adım adım kurulacak bir sistem olarak görüyor, madenleri işgal ederek tüm üretim sürecine hakim olmayı hedeflemiyorlardı. Aksine, çeşitli düzeylerde örgütlenmiş konseyler, önce maden işletmelerinin kontrolünü ele geçirecekler, ücretler ve çalışma koşulları, çalışma düzeni gibi konularda verilecek kararlarda eşit haklara sahip olacaklar ve merkezî konseyler toplumsallaştırmayı hazırlayacaklardı.

Orta Almanya

Almanya'nın en önemli endüstri bölgelerinden biri olan Halle ve Merseburg çevresinde (metal sanayi, kömür ve kimya) kurulan işçi konseyleri, tüm Almanya'nın en güçlü örgütlenmeye sahip ve siyasal açıdan en etkili konseyleri oldular. Orta Almanya'daki gelişmeler de diğer bölgelerdeki gibi oldu. Kasım Devrimi'nden sonraki haftalarda siyasal sorunlar konseylerin gündemini oluşturdu. Toplumsallaştırma talebi, burada da Ocak'dan itibaren gündeme geldi. 14 Ocak 1919'da maden işçilerinin düzenlediği gösterilerde, tüm madenlerin toplumsallaştırılmaları en önemli talep olarak dile getiriliyordu.

23 Şubat'ta işçileri silahsızlandırmak, asker ve işçi konseylerini dağıtmak amacıyla yapılan askerî girişimlerin gerginleştirdiği bir ortamda ilk grevler başladı. 24 Şubat'ta tüm bölgede genel

greve gidildi. Grevcilerin talebi, toplumsallaştırmaya, işyeri konseylerinin kurulmasına ve geniş yetkilerle donatılmasına izin verilmesiydi. 6-8 Mart arasındaki grev, ancak kısmî bir başarı elde edilerek sonuçlandı. Orta Almanya'daki konsey hareketinde ön plana çıkan işyeri konseyleri sorunu oldu. Hareketin programında yer alan en temel kavram işyerlerinin konseyler tarafından denetimiydi. Toplumsallaştırma, buradaki konsey hareketi için de ulaşılmak istenen hedef oldu.

Sol İçinde Bölünme ve Yeniden Şekillenme

KPD, Kasım 1919'daki Heidelberg Kongresi'nde bölünmüş, parlamento seçimlerine katılmaya ve sendikalarda çalışmaya karşı olan radikal kanat partiden atılmıştı. Bu kanat Nisan 1920'de *Kommunistische Arbeiterpartei'ı* - *KAPD* (Komünist İşçi Partisi) kurmuştu. Bölünme sırasında parti üyelerinin yarısını kendine çekmiş olmasına rağmen, KAPD, bundan sonra işçi hareketi içinde önemli bir rol oynamadı.

KPD'nin bölünmesi ve radikal kanadın ayrılması, *USPD*'nin sol kanadıyla aradaki ayrılıkların azalmasına yol açtı. *USPD*'nin Ekim 1920'deki Halle Kongresi'nde çoğunluk, *KPD* ile birleşmekten ve *Komintern*'e katılmaktan yana tavır aldı. 4-7 Aralık 1921'de Berlin'de yapılan kongrede, iki parti birleşerek *Vereinigte Kommunistische Partei'ı* - *VKPD* (Birleşik Komünist Parti) kurdular. Kuruluş sırasında partinin yaklaşık 300 bin üyesi vardı. Parti, kısa süre sonra adının başındaki Birleşik kelimesini attı ve yeniden *KPD* olarak anılmaya başladı. *USPD*'den gelen Daeumig ve eski *KPD*'nin başkanı Levi, yeni partinin yönetimini birlikte üstlendiler. *USPD*'nin *Komintern*'e katılmayı reddeden, geçmişteki yenilgilerden sonra işçi sınıfının yeni atılımlara girişmesinin doğru olmadığını savunan sağ kanadı da 1922'de *SPD* ile birleşti. *USPD*'den geriye, yalnızca *SPD*'ye katılmayı reddeden Ledebour önderliğindeki küçük bir grup kaldı.

1921 Orta Almanya Ayaklanması

20 Şubat 1921'de yapılan Prusya Eyalet Seçimleri'nde *VKPD*, Halle-Merseburg bölgesinde ve Mansfeld yöresinde en çok oyu alarak en güçlü parti haline gelmişti. Seçim sonuçları üzerine Saksonya Bölgesi Genel Valisi Hörsing, "işçileri komünistlerin teröründen kurtarmak" ve bölgede asayişi sağlamak amacıyla polis güçlerini yoğunlaştırmaya karar verdi. 19 Mart'ta, silahlı polis birlikleri Ammendorf, Hettstedt, Merseburg gibi şehirleri işgal etti. İşçiler, polisin bölgelerine girmesini ve "işyerlerindeki hırsızlıkları engellemek" bahanesiyle fabrika ve madenlere kadar gelmesini bir provokasyon olarak algılayarak bölgede genel grev ilan ettiler ve silahlanmaya başladılar. Çeşitli yerlerde silahlı işçilerle polis güçleri arasında çatışmalar çıktı. 29 Mart'ta, bölgenin en büyük işletmelerinden olan Leunawerke'de işçiler grev ilan ettiler ve silahlanarak işletme binalarının içine çekildiler. Günler süren çatışmaların sonucunda polis işletmeye girmeyi başardı.

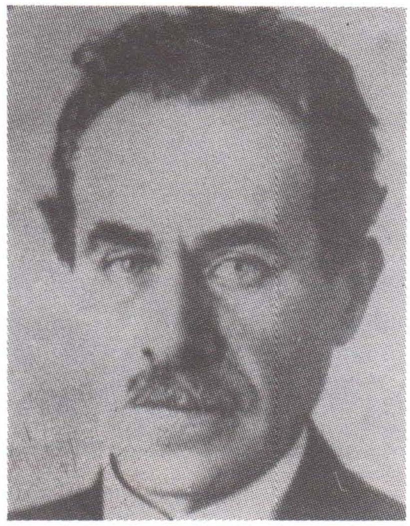
Orta Almanya'daki ayaklanmanın yeni bir devrimci dalganın başlangıcı olduğuna inanan *KPD*, yeni başkanı Brandler'in önderliğinde tüm Almanya çapında işçileri genel greve çağırdı. Grev çağrısı, *KPD*'li işçilerin tüm çabalarına rağmen etkisiz kaldı, işçi sınıfının büyük bir bölümü, yerel bir çatışma olarak gördüğü Mansfeld olayları için ayaklanmak istemedi. Yöredeki ayaklanmalar da polis güçleri tarafından 1 Nisan tarihinde tamamen bastırılmıştı.

Mart olayları, *KPD* içinde çeşitli tartışmalara ve sürtüşmelere yol açtı. Parti'nin tutumunu eleştiren Levi ihraç edildi. Parti içi çatışmalar, Orta Almanya ayaklanması sırasındaki tavrın Sovyetler Birliği tarafından şiddetle eleştirilmesi ve yine Sovyetler Birliği tarafından önerilmeye başlayan *SPD* ile birleşik cephe önerileri sonucunda *KPD* uzun bir dönem kararsız politikalar sürdürdü. 1921'in bundan sonraki kısmı ve 1922 boyunca Almanya'da işçi hareketi bir durgunluk dönemine girdi.

İşçi Hükümetleri

SPD'nin pasif siyaseti, parlamenter kurallar dışına çıkarak seçimler dışında bir yolla iktidara gelmeyi reddetmesi, işçi kitlelerinin ondan uzaklaşmasına yol açtı. Öte yandan geleneksel sınırlar içindeki sendikal mücadele de anlamını yitirmişti. Enflasyon, sendikaları kendi çalışanlarının ücretlerini ödeyemez duruma getirmişti, ayrıca toplu sözleşmelerle sağlanan ücret artışları bir hafta içinde eriyip gidiyor, işçilerin durumunda hiçbir iyileşme sağlayamıyordu. Sendikaların işlevsizleşmesi, *SPD*'nin güçsüzleşme sürecini hızlandırdı. Daha 1922 sonunda işçilerin çoğunun desteğine sahip olan *SPD*, altı ay içinde bu desteği kaybetti. İşçi kitleleri 1923 yazında *KPD*'nin arkasındaydı. Brandler yönetimindeki *KPD* ise *SPD* ve sendikalarla birlikte işçi hükümetleri kurmak istiyor, bunun da barışçı yollardan gerçekleştirilebileceğine inanıyordu.

11 Ağustos'ta Berlin'de komünist İşyeri Konseyleri bir genel grev çağrısı yaptı. Grevcilerin ana talebi, Cuna hükümetinin çekilmesiydi. Grevler, Berlin'den Orta Almanya'nın çeşitli bölgelerine de yayıldı. Gerçekten her alanda başarısızlığa uğramış olan Cuno hükümeti (ne Ruhr Havzası'nın işgalini önleyebilmiş ne de enflasyonun önüne geçebilmişti) 12 Ağustos'ta çekildi: *Deutsche Volks Partei - DVP* (Alman Halk Partisi) başkanı Gustav Stresemann, bu sefer *SPD*'nin de katılımıyla yeni hükümeti kurdu. *SPD*'nin hükümete katılması, büyük sermaye ve karşı devrimci güçler tarafından memnuniyetsizlikle karşılandı. Bavyera'daki sağ eyalet hükümeti,

JOGICHES, LEO (1867-1919)

Polonya ve Almanya'da sosyalist hareketin önderlerinden Leo Jogiches, Ruslaşmış bir zengin Yahudi ailenin oğlu olarak 1867'de Vilna'da (Polonya) doğdu. Lise öğrenimini yarıda kesti, ancak aile çevresi içinde zengin bir kültür birikimi edinmişti. Öğrenciliği sırasında devrimci gruplarla ilişkiye geçti, Vilna'daki Yahudi işçilerin örgütlenmesinde etkin rol oynadı. 1877'de Çar II. Aleksandr'a suikast düzenleyen devrimcilerin İsviçre'ye kaçışını Leo Jogiches ayarladı. 1888'de tutuklandı, dört ay hapis yattıktan sonra, askerliğini yapmak üzere Türkistan'a sevkedildi. Sevk sırasında kaçmayı başaran Jogiches, 1890 başında İsviçre'ye iltica etti.

Zürih Üniversitesi'nde okurken, Plehanov çevresindeki göçmen devrimcilerle ilişkiye geçen Jogiches, 1892'de Plehanov'dan ayrıldıktan sonra bir matbaa satın alarak Rusça (ve 1905'den sonra Lehçe) sosyal demokrat yayınlar çıkarmaya başladı. Düşünsel ve siyasal oluşumunda büyük pay sahibi olduğu ve uzun süren, gerilimli ama tutkulu bir aşk yaşadığı Rose Luxemburg'la beraberliği, Zürih yıllarında başladı. İkisi, göçmen Polonyalı işçilerle ilişki kurarak, 1894'de *Polonya ve Litvanya Sosyal Demokrat Partisi*'nin (PLSDP) kuruluşunu gerçekleştirecek olan *Sprawa Robotnicza* (İşçi Davası) hareketine öncülük ettiler. 1900'e dek, Polonya'nın Ruaya sınırları içindeki bölümünde illegal sosyalist örgütlenmeyi Zürih'ten yöneten Jogiches, birbuçuk yıl Berlin'de bulunduktan sonra; kısa bir süre için, ölüm döşeğindeki kardaşının yanına, Cezayir'e gitti.

Jogiches, 1905 Devrimi'nden sonra Rusya Polonyasındaki sosyallat örgütlenmeyi Krakov'dan yönetti. 1906 başında, kendisine yardımcı olmak üzere Berlin'den gelmiş bulunan Rosa Luxemburg'la birlikte Varşova'da tutuklandılar. Sekiz yıl hapis cezasına çarptırılan Jogiches, kaçmayı başararak Berlin'e döndü. İkisinin de başkalarıyla duygusal ilişki kurmuş olmasının doğurduğu yoğun huzursuzluktan sonra, Jogiches'le Rosa Luxem-

Karl Liebknecht öldürüldüğü gün olan 15 Ocak 1919'da yazdığı makalede şunları söylüyordu: "...Spartaküs'e hücum! Spartakistler'i vurun! naralarıyla inliyor sokaklar. Basın Spartaküs'ün yenilgisini kutluyor. Devrimci işçilerin silahlarının alınması ve eski Alman polisinin yeniden örgütlenmesi Spartaküs'ün bastırılışını damgalıyor... Evet! Berlin'in devrimci işçileri yenildi. Evet! Yüzlercesi öldürüldü. Evet! Yenildiler. Çünkü güvendikleri askerler, denizciler, halk güçleri onları terk etti. Başlarındakilerin kararsızlığı ve zayıflığı onları felç etti. Ve egemen sınıfların muazzam karşı devrimci dalgasında boğuldular. Evet, yenildiler. Yenilmeleri tarihsel bir zorunluluktu. Çünkü vakit henüz olgunlaşmamıştı. Ancak ne var ki savaş kaçınılmazdı. Ebert çetesi proletaryayı savaşa zorladı. Evet! Berlin'in devrimci işçileri yenilgiye uğradılar. Ebert-Scheidemann zafer kazandı. Çünkü generaller, bürokrasi, soylular, para babaları, gerici olan herkes onların yanındaydı. Ancak zafer olan yenilgiler ve yenilgi olan zaferler vardır. Ocak ayının mağlupları ezilen insanlığın en soylu amacı için çarpıştılar, kanlarını döktüler. Bugün yenilenler yarın zafer kazanacaklardır."

burg arasındaki sevgililik ilişkisi yerini salt siyasal yoldaşlık ilişkisine bıraktı. Rosa'yla birlikte *Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi*'nin 1907 Londra Kongresi'ni izleyen Jogiches, *Bolşevikler*'in örgütsel ayrılığına karşı çıktı. Ve *PLSDP*'yi *Menşevikler*'le onların arasında kaynaşmayı gerçekleştirecek bir güç haline getirmeyi amaçladı.

I. Dünya Savaşı'nın patlamasından sonra, Jogiches'in siyasal faaliyetinin odağı Almanya oldu. *Spartaküs* hareketinin nüvesini oluşturan *Die Internationale* (Enternasyonal) dergisini çıkaranlar arasında yer aldı. 1916'dan sonra illegal *Spartaküs* mektuplarının dağıtımını örgütledi. Ocak 1918'de yapılan büyük askerî sanayi grevini yönetenlerden biri olarak, Mart'ta tutuklandı. Kasım Devrimi'yle serbest kaldıktan sonra, *Spartaküs Birliği*'.nin yönetici çekirdeğinde idi. *Bağımsız Sosyal Demokrat Parti*'den (USPD) ayrılmaya karşı çıkmasına rağmen, 1918'in son günlerinde *Alman Komünist Partisi*'nin (KPD) kuruluşunu garçekleştiren önder kedro içinde yeraldı. *Spartaküs* ve *KPD*'nin yayın organı *Rote Fahne*'yi (Kızıl Bayrak) çıkartabilmak için burjuva *Lokalanzeiger* gazetesinin ele geçirilişinda olduğu gibi, örgütlenmeye ilişkin bütün faaliyatlerde ağırlıklı inisiyatif sahibi idi. 15 Ocak 1919'da Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg'un öldürülmesi üzerine *Rote Fahne*'de etkin bir kampanya yürüterek olayın örtbas edilmesini önledi. Kısa bir süre sonra 10 Mart'ta sosyal demokrat hükümatin antikomünist terör ve tutuklsma deigaaı ile birlikte tutuklandı. Hücresine götürülürken arkadan polis tarafından vurularak öldürüldü; ölümü ''kaçarken vurulduğu'' şeklinde duyuruldu.

Kapalılığı, sert disiplini, hoşgörüsüzlüğü ve yakın kişisel dostluklara yatkın olmayan kişiliği nedeniyle bulunduğu aosyalist çevrelerde fazla sempatik bulunmayan Leo Jogiches, özellikle illegal koşullarda, üstün yetenakli bir örgütçü idi.

olağanüstü hal ilan ederek sağ partilerin karşı devrimci diktatörlüğünü kurdu. Diğer taraftan *DVP*, *SPD*'li maliye bakanı Hilferding'in hükümetten çekilmesi ve devrimin en önemli kazanımlarından biri olan sekiz saatlik işgününün kaldırılması için hükümete baskı yapmaya başlamıştı. Stresemann Hilferding'siz yeni bir kabine kurdu ve hükümete, ekonomi, maliye ve sosyal politika alanında kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisiyle donatan bir hak verdi. *SPD* hükümetin içinde büyük sermayenin ekonomik diktatörlüğünü kabul etmek durumunda kalmıştı.

Bu koşullar altında ekim ayına gelindiğinde *KPD*'nin tutumu da değişmişti, işçi kitlelerindeki mevcut koşullardan memnuniyetsizlik devam ediyordu. *KPD*, Almanya'da bir kez daha bir devrimci durumun eşiğine gelindiği görüşündeydi. Silahlı işçi birlikleri kuruyor ve ayaklanma hazırlıklarını sürdürüyordu. Diğer yandan da, hâlâ ılımlı bir propaganda olan ve barışçı yoldan gerçekleştirilecek işçi hükümetlerinden söz etmeye devam ediyordu.

Ekim 1923'de Sachsen ve Thüringen eyaletlerinde *KPD*, *SPD* ile koalisyona giderek işçi hükümetleri kurdu. Merkezî hükümetin bu işçi hükümetlerinin varlığını kabul etmeyeceği ve bir saldırı planladığı açıktı. *KPD*, 20 Ekim'de genel grevi başlatma ve silahlı bir ayaklanmaya girişme kararı verdi. *Saksonya İşyeri Konseyleri*, bundan sonraki stratejiyi tartışmak amacıyla Chemnitz'de toplandılar. Kongrede, *SPD*'lilerin genel greve ve hükümet birlikleriyle silahlı mücadeleye girmeye niyetli olmadığı ortaya çıktı. *KPD*, bir kez daha tarihi bir karar vermek durumundaydı. İşçilerin büyük bir kısmı aslında ondan yana ve eyleme hazırdılar, buna rağmen Brandler yönetimi tek başına hareket etmeye cesaret edemedi. Sachsen ve Thüringen'deki işçi hükümetleri mücadelesiz yıkıldılar. Bu arada, merkezin tutumundan haberdar olmayan Hamburg *KPD* örgütü, 23 Ekim'de hazırlıksız bir ayaklanma başlattı. Bu umutsuz ayaklanma girişimi, işçi kitleleriyle bağlantısız girişen *KPD*'lilerin geri çekilmesiyle sonuçlandı.

1923 sonuna gelindiğinde, Alman işçi sınıfının beş yıllık mücadele sonucunda yeni bir yenilgi ve geri çekilme dönemine girdiği ortadaydı. *KPD* yasaklanmıştı ve faaliyetini illegal olarak sürdürmeye çalışıyordu. *SPD*, burjuva partileriyle girdiği koalisyonlarda kendi kendinin elini kolunu bağlamış, üstelik 8 saatlik işgünü hakkının bile korunmasını becerememişti. Artık ekonominin sorunlarını çözmek için işçi sınıfına karşı saldırgan bir siyaset sürdürmenin önünde pek bir engel kalmamıştı.

Gerçekleşemeyen bir devrimin yaşandığı 1918-1923 arasında istikrarlı, yaygın bir örgütlenmeye sahip ve işçi kitlelerinin mücadelelerini yönlendirebilecek güçlü bir devrimci örgütün olmaması, gelişmelerin sonucunu belirledi. Mücadelenin kızıştığında, anın gerektirdiği taktiksel uygulamaların gerçekleştirilmesinde geç kalındı veya gerekli müdahaleler erken yapıldı. Alman Devrimi dünya işçi sınıfı tarihine bir yenilgi olarak geçti. Bu yenilginin Almanya için yarattığı sonuç, bu zeminin üzerinde yeni ve son derece acı sonuçları olacak bir diğer yenilginin, yani Hitler faşizminin gelişmesi olacaktı. Bu yenilginin dünya sosyalist hareketi açısından yarattığı sonuç ise, öncelikle 1917 Ekim Devrimi'ne ilişkindi. Tüm *Bolşevikler*'in büyük bir umut ve heyecanla gözlerini diktikleri Almanya'dan gelen yenilgi haberleri Rus Devrimi'nin gelecek yıllardaki gelişimini şekillendirdi. Avrupa Devrimi'nin gerçekleşmemesi Ekim Devrimi'ni geri toplumsal ve üretim ilişkilerine sahip olan bir ülkeye, Rusya'ya hapsetti.

Macar Devrimi

Savaştan Önce

1848 Devrimi'nin yenilgisi Macaristan için, Avrupa'nın ikinci büyük "uluslar hapisanesinde" 60 yıl daha kalmak anlamına geliyordu. Macar bağımsızlık savaşının 13 Ağustos 1849'da Görgey'in Vilagos'da Ruslar'a teslim olmasıyla kaybedilmesinin ardından Avusturya vahşi bir bastırma hareketi ile eski düzeni yeniden kurmaya girişti.

Birkaç yıl sonra ulusal hareket yeniden başgöstermeye başladı. Kont Batthyany hükümetinin Adalet Bakanı Dèak, 1848'de çıkarılan Nisan Yasaları'nın hukuken geçerli olduğunu ve bu yasaları tanımayan bir rejimin kendisinin yasadışı olduğunu, meşruiyetini kaybettiğini savunarak itaatsizliği teşvik etti. Bu gelişmelere İtalyan Savaşı da eklenince İmparator Franz Joseph yeni düzenlemelere girişmek zorunda aldı. Önce ülkenin bölünmesine ilişkin kararlar kaldırılıp bir saray şansölyeliği kuruldu: Macarca resmî dil ilan edilip taraflar arasında görüşmelere başlandı. 17 Şubat 1867'de Macar hükümeti kuruldu. "1867 Uzlaşması" olarak bilinen anlaşmaya göre düzenlemiş yeni yasalar 29 Mayıs'ta Macar Parlamentosu'ndan geçti. Avusturya monarşisi yeni bir biçim kazanmıştı: Avusturya-Macaristan İmparatorluğu.

1867 Uzlaşması Macaristan'da hızlı bir değişimin başlangıcıydı. Demiryollarının uzunluğu 1867'de 4.767 km. iken 1914'te 22 bin km.'ye ulaştı; 1874'te 6.2 milyon ton olan maden kömürü üretimi yine 1914'te 13.1 milyon tonu aşmıştı; sanayide çalışan nüfus 1869'da 647 bin iken 1914'te 1 milyon 300 bine; 1871'de 4.409 olan tarım makinesi sayısı 1913'te 48.070'e ulaşmıştı. 1850'den 1900'e kadar nüfus yüzde 50 dolayında artarak 13 milyondan 19.2 milyona çıktı. Serfliğin kaldırılmasıyla göreli olarak rahatlayan küçük köylülük bu kez de artan nüfus ve gelişen kapitalizmin etkisiyle köşeye sıkıştı.. Tarım nüfusunun büyük bir çoğunluğunun elinde ya geçinemeyecekleri kadar küçük topraklar vardı ya da topraklarını kaybetmişlerdi. 1913'e gelindiğinde ekilebilir toprakların yarısı 60 hektardan büyük çiftliklere aitti ve bunların yarısı da 12 bin hektardan büyük çiftliklerin arazisiydi.

Siyasal Güçler

19. yüzyılın ikinci yarısındaki *Dèak Partisi* adıyla anılan güçlü aristokratik kümelenme Dèak'ın ölümü ve Sırp, Roman, Slovak halklarında güçlenen ulusal muhafeletin yıpratıcı etkisiyle dağılmaya başladı. Kont Nandor Zinchy 1869'da, 1867 Uzlaşması karşısında hayırhah bir tutum alan Halk Partisi'ni kurdu. Parlamentonun "sol" kanat önderi Kalman Tisza ılımlı bir programı benimseyerek *Dèak Partisi*'nin kalıntılarıyla birlikte *Liberal Parti*'yi kurdu. Yüzyıl sonlarına doğru radikal partiler uç vermeye başladı. Aristokratik ve burjuva aydınlar radikal ve halkçı bir programa sahip olan *Bağımsızlık Partisi*'nde kümelendiler. *Bağımsızlık Partisi*, bir yandan 1867 Uzlaşmasına karşı Kossuth'un ulusal bağımsızlık politikasını öne çıkarırken, öte yandan yoksul köylüler arasında kooperatif hareketini örgütlüyor ve teşvik ediyordu.

Macaristan'da işçi sınıfının ilk partisi, 1878'de *Seçmen Olmayanlar Partisi* ve *Macaristan İşçi Partisi*'nin birleşmesiyle, *Macaristan Genel İşçi Partisi* (MGİP) adıyla kuruldu. Alman sosyal demokrasisini model alan *MGİP* 1880'de Gotha programı doğrultusunda bir program kabul etti. Aralık 1890'da yapılan kongresinde enternasyonalizmi temel ilke olarak benimseyerek, adını *Macar Sosyal Demokrat Partisi* (MSPD) olarak değiştirdi. 1903'de gene Alman sosyal demokrasisindeki değişimi izleyerek, programını Erfurt programı doğrultusunda yeniledi. Yüzyılın son yıllarında, Kunfi, Sandor Garbai, Wilmos Boehm ve Engelmann'ın önderlik ettiği *MSPD*, Yahudi aydınlarının yanısıra, içiçe olduğu sendikal hareketten güç alıyordu. Parti kongreleri, sendikaların seçtiği delegelerle parti yönetiminin biraraya gelmesiyle yapılmaktaydı. Parti, 1898'de sendikaların ulusal düzeyde örgütlenmesine öncülük etti. 1890'ların sonlarında, *MSPD*'nin reformist çizgisine tepkiler gelişmeye başladı. 1897'de kırsal-komünal bir toplum özlemini öne çıkardığı için partiden atılan Várkonyi, *Bağımsız Macar Sosyalist Partisi*'ni (BMSP) kurdu. Emek ve servet eşitliğine dayalı anarşist bir propaganda atağı başlatan ve çabuk gelişen bu parti, ancak *MSPD*'nin legalist ve parlamentarist çizgisine tahammül edebilen devletin ağır baskısıyla karşılaştı. *BMSP* böylece güçten düşürülürken, 1899'da *MSPD*'den ayrılan gazeteci Mezöfi, sosyal demokrasiyle aynı programı savunan, ancak bu taleplerin *derhal* gerçekleştirilmesi için radikal eylemden yana olan *Yeniden-Örgütlenmiş Sosyal Demokrat Parti*'yi kurdu. 1905'de bu parti bölünüp tabanının bir bölümü gücü azalan *BMSP*'ye giderken, Achim önderliğindeki radikaller, 1911'e dek yaşayacak olan *Macaristan Bağımsız Sosyalist Köylü Partisi*'ni kurdular. I. Dünya Savaşı arifesinde Macar işçi sınıfı hareketinde, Alman modeli sosyal demokrat partinin ideolojik çerçevesi çatlamış, ancak alternatif olarak olgun bir Marksist örgüt perspektifi henüz belirmemişti.'

İşgücünün örgütlenmesinde egemen sınıflarca ustaca kullanılan ulusal farklılıklar, emekçi sınıf saflarında özgün bir tabakalaşma yaratmıştı. Vasıflı işçilerin büyük bir çoğunluğu Yahudiler ve Alman kökenlilerden oluşuyordu. Vasıflı işçiler sendikalarda çok sıkı bir örgütlülüğe sahip olmalarına karşın tarım emekçilerinin örgütlenmesiyle ilgilenmiyorlardı. Macar Devrimi'nin ileri aşamalarında köylü sorununun devrime kan vermekte yetersiz kalışında bu tarihsel faktör epey etkili olmuş olmalıdır.

Devrimci aydın çevresi Galilei'*nin savaşa karşı manifestosu: "Savaş için ne bir kuruş ne bir adam."*

1919'da bağımsızlık hareketinin zorla bastırılmasından sonra, hareketin önderleri yakalandıkları yerde öldürüldüler. Erdel Macaristan'dan ayrıldı. Tüm yerel yönetimler Macar görevlilerden arındırıldı. Macar topraklarında yeni ve baskıcı bir jandarma örgütü kuruldu. Macaristan'daki krallık rejimi ancak 1919'da yıkıldı. Macar Konseyler Cumhuriyeti'nin doğduğu gün, 21 Mart 1919'da "İtilaf Emperyalizmin, demokrasiyi ve ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını sancak gibi kullandığını, ama bu ilkelerin uygulanmasına sıra geldiğinde başka bir siyaset izlediğini" anlatan Bela Kun iki gün sonra yaptığı radyo konuşmasında devrimi şöyle yorumluyordu: "İtilafçıların ültimatomu, Macaristan'ı Romanya oligarşisine tamamen boyun eğdirme amacını güdüyordu. Bu ültimatoma Macar halkı proletarya iktidarını kurarak cevap verdi." Avrupa'nın ortasında yalıtılmış bir işçi devletinin bu cesur atılımla ne denli büyük bir güçlüğü omuzladığı henüz farkedilmemiş gibiydi. Devrim, çetin bir mücadele sonucunda iradesini egemen kılan emekçi kitlelerin coşkulu atılganlığından çok, ulusal bir bayramın naif sevincini yaşayan bir genel mutluluk atmosferi içinde karşılanmıştı. Birkaç gün önce "Silahlı isyan olmadan, tamam; ama silahsız, hele silahlı mücadelesiz asla" iktidarın elde edilemeyeceğini söyleyen Bela Kun da, iktidarın kaçıp giden Berinkey hükümetinden sosyalist-komünistlerin avuçlarına yumuşak bir biçimde bırakılacağını pek ummamış, devrimin ertesi günü karısına ve arkadaşlarına şunları söylemişti: "Her şeyin bu kadar iyi gitmesinden kaygılıyım, bütün gece düşündüm; yaptağımız hataları aradım. Korkarım bunları anlayacak vaktimiz yok!"

Macar Sosyal Demokrasisinin bir özelliği de Avusturya Sosyal Demokrasisi ile ilişkisinin zayıflığıydı. Avusturya Sosyal Demokrasisi İmparatorluk sınırları içinde oluşturduğu "Küçük Enternasyonal"ine Almanlar, Çekler ve hatta Polonyalıları almış, Macarları dışlamıştı. Macaristan'da sosyalizmin gelişmesi açısından önemli bir özellik de, eşraf-bürokratizmine eklemlenen burjuva-seçkinci kesimleri dışında kalan Macar entelejensiyasının, 1848 Devrimi'nin bastırılmasına ve ülkelerinin Orta Avrupa'daki yalıtılmışlığına tepki olarak edebi, sembolik bir "devrim" imgesini sürekli beslemesi olmuştur. Bu durum, hem küçük burjuva aydınlarının oluşturduğu çevrelerin birçoğunun sosyalizme yönelmesini beraberinde getirmiş, hem de somut bir siyasal programdan kaynaklanmaktan çok, çerçevesi oldukça belirsiz, neredeyse dinsel bir "devrim" anlayışına kök saldırmıştır. György Lukács, 1912'de bu durumu şöyle betimlemişti: "Macaristan'da devrim bir ruh halidir; içinde bulunulan sonsuz yalıtılmışlığı salt ifade etmek için bile tek olumlu biçimsel imkândır." Bu "devrimci ruh hali", 1919 Devrimi'nin beklenmedik gelişini ve bir ölçüde de yenilgisini kavramak bakımından işlevsel bir veri sayılabilir.

Savaş ve Yıkım

Almanya ile birlikte savaşa giren Habsburg monarşisi, savaş Avusturya için tam bir felaket halini almaya başladığında Almanya ile ittifakı bozarak ayrı barış yapma isteğine karşı Macar aristokrasisinin çok ciddi bir direniş göstermesiyle Avusturya'yı savaşta tutmayı bir görev bildi.

Avusturya-Macaristan orduları Ruslar karşısında ağır kayıplar verdi. 1917'de savaşın getirdiği yıkım karşısında Kasım 1916'da ölen İmparator Franz Joseph'in yerine geçen Karl, Mart 1917'de Antant'la ayrı barış yapmayı denedi ancak savaşa girmesi için yapılan gizli anlaşmalarda kendisine vaad edilen topraklardan vazgeçmeyen İtalya'nın karşı koyması nedeniyle başarısızlığa uğradı.

Savaşın getirdiği yıkım askerler, işçiler ve köylüler arasındaki huzursuzluğu giderek artırıyordu. Cattaro'da donanma ayaklandı. Konseyler kuran denizciler savaşa son verilmesini istiyorlardı. Amiral Horthy isyanı kanla bastırdı. Pecs'deki 6. Topçu Alayı 20 Mayıs 1918'de ayaklandı. Puszta'da yoksul köylüler çiftlikleri yağmaladılar. 1917'de 160 bin olan sendikalı işçi sayısı bir yıl içinde 700 bine ulaştı. 1 Ocak 1918'de savaş sanayiinde çalışan işçilerin Budapeşte'deki genel grev çağrısına 300 bin işçi katıldı. 15 Haziran 1918'de ulusal çapta ilan edilen genel

greve çok büyük bir katılım sağlandı. Fabrikalarda ardı ardına konseyler kuruluyor ve bunlar merkezî bir çatı altında birleşmeye yöneliyordu.

Savaş aleyhtarlığı ve bağımsızlık istemi hızla yayılıyordu. *Bağımsızlık Partisi* önderi Kont Karolyi, *Radikal Parti* başkanı Oskar Jazsi, devrimci sendikacı Ervin Szabo savaş aleyhtarı konuşmalar yapıyor, taraftarları, askerler, işçiler, köylüler arasında yoğun bir propaganda geliştiriyorlardı. Tizsa Hükümetinin savaş aleyhtarlarına karşı politikası ise acımasızdı. "Hızlı" çalışan askerî mahkemeler aralarında Karolyi ve Szabo'nun da bulunduğu binlerce insanı *"vatana ihanet"* suçundan yargılayıp hapse atıyor ya da idam ediyordu.

Kasımpatı Devrimi

Ekim 1918'de Bulgar cephesi çöktükten sonra Antant, Romanya aracılığıyla Macaristan'a saldırdı. 4 Ekim 1918'de Almanya ve Avusturya-Macaristan, Başkan Wilson'a ateşkes önerdi. Birkaç gün içinde Budapeşte cepheden dönen askerlerle doldu. İmparatorluk dağılma noktasına gelmişti. İmparator Karl son bir çabayla federal bir devlet kurulmasını ve bunun için ulusal konseyler kurulmasını önerdi. 22 Ekim'de Karolyi parlamentoda bağımsızlık çağrısı yaptı. 23 Ekim'de 79. Hırvat Topçu Birliği'nin Piume'de konaklarken bir ayaklanmayla kenti ele geçirdiğini öğrenen hükümet istifa etti. Budapeşte'de ve Macaristan'ın birçok kentinde sosyal demokratların öncülüğünde işçi ve asker konseyleri kuruldu.

Başından itibaren savaşa karşı çıkan ve Antant'la ilişkiye geçmek için o sıralarda henüz savaşa girmemiş olan İtalya'ya elçi gönderen, Wilson ilkelerine içten bağlılığını kanıtlamış bulunan *Bağımsızlık Partisi*'nin önderi Kont Karolyi bir anda umut haline geldi.

24 Ekim'de Kont'un evinin önünde toplanan öğrenci ve askerlerden oluşan bir grup "Yaşasın Cumhuriyet" sloganları ve ulusal bayraklarla saraya doğru yürüyüşe geçti ancak polis tarafından durduruldu.

25 Ekim'de *Bağımsızlık Partisi, Radikal Parti* ve *Sosyal Demokrat Parti*'nin ortak toplantısında, Karolyi'nin başkanlığında *Macar Ulusal Meclisi*'nin kurulması kararlaştırıldı. Karar, sansüre rağmen 26 Ekim'de Sosyal Demokratların yayın organı *Nepszava* (Halkın Sesi) gazetesinde 12 madde halinde yayınlandı. Bağımsızlık, barış, genel oy hakkı, toprak reformu ve uluslar sorununun çözülmesini isteyen Ulusal Meclis'in dayandığı en büyük güç Sosyal Demokratlardı.

Sonraları *Kasımpatı Devrimi* olarak anılan demokratik devrim, Haziran 1917'den başlayarak bağımsızlık, barış ve demokrasi amacına ulaşabilmek için her şeyi yapan Karolyi'nin *Bağımsızlık Partisi*'nin önderliğindeki halk hareketi ekseninde gelişmiş ve savaş sonrasının dramatik koşullarında *Sosyal Demokrat Parti*'nin hareket içinde kazandığı saygınlıkla kökleşmişti. 1917 yazında Budapeşte'de yapılan gösterilere ve genel siyasal greve 250 bin kişi katılırken şimdi milyonlarca Macar hareket halindeydi. İtalyan cephesindeki bozgun haberi yıldırım hızıyla yayılıyor, İmparator'un askerlerin rütbelerini sökeceği söyleniyordu. Öte yandan Polonya ve Ukrayna'dan Sovyet Kızılordusu'nun ayak sesleri duyuluyordu.

Demokratik Cumhuriyet

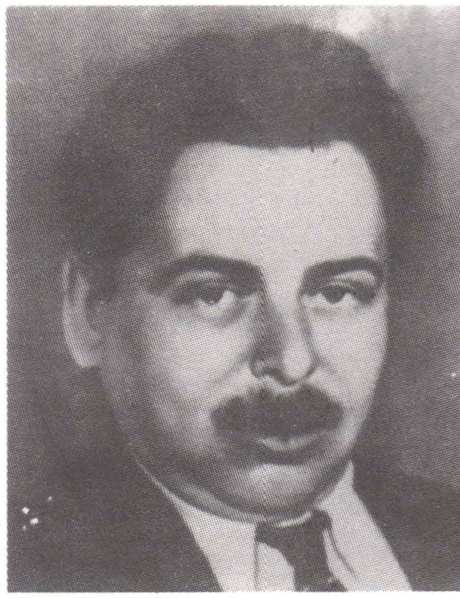
Karolyi hükümeti, yıkılmış bir ülke ve kanlı-yıkıcı bir savaş boyunca beklentileri dev boyutlara ulaşmış bir halkın yönetimini üzerine almıştı.

Karolyi hükümeti kurulların, hoşnutsuz köylülerin, reformcu sosyalistlerin ve coşkun kitlelerin tehdidi altındaydı. Askerler cepheden silahlarıyla dönmüşlerdi ve disiplin altına alınamıyorlardı. Sosyal demokratlar çok geniş bir kitleyi peşlerinden sürüklemelerine karşın sıkı bir örgütlenmeden yoksunlardı. Hükümete istikrarlı bir destek sağlayacak orta sınıf yoktu. Enflasyon ve dış müdahale, ekonomiyi bunalıma sokmuş, kömür ve yiyecek sakıntısı başgöstermişti.

Karolyi önce, Doğu cephesindeki savaşlara son vermek amacıyla Antant kuvvetleri komutanı Franchet d'Esperay ile görüşmek üzere 7 Kasım'da Belgrad'a gitti. d'Esperay'ın tavrı çok açıktı: "Siz Almanlar'dan yanaydınız; onlar gibi cezalandırılacaksınız."

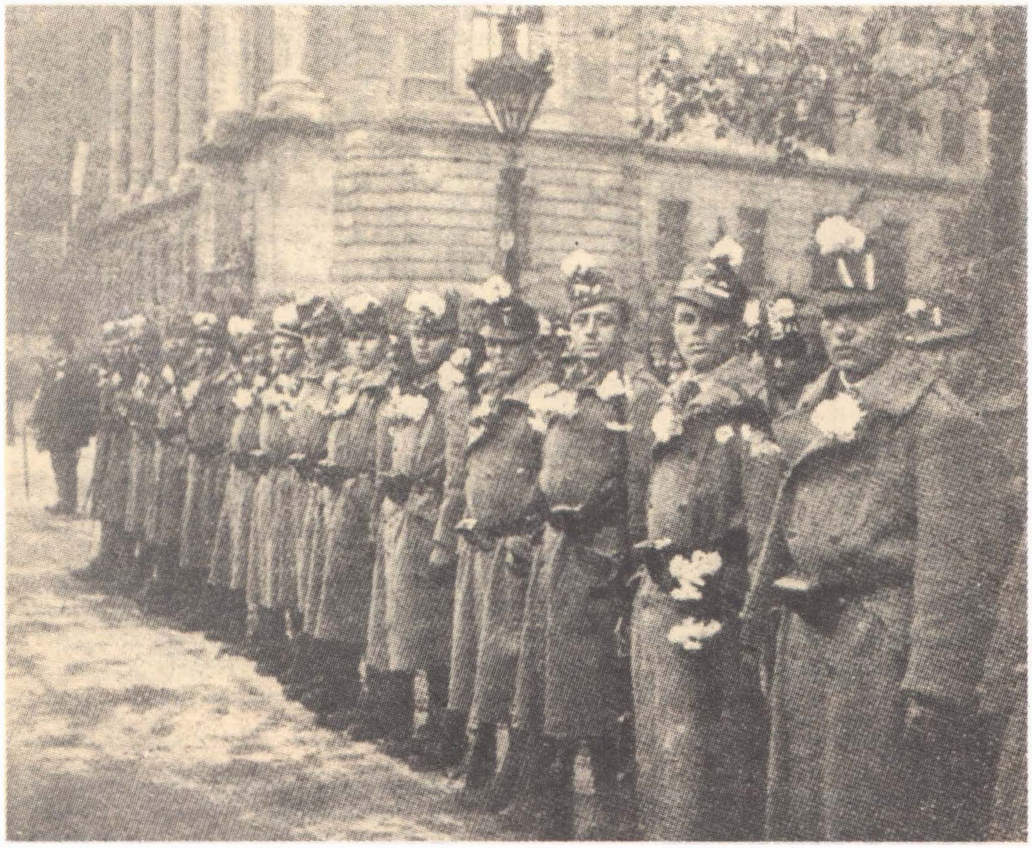
Kasım başında monarşiye bağlı hiçbir siyasal güç kalmamıştı. Baron Gyula Wlassics, Prens Estarhazy ve Budapeşte Başpiskoposu, kralın tahtından feragat etmesini istediler. Kral kendi yetkilerini azaltan bir uzlaşma önerdiyse de 16 Kasım 1918 günü cumhuriyet ilan edildi. Karolyi geçici cumhurbaşkanlığına getirildi. Bu sırada politika sahnesine yeni bir güç giriyordu: Komünistler.

Cumhuriyet ilanının ardından Macaristan'a dönen *Bolşevik* partisinin Macarlar grubunun önderliğinde 21 Kasım 1918'de kurulan *Macar Komünist Partisi, Sosyal Demokrat Partisi*'nden kopmuş "sol" kanat unsurlar Ekim Devrimi'nden etkilenerek *Bolşevikler*'e yakınlık duymaya başlayan anarşist eğilimli "devrimci sosyalistler"in bir kısmını da içine aldı. Bunlar arasında Gyula Alpari, György Lukács, Otto Korvin gibi adlar da vardı.

KUN, BELA (1886-1939)

20 Şubat'ta Szilagycseh'da (günümüzde Romanya'da Chezul Silvaniei) doğdu. Babası Yahudi bir köy kâtibiydi. Orta öğrenimini Cluj'da (günümüzde Romanya'da) tamamladı. 1902'da *MSDP*'ye (Macaristan Sosyal Demokrat Partiai) girdi. 1904-1905 yıllarında, yine Cluj Üniversitesi Hukuk Fakültaal'nde öğrenim görürken, bir yandan da gazetecilik yaptı. 1.Dünya Savaşı başlarında Avusturya-Macaristan ordusuna katıldı. 1916'da Rus ordusu tarafından tutsak alındı. Tutsaklığı sırasında Bolşeviklerle ilişki kurdu ve 1917'de *RSDİP*'e (Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi) üye oldu. Savaş tutsakları arasında devrimci çalışmalarda bulundu. Savaş Esirleri Konfaderaayonu'nu kurdu. Lenin'in güvenini kazanan Kun, 1918'de ülkaaine döndüğünde, devrimci taktikler konusunda yeterli bilgi adinmişti. 24 Kasım 1918'de *MKP*'nin (Macar Komünist Partisi) kuruluş çalışmalarına katıldı va daha sonra partinin başkanlığına seçildi. Vörös Ujsag (Kızıl Gazete) aracılığıyla hükümate karşı giriştiği yoğun propaganda atkinlikleri yüzünden 21 Şubat 1919'da tutuklandı. 21 Mart'ta Karolyi hükümetinin istifası va erteai gün *MKP* ile *MSDP*'nin koalisyon kurması aonucu, Bèla Kun, hapisten çıkarıldı ve dışişlari komiserliğine getirildi. Savaş sırasında dağılmış olan ordunun yarine Macar Kızıl Ordusu'nu kurdu. Bu arada hükümetteki ılımlıları ihraç ederek, reamen Macaristan Sovyat Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilan edilmişti. Bankalar, fabrikalar, madenler ve büyük topraklar kamulaştırılmıştı. İtilaf devletlerinin deatekledigi Rumen ve Çak birliklerinin Nisan'da başlattıkları saldırıyı durdurarak, zaptadilen bölgeleri geri aldı. Fakat 16 Haziran'da, Rumanler'den geri alınan Slovakya'da kurulan Slovak Sovyet Cumhuriyeti, Kızıl Ordu'nun İtilaf devletlerinin baskısı karşıaında bölgeden çekilmaai üzerine yıkıldı. Toprakların kamulaştırılması, yiyecek dağıtımını işlemaz duruma getirdiğinden kıtlık başgösterdi. Kun'un vaadettiği Sovyat yardımı da gelmeyince, ekonomik durum giderek kötüleşti. Muhalefatin bu nedenlerle gelişmeai, 4 Ağustos'da Kun rejiminin yıkılmaaına va Kun'un 13 Ağustos'da Viyana'ya kaçmasına nadan oldu. Daha aonra Rusya'ya giden Kun, 1920'lerde *Komintern*'in Batı Ülkalari kolunun başkanı oldu. Stalin döneminde, Troçkizmle itham edildi ve Stalin'in temizlik harekatı sırasında, 30 Kasım 1939'da Ukrayna'da idem adildi. Örgütçülük konuaunda hünerli bir insan olmaaına rağmen, güç çatışmalarında (özellikle komünist hareket içinde) ve gerçek bir yönetim karmaşıklığı içinde ayakta kalabilmeyi başaramamıştı.

Macar Halkı Ulusal Meclisi *büyük bir coşkuyla karşıladı. Düzenlenen ilk gösteriye yüzbinlerce kişi katıldı. Ertesi gün Peşte'de, Karolyi'nin kral naipliğine getirilmesini isteyen büyük bir gösteri düzenlendi. Yolu kesen askerler göstericilerin çağrısı üzerine, ateş emrine uymayarak yürüyüşçülerin saflarına katıldılar. Tuna üzerindeki asma köprüye gelindiğinde polisin açtığı ateşle 3 kişi öldü, 55 kişi yaralandı. Avusturya Arşidükü Joseph, partilerle yaptığı görüşmelerden sonra,* Katolik *ve* İşçi Partisi'*yle (İşçi Partisi, Kont Tisza'nın liberal partisinin adıydı) bir toplumsal savunma hükümeti kurmak isteyen Hadik'i başbakanlığa atadı. Savaşın sürmesi karşısında 29 Ekim'de Budapeşte'de genel grev ilan edildi. İşçiler hızla silahlandılar. Cepheden dönen ve terhis edilmeyi bekleyen 300 bin asker zaten silahsızlandırılamamıştı. Temeşvar'da geçici cumhuriyet kurulduğu haberi geldi. Kırlardaki hareket ise daha kararlı bir gelişme gösteriyordu.* Polis Konseyi *delegeleri bir gün önceki olaylardan dolayı özür dileyerek* Ulusal Meclise *katıldı. 30 Ekim gecesi alaylarının armasını kasımpatılarıyla değiştiren askerler, garnizonu ve kamu kuruluşlarını ele geçirdiler. Ertesi gün Budapeşteyi kasımpatıları örtüyordu. Genç kızlar subayların armalarını söküp yerine kasımpatı takıyorlardı. Arşidük Joseph, Kont Karolyi'yi hükümeti kurmakla görevlendirdi. 31 Ekim'de Başbakanlığa getirilen Karolyi, aynı gün,* Liberal, Radikal, Sosyal Demokrat *ve* Çiftçi Partileri'*nin içinde yeraldığı bir hükümet kurdu. Ayaklanma hiç kan dökülmeden gerçekleştirilmiş ve başarıya ulaşmış, sadece savaş ve yıkımın sorumlusu kabul edilen Kont Tizsa Ulusal Meclise ve hükümete işbirliği önerdikten hemen sonra öfkeli askerlerin hışmından kurtulamayarak, linç edilmişti. Antant'ın dayattığı barış ve Karolyi hükümetinin bu dayatma karşısındaki tereddüt ve uzlaşmacı eğilimi kasımpatı devriminin nedenlerinden biri olacaktı. Frans Masereel'in taş baskısı bu dayatmayı tasvir ediyor. (altta)*

İşçi ve Asker Konseyleri'nin hızla çoğaldığı, köylülerin toprak işgallerinin yaygınlaştığı (Transdanubia'da üç büyük ailenin 125 bin hektar toprağına el koyan köylüler toprakları kendi aralarında paylaşmışlardı) çalkantılı bir ortamda, bir ayda 20 bin tiraja ulaşan parti gazetesi *Vörös Ujsag* (Kızıl Gazete) Karolyi hükümetinin politikasına karşı yoğun bir muhalefet geliştirip Ocak 1918'de konseyler iktidarı ve toprak reformu taleplerini öne çıkardı.

Karolyi hükümeti ciddi açmazlarla karşı karşıyaydı: Barış sorunu giderek içinden çıkılmaz bir hal almıştı. Savaşı, ulusal bağımsızlık için bir fırsat sayarak başlangıçtan itibaren Antantla birlikte davranan Yugoslavlar, Çekler ve Romenler toprak düzenlemelerinde kayırılır bir konumdaydılar. Macar topraklarının önemli bir bölümü bunlar arasında bölüştürülmekteydi.

Sosyal Demokrat Parti'nin 1917'de 160 bin olan üye sayısı 1918'de 720 bine, 1919 baharında ise 1 milyon 400 bine ulaşmıştı, ama parti üyeleri arasında komünist propaganda etkili olmaya başlamıştı. Bela Kun ve arkadaşları, büyük mülkiyetin ve sermayenin kamulaştırılması, burjuvazinin silahsızlandırılması ve genç Sovyet Rusya'nın desteğini vaadetmekteydiler. Bu askerî dış yardım vaadi çok etkili bir propaganda silahıydı. Çünkü tam bu sırada Belgrad Anlaşması'nın hükümlerine dayanarak Sırp birlikleri güney, Rumenler doğu ve Çekler batı bölgelerine girmişlerdi.

Korolyi, barışçı niyetini göstermek için savaştan dönen askerleri terhis etmiş olduğundan saldırıya karşı koyamıyordu. 12 Aralık günü sol-sosyal demokrat Joseph Pogany'nin yönettiği bir askerî gösteri, Karolyi'yi sosyal demokrat önderlerden Wilmos Böehm'i savaş bakanlığına atamak zorunda bıraktı. Szeged'de silahlı bir grup, belediye meclis üyelerini görevden alıyor; önemli bir sanayi merkezi olan Salgatarjan'da işçi konseyi 3 Ocak 1919'da yönetimi ele geçirerek bir ulusal muhafız birliği kuruyor, daha sonra işçi konseyinin denetimi kaybetmesi sonucu kentte yaygın bir yağma hareketi meydana geliyordu. Karolyi bu gelişmeler karşısında sıkıyönetim ilan etti.

Kırsal kesimde durum daha da karışıktı: Gödöllö ve Kerepes'te topraklar bölüşülüyor, şatolar ateşe veriliyordu. Macar soyluları dehşet içindeydi. Böehm Karolyi'ye hareket halindeki yığınları geniş bir cephe içinde birleştirmeyi önermiş, Karolyi ise reddetmişti. Kırları saran kanlı ayaklanmanın zorlamasıyla Karolyi, meclisten 200 hektardan büyük olan toprakları tazminat karşılığında kamulaştırıp topraksız köylülere dağıtmayı öneren ılımlı bir toprak reformu yasası çıkardı. Ama yasa, toprak sahiplerinin şiddetli direnişi ve sağ-*Sosyal Demokratlar*la Kilise'nin sabotajları sonucu uygulanamadı.

Kont Karolyi ortaya çıkan bunalımı aşmak için kitle hareketini denetim altına almaya çalıştı. Ocak 1919'da komünistler işçi konseylerinden dışlandılar. Şubat'a girildiğinde komünistlerin gazetesi *Vörös Ujsag* yeraltına geçmeye zorlanmıştı.

Vörös Ujsag komünistlerin işçi konseylerinden zorla çıkarılmasını sağlamaya çalışan sosyal

demokratlara saldırırken, sosyal demokratların gazetesi *Nepszava*'nın başlıca hedefi komünistlerdi. Bela Kun ise işsizlerin ve asker konseylerinin bütün sorunlarına sahip çıkıyor, toprak işgallerini coşkuyla selamlıyordu.

Komünist Partisi toplumsal ajitasyonla askerî örgütlenme yöntemlerini birleştiriyordu. 20 Şubat 1919'da *Nepszava* gazetesine karşı büyük bir gösteri düzenlendi. İşsizler ve komünistlerden oluşan bir grup, kendilerini hedef alan bir yazıyı protesto etmek üzere gazete binasının önüne yürüdüler. Polisin açtığı ateşe göstericiler silahla karşı koydu, 8 polis öldü, yüze yakın kişi yaralandı. Olaydan sorumlu tutulan Bela Kun ve arkadaşları tutuklanarak cezaevine götürüldü. Meslekdaşlarının ölümü ile çileden çıkan bir grup polis cezaevine saldırarak Bela Kun'u linç etmek istedi. Çiğnenen, dipçik darbeleriyle kana bulanan Bela Kun, ancak son anda polislerin elinden alınabildi ve ağır yaralı bir durumda cezaevi revirine kaldırıldı.

Yöneticileri tutuklu, yayın organı yasaklanmış, çalışmaları Szamuely'nin sorumluluğu altında (György Lukács'ın da içinde olduğu) gizli bir merkez komitesine indirgenmiş olan *Komünist Partisi* görünüşte ezilmiş ve yokedilmişti. Ancak basının geniş bir biçimde verdiği Bela Kun'un linç edilme öyküsü, kamuoyunda öfke ve tiksinti yarattı. Sosyal demokrat saflarda gözle görülür bir çözülme başladı. Kun ülkedeki bunalımın komünistlerin prestijini yükseltmesi nedeniyle cezaevinde geniş olanaklar elde etti. Dergiye yazı yazmayı sürdürüyor, Moskova ve Lenin'le haberleşiyor, partisini cezaevinden yönetiyordu.

Mart, komünistlerin etkinliğindeki bir kitle hareketleri dalgasıyla geldi. Birçok yerde hükümeti destekleyen polis ve askerler silahsızlandırıldı. Hükümet, *Komünist Partisi*'nin örgütleri, grevci işçiler, emirlere uymayan yüzbinlerce asker karşısında etkisiz kaldı. Mart başında fabrika yönetimleri, yasal olmayan ama açıkça etkinlik gösteren işçi konseylerine geçiyordu. Devrim,

İşçi konseyinin çağrısı üzerine Budapeşte'deki işçi nüfusun neredeyse yarısı gönüllüler ordusuna katıldı. Komutanlık ile hükümet arasındaki bağlantıyı Szamuely sağlayacaktı.

Avusturya Devrimi ve Austro-Marksizm

I. Dünya Savaşı'ndan sonra galip İtilaf ülkelerinin, Habsburg hapisanesindeki bütün ulusları ayrı devletlere ayırmasından sonra; Clemenceau "geri kalan Avusturya'dır" sözleriyle, yeni Avusturya'nın çapını ve tesadüfiliğe bırakılacak ölçüdeki önemsizliğini belirlemişti. 83 bin km² toprakla, eski büyük İmparatorluğun yüzde 12.6'sına indirilmiş olarak savaştan çıkan yeni Avusturya'da burjuvazi, küçük burjuvazi ve köylülük yıkıcı bir mağlubiyet psikolojisinin etkisi altında bulunuyorlardı. Ekonomik yıkım, Avusturya'yı gıda yardımına muhtaç bırakmıştı. İmparatorluğun dayanağı olan ordu terhis edilmiş, dev bürokrasi ve memur kitlesi açıkça sokakta kalmıştı. Bu koşullarda Kral Karl'ın 11 Kasım 1918'de taht ve haklarından feragat etmesinin ertesi günü, geçici Kurucu Meclis tarafından Alman Avusturyası Cumhuriyeti'nin ilanı, siyasal inisiyatifini tamamen yitirmiş görünen *Christlichsoziale Partei*'ın (Hıristiyan Sosyal Parti) teslimiyetiyle, doğallıkla, kendiliğinden gerçekleşen bir rejim değişimi oldu.

Mevcut siyasal alternatifsizlik ve egemen sınıfların içinde bulunduğu güçsüzlük ve programsızlık durumunda, ülkede tek diri siyasal güç, *Sozialdemokratische Partei Österreichs-SPÖ* (Avusturya Soayal Demokrat Partisi) idi. Örgütlülüğü ile Avrupa'da 1917 öncesinin en etkili sosyal demokrat partilerinden biri iken, emperyalist savaşta burjuvaziye en ufak bir tereddüt göstermeden teslim olan ve en açık sosyal-şoven politika güden *SPÖ* içinde savaşta yenilgi bulutlarının göründüğü 1916'dan itibaren giderek güçlenen bir sol kanat belirmişti. Victor Adler'in Bebel vari denebilecek, birliği her şeyden üstün tutan önderliği altında *SPÖ*'de barınmasına izin verilen sol kanadın güçlenen varlığı, savaştan sonra Avrupa'nın sosyal demokrat partilerinin hepsinde gerçekleşen bölünmenin Avusturya'da yaşanmasını engelledi. Kasım 1918'de kurulan *Kommunistische Partei Österreichs-KPÖ* (Avusturya Komünist Partisi) güdük ve marjinal bir parti olarak kaldı.

***SPÖ*'nün bu dönemdeki stratejisi, Avusturya ve sosyalist hareketin yüzyıl başından beri teorik-siyasal konumlarını/kavramlarını belirleyen ve *Austro-Marksizm* olarak tanımlanan akım içinde gelişti. *Austro-Marksizm*, sonradan *Frankfurt Okulu*'nun kurucusu olan Carl Grünberg'in öğrencileri olan *SPÖ* önderleri Friedrich Adler, Karl Renner, Max Adler ve Otto Bauer'in düşünsel çerçevesiydi. Marksizmin modern (ve moda) düşünsel-siyasal akımlarla bağlantısını kurma yönünde de büyük entelektüel çaba harcayan Avusturya Marksistleri, birçok özgül alanda teorik öneriler geliştiren zengin bir okul idiler. Felsefi yaklaşımları, yüzyılın başında Ernst Mach'ın simgesi olduğu *Viyana Çevresi*'nin etkisi altında, Yeni-Kantçı ve ampirist belirlemeler altında oluştu. (Lenin, *Materyalizm ve Ampiriokritisizm*'de Mach ve izleyicilerinin eleştirisine geniş yer ayırmıştır). Marksizmi, gerçek ve mükemmel anlamda nesnel ve kuşkucu bir bilimsel sosyoloji doktrini olarak algılamaya eğilimliydiler ve bunda belirleyici olan, Max Adler'in çalışmalarıydı. Bu *bilimci* ve öznel etkeni daha büyük kuşku payıyla ele alan *nesnelci* Marksizm yorumu, *Austro-Marksizmin* (ekonomist denebilecek) siyasal perspektifinin dayanağıydı.**

***Austro-Marksistler*, siyasal perspektiflerini, 1914'e kadar reformizmle Kautaky'nin ortodoks-Vulger Marksizmi arasında bir üçüncü yol olarak açıklamışlardı; 1918'den sonra bu akım reformizmle *Bolşevizm* arasında üçüncü bir yol aldı. Son kertede reformizme meyleden bu perspektifi *Austro-Marksizm* adına Otto Bauer, Ekim Devrimi'nin eleştirisi bağlamında 1918'den itibaren geliştirdi. Lukacs gibi Lenin'in de "akıllı" ve Kautsky'e göre çok "ince" bir Ekim Devrimi karşıtı saydığı Bauer, nesnel koşulları itibarıyla sosyalizme hazır olmayan Rusya'da devrimin "dev bir bürokratik devlet kapitalizmine" yolaçacağı kanısındaydı ve proletaryanın köylülükle ittifakının ideolojik ve siyasal bakımdan sosyalist demokrasinin koşullarını ortadan kaldırdığını söylüyordu. Buna karşın, 1918 sosyal demokratlarından farklı olarak o, proletarya diktatörlüğünü kavram olarak reddetmiyor du. Bauer'e göre proletarya diktatörlüğü, ancak sosyalizm için "olgun" iktisadi ve siyasal koşullarda "doğru" uygulama imkânına sahip olabilirdi.**

***Austro-Marksizm*, ulusal sorun hakkındaki tavrında da 1916'dan itibaren sol kanadın yaptığı manevralarla savaş sonrası koşullara uyarlanmayı başardı. Lenin'in *Emperyalizm*'in 1920'deki baskısına yazdığı önsözde şiddetle eleştirdiği "ulusal kültürel özerklik" tezinden uzaklaşarak, ulusların kaderini tayin hakkını teslim ettiler. *Austro-Marksizm*'in ve *SPÖ*'nün 1918'den sonra da işçi sınıfının önderliğini elinde tutabilmesinde salt reel-politik "kıvraklık" yeteneği olarak açıklanamayacak olan teorik ve ideolojik üretkenliği etkiliydi. Tom Bottomore'un *Austro-Marksizm*'de (1978) yazdığı gibi, onların diğer sosyal demokrat partilerden farkları, "*bir* toplumsal ve siyasal teorilerinin *olması*"ydı.**

***SPÖ* yeni Avusturya Cumhuriyeti'nin kurumlaştığı 1918-1920 dönemi, Avusturya Devrimi olarak tanımlayarak siyasetini sürdürdü. O dönemde Avusturya'da, cumhuriyetin kurulmasının ötesinde, sosyalist anlamda bir devrimin verileri de vardı. Ocak 1918'deki büyük grev sırasında, ülkenin sanayi merkezlerinde -Almanya ve Macaristan'dan hayli önce- işçi konseyleri oluşmuştu. Yaklaşık 1.400.000 işçinin 900 binini örgütlemiş olan sendikaların yanısıra, işçi konseyleri ülkede en diri ve etkin güç durumundaydılar. Kıtlık çekilen ülkede gıda dağıtımının üstlenmesi gibi hayati bir görevi başarıyla yürüten ve yerel düzeyde örgütlenmiş olan konseylerin ulusal merkezlerinin başında, Friedrich Adler vardı. Ülkede tek askerî güç olan *Volkswehr* (Halk Milisi) neredeyse tamamen *SPÖ*'nün denetimi altındaydı. Bahar 1919'da Macaristan'dan gelen haberlerin yarattığı coşkuyla işçiler birçok işletmeye elkoyarak, geçici bir süre de olsa özyönetim deneyimi yaşamışlardı. Almanya'da işçi ve asker konseylerinin oluşarak devrimci atılımının yükselmesi ve Macar Devrimi, Avusturya'daki konsey hareketinin önemini daha da artırıyordu. *KPÖ* bu nedenle "konseylere dayalı proletarya diktatörlüğü" tezini savundu ve devrimlerinin soluk alması için Avusturya'daki devrimci sürecin gelişmesine büyük önem veren Macar komünistlerinin temsilcisi Ernst Bettelheim'ın katkılarıyla birkaç kez darbe girişimlerinde bulundu. 17 Nisan 1919'da *KPÖ*'nün parlamento önünde örgütlediği gösteri de *Halk Milisi* tarafından bastırıldı. Ancak *KPÖ*, *SPÖ*'nün yanında ciddi bir güç olmadı ve konseylerde etkinlik kuramadı. 1920 seçimlerinde aldığı oyun yüzde 1'i geçememesi, bunun göstergesi idi.**

***SPÖ*, 1919 başında yapılan ve *SPÖ*'nün katılmadığı seçimlerden en büyük parti olarak çıktıktan sonra, *Hıristiyan Sosyal Parti* ile koalisyon ortaklığına giderek parlamentarist bir çizgi izledi. Başkanlığı üstlenen Karl Renner öncülüğündeki cumhuriyetçi sağ kanat ile, konseylerdeki siyasal faaliyete ağırlık veren Friedrich Adler ile Otto Bauer öncülüğündeki sol kanat, ülkede proletaryanın ve koşulların devrim için yeterli "olgunlukta" olmadığı görüşünü paylaşıyorlardı. *SPÖ*'nün, *Austro-Marksizm*'in tipik ifadesi olan bu neanelciliğinin Avus-**

1917 Ekim Devrimi etkisini yalnızca Avrupa'daki sosyalist ve sosyal demokrat partiler içindeki sağ ve sol kanatlar arasındaki ayrılığı derinleştirerek göstermedi. Rus Devrimi'nin hemen ardından serbest bırakılan savaş esirlerinin bir kısmı devrim günlerinde Bolşevikler'*le eyleme katıldılar. Brest-Litovsk Antlaşması'nın ardından ülkelerine dönen esirlerin birçoğu artık* Bolşevik *militanlardı.* Macar Komünist Partisi'*nin önderleri de bunlar arasındaydı. Bela Kun, Tibor Szamuely, Andre Rudanskiy, Matias Kovacs ve Erne Por önderliğindeki* Bolşevik *partisinin Macarlar grubu, Lenin'in desteğiyle savaş esirleri arasında devrimin propagandasını yapmak üzere* Komünist Savaş Esirleri Federasyonu'*nu kurmuşlardı. Mayıs 1918'de federasyonun başkanlığına getirilen Bela Kun, sosyalizmle* Sosyal Demokrat Partisi'*nin sol kanadının etkin olduğu Transilvanya'da tanışmış, esir düştüğü Rusya'da devrimci eğitimini tamamlamıştı. Kun ve Szamvely burada* Szocialist Frrodalom *(Sosyalist Devrim) adlı bir dergi çıkarıyordu. Fotoğrafta 25 Mayıs 1919'da Kızıl Meydan'da Lenin ile birlikte görülen Szamuely,* Komünist Enteransyonal'*in kurulma çabalarında yer almıştı.*

turya Devrimi'nin önünün kapanmasının bizzat önemli nedenlerinden biri olması bir yana bırakılırsa; devrimci atılımı güçleştiren en önemli iki neden, ülkenin eşitsiz gelişimi ve İtilaf'ın askerî-diplomatik diktasıydı. Sanayiin geliştiği Viyana, Obersteiermark ve yukarı Avusturya'nın bazı kesimleri dışında tamamen kırsal ağırlıklı olan Avusturya'da muhafazakâr köylülük oldukça güçlüydü. Bauer'in 1924'de yazdığı gibi, işçi konseylerinin tarım ve gıda maddelerinin dağıtımı üzerindeki otoritesi nedeniyle proletaryaya iyice düşman kesilen köylüler, Haziran 1919'da "Kızıl Viyana'ya" düzenledikleri tehditkâr yürüyüşle önemli bir karşı-devrimci odak olduklarını ortaya koymuşlardı. *SPÖ*'nün sol kanadı, "olgun olmayan koşulların" yarattığı elverişsizliği, kaderini Alman işçi sınıfı ve Alman Devrimi ile birleştirerek aşmayı tasarlıyordu. Bauer, Avusturya Devrimi ile birleşecek Alman Devrimi'nin, bütün Avrupa'yı sarsacak, üstelik gelişkin sanayi ve demokrasi temellerine sahip bir potansiyeli olacağını düşünüyordu. Ancak 21 Ekim 1919'da, "Alman-Avusturya Cumhuriyeti" adını "Avusturya Cumhuriyeti" olarak değiştiren İtilaf diktası, iki ülkenin burjuvazileri arasında olduğu gibi işçi sınıfları arasındaki işbirliği tasarılarının da önüne dikildi.

Bu koşullarda 1918-1920 döneminde sağ ve sol kanatlarıyla *SPÖ*'nün stratejisi, Bauer'in "yavaş devrim" kavramı çerçevesinde oluştu. Burjuvazinin muhafazakâr partisiyle hükümet için yaptıkları ittifakı 1924'de Bauer'in "sınıfsal güçler arasındaki dengenin getirdiği bir zorunluluk" teziyle meşrulaştıran *SPÖ*; gene *Austro-Marksizm*'in en önemli siyasal teorisyeni Bauer'in "burjuva devlet aygıtının proletaryanın bilincini ve gücünü geliştirmek için kullanılabileceği" görüşü doğrultusunda reformcu bir politika izledi. Toplumsal güvenlik sistemi kuruldu, sekiz saatlik işgünü kabul edildi ve bazı büyük sanayi kuruluşlarında kamulaştırmalar gerçekleştirildi.

***SPÖ*'nün "yavaş devrim" stratejisi, Alman Devrimi'ne bağlanan umutlar da sönünce, iyice yavaşladı. *Halk Milisi* burjuva profesyonel orduya dönüştü, konseyler işlevlerini devlet organlarına devrettiler, ülkedeki devrimci dalga söndü. 17 Ekim 1920 seçimlerinde ikinci parti durumuna düşen *SPÖ*, cumhuriyeti kurup yerleştirme misyonunu tamamlamış olarak, iktidarı burjuvazinin has partisi olan *Hıristiyan Sosyal Parti*'ye teslim etti.**

TANIL BORA

yığınları kendine çekiyor, komünistler silahlı ayaklanmaya hazırlanıyordu. 18 Mart'da Paris Komünü'nün yıldönümü büyük mitingler ve grevlerle kutlandı. Csepel'de işçi banliyösünde yapılan mitingde tutuklu komünist yöneticilerin salıverilmesi istendi. 20 bin kişi Bela Kun için kent merkezine yürüdü.

Demokratik Cumhuriyetin Sonu

19 Mart'ta Uluslararası Müttefik Komisyonu adına Albay Vyx tarafından verilen notada, Macaristan ve Romanya arasında kargaşalık patlak vereceği bahanesiyle doğu sınırındaki Macar birliklerinin geri çekilmesi isteniyor, Debreczen ve Mako bölgelerinin işgal edileceği bildiriyordu. Nota, Rumen birliklerinin Macaristan'ın o ana dek hiç işgal edilmemiş topraklarında 100 km. ilerlemesini kararlaştırıyordu. Böylece 2 milyon Macar, Macaristan sınırları dışında kalacaktı.

Daha sonra Horthy rejiminin başbakanı olan Istvan Bethlen ve muhafazakâr partiler notanın kabul edilmesini istediler. Macar devleti Viyana'dan ayrılmış, cumhuriyeti kurmuş ama hâlâ temsili bir temele oturmamıştı. Ülke hâlâ üç parti arasındaki mutabakata dayanan *Ulusal Meclis* tarafından yönetiliyordu. Ancak yaşanan bunalım bu yönetimin meşruiyetini tartışma konusu haline getirmişti. Vyx notası, barış konferansı kararnamesi, müttefik Genel kurmayın emirleri ülkede tam bir istikrarsızlık yaratmıştı. Macaristan'ın geleneksel ekonomisi ve cılız kapitalizmi yalnızca komünistlerin önemini kavradıkları bir tarihsel sarsıntı geçiriyordu. Artık *Bağımsızlık Partisi* ve *Sosyal Demokrat Parti*'nin, yeni Macar demokrasisini, Avrupa'nın ekonomik-mali-toplumsal ağına onurlu bir taraf olarak sokabilme hayali çökmüş, aksine bu proje ülkeyi dağılmanın eşiğine getirmişti. Artık "Ulusal Birlik" imkânsızdı. Karolyi notaya karşı koyabilecek tek gücün sosyal demokratlar olduğunu düşünüyordu: "Sadece homojen ve birlik içindeki bir parti, yığınların, sendikaların, konseylerin desteğini güvence altına alabilecek olan sosyalistler notaya karşı koyabilir." Ancak, Karolyi'nin haberi olmaksızın, işçi sınıfının devrimci yükselişinin baskısını üzerlerinde hisseden sosyal demokratlar, *Komünist Partisi*'nin önderleriyle görüşmeye başlamıştı bile.

21 Mart - Konseyler İktidarı

21 Mart sabahı, Budapeşte sanayi bölgesinin merkezinde Csepel'de fabrika ve kışla temsilcileri biraraya gelerek birlikte hareket etmeye karar verdiler: Komünistlerin, demokratik devrimin sosyalist devrime dönüştürülmesi istekleri kayıtsız şartsız kabul edildi ve *Komünist Partisi* önderlerinin serbest bırakılması kararı alındı. Sol kanadın egemenliğine giren *Sosyal Demokrat Parti* yönetimi ivedi olarak toplandı. Toplantı sürerken bir sosyal demokrat delegasyon cezaevindeki komünist yöneticilerle görüşüyordu. Yalnızca yarım saat süren toplantı sonucunda, Sosyal Demokratlar Bela Kun'un bütün birleşme koşullarını kabul ettiler. Kun'un üzerinde ısrar ettiği koşullardan biri de *Komünist Enternasyonal*'le yakın ilişki kurulmasıydı. İki parti *Macar Sosyalist Partisi* adıyla tek bir partide birleşiyor; iktidar, işçi, köylü ve asker konseylerine devrediliyordu. Zaten fiilen gerçekleşmiş bulunan anlaşma, işçilerin silahlandırılması maddesiyle iç politikada emperyalizme karşı Sovyet Rusya ile dostluk ve dayanışma ilkelerini içeriyordu.

Üye sayısı bakımından *Sosyal Demokrat Parti*'nin yirmide biri büyüklüğündeki *Komünist Partisi*'nin tezlerini program haline getiren anlaşma *Sosyal Demokrat Parti* yönetimince hemen

onaylandı. Iki işçi partisini birleştiren ve *Macar Sosyalist Konseyler Cumhuriyeti*'ni ilan eden bildiri, Merkezi İşçi Konseyi önünde Kunfi tarafından okundu. Bela Vago parti binasından halka yaptığı bir konuşmayla "Proletarya İktidarı"nın kurulduğunu bildirdi. İşçi ve askerler derhal polisi silahsızlandırıp, siyasal tutukluları cezaevinden çıkardılar. Askerî garnizonlar ve kamu binaları işgal edildi. O akşam Berinkey hükümeti Bela Kun ve arkadaşlarını serbest bırakma kararı almaktan Łaşka bir şey yapamadı. Bela Kun Macar Konseyi'nin başkanlığına getirildi. Berinkey hükümeti istifa etti. O gece kurulan devrim hükümeti başkanlığına, sosyal demokrat sendikacı Sandor Garbai getirildi. Halk komiserleri arasında sosyal demokratlar çoğunluktaydı. Komünistler bunu yardımcı komiserliklerle dengelemeye çalıştılar. Bela Kun dışişleri komiserliğini, Josef Pogany asker konseyi başkanlığını, Karolyi hükümetinin savunma bakanı Wilmos Böehm Kızılordu başkomutanlığını, metal işçilerinin önderi Josef Haubrich, Budapeşte komutanlığını, Eugen Varga komulaştırmadan sorumlu halk komiserliğini, György Lukács eğitim ve kültür komiserliğini, Tibor Szamuely içişleri komiserliğini, Eugen Landler ve Matyas Rakosi ticaret komiserliğini üstlendiler.

Lenin ve Macar Devrimi

Sosyal demokratlar ve komünistler arasındaki birlik Lenin tarafından olumlu karşılandı. Lenin devrimin komünist bir çizgide gelişmekte olduğu kanısındaydı. "Macar proletaryası daha şimdiden bizi geçmiş görünüyor" diyordu. "Macar işçi yoldaşlar, proletaryanın gerçek diktatörlüğü platformunda bütün sosyalistleri birleştirerek dünyaya Sovyet Rusya'dan daha iyi bir örnek gösterdiniz" diye sesleniyordu. Macar işçilerine. Ancak *Komintern*'in I. Kongresi'nde alınan karar gereği Zinovyev, Macar komünistlerinden, *Komintern* adına, partinin "açıkça formüle edilmiş komünist bir program" kabul etmesini ve "Komünist" adını almasını istedi. Devrim günlerinde sosyal demokratlarla komünistler arasındaki tartışmalarda önemli bir yer tutan bu "ad tartışması" sonucunda partinin *"Macar Sosyalist-Komünist İşçi Partisi"* adını almasıyla çözümlendi.

Devrimci Hükümetin Önlemleri

21 Mart'ta kurulan devrimci hükümetin ilk işi, devrim sırasında harekete geçmiş olan fabrika konseylerini yeniden örgütlemek oldu. Fabrika konseylerinin yerine genel oyla seçilen "işçi konseyleri" geçirildi. 7-14 Nisan arasında yapılan seçimlerde 18 yaşını doldurmuş kadın-erkek bütün yurttaşlar oy kullandılar. Fabrikalar öz-yönetim ilkesince yeniden örgütlendi. İşçilerin, fabrikaların mülkiyetinin yanısıra, yönetimini de kendi ellerine geçirmeleriyle çok daha verimli bir üretime girişeceklerine inanılmaktaydı: 26 Mart 1919'da yayınlanan 9 sayılı kararname uyarınca fabrikalar işin önemine göre, 3-11 kişilik "işçi konseyleri" tarafından yönetilecekti. İşçi konseyleri, tek dereceli seçim ve gizli oyla seçiliyordu. Seçmenler diledikleri zaman temsilcilerini geri çağırma hakkına sahipti.

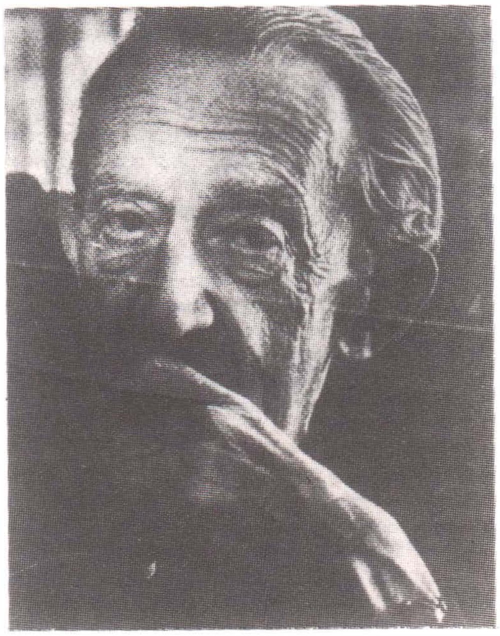
Sanayide ademi merkeziyetçilik uygulanırken ticareti denetim altına almak için bakkallar, tütüncüler ve eczaneler dışındaki tüm dükkanlar geçici olarak kapatıldı.

Devrimci hükümet 4 Nisan 1919'da çıkardığı bir kararname ile 57 hektardan geniş bütün toprakların tazminatsız olarak kamulaştırılmasına karar verdi. Böylece tarım nüfusunun yüzde 48'ini oluşturan küçük toprak sahipleri ve orta köylülük kamulaştırmanın dışında kalıyordu. Ancak kamulaştırılan topraklar, topraksız köylülere dağıtılmayıp, tarım kooperatiflerinin yönetimine verildi. Kooperatiflerin çalışma biçimleri. için kesin kurallar konmadı. Tarım Komiserliği'ndeki yetkililer arasında görüş ayrılıkları vardı. Eski bir sosyal demokrat olan Jenö Hamburger, Kautsky'nin "Tarım Sorunu"ndaki çözümlere bağlı olarak kolektifleştirmeyi devlet çiftlikleri kurmak biçiminde anlarken, devrimden önce anarşist propaganda yapmaktan tutuklanan, savaş öncesi 75 bin üyeli bir *Tarım İşçileri Birliği* kurmuş olan Sander Csizmadia, bu kooperatifleri, "öz-yönetim" ilkesine dayalı "tarım fabrikaları" gibi düşünüyordu. Macar Devrimi yenilgiye uğradığında bile bu konuda hâlâ doyurucu bir çözüme ulaşılamamıştı. Tarımda bir başka sorun da nitelikli eleman kıtlığıydı. Bunun çözümü olarak birçok büyük çiftlikte eski sahipler "yönetici" görevler aldı.

26 Mart'ta yasalar halkçı ve devrimci esaslara göre yeniden düzenlendi: Budapeşte Devrim Mahkemesi alınan ekonomik ve siyasal kararları sabote eden eski rejim yanlılarıyla uğraşıyordu. 28 Mart'ta konutların işçilere dağıtılması ve kiraların azaltılmasını öngören bir kararname çıkarıldı. 29 Mart'ta Demokratik Devrim sırasında gerçekleştirilemeyen bir başka şey gerçekleştirildi: Okullar devletleştirildi. Sonuçta cumhuriyetin kurumsal yapısı, konseyler temelinde biçimlenen bir demokrasi olarak ortaya çıktı. Köy ve kent konseyleri doğrudan, il ve bölge konseyleri dolaylı seçiliyorlardı. Başkentteki merkez konseyi, mahalle konseyleri tarafından atanıyordu. Üst yönetim, il ve bölge konseyleri tarafından seçilen İşçi, Köylü ve Asker Konseyleri Genel Kurulu idi. Genel kurul, *Devrim Temsilcileri* adını aldı.

Karşı Devrim Kumpanyası

Konseylerle yönetilen Macaristan Cumhuriyeti her yandan düşman güçlerce sarılmıştı: Gericilik ve sosyalizm düşmanlığı, komşu halkların uluslaşma özlemleriyle birleşiyordu. Paris Barış Konferansı'nda birbiriyle çelişmeyen iki ayrı siyasal eğilim belirmişti: Bir yanda

LUKÀCS, GYÖRGY (1885-1971)

Marksist estetik anlayışının oluşumuna önemli katkıları olan, savunmuş olduğu görüşler nedeniyle kimi dönemlerde suçlanan ünlü Macar düşünürü György Lukàcs, 13 Nisan 1885'de Budapeşta'de doğdu. Zengin bir Yahudi aileye mensuptu. Bankacı olan babasının geniş nüfuzu sayesinde iyi bir eğitim gören Lukàcs, küçük yaşta yazı yazmaya başladı. 1902'de ilk tiyatro eleştirilerini ve oyunlarını kaleme aldığı dönemde Budapeşte'de Thalia adlı bir tiyatronun kuruluşunu gerçekleştirenler arasında yeraldı (1904). Aynı yıllarda Budapeşte'de hukuk öğrenimi gördü. Kuruluşuna katıldığı tiyatroda Gorki, Ibsan, Çehov gibi yazarların oyunlarını sergiledi, o güna kadar Macaristan'da tiyatronun dışında kalmış işçilerin bu sanata ilgisini sağladı. Bu arada *Huszadik Szäzad* (Yirminci Yüzyıl), *Szerda* (Çarşamba) ve *Nyugat* (Batı) adlı dergilerde yazılar yazan Lukàcs, 1909'da Budapeşte Üniversitesi'ni bitirerek Berlin ve Heidalberg Üniversitelarinde felaefa eğitimini sürdürdü, Yeni Kantçı olan Georg Simmel'in darslerini izledi, Ernst Bloch ve Max Weber gibi düşünürlarla tanıştı. Ancak yine aynı dönemde Marx ve Engela'in eserlerini okumuş, anti-kapitaliat görüşlerden etkilenmeye başlamıştı. Bu arada yazmış olduğu *Die Theorie des Romans* (Roman Kuramı) daha çok Hegalci görüşlerin etkialyle kaleme alınmış kitaplarından biri oldu. 1914'te ise Jalena Brabenko ila evlenen György Lukàcs, Ervin Szabo ile Rosa Luxemburg'dan da etkilendi. Sorel'in anarko-sendikaliat görüşlerine ilgi duydu. I. Dünya Savaşı'nın aonlarında (20 Kasım 1918) *Macaristan Komünist Partisi*'na girerek, partinin *Internationale* adlı yayın organını yönetti.

1919 yılının başında partinin merkez komitesine giren Lukàca, aynı yılın Mayıs ayında gerçaklaştirilen silahlı ayaklanmanın örgütlayicilari arasında yaraldı. Haziran ayında ilan edilen Macar Sovyet Cumhuriyati'nde Bala Kun hükümatinde eğitim komiser yardımcılığı yaptı. Cumhuriyetin kısa bir süre sonra çökmesi üzerine başlayan tarör karşısında Budapeşte'deki parti kadrolarını örgütledi. Ancak sonunda Viyana'ya kaçmak zorunda kaldı. Burada ise Avusturya makamları tarafından tutuklanacak, fakat aralarında Thomas Mann gibi ünlü aydınların bulunduğu önde gelen siyaset va düşün adamlarının baakısıyla serbest bırakılacaktı.

Viyana'da bir yandan parti örgütlanme işlarini yürü-

Rumen karşı saldırısı 26 Temmuz'da başladı. 28-30 Temmuz arasında, Rumen ordusu Tizsa'yı aşarak Budapeşte üstüne yürümeye başladı. Bela Kun 27 ve 30 Temmuz'da, önce Moskova'daki Macar Büyükelçisi'nden, sonra doğrudan doğruya Lenin'den Kızılordu'nun derhal Besarabya'ya girmesini istedi. Gece son bir saldırı kararı alındı. Komünistler Budapeşte'de işçi sınıfının harekete geçirilip yeni bir askerî güç oluşturulmasını önerdiler. 1 Ağustos'u 2 Ağustos'a bağlayan gece "proletaryanın barikatlara çıkmasını, egemenliğinden vazgeçmektense ölümü yeğlemesini isterdim" diyen Bela Kun ve halk komiserlerinin büyük bir kısmı Budapeşte'den Viyana'ya hareket ettiler. Karşı koyma düşüncesini savunan Tibor Szamuely cephede çarpışırken öldürüldü. Ülkede kalarak Komünist Partisi'*ni gizli olarak örgütlemek düşüncesini savunan Otto Orvin ve György Lukács da yurtdışına çıktı 6 Ağustos 1919'da Rusya'da* Rusya Komünist (B) Partisi *Macar seksiyonu tarafından oluşturulan* Macar Devrimci Komitesi, *Macaristan'da devrimci faaliyeti sürdürmeye dayalı bir programı benimsedi. Ülkede illegal hücre çalışması yaparak, uzun yıllar* MSPD'*nin sol kanadını desteklemeye yönelik faaliyet gösterdi. Rumen ordusunun Budapeşte'ye girişini, devrimin kapıdışarı ettiği kontlar, bankerler, toprak sahiplerinin ülkeye akın etmesi izledi. Birkaç ay sonra Rumenler çekildiklerinde denizi ve donanması olmayan bir ülkenin Amirali Horthy, Beyaz ordusuyla Budapeşte'ye girerek Rumenlerin yerini aldı.*

Clemenceau'nun Çekoslovak ve Rumen ordularının desteği ve Sırbistan'da üslenen Macar sürgünlerden kurulu Doğu Ordusu'nun saldırısıyla Macar Devrimi'ni zorla ezme eğilimi; öte yandan ise ABD, İngiltere ve İtalya'nın temsil ettiği daha ılımlı bir çizgi, Lloyd George, Macaristan'ın *Müttefik* baskısı sonucu *Bolşevizmin* kollarına atılmasına meydan verilmemesi gerektiği düşüncesindeydi. Sonunda ortalama bir yol bulundu. 4-5 Nisan'da Budapeşte'ye *Müttefik* temsilcisi olarak gelen Güney Afrikalı General Smuts, Vyx ültimatomundan daha yumuşak öneriler getirdi. Antant, Karolyi yönetimindeki burjuva demokratik cumhuriyete hiçbir zaman vermediği bazı ödünleri Bela Kun'un sosyalist hükümetine veriyordu. Macaristan ile Romanya arasında tarafsız bir bölge kurulması ve Macaristan sınırlarının kesin olarak belirlenmesi öngörülüyordu. Smuts'un iki koşulu vardı: Macar ordusunun harekatını durdurması ve dış ülkelerdeki propagandaya son verilmesi.

Smuts'un önerisi reddedilir edilmez Rumen ve Çek saldırısı başladı. 16 Nisan'da Rumen birlikleri sınırı geçti. Ay sonunda Çekler, İtalyan birliklerinin kuşattığı bölgelere girdiler, Bratislava ve Banska Stanica'yı ele geçirdiler. Rumenlerin Tizsa'yı geçerek Szolnok'u işgal etmeleri karşısında Bela Kun telgrafla Lenin'den yardım istedi. Ancak Kızılordu yardıma gelebilecek durumda değildi. 1 Mayıs'ta Rumen kuvvetleri Budapeşte'nin yakınlarına kadar sokulmuştu. Şehir kuşatılmak üzereydi. Karolyi, Kun'a tutukluları serbest bırakmasını ve görevden çekilmesini önerdi; böylece iktidarda yalnızca sosyal demokratlar kalacak, dolayısıyla Antant'ın Rumenlere baskı yapması sağlanacaktı. Bu öneriyi destekleyen Kunfi proletarya diktatörlüğünün tasfiyesini istedi. Böehm cephede operasyonları durdurma emri verdi. Ancak gerçek iktidar başkentdeki büyük sanayi işçilerindeydi. 2 Mayıs'ta *Budapeşte İşçi Konseyi* direnme ve sonuna kadar karşı koyma kararı aldı. Devrim kendi gücüne dayanacaktı. Genç işçi gönüllüler Devrim Temsilcileri ve İşçi Konseyi'nin çağrısına uyarak yeni Kızılordu oluşturdular.

Karşı saldırı 5 Mayıs'ta başladı. Rumenler Tizsa'nın karşı yakasına sürüldü. Çekler kuzeyde durduruldu ve geri püskürtüldü. Miskolc ve Kosica alındı, Salgatarjan kurtarıldı ve 16 Haziran'da Eperj'de Slovakya Konseyler Cumhuriyeti ilan edildi. 28 Haziran'da Çek sosyalisti Antonin Janousek liderliğinde Devrim Temsilci Meclisi kuruldu. Macar Kızılordusu'nun cephedeki başarıları sürerken 7 Haziran'da bir telgrafla Macar hükümetine sorunların "masa başında" çözülmesini öneren Paris Konfreransı başkanı Clemenceau, Slovakya'nın boşaltılması karşılığında Rumenlerin işgal ettiği topraklardan çekilmesini ve Macarların Barış Konferansına katılmasını sağlamaya söz veriyordu. Bela Kun tarafından reddedilen ilk telgrafın ardından 10 Haziran'da ikincisi geldi. Parti yönetimi bunun üzerine Kızılordu'nun Slovakya'dan çekilmesi kararını aldı. *Devrim Temsilcileri*'nde Tibor Szamuely bu karara karşı çıktı. Böehm ise ordunun mücadele arzusunun kırıldığından sözediyordu. Meclis bir yandan Szamuely'nin "sol" muhalefeti, diğer yandan Kunfi'nin önerdiği kapitülasyon çizgisi tartışmalara sahne oldu. Sonunda Clemenceau'nun önerileri kabul edildi. Cumhuriyetin kuruluşu onaylandı ve ardından Sigmund Kunfi'nin dışlandığı yeni bir *Devrim Temsilcileri* kuruldu. Hükümet 3 komünist, 5 sol sosyal demokrat, 3 merkez ve sağ sosyal demokrattan oluşmuştu.

Devrim Geriliyor

Sınırlardaki savaş kızıştıkça komünist ve sosyal demokratlar arasındaki birlik zayıflıyordu. Sosyal demokratların ılımlı unsurlarında giderek gözle görülür hale gelen komünistlerden kopma eğilimi, ordunun ve devletin bazı kilit noktalarını elde tutan bu unsurların karşı devrimci komplolarında somutlaşıyordu. Gramsci'nin "Macar Devrimi'nin Rasputini" olarak adlandırdığı Albay Romanelli (21 Mart'tan sonra Budapeşte'den ayrılmayan tek yabancı askerî

ten diğer yandan da uluslararası komünist hareketin sorunlarını içeren yazılar yazdı, *Komintern*'in 3. Kongresi için Moskova'ya gittiğinde Lenin'le tanıştı. Bu arada 1923'te yazmış olduğu ünlü eseri *Geschichte und Klassenbewusstsein* (Tarih ve Sınıf Bilinci) *Komintern* çevrelerinde eleştiriye uğradı. Bu yıllarda Macar Devrimi'ne ilişkin görüşlerini *Blum Tezleri* (1928) adı altında dile getirdi, Lukàcs, bu görüşlerde Macaristan'da burjuva demokratik bir devrimin gerçekleşmesini formüle ediyordu. 1930'da Moskova'ya giderek Riyazanov ile birlikte Marx-Engels-Lenin Enstitüsü'nde Marx'ın ve diğer Marksist önderlerin eserlerinin yayınlanmasında çalıştı. Bir yıl sonra yeniden Berlin'e giderek, Brecht ile tanıştı. İki yıl sonra da tekrar Moskova'ya dönerek, 1945'e kadar burada kalan Lukàcs, bu ve daha önceki dönemde iki kez parti merkez komitesinden çıkarıldı, *Tarih ve Sınıf Bilinci* adlı kitabındaki görüşlerinin bir bölümünün yanlış olduğunu öne sürdü. Savaşın bitiminde Macaristan'e dönerek, parlamentoya girdi ve Macar Bilimler Akademisi'ne seçildi. Ancak 1949'da parti tarafından yeniden suçlanarak, görüşleri Marksizmden sapma olarak nitelendirildi. 1956'da Macar Ayaklanması'ndan sonra İmre Nagy tarafından kurulan hükümette kültür bakanı oldu. Nagy hükümetinin devrilmesinden sonra bir süre Romanya'ya sürülen Lukàcs, daha sonra geri dönerek Kadar hükümetine destek oldu va bu yıllarda kendini daha çok Marksist estetiğin sorunlarına vardı.

Marx'ın yöntemini devrimci diyalaktik olarak niteleyan Lukàcs, bu kuramın devrimci olması için da teori ile pratik arasındaki ayrılığın ortadan kaldırılması gerektiğini savunur. Soayaliat kültürün ise ancak klaaik burjuva gerçakçiliğinin üstüne kurulabileceğini öne süren düşünürün estetiğe ilişkin görüşlarinda tarihsalci ağilimlar ağır basar ve bunlar kimi zaman edebî eserin önüne geçer.

1948 va 1955'ta Macariatan'da Kossuth, 1970'ta ise Goetha ödüllerini alan György Lukàcs 4 Haziran 1971'de öldü. Lukàcs'ın başlıca esarleri şunlardır: *Die Theorie des Romana, 1920* (Roman Teorisi), *Geschichte und Klassenbewuastsein, 1923* (Tarih va Sınıf Bilinci), *Lenin 1924* (Lanin'in Düşüncasi, Türkçede, 1979), *Studies in European Realism* (1935, İngilizca, 1964) (Avrupa Garçekçiliği, Türkçe) *Die Eigenart des Asthetischen, 1962* (Eatatiğin Özgüllüğü).

komisyon olan İtalyan Askerî Komisyonu'nun komutanı) hükümet çevreleriyle ve bazı Katolik gruplarla ilişki kuruyordu.

Sosyal Demokrat Parti'nin Haziran Konferansı'nda sağ ve merkez Sosyal Demokratlar, komünistlerin tasfiyesi için girişimde bulunmuşlar, hatta, Kun'a karşı bir ayaklanma konusu bile görüşülmüştü. Ancak Budapeşte Komutanı Joseph Haubrich'in bu öneriyi desteklemeyi reddetmesi üzerine bu girişim bir sonuca ulaşmadan kaldı.

6-8 Haziran'da Transdanubia'daki demiryolu işçileri arasında grevler patlak verdi. İlk önce Szombathely'deki demiryolu işçileri ücretlerinin eski yönetimin çıkarttığı "mavi" banknotlarla ödenmesi ve temel gereksinimleri için greve gitti. *Demiryolu Sendikası* lideri, 3. Ordu Komutanı, komünist, Dr. Eugen Landler grevlerin yayılmasını önleyemedi. Tam tersine grev dalgası Tuna'nın batı yakasını tümüyle kapladığı gibi köylüler arasında da yayıldı. 24 Haziran'da Budapeşte'de hükümeti devirmeyi amaçlayan Ludovica Akademisi Komplosu patlak verdi.

İşçi sınıfı ve halkın ulusal savaşta gösterdiği büyük gayrete karşın teknik donanımın zayıflığı nedeniyle askerî akademiler yeniden açılmış ve eski öğrenciler (Kadetler) akademiye alınmışlardı. Kısa sürede Ludovica Akademisi karşı devrimci bir üs haline geldi. "Beyaz" hükümetle işbirliği içinde hareket eden öğrenciler, Budapeşte Garnizonu'nun desteğini sağlamaya, en azından tarafsızlaştırmaya çalıştılar. Engels Kışlası'ndan atılan birkaç kurşun komplonun işaretini verdi. Komplocular kuzey ve güneydeki haberleşme merkezlerini ele geçirdiler. Ancak işçileri komploya dahil etme planı tutmadı. Wolfener tabakhanesi işçileri harekete geçmediler. Tuna filosunun isyancıların elindeki üç savaş gemisi "Csuka", "Maros" ve "Poszony", Margherita adasındaki Grand Hoteli, ırmağın sol kıyısındaki Sovyet Evi ve Hükümet Merkezi'ni top ateşine tuttu. Güneydeki haberleşme merkezini elde tutan isyancılar, Halk Birliği Komiseri Bela Szanto tarafından püskürtüldü. Budapeşte Garnizonu komutanı Joseph Haubrich isyancıların silahlarını teslim etmeleri karşılığında serbest bırakılacaklarını duyurdu. İsyancılardan bir kısmı teslim olurken bir kısmı Yugoslavya'ya doğru kaçtı ve yol üzerindeki Kalosca ve Dunapaj'da köylüleri isyana teşvik ettiler. Isyan, Szamuely'nin birlikleri tarafından bastırıldı.

Karşı devrimin siyasal merkezi iki noktada toplanmıştı: Birincisi Kont Bethlen çevresinde Viyana'da, öbürü, Macarlar için artık ulusal bir simge haline gelmiş olan Kont Mihaly Karolyi'nin kuzeni Gyula Karolyi tarafından Arad'da oluşturulan Beyaz Hükümet daha sonra Viyana'daki karşı devrimcilerle birleşerek Szeged'e taşındı. Amiral Horthy Sırplar ve İngilizler tarafından korunan, Viyana tarafından finanse edilen ilk ordu birimlerini kurdu.

Askerî Akademi komplosunun ardından Albay Romanelli'nin müdahalesi geldi. İsyancıları korumaya çalışan Romanelli'ye, Kun, Macar Cumhuriyetiyle İtalyan arasındaki dostane ilişkilere atıf yaparak cevap verdiğinde, "Rasputin", ateşkes anlaşmasının 4. maddesine dayanarak, "Macaristan'da meydana gelebilecek sorunlar karşısında galip devletlerin ülkenin içişlerine karışabileceğini, ülke kanunlarını ve hatta Budapeşte ve Macaristan'ın diğer illerinde yetkilileri değiştirebileceğini" bildirdi.

Uluslararası Desteğin Yitirilmesi

Devrimin uluslararası desteği de hızla azalıyordu. 1919'un ilk yarısında İngiltere'deki işçi örgütleri İtilaf devletlerinin *Sosyalist Cumhuriyetlere* (Sovyet Rusya ve Macaristan) karşı askerî müdahalede bulunmasına karşı tavır almıştı. Serrati'nin girişimiyle Milano'da gerçekleşen uluslararası bir toplantıda Avrupa proleterleri adına Longuet (Fransa), Mac Donald (İngiltere), Serrati ve Turati (İtalya) konuşmuşlardı. Avrupa proletaryası Macaristan ve Rusya'ya karşı silahlı saldırının durdurulması, en azından ertelenmesi için, genel siyasal grev hazırlığı yapıyordu. Grevleri, savaş malzemelerinin ve askerî birliklerin nakline karşı sabotajlar izledi. Macaristan'a yardım sağlayan kuruluşlar *Antant* kuşatmasını aşmayı başarıyorlardı. Ancak grev dalgası giderek düştü. Macar Devrimi'nin en karanlık günlerinde, 20-21 Temmuz'da yapılan genel grev çağrısı (İskandinavya ve Romanya dışında) cılız birkaç hareketin ötesine geçmedi.

Orta Avrupa'yı kısa bir süre için tutuşturan Macar Devrimi ateşi kısa zamanda tek başına kaldı. 9 Mayıs ve 15 Haziran'da Romanya ve Çekoslovakya'daki demiryolu işçileri Macar Devrimi ile dayanışmalarını göstermek için greve gittiler. Ancak, Çekoslovakya'da Haziran 1919'da seçimleri kazanan sosyal demokrat hükümet *Tarım Partisi* ile birlikte Macaristan'a saldırıyı sürdürdü. Kızılordu'nun Ukrayna içlerinden öteye geçememesi, komutan Antonov-Ovseyenko'nun Macar Kızılordu birlikleriyle doğrudan ilişki kurmak için harcadığı çabalar sonuçsuz kaldı. Petlyurka'nın karşı devrimci Ukrayna birlikleri ve Fransa tarafından silahlandırılan Polonya ordusu, Rumenleri desteklemek için Macarlara karşı harekete geçtiler.

Bela Kun tarafından Avusturya'ya gönderilen Ernst Bettelheim önderliğindeki bir grup komünistle birlikte, ateşkes komisyonunun Avusturya ordusunda indirim yapma kararından huzursuz olan askerlerin yardımıyla bir ayaklanma planlamaya *Komünist Partisi*, komisyonunun, kararını son anda geri almasıyla askerlerin desteğinden yoksun kaldı. Halk milisinde hızlı bir tasfiyeye girişen hükümet ayaklanmanın Bettelheim dışındaki tüm önderlerini tutuklayıp, kentin

HORTHY, MİKLOS (NAGYBANYA) (1868-1957)

Kurmuş olduğu yönetim sırasında şiddet uygulayarak, devrimci güçleri ezen Miklos Horthy, 18 Haziran 1868'de Macaristan'da Kenderes'te doğdu. Aristokrat Protestan bir aileye mensup olup, 1882'de Avusturya-Macaristan Deniz Harp Akademisi'ne girdi. Yıllarca İmparator Franz Joseph'in yaverliğini yapan Horthy, donanmada başarılı bir asker olarak ünlendi. Ocak 1918'de Avusturya-Macaristan donanmasının komutanlığına getirildi. Savaştan sonra bir süre askeri yaşamdan çekilen Horthy, Mart 1919'da Bela Kun hükümetinin devrilmesinden sonra Macar Sovyet Cumhuriyeti'ne karşı olan Macarların kurmuş olduğu hükümette savunma bakanı olarak görev aldı. Bu arada devrime karşı olan Macarlardan oluşan bir ordu toplayarak, başına geçti. Bela Kun'un devrilmesinden sonra Kasım 1919'da Milli Ordu diye adlandırılan Beyaz Ordu'nun başında Budapeşte'ye girdi. Daha önce Rumen ordusunun işgali altında olan başkente giren Horthy, Ocak 1920'de Macaristan Parlamentosu'nun ülkede monarşinin yeniden kurulduğunu ilan etmesi üzerine 1 Mart 1920'de kral naibliğine getirildi.

Krala bağlı olmasına rağmen sürgünde bulunan IV. Karoly'nin tahta çıkmasını engelleyerek, kendi yönetimini pekiştirdi. Bu arada Macaristan 1920'de imzalanan Trianon Antlaşması'yla birlikte topraklarının önemli bir bölümünü kaybetmişti.

Bir süre ülke yönetimini Kont İstvan Bethlen'e bırakan Horthy, ülkede sosyalistlere ve Yahudilere uygulanan amansız terörün planlayıcısı ve bu süre içinde binlerce kişinin ölümüne neden olan şiddet politikasının da baş mimarı oldu. 1927'de faşist İtalya ile dostluk anlaşması imzaladı, Nazi Almanyasının baş destekçisi oldu. 1931'de istifa eden Istvan Bethlen'in yerine atamış olduğu Yahudi düşmanı ve bir Nazi olan Gyula Gömbös döneminde ülkedeki baskı ve terör daha da arttı. Bu arada Almanya'nın desteğiyle Güney Slovakya'yı Macaristan topraklarına kattı.

II. Dünya Savaşı başlarında Hitler'le birlikte savaşa girmeye çekinen ve Macaristan'ın tarafsız olduğunu öne süren Horthy, daha sonra Sovyetler Birliği'ne karşı Almanya ile ittifak kurarak, aynı saflarda savaşa katıldı. Bu arada 1944'te Nazilerin Macaristan'ı işgal etmesinden sonra Sovyetler ile ateşkes imzalamak istediyse de; Naziler bunu affetmedi ve kendisini tutuklayıp, Almanya'ya götürdü.

Savaşın sona ermesinden sonra Müttefikler tarafından kurtarılan, Horthy'nin Portekiz'e gitmesine izin verildi. Öldüğü tarih olan 9 Şubat 1957'ye kadar Portekiz'de yaşayan Horthy'nin burada yazdığı hatıraları daha sonra yayınlanmıştır.

Macar Konseyler Cumhuriyeti, Çekler, Rumenler Yugoslavlar vs. tarafından tehdit edilirken ve saldırılara maruz kalırken, Macak Kızılordusu işçi gönüllülerinde katılımıyla hızla güçlenmekteydi. Berény'nin Silah Başına *adlı afişi Macar komünistlerinin direniş çağrısını içeriyor.* Pesti Napló *gazetesinde çıkan afişte ise devrimci asker halkı devrimci savaşa çağrıyor (altta).*

önemli noktalarını denetim altına aldı. Ertesi gün bir grup gösterici cezaevini basıp tutukluları kurtarmak istediyse de polisin açtığı ateş sonucu 20 kişi öldü ve kaçırma girişimi başarısızlığa uğradı. Devrim uluslararası destek şansını hemen hemen tümüyle yitirmişti.

Konseyler Cumhuriyetinin Düşüşü

Clemenceau'nun önerisinin kabulü, ordu saflarında moral bozukluğu yaratmıştı. Slovakya'nın boşaltılmasıyla birlikte bölgeye giren Çek birlikleri Slovakya Konseyler Cumhuriyeti'ni yerle bir etti. Romanya ise işgal ettiği topraklardan çıkmayacağını bildirdi. Ardından Clemenceau İtilaf devletlerinin komünist bir hükümetle görüşme masasına oturmayacağını ilan etti. Bu durum karşısında Boehm ve Stromfeld komutanlıktan istifa ettiler. İşçi erlerin birçoğu Kızılordu'dan ayrılıp evlerine döndüler. Özellikle sağ-sosyal demokratların denetlediği birliklerin bir kısmı Beyaz saflara geçti, bir kısmı ise savaşmayı reddetti. 11 Temmuz'da Bela Kun Paris'ten, Tibisco'nun doğusundaki Rumen birliklerinin çekilmesini istedi. İsteği reddedildi. Hiçbir siyasal ya da askerî başarı şansı olmamasına karşın, Kızılordu 20 Temmuz'da Tibisco'ya saldırı emri aldı. Oysa bu arada Viyana'daki müttefik kuvvetlerin kısa sürede Bükreş'e kadar gelişen saldırıları başlamıştı. 24 Temmuz'da Kızılordu'nun son saldırısı da kısa sürede durduruldu. *Devrim Temsilcileri* 1 Ağustos'ta istifa ettiler. ***Budapeşte İşçi Konseyi*** ile bağlantı kuruldu ve sosyal demokrat-komünist hükümet yerini sağ-sol demokrat Gyula Peidl'in yönetimindeki hükümete bıraktı. *Macar Sosyal Demokrat Partisi*, 24 Ağustos'ta, 1903 Programı temelinde yeniden kuruldu. *Macar Sosyal Demokrasisi*, Aralık 1921'de hükümetle bir "pakt" imzalayarak (Bethlen-Peyer Paktı), kırsal kesimde ve memurlar arasında propagandadan feragat koşuluyla şehirlerde serbestçe faaliyet gösterme "hakkı" elde edeceği pazarlıklar yapacak kadar ilkesizleşecekti.

Rumen ordusu Budapeşteye kolayca girdi ve yerini bir müddet sonra Horthy'ye bıraktı. 1 Mart 1920'de Beyaz terörün karanlık günlerinde seçilen "Millet Meclisi" Horthy'yi kralı olmayan bir ülkeye kral naibi ve başkomutan olarak atadı. Beyaz terör anti-*Bolşevik*, anti-semitik pogromlarla, yenilgiden devrime, monarşiden cumhuriyete, *ancien regime*'den (Eski Düzen) komüne hızla geçen Macaristan'a karşı devrimin dehşetini getirdi. Savaş içinde sürekli karşı devrimci eylemlerle geçen devrim günlerinin (cephelerdeki kayıplar dışında) ölü sayısı 734 iken, Beyaz terör 5 bin can aldı.

Ulusal düzeyde başarıya ulaşmış Macar Devrimi, uluslararası sermayenin silahlı güçlerince, uluslararası sınıf dengelerindeki göreli zayıflık nedeniyle yenilgiye uğratılmıştı.

Komünist Enternasyonal

İki dünya savaşı arasındaki hareketli altüst oluş yıllarında, dünyadaki bütün huzursuzlukların ardında, burjuva kamuoyu, gizli bir elin varlığını hissederdi. Bütün gösteri ve grevlerin, ayaklanma ve iç savaşların ardında tek bir örtülü kışkırtıcı görülürdü: *Komünist Enternasyonal.*

Komintern (*Komünist Enternasyonal* ya da *III. Enternasyonal,* bu kısaltılmış adla anılıyordu) de sanki kamuoyundaki bu yaygın inanışı beslemek için elinden geleni yapıyor gibiydi. Moskova'daki *Komintern* yöneticileri, yaygın adlarıyla *Exekutiv-Komites der Kommunistischen Internationale - EKKI* (Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi), her türden huzursuzluk, başkaldırı, genel grev ya da isyan açıklama, bildiri, çağrı ve "tezler" ile karşılık veriyordu. Bu huzursuzluğun Asya'da bir köylü ayaklanması ya da ulusal bir isyan mı, yoksa Avrupa'da bir öğrenci hareketi mi, bir Berberi ya da aşiret ayaklanması mı, yoksa Amerika'da bir ekonomik grev mi olduğu hiç farketmiyordu. *Komintern* yöneticileri her eylemde dünya devrimine doğru atılmış bir adım görüyorlardı.

Egemen güçlerse, dünyanın her yöresinde, siyasal baskıya, toplumsal eşitsizlik ve adaletsizliklere her karşı çıkışın, *Komintern* tarafından aşılanıp kışkırtıldığı, desteklendiği ve yönlendirildiği görüntüsünü yaratmaya çalışıyorlardı. Böylece, basit bir ücret grevi, durmaksızın yinelenen "*Komintern*'in emelleri" tablosunun bir parçası halini alabiliyordu. *Komünist Enternasyonal*'in niteliği ve etkisi hakkında her türden hayali fikirler, *Komintern*'in devrimci eylemlerinin, gerçekçi biçimde gözlemlenmesini engelliyordu. *Komintern* sayfası kapandıktan sonra bile, çift taraflı resmî tarihlerin etkisiyle, *Komintern*'in gerçek yapısı ve işleyişi birçok bakımdan karanlıkta kaldı. Bu "dünya partisi"nin ortaya çıkış nedenleri ve başarısızlıkları çözümlenemedi. *Komintern* ve dünya komünist hareketine sahip olmadığı bir iç-bütünlük ve süreklilik atfedildi. Komünist, sempatizan, tarafsız ve anti-komünistlerin *Komintern*'in etrafında birlikte oluşturdukları bu sis perdesi, 25 yıl içinde meydana gelen değişimlerin tatmin edici bir biçimde anlaşılmasını engelledi. Bu nedenle, gerek taraftarlarının, gerekse hasımlarının *Komintern*'in niteliğini ve izlediği politikaları aynı derecede yanlış anlamalarına şaşırmamak gerekir.

II. *Enternasyonal*'in Çöküşü ve Yeni Bir Enternasyonal Arayışları

Savaşın, kapitalizmin derin bunalımının sonucu olduğu saptamasında bulunan Lenin, dünya durumuna ilişkin olarak yeni bir çözümleme getirmeye çalıştı. Gelecekte *Komünist Enternasyonal*'in izleyeceği taktik, temel olarak 1916'da yayınlanan eseri, *Emperyalizm-Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*'na dayanacaktı (Bkz. 14; *Emperyalizm*). Lenin'e göre emperyalizm dönemiyle birlikte, devrimin merkezi de kıta Avrupa'sından kayacaktı. (Ama yine de Ekim Devrimi sonrasında uzun bir süre büyük umutlarla çok yakında patlak verecek Avrupa devrimleri beklenecekti). Avrupa'nın büyük devletlerindeki kapitalistler, önde gelen işçi tabakalarını (işçi aristokrasisi) sömürgelerden elde ettikleri kârlarla satın almışlar ve böylelikle bu tabakaları devrime yabancılaştırmışlardı. Dünya kapitalizmi "zinciri"nin kırılması gereken en zayıf "halka"ları Avrupa'nın kenar ülkeleri, yarısömürgelerdi. Dünya devriminin artan önemine işaret eden Lenin'e göre, sömürge halklarının da katkısıyla, *III. Enternasyonal* gerçek bir *dünya* partisi olacaktı.

Lenin Nisan 1917'de Rusya'ya döndüğünde yeniden *Enternasyonal* konusuna döndü. *Nisan Tezleri*'nde şöyle diyordu: "Partimiz 'beklememeli', derhal bir *III. Enternasyonal* kurmalıdır... Bugün yeryüzünde Rusya'dan daha özgür bir ülke yoktur. Bu özgürlüğü kullanalım... *III. Enternasyonal*'i cesurca, namuslu, proleterce, Liebknecht tarzı *kurmak* için..." İnanmış bir enternasyonalist olan Karl Liebknecht de, 9 Kasım 1918'de Alman Devrimi'nin başlangıcını imparatorluk sarayı balkonunda ilan ederken, bu tavrını sergileyecekti: "Proletaryanın yeni düzenini inşa etmek istiyoruz, bütün Alman kardeşlerimizin ve dünyadaki kardeşlerimizin özgürlüğü ile, bir barış ve mutluluk düzeni. Ellerimizi onlara uzatıyor ve onları dünya devrimini tamamlamaya çağırıyoruz."

III. *Enternasyonal*'e Doğru

1918-19 Alman Devrimi, İç Savaş'ın boğuntusu içinde ve emperyalist abluka altında bulunan Rus Devrimi'ne nefes alma olanağı sağladı ve dünya devrimi yolunda beslenen umutları yeniden yeşertti.

Lenin'in bu sıralarda dünya devriminin ilerleyişine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1) Emperyalist sistemin dünya savaşı ile sonuçlanan çelişkileri, uluslararası sosyalist devrimin nesnel öncüllerinin, ekonomik yapılar ve toplumsal güçler düzeyinde tam olgunlaşmasını sağladı; 2) Devrim, en patlayıcı çelişkilerin birleştiği yerde (Çarlık otokrasisinden gelen baskı ile, kapitalist ve kapitalizm öncesi yapılar arasındaki çelişkiler, savaşın açtığı tahribat, Rus

Lenin Eylül 1914'de yazdığı bir makalede II. Enternasyonal'in çöküşünü şöyle ilan ediyordu: "*II. Enternasyonal* öldü. Oportünizm yedi başını. Kahrolsun oportünizm ve yaşasın yalnız 'dönekleri' değil oportünizmi de başımızdan defeden *III. Enternasyonal*! 19. yüzyılın son çeyreği ile 20. yüzyılın başındaki korkunç kapitalist köleliğin uzun 'barışçı dönemi' boyunca, proleter kitlelerin örgütlenmesinde, *II. Enternasyonal* yararlı bir çalışma yapmıştır. *III. Enternasyonal*'in görevi ise proletaryayı kapitalist devletlere karşı devrimci mücadeleye, bütün ülkelerin burjuvazilerine karşı iç savaşa hazırlamak, siyasal iktidar için, sosyalizmin zaferi için proletarya güçlerini örgütlemek olacaktır." *III. Enternasyonal* gerçekten de böyle bir hedefe gözlerini dikebilirdi, çünkü —Otto Griebel'in tablosundaki (yanda) gibi— *Enternasyonal*'i dillerinden düşürmeyen devrimci kitlelerin görüntüleri dönemin ortamını belirliyordu. Devrimci hareketin uluslararası marşı *Enternasyonal*'in metninden parçaların işlendiği porselen tabak, Sovyet Devrimi'nden sonra gelişen yeni bir sanat-zanaat türünün örneklerinden. Devrimi izleyen dönemde "lüksün reddedilmesi" eğilimi devrimci sanatçıları eskiden sadece süsleme sanatına konu olan birçok eşyadan devrimci ajitasyon amacıyla yararlanmaya yöneltti. "Ajitasyon porseleni" terimi, soldaki "*Enternasyonal*'li tabak" veya sağdaki sloganlı tabak gibi örneklerin çoğalmasıyla doğdu. Süslemecilik hünerleri ile, her yerde, her şeyde ajitasyon ve propaganda için fırsatlar arayan devrimci enerji, zanaatın çok eskilere dayanan geleneksel zerafeti içersinde birleşebildiğinde, ifade gücü yüksek ürünler ortaya çıkabiliyordu.

21 III. Enternasyonal ve Asya'da Devrimler

olmayan ulusların ezilmesinin bir araya geldiği Rusya'da) ve aynı zamanda, teorik, politik ve örgütsel bakımdan eğitilmiş ve hazırlanmış bir politik unsurun, yani *Bolşevik* partisinin var olduğu yerde başladı; 3) Kendisini yaratan çelişkilerin uluslararası niteliğine kaçınılmaz biçimde boyun eğen devrim, Avrupa'nın ileri kapitalist ülkelerine yayılmaya başlıyor. Rus Devrimi güç kazanacak, kuzey Amerika proletaryası Avrupa örneğini izleyecek ve sömürgelerde başlayan kurtuluş hareketi zaferin kesinleştiğini görecek; 4) Ne var ki, Avrupa'da bilinçli ve örgütlü unsur, *Bolşevik* tipte devrimci parti eksik bulunuyor. Böyle bir parti oluşturulmadıkça, dünya devriminin kaderi tehlikededir.

Bu tasarımdan çıkan eylemsel sonuç açıktı. Devrimci parti Avrupa ve dünya çapında ne pahasına olursa olsun yaratılmalı ve bu, uygun nesnel koşullar değişmeden yapılmalıydı.

Kapitalist dünyanın Sovyetler Rusyasını mutlak anlamda tecrit etme politikasına yönelişi de, yeni bir enternasyonal yaratılması için çabaların hızlandırılmasını sağladı. 1919 başında, devrim ikinci yılına girdiği sırada, Moskova'nın dış dünya ile bütün olağan ilişkileri kesilmişti. Ağustos 1918'de bütün yabancı elçilikler Moskova'dan çekilmişti. Berlin'deki Sovyet temsilcisi Yoffe, Kasım 1918'de, İngiltere'deki temsilci Litvinov, Eylül 1918'de istenmeyen adam ilan edildi. İsviçre ve İsveç gibi tarafsız ülkelerdeki Sovyet temsilcileri de aynı kaderi paylaşarak kovuldular. Üstelik Aralık 1918'de Varşova'dan kovulan beş kişilik Rus Kızılhaç heyeti üyelerinden dördü, dönüş sırasında öldürüldü. Mart 1919'da New York'ta Sovyet temsilciliği verilen Rus asıllı bir Alman'ın itimatnamesi kabul edilmediği gibi, bürosu polis tarafından basıldı.

Sovyet hükümetinin dış borçları ödemeyi kabul etme gibi ödünlerle kapitalist ülkelere yaptığı barış girişimlerinin hepsi yanıtsız kaldı. İngiliz ve Fransız filosu Karadeniz'deydi, Kuzey'de Murmansk ve Arhangelsk'e İngiliz, Fransız, Amerikan, Kanada, Sırp, Amerikan askerleri çıkarma yapmıştı, Baltık Denizi'de İtilaf devletleri filolarının ablukası altındaydı, İngilizler Batum ve Bakü'ya, Hazer'in doğu kıyısına Karadeniz kıyısında Novorokssiyks'e, Fransızlar Odessa ve Kırım'a asker çıkarmıştı. Sibirya General Kolçak'ın denetimindeydi. Ukrayna ve bütün güneyde General Denikin egemendi. General Yudeniç Petersburg'u batıdan tehdit ediyordu. Paris'te Barış Konferansı toplanmadan kısa bir süre önce Litvinov, Başkan Wilson'a hitaben bir barış çağrısı yolladı. Beklenmedik biçimde, Buckler adında bir dışişleri görevlisi Stockholm'a, Litvinov ile görüşmeye yollandı. 16 Ocak 1919'da ise, Paris Konferansı'nda Lloyd George "Rusya imparatorluğunda çarpışan bütün hükümetler arasında bir ateşkes önerisi

getirdi. Wilson'ın olumlu karşıladığı teklife Fransız ve Italyanlar karşı çıktı. 21 Ocak'ta Wilson, Buckler'in raporunu okuduktan sonra, Lloyd George'un ateşkes çağrısı onaylandı. Üç gün sonra da bir mesajla eski Rusya toprakları üzerinde iktidarda bulunan ya da iktidarı elegeçirmeye çalışan bütün örgütlü gruplar, Prinkipo'da (İstanbul'da, Adalar'da) toplanacak bir konferansa çağrıldılar. Sovyet hükümeti teklifi kabul etti, Fransızların muhalefetinden cesaret alan "Beyaz" gruplar ise çağrıyı reddettiler. Böylece Prinkipo Konferansı toplanamadı. Aynı Adalar'da 10 yıl sonra Troçki sürgün olarak kalacaktı. Paris Konferansı'nda ise müdahale yanlısı Churchill ağır basmaya başladı. Onlar Meclisi'nde Churchill, Rusya'ya gönüllüler, teknik uzmanlar, silah, tanklar, uçak ve mühimmat yollanmasını, Anti-*Bolşevik* güçlerin silahlandırılmasını teklif etti. Daha sonra da Paris Konferansı'nda Sovyetler karşısında "güvercin" ve "şahin"lerin önerileri arasında bocalamalar sürdü. Sonunda Churchill'in önerileri benimsendi. Beyazlara yapılan büyük yardımlarla, Sovyet Rusyası yokolmanın eşiğine kadar geldi.

24 Ocak 1919'da *Rusya Komünist Partisi Merkez Komitesi* ve *Polonya, Macaristan, Almanya, Avusturya, Letonya Komünist Partileri*'nin dış büroları ile *Finlandiya Komünist Partisi, Sosyalist Balkan Federasyonu* ve *Amerikan Sosyalist İşçi Partisi* adına ortak çağrıda bulunuldu. Sovyet hükümetine bağlı radyo istasyonu dünyanın her yanındaki devrimcilere seslendiği yayınında, yeni *Komünist Enternasyonal*'i yaratacak olan bir kongreye temsilcilerini yollamaya çağırmıştı. Çağrı devrimci bir *Enternasyonal*'in kuruluşunun aciliyetini belirtiyor, ama toplantı için ne zaman ne de yer veriyordu. Toplanacak olan kongrenin görevi ise, şöyle belirlenmişti: "Komünist Enternasyonal hareketini koordine etmek, yönetmek, çeşitli ülkelerdeki hareketin çıkarını, uluslararası devrimin genel çıkarlarına bağımlı kılmakla yükümlü bir mücadele organını yaratmak..." *Rus Komünist Partisi Merkez Komitesi* adına Lenin ve Troçki'nin imzaladığı ve *Spartaküs Birliği* ve *Rusya Komünist Partisi*'nin programlarını temel alan bu mektup, *II. Enternasyonal*'e karşı çıkan bütün partilere sesleniyordu ve bu *Enternasyonal*'i yeniden diriltmeyi amaçlayan Bern Konferansı'ndan birkaç gün önce yayınlanıyordu. Kuruluş Kongresi'ne otuzdokuz parti ve grup davetliydi. Bunlar arasında Asya'dan yalnızca Tokyo ve Yokohama'dan Japon sosyalist grupları vardı.

I. Kongre

Mart 1919'un ilk haftasında Kremlin'in duvarları arasında sessizce, ama çok önemli bir olay oldu. Sovyetler Birliği çevresindeki ablukayı aşan yabancı sosyalist temsilcilerden oluşan bir topluluk Çarlık döneminden kalma eski bir mahkeme salonunda *III. Enternasyonal*'in kurulması konusunu tartışıyordu. Birçok temsilci de ya hükümetleri çıkmalarına izin vermediği ya da yolda tutuklandıkları için ulaşamamıştı. Kongre sırasında, İngiliz ve Amerikan hükümetleri adına gayrıresmî temaslarda bulunmak üzere gelen Bullit Komisyonu da Moskova'daydı. Bullit yolladığı raporlarda *Komünist Enternasyonal*'in doğuşundan hiç bahsetmez. Kongre metinleri *Pravda*'da sürekli yayınlandığı halde bunların farkında bile olmaz. Bu önemli olay, yurtdışında, hatta Rusya içinde bile çok az ilgi uyandırmış, zaten kongreye sunulan metinler de ablukadan dolayı Avrupa'ya aylar sonra ulaşmıştı.

Toplantıya katılan 50'den fazla temsilciden 35'i, 19 farklı ülkedeki komünist parti ya da grupların temsilcisi olarak oy hakkına sahipti. *Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi*'nden temsilci olarak Lenin, Zinovyev, Stalin, Buharin ve Çiçerin vardı. Kongreye *Türkiye Komünist Partisi*'nden Mustafa Suphi de katılmış ve bir konuşma yapmıştı. Dili Almanca olan kongrede. *Komünist Enternasyonal*'in geçici olarak Moskova'da üslenmesi, merkezinin de Berlin olması tasarlanmıştı. Ancak, beşinci kongreden sonra Rusça egemen dil haline gelmeye başladı.

Lenin 2 Mart'ta yaptığı kuruluş kongresini açış konuşmasında, "İç Savaş'ın yalnızca Rusya'da değil, Almanya gibi en ileri kapitalist ülkelerde bile bir gerçeklik haline geldiğine" işaret ettikten sonra, burjuva demokrasisi hayallerinin çöktüğünü belirtti. Proletaryanın kendi iktidarını hayata geçirmek için, sovyetler sistemini bulduğunu belirten Lenin, örgütlenme tarzının Avrupa'da yaygınlaşmasına dikkatleri çekti. ***Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü Üstüne Tezler*** başlıklı konuşması ile temel görüşlerini sergilemeyi sürdüren Lenin, proletarya diktatörlüğünün Sovyetler iktidarı ile aldığı biçimin, bütün dünyada işçi sınıfı açısından yeni ve zengin bir örnek sunduğunu savunuyor ve sovyetler (konseyler) iktidarı ile proletarya diktatörlüğünü eş anlamlı olarak kullanıyordu: Lenin, bu tezlerin sonunda, *Komünist Enternasyonal* kongresinin, sovyet iktidarının henüz kurulmadığı çeşitli yörelerde, komünist partilerinin görevlerini üç ana başlık altında topladığını belirtiyordu:

"1) İşçi sınıfı kitlelerini, parlamentarizmin ve burjuva demokrasisinin yerini alması gereken, yeni bir proleter demokrasinin siyasal ve pratik gerekliliğinin tarihsel anlamı konusunda en geniş biçimde aydınlatmak; 2) Bütün sanayi alanlarında, orduda, donanmada, tarım işçileri ve küçük köylüler arasında Sovyetler örgütlemek ve bunların etki alanını genişletmek; 3) Sovyetlerin içlerinde, sağlam ve bilinçli komünist bir çoğunluk elde etmek."

Tezlerini açıklayan bir diğer konuşmasında ise Lenin, Sovyet sistemini burjuva demokrasisi ile bağdaştırma çabasında olan, Kautsky, Hilferding ve *Menşevikler*'in görüşlerini eleştirdi ve Sovyet sistemine olan *Bolşevik* yaklaşımı, daha ayrıntılı biçimde açıkladı. Kısa süre önce Bern'de toplanan Sosyal Demokrat Partiler Konferansı'nı eleştirel biçimde ele alan kararda ise, "İşçi

Kuruluşundan başlayarak KPD *ve Alman Devrimi* Komintern'*in en yakından ilgilendiği konuların başında geliyordu. Kuruluş Kongresine temsilci olarak gönderilen Eberlein, burada Rosa Luxemburg tarafından karşı oy kullanmakla görevlendirilmişti. Rosa'nın öldürülmesinden sonra Paul Levi, Leo Jogisches ve öteki önderler de* Komintern'*in kurulmasının aceleye getirilmesine karşı olduklarını bildirmişlerdi. O yıllarda zayıf ve yoğun baskı altında bulunan Alman Komünistleri, Moskova'da kurulacak bir* Enternasyonal'*in Rus geleneğinin yoğun etkisi altında kalacağından endişeliydiler. Eberlein konferansta yaptığı konuşmada "gerçek komünist partileri ancak birkaç ülkede mevcut, çoğunda da sadece birkaç hafta önce kuruldular; bugün komünistlerin mevcut olduğu birçok ülkede hala bir örgüte sahip değiller... Bütün batı Avrupa'da hiçbir şey yok. Belçika, İtalya temsil edilmiyor, İsveç temsilcisi partisi adına konuşamaz, Fransa, İngiltere, İspanya Portekiz yoklar, Amerika da hangi partilerin bizi desteklediğini söyleyemiyor," diyerek kuruluşa karşı çıktı. Ancak, Eberlein'ın itirazlarına rağmen 4 Mart 1919'da konferans* Komintern'*in kuruluş kongresine dönüştürüldü. Bu arada Jogisches öldürüldü, Parti'nin başına Paul Levi geçti ve* KPD Komintern'*e katılma kararını verdi. 1919 yaz sonunda Almanya'da hapiste bulunan Radek'in serbest bırakılmasıyla* Komintern *ve* Bolşevikler *Alman partisi ile çok sıkı bir bağlantı kurdukları gibi Radek de* KPD *içinde büyük bir itibar edindi. Alman ve Macar devrimlerinin uğradıkları başarısızlıklar karşısında Radek ve Levi daha sonra Buharin tarafından eleştirilecek olan şu tezi geliştirdiler "Avrupa ölçeğinde olsa bile devrim sürüncemeli bir süreç olacaktır."* Komintern *Kongresinde kabul edilen Taktik üzerine tezlerde de Paul Levi'nin taslağındaki fikirler hakimdi: "Devrim, yalnızca tek bir darbe değil, binlerce yıl boyunca sürünmüş olan ve bu yüzden doğal olarak kendi görevi ve gücünün tam olarak bilincinde olmayan bir sınıfın iniş çıkışlarla karşılaşacağı uzun ve bıktırıcı bir mücadeledir." Bu tartışmalar* Bolşevik *önderlerin Avrupa devriminin çapı ve gelişmesi hakkındaki beklentileri ile çelişiyordu. Zaman onların beklentilerini doğrulamadı.*

21 III. Enternasyonal ve Asya'da Devrimler

Rusya'da süren iç savaşın en zorlu günlerinde kurulan Komintern bir yandan bütün üye ülkelerin KP'lerinin Nikolay Kotşçergin'in afişinde dile getirilen Wrangel ve öteki karşı devrimcilere karşı zafer için RKP'nin mücadelesine verdiği desteği, öte yandan RKP ve bütün öteki KP'lerin, Dmitriy Moor'un afişinde temsil edilen dünya emperyalizmine karşı mücadelesini örgütlemek amacıyla kurulmuştu. Komintern'in kısa zamanda bütün ülkelerin işçilerini kendisine doğru çeken bir merkeze dönüşmesi ve Sovyet demokrasisinin işçilere yeni bir gelecek perspektifi sunması karşısında savaş sonrasının bunalımları içinde yaşayan zengin Avrupa ülkelerinin egemen sınıfları Bolşevizm karşıtı kampanyalarına Anti-Bolşevik Fransız afişinde görüldüğü gibi hız vermişlerdi. Savaş sonrasında devrim ve karşı devrim arasındaki mücadele kitlesel propaganda düzeyinde sürüyordu. Her iki tarafın da bol bol yararlandığı afişlerde ilgi çekici bir durum, ikonografide iyilik ve kötülük simgelerinin iki taraf için de benzer unsurlar içermesiydi.

konseyleri Paris Komünü'nden bu yana meydana gelen en önemli olgudur" deniliyor ve Bern Konferansı'nın ele almayarak, "manevi yoksulluğunu ve teorik iflasını sergilediği... işçi sovyetlerinin yaygınlaşması karşısında korkuya kapıldıkları" belirtiliyordu. Alınan diğer bir kararla ise Zimmerwald Konferansı'nın ömrünü doldurması nedeniyle Zimmerwald Solu diye anılan grubun dağıldığı Rakovskiy, Lenin, Zinovyev, Troçki ve Platten'in ortak imzaları ile açıklanıyordu.

6 Mart 1919'da oylanan "*Komünist Enternasyonal Platformu*"nda, "Yeni bir çağ doğdu; kapitalizmin çözülmesi, içten yıkılışı çağı; proletaryanın komünist devriminin çağı" saptaması yapıldıktan sonra, "insanlık yıkım tehdidi altındadır, onu kurtarabilecek tek güç proletaryadır" deniliyordu. "Kapitalist üretim yöntemlerinin nihai sonucu, kaostur... Gerçek düzeni, komünist düzeni işçi sınıfı kurmalıdır. İşçi sınıfı sermaye egemenliğini parçalamalı, savaşları imkânsız kılmalı, devletler arasındaki sınırları ortadan silmeli, dünyayı kendisi için çalışan uçsuz bucaksız bir topluluğa dönüştürmeli, halkların kurtuluşu ve kardeşçe dayanışmasını gerçekleştirmelidir." O dönemin ruh halini oldukça iyi yansıtan bu metinler belki biraz naif ve dolaysız bir söylemle, toplumsal devrimin bütün hedeflerini heyecan ve bir aceleyle sıralıyordu.

Kongre bir *Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi* seçti (EKKI). Bu komitede Rus, Alman, Avusturya, Macaristan komünist partileri, Balkan Federasyonu, İskandinavya ve İsviçre temsilcileri vardı. Kongreler arası dönemlerde bu komite kurum adına, parti merkez komitesi gibi hareket edecekti. *Komintern*'e bir sonraki kongreden önce katılan diğer partiler, EKKI'da bir sandalye alacaklardı. Komite başkanlığına Zinovyev, sekreterliğe ise, sembolik bir davranışla, o sırada Berlin'de hapiste bulunan Radek getirilecekti. Bu görevi fiilen Angelica Balabanoff üstlenecek, ama Zinovyev'le anlaşamayarak bu görevde ancak birkaç hafta kalacaktı. EKKI'nın o günlerde Moskova dışında bir yerde üslenmesi olanaksızdı, ama Zinovyev bunun geçici olduğunu belirtiyor, "*III. Enternasyonal*'in karargahını ve yürütme komitesini mümkün olduğu kadar çabuk başka bir merkeze, örneğin Paris'e aktarmayı başarırsak, mutlu olacağız" diyordu. Öteki *Bolşevik* önderler de bu görüşü paylaşıyordu. Troçki şöyle diyordu: "Eğer bugün 1 Mayıs'ta, *III. Enternasyonal*'in merkezi Moskova ise, yarın, yürekten inanıyoruz ki, bu merkez batıya, Berlin'e, Paris'e, Londra'ya taşınacak. Rus proletaryası nasıl, dünya işçi sınıfının temsilcilerini Kremlin duvarları arasında sevinçle karşıladıysa, kendi temsilcilerini de *Komünist Enternasyonal*'in ikinci kongresi için batı Avrupa merkezlerinden birine yollamaktan da aynı ölçüde, hatta daha da fazla sevinç duyacak. Çünkü Berlin ya da Paris'te toplanacak uluslararası bir komünist kongre, proleter devrimin Avrupa'daki, muhtemelen de, bütün dünyadaki tam zaferi anlamına gelecek."

I. Kongre'nin önemi bu kongrede yapılan işlerden çok, *Komintern* adıyla yaygınlık kazanacak

KOMİNTERN'İN 1. VE 2. KONGRELERİ İLE 1. DOĞU HALKLARI KURULTAYI'NA TEMSİLCİ GÖNDEREN ÜLKELERİN KOMÜNİST PARTİ VE GRUPLARI

olan *III. Enternasyonal*'in, yani *Komünist Enternasyonal*'in fiilen kurulmuş olmasındaydı. Kongre sonunda yayınlanan "Bütün ülkelerin proleterlerine" başlıklı bildiri, Zinovyev tarafından daha sonraları ikinci bir *Komünist Manifesto* olarak nitelenecekti. Bildiride kapitalizmin yükselişi ve çöküşü ile, *Komünist Manifesto*'dan bu yana geçen yetmiş iki yıl içinde komünizmin gelişmesi gözden geçirildikten sonra, çabucak ana temalara değinilir. Kongrenin Rus devrimci proletaryasına ve onu yöneten parti, komünist *Bolşevikler* partisine olan 'şükran ve hayranlığının' belirtilmesinden sonra, Sovyet iktidarının yürüttüğü özgürleştirme ve reform çalışmalarının İç Savaş tarafından kesintiye uğratıldığı belirtiliyor, itilaf devletlerinin yardımı olmasa İç Savaş'ın kısa sürede sona ermiş olacağı söyleniyordu. Dolayısıyla "tüm ülkelerin emekçi kitlelerinin" görevi, emperyalist müdahalenin sona erdirilmesi, yabancı orduların geri çekilmesi, Sovyet rejiminin tanınması, diplomatik ve ticari ilişkilerin kurulması, onarım ve ulaşımın yeniden örgütlenmesine yardım etmek üzere "yüzlerce, hatta binlerce" mühendis, eğitmen ve uzman işçinin gönderilmesi için, kendi hükümetlerine mevcut her türlü araçla ("gerekirse" devrimci araçlar da dahil olmak üzere) baskı yapmaktır. *Komintern Manifesto*'su şu çağrıyla son bulur: "Dünya İçişleri! Emperyalist barbarlığa, Monarşiye, ayrıcalıklı tabakalara, burjuva devlete ve burjuva mülkiyete karşı, her tür ve çeşit toplumsal ve ulusal baskıya karşı mücadelede birleşin!

İşçi Konseyleri sancağı altında, *III. Enternasyonal*'in bayrağı altında, iktidar ve proletarya diktatörlüğü için devrimci mücadelede, bütün ülkelerin proleterleri, BİRLEŞİN!"

"Bütün Ülkelerin Proleterlerine" başlıklı çağrı, birçok bakımdan kongrenin en önemli belgelerinden biridir. Rusya'daki Sovyet rejiminin desteklenmesi için dünya işçilerini toplanmaya çağıran bu metinde, Lenin'in bakışında saklı olan ikili amaç tutarlı bir biçimde ortaya çıkmaktadır: Rusya'daki Sovyet iktidarının savunulması ve uluslararası devrimin desteklenmesi. Kısmen önceden görülmeyen koşullar bu yeni aygıtın denetimini Rusların eline bırakır ve bu koşullar, *Komintern* ile Sovyet rejimi arasındaki organik bağla tamamlanır. Mart 1919'da Moskova'da meydana gelen olay, eşit güçte denebilecek bir dizi ulusal komünist partisinin uluslararası bir örgüt içinde eritilmesi olmaktan çok, bir dizi zayıf, bazıları embriyon halinde ve henüz şekillenmemiş grubun, ana desteği ve itici gücünü zorunlu ve kaçınılmaz biçimde Sovyet devletinden aldığı bir örgüte koşulmasıydı. *Komintern*'i yaratan ve ona nüfuz ve itibar sağlayan Sovyet iktidarıydı. Buna karşılık, kapitalist dünyadaki tüm gerici güçlerin tehditi aldında bulunduğu bir anda, uluslararası devrimci propaganda ve eylemin bu iktidarın savunulmasına yardımcı olmasını beklemek de son derece doğaldı. Ancak *Komintern*'in oluşumundaki bu ikili yan ve giderek tek yanın egemen oluşu, gelecekteki gelişiminin sınırlılık ve tıkanıklık ve çöküşünün habercisiydi. Rosa Luxemburg'un gerek

Komintern'in marşı olarak Eugen Pottier'nin L'Internationale'i benimsenmiş öte yandan o yılların coşkusu içinde serpilen konstruktivist akımın öncülerinden Tatlin de Komintern'i temsil etmek üzere bir metal spiral kule inşa etmişti. Tatlin'in modeli önünde göründüğü kule, daha sonra konstrüktivizm öncülerinin resmi sanat anlayışıyla çelişmeye düşmelerinden ötürü hiçbir zaman gerçek boyutları ile işlevine uygun olarak kurulamadı. Diyalektiğin sarmal gelişim perspektifinin temsilindense, orak çekiç ve kızıl bayrak geleneksel simgeler olarak tercih edildi

21 III. Enternasyonal ve Asya'da Devrimler

III. Enternasyonal, *bağımsız partilerin birliği olmayı değil, tek bir dünya komünist partisi yaratmayı istiyordu. Haritada gösterilen ülkelerden gelen Komünist Parti ve gruplar, bu dünya partisinin şubeleri olacaklardı.* Komintern'*in en üst organı olan Dünya Kongreleri arasında örgütü yönetecek olan Yürütme Komitesi* (EKKI) *sürekli olarak yerleştiği Sovyetler Birliği'nden gelen 5 delegeden başka Gençlik* Enternasyonal*'inden ve sendikalar bölümünden birer üyenin yanısıra değişik ülke partilerinden en çok 13 üye daha alacaktı. 2. Kongre'de* EKKI*'ye seçilen Rus olmayan üyeler şunlardı: 1) Meyer/Almanya; 2) Rosmer/Fransa; 3) Serrati/İtalya; 4) Quelch/İngiltere; 5) Reed/Amerika; 6) Steinhardt/Avusturya: 7) Fries/İsveç; 8) Shablin/Bulgaristan; 9) Milkich/Yugoslavya; 10) Rudnianski/Macar; 11) Pak/Uzak Doğu; 12)Sultan Zade/Yakın Doğu; 13) Radek/Polonya; 14) Janson/Hollanda; 15) Sneevliet/Java; 16) Stuchka/Letonya; 17) Chakaya/Gürcistan; 18) Shatskin/Türkiye; 19) Manner/Finlandiya; 20) Gula/Çekoslovakya.*

proletarya diktatörlüğünün Rusya'da alabileceği biçim konusunda, gerekse zayıf bir temel üzerinde oluşturulacak bir *Enternasyonal* konusunda beslediği endişeler, olağanüstü öngörüler olarak, tarih tarafından doğrulanacaktır.

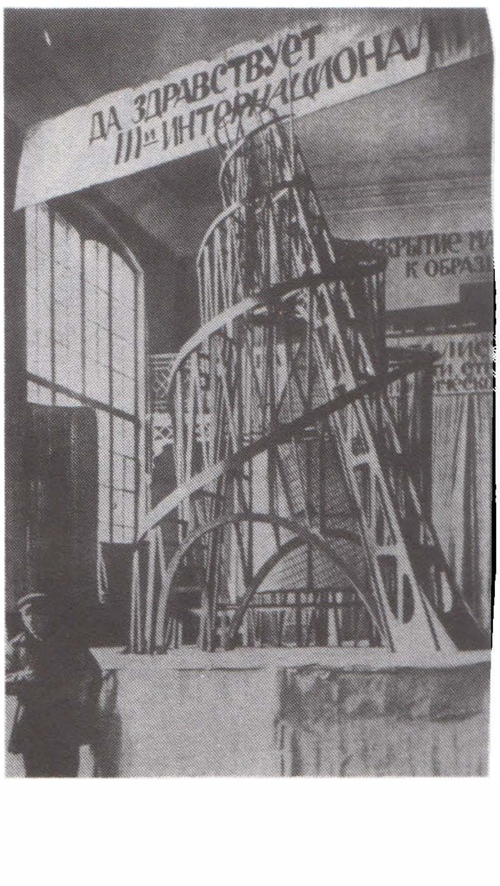
Komintern Kurmayı ve Yayınlar

EKKI'nın halletmesi gereken ilk sorun, bir kurmayın ve örgütsel işleyişin geliştirilmesi idi. Lenin ve Troçki, hükümetin yoğun sorumlulukları altında boğulmuş vaziyetteydi. Rakovskiy Ukrayna'da sorumluluk üstlenmişti. Platten Batıya temsilcilik göreviyle gitmişti. Sonunda Yürütme Kurulu aygıtının mimarı Zinovyev oldu. Lenin'in isteği üzerine, kongrede sekreterlik ve çevirmenlik yapan Angelica Balabanoff, *Komintern* sekreterliğine getirildi. Balabanoff, Zimmerwald hareketine katılmış, burada sekreterlik görevi üstlenmişti, gerek *İtalya Sosyalist Partisi* gerekse *Bolşevikler* arasında çalışmıştı, batılı sosyalist partiler arasında tanınan birisiydi. Lenin de Balabanoff'un bu özelliklerinden yararlanmak istemişti. Daha ilk baştan Zinovyev ile Balabanoff arasında gerilim doğdu. Siyasal felsefeleri çok farklıydı ve karşılıklı olarak birbirlerine güvenmiyorlardı. Balabanoff'un temel şikayeti, daha ilk baştan *Enternasyonal*'in iki merkezinin olmasıydı. Sekreterlik bürosu Moskova'da kalırken, Zinovyev Petersburg'da ikinci bir büro ve kurmay oluşturdu. Balabanoff ayrıca, belgelerde imzasının bilgisi olmadan kullanılmasından yakınıyordu. İkisi arasındaki tartışmalar sıklaştı ve Balabanoff 1919 yazında devrime Ukrayna'da yardımcı olmak üzere bu görevden aydıldı.

Komintern'in propaganda ve yayın faaliyetleri ağırlıkla Petersburg'dan yürütüldü. Yeni büro, Zinovyev'in başkanlığını yürüttüğü *Petersburg Sovyeti*'nin de merkezi olan, Ekim Devrimi'nin ünlü karargahı Smolniy Enstitüsü'nde açıldı. Gerçek merkez burasıydı. İlk haftalarda bütün kurmay iki kişiden ibaretti: Viktor Serge ve Mazine. Belçika doğumlu olan Serge Rusya ve Avrupa'da çeşitli devrimci çalışmalar yaptıktan sonra, Belçika'da hapsedilmiş, daha sonra bir Fransız subayıyla takas edilerek, Ocak 1919'da Rusya'ya dönebilmişti. Gazetecilik, fotoğraf ve tipografiden anlıyordu. Daha partiye üye olmadığı halde, Zinovyev, ondan yayıncılık hünerlerini yeni örgüt içinde göstermesini istedi. Yardımcısı Mazine de yeni bir *Bolşevikti*. Yeraltı faaliyetinden geliyordu, silahlı eylemden dolayı hapsedilmişti. Bu iki genç insan, birden kendilerini, dünya devrimini örgütleme ve planlama faaliyeti içinde buldular. Zinovyev'in yönlendirmesi altında birçok iş yaptılar. Serge bunları şöyle sıralayacaktı: "Danışmanlık, parti görevliliği, sekreterlik, editörlük, çevirmenlik, basıcılık, örgütçülük, yönetmenlik, kollokyum üyeliği ve daha birçok şey." Üstlendikleri en önemli görev, Rus ve dünya proletaryasını, Rusya'da üslenen İtilaf orduları mensuplarını hedef alan propaganda malzemesinin hazırlanması idi.

Mart 1919'dan Ocak 1920'ye kadar Smolniy'deki *Komintern* bürosunun en önemli faaliyeti yayın çıkarmak oldu. Bunların en önemlisi *Komünist Enternasyonal* dergisinin hazırlanması idi. İlk sayı kongreden iki ay sonra 1 Mayıs 1919'da yayınlandı. *EKKI* Mart'ta Petersburg'da dört dilde (Rusça, İngilizce, Almanca ve Fransızca) çıkacak bir derginin yayınlanmasını kararlaştırmıştı. Her ay bir sayı yayınlandı, Kasım-Aralık'ta tek bir sayı çıktı. 1920'de daha düzensiz olarak yayınlandı. Dergiye en çok katkıda bulunan Zinovyev oldu 1919 yılında. *EKKI* adına kaleme aldıkları dışında imzalı 11 makale. Lenin'in 7 makalesi, Serge'in 8 parçada imza ya da rumuzu vardı. Birçok devrimcinin kendi ya da takma adla çıkan yazıları.. ilk 7 sayıdaki konu dağılımı ise aşağıdaki gibiydi:

Bildiriler, kararlar, başvurular, mektuplar, vb. (I Kongre ya da *EKKI* tarafından hazırlananlar) 47, Uluslararası hareketin belgeleri (ağırlıkla, ülke dışı devrimci faaliyetle ilgili) 61, Proleter devrimin kahramanları ve şehitleri ile ilgili yazılar 14, Dışardaki komünist partilerinden haberler 37, I. Kongre delegelerinden yazılar 15, *Komünist Gençlik Enternasyonali*'ne ilişkin yazılar 6, Genel yazılar (çoğu Rusça yayınlardan ya da *Bolşevik* yanlısı diğer gazetelerden 102.

Savaştan Sonra *II. Enternasyonal*'i Canlandırma Girişimleri

Çökmüş olan *II. Enternasyonal*'i diriltme yolunda ilk girişim, 1917 Şubat Devrimi'nden sonra, henüz *Menşevikler*'le *Sosyalist Devrimciler*'in denetimi altında bulunan *Petersburg Sovyeti* tarafından başlatılmıştı. Sovyetin yolladığı Rus delegeler Stockholm'da bir Rus-Hollanda-İskandinavya komitesinin oluşturulmasında başı çekerek, İtilaf devletleri merkezlerini dolaştılar. Sonunda, proje bir Uluslararası Sosyalist Konferans toplanmasına dönüştürüldü. Stockholm Konferansı'na bütün sosyalist parti ve gruplar katılmaya çağrıldı. Bu konferansta bir barış planı taslağı oluşturulacak ve Sosyalist Konferans, hükümetler arası barış konferansı ile aynı zamana denk düşürülmeye çalışılacak, dünya işçilerinin taleplerinin resmî barış koşullarına eklemlenmesi için çaba harcanacaktı. Bu dönemde *Bolşevikler* de, Lenin'in Zimmerwald'dan bu yana ayrı bir enternasyonal kurulmasından yana olmasına karşın, Stockholm Konferansı projesine karşı çıkmayacaklardı. Bu Konferans hiçbir zaman gerçekleşmedi, çünkü İtilaf devletlerindeki bazı sosyalist partiler Almanlarla aynı masaya oturmayı reddetti. Öte yandan, İtilaf hükümetleri de pasaport güçlükleri çıkararak, delegelerin seyahatini engelleyerek, projenin olgunlaşmasını engellediler. Rusların Ekim Devrimi'nden sonra çekilmesiyle Stockholm Komitesi, Hollanda-İskandinav Komitesi olarak bütün 1918 yılı boyunca genel bir konferans

21 III. Enternasyonal ve Asya'da Devrimler

'Albert Birkle'nin Moskova'da açılan 1. Alman Sanatı sergisinde yeralan Unter den Roten Fahnen(Kızıl Bayraklar Altında) adlı 1921'de yapılmış tablosu, bir yandan dünya devriminin Avrupa'dan bakıldığında nasıl göründüğünü, Avrupa devrimci hareketinin atmosferini en çarpıcı bir biçimde yansıtırken öte yandan, genel propaganda afişlerinin neredeyse hepsi birbirini andıran yaklaşımıyla aynı derecede çarpıcı bir karşıtlık oluşturuyor. Komintern'deki tartışmalarda açığa çıktığı gibi, Avrupalı komünist önderler devrimin Avrupa'daki gelişiminin sürüncemeli ve çok sayıda yenilgi içeren bir gelişme göstereceğini düşünüyor ve Komintern'e damgalarını vuran Bolşevikler'den farklı olarak Avrupa'daki duruma belirli bir kaygı ile yaklaşıyorlardı. Birkle'in resmi, yüzlerindeki derin kaygılara ragmen kızıl bayraklar altında yürümekten vazgeçmeyi akıllarından geçirmeyen mücadele yorgunu kitlelerin ruh halini müthiş bir gerçek izlenimi yaratacak biçimde yansıtıyor. Resim, işçi sınıfına yönelik ideolojik bir güzelleme olmanın aksine, çalışmaktan ve döğüşmekten yorulmuş, kaygılı ama hiçbir zaman umutsuz olmayan sıradan sınıf üyelerini çirkinliklere ve şekilsizlikleri de içerecek bir estetikle kucaklıyor. Aynı yıllarda yapılan dünya devrimini hedefleyen bir Sovyet afişi ise, çok daha iyimser bir yorumu dile getirmesine karşın, olması beklenenin naif ve didaktik bir temsili olmaktan ileri gidemiyor. Dünya devriminin ilerleyişine ilişkin beklentiler konusunda olduğu kadar, toplumsal mücadele ve sanat arasındaki ilişkiler konusundaki bütün bu karşıtlıklara rağmen asıl önemli ve değerli olan, o yıllarda fikirler alanında olduğu gibi sanat ürünlerinde de farklı eğilimlerin bir arada yaşayabilmesi, tek bir sanat üslubunun resmi onayla egemen kılınması yönünde hiçbir eğilimin bulunmamasıydı. Lenin'in Moskovası'nda devrimin bütün yansımaları özgürce ifade edilebilmelerinin imkanını her zaman bulabilmişlerdi.

toplanması fikrini savunmaya devam etti. Öte yandan da konferansın genel mi, yoksa İtilaf Devletleri Sosyalist Konferansı mı olması tartışması sürdü gitti. Brest-Litovsk Antlaşması'ndan sonra, Almanya ve Müttefik ülkeleri, tarafsız ülkeler gibi Rusya'nın da böyle bir konferansa katılmasına karşı çıktılar. Almanya'nın 1918 güzünde çökmesi ve devrimin patlak vermesinden sonra toplanacak konferansa herkesin çağrılmasına Belçika dışında itiraz eden kalmamıştı.

Bern Konferansı 3 Şubat 1919'da toplandı. Başkanlığa İsveçli önder, İskandinav-Hollanda Komitesi Başkanı Hjalmar Branting seçildi. Fransızların sağ kanadında Albert Thomas, iki ana tartışma maddesi önerdi: Savaşta sosyalist partilerin sorumluluğu ve sosyalizm mücadelesinde demokrasinin yeri. Uzun tartışmalardan ve Alman sosyal demokratlarının yeni, devrimci Almanya'nın savaştan sorumlu olan eski rejimden kesinlikle koptuğunu belirten açıklamasından sonra uzaklaşmaya varıldı. Bu konuda bir komisyon oloşturuldu ve "tarihi" karar bir sonraki konferansa bırakıldı. "Demokrasi tartışması" ise doğrudan *Bolşevikler*'e yönelikti. Benimsenen karar tasarısında, Rusya, Avusturya-Macaristan ve Almanya'da eski rejimlerin emperyalizm ve militarizmine son veren devrimler olumlu karşılanmakla birlikte, sosyalizm ile demokrasinin birbirleriyle ayrılmayacağı vurgulanıyor, "diktatörlük", *Bolşevizmin* bütün uygulamalarını içererek, kınanıyordu. Bu arada Rus delegelerin (yani *Menşevikler* ve *Sosyalist Devrimciler*) önerisiyle, "Bütün sosyalist eğilimlerin temsil edildiği bir Komisyon'un, Rusya'daki siyasal ve ekonomik durum hakkında *Enternasyonal*'e rapor vermek üzere, Rusya'ya gönderilmesi" benimseniyordu. Bu kararlar, dünya savaşında "yurtsever" tavır alan Batı Avrupa sosyal demokratlarının, en az Lenin kadar bir "kopma"dan yana olduğunu gösteriyordu.

Bu öncelikli meselelerin görüşülmesinden sonra Bern Konferansı, ana konusuna, sosyal demokratların ve sendikaların, resmî barış görüşmelerine ortak önerilerle katılmaları sorununa döndü.

Bern Konferansı, yeni bir Sosyalist *Enternasyonal* oluşturma çabalarında süreklilik sağlamak için, bir Sürekli Komisyon seçti. Burada katılan her partiden iki temsilci bulunacaktı. Bern Konferansı, eski *Enternasyonal*'de bir ülkeden çeşitli parti ve grupların katılmasına olanak tanınırken, her ülkeden tek parti ve sendika oluşumunun katılması ilkesini getirmişti. Örneğin, İngiltere'den *Labour Party* (İşçi Partisi) çağrılırken, *Independent Labour Party* (Bağımsız İşçi Partisi) çağrılmamış, öte yandan birçok parti de bu konferansa katılmayı reddetmişti. Örneğin, Zimmerwald Konferansı'nda başı çeken İtalyan ve İsviçre Sosyalist Partileri. Bunların gerekçesi, konferansın, İtilaf Devletleri'ndeki "soyal-şöven" sosyalistlerin güdümü altında oluşuydu. *Bulgar "Dar" Sosyalist, Sırp ve Romen Sosyalist Partileri* de aynı gerekçeyle katılmadılar. Sonuç olarak 26 ülkeden temsilciler gelmiş, geciken Ukrayna ve Avustralya temsilcileri kabul edilmemişti. Rus temsilcileri arasında *Menşevikler* ve *Sosyalist Devrimciler* vardı. Gürcistan, Ermenistan, Litvanya ve Estonya temsilcileri de benzeri bir bileşimdeydi. Polonya'yı General Pilsudski'nin Sosyalist Partisi temsil ediyordu. Filistinli Yahudiler de Konferanstaydılar. Konferansta Norveçliler dışında *Bolşevikler*'e yakın parti yoktu. Avusturyalı Adler ile Fransız Longuet'in benimsenmeyen bir karar tasarısında ise, "Rus Sovyet Cumhuriyeti'ni lekeleyen bir nitelemeden kaçınılması", *Bolşevizmin* doğrudan kınanmaması, bir yargıya varmak için yeterli malzeme olmadığı savunuluyor, Rus temsilcilerin, işçi sınıfının ancak azınlıkta kalan bir bölümünü temsil ettiği belirtiliyordu. Reddedilen bu karar tasarısını yalnızca Norveç, Hollanda, İspanyol ve İrlanda temsilcileri destekleyecek, Avusturyalıların yarısı ve bir de Yunanlı lehinde oy verecekti. Konferansın en başarılı sonuçlarından biri ise, sendika temsilcilerinden oluşan bir komisyonca hazırlanan Uluslararası Emek Bildirgesi'nin Paris'teki Barış Konferansı'na sunulmasıydı. Bu Bildirge'nin fiili sonuçlarından biri ise, 1919 Washington Konferansı'ndan sonra *Uluslararası Çalışma Örgütü* (ILO)'nün kurulması oldu.

Bern Konferansı'nda oluşturulan Sürekli Komisyon dört kez toplandı. Nisan 1919'da Amsterdam'da yapılan toplantıda, Paris'teki Barış Konferansı'na "Dört Büyüklerle" görüşme yapmak üzere bir Eylem Komitesi gönderilmesi ve Şubat 1920'de Cenevre'de yeni *Sosyalist Enternasyonal*'in kuruluş kongresinin toplanması kararlaştırıldı.

Ağustos 1919'da Lucerne'de toplanan 19 ülkenin temsil edildiği toplantıda, barış koşullarının eleştirisinde, Bern'de oluşan iki grup da anlaştı. Çoğunluktaki Branting-Alman-İngiliz grubu ile azınlıktaki Adler-Longuet grubu gerek yeni *Sosyalist Enternasyonal*'in kuruluş, gerekse Sovyet Rusya ve genel olarak komünist hareket karşısında alınacak tavır konusunda çok daha keskin biçimde bölündü. Azınlık, Moskova Kongresi'nin Manifestosuna karşın, hâlâ merkezi kucaklayan bir enternasyonalden yanaydı. Çoğunluk da Rusya'ya yapılan İtilaf müdahalesini kınamaya hazır olmakla birlikte, her türlü diktatörlük kavramına kesinlikle karşıydı.

Bern toplantısından sonra, kurulacak yeni *Sosyalist Enternasyonal*'in tabanı daralmaya başladı. Şubat 1920'de Fransız Sosyalist Partisi, ezici bir oy çoğunluğu ile Bern-Cenevre oluşumunu terketme kararı aldı. *Komintern*'e derhal girilmesi bir-iki oy farkıyla benimsenmedi, geniş tabanlı devrimci bir *Enternasyonal* oluşturulması için çaba harcanması kararlaştırıldı. Almanya'daki Bağımsızlar da Cenevre toplantısı karşısında tavır aldılar. Avusturya ve İspanya gibi Bern'e katılan birçok parti, Cenevre Kongresi'nin dayanacağı esaslardan hiç tatmin olmadıklarını bildirdiler.

Sonuç olarak Temmuz 1920'de Cenevre'de toplanan *Sosyalist İşçi Enternasyonali* (SİE), İngiliz-

Alman çoğunluk Sosyal Demokratlarının ekseninde oluştu. Yalnızca Belçika, İsveç ve Danimarka partilerinin ve birkaç önemsiz parti ve grubun desteği sağlanabilmişti. *III. Enternasyonal*'daki Sovyet egemenliği karşısında, İngiliz-Alman Sosyal Demokratları egemenliğindeki SİE sosyalist toplumun temel kurumu olarak parlamenter demokrasiyi bütünüyle benimsiyordu. İkinci temel yaklaşım "sosyalizasyon"du. "Bütün sanayilerin ve hizmetlerin toplum mülkiyetinde ve denetiminde olması." SİE merkezi Londra olacak, İngiliz İşçi Partisi hamilik yapacaktı.

Merkezi Amsterdam'da bulunan Uluslararası Sendikalar Birliği, -tam bağımsızlık ve eşit söz hakkı sağlanması koşuluyla- SİE ile birlikte çalışmaya hazır olduğunu açıkladı. SİE, 2. Kongresi'ni Ağustos 1925'te Marsilya'da, 3. Kongresi'ni Ağustos 1928'de Brüksel'de ve 4. Kongresi'ni ise Haziran 1931'de Viyana'da toplayacaktı.

İki Buçukuncu Enternasyonal

Bir yandan *II. Enternasyonal* geleneğini sürdüren batılı büyük sosyal demokrat partilerin reformist politikaları iyice sistemleştirerek hayata geçirme hazırlığı içinde oluşu, öte yandan *Komintern*'in 2. Kongresinde *21 Koşul*'u dayatması merkezci sosyalist parti ve grupları güç durumda bırakmıştı. Bunların çoğu aslında *Komintern*'e girmeye istekliydi, ama *21 Koşul* sonrasında kendilerine karşı açık ve net biçimde bölme politikalarının izlenmeye başlanması ve tabanlarından gelen radikalleşme baskıları, bu parti ve grupları yeni arayışlar içine itti.

Şubat 1921'de Viyana'da, 13 ülkeden gelen Sosyalist parti ve grupların temsilcileri bir konferans düzenlediler ve Sosyalist Partilerin *Uluslararası Emek Birliği*'ni oluşturdular. Daha çok "Viyana Birliği" ya da alaycı biçimde "İki Buçukuncu *Enternasyonal*" adıyla anılan bu oluşumun kökleri, savaş yıllarında İsviçre'de gerçekleştirilen Zimmerwald ve Kienthal Konferanslarına dek uzanıyordu. "İkinci"nin varisi olan Bern-Cenevre Konferansı ile "Üçüncü"nün ebesi olan Bolşevikler arasında kalma durumundan dolayı "2.5". *Enternasyonal* diye anıldılar. Viyana Birliği, kendisi için "*Enternasyonal*" statüsü ileri sürmedi, amaçlarının yalnızca, gerek parlamento, gerekse Sovyet (konsey) yanlısı olanları kapsayabilecek genişlikte bir *Enternasyonal*'in oluşmasına gidecek yolu hazırlamak olduğunu açıkladılar. Böylece Sosyalist birlik onarılacaktı.

Viyana Konferansında Avusturyalı sosyalistlerin yanında, Fransız ve Alman Bağımsızları, İngiltere'den Bağımsız İşçi Partisi, Çekler, Macarlar, İsviçreliler, Rus Menşevikleri ve Sosyal Devrimcileri vardı. Letonya, Litvanya, Yugoslavya ve Romanya'dan gruplar da konferansa katılmıştı. Temsil edilmeyen Fin ve Arjantin Sosyalist Partileri ise yolladıkları mesajlarla, Birliğe katılmak istediklerini açıklamışlardı.

Fransızlar ve Almanlar Konferansa ancak partilerinden kopan fraksiyonlar olarak katılabildiler. Çünkü daha çok kısa önce bölünmüşlerdi, karşıt fraksiyonlar arasında çok sert mücadeleler geçmişti. Fransa'da eski Sosyalist Partisi Aralık 1920'de koşulsuz olarak *Komintern*'e girme kararı almış ve Fransız Komünist Partisine dönüşmüştü; parti içindeki eski sağ ve merkez kanatlar, Pierre Renaudel ve Jean Longuet başkanlığında Partiden kopmuş ve Sosyalist Partiyi (SFIO) yeniden kurmuşlardı. Parlamentodaki parti grubunun çoğunluğu bu yeni oluşum içinde yeralmıştı. Almanya'da da benzer biçimde, Ekim 1920'de Halle kentinde toplanan Bağımsızlar (USPD) *21 Koşul* temelinde *Komintern*'le birleşme yönünde oy kullanmışlardı. Bu karardan sonra Halle Kongresi iki ayrı kongreye dönüştü. İkisi de *USPD*'nin devamı olduğu iddiasındaydı. Dauming ve Helene Stöcker önderliğindeki çoğunluk kanadı Aralık 1920'de Berlin'de *AKP* ile birleşme kongresi düzenleyecek, Almanya Birleşik Komünist Partisi doğacaktı. Azınlık kanadı ise, Ladebour, Crispien ve Hilferding önderliğinde, *USPD*'nin devamını kararlaştıracaktı. Çekoslovakya'da da bölünme meydana gelmiş, komünistler yumruk yumruğa kavgalardan sonra Sosyal Demokrat Parti'den kovulmuşlardı. Macaristan'da ise, Sovyet Cumhuriyetine katılan Sosyal Demokrat Parti, Beyaz Terör altında, kendini komünistlerden ayrı olarak yeniden örgütleme çabası içinde olmasına karşın, temsilcilerini Viyana'ya yollamayı başardı. İsviçre'de ise, Sosyalist Parti Konferansı *Komintern*'e girilmesi yolunda karar almış, ancak bu karar bütün parti üyelerinin katıldığı genel oylamada üçte iki çoğunlukla reddedilmiş, ayrılanlar küçük bir komünist partisi kurmuşlardı. *Komintern*'le pazarlık halinde olan İngiliz Bağımsız İşçi Partisi de *21 Koşul*'u reddetmiş, sonuçta partiden küçük bir komünist grup ayrılmıştı.

Viyana Birliği, "Sosyalizmi, devrimci sınıf mücadelesi hattında siyasal ve ekonomik iktidarı fethederek gerçekleştirmeyi amaçlayan Sosyalist Partilerin oluşturduğu bir Birlik" olduğunu açıkladı. Aslında İki Buçukuncu *Enternasyonal*, güçlü Avusturya Marksizmi geleneğinden önemli vurgular taşımaktaydı. Ve bugün bu gelenek Avrupa sosyalizmi içinde belli çapta bir etkiye hâlâ sahiptir. Avrupa sosyalistleri bugün de, işçi hareketinin ve sosyalist partilerin sekterce bölünüşü ile, Avrupa sosyalizmi adına önemli bir şansın kaçırıldığına inanmaktadırlar. Bu tür yaklaşımların bir uzantısı olarak, İtalyan Komünistlerinin Sosyalistlerle tek partide birleşme girişimi, bir yandan bu tür eğilimleri, diğer yandan da tarihin gecikmiş bir alayını yansıtmaktadır.

INTERNATIONAL INSTITUUT VOOR SOCIALE GESCHIEDENIS (AMSTERDAM) ARŞİVİNDEN

21 III. Enternasyonal ve Asya'da Devrimler

Stockholm'de çıkan Folkets Dagblad Politiken (Politik Halk Gazetesi) çizerlerinin, karikatürize ettiği Komintern Delegeleri: 1. Japonya Delegesi, 2. Rus Köylü Delegesi, 3. Clara Zetkin, 4. Krupskaya, 5. Rosa Bloch (İsviçre), 6. Nikolay (Petersburg), 7. Amerikan Delegesi, 8 ve 9. Kadınlar Kongresi Delegeleri, 10. Reichenbach (KAP, Almanya), 11. Colbjornsen (Norveç), 12. Coriale (Fransa), 13. Bill Haywood (ABD), 14. Amerikan Delegesi, 15. Eugen Claussen (Norveç), 16. Kobetsky (Yürütme Komitesi Sekreteri), 17. Kreibich (Çekoslovakya'nın Almanya tarafından ilhak edilmiş bölgesinin delegesi), 18. Burian (Çekoslovakya), 19. Abiloff (Azerbaycan), 20. Kadınlar Kongresi Delegesi, 21. Steinhart (Avusturya-Macaristan), 22. Relent (Fransız Sendikacı), 23. Amerikan Delegesi, 24. Terracini (İtalya), 25. Roland-Holst (Hollanda), 26. Jeanette Olsen (Norveç), 27. Radek, 28. Azerbaycanlı Kadın Delege, 29. General Cushmin, 30. Kadınlar Kongresi Delegesi, 31. Lazzari (İtalya), 32. Eugene Varga, 33. Rosmer (Fransa Delegesi ve Komintern Yürütme Komitesi üyesi), 34. Herran (İngiltere).

Viyana birliği, kendisine katılan partilerden faaliyetlerini birleştirmelerini istiyor, "dünya çapında tüm devrimci işçi sınıfını kucaklayacak tek bir *Enternasyonal*'in kurulması için çabalarını arttırmaya" çağırıyordu. Birlik, bu ilkeleri kabul eden, II. ve *III. Enternasyonal*'lere üye olmayan bütün partileri üye kabul etmeye açıktı. Üye partilerin, diğer uluslararası örgütlerle tek başına birleşme görüşmelerine kalkışmaması özellikle isteniyordu.

Viyana Konferansından çıkan en önemli metin, "Sınıf Mücadelesinin Yöntem ve Örgütlenmesi Üstüne Rapor"du. Burada Viyana Birliği, mevcut diğer enternasyonaller ile ilgili tavrını açıklıyordu. Bu raporda bir yanlışın üstünde vurgulayarak duruluyordu: Ekonomik ve siyasal koşullarının birbirinden çok farklı olmasını gözönüne almaksızın, sosyalizme bütün ülkelerde tek bir rotadan ulaşılmasını öngören tüm reçeteler hatalıydı. Örneğin, tarım ağırlıklı ülkelerle sanayi ağırlıklı ülkeleri aynı kefeye koymak, ya da büyük plantasyon ya da malikanelerin egemen olduğu ülkelerle küçük köylü ekonomisinin ağır bastığı ülkeleri; parlamenter demokrasiye sahip ülkelerle sahip olmayanları, askeri etkilere açık olanlarla olmayanları aynı reçetede değerlendirmek gibi. Viyana Birliği, uluslararası sosyalizmin kendisini sadece parlamenter demokratik yöntemlerin kullanımına bağlı saymasını saçma buluyordu. Bazı ülkelerde bu aracı kullanmak için hiç olanak yokken, diğerlerinde, demokratik kurumların gerici ve kapitalist sınıflar tarafından bastırılması olasılığı nedeniyle, halk oylaması boş bir hak haline gelebilirdi. Ama, *Komintern*'in sunduğu türden "Rus işçi ve köylülerinin gerçekleştirdiği devrimin mekanik taklidi"ne dayalı reçeteler de aynı ölçüde saçmaydı. İşçilerin siyasal iktidar için verdiği mücadele, farklı ülkelerde, zorunlu olarak, farklı biçimler alacaktı. Ancak kapitalist sınıfın zora başvurma olanağından, özellikle askeri güçten yoksun olduğu, bundan dolayı siyasal demokrasi mücadelesini doğrudan iç savaşa dönüştüremediği ülkelerde, işçi sınıfı siyasal iktidarı demokratik araçlarla ele geçirebilir. Ancak bu sağlansa bile, genel kural olarak kapitalist sınıf, ekonomik gücünü kullanarak işçi sınıfı tarafından ele geçirilen demokratik devlet iktidarının etkisini tarafsızlaştırmaya çalışacaktır. Böylesi bir durumda da, işçi sınıfı siyasal iktidara ulaştıktan sonra, kapitalist sınıfın direnişini kırmak için dikta araçlarına başvurmak zorunda kalacaktır. Proletarya diktatörlüğü, işçi sınıfı tarafından kazanılan devlet erkinin diktatörce uygulanması biçimini alacaktır. Demokratik parlamenter bir sistemin lehte koşulları altında gerçekleştirilen Devrimin, izleyeceği rota böyle öngörülüyordu.

"Ama kapitalist sınıfın, başkaldıran emekçi halk kitlelerine karşı, şiddete başvurarak yönetimini sürdürmeye yetecek güce sahip olduğu yerlerde, demokrasi kesintiye uğrayacak, baskı araçlarına başvurularak, işçi sınıfına açık savaş için meydan okunacaktır. Bu savaşta, kavgayı karara bağlayacak olan oy sandığı değil, karşılaşan sınıfların ekonomik ve askeri gücüdür. Bu koşullar altında, işçi sınıfı yöneten güç haline ancak kitlelerin doğrudan eylemi kanalıyla gelecektir (kitle grevleri, silahlı ayaklanmalar vb.) ve iktidarı yenilen kapitalist sınıfı bastırarak elinde tutacaktır. Bu durumda işçi sınıfının diktatörlüğü İşçi, Köylü ve Asker Konseylerine, Sendikalara ve diğer işçi sınıfı örgütlerine dayanmak zorundadır." Dolayısıyla, "diktatörlük" sözcüğüne, farklı durumlarda iki farklı anlam yüklenmektedir. Birinde, işçi sınıfı tarafından ele geçirilen devlet erki diktatörce kullanılmaktadır. Diğerinde ise, dikta erkinin özellikle işçi sınıfı kuruluşları tarafından, "İşçi, Köylü ve Asker Konseyleri" tarafından kullanılması sözkonusudur. Bolşevikler, eski devletin parçalanmasının ve yerine bütünüyle yeni bir proleter devletin inşasının evrensel bir zorunluluk olduğunu ilan ederlerken, Viyana Birliği, bunun ancak belirli durumlarda zorunlu olacağını savunuyordu; diğer durumlarda anayasal araçlarla işçilerin ele geçirdiği varolan devlet, sosyalist savunmada ve devrimci inşa sürecinde bir araç olarak kullanılabilirdi.

Viyana Birliği'nin Raporu, daha sonra kapitalist iktidarın özündeki uluslararası karakteri kabul ediyor ve şöyle sona eriyordu: "İşte bundan dolayı nihai kurtuluş, ulusal sınırlar içinde kazanılamaz, sadece uluslararası eylemin bir ürünü olabilir. İşçi Sınıfı Enternasyonali'nin asıl ödevi, bu eylemi organize etmektir!" Diğer iki Enternasyonal'in partilere tek tip elbise giydirmesine karşı çıkan rapor, şöyle devam ediyordu: "Çeşitli ülkelerdeki yöntemlerin bütün çeşitliliğini içerecek tarzda Enternasyonal, uluslararası kapitalizme karşı uyum içinde yürütülen eylemde, uluslararası işçi sınıfının tüm kaynaklarını birleştirmelidir." ..."Partilerin kendi teorileri temelinde yürüttükleri propaganda ve eylem önemli olmakla birlikte, belirleyici unsur olması gereken işçi sınıfının kendi kaderini belirlemesi, son tahlilde, parti öğretisinden hiç de daha küçük önemde değildir. Bu kendi kaderini belirleme, ancak bütün sınıf bilincine sahip işçileri bağrında birleştiren bir örgüt içinde hayata geçirilebilir. Ama böylesi bir uluslararası örgüt, yalnızca aldığı kararlar bütün bölümlerini bağlarsa fiili bir gerçeklik kazanabilir. Bundan dolayı, uluslararası örgütün her kararı, tüm ülke partilerin özerkliği üstünde gönüllü bir sınırlama anlamına gelir." Viyana Birliği bir yandan ülkelere göre eylem ve yöntem farklılığının gerekliliğini vurgularken, öte yandan da II. Enternasyonal partilerinin yandaş olduğu gevşek federasyon karşısında, ortak disipline duyulan ihtiyacı da vurguluyordu.

Viyana Birliği "çok aklı başında laflar" etmekle birlikte, dönemin büyük devrimci altüstlüğü içinde, iki Enternasyonal arasında sıkışıp kaldı. Açıklamaları, Bern ve Cenevre Bildirgelerinden çok daha radikaldi. Reformculara karşı çıkıyorlar, ama devrimcileri etkilemeyi de başaramıyorlardı. Birçok etkileyici söz etmekle birlikte, bunu hayata geçirecek güçten yoksunlardı.

İki yıl kadar sonra Viyana Birliği, 20 Mayıs 1923'de Hamburg'da düzenlenen kapanış

I. Kongre gibi II. Kongre'nin de ikamet yeri Moskova'ydı. Rus KP'sinin beş üyeliği, Polonya'yı temsil eden, ama yıllardır Rus KP'si için çalışan Radek ve Sendikalar bölümü ile Gençlik Enternasyonali'nin temsilcileri ile de destekleniyordu. Tüzük tartışmalarında Zinovyev, diğer parti'lerin temsilcilerinin sürekli Moskova'da EKKI merkezinde kalmasını önerdi. Alman Komünisti Paul Levi, temsilcilerin yalnızca üç ayda bir, EKKI'nin genel toplantıları için Moskova'ya gelmesi önerisini getirdi. Zinovyev itiraz etti: "Kongre'nin gerçekleştirmeye çalıştığı iş, militan proletaryanın uluslararası Genel Kurmayı'nın inşası"ydı, devrimci mücadele çağı yaşanıyordu. EKKI her zaman talimatlar vermek ve Enternasyonal adına konuşmak zorunda olacaktı. Bu nedenle bir partiyi Komintern'den atma yetkisi gibi geniş yetkilerle donatılmıştı. Zinovyev'in görüşleri benimsendi. Komintern'in 2. Dünya Kongresi, ne pahasına olursa olsun, II. Enternasyonal geleneğinden kopmak istiyordu. Bolşevikler, Komintern'in I. Enternasyonal'in geleneğini sürdürdüğünü savunuyorlardı. International Working Men's Association'ın Genel Konseyi ile, EKKI karşılaştırıldığında, bu iddianın doğruluğu tartışmalıydı. İlki, "Birliğe bağlı farklı ulusal ve yerel gruplar arasında uluslararası bir ajans" olarak işlev görüyordu. Bu mütevazi federasyon, üyelerinin eşit hakları temeline dayanıyordu ve Genel Konseyi sadece bir aracı rolü oynuyordu; Komintern'in sürdürdüğü bu gelenek değildi. Yürütme Komitesi çok geniş yetkilerle donatılmış, Komintern aşırı merkeziyetçilik ilkesi üzerine inşa edilmişti. "Şubelerin" (ulusal komünist partileri) Komintern'e bağımlılığını çok açık ifade eden örneklerden biri, 1938'de çok uzun bir devrimci geleneğe sahip olan Polonya Komünist Partisi'nin, EKKI'nın onayladığı bir kararla dağıtılmasıydı. Gerekçe, parti önderliği

21 III. Enternasyonal ve Asya'da Devrimler

saflarına düşman ajanların yoğun biçimde sızmasıydı. 1956'da SBKP, Polonya Birleşik İşçi Partisi, İtalyan, Bulgar ve Finlandiya KP'lerinin yaptığı açıklamaya göre, bu karar, ''daha sonra maskeleri düşen ajan provakatörlerin yalan tanıklığı ile'' alınmıştı. Aslında, Bolşevik Partisinin Komintern'de kullandığı nüfuz, tüzüğün tanıdığı konum ve EKKI'deki üyelerinin sayısıyla ölçülemeyecek kadar büyüktü. SBKP, fiilen iktidardaki tek komünist partisiydi ve bütün Dünya Kongreleri onun toprakları üstünde toplanmıştı. Yine de ilk dönemde Komintern, henüz SBKP'nin doğrudan etkili olduğu bir araç değildi. Aslında, SBKP'nin sürekli üstün bir konumda kalması Lenin'in de niyeti değildi. Diğer partilerden yoldaşlarla tartışma, karşılıklı ikna ve uzaklaşma yöntemlerine gidiliyordu. Sol Kanat Komünizmi'nde, Lenin, eğer Devrim ileri ülkelerden birinde bile üstün gelse, Rusya'nın kısa sürede model olmaktan çıkacağını, bir kez daha geri konuma düşeceğini söylüyordu. Batı'da olaylar Lenin'in ve diğer Bolşevik liderlerin beklediği gibi gelişmedi. Komintern 1923'e kadar özellikle Orta Avrupa, Almanya, İtalya ve Balkanlarda, dünya devrimini ilerletmeye çalışmıştı. Taktikleri arasında ayaklanmaların yanısıra, 1921'den sonra başvurulan ''birlik cephesi'' de vardı; Almanya'da Saksonya ve Tübingen'de olduğu gibi, Sosyal Demokrat-Komünist hükümetlerin kurulması da başarıya götürmedi. Savaş sonrasının ''devrimci bunalımı'', Bulgaristan ve Hamburg'daki komünist ayaklanmaların bastırılmasıyla, 1923 güzünde sona erdi. III. Enternasyonal'in tabyası olarak sadece Rusya kalmıştı. Bu nedenle, Komintern'de yapılan tartışmalar, 1922'den başlayarak, daha çok Sovyetler Birliği'nin sorunları etrafında döndü. Kustodiyev'un III. Enternasyonal'in I. Kongresi'nin açılışı nedeniyle Petersburg'daki Urizki Meydanlarında Şenlikler adlı tablosu.

"Doğu Halkları 1. Kongresi" olarak ilan edilen toplantıya, Fas'tan Mançurya'ya 32 "doğu ulusundan" 1891 delege katıldı. Zinovyev'in EKKI *Plenum'una 20 Eylül'de verdiği rapora göre, katılanların üçte ikisi komünistti. En kalabalık gruplar şunlardı: 235 Türk, 192 İranlı, 157 Ermeni, 104 Rus, 100 Gürcü, 82 Doğu Kafkasyalı, 61 Tacik, 47 Kırgız, 41 Yahudi, 35 Türkmen vb. Ayrıca Doğu'nun siyasal yaşamında bir yenilik olarak 44 de kadın delege vardı. Türk delegeler arasında Enver Paşa da vardı.* EKKI, *başkan ve iki üyesini Kongre'yi yönetmekle görevlendirdi. Zinovyev, Karl Radek ve Bela Kun. Ayrıca "emperyalist" ülkelerdeki işçi partilerinin temsilcileri olarak Tom Quelch (İngiltere), Johannes Proost (Hollanda), John Reed (ABD) de toplantıya katıldı.* Komintern *temsilcileri yaptıkları heyecanlı konuşmalarla, katılan delegeleri batı emperyalistlerine, özellikle İngiltere'ye, kendi ülkelerindeki sömürücülere karşı harekete geçmeye çağırdılar. Hatta Zinovyev İngiliz ve Fransız emperyalizmine karşı 'Cihat' açılmasından bile söz etti: "İngiliz hükümetine karşı her türlü devrimci mücadeleye yardıma hazırız... Doğu'ya kendisini İngiliz emperyalizminden kurtarması için yardım etmek görevimizdir..."*

Komintern *Doğuya Bakıyor...*

Komintern'in "doğu politikaları"nın özel olarak değerlendirilebileceği, ayrı bir çerçeveden sözetmek mümkün mü? Böyle bir sorunun, asgari bir uyuşma temelinde çoktan yanıtlanmış olması gerekirdi. Ne var ki, bir yanda geleneksel yorumların bu eski defteri pek açmak istememeleri, öte yandan genel Marksist kökenli diğer akımların aynı geçmişe neredeyse bir engizisyon mantığıyla yaklaşmaları, 1919-43 pratiğini verimsiz bir hınç dökme duvarı konumuna getirmiştir.

Komintern, doğudaki birikime yaklaşımda kendi adına Marksistçe bir yol bulmaya çalıştı. Bu arayışın kendine özgü güçlükleri vardı. En başta Marx'ın geçerliliği Rusya için bile tartışılmış olan "aşırı batılı" modelini bu kez çok daha ücra alanlara taşımak gerekiyordu. Sonra, Lenin'in emperyalizm teorisinde doğuyla batının aynı çözümleme bütününe yerleşmesiyle de iş bitmiyordu. Çünkü, *Komintern* bir emperyalizm-kapitalizm araştırmaları enstitüsü değil, bir ihtilal örgütüydü. Dolayısıyla devrim sorunu da, sömürge ve yarı sömürgeler bağlamındaki somut hedefleri, güçleri ve araçlarıyla birlikte, üstelik uygulamacı bir açıklıkla ortaya konulmak zorundaydı.

ÖZEL ÇÖZÜMLEME GÜÇLÜKLERİ

Böyle bir görevde, önce yöntemsel sorunlar dikkat çekiyor. Örneğin batıya ilişkin politikalar açısından bakılırsa *Komintern*, 1848'lere dek inen, 70 yıllık bir teori-pratik alışverişine ve bunun oluşturduğu zemine yerleşebiliyordu. Özetle batıda, *Komintern* kendini daha çok "evinde" hissedebiliyordu.

Oysa sömürge ve yarı sömürgeler açısından bakıldığında, teori-pratik ilişkisinin *Komintern*'in kendisiyle aynı doğum tarihine sahip olduğu görülecektir. Bir ön birikimden ve modelden yoksunluk, böylece *Komintern*'in doğu politikalarına kaçınılmaz bir pragmatizm sokuyor. Kuruluşun 24 yıllık tarihinde bu pragmatizm ve Sovyetler'deki kazanımların korunmasına ya da metropoldeki süreçlerin hızlanmasına yapabileceği katkı açısından, ama hep batıya bakan bir içerik taşıyacaktır.

İkinci bir güçlük, iç farklılaşmaların doğuda belirli bir sınırın ötesine taşmasından kaynaklanır. Örneğin proletaryanın fiziksel varlığı, hareketliliği, devrimci önderliğin oluşup yerleşmesi gibi ölçütlerle bakıldığında *Komintern* dönemi Asya'sı, aynı dönemin Avrupası'na göre çok daha belirgin iç eşitsizliklerin temsil olunduğu bir alandır.

Komintern ilk ağızda "proletaryası olan ve bu nedenle ulusal mücadelenin aynı zamanda toplumsal bir içerik de taşıması gereken" ülkeleri ötekilerden ayırmayı denedi. Ancak ortada gene de bir belirginlik yoktu. Örneğin 1920'lerin ortasında, göreli batılılığı ve başarı kazanmış ulusal kurtuluşçuluğu nedeniyle ön sıralarda yer verilen Türkiye'de, bu önemle örtüşen bir aydın ve proletarya hareketliliğinden sözetmek mümkün değildi. Buna karşılık Çin'in özellikle birkaç kentinde proletaryanın gösterdiği hareketlilik, neredeyse Avrupa'nın işçi merkezleriyle yarışacak boyutlar kazanabilmişti. Özetle eşitsiz gelişim, emperyalizmin etkisindeki tüm alanlara yayılarak ilginç çelişki yığılmaları getirirken, *Komintern*'in sınıflamaları bu çeşni karşısında yetersiz ve kategorik kalabiliyordu.

Sonuçta *Komintern* politikaları belirli bir bütünlük aradığı ölçüde "en genel"i vurgulamak zorunda kaldı. Daha özele inilip sınıf mücadelesinin taktik incelikleri değerlendirildiğindeyse, bunlar gene kaçınılmaz biçimde tikel (örneğin Çin) kimi deneylere ilişkin bir nitelik taşıyabiliyordu.

Bu yöntemsel güçlükler, *Komintern* politikalarının belirlenmesinde ağırlıklarını sürekli olarak duyurdular. *Komintern*'in batı politikaları (doğru yanlış, iyi kötü) belirli tarihsel deneyimlere ve geleneklere oturtulmaya çalışılmış, bu anlamda her politikanın kendine özgü bir teorik söylemi olmuştu. Buna karşılık doğu politikaları neredeyse katıksız pratiğin içinden ve daha çok bir etki-tepki dinamiğiyle belirlendi. Örnek gerekirse, *Komintern*'in 1929-33 arası "sol" dönemi, batıya genel bir kapitalist bunalım öngörüsü ve sosyal demokrasinin sınıf niteliğine ilişkin genel gerekçeleriyle birlikte yansırken, doğuda aynı tutumun diyelim "ulusal burjuvazi"'yi hedef alan simetrisini bulmak pek mümkün değildir. Sertlik, elbette doğuya da bir ölçüde yansımıştır; ancak özellikle pratiğin sınırları içinde ve en çok da Çin'de *Kuomintang*'ın ihanetine yönelik tepkilerden kalkarak...

KOMİNTERN VE ROY'UN TEZLERİ

Gözlerin doğuya göreli olarak en çok çevrildiği uğrak-

21 III. Enternasyonal ve Asya'da Devrimler

konferansından sonra, tekrar II. Enternasyonal'e katılma kararı aldı. Ledebour önderliğindeki azınlık kanadı, "saflarında en adi türden faşist örgütlerin yer aldığı" *II. Enternasyonal*'e katılma kararını bir "Açıklama" ile protesto etmek istediyse de, bu açıklamanın okunmasına olanak tanınmadı. Ancak Avusturya marksizmi, Avusturya işçi sınıfı saflarında oldukça başarılı ve mücadeleci örgütlenme sağlamayı başardı. Ve Avusturya işçileri, yenilmekle birlikte, 1934'te faşizme karşı silahlı işçi direnişinin en onurlu örneklerinden birini sergilediler.

Viyana Birliği'nin kısa ömründe başardığı en önemli eylem ise üç enternasyonal'in temsilcilerini biraraya getirmek oldu. Viyana Birliği 1922 yılı başlarında dünyadaki bütün işçi örgütlerinin genel bir konferansta biraraya gelmesini önerdiler. *Komintern*, o sıralarda yeni oluşturulan birleşik işçi cephesi politikasının da ilk heyecanı ile teklifi derhal kabul etti. Şubat 1922'de toplanan *EKKI* genişletilmiş oturumu bütün komünist partileri adına projeyi olumlu karşıladı ve ister Amsterdam *Enternasyonal*'ine, ister *Profintern*'e üye olsun bütün sendikaların, ya da bağımsız sendika birliklerinin konferansa katılması önerisinde bulundu. Siyasal fikirlerde ilke farklılıkları olmasına karşın, "emekçi kitlelerin eylem birliği" sağlanabilirdi. *II. Enternasyonal* teklifi daha ihtiyatlı karşıladı. Konferans toplanması kararından önce, üç enternasyonalin temsilcileri arasında bir ön toplantı yapılmasını önerdi.

Ve böylece kamuoyu 2 nisan 1922'de Berlin'deki Reichstag binasında garip bir toplantının açılışına tanık oldu. *II. Enternasyonal* adına katılan en kalabalık grup Ramsay MacDonald başkanlığındaki İngilizlerdi (6 kişi); Vandervelde başkanlığındaki Belçika grubu da dikkat çekiyordu. İki Buçukuncu *Enternasyonal* grubunun başını Avusturyalı Adler ve Bauer çekiyordu. Grupta Fransa'dan Longuet, iki Rus *Menşevik*'i Martov ve Abramoviç, *İngiliz Bağımsız İşçi Partisi*'nden Wallhead de vardı. *Komintern* heyetinde ise Rusya adına Buharin ve Radek, Almanya adına Klara Zetkin vardı. Üç heyette de temsil edilen tek ülke Almanya idi. Üç enternasyonale de üye olmayan *İtalyan Sosyalist Partisi* adına da Serrati toplantıya gelmişti. Gürcü *Menşeviği* Çeretelli de *II. Enternasyonal* heyeti içindeydi ve Gürcistan'daki *Menşevik* rejimin yıkılışı çok taze bir olaydı.

Toplantıdan çok sınırlı sonuçlar sağlanabildi. O da *Komintern* delegelerinin ne pahasına olursa olsun, tartışmayı kopma noktasına vardırmayışları ve ortak bir açıklama için büyük ödünler vermesi sayesinde sağlandı. Ama özellikle Vandervelde ile Radek arasında çok sert suçlamalar içeren tartışmalar da geçti. Radek, Versailles antlaşmasına birlikte karşı çıkılmasını gündeme getirince, ülkesinin çıkarlarına ters geldiği gerekçesi ile Vandervelde buna karşı çıktı ve üç sorunu gündeme getirdi: 1) İşçi örgütleri içinde komünist hücreler oluşturuluyordu; 2) Ukrayna ve Ermenistan'ın işgalinden sonra Gürcistan'daki *Menşevik* rejim, "*Bolşevik* emperyalizmi" tarafından devrilmişti; 3) Yakında Moskova'da *Sosyalist Devrimci* liderlerin yargılanmasına başlanacaktı. Radek ise, Vandervelde ile MacDonald'a, savaşı bir "sosyalist" olarak desteklediklerini ve burjuva hükümetlerine katıldıklarını hatırlatarak saldırıya geçti.

larda bile *Komintern* önderliğinin temel sorunu hep batı olmuştur. Yanlış anlaşılmaması gerekir: *Komintern*, eğitim, kadro, maddi destek, vb. alanlarda doğuya hiçbir dönem baştan savıcı yaklaşmadı. Ancak doğudaki birikimin teorik dökümünde, beklenti yoğunluğunun batıya dönük olmasından kaynaklanan bir kolaycılıktan sözetmek mümkündür. 1917'yi emperyalist zincir ve onun zayıf halkasıyla açıklayan gelenek, doğudaki kimi ülkelerin aynı zincire belki de yeni zayıf halkalar olarak eklenebilmeleri olasılığı üzerinde yeterince durmamıştır. *Komintern*'in özellikle Çin politikalarında görülen yanlışlıklar, en başta bu yetersizlikle açıklanabilir.

Oysa en başlarda, örneğin *Komintern*'in 2. Kongresi'nde, doğudaki devrimci süreçlere ilişkin oldukça ciddi bir tartışma ortamı yaratılabilmişti. Gene bu kongrede doğu sorunu üzerine tezler değerlendirilirken, ilginç ve gelecek açısından anlamlı bir saflaşma ortaya çıkıyordu. Doğudaki ulusal hareketler içinde doğrudan burjuva yönelimli ve açıktan sosyalizm düşmanı olanların farklılaşmasına dikkat çeken ve bu gözlemleriyle "devrimci önderlik" gereğini özellikle vurgulayan Roy'un tezleri, ardındaki desteğe karşın, batılı *Komintern* önderlerince bir ölçüde soğuk karşılanıyordu. Batılı Marksist ortodoksluğun bu tutumundaki asıl neden, Roy'un doğuyu merkez, doğudaki devrimleri de batı devrimleri için bir olmazsa olmaz gören aykırı sistematiğiydi. Böylelikle *Komintern*'de, doğuya ilişkin olarak daha baştan kazanılabilecek bir uyanıklılık ve radikalizm, Roy ve benzerlerinin aşırı doğucu kimlikleriyle sakatlanıyor ve hakettiği değeri bulamıyordu.

***Komintern* gene de iki konuda ilkesel olmaya çalıştı: Birincisi, komünist hareketin örgütsel ve ideolojik bağımsızlığı; ikincisi, komünist önderliğin belirli bir kitlesellikle desteklenmesi halinde, batıdaki devrimlerin (ya da güçlenmiş bir Sovyetler'in) de yardımıyla, kapitalist gelişim aşamalarının atlanarak sosyalizme geçebilme olasılığı... Ne var ki, ulusal hareket içindeki farklı yönelimleri ayrıştırabilmede yetersizlik, bu ilkelerin daha ileri ve koruyucu adımlarla pekiştirilmesini engelledi. Aynı eksiklik nedeniyle genç komünist hareketler pek çok durumda kendi "yanıbaşlarına" karşı savunmasız kaldılar. Örneğin Türkiye'deki hareket esasen sınırlı olan kadroların hep "yanıbaşını" yitirirken, Çin'de proletaryenın öncü kesimleri *Kuomintang*'a ılımlı bakan genel politikaların yan ürünü olarak, fiziksel anlamda yokedilebilinmiştir.**

***Komintern* batıya ilişkin olarak, kapitalist birikim süreçlerinin nesnel dinamikleri ışığında yükseliş ya da iniş projeksiyonları da yapabiliyordu. Örneğin 1928'deki "sola dönüş" başka gerekçelerin yanısıra, kapitalist dünyayı sarsan bunalımın öngörüsüne dayanır.**

Benzer türde projeksiyonlar Asya ülkeleri için elbette geçerli olamazdı. Örneğin Çin'de zaman zaman İç Savaş, daha uzun bir zaman kesidinde de Japon saldırısına direniş biçimlerini alan sürekli bir hareketlilik sözkonusuydu. Sonuçta *Komintern*'in doğu politikaları hareketin sürekli olduğu yere, yani Çin'e ilişkin taktiklere indirgenmeye başladı. 1928'de *Komintern*'in resmî sözcüleri genel olarak doğu için "henüz birikmekte olan deneyler"den sözederken, Hindistan'daki durum bir ön "mayalanma" olarak niteleniyordu. Türkiye'ye gelince; kitle hareketliliği şöyle dursun, tasfiyeye uğramış bir partinin, kadrolarıyla birlikte yeniden inşasıydı gündemde olan...

O halde *Komintern*'in ilk yıllarına, özellikle de 2. Kongre'ye damga vurabilen kimi umutların zamanla sönmeye yüz tuttuğunu, Sovyet dış politikası açısından taşıdığı önem dışında doğunun devrimci teori-devrimci politika alanında önemli bir malzeme oluş niteliğini (Çin dışında) yitirdiğini söylemekte sakınca yoktur. Örneğin özellikle 1926-42 yılları için, tek başına Çin'deki süreçlerin incelenmesi bile, *Komintern*'in "genel" doğu politikalarının değerlendirilmesinde yeterli olacaktır.

Yazının başında, *Komintern*'e bir "hınç duvarı" olarak yaklaşıldığından sözedilmişti. Gerçekte, tarihin tanık olduğu üç *Enternasyonal*'den son ikisi bir öncekinin uçlarına duyduğu tepkilerle, hatta ondan öç alırcasına şekillendi. *Komintern*, sonuncu *Enternasyonal* örgütlenme girişimiydi. Troçkici *IV. Enternasyonal* bir yana bırakılırsa tarih aynı kapsamda bir başka uluslararası örgütlenmeye tanık olmadı.

Gene de *Komintern*'e yönelik hıncın, örneğin bir dönem Maoizmin büründüğü ulusalcılık ve batı düşmanlığıyla alınmaya çalışıldığını söylemek mümkündür. Marksizmin doğulu ve "kendine özgü" bir yorumu olarak Maoizm kuşkusuz çok değişik etmenler açısından ele alınabilir. Ancak, böyle bir çizginin ortaya çıkabilmesinde, *Komintern* yönelimi ve politikalarının, Çin devrimci hareketinde "biriktirdiklerinin" çok özel bir payı da olmalıdır.

METİN ÇULHAOĞLU

Bakû'da 26 komiserin kurşuna dizilişi, Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in öldürülmesi, Versailles antlaşmasının sömürge baskısını onaylamasını gündeme getirdi. Macaristan'daki beyaz terörü de hatırlattıktan sonra, bu katliamların sorumlularının ortaya çıkarılması için araştırma yapılmasını önerdi. Beklenmedik şekilde Serrati de *Komintern*'i savunan bir konuşma yaptı.

Radek, bu konferanstan önce, Alman hükümeti ile Sovyet hükümeti arasında Versailles antlaşmasını eleştiren Rapollo Anlaşmasının kotarılmasını sağlamıştı. *Enternasyonal*'lerin de ortak biçimde Versailles antlaşmasını kınamasını sağlama istiyordu. Ancak bir çok ödün vermesine karşın bunda başarılı olmadı.

Radek şöyle diyordu: "*II. Enternasyonal* partilerine güvenmiyoruz; bu güven konusunda yalan söyleyemeyiz. Ama buna rağmen şunu söylüyoruz: 'Sorun birbirimize güvenip güvenmemiz değil; işçiler ortak bir mücadele talep ediyor, o halde bunu başlatalım!' "

Sonunda 5 Nisan 1922'de ortak bir açıklamanın çıkması sağlanabildi. Üç enternasyonalin üçer temsilci bulunduracağı bir Dokuzlar Komitesi kurulacak, gelecekteki "Konferans" için hazırlıkları bu komite yapacak, ayrıca *Amsterdam Sendikalar Enternasyonali* ile *Kızıl Sendikalar Enternasyonali* arasındaki görüşmelere nezaret edecekti. Bu arada Radek en büyük tavizi vermişti: Moskova'da yargılanacak olan 47 Sosyal devrimcinin istedikleri avukatı seçmesine izin verileceği, yargılamaların kamuoyu önünde sürdürüleceği ve üç enternasyonalin temsilcilerinin izlemesine olanak tanınacağı konusunda *Komintern* temsilcilerinin taahhütte bulunduğu, ortak açıklamada yeraldı. Verilen bir diğer taviz ise, üç yürütme kurulundan yetki alan Komitenin, Gürcü sorunu ile ilgili araştırma yapması ve gelecekteki konferansa rapor sunmasının da *Komintern* temsilcilerince kabul edilmesi idi.

Mümkün olduğu kadar erken bir tarihte sol örgütlerin genel konferansının toplanması için tarafların istekli olduğunu bildiren açıklama, daha sonra Sovyetlerin batılılarla birlikte katılacağı ilk uluslararası toplantı olan Cenova Barış konferansı sırasında, eğer bu gerçekleştirilemezse, 1 Mayıs'ta her ülkedeki işçi kitlelerinin birlik içinde büyük gösteriler düzenlemesi çağrısında bulundu:

"Sekiz saatlik iş günü;

Kapitalist güçlerin tazminat politikaları nedeniyle olağanüstü artan işsizliğe karşı mücadele;

Kapitalist saldırı karşısında proletaryanın birleşik eylemi;

Rus Devrimi'nden, açlık içinde Rusya'dan yana tavır; bütün ülkelerin Rusya ile yeniden siyasal ve ekonomik ilişki kurması;

Her ülkede ve *Enternasyonal* içinde proletaryanın birleşik cephesinin yeniden kurulması için" derhal kitle gösterileri düzenlenmeliydi.

Lenin bu ortak açıklama uğruna verilen tavizleri çok fazla bulacak, Radek ve Buharin'i sert biçimde eleştirecekti. Sosyal devrimcilerin yargılanmasına ilişkin verilen tavizler, 'teröristlere' bağışıklık kazandıracaktı. Bütün bunlar, "devrimci proletaryanın gerici burjuvaziye verdiği

Bir dünya savaşının yaşanmış ve bir dünya devriminin yaşanmamış olmasının 1920'lerde Avrupa'da yarattığı ruh halinin en anlamlı göstergelerinden biri, Oswald Spengler'in çetrefil bir dille yazılmış, Batının Çöküşü *kitabının 1918'de yayınlanır yayınlanmaz popüler bir 'best-seller' haline gelmesiydi. "Çöküş", hastalık", çürüme", "yozlaşma" iki savaş arası dönem boyunca içinde yaşanılan dünyayı betimlemek için en sık başvurulan kavramlardı. Thomas Mann Batı dünyasının önündeki entelektüel ve varoluşsal seçenekleri karşılaştırdığı ve tartıştırdığı* Büyülü Dağ *(1924) romanına mekân olarak bir sanatoryumu seçti. Bir yandan Avrupa'yı savaştan koruyamamış olan geleneksel terbiye ve değerlere duyulan inanç yitirilirken, diğer yandan geri olan her şey genel yozlaşmanın bir sembolü gibi değerlendiriliyordu. Örneğin Caz popüler kaynağına karşın, Otto Dix'in 1927-28 yıllarında yaptığı* Triptychon Grossstadt'da *(Büyük Şehir Üçlemesi) olduğu gibi, sefahatla özdeşleştiriliyordu.*

21 III. Enternasyonal ve Asya'da Devrimler

ZİNOVYEV, GRİGORİ YEVSEYEVİÇ (1883-1936)

Ekim Devrimi'nden önce her zaman Lenin'le birlikte davranmış ve *Komintern*'in kuruluşunda başkanlık yapmış olan Grigori Yevseyeviç Zinovyev 11 Eylül 1883'te Ukrayna'da Kerson'a bağlı Yelizavetgrad'da doğdu. Küçük çiftçilikle uğraşan bir Yahudi ailesinin oğlu olan Zinovyev iyi bir eğitim gördü. Henüz onyedi yaşındayken devrimci hareketin etkin isimlerinden biri oldu ve 1901'de *Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi*'ne (RSDİP) girdi. Asıl adı Radomislaskiy olan Zinovyev, 1903'te İsviçre'de Lenin ve Plehanov'la tanıştıktan sonra parti içinde *Bolşevikler*'in safında yeraldı. 1905 Devrimi sırasında bir grup *Bolşevik*'le birlikte Petersburg'a gelerek genel grevin örgütlenmesine katıldı. 1907'de Londre'ds yapılan *RSPİD*'in V. Kongresi'nde merkez komitesine seçildi, bir yıl sonra da kısa bir süre tutuklu kaldı. Daha sonra Avrupa'ya giderek Lenin'le *Proletari* (Proletarya) gazetesinin yayın kurulunda çalıştı, 1912'de yeniden *Bolşevik* partisinin merkez komitesine seçilerek Krakov'deki merkez komite bürosunu yönetti. Nisan 1917'de Lenin'le birlikte Petersburg'a dönen Zinovyev, Lenin'in *Nisan Tezleri*'ni açıklamasından sonra ilk kez farklı görüşler taşıdığını belirtti. Bununla birlikte yine de *Pravda*'nın bir editörü olarak parti içindeki konumunu korudu, Temmuz 1917'de Lenin'le birlikte saklandı, Ağustos'ta Petersburg'a dönerek *Proletarya* ve *Ruboçiy Put* (İşçilerin Yolu) adlı parti organlarında yazmaya devam etti ve merkez komitesindeki çalışmalarını sürdürdü.

Zinovyev, ayaklanmaya ilişkin hazırlıkları *Bolşevik* olmayan basına sızdırdı. Devrimin gerçekleşmesi üzerine hükümetin bir koalisyondan oluşmasını savundu. Bunun da gerçekleşmemesi üzerine partinin merkez komitesinden istifa etti. Ocak 1918'de Petersburg'un savunulması için oluşturulan Devrimci Komite'nin başına getirilerek Lenin'in önermiş olduğu barış tezlerini destekledi, aynı dönemde Politbüro üyeliğine seçildi. Parti içindeki konumunu yeniden kazanan Zinovyev, Mart 1919'da Moskova'da yapılan *Komintern*'in I. Kongresi'nde yürütme kurulu başkanlığına seçildi, ardından da Eylül'de Bakü'de toplanan Doğu Halkları Kurultayı'na başkanlık etti. Zinovyev bundan sonra Kamenev ve Stalin'le birlikte Troçki'ye karşı oluşturulan *Troyka* (Üçlü Yönetim) içinde yeraldı, Lenin'in ölümünden sonra hızlanan tasfiye sürecine katkıda bulunarak 1925'te de sol kanadın parti dışına itilmesini sağlayenlardan biri oldu. Ancak 1926'da bu kez de Kamenev ve Troçki'yle birlikte Stalin'e karşı cephe alan Zinovyev, aynı yıl Politbüro'dan, bir yıl sonra da partiden ihraç edildi. Bu arada *Komintern*'deki görevini de bıraktı. 1928'de ise daha önce parti içinde yapmış olduğu "hatalarını" itiraf ederek tekrar partiye alındı. Fakat 1932'de yeniden çıkarılarak, sürgüne gönderildi. Ocak 1935'te ise Sergey Kirov'un öldürülmesi olayında Kamenev'le birlikte suçlu görülerek, gizli duruşmalarda yargılandı. Aynı zamanda Troçki ile işbirliği yapmak ve Stalin'le diğer parti önderlerini öldürmekle suçlanıyordu. Sonunda 25 Ağustos 1936'da idame mahkûm edilerek, kurşuna dizildi.

siyasal tavizlerdi" ve karşılığında "hiçbir şey" alınmamıştı. "Diplomatları kimliğinde, burjuvazi, *Komünist Enternasyonal*'in temsilcilerinden çok daha akıllı olduğunu bir kez daha kanıtlamıştı."

Birleşik işçi cephesi taktiğinin pek yürümeyeceği anlaşılıyordu. Ama yine de *Pravda*, hâlâ bütün ülkelerde birleşik gösteriler yapılması çağrılarında bulunuyordu; "sendikalar, komünistler, anarşistler, sosyal demokratlar, partisiz işçiler, sermayeye karşı olan Hıristiyan demokratlar birlik halinde" yürümeliydi. 1 Mayıs 1922'de ilk kez *Rus Komünist Partisi* sloganları arasında ilk kez "Dünya Devrimi"ne yer vermedi.

Ancak kısa süre içinde, yukardan aşağı doğru işçi sınıfı birliği sağlama taktiklerinin başarılı olmadığı anlaşıldı.

Berlin toplantısından altı hafta sonra, Fransız, İngiliz ve Belçika partileri II. ve İki Buçukuncu Enternasyonallerin III. olmadan birleşmesi için hazırlık yapacak bir konferansın toplanması yolunda karar aldılar. 23 Mayıs 1922'de üç enternasyonalin ortak örgütleme komitesi, Berlin'de ilk toplantısını yaptığında *Komintern* temsilcileri çekildiklerini açıkladılar. Bu garip deneme, aynı zamanda birleşik işçi cephesi taktiğinin geri plana itilmesinin gerçeklerinden biri oldu.

Avrupa'da Sol Komünizm Hayaleti

1919 boyunca Avrupa'da *Komintern* yanlısı sol grup ve partiler içinde, yoğun bir parlamentarizm tartışması yaşandı. *Komintern*'in birinci kongresinin metinlerinde de, parlamenter mücadeleye katılım konusunda açık bir şey söylenmiyor, ana vurgu Konseyler üzerine yapılıyordu. Almanya'da *KPD*, başlangıçta parlamertarizme karşı çıkarken, taktik nedenlerle Ekim 1919 seçimlerine katılıyor ve üyelerinin yarısını bu nedenle yitiriyor, *Komünist İşçi Partisi* sınıf saflarında partiye rakip etkili bir çalışma yürütmeye başlıyordu. İngiltere ve Fransa'da da, *Komintern* yanlısı gruplar arasında parlamentarizme karşı güçlü bir çıkış vardı. Sonuç olarak tek tek bu gruplar küçük ve etkisiz olmakla birlikte, *III. Enternasyonal*'e ilk giren kesimler arasında önemli bir bölüm oluşturuyorlardı.

Bolşevikler, kitleleri ayaklandırmak, burjuva partilerine ve politikalarına saldırmak için devrimcilerin parlamenter kurumlara katılması politikasını oldum olası uygulayagelmişlerdi. Ancak devrim dalgasının yükselme dönemlerinde bu silahın terkedileceğini savunmuşlardı. *Bolşevikler*'in bu tavır ve deneyimleri Batı Avrupa'da o dönemde çok az biliniyordu. Bilinen ise *Komintern Manifestosu*, Lenin'in *Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü Tezleri* ve Kongre'ye katılım çağrısı idi. Davet mektubunda parlamentarizme karşı çıkıldığı gibi, sendikalist unsurlar da komünist harekete katılmaya çağrılıyordu. Lenin'in tezlerinin ana teması parlamenter sistemin proletaryayı bastırma aracı olduğu ve yerini proletarya diktatörlüğünün alması gerektiği idi. Hiçbir metinde komünistlerin parlamentolardan geçici olarak yararlanılacağı önerisi yoktu. Aslında *Bolşevikler*'in kafasında da, büyük devrim beklentisi içinde, bu sorunlar çok gerilere itilmişti. İlk kez Temmuz 1919'da Lenin, proletaryanın sınıf mücadelesinde parlamento faaliyetlerinden yararlanmayı ihmal etmemesi gerektiğini İngiliz *Bağımsız İşçi Partisi* önderi MacDonald'ı eleştirirken belirtmiş, Zinoviev ise *Komünist Enternasyonal* dergisinin Eylül 1919 sayısında konuya ilk kez ayrıntılı biçimde değinmişti. Ona göre, parlamenter hükümete karşı olmak, devrimcilerin devrim öncesi dönemde parlamento seçimlerinden, kaçınmasını gerektirmez. Tersine devrimci strateji parlamentonun bir silah olarak kullanılmasını gerektirir. Ama bu mesajlar yerine ulaşmadan *KPD*, Heidelberg Kongresi'nde bölünmüş, Fransa'da Loriot Kasım seçimlerine katılmamış, İngiltere'de sol gruplar anti-parlamenter kampanyaları yoğunlaştırmıştı. Derken sorun, *Komintern*'de daha ciddi bir hal aldı. Çünkü 1920 başlarında *Komintern*'in Amsterdam'da oluşturmaya çalıştığı Batı Avrupa Bürosu'nda sol kanat egemen oldu.

Komintern'in yetkili temsilcisi Rutgers Kasım 1919'da iç savaş ve abluka engellerini aşarak Amsterdam'a ulaştı. Burada oluşacak Büro'da üç dilde bülten yayınlayacak, Avrupa ve Amerika'da çeşitli komünist partileri ile yazışacak, olabildiğince çabuk, uluslararası bir konferans örgütleyecekti. Büro kısa sürede *Hollanda Komünist Partisi*'nin etkisine girdi. Parti 1908'de *Sosyalist Parti*'den atılan *Tribünist* grup ile anarşist ve sendikalistlerin ittifakına dayanıyordu. Parti daha *Komintern* kurma girişimleri başlamadan, 1918 sonlarında "Komünist" adını almıştı. Saflarında astrofizikçi Anton Pannekoek, ozan Hermann Gorter ve ünlü sosyalist önderlerden Henriette Roland-Holst gibi isimler vardı. Parti içinde parlamentoda kalan *Tribünist* kanatla yoğun tartışma sürüyordu. *Komintern*'in yetkili kıldığı Rutgers bu tartışmada anarşistlerden yana tavır alınca iş karıştı. *KPD* ve Berlin'deki Batı Avrupa Sekreterliği ile yazışma çabaları sonuçsuz kaldı. Şubat 1920'de yirmi delegenin yetkili olarak katıldığı bir toplantı düzenlendi. Toplantıya Roland-Holst, Winjkoop ve diğer Hollandalı önderler, İngiltere'den Punkhurst, Murphy, Fred Willis ve Hodgson, Amerika'dan Louis Fraina, Rusya'dan Borodin katıldı. Endonezya, Çin ve Macaristan'dan gelenlerin oy hakkı yoktu. Belçika ve İskandinavya'dan ve Alman komünistlerinin sol kanadından temsilci de vardı. Konferans, polis operasyonları başlayınca yarım kaldı. Bu arada *KPD*'den aralarında Klara Zetkin'in de bulunduğu temsilciler de Hollanda'ya ulaşmıştı. Daha dar yapılan toplantılarda, Büro ve Sekreterlik ilişkileri konusunda Almanlarla anlaşmaya varıldı. Üç ay boyunca karşılıklı çatışmadan kaçınılacak, propaganda organı olarak işlev görülecek, bu süre sonunda toplanacak yeni konferans ile yetkili ve daha oturmuş bir Uluslararası Büro oluşturulacaktı.

Yarım kalmasına karşın Konferansta İtilaf devletlerinin Sovyet Rusya ile barış yapması çağrısı, Batı'da müdahale ve ablukaya karşı kitlesel uyarı grevleri çağrısı gibi birçok kararlar da alındı. Konferansa katılanlar, Amsterdam Bürosu'nu geleceğin önemli devrimci araçlarından biri olarak görüyor, bir dizi siyasal karar alıyorlardı.

Amsterdam Bürosu, *Komintern*'i oluşturan partilere daha geniş eylem özgürlüğü tanınmasından yanaydı. *KPD*'nin bölünmesinde ise Berlin Sekreterliği'nin tersine, *KAPD*'yi oluşturanları destekledi. Büro adına Fransız Sosyalist Partisi'nin Strasburg Kongresi'ne katılan Roland-Holst'un, sağ kanadın atılarak, *Komintern*'e girilmesini savunan bir konuşma yapması, *Komintern*'in o dönem politikasıyla ters düşmüyordu. Ancak *KAPD*'nin desteklenmesi ve Büro'nun genelde "sol" tavra sahip olması affedilmedi.

Üç ay sonra Moskova Radyosu'nda yayınlanan bir kararla "Amsterdam Bürosu"nun kapatıldığı duyuruldu. Mesajda Batı Avrupa Bürosu adı geçmiyordu. "Bütün sorunlarda" EKKI'den farklı görüş alındığı için yetki iptal edilip, bütün fonksiyonlar Batı Avrupa Sekreterliği'ne devrolunuyordu. Gerekçe, "sekter politika" ve "verilen görevi yapma yeteneğinin bulunmayışı" idi. Büro karara uydu, ama görüşlerini terketmedi.

Batı Avrupa Bürosu'nun en faal olduğu sıralarda, kapatma kararından kısa süre önce Lenin ünlü yazısı, *"Sol Kanat" Komünizmi: Bir Çocukluk Hastalığı*'nı kaleme aldı. Ancak kitap, Batı Avrupa'ya aylar sonra ulaşacaktı. Lenin, Almanya, İngiltere, İtalya ve Hollanda'daki "sol kanat" unsurları sert bir dille eleştirdi. Alman sol muhalefetinin sendikaları boykot etmesini "Çocukça ve akılsızca" niteleyerek alaya aldı. Rusya deneyiminden örnekler vererek, bunu Batı Avrupa koşullarına uygulamaya çalıştı.

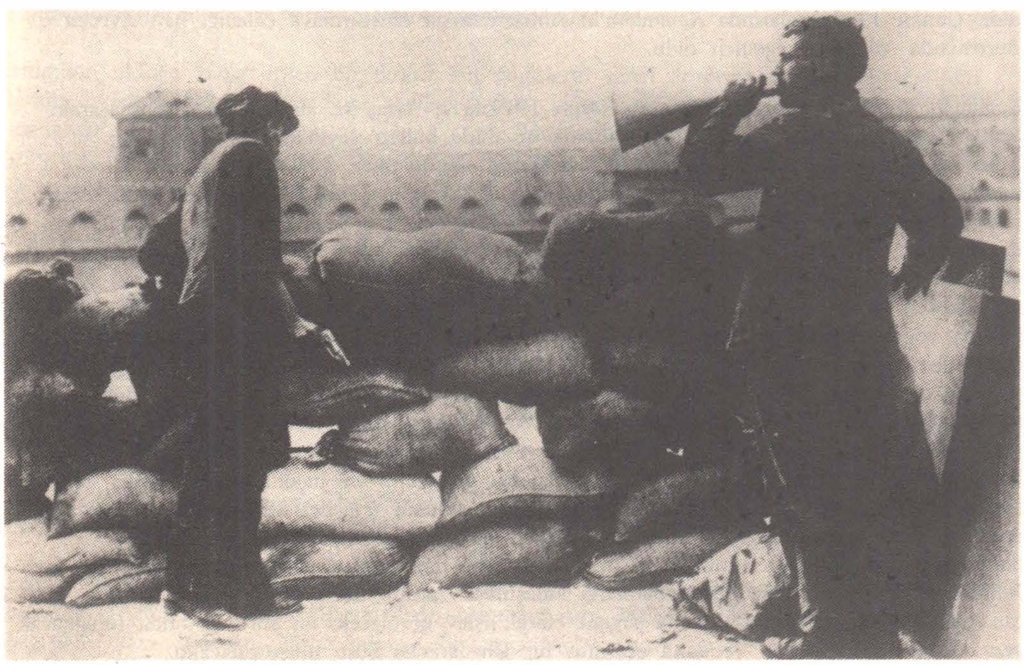
Ancak, bu "çocukluk hastalığının" ortadan hemen kalkması için Amsterdam Bürosu'nun kapatılması ve Lenin'in kitabı yeterli olmadı. Bu tür görüşler Amsterdam Bürosu'yla ilişkisi olmayan gruplar arasında da yaygındı. Örneğin Avusturya'da anti-parlamentarizmin değişik bir biçimi, diğer bir yarı-resmi büronun desteği ile yaşamaya devam etti.

Avusturya Komünist Partisi, Şubat 1919'daki kurucu meclis seçimlerini boykot ettikten sonra, 1920'de de geleneksel siyasal çalışmalara karşı çıkışını sürdürdü. Avusturyalıların bu tavrını, Viyana'da sürgünde bulunan iki ünlü Macar komünisti, Bela Kun ve Lukacs da destekliyordu. 1920 başlarında yayınlanmaya başlayan *Kommunismus* adlı derginin altında, *Komintern*'in Güney Doğu Avrupa organı ibaresi yeralmaktaydı. 1920 başlarında, İngiltere ve Almanya'da parlamentarizm tartışmaları doruğa tırmandığı bir sırada, *Kommunismus* dergisinde, G.L. rumuzlu bir makale yayınlandı.

Lenin parlamentarizmin bir ilke değil, taktik sorunu olduğunu belirtmişti. Lukács ise, elbette Lenin'in o sıralarda yazmaya başladıklarından habersiz, ilke ve taktiğin birbirinden ayrılamayacağını yazıyordu. Lukács'ın yaklaşımına göre, parlamento burjuvazinin bir aygıtıydı, proletarya ancak işçi sınıfı savunma konumundayken ve daha fazla güç kazanmak için bunu kullanmalıydı. Eğer işçi sınıfı, sınıf mücadelesinde saldırı konumunda ise, eğer işçilerin kendi öz aygıtları, konseyleri yaratma zamanı gelmiş çatmışsa, parlamento seçimleri ya da faaliyetleri ile uğraşmak gereksizdi. Parlamenter araçlara başvurarak, proletarya, devrimin güncelliği düşüncesinin benimsenmediğini kabul etmiş olurdu. Komünistlerin parlamentodaki uygunsuz

Komintern'in yakından ilgilendiği mücadelelerden doğuda Hindistan, batıda İtalya'dakiler nitelikçe farklı özellikler gösteriyordu. İtalya'da, Eylül 1920'de Torino'da Fiat fabrikası önünde kurulan barikatlarda süren mücadeleler, fabrika konseylerinin işçilerin kendilerini yönetme organları haline getirilmesini amaçlıyordu. Gramsci, "sovyet devriminin verdiği coşku ve umutla her fabrika konseyinin kendisini Sovyet cumhuriyetlerine bağlamasını" öneriyordu ama PCI (İtalyan Komünist Partisi), bir yandan mücadelede izlenecek taktikler öte yandan Komintern'in üyeliğe ilişkin 21 şartının yorumu üzerinde ortaya çıkan bölünmeler yüzünden devrimin eşiğine kadar geldikten sonra mücadeleyi kaybetti. Yenilen devrimi kısa süre sonra Mussolini'nin faşist diktatörlüğü izleyecekti. Hindistan'da Kalküta'da İngiliz sömürge polisi ile, Gandi'nin takipçisi kitleler arasındaki mücadeleler, Komintern'in bağımlı ve sömürge devletlerde izlenecek taktikler üzerine tartışmalarının canlı konularından biriydi. Roy'un başını çektiği "sol" kanat tezleri, sömürgelerde proletaryanın ulusal burjuvazi önderliğindeki mücadelelerden ayrılıp bağımsız çizgisini sürdürmesini öngörüyordu. Asya'daki devrimler Roy'un Lenin'in de katıldığı tezlerini doğruladı. Asya devrimlerinin sosyalizm yoluna girmesi ancak mücadelede işçi sınıfı partilerinin hegemonyası ile gerçekleşebildi.

davranışı, "oportünizme" yolaçabilirdi; parlamentodaki temsilciler kitlelerden daha az devrimci olup, devrimci patlamayı geciktirmeye çalışabilirlerdi; ya da, kitleler daha yeterince hazırlanmadan önce, komünist milletvekilleri parlamentoda olumsuz çalışmalar yürütebilirlerdi.

Bela Kun ise, 8 Mayıs'ta *Kommunismus*'ta yazdığı makalede parlamento işlerinde "aktif boykot"u savundu. Bu ne bir taktik ne de ilke sorunu idi. Bir parti seçimden çekilir, aynı zamanda diğer partilere ve parlamenter sisteme karşı bir propaganda kampanyası başlatırsa, adaylar sunmaktan çok daha etkili olabilirdi. *Kommunismus*, Amsterdam Bürosu'nun yayınladığı metinlere de yer veriyordu. Lenin daha sonra, Viyana eğilimini de "sol kanat" hatası olarak sert bir dille eleştirecekti.

Parlamenter faaliyet yalnızca devrimci unsurlar savunmada iken işe yaradığına göre, 1920 başlarında *Bolşevik* yanlısı unsurlar, bütün Avrupa'da hâlâ devrimin yakın olduğuna inandığı bir sırada, buna hiç de gerek yoktu. Konseyler ne kadar çabuk oluşursa komünistlerin parlamenter biçimleri muhafaza etmesi o kadar gereksiz olurdu. Gereksizdi çünkü komünist basın konseyler hareketinin gelişimini anlatan haberlerle dolup taşıyordu.

1919 yılında Almanya, Macaristan ve Avusturya'daki başarısızlıklar, abluka ve İtilaf devletleri tarafından desteklenen Beyazların saldırılarının Sovyet iktidarını neredeyse boğulma noktasına getirmesi, Avrupa'da işçi kitlelerinin büyük çoğunluğunun hâlâ revizyonist ve merkezci sosyalist partilere bağlı kalışı *Bolşevik* önderler arasında "dünya devrimi"nin daha uzun erimli gerçekleşeceği kanısını yerleştirdi. Bunun için öncelikle, merkez sosyalist partilerin kitlesi, elbette önderleri tecrit edilerek, komünist partilerine çekilmeli, Avrupa devrimi gecikeceğine göre, Doğu'ya açılım sağlanmalı; gerek sol-kanatın 1919-20'deki atakları, gerekse bağımsız, merkezci sosyalist partilerin, tabandan gelen baskılar ve *II. Enternasyonal*'i canlandırma girişimlerinin bu partilerde destek bulmaması sonucu, *III. Enternasyonal*'e mevcut yapıları ile girmek için yaygın başvurularda bulunmaları karşısında, *Komintern* daha ilkeli ve disiplinli bir yapıya kavuşturulmalıydı. Bu çok yönlü arayışlar, *Komüntern*'in Temmuz 1920'de toplanan II. Kongresi'nin temel konularını oluşturacak, gerçek anlamda *Komintern* bu Kongre'yle oluşacaktı.

Komünist Enternasyonal'in İkinci Kongresi

1920 yılıyla birlikte sol sosyalist çevrelerin *Komintern*'e karşı beslediği sempati ve buna paralel olarak yeni *Enternasyonal*'in iyimserliği artmaya başladı. Lenin'in deyişiyle, "büyüme", yeni örgütün konumunun teorik ve pratik bakımdan, kesinlikli biçimde saptanışı ve öteki sosyalistlere karşı sınırların çizilmesi ile güvence altına alınmalıydı. Bu hedefe özellikle *Komintern*'in Temmuz 1920'de gerçekleştirdiği 2. Kongre ile erişilmeye çalışıldı.

1918 Alman devriminin ilk sonuçları, işçi sınıfı partilerinin sağ kanatlarının, yeni Kerenskiler olma kompleksi ile, düzenin en gerici kurum ve partileri ile ittifak içine girmeleri, Orta Avrupa'da geniş kitleler arasında büyük düş kırıklığı yaratmıştı. Sola genel bir akış sözkonusuydu ve *Komünist Enternasyonal*'in büyük devrimci coşkusu da büyük bir çekim gücü oluşturuyordu. 1919 ve 1920'de birçok sosyalist parti *III. Enternasyonal*'e girmeye hazırdı. *İtalyan* ve *Fransız Sosyalist Partileri*'yle, *Almanya Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi* (USPD) saflarında *Komintern*'e katılma konusunda yoğun bir tartışma sürüyordu. Lenin, yeni *Enternasyonal*'e bu partilerin bir bütün olarak katılmasını, komünist olmayan grupların örgüte girmesini engellemek istiyordu. Bu nedenle komünistleri sadece sağ sosyal demokratlara değil, "Merkezcilere" karşı da mücadele etmekle görevlendiren ünlü "21 Koşul"u hazırladı. 2. Kongre'de benimsenen bu koşullar USPD, Fransız ve İtalyan Sosyalist Partilerin bölünmesine neden olacaktı.

2. Kongre, *Bolşevikler*'in iç savaşı kazandıkları bir dönemde toplandı. Daha da önemlisi, Kızıl Ordu Polonyalı General Pilsudski'nin Kiev'e yönelik saldırısını püskürttüğü gibi, 4 Temmuz 1919'dan sonra Varşova'ya doğru yürüyüşe geçmişti. *Bolşevikler*'in, Avrupa'daki "en ileri" Alman proletaryası ile kısa sürede birleşmelerine olanak doğacağı yolundaki umutları iyice güçlenmişti.

2. Kongre'de kabul edilen "21 Koşul" sayesinde *Komintern*, sıkı merkeziyetçi bir biçimde yönetilen bir örgüt haline geldi. Merkeziyetçilik, ulusal seksiyonları bir "komünist dünya partisi" olarak *III. Enternasyonal*'i *II. Enternasyonal*'deki partilerin gevşek birliğinden ayırt edecekti. O dönemde çoğu sol kanat akımı, üye partilerin bağımsızlığı ve milliyetçi tavırları nedeniyle paramparça olan *II. Enternasyonal*'in düştüğü yanlışlara düşmemek için, sıkı disiplinli bir uluslararası örgütü gerekli görmüşlerdi. Öte yandan da, "iç savaşın sert koşulları altında iş gören *Enternasyonal*'in", sıkı bir merkezi otoriteye ihtiyacı olduğuna yaygın biçimde inanılıyordu. Her komünist partisinin "neredeyse askerî bir disipline" ihtiyaç duyduğu açıkça ifade ediliyordu. Bu koşullar *Komünist Enternasyonal*'e katılmak isteyen her partinin tüm propaganda ve ajitasyon faaliyetine, *21 Koşul*'a göre, komünist bir kimlik kazandırması gerekmekteydi. Basın, tümüyle parti MK'sine bağlı olmalıydı. Reformistler, tüm sorumlu mevkilerden uzaklaştırılmalıydılar. Parti illegal bir aygıta sahip olmalıydı. *21 Koşul*'a göre her ülkede sadece *bir* komünist partisi olabilirdi. Dolayısıyla *Komintern*'e girebilmek için çeşitli ülkelerdeki birçok grup ve partinin, yeni ilkeler etrafında yeniden örgütlenmesi gündeme gelecekti.

BALABANOFF, ANGELİCA (1878-1965)

1878'de Ukrayna'da oldukça varlıklı bir çiftçi ailenin kızı olarak doğdu. Brüksel Üniversitesi'nde serbest öğrenci olarak eğitim görüp, kültürel yönden kendisini geliştirdi. 20. yüzyılın başında sosyalist fikirlerle tanışıp, devrimci militanlığı benimsedi. İtalya'ya yaptığı sayısız yolculuktan sonra sosyalist faaliyetlerinden ötürü sınırdışı edildi. Zorunlu olarak gittiği İsviçre'nin Lozan şehrinde Paris Komünü'nün 33. yıldönümünü kutlama törenlerinde Mussolini ile tanıştı. Balabanoff bu sefalet içindeki gence yardım elini uzatarak siyasal kariyerinin yolunu açmış oldu. Üniversite'ye gittiği yıllarda Brüksel Halkevinde İtalyan göçmenlerle tanıştığından, İtalya'daki sosyalist hareketin sorunlarıyla ilgilenmeye başladı. I. Dünya Savaşı öncesi *İtalyan Sosyalist Partisi*'nin önderlerinden biri olan Balabanoff *Avanti* (İleri) gazetesinin yayınlanmasına katkıda bulundu. I. Dünya Savaşı boyunca tamamen barışçıl bir tavır aldı ve Eylül 1914'te Lugano'da toplanan İsviçre ve İtalya Sosyalist Partileri Konferansına, Zimmerwald ve Kienthal konferanslarına katıldı. Bern'de toplanan *Sosyalist Enternasyonal*'in yürütme komitesi üyeliğine seçildi. *Bolşeviklere* duyduğu siyasal yakınlık nedeniyle Eylül 1917'de Rusya'ya gitti. *Komintern*'in I. Kongresinde yürütme komitesi sekreterliğine seçildi. Kısa bir müddet sonra, Başkan Zinovyevle anlaşmazlığa düştüğünden görevinden istifa etmek zorunda kaldı. Daha sonra Şubat 1919'da Lenin tarafından Rakovskiy'e dışişlerinde yardımcı olmak üzere, *Ukrayna Bağımsız Sosyalist Cumhuriyeti*'ne gönderildi. *Bolşevikler*'in taktiklerine eleştirel bir gözle bakan Balabanoff 1921'de Sovyetler Birliği'nden ayrıldı. İsveç, Avusturya, Fransa, İtalyan Sosyalist Partisi'ne bağlı olarak çalıştı. İtalyan faşizmi ile mücadeleye katıldı. 1926'de ABD'ye yerleşti, 1938'de *My Life as a Rebel* (Bir Asi Olarak Yaşadıklarım) başlığıyla, deneyimlerini kaleme aldı. 1965'de öldü.

Bu ilkelerin getirilmesi bir yerde zorunluydu. Çünkü 1920 yılında iç savaşın da başarıyla sonuçlanmasıyla, *Komintern*, birden bütün dünyada birbirinden çok farklı yaklaşımlar ve hedeflerle mücadele veren toplumsal hareketlerin ilgi odağı haline gelmişti. Sendikalistlerden anarşistlere, sosyal demokratlardan sömürge ülke milliyetçilerine kadar çok geniş yelpazeden akımlar, gruplar ve insanlar, *Komintern*'e girmek için girişimlerde bulunmaya başlamışlardı. Bunlar arasında, Mustafa Kemal'in kurdurduğu Resmî-*TKP* bile vardı. Daha sonra Lenin'in de Rusya'daki deneyime aşırı biçimde bağlı olarak hazırlandığını kabul edeceği *21 Koşul*, uluslararası merkeziyetçi disipline bağlı, *Komintern*'ce yönlendirilen partiler oluşturmayı amaçlıyordu.

Bu amaçla İngiliz grupları arasında ve İtalyan Sosyalist Partisi içinde, şemaya uygun bir yapılanma sağlamak için çalışmalara derhal girişilecek, bu da 2. Kongre'de, daha sonrakilerde rastlanmayacak canlılıkta tartışmalara neden olacaktı. *II. Enternasyonal*'in çöküşüne ve işlemeyişine duyulan tepki içinde hazırlanan, *Komintern*'in örgütlenme tarzı, aşırı merkeziyetçi müdahaleleri ise, bu kez *III. Enternasyonal*'in ilerdeki gelişimindeki tıkanmaları ve çöküşünü hazırlayacaktı.

Parlamentarizm konusu, önce komisyonda, sonra bütün Kongre'nin önünde tartışıldı. Komisyonun önerilerini Buharin sundu. Bütün ana yaklaşımlar, Lenin'in "*Sol Kanat*" *Komünizmi* adlı yapıtındaki tezlere dayandırılmıştı. Bordiga ise kendi hazırladığı, anti-parlamentarist bakış açısını taşıyan tezlerini sundu. İtalyan Sosyalist Partisi'nin sol kanat lideri ve *Avanti*'nin başyazarı Serrati, iki cepheden ateş altında kalmıştı. Buharin, partinin parlamentodaki üyelerinin yüzde "otuz"unun "reformist" olduğunu, Serrati'nin de partideki "merkezci" kanadın önderi olduğunu belirtti. İtalyan partisi "en iyi partilerden biri" olarak nitelenirken, lideri *Bolşevikler*'in hoşlanmadığı özelliklerinden dolayı, kınanıyordu. Serrati konumunu açıklamak ve Buharin'in çıkarsamalarını düzeltmeye çalıştığında ise, Bordiga tarafından sorgulanıyor, çelişkiye düşürülüyordu. Kongrenin önünde, İtalyan arkadaşlarından biri karşısında kendini savunma durumunda kalıyordu. Bu tartışmada Serrati *Bolşevikler*'le aynı safta olduğu halde, Buharin'in kendisine taktığı "Merkezci" etiketini, hemen Bordiga da kullanıyordu. Zinovyev, bir sınıf düşmanına samimi şekilde "sen" diye hitap etmekle suçlarken; bir konuşması sırasında Lenin sözünü kesiyor, azarlıyordu. Çevirmenlik yapan Angelika Balabanoff daha sonra şöyle yazacaktı: "En yakın dostlarımdan bazılarının bulaştığı, sadece siyasal değil, kişisel bir trajediye katılmakta olduğum duygusuna kaptırdım kendimi."

Daha Kongre'nin ilk oturumunda, İngiliz İşçi Partisi içinde çalışma önerisi tepkiye yol açtı. Sonunda bu isyanı yatıştırmak için Lenin'in müdahalesi gerekecekti. Bu tartışma sırasında, İngiliz *Shop Stewards* (İşyeri Komiteleri) hareketinden gelme Jack Tanner'in ileri sürdüğü görüşler, başkalarınca da desteklenince, isyan büyüdü. Tanner şöyle diyordu:

"Ancak, Zinovyev, İngiltere ve diğer Batı Avrupa ülkelerinde bulunup, oradaki koşullar ve işçilerin yeni görünümünü inceledikten ve bunları Rusya'daki koşullarla karşılaştırdıktan sonra, ancak bundan sonra, politika ve bunların devrimle ilişkisi konusunda uygun yargıda bulunabilir.

Ruslara ve diğer yoldaşlara sormak istiyorum, diğer ilkelerdeki mücadelelerden, hareketlerden ve devrimlerden öğrenecekleri daha fazla şey yok mudur? Buraya öğrenmeye değil, sadece öğretmeye mi geldiler? İngiltere'de devrimi bizim yapmamız gerekiyor; bunu Rus yoldaşlarımız gerçekleştiremez. Bize yardım edebilirler, ama eylemi biz yapmalıyız ve biz bu amaç için bir şeyler öğrenmeye çalışıyor, bunun için hazırlanıyoruz...

III. Enternasyonal, öyle bir temel üzerinde kurulmalıdır ki, farklı partiler daha önemli ilkeler ve yöntemler üstünde ortak zemin bulabilsinler. Bunun dışında her şey, farklı partilerin kendisine bırakılmalıdır."

Tartışmaya katılan Lenin, Tanner'e şöyle yanıt verecekti: "Yoldaş Tanner şimdi gelip, çok dogmatik olmamalı diyor. Bu ifadenin burada yeri yok. Yoldaş Ramsay da şöyle diyor: İngiliz komünistleri bu konuda kendileri karar versin. Eğer küçük bir hizip gelse ve 'kimimiz yandaş, kimimiz karşı, bu sorunu kendimiz karara bağlayalım' dese, bu, ne türden bir *Enternasyonal* olurdu? O zaman bir *Enternasyonal* ve Kongre'ye ve bir tartışmaya ne gerek vardı?" Lenin'in aktif bir biçimde tartışmaya müdahalesine karşın, "sol kanat" sonuna dek İngiliz Komünist Partisi'nin İşçi Partisi'ne girmesi önerisine direnecekti. Çıkan karar yirmi dörde karşı, kırk sekiz oy gibi, aşırı sayılmayacak bir farkla alınacaktı. Pankhurst'la birlikte Kongre'ye gecikerek katılan İngiliz temsilcisi Gallacher, *III. Enternasyonal* liderlerini "oportünistlik ve demokratik yöntemler yerine kölece itaati savunmakla" itham edecekti.

21 Koşul'un getireceği "disiplin" anlayışı, ilerde "sol kanadı" da, "sağ sapma"yı da, yerine ve zamanına göre, "halletmek" için uygun bir araç olacaktı.

Komintern'in yapısı belirlenirken, tüzük taslağını sunan Bulgar KP'si önderi Kabakçiyev, şöyle bir gerekçe getirdi: "Rusya'da devrimci proletaryanın zaferi bize, bütün komünist partilerin ve bizzat *Komünist Enternasyonal*'in örgütlenmesinde merkezileşmenin zorunluluğunu açıkça göstermiştir. Rus KP'si sadece, hedefi açık politikasıyla ve kesin Marksistçe davranışlarıyla

ROY, MANABENDRA NATH (1887-1954)

Bengal'de bir Brahman ailenin oğlu olarak doğan Roy, genç yaşlarda siyasete atılıp, bir Hint milliyetçisi olarak devrimci anti-emperyalist harekete girmişti. 1915'e kadar İngiliz sömürgeciliğine karşı çeşitli eylemci gruplar içinde yer aldı. Aynı yıl, Bengal devrimcilerinin gizli ajanı olarak, Alman cephanesinin Hindistan'a sokulması işinde görev aldı. Cava'da, Tokyo'da, Berlin'de, Paris'te, Amsterdam'da ve ABD'nin çeşitli merkezlerinde faaliyetler gösterdi. ABD'de bulunduğu sırada evlendi ve ABD'nin İtilaf devletlerinin yanında yer almasından sonra karısıyla birlikte Meksika'ya kaçtı. Meksika'da köylü mücadelelerine katıldı ve burada Rus Marksist Borodin'le tanıştı. Borodin'in etkisiyle Marksist olan Roy, savaştan sonra Komintern'in Berlin ve Paris bürolarında çalıştı.

1920 yazında Petersburg'da başlayıp Moskova'da devam eden II. Komintern Kongresi'ne katıldı ve burada Asyalı komünistlerin sözcülüğünü yaptı. Kongre'de Doğu ülkelerinde ve sömürgelerdeki anti emperyalist savaş konusunda Lenin'le görüş ayrılıklarına düşen Roy'a göre; anti emperyalist savaşta milli burjuvaziye güvenmek sözkonusu olamazdı, gerçek anti emperyalist savaşı gerçekleştirecek olanlar proleterler ve köylülerdi. Bu nedenle, komünistlerin asıl yapması gereken şey, komünist partiler kurmak ve bunları güçlendirmeye çalış-

21 III. Enternasyonal ve Asya'da Devrimler

Bolşevikler'in iç savaşa müdahaleye yönelen İngiliz birlikleri arasında sürdürdüğü propaganda çalışmaları meyvesini verince Arhangelsk'te üslenen müdahaleci birlikler arasında ayaklanmalar patlak verdi. İngiliz birlikleri geri çekildi. İngiliz işçileri de hareketlenince 1919'da Glagow'da Komintern'in dikkatlerini üzerinde yoğunlaştırdığı bir genel grev patlak verdi. 9 Şubat 1919'da Londra'da Royal Albert Hall'da hükümetin Rusya karşısındaki politikasını kınayan bir toplantı düzenlendi ve "Rusya'dan elinizi çekin" kampanyası başlatıldı. Komintern'in kuruluş toplantısında İngiliz temsilci Fineberg, "Grev hareketi İngiltere'nin her yanında yoğunlaşıyor ...bu durum diğer ülkelerde devrimin ilk belirtisi sayılmaktadır", demişti. Ancak, Komintern'in İngiliz işçi hareketinin taktiklerine ilişkin perspektifleri, daha sonraki yıllarda İngiliz temsilciler arasında sert tepkilere yol açtı, Tanner, Ramsay ve diğerleri Lenin ve Bolşevikler'i "öğrenmek değil sadece öğretmeye kalkışmak"la suçladılar. 21 Koşul, neredeyse tüm Avrupa komünist partilerinde büyük sıkıntılara yol açtı.

değil, aynı zamanda demir disiplini ve sıkı örgütlenmesi ile de örnek olabilir."

Tüzük daha önceki *Enternasyonaller*'in değerlendirmesi ile başlamakta, *Komintern*'in *I. Enternasyonal* geleneğini sürdürürken, *II. Enternasyonal* geleneği ile tam bir kopuşu gerçekleştirdiğini savunmaktadır. Hollandalı Wijnkoop, 8. maddeye getirdiği itirazda, tüzüğün bu haliyle EKKI'yı *Enternasyonal* değil, genişletilmiş Rus Yürütme Komitesi haline getirdiğini söyledi. Alman Levi de bu yönde eleştiri getirdi. Öte yandan John Reed ile Fraina sendikalara çok az özerklik tanıdığı için 14. maddeye itiraz ettiler.

İkinci Kongre'de kabul edilen tüzük maddeleri, *Komintern* kapanana dek yürürlükte kaldı. 1928'da 6. Kongre'de yapılan değişiklikler sadece bazı ifade değişiklikleri getiriyor, öze dokunmuyordu. Tüzüğün 1. maddesinde *Komintern*'in amacı şöyle tanımlanmıştı:

"Yeni Uluslararası İşçiler Birliği, değişik ülkeler proletaryasının tek bir hedefe yönelik ortak eylemini örgütlemek için yaratılmıştır - kapitalizmin yıkılması, proletarya diktatörlüğünden kurulması, Komünist toplumun ilk aşaması olan sosyalizmin gerçekleştirilmesi ve sınıfların tümüyle kaldırılması için uluslararası bir Sovyet cumhuriyetinin kurulması.

Heyetler ülkelerine döner dönmez, 2. Dünya Kongresi'nde alınan kararların etkisi, sözkonusu partilerin içinde, gerek siyasal gerekse örgütsel olarak görülmeye başlandı. Üyelerinin bir bölümü, *III. Enternasyonal*'e girilmesi için baskıda bulunan parti ve gruplar, *21 Koşul*'un benimsenip benimsenmemesi sorununda bölündüler. Ekim 1920'de Halle'de toplanan kongrede, *Alman Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi (USPD)*'nin çoğunluğu, bizzat gelip uzun ve etkileyici bir konuşma yapan Zinovyev'in de etkisiyle, *Komintern*'e girilmesi yönünde oy kullandı. Bu grubun *KPD* ile birleşmesi sonucunda *VKPD* (Alman Birleşik Komünist Partisi) oluştu. Fransa'da Tour Kongresi'nde, *Section Française International Ouvrière*'in ayrılıkçı çoğunluğu *Fransız Komünist Partisi*'ni oluşturdu. İngiltere'de fiili bir bölünme olmadı. 2. Dünya Kongresi kararlarını kabul etmek isteyen küçük gruplar *Büyük Britanya Komünist Partisi*'nde birleştiler. İtalya'da *21 Koşul Sosyalist Parti*'nin sağ ve merkez kanatlarınca reddedildi. *İtalyan Komünist Partisi* azınlık kanadı tarafından kuruldu. Amerika'da *AKP* yanında bir de *Birleşik Komünist Partisi* vardı ve ikisi de *Komintern*'e üye idi. Ancak uzun görüşmelerden ve EKKI'nın ikisini de atma tehdidinden sonra, Mayıs 1921'de tek bir parti kurulabildi.

maktı, milli burjuvaziyle ittifak gündeme gelirse, öncülük mutlaka komünistlerde olmalıydı. Roy'un bu görüşleri, Kongre tarafından "Tamamlayıcı Tezler" olarak kabul edildi.

1926'da Komintern temsilcisi olarak Çin'e gönderildi. Çin'de de eski arkadaşı Borodin'le görüş ayrılıklarına düştü. Borodin, şehirlerdeki işçi kitlelerine dayanmaya çalışan Çinli Marksistlerle, Sağ Kuomintang grubu arasındaki ittifakı sürdürmeye çalışıyordu. Roy ise, Çin Komünist Partisinin asıl kitlesinin şehirlerdeki işçiler değil, yoksul köylüler olması gerektiğini savunuyordu. 1928'deki 6. Komintern Kongresi'nde, Stalin yanlıları tarafından eleştirilerek, örgütten atıldı. Daha sonra Buharin ve Borodin'in yardımlarıyla Almanya'ya giderek burada Çin Devrimi hakkında bir kitap yazdı. Almanya'dan ülkesine dönen Roy, İngilizler tarafından tutuklandı ve 6 yıl hapiste kaldı. II. Dünya Savaşı sıralarında, Nehru ve Gandi'nin görüşlerine karşı çıktı. Fakat bu yıllarda giderek Marksizmden uzaklaşan ve hümanist bir filozof olan Roy, 1954'te Hint hükûmeti tarafından ikamete mecbur edildiği Himalaya eteklerindeki bir köyde öldü. Nazım Hikmet'in "Benerci Kendini Niçin Öldürdü?" adlı şiirinin Roy'a ima da bulunduğu söylenir.

Komintern ve Doğu'da Ulusal Kurtuluş Hareketleri

Komintern'in İkinci Dünya Kongresi, komünist partilerinin örgütlenme temellerini belirleme yanında, daha sonraki politikalarının üç ana yönelimini belirleme bakımından da önemli bir başlangıç noktası oldu ve dünya komünist partilerinin bugüne kadar gelen geleneksel politikalarının ilk taslağını sundu. Bunlar da, batıda parlamenter mücadele yöntemlerinden yararlanma politikasına dönüş, doğu'da ise, emperyalizm karşısında milliyetçilerle [ve zaman zaman islamcı hareketlerle] ittifak politikası idi. Üçüncü nokta ise, varolan düzen sendikaları içinde çalışma ilkesiydi. Bu üç açılım bir yandan komünist hareketin kitleselleşmesini

Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı Sınanıyor: Sovyetlerle Polonya Savaşta

Ulusal sorun ve ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı bakımından en ilginç ve acılı olan laboratuvar deneyimi, herhalde Polonya'daki gelişmeler idi. Savaş sonrası Polonya'da oluşan şoven ve anti sovyet rejim birçok bakımdan Rosa Luxemburg'un endişelerini haklı çıkaracaktı. *II. Enternasyonal* bünyesinde, özellikle revizyonizme ve savaşa karşı mücadelede ortak tavır alan Lenin ve Rosa Luxemburg, ulusal sorun konusunda çok farklı tavırlara sahiptiler. Bir Rus enternasyonalisti olarak Lenin, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkından ve Polonya'nın bağımsızlığından yanayken, bir Leh ve Alman enternasyonalisti olarak Rosa Luxemburg, bu bağımsızlığa karşı çıkıyor, özerklikten yana tavır koyuyordu. Rosa, bu karşı çıkışta, Polonya sosyalist hareketi içindeki güçlü şoven duyguları gözönünde tutuyordu. Ve Ekim Devrimi sonrasındaki gelişmeler de bu konudaki endişelerini doğrulayacaktı.

Pilsudski önderliğindeki *Polonya Soayalist Partisi* (PPS) Almanya, Avusturya ve Rusya arasında üçe bölünmüş olan Polonya'nın yeniden kurulmasından yanaydı. 1893'te Rosa Luxemburg'un da katılımıyla kurulan *Polonya Sosyal Demokrat İşçi Partisi* ise (5 yıl sonra Litvanyalı sosyalistler de bu partiye katılacak ve partinin adına Litvanya da eklenecekti) ulusların kendi kaderini tayinden yana değildi. 1905 Devrimi'nden sonra *PPS* bölünecek, bu kanat Aralık 1918'de kurulan *Polonya Komünist Partisi*'ne katılacaktı. Rosa yanlıları *Rus Sosyal Demokrat Partisi*'nin 1903 Kongresi'nde de *Bolşevik* ve *Menşevikler*'in *UKTH* yanlısı politikalarına karşı çıkmışlardı. Bu konuda çatışma 1916 Zimmerwald kongresinde de sürdü. Rosa Luxemburg cezaevinde Junius takma adıyla yazdığı broşürde, sosyalizmin her halkın bağımsızlık hakkına ve kendi kaderini denetleme özgürlüğüne sahip olduğunu kabul etmekle birlikte, kendi kaderini tayin etmenin kapitalizm altında sağlanmasının olanaksız olduğunu savunuyordu. "Bugün *ulus* kavramı, emperyalist arzuları saklayan bir örtüdür... emperyalist hasımların bir kavga çığlığıdır" diyordu Rosa. Lenin, Zimmerwald konferansında Polonya'nın bağımsızlığından yana tavır koydu ve Junius broşürünü eleştirdi. Ona göre, emperyalizm döneminde ulusal kurtuluş savaşları mümkündü ve gündemin önemli maddelerindendi. Keza kapitalizm altında da kendi kaderini tayin mümkündü. 1915 yılında Buharin ve Piatakov da kendi kaderini tayine karşı çıkmıştı. 1919'da parti kongresinde ise, bu hakkı "gerici" bir hak olmakla nitelemiş, Lenin tarafından "Büyük Rus şovenisti" olmakla suçlanmışlardı.

I. Dünya Savaşı öncesinde Rus Çarlığı bir yandan 1905 Devrimi sonrası Polonyalılara tanınan hakları geri alırken, diğer yandan da pan-slavizm bayrağı altında Polonya'nın Rus İmparatorluğu sınırları içinde birleştirme yolunda yoğun bir propaganda yürütmüştü. Almanya ise, Polonyalılar üstünde yoğun bir asimilasyon politikası izliyordu. Pilsudski Rusya'yı terketmek zorunda kalınca, Polonya ulusal uyanışın merkezi haline gelen Galiçya'da üstlenerek Çarlığa karşı silahlı direnişi örgütlemeye başlamıştı. Savaş patlayınca, Pilsudski Avusturya yanında çarpışan Polonya Gönüllüre Lejyonundaki alaylardan birinin başına geçti. Kurulan Yüksek Ulusal Komite, Rus ve Avusturya Polonya'sının Habsburg monarşisi altında birleşmesi için uğraş veriyordu. Rusların tarafından kurulan benzeri bir komite de bu işi Çarlık bayrağı altında gerçekleştirme peşindeydi. Savaş ağırlıkla Polonya topraklarında geçti ve çok ağır tahribata neden oldu. Ama Rus Polonya'sının da aşağı ile Almanlar Polonya'nın fiili birliğini sağladı. 1916 yazında, Almanlar ve Avusturyalılar Polonyalıların kopmasını engellemek için kukla bir Polonya devleti oluşturmaya karar verdi. Pilsudski askeri konsey başkanlığına getirildi. Mart 1917'de Çarlığın devrilmesinden sonra, Petersburg İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti Polonya'nın bağımsızlık hakkını gecikmeksizin onayladı. Bu arada Rus Devrimi'nin yarattığı radikalleşmeden de korkan Polonyalı liderler ilgilerini Almanya'dan batıya yönelttiler. Petersburg'daki Polonya Ulusal Komitesi dağılırken, Paris'te yenisi kuruldu. Bu arada Pilsudski Almanlarca enterne edilirken, Eylül 1917'de Almanlar ve Avusturyalılar bir Polonya hükümeti ile 110 kişilik bir geçici meclis oluşturulmasını kararlaştırdılar. Daha önce ABD başkanı Wilson da, "birleşik, bağımsız, otonom ve denize çıkışı olan bir Polonya"dan yana olduğunu açıklamıştı. Ağustos 1918'de ise, Sovyat hükümeti, Polonya'yı Çarlık Rusyası, Avusturya ve Prusya arasında bölüştüren anlaşmayı iptal ettiğini açıklayacaktı.

İlk oluşum günlerinde, burjuvazi ve büyük toprak sahiplerinin desteklediği Ulusal Demokratlar ile Pilsudski arasında iktidar mücadelesi geçti ve birçok hükümat oluşturulup dağıtıldı. Yığınla küçük siyasal grup vardı. En büyük siyasal etkiyle burjuvazi, büyük toprak sahipleri, mamurlar ve Prusya Polonya'sındaki köylü kesimlerince desteklenen *Ulusal Demokratik Parti* (ND) sahipti. Eski Rus ve Avusturya Polonya'sındaki köylü hareketi ise sosyalistlerle iş birliği içindeki sol gruplarla, ılımlı *Polonya Köylü Partisi* (PSL) ve arasında bölünmüştü. İşçiler arasında ise *Polonya Sosyalist Partisi* (PPS) ve *Komünist Partisi* faaliyet gösteriyordu. Ulusal azınlıklar kendi ulusal partilerini örgütlemişlerdi. Milliyetçi işçi örgütleri ise *Ulusal İşçi Partisi* içinde birleşti. Bunlar arasında yalnızca Ulusal Demokratlar Pilsudski'ye karşı çıkıyordu. 26 Ocak 1919'da Rus Polonya'sı ve Batı Galiçya'da yapılan seçimler sonucunda ulusal meclis *Sejm* oluşturuldu. *Sejm* ise General Pilsudski'yi geçici devlet başkanı, ünlü piyanist Paderewski'yi ise başbakan olarak atadı.

Aynı bütünlükler içinde yer almış üç parçayı birleştirmek çok büyük güçlükler yaratacaktı. Politik yapılanmalar da, ekonomi de bu çok parçalılığı yansıtıyordu. Rus Polonya'sındaki fabrikalar sökülüp Almanya ya da Rusya'ya taşınmıştı. Erzak stoklarına çarpışan ordular el koymuştu, açlık ve salgın hastalıklar kol geziyordu. Bu arada Rus Polonya'sında sol kanat sosyalistleri işçi temsilcileri konseyleri oluşturmaya ve sosyalist devrim propagandası yapmaya girişmişlerdi. Bu konseyleri Haziran 1919'da hükümetin şiddet önlemleri ile acımasızca dağıtıldı.

Polonya bağımsızlığı ilan edildiğinde, Rusya'nın batı toprakları hâlâ büyük Alman ordularının işgali altındaydı. Pilsudski bunların Doğu Prusya üzerinden geri çekilmelerine izin verdi. Eski Rus topraklarının Alman birliklerince boşaltılması Şubat 1919 başlarında tamamlandı. Boşaltılan her yere derhal Kızılordu birlikleri giriyordu. Almanların niyeti daha o günlerde bir Polonya-Sovyetler çatışmasına zemin hazırlamak, Alman Devrimi ile Sovyetlerin buluşmasını engellemek, hiç olmazsa geciktirmekti. Şubat 1919'da Kızılordu, yaklaşık olarak bugünkü Polonya Sovyet sınırına denk düşen Grodno-Brest-Kovel hattına yaklaştı. Ama Ukrayna'daki kaotik durum devam ediyordu. Açlık ve tifüs salgını halkı kırıyor, Beyaz ordular yeniden saldırıya geçiyordu.

Tukhaçevski'nin niyetini sezen Pilsudski'nin kuvvetlerinin saldırısı sonucu; Polonyalılar 66 bin askeri esir almış, 231 top ve 1023 tüfek ele geçirmişlerdi. Onbinlerce Sovyet askeri Doğu Prusya ve Litvanya yönüne kaçtı. Tukhaçevski Sejn-Grodno-Volkvysk hattında bir cephe oluşturmaya çalıştıysa da, çabaları boşa çıktı. Fotoğraf, Kızılordu savaş esirlerinin bulunduğu kampı gösteriyor.

Sovyet Halk Komiserleri Konseyi Ocak 1920'de Ukrayna'da denetimi sağlar sağlamaz, Polonya'ya derhal barış görüşmelerine başlama önerisinde bulundu. Şubat başında ise, *EKKI*, Polonya halkına seslenen uzunca bir bildiri ile, ülkelerine komünizm fidesini zorla dikmeye niyetleri olmadığını açıkladı. Ancak iki taraf da karşısındakinin iyi niyetine güvenmiyordu. Bu arada Denikin tarafından iteklenen, Kızılordu tarafından yenilgiye uğratılan Ukrayna milliyetçisi Petlyura, Paris Konferansı tarafından da dikkate alınmayınca, Polonyalılarla bir anlaşma imzaladı. Petlyura bu anlaşma ile, Ukraynalıların yaşadığı Doğu Galiçya üzerindeki iddialarından vazgeçiyor, Ukrayna'nın, kurulacak büyük Polonya'nın bir uydusu olmasını kabul ediyordu. Ukrayna köylülüğü Polonya kökenli büyük toprak sahiplerine karşı büyük bir nefretle doluydu. Bu anlaşma ve işbirliği Ukrayna milliyetçiliğinin intiharı anlamına geliyordu. Ukrayna köylüleri artık kararlı biçimde *Bolşevikler*'in yanında yer alacaktı. Pilsudski ise hayalindeki Polonya-Litvanya-Ukrayna birliğinin yaratılması için tarihi anın geldiği inancındaydı.

21 Nisan'da Pilsudski ve Petlyura, saldırıya geçme konusunda son anlaşmayı da yaptılar ve Pripet nehri güneyinde üslenen iki zayıf Sovyet ordusuna saldırdılar. Bu arada Rusya'nın güney...nde Kızılordu ile, batılıların desteklediği Wrangel kuvvetleri arasındaki iç savaş da yeniden alevlendi. Fransızlarca donatılan Polonya ordusunda, Fransız-İngiliz generallerinden oluşan bir komisyon danışmanlık yapıyordu.

Polonya'nın saldırısı Rusya'da bir şok dalgası yaşanmasına neden oldu. Savaş bir anda iki taraf için de ulusal bir kimlik kazandı. *Bolşevikler*'in ülke içinde sağladıkları destek arttı. *Bolşevik* önderler, istemeden sürüklendikleri bu savaşın, yeniden Dünya devrimi olanakları yaratacağını düşünüyorlardı. Lenin'in stateli... "Sovyet Rusya'yı devrimci Almanya'dan a... duvarı yıkmak"tı.

sağlarken, bir yandan da devrimci politikaların tıkanışında ve komünist partilerin sağa ve sola savruluşunda, bir eksen işlevi gördü. Ancak bu üç ana politikanın, ikinci Kongre'de, daha sonra haklı çıkacağı görülecek eleştirilerle karşılaştığını da hatırlatmak gerekir. Parlamentarizm konusunda "sol kanat" komünistlerinden, sendikalar konusunda Reed ve devrimci sendikalizm geleneğinden gelen İspanyollardan, Punkhurst ve diğer İngilizlerden, sömürgeler sorununda Hintli Roy'dan gelen eleştirileri özellikle anmak gerekir.

"Ulusal sorun ve sömürgeler sorunu"na ilişkin tartışmalarda, üç eğilim karşı karşıya gelmişti. Serrati Avrupa'ya yönelik, Roy Asya'ya yönelik bir politika savunurken, Lenin ile bazı Rus ve Avrupalı delegeler ortalama tutum izliyordu. Ama İtalyan Serrati ile Hintli Roy da, devrimci burjuva milliyetçilerine fazla güvenmemek gerektiği konusunda anlaşmaktaydılar.

"Batı devriminin kaderi bütünüyle Doğu devrimine bağlıdır" savıyla canlı bir tartışma başlatan Roy, Lenin'in konuya ilişkin tezlerinde değişiklikler yapmasına neden olacaktı. Roy, Kongre'deki delegelerin çoğunluğunun görüşünü açıkça reddetti; çoğunluk görüşü, "Asya emekçilerin kurtuluş saati" gelmeden önce Avrupa'da devrimin tamamlanması gerektiği idi.

Lenin, sömürgelerde ve bağımlı ülkelerde "demokratik burjuva kurtuluş hareketini" desteklemek gerektiği tezini savunurken, Roy, devrimin başlangıcından itibaren, öncülüğü komünistlerin alması gerektiğini savundu. Lenin'e göre, bu desteğin dayandırılacağı kıstas, komünistlerin, köylülerin ve sömürülen geniş kitlelerin, örgütlenmesine olanak tanıyıp tanımamalarıydı. Kongre'yi açış konuşmasında, Lenin, "Emperyalist savaş, bağımlı halkları dünya tarihi sahnesine çekti" demiş ve şöyle devam etmişti: "En önemli görevlerimizden biri, kapitalist olmayan ülkelerdeki Sovyet hareketini örgütleme işini nasıl halledeceğimizi araştırmaktır. Sovyetlerin kurulması oralarda da mümkün. Bunlar işçi sovyetleri değil, köylü sovyetleri, emekçi halk sovyetleridir... Sovyet hareketi bütün Doğu'da, bütün Asya'da, bütün sömürge halkları arasında gelişmeye başlamıştır."

Lenin'e göre, "eğer Sovyet cumhuriyetlerinin başarılı proleter sınıfı" bağımlı ülkelerdeki devrimci hareketlere destek olursa, "kapitalist olmayan bir evrim" mümkün olacaktı. Marx ve Engels'in, batıdaki muzaffer proleter bir devrimin, Rusya'nın kapitalist aşamayı atmasına yardım edebileceği yolundaki görüşü, bu kez Sovyet cumhuriyetlerinin bağımlı Asya ve Afrika ülkeleri ile olan ilişkilerine uygulanıyordu. Roy'un Asya devrimine ve buradaki komünist öncülüğe ilişkin aşırı vurgusuna, İranlı Sultanzade eleştiri getirirken, Hollandalı Maring (ya da gerçek adıyla Sneevliet) Asya devriminin önemini kuvvetle vurguluyordu. Sneevliet, bu Kongre'de *EKKI*'ye Java (Endonezya) temsilcisi olarak seçilecekti. Hollanda ve Java'daki işçi hareketinin en iyi örgütçülerinden biri olan *Komintern*'in efsaneleşmiş kişilerinden Sneevliet, *Komintern*'in Uzak Doğu temsilcisi olarak Endonezya, Hindiçini ve Çin Komünist Partilerinin ilk örgütlenme aşamalarında önemli bir işleve sahip oldu. Daha sonra *Komintern* muhalefeti içinde yer alan Sneevliet bir süre sonra Troçki'den de koptu. Nazi işgali sırasında, yeraltı direnişini örgütledi, Nazilerce yakalandıktan sonra kurşuna dizildi.

"Doğudaki devrimci olanaklar konusu üzerinde yoğunlaşanlardan biri de, uzmanlık dalı gereği,

Komintern'deki temsili uzun tartışmaların konusu olan ABD işçi hareketi 1920'li yılların başlarında, bugünkü görünümüyle karşılaştırılamayacak ölçüde hareketli mücadelelere sahne oluyordu. Maden işçilerinin 1922'deki grevi bunlardan biriydi.

Haziran'da savaşın seyri değişti ve Kızılordu Polonyalıların ele geçirdiği toprakları geri aldı. Savaşın geldiği bu noktada Troçki ve Radek geri çekilen Polonya birliklerinin kendi topraklarında izlenmesine karşı çıkarken, Lenin Polonyalı işçi ve köylülerin Kızılorduyu bir kurtarıcı gibi karşılayacağından emindi. Ona göre, bu harekat Polonya'da devrimi tahrik edecek, Almanya'da yankılanacaktı. Tukhaçevski ise, birliklerine seslenirken, "dünya çapında devrimin kaderi batıda karara bağlanacak" diyecekti. Bir yıl sonra da Lenin, Klara Zetkin'e, "Kızılordu'yu Polonyalılar kardeş ve kurtarıcı olarak değil, düşman olarak gördüler... Beklediğimiz Polonya Devrimi gerçekleşmedi" şeklinde itirafta bulunacaktı.

Savaş ağırlıkla Beyaz Rusya'da Pripet bataklıklarının kuzeyinde geçti. 2 Temmuz'da Tukhaçevski genel saldırı emri verirken, "Polonya'nın cesedi üstünde, bütün dünyayı tutuşturacak yangını başlatmalarını" istedi birliklerinden. 500 kilometrelik bir cephe üstünde genel saldırıya geçildi. İki hafta içinde asıl Polonya topraklarının sınırına gelip dayanılmıştı. Bu noktada *Bolşevik* önderler arasında, saldırının devamı tartışıldı. Troçki harekatın kesilmesinden yanayken, Lenin ve çoğunluk harekatın devamını destekledi. Kural olarak devrim ihraç edilmez denilirken, Polonya'daki işçi sınıfının ve komünistlerin ayaklanacağı beklentisi ile harekatın Polonya içlerinde sürmesi kararlaştırıldı.

***Komintern*'in 2. Kongresi Kızılordu, Varşova yakınlarına geldiğinde toplandı. Kongre'de delegeler Kızılordu'nun ilerleyişini büyük bir coşku ve heyecanla izliyorlardı. Devrimin doğuya ve orta Avrupa'ya sıçradığı inancı iyice pekişecekti. Zinovyev daha sonraları o günlerin havasını şöyle anlatacaktı: "Kongre salonunda büyük bir harita asılıydı. Her gün kuvetlerimizin ilerleyişini harita üstünde işaretliyorduk; delegeler her gün solukları kesilmiş vaziyette gelişmeleri bu harita üzerinden izliyorlardı. Kızılordu'nun attığı her adımın, uluslararası proletarya devriminin kaderini belirlediğini hepsi anlamıştı."**

Kuzey'de Tukhaçevski Varşova'ya ilerlerken, güneyde Budyeni Lvov'a yöneldi. Cephede bir eşgüdümsüzlük ve rekabet vardı. İki Sovyet ordusu arasında bir boşluk meydana gelmişti. Pilsudski bu açıktan yararlandı ve 16 Ağustos'ta karşı saldırıya geçti. Kızılordu ilerlediği gibi hızla geri çekilmeye başladı. Bu arada Belostok'ta geçici hükümet işlevi ile oluşturulan "Geçici Polonya Devrim Komitesi" de, Polonyalı komünistlerin eleştirileriyle karşılaşmıştı. Savaş sırasında yeraltındaki *Polonya Komünist Partisi* genel grev çağrısı yapmış, ama çok cılız bir yanıt almıştı. Öte yandan Varşova'nın savunması için Polonyalı işçiler harekete geçmiş, orduya katılanlar bile olmuştu.

Tukhaçevski ise hazırladığı cüretli planla, batı yönünde hızla ilerlemeye devam ediyor, Varşova'yı savunanlara gerilerinden, batı yönünden saldırıya geçmeyi tasarlıyordu.

Bu niyeti sezen Pilsudski 16 Ağustos'ta komutayı bizzat üstlendi ve kendi şok birlikleri ile kuzey yönünde ilerlemeye başladı. Bu Kızılorduyu bütünüyle şaşırtan şiddetli bir saldırıydı. Eylül sonunda Polonya birlikleri 1919'da ele geçirdikleri toprakların aşağı yukarı tamamını yeniden ele geçirmişti.

Sonunda 12 Ekim 1920'de Sovyetler Riga'da Polonya ile geçici bir ateşkes anlaşması imzaladılar. Ama gerginlik bir süre daha devam etti. Troçki Polonyalılar ile yapılan geçici barış anlaşmasına uyulmasını savunuyordu. Oysa politbüronun çoğunluğu savaşın yeniden başlamasından yanaydı. Ama Lenin'in Troçki'den yana tavrını değiştirmesi sonucunda batı cephesinde yeni bir girişimde bulunulmasından vazgeçildi.

RAGIP ZARAKOLU

"milliyetler komiseri" Stalin'di. Stalin daha 1918'de yayınlanan bir yazısında şöyle diyordu:

"Emperyalizmin Avrupa'da dövülmüş olan ve bütün dünyayı sıkan zincirleri ilk önce orada, Doğu'da kırılmalıdır... Doğu'yu unutma eğilimi var. Oysa unutulmamalı, çünkü dünya emperyalizminin en büyük yedeği ve en sağlam dayanaklarını temsil ediyor... Komünizmin görevi, Doğu'nun ezilen halklarının yüzyıllık uykusuna son vermek, bu ülkelerin emekçilerine ve köylülerine devrimin özgürlük anlayışını vermek, onları emperyalizmle savaşmaya itmek ve dünya emperyalizmini en sağlam dayanaklarından ve en büyük yedeklerinden yoksun bırakmaktır. Bu olmaksızın sosyalizmin kesin zaferi, emperyalizm üstünde tam bir yengi düşünülemez."

Roy, *Komintern*'in 2. Kongre'sinde, komisyona sunduğu tezlerinde Hindistan özelinden kalkarak, Asya'da komünist bir hareket yaratmanın temellerinin mevcut olduğunu savundu.

Kırsal kesimde, yoğun bir topraksız köylü kesimi vardı. Hint proletaryasının sayısı ise 5 milyona ulaşmıştı. Sendikal hareket ve grevler hızla yayılıyordu. Hindistan'daki devrimci hareketin ulusal kurtuluş hareketi ile hiçbir ortak yanı olamazdı. Dolayısıyla Lenin'in tezlerinde savunduğu gibi, burjuva demokratik ulusal kurtuluş hareketlerini destekleme gibi bir zorunluluktan söz edilemezdi. *Komintern*, yalnızca, komünist hareketin yaratılmasına ve gelişmesine yardımcı olmalıydı.

Lenin, öncelikle Roy'un ve tartışmaya katılanların eleştirilerini gözönüne alarak, tezlerini yeniden kaleme aldı. Ama "yanlışlıkla" daha sonraki yayınlarda hep tezlerin ilk hali basılacaktı.

Birinci Doğu Halkları Kongresi

Komintern'in 2. Kongresi daha toplanmadan önce, *EKKI* bir bildiriyle, Eylül 1920'de Bakü'da "İran, Ermenistan ve Türkiye'nin ezilen kitlelerini" bir kongre toplamaya çağırmıştı. Bildiride şöyle deniliyordu: "Yakın Doğu'nun köylü ve işçileri, eğer silahlanırsanız, eğer Kızıl Rus köylülerinin ve işçilerinin ordularıyla birleşirseniz... ancak o zaman, İngiliz, Fransız ve Amerikan kapitalistleri ile başa çıkabilirsiniz - sizi ezenlerden kendinizi kurtarabilir, dünya işçilerinin cumhuriyetleri ile ittifak kurarak kendi çıkarlarınıza sahip çıkma şansına sahip olabilirsiniz. Ancak o zaman, ülkenizin zenginlikleri kendinize ait olur. 1 Eylül'de binlerce İranlı, Ermeni ve Türk köylü ve işçisi, Yakın Doğu halklarının kurtuluşu için barışçıl biçimde toplanmalıdır."

Kongrenin en ilginç konuşmalarından birini, Türkmen delege Narbutabekov yaptı. Daha sonraları son yazılarında, Lenin de, bu tür eleştirilerde doğruluk payı olduğunu kabul edecekti. Eğer Sovyetler, Doğu halklarının farklı özelliklerini kabul ederlerse, Müslümanlar Sovyetleri terketmeyecekti; eğer Sovyet hükümeti sözlerini sadece kağıt üstünde bırakmayıp, eyleme dönüştürürlerse. "Radek, Batı'nın *Bolşevikler*'i kızıl emperyalistler olmakla suçladığını söyledi". Bu suçlama, ancak, davranışlarla çürütülebilirdi. Türkmen delegesi, yerel otoritelerin Türkmenistan'da kitleleri Sovyet iktidarından soğutacak işler yaptığını, ne Zinovyev, ne de Radek'in anladığını belirttikten sonra, Sovyet iktidarını destekleyenlerin Türkmenistan'da iki cephede birden savaş vermek zorunda kaldıklarını söyledi: Bir yanda gerici mollalara, öte yanda Avrupalıların (Rusların) dar milliyetçiliğine karşı. *Bolşevikler* kendilerini, komünizm maskesi altında çalışan Rus kolonicilerin etkisinden kurtarmalıydı. Ve şöyle bağırıyordu: "Kahrolsun sovyetçi iktidarın temel ilkelerini baltalamağa çalışan bu provokatör ve demagoglar!"

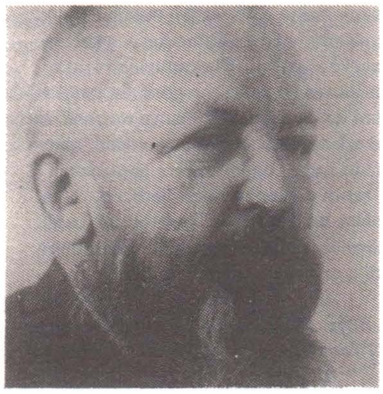
Kongre, bir "Eylem ve Propaganda Konseyi" oluşturulmasını kararlaştırdı. Konseyin sürekli başkanlık kurulunda iki de *EKKI* temsilcisi yer alacak, yılda en az dört kez Bakü'da toplanılacaktı. Üç dilde çıkan bir gazete yayınlanacak, Konsey'in ana görevi Doğu'da propaganda çalışması yürütmek ve yerel kurtuluş hareketleri ile ittifak kurmak olacaktı.

Bu Konsey'in varlığı bir yıl sürdü. Önemli bir faaliyet de göstermedi. Bu arada uluslararası iklim de değişmiş, Mart 1921'de imzalanan İngiliz-Sovyet Ticaret Anlaşması, İngiltere karşısındaki propaganda saldırılarının kesilmesini zorunlu kılmıştı.

Öte yandan Sovyetler Birliği İran, Türkiye ve Afganistan ile tarafsızlık ve dostluk anlaşması imzaladı ve bu anlaşmalar 1927'de yenilendi.

Doğu Halkları kongresi'nin kapanmasından iki gün sonra, 10 Eylül 1920'de yine Bakü'da Türkiye Komünist Partisi'nin kuruluş kongresi toplanıyordu.

1921 yılında Sovyetler gibi, Kemalistlerin de İngiltere ile anlaşma olanakları doğmuştu. Bu uluslararası yeni açılım sırasında, doğuş sürecindeki Türkiye komünist hareketi de tırpanı yiyecekti. 1921 başında Türkiye'ye dönüş yolunda olan Mustafa Suphi ve arkadaşları Karadeniz'de karanlık biçimde öldürülürken, *Bolşevizme* çok genel anlamda da olsa sempati besleyen Yeşil Ordu çeteleri dağıtılıyor ve Ankara'da legal Halk İştirakiyun Partisi kapatılıyordu. Uluslararası dengelerin girdabında ezilen ilk komünist parti örneklerinden biri oluyordu Türkiye Komünist hareketi.

SNEEVLIET, (HENK) HENDRICUS (1883-1942)

13 Mayıs 1883'te Rotterdam'da doğan Sneevliet, genç yaşlarda sosyalist harekete katıldı. 1902'de *SDAP*'a (Hollanda Sosyal Demokrat İşçi Partisi) girdi. Hollanda demiryollarında çalışmaya başladı ve 1910'da henüz 27 yaşındayken Demiryolları ve Tramvay İşçileri Sendikası'nın başkanı oldu. *SDAP*'ın ılımlı politikaaı yüzünden *SDP*'ye katıldı, ama bu kez de *SDP*'nin sekterliği, kendisini, ülkeyi terkederek o zamanlar Hollanda'nın sömürgesi olan Endonezya'daki mücadeleye katılmaya yöneltti. Gidişinden birkaç hafta sonra buradaki demiryolu ve tramvay işçilerini örgütlemeye başladı ve işçi sendikasının yayın organı olan *Soerabajaasch Handelsbled*'ı (Surabaja Sendika Gazetesi) çıkardı. 1914'de *ISDV*'yi (Hint Adaları Sosyal Demokrat Birliği) kurdu. 1920'de kurulacak olan *Endonezya Komünist Pertisi*'nin öncüsü sayılan bu örgütte Sneavliet, partinin kitleaelleşmesi için merkezlerde bulunan az sayıda prolaterlerin yanısıra, özellikle topraklarını yitirip plantaayonlarda çalışan yoksul köylüler arasında çalışmaları gerektiğini savundu.

1911'de kurulan ve çok yaygın bir kitle desteğine sahip olan *Sakarat İslam* gibi örgütlerle aosyalist birliğin gerçekleşmesinin büyük bir politjk güç oluşturacağına inanan Sneevliet, bu örgütler içinde *ISDP*'nın çalışmasını sağladı. Bu nedenle *ISDP*'nin etki alanı giderek genişledi ve 1917'deki kongrede, Marksistlerin denetimine giren *Sakerat İslam*, ilk bağımsızlık çağrısını yaptı. Fakat, Sneevliet 1917 Devrimi'nden sonra denizci ve asker sovyetlerini örgütlemeye başlayınca, 1918'de Endenozya'dan sürüldü. 1920'de *ISDP* kendini feshetti ve *Komintern*'e bağlı *EKP* (Endonezya Komünist Partisi) haline geldi. Mayıs 1920'deki II. *Komintern* Kongresi'nde Sneevliet, Lenin ve Roy'un yanısıra *Ulusal ve Sömürgesel Sorunlar Komisyonu*'na seçildi. Asya komünist partileri arasında en fazla üyesi olan *EKP*'nin (50 bin kadar üyesi vardı) temsilcisi olarak, köylüler araaında çalışmayı ve komüniatlere karşı ılımlı tavır alan burjuva kurtuluş hareketlerinin desteklenmesi gerektiğini savundu.

Temmuz 1921'de, Uzakdoğu ve Güneydoğu Asya temsilcisi olarak Şanghay'a gönderildi ve aynı ay Çin Komünist Partisi kuruldu. Endonezya'da başarıya ulaşan taktiklerini Çin'de de savundu. Fakat Çin'de ulusal burjuvazi çok daha güçlüydü ve 1921'de Cumhuriyetin ilan edilişinden sonra *ÇKP*'nin *Koumintang* içinde çalışma olanağı kalmamıştı. Bu nedenle 1923'de Çin'den ayrılarak Hollanda'ya döndü. Sonraki yıllarda Sovyetler Birliği'nde gelişen sol muhalefete yakınlık duydu. 1927'de *Hollanda Komünist Partisi*'den ve *Komintern*'den tamamen koptu. 1929'da *Devrimci Sosyalist Parti*'yi kurdu. 1933'te Endonezya sularında isyan eden Hollanda kruvazörü Zevan Provincien'i desteklemekten dolayı altı ay tutuklu kaldı. Bu arada *SDP* adına milletvekili seçildi. II. Dünya Savaşı sırasında Hollanda'yı işgal eden Nazilere karşı ilk direnme hareketini örgütledi, ama 1942'de yakalanarak, yedi arkadaşıyla birlikte kurşuna dizildi.

SOSYALİZM
VE TOPLUMSAL MÜCADELELER
ANSİKLOPEDİSİ

İletişim Yayınları

2.Cilt

1871 - 1920

İçindekiler

Zamandizim Tablosu

Siyasal ve toplumsal olaylar

1871 — 1875

1871 Almanya Fransa arasında mütareke imzalandı. Barış hazırlıkları anlaşması imzalandı.

18 Mart. Paris Komünü kuruldu. Marsilya, Toulouse ve Lyon'da kısa süren komünler kuruldu.

21 Mayıs. Versailles birlikleri Paris'e girdi. 28'inde son barikat düştü.

Berliner Arbeiterbund (Berlin İşçi Birliği) kuruldu.

Londra'da *Enternasyonal*'in 7. Kongresi toplandı.

Sermayenin merkezileşme ve yoğunlaşma süreci başladı.

1872 *Enternasyonal*'in son kongresi Lahey'de toplandı. Bakunin ve çevresi ihraç edildi.

Berlin'de Üç İmparatorlar Anlaşması (Almanya, Avusturya ve Rusya) imzalandı.

Kapital Rusça'ya çevrildi.

1874 Lassalleci *Genel Alman İşçi Derneği* kapatıldı.

Reichstag'a (Alman İmparatorluk Meclisi) 9 sosyal demokrat seçildi.

1875 Gotha'da Alman Sosyal Demokratlar toplandı. *Sosyalist İşçi Partisi* kuruldu.

Rusya'da, Odessa'da ilk işçi örgütü kuruldu.

1876 — 1880

1876 Philadelphia'da toplanan kongre *I. Enternasyonal*'in dağıldığını resmen açıkladı.

İlk Osmanlı anayasası Kanuni Esasi Kabul edildi.

Meksika'da Diaz iktidara geldi ve 44 yıl iktidarda kaldı.

1878 1883'e kadar sürecek ekonomik yükselme başladı.

Almanya'da *Sosyalistlere Karşı Yasa* çıkarıldı.

İngiltere'de 300 bin dokuma işçisi greve gitti.

Petersburg'da *Rus İşçileri Kuzey Birliği* kuruldu.

1879 Fransa'da genel af ilan edildi. Sürgün Komüncüler geri dönmeye başladı.

Franrsız İşçi Partisi kuruldu.

Almanya-Avusturya muhtemel bir Rus saldırısına karşı anlaşma imzaladı.

1880 Rusya'da *Narodnaya Volya* programı yayınlandı.

1881 — 1885

1881 500 bin işçiyi temsil eden *ABD ve Kanada Örgütlü Meslek Kuruluşları ve İşçi Sendikaları Federasyonu* (FOTLU) kuruldu.

Narodnaya Volya Çar II. Aleksandr'ı öldürdü.

Avusturya, Almanya ve Rusya arasında tarafsızlık anlaşması imzalandı.

Fransızlar Tunus'u işgal etti.

1882 ABD'de Standart Oil (Rockefeller) kuruldu.

İngiltere'de evli kadınlara da mülkiyet hakkı tanındı.

Almanya, Avusturya ve İtalya Üçlü İttifak devletleri olarak birleşti.

Sarı ırkın ABD'ye göçü yasaklandı.

İngilizler Mısır'ı işgal etti.

1883 14 Mart. Karl Marx öldü.

Plehanov *Emeğin Kurtuluşu* grubunu kurdu.

1884 *İngiltere Sosyal Demokrat Federasyonu* kuruldu.

Almanya, Avusturya ve Rusya saldırmazlık anlaşmalarını yenilediler.

İngiltere'de toprak işçilerine seçim hakkı tanındı.

1885 Güney eyaletlerinde zencilerin seçim hakkı kaldırıldı.

1886 — 1890

1886 1 Mayıs. ABD'de 8 saatlik işgünü için gösteriler ve 1 günlük genel grev yapıldı.

Avrupa'da ABD işçilerine destek grevleri yaygınlaştı.

Amerikan İşçi Federasyonu (ALF) kuruldu.

1887 Almanya-Rusya 3 yıllık bir saldırmazlık anlaşması imzaladı.

İtalya, Avusturya ve İngiltere statükoyu korumak üzere Akdeniz Paktı'nı imzaladı. Yine aynı amaçla Balkan Paktı'nı da imzaladılar.

1888 Berlin'de 25 bin işçi 2 ay grev yaptı.

1889 *II. Enternasyonal* Paris'te toplandı. 1 Mayıs işçilerin birlik ve dayanışma günü olarak kabul edildi.

İngiltere ve Almanya sömürgeleri paylaştıkları İtelgoland-Zengibar anlaşmasını yaptılar.

İlk Panamerikan kongresi toplandı.

Japonya'da bir anayasa kabul edildi.

1890 1 Mayıs ilk olarak uluslararası bir biçimde geniş olarak kutlandı.

1891 — 1895

1891 Belçika'da 100 bin maden işçisi genel oy hakkı için greve başladı. Brüksel'de *II. Enternasyonal*'in 2. toplantısı yapıldı.

1893 Belçika'da 250 bin işçi genel oy hakkı için greve gitti. Hükümet erkekler için oy hakkını kabul etti.

Yeni Zelanda kadınlara oy hakkı tanıyan ilk ülke oldu.

II. Enternasyonal'in Zürih toplantısı yapıldı.

1894 Çin-Japonya savaşı başladı.

1895 Fransa'da tüm sendikaları biraraya toplayan *Genel İşçi Konfederasyonu* kuruldu.

Çin-Japonya savaşı Çin'in yenilgisiyle sonuçlanınca Avrupa devletleri ülkeyi paylaştı. Üç yıl içinde "Çin'in parçalanması" sona erdi.

1896 — 1900

1896 *II. Enternasyonal*'in Londra toplantısı yapıldı.

1897 Lenin yargılanmasının ardından Sirbirya'ya sürüldü.

Osmanlı-Yunan Savaşı çıktı.

1898 İspanyol-Amerikan savaşı sonunda İsyanyollar Küba, Filipinler ve Puerto Rico'yu ABD'ye bıraktı.

Mart. Yerel sosyal demokrat örgütlerin I. Kongresi Minsk'te toplandı ve *Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi* (RSDİP) kuruldu.

1899 Boer-İngiliz savaşı çıktı.

1900 3 yıl sürecek dünya iktisadi bunalımı başladı.

II. Enternasyonal'in Paris Kongresi yapıldı.

Lenin'in Sibirya sürgünü sona erdi.

Sanat ve edebiyat

1871 — 1875

1871 Arthur Rimbaud, *Bateulure* (Şarhoş Gemi) adlı uzun şiirini yazdı.

Guiseppe Verdi, Kahire'de sahnelemek üzere *Aida* operasını, Jochann Strauss ise en önemli operetlerinden biri olan *Wiener Blut*'u (Viyana Kanı) besteledi.

1873 Paul Verlaine Sözsüz Romans adlı şiirlerini yayınladı.

1874 Monet, Degas, Renoir, Pissaro, Cèzanne, Sisley ve diğer bazı genç ressamlardan oluşan bir grup Paris'te ilk ortak sergilerini açtılar. Monet'nin sergide yeralan *İmpression: Soleil Levant* (İzlenim: Doğan Gün) resmine atfen, sözkonusu grup empresyonistler diye anılmaya başladı.

Rusya'da ulusal müzik akımını temsil eden Rus Beşlerinden Modest Mussorgsky en ünlü operası olan *Boris Godunov*'u besteledi.

1876 — 1880

1876 Ponchielli, gerçekçiliği operaya uygulayan verismo tarzındaki *La Gioconda* adlı eserini besteledi.

Almanya'da daha sonra Wagner tarzı operanın merkezi durumuna gelecek olan Bayreuth Tiyatrosu açıldı.

1877 Rus yazarı Tolstoy, *Anna Karenina* adlı eserini bitirdi.

1879 Edgar Degas *Scènes de Ballet* (Bale Sahneleri) adlı resminde, danseden kızları geleneksel ideal formları çağrıştıran biçimlerde resmetti.

1880 Huysmans, Maupassant ve Zola'dan oluşan Mèdan grubu, natüralizmi resmen ilan ederek, *Les Soirèes de Mèdan* (Medan Suareleri) adlı kolektif çalışmalarını yayımladılar.

İsviçreli ressam Arnold Böcklin, sembolist etkiler taşıyan *L'Ile des morts* (Ölüler Adası) adlı resmini bitirdi.

1881 — 1885

1881 Anatole France'in, toplumcu gerçekçilik tarzındaki *Le Crime de Sylvestre Bonnard* (Sylvestre Bonnard'ın Suçu) adlı romanını yayımladı.

Yeni Dünya'nın Eski Dünya'yla buluşması temalarını işleyen Amerikalı yazar Henry James'in *Portrait of a Lady* (Bir Hanımefendinin Potresi) adlı eseri yayımlandı.

1882 Paris'te Dekoratif Sanatlar Müzesi kuruldu.

1883 Art-Nouveau'nun temsilcisi olan İspanyol mimar Antonio Gaudi, Sagrada Familia kilisesinin yapımına başladı.

1885 Victor Hugo'nun *la Lènde des siècles* (Yüzyılın efsaneleri) ve Maupassant'ın *Bel-Ami* adlı romanları yayımlandı.

1886 — 1890

1886 Jean Morèas'nın Le Figaro'da yayımlanan *Un Manifeste littèraire* (Edebî bir Manifesto) başlıklı makalesi, edebiyatta sembolizmin doğuşunu resmen ilan etti.

Korku edebiyatının başyapıtlarından, Stevenson'un *Dr. Jekyll and Mr. Hyde*'ı yayınlandı.

1889 Toulousse-Lautrec *le Bal du Moulin de la Galette* (Moulin de la Galette'te Balo) adlı resmini bitirdi ve ilk afişi olan *Moulin Rouge* adlı çalışmasını sergiledi.

Jean Eiffel, Paris'teki Eyfel Kulesi'ni yaptı. Bu kule, en az yapı malzemesiyle en büyük yükseklik sağlanabildiği için, tekniğin gücünün simgesi oldu.

1890 Sembolist sanatçı Odilon Redon, Baudelaire'in *Kötülük Çiçekleri* adlı eserini resimledi.

1891 — 1895

1891 Conan Doyle *Sherlock Holmes'un Maceraları* adlı eseriyle, polisiye romana öncülük etti.

1892 Verdi, son operası olan *Falstaff* adlı eserini besteledi.

Maeterlinck, sembolist tiyatronun en tipik örneklerinden olan *Pellèas et Mèlisande* adlı oyununu yazdı.

Rodin, bireysel portre heykeli örneği olan *Balzac Anıtı*'nı yaptı.

1893 Josè-Maria de Hèrèdia *Ganimetler* adlı şiirlerle, Parnas Okulu'nun en karakteristik örneklerini verdi. Bu sırada parnasçılarla simgeciler arasındaki tartışmalar doruk noktasındaydı.

1894 Norveçli yazar Knut Hamsun *Pan* adlı eserini yayınladı.

1895 H.G.Wells'in *The Time Machine* (Zaman Makinası) adlı kitabı, bilimkurgunun öncülüğünü yaptı.

1896 — 1900

1896 Amerikalı Rudolph Dirks'in *The Katzen-Jammer* adlı çalışması ilk çizgi romandı.

Fransız Georges Mèliès ilk sinematografik deneylerini yaptı.

1897 Nikaraguali şair Ruben Dario'nun *Prosas Profans* adlı şiiriyle "modernismo" hareketi başladı.

1898 İçlerinde şair, felsefeci ve romancı Miguel Unamuno'nun da bulunduğu bir grup İspanyol entelektüeli, *98 Kuşağı* adıyla, İspanyol duygusuzluğuna karşı tavır alarak, İspanyol kültürünü yeniden canlandırdı.

1899 Louis Sullivan'ın yapımına başladığı *Schlesinger-Mayer* mağazası, 9. kata kadar yükselerek, ilk gökdelen örneği oldu.

Din ve felsefe

1871 Prusya'da Bismarck'ın uygulamalarına karşı Katolik Kilise bir *Kulturkampf* (Kültür Savaşı) başlattı.

1873 Japonya'da, Batı'da kullanılan Gregoryen takvim kullanılmaya başladı.

Herbert Spencer *The Study of Sociology*'yi (Sosyoloji Disiplini) yayınladı.

Kültür Savaşından ötürü Almanya'da cizvit tarikatı yasaklandı.

Gustov Schmoller daha sonra bünyesinde Max Weber, Werner Sombart gibi önemli tarihçi ve sosyologları biraraya getirecek olan *Verein für Sozialpolitik*'i (Sosyal Politika Derneği) kurdu.

1874 Kültür Savaşı İsviçre'ye sıçradı.

1875 Ludwing Gumplowitz'in *Rasse und Stoat* (Irk ve Devlet) ve Albert Schaeffle'nin *Bau und Leben des sozialen Körper* (Toplumsal Gövdenin Yapı ve Hayatı) adlı eserleri yayınlandı.

1876 Herbert Spencer *Principles of Sociology* (Sosyolojinin İlkeleri) adlı kitabında gücün sakınımı yasasından yola çıkarak toplumsal evrim ilkesini türeti. Böylece biyolojik, psikolojik, ahlaksal ve toplumsal evreni aynı mekanik temellere indirgemiş oldu.

Hinduizm reformları başladı. Bu reformların içinde en önemlisi, Vedanta geleneğinin aşırı münzevilerinden olan ve bütün dinlerin aslında özdeş olduklarına inanan Ramakhrishna'-nın önderlik ettiği reformdu.

Boston'da Mary Baker Eddy tıbba karşı çıkarak, hastalıkların tek tedavisinin dua etmek olduğuna inanan Hıristiyan Bilimini kurdu.

1879 Heinrich von Treitschke, *Deutsche Geschichte in 19. Jahrhundert* (19. Yüzyılda Almanya'nın Tarihi) kitabıyla Alman milliyetçiliğini teşvik etti.

1880 Nietzsche *Also sproch Zarathustra* (Böyle Buyurdu Zerdüşt) adlı kitabında, dekadans ve yaşamdan çekilme işaretleri olarak değerlendirdiği modern kültür, bilim, rasyonalizm ve Hıristiyanlık yerine iktidar isteğini koydu.

1881 İngiliz Edward Tylor, *Anthropology* (Antropoloji) adlı kitabında toplumsal evrim kavramını geliştirdi. İlkel dinleri inceleyerek, mevcut toplumsal adetlerin çoğunun gelişmenin ilk aşamalarında "bakiye" olduğu sonucuna vardı. Aynı görüş Amerika'daki aile sistemleri üzerine incelemeler yapan Lewis Morgan tarafından da savunuldu.

1882 Karl Eugen Dühring, *Sache, Leben und Feinde* (Şeyler, Hayat ve Düşmanlar) adlı kitabını yayımladı.

1883 Manch, *Die Mechanik* (Mekanik) adlı kitabını yayımladı.

1884 Siyonist Hareket, Prusya'daki ilk toplantısını yaptı.

İngiltere'de Fabiyan Derneği kuruldu.

Engels, *Der Ursprung der Familie des Privateigentums und des Staats* (Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni) adlı çalışmasını yayımladı.

Spencer, *Man Versus the State* (Devlete Karşı İnsan) adlı kitabını yayımladı.

1886 Nietzsch, *Jenseits von Gut Böse* (İyinin ve Kötünün Ötesinde) adlı kitabını yazdı.

Edouard Drumont, *La France Juive* (Yahudi Fransa) adlı çalışmasında anti-semitizmi popülarize etti.

1887 Alman sosyolog Ferdinand Tönnies, Gemeinschaff und Gesellschafft (Cemaat ve Toplum) adlı çalışmasında "komünite" ve "birlik" kavramlarının ayrımını işledi.

1888 Papa XIII. Leo'nun *Libertus* (Özgürlük) genelgesi, Kilise içindeki modernist harekete verilmiş bir taviz niteliğindeydi.

1889 Henri Bergson *Les Données Immédiates de la Conscience (Bilincin Doğrudan Verileri Üzerine) adlı kitabını yayımladı.*

1890 K'ang Liu-wei, Çin'de toplumsal eşitliği savundu ve Konfiçyus'un tarihsel gelişmeyi desteklediğini ileri sürdü.

Alfred Marshall, Principles of Economics adlı kitabında "klasik" görüşlerle "marjinalist" görüşleri birleştirerek neoklasik ekonomi okulunu kurdu.

1891 XIII. Lèon'un *Rerum novarum* adlı papalık genelgesi Sosyal Kilise doktrininin temeli oldu.

William James, *Principles of Psychology* (Psikolojinin İlkeleri) adlı çalışmasını yayımladı.

1892 Modernist İslam düşüncesinin kurucusu Cemaleddin Afgani, İran Şahı Nasreddin tarafından sınırdışı edildi.

1893 Durkheim, *De la Division du Travail Sociale* (Toplumsal İşbölümü Üzerine) adlı kitabını yayımladı.

Thomas Henry Huxley, *Evolution and Ethics* (Evrim ve Etik) adlı kitabını yayımladı.

1894 Durkheim, *Règles de la Méthode Sociologique* (Sosyolojik Yöntemin Kuralları) adlı çalışmasını yayımladı.

1895 İngiliz Hegelci felsefeci Francis Herbert Bradley, bir fikrin gerçek olup olmadığının, 'Mutlak'ı kapsayan fikirler bütünüyle uyum içinde olmasına bağlı olduğunu öne sürdü.

1896 Bergson, *Matière et Mèmoire* (Madde ve Bellek) adlı kitabını yayımladı.

1897 Amerikalı psikolog William James, *Will to Believe* (İnanma Arzusu) adlı kitabında felsefi pragmatizm açısından inançları yorumladı.

Ahlakı toplumun temeli olarak gören Durkheim, *Suicide* (İntihar) adlı kitabında, pozitivist toplumsal görüşleri ahlakla biraraya getirmeyi denedi.

1898 Labriola, *Discorrende di Socialismo et di Filosofia* (Sosyalizm ve Felsefe Üzerine Söylevler) adlı derlemesini hazırladı.

1899 E. Haeckel, *Enigmes du monde* (Dünyanın Bilmeceleri) adlı çalışmasında monist tezi spiritualistlere karşı uyguladı.

E. Husserl, *Logische Untersuchungen* (Mantık Araştırmaları) adlı çalışmasının yayımına başladı.

Sigmund Freud, *Die Traumdeutung* (Rüyaların Yorumu) adlı kitabını yayımladı ve "bilinçaltı" kavramını geliştirdi.

Doğa bilimleri

1871 Fotografçılıkta kuru gümüş levhalar bulundu.

1872 C.Bernard *Genel Fizyoloji Üzerine* adlı kitabını yayımladı.

Uluslararası ölçü birimleri bürosu kuruldu.

1873 Amerikalı Philo Remington daktilo üretmeye başladı.

Van der Waals moleküller arasındaki kuvvetleri hesapladı ve matematik denklemlerini kullanarak asal gazların davranışlarını betimledi.

Fotografçılıkta gümüş bromürlü jelatin kâğıtlar üretilerek piyasaya sürüldü.

1874 Tyndal Belfast Konferansı'nda hayatın cansız maddeden gelebileceğini ileri sürdü.

Cavendish üniversitede ilk kez mühendislik laboratuvarı kurdu.

1875 Fransız de Laire ve Alman Tiemann sentetik vanilyayı keşfetti.

Berthelot *Kimyasal Sentez* adlı kitabını yayımladı.

1876 Amerikalı Alexander Bell telefonu icat etti.

Alman Nicolaus Otto içten patlamalı motoru geliştirdi.

1877 Amerikalı Thomas Edison fonografı icat etti.

1878 Alman Robert Koch mikrobiyolojik kültürler yaratmanın yöntemini geliştirerek tüberküloz, kolera bakterilerini buldu.

İngiliz Joseph Swan ilk başarılı elektrik ampulünü yaptı.

1879 Edison kendi ampulünü geliştirdi.

1880 Alplerde Saint-Gothard tüneli açıldı.

Fransız Pierre Curie piezoelektriği keşfetti.

1881 Edison bir elektrik santrali kurdu.

Pasteur şarbon aşısını buldu.

İlk elektrikli tramvay Berlin'de işlemeye başladı.

Amerikalı Albert Michelson ve Edward Moley Einstein'ın görellik teorisine öncülük eden eter üzerine deneylerini yaptılar.

1882 Alman Walter Flemming hücre bölünmesini tanımladı.

1883 İlk kez elektrik enerjisi kablolar aracılığıyla uzağa iletildi.

1884 Chardonet ilk yapay ipeği üretti.

İngiliz H.C. Maxim makineli tüfeği geliştirdi.

1885 Pasteur kuduz aşısını ilk kez uyguladı.

Alman Karl Benz ilk motorlu arabayı yaptı.

Alman Gottlieb Daimler gazla çalışan bir motor yaptı ve bunu motorsikleti hareket ettirmek için kullandı.

1886 Amerikalı Charles Hail ve Fransız Paul Heroult elektrolitik yöntemlerle alüminyumu daha ekonomik bir yoldan elde ettiler.

1887 Friedrick Krupp Almanya'da dökme çelik fabrikasyonunu başlattı.

Alman Heinrich Hertz radyo dalgalarını üretti.

T.Edison West Orange'da birlikte çalışan mucitleri biraraya getirerek bir araştırma laboratuvarı kurdu.

1888 İngiliz John Dunlop havalı araba lastiğini icat etti.

George Eastman fotoğraf filmi ve kâğıdını bularak sinema ve fotoğrafçılığın gelişmesine katkıda bulundu.

1889 Elektrik Mühendisleri Birliği kuruldu.

1890 John Boyd Dunlop havayla şişirilen lastiği imal etti.

1891 İrlandalı fizikçi George Johnstone Stoney "elektron" terimini tanımladı.

1892 Alman Paul Ehrlich difteri antitoksinini buldu.

1893 Marey sinema projektörünü buldu.

1894 Edison ABD'de 35 mm.lik sinema filmini geliştirdi.

1895 Alman Wilhelm Röntgen X-ışınlarını keşfetti.

Fransız Lumiére Kardeşler sinema makinesini buldular.

1896 Fransız Antonie Becquerel radyoaktifliği keşfetti.

Alman Rudolf Diesel dizel motorlarını ilk kez sergiledi.

1897 İngiliz hekimi Ronald Ross, sıtmanın sivrisineklerle taşındığını keşfetti.

İngiliz J.J. Thomson, elektronun yük/kütle (e/m) değerini tayin etti.

Bücher maya elde ettiği enzim çalışmalarına başladı.

1898 Marie ve Pierre Curie, radyum ve polonyumu keşfettiler.

Rus Konstantin Tsiolkovskiy'nin roketlerde sıvı yakıt kullanılabileceğini önermesi, uzay yolculuklarına teorik bir temel sağladı.

1899 İngiliz Ernest Rutherford, alfa ve beta ışınlarını buldu.

Alman ilaç şirketi Bayer AG, aspirini ilk kez pazarladı.

1900 Kan grupları ilk kez ayırdedildi.

Paul Villard, radyoaktif gama ışınlarını keşfetti.

Max Planck, kuantum teorisini ortaya attı.

Siyasal ve toplumsal olaylar

1901 — 1903

1901 *II. Enternasyonal*'in Paris Kongresi kararı uyarınca Brüksel'de bir Uluslararası Sosyalist Büro açıldı.

Leipzig'de "Iskra"nın ilk sayısı yayınlandı.

1903 *RSDİP*'nin 2. Kongresi Brüksel ve ardından Londra'da toplandı. *Bolşevik, Menşevik* ayrımı belirginleşti.

II. Enternasyonal'in Amsterdam Kongresi yapıldı.

1904 — 1906

1904 Rusya-Japonya savaşı çıktı. 1905'de Rusya'nın yenilgisiyle sonuçlandı.

Papaz Gapon Petersburg'da bir örgüt kurdu.

Çin'de *Kuomintang* kuruldu.

İngiltere-Fransa bir dostluk anlaşması imzaladı.

1905 Rusya'da Papaz Gapon'un örgütlediği *Kanlı Pazar*'da 1000'i aşkın işçi öldü. Çarlık Rusyasının ilk Duma'sı toplantıya çağrıldı.

Grevlerde ilk işçi temsilcisi Sovyetleri kuruldu.

RSDİP'in 3. Kongresi *Menşevikler* katılmaksızın Londra'da toplandı.

1906 IV. *RSDİP* Kongresi Stockholm'de toplandı. *Bolşevik* ve *Menşevikler* yeniden birlikte hareket ettiler.

1907 — 1909

1907 *II. Enternasyonal*'in Stuttgart Kongresi'nde savaşa ve silahlanmaya karşı olunması, savaş çıktığı taktirde, durumdan devrim için yararlanılması kararı alındı.

İngiltere-Rusya anlaşması üçlü ittifakın temeli oldu.

RSDİP'nin 5. Kongresi Londra'da toplandı.

ABD'den General Elec. Co. ile Almanya'dan AEG tröstleri dünya pazarını paylaşmak üzere anlaştılar.

Veracruz'da Diaz kuvvetleri ile grevci işçiler arasında çatışma çıktı. Yüzlerce işçi öldü ve önderleri kurşuna dizildi.

1908 Osmanlı İmparatorluğunda II. Meşrutiyet ilan edildi.

RSDİP'nin VI. kongresi Paris'te toplandı.

General Motors kuruldu.

1909 Osmanlı Anayasası açıklandı.

İsveç'te gerçekleştirilen genel grev yenilgiyle sonuçlandı.

1910 — 1912

1910 *II. Enternasyonal*'in Kopenheg Kongresi'nde savaş konusundaki bazı çözümlere rağmen savaşa kesinlikle karşı çıkılacağı kararı yeniden alındı.

1911 Trablusgarp Savaşı çıktı.

Rusya'da Stolyipin öldürüldü.

Çin'de ayaklanma çıktı.

Zapata önderliğindeki Meksika köylü ayaklanması büyüdü. Ayala Planı açıklandı.

1912 *RSDİP*'nin Prag Konferansı'ndan sonra *Bolşevikler* bağımsız bir örgüt gibi hareket etmeye başladılar.

Rusya'da askerlerin açtıkları ateş sonucu 500 işçinin ölmesi 300 bin işçinin greviyle sonuçlandı. 1 Mayıs grevlerine 400 bin kişi katıldı.

II. Enternasyonal'in Olağanüstü Basel Kongresi toplandı.

I. Balkan Savaşı çıktı.

Pravda'nın ilk sayısı yayınlandı.

Büyük devletlerin Balkan sorunu üzerinde anlaşmalarını sağlamak üzere Londra Konferansı toplandı.

Çin'deki ayaklanma Sun-yat Sen başkanlığında cumhuriyetin kurulmasıyla sonuçlandı.

1913 — 1916

1913 II. Balkan savaşıyla Balkanlar'ın yeniden paylaşımı yapıldı.

1914 I. Dünya Savaşı çıktı. Alman Sosyal Demokratları mecliste savaş kredileri lehinde oy kullandılar. Sosyalistler Avrupa'da savaş karşıtı tutumlarını çoğunlukla sürdüremediler.

Jaurés öldürüldü.

Ekim. Osmanlı devleti savaşa girdi.

Meksika'da Anayasalcı güçler Corranza önderliğinde Mexico City'ye girdi. Zapata delegelerinin gözlemci olarak katıldığı Komutanlar Konvansiyonu toplandı. Ayala Planı kabul edildi. Konvansiyoncular iktidarı ele geçirdi.

1915 Meksika'da Anayasalcı güçler iktidarı geri aldı.

Zimmerwald Konferansı toplandı.

1916 Çar ilk kez Duma'yı şahsen açtı.

Norveç, İsveç ve Danimarka Kralları bir karşılıklı dayanışma anlaşması imzaladılar.

İtalya, İtilaf devletlerinin yanında Almanya'ya karşı savaşa başladı.

Avustruya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph öldü.

1917 — 1920

1917 Rusya'da Şubat ve Ekim Devrimleri!

Fransız ordusunda isyan çıktı.

İngiliz casusu T.E. Lawrence'in, Araplar'ı Osmanlılar'a karşı kışkırtmasıyla, Araplar Osmanlılar'a karşı ayaklandı.

1918 Ateşkes ve Barış!

Macaristan'da Cumhuriyet ilan edildi.

Yugoslav Ulusal Konseyi Zagrep'te toplandı, Sırplar, Hırvatlar ve Slovaklar Krallığı'nın kuruluşunu ilan etti.

1919 Almanya'da Komünist Parti'nin kurulmasını, Avrupa'daki çeşitli ülkelerdeki komünist partiler izledi.

Anadolu'da yabancı işgale karşı direnişler başgösterdi.

Dublin'de, İrlanda'nın bağımsızlığı ilan edildi ve İngiltere İrlanda savaşı başladı.

Komintern kuruldu.

1920 Filistin, İngiliz Mandasına bağlandı.

Wrangel, Rusya'da karşı devrimci orduların komutasını devraldı.

Obregon'un başkanlığa gelmesiyle Meksika'da iç savaş sona erdi.

Sanat ve edebiyat

1901 — 1903

1901 İlk Nobel edebiyat ödülü, Fransız şairi Sully Prudhomme'a verildi.

İrlanda'nın bağımsızlığı kültürel yankısını Kelt edebiyatının yeniden doğuşunda buldu.

Van de Velde, Weimar Sanat Okulu'nda, Uygulamalı Güzel Sanatlar Deneme Okulu'nu kurdu. Bu okul Bauhaus'un çekirdeği oldu.

1902 A. Gide, *l'Immoraliste* adlı eserinde geleneksel ahlâka karşı olan başkaldırısını savundu.

Frank Lloyd Wright, Illinois'te yaptığı "üslüpsuz" eviyle geleneksel simetriyi yıktı.

1903 Goncourt Akademisi kuruldu.

Art-Nouvea'nun süslü dekorasyonlarına karşı mimarlıkta gelişen tepki, basit üçgen biçimleri üretti.

1904 — 1906

1904 Puccini, *Madame Butterfly* adlı operasını besteledi.

Tamamen kadınlardan oluşan bir jürinin karar verdiği *Fémina* ödülü verilmeye başladı.

Çehov'un son oyunu olan *Vişne Bahçesi*, Moskova'da sahnelendi.

1905 Rainer Maria Rilke'nin *Studenbuch* (Öğrenci Defteri) adlı eseri Alman empresyonizminin en iyi örneklerinden biriydi.

İçlerinde Henri Matisse'in de bulunduğu henüz tanınmamış birkaç ressam, *Fovistler* adı ile Paris'teki Sonbahar Salonu'nda resimlerini sergilediler. Resim unsurları yüzey, kontur ve özellikle renkti.

Picasso'nun "Mavi Dönemi"nden sonra "Pembe Dönemi" başladı.

1906 — 1909

1906 Stuart Blackton *Magic Stylo* (Sihirli Dolmakalem) adlı ilk çizgi filmi yaptı.

1907 Picasso, *Avignolu Kızlar* adlı resmiyle kübist devrimi müjdeledi.

İngiliz Onwin ve Parker, Letchwort'de ilk bahçe-şehri yaptılar.

1908 Maurice Leblanc'ın ilk *Arsen Lüpen* adlı eseri polisiye roman adına bir zafer oldu.

Braque, Cèzanne etkisini taşıyan ve eleştirmen Vauxelles'in "Kübik Tuhaflıklar" diye adlandırdığı manzara resimlerini yaptı. 1911'e dek sürecek olan ve Analitik Erken Kübizm denilen bu dönem, doğrudan yapılan doğa resmini reddediyordu.

1909 Milanolu F.J. Marinetti, *Le Figaro*'da ilk fütürist manifestoyu yayımladı.

1910 — 1912

1910 Strawinski, *Ateş Kuşu* adlı balesiyle ünlendi.

Kandinski, soyut sanatın başlangıcı sayılan *Über das Geistige in der Kunst* (Sanatta Manevî Olan) adlı kitabını yazdı.

Fütürizmin dinamiğine bir tepki olarak, Chirico'nun öncülüğünde metafizik resim doğdu.

1912 Schönberg, *Pierrot Lunaire* (Deli Pierrot) adlı eseriyle geleneksel müzik dilini dönüştürdü ve dizisel müzik tekniğini geliştirdi.

G. Appolinaire, edebiyattaki sürrealizm ve "avant-garde" hareketlerin öncüsü oldu.

Rus Kasimir Malevitch "suprematizm" adlı yeni bir sanat akımı başlattı; bu geometrik soyutlama hareketiydi.

1913 — 1916

1914 Franz Kafka, *Prozess* (Dava) adlı romanında, insanın ruhsal yoksunluğunu sembolik bir dille anlattı.

Marcel Duchamp, Fransa'da sergilediği ilk "Ready Made"leriyle, gündelik kullanım nesnelerini, sanat eseri düzeyine çıkardı.

Hollywood'da ilk büyük film stüdyoları kuruldu ve ilk uzun metrajlı filmler yapılmaya başladı.

1915 İlk gerçek Amerikalı besteci olan Charles Ives, *Concord Sonata* adlı eserinde olduğu gibi, aynı beste içinde çeşitli ton ve ritimler kullandı.

1916 Hans Arp, Hugo Ball, Marcel Janco ve Tristan Tzara, Zürih'te *Cabaret Voltaire* tiyatrosunu kurdular ve bir anti-sanat akımı olan Dadaizm'i başlattılar.

M.Duchamp *Pisuar* adlı eserini sergiledi.

1917 — 1920

1917 Rus Balesi, Paris'te Eric Satie'nin *Parade* adlı eserini sergiledi.

1918 Rus Balesi, Paris'te Eric Satie'nin *Parade* adlı eserini sergiledi.

ABD'de ilk caz kayıtları başladı.

C. Chaplin *Immigrant* (Göçmen) adlı filmini yaptı.

1919 M. İkbal, Farsça ve Urdu dilinde yazdıklarıyla, Hindistan'da Batı'ya karşı yükselen küskünlüğü dile getirdi.

Weimar'da W. Gropius'un öncülüğünde, Bauhaus Okulu kuruldu.

1920 B. Bartok, Macar halk müziği örneklerini toplamaya ve incelemeye başladı.

A. Breton ve P. Soupautt, ilk gerçek sürrealist metin olarak kabul edilebilecek *les Champs magnétiques* (Manyetik Alanlar) adlı yazıyı yayımladılar.

Din ve felsefe

1901 Amerikalı James Mart Baldwin, psikolojinin akademik bir disiplin olarak kurulmasında önemli bir yeri olan *Dictionary of Philosophy and Psychology* (Felsefe ve Psikoloji Sözlüğü) adlı çalışmasını yayımladı.

Lenin'in *Çto Delat?*'ı (Ne Yapmalı?) yayınlandı.

1902 Amerika'da "Pentecostal" Hareket başladı.

İtalyan pozitivisti Vilfredo Pareto, Marksist ekonomi ve sosyolojiyi çürütmeye çalıştığı ve Fransızca yazdığı *Les Systémes Socialistes* (Sosyalist Sistemler) adlı kitabını yayımladı.

1903 Fransa'da Maurice Barrès ve Charles Maurras, kültürel birlik fikrini tartışmaya başladılar.

1904 Siyonizmin kurucusu ve teorisyeni Thedor Herzl öldü

1905 Freud, *Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie* (Cinsellik Üzerine Üç Deneme) adlı çalışmasını yayımladı.

1906 Kautsky, *Ethik und materialische Geschichtsauffessung* (Etik ve Materyalist Tarih Kavramı) adlı çalışmasını yayımladı.

1907 Papa X. Pius modernizmi lanetledi.

Fransa'da Protestan Federasyonu kuruldu.

Bergson, *L'Evolution Creatrice* (Yaratıcı Evrim) adlı kitabında, durağan bilimsel yaklaşımı eleştirdi ve değişimin ancak yaratıcı bir yaşamla gerçekleşebileceğini savundu.

W. James *Pragmatizm* adlı kitabını yayımladı.

1908 Georges Sorel, *Reflexions sur la Violence* (Şiddet Üzerine) adlı kitabında, bütün burjuva değerlerini reddederek şiddeti savundu. Bu görüşüyle Mussolini'yi etkiledi.

1909 Lenin, *Materializm i Empiriokritisizm* (Materyalizm ve Ampriyokritisizm adlı çalışmasını yayımladı.

1910 Papa X. Pius, Fransız Marc Sangier tarafından kurulan katolik-sosyal bir hareket olan Silon hareketini mahkûm etti.

1911 Bilim kuramcıları Ernst Mach ve Henri Poincarè, atomlar gibi gözlemlenemez varlıkların, maddi doğaya ilişkin postulalar olarak kabul edilmeleri gerektiğini öne sürdüler.

1912 Carl Gustav Jung, *Wandlungen und Symbole der Libido* (Libidionun Dönüşümleri ve Sembolleri) adlı eserinde ilk kez "kolektif bilinçaltı" kavramını geliştirdi.

1913 Freud, *Totem und Tabu* (Totem ve Tabu) adlı çalışmalarını yayımladı.

İngiliz felsefeci ve matematikçisi Bertrand Russell, *Principia Mathematica* adlı eserinde, A.N. Whitehead'le birlikte mantık aksiyomlarından matematik ilkeleri türetmeyi denediler.

1916 1913'te ölen Ferdinand de Saussure'ün *Cours de Linguistique General* (Genel Linguistik Dersleri) adlı kitabı öğrencileri tarafından yayımlandı.

1917 Almanya'da Cizvit tarikatı yasaklandı.

1918 Alfred Adler, *Paxis und Theorie der Individualpsychologie* (Bireysel Psikolojini Teori ve Pratiği) adlı kitabında Freud'la ihtilafa düştü.

1919 Almanya'da devlet ve kilise birbirlerinden ayrıldı.

Varoluşçu Alman filozof Karl Jaspers'in *Psychologie der Weltanschaungen* (Dünya görüşlerinin Psikolojisi) adlı kitabı yayınlandı.

1920 Freud, *Jenseits des Lustprinzips* (Haz İlkesinin Ötesinde) adlı kitabında, bütün duygusal ve zihinsel hayatın hayat ve ölüm içgüdüsünün çatışmasından kaynaklandığı fikrini geliştirdi.

Doğa bilimleri

1901 Guglielmo Marconi, İrlanda ile Yeni Dünya arasındaki ilk radyo yayınlarını başlattı.

İngiltere'de parmak izi sistemi kullanılmaya başlandı.

Rus fizyolog Petrovitch Pavlov, şartlı refleks kuramını geliştirerek hayvan psikolojisi üzerine araştırmalara başladı.

1902 Hücre patolojisi tıbbının kurucusu olan Rudolf Virchow öldü.

1903 Wright kardeşler iki silindirli motorla ilk uçuşlarını yaptılar.

1904 İngiliz mühendis John Ambrose Fleming ilk diyotu yaptı.

1905 Albert Einstein, özel rölativite kuramını yayımladı.

1906 Termodinamiğin 3. yasası bulundu.

Vitaminlerin sağlık için çok önemli olduğu anlaşıldı.

Alman hekimi August von Wasserman, kendi adıyla anılan frengi tanı yöntemini buldu.

Charles Wilson, atom parçacıklarının yollarını saptamada kullanılan bulut odasını geliştirdi.

1907 Emil Fisher, proteinlerin aminoasitlerden oluştuğunu gösterdi.

İlk helikopter uçtu.

Louis Bleriot Manş'ı uçakla ilk kez geçti.

1908 Almanya'da amonyak sentezi başarıldı; böylece patlayıcı üretiminin yolu açıldı.

Amerika'da toptan araba üretimi başladı.

1909 Kalıtımın kromozomlar aracılığıyla olduğu anlaşıldı.

Elektrik fişlerinin yapımında kullanılan sentetik polimer cinsi bakalit keşfedildi.

1910 Thomas H. Morgan, drozofil sinekleriyle kalıtım çalışmalarına başladı.

İngiliz Frederich Soddy, atom ağırlığını buldu.

1911 Elektrik için süperiletkenler keşfedildi.

Lord Rutherford, atomun merkezinde çekirdek bulunduğunu keşfetti ve çekirdek teorisini ileri sürdü.

Vitaminlerin sınıflandırılması diyet çalışmalarını hızlandırdı.

1912 İlk selefon üretildi.

Avusturyalı fizikçi Victor Franz Hess, balonla 5350 metreye çıkarak kozmik ışınları inceledi.

Katı maddelerin yapısının düzenli bir atom ağı halinde olduğu ortaya kondu.

1913 Lord Rutherford protonun hidrojen atomunun çekirdeği olduğunu buldu.

Niels Bohr, atom orbitlerindeki değişimleri gösterdi.

Radyoaktiviteyi ölçmek üzere Geiger sayıcıları keşfedildi.

1914 Atom numaralarının X-ışını yöntemiyle saptanması keşfedildi.

Almanya'da paslanmaz çelik yapıldı.

Yıldızların yaşam devri bulundu.

1915 Einstein, genel rölativite kuramını yayımladı.

Ford tarafından geliştirilen traktörlerde dizel makineleri kullanıldı.

1916 Archiboald V. Hill kaslardaki kimyasal süreçleri ısı ile ilişkilendirdi.

1917 Albert Einstein ve Willem de Sitter evrenin yapısının küresel ve kendi içinde kapalı olma ihtimalini tartıştılar.

1918 Norveçli Bjerkness, kasırgaların soğuk ve sıcak hava cephelerinin eğimli düzlemlerde karşılaşmasından kaynaklandığı hipotezini ortaya atarak meteorolojinin gelişmesine önemli bir katkıda bulundu.

1919 İlk kütle spektrografi geliştirildi.

Rutherford ilk yapay transmütasyonu geliştirdi.

1920 Petrol sanayiinde termik kraking sistemleri kullanılmaya başlandı.

Kaynakça

Paris Komünü

Ameline, H. *Dépositions des témoins de l'enquête parlementaire sur l'insurrection du 18 mars*; I-III. cilt, Paris, 1872.

Bourgin, Georges. *La Commune, 1870-1871*; Paris, 1939.

Bruhat J., Dautry J., Tersen E. *La Commune de 1871*; Paris, 1960.

Choury, M. *La Commune au quartier Latin*; Paris, 1961.

Duclos, J. *A l'assaut du ciel*; Paris, 1961.

Dupuy, Aime. *1870-1871. La Guerre, la Commune et la Presse*; Collection Kiosque, Paris, A. Colin, 1956.

Gouault, J. *Comment la France est devenüe républicaine. Les élections générales et partielles à l'Assemblée nationale (1870-1875)*; Paris, A. Colin, 1954.

Karl Marx, Friedrich Engels,*Tagebuch der Kommune*; Dietz Verlag, 1971

Lefebvre, H. *26 mars 1871. La proclamation de la Commune*; Paris, 1965.

Lissagaray, P.O. *History of the Commune of Paris 1871*; Montly Review Press, 1928.

Olives, A. *La Commune de Marseille*; Paris, 1950.

Rougerie, Jacgues. *Procès des Communards*; Collection Archives, Paris, 1964.

Vallés, J. (Vingtras, Jacgues). *L'Insurgé*; Paris, 1950.

II Enternasyonal

Braunthal, Julius. *Geschichte der Internationale*; Verlag J.H.W. Dietz Nachf., 1978.

Gottfurcht, Hans.*Die internationale Gewerkschaftsbewegung im Weltgeschehen*; Köln, 1962.

Klaer, Karl Heinz. *Der Zusammenbruch der II. Internationale*; Campus Verlag, 1981

Sigel, Robert. *Die Geschichte der Zweiten Internationale 1918-1923*; Campus Verlag, 1986.

Emperyalizm

Adelman, P. *Rise of the Labour Party, 1880-1945*; London, 1972.

Conrad, Joseph. *Karanlığın Yüreği*; Ankara, 1976.

Ferry, Jules. *Le Tonkin et la Mère-Patrie; Paris, 1890.*

Förster, A. Zur Geschichte der deutschen Gewerkschaftsbewegung, 1871-1890; Verlag Tribüne, 1962.

Fricke, Dieter. *Die deutsche Arbeiterbewegung, 1869-1890*; WEB Verlag Enzyklopaedie, 1964.

Hobsbawm, E. *Labour's Turning Point, 1880-1900*; Brighton, 1973.

Horne, A. *Death of Generation*; Macdonold, 1970.

Horne, A. *The Price of Glory*; Macmillan, 1962.

Kuczynski, J. *Die Geschichte der Lage der Arbeiter unter dem Kapitalismus*; Akademie Verlag, 1967.

Lenin, V.İ. *Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*; Sol Yayınları, 7. baskı, 1979.

Liddell-Hart, B. *The First World War*; Cassell, 1970.

Luxemburg, Rosa. *Sermaye Birikiminin Tarihsel Koşulları*; Kaynak Yayınları, 1984.

Schumpeter, A. Joseph. *Imperialism and Social Classes*; New York, 1951.

Taylor, A.A. *The First World War*; London University Tutorial Press, 1972.

Taylor, A.J.P. *The First World War*; Harmondsworth: Penguin, 1966.

Tekeli, Şirin. *Pankhurstler*, Liderler Ansiklopedisi; İletişim Yayınları, 1986. Cilt 5, fas. 51-52.

Yellowitz, I. *The Position of the Worker in American Society, 1865-1896*; Englemood und Cliffs, 1969.

Meksika Devrimi

Bazant, Jan. *A Concise History of Mexico*; Cambridge University Press, 1977.

Cockraft, James D. *Mexico, Class Formation, Capital Accumulation and the State; Monthly Review Press, 1983.*

Galeano, Eduardo. Latin Amerika'nın Kesik Damarları; Alan Yayıncılık, 1983.

Herzog, J.S. *La révolution Mexicaine*; FM/Petite Collection Maspero, 1977.

Queuille, Pierre. *L'Amérique Latine*; Payot, Paris, 1969.

Womack, John Jr. *Zapata and the Mexican Revolution*; Penguin Books, 1969.

Rus Devrimci Hareketi

Acton, Edward. *Russia*; Longman, 1986

Bakunin, *Staatlichkeit und Anarchie und andere Schriften*; Frankfurt/M., 1972.

Dan, Theodor. *Der Ursprung des Bolschewismus*; Hannover, 1968.

Debreczeng, Paul ve Zeldin Jesse. *Literature and National Identity; University of Nebraska Press*, 1970.

Falkus, M.E. *Rusya'nın Endüstrileşmesi; V Yayınları, 1986.*

Geyer, Dieter. Wirtschaft und Gesellschaft im vorrevolutionaeren Russland; Köln, 1975.

Harding, N., Taylor, R. *Marxism in Russia*; Cambridge, 1983.

Lenin, V.I. *Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi*; Sol Yayınları, 1975.

Pipes, Richard. *Russia Under the Old Regime*; New York, 1974.

Tarnovsky, Kostantin. *Illustrated History of the USSR*; Novosti Press Agency Publishing House, 1982.

Ulam, Adam B. *In the Name of the People*; The Viking Press, 1977.

Venturi, Franco. *Roots of Revolution*; Alfred A. Knopf, 1960.

Walicki, Andrzej; *Rus Düşünce Tarihi* İ Yayınları, 1987.

Ziemke, Thies. *Marxismus und Narodnicestvo*; Frankfurt/M., 1980.

Ziemke, Thies. *Entstehung und Wirken der Gruppe "Befreiung der Arbeit"*; Frankfurt/M., 1980.

1905 Rus Devrimi

Cliff, Tony. *Lenin, a political biography*; 4 cilt, Pluto Press, 1975-1979.

Derenkowski, G.M., Iwanowa, N.A. *Die Revolution 1905-1907 in Russland*; Dietz Verlag, 1980.

Liebman, Marcel. *Leninism under Lenin*; Merlin Press, 1975.

Lenin, V.I. *Bir Adım İleri İki Adım Geri*; Sol Yayınları, 4. baskı, 1979.

Lenin, V.I. *Sosyalizm ve Savaş*; Sol Yayınları, 4. baskı, 1978.

Lenin, V.I. *Materyalizm ve Ampriyokritisizm*, Sol Yayınları, 1976.

Troçki, Leon. *Hayatım*; 2 cilt, Köz Yayınları, 1970.

Ekim Devrimi

Anweiler, Oskar. *Die Raetebewegung in Russland, 1905-1921*; E.J.Brill, 1958.

Brodsky Farnsworth, Beatrice. *Bolshevism, The Women Question and Alexandra Kolontai*; American Historical Review, 1976.

Carr, E.H. *The Bolshevik Revolution 1917-1923*; 3 cilt, Pelican Books, 9. baskı, 1986

Daniels, R.V. (ed.) *A Documentary History of Communism*; Random House, 1960.

Freeborn, R. *A Short History of Modern Russia*; Hodder and Stoughton, 1966.

Fry, D. *Russia: Lenin and Stalin*; Hamish Hamilton, 1966.

Goldman, Emma. *Gelebtes Leben*; 3 cilt, Karin Kramer Verlag, 1979.

Gorki, Maksim. *Lenin'den Anılar*; Ortam Yayınları, 2. Basım, 1980.

Hill, C. *Lenin and the Russian Revolution*; English Universties Press, 1970.

Keep, John. *The Russian Revolution*; Weidenfield and Nicholson, 1976.

Kerenski, Aleksadr. *Kerenski ve Rus İhtilali*; Ağaoğlu Yayınevi, 1967.

Kochan, L. *The Making of Modern Russia*; Harmondsworth: Penguin, 1970.

Kollontay, Aleksandra. *Sevgi Yolları*; Alan, 1987.

Kollontay, Aleksandra. *Kadınların Özgürlüğü*; Yarın, 1986.

Longley, D.A. *The Divisions in the Bolshevik Party in March 1917*; The University of Glasgow, 1973.

Nettl, J.P. *The Soviet Achievement*; Thames & Hudson, 1967.

Pickering, S. *20th Century Russia*; Oxford: University Press, 1970.

Quinn, J.G. *The Russian Revolution*; London University Tutorial Press, 1972.

Reed, John. *Dünyayı Sarsan On Gün*; Oda yayınları, 1976.

Smith, S.A. *Red Petrograd*; Cambridge University Press, 1983.

Stacey, F.W. *Lenin and the Russian Revolutions*; Arnold, 1970.

Sukhanov, N.N. *The Russian Revolution 1917*; Princeton University Press, 1984.

Taylor, A.J.P. *Lenin: October and After*; Purnell, 3. cilt.

Sovyetlerde İç Savaş

Aralov, S.İ. *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları*; Burçak Yayınevi, 1967.

Troçki, Leon. *Sürekli Devrim*; Köz Yayınları,1976.

Yerasimos, Stefanos. *Türk-Sovyet İlişkileri*; Gözlem Yayınları, 1979.

Avrupa'da Sosyalist Devrimler
Alman Devrimi

Abendroth, W. *Sozialgeschichte der europaeischen Arbeiterbewegung*; Frankfurt, 1965.

Badia, Gilbert. *Le Spartakisme*; L'Arche, 1967.

Bahna, S. *Die KPD und das Ende von Weimar, Frankfurt*; New York, 1976

Berlin, J. (Hg.) *Die deutsche Revolution 1918-19*; Quellen und Dokumente, Köln, 1979.

Bieber, H.J. *Gewerkschaften in Krieg und Revolution, Arbeiterbewegung, Industrie, Staat und Militaer in Deustland 1914-1920*; Hamburg 1981.

Deppe, F. u.a. (Hg.), *Geschichte der deutschen Gewerkschaftsbewegung*; Köln, 1977.

Flechtheim, O. *Die KPD in der Weimarer Republik*; Frankurt, 1969.

Geras, Norman. *Rosa Luxemburg*; Olle und Wolter, 1979.

Harman, Chris. *The Lost Revolution Germany 1918 to 1923*; Bookmarks, 1982

Hetmann, Frederik. *Rosa L.*; Fischer Verlag, 1987.

Kluge, Ulrich. *Die deutsche Revolution 1918-1919*; Edition Suhrkamp, 1985.

Kolb, Eberhard. *Raetewirklichkeit und Raeteideologie in der deutschen Revolution von 1918-1919*; Stuttgart, 1968.

Korsch, Karl. *Arbeitsrecht für Betriebsraete (1922)*; Europaeische Verlagsanstalt, 1968.

Kühnl, Reinhard. *Die Weimarer Republik*; RoRoRo, 1985.

Luxemburg, Rosa. *Spartakistler Ne İstiyor?*; Belge Yayınları 1979.

Luxemburg, Rosa. *Internationalismus und Klassenkampf*; Luchterhand, 1971.

Mandel, Ernest. *Revolutionaere Strategien im 20. Jahrhundert*; Europa Verlag, 1978.

Materna, Ingo. *Der Vollzugsrat der Berliner Arbeiter und Soldatenraete*; Dietz Verlag, 1978.

Prager, Eugen. *Das Gebot der Stunde*; Verlag J.H.W., 1980.

Rosenberg, A. *Geschihte der Weimarer Republik*; Frankfurt, 1961.

Raddatz, Fritz J. *Lukacs*; Alan Yayıncılık, 1984.

Ruge, Wolfgang. *Novemberrevolution*; Dietz Verlag, 1983. Macar Devrimi

Grunenberg, Antonia. *Bürger und Revolutionaer, Georg Lukacs 1918-1928*; Europaeische Verlagsanstalt, 1976.

Hetès, Tibor. *Der Vaterlaendische Krieg der Ungariscshen Raeterepublik und die ungarische Rote Armee, in: Zeitschrift für Militaergeschicte*; Berlin, 1965.

Horvath, Zoltàn. *Die Jahrhundertwende in Ungarn. Geschichte der zweiten Reformgeneration (1896-1914)*; Neuwied und Berlin 1966.

Tökès, Rudolf L. *Bèla Kun and the Hungarian Soviet Republic. The Origins and Role of the Communist Party of Hungary in the Revolution of 1918-1919*; New York-London 1967.

III. Enternasyonal ve Asya'da Devrimler

Balabanof, Angelica. *My Life as a Rebel*; Harper & Brothers Publishers, 1938.

Bennigsen A., Quelquejay C. *Sultan Galiyev ve Sosyet Müslümanları*; Hür Yayın, 1981.

Birinci Doğu Halkları Kurultayı, Bakû 1-8 Eylül 1920; Tutanaklar, Koral Yayınları, 1975.

Deutscher, I. *The Prophet Unarmed*; London, 1956.

Draper, T. *The Roots of American Communism*; New York, 1957.

Degras, J. *The Communist International 1919-1943 Documents*;

Lenin, V.I. *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*; Sol Yayınları, 5. baskı, 1978.

Lenin, V.I. *Ulusal Sorun ve Ulusal Kurtuluş Savaşları*; Sol Yayınları, 1979.

Overstreet, G.D. ve Windmiller, M. *Communism in India*; University of California Press, 1959.

Pelling, H. *The British Communist Party*; London, 1958.

Riddel, John (ed.) *The German Revolution and the Debate on Soviet Power*, Pathfinder, 1986.

Rosmer, A. *Moscou sous Lénine*; Paris, 1953.

Schevenels, Walther. *Forty-five Years: International Federation of Trade Unions 1901-1945*; Brussels, 1957.

Trotsky, L.D. *The First Five Years of Communist International*; 2 cilt. Newyork, 1945, 1953.

Weber, H. *III. Enternasyonal, Belgeler 1919-1943*; Belge Yayınları 1976

Wilbur, C.M. ve How, J.L. *Documents on Communism, Nationalism, and Soviêt Advisers in China 1918-1927*; Columbia Universty Press, 1957

Genel

Burnș, E.M. *Çağdaş Siyasal Düşünceler 1850-1950*; Birey ve Toplum Yayınları, 1984.

Conquest, Robert. *Lenin*; Fontana/Collins, 4. baskı, 1979

Luxemburg, Rosa. *Gesammelte Werke*; 6 cilt, Dietz Verlag. 1974.

Rundle, R.N. *International Affairs 1890-1939*; Hodder and Stoughton, 1979.

SBKP Marksizm-Leninizm Enstitüsü, *Geschichte der Kommunistischen Partei der Sowjetunion*; Moskova.

Shub, David. *Lenin*; Pelican Books, 1966.

Storia Delle Rivoluzioni Del XX Secolo; Editori Riuniti,

Taylor, A.J.P., Roberts J.M. *History of the 20the Century*; Purnell & Sons Ltd., 1970.

Trotsky, Leon. *Political Profiles*; New Park Publications, 1972.

Wolfe, B.D. *Devrimi Yapan Üç Adam*; 2 cilt, Kuzey Yayınları, 2. baskı, 1985.Ç;

Dizin

Adlar dizini

N

O

P

Q

R

S

Örgütler dizini

Eserler dizini

Doğru-Yanlış Cetveli

SAYFA	YANLIŞIN YERİ	YANLIŞ	DOĞRU
370	Ç, P 1, alt 11	met	meti
370	Ç, P 1, alt 9	ifadeleri	kurmuş
377	R, üst 14	*Selamit Komitesi*'nin Savaş Konsey'inde	*Selameti Komitesi*'nin Savaş Konseyi'nde
377	R, üst 15	La Cecilla	La Cecilia
392	R, üst 6	biricisini	biri
414	Ç, P 2, üst 10	uyla	şuyla
456	P 1, alt 8	Athaulpa	Atahualpa
456	R, üst 4	Hernan Cortéz	Hernando Cortés
459	P 7, alt 5	Markisi	Markizi
464	R, alt 2	'kabline	'kalbine
466	P 1, üst 1	*El Liberator*	*El Libertador*
467	P 2, alt 3	çökerti.	çökertti.
480	P 3, üst 1	nayasalcı	anayasalcı
480	P 3, üst 2	refoprm	reform
509	R, üst 12	ezilenlerin inisiyatiflerini bastırmaya en sert	ezilenlerin inisiyatiflerini en sert
514	Ç, P 2, alt 12	*Birikim*'in	Birikimi'n
515	Ç, P 5, üst 4	dönemin Troçkist	dönemde Troçki
528	R, üst 13	garipliklerle	gariplikleri
533	R, alt 8	destekledi.	desteklendi.
537	P 1, alt 6	2. 300'ünün	2.300'ünün
547	P 2, üst 1	1.260 bin ve inşaat 1.250 bin	1 milyon 260 bin ve inşaatta 1 milyon 250 bin
547	P 2, üst 2	milyon işçi çalışıyordu.	işçi çalışıyordu.
569	R, alt 2	Brest	Brest-Litovsk
570	R, üst 1	Lenin'i "ikili iktidar" diye andığı durum, daha devrimin birinci gününde, Petersburg Sovyeti'nin asker kesimiş "1 No.lu Kararı" yayınladı.	Lenin'in "ikili iktidar" diye andığı durum, Kerenskiy hükümetine rağmen sokaklardaki silahlı işçi ve asker gruplarında cisimleşiyordu. Devrimin ilk günlerinde Petersburg Sovyeti'nin askerlere yönelik "1 No.lu Kararı" yayınlandı.
592	harita	Iaroslavl	Yaroslav
602	P 4, üst	II. Dünya Savaşı	I. Dünya Savaşı
604	P 6, alt 3	pismetleri	hizmetleri
606	P 4, alt 4	II. Dünya Savaşı'nın	I. Dünya Savaşı'nın
612	P 5, üst 6	*Spartakistti*	Spartakistli
615	P 2, alt 2	Hedebour	Ledebour
622	P 1, alt 9	desteklemey	desteklemeye
624	P 3, alt 3	anlık halk	halk
661	Ç, P 2, üst 13-14	Kongresinde	Konferansında
662	Ç, P 11, alt 5	hara-	hare-

E K L E R

SAYFA	YANLIŞIN YERİ	YANLIŞ	DOĞRU
81	sütun 3, P 2, üst 2	merkezleri için bir teşkil edecekti.	merkezleri için bir örnek teşkil edecekti.
82	sütun 3, P 1, alt 4	titunlara	tiranlara
87	sütun 1, P 2, alt 11	sözlerimize	sözlerime
87	sütun 3, P 1, üst 4	etmekte,	edilmekte,
88	sütun 1, P 6, üst 5	mevkurların	mevkufların
88	sütun 3, P 3, alt 1	harbolmaması	harabolmaması
88	sütun 3, P 4, alt 2	zâta olmaları	zâta mâruz olmaları
129	R, ek, alt 1	Yşu	İşçi
133	R, ek, üst4	Petersburg'da Fransızca yayınlanan	Petersburg'da yayınlanan

K I S A L T M A L A R

P: Paragraf — **Ç**: Çerçeve
B: Biyografi — **Alt ...**: Alttan ... satır
R: Resimaltı — **Üst ...**: Üstten ... satır

ИСКРА
l'Humanité